

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

1946

Új folyam I.

Szerkesztőbizottság:

Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *Dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Ítéltábla ny. elnöke, *Dr. Auer György* főállamügyész, *Dr. Bacsó Ferenc*, min. osztályfőnök, *Dr. Beér János* tiszti főügyész, *Dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *Dr. Bojta Béla* államtitkár, *Dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *Dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *Dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *Dr. Moór Gyula* e. tanár, *Dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *Dr. Ries István* igazságügyminiszter, *Dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *Dr. Szent-Iványi József* min. tanácsos, *Dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Ítéltábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *Dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *Dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Tartalommutató

a Jogtudományi Közlöny 1946. évfolyamához

I. Általános tárgyú cikkek

Cikkek	Lap
Beköszöntő. — <i>Dr. Szladits Károly</i>	1
Demokrácia és világnézet. — <i>Dr. Moór Gyula</i>	5
Búcsú a jogértől? — <i>Dr. Berend Béla</i>	82
A szerzményi közösség általánosításának visszaható ereje. — <i>Dr. Szladits Károly</i>	105
Magyarország nemzetközi jogi helyzete 1944 március 19-e után. — <i>Dr. Búza László</i>	301
Erkölcsei vita egy törvényjavaslat körül. — <i>Dr. Bacsó Ferenc</i>	319
A jog változásai és a jogászok változásai. — <i>Dr. Szabó Imre</i>	330

Szemle

A jog léte és a demokrácia. — <i>Dr. Szebenyi Endre</i>	61
---	----

II. Magánjog

Cikkek

A vétkességi elv a házassági bontóperben. — <i>Dr. Beér János</i>	14
A volt rendi megkülönböztetésből eredő egyes házassági vagyonjogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetése. — <i>Dr. Teller Miksa</i>	41
A házassági rendelet távolabbi kihatásai. — <i>Dr. Beck Salamon</i>	109
A törvényes oldallági öröklés megszorítása. — <i>Dr. Vincenti Gusztáv, dr. Beck Salamon</i>	129
Az előadóművész védelme a szerzői jogban. — <i>Dr. A földy Dezső</i>	153
A magánjogi jogalany. — <i>Dr. Szász István</i>	160
A házassági rendelet a joggyakorlat tükrében. — <i>Dr. Simor Antal</i>	173
A 7590/1945. M. E. számú rendelet a gyakorlatban. — <i>Dr. Czédenyi Jenő</i>	185
Közszerepmény. — <i>Dr. Ludwig Rezső</i>	193
A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló törvényjavaslat. — <i>Dr. Szladits Károly</i>	209
Beszámítható ellenszolgáltatás a 7590/1945. M. E. sz. rendelet szempontjából. — <i>Dr. Sándor Endre</i>	222
A házasságon kívül született gyermek mostohanyjának jogi helyzete. — <i>Dr. Teller Miksa</i> ..	237
A házasságon kívül született gyermek jogállásával kapcsolatos vitás kérdések. — <i>Dr. Mikos Ferenc</i>	233
Az előadóművész védelmének fogyatékoságai a mai szerzői jogban. — <i>Dr. Tróbits Herbert</i>	245
Problémák a 7590/1945. M. E. sz. rendelet köréből. — <i>Dr. Czédenyi Jenő</i>	327
Balesetkártérítés. — <i>Dr. Görgényi Oszkár</i>	336

Joggyakorlat

Szemelvények a Kúria gyakorlatából

	Lap
A felszaporodott tartási díjak	312
A gazdasági lehetetlenülés.....	343
Házasság-tartás	343
Zsidóellenes jogszabályokkal kapcsolatos joggyakorlat	343
<i>A budapesti Ítélőtáblának üzemhelyiségek visszabocsátása iránt feljövő ügyben (7590/1945. M. E. sz. rendelet) követett gyakorlatából</i>	
A csupán az előkérdésekben döntő határozat közbeszóló ítéletnek nem tekinthető, hanem az előzetes végzés, így az ellen sem fellebbezésnek, sem felfolyamodásnak helye nincs	199
A döntőbizottságnak az a határozata, amellyel használónak azt a kifogását, hogy a felszámolónak az igény előterjesztésére joga nincs, elutasította, közbeszóló határozat, amely ellen fellebbezésnek van helye	200
—hatásköre részvényeladási ügylet hatálytalánítására nem terjed ki.....	253
A részvényesnek a részvénytársaság volt helyisége tekintetében aktozása nincs	252
Aktozása	92, 93
Albérlet fogalma	272
Az igényelt üzemhelyiség egy része albérletbe adásának jelentősége. Meltányos döntés feltétele	180
Az önként visszabocsátott helyiség megosztása és az ellenérték megtérítése iránt a volt használó által érvényesített igény a döntőbizottsági eljárásra tartozik.....	293
Az 5777/1941. M. E. sz. rendelet: Zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály.....	230
Áru megszerzésének közvetlensége	272
Beruházások	204
— megtérítése	95
Csendestárs a tulajdonát képező berendezést jelen eljárásban nem követheti vissza	229
Döntőbizottság alakulása	200
Döntőbizottsági hatáskör	295
Foglalkozástól való eltiltás üzemhelyiség igénybevétele nélkül.....	94
»Használó« fogalma	95, 145
Hatáskör felélelt italmérési engedély esetében....	252
Házastárs üzemhelyisége.....	346
Ipari vagy kereskedelmi tevékenység folytatása mint igény érvényesítésének előfeltétele.....	147
Iparigazolvány hiánya, ellenszolgáltatás átértékelése	181
Jogforrás	92
Jogi személy (Rt.) igényjogosultnak nem tekinthető	201
Kauz litás hiánya	93
Kft. üzlet rész visszabocsátása a döntőbizottsági eljárásban nem érvényesíthető.....	294, 346

	Lap
Költségviselés	96
Közbenszóló határozat fogalma	199
Közkereseti társaság kilépett tagjának az igénye	201
Légitalmi célra igénybevett helyiség visszakövetelése	146
Marasztalási összegnek adópengőben való meghatározása	125
Megállapítási igény a birtokban lévő igénylő részéről	145
Megtérítés a »Hivatásrend«-hez fizetett vételárért	253
Méltányosság	94, 95, 231, 271
Mikor van helye méltányosság alkalmazásának	124, 146
Nemleges hatásköri összeütközés	294
Okozati kapcsolat a zsidóellenes rendelkezésekkel.	
Lemondás hatályossága. Elutasító közg. határozat jogereje, méltányosságból meghagyás feltételei, hatáskör beruházások elvitelének kérdésében	182
— összefüggés zsidóellenes jogszabállyal. Ennek vélelmezése az 1938. V. 28. után történt üzletátruházásról	230
Okozatosság	253
— hátrányos szerződés	293
Pp. szabályainak alkalmazása, szüneteltetés. A döntőbizottság elnökének oly határozata, amely az eljárást érdemi elbírálás nélkül megszünteti, végzésnek tekintendő és felfolyamodással támadható meg. Megszüntetés a költségek előlegezésének elmulasztása miatt	199
Szegénységi jog döntőbizottsági eljárásban, a Pp. szabályainak alkalmazása	147
Társ aktozása	125
Teljesítési határidő	96
Üzlet elvesztésének időpontja. Zsidóellenes jogszabályok megszünte után történt elvesztés ..	314
Üzleti berendezés, áru- vagy anyagkészlet visszaigénylésének előfeltétele. Kilépett társtag jogai a társasági üzlethelyiség tekintetében	182
Üzlethelyiség elvesztése annak haszonbérbeadása útján	295
— fogalma	146
— megosztása	126
— —nak előfeltétele	147
— visszaboocsátása nélkül nincs helye beruházások megtérítésének	201
Zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok	94, 124, 203, 271, 295

A szegedi ítélőtábla gyakorlata a háborús eseményekkel kapcsolatos állapotokban

Azonosság	315, 316
Birtokosigénye későbbi birtokosságszemben	268, 269, 270
Egyes katonáktól szerzés	298, 316
Elvont haszonmegtérítés	316
Járlatlevél	295, 315
Megtérítés	295, 297, 298, 314
— ir. igény érvényesítésének előfeltételei	298, 299, 316
Nem jóhiszemű birtokos ütközése korábbi, a 7.680/1945. M. E. sz. r. 2. §-a szerinti birtokossal	268, 270, 316
Pergátló ok	314
Termelési bizottság	271, 295, 296
— —tól kapott állatra vonatkozó birtokjog	271, 296
Tulajdonszerzés katonai alakulattól	316
Vitás birtokjog megállapítása	296, 315
Zsákmányolás jogszerűsége	297

Szemelvények a budapesti törvényszék gyakorlatából, lakbérleti ügy

A 4.000/1946. M. E. sz. rendelet 18. §-ának visszaható hatálya	313
--	-----

Szemle

	Lap
A jogszabályok pontos szövegezése. — K. M.	37
A 7.590/1945. M. E. sz. rendelet köréből. — B. S. K. M.	62
A tartásdíjak	63
Értékálló marasztalás. — Sz. Zs.	127
A ne quid nimis szabálya ellen vét	148
A ponyva- és zsákkölcsöndíjról	207
Haszonbérleti szerződés megszüntetése. — B. S. ...	250
Haszonbérleti szerződés megszüntetése. — Dr. Brandt József	279
A Kúria házasságjogi gyakorlatából. — Sz. Zs. ...	291
A kisbirtokra vonatkozó törvényes öröklési rend. — Dr. Nizsalovszky Endre	292
A szerződő társ érdekében való cselekvés kötelezettsége. — B. S.	311

III. Kereskedelmi jog, váltó- és csődjog

Cikkek

Szövetkezet és szövetkezeti politika. — Dr. Patakfalvi László	88
Az ú. n. »Egytagú« részvénytársaság létének kérdéséhez. — Dr. Kausser Lipót	243
Részvénytársasági mérlegjogunk időszerű kérdései. — Dr. Horváth Béla	338

Joggyakorlat

Szemelvények a tőzsdei választott bíróság joggyakorlatából

A Kt. 349. §-ában szabályozott elévülést megszakítja az a tény, ha az eladó a minőségi hiányt elismerte	256/
Áremelkedés miatt gazdasági lehetetlenülés	149
Átutalás útján való fizetésnél az adós viseli az időközi áremelkedés veszélyét	151
A tőzsdei áruüzleti szokásokat már az ügyletkötés alkalmával kell kikötni	149
Az Elhagyott Javak Kormánybiztossága által történt igénybevétele — vis major	151
— — — — —-ának jogköre az elhagyottá nyilvánított vállalatok perbeli képviselőiben. Képviselheti a vállalatot a vállalat eredetileg meghatalmazott képviselője az »elhagyottá« nyilvánítás utáni is	255
Az építési vállalkozó nem lévén kereskedő, a tőzsdebíróság hatáskörét érvényesen csak az 1881: LIX. tc. 94. §-ának d) pontjában meghatározott esetekben kötheti ki	254
Elévülés az áruüzleti szokások 69. §-a alapján ...	149
Hatáskör	148
Ha, valaki számjegyzék nélkül vett értékpapírokat aláírt számjegyzékkel ad tovább, ez arra enged következtetést, hogy az értékpapírok szállítóképeségéért a szavatosságot magára vállalta, és így megtérítési igényével nem fordulhat jogelődje ellen	256
Kosztkölsön és pénzbélyegzés	150
— visszafizetése lejárát előtt különös tekintettel a pénzbélyegzésre	150
Kosztügylet és üzleti tisztesség	149
Megsemmisítés alatt álló részvény kicserélése értéktüzlési szokások 30. §-a	151
Tartozás visszafizetése lejárát előtt tekintettel a pénzbélyegzésre. Jogforrás-e a TEBE 1945 december 18-i körlevele? Késedelmes adós pengőtartozása adópengővé alakul át	150
Vevő magarávallalta a vagonok kiállítását. Jogosult-e az eladó minden további nélkül elállni az ügylettől, ha ez nem történt meg teljesítés helyett kártérítésben való marasztalás külön kérelem nélkül	151

Vétélárelőleg valorizáció	Lap 149
Vétélárelőleg visszatérítéseiránti igény érvényesítéséhez nincs szükség óvárra, ez az igény nem évül el az áruüzleti szokások 69. §-ában szabályozott 30 napos elévülési idő alatt.....	256

Szemle

A kereskedelmi cégjegyzékek	39
-----------------------------------	----

IV. Polgári peres és peren kívüli eljárás

Cikkek

Egyes értékpapírok megsemmisítésének különleges szabályozása. — Dr. Papházy Árpád	79
A holtánnyilváníttatási eljárást szabályozó rendelet hézagai. — Dr. Teller Miksa	107
Perújítás — jogi alapon. — Dr. Beck Salamon	174
Nehézségek az értékpapírok megsemmisítése körül. — Dr. Hernád István	191
A holtak nyilváníttott halála napjának új megállapítása. — Dr. Teller Miksa	304

Joggyakorlat

A Budapesti törvényszék gyakorlatából

Örökösödési eljárás

Hagyatéki zárlat, mily vagyontárgyakra rendelkezhető?	348
---	-----

Telekkönyvi eljárás

Házastársak között a tulajdonjognak a 30/1946. M. E. sz. rendelet alapján való visszaállításánál nincs szükség közjegyzői okira.	347
Német vagyonnak a Szovjet-Unió rendelkezésére bocsátása	347

Végrehajtási eljárás

Bérelt helyiség visszabocsátására elrendelt végrehajtás foganatosítását nem akadályozza a bérlőül kijelölt közigazgatási határozat	347
A forint-érték bevezetése folytán a 670/1946. M. E. számú rendelet nem veszítette hatályát	346
Szakértői költség szegénysígon folyó végrehajtási eljárásban	347
Újabb bérleti szerződés a bérelt helyiség visszabocsátására kötelező jogerős ítélet után	346

Szemle

Bizonyítási inség B. S.	62
A Kúria 112. sz. jogegységi döntvénye	63
Per- és végrehajtás elhagyott javak tulajdonosai ellen. — Dr. Bárány Tibor	184
A szegénységi jogért folyamodó korlátolt felelősségű társaság. — Dr. Krámer József	348

V. Anyagi büntetőjog

Cikkek

Gondolatok a büntetőjog reformja köréből. — Dr. Kádár Miklós	75, 115
--	---------

Szemle.

A gazdasági rend büntetőjogi védelméről. V. P.	229
A bűncselekmények tényálladékanak megállapítása — K. M.	342

VI. Büntető eljárás

Cikkek.

A büntető egyesbíráskodásról. — Dr. Kádár Miklós	25
--	----

VII. Népbíróság — igazolás

Cikkek.

Az igazolási eljárás válsága. — Dr. Villányi Pál	17
Ítélezés az igazoló eljárásban. — Dr. Zolnay Kálmán	111

Szemle

A kátyúba került igazolási eljárásról V. P.	144
--	-----

VIII. Munkajog

A munkajog utolsó 25 éve. — Dr. Gallia Béla	65
A kollektív munkaszerződést szabályozó 490/1946. M. E. sz. rendeletről. — Dr. Perneczky Béla ..	84
A 4.800/1945. M. E. sz. rendelet alapján működő egyeztető bizottságok gyakorlatából. — Ifj. dr. Kovács György László	167
Nyugdíjrendeleti problémák. — Dr. Kallós Tibor ..	178
Az üzemi bizottság mint jogintézmény. — Dr. Welner Andor	218
A megbízás mint munkaszerződés és a szolgálati szerződés. — Dr. Brachfeld Dezső	224
Az üzemi munkásság, mint jogi egység. — Ifj. dr. Nagy Dezső	285

Joggyakorlat

A budapesti törvényszék gyakorlatából :

Elmaradt szolgálati járandóság a tényleges kifizetésekor érvényes kollektív szerződés tételei szerint fizetendő	312
Munkaadó deportálása a szolgálati jogviszonyt megszüntette	312

Szemle.

Legalitás — Sz. Zs.	151
Anyugdíjak — Sz. Zs.	151

IX. Valorizáció

Cikkek

Pengővalorizáció. — Dr. Vági József	27, 5
Irott jog vagy bírói joggyakorlat. — Dr. Bacsó Ferenc	257
Valorizáció. — Dr. Gallia Béla	259
A valorizáció kérdéséhez. — Dr. Beck Salamon ..	261
A Magyar Jogászegylet valorizációs ankétje. — Dr. Nizsalovszky Endre, dr. Villányi Pál, dr. Hetényi József felszólalásai	273, 305

Joggyakorlat

A Kúria valorizációs gyakorlata

A baleseti járadék	251
A kisajátítási kártalanítás	251
Az ügyvédi munkadíj	251
Átértékelés és lehetetlenülés	344
Életjáradék	251
Rendkívüli járadékpótlék	251
Tartás	251

Szemle

	Lap
Ékeles és adópengőben marasztalás a tőzsde-bíró-ság gyakorlatában. — V. P.	127
A forint. — V. P.	228
A valorizáció újabb bírói gyakorlata. — Dr. Vági József	291

X. Közjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog és nemzetközi jog

Cikkek

Az elhagyott javokról. — Dr. Sátor György.	29
A politikai párt jogi személyisége. — Dr. ifj. Nagy Dezső	48, 77
Az elhagyott javak kérdéséhez. — Dr. Szirmai Zsolt	117
A közigazgatási bírósági panasz jogának megadása a gyámhatósági eljárásban. — Dr. Harmathy Attila	119
Nyugatra hurcolt vagyonlányok és a nemzetközi jog. — Dr. Pál László	139
A nemzeti bizottságok felállítása. — Dr. Világhy Miklós	216
A törvény és kihirdetése. — Dr. Molnár Kálmán	281
A törvény és kihirdetése. — Dr. Bölöny József	335

Joggyakorlat

<i>Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának gyakorlatából</i>	
A háborús távollévők gondnoka.	123
Bérelti jog	123
Felszámolás alatt álló részvénytársaság vállalatának elhagyottsága	280
Hatáskör és rendelkezési jog.	123
Jogi személy vállalatának elhagyottsága	124, 280
Nemzetközi jog	123

Szemle

Pénzlebélyegzés. — Sz. Zs.	39
Javak elhagyott jellegének megszűnése és meghatalmazás hatálya. — Dr. Sátor György.	147

XI. Bíróság, ügyészség, ügyvédség, közjegyzőség és jogi oktatás

Cikkek

Magyar Kúria hivatása. — Dr. Kerekess István kúriai elnök székfoglaló beszédéből.	3
Dr. Alföldy Dezsőnek, a Budapesti Ítéltábla elnökének az egységes bírói és ügyvédi vizsgabizottság újjáalakulása alkalmából mondott beszédéből	4
A bírói függetlenség. — Dr. Vincenti Gusztáv	10, 43
A külön bírói státusz jellege. — Dr. Alföldy Dezső	324

Joggyakorlat

<i>Szemelvények a Kúria Ügyvédi Tanácsának gyakorlatából</i>	
Hatvanötödik életévét betöltött ügyvéd újbóli bejegyzésének megtagadása	204
Munkaképtelenség címén törölt ügyvéd újabb bejegyzése	205

Szemle

Történelmi perek.	37
Mi lesz a bírói karral?	60
Önértékes és határozott. — V. P.	60

Lap

A Budapesti Ügyvédi Kamara. — T. M.	60
Az igazság. — V. P.	91
A Kúria Ügyvédi Tanácsa. — Sz. Zs.	122
A Magyar Jogászegylet tisztújító közgyűlése	126
Az ügyvédi összeférhetetlenség ellen	180
A Kúria Ügyvédi Tanácsának.	198
A Magyar Jogászegylet. — Dr. Eörsi Gyula.	205
Megelőzéssel üdvözljük.	229
A bírák és bíróságok bírálatá. — V. P.	290
A büntetőjárásbíró-ság.	291
Az ügyvédek igazolása	310
Nincs olyan ülése az Ügyvédi Kamara választmányának	310
A Magyar Jogászok Szabad Szakszervezete. — Sz. I.	311

XII. Vegyestárgyú cikkek

Cikkek

Legalitás. — Dr. Szirmai Zsolt.	21
Legalitás? Dr. Szebenyi Endre	34
A földreform befejezésének előmozdításáról szóló törvény. — Dr. Villányi Pál	134
Közüteményeink elnevezése. — Dr. Csekey István	165
Gondolatok egy neszedőjogunk jövődő alakulásáról. — Dr. Vermes Andor	176
A kisbirtokra vonatkozó törvényes öröklési rend megváltoztatásáról. — Teller Miksa	194
A vércsoportmeghatározások használhatóságáról a jogszolgáltatásban. — Dr. Rex Kiss Béla.	240
Jogalkotási kérdések. — Dr. Szirmai Zsolt	289
A hetvenéves Ügyvédi Kamara. — Dr. Teller Miksa	317
A béke büntetőjogának előkészítése. — Dr. Isaák Gyula	323

Szemle

Magyar-szovjet jogáskapcsolatok	207
A gazdasági rendőrség. — Sz. Zs.	229
A hajdú zabolási fogolyszabadítás. — V. P.	249
»Berendelés«	249
A hajdúzabolási és m. ny. król. — V. P.	279
A külföldre hurcolt magyar személyek. — Sz. Zs.	290
A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság. — Sz. I.	312
A kunmadarasi ügyben. — V. P.	341
A Gazdasági Rendőrség vezetője. — Sz. Zs.	342

XIII. Jogirodalom

Könyvek

A magyar magánjog rövid tankönyve (dr. Villányi L. szló). — Dr. Nizsalovszky Endre	97
A Szovjetunió magánjogának alapelvei (Szász István monográfiája). — Dr. Névai László	100
»A mai magyar Devizajog« (dr. Me neric Iván — dr. Vági József). — Dr. Weltner Andor	104
Osztályrabocsátás, az örökösársak jogállása az osztályrabocsátással kapcsolatban (Dr. Lengyel Zoltán). — Dr. Eörsi Gyula	207
Angol-magyar és magyar-angol jogi, kereskedelmi szakszótár. (D. Szladits Károly)	208
Igazságszolgáltatás a Szovjetunióban. — Dr. Szabó Imre	232
»Árdrágító bűncselekmények anyagi és alaki jogszabályainak a gyűjteménye« (Dr. Róth Jenő)	256
A nürnbergi per és a nemzetközi büntetőjog (dr. Szabó Imre). — V. P.	299
A közmunkára és közérdekű munkára vonatkozó jogszabályok gyűjteménye	300

Tanulmányok

	Lap
Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt (Hozzászólás a Sallai-Fürst ügysz. — <i>K. M.</i>	64
A hitleristák büntetőjogi felelőssége. (Trajnin A. N.) — <i>Sz. I.</i>	101
Háborús bűnperek és a nemzetközi jog. — <i>Dr. Stux László</i>	103

Cikkek

A jogbölcsület problémái (Moór Gyula tanulmánya) — <i>Szabó Imre</i>	39
A Magyar Jogászegylet	256

Folyóirat

Magyar Jog	232
Puszták Népe. — <i>V. P.</i>	300

XIV. Külföldi jogélet

Cikkek

Az ügyvédség helyzete a felszabadult Ausztriában. — <i>Dr. Hunna Emerich</i>	33
--	----

Lap

A házassági jog legújabb fejlődése a Szovjetunióban. — <i>Dr. Névai László</i>	51
Közjogi problémák Csehszlovákiában. — <i>Dr. Szabó Imre</i>	157
A nürnbergi per. — <i>A. Trajnin</i>	171
A szovjet bíróságokról. — <i>Dr. Kovács István</i>	195
Svájci jogszabályok az elhurcolt javak visszaszolgáltatása tekintetében. — <i>Dr. György Ernő</i>	212
Az Egyesült Nemzetek szervezetéről. — <i>Dr. Pál László</i>	233, 264
A jogképeség problémája az orosz magánjogban. — <i>Dr. Világhy Miklós</i>	332

Szemle

A Szovjetunió alkotmányának. — <i>Sz. I.</i>	348
--	-----

XV. Személyi közlemények

Szemle

Vámbéry Rusztem. — <i>Dr. Auer György</i>	35
Almási Antal. — <i>B. S.</i>	38
Osvald István emlékeztetése. — <i>Alföldy Dezső</i>	38
Lőw Tibor. — <i>B. S.</i>	38
Medvigy Gábor. — <i>Dr. Villányi Pál</i>	121
Vadász Béla. — <i>T. M.</i>	249
Alföldy Dezső búcsúja. — <i>Dr. Szladits Károly</i>	278

Nevekszerinti mutató a Jogtudományi Közlöny 1946. évfolyamához

A számok az évfolyam azon lapját jelölik, melyen az illető szerző cikke található

Dr. Alföldy Dezső a budapesti Itélőtábla nyug. elnöke 4, 38, 153, 324.
Dr. Auer György főállamügyész 35.
Dr. Bacsó Ferenc min. tanácsos 257, 319.
Dr. Bárány Tibor ügyvéd 184.
Dr. Beck Salamon ügyvéd, egyet. m. tanár 133, 174, 261.
Dr. Beér János tiszti főügyész 14.
Dr. Berend Béla ügyvéd, egyet. m. tanár 82.
Dr. Bölöny József egyet. rk. tanár 335.
Dr. Brachfeld Dezső ügyvéd 224.
Dr. Brandt József kúriai tanácselnök 279.
Dr. Buza László egyet. tanár 301.
Dr. Csekey István egyet. tanár 165.
Dr. Czétényi Jenő itélőtáblai bírő 185, 327.
Dr. Eörsi Gyula ügyvédjelölt 205, 207.
Dr. Gallia Béla nyug. kúriai t. elnök 65, 259.
Dr. Görgényi Oszkár ügyvéd 337.
Dr. György Ernő ügyvéd, egyet. m. tanár 212.
Dr. Harmathy Attila törvényszéki t. elnök 119.
Dr. Hernád István ügyvéd 191.
Dr. Hetényi József kúriai bírő 309.
Dr. Horváth Béla ügyvéd 338.
Dr. Hunna Emerich a bécsi Ügyvédi Kamara elnöke 33.
Dr. Isaák Gyula a M. Kúria másodelnöke 323.
Dr. Kallós Tibor ügyvéd 178.
Dr. Kauser Lipót ügyvéd egyet. m. tanár 243.
Dr. Kádár Miklós ügyvéd 23, 75, 115.
Dr. Kerekess István a M. Kúria elnöke 3.
Dr. Kovács György László ügyvéd 167.
Dr. Kovács István ügyvéd 195.
Dr. Krámer József ügyvéd 348.
Dr. Ludvig Rezső kúriai t. elnök 193.

Dr. Mikos Ferenc itélőtáblai bírő 238.
Dr. Molnár Kálmán egyet. tanár 281.
Dr. Moór Gyula egyet. tanár 5.
Dr. Móra Imre ügyvédjelölt 148, 254.
Dr. Nagy Dezső 48, 77, 285.
Dr. Névai László ügyvéd 51, 101.
Dr. Nizsalovszky Endre egyet. tanár 97, 292, 305.
Dr. Pál László magántisztviselő 139, 233, 264.
Dr. Papházy Árpád itélőtáblai bírő 79.
Dr. Patakfalvi László ügyvéd, egyet. m. tanár 88.
Dr. Perneczky Béla min. o. főnök 84.
Dr. Rez-Kiss Béla orvos egyet. m. tanár 240.
Dr. Sándor Endre ügyvéd 222.
Dr. Sátor György ügyvéd 29, 123, 147.
Dr. Simor Antal törvényszéki tanácselnök 173.
Dr. Stux László ügyvéd 103.
Dr. Szabó Imre min. oszt. tanácsos 39, 157, 232, 330, 348.
Dr. Szász István egyet. tanár 160.
Dr. Szebenyi Endre min. o. főnök 35, 61.
Dr. Szigligeti Viktor törvényszéki bírő 313, 348.
Dr. Szilbereki Jenő itélőtáblai t. jegyző 268, 295, 314.
Dr. Szirmai Zsolt ügyvéd 21, 117, 289.
Dr. Szladits Károly egyet. tanár 1, 105, 209, 273.
Dr. Teller Miksa ügyvéd 41, 107, 194, 237, 304.
A. Trajnin egyet. tanár 171.
Dr. Trebits Herbert ügyvéd 245.
Dr. Vági József ügyvéd 27, 56, 250, 291.
Dr. Vermes Andor r. t. igazgató 176.
Dr. Világhy Miklós min. titkár 216, 332.
Dr. Villányi Pál ügyvéd 17, 121, 134, 307.
Dr. Vincenzi Gusztáv itélőtáblai alelnök 10, 43, 129.
Dr. Weltner Andor ügyvéd 104, 218.
Dr. Zoltay Kálmán min. tanácsos 111.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1

*

Kiadóhivatal:
VII., Miksa-utca 8

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *Dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Bacsó Ferenc* min. tanácsos, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. tanácsos, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Izsák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *Dr. Szabenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincinti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Megjelenik
havonta kétszer

*

Egyes szám ára
20.000 pengő

TARTALOM: *Dr. Szladits Károly:* Beköszöntő. — *Dr. Kerekes István:* A magyar Kúria hivatása. — *Dr. Alföldy Dezsőnek,* a budapesti Itélőtábla elnökének, az Egységes Bírói és Ügyvédi Vizsgabizottság újjáalakulása alkalmából mondott beszéde. — *Dr. Moór Gyula:* Demokrácia és világnézet. — *Dr. Vincinti Gusztáv:* A bírói függetlenség. — *Dr. Beér János:* A vétkességi elv a házassági bontóperben. — *Dr. Villányi Pál:* Az igazolási eljárás válsága. — *Dr. Szirmai Zolt:* Legalitás. — *Dr. Kádár Miklós:* A büntető egyesbíráskodásról. — *Dr. Vági József:* Pengővalorizáció. — *Dr. Sátor György:* Az elhagyott javokról. — *Dr. Hunna Emerich:* Az ügyvédség helyzete a felszabadult Ausztriában. — *Dr. Szabenyi Endre:* Legalitás? — *Szemle.* — *Jogirodalom*

BEKÖSZÖNTŐ

Tizenegyévi kényszerű hallgatás után a *Jogtudományi Közlöny* újból megszólal és mint a magyar jogászság élő lelkiismerete ismét elfoglalja őrhelyét a jogeszme uralmának védelmében. Fájlaljuk, hogy ezt a beköszöntőt nem *Vámbéry Rusztem* írhatja alá, akinek a neve már egymagában kész program, de akit a jogtíró korszak bátor és megalkuvást nem tűrő szókimondása miatt emigrációba készített. Bízva reméljük, hogy előbb-utóbb mégis hazatér és átveszi lapunk fő-szerkesztőjének részére készen tartott székét. Addig is mi, régi munkatársai az új magyar jogászság legjobbjaival kiegészülve, *Vámbéry* nyomdokaiban kívánunk haladni. Programul bátran hivatkozhatunk a régi *Jogtudományi Közlöny* 69 évfolyamára, amely sorozat folytatóiként érezzük magunkat. De tudatában vagyunk annak, hogy a változott idők új feladatokat is tűznek elénk.

Az újjáébredt *Jogtudományi Közlöny* rombadőlt országot talál maga körül. Ám az anyagi kárnál még sokkal veszesebb az erkölcsi pusztulás, mely körülvesz bennünket. Középületeink mellett a *jogeszme szentélye is romokban hever.* Az

elmúlt sötét kor barbársága, az erőszak és önkény szolgálatába szegődve, alapjában rendítette meg a törvényiszteletet és ezzel a jogbiztonságot, amely nélkül rendezett állami élet lehetetlen. Azért lapunk első célkitűzése a *jogeszme uralmának a legszélesebb körben való helyreállítására és megerősítésére* irányul; minden erőnkkel segítségére kívánunk lenni a törvényhozás, kormányzat és jogszolgáltatás ebbeli törekvéseinek.

Az újjáépítés munkájában ez a legfontosabb és egyben a legnehezebb feladat, amely a jog művelői előtt áll. A mult romjaiból diadalmasan előtörő fiatal magyar demokráciának lendülete már önmagában a haladásnak hatalmas hatóerejét jelenti. Ámde az új demokrácia berendezkedésének sikeréhez olyan szilárd intézménykeretek szükségesek, amelyeket csak a jogeszmének minden téren való érvényesülése biztosíthat. Ennek megvalósítása annál nehezebb feladat, mert a levitézlett totális államberendezkedésnek eszmehordozói céljaik elérésében mindent elkövetnek, hogy az amúgyis szolgálalkú magyar társadalomból a jog uralmának gondolatát kiirtsák és hozzáoktassák ezt a társadalmat ahhoz, hogy az

államnak kormányzó és jogalkalmazó szervei az államnak és a társadalomnak mintegy a jog felett álló urai. A demokrácia nem tűri az állampolgároknak ezt az inferioritását. Ezért fel kell szabadítani a lelkeket és ismét meg kell gyökereztetnünk a jogállamnak azt a felfogását, hogy az állam kormányzó és végrehajtó közegei a köznek nem urai, hanem szolgálói és a jogrend alávetettjei, akiknek nem lehet privilegizált helyzetük más állampolgárokkal szemben.

A jogrend uralmával kapcsolatban a demokrácia további kötelessége, hogy a nép széles rétegeinek együttesen és a nemzet minden tagjának külön-külön biztosítsa azokat az *emberi szabadságjogokat*, amelyeknek fenntartása a demokrácia alapfeltételéül szolgál. Méltán iktatja be nemzetgyűlésünk ezeket a jogokat első helyen a magyar köztársaság alkotmányi alaptörvényébe. Ám ez a beiktatás magában véve még csak jelképes jelentőségű. Nagyszabású jogászai munka kell ahhoz, hogy ezeket az alapjogokat törvényi biztosítékokkal minden irányban körülbástyázzuk, gyakorlati megvalósításukat szilárd jogászai alapokra helyezzük és minden időre előre ki- zárjuk, hogy az embernek ezek a természetes és elidegeníthetetlen jogai úgy mint eddig, a közigazgatási önkény útvesztőiben elsikkadjanak. De nem csekélyebb jelentőségű jogászai feladat a szabadságjogok helyes körülhatárolása a közigazgatás hatályosságának irányában.

Elsősorban a jogrend és a szabadság, az impérium és a libertas helyes egyensúlyát kell e téren biztosítani és gondoskodni arról, hogy a szabadság vízárja ne hordjon homoktorlaszokat a saját maga haladásának útja elé. Mindenekfelett pedig ügyelni kell arra, hogy átalakult világfelfogásunk szerint a szabadságjogok magukba foglalják a *gazdasági szabadságot* is, elsősorban a *munka szabadságát* abban az értelemben, amely a gazdasági életben hivatva van *szociális védelmet* nyújtani a dolgozóknak a szabadverseny és a szerződési szabadság kilengéseivel szemben. Ezért a demokrácia jogászának olyan gazdasági jogrendért kell küzdenie, amely a szabadságjogok megóvása mellett lehetővé teszi az egyesek emberi méltóságának megfelelő megélhetését és szabad erő kifejtését erkölcsi és anyagi téren egyaránt.

Demokratikus jogi lapnak a szabadságjogok közül elsősorban a *bírálat szabadságát* kell hangsúlyoznia. A demokrácia jogrendjének kiépítésében a megoldásra váró kérdéseket a legszélesebb körű eszmecsere útján kell megérlelni. Hiszen a demokrácia lelke a *konstruktív bírálat*, mely a

fejlődést különböző felfogások eredője irányában viszi előbbre. A fiatal demokráciában ez a szabad bírálat tárgyi hasznossága mellett még különösen azért is fontos, mert ez a független gondolkodás iskolája és a felelősségtudatra nevelő erkölcsi tényező. A demokrácia a független és öntudatos emberek életformája. A fasiszta rendszer országunkat főleg azért vitte a romlás lejtőjére, mert a jóhiszemű tömegeket a hangzatos szövegek mákonyával elkábította és a szabad bírálat teljes elnyomásával lehetetlenné tette, hogy a felelőssége tudatában működő komoly bírálat rávilágíthasson arra, hogy a szövegek az ürességtől konganak, vagy mérgező hatásokat lepleznek.

Lapunknak tehát a mai időkben valósággal *nemzetnevelő* feladatokat kell végeznie. De ez természetesen nem terelheti el a jogászt, mint szakembert a demokrácia intézményes kiépítésében való fáradságos részletmunka teljesítésétől. A jogrendszer nem paragrafusok összefüggéstelen halmaza, mert a paragrafusok mögött *eszmék* rejlenek és ezek az eszmék összefüggő, logikus rendszert alkotnak. Bármilyen mélyreható valamely társadalomátalakulás, nem szakadhat el egyszerűen a nemzeti élet sokszázados multjától. Ezért nekünk jogászoknak kell gondoskodnunk arról, hogy a jogpolitikailag helyeseknek felismert reformokat az eddigi jogrendbe harmonikusan beilleszthető jogi szerkezetek útján váltsuk valóra. Ez a komoly szakszerű munka az összes jogi szakemberek vállvetett összeműködését teszi szükségessé. Ennek a munkaegyesítésnek szervezését tekintjük szakbeli főfeladatunknak. Ezen a módon kívánunk hozzájárulni jogrendszerünknek olyan átalakításához, amely egyfelől fenntartja a jogtudomány eddigi vívmányait, de másfelől az eddiginél sokkal hatásosabban való- sítja meg a *szociális igazságosság követelményeit*.

Az új Jogtudományi Közlöny ezek szerint az eddigi informatív tudományos és gyakorlati hírszolgáltatáson és az összes jogi jelenségeknek bíráló ellenőrzésein felül az imént jelzett nagy feladatokat: a jogeszmé uralmának és a jogrendnek biztosítását, jogrendszerünk demokratikus átalakításának előkészítését és gazdaságjogi berendezkedésünknek a társadalmi igazságosság jegyében szociálisabbá tételét kívánja a magyar jogászságnak pártkülönbség nélküli összefogásával szolgálni. Ehhez a nagy nemzeti munkához bizalommal kérjük a magyar jogásztársadalom támogatását és tevékeny közreműködését.

Dr. Szladits Károly
a szerkesztőbizottság elnöke

A magyar Kúria hivatása

Dr. Kerekess István kúriai elnök székfoglaló beszédéből

A rendes viszonyok közötti hagyományos szokás szerint a magyar Kúria elnöke vázlatosan körvonalazni szokta a hivatali eskü letétele után azokat az elveket, amelyek éppen azért, mert az ítélkezésekben és az ügyek más határozatokkal való eldöntésében való helyes jogalkalmazásnak, a jogbiztonságnak és a jogegység megszilárdításának hivatásánál fogva ő az első őr — működésénél irányítani fogják.

A rendes viszonyok között az életkörülmények változásai csak fokozatos fejlődést vagy visszaesést tüntetnek fel. Ez könnyen elérhetővé teszi azt a körülményt, hogy a jogszabályalkotás és a jogszolgáltatás államhatalmi tényezői egymás melletti működése nyomon kövesse és kielégítse a változott élet és gazdasági viszonyokkal együtt járó kívánalmakat.

Nem fér kétség ahhoz, hogy más a helyzet ezidőszere, amikor a nemzet egy vesztett háború minden anyagi és erkölcsi következményeinek a súlyával megterhelten vergődik és a dolog természete szerint reá van utalva arra is, hogy társadalmi és állami berendezkedésében elsősorban alávesse magát azoknak a változtatásoknak, amelyekkel a legrövidebb úton és legbiztosabb eredménnyel érhető el az állami élet különböző területein található romok eltakarítása, a helyreállítás és a hasonló zavart kizáró, helyesnek talált fejlődés állandósítása.

Amíg rendes viszonyok között a jogszabályalkotás és annak alkalmazása körüli teendők a törvényhozó és a bírói szervezet között általában megosztottnak tekinthetők, amivel pedig a bírói felelősség kereteinek szűkebbre szorítása is együtt jár, addig a jelenlegi megzavart egyensúlyú helyzet szükségessé teszi azt, hogy a bíró az eléje hozott vitás esetek eldöntésével akkor is kiegyenlítse a felek közti érdekösszeütközést, ha a döntése alapjául, az erre elsősorban hivatott törvényhozás alkotta jogszabály rendelkezése fel nem hívható.

Előtérbe lép tehát annak a kérdésnek a feltevése, hogy alkalmas és hivatott lehet-e az évszázadokra kiterjedő multa visszatekintő bírói szervezet és azon belül a magyar Kúria úgy a most kiemelt hivatás eredménnyel járó betöltésére, mind pedig a jogszabályalkalmazásnak közmegnyugvással és bizalommal fogadott teljesítésére is?

Annak okai, hogy ezt a kérdést igenlő értelemben vélem eldönthetőnek, a következőkben vannak meg.

A háború győztese a demokrácia eszméje lett.

Állami életünk és társadalmi életünk berendezkedésének átalakítása is a népuralom elveire alapítottan indult meg.

Az említett célkitűzés tehát kétségtelenné teszi, hogy az állami élethez szükséges intézmények és szervezetek közül csak azok tarthatók

fenn továbbra is, amelyeknek az előző működésében, szervezetében és személyi összetételében megvannak annak az előfeltételei, hogy hivatásuk teljesítésénél a demokrácia beteljesedéséhez szükséges iránytartástól eltérni nem fognak.

Szerény megítélésem szerint a magyar Kúria ítélkezési gyakorlatába való betekintés már egy magában is elegendő alapot ad annak a megállapításához, hogy az elébe került ügyekben a fél előnyösebb társadalmi helyzete szerepéhez soha nem jutott s a méltányos jogalkalmazás érvényesült minden olyan esetben, ahol azt a gyengébb fél érdekvédelme szükségessé tette és törvényesen megalkotott tiltó jogszabály az érvényesülést ki nem zárta.

A hiánypótlásra irányuló jogszabályalkotás terén pedig elég talán arra utalnom, hogy ugyancsak a magyar Kúria ítélkezési gyakorlata szolgált jórészt már az előző háború gazdasági következményeinek az elhárítását célzó későbbi törvényi szabályozásnak is, amivel bizonyítékát adta a m. Kúria annak, hogy a közállapotok szükségleteinek a felismerésére és a helyes megoldást biztosító rendelkezésekre egyaránt képes és hivatott.

Az az egyéni érdekeket kizáró kiválasztás, amely állandóan érvényesült ennek a legmagasabb bírói testületnek a személyi összetételében, valamint annak a bírói eskünek a mindig becsületes betartása, amelynek az általam a teljes ülés színe előtt elmondott szövege szerint mindannyian el vagyunk kötelezve, arra, hogy a jogszabály alkalmazásánál és értelmezésénél szem előtt tartjuk a nép egyetemének az érdekeit is, megnyugvást kell hogy adjanak abban az irányban is, hogy a jogszolgáltatás terén ugyancsak meglesz az a fejlődés, amelynek elérése a porbasújtott nemzetünk talpraállításánál, új utakon való elindításánál és a békés nyugalomhoz való elvezetésénél különleges hivatásunkkal járó munkánk helyesen értelmezett, jó és maradéknélküli elvégzésétől is függ.

CILCER ÉS TÁRSA

PAPIRKERESKEDÉS
NYOMDAI MŰINTÉZET
B U D A P E S T, V.,
DOROTTYA-UTCA 9.

*

ÚJ TELEFONSZÁM: 38-55-07

Dr. Alföldy Dezsőnek, a budapesti Itélőtábla elnökének, az Egységes Bírói és Ügyvédi Vizsgabizottság újjaalakulása alkalmából mondott beszédéből:

A vizsgabizottság a törvénynek megfelelően felerészben bírákból s azokkal egy tekintet alá eső tisztviselőkből, felerészben pedig ügyvédekből van összeállítva. Ebben az összeállításban kifejezésre jut a bíró és ügyvéd egyaránt fontos és egymás¹ jótékonyan kiegészítő szerepe az igazságszolgáltatás tekintetében.

A bíró és az ügyvéd együttes munkájával van leginkább biztosítva a tényállás kellő felderítése, a törvény megfelelő alkalmazása és értelmezése, az ítélkezés összhangba hozatala a népi jogérzettel és az élet követelményeivel.

Ahhoz nem fér kétség, hogy a demokratikus állam nagy súlyt helyez a népi akaratból folyó, az emberek szabadságát, biztonságát, szociális jólétét előmozdító s a bonyolult gazdasági életet szabályozó jogrend létesítésére és fenntartására.

Ily fejlett jogrendszer mellett a demokratikus állam a bírótól és ügyvédtől egyaránt magas színvonalú jogászai képzettséget kíván meg.

A demokratikus állam ugyanis módot kíván nyújtani mindenkinek, hogy jogtudó ügyvéd útján tájékozódjék a törvények és rendeletek útvesztőjében azoknak őt érdeklő intézkedéséről s jogtudó ügyvéd útján gondoskodhasson jogai védelméről és érvényesítéséről.

S a demokratikus állam egyik legfontosabb célja az igazság és igazságosság megvalósítása s e magasztos cél érdekében mennél szélesebb körben törekszik biztosítani az ügyvédi jogvédelem lehetőségét és szabadságát.

Az bizonyos, hogy az ügyvéd sokkal közelebb áll az élethez, sokkal aktívabb részese az élet forrágának, mint a bíró.

Az ügyvéd a tények és bizonyítékok felderítésére irányuló tevékenységével s az ügy jogászai beállításával az igazságszolgáltatás igen értékes közreműködője. A perekben sok jogi probléma

megoldásának kezdeményezője az ügyvéd s a perben lefektetett, illetve előadott érvelései sokszor vetnek fel oly gondolatokat, amelyek átmennek a bíróságok elvi határozataiba, döntvényeibe.

Viszont a bíró feladata, hogy kicsiszolt ítélőképességével, megfelelő jogászai felkészültségével s az igazság ösztönös megérzésével a felek ellentétes álláspontjait tárgyilagosan értékelve hozza meg a jog uralmát biztosító ítéletet s a döntéseinek indokait a tárgyalás és bizonyítás egész tartalmának szorgos méltatásával meggyőző módon, a kívánt jogászai formatökéllyel fejtsse ki. Kiemelem idevonatkozóan még a bíróságnak jogfejlesztő és nem ritkán jogalkotó szerepét, amely legtökéletesebben a jogegységi és teljesülési döntvényekben jut kifejezésre.

Legyen szabad e helyütt még utalnom arra, hogy éppen a demokratikus államéletben az esküdtszéki tárgyalásoknál az ügyvéd plaidoyer-ja és a tárgyalásvezető bíró resuméje sokszor a jogászai elme legszebb megnyilatkozásai közé tartoznak.

A bírónak és ügyvédnek az igazság magasztos céljait szolgáló kölcsönös tevékenysége különösen szép módon jut kifejezésre az egységes bírói és ügyvédi vizsgabizottság összetételében, ahol jeles bírák és ügyvédek mint egyenrangú tagok működnek együtt.

Öszinte szívből kívánom, hogy a vizsgabizottságok meghitt légkörében a bírák és ügyvédek kollegiális viszonya mennél harmonikusabb és bensőbb legyen.

Tisztelt Teljes Ülés !

Ügy a bírótól, mint az ügyvédtől egyaránt megkívánt magas színvonalú jogi tudást van hivatva biztosítani az egységes bírói és ügyvédi vizsga ma is érvényben levő intézménye.

Ebből következik, hogy a vizsgán a jelöltek-től olyan fokú jogi tudást kell megkövetelnünk, amely biztosítékot nyújt arra, hogy akár mint bírák, akár mint ügyvédek teljes mértékben ki tudják elégíteni a jogkereső közönség igényeit.

A megfelelő szigor alkalmazása a jelölt jól felfogott érdekében is indokolt, mert a szükséges jogi tudás elsajátításának a pályáján elsősorban ő maga látja majd hasznát.

Mindazonáltal a mai rendkívüli viszonyok között, az egyébként indokolt szigoron valamit enyhítenünk lehet, mert figyelemmel kell lennünk arra, hogy a katonai szolgálat s az élet egyéb súlyos gondjai, bajai sok jelöltnél mennyire megnéhezítik a vizsgára való felkészülést. Ebből a szempontból azonban minden esetet annak körülményei szerint kell mérlegelnünk.

A Z Ö S S Z E S J O G I,
SZÉPIRODALMI ÉS IFJÚSÁGI
KÖNYVEK, SZÓTÁRAK ÉS NYELV-
KÖNYVEK BESZEREZHETŐK :
Feldmann-féle könyvkereskedés

„Ügyvédek boltja”

Budapest, V., Alkotmány-utca 12. sz.
Telefon : 120—034

kiadás, 1945. 84., 86. l.). »A párt — mondja Sztálin — mint a munkásosztály legjobbjainak gyűjtőhelye, a legjobb iskola arra, hogy a munkásosztálynak olyan vezetőit képezze ki, akik osztályuk szervezeteinek minden formáját vezetni tudják... és ily módon a munkásosztály valamennyi és mindennemű pártunkívüli szervezetét azokká a kiszolgáló szervekké és transzmissziós szíjakká változtatja, amelyek a pártot az osztálylyal kötik össze«. — (i. m. 85. l.) Ez olyan arisztokratikus felfogás, amely megegyezik Sorel szindikalista elméletével.

De megvannak a leninizmusban a monarchista gondolatot tartalmazó elemek is. Amit a párt vas-fegyelméről s az akaratnak erről az egységéről tanít, amelynek a pártban érvényesülnie kell, amit a »demokratikus centralizmusról« mond, amelynek a proletáriátus diktatúrájában érvényesülnie kell, az mind ellentétben van a nyugati értelemben felfogott politikai demokrácia gondolatával. (Sztálin, i. m. 88. 11. A Szovjetunió kommunista pártjának története, Szikra, 1945. 24. l.)

Lenin »A szovjethatalom legközelebbi feladatai« c. iratában a termelési folyamat vezetéséről szólva megállapítja, hogy csak az »ezrek akaratának egy ember akarata alá rendelésével« biztosítható, s eljut arra a következtetésre, hogy »határozottan nincsen elvi ellentét a szovjet (azaz szocialista) demokrácia és egyes személyek diktátori hatalmának alkalmazása között« (i. m. 30—31. ll.).

Ime tehát : az élcspatként felfogott pártnak arisztokratikus gondolata mellett a hatalom egy személyben való összpontosításának monarchikus gondolata is megjelenik a leninizmus ideológiájában. Ha Lenin mindezt a demokrácia gondolatával mégis összeegyeztethetőnek tartja, akkor nyilvánvaló, hogy a demokrácia szót nem abban a régi közjog-politikai értelemben használja, amely szerint az népuralmat jelent, vagyis azt, hogy a hatalomban egyenlő politikai jogok útján minden állampolgár egyenlő mértékben részesedik.

A szociáldemokrata Kautskynak az általános egyenlőségről és »tisztá« demokráciáról vallott felfogásával szemben a leninizmus nyíltan meg is mondja, hogy »a proletáriátus diktatúrája nem lehet »teljes« demokrácia, nem mindenkre, gazdagra és szegényre is kiterjedő demokrácia«, hanem, hogy a proletárok és általában a vagon-talanok érdekében »új módon demokratikus államnak kell lennie«. (Sztálin, i. m. 37. l.)

A demokrácia jelentése ezek szerint új értelmet kap : nem a nép által való, hanem a nép érdekében való hatalom-gyakorlást jelenti. Ez az értelem-változása szoros összefüggésben van a szocialista világfelfogás térhódításával. A szocializmus nem elégszik meg az egyenlő politikai jogok kivívásával, hanem egyúttal vagy elsősorban egyenlő gazdasági jólétet is követel mindenki számára. Ha pedig ezt a felfogást a gazdasági javak területéről a szellemi javakra is átvisszük, akkor követeli azt is, hogy a műveltség forrásai is

egyenlő mértékben álljanak rendelkezésére mindenkinek.

Ha a népnek politikai jogokban való részvételét demokráciának nevezzük, akkor ennek az analógiájára gazdasági javakban és szellemi javakban való részvételét is lehet demokráciának nevezni. Észre kell azonban venni, hogy a demokrácia szó ekkor már nem egyszerű közjogi fogalmat, hanem tulajdonképpen az élet egész területére kiterjedő világfelfogást jelent. A politikai demokráciától pedig élesen meg kell különböztetni a gazdasági vagy szociális demokráciát és a kulturális demokráciát, amelyek különböző irányokba való kisugárzásai volnának ugyanannak a demokratikus — a nép javát szolgálni hivatott — alapgondolatnak, amelynek gyökere az általános emberi egyenlőségnek, az emberiségnek, a humanitásnak nagy erkölcsi világnézeti talajára nyúlik le.

Tekintetbe kell azonban vennünk azt is, hogy a politikai, a szociális és a kulturális demokrácia nemcsak harmonikusan kiegészíthetik egymást, hanem egymással ellentétbe is kerülhetnek. Lehetséges, például, hogy a politikai szabadság és egyenlőség akadályokat gördít a szociális és a kulturális demokrácia megvalósítása elé. Vagy lehetséges az, — amint azt a leninizmus tanítja, — hogy a szociális demokrácia követeli meg a politikai demokráciának a feláldozását. Ilyenkor azelőtt a nehéz kérdés előtt állunk, hogy a demokráciának melyik fajtáját szeressük jobban. E kérdés pedig ismét az érték-felfogások világnézeti talajára vezet : választanunk kell a között, hogy a szabadságot, a jólétet vagy a műveltséget tekintjük-e magasabb értéknek.

3. Mielőtt a demokrácia összefüggését a világnézettel tovább nyomoznám, meg kell említenem, hogy nemcsak a szocializmusnak keleten történt térhódításával kapcsolatban vált a demokrácia egyszerű közjogi kategóriából komplikált világnézeti kérdéssé, hanem, hogy a nyugati fejlődés is felborította sok tekintetben a régi államforma-tant. Az első világháború a cárizmuson kívül elsöpörte a személyes kormányrendszerű német császárságot és a német fejedelemségeket. Ahol a monarchikus államforma az első nagy világegyes után is megmaradt, ott mint parlamenti monarchia jelentkezett. Az angol-rendszerű vagy a belga-norvég-rendszerű parlamenti monarchiában azonban a király csupán az államfelség meg-személyesítője, de nem igazi legfőbb szerve az államhatalomnak : történeti dísz vagy reprezentáló személyiség, de nem irányító tényező, nem kormányosa az állam hajójának. A monarchia és a köztársaság közti különbség elrelativizálódott. Ismeretes, hogy az amerikai prezidenciális demokráciában az elnöknek nagyobb hatalma van, mint a királynak az angol parlamenti monarchiában. Az Unió elnökének hatalma külső terjedelemben körülbelül olyan, mint az angol királyé volt a 18. század végén, III. György alatt. Ezek szerint nem volna helyénvaló prezidenciális demokrácia és parlamenti monarchia közt lény-

Önkényes enyhítés csak rövid átmeneti időre lesz helyénvaló.

Ami a vizsgatárgyak joganyagát illeti, a jelöltek kérdésénél nem lesz figyelmen kívül hagyható, hogy Magyarországnak demokratikus állammá történt átalakulása folytán sok törvény, illetve törvényes rendelkezés alkalmazhatatlanná vált. Az állami, politikai, gazdasági és társadalmi

viszonyok ily gyökeres megváltozása alkalmával egyes törvények gyorsan elavulnak. Addig is, míg újabb törvény vagy törvényerejű rendelet meg nem határozza, hogy mely törvények vesztették el hatályukat, a bírák és ügyvédek az ő gyakorlati érzékükkel meg fogják tudni állapítani, hogy mely törvények váltak alkalmazhatatlannokká.

Demokrácia és világnézet

1. A demokráciáról ma olyan sokat beszélnek, hogy az embernek szinte azt kellene hinnie, hogy a demokrácia problémája a társas lét legbonyolultabb s egyben legkevésbé tisztázott kérdése.

Egy emberöltővel ezelőtt, amikor a jogtudományokban inas-éveimet szolgáltam, ez a kérdés egészen egyszerűnek látszott: nem tekintették egyébnek, mint az államforma kérdésének, vagyis egy bizonyos fajtájú közjogi berendezést jelöltek meg a demokrácia elnevezéssel.

A közjog politikája, az alkotmányban akkor azt tanította, hogy aszerint, amint az állami főhatalom egy embert, vagy több személyt illet meg, megkülönböztethetünk monarchiát vagy republikát, köztársaságot, s hogy a köztársaság ismét kétféle — arisztokratikus vagy demokratikus, — a szerint, amint az a több személy, akiket a főhatalom megillet, egy a népből kiváló kisebbség, vagy maga a nép. Demokrácia tehát az az állam, amelyben maga a nép uralkodik. Ennek felel meg a görög demokrácia elnevezés is, amely szószerint népuralmat jelent.

Az ugyan nyilvánvaló volt, hogy a nagy modern államokban a nép nem gyakorolhatja közvetlenül az államhatalmat úgy, amint azt az ókori kis görög város-államban, a polis-ban gyakorolta, ahol a népgyűléseken minden teljesjogú állampolgár közvetlenül résztvehetett az államügyek intézésében. Nagy államokban ez lehetetlen s ezért itt a demokráciának modern fajtája, a népképviselési vagy reprezentatív demokrácia fejlődött ki, amelyben a nép nem közvetlenül, hanem csak közvetve, választott képviselői útján gyakorolja a hatalmat. Az elmélet ezek alapján megkülönböztetett közvetlen vagy antik és közvetett vagy modern népképviselési demokráciát, s ezzel az említett nehézséget elintéztnek vette.

A képviselés gondolatában rejlő fikciót, azt a nem igaz feltevést, amely a képviselő akaratát önkényesen a képviselt akaratával azonosítja, a régebbi elmélet különösebb figyelemre nem méltatta. Csak ennek a fikciónak a segítségével lehet a modern népképviselési demokráciát egyáltalában demokráciának nevezni, ha demokrácián államformát, vagyis olyan államot értek, amelyben maga a nép uralkodik.

Rousseau észrevette már, hogy a népképviselési demokrácia nem igazi demokrácia. A nép itt tulajdonképpen csak egy pillanatig uralkodik, akkor, amikor képviselőit megválasztja. A hatalmat egyébként egy kisebbség: a sok millió állampolgár helyett néhány száz képviselő gyakorolja. Valóban azt mondhatjuk tehát, hogy a népképviselési demokrácia tulajdonképpen arisztokrácia.

Csak újabban próbáltak ezen a hibáján segíteni s a népképviselési demokráciát az antik demokráciához közelebb hozni. Ezt a célt szolgálta a referendum intézménye, amely főként a svájci demokráciában talált elismerésre s amelynek lényege az, hogy a népképviselésnek egyes fontosabb határozatait csak akkor válnak törvényvé, ha ehhez népszavazás útján maga a nép is hozzájárult. És ezt a célt szolgálja legújabbban a szovjet-rendszer.

A szovjet-rendszer egyik lényeges alapgondata ugyanis az, hogy a népképviselőt nem területi választó-kerületek, hanem olyan szervek összefüggő emberi csoportok, termelő egységek választják, amelyek mint pl. egy gyár munkássága létfeltételeiknél fogva állandóan együttvannak s így képviselőjüket bármikor visszahívhatják vagy utasítással láthatják el. A szovjet-vagy tanács-rendszer ezzel egy erősen demokratikus gondolatot valósít meg.

2. Másrészt azonban az is igaz, hogy a bolsevizmus vagy leninizmus az előbbi értelemben — vagyis államformaként — felfogott demokráciát nem túlságosan sokra becsüli. Ebből a szempontból antidemokratikus az, amit a kommunista pártnak, ennek a kiválasztott kisebbségnek, a munkásosztály élcsapatának a szerepéről tanít. A III. Internationale 1920. aug. havi II. moszkvai kongresszusán megállapított irányelvek szerint »a proletárpárt hivatása az, hogy a munkások többsége hangulatának ellenszegüljön uszálypolitika stb. és a proletáriátus érdekeit mindenek ellenére képviselje, a párt arra való, hogy a tömegek előtt járjon és utat mutasson nekik«. A párt — mint a munkásosztály »vezérkara« — arra törekszik, hogy a proletáriátus párton-kívüli szervezetei — így a politikai szervezet szovjetjei is — »önként elfogadják a párt politikai vezetését« (Sztálin szerint a leninizmus alapjai, Szikra-

ges különbséget látni s valóban szokásba is jött az ilyen pusztán állam-formája szerinti monarchiát demokráciának nevezni. Kétségtelen, hogy a demokrácia elnevezés itt is új értelmet kapott, ha a jelentés-változás nem is volt olyan gyökeres, mint a Szovjetben. Ez az elnevezés az angol parlamenti demokráciában sem az állam közjogi formáját jelenti most már, hanem az államhatalom tényleges birtokosát, azt, amit régebben kormányrendszernek szoktak nevezni. És talán azt is, hogy a hatalom nemcsak a nép akarata szerint, hanem a nép érdekében is gyakoroltatik.

Tekintve, hogy az arisztokrácia mint államforma a világtörténelem színpadáról már régebben eltűnt, a monarchiának mint államformának mellékes kérdéssé válása s demokrácia gyanánt való felfogása rendkívül leegyszerűsítette az államformák tanát. Tulajdonképpen csupán a demokrácia maradt meg egyedüli modern államformaként a maga három fő alakjában: az angol parlamenti, az amerikai prezidenciális és az orosz szovjet-demokrácia formájában.

Csodálatos módon azonban a két világháború között a régi abszolút monarchiának az államhatalmat egyetlen személyben összpontosító — s fejlettebb kultúra mellett eddig lehetetlennek tartott — autokratikus alap gondolata megelevenedett a fasiszta és a nemzeti-szocialista diktatúra formájában. Újabbban tehát az autokrácia és a demokrácia rendszerei állottak egymással állam-formákként, de tulajdonképpen nem is annyira államformákként vagy nem csupán államformákként, hanem egyúttal világnézeti ellentétekként is, szemben. Ez az ellentét mérkőzött a most elcsendesült második világháború küzdelmeiben is. Mindnyájan éreztük, hogy a demokráciának az autokráciával való ebben a gigantikus birkózásában nem csak az államforma közjogi kérdéséről van szó. A harmincéves háború vallási küzdelmei óta nem volt háború, amelynek annyira ideológiai jellege lett volna, mint éppen ennek az utolsó háborúnak. A demokrácia zászlajára ebben a világháborúban tulajdonképpen fel volt írva mindaz, amiért élni érdemes, ami az életet emberhez méltóvá teszi. A demokrácia tehát nem egyszerű közjogi kategóriát, hanem egy magasabbrendű világnézetet jelentett mind azok számára, akik érte küzdöttek vagy keserves leigázottságukban zászlójának győzelmét remélték és várták.

Ime tehát: a demokrácia nemcsak Keleten, de Nyugaton is új értelmet kapott, az államformatan szűk kereteiből a világnézetek szabad régióiba emelkedett. Nyilvánvaló, hogy ma már nem egyszerű közjogi intézményt értünk rajta, amikor például a jog minden ágában és az élet minden vonatkozásában is a demokrácia követelményeiről beszélünk. Nem jogosulatlan tehát talán az a törekvésem, hogy a demokrácia és a világnézet összefüggését tovább nyomozzam.

4. Ezzel a kérdéssel napjaink legnagyobb élő jogfilozófusa, Kelsen Hans foglalkozott először behatódobban (»Vom Wesen und Wert der Demo-

kratie« című 1927-ben megjelent kiad., 1929.).

Kelsen, azt hiszem nem kell be-
A bécsi módszertani iskola megalapító, újkanti alapokon felépülő tanítását a »norma-jurisprudencia« vagy »tisztá jogtan« címén fejtette ki. Német-Ausztria első alkotmányát ő csinálta, amint a weimari Németországot Hugo Preuss. Bécsből a bonni egyetemre került. Innét származása miatt Hitler uralomra jutása után Prágába, majd Genfbe s onnét végül Amerikába távozott.

Kelsen az autokráciának és a demokráciának előbb említett ellentétéből indul ki. Összefüggést lát egyrészt az autokrácia, a politikai abszolutizmus és a filozófiai abszolutizmus, az abszolút igazságba és abszolút értékekbe vetett hit, a metafizikai-vallásos világnézet között; másrészt pedig a demokrácia és az abszolút, örök értékeket tagadó relativista, pozitivist, empirista világnézet között.

Aki hisz az örök értékekben, az az abszolút jónak, a feltétlenül helyes politikai megoldásnak, a felismerésében is hinni fog. S ennek az abszolút helyes politikai megoldásnak birtokában képzi magát, ezzel az abszolút igazsággal, ezzel abszolút jó politikai tervvel szemben természetesen feltétlen engedelmességet fog követelni, az abszolút jónak hitt politikai gondolatát, kell, véres erőszakkal is meg fogja valósítani. abszolút értékekben gyökerező filozófiai világnézet ekként a politikai abszolutizmushoz, autokráciához vezet.

A demokrácia ezzel szemben mindenkinek politikai akaratát egyformán tiszteli. A legkülönbözőbb politikai irányoknak és meggyőződéseknak egyformán megadja a lehetőséget a szabad érvényesüléshez. Éppen ezért nem ok nélkül tekintik a törvényhozást megelőző vitát, a politikai diszkussziót, ezt a dialektikus eljárást a demokrácia lényegéhez tartozónak.

A demokrácia a többségi elv mellett a kisebbség véleményét is tiszteletben részesíti; tipikusan relativista világfelfogással feltételezi azt, hogy a kisebbségnek is igaza lehet. Az ellenzéket nemcsak megengedhetőnek, hanem egyenesen nélkülözhetetlennek tekinti. A tökéletlen emberi tudás mellett a legkülönbözőbb, többé-kevésbé egyaránt tökéletlen vélemények szabad versenyéből akarja kihozni a relatíve legjobb megoldást. A demokrácia politikája éppen ezért a folytonos kompromisszumok keresésében áll. Mindez tipikusan relativista filozófiai világfelfogást árul el.

Kelsen felfogásához sokban hasonlót vallott nemrégiben Attlee munkáspárti angol miniszterelnök az angol szakszervezetek blackpooli gyűlésén elmondott beszédében, amelyben kifejtette, hogy »a demokrácia nem jelenti egyszerűen a többség uralmát, hanem jelent többségi uralmat a kisebbség jogainak kellő tiszteletben tartásával. Azt jelenti, hogy mialatt a többség akaratának érvényesülnie kell, teljes mértékben alkalmas nyújtanak minden szempont kifejezésre juttatá-

át az ellenzéki vélemény meg-
 sűrül, hogy elnyomják a kisebb-
 nyent, ott nincs igazi demokrácia.
 Kelsen szerint mindennek a magyarázata az,
 hogy a demokrácia az Isten kegyelméből uralkodó
 fejedelmek helyére nem akarta a népnek Isten
 kegyelméből való akaratát állítani (das Gottesgna-
 dentum des Volkes). A demokrácia egyszerűen
 nem hisz abban, hogy bárki is az abszolút igaz-
 ságnak, az abszolút jónak, az absolute helyes
 politikai megoldás kulcsának birtokában lehetne.
 Aki csak a relativ földi igazságra, a tökéletlen
 emberi tudásra támaszkodhatik, annak a politikai
 céljai megvalósításához szükséges állami kény-
 szert csupán akkor szabad alkalmaznia, ha ehhez
 az érdekelteknek legalább a többsége hozzájárult.
 Emellett a kényszer rendjének olyannak kell
 lennie, hogy abban a kisebbség, éppen azért, mert
 véleménye nem feltétlenül helytelen, ne legyen
 feltétlenül jogtalan, hanem meg legyen a lehető-
 sége ahhoz, hogy bármikor maga is többséggé
 válhasson.

Mindezeknek a fejtegetéseknek végeredménye
 hogy a demokrácia csupán az abszolút örök
 értéket tagadó relativizmus filozófiai világfel-
 fogásának politikai térre való kisugárzása, hogy
 az igazi demokrácia csakis a relativizmus empí-
 ritika-pozitivistá filozófiai felfogása mellett lehet-
 ges. (V. ö. Kelsen, i. m. 2. kiadás, 1929, 99–
 103.11.)

5. Szerény véleményem szerint Kelsennek ez a
 nagyogóan megokolt felfogása nem állhat meg.
 Komorú volna, ha mindazoknak, akik abszolút
 és örök ideálokban hisznek, a demokrácia gondo-
 latát el kellene utasítaniok. Ezzel a demokrácia
 felett is kimondanók az ítéletet. Ha az
 ellentétes politikai vélemények között értékbeli
 különbség nincsen, akkor a demokrácia a véletlen
 többség kialakulásának lutrija, osztálysorsjátéka.
 Kelsen maga is észreveszi, hogy a demokráciának
 lényeges eleme a vita, a diszkusszió. A vitának
 azonban nincsen értelme a kölcsönös meggyőzés
 lehetőségének a feltételezése nélkül. A demokrácia
 tehát azt is feltételezi, hogy az ellentétes véle-
 mények vitájából a legjobb vélemény fog győztesen
 kikerülni. Távol van tehát attól, hogy egyforma
 értéket tulajdonítson az ellentétes felfogásoknak.
 A rossz és jó, a jobb és legjobb vélemény közt
 azonban csak akkor tudunk különbséget tenni,
 ha egy vitán felül álló, feltétlenül jó értékhez
 mérjük hozzá a különböző véleményeket. Kelsen
 figyelmen kívül hagyja azt az egyszerű filozófiai
 igazságot, hogy relativ érték sincsen abszolút
 érték nélkül. A Relativum az Abszolutumot már
 feltételezi.

Kelsen felfogásának értelmében a demokrá-
 ciának a haladásban sem szabadna hinnie. Pedig
 a demokratikus forradalmaknak és mozgalmak-
 nak mindig az emberi haladás lehetőségébe vetett
 hit volt a legerősebb mozgatója. A haladásba
 vetett hit pedig semmi egyéb, mint a tökéletlen
 ember vágyódása a tökéletesség, az abszolút és
 örök eszmények után. Az ember hisz bennük még

akkor is, ha tudja, hogy őket soha el nem érheti.
 Amint relativ értékekről, akként haladásról is
 csak az beszélhet, aki abszolút értékekben hisz.
 Nem akármilyen eszményekkel, hanem igaz és jó
 eszményekkel kell a közjogi demokrácia üres
 kereteit kitöltenie annak, aki a demokratikus
 haladás gondolatát akarja szolgálni. Azzal ugyanis
 tisztában kell lennünk, hogy a reakciónak is meg-
 vannak a maga eszményei. Jól mondja Madách:

»Az elhagyott oltárnak is lehet
 Martirja... magasztosabb
 Kegyelettel megóvni a romot,
 Mint üdvözölni a felkelt hatalmat«.

De nekünk, akik a demokráciában és a hala-
 dásban hiszünk, hinnünk kell abban is, hogy a mi
 eszményeink különbek, mint a reakció eszményei,
 mert előbbre vannak az örök eszményekhez vezető
 úton.

Kelsen felfogásának cáfolata betetőzést nyer,
 ha sikerül kimutatni, hogy a demokrácia nemcsak
 hogy összefüggésben van egy határozott világ-
 nézettel, hanem már maga is egy határozott világ-
 nézet, mégpedig maga is az abszolút értékek hité-
 ben gyökerező világnézet. Erről legyen szabad
 még egy néhány szót szólnom.

6. Hogy a demokrácia nem csupán közjogi
 probléma, azt sejteniök kellett volna már azoknak
 az íróknak, akik az államformák alapelveit ku-
 tatták. Amikor például Montesquieu a demokrácia
 alapelvét az erényben, az arisztokráciáét a mér-
 téketettségben, a monarchiáét pedig a becsületben
 találta meg (Esprit des lois, Livre III.), nyilván-
 való, hogy nem általános jogtani gondolatokat,
 hanem erkölcsi vezéreszméket állított oda köz-
 jogi principiumok gyanánt.

Vagy amikor a nagy francia forradalom de-
 mokráciája a saját lényegét a »Liberté, Egalité,
 Fraternité« hármas jelszavába sűrítette össze,
 nyilvánvaló, hogy ugyancsak erkölcsi követel-
 ményeket fejezett ki. A testvériség gondolata
 egyenesen a keresztény etika területéről lép ebben
 a hármas jelszóban a politikai küzdelem porond-
 jára. De a szabadság és az egyenlőség gondolata
 is az egyenlő emberi méltóság keresztény alap-
 elvéből folyik. Mind a három jelszó tehát tulaj-
 donképpen a keresztény erkölcsi posztulátumait
 fejezi ki; egyszóval: a humanumot. Ez a nagy
 gondolat szóhoz jut már az ó-kor legnemesebb
 gondolkodóinak műveiben is; tökéletes kibonta-
 kozásra azonban a keresztény erkölcsi tanításában
 talált.

A keresztény erkölcsi másrészt hallatlanul
 demokratikus. Szinte elképzelhetetlen az ma, hogy
 mit jelentett az ó-kori rabszolgaság korszakában
 az emberi egyenlőséget tanítani, nem ismerve el
 más különbséget ember és ember között, mint
 az erkölcsileg jók és a gonoszok különbségét. Ezt
 a különbséget azonban minden demokráciának is
 el kell ismernie, mert pusztulásra van ítélve az a
 demokrácia, amely nem különböztet a becsületesek
 és az aljasok, a dolgozók és a henyélők, az önzet-
 lenek és a korrupció fertőzöttei között.

A világtörténet minden nagy demokratikus forradalma végeredményben a keresztény eszméket vitte közelebb a megvalósuláshoz: mind a nagy francia forradalom, mind az 1917. évi orosz forradalom lerombolt egy csomó társadalmi különbséget ember és ember között.

Ha a társadalmi és állami életen végigtekintünk, azt látjuk, hogy a gyakorlati valóság még ma is igen, de igen messze van a keresztény eszmék tökéletes megvalósításától. Bizonyára még sok évszázad fog lerohanni az elmúlásba, amíg a keresztény gondolat a mainál kielégítőbb módon testet ölt. Ezen a téren a demokratikus haladásnak még beláthatatlan lehetőségei vannak. Az első világháború végén egy borúlátó német gondolkodó a nyugati kultúrának alkonyát jósolta meg. Spengler Osvald »Untergang des Abendlandes« című munkájának felfogása szerint minden kultúra, ha kiélte magát, tönkremegy. A mi nyugati keresztény kultúránk azonban még távolról sem élte ki magát, a benne rejlő eszmei hajtóerők nem merültek ki, az őt formáló világfelfogás gondolati kincsei teljes pompájukban még nem virágoztak ki s ezért nem is érettek még a hervadásra.

A keresztény kultúra teljesebb kivirágoztatására irányuló fejlődés pedig csak demokratikus fejlődés lehet, mert hiszen mind a kereszténységnek, mind a demokráciának központi gondolata az emberiség, az ember. Ez a fejlődés a kisebbség véleményét is fokozottan tiszteletben fogja részesíteni; azonban nem azért, mert semmiféle abszolút értékben nem hisz, hanem éppen azért, mert a humán abszolút értékéről van meggyőződve: embertársam emberi méltóságának feltétlen elismeréséből folyik, hogy véleményét és akaratát megbecsüljem.

Ime tehát: a keresztény-gondolatvilágról kimutattam, hogy velejéig demokratikus, bár az abszolút értékekbe vetett hiten alapul s bár Kelsen felfogása szerint ezért nem is lehetne demokratikusnak tartanunk. A demokráciáról pedig bizonyítani próbáltam, hogy tulajdonképpen a keresztény gondolatban gyökerezik, a humán abszolút értékének gondolatán alapul. Ha ez a bizonyítás sikerült, akkor beigazolást nyert volna az a tétel, amelyet igazolni akartam, hogy t. i. a demokrácia már maga is egy határozott világnézet, még pedig az abszolút értékek hitében gyökerező világnézet: a keresztény világnézet és a demokratikus világnézet sok tekintetben összeesik.

Ebben a meggyőződésben meg fog erősíteni, ha egy pillantást vetünk arra a támadásra, amely az elmúlt század második felében a keresztény erkölcs ellen indult meg s amelynek nemcsak keresztényellenes, hanem egyben antidemokratikus következményei is voltak. Nietzsche gondolkod, aki tudatosan és erőlesen támadta a keresztény erkölcsöt, amelyet megvetően »rabszolga-erkölcsnek« nevezett. Új erkölcsöt hirdetett ezzel szemben, az »úri erkölcsöt«, a »Herren-Moral«-t, amely nem a szeretetet és a testvériséget, hanem a hatalom

imádatát, az uralomra-törést, a »Wille« választotta vezérelvéül. Nem a szegények és nyomorultak gyámolítása a kötelesség, hanem az emberfeletti embernek, az »Übermensch«-nek a kitenyészése a legfőbb erkölcsi cél.

A szegény-segélyezést egyébként Spencer Herbert is helytelenítette, mert beavatkozás a természetes kiválasztódás menetébe s így megrontja a fajt, amelynek érdeke, hogy csak az erők maradjanak fenn, a gyengék pedig hulljanak el a létért való küzdelemben.

A Nietzsche-féle erkölcs politikai kisugárzására nem kell részletesen reámutatnom. Az »urak erkölcsének« az »urak népéről« (Herrenvolk) szóló politikai elmélet felelt meg, a hatalomra törés erkölcsi elvének pedig az a hatalmi téboly, amelyet az emberfeletti-emberként (Übermenschként) jelentkező diktátor mutatott. Nietzsche arisztokratikus és autokrata erkölcsi felfogásának csupán a politikai autokrácia felelhetett meg. Az antidemokratikus és keresztényellenes erkölcsnek csupán antidemokratikusak lehettek a politikai konzekvenciái.

Ezen a tanuláson kívül bennünket különösen az érdekel, hogy ime, az erkölcsi felfogások közt is különbséget lehet tenni demokratikus erkölcs és arisztokratikus vagy autokrata erkölcs között. A Nietzsche-féle erkölcs mint arisztokratikus és autokrata erkölcs áll a keresztény erkölccsel, mint demokratikus erkölccsel szemben. A demokratikus gondolatot ezzel olyan magas világnézeti alapelveként fogadtuk el, amelynek mint mértéknek az erkölcsöt is alávetettük, amikor demokratikus és nem demokratikus erkölcsről beszéltünk. Hogy a demokratikus vagy az antidemokratikus erkölcsöt válasszam-e világfelfogásom alapjául, arra már sem a tudomány, sem az erkölcs nem ad útmutatást. Olyan végső világnézeti döntésről van itt szó, amelynek gyökerei egészen erkölcsi személyiségünknek irracionális rétegébe nyúlnak le. Itt tűnik ki a legvilágosabban az, hogy a demokrácia kérdése végső gyökerében világnézeti kérdés.

Azt pedig, hogy a demokrácia olyan világnézet, amely maga is az abszolút értékekbe vetett hiten alapul, a legmeggyőzőbben a keresztény etikával fenntartott szoros kapcsolatával gondoltam igazolhatni. Valóban sem kereszténység, sem demokrácia nem lehetséges az ember erkölcsi értékének feltétlen elismerése nélkül, a humán az az abszolút érték, amelynek tagadásával vagy relativizálásával a demokrácia létalapja is megdől.

Nietzsche, akinek erkölcsi felfogására igen nagy hatással volt a darwinista teória és a faj-nemesítés gondolata, természetszerűleg nem lehetett demokrata. Spencer Herbert is csupán a természetben dülő létért való harc társadalmi másához, a szabad verseny liberális felfogásához juthatott el, de természettudományos világnézete alapján nem lehetett demokrata.

7. A demokrácia erkölcsi ideáljait éppen a természettel szemben kell megvalósítani. Ezért van a demokratikus gondolatnak szüksége a jog

Uralmára is s ezért nem lehet el a de-
a a jog nélkül.

Igaz, hogy nem minden jog demokratikus. Azonban már maga az a körülmény, hogy mindenkit egyenlően kötelező jog létezik — még a legtökéletlenebb jogi tartalom mellett is — a demokráciának egy minimális megvalósítása. Emlekezzünk csak vissza a nagy francia forradalomnak minden kor számára tanulságos eseményeire. Ennek a nagy demokratikus forradalomnak legjobb harcosai állandóan hangoztatták, hogy céljuk nem az, hogy egy zsarnok helyébe 500 zsarnokot állítsanak, hanem az, hogy megszűnjék embernek ember felett gyakorolt személyes uralma s hogy a szabad állampolgárok felett csupán egy úr legyen: a törvény.

Mínthogy a demokratikus gondolat testetöltésének folyamata éppen a jog uralmának elismerésével kezdődik, mínthogy a jog és a demokrácia születésének pillanata ekként összeesik, azért kell szerintem minden igazi jogásznak született demokratának lennie.

Az igazi demokrácia testetöltéséhez a jog uralmának pusztá ténye természetesen még nem

elégs. A jog bölcsőjében megszületett demokratikus gondolatnak ki kell terebélyesednie: a jog tartalmának magának is demokratikusnak kell lennie, a jog minden ágának a demokratikus világnézetet kell visszatükröznie. Ez a követelmény, amelyet a joggal szemben jogosultan hangoztathatunk, megint csak azt bizonyítja, hogy a demokrácia nem egyszerű közjogi kategória, hanem a jog egész területére alkalmazható világfelfogás, erkölcsi mérték.

Ezzel előadásom tárgyát — a demokrácia és a világnézet viszonyának a vizsgálatát — kimerítettem. Az utoljára érintett probléma már egy másik kérdésnek, a demokrácia és a jog viszonyának a vizsgálatára tartozik.

Ide vonatkozólag pedig befejezésül csupán egy gondolatot legyen szabad kiemelni: a jog nem azért játssza közvetítő szerepét az antidemokratikus természet és a demokratikus erkölcs között, hogy ezzel — a relativizmus felfogása szerint — az emberi tökéletlenséget szolgálja, hanem azért, hogy felemelje az embert a tökéletlenségek pocsolyájából az örök eszmények csillagképei felé.

Dr. Moór Gyula

A bírói függetlenség¹

I.

Az igazságügyi szervezetnek a közvéleményt érdeklő kérdései között talán egy sincsen, amelyet többet emlegetnének, mint a bírói függetlenség kérdését. És talán olyan sincsen, amelyre vonatkozóan az összes vélemények a közvetlenül érdekelt testület körén belül és azon kívül annyira megegyeznének, amennyire — mondhatni — az egész nemzetnek közmeggyőződésévé vált az, hogy a bírói függetlenség a pártatlan igazságszolgáltatásnak és az ezzel védett jogoknak, köztük a polgárok szabadságjogainak egyik legfőbb, legerősebb, de mindenesetre nélkülözhetetlen biztosítója. A bírói függetlenség szükségességének és fontosságának a kérdésében nem is merült fel véleménykülönbség, azt — mondhatni — mindenki, az egyéb felfogásbeli vagy akár világnézeti ellentétektől függetlenül axiómának foglta el.

Ilyen előzmények után önként felmerül a kérdés, szükséges-e, érdemes-e továbbra is foglalkozni a bírói függetlenség kérdésével és azt újabb vizsgálódás tárgyává tenni? Nem nyitott kaput döngöttek-e ezzel? Lehet-e még újat mondani egy olyan kitűnő elődök által kimerített témáról? Szép, lelkesítő szavakban újat bizonyára lehet, de lehet-e lényegében újat és ha lehet is, kell-e egymásnak, vagy akár bárki másnak a meggyőzésére törekednünk olyan kérdésben, amelyben az elképzelhető legteljesebb és legáltalánosabb

egyetértés annyira nyomatékosan jutott kifejezésre.

Első látszatra alig lehetne ezekre a kérdésekre mást, mint tagadó választ adni. Ennek ellenére úgy vélem, nem lesz felesleges és különösen nem időszerűtlen a bírói függetlenség kérdését újból vizsgálat alá venni, mégpedig nem csupán ünnepélyes nyilatkozat tétele végett, nem is valamely részletkérdésnek, a már elfogadott alapelv valamely, vitássá válható következményének a felderítése céljából, hanem egyenesen azt kutatva, azt taglalva: *miért* — t. i. nem milyen célból, hanem milyen okból — *van szükség a bírói függetlenségre?*

Az már az eddig elmondottakból is kiviláglik, hogy a bírói függetlenség célja a pártatlan igazságszolgáltatásnak és ezen keresztül a közszabadságnak, a törvény uralmának a biztosítása, az önkény uralomra jutásának megakadályozása. Feleletre vár még azonban az a kérdés, hogy miért és milyen módon lehet ezeket az eredményeket a bírói függetlenség biztosításával elérni, illetőleg miért nem lehet, legalább is teljes sikerrel, enélkül elérni.

Eddig ezt a kérdést alig vetették fel. Nyilván nem keresték az okát annak, amit közönségesen *axiomaként*, vagyis bizonyításra nem szoruló és arra nem is alkalmas, szét nem boncolható, de az emberi értelemben kényszerítő erővel behatoló igazsággént fogadtak el.

A helyes megítélés szerint azonban a bírói függetlenségnek üdvös vagy éppen szükséges

¹ Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület közgyűlésén, 1945 december 1-én tartott előadás.

volta nem *axioma*. Tudjuk, hogy volt és van igazságszolgáltatás bírói függetlenség nélkül, vagy annak az általunk szükségesnek tartottnál összehasonlíthatatlanul csekélyebb mértékével berendezetten is. Ebből nyilvánvaló, hogy van olyan nép vagy uralkodó, a közhatalomnak olyan birtokosa, aki, vagy amely az igazságszolgáltatást nemcsak akkor tartja kielégítőnek, ha az a kellően kiépített, jól körülbástyázott bírói függetlenségre támaszkodik. Más, gyakorlati okok is szükségessé és időszerűvé teszik, hogy újból napirendre tűzessék és éppen most vétessék vizsgálat alá, még pedig az okokra is kiterjedően a bírói függetlenség üdvös és szükséges voltának első tekintetre olyan megnyugtatóan tisztázottnak látszó kérdése.

Az a nagy és a mi közéletünkben szokatlan egyöntetűség, amelynek a kiemelésével előadást megkezdtem, az alapelv elfogadására, a bírói függetlenség szükséges voltának általánosságban elismerésére szorítkozik, ellenben tisztázatlan vagy éppen vitás maradt a bírói függetlenség ügyének több igen jelentős részletkérdése. Így nálunk is, más művelt nemzeteknél is sok vita folyt arról, hogy a bíraskodás szabadsága érdekében milyen módon történik leghelyesebben a bírói tisztségek betöltése: kinevezéssel-e vagy választással és ha kinevezéssel, mennyiben korlátozza a kinevezésre jogosultnak ebbeli jogát más természetes személynek vagy testületnek a jelölő joga. Vitás volt, hogy a bírói függetlenség összeegyeztethető-e és ha igen, miképpen egyeztethető össze a miniszternek és más igazgatási hatóságoknak felügyeleti jogával, vagy más oldalról szemlélve a kérdést, mennyiben jár együtt a bírói szükséges vagy óhajtott függetlensége az ő feleletmentességével. Vitás volt az is, hogy a bírói függetlenség biztosítékaival a rendes és külön bíróságokon felül mennyiben ruháztassanak fel a bírói hatalmat gyakorló közigazgatási szervek és tisztviselők, továbbá a bíraskodás céljára létesített, de nem bíróságként szervezett különböző döntőbizottságok. Vitás volt végül, hogy a bírói függetlenség teljességéhez szükséges-e a külön státus és akár külön státus keretében, akár anélkül milyen mérvű és milyen elvek szerint meghatározott javadalmazásban kell a bírót részesíteni.

Ezekben a kérdésekben — amelyeknek jelentős volta nyilvánvaló — a mai napig sem jött létre egységes felfogás. Helyes eldöntésük nem lehetséges annak a tisztázása nélkül, hogy mi teszi szükségessé a bírói függetlenségét, mert közvetve ugyanez az ok a forrása a bírói függetlenséget létrehozó, óvó vagy azt teljesebbé tevő egyes intézkedéseknek is.

Am nemcsak a bírói függetlenség egyes, előbb felsorolt biztosítékainak, hanem magának ennek a függetlenségnek az üdvös és szükséges volta is vitássá válhat, akármilyen egyértelműséggel nyilatkozott meg mostanig a bírói függetlenség szükségességét valló közmegegyezés. Ne feledjük ugyanis, hogy az egész állami és nemzeti

életünk forradalmi átalakulás állapotában van. Ilyenkor már a forradalom lélektani törvényeinél fogva az eddig legnagyobb becsben tartott intézmények is könnyen újraértékelés alá esnek, a legelterjedtebb nézeteket is akárhányszor márhozná túlhaladottnak találják. A közvélemény alakulásának az útja kiszámíthatatlan; lehet, hogy valamely nézetet, amely a régi világban sokáig uralkodó nézet volt, éppen ez tesz gyanússá abból a szempontból, hogy összeegyeztethető-e az új kor eszméivel és célkitűzéseivel.

És csakugyan, vannak jelenségek, amelyek arra mutatnak, hogy a bírói függetlenség értékelésében az állam vezetőinek oldalán hátrányos változás állott be. Ilyen jelenség a bírói külön státus megszüntetése és ezzel kapcsolatban a bírák és ügyészek javadalmazásának az új fizetésrendezés során igen hátrányos módon történt megállapítása. Nem sorolom ide az 538/1945. M. E. számú rendeletet, amely (3. §) az 1869: IV. tc. 11. §-ának a bírót a politikai egyesületektől és gyűlésektől távoltartó rendelkezését hatályon kívül helyezte, jóllehet a korábbi felfogás az eként hatályon kívül helyezett rendelkezést is a bírói függetlenség egyik biztosítékának tekintette. Valentiny Ágoston volt igazságügyminiszternek több bírói gyűlekezet előtt nyilvánosan tett kijelentéseiből tudjuk ugyanis, hogy az állam új vezetői ezzel a törvénymódosítással éppen a bírónak egy, az ő nézetük szerint indokolatlan tilalom alól történő felszabadítását vették célba, ezzel tehát nyilván nem akartak a bírói függetlenség értékelése tekintetében általában szembefordulni a multtal, hanem csupán egy — bár jelentős — részletkérdésben támadt véleményeltérés a két korszaknak jogszabályalkotói között, ez pedig magának a bírói függetlenségnek a fenntartására irányuló egyező akarat mellett is előfordulhatott.

Azzal a kérdéssel, hogy az *igazoló bizottságok* eljárása és az annak so á n bírákkal szemben tehető intézkedések mennyiben érintik a bírói függetlenséget, ezuttal nem kívánok behatódobban foglalkozni. A súlyt ugyanis arra helyezem, hogy az igaz ügyi szervezet kérdéseinek végleges rendezésénél óvassék meg a bírói függetlenség; az itt szóban levő intézkedések pedig csupán egy, rendkívül körülmények folytán előállított és előreláthatóan meg nem ismétlődő helyzet redkivüli követelményeinek vannak hivatva eleget tenni. Igaz, hogy időleges hatályú rendelkezésben is megnyilvánulhat a jogszabályalkotó felfogása arról, miképpen akarja a kérdést majdan végleges hatállyal rendezni. Rendes körülmények között meg is nyilvánul. Az itt szóban levő rendelkezések keletkezésének a körülményei azonban minden ilyen következtetésnek ellentmondanak.

A magyar állam régi szervezete teljesen felbomlott. A reánk zúdult tragikus események következtében az államélet fő szerveinek további működése lehetetlenné vált, de egyelőre lehetetlenné vált az is, hogy azok az alkotmánynak megfelelően pótolassanak más szervekkel vagy hogy

minden jognak igazi forrása és alapja, a nemzet akarata nyomban a nagy változás bekövetkeztekor közvetlenül nyilatkozhat meg. Olyan helyzet állott elő tehát, amely kimeríti a *vacuum iuris* fogalmát; olyan helyzet, amelyben szükség-szerűen az alkotmányjognak rendes viszonyokra szabott rendelkezéseitől, sőt annak kivételes szabályaitól is többé-kevésbé eltérő forradalmi intézkedésekkel kellett gondoskodni a teljes megszűnés veszélyének kitett állami élet fenntartásáról és az ehhez szükséges, a nemzet életbevágó érdekeinek veszélyeztetése nélkül el nem halasztható teendők elvégzéséről. Az a kormányzat, amely ennek a történelmi feladatnak a tragikusan súlyos terhét magára vállalta és a feladat ellátásához nélkülözhetetlenül szükséges — bár igen fogyatékos — hatalmi eszközöket is meg tudta szerezni, nyilván úgy találta, hogy ha már az állami főhatalom szerveinek a létrehozásáról és működésbehozásáról amúgyis kénytelen időlegesen az alkotmánnyal ellenkező intézkedésekkel gondoskodni és ezzel az egész jogéletet úgyszólván alapra helyezte át, akkor más kérdéseknek ugyancsak ideiglenes hatállyal történő rendezésénél sincsen kötve a hatályban levő törvények rendelkezéseihez, még ha azoknak egyike-másika nem vált is alkalmazhatatlanná, mert a jogfolytonosságot ezzel már nem érte nagyobb sérelem, mint az, amely az elháríthatatlan szükségintézkedések kényszerű folyamánya volt.

Az eddig előadott okokból kétséges, hogy állott-e be lényeges változás a bírói függetlenség értékelésében, vagy sem. A kedvezőtlen jelenségek közül nem következik szükségszerűen, hogy ilyen helyzetváltozás állott be, de mindenesetre figyelemztetnek arra, hogy ez megtörténhetik. A mi dolgunk a meggyőzésnek, a tárgyilagos okfejtésnek a fegyvereivel gondoskodni arról, hogy ne következzen be. Ezért teszi az elméleti és gyakorlati szükségesség mellett a tisztázás időszerűsége is sürgetővé annak a kérdésnek a felvetését, miért szükséges és milyen érdeket szolgál a bírói függetlenség megóvása vagy helyreállítása.

II.

Amint már szó volt róla, a cél, amelyet szem előtt kell tartani, a pártatlan, jó igazságszolgáltatásnak és azon keresztül az egyének és testületek jogainak és szabadságának a biztosítása. Ekként a nemzet egyetemes érdeke, nem pedig a bírák és ügyészek testületi érdeke a döntő. A *miért?* kérdésére is ennek a figyelembevételével kell megkeresni a helyes választ.

A bírói függetlenséget biztosító rendelkezések nem is minden esetben szolgálják magának a bírói testületnek az érdekét. Így egyenesen hátrányosak az egyes bíróra nézve, *privilegium odiosum*nak tekinthetők azok a rendelkezések, amelyek a bírót ajándékok, jutalmak és a törvénynél fogva őt megilletőn kívül minden más javadalmaszás elfogadásától, hasznát hajtó mellékfoglalkozások folytatásától, ilyen tisztségek viselésétől eltiltják (1869 :

IV. tc. 9., 12., 13. §§.) a választott bíráskodásból, mint rendszerint díjazással járó tevékenységből kizárják (1925 : VIII. tc. 20. §.), a szolgálatból megváltása után pedig az ügyvédi tevékenység folytatásában korlátozzák. (1930 : XXXIV. tc. 131. §.)

A *közérdek* szempontjából azonban a bírói függetlenség csak másodlagos, közvetett cél; a közvetlen cél magának a *bíráskodásnak* a szabadsága. Maga a *bíráskodás*, az ezzel a névvel megjelölt állami tevékenység áll előtérben, ennek a szabadsága a védelemnek eredeti tárgya, ez az, amit a közmeggyőződés egyetemes érdekből is védelemre méltónak ítélt.

A *bíráskodás szabadságát* ki lehet mondani, elvben talán meg is lehet valósítani, a *bírói függetlenség* megvalósítása nélkül is. Ehhez elegendő az az egyetlen egy szabály, hogy az ítélezésbe, legalább is annak az érdemébe senki bele nem szólhat, sem magános, sem hatóság vagy hatósági közeg, a bíró pedig bírói munkájának az érdemére vonatkozóan nem fogadhat el utasítást, akár milyen magas helyről jött légyen is az. Ha nem is ilyen megszervezett alakban, de kétségtelenül érvényes ez a szabály élő jogunkban is, nevezetesen a közigazgatási hatóságok által végzett bíráskodás tekintetében, anélkül, hogy ezekre a bírói függetlenség szükséges és szokott garanciái akár csak a bíráskodásukkal kapcsolatban is kiterjednének. Ha azonban a bíráskodás szabadságát azokban a nagyobb horderejű, gyakran életbevágó fontosságú ügyekben is, amelyek a bíróságok joghatósága alá tartoznak, csak ilyen csupasz szabály nyilatkoztatná ki, akkor az illetéktelen befolyásolási kísérletek bizonyára sokszor sodornák nehéz helyzetbe a bírót és veszélybe az általa védendő érdekeket.

Másfelől előfordulhat az is, hogy a bírói függetlenség biztosítva van és magának a bíráskodásnak a szabadsága mégis hiányos, korlátozott. Érdekes példát szolgáltatott erre a *belga alkotmány*, amely a bírák függetlenségét az állások betöltése, azoknak elvesztése, a bírák felelőssége és általában a legtöbb kérdés tekintetében nagyjából ugyanolyan módon biztosította, mint a mi törvényeink. Ennek az alkotmánynak egy, ma már hatályban nem levő rendelkezése szerint a bírói gyakorlat körében elvi kérdésben felmerült ellentétnek némely, külön meghatározott esetében a törvényhozás elé kellett terjeszteni a vitás kérdést hiteles törvénytárgyarázat végett és ilyen esetben a törvényhozó testület törvénytárgyarázat alakjában a folyamatban levő ügynek miként elbírálására is kiterjedő kötelező utasítást adott a bíróságnak.²

Rendszerint mindenesetre az a helyzet, hogy a bíráskodás szabadságának megvalósítása céljából szükség van egyfelől egy, a bírónak akár utasításadással, akár más módon történő befolyásolását kifejezetten vagy hallgatólagosan tiltó főszabályra, másfelől, ennek kiegészítése- és szank-

² L. Concha Győző: Újkori alkotmányok. I. köt. 86. 1.

cójaképpen azokra a további rendelkezésekre, amelyek a bírót olyan helyzetbe hozzák, hogy sikeresen bírjon ellentállni is a bármely oldalról jövő és bármily módon nyilvánuló befolyásolási kísérletnek. A bírói függetlenség a bíraskodás szabadságának az eszköze, ez szabja meg értékét, jelentőségét. Mivel továbbá a bíraskodást végző többi állami szerv nincsen, vagy csak elégtelen mértékben van felruházva a bírói függetlenség biztosítkaival, a jogrend és a közszabadság védelmének a teljességéhez hozzátartozik az is, hogy a bírói elintézésre tartozó jelentősebb ügyek ne vonassanak el a rendes vagy a hasonlóan független külön bíróságok hatásköréből. E részben is lenne orvosolni való.

III.

Mi a magyarázata azonban annak, hogy míg a közigazgatási tisztviselőnél a felsőbbeségtől kapott utasításoknak pontos teljesítése erény és kötelesség, a bírónál ugyanez hiba és kötelességszegés?

Erre a kérdésre általában egyszerűnek tetsző válasz kínálkozik. *Montesquieu* ismert tanítása nyomán közmeggyőződéssé vált az államhatalmak megosztásának az elve, amelynél fogva egyik állami főhatalom a másiknak a jogkörébe nem avatkozhatik, mert különben túlságosan sok hatalom gyűlné össze egy kézben, ez pedig véget vet a szabadságnak és zsarnokságra vezet.³ Korábban általánosan elfogadták *Montesquieu* tanításának azt a részét is, hogy három állami főhatalom van, a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom; a végrehajtó hatalom a kormányzást és a közigazgatást egyaránt magába foglalja. Ebből azután önként következnek, hogy a kormány adhat utasítást a közigazgatási hatóságoknak anélkül, hogy ezzel a hatalmak elválasztásának az elve sérelmet szenvedne, ellenben nem avatkozhatik bele a bíraskodásba, mert az már egy más, különálló állami főhatalom dolgaiba való beleszólás lenne.

Ez a tanítás azonban utóbb módosulást szenvedett. A fő elvét és ennek a szabadság megóvása szempontjából elfogadott értékelését megtartották ugyan és abban sem változott a felfogás, hogy három állami főhatalom van, azonban az államtudományok művelőinek nagy része ma már a bírói hatalmat nem tartja külön állami főhatalomnak, hanem a végrehajtó hatalom egyik ágának és helyette az államfői hatalomban látja a törvényhozó és a végrehajtó hatalom mellett a harmadik állami főhatalmat.⁴

Montesquieu tanításában — amelynek jelentős részét már *Montesquieu* előtt *Locke* is hirdette, anélkül azonban, hogy a bírói hatalmat az önálló állami főhatalmak közé sorolta volna — helyes az

a megállapítás, hogy zsarnokságra vezet, ha túlságosan sok hatalom egyesül egy személynek vagy egy testületnek a kezében. Ez a veszedelem azonban — nézetem szerint — beállhat akkor is, ha nem különböző állami főhatalmi ágak felett jut befolyáshoz ugyanaz a személy vagy testület, hanem egy ilyen főhatalmi ágon belül fut össze egy kézbe minden befolyás, minden hatalom. Így, ha valamely kormány a már birtokában levő kormányzati és közigazgatási hatalom mellett még a bíraskodásra is befolyást tud szerezni, ezzel olyan túlzott mérvű erőbeli gyarapodáshoz jut, amely a polgárok szabadságát veszélyezteti, függetlenül attól, hogy a bíraskodást elméleti szempontból a végrehajtó hatalom részének vagy attól különállónak tekintjük.

Már az eddig kifejtettekből is nyilvánvaló, hogy a bírói függetlenség elve — vagy helyesebben: a bíraskodás szabadsága — nincsen ellentétben a demokratikus koreszmékkal, hanem éppen ellenkezően, ezek megvalósításának nélkülözhetetlen segédeszköze. Szabadság az állami, a társadalmi, a gazdasági életben csak ott uralkodhatik, ahol független bíró ítélkezik. Ezért, akármilyen nagy átalakulás előtt áll is állami életünk és az eddigi életünknek bármilyen sok rekvizituma fog is ennek áldozatául esni: ha a fejlődés őszintén és igazán a szabadság, a demokrácia irányában halad, nem kell tőle féltünk a bírói függetlenséget, hanem ellenkezőleg, bizalommal várhatjuk annak további kiépítését, a most meglevőknél erősebb biztosítókkal körülbástyázását.

Ezt a meggyőződést támogatják és szinte megdönthetetlen erejűvé teszik a történelem tanulságai is. A patrimoniális, abszolút királyság idején minden hatalom, a törvényhozás, a kormányzás, igazgatás, hadvezetés és bíraskodás hatalma egy kézben összpontosult, valamennyinek a király volt a birtokosa, akinek részben még az egyház és a vallás ügyeibe is beleszólása, ezzel a lelkek felett is hatalma volt. A király hatalmának korlátozásával, a rendek, az ország szabadságának lassú fejlődésével párhuzamosan haladt azután előre a hatalmak megosztása és ennek során a bíróságok is fokozatosan függetlenebb álláshoz jutottak. A mai felfogásunk szerint is függetlennek mondható bíróságok, független *juryvel* Angliában alakultak ki legkorábban, tehát abban az országban, amely a demokratikus intézmények, az alkotmányos szabadságjogok tekintetében minden téren mintául szolgált az európai kontinensnek. Nyugat-Európában — amint már láttuk — *Locke* és *Montesquieu*, a szabadságeszméknek ez a két nagy bölcselője indította el munkáival a bíraskodás szabadságáért folyt szellemi mozgalmat. A francia forradalom kitöréséhez vezető okok között jelentős szerep jutott az *ancien regime* igazságszolgáltatási bűnei ellen támadt visszahatásnak, amely bűnöket a kormányhatalomtól és a felső osztályoktól függő bírói *parlamentek* követték el. A liberális korszakban Európa szabad országaiban mindenütt kiépítették a független bíróságokat, ellenben a diktatúra, különösen Németországban, ezen

³ *Montesquieu*: *Esprit des lois*, XI. könyv, 6. fejezet.

⁴ A kérdés bő irodalmából l. *Concha Győző*: Az államhatalmak megosztásának elvei (Magyar jogászleti értekezések, VIII. köt. 2. füzet); *Vörös Ernő*: Az államhatalmak elválasztása, különös tekintettel a bírói hatalomra; *Goltner Dénes*: Az államhatalmak elválasztása, vagy együttműködése. Ezek a tanulmányok tüzetesen ismertetik a kérdésnek régebbi és újabb külföldi irodalmát is.

a téren is olyan újítást hozott, amelyet a legkörülmönfontabb dialektikával sem lehetett sikeresen a bíraskodás szabadságával összeférőnek elfogadtatni.

Hazánkban a fejlődés nagyjából ugyanolyan volt, mint máshol is, mindenütt Európában. Csak az utolsó másfél évszázadra visszatekintve: a kormánytól függő bíróságok igazságtalan ítélkezése avatta vértanuvá Martinovics Ignácot és társait, az juttatta börtönbe br. Wesselényi Miklóst és Kossuth Lajost, nem is említve Haynau vérbíróságainak az áldozatait. A jobbágyfelszabadításnak fontos mozzanata volt a törvény előtti egyenlőség elvének megvalósítása az 1848: IX. törvénycikk által, aminek eredményeképpen a jobbágyok kikerültek az úriszék joghatósága alól és ők is a rendes, független bíróság előtt kereshették az igazukat. A jogunk nemzeti fejlődését megszakító abszolutizmus korának elmúltával Deák Ferenc szellemi

irányítása mellett jöttek létre, az ő nemes liberális-musát és tisztult erkölcsi felfogását tükrözték vissza azok a szervezeti alaptörvényeink, amelyek a bírói függetlenség szempontjából is alapvető jelentőségűek, amilyen az 1869: IV., az 1871: VIII. és az 1871: IX. törvénycikk. Végül a bírói külön státust a Károlyi Mihály vezetése alatt állott népköztársaság kormánya hozta tető alá. Az erről alkotott néptörvény alakszerűen már nem léphetett ugyan hatályba, azonban a tartalma utóbb lényeges változtatás nélkül átment az 1920: XX. törvénycikkbe, úgy hogy a külön státus a Károlyi-féle forradalomnak olyan alkotása, amely magát a forradalmat jóval túlélte.

Ebből a vázlatos áttekintésből is kitűnik, hogy a szabadság és a bírói függetlenség ügye mindig együtt emelkedett, együtt hanyatlott.

(Folyt. köv.)

Dr. Vincenti Gusztáv

A vétkességi elv a házassági bontóperben

A demokratikus jogalkotás egyik legsürgősebb feladata, hogy felszámolja az élettől elszakadt törvényeket, hogy az élet erőivel szemben mesterséges gátként érvényesülő jogszabályokat a társas élet fejlődésének, az élet szükségleteinek megfelelően alakítsa át. A joggal szemben támasztott ez az igény természetesen következik a jog rendeltetésének helyes értékeléséből. «Nem a jog teremtette a szociális életet, hanem a szociális élet, a társas együttélés teremtette meg a jogot és a társas élet változásai, életműködései, szükségletei változtatják, módosítják, fejlesztik a jogot szakadatlanul és szüntelenül.»¹ A törvényen túlhaladott életnek a házasság felbontásával kapcsolatosan felmerült ezt a jogos igényét ismerte fel az ideiglenes nemzeti kormány, amikor a 6800/1945. M. E. sz. rendeletével (alábbiakban: Rendelet) módosította a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tc. (alábbiakban: Törvény) egyes rendelkezéseit.

Elméleti és gyakorlati szempontból is legjellegzetesebb újítása a Rendeletnek a bontóperbeli vétkesség elvének az általa statuált bontási lehetőségek körében való feladása, vagyis feladása annak az alapgondolatnak, hogy a házasságot kizárólag valamelyik házaspár «vétkessége» alapján lehet felbontani.

A Rendelet kihirdetését követően több olyan nyilatkozat és sajtóközlemény jelent meg, amely a rendeletnek ilyirányú «újításait» a házasság intézménye elleni támadásnak minősítette. Olyan intézkedéseknek, amelyek alapján támadják meg a házasság erkölcsi és jogi tartalmát és amelyek így veszélyeztetik az állami és erkölcsi rendnek a házasságok állandóságához fűződő érdekeit.

¹ Varga Ferenc koronaügyésznek eskütétele alkalmával a Kúria teljes ülésében 1923 május 1-én elmondott beszédéből.

Ezek a kritikai jelenségek teszik szükségessé, hogy a bontóperbeli vétkesség elvével általános-ságban foglalkozzunk.

A római jog nem ismerte a házasság felbontásával kapcsolatban a vétkességi elvet. Hogy mégis hol volt meg inkább a házasság erkölcsi tartalma, vajjon a római köztársaság disszenzus útján felbontható házasságaiban, vagy egy felbonthatatlan, mondjuk renaissance-házasságban — történelmi ismereteink alapján alig lehet vitás.

A házaspár autonómiájának elvét a keresztény császárság is fenntartotta, csupán pönalizálta a házasságnak kellő ok nélkül való felbontását.

Az egyházak jogában: a protestánsok és unitáriusok az »engesztelhetetlen gyűlölet« kategóriájában a vétkességi elvtől eltértek. Az izraelita házassági jog pedig kifejezetten megengedi a megegyezésen alapuló bontást. (Lásd idevágóan a H. T. általános indokolásának 3. fejezetét.)

Akkor tehát, amikor a H. T. a vétkességi elvet fogadta el, nem valami egyértelműen vallott álláspontot iktatott törvénybe, hanem kompromisszumot létesített a felbonthatatlanság katólikus dogmája és a megegyezéses bontásálláspontja közt. Éspedig olyként, hogy a házasság felbonthatóságát elfogadta, de kirekesztette a bontási okok közül a felek megegyezését és csak a vétkesség alapján tette feloldhatóvá azokat a házasságokat is, amelyekben a házasság belső erkölcsi alapja véglegesen és visszavonhatatlanul megszünt.

Az élet azonban továbbmegy. Megkerüli a törvényt, ahol pedig elkerülhetetlenül beléütközik, állandó és érezhető nyomást fejt ki, hogy az életet gátló akadályokat az útból elhárítsa.

Igy a közös megegyezéssel való házasság-felbontás kizárásának szigorát a hűtlen elhagyás

bontóokának felhasználásával már első időtől kezdve sikerrel játsszák ki az érdekeltek.² Ahol pedig ez nem sikerül, házasságon kívüli viszonyba, vadházasságba kényszerülnek a felek.

A félmegoldás eredménye tehát szerencsésebb esetben hivatalosan túrt hipokrizis, rosszabb esetben hivatalosan kikényszerített házasságtörés.

A házassági törvény indokolása ugyanakkor, amikor a bontásnál a vétkességi elv következetes érvényesítéséhez ragaszkodik, klasszikus szavakkal jellemzi a házassági viszony lényeges belső tartalmát: »Ezen viszony szabályozásánál számolni kell azzal, hogy e viszony összes belső alkatelemeiben annyira megromolhatik, hogy a házassági együttélés egyik, vagy mindkét félre nézve lehetetlenné válik. A házassági viszony természeténél fogva az abból folyó jogok védelmét és kötelességek teljesítését biztosító eszközök, amelyek az állam rendelkezésére állanak, annyira korlátozottak, hogy azok a viszony természetének megfelelő helyzetet létesíteni teljesen képtelenek, mert e külső kényszer alkalmazása e jogviszony erkölcsi természetébe ütközik és az alkalmazni megkísérlett erőszak akkor, midőn a házasság céljai végképpen megghiúsultak, nemcsak hiábavaló, de veszélyes is, mert az önvédelmet kelti fel. A házassági életközösséget tehát kényszerítőleg fenntartani akarni akkor is, midőn a házastársak egymás iránti vonzalma és becsülése végképpen megszűnt, amidőn azok helyett gyűlölet és megvetés, a béke helyett egyenetlenség fészkelte be magát a házastársak szívébe és a családi életbe: annyi jelent, mint pusztán az eszményi felfogásból merített elvnek kedvéért feláldozni a gyakorlati élet parancsoló érdekeit. Mert sem a társadalmi érdekekkel, sem az egyéni szabadsággal nem egyeztethető meg, hogy midőn a házasság tényleg, végkép megszűnt, mert életközösség többé nem létezik, midőn mindazok a kapcsolatok, amelyek a házastársakat egymáshoz fűzték, a valóságban szét vannak szakítva, a sok esetben még fiatal házaspár mindaddig, míg a másik fél él, ez állapotban való megmaradásra legyenek kárhóztatva.«³

Ez a meggyőző erejű okfejtés azonban a törvény tételes rendelkezéseiben csak annyiban realizálódott, hogy a házasságnak más, törvényesen kikényszeríthető pozitív tartalma, mint a tartási kötelezettség, nincsen; hiányzott azonban az az ugyancsak természetes következmény, hogy a belső tartalmát elvesztett és az előbbieket szerint jogilag sem kikényszeríthető házassági kapcsolatot alakilag is fel lehessen bontani, akár oly esetben, amikor a felek ebben közösen megegyeztek, akár akkor, amikor a huzamosabb különélés folytán kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy a házastársi viszony helyreállítására már nincs lehetőség.

² L. idevonatkozóan Stehló: »Az elhagyás mint bontóok.« (Ügyvédek Lapja, 1896), Tóth Gáspár: A »Házassági törvény 77. §-ának a) pontjára alapított bontóper« (»Jog« 1896).

³ A törvény miniszteri indokolása II. Különös rész, V. fejezet.

A Törvénynek a saját indokolásával szemben is fennálló ezt a vitán felüli ellentmondását küszöböli ki és hiányosságát pótolja a Rendelet akkor, amikor a vétkességi elven túlmenően biztosítja a tartalmilag megsemmisült házasságok alakai felbonthatóságát is.

Ennek a gondolatmenetnek a tükrében még »forradalminak« sem lehet nevezni a Rendelet elvi megoldását. A Rendelet csak következetes érvényesítése az 1894. évi törvény idézett indokolásának, amelyhez zökkenő nélkül csatlakozik a Rendelet igazságügyminiszteri előterjesztésének bevezetése, amikor azt mondja: »A házasság jogi fenntartása csak akkor lehet indokolt, ha a házaspár között az együttéléshez szükséges harmónia megvan, vagy ha legalább is fennáll annak a reménye, hogy a megzavart érzelmi közösség a házastársak között még helyreállhat.«

És a tényleges helyzetet híven adják vissza a Rendelet minisztertanácsi előterjesztésének első sorai is: »Az 1894 : XXXI. tc.-be foglalt és 1895. évi október hó 1. napján — tehát néhány hónap híján kerek ötven évvel ezelőtt — hatálybalépett házassági törvény reformja a magyar jogéletnek évtizedes kívánsága.«

A válaszok megnehezítésének a vétkességi elven keresztül biztosított megoldása az állam beavatkozási joga szempontjából is erősen következtelen, amint ezt dr. König Vilmos fejti ki, amikor rámutat arra, hogy az állam a házasság megkötésével kapcsolatban a teljes közömbösség álláspontjára helyezkedik abból a szempontból, hogy polgárai egyáltalában kötnek-e házasságot vagy sem és ha igen, a házastársak megválasztásánál (újabbban esetleg egészségügyi szempontokat bekapcsolva) miként gyakorolják a társválasztást. Itt az állam megelégszik a tiszta szerződéskötés feltételeinek garanciális biztosításával és a szerződés közhitelű regisztrálásával. »Amint azonban a házasság meg van kötve, felébred a házasság erkölcsjogi vonatkozásai iránt az érdeklődés és kezeli a házasságot mint börtönt, melyből csak szigorú szabályok mellett lehet kijutni. Ebben durva következtelenséget látok és azt vallo, hogy az államnak inkább az egészséges házasságok megteremtésének feltételeire kellene törekednie és nem a házasságokból eredő szerencsét-

Irógép, Számológép

javítás, karbantartás,
vétel, eladás

*

FUNK JÓZSEF

I R Ó G É P Ü Z E M

V., Csáky-utca 4. szám. Telefon: 121—347

lenségek megrögzítésére. Az a házasság, mely a bíróságok sorompója elé kerül, máris elvesztette létjogosultságát. Fekély lesz a társadalom testén, melyet ki kell irtani, egy erkölcstelen jogviszony, melyet szét kell tépni.⁴

Bármely oldalról vizsgáljuk is a kérdést, feltétlenül arra az eredményre kell jutnunk, hogy a vétkesség elvének megbontása, a szabad meg-egyezésre alapított és a hosszú különélés okából kérhető egyoldalú bontás bevezetése az állam jól értelmezett célja szempontjából is indokolt, és el kell fogadnunk a Rendelet miniszteri előterjesztésének azt az okfejtését, hogy ez a jogtétel a helyesen értelmezett rendelkezési szabadságból folyik. Nem veszélyezteti, sőt inkább szolgálja a családi élet kellő megbecsülését. Nem gyengíti, sőt erősíti a házasság intézményét. A törvény megkerülésének útján való felbontás kiküszöbölésével pedig egyenesen szolgálja a jogrendszer tekintélyét és erejét.

Az a tendencia, amelynek iránya a válások megszigorítását és megnehezítését célozta, arra hivatkozott, hogy a válás megkönnyítése a könnyelmű házasságkötésekhez és végnélküli válásokhoz fog vezetni. A válóperek számának folytonos emelkedését a válás megnehezítésével akarta megállítani. Ez a megoldás a tartalmilag megszűnt házasságokat alakilag kívánja fenntartani. Az élet fejlődésének tehát az alaki jog erejét veti szembe. Olyan küzdelem ez, amelyben csak a jog szenvedhet vereséget.

Helyesen mondja König már idézett cikkében — nem ma, de 1929-ben — : »A házasság intézménye, belső erők által hajtva, átalakulóban van és nincs az a hatalom, mely képes volna azt a processzust megállítani.«

A válás megnehezítése vagy megkönnyítése befolyásolhatja a bontóperek statisztikáját, de nem alkalmas arra, hogy a házassági intézmény belső tartalmának fejlődésére végleges alakító erőt gyakoroljon.

»A házasság a társadalmi rendszer teremtménye és annak fejlődési állapotát tükrözi vissza.«⁵ Azt hiszem, ez olyan tétel, amelynek helyességét e helyütt szükségtelen indokolnom. Ennek a tételnek az erejét hagyják figyelmen kívül azok, akik a házassági intézmény alakulásának folyamatát a válás jogának tüneti kezelésével kísérlik meg befolyásolni.

A régi házasságokat — legalább túlnyomó részükben, a szabályt meg nem törő elenyésző kivételtől eltekintve — a gazdasági egymáshoz-kötöttség és elsősorban a nő gazdasági kiszolgáltatottsága tette szilárdá. Formailag ugyan a »szabad akaratelhatározás« volt az alapja a házasságnak, az akaratelhatározás azonban a gazdasági helyzetnek, a gazdasági érdekeknek volt a függvénye. A mindkét oldalról megnyilvánuló érzelmi kötöttség volt a legkisebb hajtóerő, amely a házasságok létrejövetelénél szerepet játszott. Az

érdekeltek legtöbbször teljes egészében ki voltak kapcsolva az elhatározás kialakulásából. Már további fejlődés volt, amikor az érdekeltek saját maguk is befolytak a kiválasztásba, ekkor is azonban döntően befolyásolták őket a családi helyzetből folyó gazdasági adottságok és ezenfelül saját maguk is elsősorban a gazdasági következményeket tartották szem előtt.

A házasság tartalmilag akkor lép új fejlődési fokra, amikor a nő képessé válik saját erejéből magát fenntartani, tehát lényegileg megszűnik teljes gazdasági függősége a férfival szemben.

A házasság intézményének új korszakát lényegileg a »proletárházasság« fellépése jelzi. Proletárházasság, amelyben a nő a férfival egy sorba kerül, egyforma része lesz a család fenntartásában és a kapcsolatnak ez a formája új tartalommal, új szolidaritással tölti meg a házasság intézményét.

Ilyen értelemben mondja Engels már idézett művében : »Miután az uralkodó osztályt az ismert gazdasági viszonyok uralják, éppen azért a szabadon kötött házasság az ő körében kivétel, a leigázott osztályban azonban, amint láttuk, a szabály.«

Az élet fejlődése a házasságoknak ezt a kettős-ségét elmosza. A kereső nő jelensége túlmegy a proletariátus osztályán és a polgári osztályban is mindennapossá válik. Ezzel a proletárházasságnak ez a jellegzetessége most már a polgári osztály házasságába is áttevődik.

A fejlődés tehát abban az irányban mozog, hogy a házasságban a gazdasági kapcsolatok elhalványulásával az érzelmi kapcsolatok lesznek döntőek. Ennek okszerű következménye, hogy az érzelmi kapcsolatok felbomlásával akkor, amikor minden észszerű lehetőség elmúlik az érzelmi kapcsolatok, a házassági szolidaritás fenntartására, ennek alakszerű kötelékét is fel kell oldani.

A vétkességi elv megtöréséből következik, hogy a tartási igényt is új szempontok szerint kell elbírálni. A megegyezésre alapított bontásnál ez a probléma esik, mert a megegyezés csak akkor érvényesíthető bíróilag, ha erre a kérdésre is kiterjed. A Rendelet 4. §-a alapján (ötévi különélés) hozott bontó ítéletben pedig (amelyben ugyancsak teljesen hiányzik a »vétkesség« nyilvánítás), a bírónak szabad lehetősége van a tartási kérdést a méltányosság szerint elbírálni, az összes körülményeknek és a feleknek a házassági életközösség tartama alatt és utána tanúsított magatartása alapján.

A fejlődésnek abban az irányban kell továbbhaladni, hogy a tartási probléma függetlenüljön a vétkesség kérdésétől. Az elérendő cél : a tartási igény sorsát a bíró a felek és az ügy konkrét összes körülményei, valamint a méltányosság alapján szabadon bírálhassa el és ne legyen kötve a »vétkesség« megállapításaihoz. Ez következik a házassági jogviszony speciális adottságaiból és tartalmából, a tartási kötelezettség céljából és rendeltetéséből. Következtesen meg kell valósítani, hogy a tartás nem büntető jellegű intézkedés a

⁴ »Házasság és válóper«. (Jogtudományi Közlöny. 1929. 1. sz.)

⁵ Engels : »A család, a magántulajdon és az állam keletkezése.« II. fejezet.

vétkes féllel szemben és nem kártérítés a szerződéshez hű fél javára.

Lehetőséget kell adni arra, hogy a »vétkes« fél is kapjon tartást akkor, ha az ügy összes körülményei ezt méltányosnak mutatják és a felek szembenálló gazdasági helyzete, kereseti és jövedelmi adottságai a tartás megállapítását indokolják. Ilyen eset lehet például az, ha hosszabb házasság után az érzelmi kötöttségek megsemmisülnek, mondjuk a nő érzelmi okokból képtelen az életközösség és a házassági kötelezettségek teljesítésére. Hiányzik tehát a házasság leglényege-

gesebb tartalmi eleme: a szolidaritás érzése. Viszont a férj jól kereső, külön vagyona van, a nő pedig elhasználódott a háztartás gondjaiban és nem tud — legalább egyenlőre — életszükségleteiről gondoskodni.

A köteléki rész felszabadulása után, a tartási igénynek ez az »önállósítása« fogja csak teljessé tenni azt a gondolatot, hogy a házassági jog alapja nem érdekbeli kötöttség, hanem a közös vonalom, a házastársi szolidaritás helyes értékelése legyen.

Dr. Beér János

Az igazolási eljárás válsága

A minisztérium 10/1946. M. E.¹ és 700/1946. M. E. számú rendeletei² ismét ráterelik a figyelmet az igazolások kátyuba került problémájára.

A közelmúltban a kérdés időszerűségére emlékeztetett az egyik vidéki nemzeti bizottságnak a kormányhoz intézett felterjesztése is, amely a közalkalmazottak igazolásának megismétlését kívánta. Viszont olyan hangok is hallatszottak, amelyek a kérdés lehető végleges rendezésének szükségességére utaltak.

Annak vizsgálata, hogy az igazolások ügye miért került zsákutcába, nem mindenben tartozik e lap hasábjaira. Kétségtelen ugyanis, hogy egyebek mellett ebben számottevő része volt a társadalom egyes rétegeiben megnyilvánuló közömbösségnek is. Csak kevesen akadtak, akik személyes érdektől, vagy indulattól menten egyedül az igazolási eljárás céljának szolgálatáért éltek bejelentéssel. Az igazolások szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró közhivataloknál megtett bejelentések legtöbbször olyan közalkalmazottakra vonatkoztak, akik nyugatra távoztak és ezzel amúgy is ítéletet mondtak önmaguk felett. A demokratikus átalakulással szemben helyenként megnyilatkozó közömbösség az igazolóbizottságok munkáját jelentősen befolyásolta. Ez magyarázza sok esetben a tárgyalás közvetlenségéből folyó személyes benyomásokon alapuló, de az igazolás alá vontak hallgatóságos szolidaritását is figyelembe vevő olyan határozatok meghozatalát, amelyek a bizonyítás adatain nyugvó szabatos ténymegállapítás hiányában az igazoló fellebbviteli eljárás során meg nem állhattak. Amikor az igazolóbizottságok határozatainak tömeges megváltoztatása miatt az igazolóbizottságok vagy az igazoló fellebbviteli népbírói tanácsok működése felett ítéletet mondtunk, ezt szem elől téveszteni nem szabad.

Nyíltan rá kell mutatni azonban arra is, hogy főleg a szabad pályán működő értelmiségiek, hatósági jogosítványosok és magánalkalmazottak igazolásánál az igazolóbizottságok mindig állottak azon az erkölcsi magaslaton, amelyet már csak működésük fontosságánál fogva is tőlük meg kellett kívánni. Igazolóbizottságok tömegei működnek országszerte ma is, nem csodálható tehát, ha a pártok nem tudták ezer- és tízezerszámra azokat az erkölcsi magaslaton álló férfiakat megtalálni, akik elenyésző díjazás mellett jogi, politikai és erkölcsi szempontból egyaránt magasrendű tevékenység kifejtésére alkalmasak. Ezért nem lebecsülhető számban olyan határozatok is keletkeztek, amelyek a jogszabályok által elérni kívánt célt szem elől tévesztve, mögöttes és mellékes szempontokat és érdekeket engedtek érvényre juttatni és nem egy esetben — különösen a magánalkalmazottak és hatósági jogosítványosok igazolásánál — az igazolóbizottságok működése nem a demokrácia kezében volt fegyver, hanem azokéban, akik az igazolóbizottságok működésén keresztül gazdasági, vagy egyéb érdekeiket igyekeztek érvényre juttatni.

Az ismertetett jelenséghez járul az igazolási eljárásra vonatkozó szabályozás elégtelensége, laikus számára nehezen áttekinthető volta és gyakori változása is. Ez a magyarázata annak, hogy az igazolási eljárásban, illetve annak eredményében az esetlegesség elve olyan mértékben érvényesül, hogy ez az igazolás célját és néha a demokratikus államrend presztizsét is veszélyezteti.

Az igazolási jogszabályok megalkotásánál egyik alapvető szempont az eljárás gyors befejezéséhez fűződő közérdek volt. A 15/1945. M. E. sz. rendelet 17. §-a, az 1080/1945. M. E. számú rendelet (a továbbiakban: R.) 18. §-ával egyhangzóan nyilván ezért mondta ki, hogy az igazolási tárgyalás csak a bizottság székhelyén idézhető tanúk kihallgatása, vagy iratok beszerzése végett halasztható el nyolc napnál nem hosszabb időre. Meggyőződésünk szerint az igazolások problémájának megoldásában az eljárás

¹ A nyugatra távozott személyek igazolása tárgyában. (Magyar Közlöny 1946. 3. szám.)

² A sportegyesületek, sportszövetségek, a nemzeti sportbizottság és a legfelsőbb ötös sporttanács tagjainak és tisztségviselőinek igazolása tárgyában. (Magyar Közlöny 1946. 19. szám.)

gyors befejezéséhez fűződő szempont a továbbiakban immár figyelmen kívül hagyható. A 15/1945. M. E. sz. rendelet hatálybalépése óta több mint egy esztendő telt el. A társadalmi, illetve gazdasági életnek nem egy területén az igazolás jogi rendezése még egyáltalán nem történt meg, vagy csupán most veszi kezdetét.³ *A gyorsaság kívánalma tehát visszavonhatatlanul és teljességgel elbukott, ennek következményeit most már le kell vonnunk.* A politikus inkább, mint a jogász, magáévá teheti azt a felfogást, hogy egy a társadalom szélesebb rétegeit nyugtalanságban tartó kérdésnek kevésbé jó, de gyors megoldása célszerűbb lehet annál a jobb megoldásnál, amely huzamosabb időt vesz igénybe és ezzel a kérdés által érintett társadalmi rétegeket tovább tartja nyugtalanságban. Abban azonban a politikusnak és jogásznak is egyet kell értenie, hogy ha a gyorsaság szempontja az időmúlás következtében elenyészett, mindannyiunknak együttes törekvésünket az adott esetben még lehető jobb megoldásra kell összpontosítanunk.

Az igazolási eljárással kapcsolatos tapasztalat azt mutatja, hogy az igazolások eredménye az egyes határozatok nézőszögéből vizsgálva egyaránt bírálatt tárgyává tehető azért, mert túlzottan enyhe és azért, mert aránytalanul súlyos. Az igazolási eljárás tehát — és ez a legsúlyosabb ítélet, amit felette mondhatunk — *megbízhatatlan*. Ha pedig megbízhatatlan, akkor célját még azokban az esetekben sem érthette el, amelyekben vitán felül a jogszabályoknak megfelelő helyes döntéseket produkált. A kirívó és így általánosságban ismert igazolási határozatoknak más határozatokkal való állandó egybevetése hovatovább ahhoz az eredményhez vezet, hogy a közfelfogás az igazolási eljárás során keletkezett határozatokban nem hajlandó az igazolás alá vont értékelésére irányadó általános érvényű politikai és erkölcsi mértéket felismerni. Ez pedig szükségképpen az igazolási eljárás megreformálására, megismétlésére vonatkozó kívánságot tartja felszínen, tehát azt a nyugtalanságot, amelyet a gyorsaságra beállított szabályozás éppen kiküszöbölni szándékozott.

Az igazoló fellebbviteli eljárás során keletkezett egyes határozatok azonban nemcsak a közvéleményt, hanem az igazolóbizottságok működését is súlyosan érintették. Túlzás és a szóbanlevő másodfokú határozatok érdemi bírálata nélkül is megállapítható, hogy azok az igazolóbizottságok működésének politikai és erkölcsi alapjait is megrendítették. A feladatuk magaslátán álló igazolóbizottságok az egyazonos hivatali vagy foglalkozási körben működő személyek párhuzamos és összehasonlító megítélése alapján hozták meg határozataikat. Az élbírlás tárgyává tett magatartásban és cselekményekben észlelt súlykülönbségnek megfelelően ítélték enyhébben vagy súlyosabban. Egyes másodfokú határozatok alapján azonban fel kellett ismerniök, hogy az enyhébbnek szánt határozat elviselhetetlenül súlyossá vált, mert a szigorúbb büntetési tétellel

³ Lásd a 700/1946. M. E. sz. rendeletet,

sújtott igazolás alá vont számára nyitva álló fellebbviteli lehetőség annak igazolását eredményezte, míg az enyhébb megítélésben részesült személy terhére meghozott határozat jogerőre emelkedett.

Az igazolási eljárás válságának egyik oka a legújabb népbírói novella tervezetében pönalizált, az igazolás tárgyában hozott határozat érvényesülésének meghiúsítását célzó magatartás.

Elhibázott azonban, ha ezzel összefüggésben csupán egyesek renitenciájára gondolunk, arra, amit az említett tervezet meggátolni törekszik. Ennél ugyanis összehasonlíthatatlanul fontosabb, hogy a közszolgálati ágazatoknak sokszor politikai felelősséggel is bíró vezetői az igazolások tárgyában keletkezett határozatokat nem mindig tartják tiszteletben. Elég, ha ezzel összefüggésben olyan aggályos jelenségekre utalunk, mint amilyen például az a felfogás, amely az áthelyezéssel sújtott közalkalmazottnak kimagasló politikai jelentőségű hivatali állásba előléptetését — »áthelyezését« — az igazolási eljárás céljával összeegyeztethetőnek ítéli.

Ami magát az igazolási joganyagot illeti, annak alapvető és következményeiben legsúlyosabb fogyatéka az *eljárási szabályok elégtelen szabályozása*. Eymagában az aprólékosan részletes eljárási szabályok hiánya nem volna kifogásolható, annál aggályosabb azonban ama mögöttes joganyag megjelölésének mellőzése, amelyre az igazolási eljárásra vonatkozó különös eljárási szabályok hiányában vissza kell nyúlni. A R. a közalkalmazottak igazolására vonatkozó eljárási szabályokat látszólag a kimerítő szabályozás igényével rendezte, míg az egyéb igazolási jogszabályok eljárási vonatkozásban általánosságban a R.-re utalnak vissza. Hogy az eljárási jognak ilyen módon való szabályozása elégtelen, a népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú rendelet 64. §-ából is megállapítható, amely világosan kimondja, hogy amennyiben a népbírói rendeletből más nem következik, az eljárás tekintetében a Bp. és az azt kiegészítő jogszabályok nyernek megfelelő alkalmazást.

Nyilvánvaló, hogy a részletes eljárási szabályok szükségessége a R. megalkotója előtt is felötlött. Erre az 1440/1945. M. E. sz. rendelet (Nrn.)⁴ is következtetést enged, amely kimondja, hogy az igazoló fellebbezési eljárásban a »törvényszéki eljárás« szabályai irányadók. Ez az utóbb⁵ hatályon kívül helyezett rendelkezés szabatosnak éppen nem volt mondható. Mégis abból, hogy a Nrn.-ben látott napvilágot, következett, hogy a büntető eljárás törvényszéki szabályai, mégpedig a fellebbviteli eljárásra tekintettel a törvényszék mint büntető fellebbviteli bíróság előtti eljárásra irányadó szabályok alkalmazására vonatkozott. Ebből a hatályon kívül helyezett jogszabályból az az elv mindenestre deriválható azonban, hogy az igazolási eljárásnak mögöttes eljárás

⁴ 26. § második bekezdés.

⁵ 4.080/1945. M. E. sz. rendelet 23. § második bekezdés.

szabályait a Bp.-ben és az azt kiegészítő jogszabályokban kell keresnünk. Ezt az álláspontot megerősíti az igazoló eljárás fegyelmi jellege is, már pedig a közvetlen törvényi szabályozáson alapuló fegyelmi eljárások mögöttes eljárási joganyaga is általánosságban a bűnvádi eljárási jog.⁶

A 4080/1945. M. E. sz. rendelet nem szorított csupán a Nrn. idézett rendelkezésének hatályon kívül helyezésére, hanem azt is kimondotta (18. §). hogy a fellebbviteli eljárásban, amennyiben a rendeletről más nem következik, a népbíráskodásról szóló rendeletek szabályait kell megfelelően alkalmazni. Az igazoló fellebbviteli eljárásban most már tehát a törvényszék előtti elsőfokú büntető eljárás szabályai nyernek alkalmazást a Nrn.-ben meghatározott eltérésekkel.

Mindezekből ahhoz a következtetéshez kell eljutnunk, hogy a *R.-ben meghatározott eljárási szabályok kimerítőeknek nem fogadhatók el* és, hogy ezért az igazolóbizottság előtti elsőfokú eljárásban is, amennyiben az alaprendelet másként nem intézkedik, a bűnvádi eljárási jogra vonatkozó sarkalatos alapelvek figyelmen kívül nem hagyhatók.

Az igazolási eljárási jognak következményeiben legsúlyosabb fogyatékosága a *vád és védelem hiánya*. A vád hiányát az, hogy a bizottságnak egyik tagja szükségképpen jogi képesítésű, semmiben sem pótolja. A jogi képesítésű tag távolléte ugyanis a R. 15. §-a értelmében az igazolóbizottság határozatképességét nem érinti, ő a határozat meghozatalában szavazati joggal nem bír, fellebbezési jogának a R. 24. §-ában történt szabályozása sajátos módon egyoldalú és csonka. Holott a vád hiánya az igazolási eljárásban jóvátehetetlen következményekkel járhat. Bármilyen aggályos ugyanis az igazolóbizottság határozata, bármilyen súlyos alaki vagy anyagi jogszabálysértésen is alapul a döntés, az a jogi képesítésű és a szavazati joggal ugyancsak nem rendelkező behívott tag távollétében, vagy amennyiben ezek a tagok fellebbezéssel nem élnek, jogerőre emelkedik. A nemzeti bizottságok nyilván statisztikai adatokkal rendelkeznek tekintetben, hogy milyen számban érkeztek hozzájuk panaszok az igazolóbizottságoknak jogorvoslat hiányában jogerőre emelkedett igazolást kimondó határozatai ellen, a megtett bejelentések nem kellő kivizsgálása miatt, vagy egyéb okokból. A budapesti nemzeti bizottság nem egy esetben az igazolóbizottság újjáalakításával és a már megtett bejelentések az újjáalakított igazolóbizottság előtt újból való tárgyalásával tett kísérletet az alaposnak ítélt panaszok orvoslására. Ez a megoldás azonban a R. 25. §-ának az újrafelvételre vonatkozó rendelkezéseibe ütközik. »Újabb bejelentés«-en ugyanis nem érthető a már egyszer megtett és elbírált bejelentés megismétlése, vagy a megtett bejelentés újbóli elbírálása.

Következményeiben semmivel sem kevésbé hátrányos a védelem kizárása. Nem szólva arról,

hogy a védelem joga elemi szabadságjog, az adott esetben a szűkreszabott bizonyítási és fellebbviteli lehetőségek, az in favorem újrafelvétel kizárt volta, az igazolás megtagadásának okául szolgáló tényálladék általános jellegű körülírása, mind a szakszerű védelem szükségességét bizonyító szempontok. Az igazolás ügyének a R. által célbavett gyors lebonyolítását sem szolgálta azonban a védelem kizárása, mert a védelem hiánya és ezzel okszerű összefüggésben a védekezés lehetőségeinek elégtelen igénybevétele ahhoz vezetett, hogy a meg nem engedett, sőt egyenesen kizárt jogorvoslatok, újrafelvételi kérelmek, továbbá panaszok, feljelentések és egyéb beadványok szinte áttekinthetetlen tömege zúdult az igazolással foglalkozó fellebbvitel és felügyeleti hatóságokra. Valószínű, hogy a védelem lehetőségének megadása az eljárási szabálysértések jelentékeny részét kiküszöbölte volna. Bizonyos azonban, hogy ilyen szabályozás mellett összehasonlíthatatlanul kisebb lett volna azoknak a másodfokú határozatoknak a száma, amelyek az észlelt eljárási szabálysértésekre tekintettel a fellebbvitelre és újrafelvételre vonatkozó alaki jogszabályokon erőszakot téve igyekeztek a vélt anyagi igazság érvényrejtését elősegíteni.

Szembetűnően elégtelen az *igazolóbizottsági tag kizárására* vonatkozó szabályozás is (8. §). Ezért ebben a vonatkozásban is a Bp. rendelkezéseire kell visszanyúlni. A Bp. 64. §-a 1. pontjának analógiájára kizárandó a bejelentéssel élt bizottsági tag. A R. 14. §-a lehetővé teszi ugyan a bizottsági tagok tudakozódási kötelezettségének megállapítása folytán a személyes tudomásnak az eljárásban való felhasználását, mégsem tekinthető indokoltnak, hogy a bejelentéssel élő fél annak a határozatnak meghozatalában résztvehessen, amelynek alapja éppen az általa megtett bejelentés. A R. 7. §-a értelmében leteendő eskü, illetve fogadalom szövege szerint a bizottsági tag tisztének elfogulatlan ellátására vállalt kötelezettséget. Az igazolási eljárásban érdekelt fél ezért nem zárható el attól, hogy a Bp. 68. §-a alapján, amennyiben az igazolóbizottsági tag elfoglaltságára alapos okot hoz fel, ellene kifogást tehesen. Ezzel összefüggésben tisztázandónak mutatkozik a 4080/1945. M. E. számú rendelet 21. §-a második bekezdése b) pontjának helyes értelme is. Az idézett rendelethely szerint a bizottsági tag kizárásával kapcsolatban jogorvoslatnak csak akkor van helye, ha a bizottságban olyan tag szerepel, aki annak a R. 6. §-a értelmében tagja nem lehet, vagy akit a 8. § az igazoló eljárásból kizár. Annak ellenére, hogy az igazolóbizottsági tagnak csupán ex lege kizárt volta fellebbezési ok, mégis az idézett jogszabály helyes értelme szerint a kizáró ok az érdemi határozat elleni fellebbezés keretei között akkor is érvényesíthető, ha az igazolóbizottság a tag kizárására okot fennforogni nem látott. A fellebbvitellel kapcsolatban azonban érvényesíthetőnek mutatkozik álláspontunk szerint a Bp. 68. §-ában meghatározott elfoglaltsági kifogás is, mert nem csupán

⁶ 1936: III. tc. 30. §, 1937: IV. tc. 127. §.

a büntető eljárási jognak, hanem mindenféle eljárási jognak egyaránt alapvető tétele az elfoglaltság címén történő kizárás lehetősége.

Nem tartjuk megnyugtatónak az igazolóbizottságok személyi összetételében bekövetkező gyakori változások lehetőségét sem. A R. 8. §-a értelmében ugyan csupán politikai aggály fennforgása esetén van új tag kiküldésének helye, gyakorlatban mégis azt észleljük, hogy az igazolóbizottságok összetétele gyakran változik, ami annak a látszatnak felkeltésére is alkalmas, hogy az igazolóbizottsági tagok kiküldésére hivatott tényezők egyeseknek meghatározott esetekben az eljárásban való részvételre lehetőséget nyújtani, másokat pedig ettől elzárni kívánnak.

Az igazolási eljárás eredménytelenségében az igazolási anyagi jog — az igazolás megtagadására alapul szolgáló tényálladékok — meg nem felelő szabályozása is közrejátszik. A 15/1945. M. E. számú rendelet mindössze annak kijelentésére szorítkozott, hogy az igazolóbizottság az igazolás alá vont közalkalmazottnak magatartását abból a szempontból teszi vizsgálat tárgyává, hogy 1939 szeptember 1. napját követően tanúsított magatartása sértette-e a magyar nép érdekeit. A R. 1. §-a kiküszöbölte az időbeli elhatárolást, ezenfelül azonban a magyar nép érdekeit sértő cselekedetek tekintetében példázó felsorolással is élt.

Sajátságos kodifikációs módszerrel azonban a R. 20. §-a a mindenképpen kívánatos szabad mérlegelésen túlmenő szabadságot enged az igazolóbizottságnak akkor, amikor a R. 1. §-ában foglaltak figyelembevételével mellett az igazolóbizottságnak jogot enged ahhoz, hogy »az igazoló eljárás alá vont egész magatartásának gondos megvizsgálása után szabad meggyőződése alapján állapítsa meg, hogy az igazolási eljárás alá vont alkalmas-e arra, hogy a demokratikus népi Magyarországon közszolgálatot teljesítsen«. Nyilvánvaló, hogy a R. 20. §-a által nyújtott tág lehetőség is egyik oka volt az elsőfokon meghozott határozatok jelentékeny arányú megváltoztatásának. Hangsúlyoznunk kell azonban azt is, hogy az igazolóbizottságok gyakran az igazolás alá vont *javára* éltek a R. 20. §-a által nyújtott lehetőségekkel.

Ettől szögesen eltérő módon a 3300/1945. M. E. számú rendelet teljességgel kiküszöbölte a rendelet hatálya alá eső tényállások tekintetében az igazolóbizottságok mérlegelési és individualizáló szabadságát. Hogy ennek a kivételt nem tűrő, a szabad mérlegelést teljességgel megbénító rendeletnek az alkalmazása nem minden esetben vezet megfelelő eredményhez, megállapítható a 11.400/1945. M. E. számú rendeletről is, amely a külföldre hurcolt magyar nemzeti vagyon gondozása körül szerzett jelentős érdemek esetén a 3300/1945. M. E. számú rendelet alkalmazását mellőzhetővé teszi. Egyetlen olyan tényállásnak koncedálása, amely mellett a 3300/1945. M. E. számú rendelet alkalmazása helytelen eredményhez vezethet, annak felismerését jelenti, hogy a

szabályozás egészében helytelen. Ennek ellenére a legutóbbi hatálybalépett 10/1946. M. E. számú rendelet a nyugatra távozottak ügyében eljárni hivatott külön igazolóbizottságok felállításáról rendelkezik. Ez a jogszabály ismét az igazolási joganyag állandó és sajnálatos változásának a megnyilatkozása. Ha már a 3300/1945. M. E. sz. rendelet — álláspontunk szerint is helyesen — a nyugatra távozottak igazolási ügyének újbóli tárgyalását rendelte el, nem helyeselhető az esetlegesség elvének a 10/1946. M. E. számú rendelettel megvalósult újabb érvényesülése, amellyel a nyugatról visszaérkezett közalkalmazottak ügyét abban az esetben, ha ügyükben az igazolóbizottság a rendelet hatálybalépése előtt még nem határozott, külön igazolóbizottság elé utalja.

Kétségtelen, hogy a 10/1946. M. E. számú rendelet megalkotásának indoka az lehetett, hogy az igazolóbizottságok a 3300/1945. M. E. számú rendelet alkalmazása előtt mindinkább elzárkóztak. Nyomatékosan utalnunk kell arra, hogy az igazolóbizottságoknak ebbeli állásfoglalása nem jelentette a reakció előretörését. Helyes jog- és erkölcsi érzék nyilatkozott meg abban, hogy az igazolóbizottságok a nyugatra távozott kistisztviselők, tisztviselőnk és altisztek ügyében sokszor nem akartak állásvesztést kimondó határozatot hozni. Azt kellett ugyanis tapasztalniok, hogy írók, újságírók, művészek, akik a nemzeti-socialista rendszerrel, vagy annak egyik-másik vezető egyéniségeivel szemben nagy megértést tanúsítottak, de bármilyen okból, vagy bármilyen megfontolás alapján itthon maradtak, vagy olyanok, akik az elmúlt évek politikai rendszereinek sok esetben vezető állásban is szolgálatot tettek, igazolással, vagy csekélyebb fegyelmi jellegű büntetéssel kerültek ki az igazolási eljárásból. Ha ilyen körülmények között nem mindig tudták a leg súlyosabb büntetéseket alkalmazni azokkal szemben, akik részben ennek a szellemi irányító rétegnek tekintélyével is alátámasztott propagandája folytán távoztak nyugatra, ezzel semmi esetre sem az igazolások célját megghiúsító törekvésnek adták tanujelét.

Ha már most a kifejtettekből konkluziókat kívánunk levonni, mindenekelőtt megállapítjuk, hogy a R. 25. §-ának az újrafelvételre vonatkozó rendelkezései megváltoztatandók. Nem megfelelő orvossszer erre a most előkészületben levő újabb népbíróági novellának a rendkívüli perorvoslatra vonatkozó intézkedése. Ezt a rendkívüli perorvoslatot ugyanis a népfőügyész igazolási ügyekben csupán a fellebbviteli eljárás során hozott határozatokkal és intézkedésekkel szemben használhatja, ami orvoslatlanul hagyja az igazolóbizottságoknak igazolást kimondó jogerős határozataival megvalósított jogsérelmeket, valamint azokat, amelyek elsőfokú jogerős határozatokkal valósultak meg az igazolás alá vont terhére.

Erre tekintettel az igazolóbizottság eljárási, vagy anyagi jogot sértő döntése esetén is az igazolás alá vont terhére a népfőügyesség számára újrafelvételi lehetőséget kell biztosítani, mégpedig akkor is, ha az újrafelvételre irányuló kére-

lem (újabb bejelentés) nem a korábbi bejelentésben nem szerepelt új tényekre, vagy a már érvényesített tényekre vonatkozó új bizonyítékokra vonatkozik. Lehetővé kell azonban tennünk az igazolás alá vont számára is az újrafelvételt, mert olyan eljárásban, amelyben a bizonyítékok előterjesztésének lehetősége korlátozott (R. 18. §), az in favorem újrafelvétel kizárása sem indokolt.

Az újrafelvételnek ilyen módon történő szabályozása a multban megvalósult jogsérelmek kiküszöbölését jórészt lehetővé tenné.

Az újrafelvétel reformjával egyidejűleg az igazolóbizottságok előtti eljárásban a vád intézményesen kiépítendő és lehetővé kell tenni védő közreműködését is. Végül kimondandónak mutatkozik, hogy a különös igazolási eljárási jogszabályokkal nem szabályozott kérdésekben a Bp. és az azt kiegészítő jogszabályok nyerne alkalmazást.

Valószínű, hogy e javaslatok megvalósítása az igazolások ügyét újból elodázná. Meggyőződésünk szerint azonban ez az egyedüli lehetőség arra, hogy az igazolásokkal szem előtt tartott célt az adott helyzetben még félig-meddig megvalósíthassuk.

Dr. Villányi Pál

LEÍRÁS,
SOKSZOROSÍTÁS

FOTOKOPIA

HITELES ÉSMAGÁNFORDÍTÁS GYORSAN, OLCSÓN ÉS JÓL

TEMPO

I R O D Á B A N

V., KOHÁRY-UTCA 2-4
(Járásbírószággal szemben)

Legalitás

Legalitáson az államhatalom szerveinek alkotmányos működését, a jogszabályoknak megfelelő ítélkezést és közigazgatást értjük. Ennek szükség-szerűségét hangsúlyozni megbocsáthatatlan közhely volna. Annál inkább érdemes azonban foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy az államhatalmi szervek látszólag törvényszerű működéseinek keretein belül valóban érvényesülnek-e az anyagi jogszabályok. Ebben a tágabb értelemben használjuk a »legalitás« kifejezést alábbiakban, ahol arról lesz szó: miért nem valósul meg, miért marad papirosan a jogszabályok jelentékeny része.

a) A jogszabály gyakran nyitvahagy bizonyos különösen összecszerűségi kérdéseket. Ezek betöltésénél a bírói gyakorlat sokszor csak névleg alkalmazza a törvényt, a valóságban szembehelyezkedik vele. Így különösen a tartási igények körében. A jogszabály szerint az apa gyermekét eltartani köteles; az összecszerűsége meghatározó jogszabály hiányában azonban a tartásösszeg meghatározása a bíró szabad belátására van bízva; és a bíróság — háború előtti értékben — nem egyszer 10–12 P-s gyermektartásdíjat állapított meg, amiből egy kölyök-kutyát esetleg, emberi lényt azonban nyilvánvalóan nem lehetett eltartani. Azaz a törvény parancsa annak végrehajtása során frustráltatott.

Általában a modern jogszabályok rugalmassága (»az eset körülményei szerint« »a bíró legjobb belátása szerint«) a bíróságot sokszor túlságosan önálló utakra csábítja.

Korlátoltság volna, ha emiatt a modern jogban kifejlődött bírói szabadságot — a jogfejlődés egyik legszebb eredményét — támadnók vagy éppen megszüntetni akarnók. De a jogszabály

alkotójának örködnie kell, nem tér-e el a jogszabályok ilyen áteresein keresztül a törvénykezés a törvény által kijelölt iránytól; ha igen, úgy újabb jogszabállyal kell beavatkozni. [Igy pl. semmi akadályát nem látnám annak, hogy írott jogszabály határozza meg a tartásdíjak minimumát és a tartásra kötelezett jövedelméhez igazodó emelkedő kulcsát.]

b) Adóügyi jogszabályok. Az adózás elvi alapjainak kérdése messze vezetne, hiszen ez minden társadalmi és gazdasági reform egyik főkérdése: itt csak azt a sajátos antinómiát emeljük ki, hogy kapitalisztikus rendszerek, amelyek egyfelől a jövedelemszerzés és tőkegyűjtés szabadságát hirdetik, másfelől a vagyont és jövedelmet oly adók és illetékek alá vonják, amelyek azok jelentékeny, sokszor túlnyomó részét ismét igénybeveszik.

Hogy vajon fejlettebb erkölcsű társadalomban a jövedelemeloszlás az adózási rendszeren keresztül eredményesen befolyásolható lesz-e, nem idetartozó kérdés: a társadalmi erkölcs mai mélypontján ez az adórendszer átmeneti pénzügyi eredményekre vezethet ugyan, de nemcsak hogy nem old meg társadalompolitikai kérdéseket, hanem állandóan nyílt kapuja lesz a köz-erkölcs további züllesztésének, a törvények megkerülésének, a jogviszonyok eltorzulásának. A jogászra nézve különösen fájdalmas jelenség az adószempontok folytán keletkező »vad« jogviszonyok rendszere. A felek az esetek nagy részében nem azt, vagy legalább is nem pontosan azt rögzítik meg szerződéseikben, ami ügyleti akaratuk; a szerződések mellett ott vannak az »egy példányban készült pótszerződések«, a bianco nyilatkozatok, reverzálisok, — túlnyomórésztben adóilleték megtakarítása végett. De enélkül is — a felek jogviszonyaikat nem az azok természetének leginkább megfelelő, hanem az adózási szem-

pontból legoosóbb formába öltöztetik (lásd pl. a házrészvénytársaságok történetét, amelynek az átruházási illeték és az illetékegyenérték kulcsának mindenkor változása voltak forduló-pontjai), a jogviszonyok természetének meg nem felelő forma pedig állandó zavarokat okoz.

Hogy ez az antionómia a gladstone-i elképzelés szerint — az adók mérséklése — vagy a kommunizmus elvei szerint — a termelőeszközök köztulajdonbavétele, amely az adózás kérdését jórészt szuperálja — fog-e feloldódni, mint jogpolitikai kérdés nem tartozik ide. Idetartozik azonban, hogy az ezen a téren ma uralkodó helyzet a legalitás súlyos veszedelme.

c) A jogszabályok változása, különösen válságjogi szabályok.

Ismét messze vezetne annak vizsgálata, vannak-e »természetjogi« szabályok, amelyek valamely velünk született magasabb kötöttséggel kötnek, vagy csak régi (megszokott) és új (még meg nem szokott) jogszabályok vannak-e. Bizonyos azonban, hogy megfelelő idő, megszokás kell ahhoz, hogy az érdekelték új jogszabály parancsát, tilalmát valóban magukévé tegyék, hogy az új jogszabály valóban zökkenésmentesen hatályosuljon.

Ezért a jogszabályok változása a legalitásnak mindenkor komoly veszélye.

Politikai, társadalmi, gazdasági változások idején a jogszabályok változása elkerülhetetlen és szükséges. Elkerülhető azonban és szükségtelen, hogy már a változás bekövetkezése után szabályozott kérdések újból és újból szabályoztassanak. Helyes és szükséges például egy új szociális gazdasági rendben belül a vagyónátruházási illetékek újraszabályozása; kérdés azonban, szükséges-e azokat $\frac{3}{4}$ éven belül háromszor újra szabályozni, vagy — nem érintve itt az iparszabadság, illetve koncessziós rendszer helyességének jogpolitikai kérdését — nem vezet-e a jogszabályok kötelező erejébe vetett hit meggyöngyítésére, ha mintegy 9 hónap leforgása alatt az ipartörvényen túlmenő iparszabadság (lásd az ú. n. ideiglenes iparigazolványokat) rendszerét a törvény szerinti iparszabadság, majd pedig a szorosabb értelemben vett iparban a vegyes rendszer, a kereskedelemben pedig előbb egy üzletágra, majd a teljes kereskedelemre kiterjedő koncessziós rendszer váltja föl, megtévezve egy általános iparrevizio terével?

Ugyanennek a kérdésnek más vonatkozása az ú. n. »furor codificativus« is. Az emberi agy nincs berendezve korlátlan számú jogszabály befogadására. Életünk alapvető kérdéseinek jogi rendezését szükségesnek érezzük, az ezekre vonatkozó jogszabályokat nagy átlagban betartjuk. A Btk. tilalmait, a jogviszonyoknak a Ht. Gyt., Öe. szerint való rendezését minden átlagosan »rendes« ember természetesen tartja, legfeljebb a vonatkozó szabályok egyikével vagy másikával nem ért egyet.

Irritálttá, majd rebelissé válik azonban, ha jelentéktelen kérdések jogi szabályozásával ter-

helik. A síoktatók és tánctanárok, az egytanáros zenetanfolyamok (vulgo magántanítás) a cégtáblák nagysága és elhelyezése, a tanerőknek »tanár úr, tanár úrnő, bácsi, néni« mikori és mikénti megszólítása (nem tréfa, lásd az oktatószemélyzetnek iskolai megszólítása tárgyában kibocsátott 172.680—1940. V. számú rendeletet) tárgyában alkotott jogszabályok és hasonlóak nem érik el az intencionált célt, az élet minél nagyobb területének jogi szabályozását, hanem ellenkezőleg aláássák a jogszabályok kötelező erejébe vetett hitet. Az ilyen jogszabályokat a közönség, ha egyáltalában technikailag módjában van azok létezéséről, tartalmáról komolyan tudomást szerezni, csak bosszantásnak érzi és igyekszik azokat nemlétezőknek tekinteni.

d) Hatásköri szabályok. Nem ideálom a zala-mei községi bíró, aki lánya csábítóját azonnali kivégezteti mondván: egyremegy, melyik hatóság torolja meg a jogrend nyilvánvaló sérelmét. De annyi bizonyos, hogy a jog betegsége a hatásköröknek bíróság és közigazgatási hatóságok között egyrészt, a bírósági szervezeten belül másrészt beállott az az elaprózás, ami jogunkban észlelhető.

Hogy gépész-e a gazdasági kovács, amely esetben illetménykövetelése a rendes bíróság elé tartozik, vagy pedig gazdasági cseléd, amely esetben a közigazgatási hatósághoz, hogy valamely igény »társadalombiztosítási«-e, vagy köztörvényi (a kérdés felmerülte elegendő ahhoz, hogy az akta pergátló folytán hónapokig utazzék, hogy a pergátló sikere esetén kikössön ugyanazon járásbíró-ságnál, ezúttal mint különbíró-ságnál), hogy a bíráló által a bérleményre vonatkozóan indított birtokper mint bérleti viszonyból származó a járásbíró-ság elé tartozik vagy mint birtokper az értékre tekintettel hatáskörrel bíró bírósághoz (ugyanakkor, amikor a tulajdonosnak ugyanazon jogtárgyra vonatkozóan indított birtokpere tekintetében vita nincs) — csupa olyan kérdés, amelyet nagyon fiatal és nagyon öreg jogászok talán élveznek; az, aki az anyagi jogot komolyan veszi és az eljárási jogot csak abból a szempontból nézi, alkalmas eszköz-e az anyagi jog érvényesítésére, azokban a legalitás komoly veszedelmét látja. Ezt a veszedelmet a különböző válságjogi hatóságok (lakásügyi hatóságok, döntőbizottság, egyeztető bizottság) varietása még csak fokozza.

e) Bármilyen nehezünkre esik is kimondani, a legalitás akadályai közé kell sorolnunk a pervitel mai rendjét is.

Előrebocsátok egy példát. Figyelemmel kísérhettem négy nyugdíjper, amelyek azonos jogkérdés körül ugyanazon munkaadó ellen folytak. Az elsőben mintegy egyéves elsőfokú pertartam után felperes megnyugodott az elsőfokú ítéletben, amely a lefolytatott következő per felsőbbbírói megállapításából kitűnően jogos igényének csak mintegy 60%-át ítélte meg. A második per azután kúriai ítélettel döntetett el, a pertartam azonban kb. 3 év volt és hogy felperes ez alatt nem halt éhen, csak az emberi szervezet csodálatos erejének és a remény stimuláló hatásának tudható be. A

harmadik perben felperes kénytelen volt első fokon egyezséget kötni, a negyedik perben pedig, ugyancsak kb. két évi perfolym után a harmadbírói ítélethozatalt a közbejött politikai események meggátolták. Azaz: az anyagi jog maradéktalanul négy per közül egyben érvényesülhetett és ez esetben is — mint mondtam — 3 évi pertartam után.

Hasonló képet kapunk, ha napjaink jellegzetes pereinek: a tulajdoni és birtokpereknak menetét figyeljük. Vajjon hány felperes — közöttük olyanok, akik egész vagyonukat kénytelenek a bitorlótól visszaperelni — tudja majd kivárni, amíg 6—18 hónap alatt legalább végrehajtható ítélethez jut? Nem más a helyzet azokban a perekben sem, amelyekben előre kifizetett árut próbál megkapni a vevő. Kis túlzással mondhatjuk, hogy pusztán az ellenkérelem előterjesztése és egy blankettafellebbezés benyújtása elegendő ahhoz, hogy a rosszhiszemű eladó fél éves — éves lélekzethez jusson.

Ha nem akarjuk önmagunkat áltatni, úgy meg kell állapítanunk, hogy ez a helyzet a legalitás teljes csődje. A peressé vált igényt legjobb ha nemlétezőnek tekintjük és ha évek múltán annak fejében mégis hozzájutunk jogainkhoz, úgy azt tekintjük nemzeti ajándéknak.

Mindez pedig arra vezet, hogy az érdekeltek jogsegély igénybevétele helyett vagy megkötik azt az egyezséget, amelyre az ellenfél éppen hajlandó, azaz hagyják magukat megszarolni, vagy ők próbálkoznak büntető úttal, — olyan esetben is, ahol annak tényállása adva nincs —, azaz ők válnak zsarolókká.

Ezúttal csak röviden utalok arra, hogy perrendtartásunk merőben alkalmatlan a jogigényeknek az élet meggyorsult menetében való érvényesítésére. A perben minden novelláris reform után is túltengnek pusztán alakszerű tárgyalások (ügyvédvallás, perfelvétel, halasztás késedelmes előkészítés okából, pusztán a periratok ismétlésében kimerülő »érdemi tárgyalás«, szakértői bevezetés, stb.). Közbevetett jogorvoslatokkal, mint amilyen például az előkészítésben késedelmes alperest a költségben marasztaló végzés vagy a szakértői

költségmegállapítás elleni felfolyamodás, a per hónapokra megakasztható. A jogutódlás kérdésével ugyancsak hónapokig lehet elpepecselni. Holott az igazságszolgáltatásnak, a megsértett jogrend helyreállításának éppen olyan gyorsan kell is megtörténnie, amilyen gyorsan valamely megrongálódott vagyontárgyunk helyreállítása megtörténhetik. Enélkül »legalitás«-ról beszélni sem lehet.

Ennek a rendkívül káros jelenségnek okairól és az orvoslás módjáról külön tanulmányban kívánunk foglalkozni.

Dr. Szirmai Zsolt

MOST JELENT MEG!

Dr. Domokos József:

Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy uralom alatt

✱

Hozzászólás
a Sallai—Füster ügyszö

✱

Kapható minden könyvkereskedésben

ATHENAEUM KIADÁS

A büntető egyesbíráskodásról

I. Az idén lesz 25 éve annak, hogy az 1921: XXIX. t.-c. (a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről) 2—4. §§-ai bűnvádi eljárásjogunk egyik legnagyobb jelentőségű újításaként hozták a törvényszéki egyesbírói intézményt.

Bár a törvény a törvényszéki egyesbíráskodást csak átmeneti megoldásnak tekintette, mint az első világháború utáni, a kriminalitást nagymértékben kiterjesztő idő követelményét és ekként alkalmazásának idejét mindössze csak 3 évre tervezte, az intézmény büntető eljárásjogunkban

mégis állandósult, mert működésének idejét a költségvetési felhatalmazási törvény: az 1924: XVII. t.-c. 6. §-a a törvényhozás további rendelkezéséig meghosszabbította.

A törvényszéki egyesbíráskodás immár állandósult intézményét, a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930: XXXIV. t.-c. (Te) sem szünteti meg, hanem annak alkalmazási körét az egyesbíró elé utalt törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyeknek megszorításával, 101. §-ában tetemesen kibővíti, s minthogy e hatásköri szabá-

lyozás által a bűnügyi statisztika adataiból kitűnőleg, az évente főtárgyalás alá kerülő ügyeknek csaknem 2/3-ad része jutott egyesbírói döntés alá, a törvényszéki tanácsok ítélkezésével szemben a törvényszéki elsőfokú eljárás alapintézményévé, lényegben az egyesbíráskodást teszi.

Betetőzi ezt a belső hatásköri megoszlást, az egyesbíráskodás irányában eltoló fejlődést az a két háborús, de ma is hatályos rendelet, mely az egyesbíráskodást az uzsorabíróági eljárásba is bevezeti, illetve abban részletesen szabályozza: a 7070/1941. M. E. és a 9060/1941. M. E. sz. rendelet.

A törvényszéki egyesbíróági rendszer ma tehát bűnvádi eljárásjogunk végleges intézményének tekinthető. Kétségtelen, hogy azok a kritikák, amelyek tekintélyes büntetőjogásaink részéről hangzottak el — utalunk itt éppen a Jogtudományi Közlöny 1930-as évfolyamának hasábjain megjelent, a törvényszéki büntető egyesbíráskodást is érintő, Vámbéry Ruzssem, Balogh István, Auer György, Dombovári Géza, Baranyai Károly által írt cikksorozatra, — kedvezően hatottak az intézmény fejlődésére, és pedig abban a legfontosabb kérdésében, hogy mily ügyek és mily alapon kerüljenek a törvényszéki egyesbíró ítélkezése alá.

II. Az 1921: XXIX. t.-c. újítása a szükség-helyzetből eredő kényszerűségben lelte alapját. Az első világháború okozta erkölcsi lealacsonyodás közepette felburjánzott tömegkriminalitás a törvényszékek hatáskörébe tartozó, de mégis egyszerűbb tényálladéku, csekélyebb jelentőségű bűncselekmények tömegét eredményezte, melyek a jogi megítélés, a bűnösség, a minősítés, a büntetés kiszabás kérdésében is könnyen elbírálatók voltak.

Ezeket teljes megnyugvással lehetett tanácsi ítélkezés helyett egyesbírói elintézésre bízni akkor is, ha azok a járásbíróági hatáskörön túlesve, törvényszéki hatáskörbe tartoztak és így el lehetett érni azt, hogy ezekben az ügyekben gyorsan hozzon a bíró ítéletet anélkül, hogy a bírósági létszámot szaporítani kelljen. A tömeges bűncselekmények feletti gyors és olcsó ítélkezés lehetővé tette a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló törvény főcélja, s ezt a célt első sorban a törvényszéki egyesbírói intézmény behozatalával vélte elérni a törvényhozó.

Bármily radikális is volt ez az újítás, a Bp. törvényszéki eljárásának alapelveit — legalább is a vád képviselőjének szervezete és a perorvoslati rendszer tekintetében — a törvényhozó a törvényszéki egyesbíráskodás során továbbra is fenntartotta, s nem egyenlősítette azt, az egyesbíróágként működő járásbíróág előtti eljárás szabályaival. A törvényszéki bírák munkaerejének kívánatos gazdaságosabb kihasználása mellett tehát büntetőper szerkezetünk lényegesebb változáson mégsem esett keresztül.

Az 1921: XXIX. t.-c.-et megalkotásakor, s később is erősen támadták büntetőperjogásaink azért, mert általában a törvényszéki egyesbíráskodás behozatalában merőben oly reformot láttak,

melynek alapja elsősorban és főleg a rideg takarékoság szempontja, azonban amellett, hogy ez a takarékosági szempont valóban kiindulópontul szolgált, az intézmény ellenzői általában nem tudtak oly döntő mozzanatokat kiemelni, melyek a törvényszéki egyesbírák működésével kapcsolatban a súlyos kritika jogos alapjául szolgáltak volna.

Az 1921: XXIX. t.-c. ugyanis alapjában helyesen rakta le a törvényszéki egyesbíráskodás intézményét.

Oly ügyeket utalt 2. §-ának taxatív felsorolása útján a törvényszéki egyesbíró hatáskörébe, melynek bizonyos enyhébb (1 évi fogházat meg nem haladó) büntetés alá eső vétségi alakjai amugy is egyesbíróágok: a járásbíróág ítélkezése alá tartoznak, magának a Bp.-nek hatásköri szabályai szerint.

Ha a testisértés, lopás, sikkasztás, csalás, enyhe vétségi alakzatai felett a járásbíróág a Bp. alapszerkezete szerint ítélkezhetik, miért ne ítélkezhetne ugyane bűncselekmények súlyosabb válfajai felett — bizonyos korlátokon belül — ugyancsak az egyesbíró, a törvényszék egyesbírája.

E bűncselekmények ténybeli és jogi megítélése általában elég egyszerű. Nem teszi szükségessé az alapos elbírálás követelménye a törvényszéki tanács három tagjának egymást kiegészítő szellemi (megfigyelő és értékelő) tevékenységét. Ezt megfelelően elvégezheti a törvényszék ítélkező egyesbírája is, kinek ítélkezése csak abból a szempontból szorítandó mégis hatásköri korlátozások közé, hogy bizonyos, egészen súlyos büntetés alá eső esetek garanciális szempontból tanácsi ítélkezés alá kerüljenek.

Ám e tekintetben az 1921: XXIX. t.-c. megfelelő határokat szab az egyesbíráskodás hatásköri szabályaiban. Második §-a ugyanis a felsorolt bűncselekményeknek csak oly súlyos alakzatait utalja a törvényszéki egyesbíró hatáskörébe, melyek egyikére sem szabható ki 5 évi börtönnél súlyosabb büntetés.

Az 1921: XXIX. t.-c. alapfelfogását teszi magáévá az 1930: XXXIV. t.-c. 101. §-a is, mely az egyesbírói hatáskört kiszélesíti. Ez a törvényhely, mely egyfelől egyesbírói hatáskörbe utalja a magánlaksértés büntettét, s a hatósági közeg elleni erőszaknak csoportosulás esetén kívül elkövetett vétségét, másfelől pedig a testi sértés, lopás és csalás minden oly esetét, melynél a szabadságvesztés büntetés 5 évet — tehát esetleg 5 évi fogházat is — meg nem halad, megőrizi azt az alapelvet, hogy oly bűncselekmények tartoznak csak az egyesbírói hatáskörbe, melyeknek megítélése az esetek nagy többségében sem jogi, sem ténybeli szempontból nem jár nagy nehézséggel, de ezek is csak abban az esetben, ha a kiszabható büntetés bizonyos mértéket meg nem halad. (Természetes az 1930: XXXIV. t.-c. 101. §-ának az a hatásköri szabálya, hogy a törvényszék egyesbírája elé utalt lopás és csalás eseteivel kapcsolatos orgazdaság és minden egyesbírói hatáskörbe utalt bűncselekményre vonatkozó bűnpártolás,

mint járulékos bűncselekmény, egyesbírói hatáskörbe tartozik.)

A Te.-nek a törvényszéki egyesbírói hatáskör-kiszélesítő rendelkezése annál jelentősegteljesebb, mert mint későbbi rendelkezés kapcsolatos az 1928 : X. t.-c. (II. Bn.) 30. §-ában foglalt, az egyesbírói hatáskörbe utalt ügyekben a semmisségi panasz lehetőségét korlátozó, sőt, esetleg kizáró rendelkezéssel. A Te. 101. §-a tehát annak ellenére is kiszélesíti a törvényszéki egyesbírói hatáskört, hogy ezekben az ügyekben a perorvoslati lehetőség már szemben az 1921 : XXIX. t.-c. álláspontjával, a II. Bn. által korlátoztatott. Ez mindenestre arra mutat, hogy még a korlátozott jogorvoslati lehetőségek mellett is kedvező volt a tapasztalat a törvényszéki egyesbíráskodás eredményeinél.

III. Ki kell emelni egyébként azt, hogy az 1921 : XXIX. t.-c. újítása és az 1930 : XXXIV. t.-c. kiterjesztő rendelkezése a törvényszéki egyesbíráskodás terén túlhaladta a külföldi példaképeket.

A szomszéd Ausztriában az Einführungs-gesetz 8. cikke szerint egyesbírásként csak járásbíróság járt el és pedig csak a legkisebb súlyú bűncselekmények, illetve kihágások esetén.

Olaszországban az 1913. évi február hó 27-i «Codice di procedura penale» 16. §-a a praetor, az egyesbíró hatáskörébe csak a kihágásokat, s más bűncselekmények közül általában csak a kétévi detenzione, vagy reclusione-val sújtott vétségeket utalta. Súlyosabb büntetéssel sújtható cselekményeket pedig csak akkor, ha a vizsgálóbíró és ügyész álláspontja megegyezett abban, hogy adott esetben az említett büntetésnél nagyobb nem szabható ki.

Bár Németország bűnvádi eljárási joga takarékosági szempontból szintén életbeléptette a törvényszéki egyesbírói intézményt, az intézménnyel szemben már 1928-ban komoly mozgalom indult meg. Az 1928. évi német jogászgyűlés véleménye szerint a törvényszéki eljárásban nincs jogosultsága a törvényszéki tanácsok és egyesbírák közti belső hatásköri megosztásnak.

A német szabályozás szerint egyébiránt az ügyész felfogásától függött az, hogy valamely ügyben tanács, vagy egyesbíró ítélkezik-e, mert az ügyész kötelező jelleggel indítványozhatta, hogy egyesbíró elé utalt ügyben tanács ítélkezze, ha úgy vélte, hogy az ügy jogi és ténybeli megítélése nem egyszerű és viszont joga volt ahhoz, hogy a törvényszéki tanácstól az egyesbíró elé terjeszthesse az ügyet ha úgy látta, hogy abban egy évnél nem hosszabb szabadságvesztés büntetés lesz kiszabandó.

(Ez utóbbi rendelkezést bizonyos értelemben a német jogból átveszi a Te. 110. §-a. E § lehetővé teszi, hogy a törvényszék, mint egyesbíróság elé utalt bűncselekmény esetében — ha miatta 1 évnél hosszabb szabadságvesztés büntetést (esetleg tehát börtönt is) előreláthatólag nem kell kiszabni, s ha a cselekmény elkövetési helye a törvényszék székhelyén kívül esik, az ügyész a tárgyalás kitűzését és megtartását az elkövetés

helye szerint illetékes járásbírósnál indíttványozhassa. A miniszteri indokolás e § kapcsán utal arra, hogy a törvényszék egyesbíráskodása alá tartozó ügyek túlnyomó része bizonyos mértéken alul, vagy gyógyulási tartamon belül ügyis a járásbíróság, azaz egyesbíróság hatáskörébe tartozik. Ám ez a rendelkezés — bár az Indokolás utal a járásbíróság, mint egyesbíróság kapcsolata a törvényszéki egyesbíráskodással, nem bontja meg a perorvoslati rendszert, mert az ily ügyekre is a törvényszéki perorvoslati szabályok alkalmazását írja elő.)

IV. A törvényszéki egyesbíráskodás intézményének legújabb kiterjesztését az uzorabíróság előtti eljárásban láthatjuk. A 7070/1941. M. E. sz. rendelet 3. §-a ugyanis lehetővé teszi az uzorabíróság tanácsa elé tartozó bűncselekményeknek az ügyész által az uzorabíróság egyesbírája elé terjesztését, ha az ügy jogi és ténybeli megítéléssel egyszerű, s az ügyész úgy látja, hogy 1 évi szabadságvesztésnél hosszabb főbüntetést előreláthatólag nem lehet kiszabni. A 9060/1941. M. E. sz. rendelet ezt a rendelkezést tovább fejleszti.

Újabb jogalkotásunk is világosan látja az egyesbíráskodás előnyeit, s alkalmazza azt az uzorabíróság elé utalt, tehát oly különösen a közösség érdekeit sértő ügyekben, melyekben elsőrangú jelentősége van a gyors, mondhatni statáriális, de mégis alapos, mert szakszerűséget megkívánó ítélkezésnek.

Az egyesbíráskodást azonban e rendelkezések is megfelelő biztosítékokkal veszik körül. Egyfelől megfelelő előfeltételekhez kötik az uzorabíróság elé utalt ügyeknek tanács helyett egyesbíró elé való terjeszthetését, amennyiben az uzorabíróság egyesbírája elé az ügyek nem mechanikusan, a jogszabály általánosító rendelkezései szerint kerülnek, hanem az ügyész konkrét megítélése alapján, azzal a korrektívummal, hogy az esetben, ha az egyesbíró úgy találja, hogy 1 évi szabadságvesztés büntetésnél súlyosabb főbüntetést kellene kiszabni, az ügyet az uzorabíróság tanácsához teszi át, mely azt az egyesbíróhoz nem küldheti vissza (7070/1941. M. E. sz. r. 3. §.) —, másfelől a perorvoslat tekintetében nem tesz különbséget, hogy az uzorabíróság határozatát tanács, vagy egyesbíró hozta-e (7070/1941. M. E. sz. r. 5. §.). A jogalkotó tehát szakít azzal az 1928 : X. t.-c. (II. BN.)-ben vallott felfogással, hogy egyesbírói ügyekben a perorvoslat (a semmisségi panasz) a tanács elé tartozó ügyek perorvoslati lehetőségével szemben korlátozható.

V. Ami azt a kérdést illeti, hogy mily álláspontra helyezkedjék a demokratikus Magyarország jogászai közvéleménye a törvényszéki egyesbíráskodás jelene és jövője tekintetében, tehát abban a vonatkozásban, hogy a törvényszéki egyesbíráskodás a mai kiterjedésében fenntartassék-e, vagy hogy még ki is terjesztessék, nézünk az, hogy a törvényszéki egyesbíráskodást nemcsak fenn kell tartani mai terjedelmében, hanem nagymértékben ki is kell terjeszteni és továbbfejleszteni.

Van természetesen a bűnvádi eljárásjognak oly területe, mely nem tűri az egyesbíráskodást. Gondolunk itt elsősorban a népbíráskodásra, mely természete szerint csak társas bíráskodás alakjában valósulhat meg, azonfelül azokra az esetekre, melyekben a bíró a legsúlyosabb büntetéseket köteles kiszabni. Garanciális szempontból lenne tűrhetetlen, ha egyesbíró halálos ítéletet hozhatna, vagy akár 10 évnél hosszabb tartamú szabadságvesztés büntetést szabhatna ki. Az ilyen lehetőségek mindig bírói — akár szakbírói, akár laikus elemekkel kiegészített szenátus után kiálltanak.

Am miért ne ítélezhetnék a törvényszék egyesbírája a lopás büntettének akár 10 évi fegyházzal büntetendő alakzatai tekintetében is akkor, ha lopás büntette feletti ítélezés általában amúgy is ma már az egyesbíró hatáskörébe tartozik és akkor, ha — amint láttuk — az egyesbíráskodás körüli tapasztalatok kíválóaknak bizonyultak? Csak azért ne, mert a lopott dolog értéke bizonyos összeget meghalad, s mert a cselekmény a lopott dolog értékére tekintet nélkül is büntett? (Bn. 49. §. 2.) bek. 1. pont). Vagy miért ne ítélezhetnék a sajtó útján elkövetett rágalmozás, vagy becsületsértés vétsége felett akkor, amikor a szóval elkövetett rágalmozás, vagy becsületsértés amúgy is rendszerint egyesbíró : a járásbíró hatáskörébe tartozik?

Az elbírálás nehezebb voltára s ebből folyólag a tanácsai ítélezés szükségességére való hivatkozás e kérdésben nem eléggé meggyőző, hiszen a hivatkozott példák maguk megcáfolják ezt az ellenérvet.

Abban az esetben, ha tartani is kell attól, hogy egy általánosító hatásköri szabály (pl., hogy minden 10 évi szabadságvesztés büntetést meg nem haladó büntetéssel fenyegetett, törvényszéki hatáskörbe utalt bűncselekmény a törvényszéki egyesbíró hatáskörébe tartozik) visszaszáraz eredményre vezethet valamely különösen alapos elbírálást igénylő, nehéz esetben, adva van a megfelelő, már a mi bűnvádi eljárásjogunkban is ismert korrektívum : legyen joga a vádhatóságnak (az ügyészségnek) arra, hogy az említett, egyesbíró elé utalt bűncselekményeket a törvényszék tanácsa elé terjeszthesse, ha azokat a jogi és ténybeli megítélés szempontjából az egyesbíró által való elbírálásra elég egyszerűeknek nem tartja — vagy ily általánosító, belső hatásköri szabály nélkül általában adassék meg az ügyészségnek a jog arra, hogy a törvényszék hatáskörébe utalt ügyek közül ő válassza ki azokat, melyeket egyesbírói ítélezés tárgyul alkalmasnak talál, azzal a megszorítással, hogy az egyesbíró csak bizonyos mértéket (pl. 10 évi szabadságvesztést) meg nem haladó büntetést szabhat ki és az egyesbíró ha úgy találja, hogy a kiszabandó büntetés súlya ezt a mértéket meghaladja, az ügyet a törvényszék tanácsához köteles áttenni.

Ily fejlesztő szabályozás mellett érvényesülhetne az a ma ismét időszerű, pénzzel és munkaerővel való takarékoskodási szempont, mely

kiindulópontja volt az 1921 : XXIX. t.-c. állandósult újításának, s mely ma — alig éledő gazdasági életünk mellett — legalább is oly mértékben irányító elve igazságszolgáltatásunk rendbehozásának, mint volt 1921-ben.

Megvalósulhatna a törvényszéki egyesbíráskodás ily kiterjesztése mellett az a kíváncsi is, hogy a tömegkriminalitás, mely ma valósággal ijesztő mértékű, megfelelő represszív intézkedésekkel mielőbb megfékeztessék. A tömegben egyelőre annak a tudata él, hogy államhatalmunk ma jórészt még tehetetlen, hogy kis és nagy bűncselekmények a megtorlás félelme nélkül elkövethek. A bűnözési hullám alapoka jórészt ebben a tömegfelfogásban rejlik, amellett, hogy az elmúlt idők a tömegből kiölték, vagy legalább is abban meggyöngyítették a bűnösséggel szemben való erkölcsi ellenállást. A tömegek erkölcsi átnevelése viszont hosszú időt vesz igénybe, ehelyett tehát azt a meggyőződést kell tömegtudattá tenni, hogy demokratikus államunk a bűncselekményt megtorolni képes akkor is, ha az nem politikai léte ellen, hanem a mindennapi élet javai ellen irányul. A demokráciának életérdeke tehát, hogy gyors ítélezésével jogrendje iránt a tömegekben tiszteletet keltsen.

Mindez pedig ezidőszert alig valósítható meg a törvényszéki egyesbíráskodásnak a lehetőség határain belül való kiterjesztése nélkül.

Nincs elegendő bíránk megfelelő számú törvényszéki tanácsok alakításához, hiszen maga az annyira kíváncsi népbíráskodás is számos hivatásos bíránkat vesz igénybe. Ehhez járulnak az ismert egyéb személyzeti, közlekedési, stb. nehézségek, melyeket kiküszöbölni ma alig lehet. Csak az egyesbíráskodás kiterjesztése segíthet tehát mai büntetőtörvénykezési állapotainkon, bármennyire fájlattható is, bűnvádi perrendtartásunk jobb viszonyokra alapított szerkezetének lényeges megmáskosítása.

Elképzelhető azonban az, hogy a törvényszéki egyesbíráskodás még eddigi alakjánál is jobban tökéletesíthető, illetve esetleges funkcionális hibái még újabb kiterjesztése mellett is kiküszöbölhetők. Evégre a következő intézkedésekre gondolunk :

1. Ha az egyesbíró elé terjesztendő ügy olyan lenne, hogy abban az egyesbíró feltételezhető rendszerinti ismeretein túleső szakkérdés merülne fel, a nyomozás során az ügyészség megfelelő, rövid határidő alatt kötelezően szerezzon be szakértői véleményt, s lehetőleg ugyanazt a szakértőt az egyesbíró a főtárgyaláson is köteles legyen meghallgatni. A szakkérdés tehát már a főtárgyalás előtt feldolgozva kerül az egyesbíró elé, s a tényállást ismerő — (mert elvileg ugyanaz) — szakértő fogja így véleményét a főtárgyaláson az egyesbíró előtt kifejtteni.

2. Az egyesbírói hatáskörbe tartozó ügyekben ugyanazokat a perorvoslatokat lehessen használni, mint a tanács elé tartozó ügyekben. Azaz a II. Bn. 30. §-ának az egyesbírói ügyekben használható semmisségi panaszt korlátozó, illetve kizáró rendelkezései eltörölendők. Ez által lehetővé

válí az egyesbírói ítélkezés hibáinak ugyanolyan módon való kijavítása, a fellebbviteli bíróságok által, mint a tanács elé tartozó ügyekben. Az a hátrány, hogy az egyesbíró által elbírált ügyek perorvoslati szaka ezáltal ugyanúgy elnyúlhat időben, mint a törvényszéki tanács elé utalt ügyekben, nézetünk szerint eltörpül amellet az előny mellett, melyet ma a gyors első bírói ítélkezés jelent, s biztosítja mégis az egész ítélkezés alaposságát.

Az elsőbíróóságok lassú ítélkezése ma ugyanis azzal a hátránnyal jár a viszonyok gyors változása, az értékek napról-napra való eltolódása folytán, hogy már hetek, esetleg napok múlva is megszűnik valamely az értékkel összefüggő bűncselekmény (pl. lopás, ádrágítás) büntetés érdemlőségének tudata, — tehát a büntetés erkölcsi háttere — nemcsak a vádlottban, hanem a bíróságok munkáját figyelő tömegben is. Ami tegnap még pl. súlyos ádrágítás, valutabűncselekmény, vagy lopás büntette volt, ma már az említett eltolódások folytán jelentéktelen valamivé válí s így a tömegekben a bűnössel szemben oly megbocsátásféle keletkezik, ami

rokon a büntetőjogi elévülés intézményének alap-gondolatával.

A jól képzett egyesbíró, az egyesbírói intézmény kívánt kiterjesztése mellett ezt a problémát is megoldja és a kriminalitás gyors csökkenésére vezető tevékenység kifejtésével biztat.

Dr. Kádár Miklós

MINDEN JOGI KÖNYV ANTIQUAR
ÉS ÚJ ÁLLAPOTBAN KAPHATÓ

Poltzer Zsigmond és Fia
könyvkereskedésében

IV., KECSKEMÉTI-UTCA 4.

TELEFON: 384-571

Pengővalorizáció

(1)

Az a jogászgeneráció, amely immár másodszor ér meg pénzértéktelenedést, önkéntelenül is keresi az összehasonlítást a korona és a pengő inflációja által felvetett jogi problémák között és fürkészve vizsgálja, tanult-e a második inflációs periódus az első tapasztalataiból. Apró részletekig terjedő megdöbbentő hasonlatosságok mellett mutatkoznak lényeges különbségek is. Álljon itt néhány a legkiemelkedőbbekből:

1. Az első infláció háborúval kezdődött, a második jóval korábban.

2. Mindkét inflációnak megkülönböztetjük lappangási és rohamos periódusait. Lappangási periódusnak azt az időt nevezném, — ameddig az infláció kormányintézkedések következtében nem mutatkozhatott meg a maga valójában, viszont nem volt elég erős ahhoz, hogy áttörje a törvények és rendeletek béklyóit. Az első periódus az első világháború kirobbanásától 1919 augusztusáig tartott, tehát kerekén öt évig — a második 1931 július 14-ével, a bankzárlattal kezdődik és 1944 végével zárul. Az első infláció akut periódusa 1919 augusztusától 1924 tavaszáig lezajlott. A stabilizáláskor a dollár árfo lyama, amint azt a pengőtörvény indokolása megállapítja, 71.470 korona volt.

3. Az első infláció elleni küzdelem jogi vonalon elsősorban a bíróságok tárgyalótermiben folyt le, a törvényi szabályozás csak később, mondhatni post festum következett be. Ezzel szemben a második inflációnak már a kezdetén megjelent a két aranypengőrendelet és igen érdekes és

jelentős rendeleti szabályok jellemzik az infláció akut stádiumát is — míg a bírói gyakorlat 1931-től 1945-ig éppen az aranypengőrendeletek folytán csak igen kis mértékben jutott szóhoz.

Túlmissze vezetne, ha az első inflációs és valorizációs korszak fejlődéstörténetét részletebben vázolnám. Kezdetben félreismerik a lényegget, »drágulás«-ról, »gazdasági lehetlennülés«-ről beszélnek, holott az esetek túlnyomó részében pénzértéktelenedéssel állottak szemben. Ebben a periódusban, amelyet más helyütt prevalorizációs-nak neveztem, elsősorban a *visszatérő szolgáltatások* elértéktelenedése nyert orvoslást, a fő jogeszköz pedig a Pp. 413. §-ának alkalmazása volt. Igen sok esetben ezek a szolgáltatások *tartási rendeltetések* voltak. A többi igények közül könnyebb volt a — Beck Salamon műszavával — *védőjellegű*, mint a támadójellegű igények honorálása: szerződések lehetlennülésének megállapítása, valamint annak kimondása, hogy teljesértékű pénzben kikötött opció nem gyakorolható — még fel emelt ellenérték felkínálása mellett sem (26. sz. jogegységi döntvény), — tulajdonközösség árverési megszüntetésének meg nem engedése »alkalmatlan idő«-re hivatkozással. 1923 derekától kezdve a Kúria is valorizált. 1924-ben bekövetkezett a korona stabilizálása. A törvényhozó és a rendeletalkotó intézkedései; a takarékkorona és az aranykorona ex nunc valorizáltak csupán, a multban keletkezett követelések likvidálása a bírói gyakorlat feladata maradt. Csak 1928-ban teszi le a likvidálás zárókövét az 1928: XII. tc. Közben azonban életbelépett a pengővaluta annak a törvénynek alapján, amely büszkén nevezte a pengőértéket aranyértéknek.

A stabilizálás az előző korszakot lezáró 1928: XII. t.-c. hatálybalépése után még csak három évig tartott. Tétlenül ültek-e a jogászok ez alatt az interregnum alatt, túlságosan elbízta-e magukat abban a hiszemben, hogy ami elmúlt, nem térhet vissza? Erre a kérdésre nehéz egy szóval válaszolni. Óvatos szerződő felek — bankok, maga a kincstár is — pengővalorizációs klauzullákat alkalmaznak, viszont a Magánjogi Törvénykönyv ezidőtájtban közzétett javaslata az 1150. §-ban szabályozza ugyan a gazdasági lehetetlenülést, de mit sem szól a pénzértéktelenedésről.

Ily előzmények után következik be 1931 július 14-én az ú. n. bankzárlat, amelyet egy hónappal az első (4.560/1931. M. E.), majd néhány nap múlva a második (4.600/1931. M. E.) aranypengőrendelet követ. Az első rendelet — a londoni heti átlagos aranyjegyzésátszámítása útján — megállapítja a lényegileg számolási érték jellegével bíró aranypengőt, amelynek jegyzését tizenöt napon belül meg kellett volna kezdeni. A jegyzés megkezdését azonban a második rendelet bizonytalan időre felfüggesztette. Azt nem kezdték meg mind a mai napig.

Az aranypengőrendeletek látszatra valorizációs rendeletek voltak; mégis azoknak lett igazuk, akik azt állították, hogy ezek a rendeletek a felértékelés kerékkötői lesznek, meg fogják akadályozni annak a bírói gyakorlatnak a kifejlődését, amely a problémát egyízben már megoldotta. Az a bírói gyakorlat, amely — sok külföldi bíróságainak gyakorlatával ellentétben — elvileg érvényesnek nyilvánította az aranyzáradékot és felértékelte a devalvált külföldi pénznemekben kifejezett kötelmeket, mihelyt azt látta, hogy a felek az értékállandóság megvalósítását célozták: megtorpant az aranypengőrendeletek kínai fala előtt. Ez odavezetett, hogy a magyar bírói gyakorlat orvoslást adott a hitelezőnek bármely pénznem értékvesztésével szemben, egyesegyedül a pengő értékcsökkenését kivéve. Ily döntések már a válság kezdeti szakától kezdve vannak, indoklásuk azonban nem elvi; legtöbbször arra hivatkoznak, hogy a pengő belföldi értéke, vásárló ereje nem változott — ami helyes indoklás egy indexváltásra alapított pénzrendszerben, de nem akkor, ha az illető pénzrendszer kifejezetten aranyvaluta és ezt még a válság alatti jogszabályok is hangsúlyozzák. Ily irányú döntések: P. V. 4.134/1937., P. I. 665/1938., P. V. 4.251/1938., P. IV. 5.563/1939., P. VII. 360/1939., Jogi Hírlap 1938. 96., 409., 1939. 33., 116. és 1940. 248. Az 1941. év végétől kezdve azonban a döntések már teljesen kimerítő indoklásuak. Így például a P. I. 3.717/1941. sz. ítélet (Jogi Hírlap 1942. 5.) következőket mondja:

»A pengő értékcsökkenésének megállapítását és egyszersmind a különbözetre jogosultság szerződésileg megállapított feltételnek bekövetkezését pedig kizárja az 1931: XXVI. t.-c. felhatalmazásán alapuló törvényszerű jogszabályoknak a pengő értékállandóságát biztosító rendelkezései, melyek az aranypengő értékét arany súly érték-

ben is meghatározták, és kimondották, hogy a tartozások teljesítésében további (eddig még ki nem bocsátott) rendelkezésig egy aranypengőt egy pengővel kell számítani.«

Még élesebben formuláz P. VII. 1.064/1942., u. o. 1942. 610.:

»A már fentebb idézett rendeletek szerint azonban a jogszabályalkotó hatalom magának tartotta fenn azt a jogot, hogy határozzon afelől, hogy az ország gazdasági helyzete valamely időpontban indokolta teszi-e azt a megállapítást, hogy az aranypengő és a pengő között oly diszparitás állott be, amely azt teszi szükségessé, hogy az aranypengő többé ne egy pengővel számíttassék. Különösen fenntartotta azt is, hogy azt az időpontot, amelyben a számítás eddigi módja megszűnik, meghatározza.«

Hasonló döntések: P. V. 3.926/1942., P. VI. 4.708/1942., P. VI. 916/1943., u. o. 1943. 254., 361. és 937. Mindezek valorizációs kikötéseket tesznek félre, a kikötés nélküli ex lege valorizációról még kevésbé lehet szó.

Az átértékelésnek frontális támadással célt nem érő gondolata megkerülő hadmozdulatokkal kénytelen próbálkozni ott, ahol ma arra lehetőség van; újból fellép a színpadra a drágulás és a gazdasági lehetetlenülés és elsősorban ismét a visszatérő szolgáltatások »felemelése« sikerül, főképpen a rendeltetéseké. Ámde ez sem megy kardsapás nélkül. A P. III. 496/1942., 5.120/1942. sz. ítéletek (Jogi Hírlap 1942. 55. és 1943. 366.), elutasítják a *nőtartás felemelése* iránti kereseteket mert a drágulás — mondják az ítéletek — egyformán sújtja mind a két felet. Ez az indoklás nem tartható huzamosabb ideig. A Kúria először a szabadfoglalkozású férjek hátrányára tesz kivételt (P. III. 5.363/1942. és 1.317/1943., J. H. 1943. 299. és 817.), majd azonban megállapítja, hogy alperes az emelést megkapja illetményeinek arra a részére is, amelyet végleges nőtartásdíj fejében feleségének elkötelezett (P. III. 1.428/1943., J. H. 1943. 856.). Ugyanez az ítélet a felemelési jogról történt lemondást is hatálytalan-nak nyilváníttja a viszonyok gyökeres rosszabbodása esetében. Párhuzamosan ezekkel az ítéletekkel más helytadó ítéletek is vannak (P. III. 112/1942., 4.096/1942., 1.683/1943., J. H. 1942. 299., 1943. 86. és 839.).

Elutasította kezdetben a Kúria a *baleseti járadék* felemelése iránti kereseteket is (P. I. 56/1942., P. VI. 1.863/1942., P. I. 3.248/1942., J. H. 1942. 295., 637., 1943. 296.), illetve ami egyre megy, a baleset időpontja szerinti mérvben ítélte meg a járadékot az időközi változások dacára (P. I. 2.544/1942., J. H. 1942. 831.). Ezt a jogvitát kiküszöbölte azután a 105. sz. jogegységi döntvény — amelynek meghozatalát nem tette feleslegessé, hogy ugyanez a kérdés az első infláció idejében a 24. sz. jogegységi, 86. és 87. sz. teljesítési döntvények tárgya volt.

Az *életjáradéki követelések* felemelése körül a legeggyöntetűbb a gyakorlat, noha az esetek túlnyomó részében a járadékok ingatlan vagy érték-papírok vételárának kifizetési módjai voltak —

igaz, hogy az adós annak idején értékálló ellenértéket kapott (P. IV. 1.366/1942., P. I. 2.090/1942., P. VI. 2.905/1942., P. V. 3.572/1942., P. I. 4.596/1943., P. I. 4202/1943., P. I. 2.327/1944., J. H. 1942. 545., 871., 1943. 62., 83., 1944. 62., 179. és 820.).

Mindezek a típusok az első inflációs korszakból jó ismerőseink. Kivülük a Kúria a *nyugdíjak*

felemelését — rendelet nélkül — megengedi akkor, ha a nyugdíj mérvét nem a szerződés, hanem bírói ítélet állapítja meg azért, mert a munkaadó csak általánosságban kötelezte magát nyugdíj fizetésére (P. II. 606/1942., J. H. 1942. 490.). *Kegydíj* azonban nem emelhető fel ily indokolással (P. II. 689/1942., u. o. 491.).

(Folyt. köv.)

Dr. Vági József

Az elhagyott javakról

»Elhagyott dolognak ... az tekintendő, melyet tulajdonosa animo derelinquendi, azaz a tulajdon megszüntetésének szándékával hagyott el.«¹

Ezt a római jogi fogalom meghatározást nem találhatjuk meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány 2490/1945. M. E. számú rendeletében, illetőleg az ahhoz tartozó 471/1945. E. J. K. számú Utasításban, amely az »elhagyott javak« bejelentéséről rendelkezik és meghatározza, hogy a rendelet szempontjából mely javakat kell elhagyottnak tekinteni.

A 727/1945. M. E. számú rendelettel életre hívott Elhagyott Javak Kormánybiztosságának anyagi és eljárási jogi szabályait megállapító 10.490/1945. M. E. számú rendelet ugyancsak eltér ettől, az Institutiókban lerögzített elvtől. E rendelet — mint válságjogi kútfő — elhagyottnak azokat a javakat minősíti, amelyek a háborús viszonyok következtében kikerültek a tulajdonosuknak vagy más jogszerű birtokosuknak birtokából vagy ellenőrzése alól; ilyeneknek tekinti azokat a javakat is, amelyeknek tulajdonosa, illetőleg jogszerű birtokosa ismeretlen.

Jól tudjuk, hogy nemcsak a római jogi szabályozástól, de magánjogunk elveitől is jelentős eltérést mutat ez a válságjogi rendezés. Hiszen a Magánjogi Törvénykönyv Javaslatának 567. §-a értelmében is az a jószág tekintendő csak elhagyottnak, »amelynek birtoklását a tulajdonos a tulajdonáról lemondás szándékával abbahagyta.«² De Kolosváry Bálintnál is csak azt olvashatjuk, hogy a »jogrend a derelictiót sohasem vélelmezi s annak nyíltan vagy hallgatagon, de okvetlenül kifejezettnek és bebizonyíthatónak kell lennie.«³

Mind a római jognak, mind a magyar magánjognak a derelictióra vonatkozó, szabályai általános (ius generale) jellegű rendelkezések. Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságára vonat-

kozó jogszabályok ezzel szemben különös jogot (ius speciale) statuálnak. Nem helyezik hatályon kívül a derelictió általános szabályait, de jogilag rendeznek egy olyan »életviszonykört«, amely rendkívüli körülmények folytán szakadt el az általános, a norma szerint elbírálható életviszonyoktól.

Ezerkilencszázharminnégy évben új népvándorlás kezdődött meg Európában. Sok mindentől eltekintve, abban is különbözött ez a tömegmozdulás a személyek tömegének első ilyennek nevezett helyváltoztatásától, hogy *nem jobb, nem előnyösebb* életkörülményeket keresve hagyták el ezek a tömegek lakóhelyeiket, hanem a *félelem*, majd a *kényszer*, az *üldöztetés*, később pedig az Európán végigviharzó, példátlan erejű *világháború* sodorta el a társadalom egész rétegeit családotul, mindenestül, ismeretlen, soha nem kívánt célok felé. Más háborúkban is voltak menekültek, hadifoglyok. A kényszerkitelepítések, deportálások, egész országreszeken ilyen arányú rendszeres kiűrtése eddig nem volt ismert. A fasizmus németországi diadalának napja óta végeláthatatlan tömegekben hömpölyög az üldözöttek hada a megpróbáltatások útjain. Hol a félelem hajszoja őket, hol a zsarnok kénye.

Egymásután *hagyják el* javaikat az üldözöttek, majd az üldözők. Elhagyják javaikat, mert megkísérlik pusztá életük megmentését; elhagyják javaikat, mert az üldözők — vagy a háború fordulata nem enged egyebet. Ezek az elhagyott javak azonban nem derelinquált javak — a derelictió klasszikus jogi értelmében. Ha elhagyottnak is nevezzük e javakat, új fogalom ez az »elhagyottság«, a régi kifejezés mögött. Hasonlóság azonban abban mutatkozik a jogi értelemben vett derelictió és az új fogalmat kifejező elhagyottság közt, hogy ha nem is mondott le a tulajdonos a maga jószágáról, de olyan körülmények közt hagyta azt hátra, hogy valóban kevés reménye volt arra, hogy valaha is újra birtokba vehesse. Aki pedig ilyen jószágot »talált«, — amelyet pl. a vágónok elhurcoltja hagyott hátra — azt vagy ismeretlen eredetű vagyontárgynak tekintette — vagy olyannak, amely gazdátlan, mert hiszen a tulajdonos megszűnt azzal a képességgel rendelkezni, amely az animus rem sibi habendi-hez szükséges. Aki pedig a háborús kiűrtések, a menekülés lázában hagyta hátra vagyonát, ugyancsak leszámolt a prédául hátrahagyott javakkal. Még inkább pedig az, akit valamely sötét háborús bűncselekmény elkövetésé-

¹ Dr. Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve: Institutiók. 157. old.

² A Magánjogi Törvénykönyv Javaslatának 567. §-ának (2) bekezdése: »Gazdátlan az az ingó dolog, amely még senkinek se volt tulajdona, vagy amelynek birtoklását a tulajdonos a tulajdonáról lemondás szándékával abbahagyta.«

³ Dr. Kolosváry B.: A magyar magánjog tankönyve. 390. old.: »Az elvesztett, elrejtett vagy eltűnt dolgok uratlanoknak nem tekinthetők, mert a jogrend a derelictiót sohasem vélelmezi s annak nyíltan vagy hallgatagon, de okvetlenül kifejezettnek és bebizonyíthatónak kell lennie.«

nek tudata hajszolt menekülésre és aki a felelősségrevonás elől távozott el, hogy ha javait nem is, de életét megmentse.

Az 1877: XX. t.c. és e törvény nyomán kialakult joggyakorlat megalkotta az *általános* jogi szabályokat a távollét esetére. Ha valaki hosszabb ideig távol van és nem rendelt meghatalmazottat, a rokonok vagy az előjáróság kérelmére a gyámhatóság gondnokot rendel ki részére. (Id. t.-c. 28. §-ának d) pontja és 32. §-a). A távollévő gondnokának jogkörét az említett törvény és gyakorlata szabatosan meghatározta. E gondnok működési köre a vagyonállag megőrzésére szorítkozott. Az a távollét azonban, amely az általános jogi szabályozás tárgya volt, nem hasonlítható ahhoz a »minősített« távolléthez, amely a mostani világháború kényszerű távollévóinak, az elhurcoltak, a kényszerűen kitelepítettek, a felsőbb parancsra zárt kötelékben nyugatra távozottak vagy az elkövetett háborús bűncselekmények szankciói elől megszököttek távollétét jellemzi. Két nagy rétegre oszlik meg a társadalom: az eltávozottak és az itthonmaradottak rétegére — bármilyen egymástól merőben ellentétes is az egyik vagy a másik réteg összetétele.

A 10.490/1945. M. E. számú rendelet »háborús távollévóknak« nevezi azokat a személyeket, akik *e ius speciale* hatálya alá tartoznak.

Egyébként azonban ez a jogszabály nemcsak *ius speciale*. Számos vonatkozásában egyúttal *ius exceptionale* is. Nem kétséges ugyanis, hogy ez a jogszabály a fennálló jog elveitől és a jogi alaptételektől eltér s *kivételes* határozmányokat⁴ foglal magában. Ugyanakkor azonban, amíg a háborús távollévók számára kivételes jogi helyzetet teremt — *contra ius*, — ez a kivétel nem mindig a *privilegium* közhasználatú értelmében értendő. Bár igen sok helyen a háborús távollévő *javára* töri át a reguláris elvet és *kivételt* állapít meg (pl. a háborús távollévő gondnokát az olyannyira szükségelt tágabb jogkörrel ruhazza fel az általános szabálynál, biztosítva részére az 1877: XX. t.-c. 28. §-ának d) pontja értelmében őt megillető szűkre vont hatáskörrel szemben a 28. § a) pontja értelmében kirendelt gondnokhatáskörét), ez az *exceptio* megnyilatkozik olyan értelemben is, hogy az ország gazdasági és termelési rendjének zavartalan sága érdekében *nemcsak* a távollévő *magánérdekének* védelmét teszi lehetővé, de módot ad arra is, hogy a termelés céljára szolgáló javak tekintetében a *közérdek* szempontjai érvényesülhessenek.

*

Az elhagyott javak kormánybiztosáról és a kormánybirtosság elnöki tanácsáról szóló 10.490/1945. M. E. számú rendelet a kormánybiztosságot életre hívó 727/1945. M. E. számú rendeletet,

⁴ Grosschmid: Jogszabálytan. 935. old.: »A jogszabály lehet secundum ius és contra ius, jelesül ahhoz képest, amint a fennálló jog elveivel és a jogi alaptételekkel belőlük mintegy levezethetőleg összhangzásban van, avagy pedig eltér tőlük és kivételes határozmányokat foglal magában.

amely a Magyar Közlöny 1945. évi március hó 31-iki számában még Debrecenben jelent meg — hatályon kívül helyezi. A rendelet *kódexszerűen* igyekszik a háborús távollévók vagyoni jogviszonyait rendezni és a kormánybiztosság hatáskörét más hatóságokétól elhatárolni.

Ez a háborús távollévók kódexének tekintendő rendelet mindenekelőtt megállapítja az *elhagyott javak fogalmát* e speciális jogszabály szempontjából. Kimondja, hogy a háborús viszonyok következtében a tulajdonos vagy jogszerű birtokos *birtokából* vagy *ellenőrzése* alól kikerült vagyontárgy elhagyottnak tekintendő. Ugyanakkor azonban a meghatalmazás lehetőségének körét egészen szűkre vonja: csak az *egyesesági rokonok* és a tulajdonossal, illetőleg jogszerű birtokossal együttélt *házastárs* meghatalmazását ismeri el a rendelet szempontjából érvényesnek. Ugyanígy csak akkor tekinti rendelkezésre jogosultnak a gyámhatóság által a távollévő részére kirendelt gondnokot, ha az az említett rokoni körbe tartozó személy és ha a gondnoki kirendelés az 1945. évi június hó 8. napja előtt történt. (Ez az időpont az elhagyott javak bejelentésének kötelezettségét megállapító 2490/1945. M. E. számú rendelet közzétételének időpontja.) A tulajdonos vagy jogszerű birtokos egyesesági rokonának és vele együtt élt házastársának azonban további kedvezményt biztosít a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ának (2) bekezdése. Vélelmet állít fel e személyek rendelkezési jogosultsága tekintetében, ha egyébként elhagyottnak tekintendő lakberendezési és felszerelési tárgyokról van szó.

A rendelet tehát nemcsak az elhagyott javak fogalom meghatározása tekintetében tér el az általános és nemzetközi magánjog szabályozásától, de a rendelet alkalmazásának körében a magánjogi meghatalmazotti jogviszonyok általános szabályait is jelentősen módosítja, amiként az 1877: XX. t.-c.-nek a távollévók gondnokára vonatkozó rendelkezéseit is megváltoztatja.

*

A rendelet 39. §-a értelmében a kormánybiztos a külföldi tulajdonban lévő elhagyott javakra vonatkozó intézkedései előtt köteles a *viszonosság* kérdésében a külügyminiszter állásfoglalását beszerezni. Ez a rendelkezés nyilván összefügg azokkal a mélyreható módosításokkal, amelyeket a rendelet a nemzetközi magánjog által is elfogadott magánjogi alapelvek tekintetében életbeléptetett.

A rendelet érvényesülési körét azonban hatályban lévő magyar jogszabály is korlátozza. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 525/1945. M. E. számú rendeletével ratifikált Fegyverszüneti Egyezmény 8. pontja,⁵ továbbá az annak végrehaj-

⁵ Fegyverszüneti Egyezmény 8. pontja: »Magyarország Kormánya és Főparancsnoksága kötelezettséget vállal, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság beleegyezése nélkül nem engedi meg semmiféle vagyon (beleértve az értékeket és valutát is) kivitelét vagy kisajátítását, amely Németország vagy az általa elfoglalt országok területén élő személyek tulajdonát képezi. Ezt a vagyont a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által előírt módon fogják megőrizni.«

tása tárgyában kiadott 528/1945. M. E. számú rendelet, valamint a Potsdami Egyezmény⁶ a német javak tekintetében olyan korlátozásokat tartalmaz, amelyek e vagyontárgyakra nézve a rendelet hatályát kizárják. A Fegyverszüneti Egyezmény 13. pontja azonban a magyar kormány számára azt a kötelezettséget is megállapítja, hogy az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak jogai a háború előtti helyzetnek megfelelően állítandók vissza. Ebből a rendelkezésből azonban az is következik, hogy az elhagyott javakra vonatkozó újabb rendelkezések az Egyesült Nemzetek és azok polgárai tekintetében csak akkor és annyiban érvényesülhetnek, ha és amennyiben e rendelkezések a háború előtti jogokat nem csorbítják. Éppen a »res derelicta« fogalmának és a meghatalmazások korlátozásának körében mutatkozik meg a Fegyverszüneti Egyezmény valóban *cogens* rendelkezésének különös jelentősége. Az Elhagyott Javak Kormánybiztossága különösen nagy gondossággal kezeli a külföldi tulajdonban lévő javakat és e célból a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal érintkezésben áll, továbbá egyéb külföldi javak kezelésénél a rendelet 39. §-a értelmében jár el.

Már H. Bracton⁸ a jog szupremáciájáért küzdő klasszikus jognak e tizenharmadik századi harcos művelője azt írja, hogy a törvény fontossága az »önkényesség«-gel (*voluntas*) szemben annyira elsődleges, hogy még király sem létezhetik ott, ahol nem a törvénynek, hanem az önkényességnek van felsőbbsege. Ennek a tételnek gyakorlati helyességét manapság különösen éles megvilágításban láthatjuk. Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának felállítását, az elhagyott javak ügyeinek rendezését éppen az tette szükségessé, hogy a veszített háború, a világtörténelemben is talán egyedülálló »új népvándorlás« fergetegében nemcsak a javakat hagyták el az emberek, hanem a törvényt, a jogot is. A vagyonjogok rendezése, a nem tisztázott tulajdonjogok felülbírálása volt a cél e kormánybiztosság felállításánál. Megvédeni a távollévők jogait, megakadályozni, hogy az amúgy is sokat szenvedettek még megmaradt javaiktól is megfosztassanak, a termelés rendjébe állítani a termelés eszközeit és — ami a leglényesebb — helyreállítani a vagyonjogok rendjét, azt a »lex«-et, amelynek hiánya nemcsak a Bracton-i »királyság«, de minden *res publica* létét is veszélyezteti.

⁶ Potsdami Egyezmény: IV. Fejezet. 1. — »Reparation claim of the USSR shall be met... from appropriate German external assets.« 9. — »Governments of the United Kingdom and the United States of America renounce their claims in respect of reparations to shares of German enterprises which are located in the eastern zone of occupation in Germany, as well as German foreign assets in Bulgaria, Finland, Hungary, Rumania and eastern Austria.«

⁷ Fegyverszüneti Egyezmény 13. pontja: »Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy magyar területen a háború előtti helyzetnek megfelelően állítja vissza az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvényes jogait és érdekeltségeit és teljes épségben visszaszolgáltatja azok tulajdonait.«

⁸ H. Bracton: *De Legibus et Consuetudinibus Angliae*. I. 8. 5. »Non est enim rex, ubi dominatur voluntas et non lex.«

Ezért a kormánybiztosság működésének első feladata az elhagyott javak összeírása volt. A 2490/1945. M. E. számú rendelet és annak végrehajtási utasítása a legszigorúbb rendszabályok kilátásba helyezésével⁹ rendelte el az elhagyott javak bejelentésének kötelezettségét, hogy ilyképp az anyag legalább rendelkezésre álljon. Ez a bejelentési rendelet az »elhagyott javak« fogalmát a bejelentés szempontjából még tágabban állapította meg, mint a 10.490/1945. M. E. számú rendelet. A cél az volt, hogy minden olyan vagyontárgy, amelynek tekintetében akár csak gyanú is felmerülhet annak elhagyottságát illetőleg, a kormánybiztossághoz bejelentessék, hogy ilyképp ez a fórum teljes tárgyilagossággal elbírálhassa, hogy valóban elhagyott vagyontárgyról van-e szó.

A kormánybiztosság a javak rendjének helyreállítását célzó működését csak úgy gyakorolhatja, ha kizárólagos hatáskörébe tartozik az *elhagyottság megállapítása*. Ha nem így lenne, ha tehát még akár bírói fórum is beavatkozhatnék a megállapításba, lehetetlenné válnék a kitűzött cél megvalósítása. Egyébként azonban gyakorlatilag is lényeges volt a megállapítás jogát a kormánybiztosság kizárólagos hatáskörébe utalni, mivel számos közigazgatási hatóság foglalkozott az »elhagyott javakkal« és így más-más hatóságoktól származó ellentétes határozatok döntöttek a távollévők vagyontárgyairól. A 34/1945. M. E. számú rendelet pl. a lakáshivatalok, illetőleg a Népjóléti Minisztérium hatáskörébe utalta az elhagyott lakberendezési tárgyak ügyét, az egyes helyi közigazgatási hatóságok pedig a maguk hatáskörében — a közvetlenül észlelték alapján — önállóan döntöttek a »közjó érdekében« az elhagyott javak felől. Hozzájárult ehhez a jogbizonytalansághoz az általánosan érvényes jogszabályok (1877: XX. t.-c. stb.) alapján ki-rendelt vagyonkezelő gondnokok intézkedési joga, amely gyakran találta magát szemben — jöllehet maga mögött érezhette a gyámhatóságok törvényes erejét — a közigazgatási hatóságok döntéseivel. Végeredményben pedig mindegyik eljáró hatóságnak igaza volt: az *általánosan* hatáskörrel bíró szakminiszter, vagy más szakhatóság — külön jogszabály hiányában — az általános jogszabály alapján *jogosult* is volt a távollévők ügyeiben intézkedni. Az *egységes* és közérdekű ügyintézés lehetőségét a rendelet biztosítja, a háborús távollévők ügyeiben a kormánybiztosság *kizárólagos* hatáskörét állapítva meg.

A kormánybiztosság az elhagyott vagyontárgyak nyilvántartásán és biztosításán túlme-

⁹ A 2490/1945. M. E. számú rendelet (Magyar Közlöny 46. száma) 9. §-a: »(1) A sikkasztásra megállapított szabályok szerint büntetendő, aki a jelen rendeletben megszabott bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget vagy aki a bejelentési kötelezettség alá eső vagyontárgyat elidegeníti, megterheli vagy a kormánybiztos rendelkezése alól bármely más módon elvonja. (3) A jelen rendelet megszegőivel szemben minden esetben közigazgatási (internálási) eljárásnak is helye van.«

nően a vagyonkezeléssel összefüggő intézkedéseket is megteszi. *Általában* ez a vagyonkezelési jogkör csak a közérdekű ellenőrzés tevékenységére korlátozódik. Míg a gyámhatóság a távollevő magánérdekeinek képviselőjével megbízott szervnek: a gondnoknak közérdekű ellenőrzője, addig a kormánybiztos nem azt ellenőrzi, hogy a gondnok a távollevő *magánérdekei*t helyesen képviseli-e, hanem hogy ynem ütközik-e a magánérdek védelme, esetleg a közérdekbe. Ezért a gondnok működését a kormánybiztos is ellenőrzi. Olyan jogügyletei, amelyek csak a gyámhatóság jóváhagyásával válnának jogérvényessé, ezentúl még kormánybiztosi megerősítésre is szorulnak. A kormánybiztosnak közérdekből a gondnok kirendelésére és elmozdítására is befolyása van. (Rendelet 15. §-ának (3) bekezdése.)

Fenntartja azonban a rendelet a kormánybiztosnak azt a jogot, hogy bármely vagyontárgy kezelésére vagyonkezelőt rendelhessen ki és hogy az ilyen javakat hasznosíthassa, sőt esetleg közérdekből meg is terhelhesse és el is idegeníthesse. (Rendelet 28. §-a.) A közérdek érvényesülésének biztosítása olyan szempont, amely e jogszabályban mindenütt praecedeál a magánérdeknek, bár annak lehető figyelembevételét mindenkor gondosan kiemeli, amiként a háborús távollevő gondnokának felszólalási jogát még a kormánybiztosnak ilyen magánérdekbe vágóan *szándékolt* intézkedése ellen is halasztó hatállyal biztosítja. (Rendelet 28. §-ának (3) bekezdése.)

Mint említettük, a kormánybiztoság általában a háborús távollevők ügyeiben csak mint a gyámhatóság mellett működő közérdekű ellenőrző szerv fejt ki tevékenységet. Vannak azonban olyan területek, amelyeken a közérdek szükség-szerűen megköveteli, hogy a kormánybiztoság *intézkedjék* és legfeljebb a távollevő képviselője fejthessen ki *ellenőrzési* tevékenységet. A rendelet nem taxative sorolja fel azokat az ügyeket, amelyekben közérdekből a kormánybiztoságot illeti meg az intézkedés joga. Megadja a *lehetőséget* bármely ügyben a beavatkozásra. Kiemeli azonban a rendelet az elhagyott vállalatok bérbeadásának és az elhagyott lakberendezési és felszerelési tárgyak hasznosításának ügyeit. Ezekben az ügyekben a döntés feltétlenül a kormánybiztoságot illeti meg, a távollevő gondnoka csak felszólalási és panaszjogot gyakorolhat. Az ország újjáépítése olyan közérdekű szempont, hogy az elhagyott vállalatoknak a termelés rendjébe állítása nem történhetik kizárólag a tulajdonos magánérdekű szempontjainak figyelembevételével. Az elhagyott lakberendezési és felszerelési tárgyak is külön szabályozást igényeltek. A háborús események következtén a lakosságnak jelentős rétegei minden lakberendezési tárgy nélkül maradtak. Ugyanakkor a távollevő elhagyott lakberendezési tárgyai gazdátlanul és használatlanul heverték. A közérdek parancsolóan megkövetelte, hogy e primér életszükségletek kielégítését szolgáló vagyontárgyak ne maradjanak használatlanul, még akkor sem, ha e használat az általános

magánjog szabályai — és esetleg a tulajdonos magánérdeke — ellenére (contra ius) mutatkozik indokoltnak.

*

A kormánybiztoság közérdekű funkciójára utal a rendelet 1. §-ának 7. pontja, amely a kormánybiztoság céljául karitatív feladatot is megállapít.¹⁰ Eredetileg, a 727/1945. M. E. számú rendelet megalkotásakor ez a feladat dominálta a kormánybiztoság ügykörét. Időközben — más szervek felállításától folytán (pl. népgondozó hivatal) — csökkent a kormánybiztoság ebbeli feladatkörének jelentősége. A kormánybiztoság karitatív feladatát ma már csak részben a költségvetésileg biztosított budget-tétel keretében teljesítheti, részben pedig olyképp látja el, hogy az elhagyott javak hasznosítása felől a karitatív szempont figyelembevételével intézkedik.

*

A meglévő javak kezelésén, ellenőrzésén és hasznosításán kívül a kormánybiztoság feladata a *távollevők jogainak érvényesítése* is. A baloldali magatartásuk vagy származásuk következtében sérelmet szenvedett távollevők érdekében a kormánybiztoság érvényesítheti a kirendelendő gondnok útján a jogegyenlőséget helyreállító rendeletekben biztosított megtámadási jogokat. A 200/1945. M. E. számú, a 7590/1945. M. E. számú stb. rendeletekben biztosított megtámadási jogok érvényesítése hatalmas és jelentőségében nem lebecsülhető feladatot ró a kormánybiztoságra.

A kormánybiztoság a maga sokrétű és felelősségteljes feladatát nem volna képes megnyugtatóan teljesíteni, ha nem működne mellette a már a 727/1945. M. E. számú rendeletben providált Elnöki Tanács, amelynek működési körét és eljárási szabályait ugyancsak a 10.490/1945. M. E. számú rendelet állapítja meg. Ez a véleményező és egyben ellenőrző fórum a kormánybiztoság fellebbezési hatósága is, amely bizonyos ügyekben — az eléje terjesztett panaszokat elbírálván — végérvényesen is határoz. Az *elhagyottság megállapítása és az elhagyott vállalatok bérbeadása* ügyében benyújtott panaszok elbírálásának végső fóruma az Elnöki Tanács.

Az Elnöki Tanács összetételénél fogva mind politikai, mind miniszteriális ellenőrzést gyakorol a kormánybiztoság működése felett. A tanácsban helyet foglalnak a politikai pártok és az egyes szakminisztériumok kiküldöttjei is és így a tanács a miniszterelnök általános felügyeleti jogköre mellett az ország politikai pártjainak és az összkormányának állandó ellenőrzése alatt áll. Bár vannak ügycsoportok, amelyekben jogerős határozat jöhet létre az Elnöki Tanács tudta és hozzá-

¹⁰ A 10.490/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának 7. pontja: »A kormánybiztos hatáskörébe tartozik a háborús viszonyok következtében otthonukat, vagyonukat és létfenntartási alapjukat veszített személyek megsegítése.« A rendelet 29. §-ának (1) bek.: »A pénzügyminiszter gondoskodik arról, hogy az állami költségvetésben a jelen rendelet 1. §-ának 7. pontjában meghatározott célokra a kormánybiztos részére kellő fedezet álljon rendelkezésre.«

járulása nélkül is, az általános ellenőrzési jogból következik, hogy az Elnöki Tanács már jogerősen elbírált esetekben is újrafelvételt rendelhet el. Az Elnöki Tanács emellett megállapíthatja a kormánybiztosság hatáskörébe tartozó ügyek intézésére vonatkozó általános irányelveket és ha — a rendelet szerint — a kormánybiztos ezektől a vele közölt irányelvektől eltérni óhajt, ezt az Elnöki Tanácsnak késedelem nélkül bejelenteni köteles. (Rendelet 38. §-ának (2) bekezdése.) Ebből következik, hogy az Elnöki Tanács a kormánybiztos minden olyan intézkedéséről tudomást szerez, amely az Elnöki Tanács általános

vonalvezetésétől eltérést mutat. Ilyen esetekben az Elnöki Tanácsnak módjában áll a netán szükségesnek mutakozó megelőzést a hatáskörrel bíró kormányzati szerv útján elérni.

Az Elnöki Tanács tehát szigorúan demokratikus elvek alapján működik és így bár a kormánybiztosság — mint minden ilyen szerv — autokratikusan, az egyéni felelősség mellett fejti ki tevékenységét, állandóan — a legtágabb értelemben is — a demokratikus pártok, illetve — ami ezzel egyértelmű — az ország demokratikus közvéleményének irányítása alatt áll.

Dr. Sátor György

Az ügyvédség helyzete a felszabadult Ausztriában

Írta: dr. Hunna Emerich, a bécsi ügyvédi Kamara elnöke

Örömmel teszek eleget szíves felszólításuknak, hogy rövid összefoglalót írjak az osztrák ügyvédség felszabadulás utáni helyzetéről. Üdvözljük a magyar jogászokat, akikhez mindenkor szoros hivatásbeli és személyes kapcsolatok fűztek s akikkel a jövőben is szoros kapcsolatban óhajtunk maradni. A magyar jogélet intézményét különösen a bécsi jogászság széles rétegei mindenkor figyelemmel kísérték, mint ahogy a magyar jogászság is érdeklődéssel és megértéssel fordult mindenkor az osztrák jogintézmények felé.

Az ideiglenes osztrák kormány működésének rövid ideje alatt céltudatosan és látható eredménnyel vágott neki — nagy nehézségek közepette — az osztrák jogállam demokratikus alapon való újjáépítésének. Az 1945 július 31-i törvényben (St. G. Bl. 103. sz.) az osztrák ügyvédség új életre keltésével a kormány kifejezésre juttatta, hogy független ügyvédség léte és működése demokratikus államéletben nélkülözhetetlen és mellőzhetetlen alapja a rendezett joggyakorlásnak. Ez a törvény teljes terjedelmében hatályába visszaállította a bevált 1868. évi július 6-i osztrák ügyvédi rendtartást (R. G. Bl. Nr. 96.) és az 1872. ápr. 1-i ügyvédi és ügyvédjelölti fegyelmi törvényt. Azok a német birodalmi jogszabályok, amelyek a közbenső időben hatályban voltak, az osztrák jogászra nézve mindvégig idegenek maradtak.

A bécsi ügyvédi kamara újonnan kinevezett választmányának egyik legfontosabb feladata az ügyvédek jegyzékének új megállapítása. Az 1945 július 31-i törvény értelmében ebbe a jegyzékbe fel nem vehetők, akik a törvényes előfeltételeknek, különösen pedig a politikai megbízhatóság követelményének nem felelnek meg. A törvény előírása szerint mindazok az ügyvédek, akiknek NSDAP-párttagságuk és pártbeli működésük különösen felróható, a jegyzékbe semmiképpen fel nem vehetők. Ezek az 1945 május 8-i, az NSDAP betiltására vonatkozó alkotmánytörvény 17. §-ában felsorolt személyek, így különösen mindazok, akik a korábbi tilalmak ellenére 1933 július

1. és 1938 március 13-a közt a párt tagjai voltak, továbbá az összes SS tagok és az NSDAP vagy a NSDAP valamelyik védelmi alakulatának (SA, NSKK, NSFK) hivatalviselői. Mindaz a többi ügyvéd vagy ügyvédjelölt, aki az NSDAP-nek csak 1938 március 13. után vált »egyszerű« tagjává, csak akkor zárható ki a jegyzékbe való felvételből, ha eddigi működésük alapján nem tételezhető fel, hogy fentartás nélküli hívei lesznek a független osztrák köztársaságnak.

Ezen előfeltételek megállapítása az Ügyvédi Kamara választmányára tartozik, amelynek önkormányzata ezek szerint a visszaállított osztrák ügyvédi rendtartás értelmében erre a fontos kérdésre is kiterjed. Ez kettős felelősséggel is jár: elsősorban felelősséggel a nyilvánossággal szemben, amelynek csak úgy, mint az ügyvédségnek, érdeke fűződik ahhoz, hogy minden nemzeti szocialista beállítottságú ügyvéd a jogéletből feltétlenül kikapcsolódjék; másodsorban az érintett ügyvédekkel szemben, hiszen egy téves határozat egy existencia tönkretételét jelenti. Az eljárást gyorsított ütemben és a legnagyobb lelkiismeretességgel folytatjuk; így rövid időn belül elkészül a hivatásuk gyakorlására feljogosított ügyvédek végleges jegyzéke. Azoknak az ügyvédeknek a száma, akiket megejtett volt a nemzeti szocialista propaganda és akiknek ezért az ügyvédi hivatás köréből ki kell válniuk, sajna, aránylag nagy. A bécsi kamara körzetében, amely azonban Alsóausztriát és Burgerlandot is magában foglalja, kb. 250—300 ügyvéd fog az 1945 áprilisában bejegyzett 900 közül a jegyzékből kimaradni. A gyakorló ügyvédek számának ebben a körzetben kb. 5—600-ra való lecsökkenése a jogszolgáltatást hosszabb időre nagyon meg fogja nehezíteni.

A nemzeti szocialista rezsim 1938-ban a bécsi kamara területén az ügyvédek számát 2400-ról kerekén 900-ra csökkentette, a többieket faji vagy más politikai címen törölték, vagy ezek önként mondtak le. Nyilvánvaló, hogy a megmaradtak száma minden erőfeszítés ellenére sem

lehet elég a háború utáni újjáépítés szükségleteinek kielégítésére. A többi osztrák tartományból megbízható adatok még nem érkeztek be; a helyzet azonban feltehetőleg ott sem más.

Maguk az ügyvédek a háborús események folytán erősen megtépázott Bécsben — csak úgy, mint a más hivatásbeliek is — a legnagyobb nehézségek közepette dolgoznak; bár az utóbbi időben bizonyos javulás mutatkozik. Még mindig sok ügyvéd szűkölködik megfelelő irodahelyiség, könyvtár, telefon, ablak, sokszor még világítás nélkül is. Az utolsó hónapokban majdnem minden ügyvéd kénytelen volt közúti járművek hiányában lakása, irodája, a bíróság és más hatóságok közt hosszú gyalogutakat tenni; a gyakorlott segédek még jórészt nem tértek vissza; a táplálkozási nehézségek a teljesítőképességet csökkentik. Másfelől a jogkeresők tömege, amely a mindennapi élet összebonyolított viszonyaiban az ügyvédhez fordul, olyan arányban nőtt, ahogy az ügyvédek száma csökkent.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy az ügyvédség ebben az időben is nagy lelkesedéssel, saját érdekeinek és egészségének elhanyagolásával szenteli magát feladatainak és minden erejével azon van, hogy az elmúlt hét év igazságtalanságait jóvátegye.

A demokratikus alapelveknek az elmúlt hét esztendőben való elnyomása folytán a népesség körében sokhelyütt még ma is parancsuralmi és fasiszta gondolatvilág és eszközök uralkodnak. Nincs még meg tehát a teljes megértés az iránt, milyen fontos feladatot tölt be az ügyvéd, amikor az egyén jogait és érdekeit a közösséggel és más magánszemélyekkel szemben védelmezi. Rendszeres felvilágosító munka azonban meg fogja a tömegekkel értetni, hogy az ügyvédnek hivatása gyakorlásában szabadnak és függetlennek kell lennie, hogy a jogrendet és jogbiztonságot minden támadás ellen megvédhesse.

Legalitás?

Szirmai Zsoltnak a Jogtudományi Közlöny mostani számában megjelent cikkének *részleteivel* könnyű egyetérteni, annál kevésbbé *egészével*.

A cikk azt vizsgálja, hogy »az államhatalmi szervek látszólag törvényszerű működéseinek keretein belül valóban érvényesülnek-e az anyagi jogszabályok«.

Szirmai a vizsgálódást két irányban eszközli, egyrészt a jogalkalmazásban (a jogszabály által nyitvahagyott kérdések), másrészt a jogalkotásban (a jogszabályok sűrű változása). A felhozott példák önmagukban meggyőzőek és nyilván helyesek. A kérdésnek azonban Szirmai szerint való exponálása végeredményben téves konklúziókra vezethet.

A jogalkotás és a jogalkalmazás egymástól lényegében el nem választható folyamat. A jogalkotó tipizál, a jogalkalmazó atipizál. Viszont az atipikus esetek közös vonása nélkül nincs tipikus szabály és a tipikus szabály valóságban nem

érvényesülhet atipikus eset nélkül. A jogalkalmazás tehát csak mennyiségi és nem minőségi különbséggel válik el a szorosabb értelemben vett jogalkotástól. A jogalkotó hatalom kényszerű megosztása az, amikor a normaalkotó forrás »az eset körülményei szerint« a bíró legjobb belátása szerint »enged« szabad kezét a jogalkalmazónak. Annak beismerése, hogy a normaalkotás keretet ad, amely keretnek a kitöltése az esetek különbözősége és a jogalkalmazás részbeni irracionálitása folytán egyértelmű a jogalkotási funkció teljessé tételeivel.

Az úgynevezett blanketta rendelkezéseknek a jogból való kiküszöbölése nemcsak alkalmazásbeli lehetetlenséget szülne, hanem azonos lenne az eseti jogfejlődés kizárásának kívánalmával. Az ugyanazon normaalkotó forrás által meghatározott jogközösséget éppen az jellemzi, hogy az atipikus esetekben megnyilvánuló különbség adja a *normák* azonossága mellett a valóban érvényesülő *jogszabály* változását. Helyes tehát az, hogy a bírói gyakorlat sokszor csak »névleg alkalmazza a törvényt«, a valóságban azonban határozatai attól eltérőek. E lehetőség kiküszöbölése azonban a jogfejlődés egészséges lehetőségének kizárására törekedne. Egyébként is az életviszonyok valamennyiének részletes jogi rendezése nem praktikábilis kívánság. A blanketta fogalmakat pedig csak akkor lehetne részben kiküszöbölni, ha a jogszabályok még inkább tömegesednének. Márpedig Szirmai értekezésének c) pontjában maga mondja azt, hogy a jogszabályok tömegesedése nem éri el »az intencionált célt«, hanem »ellenkezőleg aláássa a jogszabályok kötelező erejébe vetett hitet«. Persze a jogszabályok kötelező ereje sem a hit kérdése, hanem a hatalom és végrehajtás következménye.

A jogalkotás terén jogbizonytalanságot lát Szirmai annak következtében, hogy például a vagyonátruházási ügyeket háromnegyed éven belül háromszor újra szabályozták és kilenc hónap alatt az iparjog terén egymásnak elvileg ellentmondó szabályozást léptettek életbe. Elismeri természetesen Szirmai azt, hogy »politikai, társadalmi, gazdasági változások idején a jogszabályok változása elkerülhetetlen és szükséges«.

Két következtetést kell levonni abból a módszerből, ahogyan Szirmai a példákat felsorakoztatja.

Az egyik következtetés a jogszabályokkal foglalkozó embernek a kikalkulálható jogbiztonság utáni vágya. Ez a kívánság olyan nagyfokú, hogy akár a tényállások rovására is elismerést követel. A tényállások ugyanis a válság esetén revolútív módon változnak és a tényállások revolútív változását a jogszabályok érthetően lassúbb ütemű létrehozásával megkötni nem lehet. A jogalkalmazó tehát az azonos normában különböző tényállás alapján különböző tényálladékot fog feltalálni. A változás jelenlegi foka így részben kizárja az alaki jogbiztonság lehetőségét.

A másik következtetés pedig az, hogy részletekbe menő szabályozástól — Szirmai cikkének

lényegéből kitűnően — csak akkor tekinthet el a normaalkotó, ha a jogalkalmazók mindig ugyanabból a kiinduláspontból és ugyanazzal az állásfoglalással alkalmazzák a normákat, mintahogyan azokat létrehozták. Vagyis a Szirmai által meghatározott legalitás csak akkor érvényesülhet, ha a jogalkotók és jogalkalmazók a világra és az értékekre vonatkozó egységes és elvszerű állásfoglalással rendelkeznek. Tehát, ha mindezek ugyanolyan tartalmi ideológiával szemlélik a tényállásokat. Ezek szerint pedig a legalitás keresztülvitele jelenlegi jogalkalmazásunkban nem lehetséges, mert a tényállásokat kivétel nélkül külön normával megkötni nem lehet, a tipikus norma alkalmazásában pedig az elvi állásfoglalások különbözősége folytán a vélemények eltérőek.

Ez az eltérés kitűnik Szirmainak a közléseiből is. Szirmai a jogszabályok tömegesedése ellen felszólalván kijelenti, hogy »a Btk. tilalmait, a jogviszonyoknak a Ht., Gyt., Öe. szerint való rendezését minden átlagosan »rendes« ember természetesnek tartja, legfeljebb a vonatkozó szabályok egyikével, vagy másikával nem ért egyet.« Nem hisszük, hogy a klasszikus dogmatikus büntető törvénykönyvet, a végeredményben mégis klerikális kiegészítés és társadalmi hipokrizis alapján létrejött házassági törvényt, a kiegészítés utáni légkörben fogant gyámtörvényt és az individuális meghagyások szigorú tiszteletbentartását célzó örökösödési eljárást mindenki természetesnek tartja. Természetesen, ha felállítjuk »az átlagosan rendes ember« osztályát, akkor a helyeslés magától értetődő, mert a »rendes« ember fogalmát éppen az adja meg, hogy a világgal szemben való állásfoglalása egybeesik a büntető törvénykönyvben és a házassági törvényben megnyilvánuló elvi állásponttal.

A kérdés ilyenképpen való felvetése jellemző azoknak az egyébként kitűnő jogászoknak a módszerére, akik a jogszabályok bizonyos változhatatlanságának fikciójánál fogva benne élnek a jogszabályok által adott közösségben, tudó-

mányos módszerekkel helytelenítik azok intézkedésének egy részét, de a gondolatközösségben való immanens voltuknál fogva nem teszik kritika tárgyává azok egészét.

Szirmai a példaképpen hozott jelenségek okairól és orvoslásának módjáról külön tanulmányt ígér. A vitát e tekintetben rendkívül termékenynek találom.

Dr. Szebenyi Endre

GRILL KÁROLY

könyvkiadóvállalata új kiadványai:

Heller Erik

egyetemi tanár:

**A magyar büntetőjog
általános tanai**

Kuncz Ödön

egyetemi tanár:

A jog birodalma

Bevezetés a jog-
és államtudományba

Kuncz Ödön

egyetemi tanár:

**A magyar kereskedelmi
és váltójog tankönyve**

Sárffy Andor

egyetemi tanár:

Magyar polgári perjog

K a p h a t ó k

a kiadónál és könyvkereskedésekben

SZEMLE

Vámbéry Rusztem

»Azok az írók, akik a Jogtudományi Közlönyt jelentik, eszmei egységet alkotnak a remélhető, hogy az eszme ezúttal is előbb-utóbb testet fog ölteni. Ez az oka, hogy búcsúmat, amely olvasóinknak szól, nem Istenveleddel végzem, hanem bizakodóan mondom: a viszontlátásra!« Ezzel a mondattal fejezte be működését a Jogtudományi Közlöny szerkesztője éppen tizenegy esztendővel ezelőtt. A parancsuralmi rendszer első fagyos fuvalmai jogi

életünknek e szubtilis virágát elfonnyasztották.

A viszontlátás a dolgozótársak és az olvasók között most valóra válik. Egy évtizednél is hosszabb — nyugodalmasnak éppen séggel nem mondható — időköz alatt mindkettőnek soraiból sokan távoztak az Örök Igazság Birodalmába. De jöttek újak is. Az eszmei egység azonban valóban fennmarad, amikor a munkatársak az eszme letéteményese, magánjogi tudományunk great old manje körül tömörülnek. De ha van hatodik érzék, el kell hogy jusson Vámbéry Rusztemhez most a ragasz-

kodásnak és megbecsülésnek az a hulláma, amely e lap hasábjairól feléje árad. Éreznie kell előbb vagy utóbb azt is, hogy e munkatársak mentalitása nem azonos az első világháborút követő korszak mellőngető szabadságbajnokaiéval, akik kitűnő tájékozódó ösztönrel fordultak nyomban új horizontok felé, amikor e lapnak szókimondó bírálatát iránytszabó tényezők a nemkívánatos jelenségek sorába utalták. És mialatt szerkesztőnket »törvényszegő vagy a jogfejlődés irányától elhajló próbálkozások« megalkuvást nem ismerő, védekező harcba vitték,

a Jogtudományi Közlöny csendben eltűnt azokból a dolgozószobákból, amelyekben az elkövetkezendő jogrend életútját kívánták kijelölni. Akik bírói hatalmukban vagy a codificationis furorban megmámorosodva céljukat a szabadságjogok megnyirbálásában, a tömegek élethez való igényének célzatos visszaszorításában látták, Vámbéry Ruzstemmel közös szellemi síkon nem találkozhattak. Ezért juttatták neki az állam- és jogrend kiszemelt védői az enfant terrible szerepét, akinek egy-egy véleménynyilvánítását aggodó fejszoválással fogadni illett. Ha mégis akadtak egyesek, akik négy szemközt, avagy írói álnév alatt beküldött cikkekben Vámbéry Ruzstem fegyvertársának vallották magukat, sietve tűntek el ezek is az ellenpárt tömegében, ha az eszméikért való kiállás veszélye fenyegetett. Ezt érezte szerkesztőnk, amikor hatvanadik születése napját ünneplő barátai előtt Heine versét idézte:

Blamier mich nicht, mein
schönes Kind,
Und grüss mich nicht unter
den Linden;
Wenn wir nachher zu
Hause sind,
Wird sich schon alles finden.

Ezek voltak a kétes értékű titkos hívek, akik homályos hivatali folyosók mélyében, gondos körültekintés után, elveik azonosságáról igyekeztek Vámbéry Ruzstemet meggyőzni. »Ostobák és gyávák« ez volt a szokásos megállapítás, amelyet ezek az óvatosan-helyeslők belőle kiváltottak.

Akiket a pillanatnyi érvényesülés lehetősége el nem vakított, akik a jogtudományt a mindenkor uralmon levők lakájlelkű kiszolgálójával nem tévesztették össze, azokba Vámbéry Ruzstem zsenijének mély nyomokat kellett hagynia. Magukkal vitték e nyomokat azok, akik őt, mint cupida legum juvenus ismerték meg egyetemi előadásaiából. A kiszikkadt, évről-évre változatlan tanokat prelegálók álmosító körmondatai helyett új látóhatár tárult elénk ezekből az előadásokból. A büntetőjog nem merev, az életviszonyok

változásainak hatása elől elzárt parancsok és tilalmak sorozata. »Az anyagi büntetőjog fejti ki Vámbéry Ruzstem — lassú, de biztos átalakulása szükségképp nyomot hagy az eljárási jogon is, a büntetés társadalmi igazságossága új feladatokat ró a büntető bíróra, a természet-tudományok fejlődése új eszközöket nyújt a feladatok teljesítésére«. Ezeknek az új feladatoknak megértését és értékelését mozdítják elő értékálló tankönyvei, amelyekkel új módszert valósít meg a tanulni-vágyók számára. »A szélesre taposott stílus — írja egyik tankönyve bevezetőjében — nem a tanulást mozdítja elő, hanem csak a gondolkodás tunyaságát. Alapos tanulás beható szellemi munkát, feloldó és elemző gondolkodást kíván s az az író, aki e munkát a tanuló helyett akarja elvégezni, a tanulóknak tesz rossz szolgálatot.«

Amíg mindennek ellenére is a jog- és államtudományi kar nem volt meggyőződve arról, hogy Vámbéry Ruzstem évtizedes magántanári működésével érdemesnek bizonyult a büntetőjogi tanszékkal járó feladatok méltó ellátására, addig külföldön ő e tudomány legismertebb magyar művelőjeként szerepelt. A nemzetközi egyesületek összejövetelein lejátszódó tudományos viták békés küzdelmeiben a tudományos értékek akadálytalan érvényesülésre találnak. Eszményi munkaterület volt ez Vámbéry Ruzstem számára. Őt világrész perspektívájából alapelveken vitatkozni, reformokat bírálni, világhírű szaktekintélyekkel közös tervekbe fogni: ez tudása legjavának kifejtésére sarkalta. De mindezek mellett mindenkor a magyar jogászság szellemi színvonalának emelkedettségét kívánta a maga képességei latba vetésével dokumentálni. Csaknem az udvariatlanságig menő határozottsággal intette le azokat, akik őt, mint a magyar jogászok egy kivételes képviselőjét óhajtották kezelni, értésre adva ezzel, hogy a magyar jogtudomány művelőiről általánosságban kevésbé előnyös véleményekkel vannak. Hangzatos na-

cionalista szövegek helyett a tudós tárgyilagos érveivel, Concha Győző, Plósz Sándor, Vargha Ferenc munkáira hivatkozással követelte ki számunkra a tudományos életünket megillető megbecsülést. Ebben a munkában tudjuk most is, amikor élethevágóan fontos érdekünk, hogy az Egyesült Államok tudósai előtt megvilágítsa, hogy mi volt a valóságos oka annak, hogy itt uralomra juthattak mindazok, akik ennek az országnak sorsát egy negyedszázadon át irányították.

Nem vállalkozhatunk arra, hogy e vázlatnak szánt sorokban behatóbban megemlékezzünk Vámbéry Ruzstem eddigi irodalmi működéséről. Az anyagi és alaki jog egész területére szerteágazó tevékenységről kellene beszámolnunk, amelyet mégis a tárgyalt problémáknak az élettel való kapcsolata tesz egységessé. Igazságügyi intézményeink hibáinak feltárása, e hibák kiküszöbölése végetti küzdelem, kiöregedett jogszabályaink megreformálásának előkészítése híven tükröződik vissza a négy évtizedes irodalmi munkásság összképében. Utolsó fejezetébe tartoznak e munkásságnak a kriminalista munkaterületét meghaladó, a nagy társadalmi problémákat taglaló dolgozatok. Úgy érezte, hogy ki kell térnie erre a területre, amikor ezeknek fontossága mellett a szaktudomány részletkérdéseinek jelentősége eltörpül és amikor célirányosabbnak látták a hallgatást azok, akiknek a szociális problémák feltárása hivatásbeli kötelességük lett volna.

Tehetsége javát húsz esztendőt meghaladó időn át Vámbéry Ruzstem a Jogtudományi Közlöny szerkesztésére, magas színvonalának — a lehetőségek engedte mértékben való — fenntartására fordította. Ezért is tekintjük mi a magunk szerepét csak ideiglenesnek, hiánypótlónak mindaddig, amíg ő, a lap valóságos szellemi irányítója körünkbe vissza nem tér. Ezért volt időszerű a lap megindítása akkor, amikor e visszatérés előreláthatóan már csak rövid idő kérdése. Reá kell erre mutat-

nunk, nehogy a lapnak új életre keltőit a való életről megfelelő álmódzóknak tekintsék, akik szörnyű eslethezünköt felejtve, jogi légvárak tervezésében igyekeznek kielégülést találni. Nem az élettől való elszakadás, hanem éppen a kapcsolatot fenntartása ösztönöz bennünket arra, hogy betöltsük azt a hivatást, ami Vámbéry Rusztem szerint is a jogászoknak osztályrészül jutott. »A poklok minden zaján keresztül is meg kell óvnunk a jog eszméjének, mint a társadalmi rend egyetlen biztos talpkövének folytonosságát. Magna voce per umbras kell hirdetni, hogy a példátlan hatalmi erőpróba alatt is tovább él a jog, hogy a kényszer ideig-óráig elhajlíthatja az évezredek történelmi fejlődés irányát, de a jogrendnek, az érdekek, a belátás és a szükség ércsziklaiból épített frontját soha át nem törheti.«

Nyolcvan esztendeje van most éppen annak, hogy a Jogtudományi Közlöny első példányai kikerültek a Heckenast-nyomda gépei alól. Megindulása egybeesik szellemi és gazdasági felindulásunk emlékeztető alkotásokat teremtő korszakával. A tehetségnek és szorgalomnak egyenlő eséllyel való érvényesülése az idegen uralom alatt elsatnyult nemzeti kultúránkat ugrásszerűen emelte a nyugat-európai államokéval egyenlő színvonalra. Ebben a nemes versenyben vállalt részt annak idején lapunk is, mint »a magyar jog újjászületésének hírnöke«. Hogy feladatának ily hosszú időn át meg is tudott felelni, leginkább annak köszönhetette, hogy hű maradt azokhoz a princípiumokhoz, amelyeket első szerkesztője, Ökröss Bálint köz- és váltóügyvéd és váltójegyző irányításul kitűzött. »Készséggel szentelünk e lapon minden sort, munkásságunkban minden erőt s életünkben minden időt az új lángra szított oltárnak, — olvassuk a szerkesztői előszóban — mely felett a jog istenkepe áll«. Változatlan e készség szerkesztőségünkben most is, amikor válságos időkben a Jogtudományi Közlönyt újból életre kelti.

Dr. Auer György

Lapzártakor kaptuk meg dr. Domokos József legfőbb államügyész »Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy uralom alatt. Hozzászólás a Sallai—Fürst ügyhöz« című tanulmányát, amelynek ismertetésére legközelebbi számunkban visszatérünk.

A jogszabályok pontos szövegezése oly kíváncsi, melyet méltán támaszthatunk még a mai, rendeletekkel szabályozó jogalkotás világában is. A laza, a jogalkotó akaratát nem teljes hűséggel kifejező szöveg kikerülve alkotója keze alól, önállóan éli a maga életét s félreértésekre adván okot, súlyos zavarokat idézhet elő alkalmazása körében.

Legkedvezőbb eset, amikor újabb rendelkezéssel: végrehajtási rendelet kibocsátásával, az észrevett szövegezési pongyolaság, vagy hiba kijavításra kerül. Sokszor előfordul azonban, hogy az értelmezően módosító újabb rendelkezés hiányában kizárólag a joggyakorlat feladata a pongyolaságok és elvétések felismerése és — amennyire — a szövegbeli megkötöttség folytán lehetséges, értelmezési munkával való kiküszöbölése.

Legújabb jogalkotásunk ily felől, a gyakorlatban zavart okozó szövegezési pongyolasága a következő: a hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok, vagy baloldali magatartás folytán elvesztett üzlethelyiségek stb. visszabocsátása tárgyában a Nemzeti Kormány által kibocsátott 7.590/1945. M. E. sz. rendelet 8. §-ának (3) bek. szerint,

»az igény érvényesítésében elháríthatatlan akadály által gátolt személy helyett az igényt . . . érvényesítheti a vele együtt élt házastárs, annak nemlétében gyermeke, házastárs és gyermek hiányában: szülője, üzlethelyiség visszabocsátására is vonatkozó igény esetében csak akkor, ha ez a hozzátartozó az igény előterjesztésekor érvényes iparjogosítvánnyal rendelkezik.«

Ez a szövegezés két vitakérdést is felvet:

1. csak a végsősorban igényjogosult szülőnek kell-e érvényes iparjogosítvánnyal bírnia, ha üzlethelyiség visszabocsátását igényeli, vagy a házastársnak és gyermeknek is?

2. milyen iparjogosítvánnyal kell az igénylőnek rendelkeznie?

Az első kérdést illetően a szövegnek »ez a hozzátartozó« kifejezése ad okot, A kifejezés szövegbeli elhelye-

zése ugyanis nemcsak a szülőre utal, hanem a »hozzátartozó« fogalma alá eső házastársra és gyermekre is. Ha azonban arra gondolunk, hogy az ipartörvény szerint az elhunyt iparúzó iparát újabb iparjogosítvány szerzése nélküli üzheti az elhunyt házastársa, kiskorú gyermeke, úgy a törvényi állásponttal való egyeztetés alapján a rendeletnek »ez a hozzátartozó« kifejezése nem vonatkoztatható másra, mint kizárólag a visszaigénylésre a távollevő igényjogosult helyett végsősorban feljogosított szülőre.

Ami pedig azt a kérdést illeti, hogy a visszakövetelő szülőnek mily »érvényes iparjogosítvánnyal« kell bírnia, olyannal-e, amellyel a távollevő bírt s melynek alapján használta üzlethelyiségét, vagy bármilyennel: helyesen azzal felelhetünk, hogy »lege non distinguente«, mi nem kívánhatunk a szülőtől visszakövetelési igényének kelleként mást, mint bármilyen érvényes iparjogosítványt, hiszen a szülő feljogosítása a visszakövetelésre lényegében a szülő alimentációját is célozza.

Az a cél pedig, hogy merő helyiséggel való üzérkedési célzatúvá a visszaigénylés ne fajuljon a szülő által, így is el van érve. Feltehető ugyanis, hogy az érvényes iparigazolvánnyal rendelkező szülő a visszaigényelt helyiséget a maga iparának céljaira fogja felhasználni, ahelyett, hogy túladjon rajta.

K. M.

Történelmi perek címmel és hivatalos állásponttal utalással a Népbírósi Közlöny 1945 december 22-i számában azt olvassuk, hogy »a népbírósi nem Magyarországot, hanem annak demokratikus rétegeit képviseli.« E mondat súlyánál csak az abban foglaltakkal szemben táplált aggály nagyobb. A bíróság az állam igazságszolgáltatási funkcióját gyakorló intézmény, tekintet nélkül arra, hogy nép- vagy szakbírósról van szó. A bíróság senkit sem képvisel, a bíróság maga a szervezetet nyert, közjogi, államhatalmi tevékenység. Amikor az államhatalom nem a népben gyökeredzik és az államszervezet belülről kiüresedő váza csupán az uralmon levő társadalmi réteg önkényét leplezi, amikor ehhez képest az államhatalom egyes funkcióit — így az

igazságszolgáltatást is — az uralmon levő társadalmi réteg érdekében gyakorolja, osztálybíráskodásról szoktunk beszélni, ami nem annyira a bíróság, mint a fennálló politikai rendszer felett mondott ítélet.

A demokratikus államrendben az állam igazságszolgáltatási feladatkörét — mint minden egyéb funkcióját is — a nép érdekében és a népnek az államrenddel szemben megnyilatkozott bizalma alapján gyakorolja. A demokratikus Magyarország a háborús és népellenes bűnösök feletti ítélkezést az 1945. évi VII. törvény-cikk 1. §-a által törvényerőre emelt 81/1945. M. E. sz. rendelet alapján a népbíróság hatáskörébe utalta. A népbíróság a magyar nép nevében és nem annak képviselőjében ítélt, a népbíróság a demokratikus népi-uralmi-államrendben az állam igazságszolgáltatási tevékenységének egyik intézményes megnyilatkozása.

Ezek szerint téves, de egyben veszedelmes is a demokratikus rétegek képviselőjére utaló elmélet. A népbíróságok »a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei« felett ítélnék. Ez az ítélkezés a demokratikus Magyarországnak és a demokratikus államrendben uralkodó népnek egyetemes feladata. A meghozott ítéleteknek erkölcsi és történelmi súlyát azzal kisebbiteni, hogy a népbíróságot csupán az ország egyes rétegei képviselőjének állítjuk be, sem nem jogász, sem nem politikai cselekedet.

Osvald István emlékeztetőre.

A múlt télen költözött el az élők sorából dr. Osvald István, legfelső bíróságunknak, a magyar Kúriának volt elnöke. Tisztán önénekből, ki-magasló képességei, a jog minden ágára kiterjedő ritka alapos tudása és bámulatos munkabírása révén haladt joggyakornoki állásból fok-ról-fokra mind feljebb emelkedve egészen a bírói hierarchia legmagasabb csúcsára. Mint a budapesti törvényszéknek, e kivételesen nagy és bonyolult szerkezetű bíróságnak elnöke — az emberekkel való szerencsés bánásmódjával azok eredményteljes irányításával minden tekintetben rátermett vezetőnek bizonyult. Ritka széleskörű műveltsége, szellemes társalgási modora, mindig derűs egyénisége, bölcs életfelfogása különösen alkalmassá tették őt olyan reprezentatív állás betöltésére, mint

a Kúria elnöki tisztsége. Méltó helyet foglalt el az ország nagy bíráinak sorában. A Kúrián, mint a tanács elnöke, nem egyszer az ő éles elméje és pompás gyakorlati érzéke vitte dűlőre a jogvitát.

Hogy az egész magyar jogászság körében mily közbecsülésnek örvendett, semmi sem tanúsítja jobban, mint hogy a Magyar Jogászegyletnek volt éveken át elnöke. E minőségében 1934-ben a Budapesten üléső International Law Association elnökeként kiválóan sikeres tevékenységet fejtett ki s ezzel a magyarságnak külföldön is nagy elismerést szerzett, aminek a külföldi jogászok kifejezést is adtak.

Szép családi körben folyt le ennek a bölcs és jó embernek nemes élete. Életének alkonyán is nagyszámú tisztelőinek szeretete és ragaszkodása vette őt körül mindaddig, míg a szörnyű téli háború alatt 1944. december 26-án 77 éves korában a halál őt ki nem ragadta az élők sorából. Mindannyian, kik benne a lelkiismeret, a szellem és szív emberét tiszteltük és szerettük, emlékéit soha el nem múló kegyelettel fogjuk megőrizni.

Alföldy Dezső

Almási Antal.

Végzetlen év rideg telén jött a hír Almási Antal haláláról. A napilapok egysoros rendőri hírben számoltak be róla — az utcán érte a halál — olyan közönyösséggel, ahogy egy elveszett irattáskáról adnak hírt. Csak egyetlen napilap írta meg, hogy kúriai bíró és egyetemi tanár volt.

Néhány lírai megjegyzéssel keretezzük körül annak a tudásunknak emlékéit, aki a legszemélytelenebb, legeltárgyiasultabb volt. A stoikus filozófus aszkétizmusával, amely egyben a kötelességteljesítés önelégültségének érzését is magával hordja, nevelte önmagát jogász egyoldalúságra. Birkóznia sem kellett a jogtól idegen kísértetek csábításával; vértetve volt érdeklődésének a joga való reá szorításával és az apage satanas csábképeket hessegető mozdulatára sem volt szüksége.

Grosschmid tanítványai közül talán a legerősebben Almási volt Grosschmid rabja. Almási dicséretére mondva, nem a *jurare in verbe* magistri önállótlan meddő szolgáltatásával, sekély értékű epigonizmussal,

hanem az analitikus módszer, a logikai elemzés követésében. A fegyelmezett logika imponáló hűvös-ségéből Almási lassan bontakozott ki. Fiatalkori munkássága nyomozó detektív: rávilágít lámpájával a félreeső zugokra, egyenkint szedgeti fel és választja szét az apró limlomot, amíg sok érdektelen után nyomra vezetőt lel.

Pályája elején erősen pozitív irányzatú és ez a vonása megváltozott alakban egész életművének végig kíséri; de amíg a fiatal Almási számára a jogtétel nemcsak kiinduló pont, hanem mindvégig megtartott alap, a gazdasági és társadalmi mögöttes részekre eső tekintet nélkül, addig nyilván bírói gyakorlati működésének hatása alatt, amely a jogtételek mellett élő valóságokra eszméltette rá, egyre jobban enged dogmatikus merevsége. A jogtételekre való önkorlátozásán túl távlata egyre tágul és már a háború jogi hatásáról írott könyve, de még élesebben kötelmi jogi kézikönyve, mely már teljes határozottsággal domborítja ki »az eddig rejtve maradt elvet« (ez az utalás gyónásszámba menő önvalomás saját multbeli felfogásáról s egyben kritikája a korábbi jogász közfelfogásnak), hogy »minden magánjogi tevékenység és kettősen minden kötelmi jogi, végeredményben az emberi összműködés főcélját, a nemzeti és államélet megerősítését is szolgálja«.

Szűkreszabott megemlékezés nem engedi meg, hogy akárcsak rövid áttekintést nyújtsunk igen bő, de mindig nagyértékű irodalmi munkássága felől, hogy felvázoljuk azt a hatást, amit jogirodalmunkra, törvényelőkészítésünkre, bírójoggyakorlatunkra, jogász műveltségünk emelésére gyakorolt. Ha néhány elnagyolt vonással próbáltunk is közelíteni komoran puritán egyéniségének rajza felé, csak sejtető indokát akartuk adni a róla való kegyeletes megemlékezésnek, az igaz érték iránti mély tiszteletnek.

B. S.

Lőw Tibor.

Derűs lélekkel, de szigorú mértékkel mérve is kitűnő teljesítményű bírói mult birtokán alapuló jogos keserűséggel vonult kényszer-nyugdíjba, amelyet rövidesen követett halála is. Bírói munkáját a távlatot nimbusz és a mindenkit közel-

engedő népszerűség ellenmondásos levegője vette körül. A bírói méltóság koturnusa és a jó értelemben vett nyárspolgár hálósapkája egyaránt garderobjához tartozott. Tekintélyt nem tartó tekintély volt.

Jogászai lelkiülete is kettősséget árasztott magából. Hihetetlenül sokat tanult. Magyar és külföldi tanultsága, nagy anyagismerete, a tételes jogi pozitívizmus felé terelte, de ugyanakkor impetuózus erővel viaskodott benne a jogászai meggondolások fölött álló, az igazságérzetre támaszkodó ösztön, azok a sugalmak, amelyeket az élet ismerete, a gyakorlat szükségességei gerjesztettek fel. Így nemesedett kezében a jogszabály, a merev, hajlíthatatlan vashől mágneses behatások befogadására inkább alkalmas acéllál.

Bírói működése mellett jogirodalmunknak is szorgalmas munkása volt. Szinte valamennyi jogi szaklapunkat gazdagította írásaival, kisebb-nagyobb tanulmányaival. Az aranypererekről írott tanulmánya a nehéz kérdés magyar irodalmi tárgyalásának legjobb terméke volt. Nyugdíjba vonulása után jelent meg legterjedelmesebb munkája az 1930: V. t.-c. magyarázatáról, amely törvény gyakorlatának igen nagy része az ő bírói működésével volt összefüggésben. A könyv hosszú ideig a törvényben szabályozott két társasági alakulatnak, a korlátozott felelősségű társaságnak és a csendes társaságnak standard munkája maradt.

Éveken át volt szerkesztője a Jogtudományi Közlöny melléklapjának, a Hiteljogi Döntvénytárnak. B. S.

A pénzügyi jogszabálytervezet 12.000/1945. M. E. sz. rendelet 1945. december 19-én jelent meg és ezen nap 0 órájától kezdődően lépett hatályba. A megelőző napon azonban intern kormányhatósági rendelkezés bankzárlatot léptetett életbe. Ennek folytán a pénzügyi intézetek befizetéseket el nem fogadtak. A bankzárlatra vonatkozó rendelkezés azonban jogszabályba nem foglaltatott.

A fentiek alapján indítandó kártérítési perekben, amikor az, akinek felajánlott fizetményét, a bankzárlatra hivatkozással a pénzügyi intézet visszautasította, a nyakán maradt lebellyegzetlen bankjegyek névértéke $\frac{3}{4}$ részének megfelelő összegű kártérítést fog érvényesíteni, a bíróság szembekerül majd azzal a kérdéssel, hogy figyelemmel az 1869: IV. t.-c. 19. §-ára kártérítésben marasztalhatja-e a pénzügyi intézetet, amely a kormányhatóság jogszabály formájában nem jelentkező utasítását respektálta. Sz. Sz.

A kereskedelmi cégjegyzékek be rendezésének és vezetésének szabályozása tárgyában készülő rendelet-tervezet a cégjegyzékeket a telekönyvek mintájára kívánja átformálni. Az A-lap a cégszöveget és a telephelyet (fióktelephelyet), a C-

lap a cég képviselőire vonatkozó adatokat fogja tartalmazni, minden egyéb bejegyzés a B-lapon fog szerepelni.

A céghivatalokat ugyan az eddigi ügyviteli rendszere mellett is jól működő hivatalaink közé soroztuk, mégis csak helyeseltük az igen világosan megfogalmazott rendelet-tervezet gyakorlatias intézkedéseit, amelyek az ügyvitelt még áttekinthetőbbé fogják tenni. Kár, hogy a rendeletalkotó nem használta fel az alkalmat arra, hogy cégjogunk Beckmessenének, a cégbiztosnak hatás-körét „újraszabályozza” (megszüntesse vagy legalább is korlátozza).

Az olvasóhoz

A kiadó áldozatkészsége lehetővé teszi mindazok számára a lapnak kedvezményes előfizetését, akik negyedévi előfizetési díj fejében február hó végéig 45.000 pengőt a kiadóhivatalnak megküldenek. Március 1-től új ár lép életbe. A rendkívüli papírhány arra kényszerít bennünket, hogy a lapot a következő számtól kezdve az előfizetés száma által indokolt mennyiségben nyomassuk ki. Az olvasó csupán előfizetéssel tudja tehát a lapot a maga számára biztosítani.

A Jogtudományi Közlöny nagymultú döntvénytárai, a Magánjogi és perjogi, Hiteljogi és munkajogi, Büntetőjogi és népbírói döntvénytárak a Jogtudományi Közlöny állandó mellékleteiként a következő számtól kezdve újból megjelennek.

JOGIRODALOM

A jogbölcsélet problémái

(Moór Gyula tanulmánya)

Szegény tudományos életünk megélénkülésének egyik örömdetes jele a jogelméleti irodalom terén Moór Gyula tanulmánya (A jogbölcsélet problémái, Magyar Szemle Társaság 1945). Jogelméletünk jelentős művekkel amúgy sem dicsekedhetik; kevés művelőjének egy-egy munkája a multban is jelentős esemény-

számba ment s különösen ritka volt az olyan tanulmány, mely a jogelmélet egészét próbálta átfogni. Moór Gyula kis könyve miniatűr összképe a jogbölcséletnek, történetének és mai állásának, felvetett problémáinak. A szerencsés beosztású tanulmány elsősorban áttekintést ad, méghozzá olyan tisztasággal, a stílusnak és gondolatoknak olyan fegyvermezett leegyszerűsítésével, melyre csak az a komoly tudós képes, aki az egyes kérdések minden részletének megismerése után meg tudja különböztetni a lényegest a lényegtelenről s kihámozni a magvat burkából.

A kitűnő tanulmánynak tartalmi mondanivalói mellett objektív jelentősége is van: mint jelenség, mint

felfogás, jellemzi egyben a magyar jogbölcséletet is, megmutatja azokat a kérdéseket, amelyek a magyar jogbölcselőket foglalkoztatják. Ilyen szempontból úgy is fel lehet fogni ezt a tanulmányt, mint a magyar jogbölcsélet álláspontjának objektív megnyilatkozását egy tudományos szempontból is nyilván lezáruló korszak végén, illetőleg egy új korszak küszöbén.

Ebből a szempontból értékelve a tanulmányt, rá kell mutatni néhány olyan kérdésre, mellyel Moór Gyula nem foglalkozik, de amely az új tudományos korszak számára nyilván nem érdektelen; fel kell vetni egyben néhány olyan vonatkozást, mely a mai szemlélet szerint el nem hanyagolható.

A tanulmány első része a jogbölcselet történetét vázolja fel nagy vonalakban úgy, hogy jelzi az egyes jogbölcseleti korszakok központi problémáit. Ez a történelmi vázlat azonban statikus, mert nem fordít kellő figyelmet a jogbölcseleti elvek egymásból következő fejlődésére; a kép, melyet ad, szakgatott, — különálló gondolati rendszerek felsorolásából áll s ezek kapcsolatának belső logikája kevéssé tűnik ki. Ugyanígy elsikkad a jogbölcseleti elméletek másfajta kötöttsége: a kapcsolat az egyes elméleti konstrukciók és az adott korszak társadalmi-kulturális világa között; ennek megemlítése nélkül pedig az a látszat támad, mintha a jogbölcseleti elméletek megmagyarázhatatlan módon önmagukból keletkeztek volna. Bizonyos, hogy a jogbölcseleti elméleteknek a társadalmi-kulturális környezettel való kapcsolata nem egyszerű és közvetlen kauzális viszony, hanem a társadalmi helyzet, tudományos légkör s az adott tudományág állapota különböző erősségű közvetítő közegeként iktatódnak be ebbe az egymástól feltételezettség és egymásra-hatás által jellemezhető kapcsolatba. Moór Gyula nem próbálja megragadni azt a tudományos légkört, nem igyekszik legalább általános-ságban jellemezni azt a tudományos életet, amelyből a konkrét tudományos megoldások folynak. A kép így állókép, holt metszet s az egyes korok jogbölcseleti irányával tanácstalanul állunk szemben, nem mindig értve deus ex machinaként történt előbukkanásukat. Ha az általános filozófia egyes, a jogbölcseletet befolyásoló részletei helyenkint jelzi is, ez önmagában a jogbölcselet alakulásának csak egyik — s nem is mindenkor döntő — összetevője, mert a joggal kapcsolatos minden elméletbe természetesen erősen beleszólnak egyebek között az adott kornak társadalom-politikai szempontjai is. Amit a tanulmányban keresünk, az a jogbölcselet szociológiája.

Ez a kifogás talán erőszakoltnak és primitívnek tűnik az elméletek társadalmi feltételezettségének kiemelésével, de kitűnik, hogy nem az, ha közelebből megvizsgáljuk a XX. század jogbölcseleteként Moór Gyula által ismertetett elméleteket arra nézve, hogy honnan eredtek s hol hatottak? Moór Gyula a Comte-i és Spencer-i szociológiáról szólva

megjegyzi tanulmányában, hogy »azokban az országokban, ahol ezek a filozófiai irányok mély gyökereket eresztettek, vagyis a francia és angol-szász kultúrkörökben, a jogbölcseletet napjainkban is vagy jogszociológiaként, vagy pedig általános jogtánként fogják fel« (27. o.). Vannak tehát országok, ahol a jogbölcselet egész rendszere eltér attól a rendszertől, melyet Moór Gyula a XX. század szinte kizárólagos jogbölcseleteként ismertet. Ezek szerint tehát a tudományoknak »kultúrkörök« szerinti elhatárolása a kultúrkörök tudományos életétől s nyilván egyéb körülményektől is függ; van tehát egy saját szociológiája a jogbölcseletnek is, melyet különösen a történeti résznél nem lehet mellőzni. De kiderül az is ebből, hogy Moór Gyula egész jogbölcseleti fejtegetése egy adott »kultúrkör« jellegzetes szellemi fejlődését tükrözi: ez pedig a német kultúrkör. Ez a megállapítás nem bírálát abban az értelemben, hogy származása miatt most már az egész okfejtést el kellene vetni, annál kevésbbé, mert ennek a tanulmány második részében kifejtett rendszernek gyökere abba a német kultúrkörbe nyúlik, mely a hitleri Németországtól nemcsak távolállott, hanem azzal egyenesen szembe is fordult. Természetes, hogy a német tudománynak nálunk érezhető fölénye perspektívában csökkentette a nyugati országok jelentőségét s az előttünk álló német tudomány elvette a kilátást nyugat felé, de éppúgy tagadhatatlan, hogy ennek folytán az elméleti alap, melyen Moór Gyula áll, egyoldalú.

Ez az egyoldalúság mutatkozik meg a jogbölcselet mai problématikájának ismertetésében is, melynek során Moór Gyula az újnómet filozófia, nevezetesen az ujkantianus és ujhegelianus iskola ellentétéből próbál Rieckert vagy Hartmann nyomán szintézist teremteni. A valóság és érték kanti dualizmusa ugyan Moór szerint is gyakran az élettől idegen elméleti zsákutcába vezetett (38. o.), s általában Moór sem helyesli, ha az ismeretelméleti kérdések, melyek az általa ismertetett modern irányokat jellemzik, előtérbe nyomulnak, mégis az érték és valóság különválasztására, illetőleg különállásuk kiemelését mellett azok tudományos egységbefoglalására építi tanulmányának második és a probléma megoldását felvázoló har-

madik részét. Moór Gyula nem veszi tekintetbe, hogy vannak jelenkori elméletek, melyek a jog problémáját ettől a kettéosztástól függetlenül, más módon próbálják megoldani s nem is tartja szükségesnek, hogy ezeket az elméleteket ismertesse, pedig ezek is a XX. század jogfilozófiájához tartoznak. Így például említést sem tesz azokról a kísérletekről, melyek az objektív érték tagadása mellett az értékelés folyamatának az érzések világába utalásával, a kauzális tudományok módszereivel próbálják megoldani a jogelmélet kérdését, pedig ezek az elméletek nem pusztán a XIX. század szociológiai iskolájának utánérzései, — még ha abból is lehet származtatni őket, — hanem gyakran igen eredeti és a realitáshoz a német elméleteknél lényegesen közelebbjáró magyarázatai a jog működésének, hatékonyságának és alakulásának (például a skandináv iskola).

A mai generáció, részben a mult-ra valló visszahatásként, részben az új idők eseményeinek messzemenő jogi tanulságai folytán, nem tartja kielégítőnek az érték és valóság szembenállásából vagy egymásravetítéséből fakadó jogelméleteket, legyenek azok akár szinoptikusak, akár a dualizmust kihangsúlyozva, a jogbölcseletet jogszociológiára és jogi értéktanra bontók, hanem sokkal realisabb, a valóságot jobban megközelítő, illetőleg megragadó elméletet keres, melynek segítségével az élet és a jog közötti kapcsolatot legalább megközelítőleg felfedheti. Keresi az erőket, melyek a jogot kialakítják, keresi a jog helyét a társadalmi tényezők hierarchiájában és szerepét a társadalomban. Ez a beállítottság nyilván ismét a jogszociológiához való közeledést jelent, ahhoz a jogszociológiához, melyet Moór Gyula mégis csak alacsonyabbrendűnek tart, mint a jogi értéktant, — közeledést a nyugat és kelet eddig ismeretlen elméleteihez, már csak azért is, mert az új generáció ezeket az érkezett hírek szerint kevésbbé spekulatívnek és elvontaknak sejtí — de természetesen ez az érdeklődés egy korszerű és a XIX. század durván körvonalazott elméleteinél jóval fejlettebb jogszociológiának szól, melyről ez a generáció többet szeretne tudni, hogy megismerje, elfogadja vagy átalakítsa azt.

Szabó Imre

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1

Kiadóhivatal:
V., Miksa-utca 8

Postatakarékpénztári
számla száma: 16.887

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Izsák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincéti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Megjelenik
havonta kétszer

Előfizetési ára havi
1,000.000 P

Kettős számára
1,000.000 P

TARTALOM: *Dr. Teller Miksa:* A volt rendi megkülönböztetésekből eredő egyes házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetése. — *Dr. Vincéti Gusztáv:* A bírói függetlenség. — *ifj. dr. Nagy Dezső:* A politikai párt jogi személyisége. — *Dr. Nérai László:* A házassági jog legújabb fejlődése a Szovjetunióban. — *Dr. Vági József:* Pengővalorizáció. — *Szemle.* — *Jogirodalom.*

A volt rendi megkülönböztetésekből eredő egyes házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetése

Az igazságügyminiszter törvényjavaslatot nyújtott be a volt rendi megkülönböztetésekből eredő egyes házassági vagyoni jogi és öröklési jogi szabályok hatályának megszüntetéséről.

A három rövid szakaszból álló törvényjavaslat akként intézkedik, hogy

a) azok a jogszabályok, amelyek a nemes, a honorácior, valamint a jászkun férj javára a házastársak szerzeményi közösségének rendszerétől eltérően házassági vagyoni jog körében, az ilyen férj özvegye részére pedig az öröklési jog terén és a kiházásítás tekintetében a különleges jogállást állapítanak meg, hatályukat veszítik.

b) A törvényes hitbér jogintézménye megszűnik.

c) A törvény rendelkezéseit visszaható erővel kell alkalmazni a hatályba lépésekor fennálló házasságokból eredő jogviszonyokra is.

A javaslat indokolása kiemeli, hogy már az 1928. évben az országgyűlés elé terjesztett Magánjogi Törvénykönyv javaslata sem kívánta fenntartani azokat a jogszabályokat, melyeknek hatályon kívüli helyezését a törvényjavaslat célozza.

Nem kétséges, hogy a közszerzemény intézményének az ország minden polgárára való ki-

terjesztése ma már a gazdasági helyzetnek természetes folyamánya.

1928-ban még lovagias gesztus lett volna, hogy a nemesek és honoráciorok lemondanak főszereői jogukról.

Ma ennek a külön állásnak megszüntetése nemcsak a rendi megkülönböztetés megszűnésének, hanem annak folyamánya, hogy a honorácior osztályhoz tartozók asszonyai épp úgy kénytelenek dolgozni, mint a középosztály bármely más asszonyai, a nemesek pedig elvesztették vagyoniukat, mely főszereői állásukat, ha nem is indokolta, de magyarázta.

Azok az egyéb intézmények, melyek a javaslat szerint hatályukat fogják veszteni (törvényes hitbér, a nemes férj özvegyét megillető özvegyi öröklési jog stb.) rég elavultak.

A Jogtudományi Közlöny ismertette azt az eszmecserét, mely a miniszterelnökség mellett működő jogi reformbizottságban a javaslat elkészítése előtt lefolyt. (A Jogt. Közl. Nemzetközi jogösszehasonlító és reformbizottsági állandó melléklete, 8. oldal.)

A bizottság tagjai egyhangulag szükségesnek tartották a rendi és foglalkozásbeli megkülönböztetésnek megszüntetését pro futuro.

A bizottság többsége állást foglalt a közszerzemény intézményének visszaható erővel való általánossá tétele mellett.

A javaslat ezen többségi határozat álláspontját fogadja el. Indokolásában részletesen foglalkozik ezzel a kérdéssel.

A javaslat indokolása szerint a rendelkezések hatálybalépésével kapcsolatban három megoldás lehetséges.

Az első megoldás az lenne, hogy az említett rendelkezések a törvény hatályba lépésekor fennálló házasságok tekintetében is azonnal hatályba lépnének, de csak a törvény hatályba lépése után szerzett vagyona nyernének alkalmazást.

A második megoldás a törvény hatályba lépése előtt kötött házasságokból eredő jogviszonyok tekintetében a jelenleg hatályban lévő jogszabályoknak továbbható erőt engedne, vagyis a törvény rendelkezései csak a hatályba lépés után kötött házasságokból eredő jogviszonyokra hatnának ki.

A harmadik megoldás szerint a törvény rendelkezései visszaható erővel érvényesülnek a hatályba lépésekor már fennálló házasságokból eredő jogviszonyok tekintetében is.

Az első megoldás ellen szól az indokolás szerint, hogy az szükségessé tenné a törvény életbelépésekor addig szerzett vagyona mérlegének megállapítását, ami a mai valutaviszonyok, értékelődések mellett lehetetlen és a mérleg megállapítása a családi békét és a házasság fennállását veszélyeztetné.

A második megoldás az indokolás szerint legjobbnak látszik, mert a jogbiztonságot nem veszélyezteti és szerzett jogokat nem sért.

A javaslat a harmadik megoldást a visszaható erőt választja. Indokolja azzal, hogy oly gyökeres gazdasági és társadalmi átalakulás során aminőnek most tanui és részesei vagyunk a jogbiztonság átmeneti megrendülése elkerülhetetlen.

Az én nézetem szerint a három megoldás közül nem a harmadikat, hanem az elsőt kell választanunk.

A második megoldás nekem is a legszimpatikusabb volna, mert szerzett jogokat nem sértene. Ez pedig olyan szempont, melyet magánjogi és főleg családjogi kérdések rendezésénél mindig legelső sorban kell figyelembe venni. Ha még sem ezt a megoldást ajánlom, ennek nem az az oka, amivel a javaslat indokolása ellene állást foglal. Nem tartanám szerencsésnek ezt a megoldást, mert a változott gazdasági viszonyok mellett a régi szabályok fenntartása a legtöbb esetben azt sújtaná, akit a magyar jog mindig a legmesszebbmenő védelemben részesített — az asszonyt.

A nemes és honorácior felesége nem részesült eddig közszerzeményben, de élvezte a férj vagyonának jövedelmét, úgy a házasság tartama alatt, mint különösen özvegyisége idejében.

A nemesek vagyonaikat, — elsősorban a földbirtokukat — elvesztették, a honorácior osztály igen kevés kivétellel vagyonát veszítette és jövedelme is a változott viszonyok folytán erősen megcsappant.

Ennek következménye az lenne, hogy a nemes emberek és a honorácior osztályhoz tartozók, feleségei elvesztették a férjük jövedelmének

élvezetét épp úgy kell dolgozni, mint a közép-osztályhoz tartozó többi asszonynak, de az ő közreműködésükkel visszaszerzett vagyonrészből rendszerint semmit sem kapnának.

Az esetek túlnyomó részében ez volna annak a következménye, ha a közszerzeményre vonatkozó jogszabályok a már fennálló házasságokra hatályukban fenntartatnának.

De nem volna szerencsésőbb megoldás az sem, ha az új szabályozás visszaható erővel érvényesülne a már fennálló házasságokra.

Ez esetben a közszerzemény megállapításának alapja a házasság megkötése idejében lévő vagyon értéke volna. Minthogy azonban ezen vagyon, mint fentebb kimutattam, megsemmisült, a volt földbirtokos osztálynál belátható időn belül ki van zárva, hogy a házasság megszűnésekor a férj vagyonának értéke elérje a házasság kötésekor volt értéket és nem volna jobb a honorácior osztályhoz tartozó asszonyok helyzete.

Vizsgáljuk meg a harmadik megoldást, vagyis hogy a törvény rendelkezései azonnal hatályba lépnének, kihatnának a már fennálló házasságokra, de csak a törvény hatályba lépése után szerzett vagyona nyernének alkalmazást.

Ennek a megoldásnak nagy előnye volna, hogy a volt földbirtokos osztály és honoráciorok vagyonának elpusztulása folytán igazságos és méltányos volna, hogy a házastársak közös munkájából származó új vagyon közszerzemény legyen. Ez oly egyszerű és világos, hogy bővebb magyarázatra nem szorul.

A javaslat indokolása ezt a megoldást csak azért mellőzi, mert gyakorlatilag keresztülvihetetlen. Ez szükségessé tenné a házasságok tartama alatt szerzett vagyona mérlegének megállapítását, ez pedig az indokolás szerint a mai valutaviszonyok, értékelődések és értékingadozások mellett lehetetlen.

Ezen indokolás nem helytálló két okból.

Először mert sohasem volt egyszerűbb és könnyebb a vagyonmérleg megállapítása, mint ma.

Az érdekelték vagyona megsemmisült, a romok leltározása nagyon kis és egyszerű munka.

Másodszor a valutaviszonyok, értékelődések és értékingadozások problémája az első világháború óta minden közszerzemény megállapításánál felmerült és felmerülne, sőt még sokkal inkább felmerülne a javaslat által ajánlott visszaható erő alkalmazása esetében.

Ezzel a problémával bíróságaink eddig megbirkóztak és sokkal könnyebben fogják megoldani, ha a közszerzemény megállapításánál a mai vagyoni állapotot kell megállapítani, mintha — visszahatás esetén — az évtizedek előtti vagyon értékét kellene levonni — a házasság megszűnésekor meglevő vagyon értékéből.

De nem helytálló az indokolásnak az az érve sem, hogy a vagyon mérlegének megállapítása a házastársak között a családi békét, sőt a házasság fennállását veszélyeztető surlódásokhoz vezetne.

Fentebb már rámutattam arra, hogy a vagyonok pusztulása a mérleg elkészítését nagyon leegyszerűsíti.

Formális mérleg elkészítésére úgy sincs szükség és amíg a házastársak élnek, formális mérleg nélkül is meg fog maradni az ő és érdekelt hozzátartozóik emlékében mi az a kevés, ami az 1944. évi pusztulás után megmaradt.

A házastársak közötti surlódás veszélye sem érv az általam javasolt megoldás ellen, mert ez a veszély megvan a javaslat által tervezett visszaható erő esetén is.

Az önző férjek követelhetik a visszaható erővel szemben annak szerződés útján való kizárását, ha ez speciális vagyoni viszonyaik miatt reájuk nézve fontos.

Sokkal kisebb a veszély a kérdésnek igazságos, méltányos megoldása, mint a visszaható erővel való szabályozás esetén.

A javaslat az általam javasolt megoldásról azt mondja, hogy mellette »elméleti érveket« lehetne felhozni.

Vizsgáljuk meg a három megoldás elméleti érveit.

Az indokolás szerint a mai állapot fenntartása az új szabályozásnál csupán a törvény életbelépte után kötött házasságokra vonatkoztatása elméleti szempontból a legjobbnak látszik, mert a jogbiztonságot nem veszélyezteti és szerzett jogokat nem sért.

A visszaható erő az indokolás szerint sért ugyan szerzett jogokat, de egyéni igazságtalan-

ságokra vezet, de egyrészt gyökeres gazdasági és társadalmi átalakulás során a jogbiztonság megrendülése elkerülhetetlen, másrészt magasabb közérdekről van szó és a nemzet érdekei követelik, hogy a magyar köztársaság jogrendjéből azonnal és végérvényesen tűnjenek el a feudális világnak csökevényei.

Nem foglalkozik az indokolás azzal, hogy melyek azok az elméleti érvek, melyek az általam helyeselt megoldás mellett felvolnának hozhatók.

Az elméleti érvekkel szemben hangsúlyozom, hogy ezen megoldás mellett a leghatalmasabb érv a kérdés szabályozásának igazságos méltányos volta és az állampolgárok jogérdekeinek megvédése.

Napoleon, aki a Code civil bizottságának ötvenkét ülésén vett részt (102 közül) minden felmerülő vitánál két kérdést vetett fel: Igazságos-e a szabályozás, célszerű-e a megoldás; (»Cela est-il juste? Cela est-il utile?«) Nem nyugodott míg meg nem volt győződve a szabályozás igazságos és célszerű voltáról.

Nagyon fontos a jogbiztonság szempontja, a szerzett jogok tiszteletbentartása, de ha ezt az alapot — mint a jelen esetben — el kell hagynunk, akkor ne keressünk más elvi alapot, mint az igazságos és célszerű megoldást.

Dr. Teller Miksa

A bírói függetlenség

(Bef.)

IV.

Válaszra vár még az a már előbb felvetett kérdés, indokolt-e, hogy a bírói és a kormányzati vagy közigazgatási hatóságok működésüknek a szabadsága, utasítástól, befolyásolástól mentes volta szempontjából különböző elbánásban részesüljenek. Ez pedig attól függ, hogy a bírászkodás lényegében másnemű tevékenység-e, mint az igazgatás, más-e a természete, mások a létfeltételei és pedig olyan mértékben, hogy míg az egyik tevékenységet csak teljes szabadság mellett, utasítástól, befolyásolástól mentesen lehet jól ellátni, a másiknak, eltérő természeténél fogva nem árt, vagy éppen hasznára lehet a felsőbbbség utasítása és ennek a kötelező volta.

Az állam hatalmi tevékenysége, az állam akaratának az egyes adott esetekben megvalósítása minden esetben emberi magatartások irányításában, az állam akaratának egyesekre — személyekre vagy személyösszességekre — való átvitelében áll. Ez két, egymástól lényegesen eltérő módon történhetik. Az intézkedésnek, a hatalom-kifejtésnek egyik módja az, hogy az állam, erre rendelt szerve — hatósága, hatósági közege — útján egy vagy több meghatározott esetre vonatkozóan a saját célszerűségi belátása alapján határoz az abban az esetben követendő, illetőleg

másoktól megkívánandó magatartás felől és ezt az elhatározását megfelelő módon közli azokkal, akiktől akarátának a végrehajtását várja, ha pedig ez nem elegendő, megteszi az engedelmeség kikényszerítéséhez szükségesnek ítélt intézkedéseket is. Az állami hatalom és akarat érvényesítésének másik módja pedig abban áll, hogy az állam már eleve elhatározza, hogy meghatározott feltételek megvalósulása esetében milyen magatartást fog követelni a neki alávetett — természetes vagy jogi — személyektől, ezt az *előzetes és általános*, nem csupán egy vagy több meghatározott esetre vonatkozó elhatározását *jogszabályba* foglalva megfelelő módon ki is hirdeti és amikor a jogszabályban meghatározott feltételek bekövetkeznek, akkor az adott esetre vonatkozó intézkedését — amennyiben ilyen intézkedésre egyáltalában szükség van — a saját, előre kihirdetett általános akaratelhatározásának megfelelően teszi meg, anélkül, hogy arra a meghatározott, egy vagy több esetre vonatkozóan bármelyik szerve útján külön határozná, újabb, külön állami akaratot hozna létre és ilyent közölne. Ebben az esetben az intézkedő állami szervnek leglényegesebb tennivalója annak a megállapítása, hogy a jogszabályban meghatározott feltételek megvalósultak-e, az adott eset megfelel-e annak a tipikus esetnek, amelyre vonatkozóan

az állam a maga akaratát a jogszabályban már kijelentette; újabb, célszerűségi megfontoláson alapuló elhatározásra, *akaratképzésre* nincs szükség, ilyenek tere sincsen, mert ugyanarra az egy esetre nem érvényesülhet az államnak két, egymástól eltérő akarat, már pedig a jogszabályban kifejezett akarat erre az elintézendő, meghatározott esetre is szól ugyanúgy, mint a többi, meg nem határozott számú azonos esetre.

A végrehajtó hatalomnak az a tevékenysége, amelyben a *célszerűségi megfontolás* és azon alapuló, önálló, új *akaratképzés* a lényeges elem, a jogszabályok pedig csak mint irányt jelzők és korlátokat szabók jönnek tekintetbe: a *diszkrécionárius elhatározás, diszkrécionárius intézkedés*. Ilyen elhatározásokból és intézkedésekből áll a *kormányzás* és a *közigazgatás*. Az az állami tevékenység pedig, amely új akaratképzés nélkül a jogszabályban már kinyilatkoztatott állami akaratot deríti fel és juttatja megvalósulásához az egyes, adott esetben: a *jogalkalmazás, jogszolgáltatás*. Ezt nevezhetjük *bíráskodásnak* is, függetlenül attól, hogy bírói hatóság végzi-e vagy más, p. o. közigazgatási szerv, ha a lényegét szem előtt tartva, nem az intézkedő állami szerv minőségét, hanem magának a végzett cselekvőségnek, az állami működésnek a természetét tesszük a felosztás alapjává.

Diszkrécionárius elhatározás és bíráskodás között eszerint igen mélyreható és lényegbevágó különbség van. Az elsőnek a főeleme az *akaratképzés*, a bíráskodásból pedig éppen ez az elem teljesen hiányzik. Amint az Amerikai Egyesült Államoknak egyik legnagyobb államférfia és politikai gondolkozója, alkotmányának egyik szerkesztője, *Hamilton* tömören és nagy jellemző erővel mondja, a bíróságoknak nincs se akaratuk, se erejük, csak ítéletük.⁵ Ugyanennek a gondolatnak *Concha Győző* ekként adott kifejezést: »A bíróságnak nincs, nem szabad akaratának lennie: csak ítéletének.«⁶ Nem kisebb erővel nyilvánított hasonló véleményt *Vargha Ferenc* is, ekképpen: »Amily független a bíró minden irányban, éppoly zsarnoki függésben van a törvénytől. A bíró a törvény embere, vagy talán még inkább élő, akaró, mozgó és cselekvő törvény.«⁷

A diszkrécionárius intézkedés és a bíráskodás természete között levő emellett a lényeges eltérés mellett érthető, hogy azoknál más-más elbánásra van szükség az állami akaratnak elvileg egységes volta és a valóságos helyzet között támadható ellentét elhárítása végett.

A diszkrécionárius elhatározások terén — mivel itt megannyi új akaratképzésről van szó, — az elvileg egységes állami akaratnak valóságos egységét csak úgy lehetne teljesen biztosítani, ha valamennyi ilyen elhatározás ugyanattól az egyetlenegy személytől vagy testülettől, egyetlenegy állami szervtől származnék. Ez természetesen lehetetlen, a számbajövő akaratelhatározások

óriási száma miatt. A szükséges munkamegosztásnak a folyamánya az, hogy az akaratképződés lelki folyamata számtalan kisebb-nagyobb tisztviselőnek, hatósági közegnek, előjárósági, bizottsági, vagy albizottsági tagnak a lelkében megy végbe. Ez könnyen szétforgácsolódásra vezethetne és arra, hogy az állami akarat egysége merő fikciává válik. Ennek a megakadályozása végett kell tehát módot adni a felsőbb hatóságoknak és főképpen a központi főhatóságnak, a kormánynak arra, hogy amikor szükségét látja, beleszólhasson az ügyek intézésébe és arra vonatkozóan az alsóbb hatóságoknak vagy szerveknek kötelező utasítást adhasson, akár általánosságban, akár egy-egy, meghatározott esetre különösen. Ez az eljárás, bár korántsem tökéletesen, de a lehetőség korlátai között biztosítja az állam akaratelhatározásának egységét, anélkül, hogy az utasításadásra jogosult felsőbb hatóságot leküzdhetetlen nehézség elé állítaná.

A bíráskodás körében nincs szükség arra, hogy az állami akaratelhatározás egysége ilyen módon biztosíttassék. Ott az állam akaratát már az adott eset felmerülte előtt létrejött, kifejezésre is jutott a jogszabályban és, ha a jogalkalmazást még olyan sokan végzik is, ennek az akaratelhatározás egysége szempontjából nincs jelentősége, mert az akaratképződés lelki folyamata nem a jogszabályt alkalmazó, a jogszolgáltatás munkáját végző egyeseknek a lelkében megy végbe. Az természetesen megtörténhetik, hogy a bíró — vagy más is, aki bíráskodik — a jogalkalmazáshoz szükséges tényállás megállapításánál, az alkalmazandó jogszabály felismerésénél, értelmezésénél vagy hatályának elbírálásánál tévedésbe esik és az ítélete emiatt nem felel meg a jogszabályban kifejezett állami akaratnak. Az ilyen hiba az emberi fogyatékoságnak alig kiküszöbölhető következménye; orvoslására a perorvoslatok szolgálnak.

Utasításadásra a bíráskodás körében nemcsak szükség nincsen, hanem az egyenesen veszélyeztetné, nehezítené a cél elérését, a jogszabályban kifejezett állami akarat megvalósulását. Ennek a célnak az eléréséhez ugyanis két dolog szükséges: hogy meglegyen a bíróban a képesség a törvényhozó valódi akaratának a helyes felismerésére és hogy azzal szemben ne legyen saját akarat, hanem fenntartás nélkül és feltétlenül alávesse magát a törvény parancsának. Mind a kettőt a jogszolgáltatás munkáját állandóan és hivatászerűen végző hirtől lehet leginkább várni, akinek a készségéről elméleti képesítése és gyakorlottsága kezeskedik, azt pedig, hogy a törvény parancsának még a saját ellenkező felfogásával szemben is érvényt szerezzen, a hosszú begyakorlás — mondhatni: lelki tréning — következtében természetes és szoros köteletségének érzi. Fokozott mértékben fel kell tenni ezeknek a kedvező lelki feltételeknek a meglétét a felsőbb bíróságok tagjainál, már pedig az utolsó szót — legalább is a nagyobb horderejű ügyekben — rendszerint ők mondják ki.

⁵ Feralisted 78. sz.; idézi *Concha*: Újkorai alkotmányok I. köt. 275. l.

⁶ Az államhatalmak megoszlásának elvei, 11. l.

⁷ *Vargha Ferenc*: A bírói függetlenség. 22. l.

Mi lenne ezzel szemben a várható eredménye annak, ha valamely kormányzati tényező, vagy bárki más jogot nyerne a bíró ítélkezésének utasításadással, vagy befolyással való irányítására? Az ilyen személy rendszerint már az ügyállást is hiányosan, másodkézből, esetleg egyoldalú tájékoztatás alapján és ezért elferdített alakban ismerné meg; már ezért is kevésbé lenne alkalmas a bírónál az adott esetnek helyes elbírálására, még ha a szükséges képzettsége meg is lenne hozzá. Emellett az, aki rendszerint diszkrécionárius elhatározásokkal kormányoz vagy igazgat és így megszokta, hogy az állami akarat képződése öbenne menjen végbe, csak erős önmegtagadás árán rendelhetné alá a saját feltörekvő akaratát a törvény akaratának olyankor, amikor a célszerűségi megfontolás mást sugalmaz neki.

Parlamentáris kormányrendszer mellett még azzal is számolni kellene, hogy az a kormányfőú, akitől a bíró utasítást kap, mint politikus, számtalan olyan törekvés ostromának, hullámvérésének lehet kitéve, amelyek nem a tárgylagosan mérlegelő, ítélő értelemre, hanem éppen az akaratra kívánnak hatni és azt olyan tevékenységre ösztönözni, amely a helyes ítélkezést csak zavarhatja.

Az eddig előadottak nemcsak a bíróság által, hanem a közigazgatási hatóság vagy más külön szerv által végzett bíraskodásnak szabaddá, utasítástól mentté tételét is kellően indokolják. Ez elvben így is van, csak kellő biztosítéka nincsen. A szorosabb értelemben vett és elnevezésükben is ekként megjelölt *bíróságok* tekintetében azonban még egy további nyomós indok is támogatja az ilyenértelmű elrendezést. A bíróság függetlensége, működésének minden külső befolyástól mentes volta ugyanis annyira átment már a köztudatba, hogyha a törvényhozás valamely ügyet a bíróság hatáskörébe utal, ezzel valósággal nyilvánosan kezességet vállal azért, hogy az ügy független bíróság előtt pártatlan, tárgylagos elbírálásban fog részesülni és annak elbírálásába senki — sem hatóság, sem egyes személy — illetéktelenül bele nem szól; az ettől eltérő elbánás tehát megtevesztést foglal magában és ezért nem méltó az államhoz, annak a tekintélyéhez, de egyúttal alapos következtetést is enged az intézkedés hibás voltára, mert a leplezés szándéka kétségtelenül a hiba tudatára vall.

Fel lehetne hozni még azt, hogy a törvény csupán sematikus esetekre van szabva, ezért annak merev alkalmazása nem járhat megnyugtató eredménnyel olyankor, amikor az elbírálható különös eset körülményei eltérnek a törvény által szem előtt tartott körülményektől, ellenben a diszkrécionárius elhatározások sokkal több lehetőséget adnak az egyéniesítésre és ezzel a méltányosság gyakorlására; ebből tehát az következne, hogy a bírónak a törvényt csak az annak alkotásánál számításba vett tipikus esetekben kell szorosan alkalmaznia, ellenben módot kell adni arra, hogy eltérjen tőle, ha a körülmények eltérő volta ezt indokolja.

Ezt az ellenvetést tárgytalanná teszi annak a megfontolása, hogy a bíró sohasem a törvény betűjéhez, hanem annak a valóságos értelméhez van kötve, ha tehát lelkiismeretes vizsgálódás után úgy találja, hogy az általa elbírálandó esetre nem találnak valamely jogszabálynak a rendelkezési és a törvényhozónak a jogszabályban kifejezett akarata az ilyen esetet nem öleli fel, akkor nem is köteles a kérdéses jogszabályt alkalmazni, hanem meg kell keresnie, esetleg az általános jogelvekből levezetnie a helyette alkalmazandó szabályt. Ezt azonban a bíró a saját felelősségére teheti, nincs szükség rá és meg sem engedhető, hogy ebből a célból mástól utasítást kapjon és elfogadjon. A törvényértelmezés és jogalkalmazás, vagyis a bíraskodás a természetében nem változik meg, nem válik egyébbé azzal, ha a szokottnál rugalmasabb törvény a tárgya vagy szabadabb következtetés az eszköze, ez tehát nem ok arra, hogy diszkrécionárius intézkedésnek tekintessék és ennek megfelelő elbánásban részesüljön.

V.

Annak a kérdésnek a tisztázása után, hogy *miért* van szükség a bíraskodás szabadságára és bírói függetlenségre, most már röviden választ adhatunk a bírói függetlenség biztosítékai tekintetében felmerült néhány jelentősebb vitás kérdésre.

A bírói függetlenséget kétségtelenül és nem is kis mértékben veszélyezteti az a körülmény, hogy az *állások betöltése* csaknem teljesen az államfő és a kormány elhatározásától függ, a bírói testületek jelölését pedig a kinevező hatalom szabad belátása szerint veszi figyelembe vagy hagyja figyelmen kívül. Ez a helyzet alkalmas arra, hogy a gyengébb jellemű bírót előbbrejutása érdekében a kormány kegyének a keresésére indítsa. Ez az aggály más országokban is felmerült; a franciák külön műszóval is jelölték: *la crainte de ne pas monter*.

Arra vonatkozóan, hogy a kormány befolyása a bírói állások betöltésére kiküszöböltesse, vagy legalább is korlátoztassék, különböző tervek merültek fel és kísérletek történtek, nálunk is, más országokban is. Tanulságos ismertetést ad ezekről Csánk Bélának a bírói függetlenségről írt munkája.⁸ Nálunk az 1869: IV. t.-c. megalkotása előtt folyt vitában volt több tekintélyes pártolója a bírói tisztségek, *választással* betöltésének is, ami Svájcban, az Egyesült Államokban és több más országban megvalósult; egy, *Deák Ferenc* által is pártolt javaslat pedig egy akkor tervbe vett, de azután fel nem állított állambíróság jelöléséhez és *ajánlásához* kívánta kötni a kormány kinevezési jogát.⁹ Ugyanígy a később, időnként készült reformjavaslatok is általában arra törekedtek, hogy a bíróságoknál alakított *jelölő bizottságok* és

⁸ Csánk Béla: A bírói függetlenség hazánkban és a külföldön; különösen a 35–60. lapokon.

⁹ L. Vargha Ferenc, i. m. 16–17. l., Csánk Béla, i. m. 36–39. l.

elnöki tanácsok kijelölő javaslatának a súlya növeltesék, a kormány pedig kinevezési jogának a gyakorlásánál kisebb vagy nagyobb mértékben *köte legyen* az említett kijelölő javaslatokhoz.

Ezek a törekvések a kormányhatalomnál — érthető módon — mindig ellenzésre találtak. Megvalósulásuk ugyanis a kormány befolyását a bírói állások betöltésére nagy részben megszüntette, merőben formálissá tette volna és ezzel olyan helyzetet idézett volna elő, hogy a kormánynak mások elhatározásáért kellene kifelé a felelősséget viselnie. Emellett gyengéje az ismertetett javaslatoknak az is, hogy — amint erre már többször rámutattak — a bíróságoknál alakított elnöki tanácsok és kijelölő bizottságok a jelölésnél az általuk közvetlenül ismert helyi jelölteket gyakran tárgyilag nem, vagy nem eléggé indokolt módon előnyben részesítik a más helyről pályázókkal szemben. Az egyenlő elbánás elvét kétségtelenül a központi főhatóság van elsősorban hivatva érvényre juttatni.

Valahányszor a törvényhozásnak olyan kérdést kell szabályoznia, amelyben ellentétes, de magukban véve egyaránt jogos és jelentős érdekek ütköznek össze, leghelyesebb a kompromisszumos megoldás; annak az útját kell megkeresni. Így van ez a bírói állások betöltésének a kérdésében is.

A helyes megoldást abban látnám, hogy a bíróságok kijelölő bizottságai és elnöki tanácsai készítsenek minden jelölésről tüzetesen indokolt javaslatot, amelyben az általuk javaslatba hozottakat rangsorban megelőző, vagy azoknál jobb minősítéssel rendelkező pályázók mellőzését külön is meg kell indokolniok; ha azután az igazságügyminiszter az államfőnek teendő előterjesztésében el akar térni a jelölő javaslatától, ezt a szándékát az indokaival együtt köteles legyen a kijelölő bizottságnak vagy elnöki tanácsnak előzetesen tudomására hozni, alkalmat adva ennek arra, hogy a miniszter álláspontjának az ismeretében újból állást foglaljon a jelölés kérdésében, ha pedig ezután az elnöki tanács vagy a jelölőbizottság fenntartja a korábbi javaslatát, akkor a miniszter már csak indokolt, még pedig *tüzetesen indokolt határozattal* térhessen el attól, amelyet az elnöki tanáccsal vagy jelölőbizottsággal is közölnie kellene. Esetleg az indokolás szükséges tartalmára vonatkozó további rendelkezéseket is lehetne tenni, hogy az indokolás ne lehessen semmitmondóvá, pusztá alakszerűséggé. Ez a megoldás a kormánynak is, de a bírói testületeknek és azok vezetőinek is komoly szerepet juttatna a bírói állások betöltésében. Az igazságügyminisztert nem gátolná abban, hogy a gondjaira bízott országos érdekek védelmében eltérhessen a bírói testület jelölésétől, az indokolási kötelességben azonban komoly gátat állítana az elé, hogy a jelölő javaslat félretételének a lehetősége önkénykedésnek vagy illetéktelen befolyások érvényesülésének nyithasson teret és — ami a bírói függetlenség szempontjából a legfontosabb — megszabadítaná a bírakat attól az érzéstől, hogy elő-

menetelük érdekében a kormány kezét kell keresniök.

Az előmenetel elmaradásaért való aggodásnál is erősebben veszélyeztetni a bíró biztonságérzetét és ezzel lelki függetlenségét az, ha a már elnyert állásának elvesztésétől kell rettegnie. Ezért van nagy jelentősége az *elmozdíthatatlanságnak* és *áthelyezhetetlenségnek* amely azonban nem lehet korlátlan. Szabályozása nagy körültekintést igényel.

Ebben a körben az 1936: III. t.-c. 15. §-ának alkalmazásában vita merült fel arról, hogyha a fegyelmi bíróság ítéletében bírónak az áthelyezését rendeli el, kimondhatja-e azt is, hogy az áthelyezés csak ugyanazon a székhelyen levő más bírósághoz vagy hatósághoz történhetik, vagy pedig ebben a tekintetben nem korlátozhatja az igazságügyminiszter választási jogát. Maga a törvény szövege kétséget hagy fenn annak a helyes értelme felől. Az országgyűlés felsőházának a törvény javaslatát tárgyaló bizottsága a jelentésében olyan nyilatkozatot tett, amelyből kitűnik, hogy a bizottság a fegyelmi bíróságot tartotta ebben a kérdésben is döntő állásfoglalásra jogosultnak. Egy adott esetben a Kúria kisebb fegyelmi tanácsa ellenkezően határozott. A kérdést a törvénynek szabatosabb szövegezésével kellene rendezni; a bírói függetlenség szempontjából mindenesetre kedvezőbb a döntésnek a fegyelmi bíróság jogkörébe utalása.

Erősen érinti a bíraskodás szabadságát az a kérdés, hogy mennyiben lehet a bírói döntés helyességét *felügyeleti*, illetőleg *fegyelmi* úton felülbírálni.

A bírói függetlenség nem jár feleletmentességgel. Ellenkezően, szigorú büntetőjogi, fegyelmi és magánjogi kártérítési felelősség alatt áll a bíró. A felelősségrevonás azonban könnyen zaklatássá és alaptalan üldözéssé válhatnék, ha annak a bíró már azon az alapon ki lenne téve, hogy valamely ügyben a tényállást tévesen állapította meg vagy a törvényt a helyes értelmetől eltérően értelmezte és alkalmazta. Ez a közönséges kártérítési felelősség elveivel sem lenne összeegyeztethető. Az egyszerű tévedés még nem vétkes magatartás, az előfordulhat akkor is, ha a bíró legjobb tudása és lelkiismerete szerint teljesíti a hivatását.

Két esetben mégis módot kell adni arra, hogy a jogalkalmazás helyes vagy helytelen volta érdemben felülbíráltassék és a bíró az ebben a tekintetben elkövetett hibákért feleletre vonassék. Az egyik eset az, ha a bíró szándékosan, tudatosan sérti meg határozatával a törvényt. Ezt persze rendszerint nem lehet megállapítani, mert *de internis non iudicat praetor*. Lehetséges azonban, hogy magának a bírónak a nyilatkozatai vagy más, teljesen megnyugtató következtetésre alapot szolgáltató tények mégis módot adnak a bíró rosszhiszeműségének a megállapítására.

A felelősség beálltának másik esete az, ha a bírónak az általa hozott, tárgyilag hibás döntéssel kapcsolatos magatartása a *műhibának* a kártérítési jogból ismert fogalmát meríti ki, vagyis, ha a tényállás megállapításában, illetőleg

az ügy eldöntésénél irányadó jogszabályok megismerésében vagy azok értelmezésében nem fejt ki a minden bírótól méltán elvárható, köteles gondosságot.

Ezekben az esetekben helyes és jogos, hogy a fegyelmi bíróság megállapíthassa a bíró vétkeségét. Megállapíthatja azt természetesen a polgári vagy a büntető bíró is az előttük folyó eljárásban. Ellenben az igazgatási hatóságokat még ilyen kivételes esetben sem tartom arra feljogoíthatónak, hogy a bíró érdemi határozatának a törvényt sértő voltát megállapíthassák és amiatt önállóan megtorló intézkedést tegyenek. A főfelügyeleti és felügyeleti hatóságokat ilyen esetben csak a fegyelmi, esetleg a büntető eljárás *kezdemenyezésének* a joga illetheti meg, ítéletet a bíró magatartása felett a bírói függetlenség sérelme nélkül csak az illetékes, ugyancsak független bíróság mondhat.

A bírói függetlenséget nem felülről, hanem *oldalirányból* fenyegető veszélyek ellen kívánt oltalmat adni az 1869: IV. t.-c. 11. §-a, amely a bírót a *politikai egyletektől és gyűlésektől* tartotta távol. Ezt a törvényszakaszt — amint már említve volt — az 538/1945. M. E. sz. rendelet hatályon kívül helyezte. Kérdés: helyes volt-e ez? A bíró nem tudhatja, mikor kerül olyan helyzetbe, hogy politikai vonatkozású ügyben kell bíraskodnia. Ebben az esetben nemcsak az kívánatos és fontos, hogy a valóságban tárgyilagosan, politikai elfogultság nélkül tudjon ítéletet mondani, hanem az is, hogy a pártatlanságnak a látszatát és ezzel az érdekelt felek bármelyikének a bizalmát se veszítse el. Lehet-e erre számítani, ha a bíró politikai pártnak vagy egyletnek a tagja; lehet-e különösen olyan mértékben, hogy a bíróval ellentétes pártállású ügyfél, ha történetesen pervesztes lesz, még utólag se keressen kapcsolatot a bíró pártállása és a per kimenetele között?

De nemcsak az oldalirányból, hanem — aminek mindig nagyobb a nyomatóka — a felülről jövő befolyásolási kísérletek is veszélyeztethetik a bíró függetlenségét, ha azt, amit a rendelet *jogként* akart megadni neki — hogy politikai egyletbe, pártba beléphessen —, a többsége kötelezővé teszi számára, belépés esetére előnyök, az ellenkező esetre hátrányok kilátásba helyezésével vagy legalább sejtetésével. A multban más szolgálati ágakban elegendő példát láttunk erre; a bírakat a törvény tilalma megvédte az ilyen pressziótól. Ezt a védelmet most elvesztették.

VI.

Mindazok a veszedelmek, amelyek a bíró függetlenségét fenyegetik, vagy a jövőben fenyegethetik, a bíró lelkiületén át igyekeznek a bíraskodást befolyásolni. Ezért a védekezésnek is olyannak kell lennie, amely a bíró lelkét vértézi fel a veszélyek és fenyegetések ellen. Ebben a tekintetben minden intézményes biztosítéknál többet jelentenek magának a magyar bírói testületnek nagy elődeinktől átvett, régi, nemes

hagyományai, amelyeket Istennek hála, minden vészen és viharon át híven megőriztünk és így akarunk példát mutatni az utánunk következő nemzedékeknek is.

Mindazonáltal a bíraskodás szabadságának intézményes biztosítékait sem szabad elhanyagolnunk. Jó részben ezektől függ, hogy a gyengébb derekú, vagy körülményeinél fogva a káros külső befolyásoknak jobban kiszolgáltatott bíró is meg tudjon maradni a lelkiismerete által kijelölt igaz úton és ezzel kiküszöböltessenek azok a visszásságok is, amelyek a multban csak szórványosan ugyan, de előfordultak.

A bíró lelki függetlenségét veszélyeztető tényezők között bizonyára a legnagyobb hatásúak egyike az, ha a bíró vagyon és jövedelem tekintetében annyira kedvezőtlen helyzetbe jut, hogy a maga és családja létfenntartását sem látja biztosítva. Ma tagadhatatlanul ilyen helyzetben vagyunk. A bírói testület jól tudja, hogy ez, mint a vesztett háborúnak terhes következménye, az egész magyar társadalmat közösen sújtja és a közös teher reá eső részének a viselésétől nem is akar mentesülni, de fájdalmasan érint, hogy éppen ezekben a nehéz időkben történt vele szemben olyan intézkedés, amely a tisztviselőtársadalom többi részének a helyzetéhez viszonyítva is jóval hátrányosabb helyzetbe hozta, mint amilyenbe idáig volt. A bírák és ügyészek külön státusának a megszüntetése volt ez az intézkedés.

Am a bírói külön státusnak nem csupán az anyagiak tekintetében volt jelentősége. Ez jutatta külső kifejezésre a bírói munkának azt a különös, minden más állami tevékenységtől elütő természetét, amely szükségessé tette hogy számára a természetének megfelelő külön létfeltételek biztosíttassanak. Így bizonyos értelemben el lehet mondani, hogy a bírói státus a bírói függetlenség összes többi biztosítékának a biztosítóka volt.

A külön státus a magyar Justitia büszke palotájának fényes kupolája volt. Ez a kupola most romokba hever, csak úgy, mint annyi más anyagi és erkölcsi értékünk. De bízom benne, hogy el fog jönni az újjáépítés ideje, a szellemi és erkölcsi javaink újjáépítése is. Akkor majd bírósági szervezetünknek sok vihart kiállott épülete — amely mindenkor a magyarságnak, a szociális igazságosságnak, a tiszta erkölcsnek erős vára volt, — a bírói külön státus újjáépült kupolájával feldiszipve, régi fényében ragyog fel újra. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Dr. Vincenti Gusztáv

SZILÁGYI SÁNDOR

IRODAGÉPVÁLLALAT
Budapest, VI., Bajcsy-Zsilinszky-út 15/a

IRÓGÉPEK MINDEN MINŐSÉGBEN ÁLLANDÓAN RAKTÁRON
I/a javítóműhely

A politikai párt jogi személyisége

Írta: ifj. dr. Nagy Dezső

I. A modern demokrácia a politikai pártok jellegét lényegükben változtatta meg. A mai demokrácia a széles, nagy tömegeken épül fel. A demokratikus parlamenti életben a pártok ereje a számukban rejlik. Innen a legújabb kor évtizedes, kitartó harca az általános választójog kiterjesztéséért, a szavazók számának állandó növeléséért. A pártoknak tehát érthetően legfőbb célkitűzésük a politikailag érdektelen, közömbös és iskolázatlan tömegek megnyerése programjuk számára. Nagy számokat azonban csak rend és kiépített szervezet segítségével lehet produkálni. A pártok e cél szolgálatába ujságokat, röpiratokat, plakátokat, pártjelvényeket állítanak, párt-helyiségeket bérelnek, előadásokat tartanak és utazásokat rendeznek. Mindezt hatalmas és állandó pártszervezetek bonyolítják le.

A pártok intézményesültek.

Az intézmény fenntartásának azonban gazdasági és pénzügyi előfeltételei vannak. A pártok mint intézmények kénytelenek bekapcsolódni a gazdasági s forgalmi életbe. Jogügyleteket kötnék: jogokat és kötelezettségeket vállalnak. Ezért mind gyakrabban merül fel és döntendő el jogképességük, illetve jogi személyiségük kérdése.

II. A bírói joggyakorlatnak több esetben kellett állástfoglalnia a politikai párt jogi személyisége tekintetében. Minden alkalommal a per-képesség perátló kifoázásának keretében oldotta meg ezt a problémát. Két esetben (Hajduböszörményi Nemzeti Munkapárt és a Kossuthpárt-Józsefvárosi szervezete) a pártnak nem volt kormányhatósági jóváhagyása, de még az írott alapszabálya is hiányzott. Legfelsőbb bíróságunk azonban pozitív irányban döntött, kimondván:

»Ahhoz, hogy több természetes személy egyesülés által jogi személlyé alakuljon és mint ilyen jogképes legyen, sem írott alapszabály, sem kormányhatósági jóváhagyás, vagy a hatóságnál való bejelentés nem szükséges, elég, ha szabályos szervezet mellett megengedett célra megalakult és külön képviselőlet alatt áll.«

Bár e perekben a politikai pártok alperesi pozícióban voltak, a Kúria nem szorította jogképességüket a német perrendtartás analógiájára passzív perképességre, hanem teljes jogképességük mellett tört lándzsát.¹

A Kúria 1940-ben hozott határozatában azonban már perdöntő jelentőséget tulajdonított

¹ (Kúria. P. V. 4454/1924. M. j. D. t. XVIII. k. 45; Hajduböszörményi Nemzeti Munkapárt; K. P. V. 7556/1925. M. j. D. t. XVII. k. 56; Kossuth-párt Józsefvárosi szervezete (pártköre). V. ö. Z. P. O. 50. § 2. bek. továbbá Hellwig: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts I. k. 45. § II. 1., aki az el nem ismert egyesületek teljes perképessége mellett érvel; végül Nizsalovszky Endre (I. 18. j.), aki hivatkozik az Arbeitsgerichtsgesetz 10. §-ra, amely bizonyos jogi személyiség nélküli szakszervezeteknek aktív és passzív perképességét elismerte.

a kormányhatósági engedély megadásának és a Magyarországi Szocialista Pártot szervezeti szabályzata s külön képviselőlete megléte mellett azért ismerte el jogképesnek, mert azt »kormányhatóság engedélyével működő politikai egyesület«-nek tekintette.²

A Kúria ez utóbbi állásfoglalása nem helyes-
selhető.

Legfelsőbb bíróságunk a politikai pártoknak pusztán magánjogi szemléletéből indult ki és határozatainak indokolásából kitűnőleg nem vesz tudomást arról, hogy a jogi személyek általában két nagy kategóriába tartoznak. Szladits Károly »A jogi személy mint jogalany«-ról szóló éles elméjű tanulmányában, bár szintén hangsúlyozza, hogy minden jogi személy ebben a minőségben magánjogi alakzat, mert a jogképesség, jogalanyiség fogalmát — közelebbi minősítő hozzátétel nélkül — a magánjogi viszonyokra korlátozott értelemben használjuk, mégis nyomatékkan emeli ki, hogy a jogi személyek eredetük szerint magánjogi vagy közjogi alapítású személyekre oszlanak.³ Következtesen tudományos álláspontjához külön is tárgyalja a magánjogi és a közjogi jogi személyek kategóriájába tartozó alakulatokat.⁴ A jogi személy elméletének másik kiváló tudósa Moór Gyula pedig ennek az intézménynek egyenesen nagyobb jelentőséget tulajdonít a közjog területén, mint a magánjog világában. »A jogi személy intézménye — tanítja Moór — nemcsak hogy nem kizárólag vagyonjogi, illetőleg magánjogi intézmény, hanem a közjogban még sokkal fontosabb szerepet játszik mint a magánjogban.«⁵ Moórnak e tantétele biztos vezérfonalul fog szolgálni a politikai párt jogi mibenlétének vizsgálatánál is.

Jövendő törvényhozásunk is a jogi személyek jogképességének szabályozásánál külön emlékszik meg a közjogi jogi személyek jogképességéről. A M. M. T. j. alapvető fontosságú 43. §-ában, melyet a jogelmélet a mai jogállapot hű tükrének tekint, a szakasz élén az egyesület és az alapítványt említi ugyan, mint pár excellence magánjogi jogi személyeket, de nyomban hozzáfűzi, hogy jogképes az államkincstár, a törvényhatóság, a város és egyéb község és általában minden olyan alakulat, vagy intézmény, amelynek a fennálló törvények értelmében önállóan lehetnek magánjogai s kötelezettségei.

A politikai párt is az egyéb jogi alakulat vagy intézmény osztályába tartozik és szerintünk nem vonható a 43. §-ban említett magánjogi egyesület fogalma alá.

A politikai párt u. i. közjogi jelenség: politikai szerv. Nem magán-tevékenység, hanem köz-

² K. P. I. 5227/1937. J. H. XIV. k. 298.

³ Szladits Károly: »Magyar Magánjog« Általános rész 568. old.

⁴ Szladits i. m. 85. és 86. §§.

⁵ »A jogi személy elmélete« 20.

érdeklő funkciók ellátására alakul. A társadalom bizonyos érdekeit, eszméit és törekvéseit mint zárt egység a szervezettség erejével képviseli a törvényhozásban vagy a törvény által alkotott más testületben. Léte a parlamentarizmus elvének folyamánya és követelménye. A közelmúlt történelmének nagy eseményei igazolták, hogy ahol nincs párt, ott nincs parlamentarizmus sem. Ez a megállapítás természetesen egyáltalán nem zárja ki, hogy a politikai párt magánjogi jogi személy is lehessen. A politikai pártok ebből a szempontból abba a kategóriába tartoznak, amelybe a gazdasági működést kifejtő közjogi szervezetek, vagyis a *közjogi alapú magánjogi személyek* osztályába.⁶

A politikai párt közjogi szemlélete a joggyakorlat kritikai vizsgálatánál bír felette nagy jelentőséggel. A Kúriának azt a döntését, amely kormányhatósági engedélyt kíván meg valamely politikai párt jogképességének megállapíthatásához u. i. merőben tévesnek tartjuk. Még a magánjogi egyesületnél is eltérőek a vélemények a kormányhatósági engedély, helyesebben az alapszabályok láttamozásának jogi jelentősége tekintetében. Az egyik felfogás szerint az egyesület csak akkor válik jogi személlyé, azaz jog- és cselekvőképessé, ha alapszabályai kormányhatósági láttamozást, illetve jóváhagyást nyertek; az egyesület csak így tekinthető jogérvényesen megalakultnak és csak ekkor kezdheti meg működését is.⁷ Mások viszont azt vallják, hogy az alapszabályok láttamozása csak az egyesület *működésének*, de nem egyúttal létezésének is kelléke, mert szokásjogunk a *szabad testületalakítás* rendszerét ismeri el irányadónak. Az egyesületté alakulás terén ezek szerint bizonyos ellentét van a szabad testületalakítás elve és egyesületi közigazgatási jogunk között. De ez az ellentét csak látszólagos, mert más az, ha a láttamozás csak a működésnek feltétele, de nem egyúttal a megalakulásnak lényeges kelléke is.⁸

Ez utóbbi álláspont helyességét támasztja alá jogszabályaink szóhangzata. Jelesül az időközben hatályon kívül helyezett 1922 : XI. t. c. 7. §-a is az alapszabályok láttamozását csak mint az egyesület működésének feltételét említi. Ugyancsak működési feltételül követeli a láttamozott alapszabályokat az 1938 : XVII. t. c., mely az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaéléseket torolja meg.

A politikai párt azonban éppen közjogi jellege miatt mindenkor kivételes elbánásban részesült. Ez volt a jogi helyzet még az 1922 : XI. t. c. hatályossága idején is. E törvény 7. §-a ugyan bármely egyesület és mindennemű bármely más néven szereplő polgári szervezet működhetése tekintetében megkívánta a láttamozott alapszabályokat, a 8. §-ban pedig kifejezetten megkövetelte ezt még a politikai egyesületektől és politikai kluboktól is. Amde annak ellenére, hogy

a törvény e jogszabály áthágását büntető szankcióval torolta meg, az illetékes hatóságok a törvény rendelkezéseit a politikai pártokra sohasem alkalmazták és azt az állandó gyakorlatot követték, hogy azok nem kötelesek alapszabályaikat kormányhatósági láttamozás végett bemutatni. Működésükhöz tehát külön hatósági engedély még e szigorú törvény idején sem volt szükséges.⁹

A közigazgatásnak ezt a joggyakorlatát legalizálta a fentebb említett 1938 : XVII. t. c. E törvény ugyancsak megkívánja az egyesület vagy bármely más megjelölésű szervezet *működéséhez* a láttamozott alapszabályokat, de e rendelkezések alól világos törvényszóval *kiveszi azokat a politikai pártokat, melyek a törvényhozában vagy a törvény által alkotott más testületben való képviselőre irányuló működést fejtenek ki.*

Ha a Kúria a politikai párt jogi mibenlétét közjogi szemléletből vizsgálja, nyilván nem tévesztette volna szem elől a törvény kifejezett intézkedését és nem kívánta volna meg a jogképesség lényeges kellékéül a kormányhatósági engedély megadását. Hisz ha a politikai pártnak a törvény szerint még a működéséhez sincs láttamozott alapszabályra szüksége, még kevésbé tartozik kormányhatósági engedélyt kieszközölni megalakulásának, jogképességének elismeréséhez. Egyébként a Kúria döntésének közzétett szövegéből nem tűnik ki, hogy miféle kormányhatósági engedély alapján működött 1940-ben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt.

III. A politikai pártok jogalanyiságát a *közigazgatási jogszabályok* is elismerik. Politikai pártok alanyai lehetnek az általános forgalmi adónak. Jelesül általános forgalmi adó alá esnek a politikai pártok által fenntartott színházak, kaszinók, egyletek, klubok és játéktérmekek belpódijai.¹⁰ A lakásadóról szóló rendelet értelmében pedig a politikai pártok csak abban az esetben mentesek a lakásadó alól, ha az Országos Nemzeti Bizottság azokat ilyen pártnak elismerte, továbbá ha helyiségeik használata (bérlete) kizárólag a pártélet célját szolgálja. Ebből a rendelkezésből következik, hogy az Országos Nemzeti Bizottság által el nem ismert politikai pártnak minden helyisége, illetve az elismert politikai pártnak a pártélet célját nem szolgáló minden egyéb helyisége lakásadó alá esik. Kétségtelen tehát, hogy a most érintett esetekben a politikai pártok alanyai a lakásadónak.¹¹ A politikai pártok jogalanyisága egyébként a pénzügyi jog területén sem tekinthető csak passzív jogképességnek, mert azok ebben a vonatkozásban is szerezhetnek jogokat: jogorvoslatokkal élhetnek, adótörlést, jóváírást stb. érhetnek el.

⁹ Páskándy i. m. 70–72.

¹⁰ A belföldi forgalomban fizetendő általános és fényüzési forgalmi adóról szóló 600/1945. P. M. r. 4. § (3) bek. 3. pont.

¹¹ A lakásadóról szóló 12.410/1946. M. E. r. végrehajtása tárgyában kibocsátott 81.500/1946. P. M. r. 10. §.

⁶ Szladits i. m. 605. old.

⁷ Páskándy: »Egyesületi (egyesülési) és gyülekezési jogszabályok kézikönyve« 9.

⁸ Szladits i. m. 575.

Sajátságos álláspontot foglal el a magyar belügyminisztérium a politikai pártoknak adott mutatványi engedélyek tárgyában. E minisztérium u. i. engedély-okiratában a mozgófénykép-üzem folytatását a politikai pártok központi vezetőségének engedi meg, de azzal a megszorítással, hogy a párt e jogát valamely a központi vezetőség kizárólagos érdekeltiségéhez tartozó bejegyzett cég mint felelős kereskedelmi társaság útján tartozik gyakorolni. Ezek szerint az engedély-okirat abból az elgondolásból indul ki, hogy a politikai pártoknak *önállóan* nem lehetnek jogai s kötelességei. Az okirat szövegezése tehát arra enged következtetést, hogy a belügyminisztérium — követve az M. M. T. J.-nek az ú. n. egyéb jogi alakulatok vagy intézmények jogképessége tekintetében felállított szabályát — nem ismeri el a politikai párt magánjogi jogalanyiságát. A Javaslat 43. §-a szerint u. i. csak az a jogi alakulat vagy intézmény jogképes, amelynek a fennálló törvények értelmében *önállóan* lehetnek magánjogai és kötelezettségei.

A bírói és a közigazgatási hatóságok joggyakorlata között mutatkozó többrendbeli discrepantia felette nyomatékosan szól amellett, hogy a politikai pártok jogalanyiságának kérdése megérett a tételes jogszabállyal való rendezésre.

IV. A politikai pártok jogi személyiségének szabályozásánál szerintünk az alábbi szempontok volnának az irányadók:

A törvényhozónak mindenekelőtt a politikai párt *fogalmát* kell tisztáznia. Mi a politikai párt és hogyan keletkezik, erre a kérdésre a szociológiából kaphatunk feleletet. A társadalmi szolidaritás jelensége a kiindulási alap. Minden egyén valamely társas közösségbe születik bele, ennek hagyományaiban, kultúrájában és értékeitel között nő fel és az esetek túlnyomó többségében a társadalmi szolidaritás hatalmába kerül. E szolidaritás a társadalmi lélektan szempontjából nem egyéb, mint kollektív egoizmus, az egyéni egoizmus megtöbbszörözése. A társadalmi szolidaritás törvénye szoros kapcsolatba egyesíti azután mindazokat az egyéneket, akik egy adott időben azonos érdekeiket, eszméiket és törekvéseiket kívánják megvalósítani. A párt

tehát elsődlegesen szociológiai jelenség. Ezért utközik nehézségbe a párt fogalmának, mint mindentársadalmi jelenség fogalmának szabatos meghatározása. A társadalmi szolidaritás igen gyakran politikai szolidaritássá fejlődik, ami abban áll, hogy az azonos érdekű személyek céljaik elérése végett valamely alakulatban szövetkeznek: párttá szerveződnek.

A párt fogalmát a nagy angol államférfi, *Disraeli* egyik híres parlamenti beszédében fogalmazta meg a legtömörebben. »A párt szervezett vélemény« (»Party is organised opinion«) — állapította meg *Disraeli*. Meghatározásának azonban az a nagy fogyatékosága, hogy figyelmen kívül hagyja a párt-fogalom egyik legjellegzetesebb elemét, jelesül a politikai hatalom megszerzésére irányuló törekvést. Ezért tartjuk megfelelőbbnek a modern demokrácia kiváló elméleti megalapozójának *Wilhelm Hasbach*-nak meghatározását: »Die Partei ist eine Vereinigung von Personen mit gleichen politischen Überzeugungen und Zielen, welche die Staatsgewalt zum Zweck der Verwirklichung ihrer Forderungen zu erobern sucht.«¹² *Hasbach* definíciója is némi kiegészítésre szorul, jelesül a párt a politikai hatalmat nemcsak megszerezni akarja, hanem annak állandó megtartására is törekszik.

A hatalom megszerzésére és megtartására irányuló törekvés adja meg egy pártnak a *politikai jellegét*, mert csak a hatalom birtokában képes végső politikai célját: a társadalom életének szabályozását és irányítását megvalósítani.

A politikai párttal kapcsolatban is felvetődik az az alapvető jelentőségű kérdés, mely a jogi személy elméletében is egyike a legnehezebbeknek: *hol kezdődik a jogi személy?*¹³ Másszóval, hány személy szükséges valamely politikai párt megalakulásához? A válaszadást csak megnehezíti egyesületi jogunknak ismert tétele, mely szerint semmiféle törvény vagy rendelet nem írja elő, hogy hány tag kívántatik meg a magánjogi egyesület alakításához.¹⁴ Ha jogunk a magánjogi egyesülettel szemben ily liberális felfogást tanusít, annál inkább el kell ismerni még az egész csekély számú személyből alakított párt jogképességét is a politikai élet területén. A legutóbb lejátszódott világtörténelmi dráma intő tanulságul szolgálhat, hogy a politikában a legkisebb létszámú párt sem quantitá negligeable. Különösen nagy társadalmi s politikai alakulások idején az egészen törpe pártok váratlanul az államhatalom birtokába juthatnak, sőt még a világtörténelem eseményeinek alakulására is döntő befolyást gyakorolhatnak. A pártok szétforgácsolódása azonban az egészséges parlamentarizmus rovására történik. *Masaryk* a cári Oroszországról írt híres szociológiai művében részletesen ismerteti a rövid időközökben egymást felváltó három Duma idejében kialakult politikai pártok számát és számarányát.

(Folyt. köv.)

íjj. dr. Nagy Dezső

LEÍRÁS,
SOKSZOROSÍTÁS

FOTOKOPIA

HITELES ÉS MAGÁN-
FORDÍTÁS GYORSAN, OLCSÓN ÉS JÓL

TEMPO

I R O D Á B A N

(Tu ajdonos: dr. Feher Jánosné)

V., KOHÁRY-UTCA 2-4

(Járásbíróság al szembn)

Telefon: 122-155

¹² »Die moderne Demokratie« 471.

¹³ Moór i. m. 352.

¹⁴ Páskándy i. m. 8.

A házassági jog legújabb fejlődése a Szovjetúnióban

I.

Összehasonlító jogtudományunk térképén a szovjetjogot még ma is hatalmas fehér foltok jelzik, melyeket csak szórványosan szakít meg egy-egy felkutatott (vagy inkább: felfedezett, de alaposan még át nem vizsgált) terület vázlatos rajza. Jogászaink szomjas érdeklődéssel várják a szovjetjogra vonatkozó publikációkat. Érdeklődésük azonban — eltekintve néhány elsősorban közjogi tanulmánytól,¹ valamint Szász István házagptóló monográfiájától² — még ma sem nyert kielégítést.

Kitérnénk a valódi ok elől, ha azt mondanók, hogy jogi szakíróink hallgatása egyszerűen az általános gazdasági nehézségekben, papírhányban és a tudományos munka szervezetlenségében leli magyarázatát. Nem, itt többről van szó. Most fizetjük meg az árát annak a szomorú eredményű közömbösségnek, mely a szovjetjoggal kapcsolatban — nyugodtan mondhatjuk: a Szovjetúnióra vonatkozó mindenféle ismerettel kapcsolatban — a multban többnyire meglegedett második- vagy harmadkézből származó, jobbára kétes hitelességű, célzatos közlésekkel. Jogtudományunk munkásai természetesen nem válhatnak egyik napról a másikra a szovjetjog szakértőivé. Ehhez nemcsak az orosz nyelv szélesebbkörű ismerete hiányzik,³ hanem mindennek előtt az előtanulmányok. Összehasonlító jogtudományunk amúgyis gyérszámú művelői csak most kezdenek behatóbban foglalkozni a Szovjetúnió jogintézményeivel s túlgyors eredményeket e téren nem várhatunk.

Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy elsősorban német emlékün nevelkedett jogtudományunkat az eddigi források kipadása zavarba hozta. Most derül ki, milyen ideológiai és gyakorlati nehézségekkel jár felelnünk azokra a kérdésekre, melyeket az ország demokratikus átalakítása naponta felvet. A lehetőségekhez képest tehát mielőbb pótolnunk kell a hiányokat, meg kell szerezniünk a nélkülözhetetlen áttekintést, ha nem akarjuk, hogy most megalkotandó jogintézményeink a rögtönzöttség bélyegét viseljék magukon.

¹ Pl. Buza: A Szocialista Szovjetköztársaságok Uniója, mint összetett állam. Kolozsvár, 1945; Sós: Az emberi jogok. Budapest, 1945; a Szovjetunió alkotmánya magyar fordításban megjelent a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság »Jószomszédság Könyvtára« című sorozatának első számaként. Budapest, 1945.

² A Szovjetunió magánjogának alapelvei. Kolozsvár, 1945. Jellemző, hogy a kolozsvári egyetem magyar professzorai ismerték fel legelőször a szovjetjog ismertetése terén rájuk háruló feladatot.

³ Csak mellékesen említem meg, hogy a Szovjetunió jogi főiskoláin a hallgatóknak négy féléven át kell hallgatniuk valamely élő idegen nyelvet s vizsgázniuk is kell belőle. A szovjet jogtudomány nemzetközi látókörére jellemző egyébként az is, hogy pl. a moszkvai birodalmi jogi főiskolán négy nemzetközi vonatkozású studiumnak: a nemzetközi közjognak, a nemzetközi magánjognak, a külföldi államok közjogának és a külföldi államok magánjogának külön tanszéke van és mindegyik kötelező vizsgatárgy is.

II.

A Szovjetunió jogrendszeréből éppen a házassági jog az, amellyel kapcsolatban a köztudatban, de gyakran még jogászok körében is, a téjékoztatlanyságon túlmenő tévhitek leginkább érvényesülnek. Pedig éppen ez az a jogágazat, melyben — a közvélemény jelentékeny részének álláspontjával egyezően — az Ideiglenes Magyar Nemzeti Kormány is szükségesnek tartotta reformintézkedések keresztülvitelét. (6.800/1945. M. E. sz. rend., 20.310/1945. B. M. sz. rend., 8.600/1945. M. E. sz. rend.) E hiedelmeknek nagy részéről Szász kitünő tanulmánya már lerántotta a leplet s nagy kár, hogy megállapításai még nem terjedtek el eléggé. A legújabb jogfejlődést azonban már nem volt módjában nyomon követni, pedig a háborút közvetlenül megelőző évek és maga a háború is igen sok lényegbevágó változást hoztak a szovjet házassági jog rendszerébe.

A Szovjetunió házassági jogának az 1927 január 1-én hatálybalépett szovjetorosz házassági jogi, családjogi és gyámjogi kódexszel⁴ kezdődő újabb fejlődését mind a legutóbbi időkig a gyermekáldás növelésére irányuló törekvés (pl. a sokgyermekes anyák fokozódó megsegítése, az elvetelés megtiltása), a gyermek és az anya védelme (magánjogi és büntetőjogi jogsegély tartásdíj nemfizetése esetén, anya- és gyermekvédelmi intézmények fejletti hálózata) és általában a család fokozott meg erősítése jellemzi. Ez a fejlődés legkiemelkedőbbben a házasság anyakönyvezésére (»regisztrálás«) és felbontására vonatkozó szabályozás változásai-ban mutatkozik meg és betetőződik a Szovjetunió Legfelső Tanácsának 1944 július 8-án kelt rendeletében, mely a házasságkötésnél bevezeti az anyakönyvezési kényszert, a házasság felbontását pedig bírói eljárásra bízta.

III.

1. A háború sok családjogi problémát vetett fel, nem egyszer összekuszálta a házastársak és rokonok kapcsolatait és gyakran olyan helyzeteket teremtett, melyek határozott tisztázást követeltek.

Az 1944 július 8-i rendelet 5. fejezete három családjogi témával foglalkozik: a házasságok anyakönyvezésével, a házasság felbontásával és a házasságon kívül született gyermek jogállásával. (Az első négy fejezet a sokgyermekes anyák segélyezéséről, a gyermekvédelmi intézményekről, a sokgyermekes anyák kitüntetéséről és a nem-házasokra és kevés gyermekű szovjetpolgárookra kirótt adóról szól.) Ezek közül ismertetem ezúttal a házasságok anyakönyvezetéséről és felbontásáról szóló rendelkezéseket.

⁴ A Szovjetunió minden egyes tagállamának a jogrendszer egyes területeire saját törvénykönyvei vannak, melyek az illető állam helyi viszonyaihoz alkalmazkodnak. Az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság törvénykönyvei a dolog természeténél fogva többékevésbé mintául szolgálnak a többi tagállam törvényhozásának.

Az 1927 január 1-én hatálybalépett családjogi törvénykönyv 1. §-ában megelégszik annak kijelentésével, hogy »a házasság anyakönyvezését állami és társadalmi érdekek miatt, valamint a házastársak és gyermekek személyi és vagyoni érdekei védelmének megkönnyítése céljából« vezetik be. Az anyakönyvezés azonban még nem volt kötelező és a nem anyakönyvezett (csupán tényleges) házasságban élő felek jogai azonosak voltak a regisztrált házasságban élőkével. A házasság anyakönyvezése csupán »kétségtelen bizonyítéka« (2. §) volt a házasság fennforgásának, valójában azonban csak egyszerű praesumptio iuris, mely peres úton megdönthető volt. Anyakönyvezett házasság esetén is lehetett peres úton bizonyítani, hogy házasság mégsem forog fenn. (Az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság Legfelső Bírósága polgári kollegiumának határozata a »Szugyebnaja Praktika« 1927. évi 19. számából.)

Mód volt azonban ennek az ellenkezőjére is. A törvény 12. §-a alapján bírói eljárásnak volt helye annak tisztázására, hogy valamely tényleges együttélés valóban házasság-e. Ezt a kérdést a bíróság a körülmények mérlegelése alapján döntötte el. Házasság fennforgása mellett szóltak: közös együttélés, közös háztartás, házastársi viszonyra utaló kijelentések harmadik személyek előtt személyes levelezésben és egyéb iratokban, kölcsönös anyagi támogatás, a gyermekek közös nevelése stb.

A házasság anyakönyvezésének tehát a törvény szerint általában csupán *deklaratív* hatálya volt. A bíróságok gyakorlatában azonban a regisztrálás mégis szert tett némi jogalapító, pontosabban jogszüntető erőre, mégpedig két házasság összeütközése esetén. Abban az esetben ugyanis, midőn a bíróság a 12. §. értelmében megállapítaná »tényleges házasság« fennforgását, tartozik előbb felvetni azt a kérdést, hogy a megelőző anyakönyvezett házasság ténylegesen megszűnt-e vagy sem, »mert anyakönyvezett házasság egyidejű létezése esetén a bíróságnak nincs joga elismerni pusztán tényleges házassági kapcsolatok fennforgását«. (Az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság Legfelső Bírósága Elnökségének 1935 szeptember 16–17-i határozatából.) Ennyiben tehát erősebb volt a regisztrált házasság a nemregisztráltnál: kettős házasság nem jöhetett létre. A második »tényleges házasságtól« a bíróság megtagadta a jogvédelmet.

2. Az 1944 július 8-i rendelet a házasság anyakönyvezését *konstitutív* hatállyal ruházta fel. Idézem magyar fordításban az idevágó 19. és 22. §-okat.

19. §. Csupán az anyakönyvezett házasságból származnak a házastársaknak azok a jogai és kötelezettségei, amelyeket a szövetséges köztársaságoknak a házasságról, családról és gyámságról szóló törvénykönyvei tartalmaznak.

Azok, akik a jelen rendelet megjelenéséig tényleges házassági kapcsolatban élnek, anyakönyveztetik házasságukat a tényleges együttélés időtartamának feltüntetésével.

Ezekhez az anyagijogi szabályokhoz csatolkoznak a 22. § alaki rendelkezései.

22. §. A személyazonossági igazolványokba (»paszport«) feltétlenül bevezetendő az anyakönyvezett házasság a házastárs vezetéknevének, keresztnevének, apanevének⁵ és születési évének, valamint a házasság anyakönyvezetése helyének és idejének feltüntetésével.

A házasságok formaszerű anyakönyvezésének fontosságát aláhúzza még a rendelet 30. §-a is, midőn előírja, hogy a házasság regisztrálásának *ünnepélyes külsőségek* közepette kell végbe mennie.

Ez a szabályozás gyökeres változást jelent a szovjet házasságijog eddig érvényben volt fakultatív anyakönyvezési rendszerével szemben.

Az anyakönyvezett és nem-anyakönyvezett házasság kettőssége megszűnt. Ezentúl csak egyféle házasság lehetséges: az anyakönyvezett házasság. A felek formátlan megegyezése vagy tényleges együttélése még nem eredményez házasságot és a régebbi törvény által az anyakönyvezettel egyenértékűnek elismert, 1944 július 8-a előtt létrejött ily »tényleges« házasságok 1944 július 8-tól ex nunc nemlétező (non existens) házasságokká válnak. Ez a fajta érvénytelenség azonban sajátos módon orvosolható (konvalidálható) azáltal, hogy a felek kapcsolataikat utólagosan anyakönyveztethetik. Ennek az utólagos anyakönyvezésnek visszaható hatálya van abban az esetben, ha a felek az anyakönyvezést megelőző »tényleges« házasságbeli együttélésük időtartamát is bejelentik az anyakönyvet vezető hatóságnál.⁶

Az 1944 július 8-a után formátlanul kötött »házasságok« érvénytelensége azonban már nem orvosolható ex tunc hatállyal. Ezek csak a anyakönyvezés időpontjától kezdődően válnak érvényes házassággá.

A nem-anyakönyvezett »házasságnál« természetesen nem állanak be az érvényes házasságnak *sem személyi, sem vagyoni* jogkövetkezményei.

Nincs tehát *névviselés* a házastársra való tekintettel. (Az érvényes házasságban élő házastársak ugyanis, megállapodásukhoz képest, viselhetnek közös vezetéknevet — akár a férj, akár a feleség nevét — vagy megtarthatják házasság előtti vezetéknevüket.)

Az ilyen együttélésből származó gyermekek csak az anya vezetéknevét viselhetik. (Egyébként a gyermek vezetékneve a szülők megegyezésének tárgya, ha különböző vezetékneveket viselnek. Megállapodás hiányában a gyámhatóság dönt.)

Tartásdíjat sem követelhet ilyenkor az anya a természetes apától. A gyermektartásdíjat házasságon kívül született gyermekek után az állam fizeti az anyának, vagy az anya beadhatja gyer-

⁵ Oroszoknál szokásos második keresztnév, melyet az apa keresztnevéből képeznek.

⁶ Az anyakönyveket a Szovjetunió területén városokban és járási székhelyeken »A polgári állapot tényeinek feljegyzésére szolgáló hivatalok« (orosz rövidítése: »ZAGSz«), falvakban és munkástelepeken a helyi tanácsok vezetik a Belügyi Népbiztosság felügyelete alatt.

mekét állami gyermeknevelő intézetbe az állam költségén történő eltartás és nevelés céljából.

Nem-anyakönyvezett házasságban élőknel nincsen meg a *szovjetállampolgárság* egyszerűsített megszerzésének kedvezménye sem. (A házasság egyébként sem érinti az eredeti állampolgárságot, de a másik házastársával egyező állampolgárság megszerzése egyszerűsített eljárás útján történik.)

Nincsen az ilyen »házasságoknál« *eltartási kötelezettség* sem a munkaképtelen házastársassal szemben s nem lehet szó — az érvényes házasságban élőknel egyébként meglevő — *közszerzemény*-ről sem.

További vagyoni jogi folyamánya a nem anyakönyvezett »házasság« érvénytelenségének még az is, hogy az így együttélők között a *házastársi öröklés* is ki van zárva, ami azzal a következménnyel jár a szovjet orosz Polgári Törvénykönyv 418. §-a szerint, hogy akár törvényes, akár végrendeleti öröklésnek a túlélő »nemtörvényes házastárs« javára csak akkor van helye, ha munkaképtelen és vagyontalan s egyszersmind a halál előtt legalább egy évig az elhunynak teljesen eltartottja volt. A gyermekek öröklési jogát természetesen sem az apa, sem az anya irányában nem befolyásolja az ilyen érvénytelen házasság.

Tekintve, hogy ezentúl a házasság fennállását kizárólag a házassági anyakönyv, illetőleg kivonata bizonyíthatja, megszűnik az 1927. január 1-én hatálybalépett családjogi törvény 12. §-ában szabályozott kereset a nem-anyakönyvezett házasság fennállásának megállapítására. Az új rendeletből, mely minden vita kizárásával hitelesen akarja tisztázni a családjogi viszonyokat, értelemszerűen következik az is, hogy az anyakönyvezett házasság a felbontásig mindenképpen házasságnak tekintendő, tehát nincs helye bírói megállapításnak arravonatkozóan, hogy a felek között *nem áll fenn házasság*. Így tárgyalanná vált az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság Legfelső Bírósága Polgári Kollegiumának az első pontban idézett 1927-es határozata is.

A családjogi törvény 4–6. §-aiban felsorolt regisztrálási akadályok: 1. A házasulók közös megegyezésének hiánya; 2. 18. életévénél fiatalabb kor; 3. fennálló házasság; 4. elmebetegség vagy elmebetegség; 5. egyenesági rokonság, teljes, vagy féltestvéri viszony; 6. a 132. §-ban felsorolt iratok (személyazonossági igazolvány, írásbeli kötelező nyilatkozat az 1–5. alattiakról és arról, hogy kölcsönösen ismerik egymás egészségi állapotát, különös tekintettel a nemi, ideg- és tuberkulotikus betegségekre) hiánya mostantól fogva valóságos *házassági akadályokká* alakulnak át, melyeknek fennforgása esetén a házasság nem anyakönyvezhető s így nem jöhet létre.

Mindezekből kitűnik, mennyire alapvető jelentőségű az eddigi jogállapottal szemben a házasságok kötelező anyakönyvezésének elrendelése.

IV.

1. A házasság felbontására vonatkozóan közel egy évtizedig változatlanul volt érvényben az 1927. január 1-én életbelépett családjogi törvénykönyv első részének 4. fejezete. (17–24. §§.)

E rendelkezések szerint a *házasság felbontása* egyszerűen a házassági életközösség megszűntetése által történik, akár a házastársak közös megegyezése alapján, akár valamelyikük egyoldalú kívánságára. Úgy az anyakönyvezett házasság, mint a nemanyakönyvezett (»tényleges«), valamint a nemanyakönyvezett, de a törvénykönyv 12. §-a értelmében bíróság megállapított tényleges házasság is egyaránt ily formátlan módon bontható fel. A házasságnak ekként történt felbontását azután lehetett anyakönyveztetni, de ez nem volt kötelező. Ha a házastársak a bontás megtörténtét nem anyakönyveztették s utóbb vitássá vált, megszűnt-e házasságuk, mód volt a házasság felbontásának tényét bírói úton is megállapíttatni. Ezt a bírói döntést azonban már be kellett vezetni az anyakönyvbe.

Ezzel a szabályozással az állam nagyfokú szabadságot akart biztosítani a házastársaknak a házaselet folytatása kérdésében. A házasság felbontásába tiltó vagy megnehezítő jogszabályok útján nem szólt bele. Nem mutatkozott azonban ilyen közömbösnek az állam a bontással kapcsolatban a gyermekek kérdésénél.

A házasság felbontásának anyakönyvezésekor az anyakönyvi hivatalok kötelesek voltak tisztázni azt a kérdést, hogy melyik gyermek melyik házastársnál marad és melyik szülő milyen mértékben tartozik viselni a *gyermekek nevelésének és eltartásának* költségét. A házastársaknak e kérdésben létrejött megegyezését bevezették az anyakönyvbe és a bejegyzésről készült kivonat végrehajtható közokirat volt. A körülmények változása esetén a megállapodásban kikötött összeg felemelését peres úton lehetett követelni az 1937. május 10-én kelt kiegészítő rendelet szerint. (Vö. Pp. 413. §.)

Ha nem jött létre megegyezés a házastársak között a gyermekek tartására, az anyakönyvi hivatal az iratokat még aznap köteles volt átadni az anya lakóhelye szerint illetékes *bírósághoz* az ügynek köztörvényi úton való eldöntése végett. E per végleges eldöntéséig is a bíróság az iratok megérkezésekor azonnal határozatot hozott a gyermekek ideiglenes eltartására. Magára az eljárásra rendkívül jellemző az Orosz Szocialista Föderatív Tanácsköztársaság Legfelső Bírósága

IRÓGÉP, SZÁMOLÓGÉP

VÉTEL — CSERE — ELADÁS — JAVÍTÁS

WINTERITZ DIXI IRÓGÉPSZAKUZLET

Budapest, VI., Podmaniczky-u. 1 — Tel.: 123–251

TRIUMPH és EVEREST írógépek vezérképvislete

1931 február 26-i teljes ülési határozata, mely a következőket mondja: »A házasság felbontásával kapcsolatos kérdések elbírálásánál az egyetlen dolog, aminek ezekben az ügyekben a bírót érdekelnie kell: a gyermekek érdekei, hol van jobban biztosítva a gyermekek megfelelő nevelése.«

A munkaképtelen házastárs eltartásának kérdését szintén tisztázni kellett a bontás anyakönyvezésénél s meg nem egyezés esetén az előbbivel azonos bírói eljárás indult meg. A munkaképtelen házastársnak (akár férfi, akár nő) joga van ugyanis, még a házasság megszűnése esetén is, eltartás követelésére a másik házastársától, ha a bíróság megállapítja, hogy utóbbinak módja van a támogatásra. A házasság megszűnése után legfeljebb egy évig követelhet eltartást a munkaképtelen házastárs.

A családjogi törvénykönyv életbelépését követő évek azt tárták fel, hogy nem mindenki tudta kellően értékelni a szovjet törvényhozásnak ezt a nagyvonalúságát, mely a házasság felbontásánál — a gyermekek és a munkaképtelen házastárs kérdésének kivételével — jóformán teljes beavatkozásmentességet biztosított a házaspár feleknek. Ez a felismerés vezette el a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságát és a Népbiztosok Tanácsát az 1936 június 27-én megjelent rendelet megalkotására. Ez a rendelet, mely 8 fejezetben foglalkozik a gyermekvédelem, nyavédelem, elvetelés és családvédelem kérdéseivel, közbeeső fejlődési fok az 1944 július 8-i rendelet felé vezető úton.

Az 1936. június 27-i rendelet 8. fejezete foglalkozik a tartásdíjak nemfizetése esetén kiszabható büntetés súlyosbításával és a házasság felbontására vonatkozó jogszabályok módosításával. Figyelemreméltó a 27. § indokolásának beillő megállapítása, mely előírja, hogy »a családdal és a családi kötelezettségekkel szemben tanúsított könyormű magatartás elleni harc céljából« a házasság felbontásának az anyakönyvi hivatalban kell megtörténnie, jelen kell lenni mindkét félnek és a válás megtörténtét fel kell tüntetni személyazonosság igazolványukban. Ugyanakkor erősen progresszív díjat állapít meg a rendelet a bontás anyakönyvezéséért. Ez a díj második válás esetén háromszorosra, harmadik válás esetén hatszorosra az első válás alkalmával fizetendő díjnak.

Ez a szabályozás már komoly lépés volt a család megerősítésének terén, de még mindig nem vezetett teljesen megnyugtató eredményre.

2. Az 1944 július 8-i rendelet nem elégszik meg kényelmetlenségi és pénzügyi akadályok felállításával. Nem bízza többé kizárólag a házaspár felek megítélésére, hogy felbontják-e házasságukat. A házasság felbontása kérdésének elbírálására beiktatja a bíróságot.

Az idevonatkozó 23–27. §-ok a következőképpen hangzanak:

23. §. A házasságot a bíróság bontja fel nyilvános tárgyaláson. A házastársak kérelmére a tárgyalás, a bíróság döntése alapján, szükség esetén zárt ülésben is lefolytatható.

24. §. A házasság felbontását célzó bírói eljárás megindításakor feltétlenül figyelembe veendő a következő követelmények:

a) A népbírósághoz⁷ kérvény nyújtandó be a házasság felbontása iránt — a bontási kérelem indokainak, valamint a másik házastárs vezetéknévének, keresztnévének, apanévének, születési évének és lakóhelyének feltüntetésével; a házasság felbontására irányuló kérvény benyújtásakor lerovandó 100 rubel;

b) a házastárs megidézendő a bíróság elé a másik fél által beadott felbontási kérelem vele való ismertetése és a válás indokainak előzetes kivizsgálása, valamint a bírósági tárgyalásra megidézendő tanúk megállapítása végett;

c) a helyi hírlapban hirdetményt kell közzétenni a házasság felbontására irányuló bírósági eljárás megindításáról. A hirdetmény költségei a házasság felbontását kérelmező felet terhelik.

25. §. A népbíróság megállapítja a házasság felbontására irányuló kérelem indokait és kísérletet tesz a házaspár felek kibékítésére. Ebből a célból feltétlenül meg kell idézni mindkét házastársat és szükség esetén a tanukat.

Abban az esetben, ha a házaspár felek kibékülése a népbíróság előtt nem történt meg, felperes a házasság felbontására irányuló kérelmével a felsőbb bírósághoz fordulhat.

Házasság felbontására vonatkozó határozatot hozhat a területi, vidéki, körleti, városi bíróság,⁸ vagy a szövetséges és autonóm köztársaság legfelső bírósága.

26. §. A területi, vidéki, körleti, városi bíróság vagy a szövetséges és autonóm köztársaság legfelső bírósága abban az esetben, ha a házasság felbontását multhatatlanszükségessé teszi, el,

a) eldönti, melyik gyermek melyik házastársnál marad és melyik szülő milyen mértékben viseli a gyermekek tartásának terheit;

b) megállapítja a házaspár felek között a vagyon felosztásának rendjét természetben, vagy eszmei hányadok szerint;

c) az elvált házastársaknak kívánságukra visszahagyja házasságelötti vezetéknévüket.

27. §. A bírósági döntés alapján a polgári állapot tényeinek feljegyzésére szolgáló hatóság kiállítja a házasságfelbontási bizonyítványt, melynek kiadásakor feljegyzést vezet be a felbontásról mindegyik házastárs személyazonossági igazolványába és lefizetett az egyik vagy mindkét féllel, a bíróság határozatához képest 500-tól 2000 rubel összegig terjedő díjat.

Itt tehát már szabályszerű bontóperrel állunk szemben, melyben nemcsak az előzetes békéltetési eljárást találjuk meg, hanem — ha figyelembe vesszük az ügyésznek az Orosz Föderatív Szocialista Tanácsköztársaság polgári perrendtartásának 2. §-ában biztosított azt a jogát, mely szerint bármely perbe az eljárás bármely szakán beavatkozhatnak — ráismerhetünk a Pp. 644. §-a szerinti ügyészi szerepkör analógiájára is.

A házasság felbontására irányuló eljárás az új rendelet szerint három, egymástól elkülönülő részre bomlik.

a) Az eljárás első szakasza a népbíróság előtt lefolytatandó előkészítő eljárás: kérvény, alperes megidézése a tényállás tisztázása céljából, hirdetmény a helyi lapban, békéltetési tárgyalás mindkét fél jelenlétében.

A régebbi helyzettel szemben a legfontosabb eltérés (amit a házasság felbontásának peres útra terelése tulajdonképpen multhatatlanság maga után von) az, hogy a házasságfelbontási kérelemben az indokokat is elő kell adni. Sem az 1926-os családjogi törvény, sem az 1936-os novella nem tartalmazott ilyen rendelkezést.

⁷ Megfelel a mi járásbíróságunknak.

⁸ Megfelelnek a törvényszékeknek és táblának.

Ha a félnek indokokat kell előadnia, akkor természetesnek és magától értetődőnek látszik, hogy a rendelet előírja *bizonyítási eljárás* lefolytatását is.

Mindez távolról sem jelenti még a *vétkeességi rendszerhez* való közeledést, habár kétségtelen, hogy van efféle kihatása is az 500—2000 rubeles bontási díj viselésének kérdésénél.

Újszerű a szovjet jogban a *kötelező békéltetési kísérlet* bevezetése is. A válás morális megnehezítését célozza a hírlapi hirdetmény közzétételére vonatkozó rendelkezés.

b) Az elsőfokú bíróságnak, a népbíróságnak a békéltetési eljárás lefolytatásán túlmenő jogai nincsenek: a házasságot fel nem bonthatja. Erdemi határozatot csak a felsőbb bíróság hozhat és ezzel megkezdődött az eljárás második szakasza, a *tulajdonképpeni bontóper*.

A felsőbb bíróság — esetleg újból lefolytandó bizonyítás alapján — szabadon mérlegeli a körülményeket és szabadon dönt a házasság felbontásának kérdésében. A rendelet meghozatala óta eltelt másfél év alatt kialakult már bírói gyakorlat a házassági bontóperekben és meg lehet állapítani, hogy a bíróságok az eléjük került esetek nagy részében nem bontották fel a házasságot. Felbontás esetén a bíróság dönt a gyermekekről, a vagyoni jogi kérdésekről és a névviseletről is.

c) A bontópert követi az eljárás harmadik szakasza, a házasság felbontásának *anyakönyvezése*, melynek alkalmával elég jelentékeny díjat kell a feleknek lefizetniük.

Mindezek a rendelkezések mélyen belenyúl a felek magánautonómiájába, s habár nem érik utól a közép- és nyugateurópai jogrendszerek szigorúságát, a szovjet jog előző álláspontjához képest mégis lényeges változásokat tartalmaznak. A házasság felbontása mindeztideig a házastársak tetszésére volt bízva. Az állam eddig csupán a gyermekek s a munkaképtelen házastárs eltartásának kérdésénél jelentette be érdekelttségét és ezeknek energikusan védelmére is kelt magánjogi és büntetőjogi szankciók útján. (Gyermektartásdíj roszhiszemű nemfizetése esetén pl. a szovjet orosz Büntető Törvénykönyv 158. §-a értelmében 2 évig terjedhető szabadságvesztés büntetés szabható ki.)

1944 július 8-tól kezdve kizárólag bíróság, mégpedig a szovjet igazságszolgáltatási rendszerben középfokú bíróság bonthatja fel a házasságot. A bíróság szerepe ezekben az ügyekben nem korlátozódik passzív magatartásra, a felek akaratának jogérvényes formába öntésére. A bíróság nem köteles a házasságot felbontani, hanem bizonyítási eljárást folytat le és ennek eredménye szerint határoz.

Tárgyaltanná válik tehát a szovjet orosz családjogi törvénykönyv 20. §-ában szabályozott bírói eljárás a házasság tényleges megszűnésének megállapítására. »Tényleges« megszűnés által a házasság még nem szűnik meg: az életközösség megszüntetése bírói felbontás nélkül — házasságjogilag — hatálytalan.

V.

Két pillére van a házassági köteléki jognak, s rajtuk nyugszanak a házasság személyi és vagyoni joghatásai is: a házasság keletkezésének és megszűnésének jogszabályai. A Szovjetunió házassági jogának legújabb fejlődése éppen ebben a két jogszabálycsoportban hozott alapvető változásokat.

Mi az iránya ennek a fejlődésnek? Általában azt mondhatnók: a házasság közérdekű voltának kidomborítása, a tipikus magánjogi (diszpozitív) szabályozás köréből való kiemelése. Ez — első vonalon — a nő és a gyermek fokozottabb védelmében és ezen túlmenően a felelőtlen házasságkötés és a könnyelmű válás elleni küzdelemben, általában: a *házasság intézményének megszilárdításában* jelentkezik.

A szovjet jog ma már nemcsak szemléltője és tudomásulvevője a polgárok házassági akaratmegnyilvánulásainak. Nem csupán »regisztrálja« ezeket s közhitelesen megállapítja joghatályosságukat, hanem el is bírálja őket s csak a megszabott előfeltételek fennforgása esetén ruházza fel őket érvényességgel.

Az új szovjet házassági jog lényeges részében konstitutív szabályok összessége: a kész tényeknek csak utólagos tisztázását szolgáló *megállapítási pereket* (a házasság fennállásának, fenn nem állásának és megszűnésének megállapítására) *kiküszöbölték*; ezeket a kérdéseket *jogalapító módon* dönti el a kötelező anyakönyvezés és a bontóper. A családjogi kapcsolatokat létrehozó pusztán tények jogi relevanciája ezentúl a leszármazásra és rokonságra szorítkozik. Különleges *házasságjogi* hatályra csak további feltételek mellett tesznek szert. A jog nem hajlik meg egyszerűen a tények előtt, hanem sajátos szabályozási körébe vonja őket.

Céltudatosan továbbfejlesztett *szocialista jogalkotással* állunk tehát szemben, melynek jelentőségét fokozza az a tény, hogy egyszersmind fontos lépés a szovjet házassági jog *egységesítésének* útján is. A szövetséges szovjet köztársaságoknak ugyanis saját külön családjogi kódexaik vannak, melyek egymás között — a helyi viszonyoknak megfelelően — kisebb-nagyobb eltéréseket mutatnak. Az 1936 június 27-i és 1944 július 8-i rende-

CILCER ÉS TÁRSA

PAPIRKERESKEDÉS
NYOMDAI MŰINTÉZET
BUDAPEST, V.,
DOROTTYA-UTCA 9.

*

ÚJ TELEFONSZÁM: 38-55-07

letek azonban már össz-szövetségi jogszabályok, melyek a Szovjetunió egész területén hatályosak.

Ezeknek az új jogszabályoknak a világánál megfelelő beállítást nyer az Ideiglenes Nemzeti Kormány 8600/1945. M. E. sz. rendelete, mely revízió alá veszi bíróságainknak a Szovjetunióban kötött házasságok tárgyában tanúsított, eleinte teljesen elutasító s később is meglehetősen szűkeklű álláspontját.

Ahhoz, hogy teljesen megérthessük és helyesen értékelhessük a szovjet jognak ezeket a változásait, bele kell illeszteniünk őket a családjog egész rendszerének módosulásaiába és a Szovjetunió szociálpolitikája fejlődésének keretébe.

A házasság megszilárdításával és védő intézkedésekkel való körülbástyázásával egyidejűleg

a Szovjetunió Legfelső Tanácsának elnöksége nagyjelentőségű módosításokkal fejlesztette tovább a sokgyermekes anyák jutalmazásának, segélyezésének és kitüntetésének, valamint a várandós nők és gyermekek védelmének rendszerét. Ugyanekkor megszüntette a házasságon kívül született gyermek anyjának vesszőfutását a tartásdíj behajtására a természetes apától. A szovjet állam teljesen magára vállalta ezeket a terheket.

E gazdasági előfeltételeknek a megteremtése tette lehetővé a házassági köteléki jog egyidejű szigorítását. *Egységes, szerves rendszer ez: hathatós anya- és gyermekvédelem az egyik oldalon, szilárd alapokon nyugvó házasság a másik oldalon.*

Dr. Névai László

Pengővalorizáció

(Bef.)

Könnyű a bíró dolga, ha reáhelyezkedhet a *quieta non movere* álláspontjára: *ingatlanközösség árverés útján megszüntetésére* az idők ismét alkalmatlanná váltak (P. V. 5.316/1942., J. H. 1942. 531., P. V. 1.082/1942., 1944. 488.); ugyanígy a régmúlt emlékei kísértének, midőn olvassuk, hogy az *opcióra* vonatkozó 26. sz. jogegységi döntvény 1944-ben is élő jog (P. V. 3.754/1943., J. H. 1944. 386.). A prevalorizációs korszakból ismert a *fordulónapok* körüli vita: rendes időkben az értékelési napnak meghatározása inkább a pedantéria eszköze, pénzromlás idején azonban húsba és vérbe vág, jelentősége sokszorosan túlmegegy azon, mint amit a jogszabály neki szánt. A P. I. 5.468/1941. sz. ítélettel eldöntött esetben (J. H. 1942. 343.) a Kúria még azon az alapon áll, hogy a hagyatéknak az *örökség megnyitakor* volt forgalmi értéke az irányadó és a kötelesrész kiszámításánál nem jöhet figyelembe, hogy a hagyatéki ingatlanok forgalmi értéke az osztályegység megkötése után emelkedett. A rövid döntvénytári közlés nem is egy, hanem két fordulónapot említ egymás mellett — látszatra örökervényű, vagyis oly jogtételt szögez le, amely nem függ attól, milyen mérvű lesz az áringadozás. De csakhamar fordulat áll be a Kúria gyakorlatában. A P. I. 5.341/1942. és 2.241/1943. sz. határozatok (u. o. 1943. 279. és 857.) most már kifejezetten tekintettel a rendkívüli viszonyokra az ajándék miatti kötelesrész kiszámításánál az ajándékozott ingatlan értékét megfelelően felemelik, bár nem mondják meg, hogy a felemelés mértékét milyen alapon határozzák meg. A P. I. 4.791/1943. sz. határozat (u. o. 1944. 218.) az ingatlanörökös terhelő készpénzhagyomány összegét nyilvánítja felemelendőnek az öröklési jogban irányadó méltányosság és kölcsönös értékiegyenlítés elvére utalással és jogszabály gyanánt szögezi le azt a tételt, hogy »ha a kötelezettség alapjául szolgáló vagyon a köve-

telés keletkezésétől addig az időpontig, amikor a kötelezettséget teljesíteni kell, a rendkívüli gazdasági viszonyok következtében lényeges emelkedés áll be, a kötelezettség mértékét ennek az értékcsökkenésnek, vagy értékelkedésnek méltányos figyelembevételével csökkenteni vagy emelni kell«. A Kúria a »kötelezettség alapjául szolgáló vagyon« alatt nyilván többet ért, mint a pusztá fedezetet; az örökghagyó a hagyományi pénzösszeget nyilvánvalóan az örökösnek hagyott ingatlan értékének hányadrésze gyanánt gondolta el.

Mindezek a példák az első valorizációs cam-pagneból jó ismerőseink. Ugyanilyen a következő típus, a *kisajátítási kártalanítás*. A Kúria a »rendkívüli viszonyok« figyelembevételével tolja előbbre az értékelési időpontot: a P. V. 3.754/1942. sz. határozatban (J. H. 1943. 832.) a becslés időpontjára, noha normálisan a birtokbavétel korábbi időpontja alapján kellett volna értékelnie, — de a becslési eljárásnak is a vége a mérvadó a P. V. 3.752/1943. sz. határozat szerint (u. o. 1944. 468.). Ezt az állásfoglalást nagymértékben megkönnyítette a törvénynek nyilvánvalóan nem a pénzromlásra gondoló rendelkezése a »valódi és teljes kártalanítás« megadásáról.

A kisajátítási kártalanítást már 1923-ban is az első jogcímek között valorizálta a Kúria; ezuttal azonban vitathatatlan ennek a jogcímnak az elsősége a Kúria 111. számú jogegységi döntvénye folytán (Magyar Közlöny 1945. 185.). Az 1944 április 15-én kelt P. V. 3.014/1943. számú elvi határozat előzőleg kimondotta, hogy az átértékelést lehetővé tevő jogszabály nincs. A VII. tanács ettől a határozattól el akart térni és így került az ügy a jogegységi tanács elé. A döntvény indokolása megállapítja, hogy az értékmérő szerepére csak állandó vásárlóerejű pénz alkalmas. Az aranypengőrendeletek által megállapított átértékelési lehetőség valósággá nem vált azért, mert az aranypengő jegyzését nem kezdték meg — viszont

azok a fontos közgazdasági szempontok, amelyek a jegyzés megkezdése elrendelésének korábban akadályai voltak, most már nem igényelhetnek elsőbbséget az értékállandóság szempontjai előtt. Utal a Kúria a felárrendszer bevezetésére, a külföldi pénznemek árfolyamának újabban foganatbavett jegyzésére, a munkabérek, szolgálati illetmények és közterhek felemelésére. Mindezekből pedig, úgymond a Kúria, az következik,

»hogy az aranypengőrendeletekben foglalt az a szabály, hogy a pengőnek, mint fizetési eszközben az aranypengőhöz való viszonyát a kormányhatóság további rendelkezésig változatlanul kell tekinteni, e rendelkezés elmaradása mellett is, a gazdasági és pénzügyi helyzet gyökeres átalakulása folytán most már minden magánjogi viszonylatban nem alkalmazható.«

Figyelemreméltók a »minden magánjogi viszonylatban« szavak; úgy tetszik, mintha a Kúria szerint az aranypengőrendeletek korlátai csak eklektikusan dőltek volna le: ha nagyon szükséges, úgy ezek a korlátok nem állhatják útját a bírói valorizációnak, de különben fennáll az aranypengőrendeletek valorizálási tilalma. E megjegyzés azonban ma már csupán történeti értékű, mivel a 12.430/1945. M. E. sz. r. 9. §-a az aranypengőrendeleteket hatályon kívül helyezte.

Az értékállandóság gondolatának háromévtizedes fejlődésének vázolása után napjainkig érkezünk el. Eddigi inkább történeti szemléletünknek hadd váltsa fel a dogmatikus tárgyalási mód. Vizsgáljuk, hogyan néz szembe a jog a pengőromlás problémájával és — hogyan igyekezik ezt kikerülni. A hitelező helyzete könnyebb, ha ki tudja mutatni, hogy követelése nem pénz fizetésére, hanem *naturálszolgáltatásra* irányul, — de ha már pénzkövetelés, akkor *külföldi pénznemben* legyen kiróva; ha mégis elkerülhetetlen, hogy a követelés magyar pénzre szóljon, akkor a számszerű avagy valamely értékmérő közbeiktatásával történő *felemelés*, valamint a pénzre átszámlálásnál irányadó *fordulónap* későbbi időpontra kitolása a szokásos jogtechnikai eszközök. De találkozunk *szoros értelemben vett valorizációval* is. A kérdések itt: a) kiköthető-e a valorizáció, b) lehet-e valorizálni kikötés nélkül is (mégpedig mostantól kezdve vagy visszamenőleg), végül c) nem válik-e a felértékelés következtében túlságosan terheessé a kötelem az adósra, — amely szempont csak ott szerepel a jogban, amidőn kifejezett valorizációról van szó, nem pedig akkor, midőn a hitelező lényegileg azonos eredményre más úton jut el. Mindezen kérdésekhez gazdag rendeleti anyagunk van, míg a bírói gyakorlat eredményei, kivéve a 111. JED-t, nem ismeretesek.

A fenti egyes típusoknak a következő jogszabályok felelnek meg:

a) Egyes rendeletek *természetbeni szolgáltatást* írnak elő korábban pénzben teljesítendő követelésekre. Így a 4.300/1945. M. E. sz. r. megszünteti a földadó pengőben való fizetését és elrendeli, hogy azt búzában vessék ki és terményben (esetleg borbán, 151.500/1945. P. M. sz. r.; búzában

borra szóló tartozás) róják le.¹ Ugyanaz az alapgondolata a 490/1946. M. E. sz. r. 4. §-ának, amely a magánalkalmazottakat élelmiszerek természetbeni kiadása útján rendeli javadalmazni és csak másodlagosan engedélyezi az élelmiszerek kalóriánkénti egységének pénzbeli ellenértékét. Az üzletükből elüldözöttek odavesztett áruik megtérítését elsősorban hasonló mennyiségű és minőségű áruk természetbeni kiadása útján igényelhetik (7.590/1945. M. E. sz. r. 6. § (1) bek.).

b) Ugyancsak ismeretes a rendeletalkotó előtt a *fordulónapok előretolásának* jogeszköze. Így a politikai üldözöttek egyes ingók értékének megtérítését a jelenlegi árak alapulvételével követelhetik és ugyanily értékben térítendő meg az eszközölt beruházások (7.590/1945. M. E. sz. r. 4—6. §-ai, 300/1946. M. E. sz. r. 4. § (4) bek., 5. § (2) bek.). A vagyonáttruházási illeték kiszabásánál a 11.270/1945. M. E. sz. r. előretolja az értékelés fordulónapiját, a bejelentés, esetleg a szakértői becslés időpontjára.

c) A pénzérték romlásának legprimitívebb paralizálása a követelések *számszerű felemelése*. Lehetetlen felsorolni mindazokat a rendeleteket, amelyek anélkül, hogy a pénzromlásra hivatkoznának, felemelik a közszolgáltatásokat, sőt a közösségtől járó egyes szolgáltatásokat is. Elvileg, bár nem ily terjedelemben, emelések stabil valuta mellett is előfordulhatnak. Ahol azonban nem csupán egyszerű felemelés történt, hanem a jogszabály az ő felemelési akarátát valamely közbeső értékmérő beiktatásával fejezi ki, ott már közel járunk a valorizációhoz. Így például vannak közszolgáltatások, sőt a köztől járó szolgáltatások is, amelyeket a vonatkozó rendelet valamely fizetési osztályhoz tartozó közalkalmazott mindenkor javadalmazásához hasonlóan emel fel. Egynehány példa a sok közül: tudakozódó lapok ára, cég hirdetési díjak, közjegyzői és végrehajtói díjak, igazoló bizottsági tagok és népbírák napi-díjai. Igen fontos példa ebből a csoportból a magánalkalmazotti nyugdíjaknak a mindenkori aktív magánalkalmazottak hasonló kategóriájának javadalmazásához való kapcsolása (410/1946. M. E. sz. r. 4. §).

¹ Szemben a Jt. 7. §-ával, amely csak a búza pénzbeli ellenértékének telekkönyvi bekebelezését engedte meg, a búzában kirótt földadó 20/1946. M. E. sz. r. 2. §-a szerint telekkönyvileg is biztosítható.

Irógép, Számológép

javítás, karbantartás,
vétel, eladás

*

FUNK JÓZSEF

I R Ó G É P Ü Z E M

V., Cs'ky-utca 4. szám. Telefon: 121—347

d) Egyes esetekben kifejezett *valorizációt* is ismernek a jogszabályok, mégpedig *index (jelzőszám)* alapján. Többféle jelzőszám van és pedig:

1. *Tetőhelyreállítási kölcsönök és lakáshelyreállítási költségek* (5.120/1945. M. E. sz. r. 8. §, 10.300/1945. M. E. sz. r. 19. § (3) bek.), *iparindítási hitelek* (8.900/1945. M. E. sz. r. Vannak azonkívül ú. n. *célhitelek*, amelyeket a 12.450/1945. M. E. sz. r. 3. és 7. §-ai továbbra is fenntartanak. A Magyar Közlöny állandóan közli a fakitermelés, borértékesítés céljára nyújtott hiteleknél irányadó jelzőszámot, sőt újabban a mezőgazdasági, ipari és általános árindexszámot is.

2. Az *adópengő*, amelyet a 11.600/1946. M. E. sz. r. 1. §-a és a 12.430/1945. M. E. sz. r. 1. §-a számolási értéknek minősítenek, szintén indexvaluta. Az adópengő csak kirovóként szerepel, míg lerovóként a pengőérték törvényes eszközei fungálnak. Az adópengő elsődleges — bennünket ezuttal kevésbé érdeklő — alkalmazása a köztartozások körébe esik; a 81.600/1946. VII. P. M. sz. r. kiterjeszti az adópengő alkalmazását a társadalombiztosítás terére is, míg a 3.600/1945. VII. P. M. és a 70/1946. K. Sz. M. rendeletek a köztartozásokkal rokon, egyéb jogcímeket is felsorolnak.

A 12.430/1945. M. E. sz. r. 1. §-a szerint generális szabály, hogy pénzkötelmeket adópengőben mint számolási értékben is meg lehet határozni. De tovább is megy a rendelet. Vannak jogcímek, amelyeket valorizálni csak adópengőben lehet: belföldi pénzértékre szóló takaré-, illetve folyószámlabetétek (2. § (1) bek.). A rendelet erejénél fogva adópengővé fordul át a korábbi pengőtakarékbetét 1946 január 10-ével ellenkező kívánság híján (2. § (2) bek.), folyószámlabetét a hitelező kívánságára (2. § (3) bek.), pengőkölcsön, vagy váltóval fedezett tartozás a késedelem beálltával, illetve a rendelet hatálybalépésével (6. §). A hitelezők annakidején nyilván vitatni fogják, hogy az adópengővé való átfordulás nem jelenti egyúttal a valorizáció maximálását is. Végül a Magyar Nemzeti Bank váltó- és lombardkölcsönt csak adópengőben folyósíthat (u. o. (3) bek.). Figyelemreméltó a hasonlóság az 1931. évi aranypengő rendeletekhez.

Jogszabály áll fenn tehát többféle valorizációs kikötésre, amely kikötések közös vonása, hogy valamennyien csak *ex nunc* hatnak, de nem tekinthetők kimerítőeknek, mert kétségtelenül lehet valorizálni másképp is; még kevésbé jelenti ennek a háromféle módozatnak a rendeleti szabályozása azt, hogy a multbeli másképpen eszközölt valorizációs kikötések hatálytalanokká váltak. A rendeletek szerint valorizálni lehet tehát:

1. adópengőben,²

2. a Magyar Nemzeti Bank hitelakciói során másként is, ami mellett

3. fennmaradnak az egyéb jogszabályok által megállapított ártértelezési módozatok. Ezenkívül

² Meglepő, hogy az 1925: XXXV. t. c. 20. §-a folytán jelentőségét elvesztett aranykorona a vám és mérlegpénz lerovásánál még mindig élő valami, bár egyenlővé tétetett 15.000 adópengővel (190/1946. M. E.).

bizonyos esetekben már csak *ex nunc*, — vagyis az eddigi pénzromlás tudomásul vétetik, de a további pénzromlás mégis ki van küszöbölve — fennáll a valorizáció *ex lege* is.

A multbeli valorizációs kikötések közül a 670/1946. M. E. sz. rendelet szabályozza az *arany- és valutakikötések* alapján eszközzendő valorizációt. A rendelet számos vitakérdést vet fel, aminek oka, hogy a rendeletalkotó az előtte lebegő két részletkérdés megoldására gondolt és ezért nem méltatta kellőképpen, hogy az általa eszközölt rendezés egészen alapvető elveket érint.

A rendelet kettős a *propos-ból* született. Az egyik az volt, hogy a Magyar Nemzeti Bank egyes külföldi pénznemek árfolyamának, valamint az arany átvételi árának jegyzését 1945 október 22-én megkezdte — bár újabban ezek az árfolyamok ismét nem tétetnek közzé. A másik: a 410/1932. M. E. sz. rendelet hatálya lejárt, azt tovább nem hosszabbították meg — nem is lehetett, mert ez a rendelet az ú. n. aranypengőrendeletek folyamánya volt. Megszűnt tehát az aranykikötéseknek az a korlátozása, amely a pengő teljesértékűségének fikcióján alapult és 0.26315789 gramm finom aranyat egy a rendeletek szerinti aranypengővel vett egyenlőnek. Így tehát az aranykikötések — mondhatni — szabadjukra lettek volna eresztve. Ugyanide vezetett vagy legalább is vezethetett volna, ha az aranyalapon létesített valorizációs kikötéseket az arany jelenlegi jegyzése, a külföldi pénznem alapján kikötött valorizációt pedig ezen pénznem jelenlegi jegyzése alapján alkalmazták volna. Ezt a lehetőséget az irányadó tényezők aggályosnak látták.

A rendelet különböztet az 1945 január 1-e előtt illetőleg után létrejött kikötések között. Az 1945 január 1-e utáni kikötések tekintetében nincs korlátozás, tehát a szerződési szabadság érvényesül. Másképp áll azonban a kérdés az 1945 január 1 előtti ily kikötések tekintetében, ahol az elv az, hogy az új árfolyamok a pénztartozások pengőértékének megállapításánál továbbikiig nem nyernek alkalmazást; visszakövetelésnek azonban ezen a jogcímen nincs helye. A rendelet 2. §-a azonban tovább megy ennél a negatívumnál és kimondja, hogy a fent körülírt követeléseket további intézkedésig perelni nem lehet, a folyamatban levő perek felfüggesztendő, végrehajtásnak, csődnyitásnak, telekkönyvi előjegyzésnek ily követelések jogcímen nincs helye. Figyelemreméltó, hogy ez a rendelkezés oly pénznemben meghatározott követelésekre is vonatkozik, amelyek árfolyamának közzététele meg sem kezdődött. Ámde ez a szabály nem jelenti a régi valuta- vagy aranykikötések hatálytalanságát, amit mutat a rendeletnek az a rendelkezése, amely szerint a jogosított létfenntartásának biztosítása céljából előleget követelhet bírói úton is.

A rendelet háromrendbeli jogcíme állapít meg kivételes rendelkezéseket.

Az első jogcím az *életbiztosítás*, amelyből kifolyólag nincs helye előleg követelésének.

A második jogcím a *tartási jellegű*, valamint a *szolgálati jogviszonyból* eredő követelések, amelyek

pengőkövetelésekre fordulnak vissza. Hogy a rendelet éppen ezt a két jogcímet részesíti abban a privilegium odiosumban, hogy még a tartás céljára szolgáló előleg érvényesítését is kizárja, csak avval magyarázható, hogy a rendelet szövegezője feltehetőleg az e jogcímek valorizálását tárgyzó külön rendeletek kibocsátásában bízott.

A rendelet mellett számos érvet lehet felhozni; elsősorban azt, hogy az adósoknak túlterhes volna, ha az arany- és valutaárfolyam alapján valorizáló kikötések alapján a hitelezők korlátlanul felléphetnének. Hogy állunk azonban azokkal a valorizációs perekkel, amelyek az arany vagy a külföldi pénznem jelenlegi jegyzésének alapulvételével, de *nem kikötés alapján* indulnak meg, — ahol tehát egy 1938-ból eredő pengőkövetelést a felperes egyszerűen azon tény alapján kíván valorizálni, hogy a dollárárfolyam 1938-ban 3.40 volt, ma pedig ennyi és ennyi? A rendelet szóhangzata bizonyára nem vonatkozik reájuk, mert a követelés mértékét ily esetekben nem »kell« aranyra, illetőleg külföldi pénznemre pengőre átszámításával megállapítani. Az ily pereket tehát nem lehet felfüggeszteni, — viszont előleg érvényesítésének ily jogcímek alapján ugyancsak nincs helye. Vajjon helyes-e, hogy a valorizációs kikötés jogosultja hátrányosabb helyzetbe kerüljön, mint az, aki kikötés nélkül lép fel valorizációs igényrel? Ha pedig a rendeletet kiterjesztjük, kikötésen *nem* alapuló arany- vagy valutakurzus alapján kiszámított valorizációs igényre, mi történjék azokkal az igényekkel, ahol valorizációs értékmérő gyanánt nem aranyat, nem külföldi pénzt, hanem búzát, indexet, vagy valamely áru piaci árában beállott emelkedést alkalmaznak?

Mindezek a kérdések problémánkat a merő logikai, mondhatnám identitási szemléletből egy egészen más komplexumba terelik át, nevezetesen oda, vajjon mennyiben képesek az adósok egy nagyobb mérvű valorizációt elviselni? Viszont kétségtelen, hogy a méltánytalanság mindkét oldalon fennforog, a hitelező oldalán is, aki szintén nem kényszeríthető arra, hogy követelésének mikroszkópiusan törtrészeivel elégedjék meg. Ennek a kérdésnek további elemzése azonban túlmegy a jelen cikk keretein.

*

A cikk nyomdába adása után jelent meg az 1840/1946. M. E. sz. rendelet a tartásdíjak, életjáradékok, vagy más hasonló természetű időszakos szolgáltatások meghatározásának módja tekintetében. Ez a rendelet az elértéktelenedés kizárása végett a fent tárgyalt módszerekből hármát alkalmaz.

1. Tartásdíjak és járadékok a felperes kérelmére *adópengőben* állapíthatók meg, ha alperes jövedelme rendszerint megfelelően igazodik a pengő értékváltozásához. A rendelet csak azt mondja ki, amit rendelet nélkül is természetesnek éreznék, t. i., hogy a) az átértékelés eszköze lehet az adópengő kikötés híján is és b) a bíróság

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ
LEGNAGYOBB REGÉNYE

P l i v i e r:
Sztalingrád

NÉMET ÍRÓ NÉMET SZEM-
SZÖGBŐL MEGÍRT MONU-
MENTÁLIS ALKOTÁSA

*

K A P H A T Ó
MINDEN KÖNYVESBOLTBAN

*

hozhat ítéletet adópengőben. Vitás lehet, vajjon tényleg így képzelte ezt a rendeletalkotó is, vagy pedig abból indul ki, hogy az adópengő csak akkor lehet kirovó, ha azt a jogszabály kifejezetten megengedi. A kívánatos értelmezés az volna, hogy ne csak tartásdíj, hanem például orvosi, ügyvédi tiszteletdíj is valorizálható legyen kikötés nélkül is az adópengő alkalmazásával, elsősorban természetesen akkor, ha 1946 január 1-e utáni jogcímről van szó.

2. Tartás és járadék mezőgazdával szemben *termények természetbeni szolgáltatása* alakjában is megállapítható. A végrehajtási jelzalogjog azonban, összhangban a jelzalogtörvénnyel, a termények mindenkor egyenértéke erejéig jegyzendő be.

3. Ha az adós közszolgálati alkalmazott vagy kollektív szerződés hatálya alá eső magánalkalmazott, felperes kérelmére a marasztalás — sőt az alábbiak szerint a végrehajtás is — határozott összeg helyett az adósra nézve »irányadó« avagy »mindenkor irányadó« *fizetési osztály, illetve szerződési tétel szerint járó illetmény bizonyos hányadára* szólhat. Mondhatjuk: valorizáció munkabérváluta alapján. A »mindenkor irányadó« illetmény az adós előléptetése folytán emelkedő javadalmazás, — felperes tehát nem kérhet ily marasztalást, ha az illetményeknek nem pénzromlás, hanem előmenetel alapján bekövetkező emelését figyelembe venni nem lehet. Nem lehet ily emelést figyelembe venni a végleges nőtartásnál, mert ennek összege — feltéve, ha az a feleség életfenntartására elegendő — a férj bontáskori jövedelméhez igazodik.

Prima positióban a javadalmazás áll; ez a teljesítéskor fordul át pénzre, az akkori illetmények alapján. Teljesítés alatt a végrehajtási eljárás rendjén az utalványozást kell érteni és az akkori illetményeket szükség esetén a munkaadótól megtudni. A bürokrácia eddigi sablonjától való eltérés fokozódik azáltal, hogy a kiutalás jogerő bevétele nélkül történik — ami igen helyes rendelkezés és az intézkedő bírósági személyek felelősségének nagymérvű, bár teljesen indokolt fokozásával jár. Ha azonban a végrehajtás ingatlanra történik, a bejegyzéskori illetmények mérvadók, míg a többlet csak a maradványból jár. Helyesebb lett volna az így előálló méltánytalanságon akként segíteni, hogy a bejegyzett követelésnek a bejegyzés rangsorára irányadó nappal átszámított adópengőösszegre kellett volna szólnia.

További hiányossága a rendeletnek az, hogy a korábban megállapított tartásdíjak és járadékok átszámításáról nem rendelkezik és így azok tekintetében nincs más segítség mint a szolgáltatások felemelésére irányuló 670/1946. M. E. sz. rendeletnek az a rendelkezése, amely — mint fentebb láttuk — a külföldi pénznemben vagy aranyban kikötött ily járandóságokat kiveszi az előlegezési kötelezettség alól, ezáltal arra a méltánytalan eredményre vezet, hogy az ily követelések hitelezőit teljesen egyenlő helyzetbe juttatja a tisztán pengőköveteléssel rendelkezőkkel, vagyis a valuta, illetve arany kikötések hatálytalanokká válnak.

Dr. Vági József

SZEMLE

Önértékes és határozott szavakkal utasította vissza dr. Ladányi Ármint a Budapesti Ügyvédi Kamara most megválasztott elnöke a »csaló ügyvédek«-re utaló demagóg általánosítást. Nyilván ma is akadnak megtévedt ügyvédek — állapította meg a Kamara elnöke, de ezekre mindenkor kérlelhetetlen szigorral fog a kari fegyelmi bírások lesújtani. Vannak csalók, szélkakas jellemű, üzletes politikusok, ez a felismerés azonban époly kevéssé jogosít fel a politikusok összeségének hátrányos megítélésére, amint egyes ügyvédek esetleges visszaélései sem teszik menthetővé az ügyvédség egyeteme elleni kirohanást.

A Kamara elnökének szavaihoz kevés a hozzáfűznivalónk. Mindössze annak a meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy ha egy jogszabály alkalmazatlannak bizonyul arra, hogy az általa megalkotásakor *célba sem vett* eredményt megvalósítsa, ezért semmiesetre sem azok az ügyvédek felelősek, akik a jogszabály világos rendelkezéseinek érvényesüléséért küzdenek. Ha az ügyvéd »csalással« vagy »furfanggal« a jogszabály érvényesülését meggyőzővel fenyegeti, a jogszabály végrehajtása felett őrködő tényezők feladata, hogy a csalást és furfangot megakadályozzák. Ha azonban a panasz éppen eme

tényezők részéről hangzik el, nem tudunk attól a gyanútól szabadulni, hogy az ügyvéd felett megforgatott bunkó a jogszabályra kíván lesújtani.

V. P.

Mi lesz a bírói karral, — hangzott el az aggó kérdés csaknem tizenöt évvel ezelőtt e lap hasábjain — mi lesz a bírói karral, amely töretlen kitartással szenved az amúgyis szűkös illetményeinek mind újabb csökkentését? Mikor ér el ahhoz a kritikus határhoz, amelyen túl a legelemibb életszükségletek hiányával kell megküzdenie? Regnorum fundamentum lehet-e a nélkülözés és a reménytelenség? Ezek a komor kérdések ma fokozottabban időszerűek.

A magyar bíró az elmúlt harminc esztendő alatt sohasem volt abban a helyzetben, hogy magának bármilyen szerény tartalékokat gyűjthesse. Előle a mellékkereset minden lehetősége el van — és el kell, hogy legyen — zárva, így az igazságszolgáltatás ma a szó fiziológiai értelmében éhező emberekre van bízva. Hisszük, hogy ez a sajátságos kísérlet ismét a bírói intaktság csodájával fog végződni, de kételkedünk benne, hogy amikor a közmorál oly mélyre hanyatlott, megengedhető-e és bölcs-e ez a kísérlet.

A fűtetlen és hiányosan üvegezett hivatali helyiségek problémáját még csak megoldja időlegesen a közeledő tavasz, a bírói nyomor súlyos kérdés azonban csak gyors, céltudatos és nagyvonalú kormányintézkedés teheti elviselhetővé.

A budapesti ügyvédi kamara március 10-én tartotta meg tisztújító közgyűlését. A második világháború, a numerus clausus és nullus, a nyilas és német diktatúra, az ostrom súlyos sebeket ejtett az ügyvédi karon. Nem jött még el annak az ideje, hogy a magyar ügyvédi kar ezen legszomorúbb éveinek történetét objektíve feltárjuk. Az egész kar súlyos sebektől vérezve került ki az utolsó lustrumból. Elégző jellemző, hogy a 3126 bejegyzett ügyvéd közül csak 2001-nek volt választási joga. A többi részben fel van függesztve, részben a felszabadulás után nem jelentkezett, mert a hadifogságból vagy a deportálásból nem került még vissza (túlnyomó részben meghaltak, de még nincsenek holtánnyilvánítva), részben nyugdíjárulék hátralékuk miatt nem volt szavazati joguk.

És ily súlyos betegen kellett új vezetőséget választania. Oly életfunkció, mely még normális időkben is súlyos próbára tette a Kamara erejét. A túlnyomó többség a quietanon movere álláspontjára helyezkedett. Azokat és azok jelöltjeit választotta meg, akik a felszabadulás után erélyes kézzel rendet teremtettek, a Kamara ügyeit több mint egy éve vezetik és megtalálták a helyes középutat az irgalmatlan megtorlás és mindent megbocsátás között. Nehéz év volt, melyen átvezették a Kamarát, oly nehéz év, amelyen a magyar ügyvédi kar még nem látott. Dr. Ladányi Ármintnak ezen súlyos időben szerzett érdemeit ismerte el a kar, midőn elnökké választotta.

A vesztett háború, az ország területének összezsugorodása, az általános szegénység az ügyvédi kar száz éves betegsége, túlsúlyossága az anyagi helyzet további rosszabbodását vonta maga után, mely már a lefolyt évben súlyosan éreztette hatását. És ez a helyzet a legközelebbi jövőben tovább fog romlani.

A Kamara vezetésére minden téren nagy feladatok várnak.

T. M.

A jog léte és a demokrácia

Moór Gyula a *Jogtudományi Közöny* 1–2. számában közreadott értekezésében (*Demokrácia és világnézet*) leszögezi: »már maga az a körülmény, hogy mindenkit egyenlően kötelező jog létezik, — még a legtökéletesebb jogi tartalom mellett is — a demokráciának egy minimális megvalósítása.« Emlékeztetbe idézi, hogy a nagy demokratikus forradalmak harcosai egy zsarnok helyébe nem ötszáz zsarnokot akartak állítani, hanem meg akarták szüntetni embernek ember felett gyakorolt személyes uralmát és egyetlen úrrá a törvényt akarták tenni. E vélemény szerint tehát a jog uralmának pusztá ténye a demokráciának »egy minimális megvalósítása«.

Úgy véljük, hogy ez a felfogás csak a jognak, mint *formának és a formában jelentkező tartalomnak különválasztásán alapulhat*. Ha ez a különválasztás nem lehetséges, akkor a tétel sem állhat meg. Márpedig a forma a tartalom legáltalánosabb vonása, a tartalom pedig a forma konkrét megnyilvánulása. Minden tartalom magában visel olyan általános vonásokat, amely általános vonások absztrakciója adja meg a formát — viszont minden forma logikailag megfoghatatlan lenne, ha nem az absztrakció alapjául szolgáló tartalmak egyes vonásait jelentené. Eppen ezért a tartalmat és a formát mereven elválasztani egymástól nem lehet. Úgynevezett »egyenlően kötelező jog« létezése csak akkor szerepelhet tehát a demokrácia egy minimális megvalósításának, ha *egyenlően kötelező tartalom* is kifejezésre jut benne.

Igy vizsgálva formálisan egyenlően kötelező jog (a mindenkire formálisan érvényes jog) még nem tekinthető a demokrácia első lépésének. Az a

tény, hogy a jogszabály mindenkire egyformán érvényes, még nem jelenti, hogy mindenkire egyformán (tartalmilag) kötelező. A nagy demokratikus forradalom legjobb harcosai, amikor egy zsarnok helyébe a törvény uralmát követelték, ezzel nemcsak a törvény uralmát követelték, hanem *olyan* törvénynek az uralmát követelték, amely tartalmilag is mindenkire vonatkozik. A jogelmélet történelméből kétségtelen, hogy a tyrannusok éppen úgy törvényekkel akarták felépíteni a saját uralmukat, mint ahogyan törvényekkel akarták felépíteni a királygyilkosok a saját, vagy esetleg a nép uralmát.

A törvény formailag az állam területén lakó minden egyes személyhez intézett parancs. Az azonos értelemben vett jog (és Moór Gyula hivatkozott cikkében azonos értelemben használja) ugyancsak a területen lakók valamennyiéhez intézett parancs. Az a pusztá tény pedig, hogy a területen lakók valamennyiéhez (nyilvánosan közölt) parancs szól, a demokrácia léte vagy nemléte szempontjából (pozitív vonatkozásban) úgy véljük irreleváns. Az államon belül létezhetnek olyan törvények (a távolabbi és közelebbi multban egyaránt léteztek is), amelyek az állam területén lakók egy nagy csoportját kirekesztik az egyenlő alanyi jogok és köteleességek köréből. Ezek a jogszabályok szintén az állam területén lakók valamennyiéhez szólnak, mindenkivel szemben érvényesek, tartalmilag azonban a normának alávettettek jogai és köteleességei szempontjából lényeges különbséget mutatnak.

A demokrácia minimális megnyilatkozásának kellene tekinteni az értekezés felfogásába beleilleszkedve például az 1222. évi Aranybulla pusztá létét. Az Aranybulla XV. cikke kimondja pedig, hogy »a lovászok, pecérek és solymárok a nemesek falvaira szállni ne merészeljenek.« Minthogy lovászok, pecérek és solymárok alatt a király embereit értették, tehát ez a rendelkezés a király embereinek tartását a nemesek falvaira hárította. A XII. cikk kimondotta, hogy a király »disznai nemes ember erdején vagy rétyén ne legeljenek...« Vagy az 1836. évi VII. tc. a jobbágysági tartozásokról szólván az állam területén lakók valamennyiére érvényes, de kötelezettségeket csak az alattvalók

egy bizonyos csoportjára hárított. A legújabb időben az 1938. évi XV. tc., az 1939. évi IV. tc., az 1941. évi XV. tc. az állampolgároknak bizonyos csoportját kétségtelenül rendkívül súlyos joghátránnyal bélyegezte meg. Merő fikció lenne — és úgy véljük, veszedelmes fikció lenne — ezek mellett a hivatkozások mellett fenntartani azt, hogy már a formailag mindenkit egyaránt, egyenlően kötelező jog pusztá léte a demokrácia minimális megnyilvánulása.

Mindenesetre a kérdés felvetéséből két következtetést lehet levonni:

1. A jog kétségtelenül a demokrácia minimális megnyilatkozása akkor, ha tartalmilag egyenlő jogokat és kötelezettségeket hoz. Ez pedig csak akkor képzelhető el, ha *egységes jogközösségre* vonatkozik. Nem lehet szó tartalmilag egyenlően kötelező jogszabályról, ha ugyanazon államon belül *különböző osztályokra* vonatkozóan *különböző tartalmú jogszabályok*, vagy ha ugyanazon államon belül a személyeknek bármely okból elkülönített, *kiválasztott csoportjára* (faj, vallás, nemzetiség stb. szempontjából) más jogszabálytartalmainak vonatkoznak. *A formailag egyenlően mindenkit kötelező jog tehát csak akkor van korrelációban a demokráciával, ha — konkrét tartalmi eltéréseitől függetlenül — legalább abban az általános tartalmi vonásban is megegyezik, hogy egyaránt ró kötelezettséget és egyaránt ad jogot mindazoknak, akikre formailag érvényes.*

2. A jog formai létezése még önmagában épp úgy lehet a demokráciának, mint a demokrácia ellentétének a pillére. A jog funkcióján kívül fekszik a demokrácia bekövetkezése vagy benemkövetkezése. Kétségtelenül tartalmilag mindenkire egyaránt kötelező jogszabályok mellett sem konklúzió a demokrácia tényleges bekövetkezése, mert a jogok és köteleességek hálójában a jogalkalmazók döntik el valóságban a demokráciát és a jogosultak gazdasági egyenlősége tudhat csak a valóságban egyforma jogviszonyokat teremteni. *Moór Gyulának az álláspontja negatíve meghatározva elfogadható anynyiban, hogy jog nélkül nem képzelhető el a demokrácia, de a formailag mindenkire érvényes jog létéből nem lehet következtetést vonni a demokrácia léte.*

Dr. Szebenyi Endre

A 7.590/1945. számú rendelet köréből.

1.

A rendelet számos visszatérő vitás kérdést vetett fel. Az egyik ilyen vita arra vonatkozik, hogy a távollévő részére kirendelt gondnok jogosult-e a visszaigénylési kérelem előterjesztésére.¹

Lapunk egyik barátja küldötte be a szegedi ítélőtábla P. 3.396/1945, illetve a pécsi ítélőtábla P. 3.17/1946. számú ítéleteit. A szegedi tábla helybenhagyta a döntőbizottság határozatát, amely szerint a távollévő gondnok a visszaigénylési kérelmet előterjeszteni nem jogosult. A pécsi döntés a távollévő gondnokának a döntőbizottsági eljárásban való képviselői jogosultságát elismeri és a döntőbizottságot a visszaigénylési kérelem érdemleges elbírálásra utasította. A budapesti ítélőtábla P. X. 1591/1946. és P. X. 114/1946 sz. ítélete a szegedi tábla ítéletével egyezően a gondnok jogosultságát *nem* ismeri el.

Mindkét táblai ítélet erősen tele van tüzdelve szakaszokra való hivatkozással. Ha érthető is, hogy a hasonló kérdések elbírálása nem általános jogelvek szülte megfontolások, hanem a részletkérdésekre kiterjedő adottságok szerint történjék, a mostani vitakérdésnél mégis fontosabbnak tartjuk a tételes részletezést meghaladó egyetlen elvi szempont ki-domborítását. Ez az elvi szempont az államnak az a feladata, hogy jogvédelmet nyújtson. Ennek a jogvédelem nyújtási feladatnak a szellemében született meg az egész rendelet, de a rendeletnek azok a részletintézkedései is, amelyek a távollévő helyett a távollévő feleségének, másodsorban leszármazóinak megadják a visszaigénylési jogosultságot. Sehogyan nem tudjuk helyesnek elfogadni, hogy amikor a rendelet a távollévő helyett annak feleségét és másodsorban leszármazóit felruhazza a visszaigénylési joggal, ugyanakkor a visszaigénylési jogot magától a távollévőőtől megtagadni kívánja. Ha ily szabályt kétely nélkül tartalmazna a rendelet, akkor a rendelkezést kellene sürgősen megváltoztatni, de ha a rendelet ily szabályt

kifejezetten, kétséget nem tűrően nem állít fel, akkor értelmezése útján nem lehet szembe kerülni a minden perjogi eljárás egyik alapvető tételeivel, hogy a szabályozás célja a feleknek jogvédelemhez való juttatása. Ez a jogvédelmi igény korlátozást szenvedhet — a bizonyításra, felelősségre megteremtő rendelkezések állhatnak fenn — de a képviselői jog megtagadása már nem a jogvédelem megszorítása, hanem annak teljes elvonása. Mindenkor helytelennek vallottuk, ha az értelmezés során a *lex dura sed ita scripta* elvre történt utalás. A törvény nem mindenkor oly kemény, mint ahogy az értelmezés álláspontja mentségére azt feltünteti. E vonatkozásban kivételként egyetlen dogmatikus érvre kívánunk utalni, ugyanis a szegedi tábla a gyámtörvény 87. §-ának 1 és 2. bekezdései ellentétére hivatkozik, kiemelve, hogy a 28. §. a, b, c. pontjai alapján kirendelt gondnok minden peres és nem peres ügyben képviselheti a gondnokoltat, míg a 28. §. d. pontja alapján a kirendelt gondnok képviselői joga csak a vagyonkezelési ügyekre szorítkozik. Hát az üzlethelyiség visszaigénylése vajjon nem vagyonkezeléssel kapcsolatos ügy-e, mert az nyilvánvalóan nem vitatható, hogy a státus kérdések ama kategóriájába tartoznának, amelyre a gondnoki képviselőt kétségtelenül nem terjed ki. Nincs semmi kétség afelől, hogy bíróságaink elismernék a távollévő gondnok képviselői jogosultságát a telekkönyvi rendtartás 148. §-a alapján indított törlési perben, amely jogi jellege szerint éppen olyan recuperatorius igény, mint az üzlethelyiség visszaigénylésének modern esete. A kérdés gyakorlati jelentősége még ha azt, átmennetisége csökkenti is, indokoltá teszi, hogy a kérdéssel a jogegységi tanács foglalkozzék.

B. S.

2.

Nem egy esetben előfordult, hogy baloldali magatartás, vagy pedig az ország lakossága egy részére vonatkozó hátrányos jogszabályok következtében oly üzlet-, műhelyhelyiségek és ezekhez tartozó felszerelési, berendezési tárgyak kerültek kényszerű elidegenítés alá, melyeknek nem egyén, hanem valamely kereskedelmi társaság, pl. részvénytársaság szerepelt tulajdonosaként. Gya-

korta előfordult, hogy a részvénytársasági forma a hátránnyal sújtott személyhez való — üldöző magatartást tanúsító hatóság — közelebb-férközésének akadályát célozta csupán, valójában tehát üldözött egyén volt egyedül a tulajdonos. A rendelet nem gondolván ilyen lehetőségre, nem tartalmaz világos intézkedést. A jogszabály céljából következik azonban, hogy az ilyen, a társasági formát a törvénytelenül csorbított jogainak megóvása végett választó egyén mindabban a védelemben részesüljön, amelyben éppen ilyeneket a rendelet részesíteni szándékol.

Amennyiben tehát az mutatható ki, hogy például: a részvénytársaság *összes* részvényeinek tulajdonosa olyan *személy* volt, aki hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán, vagy baloldali magatartása folytán veszítette el azokat a javait, amelyeket a 7.590/1945. M. E. számú rendelet alapján vissza lehet igényelni, akkor a részvények elidegenítésében jelentkező átruházás esetére igénylőként a részvénytulajdonos léphessen fel és vonhassa perbe a részvények elidegenítése következtében átruházott részvénytársaságot magát az elvesztett üzlet- vagy műhelyhelyiség, felszerelés stb. visszaszolgáltatása iránt.

Alátámasztja ezt az álláspontot különösen az, hogy részvények visszaigénylésére a rendelet nem ad módot, de ily irányú igény érvényesítése célirányosnak sem mutatkozik, hiszen az ilyen (csak az ilyen) módon történt részvényátruházás esetén az azóta eltelt idő alatt a rt. számos olyan jószágot szerezhetett, vagy olyan teher viselésére kötelezhette magát, amelyek visszaigénylésére a rendelet céljánál fogva nem ad és nem is kíván módot adni, és illetve, amely terheknek az igénylő általi viselése méltánytalan lenne.

K. M.

Bizonyítási inség

Exner, a bécsi egyetem egykori professzora, a múlt század 80-as éveiben egy termékeny bizonyult rövid értekezésében rámutatott a balesetből származó igénnyel kapcsolatosan arra, hogy a károsultnak a jogrend által megadott igényei el-sikkadnak a bizonyítási teher szabályain, amelyeknek a károsult eleget tenni nem tud. Elveszi a balkéz, amit a jobbkez adott. Exner a bizo-

¹ A közlemény nyomdába adása után hirdették ki a 3060/1946. M. E. számú rendeletet, amely a kérdést az itt tárgyalt értelemben dönti el.

nyítási teher szabályaival szemben sürgette a segítséget. A segítség meg is jött. Nem a perjog szabályai, hanem az anyagi magánjog új szabálya, a tárgyi felelősség elismerése révén. Nálunk már Exnert megelőzően született meg az 1874. évi XVIII. t.-cikk a vaspályák felelősségét illetően, de a mi gyakorlatunk fejlődésére is, a tárgyi felelősségnek a vaspályán túla való kiterjesztése irányában ugyancsak üdvösen érezte erejét Exner jakkiáltása.

A szerződés világában könnyű a bizonyítás terhét ráhárítani arra, aki igénnyel lép fel. Az ő dolga, hogy ne csak az igény, de a bizonyíték megszerzéséről is gondoskodjék. Ihering a Zweck im Recht, a Geist im römischen Recht c. munkáiban ismételtelen panaszt emel a bizonyítási teher igénygyilkos hatása ellen. A római jog a tulajdonjog terén a probatio diabolica (már az elnevezés tüntető tendenciózus állásfoglalást tükröztet vissza) nehézségeinek leküzdésére termelte ki a quiritar tulajdon mellett a bonitar tulajdont, a rei vindicatio mellett a publiciana actiot. Végsőleg ugyanaz a gyökere a jóhiszemű szerzés tulajdonjogot keletkeztető szabályának a nemo plus iuris zsarnokoskodó logikai tételével szemben.

Háború utáni jogéletünk igen sok vonalon vet fel eseteket, amikor a felek megsínylik, hogy a reájuk háruló bizonyítási teher kötelezettségének megfelelni nem tudnak. Hajtszon meztelen önérdéket vagy a Kampf ums Recht magasabb ösztöne, a bizonyítási teher szertefolyó homokja vagy sáros kátyúja megrekeszti szekeredet. Bíró, hatóság bizonyítékot vár és kér tőled és te vergődsz sokszor, igazad biztos tudatában.

A jogrend nem halad el érzéketlenül ma sem az élet szükségletei mellett. A vélelem a bizonyítási teher megfordításának szabálya régi leltári eszközei a segítségnek. Jogalkotásunk eseti szabályokkal is operál. A 200/1945. sz. rendelet 9. §-a a kizsákmányoló ügylet megtámadásánál mentesíti a támadó felet a szükséghelyzet egyéni konkrét bizonyítása alól; az értékpapír megsemmisítési rendelet a kérelmező ellenfelére rója annak bizonyítását, hogy a kérelmező jogszerűen esett ki a megsemmisíteni kért értékpapír birtokából. (Ez a rendelet a maga területén valójában a magánjogi aspectust is megváltoztatja: a

jóhiszemű szerzés oltalma a szerzőre tekint, annak a helyzetét vizsgálja és a volt tulajdonossal elszenvetett joga elvesztését, még ha ekörül bármennyire hibátlan is; ezzel szemben a rendelet a birtokból kiesett tulajdonosra tekint, ügyet sem vetve a későbbi szerző helyzetére és most a későbbi szerző érdekét hagyja kiélegetlenül.)

Bírói gyakorlatunkban a bizonyítási teher szigorú megkövetelése ma sokszor zsákutcába juttatna. Bíróságaink mérséklettel és óvatosan számolnak azzal a nehézséggel, hogy a felektől nem lehet megkívánni oly szabatos bizonyítást, amelynek eszközeit megteremteni vagy sokszor csak konzerválni nem volt a feleknek módjában. A bíróság segítése mégcsak nem is egyoldalú, mert felperesi és alperesi oldalon egyaránt sűrűn van szükség a bíró segítő kezére, életismeretére, a valószínűsítő momentumok hangsúlyozottabb értékesítésére. Fel kell ismerünk, hogy új színeződést kapott a bizonyítási teher problémaköre és a valószínűségi bizonyításnak intézményes kialakulása, amelyről a mi irodalmunkban legutóbb Tury Sándor Kornél kitűnő tanulmánya számolt be, főként a biztosítási jog és orvosi kárterítés témakörében.

E sorok nem kívántak lealkudni semmit a bizonyítási teher elvi szabályából, csak arra kívántak reá mutatni, hogy bíróságaink egy új teherpróba elé kerültek, amikor esetenként konkrétan kell elbírálniuk a rendes körülmények között talán nem elegendő bizonyíték bonyolultabb értékelését. A feladat valójában nem új, csak sűrűsége változott.

B. S.

A Kuria 112. sz. jogegységi döntvénye kimondja, hogy a keresetindítással félbeszakadt elévülés a felek meg nem jelenése folytán előállt szünetelés esetében az elmulasztott határnapot, az előzetesen bejelentett szünetelés esetében pedig a bejelentést követő napon kezdődik meg újból. A korábbi gyakorlat ellentétes volt; volt oly gyakorlat is, amely szerint az elévülés csak akkor kezdődik újból, midőn a négyhavi határidő elteltével új határnap kitűzését lehet kérni. A Kuria szigorúbb álláspontot foglal el és ezt azzal indokolja, hogy amennyiben a határnap elmulasztása nem volt szándé-

kos, nyomban lehet új határnap kitűzését kérni, — ezenkívül pedig utal arra az eshetőségre, hogy az elévülés szünetelhet egységnyi tárgyalások és elismerést jelentő részfizetések következtében is. Az indoklás nem meggyőző. A szünetelés nemcsak megállapodásszerű lehet, hanem bekövetkezik igen sokszor az egyik fél — akár vétlen, akár vétlenes — mulasztásából, midőn a másik fél a mulasztás perrendszerű következményeit nem kívánja teljes mértékben levonni. A Pp. 475. §-ának esetében a négyhavi határidő letelte előtt az új határnap kitűzése egyáltalában nem kérhető, a 446. §. esetében vétlenség valószínűsítése szükséges, ami minden egyes esetben bírói kogniciótól függ. Más méltányossági körülmény figyelembevételének lehetőségére a törvény nem utal. A törvény négyhavi karenciális ideje — és az illetéktörvény ezzel párhuzamos kétszeres illetéke — nem akarhat egyebet, mint a feleket rendre tanítani, — ez a szempont azonban nem indokolhatja, hogy a hitelező követelése elévüljön azért, mert ügyvédjének mulasztását a bíró nem tekinti véletlennek. Ok és okozat számos esetben nem fognak egymással kellő arányban állni. Vagy, hogy Beck Salamon rögtönzött nézetét idézzem: az elévülésbe csak a tempus utile számít bele, már pedig nem tempus utile, az aminek utile volta bírói kegytől függ.

V. J.

A tartásdíjak, stb. meghatározása tárgyában kibocsátott 1840/1946. M. E. sz. rendelet adott esetben megengedi az ilyen követeléseknek adópengőben való megítélését. Tartunk tőle, hogy ez az önmagában helyes intézkedés az argumentum a contrario erejével akadályozni fogja más, a rendeletben fel nem sorolt követeléseknek adópengőben való megítélését. Holott ha a bíraskodás komolyságát veszélyeztetni nem akarjuk, a marasztalási összegeknek adópengőben, vagy más értékálló kiróvóban való rögzítését kötelezővé kell tenni. Amíg átértékelés nincs, legalább az ítélethozatal pillanatában kell a követelés értékét rögzíteni. Ha pedig — ami elkerülhetetlen — lesz átértékelés, úgy amíg a pengóromlás tart, az átértékelés eredményét kell értékálló ítéleti kiróvóval

megvédeni. Az erre vonatkozó jogszabály megalkotása több mint sürgős.

Hibaigazítás. Első számunk mellékletében a második helyen megnevezett szerkesztő neve helyesen: *dr. Névai László*.

JOGIRODALOM

»Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt (Hozzászólás a Sallai—Fürost ügyhöz)« címen hagyta el a sajtót *dr. Domokos József* legfőbb államügyész tanulmánya.

A könyv célja kimutatni, hogy a demokratikus meggyőződésükből kifolyólag szervezési tevékenységet kifejtő, mártírhálált halt Sallai Imrének és Fürost Sándornak rögtönítélő bíróság által történt halálra ítéltése jogi szempontból bűncselekmény, erkölcsi és politikai szempontból tartathatatlan.

Jogász és laikus által egyaránt élvezhető módon vezeti el az olvasót a kivételes büntető hatalom jogszabályrendszerébe és ott a dzsungeléhez hasonló sötétséget a csiszolt jogász elme éleiről visszaverődő fénysugarakkal teszi világossá.

Az olvasó maradéktalanul megismerkedik a kivételes hatalom jogszabályba iktatásának körülményeivel és azzal, hogy a Kúria 1930-ban a 930. számú elvi határozatában a kivételes hatalmat hatályában fennállónak mondotta ki. *Domokos* kimutatja, hogy 1923 február 10-ike után már nem volt a kormánynak törvényes joga a rögtönbíráskodás kihirdetésére. E joga csak akkor lett volna meg, ha a kivételes hatalom fenntartására vonatkozó jogszabályozást törvényhozói úton kellőképpen szorgalmazta volna. Minthogy azonban e tárgyban a kormány mindössze annyit tett, hogy 1922 december 7-én a közrend fokozot-

tabb biztosításáról szóló törvényjavaslatát benyújtotta és ebben a rögtönbíráskodásra vonatkozó eljárást is szabályozni kívánta, azonban ennek a törvényjavaslatnak a letárgyalására sort nem kerített és még ugyanabban az ülésszakban visszavonta, ezt többé elő nem terjesztette, nem valósult meg az a törvényhozói akarat, hogy a kivételes hatalmon alapuló rögtönbíráskodás csak akkor legyen meghirdethető, ha eziránt a törvényes (nem rendeleti) intézkedés valóban meg is történik.

Domokos József szerint nem lehet ilyenek tekinteni a kormányhatalomnak azt a látszatintézkedését, amellyel a nemzetgyűléshez törvényjavaslatot nyújt be, azt azonban nem tárgyalattja, sőt vissza is vonja.

Logikai érvei mellé szemléltetésre alkalmas módon sorolja a Közigazgatási Bíróság 1936-ban kelt határozatát, amely szerint az imént említett törvényjavaslatnak a visszavonása megszüntette azt a jogi hatást, amely a benyújtáshoz fűződött, következtetésképpen a rögtönbíráskodásra vonatkozó kormányrendelet 1923 február 10-ike után hatálytalanná vált.

A szerző ismerteti a Sallai—Fürost-ügy előzményeit, a rögtönbíráskodásnak azt a kiterjesztését, amelynek alapján a demokratikus államrendszerre törekvők két hősi halált halt harcosát a rögtönítélő bíróság ítélte halálra, az ítéletet, azt, hogy kegyelemre nem ajánlották.

Megállapítja, hogy alakszerű nyomozás folyt az ügyben, hogy nem állították haladéktalanul az ügyész elé a tetteseket, nem érték őket tetten, és hogy bűnösségük haladéktalanul nem bizonyult be.

Abban az esetben, ha a rögtönbíráskodási eljárás szabályait a kivételes hatalom jogszöveg életbenléte folytán alkalmazni is lehetett volna, akkor is vizsgálандó, vajjon a rögtönbíráskodás előfeltételei egyébként fennforognak-e.

Az a kérdés, vajjon alakszerű nyomozás folyt-e, vagy sem, csak az iratok alapján állapítható meg

megnyugtató módon, önmagában az a körülmény még, hogy alakszerű nyomozás folytatott, nem szükségképpen teszi a rögtönbíráskodást lehetetlenné, nemcsak azért, mert alakszerű nyomozást órák alatt is maradéktalanul le lehet folytatni, hanem az alakszerű nyomozás folytatása — figyelemmel a Bp. 100. §-ára — a gyanúsított részére is szolgáltat — természetesen tisztességes nyomozás esetén — alkotmányjogi biztosítékot.

Meggyőzően mutatta ki *Domokos József*, hogy a fejlődés irányvonalában álló politikai tevékenységet kifejtő Sallai Imre és Fürost Sándor halálraítélése erkölcsileg és politikailag tarthatatlan ténykedés volt, hogy a feltörekvő társadalmi osztályok életlehetőségeinek az uralmon lévők törekvéseivel szembeni megvalósításáért küzdő hősök végezték bitófán fiatal életüket.

Nem marad kétség a munka elolvasása után aziránt, hogy a két mártír halálraítélésében az a felfogás tükröződött, amelyet 1925-ben, a büntetőtörvénykezési elnök székfoglalójában így fejezett ki: »a törvényeket akként kell alkalmazni, hogy a vezetésre predesztinált rétegek edzve legyenek a feltörekvő osztályokkal szemben.«

Nemcsak a törvénykezésben érvényesült a letűnt uralmi rendszer népele nyomó törekvése, hanem törvényhozásában is, amint *dr. Domokos József* mondja: ezekre, mint »törvényekre« való visszaemlékezésnél senki se feledje egy percre sem, hogy azok egy halódó társadalmi korszak vérben fogant, szuronyok közt született erőszak törvényei, amelyeket képmutató törvénytisztletünk csak jog- és igazságérzetünk nagyfokú hiánya mellett tudja életben tartani.

A munka politikai szempontból véglegesen lezárja a tárgyalat kérdést, jogi vonatkozásban pedig a Sallai—Fürost ügyben eljáró bírák felett ítélkező népbíróság fogja az utolsó szót kimondani.

K. M.

Mellékelve: Perjogi döntvénytár (kettős szám)

Népbíróági döntvénytár

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54

Postatakarékpénztári
számla száma: 16.887

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tisztii főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Izsák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

**Megjelenik
havonta kétszer**

Előfizetési ár:
Egy kőra

30.000 adópengő

Negyedévre

80.000 adópengő

Kettős szám ára

30.000 adópengő

TARTALOM: *Dr. Gallia Béla*: A munkajog utolsó huszonöt éve. — *Dr. Kádár Miklós*: Gondolatok a büntető-jog reformja köréből. — *ifj. dr. Nagy Dezső*: A politikai párt jogi személyisége. — *Dr. Papházy Árpád*: Egyes értékpapírok megsemmisítésének különleges szabályozása. — *Dr. Bereid Béla*: Búcsú a jogerőtől? — *Dr. P. r. eczky Béla*: A kollektív munkaszerződést szabályozó 490/1946 M. E. sz. rendeletről. — *Dr. Patakfalvi László*: Szövetkezet és szövetkezeti politika. — *Szemle*. — *Jogirodalom*.

A munkajog utolsó huszonöt éve.*

1. A munkajog a munkavállaló és munkaadó jogviszonyának rendje. A kulturális és szociális fejlődés igazi képe, miként kezeli a jogalkotás és jogalkalmazás ezeket a jogviszonyokat: a szolgálati, vállalkozási, alkuszi és megbízási szerződéseket és mennyire tudja megvalósítani bennük a szociális igazságot.

Az első világháborút megelőző időnek, valamint a két világháború közötti kornak munkajogát nem lehet a szó mai értelmében demokratikusnak mondani. De ne feledjük, hogy a jog — melyet Pulszky Ágost az uralkodó társadalom rendjének nevezett — a maga egészében épügy, mint egyes szelvényeiben kifolyása az országot irányító világnézetnek és gazdasági rendszernek. A háborúelőtti gazdasági rendszert a konzervativizmus és a munkaadó érdekeinek védelme jellemezte. A két világháború közötti jogalkotások túlnyomó részére pedig ezen kívül rányomta bélyegét még a gazdasági helyzet bizonytalansága, a gazdasági egyensúly helyreállítására törekvés és különösen a forradalmi szellemtől való félelem is. Ezt szem előtt tartva tudjuk csak értékelni a jogszabályok merevségének áttöré-

sére és az anyagi igazság megvalósítására irányuló törekvéseket.

A bíróságok tagjai a maguk lelki beállítottsága szerint az egymást rohamosan követő események hatása alatt állottak. Ezek különböző hatásokat váltottak ki belőlük. De bármint volt a felfogásuk és világnézetük, egy dologban egyetértettek: az anyagi igazságra törekvésben. Ezért a bíróságok nehéz lelki küzdelmek közepette igyekeztek az ismertetett hivatalos irányzat mellett is összhangba hozni igazságérzetüket a jogszabályok ridegségével. A munkajogi judikatura ennek a két ellentétes erőnek az eredőjét mutatja.

E soroknak nem célja sem védeni, sem vádolni, csak sine ira et studio, a történetíró tárgyilagosságával kívánnak rámutatni arra, ami ebben a negyedszázadban hiba és haladás volt, azután arra a visszafejlődésre is, amely utóbb az emberi jogok megcsúfolására vezetett.

2. A kiegyezést követő korszak törvényhozása szabályozta a dolgozók jogviszonyait az uralkodó osztály felfogásának megfelelően, a bánásmód a korábbihoz képest emberségesebb, de a javadal-mazással összefüggő kérdések és a szabad mozgás tekintetében szűkmárkú.

* Az újjáalakított Magyar Jogászegylet 1946. április 7-i közgyűlésén megtartott előadás.

Mellékelve: Hiteljogi és munkajogi döntvénytár

A földdel kapcsolatos törvények: a gazdasági (1900: 27), a gazdasági cselédtörvény (1907: 45), a mezőgazdasági munkások (1898: 2), a vízi-munkáknál, út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosok és munkások (1899: 42), az erdő-munkások (1900: 28) és a dohánykertészek (1900: 29) jogviszonyait rendezők; baleseti biztosításról gondoskodtak — igaz, hogy szűkmar-kúan — a gazdasági munkás- és cselédpénztárról szóló 1900: 16 és 1902: 14. tc.-ek.

A háztartás körébe tartozik a cselédtörvény (1876: 13), amelynek a gazdasági cselédekről szóló részét az 1907: 45. tc. hatályon kívül helyezte.

A kereskedelem és ipar dolgozóinak jogviszonyait szabályozta a kereskedelmi törvény (1875: 37) és az ipartörvény (1884: 17) néhány szakasza; a vasutások szolgálati viszonyait pedig a vasúti szolgálati rendtartás (1914: 17) és az egyes vasútnak ezen alapuló szolgálati szabályzata írta körül, a tengeri hajósokét az 1774. évi Editto Politico di Navigazione. Ezen a téren jóléti intézményt létesített az ipari és gyári alkalmazottak betegség esetében segélyezéséről szóló 1891: 14. t.-c., amelyet felváltott a modern szellemű 1907: 19. t.-c. az ipari és kereskedelmi alkalmazottak betegség és baleset esetére biztosításáról.

A háború előtti bírói gyakorlat a jó erkölcsökhöz utalva tekintette a kartelszerződést, (Kúria P. 1963/1897, 8378/1893, 895/1898, 965/1903, 3297/1899, 666/1904, 54/1903; Dárday—Túry IV. B. kötet 435 és 436. lap.) Ennek visszahatásaként keletkezett hosszú jogászegyleti viták után az 1931: XX. t.-c.-be iktatott karteltörvény. Ugyancsak a jó erkölcsökhöz utalva tekintette minősítette régebben a Kúria a kollektív szerződést (3297/1889 okt. 4. Dtar új f. XXV. 13.) és ha jól emlékezem, egy ideig ez volt az igazságügy-minisztérium hivatalos álláspontja is. Az 1908. év végén és az 1909 év elején azonban a Magyar Jogászegyletben Sztérenyi József akkori kereskedelmi államtitkár előadása nyomán magas színvonalú vita fejlődött ki »a munkaviszony általános feltételeit szabályozó szerződés«-ről, mely az ipartörvény tervezetének része volt. A kollektív szerződés törvényes szabályozásának ellenzői Ágoston Péter nagyváradai jogakadémiai tanár, a későbbi népbiztos és Pap Dávid, védői és bírálói pedig Fekete Ignác, Barna Ignác, Zerkovitz Zsigmond, Szladits Károly, Vágó József és Pap Dezső voltak. Ezt megelőzően, 1905-ben Ágoston Péter tartott a Jogászegyletben »A sztrájk jogalapja« címmel nagy vitát keltett előadást, melyben rámutatott a kollektív szerződésre is, mint a sztrájkok legjobb levezetőjére.

A forradalmak munkajogi rendeletei, — minők a kereskedősegédek és az ipari és kereskedelmi vállalatok tisztviselőinek szolgálati viszonyairól szóló 4951/1918. M. E. sz., az ügyvédek, közjegyzők és kamaráik alkalmazottairól szóló 6352/1918. M. E. sz., továbbá az egyéb magántisztviselőkről szóló 6488/1918. M. E. sz. rendeletek — rövid élettartamúak voltak és az 1920: I.

t.-c. által hatályon kívül helyeztetvén, — nem hagytak nyomot jogéletünkben.

Az úgynevezett restauráció ekként a régi joganyagot találta maga előtt. Új jogszabályok: a kereskedősegédek és az ipari vállalatok tisztviselőinek szolgálati viszonyáról szóló 1910/1920. M. E. sz. rendelet; a munkaviszony egyes kérdéseinek szabályozásáról (1937: 31. t.-c.), a betegségi és baleseti kötelező biztosításról (1927: 21. t.-c.), az öregség és rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére kötelező biztosításról (1928: 40. t.-c.), a gazdasági munkavállalók kötelező biztosításáról, (1938: 12. t.-c.), a MFTR-rel kötött szerződésről (1932: 16. t.-c. 5. §.) szóló törvények, továbbá a fizetések és nyugdíjak leszállítását megengedő 4600/1933. és 6700/1933. M. E. sz. rendeletek; végül a nyugdíjvalorizációról szóló 1926: 14. t.-c.

Külön fejezete a munkajog történetének az, ami már nem a jog, hanem a reakciós üldözés jegyében következett be.

3. A földdel kapcsolatos törvények alkalmazása — a gazdasági törvény kivételével — csak a legkritikább esetben került bírói hatáskörbe, mert a vitás kérdések túlnyomó része közigazgatási útra van utalva. A Hatásköri Bíróság törvényt magyarázatai is a közigazgatási útnak kedveztek. Így az 1907: 45. t.-c. 63. §-át, mely szerint csak az egyénenként 100 koronát — utóbb 100 pengőt — meghaladó kártérítés iránti ügyek elbírálása tartozik a bíróságok hatáskörébe, nem terjesztette ki arra az esetre, mikor a gazda a gazdasági cselédet jogtalanul elbocsátotta (57. és 17. §.), azzal az indokolással, hogy a törvény 17. §-a meghatározza a jogtalan elbocsátás következményeit és így nincs kártérítésről szó. Így aztán a legszegényebb dolgozók elestek a rendes bíróság jogsegélyétől.

Ugyanez áll az 1898: 2. t.-c.-ről a mezőgazdasági munkások kártérítési ügyei tekintetében, azzal az eltéréssel, hogy ott már a törvényben előírt alakszerűségektől eltérő szerződések vitás kérdései a rendes bíróságok hatáskörébe vannak utalva (78. §.), ugyanúgy rendelkeznek az 1899: 42. t.-c. 36. §, 1900: 28. t.-c. 45. §, 1900: 29. t.-c. 35. §-ai. Tehát már az első világháború előtt megkezdődött az a sajnálatos irány, hogy minél több ügy, és pedig a kisemberek, a dolgozók jogvitái elvonattak a rendes bíróságok hatásköréből, és olyan közigazgatási és rendészeti szervekre bízattak, amelyek másirányú elfoglaltságuk miatt ezekkel csak mellékesen foglalkozhattak és a bírói függetlenség attribútumait nélkülözték. Ez az irány idegenkedés volt a legfontosabb alkotmánybiztosítékok egyikétől: a bírói függetlenségtől.

4. De a háború után ez még nagyobb mértékben jelentkezett. A jogeszmétől való legsúlyosabb eltávolodás, a bírói hatáskör megszüntetése és életbevágó jogvitáknak elvonása a bírósági eljárástól.

Az első alkalmat erre az 1924: 4. t.-c., az ú. n. szanálási törvény adta.

A Kúria egy ideig azt a gyakorlatot követte, hogy a vasúti alkalmazottnak csak azokat

magánjogi igényeit lehet polgári per útján érvényesíteni, amelyek az 1914: 17. t.-c. 34. és 55. §-ában említett jogalapokból: a törvény rendelkezése ellenére történt elbocsátásból, valamint a szabályellenes felmondásból, vagy létszámból törlésből erednek; a szolgálati járandóság iránt más alapon támasztott követelést azonban elutasította a bírói útról.

De a 30. sz. jogegységi döntvény — a jogász-közönség általános helyeslése mellett — kimondta, hogy az államvasúti alkalmazottnak szolgálati járandóság iránt támasztott követelését az 1914: 17. t.-c. 34. és 55. §-ában *nem említett* esetekben is lehet polgári per útján érvényesíteni.

Ezzel a megnyugtató döntéssel szemben áll a 31. sz. jogegységi döntvényben kimondott sajnálatos szabály.

Az 1924: 4. t.-c. felhatalmazására hivatkozó 7200/1925. M. E. sz. rendelet 89. pontja szerint ugyanis »Azokra a kérdésekre nézve, amelyek az ellátásra igényjogosultakat a jelen rendelet alapján megillető ellátásra való igényből erednek, valamint az ebből az igényből folyólag a vasúttal, illetőleg nyugellátási intézetekkel szemben támasztható követelésekre nézve és általában *arra nézve, hogy az ellátást igénylőt megilleti-e az ellátás* és ha igen, milyen összegben, a határozat hozatalára — *minden más eljárás kizárásával* — nyugdíj ügyekben a m. kir. államvasutak igazgatósága, nyugbér ügyekben a nyugbérpénztári kerületi bizottság, végső fokon pedig a Nyugdíjintézeti Bizottság, illetőleg a nyugbérpénztári központi bizottság illetékes«.

A Kúria 31. sz. jogegységi döntvénye a budapesti ítélőtábla ellentétes gyakorlatával szemben kimondta: »Államvasúti alkalmazottnak a m. kir. államvasutak Nyugdíjintézete, illetőleg Nyugbérpénztára ellen nyugdíj — illetőleg nyugbér járandóság iránt támasztott követelését polgári per útján érvényesíteni nem lehet.«

A döntvény meghozatalát megelőző vitában utalás történt arra, hogy ez az álláspont elvonja az államvasút nyugdíjait és nyugbéreseit attól a bírói forumtól, amely előtt jogaikat addig érvényesíthették és nem adja meg nekik azt a védelmet sem, melyet az állami nyugdíjasok kaptak, kik vitás igényeiket a közigazgatási bíróság elé vihették; hogy míg a magánvasutak és az akkor fennállott Duna—Száva—Adria vasút nyugdíjasai előtt nyitva áll a rendes bírói út, addig a MÁV alkalmazottak számára nincs semmiféle bíróság, mely eldönthetné, hogy jár-e nekik nyugellátás vagy sem; mert efölött a kérdés fölött — minden más eljárás kizárásával lényegileg maga a vasút és annak szervei, tehát a munkaadó dönt.

De utalás történt arra is, hogy a 7200/1924. M. E. sz. r. túlmént az 1924: 4. t.-c. 2. §-ában adott felhatalmazáson és így az 1869: 4. t.-c. 19. §-a értelmében nem törvényes; mert a fel-

hatalmazás pozitíve csak »általában a gazdaságosság elvének a közigazgatás egész terén való érvényre juttatására«, vonatkozott, »hogy az állami közigazgatás körében megmaradó feladatok ellátása az állam teherbíró képességével összhangba hozassék«; de a törvény negatíve is határt szabott, kimondván, hogy: »a bíróságok és ügyészségek szervezetén és eljárásán csak törvény, vagy törvényes felhatalmazás alapján kiadott rendelet változtathat«. A bírói hatáskör pedig eljárási szabály. Utalás történt arra is, hogy a kivételes szabály szorosan magyarázandó; hogy bizonyos jogviszonynak a fennálló törvényektől eltérő módon rendezésére adott felhatalmazás nem foglalja egyúttal magában ezen jogviszony keretében felmerülő vitás kérdések eldöntésére hivatott szervek kijelölésének jogát is; hogy a törvényt akként kell értelmezni, hogy ne álljon ellentétben az általános jogelvekkel, a törvények és az alkotmány szellemével; továbbá, hogy a bírói jogsegély szükséges voltát igazolta a menekült vasutasok ügyében kifejlődött bírói gyakorlat, amelynek alapelveit az 1927: 24. t.-c. törvénybe is iktatta. A jogegységi döntvény a dolgozók nagy tömegére nézve legalizálta a bírói jogsegély megvonását. Ezt a sajnálatos álláspontot foglalta el a Hatásköri Bíróság is. Sokan sóhajtottak fel Schillerrel: »Stimmenmehrheit ist nicht des Rechtes Stimme«.

5. A vasutasokon a bírói gyakorlat az anyagi jog szempontjából is súlyos sérelmet ejtett, még pedig nemcsak az államvasúti alkalmazottakra korlátozva. A vasúti szolgálati rendtartás szerint, — melynek szabályait a gépüzemű vasutak szolgálati szabályzatai átvették, — csak az ideiglenes alkalmazottaknak lehet indokolás nélkül felmondani; míg az állandó alkalmazottaknak csak a törvényben meghatározott esetekben (szolgálatképtelenség, korhatár elérése, létszámcsökkentés). Ideiglenes alkalmazottak azok is, kiket külön szerződéssel alkalmaztak. Már most a MÁV és a BSzKRt minden munkásával aláíratott olyan tartalmú nyilatkozatot, hogy külön szerződéssel csak ideiglenesen van alkalmazva és soha sem válik állandó alkalmazottá. E nyilatkozatok alapján aztán a vasút az állandó alkalmazottá váláshoz megkívánt három évnél hosszabb ideig, sőt évtizedekig megszakítás nélkül szolgált munkásait is rövid felmondással elbocsátotta és a bírói gyakorlat ezt elfogadta. Nézetem szerint tévesen, mert a munkás, kivel ilyen nyilatkozatot aláíratnak, kényszerhelyzetben volt és mert különben is az ilyen megállapodás in fraudem legis történvén, érvénytelen.

6. Külön érdemes felemlíteni a kivételes hatalom alapján nyert felhatalmazással élésnek, hogy ne mondjam visszaélésnek következő kiáltó esetét. Egy nagy biztosítótársaság fizetésképtelenné vált és felszámolója kormánybeavatkozás-

Összes

jogi könyvszükségletét

beszerezheti újonnan, de jutányos árban antiquarice

Politzer könyvkereskedésébenBudapest, IV., Kecskeméti-utca 4.
Telefon: 384—571

sal a P. K.-ra bízott. Elbocsátott alkalmazottai nyugdíjukat követelték azon az alapon, hogy szolgálatba lépésük alkalmával a személyzeti ügyek intézésével megbízott igazgató részükre nyugdíjjogosultságot biztosított. Az elsőbíróság — ahol ez a követelés bizonyítást nyert — marasztalt is. Erre megjelent a miniszteri rendelet, hogy ennél a társaságnál csak az nyugdíjjogosult, akinek ezt az igényét cégjegyzésszerű aláírással frásban elismerték. Hozzátette, *hogy ezt a rendeletet a folyamatban lévő perekben is alkalmazni kell.* Így aztán az ítéletábrán és a Kúrián elutasító ítéleteket kellett hozni, mert csak a személyzeti igazgató kötelezte a nyugdíjat. A további fejlemények már a humor terére tartoznak. Ugyanis a társaság egyik tisztviselője nőszülni készült és az apósjelölt levélben kért információt az akkor még nem insolvens társaság igazgatóságától a fiatal emberről; az igazgatóság cégszerű aláírással levélben kedvező információt adott, azzal, hogy az illető nyugdíjképes. A nyugdíjperben a tisztviselő ezt a levelet csatolta és a Kúria ennek alapján marasztaló ítéletet hozott. Ezt az ítéletet azonban követte egy újabb miniszteri rendelet, mely szerint a cégszerűen vállalt nyugdíj ettől a vállalatától csak akkor követelhető, ha a levél magához az alkalmazotthoz vagy legközelebbi hozzátartozójához van intézve. Az ügynek illetően miniszteri kezeltése élénken emlékeztet a kabinetjustizra. (4700/1937. M. E. és 4600/1939. M. E.)

7. Ha rámutattunk a helytelen gyakorlatra, a bíróságok érdeméül kell betudnunk a nyugdíjkérdésben tanúsított magatartást. A magánalkalmazottaknak nyugdíjigényét nem állapította meg általános jogszabály, hanem az csak szerződésen, különösen rendszerint nagyobb vállalatok nyugdíjszabályzatain alapult. A vállalatok, pénzintézetek békében nyugdíjalapokat létesítettek. Ezek az első világháború pénzromlása következtében elértéktelenedtek. A munkaadók — bár tényleges alkalmazottaiknak pótlékok címén csillagászati számú rossz koronát fizettek — a nyugdíjkiadásnál ragaszkodtak a törzsfizetések értéktelen papírkorona összegéhez és igen komolyan vitatták, hogy a magyar jog az átértékelést nem ismeri és nyugdíjszabályzataikra, valamint nyugdíjalapjaik célvagyon természetére hivatkozva, azzal védekeztek, hogy ők a nyugdíjakért csak a leromlott nyugdíjak erejéig felelősek.

Igen rövid ideig boldogultak ezzel a védekezéssel. A Kúria egyideig inkább nem intézte el a nyugdíjpereket, semhogy a 1921: 14. t.-c. 4. §-a és a korona-korona elmélet alapján elutasító ítéleteket kelljen hoznia. Az 1925. évtől kezdve azonban a Kúriának három tanácsa a nyugdíj átértékelésének elvi álláspontjára helyezkedett, alapítva ezt arra a jogszabályra, hogy a szerződést akként kell teljesíteni, amint azt az eset körülményei és az élet józan felfogása szerint a méltányosság megkívánja; az átértékelés összegének megállapításánál pedig mérlegelte mindkét fél vagyoni helyzetét, különösen az adós teljesítőképességét. Ezzel az állásfoglalással szemben a munkaadó érdekeltségek olyan törvényhozási szabályozást

sürgettek, mely megvédi őket — a bírói mérlegeléstől. Keresztül is vitték, hogy a kormány benyújtott egy általános átértékelési törvényjavaslatot, melynek alapgondolata az volt, hogy csak az olyan tartozást lehet átértékelni, amelyet a javaslat kivételesen megenged; ennek a javaslatnak jelentékeny része volt a nyugdíjvalorizáció, melyet az utolsó békebeli mérlegből és az aranypengőben megállapítandó mérlegből kitűnő vagyonátmentés arányszáma szerint engedélyezett. Jogász és nemjogász körök egyaránt támadták a javaslatot, utalva arra, hogy a megnyitó mérleg soha sem lesz a valódi vagyoni helyzet hű tükrére és, hogy nem a vagyonátmentés aránya, hanem a munkaadó teljesítőképessége lenne az átértékelés igazságos mértéke. Mégis az történt, hogy a pénzügyi kormány kiháshította eredeti javaslatából a nyugdíjvalorizációs részt és azt külön javaslatba foglalva letárgyaltatta. A bizottsági és képviselőházi tárgyalások sokat enyhítettek az eredeti javaslatok merevségein, de azokból még mindig sok maradt az 1926: 16. t.-c.-ben. Az arányszám felemelése iránt a Kúrián alakult különbíróság előtt az eljárást aránylag kevés nyugdíjas kérte, aminek az is lehetett az oka, hogy az ipari vállalatok el nem rejtethető vagyontárgyaik következtében magasabb arányszámot voltak kénytelenek megállapítani, másrészt, hogy a törvény az arányszám megtámadásához az összes igényjogosultak 1/10-ed részének, vagy a nyugdíjasok 1/5 részének fellépését kívánta; már pedig a munkaadónak nem volt nehéz annyi igényjogosultat leszerelni, amennyi a támadásra jogosultak számának megbontásához szükséges volt.

A törvény a legkisebb arányszámot 30%-ban állapította meg, melyet kivételesen 10%-ra le lehetett szállítani. A Kúria különbírósága egyetlen esetben sem csökkentette az arányszámot 30% alá. Ellenben legtöbb társaság 30%-os arányszámot állapított meg és még a fővárosi nagy pénzintézetek sem mentek 50%-on túl és csak később emelték ezt önként a maximális 75%-ra.

A törvény 4. §-a az 1914 július 1. után megnyílt, vagy megnyíló nyugdíjigények átértékelésének igen sajátos módját állapította meg: az ú. n. visszavetítést. Irányadó az a koronaösszeg, mely az alkalmazottat az 1914. évi július 1. napján fennállott nyugdíj-, illetve illetmény-szabályzat szerint megilletné. Ennek a koronaösszegnek megállapítása igen komplikált; keresni kell, mennyit kapott 1914-ben az az ú. n. pendant tisztviselő, akinek az alkalmazott utoljára betöltött állásával és munkakörével azonos volt az állása, munkaköre és szolgálati ideje. Nem rendelkezett azonban arról, hogy mi történik, ha ilyen nem volt. A bíróság kénytelen volt a törvénynek ezt a házagát kitölteni és az igényjogosult saját előlépési és fizetési viszonyait az 1914. évre visszavetíteni, ami sok vitát keltett és nagy bizonyítást tett szükségessé. De még bonyolultabbá tette a helyzetet, hogy az illetményösszege tekintetében az 1914. évi nyugdíj- vagy illetmény-szabályzatot kellett alkalmazni, ellenben a nyugdíj megállapításának feltételei és

módjai tekintetében nem ezt, hanem a nyugdíjazás előtti utolsó nyugdíjszabályzatot. Ez erősen megkárosította az igényjogosultakat, mert az illetmény összegének megállapítására irányadó régi nyugdíjszabályzatokból rendszerint hiányoztak, a lakbér, nyugdíj és az illetmény összegével összefüggő egyéb szociális kedvezmények. Még kedvezőtlenebb a 4. §. 3. és 4. bekezdése arra az esetre, ha az első nyugdíjszabályzat, vagy a nyugdíj mértékére irányadó szerződés 1914. évi július hó 1. napja után keletkezett, mert ezekben az esetekben az átértékelés alapjául az illetményeknek a nyugdíjszabályzat megalkotásának, illetőleg a szerződéskötésnek napjához képest az 1914. évre átszámított összegét kell venni. Minél később keletkezett tehát a nyugdíjszabályzat, vagy szerződés, annál kisebb arányértékű volt a korona és így annál kisebb, alig pár pengőre, sőt fillérekre menő lett a nyugdíj. Bár a Kúria gyakorlata az 1914. évig tényleg élvezett fizetést ezekben az esetekben is teljes arányértékűnek vette, ezzel igen keveset tudott a törvény kegyetlenségén enyhíteni.

A legnagyobb hibája ennek a törvénynek, hogy amíg az általános valorizációról szóló 1928 : 12. t.-c. az átértékelést határidőhöz kötötte, mert számot vetett azzal, hogy a pénzromlás annak idején átmeneti jellegű volt : addig az 1926 : 16. t.-c. átértékelési szabályai időhatárt nem ismernek és akkor is alkalmazandók, mikor stabilizált pénzérték mellett már nem lett volna szükség a nyugdíjasok megnyomorítására és amikor az 1928 : 40. t.-c. módot adott volna a nyugdíjasoknak az elismert vállalati nyugdíjpénztárak útján való ellátására. A Kúria 94. számú jogegységi döntvénye ezen úgy igyekezett segíteni, hogy az 1926 : 16. t.-c. rendelkezéseit olyan magánalkalmazotti nyugdíjak átértékelésére is alkalmazandóknak mondta ugyan, amelyekhez való jog a törvény életbelépése után nyílt meg, *de csak akkor*, ha a nyugdíj összegét, vagy annak legmagasabb összegét a szabályzat vagy szerződés koronában vagy forgalomban már nem lévő más belföldi pénznemben határozta meg. Ez azt jelenti, hogy ha a szabályzatban vagy szerződésben nincs szó arról, hogy a nyugdíj koronában, vagy forintban fizetendő, hanem csak a kiszámítás módjáról intézkedett : akkor nincs helye átértékelésnek, hanem a nyugdíj az utolsó fizetés megfelelő százalékának pengőértékében jár. Ez a bifurkáció igen előnyös annak, akinek nyugdíjszabályzata véletlenül így szólt, de nem segített azon, akinek nyugdíjszabályzatában, vagy szerződésében az ominózus korona, vagy forint szó *véletlenül* előfordult.

A törvény az átértékelésnek még két módját ismeri : a 11. §. szerinti bírói, és a 2. §. szerinti rendeleti átértékelést. Ez utóbbi túlnyomóan állami és egyéb közintézményekre és üzemekre vonatkozik, de a magánvasutakra is, ha e törvény életbelépéséig a rendeleti szabályozás megtörtént. Külön törvény, az 1932 : 16. tc. felhatalmazta a kereskedelmi és pénzügyminisztert, hogy a MFTR nyugellátási szabályait egyetértően mó-

dosíthassa és a nyugdíjakat leszállíthassa. A kormány rendeleti úton (59.284/1931. K. M., 4200/1932. M. E.) megengedte a magánvasutaknak, hogy tényleges és nyugdíjas alkalmazottaiknak illetményeit a MÁV alkalmazottak javadalmasításának mértékéig leszállítsák. Ezek az intézkedések a gazdasági válság idején keletkeztek. Ugyanebben az időben még súlyosabb rendelkezéseket foglaltak magukban a 4600/1933. M. E. és 6700/1933. M. E. számú rendeletek. Ezek különbséget tettek a köztámogatásban részesülő társaságok, közüzemek, valamint a velük egy elbánás alá eső közérdekű testületek és egyesületek között egyrészt, — a köztámogatásban nem részesülő részvénytársaságok és szövetkezetek között másrészt. Az előbbieknél a tényleges alkalmazottak és a nyugdíjasok illetményeit időbeli korlátozás nélkül lehetett csökkenteni és a nyugdíj kiszámításánál általánosságban a tényleges alkalmazottaknak csökkentett javadalmasítása vétetett alapul. Az utóbbiaknál a nyugdíj leszállítása időbeli korláthoz volt kötve, és a nyugdíjszabályzatban meghatározott mérték az a végső határ, amelyre a nyugdíjat le lehet szállítani. Ezen alul csak a tényleges alkalmazott alacsonyabbra csökkentett javadalmasítása esetében lehetett csökkenteni. A rendeleteknek bevallott célja az úgynevezett mammut-fizetéseknél és nyugdíjaknál a gazdasági viszonyoknak megfelelő normális mértékre leszállítása. De a rendeletek nemcsak azokra, hanem a kis emberekre is vonatkoztak. Érzékenyen sujtotta a kis egzisztenciákat, hogy az egyezségi nyugdíjakat és a kisalkalmazottak sovány nyugdíjának kiegészítésére engedélyezett kegydíjakat is megszüntethetőknek mondta ki ; mivel azok is meghaladják a nyugdíjszabályzatban meghatározott mértéket.

Jogászai szempontból is súlyos kritika alá esik, hogy a rendelet a nyugdíjleszállítás kérdését kivette a bíróságok kezéből és azt egy új hatóság, a kétféle módon szervezett döntőbizottság kezébe adta. Ezzel a nyugdíjak kérdésében három fórum konkurenciáját állította fel : a peres nyugdíjak megállapítására a rendes bíróságot, az arányszám megváltoztatására a Kúrián szervezett külön bíróságot, végül a nyugdíjaknak az említett rendeletek szerinti csökkentésére a döntőbizottságot. Bár a Kúria különbíróságának és a nem közérdekű vállalatok döntőbizottságának működése határidőhöz volt kötve, sok hatásköri összeütközés támadhatott, és minthogy a köztámogatásban részesülő vállalatok döntőbizottságai időhatár nélkül működhetett, az összeütközés lehetősége továbbra is fennállott. A különböző hatáskörök és eljárások létesítése és egyes ügyeknek a bírói hatáskörből elvonása súlyos diszharmóniára vezethet. Abban a kérdésben, vajjon a különbíróság eljárásán kívül és utóbb is le lehet-e szállítani, vagy fel lehet-e emelni a nyugdíjat, a Kúria azon az állásponton volt, hogy az 1926 : 16. sz. a nyugdíjátértékelés ügyét nyugvópontra akarta juttatni és a Pp. 413. §-a alapján is csak az adott volna helyt a nyugdíj leszállításának, nek,

ha az adós vagyoni viszonyai oly módon változtak meg, hogy a teljesítés reá nézve gazdaságilag teljesen lehetetlenné vált és alkalmas volna vagyoni romlásának előidézésére.

8. A dolgozók jogának egyik legjelentékenyebb alkotása az 1920. évi 1910. számú rendelet; amelynek hatálya azoknak szolgálati viszonyára terjed ki, akik kereskedőknek, vagy iparosoknak vállalatában, mint tisztviselők, vagy kereskedősegédek vannak alkalmazva. A rendelet nem öleli fel a kereskedelmi és ipari alkalmazottak minden jogviszonyát, de lényeges haladást jelentett a kereskedelmi és ipartörvény szűkebb rendelkezéseivel szemben. Hibájául kell felróni, hogy csak a tisztviselőkre és kereskedősegédekre terjed ki, anélkül, hogy az egyéb ipari alkalmazottakat is részesítené jótéteményeiben. Így különösen sérelmes volt, hogy az igen fontos teendőkkel megbízott művezetőkre nem terjedt ki és reájuk is az ipartörvényt kellett alkalmazni. Ezt a szépséghibát csak húsz év múlva küszöbölte ki a 3760/1940. M. E. számú rendelet, mely kiterjesztette az 1910/1920. M. E. számú rendelet szociális intézkedéseit az ipartörvények rendelkezése alá eső ipari üzletben, üzemben, vagy vállalatban alkalmazott üzletvezetőre, vagy rendszerint legalább tíz alkalmazott munkáját irányító művezetőre, malomvezetőre (főmolnárra), építési művezetőre (főpallér) vagy rendszerint öt alkalmazott munkáját irányító gépészre (vezetőgépészre, főgépészre). Amilyen megnyugtató volt e rendelet, annyira kár, hogy az ipari alkalmazottak húsz évig nélkülözték annak jótéteményeit. De kimaradtak védelméből az iparossegédek és a gyári munkások általában, akik közül az utóbbiakra a gyári munkarendnek az ipartörvénnyel nem ellenkező szabályai, — tehát a munkaadó egyoldalú rendelkezései — voltak irányadók.

A rendelet 2. §-a a hónap utolsó napjára szóló írásbeli felmondást írt elő, és két évi, vagy ezt meghaladó szolgálat esetében a felmondási időt három hóra, fontosabb teendőkkel megbízott alkalmazottra nézve hat hónapra emelte fel. A 23. § a szolgálati szerződésnek ettől a rendelkezéstől, valamint a 3—7, 9, 12 és 13. §-ok rendelkezéseitől az alkalmazott hátrányára eltérő kikötéseit érvénytelennek mondta ki. A 40. számú jogegységi döntvény ezt akként egészítette ki, hogy a két évet el nem érő szolgálat esetében sem lehet a szolgálati viszonyt az alkalmazott hátrányára az érvényben lévő tételes jogszabályoktól eltérően szabályozni. A döntvény indokolása megállapította, hogy a bírói gyakorlat a rendelet 2. és 23. §-ait akként értelmezte, hogy az érvényes jogszabályoktól való eltérés tilalma csak a szerződés megkötésének vagy módosításának időpontjára vonatkozik, de nem terjed ki a szolgálati szerződés felbontásának időpontjára, amikor az alkalmazott a felmondási idő tekintetében részére biztosított jogairól érvényesen lemondhat. Ezt az értelmezést nem tartom helyesnek. A 23. § a szolgálati szerződés kikötéseiről általában szól; ebben bennfoglaltatik a szerződés megszűnésének módja is.

Egyetlen esetben indokolt és méltányos ez a gyakorlat: ha a munkaadó jogosult volna alkalmazottját felmondás nélkül, azonnali hatállyal elbocsátani, de ezzel a joggal nem él, hanem a törvényben biztosítottnál kevesebb, de olyan illetményt juttat neki, amelyet az elbocsátási jog gyakorlása mellett egyáltalában nem kapott volna meg. Ekkor nem volna méltányos, hogy az emberséges munkaadó a létrejött megállapodás érvénytelenségével sujtassék.

A 41. sz. jogegységi döntvény szerint a hosszabb felmondási idő megállapítása szempontjából a felmondás időpontjáig eltelt szolgálati időhöz a felmondási idő tartamát abban az esetben sem kell hozzászámítani, ha a szolgálati viszonyt felmondással a munkaadó szünteti meg. Ez a döntvény elméleti és szociális szempontból sem kifogásolható.

A Polgárjogi Határozatok Tárába 143. és 144. számok alatt felvett határozatok elvi kijelentése szerint a magasabb tudományos képzettséget igénylő állást betöltő és ilyen képzettséggel rendelkező alkalmazottak, amilyen az orvos, jogtanácsos ügyvéd, rövidebb felmondási idő kikötésének hiányában egyévi felmondási időre tarthatnak igényt anélkül, hogy azt a betöltött állás munkakörének fontosságához kötötték volna. A jogfejlődés újabb iránya azonban a bírói gyakorlat megváltozását vonta maga után és így keletkezett a 43. sz. jogegységi döntvény, mely szerint »magánvállalatnál magasabb tudományos képzettséget igénylő állást betöltő és ilyen képzettséggel, vagy ezt pótló gyakorlati szakismeretekkel rendelkező alkalmazottat — más megállapodás hiányában — az egyéves felmondás akkor illeti meg, ha a vállalat a nagyüzemek közé tartozik és az alkalmazott az egész vállalatra, vagy annak valamely önálló ágára kiterjedő vezető és irányító munkakörrel van felruházva.« A 41. sz. döntvény indokolása szerint reájuk is alkalmazandó az 1910/1920. M. E. sz. rendelet 2. és 23. §-a, t. i., hogy velük szemben sem lehet a szolgálati szerződésben 3, illetőleg 6 havinál rövidebb felmondási időt érvényesen kikötni, mint amennyi az ő munkakörükönél kevésbé jelentős munkakört betöltő alkalmazottakat feltétlenül, tehát eltérő kikötést meg nem tűrő módon megilleti.

Az alkalmazott előnyére szolgál a felmondási idő szempontjából a felmondás időpontjában irányadó munkakör (6. §) és a felmondási időre járó munkabér (7. §) meghatározása.

A 9. § annak, ki munkaadójánál legalább öt évig megszakítás nélkül állott szolgálatban, intézményesen végkielégítést biztosít. Összege minden betöltött három évi szolgálat után a szolgálati viszony megszűnésekor járó munkabérnek egy hónapra eső része és minden megkezdett hároméves időszaknak a szolgálatban töltött töredéke. Az ötévi szolgálatot a felmondási idő hozzászámításával kell megállapítani. (42. sz. döntvény indokolása.)

A végkielégítés megilleti az alkalmazott elhalálozása esetében annak eltartásra jogosult

házastársát, vagy kiskorú gyermekeit, ilyenek nemlétében eltartásra jogosult szüleit, vagy nagyszüleit; ha házastárs és gyermek is van, felében a gyermekeket. Kár, hogy a rendelet ezt ahhoz a korlátozáshoz fűzi, hogy mindezek »reá szorulóknak« legyenek. Ha az alkalmazott szolgálatával a végkielégítést kiérdemelte, nem igazságos, hogy elhalálózása esetére kutatni kelljen, vajjon az amúgyis szerény — egyévi munkabért meg nem haladható — végkielégítésre az özvegy, gyermek, szülő, vagy nagyszülő rászorul-e. Papp Dezső törvénytervezete ezt a diszharmóniát kiküszöbölte volna (112. §). Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 9700/1945. M. E. sz. rendelete elhagyta a »rászorulás« előfeltételét és minimális háromhavi bér kiadását rendelte el.

A 13. § a nyugdíj és végkielégítés konkurenciáját nem megfelelően szabályozta. A munkaadó a kifizetett végkielégítést az alkalmazott nyugdíjköveteléséből levonhatja, vagyis addig nem köteles nyugdíjat fizetni, míg a nyugdíj a végkielégítés összegét ki nem merítette. Papp Dezső ezt is emberségesebben igyekezett szabályozni. Eszerint a végkielégítés a nyugdíjnak csak abból a részéből lett volna levonható, amely a törvényi biztosítási kötelezettségéből származó követelést meghaladja. A 9700/1945. M. E. sz. rendelet 7. §-a azzal a szatállyal oldotta meg ezt a kényes kérdést, hogyha a munkavállaló a nyugdíjfizetéséhez a maga részéről korábban nyújtott szolgáltatásával hozzájárult, a munkáltató a végkielégítést csak fele összegében számíthatja be.

Az 58. sz. döntvény megállapította az időszaki lap kiadvállalatának szolgálatában álló hirlapírónak végkielégítéshez való jogát, bár erről a sajtótörvény nem rendelkezett, éspedig azzal az indokolással, hogy a kiadónak, tehát kereskedelmi vállalatnak a tisztviselője.

A 85. számú döntvény pedig irányadónak mondta ki az 1910/1920. M. E. sz. rendelet szabályait a dohányárus segédszemélyzetének szolgálati viszonyára — a korlátozott dohánykísérő alkalmazottainak kivételével — tehát a végkielégítési jogra is.

9. A fegyelmi jog kérdésében az állandó bírói gyakorlatot erősítette meg az 56. sz. jogegységi döntvény: »ha a szerződést pótló szolgálati szabályzat szerint az alkalmazottat csak fegyelmi eljárás rendjén hozott határozattal lehet elbocsátani s ennek ellenére az elbocsátást fegyelmi eljárás nem előzte meg, vagy a fegyelmi határozatot az érdemleges döntést érintő lényeges eljárási szabályok megsértésével szabálytalanul hozták, a munkaadó a polgári per folyamán rendszerint nem bizonyíthatja azt, hogy az alkalmazott azonnali elbocsátására törvényes oka volt.« Az indokolás utal a fegyelmi eljárás garanciális jellegére, mely az alkalmazottat biztosítja, hogy csakis a fegyelmi szabályzatban meghatározott esetben és módon bocsátható el, amiből viszont folyik a régi bírói gyakorlaton alapuló az a szabály, hogy a fegyelmi szerv elbocsátó határozatával szemben a polgári bíróság a magánjogi

igények elbírálása szempontjából csak azt vizsgálhatja, vajjon illetékes fegyelmi szerv járt-e el, határozatát az eljárási szabályok lényeges sérelme nélkül hozta-e és vajjon a fegyelmi határozatban az alkalmazott terhére megállapított tények olyanok-e, amelyek miatt a fegyelmi szabályok értelmében az elbocsátás büntetését ki lehet mondani. Miként tehát a munkaadót rendszerint nem illeti meg a jog, hogy a fegyelmi vétség fennforgását a rendes bíróság előtt bizonyítsa, úgy az alkalmazott sem bizonyíthatja, hogy az illetékes fegyelmi hatóság szabályszerű határozata a tényállás megállapítása szempontjából nem helytálló.

Ez a jogi álláspont kétségtelenül helyes akkor, ha a fegyelmi szervben a munkaadó és a munkavállaló egyenlően vannak képviselve és ezzel az igazságos döntés biztosítéka megvan adva. De aggályossá válik akkor, ha a szolgálati szabályzat a fegyelmi hatóságot akként alkotta meg, hogy az alkalmazottak szerepe csak vizsgálatra és javaslattevésre szorítkozik, míg a fegyelmi határozat meghozatala kizárólag az igazgatóság, tehát a munkaadó hatáskörébe van utalva. Ezzel a fegyelmi eljárás elvesztette megnyugtató garanciális jellegét. Ilyenkor helyesen tenné a polgári bíróság, ha a szabályzatot érvénytelennek nyilvánítaná és az elbocsátási ok jogosságának vizsgálatába bocsátkoznék. Tudtommal ez nem történt meg.

A jogegységi tanács szerint a polgári bíróság az elbocsátási okokat a maga hatáskörében csak akkor bírálhatja el, ha a fegyelmi eljárás lehetetlenné vált, de a magánjogi igényeket mégis el kell bírálni. Például az alkalmazott elmebetegsége, vagy elhalálózása miatt, vagy ha az alkalmazott a fegyelmi eljárás mellőzésébe kifejezetten, vagy ráutaló magatartással belenyugszik.

Arra az esetre is kiterjeszkedett a bírói gyakorlat, ha a szabályzatban megengedett újravétel a fegyelmi hatóság szabályellenesen megtagadja. Ilyenkor a polgári bíróságnak kell megállapítani, hogy az újravételi kérelemben felhozott új bizonyítékok az alap eljárás fegyelmi határozatának megváltoztatására alkalmasak-e? Ugyanis ezzel a szabályellenes eljárással szemben csak az lehet a jogvédelem, hogy a polgári bíróság állapítja meg, vajjon az újravétel, ha azt szabályszerűen lefolytatják, sikerre vezetett volna-e? És minthogy a fegyelmi hatóságot új eljárásra nem utasíthatja, érdemben is magának kell döntenie.

10. A munkajogba és a részvényjogba egyaránt belevág a 75. sz. jogegységi döntvény, mely eldönti az igazgatósági tagok díjazásának sokat vitatott kérdését. »A részvénytársaság (szövetkezet) igazgatósága annak a tagjának, aki akár szolgálati viszony, akár külön megbízás folytán végez a társaság részére valamely teendőt, csak akkor állapíthat meg ellenértéket (fizetést, díjazást, javadalmazást, jutalmat stb.), ha ez a teendő valamely jogszabály rendelkezése, vagy az élet felfogása szerint nem esik az igazgatósági hatáskör, vagy teendők keretébe.« A dönt-

vény a PHT-ába 844. sz. a. felvett elvi határozat folyamánya, mely szerint az igazgatósági tagok díjazásának megállapítása a közgyűlés hatásköréből el nem vonható. A jogegységi döntvény jogi álláspontja szerint, ha az igazgatóság a KT. 193. §-a (241. §) értelmében a társasági ügyek vitelére és az ügyvitelre vonatkozó képviselőre szóló megbízást saját tagjai valamelyikének adta, például vezérigazgatóvá, ügyvezető-igazgatóvá, a végrehajtóbizottság tagjává rendelte ki — nem tett egyebet, mint hogy az igazgatóság keretén belül egyesek munkakörét megjelölte, de nem állott fenn számára sem a jogi, sem a tényleges lehetősége annak, hogy ezeknek a tagoknak magát az ügyvitelre és képviselőre vonatkozó jogkört adja. Ez, valamint a díjazás megállapítása a közgyűlés hatáskörébe tartozik. A szabály célja annak megakadályozása, hogy az igazgatóság a társaság vagyonát maga vagy egyes tagjai részére el ne vonja. Eszerint az igazgatósági tag szolgálati szerződésének és díjazásának az igazgatóság részéről való megkötése érvénytelen.

Eme részvényjogi szabálynak merev alkalmazása azonban aggályos. Helyesen e szabály határának azt a veszélyt kellene tekinteni, hogy az igazgatóság a társaságot megkárosíthatja. De nem tekinthető ilyennek az olyan szolgálati szerződés, melyben a munkakör terjedelme és a javadalmazás mértéke nem haladja meg az igazgatóságon kívül álló alkalmazottakkal rendszerint megkötni szokott szolgálati szerződések méreteit és kereteit, mert ezek a rendes ügyvitelhez tartoznak, az ügyek ellátására szükségesek és azokkal a társaság hivatalnokai is megbízhatók. Ha a bíróság az igazgatóság egyik tagjával kötött és díjazást is megállapító szolgálati szerződést — azért, mert azt nem a közgyűlés kötötte — utólag érvénytelennek nyilvánítja, az előbbi állapot helyreállítása már lehetetlen, mert a kikötött szolgálatok részben, vagy egészen már teljesítették. Gyakorlatilag ennek az volna a következménye, hogy — mivel az ingyenes munkavállalás nem feltételezhető — a bíróságnak kellene a díjazást megállapítani, ami szintén a közgyűlés hatásköréből való elvonást jelentené. Méltánytalan is volna abban az esetben, ha a társaság régi tisztviselőjét érdemei elismerésül bevásárolja az igazgatóságba és ha a bevásárlás tényével az igazgatósággal kötött régi szolgálati szerződése ex nunc érvénytelenné válnék.

11. Nehéz megvonni a határt a szolgálat és megbízás közt. Ez főképpen a jogtanácsos ügyvédeknel volt vitás. A megbízás bármikor visszavonható; legfeljebb arról lehetne szó, hogy az alkalmatlan időben történt visszavonás szabályát lehet-e az ügyvédre alkalmazni. Ellenben szolgálati viszony fennforgása esetében felmondási időre eső illetmény és végkielégítés járna. A Kúria az 1874. 30. tc. 40. és 41. §-ára, valamint az 1937. 4. tc. 92. és 93. §-ára hivatkozva, az ügyvéd és ügyfél közti jogviszonyt általában megbízásnak minősítette, amely csak akkor válik

szolgálati viszonyná, ha a jogügylet tartamának olyan többletét: lehet megállapítani, amely a szolgálati szerződésnek az anyagi jog által meghatározott ismérveit foglalja magában. Ilyen jogügyleti többlet ha az ügyvéd függőségi viszonyban vállal kötelezettséget munkaerejének folyamatos, állandó lekötésére és meg nem tagadható készletartására.

12. Rendkívül szűkkeblűen bánt el a bírói gyakorlat a jutalékos üzletszerző ügynökökkel, mert ezeknek jogviszonyát bármikor visszavonható megbízásnak minősítette. Ez igazságtalan olyankor, ha az ügynököt a megbízó állandóan igénybe veszi, esetleg más ügynöke nincs is és az ügynök egész egzisztenciáját erre az összeköttetésre alapítja. Ilyenkor indokolt volna a szolgálati viszony megállapítása; ennek kizárt volta esetén pedig annak megfontolása, nem jár-e kártérítés azért, hogy az egzisztenciális megbízást nem alkalmas időben, vagyis azonnal vonták meg. (M. M. T. 1629. §.)

13. A munkajog körébe (vállalkozási szerződés) tartozik az 53. sz. jogegységi döntvény: »Ha bizonyos ügyletekkel való iparszerű foglalkozást jogszabály, hatósági jogosítványhoz (iparigazolványhoz, iparendélyhez, vagy másnemű hatósági engedélyhez) köt, akkor az a körülmény, hogy az ügyletet — esetleg iparszerűen üzemeltetett foglalkozása körében — olyan személy kötötte, aki az említett hatósági jogosítvánnyal nem rendelkezik: magának az ügyletnek érvényességét nem érinti, kivéve, ha a jogszabály az ügyletet kifejezetten semmisnek nyilvánította, vagy ha az ügylet tartalma más jogszabályba, vagy a jó erkölcsökbe ütközik, vagy ha a magánjog szabályai szerint megtámadható.« Ez a döntvény szakított a korábbi szigorú és igazságtalan gyakorlattal.

14. Az ipartörvény módosításáról szóló 1922. 12. tc. erős lépés visszafelé az iparszabadság rovására. A törvény szabadipart is ismer ugyan, (1. § c.), de az iparok nagyrésze képesítéshez (a) vagy engedélyhez (b) van kötve. Ezek hosszú sora a 13. és 14. §-ban van felsorolva, de az illetékes miniszter a képesítéshez kötött iparoknak jegyzékét módosíthatja, kiegészítheti, az iparigazolvány alapján gyakorolható iparokat iparendély alapján gyakorolhatóknak jelentheti ki, az idézett szakaszokban foglalt csoportosítást általános, vagy helyi érvénnyel módosíthatja, a képesítéshez kötött iparok közül egyeseket rokoniparoknak minősíthet és további csoportokból kivonhat (15. §). Ezzel a joggal a mindenkori kormányok éltek is, úgyhogy iparigazolvány, vagy iparendély megszerzése a legnehezebb feladatok közé tartozott. A képesítést pedig nem volt elég a tudással igazolni, hanem egész céhszerű módon kellett megszerezni (18. §) és csak kivételesen tette esetleg lehetővé a máshol végzett munka figyelembevételét és az ilyen munkát végzőnek segédi vizsgára bocsátását. Részletesen szabályozta a törvény a tanoncvizonyt, különös gondot fordítva a tanoncok, kivált a kiskorúak testi, lelki és erkölcsi gon-

dozására, de igen hosszú, 2—4 évig terjedő tanidőt állapítva meg.

15. Az elmúlt negyedszázad munkaügyi törvényhozásának legjelentékenyebb és szociális szempontból nagy haladást mutató alkotása a munkaviszony egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1937. 21. tc., mely a munkaidőt és vele a túlmunka különdíjazását, az erre vonatkozó igény elévülését, a legkisebb munkabért, a valóban fizetett és a törvény alapján megállapított legkisebb munkabér közötti különbözet megfizetését és az igény elévülését, végül az évenkénti fizetési szabadságot szabályozza és az említett jogokról lemondást, vagy hátrányosabb megállapodást semmisnek nyilvánítja (14. §).

16. E vázlatos összeállításból is láthatjuk, hogy a bírói gyakorlat a korábban elhanyagolt szolgálati jogot a tételes szabályok engedte határok között részletesen kidolgozta és fejlesztette. Munkájában lehettek hibák, annak a mentalitásnak maradványai, amely a munkaadók nagyobb megterhelésétől a társadalmi- és gazdasági rend felborulását féltette. De általánosságban, emberség és jóakarát hajtotta át. A fentebb kiemelt disszonanciák inkább a jogszabályok ridegségére vezethetők vissza. Hozzájárult ehhez a harmincas évek elején bekövetkezett gazdasági világválság, mely nálunk is elbocsátásokban és illetménycsökkentésekben nyilvánult. Szinte üdítően hatott a jogszabályok e szomorú sorozata után a munkaidő, munkabér és fizetési szabadság szociális szabályozása.

17. 1938-ban a törvényalkotásnak szomorú korszaka kezdődött. Egymásután keletkeztek azok a törvények és rendeletek, amelyek mind nagyobb részt ütöttek a polgári jogegyenlőség elvén. A főiskolákon már az 1920:25 és 1928:14. tc.-ek behozták a numerus clausust. Az egész gazdasági és társadalmi életre kiható rést az 1938:15. t.c.-ben foglalt ú. n. első zsidótörvény ütötte.

Felállította a sajtókamarát, a színművészeti és filmművészeti kamarát és intézkedett, hogy ezek, valamint az ügyvédi, orvosi és mérnöki kamarák tagjaiul zsidók csak olyan számban vehetők fel, hogy számuk a kamara összes tagjai számának húsz százalékát meg ne haladja. Ezt a törvényt az akkori kormányelnök azzal ajánlotta elfogadásra, hogy ezzel elmentek a zsidókérdés megoldásában a legvégső határig. Ezt a határt azonban igen hamar átlépték, mert még ugyanezen év karácsonyán megjelent a második zsidótörvény javaslata és törvényterünkbe került a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:4. tc. Ez még tovább ment a végzetes úton. Mindenekelőtt 1. §-ában meghatározta, ki tekintendő zsidónak és ezzel igen komplikált módon a törvény hatályát olyan nem zsidókra is kiterjesztette, akiknek egyik szülője, vagy legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezetnek jelenleg, vagy a múltban tagja volt és így sok kereszténynek született magyar állampolgár egy reggel arra ébredt, hogy a törvény al-

kalmazásában zsidó. Ennek a furcsaságnak aztán a munkajog szempontjából is súlyos hatásokat tulajdonított a törvény. Numerus nullust állapított meg az állam, törvényhatóság, község, köztisztület, közintézet, közüzem tisztviselője, vagy egyéb alkalmazottja és a társadalombiztosítók orvosai részére a jövőben való szolgálatbalépés tekintetében, de nyugdíjazásra, vagy végkielégítésre ítélte a tényleges szolgálatban álló zsidó tanárokat, tanítókat, községi jegyzőket, bírákat és ügyészeket. Ugyancsak a jövőre nézve numerus nullus alá estek a közjegyzők, hites tolmácsok, állandó bírósági, vagy más hivatalos szakértők, szabadalmi ügyvivők, időszaki lap felelős szerkesztői, kiadói, főszerkesztői és olyan munkatársai, kik a lap szellemi irányát megszabják, vagy a szerkesztésben egyébként irányító befolyást gyakorolnak; színházak és mozgófénykép-előállító, forgalombahozó, vagy eladó vállalatok igazgatói, művészeti titkárai, dramaturgjai, vagy egyéb irányítói; állami egyedáruság, vagy hasznóhajtó jogosítványok engedélyesei. Az addig kiadott engedélyeket, dohányárusítási, italmérési engedélyt, valamint gyógyszerítási jogot záros határidő alatt meg kellett vonni.

6 százalékos numerus clausust állapított meg a főiskolák, 12 százalékosat a közgazdasági egyetem növendékeinek első évfolyamára; 6 százalékosat a társadalombiztosító intézetek önkormányzati szerveinek választási lajstromára, a kamarák taglétszámára azzal, hogy míg a zsidó tagok száma 6% alá nem csökken, zsidót kamarái tagul felvenni nem lehet; ugyanezen kamarák tisztikarának és választmányának tagjai, ezenkívül az iparigazolványokra és iparendelvényekre; 12 százalékos numerus clausust, az értelmiségi munkakörben foglalkoztatott magánalkalmazottakra (17. §) akként, hogy ezek száma a 2. § szerint a törvény hatálya alá nem eső zsidó alkalmazottakat is hozzászámítva az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak számának 15 százalékát ne haladja meg, ami »megfelelően« irányadó az illetmények összegének arányára is. A törvény alapján az alkalmazottak egész tömegét kellett elbocsátani és ezeket csak a javadalmaszának a törvényes felmondási időre eső része és a törvényes végkielégítés illetve, ezt meghaladó, — például szerződéses végkielégítés, vagy egyéb kártalanítás nem járt. De a végkielégítést és a nyugdíjat is csökkenteni lehetett és annak fizetésére halasztást, vagy részletfizetést lehetett döntőbizottsági úton engedélyezni, ha a fizetésből a vállalatra, vagy elismert nyugdíjpénztárára elviselhetetlen teher hárulna. Az 1500/1941. M. E. sz. rendelet szerint a már kifizetett többletet vissza kellett fizetni és azt közadók módjára kellett behajtani. A 6090/1941. M. E. sz. rendelet az állásból kivált zsidónak közvetítési jutalékot csak a kiválástól számított hat hónap alatt lebonyolított ügylete után engedett fizetni.

Csodálatos éleselméjűséggel és körültekintéssel történt a dolgozók nagy tömegének kenyerétől megfosztása. Mintha Goethe előre megálmodta volna:

*Vernunft wird Unsinn, Wohltat Plage,
Weh' dir, dass du ein Enkel bist!
Vom Rechte, das mit uns geboren ist,
Von dem ist leider nie die Frage.*

De a törvényen túltett a 7720/1939. M. E. sz. végrehajtási rendelet, mely az értelmiségi kormánybiztos hatáskörébe utalta a szabadpályák összes zsidó ügyeit és a tilalmakat és korlátozásokat olyan terekre is kiterjesztette, amelyekről a törvény nem rendelkezett. Ilyen kiterjesztés volt az illetmények fokozatos csökkentése, az alkalmazásban nem álló és évenként legalább négyszer foglalkoztatott ügyvédek, mérnökök szabadalmi, ügyvivők és orvosok bejelentésre kötelezése. Iparengedélyt, vagy iparigazolványt, a gyakorlatban zsidó egyáltalában nem kaphatott; sőt egyik kereskedelmi miniszter az iparigazolvány kiadása előtt olyan reverzálist követelt, hogy az üzletnek nincs zsidó alkalmazottja s ha ilyent felvenne, iparigazolványa minden megkérdése nélkül azonnal megvonható. Ez nem alapult önkényen. Volt reá »jogszabály«. Ugyanis az 1510/1941. M. E. sz. rendelet szerint bármilyen iparcikkal való nagykereskedés gyakorlására jogosító iparigazolvány, vagy iparengedély kiadása a törvényes előfeltétel igazolása esetén is megtagadható, ha kiadása a kivételes gazdasági viszonyok mellett közérdekből nem kívánatos; de az illetékes miniszter ennek a rendelkezésnek hatályát bármilyen más kereskedésre, vagy iparra is kiterjesztheti. Az iparhatóság az iparigazolvány, vagy iparengedély érvényességét meghatározott időre, területre, vagy egyéb tekintetben korlátozhatja, vagy feltételhez kötheti.

Az 1150/1941. M. E. sz. rendelet a kereskedők, iparosok által vásárokon, piacokon és búcsúkon folytatott árusítást hatósági engedélyhez kötötte, amelyet a miniszter visszavonhatott, »ha az engedélyes megbízhatósága kétségessé vált«, vagy közérdekből egyes engedélyek visszavonása szükségessé válik.

Újabb szabályok a jogfosztás szempontjából azt, hogy ki tekintendő zsidónak, már nem az 1939: 4. t.-c. 1. és 2. §-ai, hanem az 1941: 15. t.-c. fajvédelmi intézkedései alapján állapították meg. Így a kereskedelmi és iparkamara szolgáltatába tisztviselőként, vagy egyéb alkalmazottként az utóbbi törvény szerint zsidónak tekintendő egyén nem léphetett (150/1942. M. E.), az ilyen alkalmazottak szolgálati viszonyát három hó alatt meg kell szüntetni, tekintet nélkül arra, hogy a felmondásnak, vagy nyugalmahelyezésnek előfeltételei fennforognak-e. A 3530/1942. M. E. sz. rendelet szerint ugyanilyen minősítésű zsidókat házfelügyelőként, házgondnökként (házkezelőként) alkalmazni, sem ilyen alkalmazási körbe vágó egyes teendőkkal megbízni nem szabad. A meglévők alkalmazása 1942 júl. 31-vel megszűnik.

A gyakorlat, bár törvényes alap nélkül a származás miatti elbocsátást az iparoskérdésekre, sőt munkásokra is kiterjesztette.

18. 1944 márc. 19. után betetőződött a teljes jogfosztás. A történeti hűség kedvéért felsoroljuk az egymásután napvilágot látott rendeleteket. »Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit« és a jog géniusa szegényében eltakarja arcát.

Eltiltották zsidók háztartásában nemzsidók alkalmazását (1200/1944. M. E.);

megszüntették a zsidók közszolgálatát, közmegbízatását, továbbá ügyvédi működését (1210/1944. M. E.);

elvtették a zsidók gyógyszerári jogosítványait (1370/1944. M. E.);

zár alá vették és bejelentésre kötelezték a zsidók vagyonát és ékszereiknek, értékpapírjaiknak letételére kötelezték őket (1600/1944. M. E. és 1077/1944. P. M.);

megszüntették a zsidóknak az értelmiségi munkakörben való alkalmaztatását és foglalkoztatását (1540/1944. M. E.);

zár alá vették a zsidó kereskedők üzletéhez tartozó árukészleteket és üzleti berendezéseket, az üzleteket bezárták és a romlandó áruk elpusztulásával sokáig nem törődtek (50.500/1944. és 66.658/1944. KKM.);

megszüntették a zsidók hasznóhajtó hatósági jogosítványát (1580/1944. M. E.);

megvonták a zsidók részére kiadott egyes iparjogosítványokat (11.000/1944. M. E.);

a zsidók bevásárlásait a nap meghatározott szakára korlátozták (1990/1944. M. E.);

eltiltották a zsidó orvosokat nemzsidók gyógykezelésétől és az orvosi kamarába felvételtől (2250/1944. M. E.);

2120/1944. és 2880/1944. M. E. sz. valamint a szakminiszterek külön rendeletei intézkedtek a zsidók üzlethelyiségeinek hasznosításáról;

kormánybiztost rendelt ki a zsidók vagyonával kapcsolatos egyes kérdések intézésére és a rendelkezésük, vagy őrizetük alól kikerült vagyontárgyak értékesítésére (2650/1944. M. E.);

a zsidók ipari, kereskedelmi üzletéhez üzletvezetőt rendelt ki (91.647/1944. KKM.);

a nemzsidók tulajdonában lévő mező és erdőgazdasági ingatlanokon megszüntették a zsidók gazdálkodását (3100/1944. M. E.);

intézkedtek a zsidók (üzemi) áru- és anyagkészleteinek, valamint egyes más vagyontárgyainak felhasználásáról (3520/1944. M. E.).

Mintha a harci zaj és bombázás közepette nem lett volna az országnak más feladata, mint polgárai egyik csoportjának minden életlehetőségtől megfosztása.

19. 1944 október 15-én a nyilasok vették át a hatalmat. Ebből az időből csak egy ily tárgyú rendelet maradt fenn: a 3840/1944. M. E. sz. »A zsidók vagyona« címmel, amely kimondta, hogy a zsidók minden vagyona a nemzet vagyonaként az államra száll át; erre kormánybiztost rendelt és részletes szabályokat dolgozott ki. Ennek a rendszernek nem volt szüksége rendeletekre, ilyenek nélkül is folytak az elhurcolások,

deportálások, gyilkosságok és rablások. Ez azonban már nem a munkajog, hanem a büntető igazságszolgáltatás körébe tartozik.

20. Nem fejezhetjük be ezt a huszonöt éves visszapillantást anélkül, hogy a jogász jóleső megnyugvásával ne regisztráljuk az Ideiglenes Nemzeti Kormány 200/1945. M. E. sz. rendeletét, mely újra a szabadság és jogegyenlőség tiszta, üde levegőjét hozta be a magyar közéletbe és amely a zsidókra vonatkozó hátrányos megkülönböztetéseket tartalmazó összes jogszabályokat hatályon kívül helyezte és alkalmazásukat megtiltotta; de hatályon kívül helyezte teljes egészükben azokat a törvényeket és rendeleteket is, melyek az említett törvényeknek életbeléptetését elrendelték, végrehajtásuk és alkalmazásuk módját szabályozták, módosították, vagy kiegészítették; azonkívül hatályon kívül helyezte

a más tárgyban kibocsátott törvényeknek és rendeleteknek ama rendelkezéseit is, amelyek a polgári egyenjogúság elvét sértik. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megállapította, (2. §) hogy ezek a törvények és rendeletek a magyar nép alkotmányos érületével ellentétben állanak és a polgárok közötti teljes egyenjogúságot ünnepélyesen újból ki nyilvánította.

Ez azt a reményt táplálta bennünk kezdettől fogva, hogy mielőbb beköszönt a dolgozók jogának a társadalmi igazság követelményeit kielégítő szabályozása. És valóban, ez volt a kiindulási pontja annak az útnak, amelyen a kollektív szerződésekről szóló 9460/1945. M. E. sz. és a szolgálati jogviszony egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 9700/1945. M. E. sz. rendelet máris elindult.

Dr. Gallia Béla

Gondolatok a büntetőjog reformja köréből

(1.)

Magyarország demokratizálódása, — az életviszonyok változása, az erkölcsi normáknak az életviszonyok változásával a politikai szemlélet helyesebb irányba történt eltolódásával bekövetkezett átalakulása számos, büntetőjogunkban dogmává merevedett jogszabály megváltoztatását, hatályon kívül helyezését teszi szükségessé.

A következőkben példálózó felsorolását adjuk azoknak a törvényes intézkedéseknek, amelyeknek a demokratizált Magyarországon való alkalmazása előtt nemcsak a közvélemény, hanem a haladó jogász is értetlenül áll.

I.

Fennálló jogszabályaink szerint a fiatalkorú ellen, sőt a 18. évet betöltött, de 20. évét még el nem ért nem fiatalkorú ellen a legsúlyosabb ítélet általában nem mondható ki. Az első kivételt az 1930 : II. t. c. az ú. n. katonai bűncselekményekkel kapcsolatban tette. Ezt meghaladóan még az 1945 : VII. t. c.-kel törvényerőre emelt népbírósi rendeletben van eltérés e tárgyban.

Annak a bűnözési hullámnak következtében, amely a hosszú háború után nemcsak hazánkban, hanem Európaszerte tapasztalható, eléggé el nem ítélt bűncselekményeknek vagyunk nap, mint nap tanúi. Se szeri, se száma azoknak a fiatalokéknak, akik magánosok és a közösség ellen oly bűncselekményeket követnek el, amelyek miatt mind a megelőzés, mind az elrettentés céljából a legsúlyosabb ítélet kimondása látszik büntetőjogilag indokoltnak. Az ilyen büntetéssel

szemben a büntetés kiszabásának javító célzata a tapasztalat szerint amúgy sem hatályosul, következésképpen a társadalomellenes egyénnek a közösségből való végleges kirekesztésének elengedhetetlen eredménye szempontjából az 1908 : XXXVI. t. c. 17. §-a szorul változtatásra. Véleményünk szerint helyesnek látszik, hogy legalább is a közösség ellen elkövetett legsúlyosabb bűncselekmények megtorlásaként a fiatalkorúakra is kiszabható legyen a legsúlyosabb büntetés.

II.

Ma is él a jog, amelynek alapján államfogház-büntetés szabható ki. Ez a büntetési nem ú. n. úri büntetés. Az 1938 : XVI. t. c. tette először lehetővé, hogy az államfogház cselekményekre megfelelő tartamú börtön, illetve fegyház legyen kiszabható, mégis meghagyta az amerikai párbajra, párviadalra, a királyi ház tagjainak megsértésére továbbra is az államfogház büntetés kiszabásának lehetőségét.

Bár köztársasági államformánknak törvénybeiktatása értelemszerűen elkövethetlenné teszi a királyi ház tagjainak megsértését megvalósító bűncselekményt, mégis nincs ok arra, hogy akár zavarkeltésre, akár gyakorlati jelentőséggel nem bíró jogászok számára alkalmat adó oly törvényhely legyen hatályban, amelybe ütköző cselekményt a demokratikus közvélemény nem ismer fel többé rosszalást érdemlőnek.

Az amerikai párbajjal és a párviadalal összefüggésben elkövethető bűncselekmények büntetendősége valóban és fokozottan továbbra is fenntartandó, azonban ezekre a cselekményekre,

Írógép, számológép

vétel-csere-eladás-javítás

Winternitz Dixi írógépszaküzlet

Budapest, VI., Podmaniczky-u. 1. T.: 123-251

TRIUMPH és EVEREST írógépek vezérképviseletek

amelyeknek közfelfogás szerinti helyeslésén szerencsére túl vagyunk, nem az államfogházbüntetés kiszabása, hanem ellenkezőleg, a megelőzés és ennek maradéktalan sikertelensége esetén a megtorlás csak hathatósabb büntetési nemből kiszabható büntetéssel szorgalmazható eredményesen. Nincs ok arra, hogy akár az amerikai párbaj, akár a párviadal következményeképpen beálló testi sérülés vagy halál más elbírálás alá essék, mint az egyéb oly bűncselekmény, amely az ember testi épsége, élete ellen kevésbé teatrális formában kerül végrehajtásra. El bűncselekmények elkövetése során beálló halál ölési cselekményből ered, büntetése tehát helyesen börtön, fegyház, vagy halál.

Reformálásra szorulnak tehát a Btk. 283., 293. és 296. §§-ai.

Anakronizmus a Btk. 139., 140. §-ainak a királyi család tagjai részére különös büntetőjogi védelmet biztosító intézkedései, valamint a Btk. 141. §-a a királyi család tagjai különleges jogállását megállapító intézkedései.

III.

Az 1876: XIII. t. c. 2., 45. és 46. §-ai az engedelmségreszorítás végett a gazdának a házi cseléddel szemben, az 1907: XLV. t. c. 3. §-a a kiskorú gazdasági cseléddel szemben 18 éves korig, az 1922: XII. t. c. 95. §-a az iparosnak a 16. évét meg nem haladott fiú tanonccal szemben úgynevezett házi fegyelmi jogot biztosít, magyarul a munkaadó megverheti a munkavállalót. Az ilyen magatartásra, amennyiben az az egészségre ártalmatlan módon történik (pl. a munkavállalót megrugdálja a gazdája) és a könnyű testisértések bűncselekményének tényelemeit meg nem haladja, a Btk. 330. §-a *bűntetlenséget* biztosít.

Az emberi méltósággal, a dolgozóval, még a hibát elkövető dolgozóval, szembeni megbecsülés mindenkor létezett és ma fokozottabban igényelendő megbecsülés követelményével szöges ellentétben van ez a rabszolgakorszakra emlékeztető kiszolgáltatottság, miért is a legsürgősebben kiigomlálendő törvényhelyek élére kell helyezni.

IV.

A közfogyasztás tárgyát képező, s elárusításra, vagy szétoztásra rendelt élelmicikkek közé az egészségre ártalmas anyag keverése, vagy kevertetése, úgyszintén az így meghamisított, vagy életveszélyes élelmicikkek elárusítás, vagy szétoztás végetti boltban, raktárban tartása a Btk. 337. §-a szerinti olyan vétség, amelyre 1 évig terjedhető fogházbüntetést lehet csak kiszabni. Ennek a büntetési tételnek következtetéséppen büntetlen előélet, családi minőség könnyen a Btk. 92. §-ának alkalmazására, tehát pénz-büntetés kiszabására vezet. A tapasztalat mutatja,

hogy ily bűncselekmények miatt szabadságvesztést emberemlékezet óta nem szabtak ki.

Tipikusan a közösség ellen elkövetett bűncselekmények ezek, elkövetésüknél, habár a tényelemek között felsorolva nincsen is, az aljas indok kivétel nélkül fennforog. Parancsoló szükségesség a büntetetté minősítés és megfelelően súlyos börtön- vagy fegyházbüntetés kiszabhatásának codifikálása.

Ugyanilyen indokból minősítendő és indokolandó a Btk. 396. §-ába ütköző, ragályos betegség elterjesztésének megakadályozására vonatkozó szabályok megszegésével elkövethető bűncselekmény is.

V.

Magánosok elleni erőszak vétségét követi el fennálló jogszabály értelmében, aki a munkabér felemelése végett munkaadót erőszakkal fenyeget.

Fogházbüntetéssel kell sújtani ugyane törvényhely alapján azokat a csoportosulásban résztvevőket, akik gyárak, vagy műhelyek, vagy oly helyiségek előtt tartózkodva, ahol a munkaadó, vagy munkavezető lakik, oly ténykedést fejtenek ki, mellyel a munka megkezdését, vagy folytatását akadályozzák, vagy pedig a munkásságot a munkahely elhagyására bírják.

A sztrájkjoggal élők fogházbazárásának a jogát biztosítja ez a jogszabály.

Arra való különös tekintettel, hogy *nem* a munkaviszonyok javítása érdekében megvalósított erőszakos cselekmények kellő megtorlásban részesülnek a büntetőtörvények egyéb intézkedéseivel, nyilvánvaló, hogy *ez nem a munka szabadságát védő, hanem a munkás szabadságát korlátozó intézkedés*. Büntetőtörvényeink rendelkezései közül való kiemelése megalkotása óta indokolt.

VI.

Jól tudjuk azt, hogy a kerek egészbe foglalt jogszabályokon való novelláris módosítás a jogalkotásnak nem kívánatos formája. Azt is tudjuk, hogy büntetőtörvényünk nagyban-egészben reformálásra szorul. Mégis a novelláris intézkedést ezekben és a legközelebb felsorolandó esetekben nemcsak szükségesnek, hanem sürgősnek, sőt megfelelőnek is tartjuk, mert ezáltal nem olyan esetekkel állunk szemben, ahol az újonnan szabályozott emberi magatartás követéséhez a társadalom a jogszabályok sokrétűsége, szétesése következtében nehezen tud hozzászokni, hanem a kívánt változtatásokkal csak a megvalósult életet követnők, tehát nem most és csak nehezen megszokható életviszonyrendezést jelent a novelláris változtatás, hanem a közfelfogásnak megfelelő, természetes és társadalmias magatartás tanúsításának törvényes kereteit van hivatva megadni.

(Folyt. köv.)

Dr. Kádár Miklós

A politikai párt jogi személyisége

(Bef.)

Kiemeli, hogy a 478 képviselőből álló első Duma 11 pártra tagozódott, 1906. év végén pedig a tekintélyesebb és fontosabb pártok száma 23-ra emelkedett, nem is számítva a jelentéktelenebb alakulatokat.¹⁵

A pártok ily nagymértékű elaprózódása természetesen egészségtelen tünet, megakadályozhatja a törvényhozás vagy egyéb testület munkáját, sőt súlyos alkotmányválságot idézhet elő. Ez okból a politikai pártok jogállásának rendezésénél elengedhetetlenül szükséges annak a kérdésnek szabályozása, mekkora az a minimális szám, amelynél a politikai párt a jogi személy rangjára emelkedhetik. Túlnagy számú személy megkövetelése nem egyeztethető össze a pártalakítási működési szabadság elvével, viszont az ellenkező végletbe esnénk, ha az angol egyszemélyes társaság analógiájára jogi személynek ismernénk el a one man party-t is. Túlzásnak tartjuk Kelsen felfogását is, aki szerint már két embernek egyszerű szerződése a jogszabályok olyan csoportjának tekinthető, amelyet jogi személyként megszemélyesíthetünk.¹⁶ A minimum personae megállapítása annál inkább szükséges, mert éppen a tagok száma adja meg valamely alakulatnak a pártjellegét és különbözteti meg azt a klikkektől és egyéb frakcióktól. Ez utóbbiakat u. i. nem tárgyi program, hanem kizárólag önző személyi érdek tartja össze. Ezek nem állandó, hanem csak efemer jelenségei a politikai életnek.

Érdekesen szabályozta egyébként ezt a kérdést az országgyűlési képviselők választásáról szóló, már hatályban nem lévő 1938 : XIX. tc. Csak azt a pártot ismerte el *országos jellegű* politikai pártnak, amelynek legalább négy országgyűlési képviselő tagja vagy legalább húszezer olyan tagja volt, aki a választói névjegyzékbe fel lett véve. Mai közjogunk nem ismeri az országos politikai párt fogalmát, az 1938 : XIX. tc. legális meghatározását és számbeli követelményeit már ez okból is alkalmazhatatlanoknak tartjuk. Ha a politikai párt és a magánjogi egyesület mint jogi személy kellékeit a tagok száma tekintetében de lege ferenda összhangba akarjuk hozni, legmegfelelőbbnek az M. M. T. j. 49. §-ában foglalt azt a rendelkezést tartjuk, hogy a legalább hét személyből alakult politikai pártnak ismerendő el a magánjogi jogi személyisége.

A testületalakítási szabadság elvéből következik, hogy a *politikai párt létrejöttének nem lehet semmiféle hatósági jóváhagyás vagy engedély*

megadása az előfeltétele. A fentebb hivatkozott 1938 : XIX. tc. 82. §-a valamely politikai párt országos jellegének megállapításához megkívánta ugyan az országos szervezkedésnek a belügyminiszternél leendő bejelentését és az előírt minimális taglétszám igazolását, ez azonban nem volt az országos párt létrejöttének érvényességi kelléke, hanem merőben csak választástechnikai intézkedés. Az új választójogi törvényünk, az 1945 : VIII. tc. 2. §-ának az az intézkedése pedig, mely szerint

»A választáson csakis olyan párt vehet részt, melynek részvételi jogát — a párt céljainak, vezetőinek és összetételének demokratikus szempontból való megvizsgálása alapján — az Országos Nemzeti Bizottság megállapítja,« ugyancsak nem tekinthető a pártalakulás érvényességi kellékének, mert ez a törvényhely sem tartalmaz mást, mint választástechnikai rendelkezést. Ebben a vonatkozásban pénzügyi jogszabályaink egy sajátos rendelkezésére kell itt rámutatnunk. A pénzügyi jog terén u. i. az Országos Nemzeti Bizottság negatív állásfoglalásának a jogalanyiság tekintetében éppen ellenkező, jelesül pozitív hatása van. Valamely politikai párt ugyanis abban az esetben adóköteles, ha az Országos Nemzeti Bizottság a politikai pártnak ebben minőségét nem ismerte el.¹⁷ A pénzügyijog terén tehát az el nem ismerés teremti meg politikai párt jogalanyiságát, jogi személyiségét. E visszasság a jogi rendezés alkalmával szintén kiküszöbölendő lenne.

Egyébként úgy véljük, hogy valamennyi politikai párt *nyilvánvártásba* volna veendő és pedig a kormányzattól teljesen függetlenül. Erre a célra az Országos Nemzeti Bizottságot tartjuk leginkább hivatottnak. E bizottságnál volna bejelentendő a pártnak az a minimális szervezettsége, mely a politikai pártot jogi személlyé minősíti. A nyilvánvártásnak a jogképeségre nézve természetesen nem volna semmi hatása. Nem úgy, mint a wilhelminus Németországban, ahol a lajstromi bejegyzésre nem engedett szocialista egyesületek nem voltak jogképesek. *Nizsalovszky Endre* a »Jogképeség — jogképeség« c. alapvető jelentőségű tanulmányában utal is arra, hogy a jogképeségnélküli egyesület a német jognak egy politikai szempontokból befolyásolt különlegessége. A házags szabályozás célja az volt, hogy az olyan egyesületeknek életét, amelyek magukat az egyesületi lajstromba nem jegyeztetik be, lehetőleg megnehezítse.¹⁸

Fentebb érintettük, hogy úgy az elmélet, mint a gyakorlat a politikai párt megalakításához nem kíván írott alapszabályokat. Szerintünk azonban a politikai pártnak saját jól felfogott érdeke követeli, hogy ha nem is alapszabályai, de írott *szervezeti szabályai* legyenek. Ezekben kell lefek-

¹⁵ Zur Russischen Geschichts- und Religionsphilosophie I. k. 153–154.

¹⁶ Moór i. m. 270. V. ö. ifj. Szladits Károly fejtegetéseit az angol quasi korporációkról és a corporation sole-ról, az egyszemélyes jogi személyről (Corporation sole consist of one person only stb...) »A köztestületek felelőssége az angol jogban« Emlékkönyv Kolosváry Bálint dr. jogtanári működésének 40-ik évfordulójára 474. old.

¹⁷ L. 11. jegyzet.

¹⁸ Kolosváry Emlékkönyv 334. old., továbbá Schwarz Gusztáv: »A jogi személy magyarázata« 106–107.

tetnie cselekvőképességének személyi és tárgyi feltételeit. Az M. M. T. j. 45. §-a szerint is a jogi személyek a törvény és szervezeti szabályaik korlátai között cselekvőképesek. Ugyanezt a szabályt deklarálja a 907. számú E. H., hozzáfűzván, hogy az egyesület törvényes képviselője képviseleti jogának terjedelmét harmadik személyekkel szemben az alapszabályok korlátozhatják. A magánjog — szemben a kereskedelmi joggal — nem ismeri u. i. sem a jogi személy képviselőjének törvényes jogkörét, sem a törvényes jogkör korlátozásának tilalmát. Mióta a politikai pártok mint magánjogi alanyok a gazdasági és pénzügyi forgalomba mindjobban bekapcsolódnak, a most említett jogszabály e szempontból is nagy jelentőségre emelkedett. A pártok cselekvőképességének önkorlátozása azonban nemcsak saját érdekeit védi, hanem felette érdekli azokat a harmadik személyeket is, akik a politikai pártokkal gazdasági vagy más természetű jogügyletekbe bocsátkoznak. E harmadik személyek vitán kívül megkövetelhetik, hogy tájékozva legyenek: kik azok a szervek, akik a párt nevében és képviseletében szerződés kötésére, egyéb jognyilatkozat tételére, valamint más jogcselekmények végzésére hivatottak. A politikai pártoknak fentebb említett nyilvántartását annál inkább kívánatosnak tartjuk, mert nem lévén szükségük írott alapszabályokra, képviselő szerveik nincsenek oly szokásszerűen kirendelve, mint a magánjogi egyesület képviselői (egyesületi elnök, titkár stb.). A pártok képviseletének megszervezésében nincs rendszeresség, azok a legtarkább képet mutatják, hisz a párt politikai világnézete és felfogása még szervezeti szabályaira is ráüti bélyegét. Jellemző példa erre a nemzetközi munkásegyesülés 1869. évi bási határozata; a munkásegyesülés e határozatában megtiltotta, hogy az alája rendelt egyesületek elnököt válasszanak, mert az elnök szereplése a demokrácia elveibe ütközik(!)¹⁹ A politikai pártok képviseletében bizonyos egyöntetűségnek s a kirendelt szervek szabatos megjelölésének megkövetelése egyáltalán nem jelentené a pártautonómia elvének megsértését; az effajta intézkedés pusztán csak a párt magánjogi korlátozásának tekinthető.

A szabályozás keretébe vonandó továbbá a *helyi szervezetek* jogalanyiségének kérdése is. E vonatkozásban nézetünk szerint két szempontnak kellene érvényesülnie. Az egyik az, hogy a helyi szervezetnek ne legyen önálló jogképesége, mert ez a politikai pártot sok esetben szertelen nagyszámú jogalanyra bontaná, a másik pedig, hogy a helyi szervezet vezetőjének cselekvőképessége a szervezeti szabályokban szigorúan körül legyen határolva. Ez volna biztosíték arra, hogy a politikai párt akarata ellenére terhes kötelezettségvállalásokba ne sodortassék. A bírói joggyakorlatot ez a kérdés már foglalkoztatta. A helyi szervezetek jogképeségét illetően legfőbb bíróságunk az önálló képviseletnek tulajdonított döntő jelentőséget. A Hajduböszörményi Nemzeti Munka-

pártot és a Józsefvárosi Kossuth-pártkört elismerte önálló jogi személynek azzal az indoklással, hogy előbbi »tényleg szervezve« volt, az utóbbi pedig elnököt, tisztikart választott, választmányt alapított, helyiséget bérelt és mindkettő külön képviselet alatt állott.²⁰ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt kispesti szervezetét azonban külön képviselet hiányában jogi személyiségnek és perképesnek nem tekintette. E párt szervezeti szabályzatából u. i. megállapította, hogy azt vagyoni jogi ügyekben harmadik személyekkel és hatóságokkal szemben a központi főtítkárra képviseli, ellenben szervezeti szabályzatának a fővárosi, vidéki és környéki pártszervezetekre vonatkozó szakaszai ezeknek a tagozatoknak külön képviseletéről nem rendelkeznek. Ez okból csak magát a Magyarországi Szocialista Pártot ismerte el a magánjog értelmében perképes jogi személynek.²¹

A szabályozásnál nem mellőzhető a pártok *fúziójának és megszűnésének* kérdése sem. A pártfúzió különféle változatait kellene rendezni; úgy azt, amikor egy vagy több párt beolvad egy másik pártba, mint azt a tényállást, amikor a pártok feladják eddigi önállóságukat és egy merőben új politikai párttá olvadnak össze. Mindezen esetekben — esetleg a M. M. T. j-nek az egész vagyoni, illetve a vagyoni hányadrészének átruházásával járó jogkövetkezményeket szabályozó (1239 §) elvei felhasználásával — rendezendő a jogutódlás, a terhekért való felelősség és felelősség terjedelmének kérdése. A párt megszűnését pedig a tárgyi jog által előírt felszámolásnak kellene követnie.

Végül meg kell emlékeznünk egyik legnehezebb és legkényesebb vitaponttól, jelesül a politikai pártok jogképesége *tartalmának és határainak megállapításáról*. Nézetünk szerint a megoldásnál az volna a döntő szempont, hogy a politikai párt nem öncél. A politikai párt — mint fentebb érintettük — pusztán csak eszköz a társadalom bizonyos érdekeinek, eszméinek és törekvéseinek rendszerint parlamentáris úton leendő megvalósítására. A politikai pártnak ez a jellege adja meg létjogosultságát és erkölcsi tartalmát. Ez a jelleg kell, hogy determinálja jogképeségének tartalmát és határait is. Sajnos, ezt a szempontot az M. M. T. j. szem elől tévesztette, mert merőben természetjogi elgondolás alapján kívánja e kérdést megoldani. A 44. §-ban u. i. a jogképeség tartalma tekintetében akképp intézkedik, hogy:

»A jogi személyek jogképesége a törvény korlátai között kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek természetüknél fogva nem csupán az egyes emberéi lehetnek.«

Moór Gyula szembeszáll a Javaslat e természetjogi felfogásával és azt a követelményt állítja fel, hogy a jogi személyek jogképesége ne terjedjen ki azokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek *erkölcsi felfogásunk* szerint csupán az egyes emberéi

¹⁹ »Compte-Rendu du IVe Congrès Intern. tenu à Bâle en sept. 1869.« Michels: »Zur Sociologie des Parteien« 221.

²⁰ L. 1. jegyzet.

²¹ L. 2. jegyzet.

lehetnek.²² Moór felfogása különösen helytálló a politikai pártok tekintetében. Ezek jogképességét nem az elavult természetjogi felfogás, hanem kizárólag etikai megfontolások alapján volna szabad meghatározni. Ebből viszont következik, hogy a politikai pártok jogképessége — főleg az ingatlanvagyon tekintetében — nem lehet korlátlan. Jogképességük tartalma és határai létük és működésük céljából vezethető le. Ez a cél azonban egyáltalában nem kívánja, hogy korlátlan mértékben szerezhessenek például földbirtokot, bérházat, ingatlannal együtt ipari üzemet vagy más hasznosító vállalkozást. Nézetünk szerint csak annyi ingatlan vagy hasznosító vállalkozás szerzésére volna megadandó a jogképesség, amennyire szervezetük fenntartása és kiadásai fedezése céljából elkerülhetetlenül szükségük van. Tisztában vagyunk azokkal a nehézségekkel, amelyek egy ily rugalmas zsinórmérték felállításával járnak. De tételes jogunkban találunk példát, amely szerint egyes jogi személyeknek, főleg

²² Moór i. m. 354.

erkölcsi testületeknek vagyonszerzési képessége korlátozás alá esik. Az a törvényszó azonban, amely tilalomfát állít fel a törvényesen elismert vallásfelekezetek ingatlanszerzésének, semmiképpen sem akadályozza ezek működését és nem gördít a dologi forgalom elé sem jelentős jogi akadályokat.²³ E törvényhely analógiájára a politikai pártok is csak székházuk, párhelyiségeik, előadó- és olvasótermeik céljaira szerezhethének ingatlanokat és csak annyi hasznosító vállalatot bírhatnak, amennyi folyó kiadásai fedezésére okvetlenül szükséges.

Szerzőképességük ilyen való korlátozása csak növelné a pártok erkölcsi erejét magasabb politikai eszméik és terveik megvalósítására.

ifj. dr. Nagy Dezső

²³ Az 1895:XLIII. tc. 9. §-ának második bek. értelmében a törvényesen elismert vallásfelekezetek csak imaházul, oktatási, nevelési és jótékonyági intézetül, egyházi vagy intézeti alkalmazottjaik részére lakházakul használandó épületeket, ezekhez szükséges telkeket és temetőül szolgáló területeket szerezhethetnek.

Egyes értékpapírok megsemmisítésének különleges szabályozása

A második világháború dúlása következtében a közforgalom tárgyát képező értékpapírok nagy tömege semmisült meg s különösen a volt kormányok jogfosztó rendelkezései és a háború alatt, valamint közvetlenül utána történt köztudomású fosztogatások folytán, igen nagy számú ilyen értékpapír került ki jogtalanul a tulajdonosok birtokából. A közgazdasági élet újjáépítésénél fontos tényező a forgalom biztonsága s ennek érdekében sürgős szüksége mutatkozott annak, hogy a megsemmisült, elveszett, illetőleg a tulajdonosok birtokából jogtalanul kikerült értékpapírok bírói megsemmisítése minél előbb megtörténjék. De nemcsak ez a szempont indokolta a kérdés sürgős rendezését, hanem a jogos magánérdek megóvása is, mert az is köztudomású, hogy az előző rendszerek üldözöttei vagyonuk tekintélyes részét megőrzésre harmadik személyeknek adták át s a háborúval járó erkölcsi lazulás folytán igen sok esetben a megőrző arra hivatkozott, — alaptalanul és jogtalan vagyonszerzési céllal — hogy a neki átadott értékek megsemmisültek, vagy fosztogatások áldozatává estek s hiába volt a bűnvádi feljelentés és nyomozás, mert az ilyen eseteket felderíteni csak a legritkábban lehetett, célszerűnek tehát egyedül a megsemmisítési eljárásnak gyors lefolytatása mutatkozott.

A közforgalom tárgyát képező értékpapírok bírói megsemmisítéséről a ma is érvényben lévő, 1881. évi XXXIII. t.-c. intézkedik. Ez a törvény azonban felépítésében és a határidők megállapí-

tásában nem mutatkozik alkalmasnak a rendkívüli események következtében nagy számban megsemmisült értékpapírok bírói megsemmisítésére, különösen azért sem, mert számos olyan alakissággal van körülbástyázva, hogy a legfontosabb cél, a gyorsaság, el nem érhető. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány átlátta a kérdésnek mind közgazdasági, mind magánjogi fontosságát s különösen a tőzsdei forgalom minél előbb való zavartalan megindíthatása érdekében 1945. évi június 27-én kiadta a 4090/1945. M. E. számú rendeletét, mellyel különleges eljárást valósított meg a közforgalom tárgyát képező értékpapírok megsemmisítésével kapcsolatban. Ennek a rendeletnek a célja az volt, hogy a törvényben szabályozott eljárástól függetlenül, az értékpapírok bizonyos kategóriájára olyan megsemmisítési módot biztosítson, mely mellett a gyors és szakszerű lebonyolítás a formáságoknak lehető szűk körre szorításával elérhető. A rendelet csak a keretet szabta meg, melyben a megsemmisítési eljárásnak szükségszerűen mozognia kell, de éppen ez különös érdeme, mert azáltal, hogy az eljáró bíróságnak teljesen szabad kezét adott a megsemmisítési eljárás alakszerűségeinek megállapításánál, módot nyújtott arra, hogy a bíróság a való élet által teremtett helyzeteket figyelembe vehesse és az eljárás lefolytatását a legcélszerűbben, mind a magán-, mind a közgazdasági érdekek szem előtt tartásával eszközölje.

A rendelet 60 napos határidőhöz kötötte a megsemmisítési kérelmek benyújtását, ezt a határ-

időt a 7320/1945. M. E. számú kiegészítő rendelet 1945 december 31. napjáig hosszabbította meg. Minthogy ez a határidő letelt s csak a Nemzeti Bank jogosult a 270/1946. M. E. számú rendelet 4. §-a értelmében 1946. évi december 31. napjáig ilyen kérelmeket előterjeszteni, felmerül az a kérdés, hogy időszerű e ma még, ezzel a különleges megsemmisítési eljárással foglalkozni? Erre határozott igennel kell válaszolnom, mert a kérdés nem vesztett még időszerűségéből, mert megvan a lehetősége annak, hogy a záros határidőn túl is nyújthasson be az érdekelt ilyen kérelmet, ha igazolni, illetve valószínűvé tudja tenni, hogy a határidőt önhibáján kívül mulasztotta el. A rendeletben biztosított igen lényeges és fontos előnyöktől ugyanis nem lehet mindazokat megfosztani, akik pl. hadifogságban voltak, deportálásból most térnek vissza, vagy még csak a jövőben jönnek haza, avagy más elháríthatatlan okból nem voltak abban a helyzetben, hogy kérelmüket kellő időben előterjeszthették volna.

Nézzük ezek után a rendeletben megnyilvánuló újszerűségeket, szembeállítva az 1881. évi XXXIII. t. c.-ben szabályozott eljárással.

Lényeges intézkedése a rendeletnek a különleges eljárás lefolytatására a 4. § értelmében alakítandó különbíróság, mely az egész ország területére kiterjedő hatáskörrel, a budapesti ítélőtábla tagjaiból alakított háromtagú tanácsban működik. Ennek elnöke az ítélőtábla kereskedelmi ügyekben eljáró egyik tanácsának elnöke, a két tagja pedig a kereskedelmi ügyekben eljáró valamelyik tanácshoz beosztott két bíró. Szerény nézetem szerint a kormányzatot a különbíróság felállításánál az a megfontolás vezette, hogy miután a rendelet csak a keretet szabta meg, amelyben ennek az eljárásnak lefolytatódnia kell, biztosítani kellett az eljárás egységességét a jogkereső közönség és a gyors lebonyolítás érdekében és olyan magasabb bírói fórumot kellett megbízni, mely a kereskedelmi jogélet terén szerzett hosszú éves tapasztalataival és a tanácsi összetételével garanciát nyújthatott arra, hogy az eljárás során szükségszerűen felmerülő minden problémát a kitűzött célnak megfelelően meg is tud oldani.

A második lényeges eltérés a rendelet és a törvény között a határidők megállapításában mutatkozik, mert míg a törvény szerint a hirdetményi határidő három év és annak kezdőpontja a szelvényvel ellátott értékpapíroknál az utolsó szelvény lejáratától, valamint a törvény 11. §-ában felsorolt egyéb időpontoktól számítandó, addig a rendelet értelmében ez három, illetve egy hónap és csakis a hírlapi közzétételtől számítandó. Ez az intézkedés is igen célszerű, mert a gyors lebonyolítást van hivatva biztosítani.

A harmadik és egyben a leglényegesebbnek mondható eltérés, hogy amíg a törvény úgy intézkedik, hogy ha az értékpapír birtokosa jelentkezik, az eljárást meg kell szüntetni, aminek következménye, hogy a kérelmező csak külön peres úton érvényesítheti az igényét, addig a rendelet szerint a különbíróság ilyen esetekben a peres

eljárás szabályaira köteles áttérni s a bizonyítás lefolytatása után az igény tárgyában ítélettel köteles határozni, mely ellen az értékre való tekintet nélkül felülvizsgálatnak van helye a Kúriához, ugyanilyen módon ítélettel dönti el a vitát a különbíróság akkor is, ha ugyanazon értékpapír megsemmisítését többen kéri. A rendelet ezen intézkedése is célszerűségi okokat szolgál és a megsemmisítési eljárásnak végérvényes és gyors befejezését biztosítja. Újszerű ez a rendelkezés azért is, mert az ítélőtábla, mint különbíróság első folyamodású bírói hatáskört tölt be, tárgyilagos bírálattal a rendelettel szemben azonban kifogást mégsem lehet felhozni, mert csak ilyen módon volt elérhető, hogy hosszadalmas külön pereskedés mellőzhető legyen és az a bírói fórum döntse el a vitát az igény tekintetében, mely a megsemmisítési eljárást folyamatba tette, ezzel ugyanis a gyors és végleges befejezés biztosítva van.

Végül még egy lényeges eltérésre kell rámutatnom. A törvény szerint a megsemmisítési eljárás befejezésével a bíróság az értékpapírt semmisnek nyilvánítja és így a megsemmisített értékpapír a kiállító irányában hatálytalanná válik s az, akinek kérelmére a megsemmisítés kimondatott, követelheti, hogy neki a megsemmisített helyett új értékpapír adassék ki, illetőleg a lejárt követelés fizetessék ki, ha a kiállító ezt megtagadja, a fél a követelését per útján érvényesítheti, ezzel szemben a különleges eljárásban a bíróság már a megsemmisítő végzésben kötelezi a kibocsátót, hogy a kérelmező részére megfelelő új értékpapírt állítson ki, ez a határozat jogerőre emelkedése után végrehajtható. A rendelet tehát kiküszöböli a külön peres eljárást és ezáltal lehetővé teszi, hogy az érdekelt megfelelő új értékpapír birtokába juthasson. A rendeletnek ez az intézkedése is igen célszerű, mert aránylag rövid időn belül jut a kérelmező érvényesített jogához.

Ezek után rátérhetek a rendelettel szabályozott megsemmisítési eljárás és a már kialakult bírói gyakorlat vázlatos ismertetésére.

Az első kérdés, hogy ki kérheti, kinek kell kérnie a megsemmisítést és milyen módon.

A különbíróság az alakszerűségeket a lehetőség korlátai között mellőzi és ezért nem kívánja az ügyvédi képviselőt mindaddig, amíg esetleges igénybejelentés folytán az ügy perré nem alakul. Az akár személyesen, akár ügyvédi képviselővel benyújtott kérelmeknél nem kívánja meg az aláírás, illetve a meghatalmazás közjegyzői hitelesítését.

A rendelet két csoportra osztja a kérelmezőket. Az első csoportba tartoznak: a kincstár, törvényhatóság, község, árvaszék, a Postatakarékpénztár, a Magyar Nemzeti Bank, valamint a Pénzügyintézetek, a másodikba minden magánszemély, illetve az első csoportba fel nem sorolt jogi személy.

A rendelet általában kötelezővé teszi a megsemmisítési eljárás kérését, mégis különbséget

kell tenni, ha a megsemmisítést kérő fél egy személyben birtoklója és tulajdonosa is volt, vagy pedig csak birtoklója, illetve őrzője volt az értékpapírnak. Nem szenvedhet kétséget ugyanis, hogy a tulajdonos saját jól felfogott érdekében kéri a megsemmisítést, ha tehát azt elmulasztja, károsodás csak őt éri, ezzel szemben, ha az mulasztja el, aki nem volt tulajdonos, hanem valamilyen jogcímen, így mint zálogtartó, letéteményes vagy őrző birtokolta az értékpapírt, a megbízójával, illetve a vele szerződött féllel szemben kártérítéssel fog tartozni. Előfordulhat az az eset is, hogy mind a tulajdonos, mind a birtokló kéri a megsemmisítést. A különbíróásra hárul a feladat, hogy eldöntse, közülük melyiknek részére tartozik a kibocsátó a megfelelő új értékpapírt kiállítani. Ha a birtokló kimutatja azt a jogi érdekét, mely az újbóli birtoklásához fűződik, a döntés nem lehet kétséges. Ez a jogi érdek gyakorlatilag kézi-zálogszerződésen, az őrzéssel kapcsolatban felmerült kiadások és díjak erejéig keletkezhető törvényes zálogjogon és egyéb magánjogi szerződésen alapulhat. Külön kell foglalkoznom azzal a gyakori esettel, amikor az értékpapírok valamely pénzügyintézetnél bérelt páncélszekrény rekeszben (safe) voltak elhelyezve s ebben semmisültek meg, vagy más módon, de jogtalan úton kerültek onnan el. A safe egyik kulcsa a bérlőnél, a másik kulcsa pedig a pénzügyintézetnél van és csak a két kulccsal nyitható. Köztudomású, hogy a pénzügyintézet az ilyen bérelt safe tartalmát nem ismeri. A pénzügyintézet tehát nem minősíthető az értékpapírok olyan őrzőjének, hogy kötelességében állana a megsemmisítést saját nevében kérni, annál is inkább, mert nem ismervén az értékpapírok egyedi megjelöléséhez szükséges adatokat, kérelme nem is volna alkalmas a megsemmisítési eljárás lefolytatására. Ha pedig valaki a bérelt safe-ben más részére is tartott értékpapírokat és azok adatait is ismeri, köteles kérni a megsemmisítést, mert egyébként megbízójával szemben még akkor is kártérítéssel tartozik, ha csak szívésségből helyezte el azokat.

A hirdetményi határidő az első csoportban felsoroltakra egy hónap, a második csoporthoz tartozókra három hónap. Az első csoportbeliek a kérelmüket — a Pénzügyintézeti Központ kivételével, mely közvetlenül a különbíróshoz nyújtja azt be — a Pénzügyintézeti Központ útján kötelesek benyújtani s ez véleményes jelentésével továbbítja a különbíróshoz. A Pénzügyintézeti Központnak mintegy ellenőrző szerepe van a kérelmek megbízhatóságának elbírálásánál s ezt gyakorlatilag úgy oldja meg, hogy saját közgeivel a kérelmezőnél kémpróbakat végeztet és így meggyőződik arról, hogy a könyvelés aggálytalan-e s szerzett tapasztalatait a véleményében a különbírósnak jelenti.

Ha az első csoportba tartozók kérték a megsemmisítést és valakinek birtokában van az értékpapír, köteles azt a Pénzügyintézeti Központnál letétbe helyezni és igényét a különbírósnak bejelenteni, de azt is igazolni kell, hogy az érték-

papír nem jogtalanul került ki a kérelmező birtokából vagy őrizetéből. Az így keletkezett perben tehát az értékpapír birtokosát terheli a bizonyítás. Nézetem szerint a gyakorlatban leküzdhetetlen nehézségekkel találkozunk az ilyen bejelentő, mert tulajdonképpen azt kell bizonyítania, hogy az értékpapír jogszerű úton került ki a kérelmező birtokából. Más a helyzet, ha a második csoportba tartozó által indított eljárásban jelentkezik az értékpapír birtokosa, mert ebben a perben az igény tekintetében a különbíróság a bizonyítékok szabad mérlegelésével határoz.

A rendelet megkülönböztetést tesz arra az esetre, ha olyan értékpapírral kapcsolatosan indul meg a megsemmisítési eljárás, melynek kibocsátója nem belföldi, hanem külföldi székhellyel bír személy. A 3. § szerint ugyanis ilyen esetben a megsemmisítési eljárás csak akkor tehető folyamatba, ha a kibocsátó a különbírósnak bejelenti, hogy a rendeletnek megfelelő eljárás során hozott határozatoknak aláveti magát. Erre feltétlenül szükség van, mert egyébként a különbíróság határozatainak érvényt szerezni nem lehetne és így céltalan lenne az eljárás lefolytatása. Ilyen tárgyú megsemmisítésekkel kapcsolatban nehézségek merültek fel a határozatoknak kézbesítését illetően, figyelemmel arra, hogy országunk diplomáciai kapcsolatainak kiépítése csak most van folyamatban. Ezt a nehézséget hidalja át a 270/1946. M. E. számú rendeletnek 3. §-a, mely kimondja, hogy a különbíróság a határozatát a kibocsátó részére annak kezéhez kézbesíti, akit erre a kibocsátó a különbíróshoz intézett beadványban megjelöl. Az intézkedés is azt a célt szolgálja, hogy a megsemmisítés késedelmet ne szenvedjen.

A rendelet szerint nem minden értékpapír bírói megsemmisítése tartozik szükségszerűen ezen eljárás keretébe, hanem csakis az 1881. évi XXXIII. t.-c. rendelkezései alá tartozó értékpapír. E törvény 1. §-a kimondja, hogy a bemutatóra szóló, vagy határozott névre kiállított, de üres hátirattal forgatható értékpapírok bírói megsemmisítésére a törvény szabályai alkalmazandók. A váltók, a kereskedelmi utalványok és a közraktári jegyek bírói megsemmisítésére vonatkozó törvényes intézkedések nem érintetnek. Lényegében tehát a közforgalom tárgyát képező értékpapírokkal kapcsolatos bírói megsemmisítési eljárást szabályozza a rendelet, minthogy a törvény 1. §-ában felsorolt papírok ismervüknél fogva ilyeneknek minősülnek. Ebben az eljárásban tehát a különbíróság elsősorban azt vizsgálja, hogy a megsemmisítés tárgyát tévő értékpapír a közforgalom tárgyát képező értékpapírnak minősül-e. Erre való tekintettel nagyszámú kérelmet hatáskör hiánya miatt kellett elutasítani. Igen sok kérelem érkezett biztosítási kötvényeknek, takarékbetétkönyveknek, szövetkezeti üzletrészejegyeknek megsemmisítése iránt. Ezeket a kérelmeket mind el kellett utasítani, mert ezek a papírok a közforgalom tárgyát megállapító ismervékekkel nem rendelkeznek. Az életbiztosítási kötvény a köz-

forgalom tárgyát képező értékpapír fogalma alá csak akkor vonható, ha a K. T. 295. §-a értelmében rendeletre van kiállítva. Sok kérelem érkezett csak szelvény és szelvényutalvány megsemmisítésére, ezeket is el kellett utasítani, mert a törvény 21. §-a szerint szelvény és szelvényutalvány bírói megsemmisítés tárgya nem lehet, kérelemre ugyanis a bíróság olyan határozatot hoz, hogy a be nem váltott szelvények értéke az értékpapír bemutatójának fizetessék ki, ez okból tehát megsemmisítésre nincsen szükség.

A különleges eljárás igénybevételének csak akkor van helye, ha a megsemmisíteni kért értékpapír 1944. évi március 19-ike utáni időben semmisült meg, veszett el, illetve került ki jogtalanul valakinek birtokából vagy őrizetéből. Ebben a vonatkozásban a különbíróság a kérelmezőtől megkívánja, hogy ezeket a körülményeket elfogadható módon valószínűsítse, de tekintettel arra, hogy az eljárásnak ezen szakában tanukihallgatásnak vagy más bizonyítás felvételének rendszerint helye nincsen, egyéb bizonyíték hiányában elegendőnek fogadja el tanuknak olyan írásbeli nyilatkozatát is, melyet a Pp. 317. §-ában foglalt alakszerűség betartásával tettek.

A rendelet 1. §-ának 1. bekezdése, illetve az ennek helyébe lépett 7320/1945. M. E. számú rendelet 1. §-a értelmében a megsemmisítési kérelemnek az értékpapír egyedi megjelöléséhez szükséges adatokat (a kibocsátó, a névérték, a folyó-, illetve sorsszám) tartalmaznia kell. Az értékpapír kibocsátójának, folyó-, illetve sorszámainak megnevezése, az egyedi megjelölésnek olyan elengedhetetlen kellékei, melyek hiányában az eljárást lefolytatni nem lehet. A leggyakoribb hiányosságai a kérelmeknek, hogy az értékpapírok folyó-, illetve sorszámai nincsenek megnevezve és e hiánypótlásra történt felhívás folytán rendszerint az a bejelentés érkezik, hogy a számjegyzék is megsemmisült. Bár az elutasításban rejlő egyéni sérelem igen nagy, a bíróság mégsem tud segíteni, mert ha olyan hirdetményt bocsátana ki, melyben a számok nem szerepelnek, az érdekeltek ebből nem nyerhetnének kellő tájékozódást, hogy vajjon a birtokukban lévő értékpapír kerül-e megsemmisítésre, ezért bejelentést sem tehetnek, viszont nem volna kellő alapja annak, hogy a kibocsátót a bíróság arra kötelezze, hogy megfelelő új értékpapírt állítson ki, mert ez gyakorlatban azt is eredményezhetné, hogy a részvénytőkéket vagy kötvényeket esetében a kölcsöntőkéket meghaladó értékpapírmennyiség kerülhetne forgalomba. Az ilyen elutasító határozatot nem egy esetben felfolyamodással támadta meg az érdekelt s így a Kúria is foglalkozott már ezzel a kérdéssel, úgyhogy az elutasító álláspont ma már kialakult gyakorlaton alapszik. Nem hallgatható azonban el, hogy ilyen természetű jóhiszemű kérelmek nagyszámú elutasításával, a fentebbi okfejtésből folyóan, végeredményben az a helyzet is előállhat, hogy a részvény-, illetve kölcsöntőkéknél kisebb összegű részvény-, illetve kötvénymennyiség maradhat forgalomban s ezáltal

a kibocsátók indokolatlan vagyoni előnyhöz juthatnak. Ezért nézetem szerint ezt a kérdést végül is meg kell oldani. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha a megsemmisítési eljárás befejeződött, mert akkor mód nyílik az összes értékpapíroknak rendeleti úton való számbavételére s ennek során meg lehet majd állapítani, hogy milyen számú és mennyiségű értékpapír hiányzik s az ezek helyett kiállítandó új értékpapírok megfelelő felosztásával azoknak kérelmeit, akik kétséget kizáróan igazolják igényük jogosságát, aránylagosan ki lehetne elégíteni.

A különbíróság rövid 8 hónapi működése alatt közel kétezer kérelmet bírált már el s azt tapasztalta, hogy egy-egy értékpapírból több ezer darab is megsemmisítésre kerül. A megsemmisítésre kerülő értékpapírok ilyen nagy tömegénél a bíróság nem tudja azt ellenőrizni, hogy egy és ugyanazon számú értékpapír megsemmisítését nem kéri e többen. Ebben a vonatkozásban a bíróságot igen hathatósan támogatja a Budapesti Giró és Pénztáregylet, mely cég a 7320/1945. M. E. számú rendelettel kapcsolódott be az eljárásba. A Giró ugyanis a megsemmisítésre kerülő értékpapírokról kartotékrendszerrel vezet nyilvántartást s így módjában áll a bíróság hirdetményei alapján nyomban megállapítani, ha ugyanazon számú értékpapír megsemmisítését többen kéri s erre azonnal felhívja a különbíróság figyelmét. Így a Giró értékes közreműködésével a bíróság az ilyen módon ütköző kérelmeket együttes tárgyalás alá veheti és eldöntheti, hogy kinek a kérelme alapos. Azok az értékpapírok, melyekre a Giró feljegyezte, hogy megsemmisítés alatt állanak, mindaddig nem forgalomképesek, amíg a különbíróság azokat meg nem semmisíti. Ezért a különbíróság a tőzsdei forgalom zavartalan menete érdekében a megsemmisítő végzéseket jogerőre emelkedésük után a Budapesti Giro és Pénztáregylettel közli.

Dr. Papházy Árpád

Búcsú a jogerőtől?

A Nemzetgyűlés alkotmányjogi és közjogi bizottsága előtt az Igazságügyminisztérium által készített törvényjavaslat fekszik »a népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről«. E törvényjavaslat 12–16. §-aiban a Bp. XX. fejezetének IV. címében szabályozott a jogegység érdekében használható rendkívüli perorvoslatot a népbíráskodás körében — ideértve az igazolási eljárás fellebbviteli szakát is — mint a javaslat indokolása mondja, »a népbíráskodás eltérő természetéhez mért módosításokkal« újraszabályozza. A tervezett új szabályozásnak módosító rendelkezéseit aggályosnak és eddigi bűnvádi eljárási jogunk elveivel szembenállónak találom olyanoknak, melyeket az elérni kívánt cél sem indokolhat, másfelől feleslegeseknek is látszanak a kimondott cél elérése szempontjából.

A Bp. 441. §-a szerint a jogegységi perorvoslat tárgyában hozott határozat rendszerint a törvénysértés elvi megállapítására szorítkozik és azt csupán hatásköri tévedés esetében, valamint abban az esetben orvosolja, ha a törvénysértés a vádlott hátrányára szolgált. Ha azonban a jogi tévedés a vádlott előnyére érvényesült, az ilyen törvénysértő határozat érintetlen marad.

A népbíráskodás körében megvalósítani kívánt új szabályozás szerint a népfőügyész nem csupán szoros értelemben jogszabályt sértő határozatokat támadhat meg, hanem minden olyan határozatot vagy intézkedést, amely ellenkezik a népbíráskodás, illetőleg az igazolási eljárás céljával és rendeltetésével. E legtágabban meg szabott érvényesülési körben használható rendkívüli perorvoslat *határidőhöz kötve nincs* és használható akkor is, ha az ügyben a NOT rendes tanácsa már határozott. További eltérés, hogyha a népbíróság (NOT) a vádlott javára tévedett, a rendkívüli tanács a perorvoslattal megtámadott határozatot — amelynek tárgyalásán a népfőügyész kivételével más fél nem vehet részt — megsemmisítheti és az ügyet újabb elintézés végett az elsőfokon eljáró népbírósághoz utasíthatja, melyre a rendkívüli tanács határozatában megnyilvánuló álláspont kötelezően irányadó. Igazolási ügyekben pedig a javaslat a rendkívüli perorvoslat tárgyában határozó tanácsot a téves határozat megváltoztatására is feljogosítja, ha a tévedés az igazolás alá vont előnyére szolgált.

Nem kétséges, hogy ha a javaslat törvényerőre emelkedik, a népbíráskodás és igazolási eljárás körében aligha beszélhetünk többé a régi értelemben vett *jogerős* ítéletről, mely az újravétel törvényes feltételeinek esetét kivéve az ügy elbírálását lezárja. Egyfelől a reformáció in peius tilalmának megszüntetése, másfelől a népfőügyésznek az a joga, hogy nem csupán jogszértő határozatokat, hanem minden a népbíráskodás, illetőleg igazolási eljárás céljával és rendeltetésével ellenkező határozatot bármikor, tehát esztendőnk multával is megtámadhat, a kivételesnek szánt jogeszközt szinte rendes perorvoslattá tenné. Jól tudom, hogy a reformatio in peius tilalma nem tabu és ez elvhez ragaszkodást már a Bp. reformjavaslatának tárgyalása során támadások érték, sőt a részleges jogerő fogalmát novelláris törvényeink áttörték. De túlmegy a célon, ha *jogerős ítélet után is* megadjuk az újravétel esetein kívül a népfőügyész jogegységi perorvoslatának a *konkrét* ítélet megsemmisítésének és igazolási ügyben a reformatio in peius-nak lehetőségét. Itt arról van szó, hogy esetleg néhány enyhe, vagy tévesen felmentő jogerős ítélet korrekciója érdekében megingassuk népbíróságainknak, sőt magának a NOT-nak tekintélyét, az érintettek feje fölé pedig egyéni joghelyzetük bizonytalanságának Damokles kardját fuggesszük. Vajjon megéri ez a jogerő fogalmának és intézményének lebontását és a bizalmatlanság dokumentálását éppen a demokrácia új bíróságaival szemben? Hatékony fegyver lenne-e ez a reakció veszélyével szemben és

alkalmas eszköz-e a demokratikus népbíróságok hitelének emelésére? Végso sorban pedig az ítéletek igazságosságának megközelítésére? Úgy véljük, hogy a hátrányok súlyosabban esnek latba a remélt előnyöknél.

A jogegység érdekében használható perorvoslatnak kizárólagos rendeltetése és jogosultsága eddig az volt, — és ezért állt fenn az a korlátja is, hogy a hozott határozat a felek helyzetét nem súlyosbíthatja — hogy *a jövőre nézve* biztosítja a jogalkalmazásnak kívánatos egységét és előmozdítja a törvény helyes felfogásának a köztudatba átvitelét. Vagy mint a 739. J. E. H. meghatározta, hogy »a törvénysértés elvontan és elvi alapon megállapíttassék és kiküszöböltessék.« Az, hogy a törvény megsértésével elítélt vádlott felmenthető, vagy büntetése enyhíthető volt, kivételes mellékterméke és nem a rendkívüli perorvoslat természetéből fakadó folyománya volt az eljárásnak. A rendkívüli perorvoslat új formájában elegendő ok nélkül a jogerő eszméjét gyengíti és akadályozza a befejezett ügyek nyugvóponttrajutását. A NOT mint jogegységi tanács dezaувálhatná a NOT-nak a konkrét ügyben ítélezett tanácsát. Holott, ha hibák mutatkoznak a népbíróságok ítélezésében, talán elegendő ezek elharapódzásának leküzdésére, ha bűnvádi ügyekben a népügyészek belterjesebben veszik igénybe az újravétel eszközét, az igazságügyi kormányzatnak pedig módjában áll az alkalmatlan vezetőbíró visszahívni és anomáliák esetén a népbírák felelősségrevonása iránt intézkedni. Azt pedig, hogy a multa nézve is a már meghozott döntések tekintetében az igazságosságnak magasabb foka fog érvényesülni a rendkívüli perorvoslat új szabályozása révén, egyszerűen azért nem lehet remélni, mert a népfőügyész is csak a felek kérvényeiből, a főügyészek jelentéseiből és az igazságügyminiszter utasításaiból értesül a netán reparációt igénylő, jogszabályt sértő vagy a népbíráskodás, illetőleg az igazolási eljárás céljával és rendeltetésével ellenkező határozatokról. Az így felszínre kerülő sérelmes határozatok pedig kétségtelenül a hasonlóan sérelmes határozatoknak csak egy tört hányadrészét képezik, ami elháríthatatlanul az osztó igazság újabb sérelméhez vezet és újabb elbírálási egyenlőtlenségek teremtésével épp oly kevéssé lesz alkalmas a hibátlan bíráskodás megvalósítására. Triviálisan szólva: a tökéletes bíráskodásban reménykedő elégedetleneknek ezután is és mindig csak az a sovány transcendentális vigaszuk marad, hogy a földön ítélet van — igazság az égben van. Amivel azonban viszont az 1946. I. t.-c.-ben a polgárok részére biztosított »félelemtől mentes emberi élet-hez való természetes és elidegeníthetetlen jog«-ot a jogerő intézményének lebontása és a függőség időbelileg korlátozatlan tartama éppenséggel nem fogják erősíteni.

Nem csökkenti a javaslat hátrányait az a körülmény, hogy a tervezett szabályozás bűnvádi ügyekben a külön tanácsnak csak kasszátorius jogkört biztosít és nem ruházza fel a határozatnak a vádlott hátrányára szolgáló megváltoztatás

jogával. A tárgyalás ugyanis a fél és védő részvétele nélkül folyik le. Az igazolási ügyekben pedig, amelyekben a jogegységi tanács az igazolás alá vont személy terhére érdemi megváltoztató határozatot is hozhat, ugyancsak a védő és a fél meghallgatása nélkül fog tárgyalni, holott a 4.080/1945. M. E. rendelet 3. §-a szerint már az igazoláselejtés fellebbezési szakában védő közreműködésének helye van. A javaslat ugyanis, amikor a Bp.-től eltérően a jogegységi döntésnek a felekre kiterjedő hatályt ad és a törvénysértésben túlmenő szélesebb körben — a jogértelmezés síkján is — lehetővé teszi a rendkívüli perorvoslat igénybevételét, egyben következtelenül hű maradt a Bp.-hoz: kizárja a védő részvételét az eljárásban. Így előállhat az a helyzet, hogy bűnvádi ügyben az ítélet megsemmisítése, igazolási ügyben a megváltoztató határozat, állásvesztés stb. kimondása megtörténhetik anélkül, hogy akár a

fél, akár a védő csak tudomást is szereznének arról, hogy eljárás folyt és döntés hozott. Holott kétséget kizáróan az új rendezés mellett a fél legalább is a tárgyalásról a perorvoslat másolatának közlése mellett értesítendő lenne, hogy a perorvoslatra írásbeli észrevételeket tehesen és a tárgyaláson jogi képviselője útján felszólalhasson. Nemcsak azért, hogy az ügyfélegyenlőség fikcióját megóvjuk, hanem elsősorban azért, hogy az altera pars-nak ténylegesen mód adassék a sorsa felett döntő kérdésben álláspontja kifejtésére. És nem pótolhatja ezt büntetőügyben sem az a lehetőség, hogy a népbíróság előtti új tárgyaláson vádlott és védő résztvevessenek, mert a megsemmisítő határozatban megnyilvánuló álláspont, aminek kialakításához hozzászólni módjukban nem állt, a népbíróság előtti új eljárásban kötelezően irányadó.

Dr. Berend Béla

A kollektív munkaszerződést szabályozó 490/1946 M. E. sz. rendeletről.

A kollektív szerződések tárgyában kiadott 490/1946. M. E. számú rendelet a kollektív munkaszerződési típus szabályozása terén komoly haladást jelent. A legörvendetesebb, hogy végre egy jogszabály a kollektív munkaszerződést valóban annak fogja fel, amit a neve is kifejezésre juttat, t. i. szerződésnek és nem szabályrendeletnek vagy munkabér megállapító határozatnak. Haladás az is, hogy a rendelet a munkajog tudományának a kollektív munkaszerződés szabályozására vonatkozó számos elméleti követelését kielégíti. Viszont sajnálattal kell megállapítanunk, hogy nem egy fontos kérdést a rendelet nyitva hagy, némely tekintetben pedig homályos és magyarázatra szorul. Amidőn az alábbiakban a rendelet főbb szabályait igyekszünk rendszeresen összefoglalni, valamint az észlelt hiányosságokra is rámutatni, ezzel is elősegíteni óhajtuk, hogy a kollektív munkaszerződés fontos jogintézménye kerek egésznek alkotó és mindenre kiterjedő gondos jogi szabályozásban részesüljön.

1. A kollektív munkaszerződés fogalmát a 490/1946. M. E. számú rendelet szempontjából a következőképpen határozhatjuk meg. A kollektív munkaszerződés olyan szerződés, amelyet legalább egy a Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Központja (a továbbiakban: Szakszervezeti Tanács) kötelékébe tartozó szakszervezet legalább egy munkáltatói érdekképviseléssel köt a szolgálati viszonyban állók munkafeltételeinek szabályozására. (1. §. (1) bek.) A munkafeltételek szabályozásának eredményét munkaszabályoknak szoktuk nevezni.

A kollektív munkaszerződés hozzájárulásra szorul. A szerződés teljességéhez mindenesetre szükséges a Szakszervezeti Tanács, a gyáripár,

a kisipar, illetőleg a kereskedelem körében pedig ezenkívül a Magyar Gyáripárosok Országos Szövetsége (GyOSz), az Ipartestületek Országos Központja (IOKSz), illetőleg a Magyar Kereskedők Országos Központi Szövetsége (KOKSz) hozzájárulása is. A hozzájárulást pótolja az Országos Munkabérmegállapító Bizottság határozata. A rendelet 2. §-ának (5) bekezdése ugyan nem a hozzájárulás, hanem a kollektív szerződés pótlásáról szól, amiből voltaképpen az következnék, hogy a hozzájárulást a kollektív munkaszerződés definíciójának fogalmi kellékeként tekintsük. Nézetünk szerint azonban helyesebb szemlélet, amely a hozzájárulást a kollektív munkaszerződés létrejöttétől különálló jogügyletként fogja fel. Ha tehát a felek — a szakszervezet és a munkaadó érdekképviselő — a kollektív munkaszerződést megkötötték, nem a szerződés pótlására van szükség, hanem csak a hiányzó hozzájárulásra.

2. Fontos kérdés, van-e a kollektív munkaszerződés munkaszabályainak ú. n. távolbahatósága (átalakító és kiegészítő) erejük? Távolbahatás alatt értjük, hogy a munkaszabályok az egyes munkaadó és munkavállaló közötti szolgálati viszonyba behatolnak tekintet nélkül arra, hogy a szolgálati szerződés ellentétes megállapodást tartalmaz (átalakító erő), vagy pedig hallgat (kiegészítő erő). Külön jogszabály hiányában a munkaszabályok átalakító erővel távolba nem hatnak, mert a kollektív munkaszerződés kötelmi jogügylet, a kötelmi jog szabályai szerint pedig a szerződés rendszerint csak az azt kötő felek viszonyában támaszt joghatásokat. A szolgálati szerződés felei szempontjából a kollektív munkaszerződés res inter alios acta.

Vizsgáljuk meg már most, hogy a 490/1946. M. E. számú rendelet ebben a kérdésben mit mond. A 4. §. (5) bekezdésének második mondata a következő rendelkezést tartalmazza: »A kollektív szerződésben megállapított munkabéknél és egyéb juttatásoknál sem magasabbat, sem alacsonyabbat kikötni vagy megadni, sem pedig magasabbat elfogadni nem szabad.« A (6) bekezdés szerint pedig »az (5) bekezdés tilalmába ütköző jogügylet érvénytelen.« Ezenkívül »aki a 4. §-ban foglalt rendelkezéseket megszegi, vagy kijátásza,« a 13. §. értelmében vétséget követ el. Kétségtelen tehát, hogy a kollektív munkaszerződésnek legalább is a munkabérfeltételeket szabályozó kikötéseit, munkaszabályait szolgálati szerződéssel félretenni nem lehet. Nem lehet először is azért, mert a 4. §. (6) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy a magasabb vagy alacsonyabb bér kikötésének tilalmába ütköző jogügylet érvénytelen. Másodszor általános magánjogi szabály, hogy a büntető rendelkezésbe ütköző magánjogi megállapodás semmis.

Minthogy azonban a kollektív munkaszerződés munkaszabályaival ellenkező kikötés esetében általában ú. n. részleges semmisségről van szó, tisztázni kell, hogy a részleges semmisség folytán az egész szolgálati szerződés megdőlt-e. Magából a 4. §. (6) bekezdéséből ez következne. Általános magánjogi szabály azonban az, hogy nem dől meg az egész jognyilatkozat, ha meg lehet állapítani, hogy a nyilatkozatot tevő azt a semmis rész nélkül is megtette volna. Már pedig feltehető, hogy a szolgálati szerződés felei a szolgálati szerződést a kollektív munkaszerződés tarifájának megfelelő bérek mellett is megkötötték volna. Mindenesetre kíváncsinos lett volna ezt a kérdést nem a jogmagyarázatnak átengedni, hanem félreérthetetlenül kimondani, hogy az érvénytelen megállapodás helyébe a kollektív munkaszerződés feltételei lépnek.

Előnye viszont az idézett rendelkezések fogalmazásának, hogy a munkavállalót a joglemondás lehetőségeinek kizárásával is védi. A joglemondás is a megállapított tilalomba ütköző jogügylet, következésképpen az is érvénytelen. Továbbá a joglemondás esetében is fennállhat a munkaadó részéről a 4. §-ban foglalt rendelkezések kijátászása, ami büntetendő cselekmény.

A 490/1946. M. E. számú rendeletnek imént ismertetett rendelkezései, amelyek a kollektív munkaszerződésnek átalakító erőt adnak, nem terjednek ki minden munkaszabályra, hanem csupán a munkabérré és egyéb juttatásokra vonatkoznak. Ez a rendeletnek kétségkívül hiányossága, habár alább rámutatunk egy olyan szempontra, amely a megszorítást indokolja. Mindenesetre ha elolvassuk az első kollektív szerződést, amelyet a Magyar Közlönyben közzétettek, a kollektív szerződés szándéka és a jogszabály között eltérést kell észlelnünk. A Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesülete és a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szabad Szakszervezete között 1946 január 24-én

kötött kollektív szerződés bevezető bekezdése szerint »a munkáltató és a munkavállaló között esetleg fennálló egyezség olyan intézkedései, amelyek a jelen kollektív szerződés határozmányaitól eltérnek, hatályukat veszítik és olyan egyezség kötése a kollektív szerződés érvényességi idejének tartama alatt nincs megengedve.« Ezt a szándékolt hatást közvetlenül és önműködően csak a munkabérek és egyéb juttatások tekintetében éri el a kollektív munkaszerződés. Egyebekben a távolbaható erőt pótló jogi konstrukcióra van szükség, amire hamarosan rátérünk.

Lényegében ugyanez az eset a Szakszervezeti Tanács és a GyOSz között január 18-án elfogadott keretszerződéssel, amely »A kollektív szerződések általános rendelkezései« címet viseli. Ez utóbbinál azonban a távolbaható erő még a munkabérekre és egyéb munkafeltételekre nézve is hiányzik, mert a keretszerződés nem vonható a kollektív szerződésnek a 490/1946. M. E. számú rendeletben meghatározott fogalma alá és így e rendelet rendelkezései a keretszerződésre nem terjednek ki. A keretszerződést ugyanis maga a Szakszervezeti Tanács és nem az ő kötelekébe tartozó valamely szakszervezet kötötte. A keretszerződés joghatálya tekintetében is a még tárgyalandó kötelmi jogi konstrukcióra van szükség.

Átalakító erő kiegészítő erő nélkül nincs: az átalakító erőben a kiegészítő erő bentfoglaltatik. Kérdés azonban, van-e kiegészítő erejük azoknak a munkaszabályoknak, amelyek a 490/1946. M. E. számú rendelet rendelkezésénél fogva átalakító erővel nem hatnak? Külön jogszabály hiányában a munkaszabályoknak kiegészítő erejük sincs, megint csak azért, mert a kollektív munkaszerződés mint kötelmi jogi szerződés csak a felek közti viszonyban vált ki joghatásokat. A szolgálati szerződés felei azonban a munkaszabályokat nemcsak kifejezett hozzájárulással, hanem utaló magatartással is szolgálati viszonyuk feltételeivé avathatják. (Kuria P. II. 4.755/1929.) A kollektív munkaszerződések mai elterjedtsége és jelentősége mellett pedig nem vitás, hogy a bíróságok az utaló magatartást igen hamar és könnyen fel fogják fedezni.

3. A munkaszabályok személyi hatályára nézve a rendelet 3. §-ának (1) bekezdése a következő rendelkezést tartalmazza: »A kollektív szerződés hatálya kiterjed az illető foglalkozási ágban (szakmában) és munkavállalói csoportban szolgálati viszonyban álló valamennyi munkavállalóra, úgyszintén az illető foglalkozási ághoz tartozó valamennyi munkáltatóra, — tekintet nélkül arra, hogy a munkavállaló, illetőleg munkáltató tagja-e a kollektív szerződés megkötésénél eljáró érdekképviselői szervnek.« Azokat a munkásokat és munkavállalókat, akikre a munkaszabályok személyi hatálya kiterjed, részeseknek szoktuk nevezni. Az idézett rendelethely szerint tehát — a szakmai hatály körén belül — minden munkaadó és minden munkavállaló részes.

Annyiban, amennyiben a munkaszabályoknak távolbaható erejük van, a részesesség határozza

meg, hogy a távolbaható erő milyen személyi körben érvényesül. Eldönti másszóval, hogy az átalakító és a kiegészítő erő mely munkaadó és munkavállaló közötti szolgálati viszonyban hat.

Visszatérve ezzel kapcsolatban arra a szempontra, amellyel fentebb adósok maradtunk, a munkaszabályoknak a 3. §. (1) bekezdése által megállapított annyira széleskörű személyi hatálya mellett érthető, hogy az átalakító erőt a 4. §. (5) bekezdése csupán a munkabérre és egyéb juttatásokra nézve adja meg. A munkabérmegállapítás a gazdaságpolitikának olyan fontos része, hogy annak szabályozása alól nem lehet kibocsátani a nem szervezett munkavállalókat és a munkáltatói érdekképviselőkhöz nem tartozó munkaadókat. A munkabérek és a munkafeltételeket tartalmazó munkaszabályok átalakító erejére nézve tehát indokolt minden munkaadót és munkavállalót részesnek minősíteni. Más munkaszabályokra nézve azonban ez a kényszerítés túl messze ment volna.

Természetesen ha valóban csupán az lett volna a rendelet célja, hogy a munkabéren túl minden egyéb munkaszabályt kívülállókra átalakító erővel ne kényszerítsen rá, kimondhatta volna, hogy a munkabérre vonatkozó munkaszabályok kivételével részeseknek csak a kollektív munkaszerződést megkötő szakszervezet és munkáltatói érdekképviselő tagjait lehet tekinteni.

A weimari német munkajog a felvetett kérdéseket úgy oldotta meg, hogy a távolbaható erő szabályszerint csak a tagok közötti szolgálati viszonyra terjed ki, de a munkaügyi miniszter a munkaszabályokat közkötelezőknek nyilváníthatja abban az esetben, ha a kollektív munkaszerződés egy bizonyos szakmában és területen »túlnyomó jelentőségre« tett szert.

Annyiban, amennyiben a munkaszabályoknak távolbaható erejük nincs, a részesség az ú. n. munkaszabályhűségi kötelelem személyi terjedelmét szabja meg.

4. A kollektív munkaszerződésre vonatkozó munkajogi elméletnek régi problémája, hogy miképpen kell értelmezni távolbaható erővel nem bíró munkaszabályoknak kollektív szerződéses megállapítását. Ez az a kérdés, amelyre fentebb is céloztunk: Mi pótolja a kollektív munkaszerződés munkaszabályainak távolbaható, különösen átalakító erejét?

A válasz megadásánál abból kell kiindulnunk, hogy a kollektív munkaszerződést kötő szakszervezetek a munkaszabályok megtartására vagy másszóval a munkaszabályhűsége nézve harmadik személyek — a részesek — által teljesítendő szolgáltatásra kötelezik magukat. A részesek azok, akiknek a munkaszabályhűséghez alkalmazkodniuk kell. A részesek, akikről elvárják, hogy ne létesítsenek és ne tartsanak fenn a munkaszabályokkal ellentétes szolgálati viszonyt.

A szakszervezet tehát harmadik személyek, rendszerint tagjai munkaszabályhűségét igéri,

vagyis ezeknek nem cselekvését kötelezi el. Ez magánjogunk szerint kétféleképpen történhetik. Akár úgy, hogy az adós, a jelen esetben a szakszervezet, jótáll a harmadik személyek magatartásáért, akár pedig úgy, hogy kötelezettséget vállal arra, hogy mindent el fog követni, amit a maga részéről csak megtehet, hogy a harmadik személyek a célbavett magatartást tanúsítsák. Az utóbbi módot nevezi *Szladits* közbenjárásnak. Kétség esetében a harmadik személy cselekvésében (nem cselekvésében) álló szolgáltatás ígérését nem jótállás vállalatának, hanem csupán közbenjárásra irányulónak kell tekinteni. A munkaszabályhűség kötelme alapján tehát általában közbenjárást követelhet annak a félnek az ellenfele, akinek az érdekkörébe tartozó részesek a munkaszabályokhoz nem alkalmazkodnak.

Ezzel a kötelmi jogi konstrukcióval lehet pótolni a munkaszabályok távolbaható erejét. Jó nyomon halad tehát a vas- és fémszakma fentebb idézett kollektív szerződésének bevezető része, amely szerint »a szerződő felek megegyeznek abban, hogy a kollektív szerződésben lefektetett szabályokat... kötelezőnek elismerik és gondoskodnak arról, hogy a hozzájuk tartozó vállalatok, illetve munkavállalók azt betartsák.« Az ugyancsak idézett keretszerződés bevezető része szerint pedig a felek arról gondoskodnak, hogy az abban lefektetett szabályokat »a hozzájuk tartozó érdekeltségek« tartsák be.

5. A 490/1946. M. E. számú rendelet ismeri a kényszer kollektív munkaszerződést is. Ennek első típusa a kényszerképviselő útján létrejött kollektív munkaszerződés. A 2. §. (6) bekezdésének első mondata szerint abban az esetben, ha a gyáripár, a kisipár, illetőleg a kereskedelem körébe vágó kollektív szerződés megkötésére irányuló tárgyalások a felek között eredménytelenek maradnak, »az országos érdekképviselők jogosultak a kollektív szerződést megkötni«. Ezt a rendelkezést akként értelmezzük, hogy az országos érdekképviselők által megkötött kollektív szerződés a mulasztó szakszervezeteket és munkáltatói érdekképviselőket kötelezi és jogosítja. Azaz ugyanolyan jogi helyzet áll elő, mintha a szakszervezet és a munkáltatói érdekképviselő maga szerződött volna.

A második típus a döntőbírói határozattal létesített kollektív munkaszerződés. A 2. §. (6) bekezdésének második és harmadik mondatai szerint abban az esetben, ha kollektív munkaszerződést kényszerképviselő útján sem kötöttek, vagy pedig ha a gyáripár, a kisipár, illetőleg a kereskedelem körén kívüleső szakmáról van szó, ahol tehát országos munkáltatói érdekképviselő nem játszik szerepet, »az illető foglalkozási (szakmában) foglalkoztatott munkavállalók munkafeltételeit az Országos Munkabérmegállapító Bizottság állapítja meg.« A Bizottság határozata »a kollektív szerződést pótolja«. A határozatnak tehát szintén az elmulasztott kollektív munkaszerződés joghatásaival azonos hatása van.

A rendelet nem emlékszik meg arról a variánsról, amelyben a kollektív munkaszerződés

munkaadói részről nem szorul felsőbb érdekképviseleti jóváhagyásra (a kollektív szerződés a gyáripár, a kisipár, illetőleg a kereskedelem körén kívül esik), munkavállalói részről pedig a Szakszervezeti Tanács a hozzájárulást megtagadta. Kétségtelen azonban, hogy ezt az esetet is olyannak kell tekinteni, mint amelyben »a felek a kollektív szerződés feltételei tekintetében megegyezésre nem jutnak.«

A döntőbíráskodást rendszerint egyeztetés, békeltetés szokta megelőzni. A 490/1946. M. E. számú rendelet ilyen eljárásra vonatkozó szabályokat nem tartalmaz. Valószínű azonban, hogy az egyeztetést, békeltetést határozathozatal előtt az Országos Munkabérmegállapító Bizottság formátlanul megkísérli.

6. A 490/1946. M. E. számú rendelet hatályára vonatkozólag is felmerül egy fontos értelmezési kérdés. Vajjon alkalmazni kell-e a rendelet szabályait a mezőgazdaságra is, a mezőgazdaságot abban a tágabb értelemben véve, amelyre a gazdasági munkabérmegállapítás intézménye kiterjed?

Ha csupán arra gondolunk, hogy a 490/1946. M. E. számú rendelet sem a kollektív munkaszerződés fogalmának meghatározásában, sem más szempontból korlátozásokat kifejezetten nem tartalmaz; továbbá a 2. §. (3) bekezdése külön olyan esetekkel foglalkozik, amely meghaladja a gyáripár, a kisipár és a kereskedelem körét: akkor hajlamosak leszünk arra a nézetre, hogy a rendelet hatálya kiterjed a mezőgazdaságra is és pl. a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének a Parasztszövetséggel kötendő esetleges kollektív munkaszerződésére a 490/1946. M. E. számú rendelet szabályait kell alkalmazni.

Figyelembe kell venni azonban a következőket is. a) A tárgyalt rendelet által szabályozás alá vonni kívánt kollektív munkaszerződéseknél fontos szerepe van az Országos Munkabérmegállapító Bizottságnak: minden kollektív szerződést el kell juttatni e Bizottság elnökéhez; e Bizottság dönt a kollektív szerződés hozzájárulással való megerősítése tárgyában; valamint határoz kényszer kollektív szerződés megállapítása tárgyában is. Az Országos Munkabérmegállapító Bizottság összetétele azonban olyan, hogy sem munkaadói, sem munkavállalói oldalon a mezőgazdaságot fel nem öleli, sőt munkaadói oldalon a rendelet szerint fel sem ölelheti. b) Az Országos Munkabérmegállapító Bizottság elnökét és elnökhelyettesét a 7. §. szerint a minisztérium az iparügyi miniszternek a kereskedelem- és szövetkezetiügyi és a pénzügyminiszterrel egyetértésben tett előterjesztésére nevezi ki. A mezőgazdasági érdekeket gondozó földművelésügyi minisztert ez a rendelkezés nyilván azért nem említi, mert mezőgazdasági érdekeket a rendelet nem érint. c) Azok a rendeletek, amelyeket a 16. §. hatályon kívül helyez, egy olyan munkabérmegállapítási rendszert építettek ki, amely a mezőgazdaságra nem vonatkozott. A 490/1946. M. E. számú rendelet

ennek a rendszernek a helyébe lép. d) A rendelet nem helyezi hatályon kívül a gazdasági munkabérmegállapítás intézményére vonatkozó jogszabályokat. A gazdasági munkabérmegállapítás külön intézménye tehát a jövőben is fennmarad, s a vele kapcsolatos rendszer a 490/1946. M. E. számú rendelet rendszerétől eltér. Mindezek alapján helyesen csak arra a következtetésre juthatunk, hogy a szóbanlévő rendelet a mezőgazdaságra nem vonatkozik.

7. A fentiekben nem törekedtünk teljességre. Inkább csak a lényeges vonásokat és az elvi problémákat domborítottuk ki. Ismertetésünk azonban hiányos lenne, ha befejezésül összefoglalóan nem emlékeznénk meg a munkaadók és a munkavállalók paritásos képviseletével, érdektelen elnökkel (elnökhelyettesessel) alakuló Országos Munkabérmegállapító Bizottság teljes hatásköréről.

Azt már láttuk, hogy a Bizottság határozatilag pótolhatja az országos érdekképviseletnek a kollektív szerződéshez meg nem adott hozzájárulását. (2. §. (5) bek.) Foglalkoztunk azzal is, hogy a Bizottság döntőbíráskodást gyakorol és kényszer kollektív munkaszerződést állapíthat meg. (2. §. (6) bek.) Ezen felül még három fontos ügy tartozik a Bizottság hatáskörébe.

Az Országos Munkabérmegállapító Bizottság a 3. §. (2) bekezdése szerint »a Nagy-Budapest területére terjedő hatállyal kötött kollektív szerződés hatályát kiterjesztheti az ország egyéb területére s ilyen esetben határozatában megállapítja, hogy a kollektív szerződésben meghatározott bér (fizetési) tételeket az ország egyéb területén milyen eltéréssel kell alkalmazni.«

Az 5. §. szerint a Bizottság végérvényesen határoz »a kollektív szerződések alkalmazásánál felmerült elvi jelentőségű vitás kérdésben«, ha azt a felek egymás között békésen elintézni nem tudják és akár a munkavállalói szakszervezet, akár a munkáltatói érdekképviselet döntés végett a Bizottság elé terjeszti.

Az eddig ismertetett hatáskörökre utal a 10. §. a) pontja. Végül a 10. §. b) pontja szerint a Bizottságnak feladata »véleménynyilvánítás a kollektív szerződésekben megállapított bérek (fizetések) és egyéb juttatások mértékének általános érvényű megváltozása tárgyában, továbbá a minisztérium, vagy valamelyik miniszter által a Bizottság elé utalt kérdésekben, végül véleménynyilvánítás, illetőleg határozathozatal mindazokban a kérdésekben, amelyeket külön jogszabály a Bizottság hatáskörébe utal.«

Az Országos Munkabérmegállapító Bizottság tehát munkaügyi közigazgatási és részben bírói feladatokat tölt be. Idevágó rendelkezéseivel a rendelet helyes gyakorlati érzékről tesz tanúságot, mert nagyban támogatja és elősegíti a kollektív munkaszerződéseknek minél fejlettebb hálózatát, amelyben kialakul a munkafeltételeknek autonóm szabályozása.

Dr. Perneczky Béla

Szövetkezet és szövetkezeti politika

1. A magyar gazdasági életben a multban háromféle típusú szövetkezettel találkoztunk:

- a) a nagy szövetkezetek típusával,
- b) szövetkezeti formában működő egyéni vagy társas cégekkel,
- c) olyan szövetkezetekkel, amelyeket különösen termelési és értékesítési cézzal, azonos élethivatású személyek alakítottak.

Ritka volt az olyan szövetkezeti alakulat, amelynek az volt a célkitűzése, hogy a gazdasági tevékenysége ne a szövetkezet, hanem a tagok egyéni gazdálkodása — vállalata — körében hozza meg eredményeit. Így vált a magyar gazdasági életben a szövetkezet gazdasági értelemben is vállalati formává, amelynek a célja: mentől nagyobb gazdasági haszon elérése, — eszköze pedig az önmagáért való, lukratív gazdasági tevékenység folytatása volt.

A nagy szövetkezetek és azoknak egész hálózati rendszere működésében és jelentőségében hasonló volt más vállalati formában megjelenő nagytőkés vállalatok tevékenységéhez. Ennek az volt a lényege, hogy a vállalkozás a vállalkozók személye fölé nőtt, gazdasági produktivitás céljára alakult tőke-koncentrációvá változott és mint személytelen gazdasági öncél fejtette ki működését. A modern kapitalizmusnak ezek a jelenségei akár szövetkezeti, akár részvénytársasági formában működnek, — messze meghaladva az egyéni kezdeményezés lehetőségének határait — csak szervezetiileg különböznek az államkapitalisztikus elgondolás módszereitől és lényegileg még abban, hogy uralkodó és monopolisztikus irányú befolyásuk nem volt totális, hanem csak a gazdasági élet egy-egy ágazatára terjedt ki.

A nagy szövetkezetek mellett mint szövetkezeti alakulások jelennek meg azok a kereskedelmi cégek, amelyeknek egy-két »beltaja« mint szövetkezeti alapító és ügyintéző, maga köré csoportosít olyanokat, akik a szövetkezet munkájához semmi mással nem járulnak, csak a nevüket adják, azzal, hogy a szövetkezet tagjai közé belépnek, miközben üzletrészejegyzésük anyagi részének elintézéséről a szövetkezet neve alatt magánvállalatukat berendező személyek gondoskodnak. Ezek az »igazi« alszövetkezetek, amelyeknél a vállalkozók azért választották ezt a vállalati formát, mert kedvükre volt a szövetkezet közbeiktatásával személyes felelősségük kikapcsolásának lehetősége, vagy, mert így vállalkozásuk számára szép és hangzatos nevet és keretet tudtak szerezni, végül, — és nem utolsó sorban — mert a szövetkezetek gazdasági támogatását célzó kormányzati intézkedések kedvezményeinek elnyerésében reménykedtek.

A harmadik csoportba tartoznak az olyan szövetkezetek, amelyekben rendszerint kisemberek a közös munkával elérhető nagyobb gazdasági eredmény kedvéért egyesültek. Kétségtelen,

hogy ez a szövetkezeti forma állott legközelebb ahhoz a szövetkezeti gondolathoz, amelynek érvényesülése mindenekfelett kívánatos volna. Így a magyar gazdasági életben a szövetkezeti gondolat lényege — miközben a rochdalei takácsokra hivatkozunk — meglehetősen ködös formában áll előttünk. A szövetkezeti gondolatot — igen szerencsétlen módon — politikai irányzatok vették albérlébe és idomították, magyarázták saját felfogásuk szerint. Így nevezték ki a szövetkezeti gondolatot a kollektív gazdálkodás eszközévé, amely végeredményben ugyanoda vezet, ahová a nagykapitalista irányzatú vállalatok érkeztek: az elszemélytelenedéshez, a vállalati öncél kialakulásához és a szövetkezők eltűnéséhez.

2. Hogy a szövetkezetek kívánatos feladataival tisztában legyünk, elsősorban annak a megállapítása szükséges, hogy a szövetkezet nem kollektív vállalkozási forma. Éppen ellenkezőleg. A szövetkezet az egyéni kezdeményezés és az egyéni vállalkozás megerősítésének eszköze, a szövetkezet nem öncélú és önálló vállalkozás, hanem egyéni kezdeményezéssel alakult és ennek a hatókörét túl nem lépő gazdálkodások megerősítésének és boldogulásának szerszáma. Az igazi szövetkezet — gazdasági szemszögből nézve — sohasem önálló egység, hanem sok kis egyéni vállalat, illetve gazdálkodás közös szervezete. — Nem abból a célból alakul, hogy jól prosperáló szövetkezeti vállalatot hozzon létre, hanem abból, hogy a szövetkezetbe tömörülő személyek gazdasági életképességét biztosítsa és gazdálkodásuk lukrativitását fokozza. Tehát az igazi szövetkezet mögött a szövetkezők hasonló természetű, illetve igényű vállalkozásainak sorozata áll, amelyeknek bizonyos gazdasági jelentőségű szükségleteit, mint e vállalatok, illetve gazdálkodások közös szerve: a szövetkezet elégíti ki. Abban a pillanatban, amidőn a szövetkezet működésében ennek a feladatnak a megoldásától eltekint és a szövetkezők vállalatai fölé emelkedve, gazdasági tevékenységét egységes vállalati szempontjai szerint irányítja, már kilépett az igazi szövetkezeti gondolat köréből és határozatlan tőkéjű és taglétszámú részvénytársasággá válik. A szerszámból cél, a szervezetből üzlet lesz. — A szövetkezetnek pedig az a lényege, hogy se öncél, se üzlet ne legyen, hanem a szövetkezők közös szervezete. A szövetkezet tehát mint gazdasági jelenség csak addig felel meg ennek a fogalomnak, ameddig benne a szövetkezők egyéni vállalatainak érdeke, annak a legteljesebb altruizmussal való kiszolgálása és a szövetkezeti tagoknak egyéni közreműködése el nem halványul.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a szövetkezet csak olyan elenyésző jelentőségű, kis csoportosulásokból alakulhat és ennek határáig terjedhet, amelyben csak parciális érdekek jutnak kifejezésre és amely a szövetkező csoportnak az anyagi erejére korlátozottan működhetik. — A

lényeg az, hogy minden szövetkezet jelentőségében — értve ez alatt működésének körét, anyagi erejét — a szövetkezők együttes tükörképe legyen. — Ehhez képest az igazi szövetkezet működési köre földrajzilag is arra a területre rögzíthető, amelyen a szövetkezők egyéni vállalkozásai mozognak.

Magától értetődik, hogy a szövetkezetek összességének a feladata és jelentősége — ennél lényegesen nagyobb. Nagyobb terjedelmű a szövetkezők vállalatainak a szempontjából, de általános nemzetgazdasági szempontból is.

A modern kapitalizmus a gazdálkodás rendjét azért vitte meredek válságok felé, mert öncélúvá vált, mert az elszemélytelenedett tőke a produkciót önmagáért, az ebből elérhető legnagyobb haszon kedvéért és a maga mindenható hatalmi körének növeléséért üzte. Így állandó érdekellentét keletkezett a nagykapitalizmus formájában működő gazdálkodás és azok között, akiknek a kiszolgálása érdekében — a gazdálkodásnak célja és jelentősége volt.

Minthogy gazdasági feladataink annyira megsokasodtak, a modern élet igénye annyira megnövekedett, amelynek kielégítéséhez az egyéni erő kifejtés megfelelő lehetőséget nem nyújtott, a tőkekoncentrációnak, gazdasági erők egyesítésének elkerülhetetlen szüksége fennforgott és jövőben is fenn fog forogni. Viszont az ember természetéből folyó, magától értetődő követelmény, hogy minden erő kifejtésnek és gazdasági tevékenységnek illő ellenértékére úgy az egyénileg, mint akár a tőkekoncentrációban együttműködő gazdasági alanyoknak igénye van. — Nem szenvedhet kétséget, hogy a jövő gazdasági feladatainak megoldása harmonikus gazdasági rend keretében csak akkor képzelhető el, ha az érdekek megfelelően kiegyenlítődnek és a természetes verseny feltételei szerint, egyenlő erősségű gazdasági szervezetek, a termelés méltányos rendjét és az elosztás méltányos módozatait megfelelően biztosítani tudják. Minden kizárólagosságra törekvő gazdasági rend, — akár magánkapitalizmus legyen ez, amelynek lényege: kizsákmányolási törekvés, — akár államkapitalizmus, amelynek a lényege a gazdálkodás elbürokratizálása és a termelési javaknak gazdátlan volta miatt ezeknek esetleges tékozlása: az egyéni ambíciónak, vállalkozási kedvnek, mint a gazdasági haladás legfőbb tényezőinek a gazdálkodás köréből való kikapcsolása, — feltétlenül olyan egyoldalú megoldáshoz vezet, amelyet nem lehet a boldogulás jó eszközének tekinteni.

Minthogy mi a magántulajdon rendjében és elve alapján élünk, ezúttal azzal a kérdéssel kell foglalkozni, hogy a nagykapitalizmusnak mi volna az a megfelelő ellenszere, amely a nagytőkekoncentrációk kizsákmányoló irányzatát úgy a fogyasztókkal, mint a nagytőkét élethivatásszerűen munkával szolgálókkal szemben megvédi. — Nyilvánvaló, hogy a jelenlegi gazdasági rendünkben ez a szervezési módozat a szövetkezetekben, sőt a szövetkezetek munkaközösségében van megadva.

3. A fentiekben egy valódi szövetkezet munkaterét és eszmei tartalmát kíséreltük meg felvázolni. — Azonban, ha a nemzetgazdaságnak általános szemszögéből nézzük kérdésünket, akkor arra az eredményre kell jutnunk, hogy az egyéni gazdálkodást végző szövetkezők szövetkezete — korlátolt terjedelménél fogva — nem lehet elég jelentős ahhoz, hogy a magánkapitalizmus szervezeteivel szemben a versenyt megfelelő módon felvegye. — Többre van szükség! Ehhez a többlet-höz azonban hiba és maradék nélkül csak akkor jutunk el, hogy ha azok a gondolatok is érvényesülnek, amelyeket előljáróban ismertettünk. — Ez a többlet a szövetkezeteknek a koncentrációja és pedig oly módon, hogy ezekben a szövetkezeti koncentrációkban azok az általános nagy gazdasági problémák oldandók meg szövetkezeti szellemben, amelyekre egyes szövetkezetek nem képesek. Ezek a szövetkezeti koncentrációk volnának azok a nagyszövetkezetek, amelyeket azonos irányú, célú és jellegű szövetkezetek azért alakítanak meg, hogy azoknak a gazdasági feladatoknak a teljesítésében, amelyeket a szövetkező tagjaik érdekében mentől tökéletesebben kívánnak megvalósítani, megfelelő közös szervezetük: a szövetkezeti központok álljanak rendelkezésükre. — A nagy szövetkezetekben tehát a kis szövetkezetek tevékenységének, részvételének éppen olyan formában és éppen annyira aktívan kell megnyilvánulni, mint a kis szövetkezetekben a szövetkezeti tagok munkájának, érdeklődésének és részvételének.

Nagyon kézenfekvő az a veszély, hogy a nagy-szövetkezet annak a jelentős anyagi erőnek a birtokában, amelyet a kis szövetkezetek erőösszefogása jelent és amelyet az állami támogatás felfokoz, — elszakítják magukat attól a szövetkezeti gondolattól, amely szerint a szövetkezet mindig eszköz, szerszám, a szövetkező és individuális gazdálkodást végző személyek használatára.

A magyar szövetkezeti mozgalomnak is az volt az eredendő hibája, hogy a kialakult szövetkezeti központok uralták a tagszövetkezeteket, vállalati öncéllá váltak, amelyben az alapító tagszövetkezetek az alárendelt üzleti partner, a fiókküzlet szerepére süllyedtek, úgy hogy végül a szövetkező alanyok maguk, saját szövetkezeti rendszerükben ellenérdekű ügyletkötő felekké váltak akkor, amikor szövetkezeteiket egyéni vállalkozásuk céljaira igénybe akarták venni. Ezért a magánipar és magánkereskedelem előszeretettel nevezi a nagyszövetkezeteket álszövetkezeteknek, mintegy elítélve azáltal, hogy a nagyszövetkezetek a gazdasági életben a magánkapitalizmus egyéb szervezeteihez hasonló szerepet játszanak.

Ez a megjelölés nyilván túlzott, de nem teljesen alaptalan. Ha tehát a szövetkezeti mozgalom tökéletesítésére és mult hibáinak orvoslására törekszünk, kétségtelenül az az első helyes lépés, hogy a nagy szövetkezeteket — szövetkezeti központokat — harmonikus egységbe hozzuk az őket alkotó szövetkezetekkel, amelyekben egyrészt a szövetkezők termelő és értékesítő tevé-

kenysége, másrészt fogyasztási igényeinek megfelelő teljesítése, a szövetkezők egyéni vállalatainak maradéktalan kiszolgálásával történik. Kizárólag ebből a szempontból van létjogosultsága a nagy szövetkezetek által folytatott kereskedelmi és ipari tevékenységnek, de semmi körülmények között olyan irányban, amelyben a szövetkezetek tagjainak gazdálkodásától teljesen független és különálló gazdasági feladatok megoldását vállalja magára.

4. Ha ezeket az alapelveket elhanyagolva azért alakul ki szövetkezeti központ formában működő gyáripari, vagy kereskedelmi tevékenység, mert ez lukratív, mert ez a szövetkezetbe tömörült gazdasági erő jelentősebb anyagi meg-alapozását szolgálja, vagy mert ezáltal a szövetkezet a piac bizonyos részein irányító befolyást szerezhet, — a szövetkezeti központ elszakad a szövetkezeti gondolattól és a piac általános kiszolgálásának elve alapján — öncélúvá válik. Lehet, hogy az ilyen vállalkozások ideig-óráig más kapitalista törekvésekkel szemben fékező és ellensúlyozó tevékenységet fejthetnek ki, azonban az a cél, hogy a szövetkezet a szövetkező gazdálkodók hatékony szerve legyen — szemben a személytelen és öncélú magánkapitalizmussal — tökéletesen eltűnik.

Az eredmény hasonlatos ahhoz, mint amikor — rendszerint kézművesek által alakított és fentebb a harmadik csoportban említett — közös termelésre alakult szövetkezetek taglétszáma úgy megnő és adminisztrációja úgy kiterjed: a szövetkezet méretei annyira megduzzadnak, hogy a szövetkezőknek a vállalkozásban kifejtett egyéni tevékenysége jelentéktelenné válik. Ha példának veszünk tíz asztalos által alakított bútorkészítő szövetkezetet, amelyben a szövetkezeti tagok kezemunkájának értékesítése a szövetkezés tárgya, bár ebben a keretben kollektív formában érvényesítik is egyéni vállalkozásukat, feltétlenül kifejezésre fog jutni az egyéni vállalkozás kezdeményező ereje és értékelhető az egyéni tevékenység megfelelő eredménye is. Ha azonban egy ilyen szövetkezet nem tíz, hanem száz asztalosból alakul, az már bútorgyár, amely előbb-utóbb kitenyészt egy adminisztrációt és egy vezető réteget. Ez gazdaságilag arisztokratikus helyzetbe kerül a szövetkezeti tagok zömével szemben, akik lassan, de biztosan — egy asztalosárugyárban működő munkások színvonalára fognak helyezkedni. Elhalványul bennük a vállalkozói gondolat és az önállóság érzése, hogy helyet adjon ezzel szemben egy munkásöntudatnak és a munkásszervezés gondolatának — esetleg a saját szövetkezetükkel szemben is. Ebben most már csak jogi formák szerint szövetkezők, de nem szövetkezeti értelemben működő aktív tagok.

Másképpen néz ki a dolog, ha a száz asztalos, miközben szövetkezetet alakított, megtartja saját műhelyét, vállalatát és a szövetkezet mindössze arra szorítkozik, hogy tagjainak anyagbeszerzéséről, termelvényeinek bizományi értékesítéséről a tagokra nézve legelőnyösebb feltételek szerint gondoskodik.

Igy a nagy szövetkezetek is addig töltik be hivatásukat, mint szövetkezetek, ameddig működési körükben nem halványul el az igazi szövetkezeti gondolat, a tagszövetkezetek szükségleteinek maradéktalan kiszolgálására való szorítkozás azért, hogy e tagszövetkezetek tagjaikat szintén maradéktalanul a legelőnyösebben kiszolgálhassák.

5. De felmerülhet itt az a gondolat, hogy vajon, ha a szövetkezetek működése ilyen korlátok közé vettetik, miképpen válik lehetségessé, hogy a magánkapitalizmus túlzó törekvéseivel szemben fék és gátként biztosítsa a gazdasági élet egyensúlyát. Éppen ezáltal. A nagykapitalizmus kinővéseit nem lehet lenyesegetni és működését arra a térre szorítani, — amelyen a gazdasági haladásnak kétségtelenül értékes eszköze — azáltal, hogy versenytársként hasonló természetű és beállítottságú nagyvállalkozásokat alapítunk. A nagytőke vállalatainak szervezeteivel szemben a kisvállalatok szervezeteit kell fölláttatni. Ezekben a szervezetekben akkor van erő és versenyszabályozó képesség, ha ezeknek a kisvállalatoknak az életképességét, lukrativitását, termelő- és fogyasztóképeségét a lehető legnagyobb mértékig összefogjuk és fokozzuk. A szövetkezeti szervezetnek tehát minden erejével és gondjával ezeknek a kisvállalatoknak támogatásával, kiszolgálásával, versenyképessé tételével kell foglalkozni és nem olyan — ezeknek keretén kívül eső — gazdasági feladatok megvalósításával, amelyek lehetnek nemzetgazdasági szempontból pillanatnyilag hasznosak, jellegüket tekintve lukratívek, de azoknak a szövetkezeteknek a gazdálkodásával, amelyek szövetkezeti szervezetbe tömörülnek — semmi közvetlen kapcsolatban nincsenek és így elszakítják a szövetkezeti tőkekoncentrációt attól a céltől, amelyre minden gazdasági erejét összpontosítani kellene.

6. Ennek a konzekvenciának a levonása után fel lehet vetni azt a kérdést, hogy az elmondottakat politikai, nevezetesen gazdaságpolitikai meg-gondolások alapján foglaltuk-e össze. Ha kérdésünk taglalása ennek határán áll is, az irányzata lényegileg más. Mindaz, amit elmondottunk, abból az egyszerű jogi elgondolásból indult ki, hogy abban a nagy gazdasági válságban, amelyen keresztül mentünk, időszzerűvé vált a magyar szövetkezeti jog alapvető reformja. A szövetkezeti jog reformjának szempontjából nagy jelentősége van a fogalmak mentől szélesebb körben való tisztázásának.

Az élet tapasztalatait és a doktrínákat egymással kapcsolatba kell hozni. A célokat és az eszközöket egybe kell hangolni. Egészséges jogszabály csak akkor alkotható, ha ismerjük az élet követelményeinek jelentőségét és a megalkotott jogszabályoknak erre gyakorolt visszahatását. Ebből folyóan elsősorban tisztában kell lennünk azzal, hogy az igazi szövetkezet nem kollektív gazdálkodási forma — ha eképpen fogjuk fel, akkor az e néven működő szervezet nem szövetkezet lesz, hanem állami gazdasági közigazgatási szerv.

Tisztáznunk kell azt, hogy az igazi szövetkezet nem lehet egyes személyek magánvállalatainak fedőszerve. Tehát a szövetkezők nélküli szövetkezet a gazdasági életből mint olyan — ki kapcsolandó.

Tisztázni kell azt, hogy a szövetkezet a szövetkezők közös szervezete és hogy sem a szövetkezet nem hagyhatja cserben tagjait, de a szövetkezők sem a szövetkezetet. Ehhez képest a szövetkezet tárgykörének és működésének szorosan kell kapcsolódnia a szövetkezők vállalatához, illetve annak a megengedett célnak a szolgáltatáshoz, amelynek érdekében a szövetkezők szövetkezetüket megalakították. A szövetkezeti tagoknak viszont szövetkezetükkel szemben lényegesen fokozottabb felelősséget kell viselniük, mint amilyen a nagytőkés vállalatok tagjai — részvénytársaságok részvényesei — vállalatukkal szemben viselhetnek. A szövetkezet ügykörét — a tiszta fogyasztási szövetkezetek kivételével — azokra a keretekre kell korlátozni, amelyeknek lebonyolításával a szövetkezeti tagok gazdasági tevékenységét elősegíti és azzal közvetlen kapcsolatban áll. Tehát a termelő és értékesítő szövetkezet csak a tagjaitól vesz és idegeneknek ad el, a beszerző szövetkezet csak idegentől vesz és csak a tagjainak ad el.

A szövetkezeti jog reformjának a szempontjából lényeges az a kettősség, amellyel a szövetkezet tagja a szövetkezettel kapcsolatban áll. Először tőkét szolgáltat az üzletrészjegyzéssel és ezzel a szövetkezet anyagi megalapozásán vesz részt; másodszor saját vállalata útján igénybeveszi a szövetkezet működését, rajta keresztül forgalmat bonyolít le és ezzel a szövetkezet életképességét, hivatásszerű funkcionális működését lehetővé teszi. Úgy véljük, hogy ez az utóbbi szerep jelentékenyen fontosabb az előbbinél. A szövetkezeti tag nem akkor van a szövetkezettel kapcsolatban, amikor bizonyos számú üzletrészt jegyez, hanem akkor, amidőn funkcionális működésében saját gazdaságával részt vesz. Ehhez képest a szövetkezet által elért gazdasági eredménynek abban a különbözetében, amely az ügylet, illetve ügyletek lebonyolítása során nem a saját gazdaságában jelentkezett, hanem a szövetkezet nyereségeként maradt vissza, az általa lebonyolított ügyletek arányában kell részesülni. Ez az ú. n. vásárlási visszatérítés (eladási prémium)

gondolata, amely a magyar szövetkezeti életben teljesen elhalványult annak a kapcsolatnak a meglazulása folytán, amely a szövetkezet és a szövetkezők között beállott. Ennek a gondolatnak tételes törvénnyel való szabályozása szükségesnek látszik.

A társasági jognak alapvető gondolata demokratikus elvek érvényesítése a társaság életfunkcióinak gyakorlásánál. Minden részvénytársaságnak, korlátolt felelősségű társaságnak és szövetkezetnek ezért szuverén szerve a tagok közösségét képező közgyűlés (taggyűlés). Már volt alkalmunk kifejtetni, hogy részvénytársasági vonalon miképpen vált a klasszikus felfogás a gyakorlati életben látszattá és miként érvényesült a demokratikus elvek mögött egy oligarchikus vagy bürokratikus irányból származó irányító erő (Részvénytársaság és részvényjog, 1932.). Szövetkezeti vonalon ugyanezekkel a jelenségekkel találkozunk. A szövetkezeti tagok felelőssége fokozásának, a materiális revízió elve törvényes megvalósításának, az igazgatók hatáskörének befelé való szabályozásának és a felügyelőbizottság ellenőrző tevékenysége hatályosabbá tételének nemcsak a szövetkezeti jog reformjának tételes rendelkezései szempontjából van jelentősége, hanem annak a helyes szövetkezeti politikának a szemszögéből is, amelynek elsősorban az a feladata, hogy minden hamis látszatot kiküszöböljön és minden szövetkezeti szervezetnek a szövetkezés lényegét képző célok szolgáltatába állítását biztosítsa.

7. Ennek az összefoglalásnak nem az a célja, hogy a szövetkezeti jog reformjának részletkérdéseivel foglalkozzon. Sokkal inkább arra törekedtünk, hogy olyan kérdéseket világítsunk meg, amelyek megítélésünk szerint — napjainkban nem kerültek elég éles megvilágítás alá, noha úgy gazdaságpolitikai, mint jogi vonatkozásokban, a szövetkezeti problémák a legidősebbben megoldandó kérdések közé vannak sorolva. Megvilágítandónak tartottuk a kérdéseket, még mielőtt a szövetkezeti jog reformjának érdemi részével és részleteivel foglalkozni lehetne. Éppen ezért kíséreltük meg azoknak a szövetkezetpolitikai feladatoknak a taglalását, amelyeknek tisztázása után a tételes jogot kodifikáló jogásznak alkalma nyílik az ebből eredő következményeknek jogszabályban való lerögzítésére.

Dr. Patakfalvi László

SZEMLE

Az izgatás veszélyeztetési bűncselekmény, — állapítja meg a Kúria egy döntésében, amely ebben a jórészt alkalmazhatatlanná vált joganyagban is időtállóan látszik — amely létrejött, mihelyt a gyűlöletkeltésből származható veszély már felismerhető. Nem szükséges tehát a

bűncselekmény fennforgásának megállapíthatásához az, hogy az izgatást valóban valamilyen kirobbanás kövesse, elégséges a megvetésnek, útalatnak, ellenszenvnek vagy bármilyen egyéb ellenséges érzésnek felkeltése. A »bíráskodásból élő ügyvédek« fából vaskarikája idézi emlékeztünkbe az elmondottakat.

Az ügyvédet valóban a per első bírójának szokták nevezni,

alapos azonban a kétségünk atekintetben, hogy a hírlapi közleményekből ismeretes szónoki megnyilatkozás az ügyvédi hivatás iránt ebben a meghatározásban kifejezésre jutó megbecsülésnek akart hangot adni.

Komoly szó is hallatszott, amely a földreform végrehajtásában előállott késedelmeskedést bírálta, nyilván van tehát ok a kifogásra és szükségesnek lát-

szik ezért a kérdés alapos megfontolása. Feltehetőleg ez az indoka annak, hogy a kormány a vitás kérdések újból rendezésére törvényjavaslatot készít elő.

Az ügyvédet azonban, akit az utóbbi hetekben hol csalással, hol azzal vádolnak, hogy bíraskodásból él és a parasztok pusztulását okozó perekben gazdagodik, igaztalanul éri a megismétlődő vád. Mindenekelőtt illendő volna a kérdés hivatott taglálónak tudni, hogy a földbirtokrendező eljárás során felmerülő vitás kérdések nem bíróságok előtt és perben, hanem a megyei és országos földbirtokrendező tanácsok előtti eljárásban nyernek elintézészt, olyan eljárásban, ahol az igényvel fellépett felet nem bélyeg-, sem ügyvédi, sem egyéb költség nem terheli. Tudnivaló az is, hogy a »per«-nek nevezett jogorvoslatok — ehelyütt találó szóval jellemezhetően — *birtokon kívül* folynak, azoknak folyamatban léte tehát semmiesetre sem eredményezheti a birtokban levő felek pusztulását. Ha az új birtokosok gonddal és bajjal küzdenek, amint gonddal és bajjal küzd az ország minden egyéb dolgozója is, ez talán mégis inkább az országot ért katasztrófának, mint a »bíraskodó« ügyvédeknek tulajdonítható.

Minden rendelkezésre álló eszközzel segítenünk kell a föld népét új honfoglalásában, nem hisszük azonban, hogy az ügyvédek elleni gyűlöletkeltésből származó veszély állandó fokozása erre alkalmas eszköz.

V. P.

A Budapesti Ítéltáblának üzlethelyiségek visszabocsájtása iránt folyó ügyekben (7.590/1945. M. E. számú rendelet) követett gyakorlatából

1. *Jogforrás.* »A használó a fellebbezésében kétségbevonja, hogy a 7.590/1945. M. E. számú rendelet jogforrásként alkalmazható, mivel a rendelet az ideiglenes nemzetgyűlésnek az 1944. évi december hó 22. napján adott felhatalmazására hivatkozik, amely közzétéve nem volt. Minthogy azonban az ideiglenes nem-

zetgyűlésnek a nemzeti szuverénitási kérdésében az 1944. évi december hó 22. napján hozott határozatát, amely a »Magyar Közlöny« 1945. évi január hó 4. napján megjelent 1. számában kihirdetett — az ideiglenes nemzetgyűlés az »Országos törvénytár«-ban az 1945. évi szeptember hó 16. napján kihirdetett 1945. évi I. törvény-cikkben törvényerőre emelte és ezzel az ideiglenes nemzetgyűlés magát a magyar állami szuverénitási kizárólagos képviselőjévé nyilvánította: az ítéltáblának nincsen aggálya abban a tekintetben, hogy a magyar állami szuverénitást képviselő ideiglenes nemzetgyűlés hozzájárulásával végrehajtó hatalmat gyakorló kormány a 7.590/1945. M. E. számú rendeletet törvényes felhatalmazás alapján bocsátotta ki...

Ennek a hatályát nem rontja le az a körülmény, hogy a rendelet kibocsátására adott felhatalmazás közzétéve nem volt, mivel a rendkívüli viszonyok kétségbevonhatatlanul indokoltá tették, hogy a rendeletben szabályozott jogviszonyok a változott szükségletekhez képest gyorsan alkalmaztassanak, amely cél elérése érdekében a rendkívüli helyzetben az ideiglenes nemzetgyűlés éppen az őt megillető szuverénitásból kifolyólag a jogszabályalkotás általános szabályaitól eltérhetett.« (P. X. 162/1946. — 1946 február 15.)

2. *Aktorátus.* A 7.590/1945. M. E. számú rendelet tartalmazza azokat az anyagi jogszabályokat, amelyek alapján az elvesztett üzlethelyiség visszabocsájtása követelhető. A hivatkozott rendelet 1. §-ának 1. bekezdése határozza meg azt, aki az üzlethelyiség használatjától az üzlethelyiség visszabocsájtását igényelheti. Ugyanezen rendelet 8. §-ának 3. bekezdése felsorolja azokat a hozzátartozókat, akik az ott meghatározott sorrendben és feltételek mellett jogosultak arra, hogy az üzlethelyiségek visszabocsájtására vonatkozó igényt az igény érvényesítésében gátolt személy helyett érvényesítsék. Ez a felsorolás kizárólagos. Ennek folytán a kiemelt rendelkezés kiterjesztő magyarázatának helye nincs.

Kétségtelen, hogy aki ismeretlen helyen távol van, a mai közlekedési viszonyok között elháríthatatlan akadály által gátoltnak tekintendő az igény érvényesítésében. Mindazonáltal az előrebocsátott jogszabály

értelmében az igény érvényesítésében ekként gátolt személy helyett is az üzlethelyiség visszabocsátására vonatkozó igényt csak a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 8. §-ának (3) bekezdésében meghatározott személyek érvényesíthetik. Ezek között azonban nincs megemlítve a távollévő részére kirendelt gondnok.

A döntőbizottság ezzel kapcsolatban tévesen utal a 30.800/1945. K. K. M. számú rendelet 1. §-ának 1. bekezdésére, mert ez nem az igényjogosultság kérdését érinti, még kevésbé terjeszti ki az igény érvényesítésének a jogát az igényjogosult érdekében fellépő törvényes képviselőre, hanem csupán csak azt szabályozza, hogy miként kell eljárnia annak a félnek, illetőleg törvényes képviselőjének, aki a 7.590/1945. M. E. számú rendelet alapján a döntőbizottság előtt igényt kíván érvényesíteni. Minthogy pedig a 7.590/1945. M. E. számú rendelet alapján üzlethelyiség visszabocsájtása iránti igényt csak a rendelet 1. §-nak (1) bekezdésben meghatározott személy, vagy helyette a rendelet 3. §-ának (3) bekezdésében meghatározott hozzátartozó érvényesíthet, nyilvánvaló, hogy a 30.800/1945. K. K. M. számú rendelet 1. §-ának 1. bekezdésében említett félnek csakis előbb kiemelt igényjogosult vagy helyette fellépő személyt lehet tekinteni, akinek képviselésében — nem pedig helyette — a kérelmet a törvényes képviselő (gyám, gondnok) terjeszti elő, ha a fél a törvényes képviselőre szorul.« (P. X. 1.591/1945. — 1945 december 17.) Tartalmilag azonos a szegedi ítéltábla P. III. 396/1946. számú ítéletével.

3. »A 7.590/1945. M. E. számú rendelet 8. §-ának már idézett 3. bekezdése sorolja fel azokat, akik az igényt a rendelet 1. §-ában megjelölt jogosult (az üzlethelyiség tulajdonosa, haszonélvezője vagy bérlője) helyett érvényesíthetik, ha a jogosult elháríthatatlan akadály által, tehát ha távollét miatt is, gátolva van az igény érvényesítésében. Ez a felsorolás kimerítő és benne a távollévő gondnoka nincsen megemlítve.

A felsorolás kimerítő volta miatt a jogosultak számát nem lehet szaporítani, a magánjognak a gondnok hatáskörét meghatározó szabályai alapján sem. A 7.590/1945. M. E. számú rendelet 11. §-a ugyanis kimondja, hogy a magánjog általá-

nos szabályai akkor alkalmazhatók, ha a 7590/1945. M. E. számú rendelet másként nem rendelkezik. A 7590/1945. M. E. számú rendelet pedig az igény érvényesítéséhez való jogosultságot szabályozza s erről a már ismertetett módon rendelkezik. E tekintetben tehát nincs helye a magánjog általános szabályai alkalmazásának. Különben is a magánjog általános szabályozása szerint (Gyt. 87. és 10470/1945. M. E. számú rendelet 18. §-a) a távollévő gondnokát az ilyen tárgyú képviseleti jog nem illeti meg. Más kivételes jogszabály pedig éppen kivételes jellege miatt nem érvényesülhet ebben az ugyancsak kivételes jogszabállyal rendezett tárgykörben.

Hogy az üzlethelyiségét vesztett távollévőnek és így a Gyt. 28. §-ának d) pontja alapján kinevezett gondnokának a jogforrás nem kívánta megadni és nem is adta meg a jogot arra, hogy az üzlethelyiség visszabocsátását igényelhesse, ez következik a rendelet 8. §-ának 1. bekezdéséből is, amely úgy rendelkezik, hogy elháríthatatlan akadály által gátolt személy az igényt az akadály megszűnésétől számított 60 nap alatt, legkésőbb azonban 1946 június 30. napjáig érvényesítheti. Csak maga az érdekelt léphet fel tehát az igénnyel és ha elháríthatatlan akadály (például távollét) által gátolva van, akkor is legfeljebb 1946 június 30-ig (ha az akadály addig elhárul), vagy pedig ilyen esetben helyette — az itt szóban nem lévő társasviszonyt nem érintve — a már megnevezett hozzátartozók valamelyike léphet fel a rendeletben meghatározott sorrendben és feltételek szerint.

Ennek következtében és azért is, mert a 30.800/1945. K. M. K. számú rendelet a 7590/1945. M. E. számú rendeletnek csupán végrehajtási rendelete, a 30.800/1945. K. M. K. számú rendelet nem értelmezhető akként, hogy az igényjogosultak körét szabályozni és a 7590/1945. M. E. számú rendelettel szemben kiterjeszteni kívánta az által, hogy 1. §-ának 1. bekezdésében a félről és annak a félnek a törvényes képviselőjéről (gyámjáról, gondnokáról) szól, aki a rendelet alapján a döntőbizottság előtt igényt kíván érvényesíteni. A 30.800/1945. K. M. K. számú rendelet most említett helyén csupán azt szabályozza, hogy a 7590/1945. M. E. számú rendelet szerint

jogosítottak — a félnek, vagy ha ő akadályozva van, helyette a 7590/1945. M. E. számú rendelet 8. §-ában felsorolt személyeknek képviseletében, ha cselekvőképességbeli hiány miatt törvényes képviselőre szorulnak, a kérelmet a törvényes képviselő (gyám vagy gondnok) terjesztheti elő.

Ezek szerint a távollévő érdekelt gondnoka a 7590/1945. M. E. számú rendelet szabályozta igényt a távollévő helyett vagy nevében nem érvényesítheti.

P. X. 114/1946. 1946. március 1.

4. »A 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának 1. bekezdése értelmében a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt (vagy baloldali politikai magatartás következtében) elvesztett üzlethelyiség visszabocsátását az kérheti, aki az üzlethelyiség volt: tulajdonos, haszonélvező vagy bérlet. Az igény érvényesítésében elháríthatatlan akadály miatt gátolt személy helyett — tehát ismeretlen helyen távollévő helyett is a rendelet 8. §-ának 3. bekezdése értelmében az igényt vele együttélő házastársa, annak nemlétében gyermeke, házastárs és gyermek hiányában pedig szülője érvényesítheti; közösen folytatott üzlettel kapcsolatos igény esetében pedig az üzlettárs az elháríthatatlan akadály miatt gátolt üzlettárs nevében is felléphet. (8. § 2. bek.)

Ezek szerint az igényjogosulttal közös háztartásban élő nő és apja helyett a természetes gyermeket, aki sem nem törvényesített, sem nem örökbefogadott gyermeke a vérszerinti apának, a visszakövetelési igény nem illeti meg, mert ők az igény érvényesítésében gátolt jogosultnak nem olyan hozzátartozói, akiknek a rendelet 8. §-ának 3. bekezdése megengedi az igény érvényesítését.

P. X. 114/1946. 1946. évi március 1.

5. *Kauzalitás hiánya.* Igénylő az igényelt helyiséget színleg albérliként birtokolta, előadása szerint a főbérlettel létesült megállapodás értelmében azonban ő volt a helyiség tényleges főbérletje, a háztulajdonossal szemben főbérliként szereplő személy pedig csak színleges főbérlet volt. Igénylő üzletét 1944 május 10-ig folytatta, ekkor munkaszolgálatra hívták be és ezért üzletét kény-

telen volt bezárni. Amikor a főváros pesti része az ostrom alól felszabadult, igénylő Budapesten tartózkodott, az üzletét azonban, amelyet az ostrom után kifosztottak, nem folytatta, hanem alkalmaztatást vállalt. 1945 áprilisában a színleges főbérlet a helyiség bérletéről harmadik személy javára lemondott, ez a harmadik személy azonban a helyiséget nem vette igénybe, hanem azt a háztulajdonos rendelkezésére adta, a háztulajdonos pedig azt 1945 május 1. napjától kezdődően negyedik személynek: használatnak bérbeadta.

Ilyen tényállás mellett »az igénylő abban az időben, amikor a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok már hatályukat veszítették, rendelkezhetett a helyiséggel és ha azt mégis elvesztette, úgy ez nyilván nem az említett jogszabályokkal, hanem egyéb olyan körülményekkel áll összefüggésben, amelyek a 7590/1945. M. E. számú rendeletben megszabott eljárás szerint érvényesíthető igény jogalapjául nem szolgálhatnak.« (P. X. 22/1946. — 1946 január 15.)

6. »A döntőbizottság helyesen állapította meg, hogy az igénylő az eljárás tárgyául szolgáló üzlethelyiség bérletéről lemondott olyan időben, amikor a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok már nem voltak hatályban és neki alkalma és lehetősége volt birtokba venni az üzlethelyiséget. Ha korábban a szóbanforgó üzlethelyiség elhagyására kényszerült is az igénylő, ez a kényszer 1945 nyarán már megszűnt és ekkor az igénylő különböző időpontokban, több ízben is kijelentette, hogy nem kell neki az üzlethelyiség.

E kijelentések több hét különbséggel történtek, olyankor, amikor az igénylő egy piaci bódé megszerzésén fáradozott és azt bérbe is vette. Ezek a körülmények egyrészt az igényelt üzlethelyiségről való lemondásnak a komolyságát, másrészt azt tanúsítják, hogy alaptalanul hivatkozik a fellebbezésében arra, hogy abban az időben beszámíthatatlan lelkiállapotban volt.

Ekként az igénylő saját elhatározásának a következménye az, hogy ő ma nincs az üzlethelyiség birtokában, ez tehát nem a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzetnek a következménye.

Téves az igénylőnek a fellebbezésében kifejezett abbéli nézete, hogy az üzlethelyiséghez való joga csak akkor nyílt meg, amikor a 7.590/1945. M. E. számú rendelet megjelent és az elvesztett üzlethelyiség visszaigénylésének a feltételeit megállapította, amiből szerinte az következne, hogy ő addig le sem mondhatott az üzlethelyiségről. A zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok hatályának megszüntével megnyílt az üzlethelyiség visszaszerzésének, de különösen az ehhez szükséges nyilatkozatok megtételének a lehetősége, sőt a visszaszerzés lehetőségét biztosító jogszabályt (lakásrendelet) is alkottak már a 7.590/1945. M. E. számú rendelet kibocsátása előtt is. Egyébként az igénylőnek a saját személyére nézve külön lehetősége nyílt akkor, amikor a használó a helyiséget az elődjétől szándékozott átvenni.

Minthogy ekként az igénylő nem a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzet miatt vesztette el az üzlethelyiségét és ez a körülmény egymagában is elegendő ok a visszabocsátás iránt előterjesztett kérelem elutasítására, az ítéletábra nem foglalkozott azzal a kérdéssel, vajjon méltányosságból is meg kellett volna-e hagyni a használót a helyiségben, hanem a tárgyalt okból helybenhagyta a döntőbizottság elutasító határozatát.

P. X. 1.874/1945. — 1946. évi február 26.

7. Foglalkozástól való eltiltás üzlethelyiség igénybevétele nélkül. ... az igénylő az igényelt üzlethelyiségben folytatott kávémérés-kifőzés üzemét az 58.000/1944. K. K. M. számú rendelet 2. §-ának a) és b) pontja értelmében az 1944. évi június hó 4. napján köteles volt bezárni és ugyanezen a napon ipari tevékenységét is meg kellett szüntetnie.

Minthogy az 58.000/1944. K. K. M. számú rendelet nem zsidó iparosokkal (kereskedőkkel) szemben alkalmazandó korlátozó rendelkezéseket nem tartalmazott, hanem csupán csak a zsidók ipari (kereskedelmi) tevékenységének korlátozása céljából adatott ki, kétségtelen, hogy az abban foglalt jogszabályok a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmaztak és ezeknek a jogszabályoknak az alkalmazása folytán állott elő az a helyzet, amely az

igénylőt arra kényszerítette, hogy az igényelt üzlethelyiségben eddig folytatott kávémérés-kifőzés üzemét bezárja és ipari tevékenységét megszüntesse...

Az ítéletábra nem tette magáévá a használóknak a fellebbezésükben idevonatkozóan kifejtett azt az érvelését, hogy az 58.000/1944. K. K. M. számú rendelet az igénylőt csak a foglalkozásának a gyakorlásától tiltotta el és az üzletének bezárására kötelezte, de nem szüntette meg a bérleti jogviszonyt, aminek folytán az igénylő az igényelt üzlethelyiséget tovább használhatta. Nem helytálló ez az érvelés azért, mert a fentebb kiemelt rendelethelyek, amelyek a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmaznak, az azok által érintett zsidó iparosok (kereskedők) ipari (kereskedői) tevékenységének az addig használatukban volt üzlethelyiségben folytatását lehetetlenné tette és éppen ezáltal valósultak meg azok a feltételek, amelyek a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében foglaltak szerint az igényjogosultság megállapításához szükségesek. Ebből következik, hogy az ügy eldöntésénél nincs jelentősége annak a további kérdésnek, hogy egyéb jogmegszüntető ténykörülmény hiányában az igénylő az említett korlátozó rendelkezések végrehajtása után is az általános magánjog alapján érvényes bérleti jogviszonyban állónak volt-e tekinthető és a bérlet megillető jogok közül minő jogokat gyakorolhatott. (P. X. 1.530/1945. — 1945. december 11.)

8. »Zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok« »A 7.590/1945. M. E. számú rendelet különös jogszabály és így annak rendelkezései kiterjesztően nem értelmezhetők és alkalmazhatók.

Abból a körülményből, hogy a rendelet 1. §-ának az igény jogalapját meghatározó rendelkezése megkívánja, hogy az üzlet elvesztése, vagy hátrányos szerződéssel való átruházása a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzettel legyen kapcsolatban, okszerűen következik, hogy a rendelet alapján csak az olyan igények érvényesíthetők, amelyeknél az említett és az elvesztés vagy átruházás idejében már meghozott jogszabályoknak az üzlet elvesztésére gyakorolt közvet-

len vagy közvetett hatása megállapítható.

Nem érvényesíthető tehát sikerrel az olyan igény, amelynél az üzlethelyiség elhagyásának egyedül csak az volt az oka, hogy az igénylő számolva azzal a bizonytalan lehetőséggel, hogy jöhetnek a már meghozottaknál még súlyosabb és messzebbmenő rendelkezések is, ennek az érzésnek a hatása alatt hagyta el vagy ruházta át az üzletét.

Az igénylő a pensió üzemét 1939. évi július hó 20. napján adta át a használónak. Ekkor a második zsidótörvény (1939. IV. tc.) már ki volt hirdetve, azonban sem ez a törvény, sem pedig a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó egyéb, már akkor hatályban volt vagy legalább megalkotott jogszabályok nem (foglaltak) magukban olyan rendelkezést, amely az igénylőt a pensió üzemének átruházására akár csak közvetve is kényszerítette volna. Ezt maga az igénylő sem állította és az üzem átruházásának okaként maga sem ezekre a jogszabályokra hivatkozott.

Előadta, hogy a fia az akkori zsidóverések miatt a jogi tanulmányait nem folytathatta és minthogy a fiának további sorsa miatt is aggódott, 1939. év tavaszán a fiát Palesztinába küldte, ő azonban így segítség nélkül maradt.

Előadta továbbá, hogy annak az elhatározásának, hogy az üzemét eladja és a fia után Palesztinába távozik, oka volt az is, hogy a pensiójában a dachau internálótáborból megszökött személyek is voltak és ezért félt attól, hogy ő is hátrányos helyzetbe kerül, illetve félt attól, hogy Magyarországon is olyan lesz a zsidók sorsa, mint Németországbán.

Az igénylő tehát a zsidókra vonatkozóan bekövetkező még súlyosabb helyzettől való félelem, vagyis kizárólag a saját szubjektív érzése indította arra, hogy a pensió üzemét átadja, az ilyen körülmények között történt üzletátruházás pedig a már kifejtettek értelmében a 7.590/1945. M. E. számú rendelet szerint érvényesíthető igénynek alapjául nem szolgálhat. (P. X. 1.741/1945. — 1946. január 15.)

9. Méltányosság. Használó üzlethelyisége az elhagyás idejében a háborús események következtében még nem pusztult el és nem vált

használatatlanná. Ezért a döntőbizottság szerint a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 3. §-a (2) bekezdésének a) pontjában szabályozott, méltányosság szerint való döntésre módot adó eset nem forog fent.

»A döntőbizottságnak ebben az álláspontjában az ítéltábla nem osztozik.

A 7.590/1945. M. E. számú rendelet 3. §-a (2) bekezdésének a) pontjában foglalt rendelkezés szerint azt a kérdést, hogy van-e helye a visszabocsátásnak vagy a használót meg kell hagyni az üzlethelyiség birtokában, nemcsak akkor kell a méltányosság alapján elbírálni, ha a használó üzlethelyisége valamely háborús esemény következtében elpusztult, hanem akkor is, ha az »egyébként« használatatlanná vált. A dolog természetéből következik, hogy azt a kérdést, hogy az előzőleg használt üzlethelyiséget mikor kell használatatlanná válnak tekinteni, nem az általános használhatóság szempontjából kell elbírálni, hanem azt kell vizsgálni, hogy az üzlethelyiségnek az eredeti célra használása m. g.ának a használónak a számára lehetetlenné vált-e?

A II. kerületi előjáró csatolt véghatározatból kitűnik, hogy a használó részére a kerületi előjáró az igényelt üzlethelyiséget azért utalta ki, mert az előzőleg használt üzlethelyiségét hatósági igénybevétel folytán elvesztette. Egyébként a kerületben általánosan ismert körülmény, hogy a Batthyány-téri vásárcsarnokba a háború folyamán katonaság hurcolkodott be, míg a benne állandó üzleti tevékenységet folytató kereskedők abból kiszorultak és — legalább is részben — a vásárcsarnok előtti téren, bódékban helyezkedtek el. Ezekből következik, hogy a használónak a Batthyány-téri vásárcsarnokban volt üzlethelyisége a háborús események következtében reá nézve használatatlanná vált annak folytán, hogy azt hatósági intézkedésre elhagyni és a katonaságnak átengedni kényszerült. Utóbb a vásárcsarnok olyan sérüléseket szenvedett, amelyek még most sem tekinthetők annak árusítás céljára használatát ...»

»Ugyancsak az előbb említett véghatározatból tűnik ki az is, hogy a használó a visszabocsátani kért üzlethelyiséget hatósági határozat alapján szerezte meg.

Ezekre figyelemmel az ítéltábla megállapította, hogy a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 3. §-a (2) bekezdésének a) pontjában meghatározott feltételek a használó javára fennforognak, miért is mind a két fél összes körülményeinek beható mérlegelése után a méltányosság alapján kell elbírálni azt, hogy van-e helye visszabocsátásnak vagy a használót meg kell hagyni az üzlethelyiség birtokában. »P. X. 134 4/1945-1946 február 6.

10. »... A feleknek kölcsönösen vitássá nem tett előadása alapján az ítéltábla megállapította, hogy az igénylő a visszabocsátani kért üzlethelyiségben csemegekereskedést folytatott, kimutatható vagyona ezidő szerint nincs, tartásra köteles hozzátartozóinak a száma: három (felesége, valamint egy tizenhároméves és egy tízéves gyermeke) ezeken kívül gondoskodik még az özvegyen maradt sógornőjéről is, míg a használó a visszabocsátani kért üzlethelyiségben fűszer- és csemegekereskedést folytat, kimutatható vagyona az üzleti árukészleten és az üzletben használt két mérlegen, továbbá egy kocsin és lovon (17. sorszámu tárgyalási jegyzőkönyvben tett beismerés) kívül nincs, a tartásra köteles hozzátartozóinak a száma: öt (felesége, egy hétéves, egy ötéves és egy féléves gyermeke, valamint édesanyja).

Ezeknek a körülményeknek az egybevetése alapján az ítéltábla úgy találta, hogy a használó javára nem forognak fent nagyobb súlyú méltányossági körülmények, mint amilyen nyomatékuk az igénylő javára mutakozó méltányossági körülményeknek van. A használó eltartása törvény szerint jogosult hozzátartozóinak nagyobb számát ugyanis megfelelően ellensúlyozza az a körülmény, hogy a használó némi ingó vagyonnal is rendelkezik. Az ekként egyenlő nyomatékkal jelentkezőnek ítélt méltányossági körülmények beható mérlegelése után az ítéltábla úgy találta, hogy nincs elegendő indok arra, hogy a használó méltányosságból az egész üzlethelyiség birtokában meghagyassék ...»

»... Az ítéltábla a méltányossági körülmények mérlegelésénél nem tulajdonított jelentőséget a használó által felhozott annak a körülménynek, hogy az igénylő, mint a deportálásból visszatért egyén, a rendel-

kezésre álló üzlethelyiségek hatósági kiutalásánál előnyben részesül, míg ez az adottság más üzlethelyiség igénylése esetén az ő javára számba nem jöhet. Az a körülmény ugyanis, hogy az igénylő zsidó volta miatt deportálva volt, lényegileg azokhoz a ténykörülményekhez tartozik, amelyek az igénylőnek a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ára alapított — a használó szerint sem vitás — igényjogosultsága nyugszik, amire tekintettel az üzlethelyiségének visszabocsátását éppen ennek az eljárásnak a keretében követelheti ...» P. X. 1.344/1945. — 1946. évi február 4.

11. »Használó" fogalma. Az igénylő üzletét zárlat alá vették és anyagkészletét hatósági rendelkezés folytán kiárusították. A kiárusítás során oly megbízólevél alapján, amely szerint »használónak« név szerint felsorolt tisztviselői részére eszközendő bevásárlásokra nyertek megbízást, »használó« két tisztviselője 416.16 pengő értékben árukat vásárolt. Megállapítást nyert, hogy a megbízólevél kiállításával annak az elkerülése volt a cél, hogy a »használó« irodahelyiségeit a tisztviselők az általuk szándékolt bevásárlás miatt egyszerre nagyobb számban ne hagyják el, a bevásárolt árukat az egyes tisztviselők bevásárlási könyveibe beírták és azokat az egyik megbízott a tisztviselők között szétosztotta.

Az ítéltábla az igényt elutasítja, mivel »a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 7. §-ának 1. bekezdése a) pontja szerint az igénylő birtokából kikerült árut csak attól lehet visszakövetelni, illetve ellenértékének megtérítését igényelni, aki azt megszerezte«, már pedig »semminő adat nincs annak a megállapítására, hogy a vásárlást a megbízottak a használó cég megbízásából és részére végezték.« P. X. 1.881/1945. — 1946. március 4.

12. Beruházások megtérítése. »A 6. sorszámu tárgyalási jegyzőkönyvben tett nyilatkozatukban a felek a használó által nem vitásan létesített hasznos és szükséges beruházásoknak az 1945. évi október hó 19. napján volt értékét egyezően 30.000 P-re tették. Ennek az összegnek a megfizetésére a döntőbizottság az 1945. évi október hó 19. napján hozott határozatában az igénylőt

45 napi teljesítési határidő kitűzése mellett kötelezte.

Ezzel szemben a fellebbezési szóbeli tárgyaláson a használó a döntőbizottsági határozatban megítélt 30.000 P helyett az általa végzett beruházások megtérítése fejében az igénylőt 12 gramm 14 karátos színarany szolgáltatására kérte kötelezni.

A felek előadásából az tűnik ki, hogy a döntőbizottsági határozatában megítélt 30.000 pengőt az igénylő postán elküldte a használónak, ez azt az 1945. évi november hó 20. napján vette kézhez, de még ugyanazon a napon újra postára adva vissza is küldte az igénylőnek. Az igénylő a küldeményt nem vette át, mire a posta az összeget a használónak visszakézbesítette. Azóta az a használó birtokában van.

Kétségtelen, hogy az igénylő a 30.000 P postai megküldésével az 1945. évi november hó 20. napján — a kézbesítés napján — idő előtt teljesített, mert az 1945. évi október hó 19. napján meghozott döntőbizottsági határozatban megállapított 45 napos teljesítési határidő akkor még nem járt le. A magánjogi szabályok szerint a 30.000 P fizetésére vonatkozó kötelezettség teljesítésének a határideje nyilvánvalóan a fizetésre kötelezett igénylőnek az érdekében megállapítottnak tekintendő. Erre mutat az a körülmény is, hogy a döntőbizottság határozatában foglalt rendelkezés szerint az igénylő végrehajtási joga attól függött, hogy a beruházások ellenértéke fejében megítélt összeget a végrehajtás kérésével egyidejűleg vagy még előbb megfizesse. Ezekből következik, hogy a teljesítési határidő lejártá előtt az igénylő jogosan fizetett és ezt a használó jogszerűen vissza nem utasíthatta.

Minthogy azonban a fellebbezés szóbeli tárgyalásán az igénylő a beruházások mai értékének a megtérítése fejében 3.000.000 P fizetésére késznek nyilatkozott, az ítéltábla ennek a nyilatkozatnak az alapján az igénylőt a használó részéről végzett beruházások ellenértékének a megtérítése fejében 3.000.000 pengőnek a döntőbizottság határozatában kimondott jogkövetkezmények terhemelletti megfizetésére kötelezte, annál is inkább, mert a használó a beruházások teljesítéskori értékének kiszámításánál a gazdasági válság által okozott árváltozások kiegyenlítése céljából értékmérőül a szín-

arany mindenkori forgalmi árát kívánta alkalmazni, már pedig a színarany forgalmi ára alapján sem lehetne az 1945. évi október hó 19-iki értékű 30.000 P helyett 3.000.000 mai értékű pengőnél nagyobb összeget megítélni, ennek folytán a felvetett kérdésnek a rendelkező rész szerint történt eldöntésénél a 7.590/1945. M. E. számú rendelet által megkívánt méltányosság is megfelelően érvényesült. » P. X. 1.344/1945. — 1946. február 4.

13. *Teljesítési határidő.* »Az ítéltábla a teljesítésre a 7.590/1945. M. E. számú rendelet 14. §-a értelmében alkalmazható legrovidebb — 15 napos — határidőt állapította meg azért, mert a fellebbezési eljárás már amúgy is sokáig elhúzódott, méltányos indok hiányában pedig a hosszabb teljesítési határidő az igénylő jogos igényének kielégítését csak indokolatlanul késleltette volna.«

P. X. 1.344/1945. — 1946. évi február 4.

14. *Költségviselés.* »Az eljárás főtárgya az üzlethelyiség visszabocsátása volt, amelyre nézve a használó teljesen vesztes lett.

A használó részéről a beruházások megtérítése címén követelt összeget pedig az igénylő nem tette vitássá, mihielyt azt a használó az 1946. évi október hó 19. napján tartott tárgyaláson határozott összegben megjelölte.

Ezért a döntőbizottság a használót elvileg helyesen kötelezte költségviselésre...«

»A használó fellebbezése az eljárás főtárgya tekintetében sikertelennek bizonyult, az eljárás melléktárgyára nézve is csak kisebb részben vezetett sikerre. Az igénylő a fellebbezési eljárás során a beruházások megtérítése címén támasztott követelésnek a kiegyenlítésére méltányosan számított jelentékenyen nagy összeget vállalt, mihielyt a használó az e címen érvényesített követelését felemelte. Ekként az igénylő az eljárás során tanúsított magatartásával a beruházási költségek megtérítése címén támasztott követelés elbírálását nem késleltette és azzal a használónak költséget nem okozott. Ezért az ítéltábla a fellebbezési eljárás költségében a Pp. 508. és 426. §-a értelmében a használót marasztalta.«

P. X. 1.344/1945. — 1946. évi február 4.

Jegyzet. A 2. és 3. számú határozat a 3060/1946. M. E. számú rendelet folytán tárgytalanná vált.

A 5. számú határozatot illetően utalunk arra, hogy azt, hogy a háztulajdonos a bérleménnyel az igénylő feje felett rendelkezhetett, végső eredményben az tette lehetővé, hogy a zsidóellenes jogszabályok miatt igénylő kénytelen volt stróhmann főbérlet közbeiktatni.

A 8. alatti határozat szerint a 7590/1945. M. E. számú rendelet különös jogszabály és így annak rendelkezéseit kiterjesztően magyarázni nem lehet.

Ennek a kijelentésnek a helyességét kétségbevonjuk. A R. különös jogszabálynak abban az értelemben, hogy valamilyen életviszonyra nézve az általános jogelvektől eltérő jogelvet valósít meg, nem tekinthető. Ellenkezőleg: a R. a jog legáltalánosabb elvének: a törvény előtti egyenlőségnek megnyilvánulása és annak az általános rendezésnek, amely a zsidótörvények által megsértett jogrend helyreállítására irányul, egyik ága. Ius speciale legfeljebb eljárásjogi rendelkezéseiben, tehát legfeljebb ezen rendelkezései alkalmazhatók megszorítóan.

A zsidótörvények végrehajtása során ezeket a hatóságok egyáltalában nem megszorítóan alkalmazták, ellenkezőleg mind az érintett személyek körét, mind a jogfosztásokat kiterjesztették. Sőt minden »írott« alap nélkül is alkalmazták »hátrányos megkülönböztetéseket«. Vagy más tárgyú jogszabályokat (Honvédelmi Törvény, iparügyi jogszabályok stb) alkalmaztak úgy, hogy azok a zsidók jogait csorbítsák.

Ha ilyen előzmények után a reparáció a »megszorító értelmezés« jegyében fog állni és azokra az esetekre fog korlátozódni, ahol a jogsérelem »már meghozott, a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán... következik be«, úgy sokszor éppen a leg súlyosabb sérelmek fognak orvoslás nélkül maradni, azok, amelyek merő önkényen alapultak.

Hogy a kérdéses határozat tárgykörében maradjunk, — ha 1939-ben talán még valóban indokolatlan volt egy penziót várható újabb intézkedésekre tekintettel elidegeníteni (bár az után ami végül bekövetkezett, retrospektíve semilyen aggály sem látszik túlzottnak), élénken emlékszünk arra, amikor a honvédség

1942 körül az — egyébként már a döntés által tárgyalt időben hatályban volt — Honvédelmi Törvény rendelkezéseire hivatkozva sorozatosan vette igénybe a zsidó penziókat. Vajjon 1942-re vonatkozóan is, — bár ebben a kérdésben ekkor sem volt újabb zsidóellenes jogszabály — helytálló-e a határozatnak az a megállapítása, hogy zsidóellenes jogszabály hiján a R. által orvosolni kívánt tényállás nem valósulhatott meg?

Sz. Zs.

JOGIRODALOM

A magyar magánjog rövid tankönyve

Irta: Dr. Villányi László

egyetemi magántanár, járásbíró.

Budapest, 1941. — VIII 464 1.

Meg kell vallanom, hogy még nem írtam könyvismertetést úgy, hogy a »tárgyilagosság«-nak annyira híjjával éreztem volna magamat, mint most. Az előttem fekvő könyv minden sora az író személyét idézi elem. Látom a lélek belső derűjéről tanuskodó mosolyát, amely azt is elárulja, hogy a legnehezebb problémák mélyére hatolás sem igényel nála magasrendű szellemi adottságánál fogva rendkívüli erőfeszítést és szinte hallom halk, de határozott, meditálásról tanuskodó, de mégis biztonságos hangját. Úgy, ahogy láttam és hallottam őt, amikor utoljára voltunk együtt annak a szemináriumnak az összejövetelén, amely neki a tudományos munka terén való elindulásától kezdve otthona volt, nekem pedig akkor még új, de hosszú időre szóló működési helyet jelentett.

De vajjon az író személye iránti becsülésem, gondolatvilágának hosszú évek során megszerzett megismerése alkalmatlanná tehet-e arra, hogy a könyvét bemutassam? Úgy érzem, hogy éppen ellenkezőleg. Hiszen az, hogy működését attól kezdve, hogy mint a fiatal generáció legtöbb reménysége jogosító tagja, a Szladits-szeminárium falai közül a nyilvánosság elé lépett, élénk figyelemmel kísértem és hogy azóta is sok feladat megoldásában jártunk közös úton, s hogy a közösen megtett utak során meleg baráti érzelmek is keltek

bennem, csak a műve megértését teszi számomra könnyebbé, s hogy a »tárgy«, a könyv mögött a »személyt«, a szerzőt is magam előtt látom, talán csak teljesebbé, igazabbá teszi a képet, amelyet megrajzolhatok.

Sokat mond az ilyen szemlélet mellett már a könyv címe is, amely a maga néhány szavával pótolja a nem meglepően nélkülözött előszót. Villányi László »rövid tankönyvet« írt. A cupida legum juvenus felé fordul tehát és fejtegetéseivel az a célja: »ut sint totius legitimae scientiae prima elementa.« Alig hihető, hogy ez az Institutium liber Gaius klasszikus alkotását tartotta volna a mintaképének; a magyar irodalomban azonban még nem jelent meg mű, amelyet annyira helytálló lenne a Iustinianus parancsára Theophilus és Dorotheus által írt rövid tankönyvvel párhuzamba állítani.

Villányi László egyik legszorgalmasabb, nem csak a megírás, hanem a szerkesztés munkájában is tevékeny részese volt »a mai magyar magánjog tudományának reprezentatív bemutatását« céljaul tűző annak a hatalmas alkotásnak, amely az utolsó békeévben indult meg Szladits Károly vezetésével, hogy a vészterhes idők beköszöntése ellenére is befejezéshez jutva nem egy vonásával emlékeztessen a Tribonianus irányításával közel másfél évezreddel korábban létrehozott örökbecsű alkotásra, a Digestákra.

Es vajjon ki lett volna hivatottabb ezeknek a Digestáknak a párdarabját megírni, mint éppen Villányi László? Vannak vonatkozások, amelyekben az összehasonlítás egyfelől a iustinianusi Institutiók, másfelől a magyar Digesták felé az ő javára billentik a mérleget. A Iustinianus-féle Institutiókat ketten írták és a mű egységét a felsőbb ellenőrzés ellenére is megbontják a két író egyéniségében fellelhető eltérő vonások. A magyar Digesták huszonöt szerzőtől származása pedig még inkább rovására esik nemcsak az egyöntetűségnek, hanem a feldolgozás terjedelme körében is bizonyos aránytalanságokat von maga után. A rövid tankönyv ezzel szemben az egyöntetűséget sokkal inkább mutatja és magán viseli annak a bélyegét is, hogy szerzője nem a magánjog bizonyos részének specialistája képpen indult tudományos pályá-

jára, hanem a magánjog szerkezetéről szóló nagy munkájával alkotott maradandót, amelynek megírásához éppen az kellett, hogy a magánjog minden részének egyformán figyelmet szenteljen és a tradicionálisan különvált részek szabályait synoptikusan, egyforma intenzitással szemlélje. Ennek következménye, hogy a mű egyik legerősebb vonása éppen a részek arányossága.

Az a rokon kapcsolat, amely a nagy mű és a rövid tankönyv között már a hat részre tagolásban és a részek azonos sorrendjében is kifejezésre jut, semmiképpen sem teszi a Villányi művét kevésbé egyéni alkotássá, hiszen az ő egyénisége jut kifejezésre minden sorában. A jogász tudományos munkája egyébként is nem önálló ítéletek alkotásában merül ki, hanem a jogszabályban már benne foglalt döntések felismerésében és rendszerbe foglalásában. (Erkennen des Erkannten). A rövidségre törekvő tankönyvírónak pedig ebben a lényegileg másodlagos feladatkörben is egy nagyon súlyos negatív problémája van. Nehezebb azt eldönteni, hogy mit ne mondjon, mint mondanivalót találni. Ha azután valaki a negatív problémát egyszerűen annak a vizsgálása után óhajtaná megoldani, hogy melyek azok a részletkérdések, amelyek megoldását a jog tanulásában kezdő olvasó egyelőre nélkülözheti, nem rövid, hanem csak hézagos anyagot nyújthatna. A tankönyvírás művészete a Jhering-féle kvantitatív egyszerűsítés eszközeivel érhet csak célt. Úgy kell a jog hatalmas anyagát kisebb terjedelemre szorítani, hogy a megmaradó anyagban mégis mindaz benne legyen, amit elhagytunk. Meg kell adni a logikai alapot arra, hogy nem túlságosan megerőltető szellemi munka árán az olvasó megtalálja a kifejezetten el nem döntött kérdések megoldását és helyes okoskodással éppen csak egy, a helyes megoldás álljon számára nyitva.

A művészi összevonás alkalmazása terén is kitűnő iskolát járt a szerző, hiszen éppen mesterének, Szladits Károlynak gyakorlati céllal megírt első vázlata dicsekedhetett az a csodálatos sajátsággal, hogy a jogász közvélemény csálhatatlan ítélete szerint aránylag kis terjedelme ellenére »minden« benne volt, amit akár az ügyvédi vizsgára készülők, akár az ügyvédi, vagy bírói pályán tevékenykedők kerestek. Villányi

László azonban nem az említett művel azonos célt tűzött ki maga elé; mint tankönyvírónak, fokozott mértékben törekednie kellett arra, hogy elméleti áttekintést is nyújtson és valóban éppen az elméleti megfontolások erősebb előtérbe állítása az, ami — szemben a Szladits-féle első vázzal — feltűnik és aminek valószínűleg meg is lesz az a következménye, hogy a gyakorlati élet embere a »mindent« nem fogja olyan könnyen megtalálni benne.

A szerző az általános rész szükségessége mellett foglalt állást, de igyekszik ezt a részt a valóban nélkülözhetetlen körre szorítani. A magánjog jogrendszerbeli helyének kijelölésén és a jogszabálytanon felül a jogi helyzetek és tényállások, különösen a jogügyletek, jogellenes és utaló magatartások, az idő mint jogi tény, valamint a magánjogi jogváltozások tárgyalását helyezte el az általános tanok keretében. Igen figyelemreméltó, ahogyan az ismétlések elkerülése végett elkerüli itt a jogalanyiság, a cselekvő- és vétő-képesség tárgyalását anélkül, hogy a jogügyletek és jogellenes magatartásokkal való megismerkedés során az olvasó ezt hiányként észlelhette.

A magánjog fogalmi elhatárolásában érdekes az ulpianusi leltári definíció elhagyása és a Moór Gyula elméletének hatása alatt álló az a megállapítás, hogy a magánjog szabályainak a magánosok a címzettjei és a magánjogi szabályok által nyújtott alanyi jogok túlnyomórésztben a magánosok szabad rendelkezése alatt állanak. Nem hanyagolja azonban el a Szent Tamás és Sohm által is tanított, Duguit-nél pedig a service public és a fonction publique szembeállításában megnyilatkozó közösségi szempontokat. Nem érinti azonban sem a természetjog jelentőségét, sem a jog és az erkölcs viszonyát, ami a jogfilozófia határainak szigorú tiszteletbentartását jelenti. A magánjog fogalmi elhatárolása kapcsán szól a magánjog belső tagozódásáról és a magánjogi kodifikációról, a fontosabb európai kódexek keletkezési történetét, valamint a magyar kodifikációs törekvéseket is ismeretve. A jogforrások tárgyalásának lényegileg nem is a magánjogba tartozó anyagát feltűnően rövidre szabja, de így is jut tere a szokásjogról szóló elméleteknek a megszokottnál tüzetesebb bemutatására. A magánjogi jogszabályok alkalma-

zásának kérdésével mindössze négy oldalon foglalkozik, de minden e körbe vágó lényeges problémát megérint. Különösen figyelmet érdemel a bíró generalis delegációjának és törvényhez kötöttségének szembeállítás. A joghézag elismeréséből előálló dilemmát úgy oldja meg, hogy az elvont jogszabályokban figyelembe nem vett esetek eldöntése céljából eseti szabályok felállítására tekinti a bírót felhatalmazottnak. (20. l. j.). Persze, a bíró által ilyen esetekben kimondott jogtételnek nem lehetne általánosan kötelező ereje és így a szerző is ahhoz az expedienshez folyamodik, hogy a bírói döntés szokásjogi jogtételnek, még pedig adott esetben törvényrontó szokásjognak a kijelentését is jelentheti (21. l.). A nemzetközi magánjog szabályainak az összefoglalása kénytelen néha olyan tételeket is fennállónak és általános érvényűeknek mondani, amelyek erősen vitásak, vagy legalább is nem minden esetben alkalmazhatók. Az időközi jog körében találó a jogszabályok továbbhatásának, azonnali hatásának és visszahatásának megkülönböztetése.

A magánjogi helyzetek csoportosításában az alanyi jogból a jogviszony felé halad betetőzésül állítva a vagyon fogalmát, tekintettel az ú. n. alvagon eseteire. A csoportosításban egyébként Szász-Schwartz Gusztávot követi. Az alanyi jog fogalmi körülírásában sem az akarat-uralmi, sem az érdekvédelmi álláspontot nem teszi magáévá, hanem — ahhoz hasonlóan, mint Szladits Károly — mindkét momentumnak igyekszik igazságot szolgáltatni. Az igény rendszerinti esetétől könnyen érthetően különbözteti meg egyfelől a pusztá hatalmasság alapján támasztott igényt, amelynek kielégítése konstitutív ítélettel történik, másfelől a Grosschmid által kielemezett azt az esetet, amikor a jogosult a kereset beadásával gyakorolja a hatalmasságot. A jogi tények beláthatatlan köréből kiemelt emberi magatartásokat három csoportba osztja, az első csoportba sorozva a jogügyletek mellett az egyszerű jogcselekményeket és a reálaktusokat. A megszokottnál részletesebb áttekintést ad a jogügyletek kellékeiről, némileg ahhoz hasonlóan, ahogy Sauer a perelőfeltételeket vázolja fel. Igen indokolt, amikor a szerző külön fejezetbe foglalja össze a jogügyleti szabadságnak az újabb jogszabá-

lyokban egyre gyakrabban előforduló korlátozásait, ebbe a körbe sorozva a bírói ügyletmódosítás eseteit is. A kötbérmérséklés, a gazdasági lehetetlenülés címén történő szolgáltatás módosítást kétségtelesenül helyesen sorozza ide a szerző, vitás azonban, hogy a pénztartozás átértékelése minősíthető-e ügyletmódosításnak, viszont mindenestre ebbe a körbe tartozik — bár a szerző nem említi — a haszonbérek, villamos energiaárak módosítása, sőt, éppen a tartós szerződések azok, ahol a jogviszony fenntartása érdekében a bíró ily jogkörének a legnagyobb az indokoltága. Ha pedig nem csak a bírói, hanem más hatósági intézkedés nyomán beálló szerződésmódosulásokra is figyelemmel vagyunk, az anyag igen kibővül és megtaláljuk az átmenetet a kogens jogszabályok visszaható ereje felé is. A jogügyletek anyagából ki kell még emelnem a rendelkező ügylet, a juttatás és a jogcím plasztikus bemutatását.

A jogügyleten kívüli tényállások körében a szerző művében természetesen hat az utaló magatartásoknak a jogellenes magatartásokkal egyenrangú jelenséggé tárgyalása, hiszen ez volt az első nagysikerű dolgozatának is a tárgya. A magánjog különböző részeiből vett példák olvasása során felmerül a kérdés, vajon nem juthatott volna-e el a szerző az utaló magatartások rendszerének felépítéséig.

A magánjogi jogváltozásokról szól az Általános rész utolsó fejezete. A jogok elvesztésének négy fokozatát sorolja fel a szerző, megkülönböztetve ezeknek a juttatáshoz való viszonyát, mellőzve azonban a rendelkezés irányában való kapcsolatot.

A mű bevezető részét azért igyekeztem kissé részletesebben bemutatni, mert éppen az általános részben kifejtett tanokban kötik aránylag legkevesebbé a tételek jogszabályok és a legtöbb alkalom van általános jogtani vagy éppen jogfilozófiai problémák érintésére. A szerző ezekben a problémákban tökéletes tájékozottságról és biztonságról tesz tanúságot, önálló, teljesen kiforrott állásfoglalásai annak ellenére is meggyőzőek, hogy aránylag ritkán veszt energiát a képviselt álláspontjával szemben állókkal folytatott polémiákra.

A személyi jog körében hasonló kérdés a jogi személy problémája, amellyel szemben a szerző a különböző elméletek bemutatása után elhárítja az állásfoglalást és a tételes jog szempontjából elegendőnek talál annyit megállapítani, hogy jogok és kötelezettségek alanyai az élettani értelemben vett emberekön kívül lehetnek olyan szervezetek is, amelyek meghatározott állandó cél érdekében létesülnek. Ez a megállapítás azonban nyilván csak a jogi személy jogképességének tételes jogi szabályában elegendő, de ebben a fogalmazásban nem magyarázza a jogi személynek beszámítható jogcselekményeket és nem járul hozzá pl. a vétőképeség problémájának tisztázásához, mint ahogy ez az utóbbi kérdés nincs is egyértelműleg tisztázva a szerző következő kijelentésével »a képviselő szervnek képviselői ügykörében végzett minden cselekvése rendszerint kihat a jogi személyre, tehát nem csupán ügyletei kötelezik a jogi személyt, hanem pl. ez az utóbbi felelős a képviselőnek ügykörébe eső eljárásaival okozott károkért is.« (93. l.).

Vitás a személyiségi jognak és az eszmei javakon fennálló jogoknak (szerzői jog, szabadalom) rendszerbeli elhelyezése, de ezt a két jogterületet vagy a személyi jogban, vagy a dologi jogban egymás mellett szokás tárgyalni. Igen figyelemreméltó a szerzőnek az a közvetítő megoldása, amely a személyiség jogát a személyi jog végén, az eszmei javakon fennálló jogokat pedig a dologi jog utolsó fejezeteként tárgyalja. Ez a megoldás elmosza ugyan a személyiségi jog tanának eredetét és az eszmei javakon fennálló jogokkal való kapcsolatát, de kétségtelenül a leginkább megfelel annak a szerző által kiemelt ténynek, hogy a gondolati alkotások alkotójuk személyiségétől többé-kevésbé különböznek és a tételes jogi helyzetnek, amely pl. a szerzői és szabadalmi jogot a dologi jogok eszmevilága alapján fejlesztette ki, sőt a korlátozott dologi jogokhoz hasonló jelenségeknek sokkal több variánsát fejlesztette ki, mint amennyit a dolgokat terhelő jogok körében látunk. Ha a római jogi szerződési típusoktól a mai típuszabadsághoz vezető utat olyannak tekintjük, amelyre a jogfejlődés során a típuskényszerből a dologi jogok is kiléphetnek, a szerzői és a szabadalmi jog éppen az

úttörő szerepét töltheti be, ami a szerző rendszerbeli megoldása mellett komoly érvet jelent, bár a dologi jogok »zárt számának elvét« (142. l.) maradandónak tartja.

A családi jog történeti jellegű bevezetése után a szerző a köteléki jognak a házasság megkötésére és a házasság érvénytelenségére vonatkozó joganyagát adja elő. A Ht. valóban nem egyszerűen felépített rendszere itt alaposan próbára tette a szerző pedagógiai érzékét, de ez a próbatétel is kitűnően sikerült. Igaz van abban is, hogy amikor más jogviszonyoknál a keletkezés után a joghatásokat szoktuk tárgyalni és csak azután térünk át a jogviszony megszűnésének okaira és módjára, az a körülmény, hogy a házasság vagyoni jogi hatásai nem a Ht.-ben vannak szabályozva, nem elegendő ok más módszer alkalmazására, amelyet pl. a nagy magánjog keretében Almási is követ avégből, hogy a Ht. rendelkezéseit egységesen dolgozhasa fel. A házassági jog és általában a családi jog körében valóban indokolt, hogy a szerző lényegesen több történeti és — főleg az egyházi jog irányában — jogösszehasonlító anyagot közöl, mint más vonatkozásban. — A közszerzemény kérdésében a szerző nem foglal állást a dologi, vagy kötelmi konstrukció tekintetében, nem dönt a reálszerzeményi vagy az értéktöbbleti elv alkalmazása mellett sem. Végeredményben a jogunk kétlakuságát tükrözve azt állapítja meg, hogy a különvagyon érték levonása után megmaradó érték fele jár mindegyik házasságnak a másik vagyonából, de ezt az értéket lehetőleg természetben kell kiszolgáltatni.

A dologi és kötelmi jog területének elhatárolása során, amellyel a dologi jogi részt bevezeti, utal a szerző a határvonal elmosódását előmozdító jelenségekre. Régi birtokrendszerünk ismertetése után a dolog, a birtok és a telekkönyv tárgyalása adják a dologi jog külön általános tanainak anyagát. E részben általában az anyag helyes elrendezése és nem újszerű, vagy újszerűen felvetett problémák megvilágítása a szerző érdeme. A dolgok e helyen való tárgyalása indokoltá tette volna azoknak az eseteknek a megvilágítását is, amikor a dologi jog tárgya nem dolog, viszont elismeréssel kell kiemelni a kétszeres telekkönyvezés nyomán felmerülő pro-

blémák ügyes megvilágítását (164. l.). A tulajdonjog körében a tulajdoni korlátozások anyaga a könyv egész bejegyelméhez mérten még a szerző valóban csak a magánjog szempontjából legfontosabb momentumok kiemelésére szorítkozó előadása mellett is aránylag sok teret (167—175. l.) foglal el, pedig a bányajog itt elhelyezett egész tárgyalása alig fél oldalnyi. Az ingó tulajdon eredeti szerzésének esetei közé sorozza elvben a szerző a nem tulajdonostól való szerzést (177. l.), bár a jogcímes átadással való összefüggésénél fogva tüzetesebben az átadás kapcsán tárgyalja, (179. l.) nem nyilatkozik azonban közelebbről ennek az eredeti szerzésnek a jellege felől, nevezetesen, hogy azt az elbirtokláshoz hasonló jellegűnek tartja-e. Az ingatlan tulajdonának telekkönyvön kívüli szerzése körében (181 és k. l.) nem is említi a visszerhes szerződés alapján való tényleges birtokbaadást, mert következetesen kitart a Grosschmid-féle tulajdonszerzés végetti megtámadás konstrukciója mellett, bár ezt is a telekkönyvi közhitelesség elvével szemben jelentkező kivételkép tárgyalja (161. és köv. l.). A bejegyzési elv alól a korlátozott dologi jogok keletkezése körében sem ismer kivételt (156. l.), bár ebben a vonatkozásban a bírói gyakorlat egyes — ellenkező értelmű — kijelentései annyira világosak, hogy az elv tisztaságáért szinte kár a harcot tovább folytatni. Igen plasztikus a több személy ugyanazon dologra vonatkozó tulajdonjoga különböző módzatainak összefoglalása (182 és köv. l.). Bár a bemutatott öt eset lényegileg kettőre redukálódik, a többi három esetben ebben az összefüggésben való tárgyalása is igen sok tanulságot nyújt.

A korlátozott dologi jogok nem egészen két ívre összeszorított anyagában kevés alkalma volt a szerzőnek egyéni elgondolások érvényesítésére és aránylag kevés érdekesebb elméleti problémák megvilágítására. Annál inkább érezzük, hogy ismét a szerző kedvenc területére értünk, a kötelmi jog általános részében. A kötelelem abszolút védelme (223. l.), az úgynevezett kiterjesztett felelősség (224. l.), az okozatosság problémája (236. l.), az értékkülönbözeti és kicserélési elmélet (251. l.), a pozitív szerződésszegés (256. l.), a fizetés-váltásról szolgáltatott tárgy szava-

tossági hibája (259. l.), a személyi vagylagosság (291. l.) azok a kérdések, amelyek megvilágítása ennek a bizonyossága. A kötelmi jog általános részének szerkezeti elrendezésében érdekes és feltétlenül logikus a szerzőnek az az eljárása, hogy elsősorban a kötelelem tartalmát alkotó adósi magatartást elemzi, majd a kötelelem életrajzát adja és végezetül tárgyalja azokat az eseteket, amelyekben akár egyidejűleg, akár egymást követően a hitelező, vagy az adósi oldalon több személy van érintelve. Ide sorozza a kezesség és a harmadik javára szóló szerződés esetét. A kötelmi jog különös részében nem törekszik a nevesített szerződések valaminő rendszerét felállítani, hanem szinte a gyakoriság sorrendjében tárgyalja azokat. A reális és consensualis szerződések szerinti osztályozást egyébként is áttöri azzal, hogy a kölcsön tekintetében a Bátor Viktor által hirdetett azt az álláspontot teszi magáévá, amely elejti a kölcsön reálszerződésnek minősítését. Külön fejezetet szentel a játék és fogadás eseteinek, s a megállapító ügyletek nevezete alá foglalja össze a tartozás-elismerést, az elvont teljesítési ígéretet, az egyezséget és a választott-bírósi szerződést. A mű igen jellegzetes, a szerző minden előnyös vonását mutató fejezete a vegyes szerződésekről szóló 89. §, amelyben nemcsak a leggyakoribb eseteket, hanem a tiszta típusokhoz való viszonyuk tekintetében kialakult elméleteket is tüzetesen bemutatja. Persze a kivándorlási, a kikötmenyi, a feles és a szerző által még felhozott további két eset távolról sem meríti ki a gyakorlatban előforduló esetek tömegét, így ide tartozik a safeletét, mint letét és a bérlet, a csendes társaság, mint a kölcsön és a társaság kombinációja, valamint a kartelszerződés, amelyet szintén a leghelyesebb egyik nevesített szerződéses típus szabályai alá sem kényseríteni.

A nem lankadó pontossággal és ugyanúgy világosan áttekinthető rendszerben kidolgozott öröklési jogi rész átnézése után újból az Intitutiók előbeszéde jut az eszünkbe. A könyv írója valóban mindent megtett, amit az ifjúság szakképzettségének fokozása érdekében a tankönyvíró megtehetett. Most már az ifjúságon van a sor: »Summa... ope et alacri studio has leges nostras

accipite, et vosmet ipsos sic eruditos sic ostendite ut spes vos pulcherrima toto legitimo opere perfecto, posse etiam nostram rempublicam in partibus eius vobis credendis gubernare.«

Arról természetesen lehet vitakozni, vajjon nem inkább súlyosítja-e a jogtudomány neofitájának feladatát a tankönyv anyagának oly mértékű sűrítése, hogy jóformán minden szó súlyos szerephez jut, mintsem könnyítené a terjedelem látszatra komoly csökkenése. A közhely megfordításával talán lenne bizonyos jog sultsága annak a kritikai megjegyzésnek, hogy több-kevesebb lett volna. Az azonban vitán felül áll, hogy a szerző a maga nemében az optimumot nyújtotta és csak egy aggódva kimondott, de mélyen átértett kívánsággal fejezhetem be a mondanivalómat: Bárha mielőbb az őt megillető helyről terjeszthetné a szerző tudásának azt a gazdag anyagát, amelynek rövid tankönyvében a legügyesebb rendszerezéssel is csak egy töredékét nyújthatta.

Dr. Nizsalovszky Endre

A Szovjetunió magánjogának alapelvei

(Szász István monografiája. Józsa Béla—Athenaeum kiadása. Kolozsvár, 1945. 148 oldal.)

Jóleső érzéssel veszi kezébe a magyar jogász Szász István könyvét: »Végre egy magyar tanulmány a szovjetjogról!« Hivalkodásra egyáltalán nem alkalmas *ragyogó elszigeteltségünk* idestova egy éve megszűnt s a tudomány előtt is feltárultak Kelet hétveretű kapui. Hogy a multban mennyire volt előttünk ismeretlen terület a szovjetjog, mindnyájan tudjuk. Jó, ha szakjogásaink úgy-ahogy eligazodtak rajta. A szélesebbkörű jogászközvélemény azonban teljesen tájékozatlan volt, s valljuk be: ez a hiányos (vagy inkább hiányzó) informáltság az elmúlt években vajmi kevésbé nyugtalanított bennünket. Annál nyugtalanítóbbá, sőt már tarthatatlanná vált a helyzet a felszabadítás után.

»A magyar magánjog tudományának eddig egyik legnagyobb hibája az volt, hogy majdnem kizárólagosan az osztrák és ezen keresztül a német jogtudomány befolyása alatt állott,« — írja Szász s megállapítja, hogy »ennek következtében egyoldalúvá vált s elvesztette a kapcsolatát a világ többi

jogrendszerével.« A felszabadulás után ez a helyzet annyiban bonyolódott, hogy most már a német és osztrák jogrendszer is elvesztette viszonylagos jelentőségét és magánjogunk itt állott egyedül, szinte gyámoltalanul. Ha a fejlődés nagy feladatok elé állítja, bizony könnyen zavarba jött volna. Szerencsére az ország demokratikus átalakulása egyelőre csak elég szerény megbízásokkal terhelte. Alapvető magánjogi reformokra még nem került sor (a földreform rendszeri szempontból nem tartozik ezekhez), s magánjogászainknak így alkalmuk nyílt elmerülni a részletfeladatok megoldásának lázas miniatűr munkájában. De még ennél az aprómunkánál is hamar rá kellett jönni arra, hogy a szovjetjog ismerete tovább már nálunk sem nélkülözhető.

Szász István könyve tehát — a szó legvalószínűbb értelmében — *hézagpótló*. A szerző jelenleg a Pázmány-egyetem összehasonlító magánjogi és nemzetközi magánjogi tanszékének professzora, de ez a műve még a kolozsvári egyetemen 1942-től kezdve tartott előadásait tartalmazza. Nem kevés emberi és tudományos bátorság kellett hozzá: háború alatt az »ellenség« jogrendszerének megismerésére tanítani a diákságot.

Szász nagyszerűen oldotta meg ezt a feladatot. Az összehasonlító jogtudomány termékeny módszerével nyúl hozzá témájához. Bemutatja nemcsak a szovjetorosz Polgári Törvénykönyv egész anyagát, hanem végigmegy a Családjogi Kódexen is és ismerteti a rajtuk kívülálló — magánjogi vonatkozású — jogszabálycsoportot (*munkajog, agrárjog, szerzői, szabadalmi, védjegyjog, lakásjog*), sőt felvázolja nagy vonásokban a szovjet gazdaságjog rendszerét (*iparjog, kereskedelmi jog, váltójog* stb.) és a polgári perjogot is.

A szorosan vett szovjetjogi anyagon kívül igen értékes összehasonlító jogelméleti és jogtörténeti fejtegetéseket is találunk a magánjog és közjog viszonyáról, a szabadjogi elméletekről, a joggal való visszaélésről, a magántulajdon fejlődéséről, az építményi jogról, a személyiség jogáról, a kártérítésről, az alaptalan gazdagságról és a család fejlődéséről.

Szász kitűnően tájékozódik ezen az irdatlan nagy területen. Nem téved el a részletek útvesztőjében és sehol sem téveszti szem elől tulajdonképpen célját: az alapelvek feltárá-

sát. Módszere szigorúan következetes: nem úz meddő »fogalomelemzést,« hanem minden jogintézménynek megvizsgálja történeti gyökereit, rámutat azokra a gazdasági körülményekre, melyek létrehozták és nem mulasztja el kihámozni a jogszabállyal elérni szándékolt célt sem. Magyarázatai meggyőzőek. A rendkívül gazdag anyagból e helyen meg kell elégednem néhány érdekesebb vitás kérdés kiemelésével.

Nem állítanám pl. olyan határozottan, hogy »a bíróságok a Szovjet-unióban sokkal szabadabbak a törvénnyel szemben, mint a kapitalista jogrendszerekben« (32. old.). Az a szabály, amely a bíróságot nem kötelezi, nem jogszabály. Ilyen szabályokon egy jogrendszer sem alapulhat. A Szovjetunió jogrendszerének is a törvény — mindenkre, természetesen a bíróságra is, kiterjedő — kötelező ereje az alapja. A szovjet-orosz Polgári Perrendtartás 4. §-a, midőn kimondja, hogy *joghézag esetén a bíróság a szovjettörvényhozás általános alapelveinek és a szovjet-kormány általános politikájának figyelembevételével dönti el az ügyet*, tulajdonképpen megismétli azt a jogelvet, melyet a MMT Javaslatának 6. §-a is kodifikálni szeretne. A szovjettörvény sem nyújt tehát a bírónak nagyobb szabadságot, mint amennyi a jogalkalmazót — a jogszabályalkotás »jogszerű« formájának veszélyeztetése nélkül — értelemszerűen megilleti. Sőt, a múlhatatlanul előadódó joghézagok kitöltésének *észszerű medret szabó* fenti rendelkezéssel kapcsolatban a szovjet-orosz Legfelső Bíróság Polgári Kollegiuma szigorúan ki is oktatja az alsóbíróságokat: »Ha a vitás kérdés csak a szovjet törvényhozás általános alapelveinek és a szovjetkormány általános politikájának figyelembevételével dönthető el, a bíróságnak nem szabad arra szorítkoznia, hogy egyszerűen csak hivatkozik ezekre az alapelvekre, hanem részletesen ki is kell fejtenie határozatában, hogy a törvényhozásnak és a kormány politikájának melyik általános alapelve alapítja döntését, mert ennek részletes kifejtése nélkül a határozat megindokolatlan üres szó maradna s nem lenne mód az ilyen általános hivatkozások helyességének ellenőrzésére.« (L. a szovjet-orosz Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollegiumának 1926. évi 1. sz. körlevelét.)

A szovjet-orosz öröklési jognak sajátos intézkedése, hogy — habár a mi örökjogi rendszerünkhöz hasonlóan ismeri a törvényes és végintézkedésen alapuló öröklés kettősségét — pontosan megjelöli a végrendeleti örökösök körét is. Ez zárt csoport. *Végintézkedés alapján* örökölhettek elsősorban a szovjet-orosz Polgári Törvénykönyv 418. §-ának első bekezdésében felsorolt *törvényes örökösök* (egyeseságbeli lemenők, örökbe fogadottak lemenőikkel és a túlélő házastárs, valamint az olyan munkaképtelen és vagyontalan személyek, akiket az örökhagyó halála előtt legalább egy évig teljesen eltartott), továbbá a második bekezdésben megjelölt *jogi személyek* (1. az állam vagy egyes szervei, állami intézmények és vállalatok; 2. párt- és hivatásszervezetek; 3. az előírt módon regisztrált társadalmi szervezetek és kooperatívák). Dolgozó családok (munkások, tisztviselők, kisiparosok és földművesek) kiskorú gyermekeinek vagyontárgyai öröklési jogi formások nélkül mennek át halál esetén a család túlélő tagjainak tulajdonába.

Ez a kettősség azonban nem kizárólagosság s nem érthetők egyet a szerzővel, midőn megállapítja, hogy az öröklés harmadik jogalapját, »a kötelezés intézményét a szovjet jog nem ismeri« (97. old.). Az 1928 május 28-i rendelet értelmében ugyanis az örökhagyó *nem zárhatja ki az öröklésből azokat a törvényes örökösöket*, akik a hagyaték megnyitakor (az örökhagyó halálakor) még nem töltötték be 18. életévüket. Hasonlóképpen érvénytelen az olyan végintézkedési rendelkezés is, melynél fogva az említett személyek *kevesebbet örökölnének, mint legalább 3/4 részét* annak, ami törvényes öröklés esetén hárulna rájuk. (Lásd: Szbor Ukázov, 65. sz. 468. cikkely.)

Van tehát kötelezés a szovjet jog szerint is, melynek személyi kerete szűkebb ugyan, de hányada parciálisan elvileg még nagyobb, mint a magyar öröklési jogban. Gyakorlatilag azután ez a kötelezés — nem százalékosan, hanem értékben — lehet esetleg kisebb is, mint a mi jogunk szerint, mert törvényes öröklés esetén a hagyaték az összes törvényes örökösök között *fejenként egyenlően* oszlik meg (nincs tehát sorrend az öröklésre jogosultak között).

A *családijogról* szóló fejezetben helyesen állapítja meg Szász, hogy a hozományt a szovjet-orosz családjogi kódex nem ismeri, »ami érthető is, mert a proletároknak nincs hozományuk«. (118. old.) Ennek a magyarázatnak a szövegezését így kissé lazának találom, mely kiegészítésre szorul. A szovjet jog nem azért nem szabályozza a hozományt, mert a házassuló szovjetpolgárok »proletárok«, akiknek »nincs hozományuk«, hanem azért, mert a *szovjettársadalomban a hozomány semmiféle funkciót nem tölt be*. A férfi és nő tökéletes társadalmi egyenjogúsága s a nő teljes gazdasági függetlensége a hozományt feleslegessé, időszertülné tette, az életből kiküszöbölte. A szovjetpolgár számára a hozomány már csak a mult irodalmi emlékének szerepét játssza *Osztrovszkij*-nak a mult században írott, de ma is állandóan műsoron levő »Beszpridannyica« (A hozománynélküli lány) című pompás komiko-tragédiájában.

A *házassági kötelekijog* terén egyébként igen lényeges változásokat hozott egy újabb háborús jogszabály: a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1944 július 8-i rendelete a *házasságok kötelező anyakönyvezéséről és a házasságok felbontásának kötelező bírói útra tereléséről*.

Szász István kitűnő könyve olyan páratlanul bőséges anyagot dolgoz fel, hogy ezúttal csupán néhány kérdést ragadhattam ki. A szovjet magánjog hatalmas kincsesára igen sok érdekesnél-érdekesebb feladatot tartogat még a magyar jogtudomány számára. Szászé az úttörés nehéz munkájának érdeme. Könyve, melyhez igen alapos bibliográfia csatlik, nélkülözhetetlen a magyar magánjogász számára és nagyszerű ösztönzésekkel indítja el azt a — remélhetőleg — mindjobban kiterjedő munkát, melynek eredménye a Szovjetunió jogrendszerének hasznos megismerése lesz.

Dr. Névai László.

Trajinin A. N.:

A hitleristák büntetőjogi felelősége

A háború alatt el voltunk zárva attól a lehetőségtől, hogy a háborús bűnösök háború utáni megbüntetésére irányuló elméleti előkészületek-

ről tudomást szerezzünk. Az angol-szász országokban és a Szovjetunióban közzétett ilyen vonatkozású anyag csak most jut el hozzánk. Így most került kezünkbe Trajnin A. N. orosz egyetemi tanárnak 1944 elején a Szovjetorosz tudományos akadémia jogi intézetének kiadásában megjelent tanulmánya »A hitleristák büntetőjogi felelősségéről«. A tanulmányban foglaltakat részben meghaladta az idő, mert ami 1944-ben még csak homályos terv vagy követelmény volt, az kialakult formában jelent meg a nürnbergi katonai bíróság alapokmányában. Ezért Trajnin tanulmánya inkább adalék már a nemzetközi büntetőjog fejlődéstörténetéhez.

Trajnin a nemzetközi büntetőjog szükségességét hangoztatva mindenekelőtt rámutat az eddigi elméletek hiányosságaira; a nemzetközi büntetőjog eddig inkább azokkal az elvekkel foglalkozott, melyek alapján az állam büntető hatalmát érvényesíti és amely elvek nemzetközi vonatkozásban esetleg korlátozva érvényesülnek. Ilyen módon egységes szemlélet nem alakult ki és különösen hiányzik, mint Trajnin kifejti, a nemzetközi bűncselekmény egységes megfogalmazása és a büntethetőség egyértelmű megállapítása. Trajnin történelmi visszapillantásban rámutat arra, hogy egységes nemzetközi büntetőjog kezdeteit lehet felfedezni a háborús bűnösök üldözésénél az első világháborút követően; a versaillesi szerződés is tartalmaz ilyesfajta rendelkezéseket. De rávilágít Trajnin arra is, hogy ezek a kezdeti lépések milyen csekély eredményre vezettek; akkor »a háborús bűnösök bűnügyi felelőssége nemzetközi jogi és különösen büntetőjogi vonatkozásban gyakorlatilag a legnagyobb fikciónak bizonyult«. Trajnin ezt részben annak tudja be, hogy a nemzetközi büntetőjog elméleti alapja akkor és azt követően is csak igen tökéletlen módon nyert kidolgozást.

A nemzetközi egyezmények ugyan megállapítanak nemzetközi bűncselekményeket; ez a körülmény azonban nem lehet alkalmas a nemzetközi büntetőjog fogalmának általános meghatározására. »... Egy ilyen vagy amolyan deliktumnak nemzetközi egyezmények tárgyaként való kiválasztását természetesen nem a nemzetközi vétségek jellegét illető elméleti megfontolá-

sok diktálják, hanem különböző politikai indítékok... Ilyen körülmények között a nemzetközi bűncselekményeknek a nemzetközi egyezmények által körülfogott köre természetesen nem lehet elhatárolt, annál kevésbé egyöntetű. »Legkülönbözőbb okok és indítékok alapján bármilyen deliktum a nemzetközi bűncselekmények körébe tartozónak bizonyulhat. Kétségtelen, hogy az államok számos esetben kötnek egyezményeket a bűncselekmények elleni küzdelemben egymásnak nyújtandó segítséget illetően, ezek azonban »közvetlenül nem állanak kapcsolatban a nemzetközi vétségek problémájával. »... A nemzetközi helyzet igen bonyolult voltára tekintettel nemcsak a külföldi tudósok által olykor erősen hangoztatott azonosság nem áll fenn, hanem ellenkezőleg, nyilvánvaló szakadás állt be a két eseménysorozat között: azok a cselekmények, melyekre a nemzetközi egyezmények kiterjednek, nem nemzetközi vétségek, míg olyan cselekmények, amelyek vitathatatlanul nemzetközi vétségek, nem foglaltatnak benne ezekben a megállapodásokban.

A bevezető polemikusz rész után Trajnin megkísérli a nemzetközi bűncselekmény fogalmának meghatározását. A nemzetközi (államközi) kapcsolatok rendkívüli jelentőségét szem előtt tartva, a nemzetközi deliktumot anyagi vonatkozásban úgy határozza meg, hogy az »a nemzetközi közösség alapjai ellen irányuló merénylet«. Annak kifejtése után, hogy a bűnügyi felelősség elve eddig is kifejezésre jutott bennünk, alaki szempontból Trajnin a nemzetközi egyezményekbe foglaltságot tartja a nemzetközi bűncselekmény ismérvének. Az eddigi rendszerezéstől teljesen eltérő ilyen megfogalmazás után természetesen adódik a nemzetközi bűncselekmények felosztása a népek békés kapcsolatai ellen irányuló merényletekre és a háborúval kapcsolatban elkövetett nemzetközi bűncselekményekre; mindkét csoportban a bűncselekmények több alfaját lehet megállapítani. Trajnin részletesen ismerteti a hitleristák által elkövetett konkrét cselekedeteket, amelyek tapasztalati alapul szolgálnak az említett felosztáshoz.

Hogy ki a nemzetközi bűncselekmény alanya, arra nézve Trajnin kifejti, hogy az állam vétékessé nem

nyilvánítható. Kétségtelen, hogy a hitleri állam felel a háború következményeiért, »azonban a Harmadik Birodalom megsemmisítésének nem bírósági per eredményeképpen, nem bírói ítélet alapján kell történnie. A hitlerista államot a békeszerető népek katonai hatalma fogja szétrombolni, a békéért, szabadságért és demokráciáért folytatott küzdelemben. »Az állam bűnügyi sérthetlensége« azonban nem jelenti azt, hogy »az államhatalom konkrét hordozói, képviselői, ügynökei« ne viselnek a felelősséget »az állam nevében... vagy meghatalmazása folytán elkövetett vétkes cselekedeteiért«. Nem a felelősség áthárításáról van itt szó, mondja Trajnin; »a fizikai személyek önmagukért felelnek, véres cselekedeteikért, melyeket az állam nevében elkövettek. Más a nemzetközi kapcsolatok és más a nemzetközi kapcsolatok elleni merényletek alanya: egyiknél az állam, a másikon fizikai személy az alany. Az állam és a fizikai személy felelőssége közötti különbség éppen abban áll, hogy az egyik politikai és anyagi, a másik pedig büntetőjogi felelősség.

Külön foglalkozik Trajnin azzal a szerinte szinte kétfokú bűnrészséggel, melynek alapján a vezető személyek és az egyes deliktumok végrehajtói egyaránt felelősek. Míg azonban például a békés polgárokat gyilkoló hitlerista katona közönséges bűncselekményt követ el, a vezetőréteg »olyan politika megteremtésében és folytatásában (bűnös), amely a nemzetközi jog alapjainak súlyos meggyalázását és a szervezett állami banditizmus rendszerét jelenti. Ezek tehát nemzetközi bűncselekményt követnek el. »Ilyen módon a nemzeti büntetőjog értelmében vett tettes és a nemzetközi büntetőjog értelmében vett tettes — nem teljesen azonos személyek« — írja Trajnin, bár később oda konkludál, hogy Hitler és a vezérkarához tartozók elsősorban általános bűncselekmények szervezői és kezdeményezői, másodsorban pedig nemzetközi bűncselekmények elkövetői.

Bár Sztálin, Roosevelt és Churchill 1943. november 2-i nyilatkozata már kilátásba helyezte, hogy a háborús főbűnösök felelősségrevonása külön fog történni, Trajnin tanulmányában a főbűnösökkel nem foglalkozik, hanem azt az elvet

emeli ki, hogy a háborús bűnösöket általában annak az országnak bírósága ítélje el, amelyben bűneiket elkövették és a felelősségrevonás és kiadatás rendszerét megállapító nemzetközi egyezmény lényegét fejtegeti.

Néhány tekintetben a bekövetkezett nemzetközi rendezés eltér Trajninn elgondolásaitól, de a tanulmányt a nürnbergi katonai törvényszék alapokmányával összevetve kiderül, hogy az orosz jogelmélet okfejtését a nagyhatalmak jelentős mértékben magukévá tették és az orosz nemzetközi büntetőjogászoknak, közöttük elsősorban Trajnnak döntő szerepe volt az 1945. augusztus 8-án a szövetségesek által elfogadott alapokmány megszerkesztésénél és ezzel együtt a nemzetközi büntetőjognak új alapokra fektetésénél.

Sz. I.

Háborús bűnperek és a nemzetközi jog

Mitchell Franklin: International Law Relating to War Criminals (The Journal of Criminal Law and Criminology, Chicago, 1945. 3. sz.)
P. F. Gault: Prosecution of War Criminals. (U. o.)

»Lawyer«: War Crimes and International Law.
(The Fortnightly, London, 1945. október)

Mialatt a civilizált világ az újabb háború megelőzésének nemzetközi gépezetét alkotja meg és hozza mozgásba, a második világháború bűnösinek megbüntetése folyik világ-szerte, ami a büntető igazságszolgáltatás prevencionális céljának figyelembevételével végeredményben ugyanazt szolgálja. Érthető módon a háborús bűnök megtorlásának a kérdése a nemzetközi jogászok érdeklődésének fókuszában áll és ha a hozzánk egyelőre még rendszertelenül érkező külföldi szaklapokat figyeljük, számos elmefuttatást látunk, mely ezzel a tárggyal foglalkozik. Különösen azért hálás téma ez a nemzetközi jogász számára, mert a háborús bűnök széles körű nemzetközi megbüntetése napjaink nemzetközi jogfejlődésének produktuma. Az említett cikkek azt vizsgálják, hogy mennyiben jogosultak nem-hazai fórumok egyrészt a hadviselés szabályaival ellentétben

álló bűnök megtorlására, másrészt a kellő jogalap nélkül indított háború felidézöinek megbüntetésére.

Kétségtelenül az első kategóriába eső bűnök nem-hazai fórumok általi megbüntetése logikusan kapcsolódik az immár klasszikusnak tekinthető nemzetközi jog eszmemenetébe: a IV. Hágai Egyezmény 50. cikkelye negative határozza meg, hogy nem lehet a lakosságot egyetemlegesen felelőssé tenni egyének által elkövetett háborús bűncselekményekért. Ebből kettő folyik: egyrészt a megszálló csapatok az egyéni háborús bűncselekmények felett kellő jogalappal bíraskodhatnak, másrészt oly cselekményekért, amelyeknek felelőssége a lakosság széles rétegei közt oszlik meg, egyetemlegesen tehetők felelőssé a bűnösök.

Ami az egyéni háborús büntetést illeti, voltaképpen csak egy probléma adódik, ami a magyarországi háborús bűnösök felelősségre vonásánál is állandóan felmerül a védelem részéről, t. i. az, hogy a vádlott felsőbb parancsra cselekedett. Különösen Franklin foglalkozik részletesen ezzel a kérdéssel és a német háborús bűnösöknek erre a kategóriájára vonatkoztatva elsősorban azt vizsgálja, hogy mennyiben ad módot az illető háborús vádlottnak saját hazai joga a jogellenes parancs megtagadására. Az 1940-es német katonai büntetőtörvénykönyv a felsőbb parancs exkulpáló erejét azzal gyengíti, hogy az annak alapján eljáró egyén felelőségét megállapítja, ha az illető tisztában volt vagy lehetett a parancs bűnös célzatával. Alátámasztja ezt az is, hogy a Führer általános parancsa bizonyos esetekben kifejezetten feljogosította az alacsonyabb rangú katonai közegeket a parancs megtagadására és egy nemzeti szocialista jogi író éppen a német faji kiválóságra alapítja azt a nézetét, hogy a katonának joga és kötelessége a parancs jogellenességét bírálni. A német hadi bíraskodás ellenséges hadifoglyoknak felsőbb parancsra alapított védekezését nem is fogadta el és így szerző kellően megalapozva látja, hogy a német háborús bűnösökkel szemben eljáró hadbíróság maga is ezt az elvet alkalmazza. A brit, a francia és az orosz törvényhozás is megállapítja a felsőbb utasításra háborús bűnösök elkövető katonai egyén büntetőjogi felelőségét. Az amerikai törvények elvben

ugyan a felsőbb parancsnak exkulpáló hatást tulajdonítanak, azonban az amerikai szárazföldi hadviselési szabályok 1944 november 15-én életbelépett, 345. cikke kimondja, hogy a felsőbb parancsnak a nemzetközi hadijog megsértésénél csak beszámítót, illetőleg enyhítő erőt szabad tulajdonítani. Minthogy a weimari alkotmány 4. cikke az érvényes nemzetközi jogot a német birodalmi jog testébe inkorporálja, szerző felsőbb parancs esetében is kellően megalapozva látja a német háborús bűnösök egyéni felelősségrevonhatását.

A háborús bűnök második kategóriájába tartozik a jogalap nélküli hadindítással összefüggő bűncselekmények kérdése. A háborút a nemzetközi jog a legutóbbi évtizedekig megengedett és jogilag szabályozott tevékenységnek tekintette és még a Nemzetek Szövetségének alapokmánya is megengedhetőnek tartotta bizonyos körülmények közt. A legújabb jogfejlődés azonban viszsztatér a Grotius-i »bellum iustum« és »bellum iniustum« közti megkülönböztetésre és pönalizálja egyrészt a kellő jogalap nélküli hadvezetést, másrészt új nemzetközi fórumot létesít a háborús bűnök megtorlására. A második világháborút a világ közvéleménye a bella iniusta kategóriájába sorolja és ha elfogadjuk, hogy a jogfejlődés alapja a közvélemény rosszáló értékítélete, megállapíthatjuk, hogy a nemzetközi jog ilyenirányú jogfejlődése oly alapokon nyugszik, mely a klasszikus jogalkotási elméletnek minden tekintetben megfelel.

Az 1943-as moszkvai háromhatalmi deklaráció kimondta, hogy minden háborús büntetést az elkövetés helyén, az ottani törvények szerint torolnak meg, ez azonban nem vonatkozik azon háborús bűnösökre, akiknek cselekménye nem tapad valamely meghatározott elkövetési helyhez; ezek felett a szövetségesek együttesen fognak ítélkezni. Minthogy a moszkvai deklaráció kibocsátói demokratikus államok kiküldöttjei voltak, feltehető, hogy ez a nyilatkozat a három hatalom közvéleményét testesíti meg és ha a jogfejlődés alapját a közvélemény jogkialakító erejében keressük, a nürnbergi bíróság ellen emelt hatásköri kifogásokat a nemzetközi jog szellemével ellentéteseknek kell bélyegeznünk. Kelsen szerint ugyan az államhatalom felelősségének meg-

állapítása automatikusan kiveszi az állam vezetőit a nemzetközi felelősségrevonás alól, minthogy szerinte az állam közegeinek büneiért az illető államnak kell a jogszabálysértő közeggel szemben bűnvádi úton eljárnia, azonban Franklin szerint az állam nemzetközi kártérítési felelősségének a IV. Hági Egyezmény 3. cikkelye értelmében történő megállapítása nem zárja ki az egyén, vagy szervezet (nemzeti szocialista párt) felelősségének nemzetközi megállapítását és ugyanennek az egyezménynek a 43. cikkelye módot nyújt a megszállónak, hogy a megszállt területen saját jogi rendszerét alkalmazhassa. Franklin odáig megy, hogy a nemzeti szocialista állam államiségát is vitatja, így tehát a Hági Egyezmény 3. cikkelye nem is alkalmazható javukra. Ez az álláspont, erőltetettsége miatt, vitatható.

Gault cikkében erős kritika tárgyává teszi a nürnbergi per alapjául szolgáló elgondolásnak azt a részét, mely a nem-kodifikált háborús bűnök megbüntetését ruházza a nemzetközi bíróságra. Érvelésének alapja a »nullum crimen sine lege« elve, mely szerint a németországi népellenes bűncselekmények elkövetésükkor nem voltak nemzetközi jogi bűncselekmények, tehát kialakult egységes nemzetközi gyakorlat hiányában nem is üldözhetők nemzetközi jogi alapon, annál is kevésbbé, mivel a közelmúltban más államokkal szemben sem jártak el nemzetközi jogi alapon, midőn rezsimváltozásnál az új rendszer a régi vezetők és párthívek széles rétegét erőszakkal fosztotta meg életétől és szabadságától. Természetesen szerző véleményével szemben áll egyrészt a jogszabályok visszaható erejének elve, másrészt az a tény, hogy valamely jogszabály — különösen az angolszász jogi teória mellett — precedensekből alakul ki, nem utoljára pedig az, hogy a németországi embertelenségek a művelt világon elkövetésükkor már kialakult jogi meggyőződéssel állván ellentétben az elkövetőknek számolniuk kellett a nemzetközi közvélemény sujtó igazságszolgáltatásával.

A »Lawyer« álnév alatt megjelent cikk szerzője egy, a »The Fortnightly« 1945 szeptemberi számában megjelent cikkel (»Barrister-at-Law: The Trial of the Nazis«) száll vitába. »Barrister-at-Law« cikke szerint a náci nemzetközi üldözésének rend-

szere jogi szempontból aggálytalan, míg »Lawyer« azt vitatja, hogy a nürnbergi per munkarendjét megállapító 1945 aug. 8-i londoni négyhatalmi nyilatkozat a politikai szempontokat a jogiakkal igyekszik összhangba hozni és ennél fogva jogi szempontból nem tökéletes. Szerző, Lauterpracht professzorral egyetértésben, a nemzetközi bíróság összetételét tartja aggályosnak, minthogy az csak a győzőkből áll és sem semlegeseket, sem a legyőzött képviselőit nem foglalja magában: rámutat arra, hogy az utókor joggal fogja ezt a bíróságot nemzetközi bíróság jellegétől megfosztani. A továbbiakban ugyancsak a felsőbb utasítás alapján elkövetett háborús bűncselekmények üldözésének vitathatóságáról ír. Szerintem cikkíró okszerűen elismeri ezek üldözhetőségét, midőn ennek feltételül szabja, hogy az illetőben meglelt legyen a »tudat« és »akarat« és ne állt legyen lelki kényszer hatása alatt (parancsmegtagadás esetén saját és családjának pónalizálása). Ezeknek elbírálása a bíróságra tartozik és téved a szerző, mikor ennek a lehetőségnek az említésével magát az eljárás lefolytatását tartja vitathatónak. »Lawyer« rámutat továbbá arra, hogy az egyes vádpontoknak nem szabad oly cselekményekre kiterjedniök, melyeket a győztesek — habár represszáliák alakjában — maguk is elkövettek, főként olyanokra nem, melyeket a legyőzöttek nyilván azért követtek el *hamarabb*, mint a győztesek, mivel a háború első felében a német hadsereg inkább volt abban a helyzetben, hogy azokat elkövettesse. (Megszállás, totális pusztítás stb.) Végül arra figyelmezteti az olvasót, hogy a nürnbergi vádpontok egy része nem lévén kodifikált nemzetközi büntetőjogra alapítva, azok csak abban az esetben szolgálhatnak megnyugtatóan kiszabható büntetés alapjául, ha a bíróság tagjait delegáló kormányok az ítéletkiszabás alapját képező erkölcsi irányelveket fogják ügyködésükben mindenkor alkalmazni.

Dr. Stux László

»A mai magyar devízájog« címen jelent meg Meznerics Iván és Vági József közös munkája.

A könyv kiinduló pontja az, hogy a háborús események megakadályozták a devízarendelkezések nagyrésznének érvényesülését. Ezen időszakban ugyan a rendelkezések ha-

tályban maradtak, de az illetékes hatóságok tudtával és elnézésével, bizonyos megtúrt magánforgalom alakult ki. A gazdaságpolitika illetékes irányítóinak megítélése szerint ez az állapot — a közérdek komoly veszélyeztetése nélkül — tovább fenntartható nem volt és szükségessé vált a valuta- és aranyforgalomnak a törvényes keretek közé való visszaszorítása.

Ezekután a tanulmány nem elégszik meg az új rendeletek által felélesztett vagy kiegészített rendelkezések ismertetésével, hanem nagyon helyesen arra törekszik, hogy rendszeres és könnyen áttekinthető formában kimutassa azt, hogy a változott viszonyokra és a felélesztő rendelkezésekre tekintettel, mely rendelkezések azok, amelyek a devízájog rendszeréből élő jogszabályok és melyek azok, amelyek elsenyvedtek. Ezen célkitűzést a szerzők az anyag teljes birtokában, éles kritikával és biztos kézzel oldották meg.

A magunk részéről még hozzáfűzük azt, hogy a »megtúrt állapottal« kapcsolatban felmerül a törvényrontó szokásjog kérdése. Grosschmid a Jogszabálytan 464. oldalán a következőket mondja: »En előttem a szokás... olyasféle elementárisnak tűnik fel, mint földtekénk világában a tenger apálya és dagálya, azt kizárni akarni olyféle tehát, mint annak nekifogni, hogy a dagadó folyót medrébe visszaszorítsuk. A 466. oldalon pedig: »Nem alkalmazása valamely törvényszabálynak nem képzelhető másként, mint úgy, hogy tehát a helyét elfoglalta azon iglenleges jogszabály, amely mint negatívuma, éppúgy egyszersmind ellenkezője annak, amit az elavult, vagyis elhanyagolt törvény előír.« Ezen idézet alapgondolatából kiindulva véleményünk az, hogy a »megtúrt állapot idején« ideiglenes törvényrontó szokásjog alakult ki annál is inkább, mert akkor még nem is lehetett tudni azt, hogy ismét szükség lesz-e a devízakorlátozásokra. Ez a gondolat megnyilvánul a büntető rendelkezések terén az amnesztiában. Ugyanezen gondolatnak meg kell valósulnia a magánjogi vonatkozásokban is olyan értelemben, hogy az ezen időszakban létrejött ügyletek és jogi cselekmények úgy bírálandók el, mint az 1931. tehát az eredeti devízarendelkezések előtti jogügyletek és jogi cselekmények.

Dr. Weltner Andor

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54

Postatakarékpénztári
számla száma: 16.887

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent-Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Megjelenik havonta kétszer

Előfizetési ár:
Egy hora

30.000 adópengő

Negyedévre

80.000 adópengő

Kettős szám ára

30.000 adópengő

TARTALOM: *Dr. Szladits Károly:* A szerzeményi közösség általánosításának visszaható ereje. — *Dr. Teller Miksa:* A holtanyilvántási eljárást szabályozó rendelet hézagai. — *Dr. Beck Salamon:* A házassági rendelet távolabbi hihatásai. — *Dr. Zolnay Kálmán:* Itélkezés az igazoló eljárásban. — *Dr. Kádár Miklós:* Gondolatok a büntetőjog reformja köréből. — *Dr. Szirmai Zsolt:* Az elhagyott javak kérdéséhez. — *Dr. Harmathy Attila:* A közigazgatási bírósági panasz jogának megadása a gyámhatósági eljárásban. — *Szemle.*

A szerzeményi közösség általánosításának visszaható ereje (Reflexiók Dr. Teller Miksa cikkéhez)

Társadalmi rendünk demokratikus átalakulásának első percétől fogva nem volt kétséges, hogy házassági vagyoni jogunkból és öröklési jogunkból el kell tenni a rendi különbség ú. n. feudális csökevényeinek.

Ezt egyébiránt Magánjogi Törvénykönyvünk előmunkálatai már 50 év óta hirdették és az 1928. évi javaslat is ezen az alapon épült. Igaz, hogy házassági vagyoni jogunkban »feudálisnak« csak a nemesi férj főszerzősége volt tekinthető, melyet Kúriánk már régen elavultnak nyilvánított volna. A »honorácior« férj hasonló előjoga már inkább gazdasági jellegű és abból a feltevésből indul ki, hogy a magasabbrendű szellemi munkából eredő keresményben a feleségnek nincsen része. Mi jogászok régóta valljuk, hogy ennek az elvnek a házasság erkölcsi természete ellentmond (»non minor est virtus quam quaerere, parta tuori«) és hogy a különböztetés gazdasági alapja is (amely már eredettől nagyon ingatag volt) a mai időkben lényegesen megváltozott.

Ezek szerint a szerzeményi közösség általánosításában a magyar jogászság csaknem kivétel nélkül teljesen egyetért. Véleménykülönbség csak

az átmeneti intézkedések, az ú. n. intertemporális jog technikai kérdéseiben mutatkozott, melyeknek azonban szintén jelentős elvi háttérük van.

1. A kérdés *elvi alapjait* mai jogrendünk szerint *Szászy István* professzor »Időközi magánjog« című alapvető tanulmányában* a következőleg foglalja össze: »A bírói gyakorlat kifejezetten is kimondta, hogy a házassági vagyoni rendszer diszpozitív jellegénél fogva a házasságkötéskor fennálló jogszabályokat szerződésileg hallgatólag kikötötteknek lehet tekinteni és hogy így azok elvileg a házasság egész idejére irányadók (8. E. H.).« Nem vitás, hogy a közszerzemény intézménye teljesen diszpozitív jellegű. Jelenleg is nemesek és honoráciorok házassági szerződéssel kiköthetik, hogy közöttük teljes szerzeményi közösség legyen, viszont a törvényileg közkeresőknek nyilvánított házastársak ugyan csak szerződéssel kizárhatják egymásközt a szerzeményi közösséget. A fenti alapelv szerint tehát nemesek és honoráciorok között a férj főszerző-

* L. a Szladits szerkesztette Magyar Magánjog I. K. 499. I.-V. ö. egyuttal a 14. és 15. sz. E. H.-tal is.

**Mellékelve: Magánjogi döntvénytár (kettős szám)
Büntetőjogi döntvénytár**

sége házasságuk egész idejére szerződésileg kötöttnek tekintendő és így rájuk nézve a közszeremény visszaható hatályú dekretálása olyan oktroj, amely mindenképpen beleütközik időközi magánjogunk sarkalatos alapelvébe.

2. Dr. Teller Miksának, családi és öröklési jogunk elismert szaktekintélyének e lap mult számában megjelent kitűnő cikke nem annyira jogelvi okokból, hanem gyakorlati megfontolásokból veti el a tervezett reformnak visszaható erejét. Teller az élettapasztalat reflektorfényével világít rá az igazságos és célszerű megoldásra. Meggyőzően mutatja ki, hogy a szerzeményi közösségnek a fennálló házasságok megkötési idejére való visszadatálása éppen azt a feleséget károsítaná, akit a törvény előnyben kíván részesíteni. A direkt visszahatás folyamánként ugyanis a házastársnak ezután szerzendő vagyonát a házasság megszűnésekor elsősorban a házasság megkötésekor megvolt, de a közbejött események (háború, földreform, pénzromlás) következtében túlnyomórészt elvesztett különvagyonnak a pótlására kellene fordítani. Ha ellenben a szerzeményi közösség a nemes és honorácior házastársakra nézve csak pro futuro érvényesülne, a jövőben szerzendő vagyon ily levonás nélkül kerülne megosztás alá. Ezért foglal állást Teller a reformnak pusztán indirekt visszahatása mellett, amelyet Szász István (id. m. 481. l.) a törvény (bár visszahatás nélküli) *»azonnali hatályúnak«* nevez, s melynek értelmében a reform a fennálló házasságokra is kiterjedne, de csak a törvény életbelépése után szerzett vagyon tekintetében.

Teller érvelését bizonyos mértékben meggyöngíti ugyan, hogy bírói gyakorlatunk szerint a házasság megszűntekor meg nem lévő külön vagyonbeli vagyontárgyak csak akkor pótlandók a szerzeményből, ha bebizonyul, hogy az illető vagyontárgy olyan okból ment veszendőbe, amely a tárgy tulajdonosának vagy jogosultjának a terhére esik.* De ez legfeljebb azt jelenti, hogy a feleség szerzeményi része nem lesz az elvesztett különvagyon pótlására fordítandó. Az azonban kétségtelen, hogy a reform által érintett osztályokban az esetek túlnyomó többségében a reform nemcsak a házastársak különvagyonra, hanem szerzeményre is veszendőbe ment és így az asszony részére az ostrom előtti vagyonból alig fog jutni jelentős szerzeményi részesedés. Minek tehát ennek a csekély eredménynek a kedvéért megtörni a szerzett jogok védelmének elvét és beledobni a házastársak közé a visszavonás tűzcsöváját?

Magam is azt hiszem azonban, hogy a megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyok között a szerzeményi közösségnek jövőre ható általánosítása túlnyomórésztben meg fog felelni a házastársak közös felfogásának és ezért szívesen csatlakozom a Teller részéről propagált indirekt visszahatáshoz, vagyis a reformnak a pro futuro szerzendő vagyonra azonnal hatályosuló kiterjesztéséhez. Mindazonáltal *egy lényeges fenntartással*.

3. A Teller javasolta megoldásnak a mai gyakorlatban is vannak már bizonyos támaszpontjai. Eddig is előfordult, hogy a házastársak házassági vagyonjogi státusa a házasság folyamán megváltozott. Így jelesül, ha a férj utólag vált »honoráciorra«, pl. az addig kereskedői pályán működő férj leteszi az ügyvédi vizsgát és ügyvédi irodát nyit. Az ilyen esetre én is azt az álláspontot foglaltam el, hogy ettől fogva az ügyvédi keresményre a főszerzői kivétel fog kiterjedni (l. Magánjogi Vázlatom 5. kiad. 359. l. 8/a. jegyz.). Viszont, ha ez a »honorácior« férj abbahagyja az ügyvédi pályát és ismét kereskedő lesz, a jövőben ily módon szerzett vagyon szintén közszerzeményi megosztás alá esik. Ez természetesen szabatosan véve nem a most tárgyalt kérdésünk párdarabja, mert a Teller-féle javaslat értelmében az ügyvédség továbbfolytatásából eredő vagyon is közszerzeménnyé válik, amiben ha nem is a direkt visszaható erőnek ominózus kényszere, de mégis ennek bizonyos, bár csökkentett foka nyilvánul. Én ennek elfogadását áldozatnak tekintem a reform gyakorlati megvalósulásának gyorsítása érdekében. De ezt az áldozatot nem szabad oly módon meghozni, hogy közszerzeményi intézményünk belső logikáját halomra döntse.

Közszerzeményi intézményünk mai alakjában, amelyet a jövőben nemcsak fenntartani, hanem *általánosítani* kívánunk, *lényege szerint diszpozitív természetű*: alkalmazása a házaselek szerződési akaratától függ.

A tervezett reform ezen elvileg mit sem változtat. Ezentúl is megtörténhet és meg is fog történni, hogy a házassulók, akik közül pl. a vőlegény ügyvéd, a menyasszony orvos, kikötik, hogy közöttük ne legyen szerzeményi közösség; megtehetik ezt akkor is, ha pl. csak a férj folytat ilyen »ars liberalis« foglalkozást. A házassági szerződéshez azonban szerződési szabadság is szükséges; ez pedig csak a házasság megkötése előtt van meg. A házasság megkötése után az egyik fél hiába követeli, hogy a másik fél önként mondjon le a törvény biztosította közszerzeményi jogáról. A tervezett reform tehát a fennálló házasságok tekintetében a honorácior házastársakra szerzeményi közösségi *kényszert* statuál, habár a Teller-féle megoldás szerint csak pro futuro hatállyal. Ez pedig *logikai törést* jelent a szerzeményi közösség *alapstruktúrájában*: a házastársak egy bizonyos kategóriáját (a nemeseket, jászkúnokat és honoráciorokat), akik a törvény életbelépésekor már házasságban élnek, önkényesen kiragadjuk a többiek közül és rájuk nézve a szerzeményi közösséget *jus cogens*-szé változtatjuk át, holott talán ugyanezek a házastársak, ha egy nappal a törvény életbelépése után kötik meg a házasságot, a vőlegény kívánságára a szerzeményi közösséget szerződéssel kizárták volna. A véletlennek ez a játéka házassági vagyonjogunk eddigi tiszta rendszerébe *logikai önellenmondást* visz bele, ami a jogrend alapgondolatával ellentétes. Ezt a helyzetet semmiféle jogászai vagy jogpolitikai érveléssel szépíteni nem lehet.

* L. Almási Antal a Szladits szerkesztette Magyar Magánjogban II. k. 280. l.

Ennek az önellenmondásnak kiküszöbölésére azt javaslom, hogy tegyük ugyan a szerzeményi közösséget a fennálló házasságokban is a jövőre hatólag általánossá, de *tartsuk fenn a férj részére azt a lehetőséget*, hogy a törvény életbelépését követő bizonyos határidő (pl. félév) alatt, a másik házastárssal közlendő közokiratban, *eddiggi főszervi jogállását a maga részére fenntarthassa*.

Egészen nyilvánvaló, hogy a férj ezzel a — részére nem éppen kellemes — lehetőséggel csak akkor fog élni, ha *komoly érdeke* fűződik hozzá, pl. az első házasságbeli gyermekek megrövidítésének elkerülése, a feleség eddigi költsékező hajlama, stb. Rossz szolgálatot teszünk az érdekelt családoknak, ha a férj elől ezt a biztosító szelepet is elzárjuk és a családban a lappangó ellentétek fertőző anyagát állandó kórokozóul meghagyjuk.

Attól nem kell tartani, hogy a férj ilyen jogfenntartó nyilatkozata komplikációkat idézne fel a »közszerzeményi mérleg« körül. Ez a képzelt mérleg ugyanis csak a házasság megszűntekor kerül felállításra; akkor pedig a *vélelem* mellett szól, hogy az *akkor meglévő minden vagyontárgy közszerzeményi jellegű*. Ha a férj (vagy örököse) a házasság megszűntekor a jogfenntartás alapján

a törvény életbelépésekor megvolt különvagyont igényel, e vélelemmel szemben neki kell bizonyítania, hogy az illető tárgyak az ő külön vagyonához tartoztak; ha pedig a vagyontárgy már nincs meg, ugyancsak reá hárul annak bizonyítása, hogy az az ő hibáján kívül ment veszendőbe.

»A feudális világnak csökevényei« akkor is »azonnal és véglegesen« eltűnnek jogunkból, ha a jogfenntartásnak részemről javasolt lehetőségét biztosítjuk. Az pedig hiábavaló remény, hogy a bíróságnak többé sohase kelljen olyan jogesetekkel foglalkoznia, amelyekben ezek a »csökevények« szerepelnek. Mert nemcsak a már megszűnt házasságokból eredő ilyetárgyú igények maradnak továbbra is bíróilag érvényesíthetők, hanem hatályban maradnak mindazok a szerződések is, amelyek a házasfelek közt a szerzeményi közösséget kifejezetten kizárják, sőt ilyen szerződéseket a jövőben is fognak, talán az eddiginél nagyobb számban kötni. E jogesetek számát az eddigi főszervi férjeknek nyújtandó jogfenntartási lehetőség nem fogja lényegesen szaporítani. Bármint legyen is, e lehetőség biztosítása csekély ár azért a nyereségért, amelyet a jogrend alapelveinek épségben tartása jelent. Dr. Szladits Károly

A holttanylvánítási eljárást szabályozó rendelet hézagai

A 4700/1946. M. E. sz. rendelet szabályozza azoknak a polgári személyeknek holtta nyilvánítását, akik 1941 június 26 után, de még az eltűnés helyének felszabadulása előtt tűntek el életveszélyre utaló körülmények között, továbbá a honvédség kötelékében kiegészítő szolgálatot teljesítő személyeket, akik 1944 március 19 után, de még a felszabadulás előtt tűntek el.

A rendelet oly hézagos, hogy annak kiegészítéséről sürgősen gondoskodni kell.

Az első nagy és súlyos bonyodalmakat maga után vonó hézag, hogy a rendelet nem intézkedik a halál időpontjának megállapításáról.

A Pp. 734. §. szerint a halál idejéül azt az időpontot kell megállapítani, amelyben a halál beállta a holttanylvánítási eljárás adatai szerint valószínű.

Ezt az intézkedést most is alkalmazni kell (de alább ennek a szabálynak elejtését ajánlom). De mi történjék, ha nincs semmiféle adat, mely a halál időpontját valószínűvé tenné? Pedig a rendeletnek elsősorban erre kellett volna gondolnia, mert a deportáltak és munkaszolgálatosok holtta nyilvánításánál az esetek túlnyomó részében csak az eltűnés, az elhurcolás, a vagonba rakás időpontja állapítható meg (ez se minden esetben), de azután a szerencsétlenek sorsát teljes homály fedi.

A rendelet 3. §-a szerint megfelelően alkalmazni kell a 28.000/1919. I. M. sz. és azt kiegészítő és módosító rendeleteket.

De a 28.000/1919. sz. rendelet csak a háborúban eltűnt katonákról intézkedik és egységesen 1917 dec. hó 31. napját állapítja meg a halál időpontjául.

Marad tehát a Pp. 733. §. 5. pontja, mely azon eltűntekről intézkedik, akik »egyéb körülmények között életveszélyben forogtak«.

Csak mellékesen említ meg, hogy a rendelet nem mondja, hogy a Pp.-nek »Holttanylvánítási eljárást« szabályozó intézkedései alkalmazandók, amennyiben azokat a rendelet és a fentebb említett (28.000/1919. I. M. stb.) rendeletek nem módosították. Ez is a rendelet egyik hézaga vagy inkább szépséghibája.

Nézzük már most a Pp. 733. §. 5. pontját. A Pp. szerint a 733. §. 5. pontja esetében a halál időpontjául azt kell megállapítani, midőn az életveszélyt előidéző körülmény megszűnt. Tehát a felszabadulás napját.

Csak hogy a felszabadulás nem egy napon következett be. Korábban szabadult fel az ország északkeleti része, később a Tiszántúl, azután Duna—Tisza köze.

Később Pest, még később Buda, azután Dunántúl, Ausztria, végül Németország (de mindezeket megelőzőleg azok a szerencsétlenek, akiket Lengyelországba deportáltak 1944 tavaszán). Nyílt kérdés az is, hogy melyik hely felszabadulása lesz irányadó, ahonnan a deportálás történt vagy az utolsó ismert tartózkodási hely, ahová a deportáltak vitték.

A Pp. 733. és 734. §-ai szerint, minthogy rendelet ezt a kérdést nem szabályozza esetről-esetre, meg kellene állapítani, mikor szabadult fel Kisvárd, Kecskemét, Debrecen, mikor szabadultak fel a kisközségek és ezek felszabadulása napját kell a halál időpontjául megállapítani.

Felesleges kifejtenem, hogy ez milyen óriási és teljesen felesleges munkát zúdít a bíróságokra és ez mennyire megnehezítené és megláttatná a holtánnyilváníttatási eljárást.

A megoldás egyszerű és kézenfekvő: a 28.000/1919. I. M. rendelet mintájára egységes határnapot kell megállapítani és ez csak Németország teljes felszabadulásának napja lehet.

II.

A rendelet fentebb ismertetett hézagának további súlyos következményei volnának.

A rendelet midőn egyszerűen a 28.000/1919 I. M. sz. rendelet alapjára helyezkedik, nem gondol arra, hogy 1919 és 1946 között a holtánnyilváníttatás kérdésében lényeges különbség van. Az előző háborúban aránylag kevés kivétellel katonák, tehát egyedek tűntek el. A 28.000/1919. sz. rendelet nem is vonatkozik polgári személyekre (kivéve, ha a hadra kelt seregnél tartózkodtak vagy belső zavarok folytán tűntek el). Most családok kat kell holtta nyilvánítani. Mi ennek a következménye?

Ha a férjet 1944 őszén deportálták és az itt maradt feleség az ostrom alatt Pesten tűnt el, akkor a rendelet szerint a feleség halálának időpontja 1945 január (a nap attól függ, melyik utcában tűnt el), a férjé, ha az országból kivitték, 1945 március vagy még később. Ez két okból hibás. Az egyik, hogy nem állapítható meg nem a férj halt-e meg még az ostrom előtt. A másik, hogy ezen teljesen önkényes vélelmektől fog függni, hogy a férj örökl-e felesége vagy.

nát vagy fordítva, tehát végeredményében a férj vagy a feleség rokonaira száll-e a vagyon.

Ez csak egy példa a végtelen hosszú sorból. Az egyedül egyszerű és igazságos megoldás ugyanaz, mint amit már fentebb más okból ajánlottam és ami megfelel az 1919-i konstrukciónak: egységes határnapot kell megállapítani, mely csak Németország teljes felszabadulásának napja lehet.

III.

Ha a rendeletet nem módosítják az általam javasolt formában, akkor megtörténhetik, hogy a Debrecenből elhurcolt nagypapa után átszáll a hagyaték Pestre menekült feleségére, aki az ostrom alatt pusztult el. A Pesten elpusztult nagypapa után átszáll a hagyaték a Budán elpusztult fiára és a fiúról a Németországba hurcolt feleségére. Nem folytatom, pedig számos, sajnos, igen számos esetben folytatás is következik.

A hagyatéki eljárások milyen szövevénye, a perek milyen áradata következnek ebből, ezt nem kell kifejteni.

IV.

A rendelet további hézaga, hogy csak a törvénykezési illeték alól ad mentesítést, de nem intézkedik arról, hogy a holtta nyilvánítottak örökösét örökösödési illeték fizetése nem terheli.

Remélem, hogy a rendelet erről csak azért nem intézkedik, mert ezt a kérdést a pénzügyminiszter fogja szabályozni.

Az illetékmentesség nemcsak indokolt, hanem természetes.

Azokat a családokat, melyeknek tagjait most holtta fogják nyilvánítani, 1944 március 19. és 1944 október 15. között kifosztották a németek, 1944 október 15. után a nyilasok és kevés kivétellel azok a lakók, akiket a nyilasok a csillagos házakban elhelyeztek. Ha még ehhez hozzáadjuk a háború által okozott egyéb károkat, nyilvánvaló, hogy az eltűntek után vagyonuknak csak romjai maradtak. Az örökösödési illeték ebből a romból most elvenne 32, ill. 36%-ot, ha az örökös házastárs, 60%-ot, ha az örökös testvér.

Ha pedig az előző fejezetben kifejtett okokból kétszeri hagyatékátadás, tehát kétszeri illetékkirovás történne, akkor minden millió pengő után 27% maradna az eltűnt testvérének. Ha ebből még levonjuk a közjegyzői és ügyvédi költségeket, akkor könnyen kiszámítható, hogy semmi sem marad vagy alig valami.

De csak kétszeri átszállás esetén. Háromszori átszállás esetén az örökösnek le kell mondania, ha nem akar erősen ráfizetni.

A felszabadulás óta sok rendeletet kellett módosítani, kiegészíteni. Nagyon dicséretes, hogy a kormány mielőtt annak szükségét belátja, nyomban kibocsátja a szükséges pótrendeletet, sőt pótrendeleket.

Jelen esetben indokolt volna a pótrendelet kibocsátása, mielőtt a bíróságok a legelső holtta nyilvánítást kimondják.

Dr. Teller Miksa.

Közigazgatási tisztviselőink
legfontosabb kézikönyve:

*

Dr. TIMÁR—Dr. ÁBRAHÁM:

**A demokratikus állam-
rend és köztársaság
büntetőjogi védelméről
szóló 1946. évi VIII. t. c.**

*

Alapára: 3.- pengő

*

ATHENAEUM-KIADÁS

A házassági rendelet távolabbi kihatásai

A jogtudomány szociológiai szellemű iránya sűrűn hangoztatja a jog organikus egységét. A jogszabályok nem egymás mellett lerakott téglák, amiknek a szélét lecsiszolják, hogy egyik simuljon a másikhoz, hanem láncszemek, amelyek egymásba fonódnak. A jogszabályok tartalmilag összefüggők; az egyik jogszabály azért kapta mindenkor adott tartalmát, mert egy másik jogszabálynak ugyancsak megvan a maga adott tartalma — a két jogszabály egymást kiegészíti, feltételezi. A feleség örökjogi helyzetének szabályozása összefügg a feleség családi vagyoni helyzetének szabályozásával — az özvegynek örökjogi címen juttatott haszonélvezeti jog kiegészül a feleségnek családjogi alapon juttatott közszerményi (állag) igényével.

A jogszabályok egymástól feltételezettsége, kiegészülése megköveteli, hogy az egyik jogszabály megváltozása — a jogi felépítés megváltoztatása — egyéb jogszabályokra, egyéb jogterületekre is kihasson. Nem a mechanikus behelyettesítésre gondolok, amikor az új elrendezés egy másik jogterületen a régi szabály helyébe lép, de anélkül, hogy egyébként ennek a másik jogszabálynak, jogterületnek tartalmi adottságán, jogrendező szerepén változtatna, hanem azokra a mélyrehatóbb kisugárzásokra, amikor az egy ponton, az egy jogszabályon való változtatás hullámgyűrűszerűen egy más jogszabály tartalmának a megváltoztatását jelenti — vagy legalább is ezt a változást megkívánja, sürgeti.

Nemrégiben bukkantam rá egy ilyen — fel nem fedett és ezért nem honorált — összefüggésre, változásszükségre.

Váltótörvényünk 78. §-ának második bekezdése telepített váltó elveszése esetén a megsemmisítés iránti kérvény benyújtását ahhoz a feltételhez köti, hogy a telepesnél történt bemutatás óvással igazoltassék. Ez a rendelkezés összefügg a törvény 43. §. második bekezdés szabályával, amely értelmében a telepesnél történt bemutatásról felveendő óvás elmulasztása az elfogadó elleni váltókereset elvesztésével jár.

A rendelkezés nyilvánvaló értelme, hogy a megsemmisítő végzés a váltó pótlására van hivatva és ha magának a váltónak sem volna meg az az ereje az elmulasztott óvás hiányában, hogy váltójogi kereset legyen indítható, akkor teljesen céltalan és meddő volna a megsemmisítési eljárás lefolytatása, amelynek semminemű gyakorlati jelentősége nincs.

Ismeretes, hogy az 1925: VIII. t.-c. 53. §-a módosítja a váltótörvény 43. §-ának tárgyalt szabályát és kimondja, hogy az elfogadó elleni váltójogi kereset fenntartásához a fizetés végetti bemutatás és óvás felvétele telepített váltónál nem szükséges. Az 1925: VIII. t.-c.-nek ez a szakasza nemcsak a váltótörvény 43. §-ának második bekezdését, hanem a 44. §. első bekezdését és

113. §. második bekezdését is felhívja, mint amelyeket saját rendelkezése módosít. A két további szakasz megemlítése a kodifikáció gondosságát mutatja, de ugyanakkor nincs a szakaszban megemlítve a megsemmisítésről rendelkező 78. §. második bekezdése, pedig ez a nem említett szakasz is módosulást kell hogy szenvedjen. Ha ugyanis, mint láttuk, a megsemmisítési eljárás kérelmezése azért van kizárva, mert az óvás hiánya a telepített váltónál minden váltójogi igényt elenyésztet, akkor éppen ez az elenyésztető erő, amely a váltó gyakorlati értékétől minden váltókötelezettel szemben megfosztja, megváltozott és a változás folytán a telepített váltó nem óvatolása — ha a kibocsátó és a forgató elleni visszkéret el is vész — érintetlenül hagyja az elfogadó elleni váltójogi keresetet, vagyis a váltó az elfogadó irányában az óvás hiánya dacára is érvényesíthető. Így tehát a váltó pótlására hivatott megsemmisítő végzés kieszközlése a volt váltóbirtokosra gyakorlati értékű — a megsemmisítési eljárás kizárása tehát, amely a gyakorlati érdektelenségen alapszik, fenn nem tartható. Meg kell engedni tehát a 78. §. második bekezdésének szabálya ellenére, a telepített váltó óváshiánya dacára is a megsemmisítési eljárás megindítását, hogy ennek birtokában a jogosult váltóigényét az elfogadó ellen bírói úton érvényesíteni tudja. Ezt a megváltoztatást az 1925: VIII. t.-c. idézett rendelkezése nem eszközli. Ime, gyakorlati példája annak, hogy az egyik jogszabály megváltoztatása átnyúlik egy másik jogszabály területére. Ezt az átnyúló joghatást az 1925: VIII. t.-c. nem értékelte és kérdés, hogy a törvény tételes rendelkezése kifejezetten is módosítandó lett volna-e, vagy pedig törvényértelmezés révén a ruente fundamentó gondolatmenete alapján a megváltoztatást a bíróság a konkrét esetre is kimondhatja.

II. A 6800/1945. M. E. számú rendelet (házasságjogi rendelet) második szakasza kimondja, hogy a H. T. 85. §-ának utolsó bekezdése és 20. §-a hatályát veszti. A H. T. 85. §-ának utolsó bekezdése szerint a házasságtörés okából vétkesnek nyilvánított házastárs a felbontó ítéletben eltiltandó a házasságkötéstől azzal, akivel a házasságtörést elkövette és a 20. §. ennek megfelelőleg házasságkötési tilalmat létesít azok közt, akiket a felbontó ítélet házasságtörés miatt az egymástól való házasságkötéstől eltiltott. Ez a tilalom királyi engedéllyel elhárítható volt. A házassági törvény rendelkezését, amely a polgári felfogással szemben meggátolta az új házasságkötéssel nyújtható jóvátételt, rehabilitációt a bírói gyakorlat jórészen ellensúlyozta azzal, hogy lehetőleg mellőzte a felbontásnak a H. T. 76. §-ára való alapítását, hogy ezzel mellőzhetővé tegye a házasságtörésnek a 85. és 20. §-aiban levont szankcióit. A rendeleti intézkedés megint észlelte a H. T. két szóbanforgó szakaszának szoros összefüggését, amikor mind a két szakasz szabályát egyszerre

hatályát vesztettnek nyilvánította. A szabályok összefüggése, egymáshoz való kapcsolata tehát a rendelet intézkedésében honorálásra talál. Még egy példát tartalmaz a rendelet a különböző jogszabályok összefüggésére. A rendelet 4. §-ának utolsó bekezdése szerint, ha a bíróság a házasságot e szakasz alapján bontja fel, a H. T. 89. §-ában meghatározott igények érvényesítésére az említett szakasz helyett a magánjog általános szabálya irányadó. A H. T. 89. §-a tudvalevőleg az ajándék és az ajándékigéret területén hozzáidomul a házassági törvény vétkességi rendszeréhez és a vétkességi rendszeren alapuló azon helyzethez, hogy a házasságfelbontó ítélet szükségszerűen az egyik peres fél vétkességén alapszik. Minthogy a vétkességi rendszer a rendelet 4. §-a folytán törést szenvedett, ennek következeit a vétkességi rendszeren felépülő 89. §-ra kihatóan rendezni kellett, amit a rendelet idézett intézkedése meg is tett.

Visszatérve a rendelet második szakaszára, felvetődik a kérdés, hogy a rendelet a maga szabálmódosításának teljes hatályterületét átfogta-e a törvény 85. és 20. §-ainak hatálytalanításával. Szerkesztési szempontból érthető, hogy az a rendelet, amely a házassági törvény és az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítését, illetve módosítását tünteti fel a rendelet fejlécében a maga céljából, csupán a házassági törvény két említett szakaszának hatálytalanítására szorítkozott. Kérdés azonban, hogy a rendeletnek ez az önkorlátozása helyénvaló-e, vagy pedig gondolni kellett volna azokra a további összefüggésekre is, amelyek gondolatilag a hatályvesztettnek nyilvánított korábbi rendelkezésekkel összefüggenek, vagy azokkal összhangban vannak.

Gondolok nevezetesen az utólagos házasságkötéssel beálló törvényesítésre. Amikor a rendelet megnyitja azt a lehetőséget, hogy a házasságtól eltiltott felek egymással házasságot kössenek, adott esetben felvetődik az a kérdés is, hogy mi történjék a házasságtörésből származó gyermek törvényességével, a volt férj részéről szorgalmazható törvénytelenítéssel, az új házasság nyomán járó törvényesítéssel. A kérdést mindenestre komplikálja a H. T. 24. §-ában foglalt az a tiltó akadály, hogy tilos a nőnek új házasságot kötni házasságának megszűnésétől (tehát a bontó ítélet útján való megszűnés esetére is) számított 10 hónap elteltéig. A 24. §. szerint ezen házassági tilalom alól az igazságügyminiszter felmentést adhat. Minthogy a tilalom oka nyilvánvalóan az, hogy a gyermek kitől, illetve mely házasságból való származása kételyeknek ne legyen kitéve, a miniszteri gyakorlat a felmentés iránti kérelemhez megkívánja oly orvosi igazolvány bemutatását, hogy a nő nincs áldott állapotban. Az esetre tehát, ha a nő éppen a házasságtörés következtében más állapotban van, a miniszteri gyakorlat a 10 hónap előtti házasságkötést kizárna és így a gyermek még az új házasságkötés előtt születnék meg. További komplikációt okoz a fogamzási 180—300 napi időszak szabálya.

Mai szabályaink szerint a volt férj csak az esetek kis részében indíthat sikeresen pert a törvényesség megtámadása iránt. Nemcsak a pater est, quem nuptiae demonstrant véelme az akadály, de még inkább akadályul szolgál az a joggyakorlat, amely megkívánja annak igazolását, hogy a házaspár közötti nemi érintkezés fizikailag ki volt zárva. Sokszor ez a bizonyítás van kizárva — pl. ha a házaspár ugyanazon községben élnek. A gyermek tehát a volt férj törvényes gyermeke marad — elesik ezzel a gyermeknek az új házassággal való törvényesítése. Az új házasságnak a 10 hónapi várakozási idő letelte előtt történő megkötése esetén a nuptiae demonstrant véelme zsakutkába juttat, mert a születés napján úgy a felbontott, mint az új házasság szempontjából beleeshet a 180—300 napos időszakba. A kettős törvényesség megelőzése szinte kényszerítően helyesnek mutatja az igazságügyminisztériumi gyakorlat orvosi bizonyítványt bekérő rendszerét. Ez a gyakorlat azt mindenestre eléri a felmentés megtagadásával, hogy a kettős törvényesség esete előállhasson. De vajon ezzel megoldást nyer-e a kérdés, amelynek csupán ezzel a semmiesetre sem lekicsinylendő problémája a kettős törvényesség ellentmondásának a megátlása, de amelynek érdemi egyéb vonatkozásai is vannak. Az új férjtől fogamzott gyermeket a mai szabályozás a törvényesség szempontjából beülte a volt férjtől való törvényes származás kakukfészkébe. A gyermek valószínű vészerint apja háztartásában születik, ott nevelkedik fel — de mint a volt férj törvényes gyermeke és annak a nevét viseli, azzal és családjával van család jogi és örök jogi kapcsolatban, állampolgársága a volt férj állampolgársága után igazodik stb.

Ezen a helyzeten két módon lehetne segíteni. Az egyik: a törvényesség megtámadását rendező hivatkozott bírói joggyakorlati jogszabály módosítása, a törvényesség megtámadásának könnyítése. A másik: az örök befogadás az új férj részéről.

Súlyos érvek — a gyermek érdekei is — szólnak a törvényesség megtámadásának megkönnyítése ellen. Ezeknek az érveknek részbeni erőltetése elérhető volna azzal, hogy a könnyítés ne általában a törvényesség minden megtámadása esetére engedtesse meg, hanem csak újabb házasság esetére, de itt is csak akkor, ha az új férj a gyermeket saját törvényes gyermekül hajlandó vállalni (fontos, de másodrendű kérdés, hogy az minő formában történjék és mint kapcsolódják a megtámadási perbe). Szükségszerűen változás alá kell esni annak a jogszabálynak is, amely a per subsequens matrimonium alapján hatályosuló törvényesítésből kirekeszti a házasságtörésből származó gyermeket. Ennek a tételnek elejtése nem fog nehézségbe ütközni hiszen magánjogi törvénykönyvünk tervezete a házasságtörésből való származást, mint a törvényesítés akadályát nem ismeri. A rendeletnek a putatív házasságra való kihatásáról később fogunk megemlékezni.

dr. Beck Salamon

Ítélezés az igazoló eljárásban

Az igazoló eljárásban az ítélezés során azt kell vizsgálni, hogy sértette-e az igazolás alá vont magatartása a magyar nép érdekeit (1.080/1945. M. E. sz. r. 1. § első bek.).

Ez a szinte egyedülállóan tág keretmegjelölés az alaprendelet exemplifikációjával megkötöttnek sem tartalmilag, sem időbeli vonatkozásban nem tekinthető. Közvetlenül utal erre a 20. § első bekezdése, amely kifejezi, hogy az igazoló bizottság az igazolás alá vont személy *egész magatartásának gondos megvizsgálása után szabad meggyőződés alapján* állapítja meg, hogy az igazoló eljárás alá vont alkalmas-e közszolgálatra a demokratikus népi Magyarországbán.

Ugyancsak kivételes kötetlenséget biztosít az alaprendelet a bizonyítás tekintetében azáltal, hogy — a 4. és 12. § értelmében — bizonyító eszközül alternatív tekinteti:

1. az igazoló nyilatkozat tartalmát (ehhez sorolja a gyakorlat az igazolás alá vontnak az eljárás során tett nyilatkozatait is,)

2. az igazolás alá vont ellen tett bejelentések adatait, végül

3. az igazoló bizottság tagjának tudomását az igazolás alá vont népellenes magatartásáról.

A közhivatalokban megtestesült kritikátlan bürokrácia, fasiszmus és szervilizmus gyökeres kiirtása tette szükségessé, hogy demokráciánk fennmaradása és megszilárdítása érdekében nyuljon ilyen különleges szabadságot biztosító eszközökhöz, eleve számolva egyfelől a terhelő tények sokféleségével és bizonyításuk tárgyi nehézségeivel, másfelől a perrendszerű bizonyításra alkalmas személyeknek — akár együttérzésből, akár antidemokratikus felfogásból eredő — messzemenő tartózkodásával.

A tapasztalat által helyesnek igazolt előre látás a demokrácia politikai céljai szemszögéből ma is alkalmassá teszi az igazoló eljárás kötetlenségét a demokrácia jól védekező és ügyesen álcázott ellenségeinek ártalmatlanná tételére és megbélyegzésére.

Kétségtelenül rejt azonban magában ez a kötetlenség olyan veszélyeket is, amelyek tágabb lelkiismeretű, vagy kevésbé kifinomult értékelő képességű ítélezők esetében — még a helyes politikai felfogást és a jó szándékot is feltételezve — szabadosságokhoz vezethetnek.

Néhány elvi és gyakorlati gondolatot szeretnék elmondani részben a helyesen szabad igazolási ítélezésnek a szabadosságtól való megóvásáról, részben arról a visszasságról, hogy az igazoló eljárás másodfőuma, a népbíróság az általános perjogi bizonyítási szabályok alapján eljárva, országszerte jelentkező enyhítései által sűrűn kerül ellentétbe nemcsak az elsőfokú ténymegállapítással, de a demokratikus tisztogatás alapkövetelményeivel is.

*

A jó igazolási ítélezés kiindulásul annak lezögezését kívánja, hogy az igazolás alá vont személynek a felszabadítás előtti mindenkori és mindennemű magatartását elbírálás alá vonjuk, azonban mindenkor politikai követelmények nyomán, nem pedig személyes rokonszenv vagy ellenszenv, illetőleg politikailag közömbös más külső ismérvek szerint. Politikai értékelés szempontjából azonban nemcsak olyan tényezőket kell értékmérőül venni, amelyek a hitleri hatalmi törekvések nyomán merültek fel (ezt az időbeli korlátot ugyanis az 1.080/1945. M. E. sz. r. a 15/1945. M. E. sz. r. hatályon kívül helyezésével lebontotta), hanem mindazokat az ismérveket, amelyek a fasiszta befolyást megelőző hosszú népellenes, kapitalista kisebbségi uralmi rendszernek kellő politikai érzékkel biztosan fellelhető jellemzői voltak.

Ez ismérvek kimerítő felsorolását csak egyoldalú jogászai szemlélettel lehetne megkívánni, természetesen elhibázottan. Példaként azonban rámutathatunk ilyenül a munkásellenesség, a közösségi célokat megtagadó öncélú tőke- és haszonhajhászás, az osztálygőg, a származási, jóléti vagy más formai kiváltságon nyugvó tekintélyi szemlélet, az öncélú militarizmus, öncélú bürokratikus működés stb. gyakorlatilag ismert népellenes megnyilatkozásaira mint megannyi reakciós színezetű politikai tényezőre. Ilyen szempontok alapján jutunk el oda, hogy a demokratikus eszmék szempontjából helyesnek ismerjük el a munkást kizsákmányoló szervezetű, a tisztí szolgálatra üntalan önként jelentkező tisztviselő stb. igazolási büntetését — és ilyen ismérvek nyomán jól felismerhetjük a vágyó utódok törekvései és mások befolyásai nyomán a népellenség címen olykor hozott alaptalan büntető határozatok támadható pontjait is.

*

Továbbmenve időben, a fasisztajellegű magatartás miatt alkalmazott büntetéseknel élesen különböztetünk kell aszerint, hogy az eljárás alá vont a műveltségi, értelmi vagy hatalmi jellemzőinél fogva megtévesztőnek vagy megtévesztettnek tekintendő-e.

Általánosan értetlenül hallják ezt a disztinkciót, főként azok, akik a fasiszta elnyomás idején az általában ismeretes közönnyel szemlélték az ország romlását.

Az erkölcsileg is győztes demokratikus hatalmak egyező elvi és gyakorlati álláspontja szerint személyesen felelősséggel tartoznak a fasiszmus rombolásaiban résztvevő népek mindazon egyedei, akik szubjektíve felróható bármilyen magatartással — tehát adott esetben esetleg erkölcsileg hibás közönnyel — bárhogyan hozzájárultak a fasiszmus fennmaradásához.

Éppen ezért rendkívül kényes feladat a magyar nép körében igazságot tenni ilyen politikai mérlegelések alapján, mivel ez a nép tartott ki egyedül mindvégig a hitleri Németország mel-

lett, a hazaáruló kormányzati rendszerek 1944. évi rémuralma idején nálunk történt a legrövidebb idő alatt a legszörnyűbb társadalmi és gazdasági rombolás — és nálunk alakult ki legkevesebbé a fasizmussal való áldozatos szembeszegülés szel-leme.

E fokozott felelősségre utaló tényezők nyomán múlhatatlan a félvezetők és félvezetettek közötti határozott különbségtétel és az erre épülő ítélkezésben megfontolt kifejezése a felelősség súlyának — mind a büntetés fokában, mind esetleg a büntetés elengedésében is.

Mindaz, aki műveltségénél, osztályhelyzeténél, vagy hatalmi pozíciójánál fogva más, alacsonyabban elhelyezkedett rétegek egyedei véleményének kialakítására befolyással volt, fokozottan felelős példamutató fasiszta szemléletéért és cselekedeteiért; — fokozottan, minthogy nemcsak önmagáért, hanem a félvezetett tömegek cselekedeteinek — habár csak eszmei értelemben vett — elősegítésért is.

Nem változtat ezen a tételen az a jobboldalról megszokott ellenvetés, hogy végeredményben az embertelenségeket, fosztogatásokat túlnyomóan műveletlen, félvezetett tömegek követték el, míg középosztályunk és vezetőrétegünk az utolsó háborús menetben túlnyomó részében félrevonult már a politikai irányítástól; — azért nem, mert hangadó értelmiségünk az elmúlt évtized folyamán nemcsak semmit nem tett a fasizmus elszigetelése és demokratikus példaadással való pelen-gérre állítása végett, hanem — Horthynak a feudális magyar történelemből átmentett szegycen-teljes sovíniszta, militarista, kapitalista osztály-uralmi jelszavaival élve — csaknem mindvégig tevőleg érlelte azt a fasiszta közhangulatot, amely lassan átítatta a gazdaságilag kiuzsorázott, poli-tikailag elnyomott és félvezetett népünk zömét és végül is oda vezetett, hogy az a becsületes, hibáján kívül tanulatlan munkásember, aki lel-kében mindig irtózott a bűntől, a hitleri mótely terjesztőinek hatása alatt, a vezető rétegek tudatos és kifejezett helyeslését érezve maga mellett, végtére gátlás nélkül képes volt büntelen véd-telenek ellen fordítani az urai által kezébe adott fegyvert.

Rá kell mutatni arra is, mennyiben téves az a nem ritkán felmerülő álláspont, amely símán napi-rendre tér azoknak a fasiszta magatartása felett, akik az 1944. évi események — a márciusi német megszállás vagy Szálasi októberi lázadása — után megváltoztatták nézeteiket és felhagytak előző fasiszta tevékenységükkel. El kell ítélnünk az olyan fasiszta magatartást, amely Magyarország német megszállásának idejéig észlelhető volt, hiszen a megszállás által beteljesült mindaz, amit a német törekvések szálláscsinálója előzőleg elérni akart, okszerűen közömbös tehát magában véve az, hogy utóbb belátta törekvéseinek vétkes voltát. Ilyen személy csak úgy mentesülhet a büntetés alól, ha tévedésének következményeit tevőlegesen levonva, az eleve akart és bekövet-kezése után rosszallott eredmény hatását pozitív cselekedetekkel igyekezett csökkenteni és evég-

ből a gazdasági és társadalmi rombolás feltartóz-tatása vagy a fasiszta rendszer megdöntése érde-kében igazolható eredményes tevékenységet is kifejtett.

Ezeket kell mérlegelni annak, aki ítéletet mond igazolásra kerülő fasiszta magatartás felett.

*

A felszabadítást követő tevékenység igazoló eljárásbeli értékelése vitatott kérdés.

Megítélésem szerint olyan esetben, ha a fel-szabadítás utáni időben követ el az igazolás alá tartozó személy olyan magatartást, ami politikai vonalon kifogás alá esik és ez a magatartása ok-szerűen összefüggésbe hozható a felszabadítás előtt uralmon volt népellenes vagy fasiszta rend-szereknek reá gyakorolt hatásával: úgy helye van igazolás alá vonásnak az utóbbi magatartás miatt. Ezt a nézetet logikailag alátámasztja az 1080/1945. M. E. sz. rendeletnek már hivatkozott 20. §. első bekezdése, amely utal az igazolás alá vont személy egész magatartásának összefüggő vizsgálatára.

*

Igen ellentétes gyakorlatot folytatnak az igazoló bizottságok a felszabadítást megelőzően történt nyugatra távozás elbírálásában. Ezért néhány idetartozó kérdés megemlítését is cél-szerűnek tartom.

Ezt a kérdést a 3300/1945. M. E. sz. r. meg-felelően rendezte ugyan, a gyakorlatban azonban — többnyire céltudatos törekvések és befolyások nyomán — a személyileg fennállott kényszer fogalmát és az annak meghatározására irányadó tényezőket igen változatosan értelmezik.

Ennek a rendeletnek az volt a célja, hogy mindazokat, akik a fasizmus utolsó szakában együtt haladtak a kormányzat törekvéseivel és azokat a munkahelyük, lakóhelyük, javaik el-hagyásával is történt kitelepüléssel sikeresebbé tették: általában a demokrácia ellenségeinek nyilvánítsa, annak az esetnek a kivételével, hogy ha az eltávozás a kitelepült bizonyítható akarata ellenére és közvetlenül irányában alkalmazott, el nem háríthatott kényszer következtében történt.

Ilyen esetben a bizonyítás mind a kényszer, mind az ellenkező tartalmú akaratának kifejezése tekintetében az igazolás alá vontat terheli.

A 3300/1945. M. E. sz. r. a közalkalmazottak kitelepülésének két esetét különbözteti meg: ha a kitelepülés a Duna—Ipoly vonala és a nyugati határszél közötti területre, illetve ha Német-országba vagy a németek által megszállva tartott más ország területére történt.

Az első esetben akkor teszi kötelezővé az állásvesztés kimondását, ha a kitelepülés az el-távozás körülményeiből vagy az eltávozott előző magatartásából következtethető fasiszta szemlé-lettel állt összefüggésben; míg a németországi kitelepülés esetében a politikai felfogást nem említve írja elő az állásvesztés kimondását.

Az első esetben vitatott kérdés, hogy mennyi-ben esik büntetés alá az, aki kényszerítő egyéni

körülmények nélkül, de bizonyítható fasiszta felfogás esetén kívül távozott az ország nyugati felére. Vitatható, mivel a rendelet erre az esetre külön szankcióról nem tesz említést.

Felfogásom szerint a nem kényszerű nyugatra távozás minden esetben kötelező a büntetés alkalmazása, függetlenül a korábbi fasiszta felfogás politikai motívumától, mivel a kényszer nélküli eltávozás ténye a fasiszta kormányzati rendszerek irányában mindenkiben kialakult értékelés tartalmával egybevetve önmagában adja a hibázatatandó politikai magatartás kritériumát.

Erre utal az az okfejtés is, hogy a rendelet alaptényállásként veszi fel a nyugatra eltávozást és annak csak mintegy súlyosabban minősített esetéhez — a bizonyított fasiszta meggyőződés megállapításához — fűzi hozzá az állásvesztés kötelező kimondását, tehát hallgatólag az igazoló bizottságra bízva az enyhébben minősülő esetek megítélését. E nézet mellett szól végül az a nem vitatható meggondolás, hogy az, aki a magyarországi fasizmus legutolsó menetében is olyan mérvű közömbösséget mutatott, szemben a rendszer felé mindenkitől megkívánható animozitással, hogy ennek nyomán nem kényszerített nyugatra távozásával annak katonai, igazgatási, társadalmi érvényesülését és hamis erkölcsi külzetét kedvezőbb állapotba juttatta: tudatosan részesevé vált mindannak, amit demokráciánk a fasizmusnak terhére ír.

Meg kell említeni ehelyütt a Németországba való távozásról szóló 3. §. helyes alkalmazásának elveit is.

Ellentétben a 2. §. szabályával, amely említést tesz a nyugatra települt összefüggő fasiszta szemléletéről, erről a 3. §. nem szól. Nem következik ebből az, hogy a jogszabály nem akarja vizsgálni a 3. §. esetében a politikai felfogást; ellenkezőleg, éppen arra mutat, hogy annak esetében, aki személyes kényszer nélkül német területre távozott a fasizmus utolsó, legbűnösebb szakában és ezzel a demokrácia megalapozását ígérő felszabadítást személyére elodázní törekedett: a jogszabály eleve feltételezi a fasiszta szemléletet. Ezzel szemben tehát az igazolás alá kerülőnek kell bizonyítania kifejezett baloldali magatartását és az ezzel párhuzamos kényszerhelyzet meglétét.

*

Ugyancsak meg kell emlékeznünk az 1080—1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának utolsó bekezdésében írt arról a szabályról, amely szerint igazolási szempontból színtelen az az egymagában álló tény, hogy az igazolás alá vont politikai megfontolás esetén kívül, pusztán félelemből hagyta el szolgálati helyét a felszabadítás előtti időben.

Bár e szabály formai érvénye kihat azokra, akik a Duna—Ipoly vonaltól keletre lévő szolgálati helyről az 1944 október 15. előtti időben távoztak el: anyagi értékelés tekintetében a 3300/1945. M. E. sz. rendelet megalkotása következtében — az abban foglalt irányelvek és a reájuk épített gyakorlat során — lényegében jelentőségét veszítette és ha formailag olykor

alkalmazhatónak is mutatkoznék, joggal hozhatni fel ellene, hogy a jó demokrata politikai megítélésében vajjon mennyiben lehet közömbös annak a magatartása, aki megijedt vagy aggódott a demokráciát ajándékozó felszabadító seregek közeledésétől és a háború végső szakában is szívesebben választotta a fasizmus további kiszolgálását vagy akár pusztán megtűrését is.

*

Rendkívül nehéz kérdés a katonai szolgálatban állott és kivált ilyen minőségben nyugatra távozott személyek értékelése.

Aki katona volt, rendszerint abban a hitben van, hogy ez a minősége önmagában menedéket biztosít számára minden büntetés ellen, hivatkozva a katonai fegyelemre, kényszerű körülményekre, végül abban a tényben bízva, hogy kivétel nélkül minden katonai minőségben Németországba távozott személy a vele együtt szolgáló katonáktól be tud szerezni a zárt kötelékben vagy egyéb kényszerhelyzetben történt eltávozást igazoló nyilatkozatot.

Jól ismerve azt a mérhetetlen gazdasági, társadalmi és erkölcsi pusztítást, amelyet fasiszta szellemű honvédségünk okozott a magyar népnek, az anyagi igazság kutatása érdekében nem szabad beérni az igazoló bizottságnak a jogszabályban leírt formai kellékek vizsgálatával, hanem azok mögé tekintve valóban meg kell vizsgálnia az igazolás alá vontnak egész magatartását a demokrácia szemüvegén keresztül.

Ehelyütt is csak példaszerűen lehet utalni megítélési alapként szolgáló tényezőkre; így a katonai szolgálat önkéntessége, kitüntetések, arcvonalszolgálat, rangemelkedés, sebesülés utáni újabb frontszolgálat, ellenséges lakossággal, hadifoglyokkal való bánásmód, hadbírói jelentkezés, bizalmasabb jellegű katonai tevékenység, különböző ismervei a népellenes kíméletlenségeknek, magatartás a fasiszta előretörés egyes mozzanataival kapcsolatban, politikai elvek a katonai szolgálattal összefüggően, az egyidőben hatott demokratikus és fasiszta eszmék felfogása és követése stb.

Mindezek egybevetésével kell egészséges értékelő okfejtéssel megállapítani azt, hogy a katonai szolgálatot teljesített igazolás alá vont mennyiben alkalmas a demokráciában végzendő közszolgálatra; mégpedig az esetek jelentős részében függetlenül az egymást igazoló katonák zárt alakulatot tanúsító kölcsönös megnyilatkozásaitól; hiszen kézenfekvő, hogy az egyidejűleg eltávozott katonák valamennyijének egyező érdeke a rendelet szerinti kellékek egybehangzó bizonyítása.

Utal erre különben a magyar honvédelmi minisztérium katonapolitikai osztályának számos igazoló bizottság gyakorlatában ismeretes közlése, amely szerint a német határt elért alakulatok túlnyomó része olyan fogycatékos és dezorganizált volt, hogy általában megvolt a lehetőség az egyéni visszamaradásra.

*

A kitelepüléssel kapcsolatos ama kérdésekre, amelyek a 3300/1945. M. E. sz. rendeletben meghatározott idő előtt vagy a megjelölt területen kívül történt kitelepülésre utalnak, nem a 3300—1945. M. E. sz. rendelet alapján, hanem csupán annak szellemében, de az 1.080/1945. M. E. sz. rendelet mérlegelési körében, az egész egyéniségnek az eset tárgyi körülményeivel egybevetett mérlegelése nyomán kell megoldást találni — mindenesetre szem előtt tartva azt, hogy az eltávozás kísérő körülmények nélkül is, egymagában olyan terhelő tény, amelynek ellenében az igazolás alá vont maga tartozik saját javára szolgáló tényeket tanúsítani.

*

Mindezek a vázlatosan felsorolt gondolatok — a helyesebb ítélkezés előmozdításának célján felül — szemléltetni töreksenek azokat a kötött bírói ítélkezésben ismeretlen nehézségeket, amelyekkel meg kell birkóznia a szubszumpció munkáját nélkülöző, sűrűn határozott tényállásra sem támaszkodó és perjogilag is kötetlen eljárásra hivatott igazoló bizottságoknak.

*

A következőkben rámutatok az igazolási jogterület másik bizonytalan oldalára is, amely azonban már nem az eljárás kötetlenségéből, hanem a fellebbviteli fórum szabályainak különbözőségéből származik.

Amint már mondtam, a fellebbviteli népbíróóság az általános bizonyítási elvek szerint veszi bírálat alá az igazoló bizottságnak törvényszerűen kötetlen ténybeli alapon hozott és perrendszerű bizonyításon gyakran nem alapuló döntését. Ennek eredménye az, hogy az esetek igen nagy részében enyhíti vagy teljesen feloldja az igazoló-bizottsági határozatot.

Kétségtelen hiányossága az igazoló eljárásnak az, hogy a jogi rendezés nem törekedett közös nevezőre hozni az igazoló bizottságnak és a népbíróóság fellebbviteli eljárásának szabályait. E hiányosság miatt széles demokratikus tömegekben keletkezett visszatetszés a népbíróóság sorozatos enyhítő határozatai ellen, de ezen túlmenően számtalan nehézséget is gördített fiatal demokráciánk elé az a tény, hogy a népbíróóság demokráciaellenes alkalmazottakat helyezett vissza munkahelyükre az igazoló bizottság határozatával eltávolítottak közül.

Természetesen óvatosan kell bánni a népbíróóság bírálatával, minthogy a népbíróóságnak a perrendszerű bizonyítás követelményeirehöz tanúsított ragaszkodása a jogi alapot nem nélkülözi.

A népbíróóság megszokott enyhítő határozatainak formális magyarázatára tehát a perrendszerű bizonyítási elvek megtartására való utalás keretében teljesen kielégítő annak a megvilágítása, hogy az igazolási vonalon elítélendő magatartás szabatos bizonyítása az általánosan tapasztalható adatszolgáltatási tartózkodás miatt csak ritkább esetben sikerül, ezzel szemben az igazolás alá vontak túlnyomó része esetében csaknem

korlátlan számban található — kivált tanubizonyíték formájában — olyan bizonyító eszköz, amely az igazolás alá vont személynek »jó demokratikus gondolkodását, érzületét« stb., valamint a fasiszta megnyilatkozások elleni magatartását a legváltozatosabb vonatkozásokban tanúsítja.

Szilárd és éber politikai eltökélés kell tehát ahhoz, hogy a terhelő tények nehéz bizonyítási körülményei mellett kellő jelentőségűvé lehessen leszállítani az e tényeket ugyan meg nem döntő, de általános kedvező jellemzésre és ellensúlyozó más tények tanúsítására irányuló mentő bizonyítékok értékét.

Az általános tapasztalat azt mutatja, hogy a népbíróóság igen széles mederben ad helyt a fellebbviteli eljárásban ilyen általános jellegű kedvező bizonyítékok érvényesítésének és ezek egybefogott mérlegelésével sűrűn lerontja a bizonyított terhelő tények súlyát.

Hogy ez mennyiben nem helyes, legyen szabad egy jól támadható hasonlattal élnem. A politikai eljárásban használatos mentő tényezők értékelése olyan, mintha a köztörvényi büntető eljárásban gyilkosság megállapítása esetén enyhítő körülményként értékelnék azt, hogy a vádlott máskülönbben családjával jól bánt, istenes, templomjáró ember volt stb. — és e körülmények értékelésével elengednék a gyilkosságért járó büntetést.

Meg kell jegyezmem, hogy amíg a népbíróóság a politikai büntettek elbírálásánál követett eljárásában nem ritkán tér el a jogszabály alkalmazásától, — enyhítő vonatkozásban pl. a golyó általi kivégzés kimondása, 92. §. alkalmazása, testi alkalmasság mellett is fegyház vagy börtön alkalmazása kényszermunka helyett stb., — addig az igazolási fellebbviteli eljárásban a mentő bizonyítékok érvényesítése tekintetében szorosan követi azt a jogszabályban biztosított lehetőséget, hogy az elsőfokon megbüntetett igazolás alá vont minden irányú mentési bizonyításának teret ad.

Ilyen eljárás szerint a népbíróóság a különben bebizonyult terhelő körülmények ellenére, a mentő tanúk vallomása folytán hajlandóságot mutat olyan megítélésre, hogy az igazolás alá vont emellett is lehetett demokratikus beállítottságú személy és elbogatellizálni engedi annak fasisztajellegű magatartását. Magam részéről le kell szögezmem azt a meggyőződésemet, hogy vannak olyan tények (német győzelem hangoztatása, zsidózás, önkéntes kitelepülés stb.), amelyek nem férnek meg a demokratikus felfogással és akár száz általános mentő tanu vallomása mellett sem vesztik el terhelő jelentőségüket. Helyesen ilyen tényekből tehát következtetést kell levonni a fasiszta magatartásra és nem szabadna egyébre, mint a bebizonyult terhelő tény valóságára nézve helyt adni a védelem bizonyításának.

Fogyatékosága a népbíróóság igazolási ítélkezésének az is, hogy összetételében hiányzik a hivatali szakelem, aki felvilágosítást adhatna olyan körülményekről, amelyek az igazolás alá vont szakmai köreibben ismeretesek és amelyek-

nek ismeretében megfelelő megvilágításba kerülne az ügy a népbíróság előtt. A szakísztvisező csupán az igazoló bizottságban jut szerephez, ahol az általa előadott és az 1080/1945. M. E. sz. rendelet 12. és 14. §-a szerint bizonyítékul szolgáló adatok többnyire kivonatossan, fogyatékosan kerülnek jegyzőkönyvbe, miáltal a népbíróság előtt teljes-séggel elszorvad ezeknek az adatoknak az értéke.

E fogyatékoság pótlására a népbíróság gondot nem fordít, sem az elsőfokú jegyzőkönyv magyarázatát, kiegészítését, sem az informáló szakközeg, sem az elsőfokon felmutatott iratok észlelését nem kívánja meg. Emiatt a terhelő tények elsőfokú megállapítása minden támogatás nélkül kerül a népbíróság elé, ott szakközeg nincsen, utasítás hiányában a szakszervezeti tag sem fejt ki hasonló aktivitást, a népügyészség pedig az ügy bizonyítékainak megismerése nélkül formalisztikusan, sűrűn a tárgyalási vádképviselő elhagyásával működik közre az eljárásban.

Mindezek következtében a népbíróság előtt a vád elemei igen nagy mértékben elenyésznek és szinte kizárólagosan, ellenhatás nélkül összpontosíthatja a védelem minden igyekezetét az elsőfokú határozat lerontására, az esetek legnagyobb részében bizony sikeresen.

*

Összegezve végül vázlatom tanulságait, le kell szögeznem, hogy az igazoló bizottság úgy végez hivatásának megfelelő jó munkát, ha az

eljárásában biztosított jogi kötetlenségek okából még az ítélőbíróét is túlszárnyaló lelkiismeretes elmélyedéssel deríti fel mind az ítélkezésre irányadó tényeket és utaló adatokat, mind pedig az igazolás alá vont személy egyéniségének a politikai értékeléséhez kellő alkati jellemzőit; ítéletét pedig minden befolyástól és személyes érzülettől gondosan szelektált szilárd antifasiszta szellemben és a demokrácia megalapozását és veszélyeztetésének kiküszöbölését egyetlen céljául tekintve hozza meg a megismert tényeknek az egyéniség jellemzőivel való óvatos egybevetése alapján.

A népbíróság igazolási eljárásának megjavítását pedig legjobban az elsőfokon meglévő kötetlenségek és a politikai megítélésre utaló előírások biztosításától, amennyiben pedig ez nem valósulna meg, úgy attól lehetne várni, ha akár maga az eljáró népbíróság, akár annak kiküldött szakszervezeti tagja esetleg intern utasítással is köteleztetnék az igazolás alá vont munkahelyén ismeretes információk beszerzésére — végezetül pedig oda kellene hatni, hogy a népbíróság előtt a vád tényezői a védelemével azonos súlyú érvenyesüljenek és a már megállapított terhelő körülmények terhelő hatását az igazoló bizottságra kötelező antifasiszta szemlélettel megítélve, ne engedjék kiszorítani politikailag vagy erkölcsileg közömbös és aggályos tanúk tömegének általános vonalon mozgó mentő vallomásaival.

dr. Zolnay Kálmán

Gondolatok a büntetőjog reformja köréből

(Bef.)

A közfelfogás és a politikai nézőpont helyesebb irányban történt megváltoztatása folytán elkerülhetetlenül szükséges a bünvádi eljárási jogszabályok — egyelőre novelláris úton való — oly módosítása és kiegészítése is, amely alkalmas arra, hogy a büntető jogszolgáltatást zökkenőktől mentesebbé tegye.

VII.

Az 1945 : VII. tc.-kel törvényerőre emelt népbírósági rendeletek új büntetési nemként a kényszermunkát is alkalmazni rendelték.

Indokolt, hogy a jogerősen elítélt hasznos munkát végezzen az alatt az idő alatt is, amíg szabadságvesztése tart.

A népbíróság által kiszabható kényszer-munkabüntetésen kívül, tehát eddigi büntetési rendszerünk szerint, valójában munkakényszer csak a fegyházzal elítélteknél létezett, ezek a büntettek a fegyházban kívül is munka, közmunka végzésére voltak kötelezhetők. A börtönre ítélt büntettes a fennálló jogszabályok szerint a

börtönre nézve megállapított munkanemek közül szabadon választható munkát köteles végezni és a börtön falain kívül csak a beleegyezésével vehető munkára igénybe. A jogerősen fogházbüntetésre ítétekkel kapcsolatban lényegileg azonos a helyzet, azonban a fogházra ítélt büntetteseket a bíróság a munka alól fel is mentheti (Btk. 29., 37., 40. §).

A dologház és a szigorított dologház intézménye a munkakényszer szempontjából nem tekinthető elegendőnek, mert e két intézmény csak a közveszélyes munkakerülőkre és az üzletszerű, illetve megrögzött és csak bizonyos bűncselekményeket ekövető büntettesekre alkalmazható. A Btk. imént említett szakaszai változtatandók meg tehát megfelelően és pedig akár a kényszermunkának, mint büntetési nemnek fakultatív (a testi alkalmasság függvényeként) beiktatásával, akár pedig a bármilyen szabadságvesztéssel sújtott büntettes terhére a munkakényszernek oly tartalommal való törvénybeiktatásával, hogy közmunkát a letartóztatási intézet falain kívül is végezni legyen köteles. (E helyütt is fenn kell természetesen tartani az ítélőbíró számára a testi alkalmasság figyelembevételének lehetőségét, illetve kötelezettségét.)

VIII.

A katonai bűnvádi perrendtartásban, az uzsorabíróság előtti eljárásban, a népbíróági eljárásban egyaránt és jól beváltan megvalósult a vádlónak és a védőnek az a joga, hogy a vádlotthoz kérdést intézhessen. Mind a tényállás felderítését, mind a vádlott vallomásának bizonyító erejét, valamint a védelem rendszerezését alkalmasan szolgálja e kérdés intézési jog. A Bp.-ről szóló 1896: XXXIII. tc. 304. §-ának utolsó bekezdése tartalmaz csupán az elnök ebbeli jogán kívül, a vádlotthoz való kérdés feltevés tekintetében tilalmat.

E törvényhely az említett indokokból oly módosításra szorul, hogy bármely bíróság előtt megtartott főtárgyalás során a vád és védelem egyaránt kérdéseket tehet fel vádlotthoz.

IX.

Közérdekű, hogy a távollévő, vagy oly — különösen háborús, vagy népellenes — büntetással szemben, aki ellen a bűnvádi eljárást egyéb okból megindítani, avagy folytatni nem lehet, a vagyonelkobzás elrendelése végett bírói eljárást (objektív eljárást) lehessen indítani. A kézrekerült büntetással szemben a büntető törvények — köztük az 1945: VII. tc. — módot ad arra, hogy közösségellenes bűncselekményeik miatt a vagyon elkobzásáig terjedhető vagyoni elégtételt lehessen kiszabni.

Nemcsak indokolatlan, de célszerűtlen is az, hogy a megszökött — ismét elsősorban a háborús és népellenes bűnösökre gondolunk — büntettek egyébként is rendszerint büntetőjogi rosszalást érdemlő ténykedéssel szerzett vagyona ne menjen át a közösség tulajdonába, legalább csekély elégtételül a köz rovására megvalósított magatartásuknak.

Egyéb, nem az egyén, hanem a közösség terhére elkövetett bűncselekmények fennforgása esetén az ilyen objektív eljárás lehetősége a 310/1937. M. E. számú rendelettel meg van adva.

Célszerűnek mutatkozik, hogy — különösen az 1945: VII. tc.-be ütköző bűncselekmény miatt — ha a bűnvádi eljárást elévülés, a terhelt halála, távolléte, vagy más ok miatt megindítani, vagy folytatni nem lehet, a vagyonelkobzás elrendelése végett eljárást lehessen indítani. Az eljárásra a

budapesti népbírószágot kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel lehetne felruházni.

A kérelmet a népügyészség terjeszthetné a népbírószághoz.

Minthogy az ilyen vagyontárgyak rendszerint a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 3. § (1) bekezdésében foglalt elhagyott javak, a népügyészt eljárásában az Elhagyott Javak Körmánybiztoságának megbízottja támogatná.

A népbírószág a kérelem felett főtárgyaláson dönthet, amelyre a lehetőséghez képest megidézi azokat is, akiknek az elkobzandó vagyontárgyakra esetleg igényük van. Ezek a személyek a vádlottat illető jogokat gyakorolhatják. A főtárgyalás a Bp.-ről szóló 1896: XXXIII. tc. XVIII. fejezetének és a népbírószági eljárásra vonatkozó jogszabályoknak a rendelkezései szerint menne végbe.

Az ítélet csak a vagyonelkobzás kérdésében való határozathozatalra és a bűnvádi eljárási költségek megállapítására szorítkozhatnék, ellene a NOT-hoz a felek fellebbezhetnek.

A NOT előtti eljárásra a Nbr. 60. §-ában foglalt rendelkezések megfelelően lennének alkalmazandók.

A teljesség kedvéért a Nb. novella 23. §-ában foglalt rendelkezések akkor is alkalmazandóknak mutatkoznának, ha a népbírószág hatáskörébe tartozó büntett nyomatékos gyanújával terhelt vagyonának, vagy vagyonához tartozó dolognak elidegenítése, vagy elrejtése által a vagyonelkobzás foganatosítását bárki megghiúsítani törekednék.

*

Előző közleményünkben utaltunk már arra, hogy az alapvető jogszabályoknak novelláris úton való módosítása általában nem célszerű és nem is kívánatos jogalkotó tény. Mégis az ott kifejtettek szerint ez a jogtoldozó-foldozó módszer a felvetett és megoldásra váró kérdések tekintetében, szerintünk nem látszik elkerülhetőnek. Mégsem tartjuk azonban helyesnek azt, hogy azonos szemlélet alapján módosításra, változtatásra szoruló törvényhelyek egy-egy konkrét tapasztalat alapján, kiragadva kerüljenek új törvényi, vagy rendeleti módosításra ahelyett, hogy a nem túlnagy terjedelmű büntetőtörvények átvizsgálása nyomán megoldandó hatályonkívül helyezések, módosítások egyszerre és egy jogszabályban hajtának végre.

Az 1946 május hó 2. napján tartott nemzeti gyűlési ülésen került benyújtásra az a törvényjavaslat, amely egy-két más módosítással együtt az államfogház-büntetés eltörlését tartalmazza.

Aránylag rövid, néhány szakaszból álló novella a teljes átrendezésig is feltétlenül szükséges változtatásokat, hatályonkívül helyezéseket megoldandó és ezzel elkerülhetővé válnék az, hogy az átmeneti jellegű rendelettömegek mellett a hosszabb életre szánt törvények oly tömege kerüljön kihirdetésre, amely szinte megemészthetetlenül terhelné a közösséghez tartozókat.

Dr. Kádár Miklós.

Az olvasóhoz!

Lapunk kiadóhivatala — sajnálatos lapszus folytán — körlevelein a J. K.-t ismételtén a Magyar Jogászok Szabad Szakszervezete hivatalos lapjaként jelölte meg. Készséggel megállapítjuk, hogy ez a megjelölés minden ténybeli alapot nélkülöző tévedés. A Magyar Jogászok Szabad Szakszervezetének hivatalos lapja egyébként értesülésünk szerint rövidesen megjelenik.

Az elhagyott javak kérdéséhez

I.

Az a népvándorlás, amelyről Sátor György ír a Jogtudományi Közlöny 1—2. számában, az elhagyott javak nagy tömegét eredményezte. Ezen a jelenségen igyekeznek úrrá lenni az elhagyott javak szabályozására vonatkozó joganyag, elsősorban a 10.490/1945. M. E. számú rendelet. (R.)

A R. gondoskodik a bejelentési rendelet alapján számbavett elhagyott javak kezeléséről, azoknak a termelés rendjébe állításáról és a visszatérő tulajdonos kezéhez való visszaadásáról. A rendelet célja tehát a háborús távollét által létesített, a gazdasági és jogéletre káros függő helyzetek átmeneti rendezése, majd likvidálása.

A R. részletes szabályai azonban nem mindenben alkalmasak a szemelőtt tartott cél megvalósítására.

Már az elhagyott javak körének meghatározása olyan, hogy az elhagyott javak számát nem csökkenti, hanem szaporítja; elhagyottá minősít ugyanis oly vagyontárgyakat, amelyek a közönseges életfelfogás szerint elhagyottaknak nem tekinthetők.

E részben utalunk a következőkre:

A R. 3. §-ának 1. bekezdése szerint elhagyott az a jószág, amely a »háborús viszonyok következtében kikerült a tulajdonos vagy más jogszerű birtokos birtokából vagy ellenőrzése alól« (vagy amelynek tulajdonosa-birtokosa ismeretlen).

Idáig rendben volna; ez megfelel az elhagyottság közkeletű fogalmának. A meghatározás szerint nem volna elhagyott az a jószág, amelynek tulajdonosa ugyan háborús távollévő, de azt más személy jogszerűen birtokolja. Nem minősülne tehát elhagyottnak a más által haszonélvezett, másnak haszonkölcsonbe, bérbe vagy haszonbérbe adott dolog, legalább is addig, amíg a jogviszony szerződésszerű véghatárideje be nem következett. Nem volna elhagyott az, amit a tulajdonos megbízottja (vagyonkezelő, házgondnok stb.) törvényes képviselője kezel. Mert az, aki valamely dolgot mint bérelő, haszonbérelő, haszonkölcsonbe-vevő, haszonélvező, zálogbirtokos birtokol, a tulajdonos mellett birtokosnak tekintendő (M. J. T. 444. §.), aki pedig mint képviselő, megbízott stb. bírja a dolgot, bár saját személyében nem birtokos, csak birtaló (M. J. T. 445. §.), a megbízó (képviselet) javára *birtokol*; tehát annak távolléte a birtoklásban változást nem idéz elő.

A R. 3. §-ának 2. bekezdése szerint azonban »az 1. bekezdésben említett javakat nem lehet elhagyottnak tekinteni, ha a tulajdonosnak egyenesági rokona vagy vele együttélt házastársa azokkal rendelkezni jogosult«. Amiből a contrario az következik, hogy a rendelet elhagyottnak, azaz a jogszerű birtokos birtokából kikerültnek tekinti azokat a javakat is, amelyekkel más mint a tulajdonos egyenesági rokona vagy vele együttélt házastársa volt rendelkezni jogosult, tehát el-

hagyott jószág az is, ami a 3. §. 1. bekezdésének fenti értelmezése szerint nem minősülne annak.

Valóban ezt jelenti-e a 3. §. 2. bekezdésének most idézett rendelkezése? Nem csupán kiemelni kívánta-e az elhagyottnak nem tekinthető javak legjellegzetesebb csoportját? E mellett szólna, hogy ha a rendelet a magánjog általános szabályaival ellentétes rendezésre törekedett, ha az említett esetekben csakugyan a birtok megszűnését kívánta volna deklarálni, úgy ezt világosan ki kellett volna mondania, nem pedig egy kivétel szabályozásába rejtenie. Viszont a 3. §. 2. bekezdésének utolsó mondatából, amely kizárja az elhagyottá minősítést bizonyos, az együttélt házastárs és az egyenesági rokonok által birtokolt ingókra nézve, bárha nevezetteknek meghatalmazásuk nincs is, arra kell következtetni, hogy a meghatalmazást a rendelet csak abban az esetben tekinti az elhagyottságot kizáró körülménynak, ha a meghatalmazott az említett két kategória egyikébe tartozik. Utalok ezzel kapcsolatban még a bejelentési rendelet (2.490/1945. M. E. számú rendelet) 3. §-ára, amely rendelet az R. mellett hatályban maradt és amely az elhagyott javak bármely birtokosát, birtalóját vagy az azok felett bármily címen rendelkező személyt az általa birtokolt jószág bejelentésére kötelezi és ezáltal is kifejezésre juttatja, hogy a jogszerű birtok sem zárja ki az elhagyottságot.

Tudomásom szerint ez az elhagyott javak kormánybiztosságának álláspontja is.

Ez a rendezés pedig in concreto annyit jelent, hogy elhagyott józággá minősül az is, amelynek helyzetén a tulajdonos háborús távolléte semmit sem változtatott, amelyet továbbra is az a megbízott, törvényes képviselő, bérelő stb. kezel, aki azokat a tulajdonos ittléte idején is kezelte.

Külön kiemelendőnek tartom, hogy még a háztartási ingók is elhagyottnak minősülnek, ha azok felett nem az együttélt házastárs vagy az egyenesági rokon, hanem a háborús távollévő más relációjú házanépe rendelkezik.

A R. ilyen módon a függő jogviszonyokat, amelyeknek likvidálása volna a feladata, nagymértékben szaporította.

Ugyanígy eredményre vezetnek a R.-nek a jogi személy tulajdonában lévő vállalat elhagyottságára vonatkozó szabályai is. A R. odáig ment, hogy elhagyottnak minősíti azt a vállalatot, amelynél pusztán a *felügyelőbizottsági* tagok többsége háborús távollévő. Itthon van az összes részvényes, igazgatósági tag, cégvezető és más kereskedelmi meghatalmazott — a vállalat mégis elhagyott, mert két felügyelőbizottsági tagja távol van.

Ugyanígy irányban hat, bár ma — a külfölddel való postaforgalom megindulása folytán már csak csekélyebb jelentőséggel bír — a meghatározásban szereplő »ellenőrzése alól« kifejezés. Minthogy ugyanis a külfölddel való összeköttetés

megszakadása folytán minden külföldi tulajdonában lévő jószág kikerült a külföldi »ellenőrzése« alól — távollévő, minden külföldi tulajdonában lévő belföldi jószág elhagyottnak minősíthető.

Mindez nemcsak hogy célszerűtlen (főlegesen szaporítja az elhagyott javak számát, nehezíti a függő helyzetek likvidálását), hanem nyilván ellentétes a háborús távollévők feltehető akaratával is. Ezt a helyzetet csak súlyosbítja, hogy az E. K. in dubio majdnem minden esetben az elhagyottság megállapítására hajlik.

Nyilvánvaló, hogy mindez nem felel meg a háborús távollévők akaratának, illetve vélelmezhető akaratának. Aki vagyonát — bár kifejezett meghatalmazás nélkül — családjára hagyta vagy annak kezelésével barátját, ügyvédjét bízta meg, nyilván azt óhajtotta, hogy valóban ezek kezeljék a vagyont. Nem pedig azt, hogy egy általa nemismert hatóság által kirendelt idegen vagyonkezelő vegye át annak kezelését. A részvényes, aki a részvénytársaság igazgatóságát megválasztotta, nyilván azt kívánja, hogy a részvénytársaságot ez az igazgatóság vezesse, nem pedig, hogy a részvénytársaság vállalatai harmadik, előtte ismeretlen személynek bérbeadassanak.

Nem változtat ezen, hogy a R. értelmében a kormánybiztosságnak módjában van a vállalat bérbeadásától eltekinteni és hogy a gyakorlatban korábbi megbízottat szokta vagyonkezelőül kirendelni, mert ezek a lehetőségek éppen csak lehetőségek, amelyekkel az E. K. belátása szerint él vagy nem él.

II.

Jól tudom, hogy a fent vázolt szabályozásnál nemcsak az ártalmatlan távollévők, hanem a nyugatosok és a német részvényesek lebegtek a rendeletalkotó szeme előtt. Nem véletlen tehát, hogy a R. az E. K. ellenőrzése alá kerülő javak körét tágan szabta meg és hogy a távollévő tulajdonos szándékai ellenére való vagyonkezelést, illetve használatba vételt lehetővé tette. A R. nyilván rá akarta tenni a kezét a fasiszta (illetve — lásd a 3.300/1945. M. E. számú rendeletet — az ellenkező bizonyításáig vélelmezhetően fasiszta) elemek vagyonára és helyesen nem törődik azzal, vajjon a vagyonkezelés módja ezek szándékainak megfelel-e.

Nem helyeselhető azonban az, hogy a R. ezt a szándékot nem juttatja világosan kifejezésre és ennek megfelelően a nyugatosok és németek elhagyott javainak kérdését külön nem szabályozta. Holott ezzel nagyfokú méltánytalanságot lehetett volna elkerülni. A jelenlegi szabályozás mellett ugyanis a nem nyugatos hadifogoly és a deportált zsidó elhagyott javai is ugyanolyan elbírálás alá esnek, mint a kiszökött nyilasai. Ezek családjai is ki van téve annak, — ha a feleség kezében nincs közjegyzői, a gyermekek kezében legalább magánokiratba foglalt meghatalmazás — hogy a vagyonkezelést kezükből kiveszik, hogy a távollévő családfenntartó tulajdonát képező vállalatot harmadik személynek bérbeadják.

Gondolom, hogy a gyakorlatban ez talán aránylag ritkán fordul elő, viszont semmi ok sincs arra, hogy az E. K. kénytelen legyen szembenézni az egyenlőtlen elbánás *vádjával*, amikor az egyenlőtlen elbánás ebben az esetben indokolt — hiszen olyan személyekről van szó, akiknél a háborús és népellenes bűncselekménynek a vélelme fennáll — és semmi akadálya nem lehet annak, hogy a már említett 3.300/1945. M. E. számú rendeletben foglalt ismérvek alkalmazásával a nyugatosok elhagyott javainak kérdése eltérően szabályoztassék.

Ez a kétfelé ágazó szabályozás tehát szükséges. Miután azonban feltétlenül elkerülendő, hogy a függő helyzetek perpetuáltassanak, a nyugatosok elhagyott javainak külön szabályozásával kapcsolatban, helyesebben ennek előfeltételként állást kell foglalni abban a kérdésben is, hogy végeredményben milyen jogi sorsot szánt a jogalkotó ezeknek a javaknak.

A háborús, illetve népellenes bűncselekményekkel alaposan gyanúsíthatók esetében a kérdés egyszerűbb: vagyonuk nem pusztán hatósági ellenőrzés, hanem zárlat alatt marad bűnügyük jogerős eldőltségéig, amikor is a bíróság dönt az elkobzás kérdésében. A nyugatosok egyéb kategóriái tekintetében viszont részletes szabályozás látszik szükségesnek: aminél irányadó kell hogy legyen, hogy aki vagyonát az adott körülmények között hagyta el és meghatározandó időpontig nem tért vissza, a gazdálkodás folyamatossága érdekében tűrni tartozik, hogy vagyona huzamosabb időn keresztül más által hasznosíttassék.

**K I V É T E L E S
H Á T A L O M
É S
R Ö G T Ő N B I R Á S K O D Á S
A
H O R T H Y - U R A L O M A L A T T**
(Hozzászólás a Sallai Fürst Ügyhöz)

*

I R T A:

Dr. DOMOKOS JÓZSEF
legfőbb államügyész

*

ALAPÁRA: 4.- PENGŐ

*

A T H E N A E U M - K I A D Á S

E mellett azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni az ittmaradt vagy visszatért, de néppellenes magatartással nem gyanúsítható hozzátartozók érdekeit is. Ezek ugyanis nem kerülhetnek rosszabb helyzetbe, mint amelyben volnának, ha a távollévő elhalálozott volna, hiszen ekkor vagyonát megörökölnék és az ipso facto megszűnnék elhagyott jószágnak lenni.

III.

A R. által az elhagyott javak hatáskörébe utalt ügyek oly természetűek (nagy horderejűek

és bonyolultak), hogy azoknak bizonyos szigorúbb szabályok szerint való intézése elkerülhetetlennek látszik. Távol áll tőlem, hogy valami bürokratikus perrendet akarjak az E. K.-ra rádisputálni. De garanciális szempontból annak kötelezővé tétele, hogy az ügyek érkezési sorrendben intéztessenek, hogy az összes érdekelt minden ügyben meghallgattassék és hogy minden beadott kérvény tekintetében az E. K. határozni köteles legyen, oly minimum, amelyet minden hatóságtól, különösen pedig minden vagyonkezelő hatóságtól meg lehet követelni.

Dr. Szirmai Zsolt.

A közigazgatási bírósági panasz jogának megadása a gyámhatósági eljárásban

Az 1877: XX. tc. (Gyt.) 90. §-a szerint a gyám köteles gondoskodni arról, hogy a kiskorúak vallásos, erkölcsös és hasznos polgáraivá váljanak a hazának. Ennek a törvényben meghatározott, közérdekű célnak megvalósítása tehát elsősorban a gyám feladata. Ugyanez áll a törvényes képviselőre (vagyis az atyai hatalmat gyakorló atyára, illetve a 10.470/1945. M. E. sz. rendelet szerint a szülői hatalmat gyakorló szülőre), de a gondnokra is. Az utóbbi ugyanis ugyancsak a köz érdekében jár el, amikor a gondoskodásra és védelemre szorult gondnokoltnak elsősorban nyújt védelmet. A törvényes képviselői, gyámi, illetve gondnoki tiszt tehát köztiszttség.

A Gyt. 263. §-ában foglalt rendelkezések értelmében, a gyámoltak és gondnokoltak szellemi és anyagi érdekeinek megóvása és előmozdítása a gyámhatóságok legfőbb feladata. A gyámhatóság ennek a feladatnak betöltése végett ellenőrzési, igazgatási, sőt jogszolgáltatási hatáskörrel is rendelkezik.

Az ismertetett törvényes rendelkezések következtében a kiskorú, a gondnokolt, továbbá a törvényes képviselő, a gyám, illetve a gondnok és a gyámhatóság között közjogi jogviszony keletkezik. Magánjogi jogviszony is létesül azonban a fentemlített tisztségek folytán, elsősorban a tisztségek viselői és a kiskorú vagy gondnokolt, másodsorban pedig a tisztségek viselői, a kiskorú vagy gondnokolt és azok között a harmadik személyek között, akikkel szemben a törvényes képviselő, gyám, illetve gondnok képviseleti joga érvényesül.

A gyámhatóságok elintézése alá tartozó ügyekben tehát a közjogi és magánjogi jogviszonyok szorosan összefonódnak. Ez az oka annak, hogy a gyámhatóságok szervezete tekintetében az egyes államok között nagy eltérés mutatkozik. Az államok túlnyomó részében a gyámhatósági ügykört bírói hatóságok látják el, néhol azon-

ban — mint nálunk is — közigazgatási hatóság intézése alá tartozik.

Az 1848 előtti jogunkban a bírói és a közigazgatási teendők határozott elválasztása nem történt meg. Többnyire ugyanazok a személyek látták el mindkét ügykört, azonban — mint erre Sipőcz László »A Gyámsági törvény« című munkájában rámutat — a gyámhatósági teendőket mindig közigazgatási teendőknek tekintették s csak az árváknak okozott kár mennyisége kérdésében folytattak le bizonyítási eljárást és döntöttek bírói ítélettel. Az 1868: LIV. tc. 23. §-a ugyan a városi és megyei törvényszékekre bízta a gyámsági ügyek ellátását, de több helyen a közigazgatási szervek még ekkor is megtartották korábbi szerepüket s már az 1870: XLIII. tc. 9. és 10. §-a és az 1871: XVIII. tc. 24. és 25. §-a kifejezetten közigazgatási ügykörbe utalták a gyámügyek intézését.

Nálunk tehát a történelmi fejlődés indokolja, hogy a gyámhatósági ügyeket közigazgatási hatóságok intézzék. De célszerűségi szempontok is e mellett szólnak. A törvényes képviselők, gyámok és gondnokok ellenőrzése, a védett személyek érdekeinek előmozdítása, megelőzése annak, hogy őket kár ne érje, pl. annak elbírálása, hogy az adott gazdasági helyzetben előnyös-e a kiskorú ingatlanának eladása, indokolt-e annak kölcsönnel való megterhelése stb., kétségek nélkül nem bírói teendő. Nem vita eldöntése, nem a köz érdekét ért sérelem megtorlása, nem az igazság felderítése ugyanis a cél ezekben az ügyekben, hanem annak vizsgálása, hogy az adott helyzetben mi felel meg leginkább a kiskorú vagy gondnokolt érdekeinek.

A kifejtett okok következtében s a fentjelzett közjogi jogviszonyra tekintettel tehát törvényhozásunk a gyámügyek intézését közigazgatási hatóságra, az árvaszékre bízta, melynek felbevezési fóruma a közigazgatási bizottság gyámügyi fellebbviteli küldöttsége, legfelsőbb jogorvos-

lati (felülvizsgálati) hatósága pedig a belügy-miniszter.

A közjogi jogviszony mellett, azzal összefüggően keletkező magánjogi jogviszonyokból származó peres ügyek azonban döntés végett bíróság elé kerülnek. Ezekben az ügyekben pedig a bíróság számos esetben kényszerült a Gyt. 20. és illetve 113. §-ának utolsó bekezdésében foglaltak alapján annak megállapítására, hogy a per alapjául szolgáltatott ügylet gyámhatósági jóváhagyás ellenére is érvénytelen, mert abban a kiskorú, illetve gondnokolt visszteher nélkül vállalt kötelezettséget, illetve visszteher nélkül mondott le jogokról vagy idegen kötelezettséget vállalt el.

Az, hogy a gyámhatóság a legutóbb idézett törvényszakaszokban meghatározott körülmények fennállása ellenére, számos esetben megadta a jóváhagyást, arra utal, hogy a gyámhatósági ügyeket intéző szervek működésében nemcsak az általában minden emberi és így minden hatósági működésben fellelhető hibák észlelhetők, hanem ennél számosabb tévedések is. Különösen káros lehet ez olyan esetekben, amidőn a jogsérelem nem is kerül orvoslás végett bíróság elé.

Ezek a sérelmek kétségtől ritkábban merülnek fel, ha a gyámhatóságok működésében — szükségesszerűleg a belügyminiszteri, felülvizsgálati fok elhagyásával — a bírói ellenőrzést lehetővé tennék.

A közigazgatási bíróságról szóló 1896: XXVI. tc. miniszteri indokolásának bevezető részében foglaltak szerint, a közigazgatási bíróság intézményének létesítésével nemcsak az egyesek és testületek jogainak védelme lesz az eddiginél hatályosabb; hanem a közigazgatási határozatok vagy intézkedések által okozott sérelmek nyerne az eddiginél teljesebb orvoslást, hanem a közigazgatási hatóságok működésének ellenőrzése egy újabb szervezetet nyer, mely a törvényeknek, rendeleteknek és hatósági intézkedéseknek pártatlan, minden egyoldalúságtól ment alkalmazását és végrehajtását és ezzel az egyéni szabadságnak erőteljes védelmét fogja biztosítani. Az említett törvényjavaslatnak előzetes tárgyalására kiküldött képviselőházi bizottság pedig jelentésében megállapítja annak szükségességét, hogy létezzék oly, a pártpolitikai befolyásoktól mentes és a függetlenség minden kellékével bíró jogszolgáltatás is, mely ítélhessen afelett, vajjon az adminisztráció szervei helyesen hajtották-e végre a törvényeket, nem okoztak-e intézkedésük által sérelmeket s ha igen, létezzék mód e sérelmeket orvosolni, létezzék részrehajlatlan, minden körülmények között megbízható védelem a nyilvános hatalom által elkövetett jogsértések ellen.

A közigazgatási eljárás ugyanis nincsen olyan részletekbe menően szabályozva, mint a perrendtartások, nem is alapszik a mindkét fél meghallgatásának elvén, a közigazgatási hatósági teendőket végzők a bíróhoz hasonló függetlenséggel nem rendelkeznek, így eljárásukban az egyéni jogok sérelme könnyebben előfordulhat, mint a

bírói eljárásokban. A közigazgatási hatóság — és nem bírói hatóság — elintézése alá tartozó jogorvoslat pedig nem elegendő biztosíték arra, hogy az alsóbb fokú közigazgatási hatóság által okozott jogsérelem felsőfokon orvoslást nyerjen. A fent említett körülmények ugyanis, amelyek az egyéni jogok sérelmének előfordulását — a bírói eljárásokkal összehasonlítva — a közigazgatási eljárás során inkább lehetővé teszik, a felsőbb közigazgatási hatóságra nézve ugyancsak fennállanak.

Ezek az okok idézték elő azt a törekvést, amelynek célja az volt, hogy a közigazgatási hatóság intézkedéseit bírói hatóság ellenőrizze. Ennek a törekvésnek eredménye volt a közigazgatási bíróság létesítése, amely nálunk is, — bár sajnálatosan szűk körben — egyes, a törvényben meghatározott esetekben lehetővé teszi, a közigazgatási hatóság intézkedéseinek bírói hatóság által való ellenőrzését.

A közigazgatási bíróságról szóló törvény javaslatának miniszteri indokolása maga is kiemeli a törvényben megállapított hatáskör fogyatékoságát. Utal arra, hogy Magyarországon a közbejött viszonyok miatt túlságosan elhúzódtott a közigazgatási bírósági intézmény megalkotása, a törvényhozás pedig nem térhetett már ki az elől a szükség elől, hogy a bíróság előtti eljárásnak a közjogi és közigazgatási vitás ügyek bizonyos meghatározott köreire való kiterjesztése által időközileg is jogtálmalt ne biztosítson az egyesek és testületek részére. Rámutat a javaslat arra is, hogy — nyilván erre a sürgősségre tekintettel — a benyújtott javaslatnak a hatáskört tárgyzó része csak az első kezdeményezés szerény igényével léphet a törvényhozás elé és hogy a közigazgatási bíróság hatáskörének teljes kiképzése csak hosszabb idő lefolyása után, csak akkor történhetik meg, ha törvényeinkből a felesleges diszkrécionális elem fokról-fokra kiküszöbölődik; ha a közigazgatási jog teljes kodifikációja bekövetkezik s a törvényalkotás tekintetében is teljes rendszeresség és egyöntetűség érvényesül. Ugyanígy a képviselőházi bizottság jelentése is hangsúlyozza, hogy a javaslatnak a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozó ügyekre vonatkozó esetszerű (taxatív) felsorolása nem tökéletes, mert a törvényhozó figyelme minden egyes kérdésre ki nem terjedhet és lehetetlenség a közigazgatásnak változatokban gazdag, új jelenségeket alkotó életét előre meghatározott rovatok közé szorítani. Ezért a jelentés a javaslatban foglalt felsorolással nem tekinti a közigazgatási bíróság hatáskörét máris kimerítettnek és utal arra, hogy a hatáskört már a bizottsági tárgyalás során is több esettel bővítették és hogy a javaslat rendelkezése szerint, még miniszteri rendelet és bizonyos korlátok között helyhatósági szabályrendelet is bővítheti azt.

A közigazgatási bírósági törvény megalkotásakor a jogalkotást kezdeményező kormány és a törvényhozó részéről történt ezekből a meg-

nyilatkozásokból nyilvánvaló, hogy a törvény megalkotásának hosszú időre történt elodázása az állami élet egyes terein kényszerítőleg szükségessé tette a törvény sürgős létrehozását. Ez a sürgősség azt eredményezte, hogy a közigazgatási bíróság hatáskörének szabályozásánál a közigazgatásnak számos terét, így a gyámügyet is figyelmen kívül hagyták. Annak oka pedig, hogy a közigazgatási bírósági törvény megalkotása óta sem történt meg a gyámügyeknek a közigazgatási bíróság ellenőrzése alá vonása, kétségkívül ennek az ügykörnek a legutóbbi időig tapasztalt elhanyagoltságában rejlik. Hiszen a sok tekintetben elavult Gyt. anyagi jogi rendelkezéseinek törvény által való, lényeges megreformálása sem történhetett meg ezideig s csak a 10.470/1945. M. E. sz. rendelet tartalmaz erre nézve rendelkezéseket.

A gyámsági ügyeknek a legutóbbi időig tapasztalt elhanyagoltsága lehet tehát egyedüli oka annak, hogy a magánjogi jogviszonyokkal sűrűn átszőtt s így az egyéni jogokat a közigazgatási hatóság elintézése alá tartozó többi ügynél még inkább érintő gyámhatósági ügyekre a közigazgatási bíróság hatáskörét ki nem terjesztették.

A közigazgatási bírósági panasz jogának a gyámhatósági ügyekben való megadása pedig sürgősen szükséges lenne, mert csak így remélhető azoknak a kiskorúakra és gondnokoltakra s ennél fogva a köz érdekeire is káros eseteknek minél kisebb mennyiségre csökkenése, amelyeknek nagyobb számban felmerülését a bíróságok tapasztalták.

Dr. Harmathy Attila.

SZEMLE

MEDVIGY GÁBOR

Abból a nyugtalan, lázasütemű városból származott, amelyet a lokálpatriotizmus gögje a századfordulón Párizshoz hasonlított. Furcsa, ellentmondásokkal teljes élet nyüzsgött ebben a városban. Tudós és méltányos papok éltek benne, makacs és maradi megyei urak, emberséges bírák, élénk-eszű polgárok. Meddő politikai viták mellett az éledő irodalom harcos próbálkozásaitól voltak hangosak a váradi klubok és kávéházak. Ady Endre egy-egy versét már felkapta a hír, Biró Lajos, Nagy Endre, Emőd Tamás és a többiek neve is már túlnőtt a helyi lapok szerkesztőségén. Színes és eredeti egyéniségek indultak el ebből a városból, akikről beszéltek, vagy akikre felfigyeltek, regényalakok éltek a lankás bihari tájba ékelt zsúfolt ház sorok között, mint például ama különös, garázda fogadós, aki haláláig és megaluvás nélkül vívta szelmalom-harcát a változásaiban is egy hatalommal szemben.

Medvigy Gábor hú fia maradt városának, a váradi élet színeit tükrözte gazdag egyénisége. Kimagasló, éles értelem, lenyűgöző szónoki készség, a nyelv régies, nehéz pompájában ragyogó stílus, ezek voltak a fegyverek, amelyekkel közéleti harcát megvívta. És ami minden

megnyilatkozását az élet melegével fűtötte át az az ügybe vetett hit volt, amelyért küzdött.

Ha végigtekintünk írásain, egyik-másikán már a mulandóság jeleit észleljük, néhol a téma távolodott el tőlünk, másuttalán az állásfoglalás. Bizonyos, hogy ő sem volt mentes a tévedéstől, de kevés ember élete és műve példázza oly meggyőzően Goethe igazságát, mint az övé: Addig téved az ember, amíg törekvés fűti és Medvigy Gáborról szólva hozzáfűzhetjük, amíg eszményekért való törekvés fűti.

Mint ügyvéd és mint bíró egyaránt a jog múlhatatlan eszményeiért harcolt, a hatalommal szemben az egyén elalkudhatatlan jogaiért, a társadalmi és gazdasági küzdelembe rendet parancsoló egyenlő elbánás elvéért, az erkölcsi normáért, amely nélkül a legcsiszoltabb jogrend is meddő marad. Amikor az első világháborút követő válságok legkényesebb kérdéseihöz, az átértékelés, a földteherrendezés problémáihoz, vagy a bűnvádi eljárás jog reformjához hozzáfűzött, visszatérő motívumokként, mindig szemléletének ezekre a változatlan alapjaira bukkanunk. Hamis volna azonban a róla rajzolt kép, ha megfedkezni a felvetett kérdések gyakorlati megoldását szolgáló elgondolásairól, amelyek irányt mutattak a gazdasági válság elemeitől átszőtt súlyos jogkérdések tisztázására.

Abban a korban, amelyben annyian, annyit tettek a magyar ügyvéd hírének meggyalázására Medvigy Gábor téveszthetetlen biztonsággal járta a maga útját. Nem érintette a »korszellem« olcsó fertőzete, bátor és magányos maradt, munkájával és magatartásával bizonyította, hogy a magyar ügyvéd is őrzi az »igaz láng«-ot, amely ebben az időben valóban már csupán »rejteken avagy ravatalon« gyúlt ki. Amikor pedig a kartársak bizalma az ügyvédi Nyugdíjintézet ügyvitelének élére állította, lelkesedéssel és kiapadhatatlan ötletességgel segítette ezt a koronként megismétlődő súlyos válságokkal küzdő intézményt új életre kelteni.

Az öregedő ügyvéd nosztalgiaja néhány évvel ezelőtt őt is elragadta az ügyvédi pályáról és hazament Váradra igazságot osztani. Mindenki azt hitte, hogy büntető bíró lesz, hiszen mint védő aratta emlékezetes ügyvédi sikereit. Medvigy Gábor azonban elfordult a büntető jogtól, nem akart a hatalom egyre fojtóbb ölelésében vergődő egyén felett ítélni, inkább a magánjogi jogviták tisztultabb szféráját kereste, azt a területet, ahol még érvényesíthette a múltó évekkel egyre türelmetlenebbé váló szenvedélyét: az elfogulatlan és mindenkire egyenlő igazság kiszolgáltatását. Bírótársai és sok barátja körében itt is magányos maradt. Inkább eltűrték, mint megértették, ri-

golyának tekintették azt, ami az eszményekhez való törhetetlen hűség volt.

Már halála előtt, mintha félig-meddig elfelejtették volna. Nem hívták, nem keresték; egy vidéki törvényszék polgári fellebbviteli tanácsát vezette a magyar jog egyik legkiválóbb gyakorlati művelője.

Mi azonban még sokáig fogjuk hallani türelmetlenül felszattanó hangját, ízes szavát és sokáig fogunk emlékezni rá, aki egyaránt nagy bíró és ügyvéd volt és aki egy harcos élet tanuságtételével hirdette a jog, igazság és szabadság soha el nem múló principiumait.

dr. Villányi Pál

A Kúria Ügyvédi Tanácsa az igazolási eljárás során kényszernyugdíjazott vidéki törvényszéki elnököt, aki az igazolóbizottság határozata ellen fellebezéssel nem élt, Üt. 517/1945. sz. határozatával, a Kamarai tagfelvételi bizottságának határozatát megváltoztatva, a Kamarába felvenni rendelte. Mert bár az igazolóbizottság határozatának indokai szerint folyamodó az 1944 március 19. utáni időkben »az egyes jogkorlátozó rendelkezések érvényesítését« színterősen »szorgalmazta, majd az idegen hadsereg közeledténél hírére a felsőbb utasítás érkezése előtt állomáshelyét elhagyta, anélkül, hogy megelőzően legalább a hivatali értékek biztonságba helyezéséről gondoskodott volna és ez a magatartása nagymértékben okozója lett a-on kitört pánikszerű menekülésnek is«, — mert a Kúria Ügyvédi Tanácsának megállapítása szerint sem az igazolóbizottság, sem pedig a kamarai tagfelvételi bizottság határozata, amely az igazolóbizottság ezen megállapításait onnan átvette, »nem terjeszkedik ki sem a szolgálati kötelesség határain túlmenő valamely hivatali ténykedés, sem a hivatali értékek megóvása körüli mulasztás tekintetében olyan bizonyító adatoknak az előadására, amelyek az itt kiemelt ténybeli következtetéseknek alapjául vették... enélkül pedig a megtámadott határozat (amely a jogerőre emelkedett igazolási határozat indokait vette át!), csak olyan általánosságokban mozgó kijelentéseken nyugszik, amelyek a következmények szempontjából való

értékelésnél alapul nem fogadhatók el.« »Ami az indokolásnak az idő előtt való távozásra vonatkozó részét illeti«, folytatja a Kúria Ügyvédi Tanácsa, »annak a kérelem feletti döntés keretében... nincsen is a megtámadott határozatban elfogadott ügydöntő jelentősége«, mert — fejti ki a továbbiakban a határozat, — a folyamodó közhivatali állása őt áldozatvállalásra kötelezte és ennek, mint közhivatalnok meg nem felelt, de, bár az ilyen áldozatvállalásra az ügyvédi karon belül is akad számos példa, »túlzás volna... a hivatásbeli szellemi erkölcsi megnyilvánulások legmagasabbrendű példáinak általánosításával ezekhez hasonló mértéket szabni azok elé is, akik az ügyvédséget merőben gyakorlati pályaként választják. A Kúria megítélése szerint ezeknél már az is elegendő, ha rendelkeznek a kifogástalan átlagember ama lelki adottságaival, amelyek őket szellemileg az ügyvédi tevékenység cél-szerű kifejtésére képesek, erkölcsileg a közbizalomra méltóvá teszik.« Minthogy pedig a Kúria Ügyvédi Tanácsa szerint a kérdéses ügyben ennek kétségbevonására adat nincs, folyamodó felettes hatóságaitól elismerő és dícső és oly nyilatkozatot csatolt, amelyek az értékek biztonságbehelyezésére vonatkozó intézkedés megtételét is tanúsítják, »folyamodónál az ügyvédi kamarába felvételhez megkívánt törvényes előfeltételek hiánytalanul megvannak«.

Ugyancsak felleendőnek tartotta a Kúria Ügyvédi Tanácsa (Üt. 87/1946.) a Sztójay-kormány idején hivatalában megmaradt volt népjóléti államtitkárt, aki ezen uralom idején főispáni beiktatón megjelent és ott megbízatásának megfelelően beszéd tartásával politikai jellegűnek tekinthető tevékenységet fejtett ki« és akit az igazolóbizottság vezető állásra alkalmatlannak mondott ki. Kifejti ezzel kapcsolatban az Ügyvédi Tanács, hogy annak elbírálása, hogy »miniszteriális magasabb funkciók, — mint a vezető állás betöltése is — esetleg politikai vagy pártérdekek szempontjából milyen kivételes minősültséget kívánnak meg, túlhaladja a Kamarába tagként való felvétel kérdését«. Megállapítja azt is, hogy nincs adat arra, hogy folyamodó az említett szerepre önként vállalkozott volna, továbbá, hogy »tárgyi adatok híján nem volt folyamodó a kérdéses idő-

ben (Sztójay-kormány) abban a kérdésben állásfoglalásra kötelezettnek tekinthető, hogy a Sztójay-kormány kinevezése és működése az alkotmányos rendelkezéseknek megfelelő-e és végül oda konkludál, hogy folyamodó érdemes multjára tekintettel a Kúria nem zárkozható el folyamodónak azon kérése elől, hogy a maga és családja megélhetését, amelyet a nyugellátás a mai időkben nem biztosít, ügyvédi tevékenység folytatásával lehetővé tegye«. (Notandum: az igazolóbizottság vezető állásra alkalmatlanságot állapított meg.)

Felveendő volt a Kamarába az Ügyvédi Tanács szerint (Üt. 471/1945.) az a Bszkrt tisztviselő, akit nyilas párttagsága miatt nem igazoltak és aki a kamarai felvételi kérelmében az igazoló eljárást és annak eredményét elhallgatta; — felleendő az indokolás szerint lényegében azért, mert folyamodó a nyilas pártnak csak néhány hónapig volt tagja, onnan 1938-ban kilépett és ha az ellene lefolytatott igazoló eljárást nem is, de nyilas párttagságát felvételi kérelmében feltüntette.

* * *

Nem adott helyt ezzel szemben a Kúria Ügyvédi Tanácsa az ügyvéd-jelöltként való felvételért folyamodó fellebezésének, mert »aki nem alkalmas köztisztviselőnek, az nem vehető fel az ügyvédi kamarai tagjai közé sem, mert az ilyen felvételt kérelmezőnek az egyénisége, jelleme és erkölcsi tulajdonságai nem alkalmasak a bizalomkeltésre«. (Üt. 84/1946.)

* * *

A határozatok összefoglalt tartalma szerint: aki a közhivatalnoki állásra alkalmatlan, alkalmatlan az ügyvédségre; de abban a kérdésben, hogy valaki a közhivatalnoki pályára alkalmatlan-e, az igazolóbizottság fellebezés hiányában jogerős határozatának ténymegállapításai nem irányadók; a magasabb közhivatalnoki erények megléte az ügyvédi kvalifikáció szempontjából nem lényeges; államtitkári pozíció viselőjétől sem lehetett szükségképpen megkívánni, hogy a Sztójay-kormány mibenlétét felismerje; az ügyvédség nem ekvivalens a vezető közhivatalnoki állással; a nyilas-kereszties párttagság, ha régebben megszűnt és rövidebb ideig tartott, az ügyvédséggel nem összeférhetetlen, a korábbi igazolást megtagadó

határozat elhallgatása, ha az annak alapját tévő tényt a folyamodó előadta, nem akadály a felvételnek; a közhivatalnoki pályán imposszibilitássá vált személy nyogdíjkiegészítést kereshet az ügyvédi hivatásban.

A határozatok bírálatába nem bocsátkozom. Az első három határozatban megnyilvánuló álláspontra tekintettel azonban szükségesnek tartom, hogy a tagfelvétel kérdésében, tehát abban a kérdésben, kikkel kötelesek az ügyvédek kollégialis együttműködésre, az autonómia — az Országos Bizottság — hatásköre sürögösen helyreállíttassék.

Sz. Zs.

Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának gyakorlatából.

A 10.490/1945. M. E. számú rendelet 2. §-a megállapítja, hogy a kormánybiztos az elhagyott javakra vonatkozó ügyekben más hatóságok kizárásával, *kizárólagos* hatáskörben jár el.

A kormánybiztos által e kizárólagos hatáskörben hozott határozatok ellen — a rendelet által lerögzített korlátok közt — felszólalásnak, illetőleg panasznak van helye a kormánybiztosság Elnöki Tanácsához.

Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának gyakorlata az Elnöki Tanács véleményező és fellebbviteli működése következtében elsősorban az Elnöki Tanács határozatai által alakul ki. Közölni fogjuk azonban a Kormánybiztosság elsőfokú határozataiból is azokat, amelyek elvi jelentőségüknél fogva a kormánybiztossági gyakorlat megismerése szempontjából lényegesek.

Nemzetközi jog.

A Fegyverszüneti Egyezmény 13. pontja úgy rendelkezik, hogy az Egyesült Nemzetek polgárainak (és ideértendők a Fegyverszüneti Egyezmény értelmében Csehszlovákia polgárai is) jogait a háború előtti helyzethez viszonyítva csorbítani nem lehet. A 10.490/1945. M. E. számú rendeletnek az a speciális intézkedése amely szerint a háborús távollévő által adott meghatalmazás csak akkor bír teljes joghatállyal, ha azt a távollévő egyeneságbeli rokona vagy a távollévő vele együtt élt házastársa kapta, a háború előtti helyzethez viszonyítva korlátozást jelent, így az Elnöki Tanács álláspontja szerint ellentétben állna a Fegyverszüneti

Egyezmény felhívott rendelkezéseivel. Mivel pedig a 10.490/1945. M. E. számú rendelet nem helyezte, nem is helyezhette hatályon kívül a Fegyverszüneti Egyezmény rendelkezéseit, utasításait hatályban lévőeknek és minden esetben alkalmazandóknak kell tekinteni. (9/1945. E. T. szám, 1945 december 17.)

Hatáskör és rendelkezési jog.

A kormánybiztos az X. Rt. minden vagyontárgyát elhagyottnak nyilvánította, figyelemmel a részvénytársaság részvénytöbbsége tulajdonosainak háborús távollétére. A 10.490/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának 5. pontja szerint az elhagyott ipari és kereskedelmi vállalatok ügyeiben szükséges intézkedések megtétele a rendelet 2. §-ának figyelembevételével a kormánybiztos kizárólagos hatáskörébe tartozik, az idézett rendelet 9. §-a értelmében pedig az elhagyott javak és azok hasznai a kormánybiztos engedélye nélkül sem el nem idegeníthetők, sem meg nem terhelhetők — sőt az idézett rendelet 44. §-a (1) bekezdése b) pontjának értelmében a sikkasztásra megállapítandó szabályok szerint büntetendő az, aki a 9. §-ban meghatározott elidegenítési és terhelési tilalmat megszegi. Mivel ilyképp az elhagyott vállalat részéről joghatályos intézkedés a felhívott rendelethely értelmében nem történhetett, amiként a kormánybiztos engedélye nélkül az elhagyott javak elidegenítésének sem lehetett helye, mind a fenti részvénytársaság részéről történt teljesítések, mind az e teljesítésre vonatkozólag létrejött megállapodás semmis és a teljesített összegek azonnali visszafizetésének a semmisség okából, valamint e javaknak a kormánybiztos rendelkezése alól való jogtalan elvonásának okából helye van. (2.540/1945. szám, 1946 március 2.)

Az Elnöki Tanács az ideiglenes nemzeti kormány 7.680/1945. M. E. számú rendelete figyelembevételével azt az álláspontot foglalta el, hogy a gazdátlan állatok az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának hatáskörébe tartoznak. Ennek következtében az ilyen állatok fölötti rendelkezési jogot, valamint a tulajdonost megillető igénylési jogot a kormánybiztos gyakorolja. Az 1945. évi szeptember hó 20. napjától az 1945. évi november

hó 4. napjáig terjedő időben viszont a hivatkozott 7.680/1945. M. E. számú rendelet folytán a kormánybiztos rendelkezési joga szünetelt. Ez időközben a közigazgatási hatóságok által marhalevéllal ellátott állatok visszakövetelési joga a kormánybiztosot illeti meg. Ez időközben a hasznos háziállatok hasznosításáért bér vagy használati díj fel nem számítható. A tulajdoni per megindítására mind a marhalevéllal birtokban lévő birtokossal, mind az állat további megszerzőjével szemben ugyancsak a kormánybiztos jogodult. (89/1946. E. T. szám, 1946 február 15.)

Bérleti jog.

Az Elnöki Tanács megállapította, hogy az elhagyott bérleti jogok is a 10.490/1945. M. E. számú rendelet hatálya alá tartozó javaknak tekintendők. (2/1945. E. T. szám, 1945 december 21.)

A háborús távollévő gondnoka.

Az Elnöki Tanács megállapította, hogy a távollévő részére az árvaszék által kirendelt gondnok testvérének jogait a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 3. §-a értelmében elhagyottnak kell tekinteni. A panaszos ugyan hivatkozott arra, hogy ő a távollévőnek testvére és egyben az árvaszék által az 1877. évi XX. t.c. 28. §-ának d) pontja alapján kirendelt gondnoka, azonban, mivel a rendelet 3. §-ának (2) bekezdésében említett személy rendelkezési jogosultságát nem is állította, ő maga pedig ilyen személynek nem tekinthető, az elhagyottá nyilvánítást megállapító határozatot fenn kellett tartani. A valószínű örökösödési igényt és a közeloikoni kapcsolatra alapított kérelmet az Elnöki Tanács döntésénél nem vehette figyelembe, mivel kizárólag az a kérdés volt vitás, hogy a vállalat lehagyottnak tekintendő-e. A vállalat bérbeadásánál érvényesítheti panaszos azokat a méltányossági szempontokat, amelyekre panaszában hivatkozott. (33/1945. E. T. szám, 1946 január 26.)

A kormánybiztos rendelkezését, amellyel a távollévő által kirendelt cégvezetőt rendelte ki vagyongekezlővé, az Elnöki Tanács minden tekintetben megnyugtatónak és a jogszabályokban kifejezésre jutó elveknek megfelelőnek találta. (4/1945. E. T. szám, 1945 december 21.)

*Jogi személy vállalatának
elhagyottsága.*

Az Elnöki Tanács megállapította, hogy a részvénytársaság igazgatósági tagjainak többsége háborús távollévőnek tekintendő és ez okból a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 4. §-ának (1) bekezdése értelmében a részvénytársaság vállalatát elhagyottnak kell tekinteni.

A panaszosok nem bizonyították azt az állításukat, hogy a részvénytársaságrészvénytőkéjének több mint felét képviselő részvényesek a hivatkozott rendelet 4. §-ának (2) bekezdése alá eső személyek, amiként az sem nyert hiteltérdemlően megállapítást, hogy a részvénytársaság részvényeinek többsége külföldi személy tulajdonában van. Ilyen körülmények között sem a hivatkozott rendelet 4. §-a (3) bekezdésének, sem pedig a 39. §. rendelkezése alkalmazható nem volt. (8/1945. E. T. szám, 1945 december 18.)

Dr. Sátor György

**A Budapesti Ítéltábla
Döntőbizottsági gyakorlatából
(7.590/1945. M. E.)**

*Zsidókra hátrányos megkülönböztetést
tartalmazó jogszabály.*

15. Az igénylő az igényelt üzlethelyiség után fennállott bértartozásának ki nem egyenlítését és az üzlethelyiségnek az ő részéről történt elhagyását azzal hozta okozati összefüggésbe, hogy az iparigazolványt tőle megvonták.

Kispest város polgármestere a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja által helybenhagyott B) alatt csatolt határozatában az igénylő iparigazolványát az 1922 : XII. tc. 69. §-a értelmében azért vonta vissza, mert az igénylő a magyar állampolgárságát nem igazolta.

Az 1922 : XII. tc. 39. §-a az iparigazolvány elnyerése iránti beadvánnyal kapcsolatosan kimondja, hogy a beadványban — egyebek között — az ipart üzni kívánó személy állampolgárságát is fel kell tüntetni ; a továbbiakban pedig olyképp rendelkezik, hogy a beadványhoz mellékelni kell az iparüzés feltételeinek igazolására szolgáló okiratokat.

Az igénylő tehát az állampolgárságot már az iparigazolvány elnyerése iránt folyamatba tett eljárás során igazolni lett volna köteles és

így az annak igazolására vonatkozó későbbi felhívás, valamint az iparigazolványnak az állampolgárság igazolásának elmulasztása miatti megvonása az 1922 : XII. tc. 39. és 69. §. rendelkezéseinek megfelel.

Az előadottak szerint az igénylő az iparigazolványát, valamint — amint maga adta elő — azzal összefüggésben az üzlethelyiséget is nem a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt, hanem egy, az említett helyzetet jóval megelőzően alkotott olyan jogszabály alapján vesztette el, amelynek rendelkezései mindenkre nézve egyformán kötelezőek voltak az iparigazolvány elvonása idején is.

Mint hogy ilyképp a 7590/1945. M. E. számú rendelet alapján támasztható követelésnek egyik lényeges előfeltétele hiányzik, helyes a döntőbizottságnak az a határozata, hogy az igénylőt az üzlethelyiség visszabocsátására irányuló kérelmével elutasította.

Az igénylő előadta, hogy Kispesten a közigazgatási hatóság azt az eljárást, amit vele szemben is alkalmazott, általában felhasználta arra, hogy a zsidókat az iparüzési joguktól megfosssa.

Az ítéltábla nem foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy ennek az igénylő által előadott körülménynek az igény elbírálásánál van-e jelentősége, mert az igénylő a szóbanforgó tényállítást nem igazolta, sőt annak igazolására bizonyítást fel sem ajánlott.

P. X. 1.780/1945 — 1946 márc. 14.

Jegyzet. A határozat nem meggyőző. Az 1922:XII. tc. a magyar állampolgárságot az iparüzés feltételeként nem követeli meg, csupán azt mondja ki (3. §.), hogy külföldiek iparüzése tekintetében a nemzetközi szerződések, ill. a viszonyossági gyakorlat irányadó. Annál kevésbbé tartalmaz oly rendelkezést, amely a honossági törvénynek a vélelmezett honosságra (19. §.) vonatkozó rendelkezését iparügyekben hatályon kívül helyezné. Miután pedig a legtöbb európai országgal a viszonyosság fennállott, az egész kérdésnek különösebb jogi jelentősége nem volt és iparhatóságaink az 1922 : XII. tc. alkalmazásának első idejében — éppen úgy, mint ugyanezen törvény végrehajtása során ma — magyarországi származás esetén a ma-

gyar honosságot vélelmezték. Az egész állampolgársági komplexus a Gömbös-kormány idején előtérbe lépő jellegzetesen fasiszta jelenség volt, zsidók és más, a hatalom előtt ellenszenves elemek végzálására szánva. Állampolgársági bizonyítványt követeltek meg útlevétől kezdve a legjelentéktlenebb hatósági engedélyig mindenhez és ugyanakkor zsidók számára az állampolgársági bizonyítvány megszerzését lényegesen megnehezítették.

Köztudomású tény továbbá, hogy az iparigazolványok 1941-ben és 1942-ben Pest megyében állampolgárság szempontjából történt revíziója csak zsidó iparüzőket érintett, helyesebben a zsidó iparüzők írtására irányult.

Ezen nem változtat az, hogy az iparhatóságok az 1922 : XII. tc. 69. §-ára hivatkoztak. Mert egyfelől ez a jogszabály nem a hiányosságok kutatását, hanem az észlelt hiányosságok jogkövetkezményeinek levonását teszi az iparhatóság kötelességévé (a gyakorlatban a zsidóüldözések idejéig ez sem igen fordult elő), másfelől nem zsidóellenes jogszabálynak a zsidóüldözés érdekében való alkalmazása is értelemszerűen zsidóellenes jogszabállyal esik egy tekintet alá.

Sz. Zs.

Mikor van helye méltányosság alkalmazásának.

16. Az igénylő az üzlethelyiség visszabocsátását nem a bérleti megállapodás, hanem a 7.590/1945. M. E. sz. rendelet alapján kérte. Ebből következik, hogy annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy a használó az általa végzett beruházások megtérítését követelheti-e és mennyiben, nem a bérleti megállapodás rendelkezései az irányadók, hanem a 7.590/1945. M. E. sz. rendeletben foglalt idevonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni. A 7.590/1945. M. E. sz. rendeletnek a beruházások megtérítéséről rendelkező 4. §-a pedig a méltányosság gyakorlását csak az (5) bekezdés esetén engedi meg, ha a használó által elért megtakarítás teljes összegének az igénylő javára figyelembevétele az igénylő számára indokolatlan vagyoni előnyt eredményezne.

A 7.590/1945. M. E. sz. rendelet 11. §-ának az a rendelkezése, hogy a döntőbizottság a méltányos jog szellemében jár el, a most hivatkozott §. első mondatának megfele-

lően, helyesen csakis úgy értelmezhető, hogy a méltányos jog szellemét ott kell alkalmazni, ahol a méltányosság gyakorlásáról a rendelet a magánjog általános szabályaitól eltérően nem rendelkezett, mint ahogyan az a rendelet 4. §-ának (4) bekezdésében is történt.

Ezért az ítélőtábla a döntőbizottság által felhozott méltányossági szempontok figyelmen kívül hagyásával az igénylőket a beruházások teljes értékének a megtérítésére kötelezte.

P. X. 409/1946—1946 márc. 11.

Marasztalási összegnek adópengőben való meghatározása.

17. Figyelemmel arra, hogy a pénz belső értéke a gazdasági válság következtében folytonos és lényeges változásnak van kitéve, a 7.590/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ának (2) bekezdése szerint pedig a használónak az általa végzett beruházásokért a meglevő jelenlegi érték erejéig jár megtérítés: az ítélőtábla szükségesnek és célszerűnek látta, hogy a beruházások megtérítése fejében járó összeg akként határozassék meg, hogy a mindenkorai értékváltozásból előálló hátrány elháruljon. Ennek a célnak az elérése érdekében az igénylők által a beruházások megtérítése fejében fizetendő összeget a hivatalosan jegyzett adópengőben határozta meg.

P. X. 409/1946—1946 márc. 11.

Társ aktorátusa.

18. Az igénylő igényjogosultságát arra alapította, hogy a visszabocsátani kért üzlet helyiségben S. R.-rel közösen folytatott úri és női divatáru üzletet attól kezdve, hogy a nevezettnek leányát feleségül vette és ezzel egyidejűleg apósa őt az üzletbe társként maga mellé vette.

A döntőbizottság a határozatában helyesen emelte ki, hogy az üzletársági viszony fennállására lehet következtetni abból, hogy az igénylőt az apósa a vevők és alkalmazottak előtt úgy mutatta be, mint társát, aki a házasság óta az üzletben a vevők kiszolgálásánál önállóan tevékenykedett, az alkalmazottaknak fizetésemelést, a vevőknek árengedményt apósának megkérdezése nélkül adott, mivel ezek a körülmények kétségtelenül olyanoknak tekintendők, amelyek a fennálló társas viszonyt külsőleg általában felismerhetővé teszik.

Az ítélőtábla megítélése szerint azonban az üzletársági viszony megállapítása elsősorban nem ezekre az ismérvekre, hanem legfőképpen arra alapítható, hogy a társasági tag a társaság kötelezettségeiért harmadik személyekkel szemben miként felelős.

A fellebbezési tárgyaláson kihallgatott N. F. tanu vallotta, hogy vele mint házgondnokkal és háztulajdonostársal S. R. közölte, hogy az igénylő neki üzletársa, aminek a bérbeadók részéről tudomásulvételét és azt kérte, hogy ezt a viszonyt a házbérvallomási íven is tüntessék fel.

E. E. és P. Gy. tanuk vallomásából pedig az tűnik ki, hogy az igénylő viszonteladás céljából a közös üzlet részére a rendelkezéseket önállóan tette, ő tárgyalta és alkudozott, közölte az esetleges kifogásokat és teljesítette a fizetéseket, amikor is a pénz felett ellenőrzés nélkül rendelkezett.

Lényegileg ugyanezek tűnnek ki R. S., az E. Zs. kötszövöttárugyár, továbbá a W. és F. kötött és szövöttáru nagykereskedés csatolt leveléből is azzal, hogy az említett cégeknél az igénylőt apósa mint teljes jogú társát mutatta be.

Egybevetve a döntőbizottság által a megtámadott határozat indokolásában az igénylő üzleti tevékenységének mibenlétére vonatkozóan megállapított körülményeket, a fellebbezési eljárás során a fentiek szerint bizonyított ténykörülmenyekkel az ítélőtábla bizonyítva látta és megállapította, hogy az igénylő az apósa üzletében a társas viszonyra utaló tevékenységét olyan módon fejtette ki, amelyből az öszemélyes, egyetemleges és korlátlan felelősségére alaposan vonható következtetés.

Ezekre figyelemmel az ítélőtábla magáévá tette a döntőbizottságnak azt a megállapítását, hogy a visszabocsátani kért üzlethelyiségben az igénylő az apósával, S. R.-vel közösen folytatott úri és női divatáru üzletet azt megelőzőleg, hogy az üzlethelyiségét a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt elvesztette.

Az igénylő meg nem támadott előadása szerint az 1940. évben kötött házasságot S. R. leányával. Újpest megyei város tanácsának az 1945. évi november hó 6. napján H. 3942/k. i. 1945. szám alatt kelt, a 4. sorszámú döntőbizottsági tár-

gyalási jegyzőkönyvhöz csatolt helyhatósági bizonyítványából, valamint a Magyar Kereskedők Országos Központi Szövetségének az 1945. évi szeptember hó 19. napján kelt leveléből kitűnik, hogy az 1940. évben a céghelyesbítés a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok következtében már keresztülvihetetlen volt. Ugyanezt erősítette meg az elsőfokú eljárás során kihallgatott dr. E. L. tanu vallomása is, aki előtt az igénylő apósa arról beszélt, hogy semmi áldozattól sem riadna vissza, hogy az igénylőnek az iparigazolványt megszerezhesse és szeretné, ha az üzletársági viszonyt hivatalosan is dokumentálhatná. Egyébként a bíróság előtt is ismeretes az a körülmény, hogy az 1940. évben zsidóknak csaknem minden iparágban lehetetlen volt, vagy legalább is nehezebben lehetett iparjogosítványhoz jutniok, mint nem zsidó egyéneknek.

Ilyen körülmények között az igénylőt a 7.590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében meghatározott igényjogosultságtól nem lehetett elzárni pusztán csak amiatt, mert az igénylőnek az üzlet közös folytatására történt megállapodás idején nem volt már meg a lehetősége arra, hogy a társas viszony fennállását a céghelyesbítés, valamint az iparigazolvány megszerzése által hivatalosan is elismertesse, annál is inkább, mert a társasági viszony joghatálya nem ettől függött kizárólagosan, hanem az 1875. évi XXXVII. tc. 87. §-a értelmében az harmadik személyekkel szemben már attól az időponttól kezdetét vette, amikor a társaság az üzletét tényleg megkezdte.

Ezekre figyelemmel az ítélőtábla nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy az igénylő a textil-, méter- és rövidáru, kötött és szövött áru, úri és női divatáru, valamint készruha kiskereskedésipar gyakorlására jogosító iparendélyét csak az eljárás során szerezte meg, amint ez Újpest megyei város tanácsának, mint elsőfokú iparhatóságnak az 1946. évi január hó 24. napján kelt és a 12. sorszámú fellebbezési tárgyalás jegyzőkönyvéhez »i/12« alatt csatolt véghatározatából megállapítható.

Minthogy a társasviszony ténylegesen fennállott és az önállóan gyakorolt üzleti tevékenysége folytán az igénylő kifelé is tagul jelentkezett, nem volt meg a törvényes alapja

annak, hogy az igénylőnek az apósa-hoz fennállott viszonya az 1930. évi V. tc. 115. §-ában meghatározott csendestársi viszonyoknak minősíthetők.

Sikertelenül hivatkozott a használó a fellebbezésében arra, hogy az igénylő nem volt bérletársa az apósának, e nélkül pedig az üzlethelyiség visszabocsátása iránt igényt nem támaszthat. N. F. tanúnak a fellebbezési tárgyaláson tett vallomása alapján ugyanis az ítéletábla megállapította, hogy S. R. az igénylővel történt társulását a bérbeadónak szóbelileg bejelentette és a tanu, mint házgondnok azt tudomásul is vette. De ettől eltekintve, valamely üzlet közös folytatásának nem előfeltétele az, hogy a közös üzlet folytatására vállalkozó társak az üzlethelyiség bérletére nézve is közösségre lépjenek. A társulásnak a bérbeadó részéről történt tudomásulvételéhez vagy mellőzéséhez fűződő esetleges joghatásoknak is szükségképpen csak a bérleti jogviszonyra kiterjedően van jelentősége.

A 7.590/1945. M. E. sz. rendelet 8. §-ának (2) bekezdése pedig nem szabja meg az igényjogosultság előfeltételül azt, hogy az üzlethelyiség visszabocsátása iránt fellépő üzlettárs is bérletje legyen annak az üzlethelyiségnek, amelyben a közös üzletet folytatták és amelynek a visszabocsátására vonatkozó igényt az elháríthatatlan akadály által gátolt üzlettárs nevében érvényesíti.

Minthogy pedig az nem volt vitás a felek között, hogy a fentiek szerint közös üzlet folytatására szolgáló üzlethelyiséget a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok rendelkezése folytán be kellett zárni, az igénylő üzlettársa pedig elhurcoltatásától eddig az ideig még nem tért vissza: az ítéletábla helyesnek fogadta el a döntőbizottságnak az igénylő igényjogosultságára vonatkozó megállapítását.

P. X. 1642/1945—1946 márc. 12.

Üzlethelyiség megosztása.

19. Helyesnek találta az ítéletábla a döntőbizottságnak azt a fellebbezéssel mindegyik fél részéről megtámadott rendelkezését is, hogy az üzlethelyiséget a 7.590/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-ának (4) bekezdése értelmében a felek között egyenlő arányban megosztotta. Az ekként

gyakorolt méltányosságot a felek mindegyike magára nézve sérelmesnek panaszolta, de az e részben felhozottakat az ítéletábla nem találta alaposnak. Az igénylőnek jutott fél üzlethelyiség ugyanis terjedelménél fogva elegendő nagy és így alkalmas arra, hogy abban annak elkülönítése után az üzlethelyiség elvesztése előtt gyakorolt feglalkozását zavartalanul folytassa. Ezzel szemben igaz ugyan, hogy a használó bútorkereskedésének a folytatására a birtokában maradt fél-üzlethelyiség a visszaigénylést megelőző állapothoz viszonyítottan kevésbé mutatkozik alkalmasnak, tekintve, hogy bútorral kereskedéshez általában nagy üzlethelyiségre van szükség, mégis ez a körülmény a megosztás mellőzésére alapul nem szolgálhatott. A 7.590/1945. M. E. sz. rendelet célja elsősorban az volt, hogy az 1. §. (1) bekezdésében meghatározott okokból elvesztett üzlethelyiségének az igényjogosult a birtokába jusson. Az ítéletábla megítélése szerint ennek a célnak az elérése végett a jogosnak talált visszabocsátás iránti igény megfelelő kielégítése érdekében a méltányosságot elsősorban az igénylő javára kell gyakorolni az adott esetben, annál is inkább, mert a használó birtokában maradt üzlethelyiség-rész még nem teszi lehetetlenné, hogy abban az üzletét tovább folytassa.

P. X. 1642/1945—1946 márc. 12.

A Magyar Jogászegylet tisztújító közgyűlése

Április hó 7-én tartotta meg a m. Kúrián a Magyar Jogászegylet tisztújító közgyűlését. A közgyűlésen dr. Ries István igazságügyminisztert dr. Gaál László miniszteri osztályfőnök képviselte és a magyar jogászelet kiválóságai jelentek meg, élükön dr. Kerekess Istvánnal, a Kúria elnökével, dr. Csorba Jánossal, a közigazgatási bíróság elnökével. Dr. Alföldy Dezső, a budapesti ítéletábla elnöke, mint az egyesület újjáalakulását előkészítő bizottság felkért elnöke nyitotta meg a közgyűlést. Üdvözlő szavaiban rámutatott arra, hogy Magyarország a jaltai egyezményben meghatározott elveknek megfelelően mindent elkövetett annak érdekében, hogy új életének berendezése a demokrácia követelményei szerint történjék. Utalt a magyar alkotmányról szóló 1946.

évi I. t.-cikkre, mint a magyar történelem második évezredének aranybullájára, amely az összes szabadságjogokat biztosítja és hangsúlyozta, hogy az újjáalakult Jogászegylet a demokrácia szent céljainak szolgálatába állítja összes erőit.

Dr. Móra Mihály felolvasta a titkári jelentést, majd az előkészítő bizottságnak az új tisztikar megválasztására vonatkozó javaslatát dr. Beck Salamon egyetemi magántanár, ügyvéd terjesztette elő. A közgyűlés a javaslatnak megfelelően, egyhangulag választotta meg elnökül dr. Szladits Károly ny. egyetemi tanárt, ügyvezető elnökül dr. Vincenti Gusztávot, a budapesti ítéletábla alelnökét, ügyvezető titkárrá dr. Móra Mihályt, a Kúria elnöki tanácsosát és a tisztikar többi tagjait, valamint a tiszteleti és igazgatóválasztmányi tagokat.

A választásban megnyilvánuló bizalmat a megválasztottak nevében dr. Szladits Károly elnök köszönte meg. Elnöki székfoglalójában kifejtette, hogy a Magyar Jogászegyletben tömörült haladó magyar jogászság megértve a nagy idők szavát, teljes odaadással kívánja jogrendszerünk megújítását a szociális igazság jegyében szolgálni. Rámutatott az egyesületben a múltban is szokásban volt mélyreható vita-sorozatok szükségességére. A konstruktív viták az egységes és egészséges jogász közvélemény kialakulásának legbiztosabb útját jelentik. A munka súlypontja a fiatalabbak vállára fog nehezedni: az elnök hívta a fiatalokat, tanítványait és munkatársait, hogy az egyesület nagy munkájának lendületét megadják. Végül bizalmát fejezte ki az egyesület további eredményes működése tekintetében és felkérte dr. Vincenti Gusztáv ügyvezető társelnököt az egyesületi ügyek vezetésének átvételére.

Dr. Vincenti Gusztáv az ügyvezető társelnöki tiszttárvételével kapcsolatban hivatkozott arra, hogy a Magyar Jogászegylet jogfejlesztő munkája a múltban is milyen szoros kapcsolatban állott a való élettel s a jogalkotással, valamint a joggyakorlatra termékenyítő hatással volt. Egyben annak a reményének adott kifejezést, hogy az egyesület a múlt értékes hagyományainak fenntartása mellett, a demokratikus Magyarország újjáépítésének szép feladatából jelentékeny részt kap.

Az elnök felkérésére ezután dr. Gallia Béla ny. kúriai tanácselnök tartotta meg az utolsó 25 év munkáját ismertető és osztatlan tetszést aratott előadását, amelyet a Jogtudományi Közlöny 5—6. számában közöltünk.

Értékálló marasztalás. Az 1840—1946. M. E. számú rendelet a tartásdíjaknak és más hasonló szolgáltatásoknak a) adópengőben, b) valamely fizetési osztálynak és fokozatnak megfelelő vagy c) valamely kollektív szerződés szerinti illetmény hányadában, d) terményben való meghatározását engedi meg. A 7590/1945. M. E. számú rendeletet módosító 4380/1946. M. E. számú rendelet a használatot illető ellenkövetelésnek adópengőben való meghatározását írja elő.

A munkajogi gyakorlat pedig — nyilván az 1940/1946. M. E. számú rendelet analógiájára — ugyancsak áttér a kollektív szerződés-valutában való marasztalásra. »A bíróság alperest arra kötelezi, hogy a felperesnek 15 nap alatt törvényes fizetési eszközökben oly összeget fizessen meg, amekkora egy, a jelenleg a Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete és a Magyar Magánalkalmazottak Szabad Szakszervezete között kötött és ezidő szerint hatályban lévő kollektív szerződés V. b. tétele alá tartozó osztályvezető a kifizetés napján hatályban lévő bértételek szerinti tíz havi összilletményének megfelel.« — mondja pl. a központi járásbírósg egy ítélete.

A sokféle alternatíva zavart okozhat, egyik-másik — az idézetből kitűnően — rendkívül bonyolult. Minden egyes végrehajtás külön perré alakul, meghallgatással, megkereséssel. Esetleg a végrehajtónak kell majd pl. abban a kérdésben, hogy az árverést meddig kell folytatni, — mintegy bíróifunkciót gyakorolva — meghatározni, hogy az adott időpontban a kollektív szerződés mértékével meghatározott járandóság mennyit tesz ki.

Az alternatívák egyenlőtlenségekre is vezethetnek. A marasztalás napján azonos összegű marasztalási összegek címén a felperesek a választott ítéleti valutához képest esetleg igen eltérő értékekhez fognak jutni, hiszen a szolgálati illetmények ugrásszerűen emelkednek, az adópengő folyamatosan.

Célszerű volna ezért az értékálló marasztalást egységesen szabályozni.

Sz. Zs.

Átértékelés és adópengőben marasztalás a tőzsdebírósg gyakorlatában.

»Felperes keresetében előadta, hogy 1945 július 17-én 5000 kg gyapjút vásárolt alperestől kg-ként 200 pengős vételárért azonnali szállításra. Alperes az árut nem szállította le azonnal, hanem több ízben haladékokat kért. Felperes 1945 szeptember 21-én 8 napos póthatáridőt engedélyezett alperesnek, amely ugyancsak eredménytelenül telt el. Ezért felperes szeptember 29-én fedezeti vétellel élt, amelynek során 6,795.000 pengős árkülönbözet állott elő. Felperes eredeti kereseti kérelme ezen összeg és kamatainak megítélésére irányult.

Felperes utóbb felemelte keresetét és az időközben bekövetkezett pénzértékromlást figyelembe véve, 119 millió 638.671 adópengő megfizetésére kérte alperest kötelezni. Az átértékelés alapjául felperes a bankjegyforgalomban időközben bekövetkezett szaporulatot kérte figyelembe venni.

Érdemleges védekezésében alperes nem tagadta a kereseti tényállításokat, csupán utalt arra, hogy jogi lehetetlenülés következett be a szállításban, mert szállítói a Szlovákiában vásárolt gyapjút az időközben elrendelt határozat miatt nem tudták áthozni. Ennek igazolására csatolta az A/2 és A/3 alkatit. Előadta továbbá, hogy árkülönbözet tulajdonképpen nem forgott fenn, csupán a pénzromlás következtében lett drágább az áru. Mindezek alapján kérte a kereset elutasítását. Majd, midőn felperes felemelte keresetét, kérte a felemelt kereset elutasítását is. Ennek indoklására előadta, hogy fedezeti vétel napjáig alperesnek kötelessége lett volna az eredeti 200 pengős vételáron szállítani, holott ez az időközben bekövetkezett pénzértékromlás folytán lehetetlenné vált. Mindenesetre kérte a szerződéskötési időpont és a fedezés napja közötti pénzértékesítést az átértékelésnél figyelembe venni.

A bíróság a felek egyező előadása alapján tényként állapította meg, hogy alperes az 1945 július 17-én szerződésileg magára vállalt kötelezettségének sem az eredetileg kitűztő határidőn belül, sem a felperes által engedélyezett póthatáridőn belül nem tett eleget. Így fel-

peres jogosan járt el akkor, amikor az Áruüzleti Szokások 65. §-ának c) pontjában biztosított jogával élt. A felmutatott kötlel kikötései között nem foglaltatik az a feltétel, hogy az áru szlovákiai eredetű, illetve Szlovákiából szállítandó. Ennek következtében a bíróság nem is bocsátkozott annak vizsgálatába, hogy alperes eladói eleget tett-e szállítási kötelezettségüknek, vagy sem. Alperes védekezésének idevonatkozó része tehát elesik, s így őt a felperes által jogosan követelt árkülönbözet megfizetésére kötelezni kellett.

A fedezeti vételösszezszerűségét alperes nem kifogásolta, csupán az átértékelés mérve ellen emelt kifogást. A bíróság felperes átértékelés iránti kereseti kérelmének a következő indokokból tett eleget. A háború és az azt követő események során a törvényes pénz, a pengő értékének nagyfokú romlása következett be. A pénzértékben meghatározott összegben keletkezett követelés névszerinti összegben sokkal kisebb értéket jelent, mint eredetileg. Felmerül tehát, miként az első világháborút követő pénzromlás idején, hogy az adós a követelés névszerinti összegét, vagy pedig annak értékét tartozik-e a hitelezőnek megfizetni. Nyilvánvaló, hogy ha a pénz értékmérő szerepe jogilag meg is maradt, gazdaságilag ez a szerep megszűnt. A hitelező tehát a követelés névszerinti összegével nem azt az összeget kapja meg, amely a kötelelem eredeti tartalma szerint őt megilleti. A bíróságnak tiltó jogszabály hiányában vissza kell térnie a kétoldalú szerződésnek alapfeltételére, hogy az egyik fél a maga szolgáltatását a másik féltől kapott ellenszolgáltatásért eszközli. A szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak tehát legalábbis jogilag és megközelítőleg gazdaságilag is egyenlő értékűnek kell lenni. Ha a pénzromlás következtében a pénzbeli ellenszolgáltatás értéke jelentősen a szolgáltatás értéke alá süllyed, ezzel ez az egyensúly megbomlik és a kétoldalú szerződés alapfeltétele meghiúsul. Az anyagi igazság követelménye ezen egyensúly helyreállítása. A szerződés megszegéséből következő kártérítésnél pedig azt kell figyelembe venni, hogy a követelés értékcsökkenése az adós felróható következmény, tehát az adós ezt a kárt megtéríteni tartozik,

Igaz ugyan, hogy az 1928. évi XII. t.-c. csak a koronaromlás tekintetében vonta le a fentiekben foglaltaknak a következményeit, azonban nyilvánvaló, hogy az anyagi igazság azt kívánja, hogy a jelenleg adódott hasonló helyzetben, amely azonban méreteinél az első világháborút követő pénzértéktromlásnál még súlyosabb, ugyanezen elvek kerüljenek alkalmazásra. Ezen elvek alkalmazását jogszabály nem zárja ki, a joghasznosság pedig lehetővé teszi.

Az átértékelésnél a kötelelem célja nyújt segítséget az elbírálásban és alkalmazandók ebben a kapcsolatban az 1928. évi XII. t.-c. szövege és indoklása, valamint az azt megelőző bírói gyakorlatban kialakult elvek az átértékelés mérve tekintetében. Ugyanezek a szempontok játszanak szerepet annak megállapításában, hogy az átértékelés kezdő időpontjával mely nap vétessék figyelembe.

A bíróság mind a két félnél az ügylet gazdasági célját, azt a körülményt, hogy az alperes a pénz értékében bekövetkezett változást előre láthatta, valamint a jelen perben számbajövő különleges szempontokat: a gyapjú árának alakulását, a pénzértékesítkés mérvé, vette figyelembe. Figyelembe vette a bíróság azt is, hogy az ügyletkötés és a részteljesítés időpontja között milyen pénzértékváltozás történt. Mindezen körülmények gondos mérlegelésével a bíróság úgytalálta, hogy 30,000,000 adópengő az az összeg, amely a jelen esetben 1945 szeptember 29-én az adósra nézve lejárt 6,795,000 pengő tartozásnak megfelelő és ezért alperest ezen összeg megfizetésére kötelezte.

Alperes védekezésében hivatkozott arra, hogy a pénzértéktromlás következményeinek reáharítása az eredetileg követelt kártérítésen kívül újabb kártérítési követelést jelent; ezt pedig a kártérítési igény keletkezésétől számított 30 nap alatt kellett volna előterjeszteni, mert különben elévül.

Ez az alperesi álláspont azért is azért, mert felperes akkor, amidőn valorizációt kért, nem újabb kártérítési igényt érvényesít, hanem azt célozza, hogy eredeti igényét változatlan értékben érvényesítse. Ennélfogva elesik alperesnek az elévülésre vonatkozó kifogása.

A bíróság a marasztalás összegét a következő megfontolás alapján állapította meg adópengőben.

Az 1840/1946. M. E. sz. rendelet megnyitotta annak útját, hogy a tartásdíjakat és más hasonló szolgáltatásokat adópengőben határozhassa meg a bíróság. Ugyanezen rendelet 6. §-a lehetővé teszi a szolgáltatások végrehajtásának adópengőben való elrendelését. Igaz ugyan, hogy az idézett rendelet az adópengőben való marasztalást csak tartásdíjak és hasonló természetű szolgáltatások tekintetében teszi lehetővé, de teszi ezt — a bíróság meggyőződése szerint — azzal a megfontolással, mert a tartásdíjak és hasonló szolgáltatások olyan követelések, ahol a marasztalásban kifejezésre jutó, a bíróság által elismert felperesi érdek olyan súlyos, hogy az állam szükségesnek tartja azt az eredményt elérni, hogy felperes a bírói ítélet útján valóban ahhoz az összeghez jusson, amely összeget a bíróság az ítélet rendelkező része szerint a felperes jogos követelésének tartott. Az állam u. i. abból az elgondolásból indul ki, hogy ezek az összegek a felperes létfenntartásához múlhatatlanul szükségesek, s ez a cél megghiúsult, ha azokat csökkent értékben kapja kézhez.

Hasonló a helyzet egyes, kifejezetten kereskedelmi jellegű követeléseknél is, ahol a kereskedő követelésének az üzlete szempontjából, mint üzletét fenntartó tőkének van jelentősége. Ennek az üzleti tőkének a konzerválása egyaránt közérdek és jogos magánérdek, azért az ilyen követeléseknek a maguk módján éppen olyan célkövetelés jellegűek van, mint amilyen célkövetelés jellegű a tartásdíj. A jelen esetben pl. a felperes javára megítélt összeg a közellátás céljait szolgálja tőke formájában, tehát megengedhetetlen, hogy ez a cél megghiúsíttassék azáltal, hogy a felperes javára megítélt összeget romló értékű pénzben fizesse meg alperes és így a felperes jelentősen kisebb értékhez jusson, mint ami a marasztalás tárgya volt. Az adópengő fogalmából és az adópengő értékviszonyának gyakorlati alakulásából nyilvánvaló, hogy a jelenlegi helyzetben a felperest károsodás éri minden egyes nappal, amelyen az elmarasztalt alperes a fizetést nem teljesíti. Így gyöngül az az eredmény is, amelyet a bíróság a követelés átértékelése által óhajtott elérni, mert hosszabb idő elteltével a magasabb névértékben

megítélt követelés valóságos érték^o ismét jóval az eredeti követelés való-
ságos értéke alá száll.

Mindezek folytán a bíróság az idézett rendeletben lefektetett jogelv és a fentebb kifejtettek összevetésével a joghasznosság alapján úgy találta, hogy az anyagi igazság azzal közelíthető meg legjobban, ha a marasztalási összeget adópengőben határozza meg és ezzel alkalmazta a jelenlegi jogszabályok által megengedett egyetlen eszközt arra, hogy felperes követelését a pénzérték további romlásával szemben megóvja.

Budapest, 1946. február 25. 19/1945.

V. B.

Jegyzet. A döntés elvi alapjai meg-
egyeznek az első valorizációs jog-
gyakorlat által kimunkált jogel-
vekkel. Az állandó joggyakorlatnak
felel meg a döntésnek az a része is,
amely, szerint az eredetileg érvénye-
sített követelés átértékelésére irá-
nyuló kérelem, új kereseti kérelem-
nek nem tekinthető. A döntés he-
lyessége mellett is azonban mester-
kéltnék érezzük az adópengőben
történt marasztalásnak az 1840/
1946. M. E. sz. rendeletre alapított
indoklását. A követelés átértékelé-
sére irányuló kérelemben, mint
többben, az átértékelés eredményé-
nek értékálló módon történő meg-
határozása mint kevesebb szükség-
szerűen benne foglaltatik. Az adó-
pengőnek a gazdasági és jogviszo-
nyokban számolási értéknek ki-
rovása nincsen az 1840/1946. M. E.
számú rendeletben felsorolt esetekre
korlátozva. Nincsen tehát törvényes
akadálya annak, hogy a bíró bár-
mely jogcímmel alapított igény tekintetében adópengőben marasztaljon.

V. P.

Hibaigazítás. »A munkajog utolsó
huszonöt éve« címmel a J. K. 5—6.
számában megjelent cikkem 4. pontja
végén szereplő idézet helyesen:
»Nicht Stimmeneinheit ist des
Rechtes Probe«.

A kollektív szerződésről szóló —
cikkem végén említett — rendelet
helyes száma: 490/1946. M. E.
Dr. Gallia Béla.

Szerkesztői üzenet. S. R. A Jog-
tudományi Közlöny álnévvel, kez-
dőbetűkkel megjelölt vagy névalá-
írás nélküli cikket csupán akkor
közöl, ha a szerző erre irányuló kí-
vántását szóval vagy írásban —
utóbbi esetben teljes névaláírással
— kifejezésre juttatja.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent-Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenzi Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Megjelenik havonta kétszer

Előfizetési ár:
Egy óra

30.000 adópengő

Negyedévre

80.000 adópengő

Kettős szám ára

30.000 adópengő

TARTALOM: *Dr. Vincenzi Gusztáv*—*Dr. Beck Salamon*: A törvényes oldalági öröklés megszorítása. — *Dr. Villányi Pál*: A földreform befejezésének előmozdításáról szóló törvény. — *Dr. Pál László*: Nyugatra hurcolt vagyon tárgyak és a nemzetközi jog. — *Szemle*.

A törvényes oldalági öröklés megszorítása

1.

I. A törvényes oldalági öröklés megszorítása — amit az igazságügyminisztériumban a törvényes öröklésre vonatkozó jogszabályok módosításáról készült törvényjavaslat-tervezet célba vett — nem új gondolat jogunkban.

Az 1848 előtt hatályban volt régi jogszabályaink — amelyek pedig az *ösiség* intézményében az öröklési jog nyújtotta kapcsolatnál sokkal erősebb kötelékekkel fűzték egybe a nemzetség szétágazott tagjait és tartották meg a család kezén a vagyont — egy vonatkozásban mégis a most tervbevettnél messzebbmenő korlátozást vittek keresztül. Olyan esetben ugyanis, amikor az atyafiak az ősi javakban megosztottak és ezután egyikük végrendelet, valamint lemenő és felmenő hátrahagyása nélkül elhalt, az ilyen örökhagyónak az *osztály után szerzett vagyonából* az oldalági rokonok nem örökölték. Nem örökölték abból, — ha csak javukra szóló végintézkedés nem volt — még az örökhagyó *testvérei* sem; ellenben örökölték az *öt netán túlélő felmenői*, a közte és ezek között az örökösödés tekintetében érvényre jutó *kölcsönösségnél* fogva.

Frank Ignác szerint* ugyan ez az álláspont a Hármaskönyv I. részének 47. és 50. címében foglalt rendelkezések téves értelmezésén alapult, amennyiben a gyakorlat az osztály után szerzett minden vagyonra alkalmazta azt a szabályt, amelyet Verbóczi — helyes értelmezés szerint — csupán a testvérek jogáról említést nem tevő adománylevéllel az örökhagyónak juttatott *adományra* értett. *Frank Ignác* ezt a nézetét igen alaposan és meggyőzően fejtette ki; a joggyakorlat azonban kétségtelenül az általa tévesnek jelzett irányban alakult ki és ez a gyakorlat törvényes alapot is nyert — ha előbb és a nemzetet alkotó valamennyi rendre kihatóan nem is — a *jobbágyok örökösödéséről* szóló 1840: VIII. t.-c. 10. §-ában.

2. Az országbírói értekezlet által javaslatba hozott és a Kúria teljes ülésében a törvényhozás eltérő intézkedéséig állandó zsinórmértékű követendőnek kimondott *ideiglenes törvénykezési szabályok* I. részének 10—12. §-ai a felmenőknek és az oldalági rokonoknak egyfelől az ősi vagy ági,

*Az osztó igazság törvénye Magyarhonban. I. köt. 500—501. és 510—518. l. l.

Mellékelve: Törvénykezési Illetéktáblák

Népbírói Döntvénytár (kettős szám)

másfelől a szerzeményi vagyonban való örökösödésére más-más szabályokat állapítottak meg, azonban sem az ági, sem a szerzeményi vagyonban való örökösödést nem szorították előre meghatározott parentelákra, hanem — a törvényes öröklés rendjében őket megelőző rokonok nemlétében — teret engedtek bármilyen távoli felmenő vagy bármilyen távoli ágból származó oldalági rokon törvényes örökösödésének. Egyöntetű a szabályozás abban is, hogy mind a kétféle vagyon átszállása tekintetében teljes következetességgel keresvőtülvitte jogunk a *törzsröröklési (parentális)* rendszert. Ebből következik egyfelől az, hogy a távolabbi törzs (parentela) örökösödésére csak akkor kerülhet sor, ha az abban a vagyonban örökösödésre jogosult egy vagy több közelebbi törzshöz tartozó valamennyi várományos kiesett az öröklésből, másfelől a *képviseleti elv*, amelynél fogva egy-egy parentelán belül a kieső elődnek helyébe lépnek törzsenként az ő ivadékai.

A felmenőknek és az oldalági rokonoknak ez a meg nem szorított és a tiszta törzsröröklési rendszer szerint szabályozott örökösödési joga egészen a mai napig fennmaradt, nem mintha az minden tekintetben megfelelt volna a közmeggyőződésnek, hanem pusztán azért, mert a magánjogi kódexnek mielőbbi megalkotását kezdettől fogva tervbe vették és így az örökösödés rendjét módosító külön törvény meghozatala feleslegesnek látszott. Ma már tudjuk, hogy ez a várakozás nem vált valóra, a magánjogi kódex tervezeteiből és javaslataiból több mint félszázados előkészítés után sem lett törvény.

3. A kódex előkészítő munkálatai sokféle változatban igyekeztek megoldáshoz juttatni a törvényes felmenői és oldalági örökösödés megszorításának a kérdését.

A *polgári törvénykönyv tervezete* a törvényes öröklésre jogosult felmenők és oldalági rokonok körét a szépszülei parentelával zárta le, kimondva, hogyha szépszülei ivadék sincsen, a távolabbi rokonok törvényi örökösödés címén nem örökölnék, hanem ebben az esetben a hagyatékat az államkincstár szál. (1810. §.) További módosítás lett volna az, hogy a közelebbi három parentelában követett törzsröröklési rendszert a szépszülei és ivadékaik csoportjában az *ízközelség (gradualis)* rendszere váltja fel úgy, hogy ebben a csoportban a törzsi összefüggésre való tekintet nélkül az ízközelség dönt, egyenlő ízen rokonok közt pedig fejszerint való osztálynak van helye. (1809. §.) Az *ági öröklést* a tervezet csak a szülei és nagyszülei parentelában tartotta volna fenn, ott is azzal a megszorítással, hogy a távolabbi rokon ági öröklés címén ki ne zárja a hagyatékból a közelebbit, tehát a nagyszülei és ivadékaik ne érvényesíthessenek ági öröklést olyan esetben, amikor az örökhagyó szüleit vagy szülei ivadékot hagyott hátra. (1812. §.)

A *polgári törvénykönyvnek* 1913-ban az országgyűlés elé terjesztett *törvényjavaslata* a felmenők és oldalági rokonok törvényes öröklési jogának a megszorításában nem ment el olyan

messzire, mint az előbb ismertetett tervezet, hanem beírta azzal a korlátozással, amely a hasonlóan rendelkező osztrák polgári törvénykönyv hazai hatályossági területein máris ismeretes volt. Eszerint az örökhagyó elődei és ezekről származó oldalrokonai öt felmenő rokonsági csoportban lettek volna hivatva a törvényes öröklésre: a szülei, a nagyszülei, a szépszülei, a dédszülei és az *összülei* csoportjában. (1534. §.) A szépszülei és annál távolabbi csoportokban azonban az öröklés rendje nem lett volna sem parentális, sem tiszta graduális, hanem csoport-íz szerinti (*lineális-graduális*). Eszerint a szépszülei csoportban az örökség az atyai és anyai, nagy-atai és nagyanyai szépszülei között külön-külön csoportonként oszlanék meg; szépszülei ivadék csak akkor kerülne sorra, ha már egy szépszülei sincs; a szépszülei ivadékok közül a közelebbi rokon kizárná a távolabbit; egyenlő közelségű rokonok úgy osztoznának, mint azok a szépszüleipárok, amelyekről származnak. Ezeknek a szabályoknak megfelelő lenne az öröklés rendje a két magasabb csoportban is. (1537—1539. §§.)

A törvényjavaslatnak a képviselőház évégből kiküldött bizottságában történt tárgyalása után, ezáltal a bizottság által megállapított szövege (*bizottsági szöveg*) abban tért el az eddig ismertett szabályozástól, hogy a dédszüleiktől és az *összüleiktől* származó oldalrokonokat — de nem magukat a dédszüleket és az *összüleket* — kihagyta a törvényes örökösök közül.

Az *ági öröklést* a törvényjavaslat is csak a szülei és nagyszülei parentelában kívánta fenn tartani, de anélkül, hogy az ági örökösök közé nem tartozó szülei és szülei ivadék javára — a polgári törvénykönyv ismertetett tervezetéhez hasonlóan — kivételt tett volna az ági öröklés szabálya alól.

Magyarország magánjogi törvénykönyvének 1928-ban benyújtott *javaslata* (Mt.) végül elejtette mindazokat az eddig ismertetett megszorításokat, amelyeket a *polgári törvénykönyv* tervezete és javaslata tervbe vett; ezzel tehát visszatért az *ideiglenes törvénykezési szabályok* álláspontjához, amely a felmenő és az oldalági rokonok örökösödésének a legtávolabbi elágazásokig, minden korlátozás nélkül teret enged és az ági vagyonban való öröklés külön szabályainak az alkalmazását sem szorítja a rokonoknak meghatározott csoportjaira, parenteláira. (Mt. 1790—1793., 1797—1799. §§.)

4. Ilyen előzmények után jött létre a most tárgyalt törvényjavaslat-tervezet, amely mindössze két szakaszból áll és ezek közül is a — terjedelemre nagyobb — 2. §. csupán életbeléptető és átmeneti rendelkezéseket foglal magában.

A tervezetnek a főszabályt tartalmazó 1. §-a egyetlenegy mondatból áll és ez így szól: »A törvényes öröklésre vonatkozó jogszabályok akként módosíthatnak, hogy az örökhagyó után végintézkedés hiányában nagyszülei leszármazójánál távolabbi oldalrokonra nem örököl.«

A tervezethez csatolt indoklás a javasolt megszorítás mellett általában ugyanazokat az

érveket hozza fel, amelyeket a *polgári törvénykönyv* tervezetének és törvényjavaslatának az indokolásában is megtalálhatunk.* Így felhozza azt, hogy távoli rokonok között csak kivételesen él az *egymáshoztartozásnak* az a tudata, amely az öröklési kapcsolat alapjául szolgál; ezzel szemben folyton erősödnek azok a szálak, amelyek az egyént a *közhez, az államhoz fűzik*, ezért indokolt, hogy a végintézkedés és közelebbi hozzátartozók hátrahagyása nélkül elhunyt örökhagyó hagyatéka ne az ő távoli rokonaira, hanem az államra szálljon. *Szociálpolitikai* okokból is helyénvalónak találja ezt, mert a véletlen szeszélyéből, munka nélkül szerzett vagyon *társadalomerkölcsi és közgazdasági* szempontból sem örvendetes jelenség. Érvel továbbá azzal is, hogy az ági öröklés körében sok nehézséggel jár a *vagyoneredet bizonyítása* és ezek a nehézségek annál nagyobbak, minél távolabbi felmenőről szállt a vagyon az örökhagyóra. Végül rámutat annak a visszaszálásra is, hogy távoli rokonok — akiket a tapasztalat szerint az örökhagyó iránti kegyelet és az ő végakarátának tisztelete kevésbé feszélyez — az örökhagyó végintézkedésének megtámadására feljogosíttassanak és ezzel mód adassék nekik arra, hogy az örökhagyó szociális, karitatív, vagy más tisztes szándékának az érvényesülését megghiúsíthassák, maguk pedig ezzel erkölcsileg nem igazolható előnyökhöz jussanak.

Az indokolás szerint most különösen időszerű is a távolabbi rokonok törvényes örökösödési jogának a korlátozása vagy kizárása. A közel-múlt szomorú eseményei ugyanis egész családok kipusztulására vezettek és így most sokkal gyakrabban kerül sor a távoli rokonok örökösödésére, mint rendes körülmények között; emellett számolni kell azzal is, hogy a már érintett események végrendelet készítésében is akadályozhatták az örökhagyót.

Mind ez az érv és okfejtés meggyőző. Kétségtelen az is, hogy a közösség érdeke és szempontjai — amelyek az államkincstár vagy más közület örökösödésének kedvező megoldás mellett szólnak — ma nagyobb nyomatékka lépnek előtérbe, mint korábban és különösen, mint a Mt. 1928. évi javaslatának a benyújtása idején.

A tervezet indokolásában ekként felhozotakon felül van még egy további érv is, amely szintén a megszorítás mellett szól. Minél távolabbi törzsre megy át az öröklés, annál nagyobb rendszerint az örökösök száma; ez azután a vagyonnak túlságos elaprózódására vezet, ami pedig különösen a mezőgazdasági ingatlanokból álló hagyatékoknál termelési és közgazdasági szempontból is káros. Ennek a megfontolása hazai viszonyaink között különös súllyal esik latba, mivel népünk jórészen gazdálkodó és az örökösödés kérdése is elsősorban a népnek ezt a rétegét érinti.

* Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez, V. köt. 29–34. I. I., 55. I. Indokolás a polgári törvénykönyv törvényjavaslatához. (Közzétette az Igazságügyminisztérium.) IV. köt. 11–14. 1. l.

Mindezeknél fogva a törvényes örökösödési jognak tervbevett megszorítása helyes.

A szabályozás időszerűségére vonatkozóan felhozott, már ismertetett érvekre tekintettel helyeselni kell azt az elhatározást is, hogy a kérdés már most, külön törvényben szabályoztassék és ne halasztassék el annak az elrendezése — úgy, mint eddig — a magánjogi törvénykönyv megalkotásának bizonytalan időpontjáig.

5. A megszorítás *mértéke* tekintetében a javaslat messzebb megy, mint a polgári törvénykönyv tervezete, vagy annak a törvényjavaslata, vagy mint az ezeknek a tárgyalat vonatkozásban mintájául szolgált osztrák polgári törvénykönyv. Ez is helyes, mert ha még a szépszüli törzshöz tartozó oldalági rokonok is örökösödnének, akkor a megszorításnak alig lenne gyakorlati jelentősége.

Nem eléggé indokolt azonban a képviselői elvet is áttörő az a megkülönböztetés, hogy a javaslat csak az oldalági rokonok örökösödési jogát szorítja meg, a felmenőket nem, úgy, hogy a szépszüliktől származó oldalrokonok nem örökölnék, de maguk a szépszüliők igen, sőt még az ezeknél távolabbi felmenők is. A javaslat ezt azzal indokolja, hogy az ilyen távoli felmenők magas koruknál fogva már gyakran tartásra szorulnak és így az örökség a létfenntartásuk biztosítására szolgál. Ebből a célból azonban elegendő lenne a szépszüliőknek — mert ezeknél távolabbi felmenőkről gyakorlatilag úgysem lehet szó — *holtig tartó hasznélvezetet* engedni a hagyatékon. Így rendelkezik — az elvi kérdést nem érintő kiegészítéssel — a *svájci polgári törvénykönyv* 460. §-a, míg a javaslatnak itt tárgyalat rendelkezésével azonos szabály az 1887. évi zürichi törvénykönyvben található.*

Ha a szépszüli a vagyon állagát öröklő, akkor ez a vagyon rendszerint egy rövid átmeneti idő után ugyanazokra fog szállani, akik elől azt a javaslat — helyes indokokból — a köz javára el akarta vonni.

6. Helyes a javaslatnak az az álláspontja, hogy nem rendelkezik külön az *ági öröklés megszorításáról*. A már ismertetett korábbi tervezetek és javaslatok ebben a tekintetben külön is rendelkeztek, az oldalági rokonok törvényes örökösödési jogát általában korlátozó rendelkezéseken felül és azokon túlmenően.

Még messzebb ment volna ezeknél a Teleszky javaslata, amely az oldalági rokonok közül csak a testvérek örökösödésének engedett volna teret ági öröklés jogcímén.**

Az ági örökösödésre jogosultak körét szűkebbre vonó külön rendelkezés helyénvaló lehet akkor, ha általában a törvényes örökösödés nagyon távoli törzsekig terjed, mert ilyenkor a vagyon eredetének a kimutatása már sok nehézséggel jár és az a visszásság is könnyen előállhat, hogy a vérszerint közeli, de az ági örökösök közé

* Ismerteti az Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez, V. köt. 29. l.

** Ismerteti az Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez, V. köt. 43. l.

nem tartozó rokonnak kizárja az öröklésből olyan távoli rokon, akiben az együvé tartozás eleven érzése az örökhagyó irányában már nincs meg. Az unokatestvérek és ezeknél is közelebbi oldal-rokonok körére korlátozott törvényes örökösdés mellett azonban ezektől a hátrányoktól alig kell tartani, az ezek elhárítását célzó törekvés tehát nem lehet elegendő indok arra, hogy éppen az ági öröklés körét vonjuk szűkebbre, holott a családi összetartozásnak ilyen közeli fokon rendszerint még élénken ható öntudatát a tapasztalat szerint számottevően szokta erősíteni az a tudat, hogy a vagyon is a családból ered és ott szállott apáról fiúra.

7. A javaslat 2. §-ának életbeléptető és átmeneti rendelkezése szerint a törvény kihirdetésének a napján lép hatályba, rendelkezését azonban az 1946. évi április hó 30. napja után folyamatba tett eljárás során *holtta nyilvánított* örökhagyó hagyatékára akkor is alkalmazni kell, ha a bírói határozat a halál idejéül a törvény hatálybalépését megelőző napot állapított meg; ebből a szempontból a halál tényének bírói megállapítása a holtak nyilvánítással egy tekintet alá esik.

A törvénynek ilyen mértékű *visszaható erővel* való felruházása a javaslat indokolása szerint kívánatos azért, mert éppen a közelmúltban sokan tűntek el halálos veszedelemre utaló körülmények között olyanok, akiknek a halála közvetlenül nem bizonyítható és így a közörökléshez fűződő az az érdek, amely a már kifejtettek szerint a törvény megalkotását most időszerűvé teszi, csak igen hiányosan érvényesülhetne, ha az ekként eltűntek hagyatékából nem lehetne a távolabbi oldalrokonokat kizárni. Másfelől — ugyancsak az indokolás szerint — ez a visszaható erő a jogbiztonság szempontjából sem jár megrázkódtatással, mert az eltűnt és vélelmezetten elhalt örökhagyók hagyatékának lebonyolítására — holtak nyilvánítás hiányában — ezideig nem kerülhetett a sor, az utánuk megnyílt hagyatékot tehát még senki sem szerezte meg.

A holtak nyilvánítással kapcsolatban ez a rendelkezés nem aggályos. A holtak nyilvánító ítélet úgyis csak vélelmet létesít az örökhagyó elhalálozása és az elhalálozás időpontja tekintetében; ez tehát — Plósz tanítása szerint — csak azt jelenti, hogy azokat a jogkövetkezményeket, amelyek rendszerint az örökhagyó elhalálozásához kapcsolódnak, a törvény és az annak alapján hozott bírói határozat hozzákapsolja egy más, olyan tényálláshoz is, amely az örökhagyó elhalálozását és annak az idejét legfeljebb csak valószínűvé teszi. Ha azután a törvény az említett joghatásokat nem válogatás és korlátozás nélkül, hanem csak bizonyos kivétellel és megszorítással terjeszti ki a vélelemnek alapjául szolgáló tényállásra, ezt egymagában aligha lehet aggályt keltő törvényhozási önkénynek minősíteni.

Más a helyzet a *halál tényének bírói megállapításával* kapcsolatban.

Ilyen bírói megállapításra két esetben kerülhet a sor.

Az egyik eset az, ha az anyakönyvvezető a haláleset bejegyzését megtagadja, a felügyelő hatóság pedig az emiatt tett panaszt elutasítja és az érdekelt fél az 1904. XXXVI. t.-c. 18. §-a alapján a járásbírósághoz fordul. A másik eset az elhalálozás tényének bírói megállapítása iránt a Pp. 748. §-a alapján indítható keresetnek az esete. Ennek akkor van helye, ha az elhalálozás ténye közokirattal nem igazolható és azt a Pp. 732. §-ában meghatározott érdekeltnek más módon akarják behozonyítani.

Az első esetben a bíróság az anyakönyvvezetőnek és az ő felügyelő hatóságának az intézkedése, illetőleg mulasztása ellen nyújt orvoslást; kétségtelen tehát, hogy a felet abba a helyzetbe kell hoznia, amelyben akkor lenne, ha az anyakönyvvezető már eredetileg megfelelően teljesítette volna a bejegyzést, mert enélkül a félnek az anyakönyvvezető helytelen intézkedése vagy mulasztása által okozott sérelme egészen, vagy részben orvosolatlanul maradna. Ilyen esetben az állam kártérítési felelősségének a kérdése is előtérbe kerülhet és az állam esetleg ezen az alapon lenne kénytelen az oldalági rokonnak kiadni azt az értéket, amelyet, mint hagyatékot megszerzett. Ha pedig ekként a haláleset bejegyzésének a járásbíróság által történő elrendelése esetében nem alkalmazható a javaslat 2. §-ának a törvényt visszaható erővel felruházó rendelkezése, akkor nem lenne indokolt annak a Pp. 748. §-a alapján a törvényszéknél indított perben hozott megállapító ítélettel szemben való alkalmazása sem, mert ennek a kétféle bírói megállapításnak az anyagi előfeltételei azonosak, azonosaknak kell tehát lenniük a következményeiknek is.

8. A polgári törvénykönyv tervezete (1810. §.) és annak a javaslata (1543. §.) az állam törvényes örökösdési jogának megállapításával kapcsolatban rendelkezett arról is, hogy az államkincstár a reáharult örökségek értékét szegényügyi, kórházi, munkás- és gyermekvédelmi, vagy iskolai alapítványokra, vagy más egyetemes célú jótékony intézményekre fordítja. A Mt. javaslatából ez a rendelkezés kimaradt.

Habár az itt tárgyalt javaslat nem rendelkezik közvetlenül vagy kifejezetten az államkincstár örökösdési jogáról, mégis időszerűvé teszi az állásfoglalást az érintett kérdésben, tekintettel arra, hogy a javaslatnak nyilvánvaló és az indokolásban is bevallott célja a közöröklés érvényesülési területének a kiterjesztése.

Az államkincstárra háruló örökségeknek meghatározott célra lekötését helyesnek tartanám, mivel az állam folyó bevételeinek olyan mérvű növelését, amely az államháztartás szanálása szempontjából jelentős lenne, az örökségekből — kivált rendes körülmények között — úgysem lehet várni, ehelyett egy-két közérdekű intézménynek a létrehozásával vagy talpraállításával és megerősítésével a szóbanlévő vagyon sokkal jobb szolgálatot tehetne a közösségnek. A kérdésnek tüzetesebb tárgyalása azonban túlmenne ennek a dolgozatnak a keretein.

Dr. Vincenti Gusztáv

2.

A két szakaszos törvényjavaslat — amely kétségtelenül mélyreható változást jelent törvényi örökösödési rendünkben — a maga lapidaritásában úgy hat, mintha csupán az öröklési jogpolitikát érintené, dogmatikai vonatkozások nélkül. Akik a közöröklés kiterjesztését régtől fogva óhajtották, a javaslatot, amely a törvényi örökösödést radikálisan a nagyszülői parentélánál lezárja, a javaslatot örömmelköszöntik. A javaslat kitűnően megszerkesztett indokolása az alapul szolgáló társadalompolitikai elvet nem kíséri harsogó zenével; a javaslat nem készül hivalkodó kirakattörvénynek. De ez az indokolás már rámutat azokra a visszahatásokra, amelyeket az új jogszabály a változatlanul maradt jogszabályok területén előidéz. Az indokolás szellemében kívánunk néhány megjegyzést tenni a javaslatra.

A javaslat szabályának várható casuistikájából Nizsalovszky Endre emelte ki azt a nem is ritka eshetőséget, hogy az örökhagyó után maradt két unoka — akik az új szabály értelmében is hivatva vannak az öröklésre és a harmadik unoka gyermeke, aki a nagyszülői parentélán kívül esve, már nem jogosult az öröklésre. A halálozási időpont véletlenének erős beleszólása az öröklési rendbe nem kivételes jelenség és ha méltánytalan is az adott eseti alakulás, az elv töretlensége nagyobb érdek. Azonban éppen a közöröklés jogpolitikai elgondolása szempontjából az eset egy hiányosságra tereli a figyelmet. A javaslat nem juttatja ugyan kifejezésre, de kézenfekvő az az intenció, hogy a törvényi öröklés megszorítása az állam öröklési jogát kívánja rangsorban előbbre juttatni. Mai jogunk szerint az állam akkor örököl, ha nincs rokon; a javaslat nyomán az állam akkor fog örökölni, ha nincs öröklésre hivatott — a nagyszülői parentélán belül eső rokon. A távolabbi rokon kizárását tehát az indokolja, hogy az örökség az államra szálljon. A fenti esetre a javaslat intenciója megfeneklik — a növekedéjog szabályán. (MMT 1787. §.) Az öröklés ugyanis az új szabály folytán akképp fog alakulni, hogy a hagyaték az öröklésre jogosult két unoka között oszlik meg, mert a harmadik unoka — akinek leszármazója már nem hivatott az öröklésre, kiesőként jön számba és a hagyaték a nagyszülői parentélán belül eső öröklésre hivatott unokákat illeti. (Toth Lajos mutatott rá a növekedéjogról írott munkájában, hogy a növekedéjog nemcsak a végrendeleti öröklés jelensége). Ime az eredmény: a javaslatnak az a szabálya, amely az államnak kívánná a hagyatékot juttatni — nem az államot fogja gazdagítani, hanem azokat az új szabály értelmében is öröklési jogosultakat, akik a mai szabály mellett örökösstársul jelentkeznének és akik az új szabályba foglalt öröklési jog megszorítása folytán többet kapnak,

mint amennyi mai szabályunk mellett reájuk jutna. Helyénvaló volna tehát, ha az öröklési jogból kizárt távolabbi rokon helyébe az állam örökösi joga mondatná ki kifejezetten. Enélkül a megmaradó öröklésre hivatottak praeter-intentionalis meggazdagítása következne be.

Második megjegyzés. A 2. § szerint: a törvény kihirdetésének napján *lép hatályba*. A folytatólagos, alább tárgyalandó szövegből világosan kitűnik, hogy a hatálybalépés kifejezést a javaslat akként kívánja érteni, hogy a szabály azokra a hagyatékokra alkalmazandó, amikor az örökhagyó a törvény kihirdetése után (esetleg a kihirdetés napján is?) hal meg. Reméljük, hogy a gyakorlatban nem fog a szövegezés zavarokat okozni.

Kivételesen alkalmazni kell az új szabályt az 1946 április 30-a után folyamatba tett holttanulmányítási eljárás során holtan tanulmányított egyén hagyatékára is. (Erre a rendelkezésre utalt fenti megjegyzésünk) Ez a rendelkezés nyilván összefügg azzal, hogy az itt érintett szabály folytán »uratlanná« váló hagyatékok a tervezett zsidó kártalanítási alaphoz jussanak.

A harmadik megjegyzés a nemzetközi magánjogi összefüggésre kívánja a figyelmet felhívni. A javaslat nem tesz különbséget az öröklésből kirekesztett távolabbi rokon állampolgársága szerint; a távolabbi rokon egyképpen nem hivatott az öröklésre, akár magyar állampolgár, akár külföldi. Mai nemzetközi magánjogi szabályunk — amelyet Szász István (Nemzetközi magánjog 503. sz.) korábbi ellentétes bírói döntésekre hivatkozással helytelenít — a külföldi magyarországi ingatlanvagyonban való öröklésre a magyar magánjog szabályát alkalmazza. A külföldi örökhagyó külföldi örököse — ha a nagyszülői parentélán túl esik — nem kaphatja meg a hagyatékhoz tartozó magyarországi ingatlant. Alig hisszük, hogy a külföldi, aki hazai joga szerint az öröklésre jogosult volna — ebbe az elrendezésbe belenyugodnék, pláne abba, hogy a saját hazai joga szerint neki jutandó örökség — a magyar államra szálljon. Ezt nyilván a javaslat sem akarhatta. Idevonatkozó intézkedés tehát, amely ezt megelőzné, szükségesnek mutatkozik.

Ez az eset felveti a nemzetközi magánjogi retorsio problémáját. Igaz ugyan, hogy a retorsiónak akkor van helye, ha a külföldi — állampolgársága miatt kerül hátrányosabb helyzetbe, mint a belföldi. Itt nincs szó ilyen, az állampolgársághoz igazodó eltérő bánásmódról. De vannak oly nemzetközi magánjogi szabályok, amelyek olyankor is alkalmaznak retorsiót, — nem is indokolatlanul — ha oly szabályról van szó, amely nem tesz különbséget állampolgárság szerint, nem teremt rosszabb helyzetet a külföldi állampolgár terhére, de viszont a belföldi jog által nyújtott

Írógép, számológép

vétel-csere-eladás-javítás

Winternitz Dixi írógépszaküzlet

Budapest, VI., Podmaniczky-u. 1. T.: 123-251

TRIUMPH és EVEREST írógépek vezérképviseletek

oltalom kisebb, mint aminőt a külföldi saját hazai joga nyújt. Ismert példa a házasságon kívül született gyermek tartási igénye. A német E. G. 12. §-a azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a külföldi nem támaszthat oly igényt, aminőt saját hazai joga szerint a német állampolgár (mindegy, hogy az állam saját polgárával egyezően) nem érvényesíthet. A kedvezőbb jogszabály nagyobb oltalmát tehát ez a szabály megvonja. Feltételezhető tehát, hogy a külföldi bíróság a magyar állampolgár távolabbi rokon öröklésre hivatottságát a magyar szabályra hivatkozással meg fogja tagadni. Ha sokszor történt hivatkozás »adós ország« jellegünkre, megfelel a valóságnak a jelzett vonalon, hogy mi inkább »várományos ország« vagyunk, mint »örökhagyó ország«. Célszerű volna tehát, ha a szabály ereje csak magyar állampolgárokra szoríttatnék.

Utolsó megjegyzésünk a megajándékozottak felelősségére vonatkozik. Mai bírói gyakorlatunk a köteles rész védelme szempontjából az inofficiosus ajándék megtámadásánál különbséget tesz a »család körén belül és a család körén kívül« megajándékozottak között. Több megajándékozott esetében a család körében megadományozottak úgy tekintendők, mintha egyidőben kapták volna az adományt; tehát arányosan felelnek, a család körén kívül megadományozottak pedig sorrendben felelnek, mégpedig a legkésőbb megadományozott elsősorban. Minő szabály fog érvényesülni az új szabály után? Vajon melyik kategóriába (az együttes arányos felelősség szerint-e, vagy az egymásutáni sorrend szerint) fog esni a többi megadományozott »távolabbi rokon«. Igazságos

az volna, ha a többi megadományozott rokon együttesen és arányosan felelne, még ha különböző időpontban is jutottak az adományhoz. Feltehető az örökhagyóról, hogy valamennyi megadományozott rokont részeltetni akarta vagyonából és nem volna helyes, ha az adomány időrendje folytán az egyik teljesen el-esnék az adománytól, a másik pedig egészében megtarthatná. Ezt nyilván a gyakorlat — külön szabály nélkül is így fogja elbírálni, de mint a javaslat egy távolabbi kisugárzására, helyes volt erre a vonatkozásra is felhívni a figyelmet.

Érdemes lesz talán megemlíteni, hogy az MMT 1794. § 2. bek. az államkincstárt megelőző örökjogot juttat az örökhagyó házastársa rokonainak, a házastársról az örökhagyóra szállott vagyon tekintetében, de a házastárs rokonainak biztosított ez az öröklési jog a nagyszülőparentélán belüli rokonokra van korlátozva.

(A fenti kifejtés a javaslat azon hypothetikus értelmezésén alapszik, hogy a »nagyszülője« megjelölés az örökösödésre igényt tartó nagyszülőjére kíván utalni. Ezzel szemben a javaslat a nagyszülő alatt az örökhagyó nagyszülőjét érti — tehát olyan személy is örökölhét, akit az örökhagyóval a nagyszülői ágban távolabbi rokonság kapcsol össze. A nagyszülői ágon túli rokonok kizárása e szerint az örökhagyó nagyszülői ágán túleső oldal-rokonokra vonatkozik, de az örökhagyó nagyszülői ágán belül a leszálló örökség korlátozva nincs. Örökös lehet tehát az is, aki az örökhagyó nagyszülőjéhez viszonyítva már dédunoka, ükunoka is lehet.)

Dr. Beck Salamon.

A földreform befejezésének előmozdításáról szóló törvény

Meggyőződéssel valljuk a földreform szükségességét an et quando egyaránt. És hogy félreértés ne essék: annak a földreformnak a szükségességét, amelyet az 1945. évi VI. t.-c.-kel törvényerőre emelt 600/1945. M. E. számú rendelet (R.) valósított meg. Ez az állásfoglalásunk nemcsak a földművesnép gazdasági és társadalmi elesettségét, felemelkedésének a multban szinte reménytelen voltát tartotta szem előtt, hanem azt is, hogy örökre eljárt szotta fennmaradásához való igényét az az Európában évtizedek óta egyedülállóan mondható földbirtokrend, amelynek hasznélvezői — egy Európaszerte egyedülálló privilégium hasznélvezői — integrálisan alkalmatlanoknak bizonyultak arra, hogy gazdaságilag is kivételesen megalapozott politikai hatalmukkal az országot a pusztulástól megmentsek.

A bírálat elvi alapjainak kijelölésénél arra is rá kell mutatnunk, hogy a földreform magánjogias szemléletű megoldása Magyarországon — különösen az adott helyzetben — lehetetlen. Helytelen nyomon haladnánk tehát, ha a magánérdek sérelmét tennénk szemléletünk sarkpontjává. Ez az álláspontunk korántsem

jelent azonban annak elismerését, hogy a földreformmal kapcsolatos magánjogi (különösen örökjogi) kérdések és következmények sommás negligálása helyes és célszerű volt. A rendezés első lázában ez még menthető. Akkor azonban, amikor a reform befejezésére utaló törvény megalkotására kerül sor, ez a mulasztás indokolt bírálatot vált ki.

Előjáróban még egyet: vannak jogszabályok, amelyek forradalmat petrifikálnak. Ilyen a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földművesnép földhözjuttatásáról szóló R. is. Az emberi haladás legmaradandóbb eredményeit azok az államhatalmi megnyilatkozások és jogszabályok tartalmazzák, amelyek forradalmakeredményeit vagy forradalmak elhatározásait rögzítették meg. A forradalmat petrifikáló jogszabály sem mondhat le azonban a neki kijáró törvénytiszteletről és az érvényesüléséhez nélkülözhetetlen jogrendről.

I.

A Nemzetgyűlés által elfogadott, a »telepítésről és a földreform befejezésének előmozdításáról« szóló 1946: IX. t.-c. miniszteri indo-

kolása rámutat azokra a közlekedési és kézbesítési nehézségekre, amelyek következtében a Községi Földigénylő Bizottságok »igen sok esetben olyan ingatlanokat is megváltás alá vontak, illetve elkoboztak, amelyekre a rendelet nem adott lehetőséget«. A törvény rendelkezéseinek tengelyében ehhez képest a szóbanlevő jogellenes intézkedések folytán előállott tényleges helyzet rendezése áll.

A törvény 19. §-ának első bekezdése a kérdést annak kijelentésével oldja meg, hogy »az 1946. évi január 1. napja előtt a földreform céljára igénybevett és kiosztott ingatlant a tulajdonosnak visszaadni nem lehet«. Figyelemmel az előbbieken ismertetett miniszteri indoklásra, amely szerint a jogellenes igénybevétel és kiosztás a Községi Földigénylő Bizottságok intézkedéseivel áll összefüggésben, nyilvánvaló, hogy a hivatkozott rendelkezés csupán azokra az ingatlanokra vonatkozik, amelyeket a földreform végrehajtására hivatott Községi Földigénylő Bizottságok vagy esetleg Megyei Földbirtokrendező Tanácsok vettek igénybe, illetve osztottak ki. Bár ennek az értelmezésnek a helyessége a miniszteri indoklásból és a jogszabályértelmezés általános szabályaiból is következik, nem lett volna haszontalan annak félreértést nem tűrő kijelentése, hogy ez a rendelkezés csupán a földbirtokrendező eljárásban hatáskörrel bíró valamelyik hatóságtól származó igénybevételre és kiosztásra vonatkozik, mert nyilvánvalóan történtek olyan — nem a szó technikus értelmében vett igénybevételek és kiosztások — magánfogalások, amelyek ügye feltétlenül megoldásra vár. Abból, hogy a törvény ezekről a foglaltsokról nem tesz említést, kétségtelennek látszik, hogy ezekkel szemben a jogaiban sértett fél a törvény rendes útján, sommás vagy rendes birtokperrel kereshet orvoslást. Rá kell mutatnunk arra is, hogy a törvény 19. §-ának idézett első bekezdése az 1946. január 1. napja előtt történt igénybevételt és kiosztást *együttes* feltételekként határozza meg, hogy tehát a hivatkozott törvényhely alapján a visszaadás nem tagadható meg, ha pl. az igénybevétel 1946. január 1. napja előtt, viszont a kiosztás 1946. január 1. napját követően történt, valamint akkor sem, ha az igénybevételt és a kiosztást a tényleges birtokbalépés a megjelölt határideig nem követte. A törvény a miniszteri indoklásból kivehetően, a földhözjuttatottak közötti bizonytalanságnak igyekezett a kérdés ilyen rendezésével véget vetni. Ennek a szempontnak fokozottabb szolgálatát jelentette volna az előbbieken csak példázóan felsorolt alternatívák kimerítő rendezése, annál is inkább, mert ennek hiányában a törvény rendelkezései ellenére is jelentős számban fognak olyan vitás kérdések felmerülni, amelyek a kétségtelenül fennforgó nyugtalanságot továbbra is ébren tartják.

Ami már most a rendelkezés lényegét illeti, sajnálatosnak kell minősítenünk a törvénynek azt az irányzatát, amellyel a fennálló

jogot a jogellenesen megvalósított tényleges helyzethez igyekeznek idomítani. Kétségtelen, hogy termelési és politikai szempontból egyaránt kívánatos a földhözjuttatottak közötti nyugtalanságot kiküszöbölni. Hátrányos és aggályos azonban arra praecedens teremtene, hogy a jogszabály ellenére nagyobb számban kieroszakolt tények ereje nagyobb, mint a megalkotott jogszabály maradéktalan végrehajtására irányuló akarat.

Sajnálatos, hogy a törvény eltér attól a bölcs és kiegyenlítő módszertől, amelyet az Országos Földbirtokrendező Tanács 4. számú elvi határozata tartott szem előtt, amidőn kimondotta, hogy amennyiben »valahol a jogorvoslatok elintézése előtt a tulajdonost megillető 100 holdakat is kiosztották volna, ezeket a folyó gazdasági esztendőre kishaszonbérleteknek kell tekinteni«. Nyilvánvaló, hogy a kishaszonbérleti megoldás józan kompromisszumot jelentett, amely nemcsak a jogrend védelmét tartotta szem előtt, hanem azt is, hogy az elsőfokú határozat alapján birtokba jutott gazdálkodót a földből hatalmi szóval egyszerűen kimozdítani nem lehet és hogy számára olyan átmeneti időszakot kell biztosítani, amely alatt a rendelkezésre álló földbirtokpolitikai eszközökkel megfelelő földhözjuttatásáról gondoskodás történhetik. Nem jelentett volna jelentős sérelmet az sem, ha a törvényhozás az ekként kishaszonbérletté átminősített jogellenes juttatást az eset körülményeihez képest további egy vagy két esztendőre meghosszabbíthatónak jelentette volna ki.

Kifogásolható, hogy a törvény az 1946. január 1-i fordulópontot tekinti irányadónak, holott az O. F. T. már korábban akként rendelkezett, hogy 1945. október 1. napja után ingatlanok további birtokbavétele és kiosztása csupán az O. F. T. hozzájárulásával lehetséges; e rendelkezést követően ugyanis a jogszabályok jóhiszeműen téves értelmezéséről nem lehet szó. Nagyon kevésbé meggyőző ebben a vonatkozásban a miniszteri indoklásnak a közlekedési és kézbesítési nehézségekre vonatkozó utalása. Aggályos azonban a hivatolt rendelkezés azért is, mert teljességgel figyelmen kívül hagyta annak vizsgálatát, hogy a jogszabályellenes igénybevétel, illetve kiosztás kinek a javára történt. Nyilvánvaló, hogy az alsófokon eljáró földbirtokrendező hatóságok nem egy esetben nem csupán az igénybevétel, hanem a juttatás kérdésében is törvénytörő határozatokat hoztak. Nincsen elfogadható indoka annak, hogy a R. 38. §-ában foglaltak ellenére jogellenesen juttatott földből az igénylő kimozdítható ne legyen.

A földbirtokrendező eljárás során ismételtelen megtörtént az is, hogy a R. 38. §-ának 3. pontja szerint nem kizárt, de olyan igénylők részesültek juttatásban, akik nyilaskeresztes, vagy egyéb nemzetiszocialista irányzatú pártnak tagjai voltak, vagy akik egyébként az országrontó mozgalmakban résztvettek. Ha még érthetőnek is látszik, hogy a törvényhozó a befejezett tények

előtt általánosságban deferált, mégis az elvi szimmetria híján szűkölködőnek érezzük azt a rendelkezést, amely adott esetben azzal a következménnyel is járhat, hogy a jogellenesen igénybevett és kiosztott ignatlanból juttatásban részesült »kis nyilas«, immár a törvény által is szankcionáltan megmaradt annak a földnek a birtokában, amelyet a Nemzetgyűlés politikai bizottsága a nemzeti ellenállásban és a németellenes szabadságharcban kimagasló érdemeket szerzett birtokosnak meghagyni rendelt.

A törvény 19. §-ának második bekezdése és 20. §-ának első bekezdése alapján, a R. 14. §-a alá eső parasztbirtokosnak a fentiekben ismertetett szabály ellenére természetben visszaadásra van igénye akkor, ha egész ingatlana 50 kat. holdnál kisebb.

A R. 14. §-a alá eső, 50 kat. holdnál nagyobb birtokkal rendelkező parasztbirtokosnak minden esetben azonos értékű, megfelelő csereingatlant kell adni a kiosztott ingatlanhoz legközelebb eső olyan ingatlanból, amely a földreform céljára igénybevételre, azonban csak akkor, ha a 19. §. második bekezdése értelmében kimozdítottak igénye már kielégítést nyert. Tehát az 50 kat. holdon aluli parasztbirtokból kimozdított juttatott helybeli csereingatlannal történő kártalanításra vonatkozó igénye, megelőzi az 50 kat. holdon felüli parasztbirtokosnak helybeli csereingatlannal történő kártalanításra irányuló jogosultságát.

Az egyéb jogtalan igénybevételt szenvedettek a R. 12. §-ának utolsó bekezdése alapján megváltást szenvedettekkel egyenlő elbírálás alá kerülnek. Ezeknek ugyanis »valóságos és teljes becsértéknek megfelelő kártalanítást kell fizetni«. Ezzel hatályát veszti az 5600/1945. M. E. számú rendelet (III. Vr.) 8. §-a, amely szerint a R. 12. §-a utolsó bekezdésének alkalmazása esetén ha a megváltást szenvedő okleveles gazda, illetőleg a gazdálkodásban megfelelő gyakorlattal rendelkezik és a gazdálkodás élethivatása, számára első sorban az ország más részében kell azonos minőségben ingatlant juttatni, ennek hiányában pedig az állami elővásárlási jog gyakorlásával kapcsolatban kell előnyben részesíteni.

A R. 14. §-a alá nem eső gazdálkodó igénye ilyen módon gyakorlatban kártalanítási igényné fog átfordulni, ami a III. Vr. 8. §-ának hatályon kívül helyezése folytán azzal a további következménnyel is jár, hogy még elegendő csereingatlan megléte esetén sincs természetbeni kárpótlásra joga annak az okleveles gazdának, akinek a gazdálkodás nem élethivatása.

A földreform befejezésének előmozdítását célzó 1946: IX. tc. a valóságos és teljes becsértéknek megfelelő kártalanítással kapcsolatban csupán elvi kijelentésre szorítkozik. Abból, hogy a törvényjavaslat egyéb vonatkozásban (26. §) a valóságos és teljes becsértéknek megfelelő kártalanítást öt év alatt rendeli kifizetni, okszerű következtetés vonható arra, hogy hasonló rendelkezés hiányában ez a kötelezettség a törvény

20. és 21. §§-ai szerint történő kártalanításnál nem áll fenn.

Nyilvánvaló, hogy az ország jelenlegi gazdasági helyzetében és állandó pénzürték hiányában, a kártalanítás összecszerűségének megállapítása és a kártalanítás kifizetése időpontjának megjelölése csaknem lehetetlen. Az eljárási szabályok megalkotására vonatkozó törvényhozói kijelentés és annak meghatározása, hogy a békekötéstől számított hány esztendő alatt kell a kártalanítás összegét megállapítani és kifizetni, annál is inkább kívánatos, mert e nélkül félt, hogy a további földbirtokrendező eljárások során tömegesen fognak olyan határozatokat hozni, amelyek az igényjogosultakat kártalanításra szorítják és ezzel későbbi időpontban az ország teherbíró képességét nagy mértékben igénybevevő fizetési kötelezettségeket fognak a földbirtokrendezéssel kapcsolatban az államra róni.

II.

A törvény 22. §-a a R. 23. §-a harmadik bekezdésének azt a rendelkezését helyezi hatályon kívül, amely szerint az osztatlan közös tulajdonban álló ingatlan megváltása esetén minden egyes tulajdonostársnak joga van a R.-ben foglalt megkülönböztetés szerint az őt illető területre mentességet igényelni, feltéve, hogy az 1939. szeptember 1. napján fennállott telekkönyvi állapot szerint tulajdonos volt. (A III. Vr. 4. §-ának második bekezdése értelmében az ott megjelölt esetben az 1944. január 1. napján fennállott tényleges állapotot kellett alapul venni.) A törvény nem csupán a R. 23. §-ában érintett osztatlan közös, hanem az együttes gazdasági kezelés és irányítás alatt állott, telekkönyvileg vagy természetben megosztott ingatlanok tekintetében is akként rendelkezik, hogy összesen csupán 100, 200, illetve 300 kat. hold¹ mentes a megváltás alól. A miniszteri indokolás szerint ennek a rendelkezésnek törvénybeiktatása azért mutatkozott kívánatosnak, mert »egyes ingatlan-tulajdonosok (földbirtokosok) megelőző földbirtokpolitikai rendelkezéseken okulva, ingatlanaikat, illetve ingatlanaik egy részét, jó előre gyermekeikre, illetve családtagjaikra iratták át anélkül, hogy a gazdaság egységes kezelésében bármi változás is történt volna«. A miniszteri indokolás ezek szerint a R. 23. §-ának felrététele a számbajöhető esetek egy részéből leszűrt tapasztalatra alapítja. Kétségtelen azonban, hogy nem csupán a földreform feltételezése folytán, hanem sokszor évtizedekkel ezelőtt örökösödés, ajándékozás, élők közötti vagyonmegosztás és egyéb okokból is, olyan osztatlan közös, vagy telekkönyvileg megosztott, de közös eredetű ingatlanok keletkeztek, amelyeket most a törvény 22. §-a a megváltás szempontjából egybefoglalni rendel. Az együttes gazdasági kezelés, de még inkább az együttes gazdasági irányítás ismérve sok vitára és a földbirtokrendező eljárás során nem mindig aggálytalan tényállás megállapításra fog okot szolgáltatni. Ha a természetben megosztott tulaj-

¹ R. 11. I. Vr. 23. R. 14. és 15. §§.

doni illetőségen folytatott házi kezelés ellenére az együttes gazdasági kezelés és irányítás alapján különböző ingatlanok földbirtokpolitikai szempontból kommasszalhatók lesznek, nyilvánvaló, hogy sokszor csupán széleskörű bizonyítás útján lesz a tényállás felderíthető, ami ismét az eljárás elhúzódását és a törvényjavaslat által kiküszöbölni szándékolt bizonytalanság ébrentartását fogja eredményezni.

A tervezett rendelkezés helyett célszerűbb lett volna annak törvénybe iktatása, hogy amennyiben a R. hatályba léptét megelőző tíz éven belül a tulajdonos ingatlanát akként osztotta meg, hogy azt házastársára, leszármazójára (törvényes, törvényesített, vagy örökbefogadott gyermekére) vagy leszármazójának házastársára ruházta át és az átruházott ingatlan hasznélvezetét, vagy birtokát, akár mint hasznélvező, akár mint hasznóbérlő, akár egyéb jogcímen magának tartotta fenn, az ingatlan az átruházás ellenére földbirtokpolitikai szempontból egy tulajdonos ingatlanaként bírálendő el.

III.

A törvény 17. §-a a R. 4. §-át további elkobzási okkal egészíti ki. Eszerint elkobzandó azoknak az ingatlanai, akik 1944 október 15-e után személyükre egyénileg megállapítható kényszer nélkül Németországba, vagy német megszállás alatt álló területre távoztak és lakóhelyükre, illetve birtokukra 1945 október 31. napjáig vissza nem tértek.

A rendelkezés, amely lényegében az igazolási joganyagba eső 3300/1945. M. E. számú rendeleten alapul, kényszerhelyzet fennállását vélelmezi arra nézve, aki mint katonai, vagy munkaszolgálatos az ország területét zárt alakulattal, mint abba beosztott, hagyta el. A vélelmet a Nemzetgyűlés földmívelésügyi és igazságügyi bizottsága azzal korlátozta, hogy nem vélelmezhető a kényszerhelyzet azoknál, akiknek katonai vagy munkaszolgálatos behívása eredeti lakóhelyükről való önkéntes elmenekülésük után más helyről történt. Más vonatkozásban¹ már kifejtettük, hogy a 3300/1945. M. E. sz. rendelet sok esetben alkalmazhatatlanná vált, mert voltak, akik az igazolási eljárásból csekélyebb súlyú minősítő tétellel, vagy akár igazolással kerültek ki, bár befolyásuk közrehatott abban, hogy mások német megszállott területre menekültek, akik viszont a 3300/1945. M. E. sz. rendelet alapján állásvesztésre voltak, vagy lettek volna ítélandók. A tapasztalat azt mutatta, hogy az ebben jelentkező aránytalanság sértette az igazoló bizottságok méltányossági, illetve igazságérzetét, ami számos esetben a jogszabály parancsoló rendelkezése ellenére alkalmazásának mellőzéséhez vezetett. Már ebből az okból sem tartjuk célszerűnek a végeredményben mégis csak csekélyebb jelentőségű joganyagban be nem vált jogszabálynak földbirtokpolitikai vonatkozásban történő felélesztését. Tagadhatatlan azonban az is, hogy a R.

4. §-ában felsorolt és a törvény 17. §-ában meghatározott elkobzási okok között kirívó súlykülönbség mutatkozik. A R. 4. §-a a hazaárulók, nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta vezetők, Volksbund-tagok, háborús és népellenes bűnösök földbirtokait rendeli az 5–6. §-ok által megvont keretek között elkobozni. Ezek az elkobzási okok tehát a nyilas és fasiszta rendszerekben számottevő személyes tevékenységet kifejtett és ekként vitán felül álló alanyi bűnösséggel terhelt személyeket érintenek. Ezzel szemben a törvény 17. §-a azonos jogkövetkezményt fűz a távollét, illetve a késedelmes visszatérés tényéhez.

Ugyanakkor, amikor a törvény 17. §-a ingatlanvagyonának és ehhez tartozó, a gazdálkodás célját szolgáló ingóvagyonának elkobzásával sújtja az önkéntesen nyugatra távozottat, teljességgel figyelmen kívül hagyja azt a gyakori esetet, amidőn a zárt alakulatban nyugatra távozott és katonai szolgálatot teljesített személy még a mai napig sem tért vissza, holott kétségtelen, hogy a Németországban, illetve német megszállás alatt álló területen tartózkodó személyek, kevés kivétellel, amennyiben ez szándékukban állott, Magyarországra már visszatérhettek. A szóbanlevő rendelkezést tehát az arányérzék hiánya is jellemzi.

A R. 6. §-ának felsorolása szerint csupán a nyilas, nemzetiszocialista és egyéb fasiszta szervezetek vezetőinek, törvényhozóinak és fontosabb szerepet vitt tisztségviselőinek ingatlanai esnek elkobzás alá, tehát azoknak az ingatlanai, akik a Népbírószági rendelet 13. §-ának 3. pontja értelmében háborús bűnösök. A R. 6. §-a nem terjed ki a Nrn. 12. § 2. pontjába ütköző valamennyi népellenes bűnösre, a hivatkozott rendelkezés értelmében ugyanis népellenes büntetben bűnös az is, aki fasiszta, illetőleg demokráciaellenes pártban tagként tevékeny működést fejtett ki, míg a R. 6. §-a az egyszerű tagságot csak a nyilas és egyéb fasiszta rendvédelmi alakulatok tekintetében jelöli meg elkobzási okként. Ugyanakkor, amikor a R. továbbra is hatályban maradó 4–6. §-ai értelmében esetleg az sem szenved elkobzást, aki a Nrn. 12. §-ának 2. pontja értelmében népellenes büntetben bűnös, az 1945 október 15. napja utáni távollét ténye egymagában elkobzási okul szolgál. E helyütt rá kell mutatnunk azonban arra, hogy a földbirtokrendező eljárás során sokszor juttatásban részesültek nyilas vagy egyéb nemzetiszocialista jellegű párt tagjai. Az elmondottak alapján meglehetősen tarka kép bontakozik ki előttünk: az otthon maradt »kis nyilas« juttatásban részesül, a »nyugatos« vagyonelkobzást szenved, a zárt alakulatban nyugatra távozott, de utóbb önként künnmaradt, katonai állományban állott személy pedig sem elkobzást, sem megváltást nem szenved.

A földreform befejezése ilyen módon nem mozdítható elő. Hasonló aránytalanságok és belső ellentmondások meggátolják, hogy a kérdés belátható időn belül nyugvópontonra jusson. Egy joganyag területén és egy időben nem érvényesülhet az ország romlását okozott irányzatok valóságos és fel-

¹ Lásd J. K. 1–2 számban az igazolási eljárás válsága c. cikket.

tételezett támogatóival szemben egyfelől a mindent feledő megbocsátás, másfelől a kérlelhetetlen és még az egyéni elbírálást is feleslegesnek ítélő szigor.

IV.

Az 1946: IX. tc., amint azt 22. §-ával kapcsolatban láthattuk, nem csupán a tényleges helyzetből adódó kérdések megoldására törekedett, hanem az eljárás során szerzett tapasztalatok alapján a R. egyes rendelkezéseit módosítja is. Amennyiben a R. valamelyik rendelkezésének módosítása célszerűnek mutatkozott, a törvény a módosítás keresztülvitelére valóban kedvező alkalomként kínálkozott, mivel további módosításoknak későbbi időpontban külön jogszabállyal keresztülvitele a földbirtokrendező eljárás újabb elhúzódnását eredményezhetné.

Éppen azért sajnálatos, hogy a törvény nem foglalkozik a R. 46. §-ának mellőzhetetlenül szükséges módosításával.

Nem tartható fenn mindenekelőtt az a különbségtétel, amely szerint a fasiszta törvények értelmében zsidónak tekintett földingatlan tulajdonosok csupán akkor érvényesíthetnek visszajuttatási igényt, ha magyar állampolgárok.

Dr. Hajdu István, a zsidókra vonatkozó földbirtokpolitikai jogszabályok egyik kodifikátora, könyvében¹ rámutat arra, hogy a korlátozó rendelkezések egyaránt vonatkoznak magyar és nem magyar honos (külföldi) személyekre. Az akkori gyakorlatnak megfelelő álláspontja szerint »a 8360/1939. M. E. sz. rendelet 7. §-ában megjelölt korlátozás csupán annyi, hogy ha az átengedésre kötelezés alá eső személy külföldi állampolgár, a földművelésügyi miniszter a külügyminiszterrel egyetértve határoz. A földművelésügyi miniszter azonban nincs arra kötelezve, hogy határozatában ezt az átengedésre kötelezettel szemben kifejezésre juttassa. Ebben a vonatkozásban az átengedésre kötelezett részéről jogorvoslatnak sincs helye. Az érdekelt személyt nem érinti, hogy a földművelésügyi miniszter a külügyminiszterrel egyetértve határozott-e, vagy sem«. Azonos maradt a helyzet az 1942: XIV. tc. hatálybalépése után is. Mivel a zsidókra vonatkozó fasiszta jogszabályok értelmében az a körülmény, hogy a zsidónak tekintett személy magyar honos vagy külföldi. Közömbös volt, nincs indok arra, hogy a R. ama rendelkezése, amely szerint a külföldi honos zsidó ingatlanának visszajuttatását nem igényelheti, hatályában továbbra is fennmaradjon.

A R. 46. §-a és az I. Vr. 68. §-a értelmében nem juttatható vissza a zsidónak tekintett tulajdonostól elvett földingatlan, »ha azon olyan tulajdonos vagy kishaszonbérlet gazdálkodik, aki a R. rendelkezése szerint is juttatásra igényjogosult«. Az idézett jogszabály világos értelme szerint tehát a zsidónak tekintett személy nem igényelheti vissza földingatlanát, ha azon — bár a fasiszta jogszabályok által elrendelt igénybevétel következményeképpen — olyan igényjogosult gaz-

dálkodott, aki a R. rendszerében is igényjogosult. A 46. §. nyelvtani értelme alapján is nyilvánvaló, hogy a R. a megalkotását megelőző időben bekövetkezett jogállapotot kívánta megrögzíteni. Merőben jogszabályellenes tehát egyes földbirtokrendező hatóságok által követett az a gyakorlat, amely szerint a R. hatálybaléptét követően birtokba helyezett vagy a földbirtokrendező eljárás során fellépett igénylő igénye a zsidónak tekintett személy visszajuttatási igényét megelőzi. A törvény 21. §-ának második bekezdése mégis burkoltan és a 19. §. első bekezdésének időbeli elhatárolása nélkül az ezzel kapcsolatos jogszabályellenes intézkedéseket szankcionálja.

A R. 46. §-ának harmadik bekezdése értelmében a fasiszta törvények által zsidónak tekintett személy nem érvényesíthet visszajuttatási igényt, ha ingatlanát 1938. március 1. napját követően visszerthesügylettel elidegenítette. Ez a rendelkezés a gyakorlatban érvényesíthetetlenül teszi mindazoknak a visszajuttatási igényét, akik ingatlanukat 1938. március 1. napját követően alakilag visszerthes, érdemben azonban megtámadható jogügylettel elidegenítették. Az ilyen jellegű elidegenítés nem tekinthető olyan szokatlan, különleges esetnek, amely a R. megalkotásánál elhanyagolható volt, annál kevésbé, mert a R. előtt hatályba lépett 200/1945. M. E. sz. rendelet 9. §-a külön kiemeli azt a megtámadó jogot, amely a faji törvények szerint zsidónak tekintett személyt az uzorás szerződés, kizsákmányoló ügylet stb. tekintetében megilleti. A hivatkozott rendelethely értelmében a szerződés megtámadásánál a szorult helyzet bizonyítására önmagában az a körülmény, hogy a megtámadó a faji törvények hatálya alá esett, elegendő. Nem téveszthető azonban szem elől, hogy a kizsákmányoló jogügylet legtöbb esetben alakilag visszerthes jogügyletként jelentkezik. A R. 46. §-ának harmadik bekezdése ilyen módon a visszajuttatási igény érdemleges elbírálását mindaddig kizárja, amíg a kizsákmányoló szerződés hatályában fennáll. A megtámadás iránt sokszor ügygondnok útján folyamatba tett per évekig is eltarthat. Az évek múltán meghozandó ítélet a jogügyletet ex tunc mondja ki érvénytelennek és rendeli el az eredeti telekkönyvíállapot helyreállítását, ezenközben azonban a földbirtokrendező eljárás régen lezajlott és a visszajuttatási igénytel fellépett személy csupán azoknak a számát szaporíthatná, akik a törvényjavaslat szóhangzata szerint »valóságos és teljes becsértéknek megfelelő kártalanítást« igényelhetnek.

A R. 46. §-a ezek szerint módosítandónak mutatkozik. Ez alkalommal rendezendő volna azoknak az igényeknek a kérdése is, amelyek a zsidónak minősített földtulajdonosok javára az Országos Földhitelintézettel szemben fennállanak.

Úgy véljük, hogy a felvetett szempontok megfontolásra tarthatnak igényt. Nem azért, hogy a földművesnép földhözjuttatását hátráltassuk, hanem hogy a kitűzött cél sérelme nélkül a szilárd demokratikus jogrendet következetesen továbbfejlesszük.

Dr. Villányi Pál

¹ Dr. Hajdu István: A második zsidótörvény földbirtokpolitikai rendelkezései. 21. oldal.

Nyugatra hurcolt vagyontárgyak és a nemzetközi jog

A németek és nyilasok által külföldre hurcolt magyar javak kérdését elsősorban a nemzetközi hadijog tükrében vizsgáljuk. A modern hadijog általánosan elismert forrása az 1913: XLIII. t.-c.-ben becikkelyezett Hágai Szárazföldi Hadviselési Szabályzat. A Szabályzat jogforrási erejére nézve jellemző, hogy negyven állam ratifikálta, közöttük az a négy nagyhatalom is, amelyeknek megszállási övezeteibe elhurcolt magyar javak kerültek.

Dologjogi viszonyok a megszállás alatt.

A Hadviselési Szabályzat az »Ellenségeskedésekről« szóló II. részének I. fejezetében határozottan kimondja, hogy :

- »23. §. A külön egyezményekkel megállapított tilalmakon felül tilos nevezetesen:
- g) az ellenséges tulajdont elpusztítani vagy elvenni, kivéve, ha elpusztításukat vagy elvételüket a háború követelményei okvetlenül kívánják ;
 - h) kijelenteni, hogy az ellenfél állampolgárainak jogai és követelései megszüntek vagy per útján nem érvényesíthetők.«

Figyelemreméltó, hogy 23. §. g) az »ellenséges tulajdon« kifejezést minden megszorítás nélkül említi, tiltó határozmányai elvileg tehát egyaránt vonatkoznak köz- és magántulajdonra.

Az előbb idézett §-ok a szorosan vett ellenségeskedések tartamára vonatkoznak. A magántulajdon megszállás alatti joghelyzetét keretszabályban rendezi a

- »46. §. A becsületet és a családi jogokat, az egyéni élet biztonságát és a magántulajdont, valamint a vallási meggyőződést és a vallás szabad gyakorlatát tiszteletben kell tartani. A magántulajdon el nem kobozható.«

A 46. §. fő-szabályát kiegészíti az 53. §., mely külön sorolja fel az állam és külön a magánosok tulajdonában levő lefoglalható javakat.

Az 53. §. szerint lefoglalható :

<p>A) <i>állami tulajdonból</i> :</p> <p>állami készpénz és értékek,
államot megillető behajtható követelések (ideértve a közhatalmokat: 48. §.),
fegyvertárak,
szállítási eszközök,
raktárak, élelmikészletek és egyéb állami ingók, amelyeket hadműveleti célra lehet felhasználni,</p> | <p>B) <i>magántulajdonból</i> :</p> <p>hírközlő és szállítási eszközök,
fegyvertárak,
mindennemű hadiszer.
»53. §. (3) : A békekötés alkalmával azonban ezeket vissza kell szolgáltatni és az értük járó kártalanítást meg kell állapítani.«</p> |
|---|--|

Idevonatkozik még a városaink, községeink és megyéink elhurcolt tulajdonát, valamint az elhurcolt kórházi, múzeumi és kulturális javakat érintő

- »56. §. A községek vagyona, úgyszintén az istentiszteletre szánt, továbbá a jó-tékony, az oktatási, a művészeti és a tudományos célokra rendelt intézeteknek vagyona, még ha állami tulajdon volna is, ugyanazon elbánás alá esik, mint a magántulajdon.«

Eszerint még az állami kulturális és egészségügyi intézmények is foglaltsmentesek; az 56. §. (2) szerint ilyen intézeteket a megszálló hatalomnak még »lefoglalnia is tilos és büntetendő«.

Látszólagos ellentét áll csak fenn a felhívott 46. §. általános tilalma és az 53. §. között, mely szerint bizonyos magánjavak lefoglalhatók. Jellemző azonban etekintetben a Szabályzat által követett nomenclatura: magántulajdon »elkobozni« semmiképpen sem szabad (46. §.), csak időlegesen »lefoglalni« a magánjavak és a köztulajdon bizonyos kategóriáit és itt is fennáll az 53. §. utolsó mondatában felállított visszaadási kötelezettség a békekötést követő időpontban. Általánosságban azonban ellenséges tulajdont még lefoglalni sem lehet (az 53. §-ban felállított szűk kivételektől eltekintve).

Annak a körülménynek, hogy a Szabályzat a magánjavak és a kincstári és egyéb közületi tulajdon között túlélés választóvonalat nem von, adott esetben gyakorlati jelentősége is lehet. A »totális« háború ugyanis különösen erősen veszi igénybe a magántulajdont, úgyhogy bizonyos esetekben nehézségekbe ütközhetik egyes vagyontárgyak köz- vagy magánjellegének kimutatása.

A kérdést bármelyik oldaláról tekintjük is, megállapítható, hogy a Szárazföldi Hadviselési Szabályzat elhurcolt javaink sorsa tekintetében kedvező határozmányokat tartalmaz.

Megszorítások és ellenvetések.

Külföldre hurcolt javaink nagy része a két angolszász nagyhatalom haderői által megszállt osztrák és német zónák területére került. Nem közömbös tehát megvizsgálni, hogy az általános nemzetközi hadijogon belül kialakult specifikus angol-amerikai jogfelfogás milyen nézeteket alakított ki az ellenséges vagy megszállott területeken talált vagy kézrekerített vagyontárgyak tekintetében.

Az angolszász nemzetközi jogi iskola — történeti hagyományainál fogva — a tengeri jog köréből merítette a legtöbb inspirációt. A tengeri jog pedig, részben a dolog természeténél fogva, a zsákmányolásnak lényegesen nagyobb teret enged, mint a két angolszász világhatalom által egyébként szintén ratifikált Szárazföldi Hadviselési Szabályzat. E hatások alatt az angol törvényhozás és judikatura már az első világháború

folyamán kialakította az Alien Enemy (»ellenséges külföldi«) elnevezését, mely gyakorlatilag a kiterjesztőleg értelmezett ellenséges tulajdon lefoglalhatóságában csúcsosodik ki. Ez a felfogás a praxisba átültetve túlmegy a Hadviselési Szabályzat idézett 53. §-án, a lefoglalhatóság ott lefektetett korlátaiban, de semmiképpen sem áll ellentétben az ugyancsak felhívott 46. §-al, mely a magántulajdonra nézve kategorikus elkobzási tilalmat tartalmaz.

Igen jellemzőnek tartom, hogy még egy Hitler-Németországban 1937-ben kiadott nagy nemzetközi jogi munka szerzője sem állítja, hogy az Alien Enemy-elmélet alapján folytatott »gazdasági háború« során a magántulajdont valaha elkobozták volna és rámutat arra, hogy az angol-szász elmélet szerint is ellenséges magánjavakat mindössze lefoglalni lehet (Sequestrierung feindlichen Privateigentums). »Ezzel szemben az ellenséges magántulajdon elkobzása, vagyis kártalanítás nélküli elvétele nemzetközi-jogellenes. Ilyen elkobzás a világháború tartama alatt nem is fordult elő és csak a békediktátumok felhatalmazása alapján, mint jóvátételi rendszabály rendeltetett el.« (Verdross: Völkerrecht, Berlin 1937. 304. l.) Strupp, Hatschek és más szerzők műveiből sem olvasható ki ellentétes felfogás. Az angol-szász hatalmak által már az első világháborúban felállított és a most végetérthben még jobban épített szervezetek (Custodian of Enemy Property, Property Control stb.) lényegében csak az ellenséges vagyon ideiglenes kezelését célozzák és nem annak végleges elkobzását, ami ellentétben állana az általuk is ratifikált Szabályzat 46. §-ával.

Verdross művéből vett előbbeni idézet arra készlet, hogy megvilágítsam, miképpen alakult a külföldön lévő magyar magánjavak kérdése a Trianoni Békeszerződés határozománya szerint: »1921. XXXIII. t.-c. IV. cím: Javak, jogok és érdekek. — 232. §. Az ellenséges országokban levő magánjavak, jogok és érdekek kérdése a jelen címben foglalt elvek szerint nyer rendezést:

a) ... a Szövetséges és Társult Hatalmak fenntartják maguknak azt a jogot, hogy visszatartsák és felszámolják a területeiken, gyarmataikon, birtokaikon és a protektorátusok alatt álló országokban — ideértve ... a nevezett Hatalmak ellenőrzése alatt álló területeket is (!!!) — lévő és a jelen Szerződés életbelépésének időpontjában a volt Magyar Királyság állampolgárainak vagy az ellenőrzésük alatt álló társaságoknak tulajdonában álló jogokat, javakat és érdekeket.

b) A b) pontban említett jog gyakorlásából eredő árakat, vagy kártérítéseket annak az országnak törvényhozásiában meghatározott becselési és felszámolási módozatok szerint kell megállapítani, amelyben a javakat visszatartották vagy felszámolták.«

Ezek szerint még a felhívott rendkívül szigorú és kemény § sem tartalmazott kategorikus elkobzási előírást, hanem csak jogfenntartó lehetőséget magánjavak visszatartására és felszámolására, aminek értelemszerű előfeltétele, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmaknak legyen olyan

jóvátételi, illetőleg polgáraiknak olyan kártérítési követelésük a magyar állammal szemben, amelyek ellenében a visszatartott és kényszerfelszámolt magánjavak elszámolandók. (Elméleti szempontból megjegyzendő, hogy a békekötési joganyag már nem tartozik a nemzetközi hadijogba, hanem külön kiképzett jogágazata a nemzetközi jognak. Legyőzött ország szempontjából természetesen kívánatos, hogy békeszerződésébe ne kerüljenek be szigorúbb rendelkezések, mint amiket a hadijog vagy az annak alapján létrejött Fegyverszüneti Egyezmény tartalmaz. Videant Consules...)

A fegyverszünet előzményei és következményei.

Magyarország új nemzetközi státusának alapjait az 1946. január 20-án Moszkvában megkötött Fegyverszüneti Egyezmény vetette meg. Az Egyezményt Vorosilov marsall a »Szövetséges Szocialista Szovjetköztársaságok, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok Kormányainak megbízásából« írta alá, vagyis annak határozománya a Szovjetunió kívül a két angol-szász nagyhatalomra is vonatkoznak. Az Egyezményből értelemszerűen és részben kifejezetten bizonyos joghatások levezethetők a többi Egyesült Nemzet kormányára is.

Az Egyezmény 1. §. a) pontja megállapítja, hogy Magyarország megszüntette a Szovjetunió és a többi Egyesült Nemzet ellen viselt háborút és hadat üzent Németországnak.

Az Egyezmény szóhangzatából, vagyis abból a körülményből, hogy a felhívott 1. §. a) a többi §§-tól eltérően nem jelen vagy jövő időt, hanem múlt időt használ (»megszüntette«, »hadat üzent«,) már következik, hogy ennek a §-nak a többi szakasszal ellentétben nem konstitutív, hanem csak deklaratív hatálya van: egyben tudomásulvételét jelenti annak, hogy az Ideiglenes Magyar Nemzeti Kormány még 1944 decemberében a németeknek hadat üzent. A Fegyverszüneti Egyezmény aláírásával Magyarország mindenestre a »együtt-hadviselés« (co-belligerenz) állapotába került a szövetségesek oldalán, ha nem is emelkedett az egyenjogú Egyesült Nemzet rangjára.

A szóbanforgó 1945. január 20-i időpontnak kérdésünk szempontjából gyakorlati jelentőséget ad az a tény, hogy a napilapok híradása szerint az U. S. A. kormánya közölte a magyar kormánnyal, miszerint hajlandó visszaadni mindazon gépeket, nyersanyagokat, élőállatokat és műtárgyakat, melyeket 1945. január 21-e után, vagyis a fegyverszünet megkötését követő időben vittek ki németek, nyilasok stb. az országból. Utóbb, konkrétabb adatok kapesán, rá fogunk mutatni, hogy ez a kétségtelenül nagylelkű elhatározás, mely félhivatalos közlés szerint a továbbiak tekintetében kedvezőtlen prejudiciumul sem fog szolgálni, a magyar nemzetgazdaság, a magánérdekeltek és az újjáépítés szempontjából egyáltalában nem kielégítő. A következőkben

egyelőre a kérdés elvi és nemzetközi jogi vonatkozásait kívánjuk megvilágítani.

Kritikus fordulónapnak — tárgyunk tekintetében is — 1944 október 15-ikét kell tekinteni, melynek nemzetközi jogi szempontból még a gyászos 1944 március 19-ikénél is nagyobb jelentőséget tulajdonítunk. 1944 márciusa után, habár Reichsbevollmächtigertel és Gestapo Sicherheitsdienst-tel súlyosbítva továbbélte látszatszerűen életét a Magyar Királyság (?), élén a kormányzóval, aki Sztójay Döme elnökletével »m. kir. minisztériumot« nevezett ki. A magyar államiségra rakott bilincsek ugyan jóval meghaladták a szuverénitást nemzetközi jogilag szokásos önkorlátozásait és azokat talán leghelyesebben a »szuverénitás öncsonkításának« lehet nevezni.

Ezzel szemben 1944 október 15-én — szigorúan nemzetközi jogi mértékkel nézve — megszűnt a magyar államiség utolsó maradványa is és a még fel nem szabadított területeken beolvadt a recsegő-ropogó német birodalom szuverénitásába. A »nemzetvezető kormányával« egyetlen semleges hatalom sem folytatott diplomáciai érintkezést, az elismerést Kemény Gábor nyilas külügyminiszter ismételt fenyegetőzése ellenére megtagadták és a Budapesten maradt külföldi diplomaták szokásos ténykedésük helyett mindössze védlevelek kibocsátására és magyar állampolgárok érdekében végzett humanitárius tevékenységre szorítkoztak. E magatartásukat talán akként jellemezhetnők, hogy habár a nemzetközi jog tanítása szerint tettekből és tényekből, adott esetben még erőszakból is származhatik új jog, a közönséges bűntények és gaztettek útján létrejött helyzetet jogállapotnak elismerni vagy akár »de facto« helyzetként tudomásul venni nem lehet. (A Szálasi-Magyarország soha nem is volt nemzetközi jogalany, hanem egyszerű függvénye a Német Birodalomnak. Szálasiékkal ennél fogva az Egyesült Nemzetek nem is kötöttek soha fegyverszünetet. A nyilas csapatok katonai leverése nem is volt hadijogi értelemben vett debellatio.)

A magyar államiségben 1944 október 15-én keletkezett vacuum aránylag hamar feltöltődött. 1944 december 20-án Debrecenben Dálnoki Miklós Béla elnökletével új magyar kormány alakult, melyre utóbb a Fegyverszüneti Egyezmény megkötésének feladata hárult. Vélekedésünk szerint az új magyar államiség, a mai Köztársaság nemzetközi jogi csiráit már korábbi időpontban kell keresnünk. Eszerint Dálnoki Miklós Bélát és követőit már az 1944 október 15. és 1944 december 21. közötti időpontban megillették azok a jogok, amelyekkel a nemzetközi jog és a nemzetközi érintkezés az ú. n. insurgenseket felruházta.

A nemzetközi jog tanítása szerint: »az insurgents jelleg elismerése bekövetkezik, mielőtt a felkelés tényleges háború méretét öltötte és a régi állam nemzetközi vonatkozásaiba ténylegesen belevág. Az elismerés megtörténhetik 1. a régi állam által és 2) harmadik állam útján is.« (Hatschek: Völkerrecht 1923. 145 l.) Magyarországnál az el-

ismerésnek utóbbi esete következett be. Új jogfolytonosság keletkezett, amelynek etappe-jai insurrectio-val kezdődve ideiglenes nemzeti kormány alakulásán és fegyverszüneten keresztül a »de facto«, utóbb »de jure« elismerésig és kölcsönös követküldésig vezettek.

Eléggé bőven ismertettük a fegyverszünet előzményeit és körülményeit, mégis csak vázlatát adtuk annak a nagyszámú jogi és politikai érveknek, ami az említett U. S. A. határnap (1945 január 21.) *méltányos revíziója mellett és legalább is az 1944 október 15-ike után kihurcolt magyar vagyontárgyak sürgős visszaadása mellett szól.*

A konkrét kérdés igen érdekesen alakul a hadijog szerint is. Már idéztük a Hadviselési Szabályzat 53. §-át, mely szerint

»le lehet foglalni (de nem elkobozni! 46. §.) mindennemű hadiszerek minden fajtát, még ha magánszemélyek tulajdonai is.«

Ha már most csatlakozunk is az idézett angol-amerikai felfogáshoz, amely a hadiszerek fogalmát kiterjesztően értelmezi és ezt az értelmezést ad absurdum vive, minden külföldre került magyar vagyontárgyat hadiszernek tekintünk, akkor is ezek hadiszertjellege, vagyis az Egyesült Nemzetek ellen való felhasználhatósága a fegyverszünet megkötésével fogalmilag megszűnt. E felfogás végleteleg következetes elfogadásával az U. S. A. tehát tulajdonképpen a hadijog angolszász változatának szellemében jár el, amikor 1945 január 21-ikét jelöli meg a visszaadás időpontjául. Nézetünk szerint azonban 1945 január 21-ikét — eltérő rendelkezés hiányában — kezdőnapnak kellene tekinteni olyan értelemben, hogy azon már az effektív visszaadást kellett volna megkezdeni és e szempontból többé-kevésbé irrelevans, hogy az elhurcolás 1944 október 15. után milyen időpontban következett be. E kérdés elvi vonatkozásait fentebb már ismertettük, közelebbi részleteit pedig az elhurcolások körülményeiről szóló fejezetben tárjuk fel.

Előbb említettük, hogy »eltérő rendelkezés hiányában« a fegyverszüneti határozmányok (ezek hiányában pedig az általános nemzetközi jogelvek) alkalmazandók. E tekintetben jogforrásnak tekinthető a Hadviselési Szabályzat 39. §-a.

»A szerződő feleken áll, hogy a fegyverszünetre vonatkozó megállapodásokban rendezik-e azokat a viszonyokat, amelyek a háború színterén a lakosság irányában s a felek között előfordulhatnak.«

Az Egyesült Nemzetek és Magyarország között Moszkvában létrejött Fegyverszüneti Egyezmény számos vagyoni jogi és közgazdasági vonatkozású rendelkezést is tartalmaz.

Bár a Fegyverszüneti Egyezményben elhurcolt vagyontárgyainkra vonatkozóan semmiféle intézkedés nincs, bizonyos fontos negatívumok az Egyezmény szövegéből mégis lesűrhetők. Zsákmányjogot az Egyezmény egyetlen szakaszban érvényesít (7. §.), mégpedig csakis a Magyarország területén található német hadianyagra és

német hajókra nézve, ami egyébként a magyar co-belligerenzia tényéből fogalmilag is következik.

A magyar tulajdonban lévő hajók (10. §.) a Szövetséges Főparancsnokság hadműveleti ellenőrzése alá kerülnek felhasználás céljából, vagyis a magyar tulajdon ezekre nézve sem szűnik meg. (V. ö. Hadműveleti Szabályzat 46. és 53. §§.)

Az Egyezmény békepreliminárészerűen meghatározza Magyarország gazdasági jellegű kötelezettségeinek mértékét részben elvileg, részben összességében is (12. §.), amikor 300 millió dollár értékű áruszállításban állapítja meg a Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia részére teljesítendő együttes jóvátétel összegét, egyben kötelezi Magyarországot, hogy más szövetséges államok és polgárok kárát és veszteségét is térítse meg. Külön előírja az Egyezmény 6. §-a, hogy Magyarország köteles visszaadni az Egyesült Nemzeteknek azokat a vagyontárgyaikat, melyeket a háború folyamán Magyarország területére szállítottak és e §-ban felsorolja a szövetséges tulajdont képező mozdonyokat, traktorokat, muzeális és történelmi emlékeket, üzemi berendezéseket. Köztudomású, hogy a magyar hadviselés irányánál fogva a nyugati hatalmak területéről ilyen javakat magyar csapatok az ország területére nem szállítottak és nem is szállíthattak, vagyis ennek a §-nak angolszász-francia viszonylatainkban gyakorlati jelentősége nincs.

Az Egyezmény 11. §-a a Magyarországon állomásozó szövetséges haderők és küldöttségek ellátását írja elő, a 13. §. értelmében pedig az Egyesült Nemzetek és polgáraik magyarországi törvényes jogait és érdekeltségeit kell helyreállítani.

E §-ok Magyarország gazdasági és vagyoni jogi kötelezettségeinek felső mértékét állapítják meg, ami kitűnik a Fegyverszüneti Egyezmény 12. §-ának 2. mondatából is:

»Tekintetbe véve, hogy Magyarország nemcsak megszüntette a háborút az Egyesült Nemzetek ellen, hanem hadat is üzent Németországnak, a Felek abban állapodnak meg, hogy Magyarország az okozott károkat nem teljes egészében, hanem csak részben téríti meg.«

Eszerint büntetőrendszabályként sem érthető az esetleges további visszatartás, hiszen a Hadviselési Szabályzat kimondja:

»50. §. Az egész lakosságot nem lehet pénzbüntetéssel vagy másnemű büntetéssel sújtani egyes egyének cselekményei miatt, amelyekért az egész lakosság egyetemlegesen felelősnek nem tekinthető.«

E fejezet korábbi részében igyekeztünk bizonyítani, hogy Magyarországot — az »igazi« Magyarországot — 1944 október 15-ike után háborús felelősség már egyáltalán nem, vagy csak nagyon korlátozott mértékben terheli. Már pedig a tömeges vagyonelhurcolások, »kiürítések« éppen október-november-december hónapokban következ-

tek be a még fel nem szabadított területekről, vagyis olyan időpontokban, melyekre nézve a fentidézett 50. §. bizvást vonatkoztatható.

Az elhurcolás körülményei.

Nagyon sajnálatos, hogy mindezideig nem jelent meg olyan közhiteles adatgyűjtemény, amely megfelelően dokumentált formában ország-világ elé tárna a magyar nemzetgazdaságot és annak egyes tagozatait ért elhurcolási kár megdöbhentő méreteit és az elhurcolás körülményeit. E fejezetnek természetesen nem célja, hogy ezt a legkésőbb a békekonferenciáig kitöltendő hézagot pótolja, hanem pusztán néhány jogilag is releváns ténykörülményre kíván rámutatni.

Az elhurcolások formai jogalapját a honvédelemről szóló 1939: II. t.-c. 170. §-a szolgáltatta, amely a »vagyontárgyak biztonságba helyezéséről« szól. E § kimondja, hogy »ha a hadviselés érdekei szempontjából szükséges, a honvédelmi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértve elrendelheti, hogy egyes községekből (városokból), illetőleg a község (város) területének egy részéről az állatállományt, továbbá a termelés szempontjából fontos üzemi berendezéseket, felszereléseket, valamint általában a gazdasági szempontból fontos vagyontárgyakat biztonságba helyezésük végett el kell szállítani.«

Egyelőre az 1944 október 15-ike utáni helyzetet vizsgáljuk:

a) 1944 október 15-ikétől 1944 december 21-éig, vagyis a debreceni Ideiglenes Kormány létrejöttéig Magyarországnak nem volt honvédelmi minisztere, aki az érdekelt miniszterekkel — vagy akár kormánybiztosokkal egyetértve — az elszállítás (»kiürítés«) kérdésében rendelkezhetett volna: Beregffy Károly sem közjogi, sem nemzetközi jogi értelemben véve nem volt miniszter, mint ahogy azt egy korábbi fejezetben a Szálasi »kormány« minisztereire nézve általánosságban már kimutattuk.

b) A felhívott § igen világosan kimondja, hogy csak »egyes községekből (városokból)«, illetve ezek területének egy részéről lehet elszállítás iránt intézkedni, de semmiképpen sem tartalmaz olyan intézkedést, melyre a még fel nem szabadított országrész, mondhatni minden mozgatható vagyonának tel-quel összezsomagolását és külföldre szállítását lehetne alapítani.

c) Különös nyomatékka emeljük ki a »külföldre szállítás« tényét: a felhívott § ugyan nem tartalmaz idevonatkozó külön tiltó rendelkezést, de a »biztonságba helyezés« kifejezésből és általában a § egész értelméből következik, hogy a javak rendeltetési helye külföld (adott esetben a recsegőropogó Németország, illetve Ausztria) nem lehet.

Különösen kiemelhető, hogy már 1944 október 15-ike előtt, de főként azután, az elszállítások német vezénylettel és jórészt német karhatalommal, részben német katonai teherautókon történtek. Az uszályokat és vasúti vagonokat is a német Transportleitung-ok indították, előbb homályos

»dunántúli rendeltetéssel«. A maroknyi nyilas bandának a harácsolás és az asszisztálás és csomagolás szomorú szerepe jutott.

A kérdéssel szakszerűen foglalkozó körökben legutóbb felmerült az az elgondolás, hogy a probléma megoldásánál történjék hivatkozás arra a német és nyilas »kormányok« között létrejött »befogadási« szerződésre, amely kimondja, hogy a magyar határig a magyar kincstár, azon túl pedig a német kincstár viseli a szállítási költségeket.

E sorok írója határozottan ellene fordul ennek a felfogásnak: nézetem szerint minden, a németek és Szálasiék között létrejött megállapodást ipso facto nem létezőnek kell tekinteni, még az esetben is, ha ilyen megállapodás Magyarországra nézve látszatelőnyöket tartalmaz. Náci-Németország jogutódjának, a mai németységnek az elhurcolásokból folyóan Magyarországgal szemben nem kontraktuális, hanem deliktuális felelőssége áll fenn.

Az előjáróban sürgetett dokumentációs anyaggyűjteményben kellene konkrét adatfelvétel kapcsán feltárni, hogy például a magyar ipari munkásság és vasutasság milyen ellenállást tanúsított az elhurcolásokkal szemben; részletesen kellene kimutatni, hogy nemcsak a zsidó, hanem általában a németellenes közigazgatási és gyárvezetők és tulajdonosok már el voltak helyükről távolítva stb., vagyis általában mindazokat a ténykörülményeket, amelyek az e dolgozatban felvázolt jogi álláspont adatszerű kiegészítésére alkalmasak.

Osztrák vonatkozások.

Problémánknak ausztriai viszonylatban többrendbeli változata van.

Volt számos eset a német fegyverletétel előtt, amidőn SS és egyéb német katonák a magyar uszályokat és vagonokat egyszerűen kifosztották. Minthogy hadviselő hatalom reguláris csapatainak ténykedéséről van szó, azokért Németország felelősséggel tartozik és Magyarország e címen jóvátételt követelhet Németországtól. E tekintetben természetesen mielőbb megfelelő adatgyűjtésre (jegyzőkönyvek stb.) van szükség. Azt, hogy Magyarország terhére e vonatkozásban a volenti non fit iniuria elve nem alkalmazható, fentebb már kimutattuk.

Másik, különösen szomorú változat, amidőn az osztrák falusi lakosság fosztotta ki a magyar árut tartalmazó szállítási eszközöket, amire mind a fegyverszünet előttről, mind utána vannak bizonyos adatok. Nyilvánvalóan jogellenes cselekményekről van itt szó, amelyeket még a Hadviselési Szabályzat is tilt.

Miféle anyagi elégtételt kaphatnak azonban a magyar érdekeltek a fosztogatások során megsemmisült vagy rendelkezésük alól végelgesen elvesztett javakért? E tekintetben egy angol nemzetközi jogász álláspontját ismertetjük: »A nemzetközi jog előírásait megszegő állammal szemben a személyében vagy vagyonában sértett külföldi honos állama saját polgára érdekében jóvátételi

igénnyel (claim to reparation) élhet.« (J. L. Briery: The Law of Nations, Oxford—London, 1938. — 178. l.)

A magyar állam tehát ennél a változatnál is érvényesíthet jóvátételi és kártérítési igényeket polgárai részére és nevében.

A kérdés további fejlődését (?) egy osztrák napilapban, az Oberösterreichische Nachrichten 1945 július 25-iki számában megjelent cikk mutatja. Címe: »Uratlan javakat adnak át a közgazdaságnak! A Felsőausztriai Wirtschaftsamt nagy akciója.« A cikk leírja a magyar uszályok tartalmával kapcsolatban, — amelyeknek magyar származását egyébként kifejezetten elismeri — hogy »minden méltányosan gondolkodó ember előtt világos, hogy ezeket az értékes javakat pusztulásnak kitenni nem szabad«, tehát azokat kezelésre és elosztásra osztrák nagykereskedőknek és más cégeknek adják át. Nagyon jellemző még a következő mondat is: »Tisztviselők, alkalmazottak és munkások nagy erőfeszítéssel igyekeznek az áruk minél előbb történő szétosztását előkészíteni.« Valóban, Ausztriában járt magyarok közlése szerint a helyszínen »Bezug-schein« ellenében rövidesen kapni lehetett különféle magyar származású használati és fogyasztási cikkeket.

Végül a probléma különösen tragikus változatát mutatják azok az időnként felröppenő híresztelések, amelyek szerint a magyar gyári géppálmány számunkra pótolhatatlan darabjait az osztrák újjáépítés (!) céljaira használják fel és osztrák üzemek között osztják ki. Ilyen nézetünk, szerint valószínűtlen eljárásnak nemcsak jogalapja, de még politikai háttere is ismeretlen előttünk: ha Magyarország és Ausztria között egyáltalán különbség tételik, akkor miért történik ez a diszkrimináció Magyarországhátrányára, amely, legalábbis a háború legutolsó szakaszában, az Egyesült Nemzetek oldalán volt hadviselő fél. Távol áll tőlünk, hogy egyes politikai jelenségek és események fontosságát eltúlozzuk, de ha például az osztrák és magyar ellenállási mozgalmak méreteit összehasonlítjuk, ez az összehasonlítás semmi esetre sem fog Magyarország hátrányára kiütni!

Nem haladhatunk el szó nélkül amellett sem, hogy a megszálló hatalmak egyes zónákban a nélkülöző osztrák és német lakosság és különösen a felszabadított hadifoglyok és deportáltak között

Az olvasóhoz!

Felhívjuk t. Előfizetőink figyelmét a laphoz mellékelt és a lejárt előfizetés megújítására vonatkozó értesítésre

elhurcolt magyar javakat osztottak szét szeretet-adományként. Nézetünk szerint méltányos volna, hogy ezek az árutételek legalábbis mint Magyarország UNRRA-hozzájárulása szerepeltessenek.

Az egész kérdéskomplexusra nézve azonban mindenesetre fenntartandónak véljük a jelen dolgozatban körvonalazott nemzetközi jogi álláspontot, miszerint sem a magyar magánosoknak, sem a kincstárnak és egyéb közületnek tulajdona ezen elhurcolt javaikra el nem enyészett, e vagyontárgyak restituálandók, a már elveszett javakért, különösen, ha a deliktuális felelősség megállapítható, kártérítés, illetve jóvátétel igényel-

hető. Az USA által prejudicium nélkül engedélyezett 1945 január 21-iki határnapot biztató kezdetnek tekintjük, de annak gyakorlati jelentőségét, sajnos, kétségbe kell vonnunk, hiszen a szóbanforgó javak nagy tömege már ez időpont előtt hagyta el a magyar határt vagy került ki a magyar tulajdonosok rendelkezése alól. Nemzetközi jogi szempontból, de lege lata nem is tekinthetjük véglegesnek az ismereteket U. S. A. álláspontot, melynek a békeelőkészítés során történő mielőbbi módosítására már fontos nemzetgazdasági érdekből is törekedni kell.

Dr. Pál László

SZEMLE

A kátyuba került igazolási eljárásról esett szó e lap első számában és alig néhány hónap elteltével az igazolások csődjét deklarálja az 5000/1946. M. E. sz. (»B-lista«) rendelet. A R. 11. §-a értelmében ugyanis 1946 május 19-től kezdődően a R. hatálya alá eső közalkalmazottal szemben folyamatban levő igazolási eljárások szünetelnek, a közszolgálati alkalmazottak létszámának csökkentésére kitűzött határidő elteltével pedig megszűnnek. 1946 május 19. után közalkalmazottal szemben igazoló eljárást folyamatba tenni, illetőleg tovább folytatni nem lehet.

A feladott rejtvényt a B-lista rendelet végrehajtási utasítása sem oldotta meg, így tehát szabadon csaponghat az összefüggések kutatását kedvelő jogász értelem.

Mindenekelőtt egy a jogszabályalkotás technikáját érintő kérdés: Miért célszerű 1946 május 19-én szünetelőbe tenni azt az igazoló eljárást, amely Budapesten 1946 július 31. napjáig, másutt pedig 1946 augusztus 31. napjáig a R. kötelező rendelkezése folytán amúgyis megszűnik és amelyet időközben sem lehet tovább folytatni?

Mit jelent az igazolási eljárásnak fellebbezési szakon szünetelése, illetve megszűnése, — ötlík fel a további kérdés. Nyilván az eljárásnak és nem-csupán a fellebbezés hatályának

megszűnését. Kétségtelen, hogy a rendelet megalkotója ezzel szögesen eltérő esetsportokat von egységes elbírálás alá és tárt kaput nyit az eddig is sajnálatosan érvényesült esetlegeségek.

Igy az az igazolás alá vont, aki megnyugodott az 1080/1945. M. E. sz. rendelet 20. §-a 2. pontjában felsorolt valamelyik büntetési tételt alkalmazó határozatban, mert a 4080/1945. M. E. sz. rendelet 21. §-ában írt alaki fellebbezési okok közül egyet sem látott fennforogni, most tartósan magán viseli az igazolást megtagadó határozat bélyegét, szerencsés sorstársa ezzel szemben, aki azonos jellegű határozatot — esetleg minden jogi és ténybeli alap nélkül — megfellebbezett tisztán kerül ki az igazolási eljárásból, sőt a R. 4. §-ának 5. bekezdése értelmében a közszolgálatban szótöbbséggel meg is tartható, mert csupán jogerős, feddésnél súlyosabb jogkövetkezményt tartalmazó határozat esetében szükséges a visszatartáshoz egyhangú bizottsági határozat. A kényszernyugdíjazott, aki úgy érezte, hogy az igazoló bizottság vele szemben méltányosságot gyakorolt, amikor nem ítélte állásvesztésre és ezért a határozatban megnyugodott természetesen B-listára kerül. Ha azonban a kebelbeli vagy jogi képesítésű tag terhére fellebbezéssel élt, a R. alapján most már szabadul a határozat ódiúmatól és esetleg szótöbbséggel alkalmazásában meg is tartható. A nyugatos, akit a 3300/1945. M. E. sz. rendelet alapján az igazoló bizott-

ság állásvesztéssel sújtott, kedvezőbb helyzetbe kerülhet, — amennyiben a határozatot megfellebbezte — mint az, akivel szemben az igazoló bizottság valamilyen méltánylást érdemlő okból elnézést gyakorolt, aminek következtében a »kis nyugatos« az enyhébb büntetési tételt alkalmazó határozatban a dolog természeténél fogva megnyugodott.

Ennél is jelentősebb azonban a jutalom, amelyben a R. azokat részesíti, akiknek igazolási ügyében a R. hatálybalépéséig határozatot egyáltalán nem hoztak vagy, akik csak ezután térnek haza és így az 1080/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ában meghatározott határidőből még ki sem estek. Ezek igazolás alá egyáltalán nem vonhatók, tehát semmiféle közvetlen hátrány őket nem érheti olyan magatartásból kifolyólag, amely másoknál súlyos erkölcsi, politikai és gazdasági következményekkel járó határozat hozatalát eredményezte. Ha az ilyen közalkalmazott óvatosan a R. 10. §-a alapján önként kéri elbocsátását három év múltán a tényleges szolgálatba visszavétele iránt is előterjeszthet kérelmet.

Hallani véljük az ellenvetést: A felsorolt kategóriákba eső közalkalmazottakat az igazolási eljárás megszűnésére, illetve arra tekintet nélkül, hogy igazolás alá nem is vonhatók, B-listára lehet helyezni. Nem fogadhatók el helytállónak az ilyen érvelést. A hibás jogszabály nem védhető meg az alkalmazásában remélt helyes gyakorlattal. Egye-

bekben eddig is találkoztunk az az igazolás eredményétől való emancipálódással pro és contra egyaránt, nincsen tehát okunk feltenni, hogy a R. alkalmazói a megszűnt, illetve meg nem indult igazolási eljárás feltételezett eredményét szem előtt fogják tartani, nem is szólva arról, hogy milyen mértékben aggályos, ha a B-lista-bizottság kötetlen és ellenőrzés nélkül lefolytatott eljárás során kíván arra következtetést levonni, hogy mi lett volna a megszűnt, illetve meg nem indult igazolási eljárás eredménye.

A R. 11. §-ának jelentősége azonban túlnő a közalkalmazottak létszáma csökkentésének problémáján, ha a R. megalkotója csak ezt a kérdést tartotta is szem előtt. A R. így többek között kizárja a közalkalmazott terhére való ujrafelvétel lehetőségét is.

Az 1.080/1945. M. E. számú rendelet 20. §-a értelmében az állásától megfosztott közalkalmazott közhivatalra egyáltalán nem, magánalkalmazás körében pedig vezető állásra többé nem alkalmazható. A B-listára került közalkalmazott ezzel szemben akkor is, ha elsőfokon állásvesztésre ítélték, vagy ha mint »nyugatos«-t a most már meg sem indítható igazolási eljárás rendjén állásvesztésre kellett volna ítélni, a R. 6. §-a értelmében más életpályán való elhelyezkedésében semmiféle hátrányt nem szenvedhet és a magánalkalmazás körében történő elhelyezkedését külön rendelet fogja előmozdítani és könnyíteni. A 7.460/1945. M. E. számú rendelet 5. §-ának 9. és az 1945: VIII. tc. 5. §-ának 11. pontjai értelmében az igazolás során kényszernyugdíjazásra vagy állásvesztésre ítélt a községi, illetve nemzetgyűlési választójogból ki van zárva, a B-listázott, az igazolási eljárás alól mentesült személyt ez a joghátrány sem sujtja.

Elvárhatjuk-e ezeketán, hogy az igazolások eredményét megbízható és az egyenlő elbánás elvét érvényre juttató mértéknek ismerjék el?

V. P.

A Budapesti Itélőtábla döntőbizottság gyakorlatából (7590/1945 M. E.)

*Megállapítási igény a birtokban
levő igénylő részéről*

20. Az igénylő a fellebbezési tárgyaláson «2. i) 9» alatt hiteles kiadmányban csatolta Kecskemét thj. város polgármesterének az 1945. évi november hó 21. napján 20.732/1945. szám alatt kelt határozatát, amelyet a felek egyike sem támadott meg jogorvoslattal, amint ezt a felek a fellebbezési tárgyaláson előadták. Az ekként jogerőre emelkedett határozat tartalmából kitűnik, hogy Kecskemét thj. város lakáshivatala az 1945. évi május hó 15. napján 4410/1945. szám alatt kelt véghatározatával az igénylőnek visszautalta azt az üzlethelyiséget, amelyre vonatkozóan ő annak a megállapítását kérte, hogy az az ő bérleménye.

Nem vitás a felek között, hogy ezt az üzlethelyiséget az igénylő a hivatkozott 4410/1945. számú véghatározat alapján birtokba vette és azóta birtokolja.

A már említett «2. i) 9» alatti jogerős határozat a továbbiakban megállapította, hogy a Magyar Kereskedelmi és Közlekedésügyi Miniszter Úr a 20.369/1945. számú határozatában kimondta, hogy a 4410/1945. számú véghatározattal elbírált vitás kérdés nem tartozik közigazgatási útra, hanem abban intézkedésre a polgári bíróságnak van hatásköre.

Az igénylőnek vitássá nem tett előadása szerint Kecskemét thj. város lakáshivatala a 15.935/1945. sz. határozatával őt arra kötelezte, hogy a szóbanforgó üzlethelyiséget 15 nap alatt bocsássa a használó birtokába. Ez ellen a határozat ellen az igénylő felfolyamodással élt, egyszersmind az üzlethelyiség visszabocsátása iránt támasztott igényének érvényesítése céljából újrafelvételi kérelmet terjesztett elő. Ennek folytán a lakáshivatal előbb említett határozatának a végrehajtására nem került sor.

Az ügy ilyen állása mellett hozta meg Kecskemét thj. város polgármestere a «2. i) 9» alatt csatolt, már említett jogerős határozatát. Ebben az előbb ismertetett miniszteri rendelkezésre utalással az ügyben hozott összes határozatokat hatályukat vesztetteknek nyilvánította és hatá-

lyon kívül helyezte a lakáshivatalnak a visszvégrehajtást rendelő határozatát is azzal a hozzáadással, hogy a felek igényeiket a polgári bíróságnál érvényesíthetik.

Az előadottakból kétségtelen, hogy a közigazgatási eljárás során szóbanforgó üzlethelyiség birtokába belehelyezkedett és ma is birtokban levő igénylővel szemben nincs olyan ezidőszert is hatályban levő közigazgatási hatósági határozat, amelynek alapján ő arra volna kényszeríthető, hogy az üzlethelyiség birtoklásával felhagyjon. Ennek következtében megszűnt a kérelem előterjesztésekor — vagyis az 1945. évi október hó 11. napján — még fennállott az a helyzet, hogy a használó az üzlethelyiség visszaadását a közigazgatási hatóságnak végrehajtható, bár felfolyamodással és újrafelvételi kérelemmel megtámadott határozata alapján tőle követelhesse. Ilyen körülmények között ma már nincs szükség annak megállapítására, hogy az igénylőnek jog a van a szóbanforgó üzlethelyiséghez és hogy az az ő bérleménye, amint ezt a döntőbizottság az akkor fennállott helyzetre tekintettel a megtámadott határozatában kimondta.

Az előrebocsátottak szerint az igénylő által érvényesített igénynek ezidőszert tárgya sincs. A 7590—1945. M. E. számú rendelet értelmében ugyanis az eljárásnak a tárgya az, hogy a döntőbizottság az igénylőt hozzájuttassa a korábban birtokában volt ahhoz az üzlethelyiséghez, amelyet a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt elvesztett. Ámde az igénylő az elvesztett üzlethelyiségének ma a birtokában van, azt használja.

Ezekből az indokokból az ítélőtábla a felek között felmerült egyéb vitás kérdések elbírálásának a megelőzésével a döntőbizottság határozatát megváltoztatta és az igénylőt a kérelmével elutasította.

P. X. 1524/1945/9. szám. — 1946 március 7.

»Használó« fogalma.

21. A használó sikertelenül hivatkozott a fellebbezésében arra, hogy az üzlethelyiségnek ő csak a tényleges használója, míg a bérlője F. Gy., aki a kérelme folytán részére kézbesített döntőbizottsági határozatot ugyanerre a körülményre hivatkozással a

maga részéről is fellebbezéssel támadta meg és ekként a fellebbezési eljárásba a Pp. 84. §-a értelmében mellékbeavatkozóként beavatkozott.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának (1) bekezdése értelmében az üzlethelyiség visszabocsátását az üzlethelyiség használatától lehet igényelni. Használó alatt pedig azt kell érteni, aki az üzlethelyiséget valóban használja. Ugyanebben az értelemben határozza meg a használó fogalmát az előbb hivatkozott rendelet 2. §-ának (1) bekezdése is. Minthogy pedig azt a használó, valamint a mellékbeavatkozó F. Gy. sem tette vitássá, hogy az üzlethelyiséget valóban az eljárásba bevont használó használja: az elsőfokú határozat fellebbezéssel megtámadott részének megváltoztatására nem szolgálhatott alapul az a körülmény, hogy az igénylő nem vonta bele az eljárásba az üzlethelyiségnek az állítólagos bérletét is.

P. X. 302/1946/14. szám. — 1946 március 18.

Üzlethelyiség fogalma

22. Nem vitás, hogy az igénylő a visszabocsátás iránti kérelme tárgyául szolgáló üzlethelyiséget annak következtében vesztette el, hogy munkaszolgálatra hívták be, utóbb pedig deportálták. Kétségtelen tehát, hogy az üzlethelyiségének elvesztése a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzettel áll összefüggésben és így a 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ában megszabott feltételek megvalósultak.

Alapítván a használónak az a védekezése, hogy a 7590/1945. M. E. sz. rendeletben szabályozott eljárás ebben az esetben nem alkalmazható azért, mert az igényelt üzlethelyiség lakás céljaira is szolgál.

Nem vitás, hogy a szóbanforgó helyiség az igénylő használata idején kizárólag szabóipar céljaira szolgált, továbbá, hogy azt a használó is első sorban az általa üzemeltetett ipar folytatására használja és az csak mellékesen szolgál lakás céljaira is olyképpen, hogy a használónak egyik hozzátartozója éjjel a helyiség hátsó, elválasztott részében alszik.

A használó nem is bizonyította, hogy az igényelt helyiséget bárki részére lakásul kiutalták, avagy azt a rendőrségnél lakásként bejelentették volna. A használó által be-

csatolt bejelentőlap nem erre a helyiségre vonatkozik.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet a 2. §. 2. bekezdésében határozza meg azt, hogy a rendelet alkalmazása szempontjából mit kell üzlethelyiségnek tekinteni. Ide tartozik a rendelet intézkedése szerint — egyebek között — minden olyan helyiség is, amely ipari foglalkozás folytatására szolgál.

Az igényelt üzlethelyiség, amely a multban kizárólag ipari tevékenység folytatására szolgált és amely jelenleg is főként erre a célra szolgál, ilyképpen a rendelet alkalmazása szempontjából az üzlethelyiség fogalma alá esik és így nincs akadálya annak, hogy a visszabocsátás iránt érvényesített igény a rendeletben szabályozott eljárás alapján bíraltassék el.

P. X. 1887/1945/13. szám. — 1946 február 19.

Méltányosság alkalmazása.

23. A döntőbizottság a 14. sorsszámú tárgyalási jegyzőkönyvhöz »44./« alatt csatolt közös szakértői vélemény alapján azt állapította meg, hogy a használó beruházásainak az 1945. évi január hó 26. napján teljesített becsléskori értéke 29,105.000 P volt, amelynek csak a felét ítélte meg a használó javára az e részében fellebbezéssel megtámadott határozat indokaiban kifejtett méltányossági okokra figyelemmel.

Az elsőfokú határozatnak idevonatkozóan kifejtett indokait az ítélőtábla nem tette magáévá.

Az igénylő az üzlethelyiség visszabocsátását ugyanis nem a »g./« alatti bérleti megállapodás, hanem a 7590/1945. M. E. számú rendelet alapján kérte. Ebből következik, hogy annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy a használó az általa végzett beruházások megtérítését követelheti-e és mennyiben, nem a »g./« alatti bérleti megállapodás rendelkezései az irányadók, hanem a 7590/1945. M. E. számú rendeletben foglalt idevonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni. A 7590/1945. M. E. számú rendeletnek a beruházások megtérítéséről rendelkező 4. §-a pedig a méltányosság gyakorlását csak az (5) bekezdés engedi meg, ha a használó által elért megtakarítás teljes összegének az igénylő javára figyelembevétele az igénylő

számára indokolatlan vagyoni előnyt eredményezne.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet 11. §-ának az a rendelkezése, hogy a döntőbizottság a méltányos jog szellemében jár el, a most hivatkozott § első mondatának megfelelően, helyesen csakis úgy értelmezhető, hogy a méltányos jog szellemét ott kell alkalmazni, ahol a méltányosság gyakorlásáról a rendelet a magánjog általános szabályaitól eltérően nem rendelkezett, mint ahogyan az a rendelet 4. §-ának (4) bekezdésében is történt.

Ezért az ítélőtábla a döntőbizottság által felhozott méltányossági szempontok figyelmen kívül hagyásával az igénylőket a beruházások teljes értékének a megtérítésére kötelezte.

P. X. 409/1946/19. szám. — 1946 március 11.

Légtalmi célra igénybevetett helyiség visszakövetelése

24. A visszabocsátani kért üzlethelyiségnek légtalmi célra történt kijelölése az 1939. év folyamán történt és annak elhagyására az igénylő az 1942. évi szeptember hó 18. napján hatósági intézkedés folytán azért kényszerült, hogy azt óvóhely céljára megfelelően átalakítsák és használatba vegyék.

Ilyen tényállás mellett helyes a döntőbizottságnak az ítélőtábla által is magáévá tett az az álláspontja, hogy az igénylő az üzlethelyiséget nem a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt vesztette el, mert az arra alkalmas helyiségeknek óvóhely céljára kijelölése az ítélőtábla tudomása szerint sem alapult olyan jogszabályon, amely a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazott.

Minthogy pedig a 7590/1945. M. E. számú rendeletben szabályozott eljárás során az említett rendelet 1. §-ának (1) bekezdése szerint az olyan üzlethelyiség visszabocsátásának van helye, amelyet annak bérletje a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt vesztett el: a döntőbizottság határozatának az igénylő kérelmét ebből az indokból elutasító rendelkezését az ítélőtábla helybenhagyta.

P. X. 97/1946/10. szám. — 1946 március 27.

*Üzlethelyiség megosztásának
előfeltétele*

25. »A használó« a fellebbezési tárgyaláson hozzá intézett kérdésre azt válaszolta, nem kívánja bizonyítani, hogy a korábbi műhelye bombatámadás következtében vált használhatatlanná. Enélkül pedig nem valósult meg a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-a 2. bekezdése a) pontjának az esete és nem valósult meg a b) pontban meghatározott eset sem, mert a döntőbizottságnak meg nem támadott ténymegállapítása szerint az igénylőnek a foglalkozása gyakorlására alkalmas más üzlethelyiség nem áll a rendelkezésére.

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-a értelmében pedig csak az említett feltételek megléte esetén mérlegelhető az a kérdés, amely a fellebbezési kérelemre figyelemmel most eldöntendő; vajjon van-e helye az érdekek ekként való ki egyenlítésének, hogy a helyiség megosztassék a felek között. A feltételek az előadottak értelmében hiányoznak, a használó tehát köteles az egész helyiséget visszabocsátani.

Ezek alapján az ítéletábla a döntőbizottság határozatát abban a részében, hogy a helyiség felerészét meghagyta a használónak, megváltoztatta és a használót az egész helyiség visszabocsátására kötelezte. P. X. 1782/1945/11. szám. — 1946 március 20.

Szegénységi jog a döntőbizottsági eljárásban. Pp. szabályainak alkalmazása.

26. Az ítéletábla a felfolyamodásnak részben helyt ad:

az igénylőnek a szegénységi jogot a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 15. §-nak 2. bekezdése értelmében a Pp. 112. §-ának 1. bekezdése alapján megadja azzal, hogy a szegénységi jog az igénylőt nem mentesíti a döntőbizottság elnökét, tagjait és a jegyzőkönyvvezetőt megillető díjak előlegezése alól. **I n d o k o l á s :**

Az ítéletábla az ügy adataiból, különösen pedig a kérelméhez csatolt helyhatósági bizonyítványból megállapítja, hogy az igénylőnek keresete nem nagyobb, mint a lakhelyen szokásos közönséges napszám.

Megállapítja továbbá, hogy az igénylőnél a Pp. 112. §-ának 4. és 5. bekezdéseiben meghatározott és a szegénységi jog megadását kizáró körülmények nem állanak fenn.

A szegénységi jog megadásának a feltételei tehát megvannak.

Jóllehet a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 9. §-a szerint a döntőbizottság előtt folyamatba tett eljárás nem tekinthető peres eljárásnak, arra annyiban, amennyiben az említett rendelet vagy valamely azt kiegészítő vagy módosító jogszabály másképpen nem rendelkezik, a joghasonzerűsénél fogva a Pp. rendelkezéseit kell alkalmazni,

ezért az ítéletábla az igénylőnek a szegénységi jogot a rendelkező rész értelmében megadta.

Az ítéletábla álláspontja szerint azonban a döntőbizottsági eljárásban megadott szegénységi jog az abban részesített felet nem mentesíti a döntőbizottság elnökét, tagjait és a jegyzőkönyvvezetőt ülésenként megillető díjak előlegezésének a kötelezése alól. A Pp. 113. §-a ugyanis a szegénységi jog tartalmát nem csupán példázó felsorolással, hanem kimerítően határozza meg és ebben a meghatározásban nincsen olyan rendelkezés, amely az igénylőnek az előbb említett költségek előlegezése alól mentesítésére alapul szolgálhatna; mivel pedig az igénylőnek szegénységi jogban részesítésére a Pp. szabályainak joghasonzerűségénél fogva történt alkalmazása adott módot, nem lehet szó arról, hogy az ekként megadott szegénységi jog tartalma a Pp. rendelkezéseiben meghatározott kedvezményeknél többre terjedjen.

P. X. 1590/1945/7. szám. — 1946 március 11.

Ipari v. kereskedelmi tevékenység folytatása, mint az igénylőrvényesítésnek feltétele

27. Az igénylő az eljárás tárgyát képező üzlethelyiségben a pékipart soha nem folytatta, ehhez annak idején iparigazolvánnyal sem rendelkezett. Az üzlethelyiség felett mint háztulajdonba rendelkezett, az üzlethelyiséget azonban rendeltetészerűen annyival kevésbé használhatta, mert az korábban-nek, majd később a használónak volt bérbeadva. Éppen ezzel kapcsolatos az igénylőnek a 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ára való hivatkozása, amennyiben szerinte az üzlethelyiség saját maga által pékipari célra való felhasználását akadályozta meg a zsidókra hátrányos jogszabályok alkalmazása, amenny-

nyben pékipar gyakorlására jogosító iparigazolványt szerezni nem tudott.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-a a döntőbizottsági eljárás igénybevételének előfeltételéül azt állapítja meg, hogy a tulajdonos vagy bérlo a zsidókra hátrányos rendelkezéseket tartalmazó jogszabály folytán előállott helyzet következtében veszítette légyen el az üzlethelyiséget, vagy ily körülmények között ruházta légyen át azt hátrányos szerződéssel. Mindkét esetben értelemszerűen feltételezve azonban azt a körülményt, hogy addig, amíg ez a rendelet által elhárítani kívánt hátrányos joghelyzet előállott, az üzlethelyiségnek, mint iparos vagy kereskedő e m i n ő s é g é b e n a birtokában volt és ott ipari vagy kereskedelmi tevékenységet folytatott.

Nem vitás azonban az eljárási adatok alapján, hogy az igénylő sem a kérdéses üzlethelyiségben, sem másutt pékipart soha nem folytatott. Ennélfogva pedig a R. 1. §-a alapján visszabocsátási igényével fel nem léphet.

P. X. 1783/1945/7. szám. — 1946 március 14.

Javak elhagyott jellegének megszűnése és meghatalmazás hatálya*

A panaszolt határozat a 10.490/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ának (3), bekezdése alapján állapította meg, hogy a részvénytársaság vállalatát és egyéb vagyontárgyait elhagyottnak kell tekinteni. E rendelethely értelmében ugyanis a kormánybiztos megállapította, hogy a részvénytársaság részvény többségének tulajdonosai háborús távollévők. Nem volt vitás a panasz szerint sem, hogy a részvénytársaság részvényei egyharmad részének tulajdonosa a háborús távollévőknek minősített X., egyharmad részének pedig Y. svájci állampolgár, 1-i lakos.

X-et deportálták, ennek következtében a tulajdonát képező javak kikerültek birtokából, illetőleg ellenőrzése alól. Halálának a tényét a panasz nem igazolja és így őt élőknek kell tekinteni. Mivel pedig a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ának

* Az Elhagyott Javak Kormánybiztossága Elnöki Tanácsának határozata.

(2) bekezdése szerint rendelkezésre jogosult egyenesági rokon vagy a távollévővel együttelt házastárs jelenlétét a panasz meg sem említi, X. javait elhagyottnak, őt magát pedig háborús távollévőnek kell tekinteni. Ez okból B. panaszát el kellett utasítani.

Más a helyzet X. 1-i lakos háborús távollétét illetően. Mind Y., mind pedig jogképviselője panaszukban utaltak arra, hogy Y. 1-i lakos svájci állampolgár képviseletével még a háborús viszonyok bekövetkezése előtt dr. Z. ügyvédet bízta meg. A 10.490/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ának (1) bekezdése alapján kialakult gyakorlat folytán az Elnöki Tanács e háború előtt adott meghatalmazás ellenére Y. vagyontárgyai tekintetében megállapította, hogy azok a háborús viszonyok következtében kikerültek tulajdonosuk ellenőrzése alól. Y. ugyanis a háborús viszonyok következtében nem volt abban a helyzetben, hogy meghatalmazottját és így vagyontárgyait ellenőrizhesse. Ilyen körülmények között helyesnek kellett tekinteni a sérelmezett határozatot, amely Y. részvényérdekltségének elhagyott voltára tekintettel — figyelemmel az X. tulajdonát képező egyharmad részvényérdekltség elhagyott voltára — a részvénytársaság javait elhagyottnak minősítette.

Y. azonban az 1946. évi február hó 7. napján L-ban kelt és közjegyzőileg hitelesített meghatalmazásával dr. Z. budapesti lakosnak általános meghatalmazást adott és így a javaira vonatkozó ellenőrzési képességének a háborús viszonyok következtében beállott akadályozottsága megszűnt és meghatalmazottját a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 30. §-ának (1) bekezdése értelmében úgy kell tekinteni, mintha a tulajdonos jelentkezett volna. Mivel azonban a sérelmezett határozat csak kinyilvánította azt az állapotot, amely már a 2490/1945. M. E. számú rendelet hatálybalépésekor, az 1945. évi június hó 8. napján fennállott és így ex tunc hatállyal állapította meg a részvénytársaság vállalatának és egyéb javainak elhagyott voltát, utóbb az eljárás folyamán jelentkező résztulajdonos jogi helyzetének megváltozása a sérelmezett határozat megváltoztatására nem vezethetett. Az Elhagyott Javak Kormánybiztosa azonban az Elnöki Tanács határozata értelmében a 10.490/1945.

M. E. számú rendelet 30. §-a alapján a tulajdonosként jelentkező személy birtokbahelyezése tárgyában határozatot hoz és ennek megfelelően intézkedik a részvénytársaság vállalatai és vagyontárgyai elhagyottságának megszüntetése tárgyában. A részvénytársaság vállalatai és egyéb vagyontárgyai ugyanis abban az esetben, ha Y. javait nem lehet elhagyottnak tekinteni, ugyancsak el nem hagyottnak minősülnek, mivel ezáltal a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 4. §-ának (2) bekezdésében meghatározott tényállás valósul meg, nem lévén többé a részvénytársaság részvénytöbbségének tulajdonosai háborús távollévőnek tekinthetők.

Az Elnöki Tanács az Y. által adott meghatalmazás elbírálásánál figyelembe vette, hogy a meghatalmazás kiállítását külföldön történt s így állást foglalt abban a kérdésben is, hogy az elhagyottnak minősülő javak tulajdonosai által külföldön kiállított meghatalmazás alapján a tulajdonos helyett fellépő személynek a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 30. §-a alapján előterjesztett birtokbahelyezési kérelme miképpen bírálható el. Az Elnöki Tanács a meghatalmazás alakszerűségét illetően megállapította, hogy a közjegyzői hitelesítéssel ellátott és L. község előljárósága által felülhitelesített meghatalmazást a jelenlegi rendkívüli körülmények közt, midőn Magyarország még nem rendelkezik Svájcban külképviseleti hatósággal, egyrészt az 1911. I. tc. 102. §-ában meghatározott feltételeknek megfelelőnek kell tekinteni, másrészt az Elnöki Tanács saját eljárási szabályai szempontjából is teljesen aggálytalanak találta a bemutatott meghatalmazást.

Egyébként az elhagyottnak minősülő javak tulajdonosai által meghatalmazott és helyettük fellépő személyek birtokbahelyezési kérelmei tekintetében az Elnöki Tanács minden esetben szükségesnek tartja — a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 31. §-ának (4) bekezdésében foglaltakra tekintettel — a vizsgálat lefolytatását, mivel az a körülmény, hogy a tulajdonos személyes jelentkezése helyett meghatalmazott kéri a birtokbahelyezést, nem változtat annak a rendelkezésnek a hatályosságán, hogy az elhagyott javak tulajdonosait a kormánybiztos csak abban az esetben helyezheti birtokba, ha nem merül

fel annak a gyanuja, hogy háborús vagy népellenes bűncselekmény miatt e javak elkobzásra fognak kerülni. Ugyanúgy le kell folytatni tehát az eljárást meghatalmazott jelentkezése esetén, mintha a tulajdonos személyesen kérné birtokbahelyezését. (65/E. T. 1946. márc. 28.)

Dr. Sátor György

A ne quid nimis szabálya ellen vét
a 4380/1946. M. E. számú rendelet azon rendelkezése, amely szerint »az üzlethelyiség, valamint a berendezés (felszerelés) természetbeni visszabocsátása, illetve átengedése a használatát megillető ellenkövetelés teljesítésétől nem tehető függővé.

A restitúció legteljesebb keresztülvitelét az erkölcsi újjáépítés mellőzhetetlen előfeltételének tartjuk. A restitúciós jogszabályok darabosságát, a restitúciónak bizonyos területen való hiányosságát nehezményezzük.

Helytelenítjük azonban az olyan intézkedést, amely a restituendus-szal ellenérdekű félnek az anyagi jogszabályból nem folyó kárt okoz. Ha a »használó« az üzletet beruházásainak megtérítése előtt kénytelen visszaadni és így ellenkövetései (az üzletért fizetett vételár, beruházások) összegét (a végrehajtási eljárás tökéletlensége folytán) esetleg soha nem fogja megkapni, úgy az igazságtalanságot másik igazságtalansággal tesszük jóvá.

A tőzsdebíróság legújabb joggyakorlatából

1. *Hatáskör.* A tőzsdebíróság hatásköre megáll alperes tőzsdeügynöknek közvetve adott megbízása alapján a hatáskör kikötésére irányuló külön megbízás nélkül is, ha a szóbanforgó árucikknél szokásos, a tőzsdebírószági hatáskör kikötése.

A bíróság a hatáskörét a következő alapon állapította meg:

Alperes X. Y. útján meghatalmazást s egyúttal megbízást adott N. N.-nek az ügylet megkötésére. N. N. az ügyletet megkötötte s a becsatolt kötegyek tanúsága szerint a tőzsdebírószág hatáskörét kikötötte. A meghatalmazott, aki jogosult az ügylet megkötésére, jogosult a hatáskör kikötésére is és külön megbízás nélkül is kikötheti a tőzsdebírószág hatáskörét olyan ügyleteknél, ahol ez a

kikötés szokásos. Fehér babnak vagyontételben való eladásánál a tőzsde-bíróság hatáskörének kikötése szokásos. Az ügylet jelentőségénél fogva is olyan volt, melynél a tőzsdebíró-ság hatáskörének kikötésében a megbízott külön megbízás nélkül is megállapodhat.

A bíróság álláspontjának megerősítését látta abban, hogy alperes számlájában 2% forgalmi adót számított fel. A 2%-os kedvezményes forgalmiadó-tétel u. i. kizárólag a tőzsdén kötött ügyleteknél alkalmazható, alperes tehát ezzel a magatartásával mintegy jóváhagyta a megbízottnak azt az eljárását, hogy az ügyletet a tőzsdén kötötte meg. 47/1945. 1946. IV. 26.

2. Elévülés az áruüzleti szokások 69. §-a alapján.

A bíróság alperes kifogása folytán foglalkozott az elévülés kérdésével és az 1945 november 21-i felperesi level alapján, melynek tartalmát a felek vitássá nem tették, megállapította, hogy felperes 1945 november hó utolsó napjáig engedélyzett póthatáridőt alperesnek, illetőleg ezt a határidőt szabta meg a célból, hogy alperes véglegesen nyilatkozzék, hajlandó-e szállítani, avagy ragaszkodik az elálláshoz. Az elévülés kezdő határidejének tehát 1945 december 1-ét kellett tekinteni. Felperes keresetét 1946 március 29-én nyújtotta be, tehát az áruüzleti szokások 69. §-ában szabott 30 napos határidő eltelt. Ennekfolytán teljesítésre irányuló keresetét el kellett utasítani.

Felperes vagylagosan kártérítésben kérte alperest marasztalni. Az áruüzleti szokások 60. §-a értelmében a kártérítésre irányuló követelés is »elenyészik, ha azt a fél a szerződés-szerű, illetőleg újabb teljesítési határidő lejártát követő 90 nap alatt bírói úton nem érvényesíti.« A bíróság állandó gyakorlata szerint a szokványok 69. és 70. §-ában meghatározott határidők jogvesztő határidőknek tekintendők, a bíróság tehát alperes külön kifogása nélkül is hivatalból vizsgálta ezt a körülményt és megállapította, hogy a kártérítésre irányuló igény is elévült a 70. § értelmében. Felperesnek tehát ezt a kereseti kérelmét is el kellett utasítani.

A bíróság az elmondottak folytán nem bocsátkozott annak vizsgálatába, hogy felperes fizetési késedelembe esett-e, vagy sem, úgyszintén ugyanezen okból nem tett

eleget alperes e tárgyban előterjesztett bizonyítási indítványának. 58/1946. 1946. május 14.

3. A tőzsdei áruüzleti szokásokat már az ügyletkötés alkalmával kell kikötni.

Áruüzleti szok. 1–2. §. szerint a szokások csak azon üzleteknél tekintendők kikötöttnek, amelyek vagy az áru- és értéktőzsdén jöttek létre vagy amelyek a Budapesti Áru- és Értéktőzsdén kívül ezen szokásokra való hivatkozással kötötték.

Nyilvánvaló tehát, hogy a szokásokat, ha a feleknek az intenciója ez lett volna, az ügylet létrejöttékor kellett volna kikötni, a szokásoknak később való kikötése az ügyletnek egységes módon való lebonyolítását lehetetlenné tenné, tehát a későbbi kikötés a forgalom biztonságának a követelményével jutna összeütközésbe. Minthogy ezek szerint a peres felek között a tőzsdei áruüzleti szokások joghatályosan kikötöttnek nem tekinthetők, az ügylet elbírálásánál a K. T. rendelkezéseit kellett irányadóul venni. 3/1945.V.B. 1946. május 13.

4. Marasztalás adópengőben: valorizáció. Aremelkedés miatti »gazdasági lehetetlenülés«.

(Az ítélet teljes szövegét l. a J. K. 7–8. számában.) 19/1945. 1946. II. 25.

Gazdasági lehetetlenülés: Felperes keresete X. kg barackjam szállítására irányult. Alperes védekezésének lényege a gazdasági lehetetlenülés volt. A szén árában, a tároláshoz szükséges üveg árában és a munkabérekben olyan előre nem látható emelkedés következett be, hogyha alperes az eredeti kötlevelbeli feltételek mellett köteleztetnék szállításra, úgy alperest igen nagy gazdasági hátrány sujtaná, felperest pedig igen nagy gazdasági előnyhöz juttatná. A bíróság alperesnek a gazdasági lehetetlenülésre alapított kifogását magáévá tette, mert úgy találta, hogy a szén és a göngyöletül szolgáló üvegedények ára, továbbá a munkabérek előre nem láthatott nagy emelkedése folytán alperes méltánytalan gazdasági hátránnyal sujtatná, viszont felperes méltánytalan gazdasági előnyhöz jutna, ha alperes a kötlevelben kitett vételár mellettli szállításra köteleztetnék. A bíróságnak ezt az álláspontját támogatja a felperesnek azon ténye, hogy a

keresetlevélben önként felemelte a kötlevelbeli árat a kétszeresére. Ezért a bíróság azt az álláspontot fogadta el, hogy tekintettel arra, hogyha alperes az egész hátralékot is leszállította volna, úgy felperes csupán 25%-ot kereshetett volna, a 25%-nak pedig 450 kg áru felel meg, alperest csupán 450 kg árunak a felperes által felajánlott vételár melletti leszállítására kötelezte és így kizárta azt, hogy felperes jogtalan előnyhöz jusson, ami pedig bekövetkezett volna, ha a bíróság alperest a 450 kg-ot meghaladó mennyiségnek a leszállítására kötelezte volna. (28/1945. 1945. XII. 11.)

5. Vételár előleg – valorizáció.

A bíróság megállapította, hogy az 1945. augusztus 31-én 18.000 pengőt kitevő vételárelőleg, amely minden körülmények között visszajár felperesnek, bárkinek a hibájából is hiúsult meg a szállítás, a pénz időközben bekövetkezett értékcsökkenése folytán a mai értékben minden esetre eléri a felperes által követelt 20 millió pengőt. Ezért a bíróság nem is foglalkozott a fuvar-díj és az árkülönbözet címén felszámított összegek jogosságának kérdésével, mert a kereseti kérelem túl nem terjeszkedett és anélkül, hogy a kérdés megvizsgálásába bocsátkozott volna, alperest kötelezte 20 millió pengő tőke és kamatai megfizetésére. (31/1945. 1946. III. 5.)

6. Kosztügylet és üzleti tisztesség.

A bíróság nem vitás tényként megállapította, hogy peres felek között 1945. okt. 10-én 2 millió pengő tekintetében heti (koszt) pénzkölcsönügylet jött létre, amely után járó kamatokat a felperes a kölcsönügylet keletkezésének napján előre megfizette. Megállapította nem vitás tényként, hogy felperes a készpénzkölcsönt 1945. okt. 17-én nem fizette vissza, mert felperesi cégtulajdonost azon a napon letartóztatásba helyezték és a cég tulajdonában levő pénzt a letartóztató hatóság magával vitte. Minthogy a kosztpénzügylet a lejárat napján automatikusan lejár, hacsak a felek a lejáratkor, vagy a lejárat előtt prolongációban meg nem állapodtak, minthogy a jelen esetben ilyen prolongáció nem történt, végül minthogy felperes kötelezte magát, a felmutatott okirat szerint, hogy ha tartozását pontosan meg nem fizetné, úgy alperes jogositva van

a K. T. 306. §-a értelmében a zálogtárgyakból magát kielégíteni, ennél fogva alperesnek a kölcsön vissza nem fizetése folytán joga nyílt executálni. Mégis, tekintettel arra, hogy a felperes által fedezetként átnyújtott értékek a kölcsön összegét csaknem hatszorosan fedezték, tekintettel a felperesi cégtulajdonos fentebb említett letartóztatására, végül arra, hogy az 1945. október 17-én megjelent 7560/1945. M. E. sz. rendelet csupán 1945. október 31-ig leendő bejelentési és nem beszolgáltatási kötelezettséget írt elő, így alperesre nem volt olyan sürgős az executálás, a bíróság úgytalálta, hogy alperes nem tanúsította felperessel szemben azt az üzleti gesztust, melyet üzleti összeköttetésben álló felek egymással szemben rendszerint tanúsítani szoktak, amidőn a következő heti kamat előzetes lefizetése ellenében nem adott felperesnek rövid fizetési haladékot, vagy legalább nem figyelmeztette felperest, — még ha erre jog szerint kötelezve nem is volt — hogy ha a kölcsön visszafizetése rövid, záros határidőn belül meg nem történik, úgy executálni fog. Mindezekre való tekintettel a bíróság úgy találta, hogy alperes felperesnek kártérítéssel tartozik. A kárt a bíróság azon összegben állapította meg, mely az executálás napján, valamint az értesítést megelőző napon érvényben volt árfolyamok között fennforog, a hivatalos árjegyzőlap adatainak figyelembevételével. (35/1945. 1946. I. 17.)

7. Kosztikölcsön visszafizetése lejárát előtt, különös tekintettel a pénzlebelýegzésre.

A bíróság alperes (a kölcsönfelvő) védekezését alaptalannak találta. Megállapította, hogy alperes nem nyert jogot arra, hogy tartozását idő előtt megfizesse.

Rendes körülmények között az adós, — ha csak a kölcsön természetéből, vagy a felek külön megállapodásából más nem következik, — tartozását lejárát előtt is megfizetheti. A jelen esetben azonban, amidőn december 18-án csaknem mindenki tudomással bírt arról, hogy másnap a pénz lebelýegzése meg fog történni, alperes nem volt jogosítva délután 1 óra tájban a csak december 28-án lejáráó tőke-tartozását idő előtt megfizetni, mert a 12.000/1945. M. E. sz. rendelet

intenciója nyilván az volt, hogy a pénzlebelýegzés terhét az viselje, akinek a pénz a birtokában van, így tehát ezt a veszélyt alperes tartozott viselni és nem volt jogosítva azt felperesre áthárítani. Felperes jogosan utasította vissza december 18-án a csak december 28-án lejáráó tartozás visszafizetését. Mindezek folytán alperest a kereseti követelésben marasztalni kellett. (49/1946. 1946. I. 9.)

8. Kosztikölcsön és pénzlebelýegzés.

A kereseti kérelem annak megállapítására irányult, hogy felperes jogosult tartozását lebelýegzetlen pénzben az eredeti névértékben megfizetni. A bíróság alperes (kölcsönbeadó) védekezését alaposnak találta. Felperes maga adta elő, hogy G. A. nevű cégtulajdonosa 1945. december 18-án délelőtt, amidőn alperes felperes irodájában járt a kosztikölcsön prolongálása tárgyában, látta az ottlévő alperest; felperesnek tehát akármilyen nagy elfoglaltsága volt, éppen az akkor már köztudomású pénzlebelýegzésre való tekintettel, alperessel érintkezésbe kellett volna lépnie és ha a kosztügyletet prolongálni nem akarta, úgy alperes követelését ki kellett volna fizetnie. Ennek elmaradása folytán a meghosszabbított ügylet annál inkább kötelezi felperest, még ha alperes S. V. alkalmazottal tárgyalt is, mert másnap a nem vitás tényállás szerint alperes fennjáráó felperesi cégnél és ez alkalommal előbb S. V., majd M. B. cégtulajdonos azt közölték alperessel, hogy pénzét 1945. dec. 18-án csak heti 10%-os kamatra tudták kiadni s így alperes követelése a bankkal szemben nem 2,600.000 P, hanem csak 2,333.300 P, ekként tehát felperes úgy tekintendő, mint aki az 1945. december 18-i meghosszabbítást utólag is magáévá tette.

Mindezeknél fogva meg kellett állapítani, hogy felperes az 1945. december 18-án joghatályosan kötött heti kölcsönügyletből kifolyólag alperesnek bon ellenében 2,333.030 pengővel tartozik (lebelýegzett pénzben!) és keresetével el kellett utasítani. (16/1946. 1946. II. 28.)

9. Alperes saját előadása szerint is, a felperesnek járó követelését nem december 17-én (a lejárát napján), hanem csak december 18-án akarta visszafizetni, megbízottja azonban nem találkozott felperes-

sel, ezért másnap (19-én reggel) felperes irodájában szolgáltatva vissza az összeget, lebelýegzetlen pénzben. Minthogy a visszafizetés elkéssetten történt, és minthogy alperes saját személyében kötelezte magát a kereseti összeg visszafizetésére, ennél fogva az időközben, december 19-én életbelépett pénzlebelýegzés veszélyét alperes tartozikó viselni. (19/1946. 1946. III. 5.)

10. Tartozás visszafizetése lejárát előtt, tekintettel a pénzlebelýegzésre. Jogforrás-e a TEBE 1945. december 18-i körlevele? Késedelmes adós pengő-tartozása adópengővé alakul át.

Alperes 1945. december 18-án megjelent felperesnél, hogy tartozását kifizesse, azonban felperes a tartozás elfogadását a Tébe körlevelére való hivatkozással megtagadta. A Tébe 1945. december 18-iki körlevele u. i. utasította a kebelébe tartozó pénzintézeteket, hogy a váltótartozások kivételével az egyéb kölcsöntartozások visszafizetését ne fogadják el, a másnap megtörténendő pénzlebelýegzésre való tekintettel. Jogszabály, hogy az adós a tartozását a lejárát napján kifizetni s a hitelező azt elfogadni köteles. Minthogy ezt a jogszabályt a TEBE egy intern körlevéllel meg nem változtathatta, minthogy sem a 12.430/1945. M. E. sz. rendelet, sem más rendelet nem módosította ezt a jogszabályt, ennél fogva a bíróság úgy találta, hogy felperes nem volt jogosítva az 1945. december 18-án lejárt tartozás visszafizetését visszautasítani, s ha ezt mégis megtette, úgy a bekövetkezett pénzlebelýegzés következményeit felperes tartozik viselni.

Jogtalan volt azonban alperesnek az a kísérlete, hogy 1945. december 18-án ki akarta fizetni a csak december 22-én lejáráó tartozását is. Normális gazdasági viszonyok mellett az adós lejárát előtt is fizethet, azonban december 18-án már köztudomású volt a másnapi pénzlebelýegzés, felperes tehát az idő előtti fizetést jogosan utasíthatta vissza, ezen tartozás tekintetében tehát a pénzlebelýegzés veszélye alperest terheli. Minthogy a 12.430/1945. M. E. sz. rendelet értelmében, ha pengőre szóló tartozás adósa késedelembe esik, úgy tartozása adópengőre szóló tartozássá alakul át, kivéve ha a hitelező e rendelkezés alkalmazásának mellőzését kívánja, ennek következtében alperest adó-

pengőben kellett marasztalni. Az id. r. 5. §. szerint a hitelező az adó-pengőtartozás után a M. N. B. mindenkorai váltóleszámtólási kamatlába felett legfeljebb évi 9% kamatot követelhet, ez a kamatláb ma évi 3%, ennél fogva a marasztalási összeg után évi 12%-os kamatot kellett megállapítani. (37/1946. 1946. III. 27.)

11. *Átutalás útján való fizetésnél az adós viseli az időközi áremelkedés veszélyét.*

Felek között az a megállapodás-szerű szokás alakult ki, hogy felperes az árut mindig a legutolsó ármegállapítás figyelembevételével számlázta; ha a fizetési késedelem ideje alatt időközi áremelés történt, akkor új számlát vagy pótszámlát küldött alperesnek, aki ezt kifogás nélkül mindig kifizette. Alperes a védekezésben előadta, hogy 1945. december 6-án, tehát még a számla bemutatásának napján intézkedett a Postatakarékpénztárnál az átutalás iránt. Alperes előbb nem intézkedhetett, mint amely napon a számlát bemutatták s más mód nem állott rendelkezésre a fizetésre, mert ez volt a szerződésnek és a kincstárnak az előírása (jóvátételi szállításról lévén szó). Ezzel szemben a jóváírás nem vitásan csak 1945. december 12-i értékkel történt meg.

Mint hogy az általános jogelv és az állandó bírói gyakorlat egyértelmű álláspontja szerint a fizetés csak akkor tekinthető teljesítettnek, amikor az a hitelezőhöz befolyik, a bíróság a nem vitás tényállás alapján megállapítja, hogy nem 1945. december 6-án, amikor az átutalás iránt intézkedett, hanem csupán december 12-én tett eleget fizetési kötelezettségének. A szerződés-módosítás értelmében, mely az alapszerződés kiegészítő részét képezte, az időközi áremelkedés veszélye alperest terhelte, ennek folytán felperes kereseti kérelméhez képest marasztalni kellett. (33/1946. 1946. III. 15.)

12. *Megsemmisítés alatt álló részvény kicserélése. Értéktüzelési szokások 30. §-a.*

A bíróság nem vitás tényként megállapította, hogy alperes a számjegyzék kapcsán leszállított 20 drb Bauxit részvény között a keresetben említett sorsszámú Bauxit részvényt is leszállította, amely a bírói megsemmisítés alatt álló részvények

listáján szerepel. Minthogy a kereset tárgyát képező ügylet a tőzsdén, hivatalos tőzszeidő alatt jött létre, így az értéktüzelési szokások kikötöttnek tekintendők, minthogy a most említett szokások 30. §-a értelmében a vevőnek joga van az értékpapír kicserélését követelni, ha az eladó bíróság megsemmisített vagy megsemmisítés alatt álló értékpapírt szállított, ennél fogva alperest az általa leszállított és bírói megsemmisítés alatt álló részvény kicserélésére kellett kötelezni.

(15/1945. 1946. I. 10.)

13. *Vevő magára vállalta a vagonok kiállítását. Jogosult-e az eladó minden további nélkül elállni az ügylettől, ha ez nem történt meg? — Teljesítés helyett kártérítésben való marasztalás külön kérelem nélkül.*

A szerződéskötéskor a tengeri szállítása nem volt szállítási igazolványhoz kötve. Felperes magára vállalta a vagon megszerzését. Időközben életbelépett az a jogszabály, mely a tengeri szállítást csak szállítási igazolvánnyal engedte meg. A bíróság azt vizsgálta, hogy annál fogva, hogy amikor a felperes (vevő) a szállítási igazolványt állítása szerint megszerzte, a vagon már nem állt rendelkezésre, beállt-e alperesnek (eladónak) az a joga, amellyel élt, hogy az ügylettől elállt, mintha az meg sem kötött volna. A bíróság szerint, tekintettel a különleges viszonyokra és az azok folytán felmerülő szállítási akadályokra, a szállítási engedély hiánya vagy a szállítási igazolvány megszerzése után a kiállítandó vagon hiánya a mindennapi kereskedelmi életben kialakult felfogás és a jogszabályok méltányos értelmezése szerint alperesnek az elállási jogának minden további nélkül való gyakorlására jogot nem adott: a jóhiszeműség és méltányosság azt követelte volna, hogy az eladó a vevőt ilyen esetben a felmerült szállítási akadályról megfelelő formában értesítse és elállási jogával csak akkor éljen, ha a vevő őt arról értesítette, hogy a szállítási akadály elhárítása nem áll módjában, avagy ha ilyen értesítés hiányában a vevő méltányos határidő alatt sem gondoskodik a szállítási akadály elhárításáról.

Alperes nem járt el ennek megfelelően és így az adott viszonyok között elállása felperessel szemben jogával való visszaélésnek minősül,

ami a magánjogi törvénykönyv és a bírói gyakorlatban egyezően kialakult jogszabály szerinti tényét, a mely különben jogszabályokon alapszik, hatálytalanná teszi. Alperesnek tehát ez a védekezése nem alapos.

Felperes keresetében 110—120 q 1944. évi termésű tengeri szállításában kérte marasztalását. Minthogy a jelen viszonyok között a tengeri szállításhoz a szükséges engedélyt csak kivételesen és az adott esetben fenn nem forgó előfeltételek mellett lehet megszerezni, alperes a kereseti kérelemnek megfelelően nem volt marasztalható. A bírói gyakorlat megengedi, hogy olyan esetben, ha tényleges szállítás iránt indított perben a szállítás időközben lehetetlenné válik, a bíróság tényleges teljesítés helyett az áru ellenértékében marasztaljon. A bíróság az adott esetben ezen jogával élt és a tengerinek az adott időpontban rendeletileg meghatározott maximális árában (termelői ár, plusz kereskedői haszon) marasztalta alperest.

(34/1946. 1946. V. 2.)

14. *Az Elhagyott Javak Kormánybiztossága által történt igénybevitel = vis maior.*

Az áru, melyet alperes felperesnek eladott, a gróf H. uradalomnak a termése volt. Ezt az Elhagyott Javak Kormánybiztossága lefoglalta és igénybevitte. Ez a körülmény alperesre nézve vis maior-nak tekintendő, minél fogva alperes úgy a szállítás alól, mint a nem szállítás miatti kártérítési kötelezettség alól mentesült. Ezért felperest keresetével el kellett utasítani.

(14/1945. 1946. II. 19.)

Dr. Móra Imre

»Legalitás.« A munkajogi bírászkodás már eddig is sok fórum (járás-bíróság, bizonyos határesetekben, ahol a szolgálati viszony nem volt megállapítható, törvényszék, munkaügyi bíróság, társadalombiztosítási bíróság, közigazgatási hatóság) közt oszlott meg.

Az átalakulás számos új munkajogi kérdést vetett fel, amelyek részben a reform, részben pedig az eredeti állapot helyreállításának jegyében állanak. Ezen kérdések megoldásánál az újabb jogszabályok az új munkaügyi fórumok egész sorát létesítették.

Igy: az alkalmazottak visszavétele tárgyában rendelkező 4800—

1945. M. E. sz. rendelet egyeztető bizottságokat, a nyugdíjak rendezésére vonatkozó 410/1946. M. E. sz. rendelet döntőbizottságokat, az 55.000/1945. Ip. M. sz. rendelet az üzemi bizottságok és a munkáltató közt felmerülő viták kiegyenlítésére az Országos Üzemi Döntőbizottságot, ugyanez a rendelet bizonyos térítések és az akkordbérek ügyében paritásos választottbírószágot, a 490—1946. M. E. sz. rendelet a kollektív szerződések szerinti bérek kérdésében az Országos Munkabérmegállapító Bizottságot.

Erre részben a meglévő »tradicionális« fórumok iránti bizalmatlanságban, részben az új feladatok egymástól eltérő jellegében, részben abban a törekvésben kell magyarázatot keresnünk, hogy a jogalkotó el akarta kerülni az állandó fórumoknak átmeneti feladatokkal való túlterhelését. (Azonban ezek a szempontok sem indokolják, miért nem lehetett pl. a nyugdíjrendezést a visszavétel kérdésében már megalakult és működő egyeztetőbizottságokra bízni és miért kellett evégre — lényegében azonos szerkezettel — új fórumot; döntőbizottságot létesíteni.)

A jelenséget aggályosnak tartjuk. A jogegység a sok fórum közt elvesz. A rendelkezésre álló megfelelő bírói munkaerőt — szakbíró és laikust egyaránt — nem lehet gazdaságosan felhasználni. A jogérvényesítésnek fölösleges akadályai támadnak (így pl. a nyugdíjas egyidejűleg kénytelen az egyik fórum előtt visszavételét és arra az esetre, ha visszavételi kérelme eredményre nem vezetne, más fórum előtt nyugdíja rendezését szorgalmazni. Vagy pl. az állítólag elrontott anyagok címén eszközölt bérlevonás miatt rögtöni hatállyal kilépő munkás kénytelen a levonás jogossága kérdésében a paritásos választottbírószágot határozatát kikérni és bevárni stb.) A bíraskodás bizonyos garanciái elvesznek. A sok rendkívüli fórumnak a dolog természete szerint nem lehet olyan ügyvitele, mint a rendes bíróságnak; ebből folyik pl., hogy az egyeztető eljárásban a felek legjobb esetben a tárgyaláson tudják meg, hogy ki fog az elnökön kívül ügyükben bíraskodni, így esetleges kizárási ok érvényesítése gyakorlatilag lehetetlen. Mindez végeredményben az anyagi jogszabályok érvényesülését, a »legalitást« gátolja.

Pedig nem volna nehéz olyan meg-

oldást találni, amely az új fórumok létrejöttét indokló szempontokat és a legalitás szempontját összeegyeztetné.

Az ügyeket két csoportra kellene osztani: olyanokra, amelyekben valamely konkrét igény vár elbírálásra és olyanokra, ahol a kérdés vagy általános jellegű, mint amilyen a kollektív szerződés szerinti munkabérmegállapítás, vagy ahol a tiszta jogi szemponton kívül más, pl. társadalompolitikai vagy célszerűségi szempontot is figyelembe kell venni, mint amilyenek pl. az üzemi bizottság és munkaadó közötti viták. Az első csoportot vagy az ülnökökkel kötelezően kiegészítendő munkaügyi bíróságra kellene bízni, vagy ha ezt nem akarjuk, a munkaügyi bíróság szervezetén belül kellene állandó döntőbizottságot létesíteni, a második csoportra vonatkozóan pedig ugyancsak egységes fórumot kellene létesíteni, éspedig — hogy lehetőleg ne kreáljunk megint csak új hivatalt — kiválasztva a már létesített fórumok (Országos Munkabérmegállapító Bizottság, Országos Üzemi Döntőbizottság, Paritásos Választottbírószágot) közül azt, amely mindezen feladatok ellátására legalkalmasabbnak látszik.

Ennek megtörténte után pedig hozzá lehetne látni ahhoz, hogy a fórumoknak már az átalakulás előtti széttagozódását is minden kontradiktórikus jellegű munkaügynék a munkaügyi bírósághoz való központosításával megszüntessük. Sz. Zs.

A nyugdíjak rendezéséről szóló 410/1946. M. E. sz. rendelet a beszámítható javadalmazást tette az újonnan megállapítandó nyugdíj alapjává. A beszámítható javadalmazást pedig a rendelet hatálybalépése előtt nyugdíjazottaknál olyként határozta meg, hogy az »annak a mindenkorai javadalmazásnak 70 százaléka, amelyre — a vonatkozó kollektív (tarifális) szerződés és függelékei, illetőleg magyarázatai, a munkabérmegállapító bizottsági határozatok, valamint a munkabérek (fizetések) felemelésére irányuló jogszabályok... értelmében — a nyugdíjazott személynek igénye lenne abban az esetben, ha tényleges szolgálatban állana és a nyugdíjazásakor betöltött állásával azonos vagy a javadalmazás szempontjából ezzel egy tekintet alá eső állást töltene be«.

A rendelethely értelmezésénél vita merült fel atekintetben, vajjon a

nyugdíjast megilleti-e nyugdíj a kollektív szerződés értelmében járó kalória, illetőleg kalóriaegyenérték alapján is.

A 410/1946. M. E. sz. rendelet megjelenését egy nappal megelőzően megjelent, a kollektív szerződéseket szabályozó 490/1946. M. E. sz. rendelet 4. §-a értelmében »a kollektív szerződésben megállapított munkabérek pénzbeli és természetbeni juttatásokból állanak«. Már pedig javadalmazás és munkabér szinonim kifejezések, sőt a közönséges szóhasználatban a »javadalmazás« a tágabb körű. Eszerint tehát mindaz, ami a 490/1946. M. E. sz. rendelet értelmében munkabér, egyben javadalmazás is a 410/1946. M. E. sz. rendelet értelmében.

Viszont: a 410/1946. M. E. sz. rendelet 3. §-ának 8. bekezdése oly értelemben intézkedik, hogy »ha a nyugdíjra jogosult a nyugdíjfizetésre kötelezettől... semmiféle élelmezési kedvezményben nem részesül«, részére 10%-kal növelt nyugdíjat kell folyósítani. Amiből viszont a nyugdíjfizetésre kötelezettek arra következtetnek, hogy a kalória a nyugdíjkiszámítási alap megállapításánál figyelmen kívül marad és őket a készpénzjavadalmazás alapján folyósított nyugdíjon felül csupán az a kötelezettség terheli, hogy vagy »valamilyen« élelmezési »kedvezményben« részesítsék nyugdíjaisukat, vagy a nyugdíjat 10%-kal pótlólkálják. A nyugdíjasok álláspontja szerint viszont ez a rendelethely, amely nem szól a természetbeni járandóságokról, csupán »élelmezési kedvezményekről«, nem alkalmas a nyugdíjkiszámítási alapra vonatkozó világos rendelkezés megrögtlenítésére; ha a rendelethely a természetbeni juttatásokat szabályozó rendeletet közvetlenül követően kibocsátott nyugdíjrendeletben a természetbeni járandóságokat a nyugdíjkiszámítás alapjából kikapcsolni akarta volna, úgy világosan így intézkedett volna; a 3. §. 8. bekezdés egy extratöbbletet kívánt annak a nyugdíjasnak juttatni, aki a természetbeni juttatás helyett az annak reális értékét esetleg el nem érő kalóriaegyenértéket kap csupán és a beszerzési munka és költség alól sem mentesül.

Miután itt az érdekeltek széles rétegét érintő kérdéssről van szó, magyarázó rendelet kibocsátása indokoltnak látszik.

Sz. Zs.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54

Postatakarékpénztári
számla száma : 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent-Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Megjelenik havonta kétszer

Előfizetési ár:
Egy hóra

45.000 adópengő

Negyedévre

120.000 adópengő

Kettős szám ára

45.000 adópengő

TARTALOM: *Dr. Alföldy Dezső:* Az előadó művész védelme a szerzői jogban. — *Dr. Szabó Imre:* Közjogi problémák Csehszlovákiában. — *Dr. Szász István:* A magánjogi jogalany. — *Csekey István:* Közintézményeink elnevezése. — *ifj. Dr. Kovács György László:* A 4800/1945. M. E. sz. rendelet alapján működő egyeztető bizottságok gyakorlatából. — *A. Trajnyin:* A nürnbergi per. — *Dr. Simor Antal:* A házassági rendelet a joggyakorlat tükrében. — *Dr. Beck Salamon:* Perújítás — jogi alapon. — *Dr. Vermes Andor:* Gondolatok egyenesadó-jogunk jövőjéről. — *Dr. Kallós Tibor:* Nyugdíjrendeleti problémák. — *Szemle.*

Az előadó művész védelme a szerzői jogban

A szerzői jog fejlődésével kapcsolatban nyilvánult meg mindinkább az a törekvés, hogy az írói és zenei műveket előadó művészek (szín-, ének- és zeneművészek) az ő művészi teljesítményeik tekintetében a szerzőkéhez hasonló védelemben részesíttessenek.

Az előadó művészek jogállását a szerzőkétől külön kellett biztosítani, mert nyilvánvaló, hogy az előadó művész a mű előadásával még nem alkot művet, s ezzel még nem válik műnek szerzőjévé, — bár kétségtelen, hogy a mű a művészi előadással sokat nyer szépségében, s a művész tevékenysége rendszerint jelentékeny mértékben járul hozzá a mű elterjedéséhez, népszerűvé tételéhez és kelendőségéhez.

S mivel az előadó művész teljesítményének sikerében a magasabb képzettség mellett főképp a tehetségnek van része,

továbbá mivel az előadó művész teljesítményében a művészi felfogásnak, valamint a kifejezés módjának egyéni sajátossága nyilvánul meg:

ezért kétségtelenül indokolt, hogy amennyiben teljesítményei hanglemezekre, filmekre és rádióra felhasználhatók és ily módon terjesztetnek, az ily felhasználásból és terjesztésből eredő vagyoni előnyben való részesedés számára biztosíttassék.

Ezért a legtöbb állam az előadó művészeket már eddig is a szerzőkéhez hasonló védelemben részesítette és pedig a szerzői jogról szóló törvény keretében.

Igy nálunk is a magyar Szjt. (az 1921 : LIV. tc.) a 8. §-ban rendelkezik idevonatkozóan és pedig akként, hogy

»alkalmazások (adaptálások), ideértve a mechanikai előadás céljára szolgáló (6. § 9. p.) művészi tevékenységgel járó alkalmazásokat is, — az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül — az eredeti művekkel egyenlő védelemben részesülnek.«

Az előadó művész tevékenységének védelme tekintetében eszerint a törvény kifejezetten utal a 6. § 9. pontjára, amely szerint az előadó művész

**Mellékelve: Hiteljogi döntvénytár
Magánjogi döntvénytár**

teljesítményét csak az ő beleegyezésével szabad mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre, állandó vagy cserélhető alkatrészekre (lemezekre, hengerekre stb.) átvinni.

Ilyen, a műnek, illetve az előadó művész teljesítményének mechanikai úton való visszaadására alkalmas készülék a Kúria P. I. 1333/1935. szám alatt hozott elvi jelentőségű határozata szerint a rádió is.

A Kúria rámutat ebben az ítéletében arra, hogy a rádió a mikrofon előtt elhangzott beszédet, éneket, zenét — a készülékben előidézett áramváltozások révén — rádióhullámok kisugárzásával reprodukálja a felvevő készülék hangszórójában.

A rádió tehát nem pusztán hangtovábitás, illetve hangerősítés, hanem a rádió a hangokat (tehát éneket, zenét, beszédet), mechanikai folyamat útján teszi a messze távolba érzékelhetővé.

Ugyanígy a képrádió a műnek nem egyszerű vetítése vászonra, hanem valamely képnek vagy képsorozatnak rádióhullámok felhasználásával mechanikai úton való megjelentetése fényt át nem bocsátó közegeken át egész távoli helyekre.

A Szjt.-ünk még a rádió elterjedése előtti időben készült, s így kifejezett rendelkezést nem tartalmazhatott a rádióról, — viszont az 1931. XXIV. tc.-be becikkelyezett római nemzetközi egyezmény 11/a cikke az irodalmi és művészeti műveknek rádió útján való közlését a szerző beleegyezéséhez köti,

ezért fontos volt annak eldöntése, hogy a rádió közléssel szemben maga a Szjt.-ünk nyújt-e a helyes törvényt magyarázat értelmében védelmet, avagy a védelem biztosítására külön törvényre van-e szüksége.

A Kúria említett döntése szerint maga a Szjt.-ünk megadja a védelmet, amennyiben a 6. § 9. pontjában — már annak szó szerinti értelme szerint is — bentfoglaltatik a rádió közlés tilalma.

A Kúriának ezen erőszakoltnak egyáltalán nem tekinthető, hanem a törvényben használt szavak fizikai értelméből önként adódó törvényt magyarázatot alapuló döntését, amely egyúttal a szerzők és előadó művészek érdekeit a rádió közlésére vonatkozóan a leghatályosabb védelemben részesíti, a szerzői jogászaink is örömmel üdvözölték. Elég e tekintetben utalni kitűnő szerzői jogásznak: Balás P. Elemér az »Élő magyar szerzői jog« c. értekezésére (Jogállam 1936 június).¹

Amikor tehát a kifejtettek szerint 1931. XXIV. tc.-be becikkelyezett római nemzetközi egyezmény 13. cikke, — a korábbi berni nemzetközi egyezmény 13. cikkével egyezően — kimondja, hogy a *zenemű* szerzőjének kizárólagos joga van művének oly készülékekre való átviteléhez, melyily

mű mechanikai előadására szolgál, — ebben bentfoglaltatnak tekinthető a rádió közléséhez való kizárólagos jog is, de csak a zeneművekre. Ámde az egyezmény a rádióközlés tilalmát nemcsak a zeneművekre, hanem minden műre ki akarta terjeszteni és pedig fontosságára való tekintettel minden kétséget kizáró világos rendelkezéssel, ezért mondja ki az egyezmény 11/a cikke: »Irodalmi vagy művészeti mű szerzőjének kizárólagos joga van arra, hogy művének a nyilvánossággal rádió útján közlését megengedje.«

A római (s berni) egyezménytől eltérően a mi Szjt.-ünk a 6. § 9. pontjában minden műre (tehát nemcsak a zeneművekre) vonatkozóan mondja ki a mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre való átvitel kizárólagos jogát, s ilyen készülék lévén a rádió is, ezért semmi szükség nincsen olyan külön törvényre, amely a műveket a rádió útján való közléssel szemben védené.

Ennek az álláspontnak helyességét mi sem igazolja jobban, mint az új 1936. évi osztrák szerzői jogi törvény.

Az osztrák törvény ugyanis nem veszi át egyszerűen a római egyezmény 13. cikkét, s a szerzőt illető jogok felsorolásánál nem beszél általában a mű mechanikai előadására szolgáló készülékekről,

hanem a készülékeket kettéosztva, a 15. §-ban azokat a készülékeket nevezi meg, amelyek a látás vagy hallás számára a műnek *ismételt* előadására szolgálnak, aminők a filmszalagok és hanglemezek, de aminő készüléknek a rádió semmiképpen sem tekinthető, — a 17. §-ban pedig *külön* rendelkezik a *rádió* útján való közlés jogáról.

Mindenki számára tehát csak megnyugtató lehet a Kúriának az az elvi állásfoglalása, amely szerint a Szjt. 6. § 9. pontja alapján szó szerinti törvényt magyarázat révén *minden műnek* védelmét a rádió útján való közléssel szemben törvényesen elismertnek mondotta ki.

A Kúriának az említett ítélettel eldöntött perben azt kellett vizsgálnia, hogy a gramofonlemeze felvett művészi teljesítménynek rádió útján való közlése az előadó művész átruházott jogán a gramofongyár engedélyéhez van-e kötve, tekintettel arra, hogy az előadó művész a teljesítményének értékesítésére vonatkozó jogait a gramofongyárra szokta átruházni.

A Kúriának ehhez képest egyúttal annak a kérdésnek elvi eldöntésébe is bele kellett bocsátkoznia, hogy az előadó művész a Szjt. 8. §-a, illetve a 6. § 9. pontja alapján milyen határok között illeti védelem?

Ennek a kérdésnek eldöntése gondos vizsgálatot igényelt.

A Kúria érezte, hogy a közfelfogásra való tekintettel az előadó művészt nem lehet olyan terjedelemben védelemben részesíteni, mint a mű szerzőjét.

Bármennyire áll is az, hogy az előadó művész tevékenysége a mű népszerűségét és kelendőségét gyakran igen jelentős mértékben szokta előmoz-

¹ Dr. Trebits Herbert »Nem szerzők a szerzői jogban« című értekezésében a Kúriának azt a megállapítását, amely szerint a rádió a Szjt. 6. § 9. p. alá eső készüléknek tekintendő, erőltetettnek tartja, de mivel a jogvédelemnek a rádió közvetítésre való kiterjesztése szerint indokolt, ezt a védelmet a szerzői törvényben kodifikált valamennyi szerzői jog ismérvéből véli levezethetőnek.

dítani, s hogy kiváló teljesítményeik méltó elismerést érdemelnék,

mégis a védelem biztosítása egy bizonyos határon túl az ő javára már indokolatlan előnyt jelentene a mű szerzőjével szemben.

A művek szerzői és az előadó művészek között a védelem tekintetében kétségkívül fennáll bizonyos érdekellentét.

Kitűnik ez a Szerzőijogi Unió 1936. évi brüsszeli nemzetközi értekezletén előterjesztett belga javaslatból, amely az előadó művész joga tekintetében kifejezetten kiemelte, hogy az előadó művészek jogát a szerzői egyesületek élénken ellenezték s ellenzik ezt egyes kiváló jogászok is, — amiért is a belga javaslat csak annak kimondására kívánt szorítkozni, hogy »valamely műnek előadása (interpretálása) az Unió egyes országainak törvényeiben megállapított feltételekkel részesül védelemben.«

Annak idejében az 1928. évi római egyezményt megelőző konferencia előtt is feküdt egy javaslat, amely az előadó művészek javára védelmet kívánt biztosítani, de mivel az államok egy része ezt ellenezte, ezért a konferencia kitért az előadó művészek védelmének biztosítása elől, amihez képest a konferencián csak mint óhaj (vœu) jutott egyhangúlag kifejezésre az, hogy az egyes államok kormányai a lehetőség szerint gondoskodjanak az előadó művész védelméről.

Ezek után lássuk, hogy azzal a világszerte kifejezésre jutott ellenzéssel szemben, amelyre az az álláspont talált, hogy az előadó művészt ugyanolyan jogok illessék, mint a művek szerzőit, — a magyar Kúria miként vonta meg az előadó művész védelmének határait.

Idevonatkozóan a Kúria a fentebb említett P. I. 1333/1935. sz. alatt hozott elvi jelentőségű ítéletében kimondta, hogy a Szjt. 8. §-ának a 6. 7, 51, 52, 53. és 54. §-ok rendelkezéseivel egybevetett helyes értelme szerint az előadó művésznak van kizárólagos joga engedélyt adni arra, hogy művészi előadásairól gramofonra, filmre vagy más hasonló készülékre történt átvitel többszörösíttessék, közzététessék, forgalomba helyeztessék, s hogy művészi teljesítménye *közvetlenül* a rádió útján közzététessék a nyilvánossággal (pl. a hangversenytérmből, ahol az előadó művész szerepel) — de már az előadó művész beleegyezésével készült és forgalomba hozott gramofonlemez, filmek felhasználása *nyilvános előadásra és rádió útján való közlésre* nincs az előadó művész további engedélyéhez kötve.²

Eszerint az előadó művész védelme szűkebbkörű, mint a mű szerzőjének védelme, mert ha a szerző beleegyezésével készült és került is forgalomba a műről a hanglemez, ahhoz, hogy ez a hanglemez rádióközlésre felhasználtassék, a szerzőnek még külön engedélye is megkívántatik. A hanglemez *nyilvános* előadásához is szükséges a szerző

engedélye, ha őt műve kizárólagos előadásának joga megilleti.

Kifejti a magyar Kúria ítéletének indokolásában, hogy az előadó művész jogállását azért határolta el az említett módon, mert ha valamely védett zeneműről készített gramofonlemez nyilvános előadásához, vagy rádió útján való közléséhez az előadó művész beleegyezésének megszerezése is megkívántatnék, ez már a szerzőket műveik értékesítésében, kiaknázásában méltánytalanul korlátozhatná, s felhozta a Kúria ítéletében azt is, hogy az előadó művészek az előadásaiknak gramofonlemezre való felvétele alkalmával a felvétel megengedéseért (s a készítendő lemezek többszörösítéseért és forgalomba helyezéseért) megkapják megfelelő díjazásukat, s oly méltánylást érdemlő okok fenn nem forognak, amelyek indokolták tennék, hogy az engedélyükkel készült (s forgalomba hozott) lemezek további felhasználása után — tehát nyilvános előadásra s rádió útján való felhasználása után is — biztosíttassék számukra részesedés.

Amikor a Kúria ismertetett ítéletében az előadó művész védelmének határait a most ismertetett módon vonta meg, gondos figyelembe vette a szerzői jog világában kialakult közfelfogást, amely legjobban az 1932-ben kiadott német szerzői törvénytervezetben (Entwurf eines Gesetzes über das Urheberrecht) jutott kifejezésre, amely törvénytervezet még a weimari Németország idejében készült.

E törvénytervezet 58. §-a szerint az előadó művész előadását csak az ő engedélyével szabad rádióval közölni, de a jogosan terjesztett kép- és hangkészülékeknek nyilvános előadásra való felhasználásához, nemkülönbön annak rádió útján való közléséhez már nem kívántatik meg az előadó művész engedélye. E szakaszhoz fűzött indokolás szerint a Tervezet — a *többi külföldi törvényhozással egyetértésben* — nem kíván az előadó művésznak jogot adni arra, hogy az ő teljesítményéről előállított készülék felhasználása nyilvános előadásra az ő engedélyéhez köthessék, amihez képest a készülékeknek rádió közlésre való felhasználása sincs az előadó művész engedélyéhez kötve, kivéve, ha a készüléket az ő beleegyezése nélkül, tehát jogosulatlanul állították elő.

S hogy a Kúriának a szóbanlevő ítéletében foglalt elvi álláspontja megfelel a szerzői jogban uralkodó közfelfogásnak, az kitűnik a Kúria ítélete utáni időben, 1936-ban alkotott osztrák szerzői jogi törvényből, amelynek 66. §-a szerint az előadó művész előadását megrögzítő kép- vagy hangkészülékek rádióközlésre vagy nyilvános előadásra az előadó művész hozzájárulása nélkül is felhasználhatók — kivéve, ha a kép vagy hangkészülék előállítása vagy terjesztése az előadó művész engedélye nélkül történt.

A törvény idevonatkozó indokolása pedig kifejti, hogy az előadó művésznak azt a kizárólagos jogot, amely szerint az ő hozzájárulásával létesített kép- vagy hangrögzítő készülékek nyilvános előadásra vagy rádióközlésre felhasználtassanak,

² Tévedés tehát dr. Trebits Herbert említett értekezésében foglalt az a megállapítás, hogy a rádió útján való közlést illetően a Kúria *egyáltalában* nem ad jogvédelmet.

— azért nem adja meg, mert az előadóművész ily jogát egyik európai törvény sem ismeri el, bár egyes szerzői jogi törvények nem tartalmazzak idevonatkozóan világos rendelkezéseket. S kiemeli az indokolás, hogy az új argentinai törvény (1933-ból) szintén nem adja meg ezt a jogot az előadóművészeknek, bár jogaik tekintetében egész különös rendelkezéseket tartalmaz. Ezért — mondja az indokolás — be kell várni a többi állam jogfejlődését s a nemzetközi értekezletek eredményét, mielőtt oly kis állam, mint Ausztria, az előadóművész jogát a jogosan előállított és terjesztett kép- és hangkészüléknek nyilvános előadásra vagy rádióközlésre való felhasználására kiterjesztené.

Mindez kétségkívül Magyarországra is áll.³

Helyesen értelmezte tehát a Kúria ítéletében a Sztj. 51., 52. és 53. §-ait akkép, hogy az azokban foglalt, a nyilvános előadásra vonatkozó rendelkezések kifejezetten csak *művek* szerzőire s nem egyúttal műveket előadó művészekre vonatkoznak.

S helyesen értelmezte a Sztj. 8. §-ában foglalt azt a kitételt, hogy az előadóművész teljesítménye az eredeti művekkel *egyenlő* védelemben részesül, ekként, hogy a törvény ezzel korántsem akarta azt kifejezni, hogy az előadóművész védelme annak terjedelme tekintetében mindenben egyenlő védelemben részesül, hanem csak azt, hogy ama korlátok között, amelyek közt művészi teljesítménye a törvény helyes értelmezése szerint védelem tárgya, őt is épp úgy, mint a művek szerzőit a rendes magánjogi védelemnél fokozottabb védelem illeti, minélfogva a jogát sértő ellen a Sztj. 18. és következő §-aiban meghatározott jogkövetkezmények alkalmazását kérheti, s a részére biztosított védelem határain belül nevének jogosulatlan mellőzése vagy kitétele esetén a 23. § alapján, teljesítményének jogosulatlan megváltoztatása esetén a 6. §. 3. pontja alapján léphet fel épp úgy, mint valamely mű szerzője.

Joggal mondható tehát, hogy végeredményben a védelem terjedelmére való tekintettel az előadóművészeket a szerzőkéhez *hasonló* — de nem mindenben *egyező* védelem illeti meg.

De a Sztj. 8. §-a az alkalmazások, átdolgozások szerzőinek — más téren sem biztosítja szükségképpen az eredeti művek mindenben egyező védelmét, így pl. valamely színműnek novellává történt átdolgozása esetén nyilván nem lehet szó arról, hogy a novella a nyilvános előadás tekintetében is ugyanolyan védelemben részesíttessék, mint az eredeti színmű, amelynek átdolgozásaként jött létre.

S amikor a Kúria megállapította, hogy a magyar Sztj. — annak helyesértelmezése szerint —

³ Az osztrák szerzői jogi törvény 76. §-a magának a hanglemez-előállítójának (Hersteller) is kizárólagos jogot ad ahhoz, hogy az általa készített hanglemezeket többszörösítse és terjessze, de az előállítónak jogvédelmét itt sem terjesztette ki a rádióközlésre azzal az indoklással, hogy a jogvédelem e kiterjesztése tekintetében nem óhajt a közép-európai államok élére állani, s itt is a nemzetközi szabályozásra irányuló törekvések eredményét kívánja bevárni.

a jogosan készült és forgalombahelyezett gramofonlemezeknek felhasználását nyilvános előadásra és rádió útján való közlésre nem köti az előadóművész engedélyéhez, — helyesen mondta ki azt is, hogy e részben — ellenkező nemzetközi megállapodás hiányában — közömbös az, hogy akár magyar honos, akár külföldi az előadóművész, s akár Magyarország, akár más ország a lemez származási országa.

Viszont a Kúria nem ad kevesebb jogvédelmet sem a külföldi előadóművészeknek, mint a belföldi-eknek, s így a külföldi előadóművészt ugyanúgy, mint a belföldit kizárólagos jogilleti megengedélyt adni arra, hogy előadásáról gramofonra, filmre, vagy más hasonló készülékre történt átvitel többszörösíttessék, közzététessék, forgalombahelyeztessék, s hogy másrészt teljesítménye *közvetlenül* rádió útján közöltessék a nyilvánossággal.

Hogy a külföldi előadóművész a római egyezmény 4 cikke alapján nem igényelhet több jogot, mint amennyit a magyar jog a belföldinek megad, ez nyilvánvaló abból, hogy a római egyezmény a fentebb kifejtettek szerint az előadóművészek jogállásának szabályozására kiterjeszkedni nem kívánt.⁴

A kifejtettek szerint tehát nem lehet szó arról, hogy amikor a Kúria szerint a jogosan forgalomba hozott gramofonlemezről az előadó művész teljesítményeit rádió útján az előadó művészek, illetve az ő jogán fellépő gramofongyári vállalatnak engedélye nélkül is szabad közölni, — ezzel a rádiótársaságot indokolatlan ajándékhoz jutatta volna.⁵

S ne felejtjük el, hogy a szerzői jog maguknak a szerzőknek se biztosít műveik minden további értékesítése tekintetében jogot. Így például valamely jeles festő vagy szobrász megjelent műveiből bárki rendezhet kiállítást a szerző beleegyezése nélkül is, s az ily kiállítás jövedelméből nem tartozik a szerzőt részesíteni.

Végül, figyelemmel kell lennünk arra is, hogy Magyarországon a gramofongyártás még egészen kezdetleges, amiért is nagymértékben rá vagyunk utalva a külföldön gyártott hanglemezekre. Éppen ezért Magyarországnak nem érdeke az előadóművész jogállásának oly irányú szabályozása, amelynél fogva a magyar rádiótársaság a külföldön gyártott lemezek lejátszásáért az előadóművészek jogán a külföldi gyári vállalatoknak jogdíjakat fizessen, ami igen jelentékeny összeget tenne ki, s a mivel járó terhet végeredményben a magyar népi közösség lenne kénytelen a külföldi tőkeérdekeltség javára viselni.

⁴ Tévesen mondja tehát dr. Trebits Herbert említett értekezésében, hogy a római Egyezmény 11/a cikkében a rádióközlésre vonatkozó jog kiterjed az Egyezmény 2. cikk 2. bekezdésében említett alkalmazásokra, amely alkalmazás alatt nemzeti törvényünk értelmében a művészi tevékenységgel járó alkalmazást is érteni kell. Téves ez az érvelés éppen azért, mert a római egyezmény 2. cikk 2. bek.-e — a magyar törvénytől eltérően — tudatosan nem említi külön a művészi tevékenységgel járó alkalmazást, nyilván azért, mert az előadó művészek jogairól egyáltalán nem kívánt intézkedni.

⁵ Dr. Trebits Herbert említett értekezésében erős szemrehányással illeti ezért a Kúriát.

A kifejtetteknél fogva a Kúriának az előadóművész jogállása tekintetében hozott elvi döntése mindenképpen helyes és továbbra is fenntartandó mindaddig, amíg előbb-utóbb nemzetközi egyezmény szabályozza majd az előadóművész jogkörét azok irányában, akik az előadó művész teljesítményét felhasználják, értékesítik.

Azt már láttuk, hogy a berni és római szerzői jogi értekezlet nem kívánt az előadóművész jogállásának meghatározásával foglalkozni, s elhárította magától ennek a kérdésnek tisztázását az 1936. évi brüsszeli értekezlet is abból az okból, mert az előadóművészek nem alkotnak szerzői jogi értelemben vett műveket, nem szerzői műveknek, hanem azoknak csak interpretálói.

Előre látható, hogy nemzetközi szerzői jogi értekezletek a jövőben sem fogják az előadóművészekre vonatkozó kérdések megoldását napirendre tűzni.

Ezeknek a kérdéseknek megoldását más vonalon lehet várni.

Ez kitűnik abból, hogy 1939-ben a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal egy egyetemes értekezlet

összehívását vette tervbe az előadóművészek jogállásának szabályozása tárgyában. Ki is bocsátotta idevonatkozóan a különböző államokhoz a kérdőpontokat, amely kérdőpontok között szerepelt az előadóművész joga a gramofonra átvitel és a rádió útján való közlés tekintetében is.

A tervbe vett nemzetközi értekezletet azonban a bekövetkezett háborús események folytán már nem lehetett megtartani.

Biztosra vehető azonban, hogy a békeszerződéseknek a közel jövőre várt létrejötté után megint megindul a nemzetek között a normális érintkezés, amikor aztán a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal ismét napirendre fogja tűzni az előadóművészek jogi helyzetének tisztázását, s akkor remélhető, hogy a kérdés az általános közfelfogás és jogérzetlet megnyilatkozása mellett az előadóművészek tevékenységének igazságos méltatásával fog megoldást nyerni akkép, hogy az a művek szerzőinek jogos érdekeire ne legyen sérelmes és amely szabályozás nyilván figyelembe fogja venni egyfelől a gramofongyárak s másfelől a rádióvállalatok szempontjait is.

Dr. Alföldy Dezső

Közjogi problémák Csehszlovákiában

Az elmúlt esztendőök politikai eseményei zavaros állapotot teremtettek a közösségi élet minden síkján, a kulturális viszonyokban csakúgy, mint az államéletben. Az események megbontották a jogrend formai egységét és harmóniáját is. Ez helyenkint előnyt is jelenthetett, mint például nálunk, ahol a jogrend zártsága nem engedte meg a modern intézmények átvételét. De hátrányt jelentett ott, ahol a háborús események egy demokratikus fejlődés lendületét törték meg. Ez következett be Csehszlovákiában.

A csehszlovák köztársaság 1920. évi alkotmánylevele a világháború utáni modern alkotmányjogi követelmények megvalósításaként francia mintájú tiszta parlamenti államformát vezetett be, melynek tengelyében a nemzetgyűlés állott. A demokratikus köztársaságnak alkotmányos rendjét azonban az 1938-as események megbontották. A müncheni megállapodás elszakította Csehszlovákiától területének jelentős részét; 1938. novemberében a bécsi döntés az államterület további részének elcsatolását rendelte el, — 1939. március 15-én pedig Hacha elnök »megegyezett« a németekkel és Csehszlovákia szuverenitását Hitlernek rendelte alá. A szuverenitás ilyen csorbitását az 1920-as alkotmány eleve kizárta, a területi változásokhoz pedig a nemzetgyűlés nem adta meg az alkotmányban előírt beleegyezését. 1939. március 15-ét követően azután a védnökségi rendszer félredobta az egész alkotmányt.

A csehek ezeket az itt kuszán felvázolt és közismert eseményeket igyekeztek józanul le-

számítolni. Közjogi álláspontjuk az volt, hogy ezek a szerencsétlen események a csehszlovák alkotmányt megsemmisítették. Zdeněk Peška professzor, aki 1938. előtt a nemzetiségi kérdéssel foglalkozott, a csehszlovák közjogi kérdésekről 1945-ben írt és a problémákat inkább csak felvető, semmint kielemező tanulmányában, melyet ennek a vázlatnak készítésénél jól használhattunk, nyíltan beszél az alkotmánynak erről a via facti történt hatályon kívül helyeződéséről. Mint Peška írja, a londoni emigráns cseh kormány »a helyett, hogy szorgosan kutatta volna a régi alkotmány alapján legalitásának bizonyítékait, amit jó lelkiismerettel egyetlen jogász se tehetett volna meg, határozott forradalmi cselekedetre szánta el magát: új állami és jogrendet teremtett, ahogyan azt a politikai helyzet kívánta. Egészséges politikai realizmus nyilatkozott meg ebben: ez jellemezte egész forradalmunkat« (Zdeněk Peška: Naše nocé státní zřízení. — Új állami rendünk, — Orbis-kiadó, Praha, 1945.). Ahogyan forradalmi úton létrejöttek tekintik a csehek a régi Csehszlovákiát és annak alkotmányát, ugyanígy forradalmi úton megteremtődöttnek ítélik azt a tényleges állapotot is, amely az 1938-at követő események folytán Csehszlovákiában, illetőleg Csehszlovákia körül kialakult és amely állapot bizonyos jogi kifejeződést is nyert. Valóban józan politikai és jogi realizmust kell látnunk abban, hogy a cseh emigráció nem merítette ki erőit a hitleri megszállás jogellenességének bizonygatásával és az 1938-as alkotmányjogi helyzet fennállását hangoztató jogi fikciókhoz való görcsö-

ragaszkodással. E helyett a tényleges állapot jogalkotó erejét elismerve, a londoni cseh kormány rögtön a maga helyzetének jogi aláépítésébe fogott, törvényalkotásba kezdett és az államélet bizonyos megnyilatkozásait Londonba plántálta át. A jogi felépítménynek ilyen földrajzi eltolódása természetesen bizonyos alkotmányjogi bonyodalmakhoz vezetett, melyek nagyobb mértékben csak az ország felszabadulása után mutatkoztak meg.

Az első közjogi nehézséget az okozza, hogy Csehszlovákia jelenleg háromfajta eredetű jogszabályok interferálnak (Szlovákiáról most ne beszéljünk, ott a kérdés még bonyolultabb). Vannak először is jogszabályok, melyek »a csehszlovák nép szabad akaratából erednek«, azaz 1938. szeptember 29-e (München) előtt keletkeztek. Ezek ma is érvényes jogszabályok, hacsak nem helyezték hatályon kívül vagy nem változtatták meg azokat. Vannak azután jogszabályok, amelyeket az említett időpont után bocsátottak ki Csehszlovákia, a protektorátus ideje alatt és amelyek »nem részei a csehszlovák jogrendnek«: (az 1944. augusztus 3-án Londonban kibocsátott alkotmány-dekrétum 1. szakaszának 2. bekezdése). Ezek a jogszabályok elvben érvénytelenek, de az említett londoni dekrétum szerint átmenetileg a felszabadulás után is használhatók közülük azok, amelyek tartalmukban nem ellenkeznek az 1920-as alkotmány szövegével vagy demokratikus elveivel. Ezt a körülményt az egyes konkrét ügyek elbírálása során a bíróságnak vagy a közigazgatási hatóságnak kell vizsgálnia és határozatának indokaiban ki kell térnie arra, hogy hogyan döntött ebben a kérdésben. Az egyébként érvénytelen jogszabályok érvényességének ilyen alkalmi felülvizsgálása és esetleges alkalmazása ki van azonban zárva a büntetőjogi és bünvádi perrendtartási, valamint egyes magánjogi (személy- és családjogi) jogszabályoknál; ezek feltétlenül érvénytelenek.

Az elnyomatás éveiben kibocsátott jogszabályokról lévén szó, nem térhetünk ki az elől a kérdés elől, hogy miért nem történt meg ezeknek a jogszabályoknak hatályon kívül helyezése, illetőleg átértékelése nálunk is? Két jól elkülöníthető anyagról van szó: az 1944. március 19. és október 15-e közötti időszakban keletkezett jogszabályokról és az 1944. október 15-e után készült jogszabályokról. Nálunk a helyzet aránylag könnyebb, mert rövidebb időszakról van szó, mint Csehszlovákiában, ennél fogva ennek a joganyagnak jogrendünkben való kiemelése zavarokat nem igen okozna. Tudomásunk szerint igazságügyi körökben volt olyan kezdeményezés, amely az említett időszakban kibocsátott jogszabályok érvénytelenségének kimondását szorgalmazta, úgy, hogy az 1944. március 19-e és október 15-e közötti időszakban kibocsátott rendelkezések esetleg átmenetileg hatályban tarthatók szükség esetére; nem konkrét ügyekkel kapcsolatos bírói vagy közigazgatási hatósági megállapítás, hanem kormányhatározat tartotta volna fenn érvényükben ezeket a jogszabályokat. Ez azonban nem

történt meg s most teljes a bizonytalanság; egyes jogterületekhez alig merünk hozzányúlni, mert nem tudjuk, új rendelkezéssel hatályon kívül helyezzük-e a Sztójay-féle rendeleteket, vagy pedig azokat egyszerűen semmibe véve, megszűnik nyúlunk vissza és jogszabályainkat az 1944. március 19-e előtt fennállott jogrendhez kössük? Mi jellemző módon ennek a szomorú kornak csak személyi ügyeit, kinevezéseit rendeltük felülvizsgálni az 1160/1945. M. E. számú rendelettel. A csehszlovák megoldási mód, amely a megszállás alatt kibocsátott jogszabályok kérdését rendezzi és egy később megállapítandó időpontig azok esetenkénti alkalmazását átmenetileg megengedi, kétségtelenül több reális érzékről tesz tanubizonyságot, mint a mi kitérő és a problémát elkerülő magatartásunk.

A csehszlovák jogszabályok harmadik kategóriáját a Londonban kiadott emigrációs jogszabályok alkotják. Ezek a felszabadulás után is érvényben maradtak, azzal, hogy a kormánynak Csehszlovákiába történt visszatérése után ezek utólagos jóváhagyásra (ratihabitio) szorultak.

Általában érdekes közelebbről megnézni a csehszlovák emigrációnak ezt a londoni jogi művét. A londoni időszak a cseh jogászok álláspontja szerint forradalmi alkotmányt tett szükségessé. Ennek az 1920-as alkotmány módosításával Londonban készült ideiglenes és egységes okmányba nem foglalt alkotmánynak egyik jellegzetessége, hogy a törvényhozó hatalmat a köztársasági elnökre ruházta olyan korlátozással, hogy ezzel a jogával az elnök csak okvetlenül fontos esetekben élhet. Az elnök e szerint alkotmánytörvényeket is adhatott és adott is ki, illetőleg ilyeneket módosíthatott. Ezzel a csehszlovák alkotmány chartális jellegét elvesztve, rugalmas alkotmánnyá vált, mert közönséges törvénnyel (elnöki dekrétummal) is módosítható volt. Egyébként az elnöki dekrétumok érvényességének idejét a londoni alkotmány úgy korlátozta, hogy azok a nemzetgyűlés összeültétől számított hat hónap múlva hatályukat veszítik.

A londoni alkotmány általában széles elnöki jogkört teremtett az átmeneti időre. Mivel a nemzetgyűlés Londonban természetesen össze nem ültetett, az alkotmányos kormányzás látzatának megőrzésére államtanácsot létesítettek. Ennek az államtanácsnak csak tanácsadó hatásköre volt, melyet később úgy szélesítettek ki, hogy az elnöknek az általa kinevezett tanácsot minden törvényhozó aktusa előtt meg kellett kérdeznie; a tanács állásfoglalása azonban az elnököt nem kötötte.

A végrehajtó hatalmat gyakorló londoni emigráns kormány munkája főleg a cseh külpolitikai pozíciók megerősítéséből, az emigránsok védelméről és katonai mozgatásából állott. A kormány eleinte ötagú volt, később még néhány minisztériumot szereztek. Azt, hogy a kormány az elnök által kiadott költségvetés alapján gazdálkodik-e, a legfőbb ellenőrző hivatal (legfőbb állami számvevőszék) ellenőrizte. Ebből is látszik, hogy az ideiglenesen külföldre átvitt cseh

államélet igen rendezett jogi keretek között folyt és a jogi kontinuitást fenntartotta.

A felszabadulás után a kormány visszatért és a külföldön fejlődött jogrendnek a csehszlovák viszonyokhoz való hozzáidomítása számos nehéz kérdést hozott előtérbe; ezeknek a kérdéseknek jelentős része még ma sem oldódott meg. Most, hogy lezajlottak Csehszlovákiában a választások, a közjogi viszonyok rendezése és az új alkotmány kidolgozása a legsürgősebb feladatok közé tartozik. Ebből viszont az tűnik ki, hogy a csehszlovák fejlődés némileg elmaradt a magyar fejlődés mögött, mert ott még mindig az átmeneti jogi formák élnek. Ennek az átmeneti időszaknak sok intézménye hasonlatos a magyar intézményekhez. Így a május 26-i választásokig Csehszlovákiában is ideiglenes és a mienkhez hasonló összetételű nemzetgyűlés gyakorolta a törvényhozó hatalmat. A mi fejlődésünkhöz hasonlóan alakult ki Csehszlovákiában a nemzeti bizottságok hálózata is. A nemzeti bizottságok tekintetében azonban mégis van egy lényeges különbség. Nálunk a nemzeti bizottságok jogilag nem szabályozott politikai szervek és valójában kívül állanak a közigazgatás szervezetén, legfeljebb egyes, külön jogszabállyal meghatározott közigazgatási feladatokat látnak el. Az itthoni felemás helyzettel szemben Csehszlovákiában a közigazgatás magába olvasztotta a nemzeti bizottságokat, ezek beépültek a közigazgatás új rendszerébe. A nemzeti bizottságok nemcsak az önkormányzati közigazgatási feladatokat látják el, hanem egyuttal betöltik a közigazgatási tisztviselők helyét is; ezzel a közigazgatás kettőssége, az állami és önkormányzati közigazgatás bifurkációja megszűnt. Így a helyi, járási és megyei (tartományi) nemzeti bizottságokkal, mint testületi szervekkel valóban demokratikus közigazgatás létesült Csehszlovákiában. A fejlődés azonban még nem zárult le és ennek az állapotnak végleges szabályozása szintén a jövő feladatai közé tartozik.

A tárcák körüli infláció a csehszlovák kormányban is észlelhető. Csehszlovákiában jelenleg tizennyolc minisztérium van; ezek abban különböznek a mieinktől, hogy ott a kereskedelemügy két tárca között oszlik meg: bel- és külkereskedelmi minisztérium között. Ezenkívül közegészségügyi minisztériumuk is van, a népjóléti minisztérium pedig egyben munkavédelmi minisztérium is. Ezek szerint a közigazgatás szociális feladatai nagyobb apparátust foglalkoztatnak és így nyilván nagyobb eredményt is tudnak ebben a tekintetben felmutatni. A tizennyolc tárcán kívül áll a miniszterelnök és öt helyettese; ezek együtt alkotják a kormány elnökségét. Hogy ez az elnökség milyen hatáskörrel rendelkezik, az még nincsen tisztázva: feladata nyilván a központi politikai irányítás és így valószínűleg a mi pártközi értekezleteink szerepét tölti be. Új intézmény Csehszlovákiában az államtitkárok rendszeresítése, amelyet a cseh-szlovák paralelizmus tett szükségessé (cseh miniszter mellett szlovák államtitkár működik és viszont). A jogászok panaszoják, hogy a hatás-

körök nincsenek elhatárolva és az államtitkárok jogköre vitára adhat okot, hiszen a minisztériumok ott is monokratikusan szerveződtek meg.

Annak bizonyítására, hogy hasonló helyzetek mennyire hasonló intézményeket hívnak életre, megemlítjük, hogy Csehszlovákiában is működik a gazdasági miniszterek gazdasági tanácsa, ez azonban jobban beilleszkedik az alkotmányjogi keretekbe, mint nálunk a Gazdasági Főtanács. Csehszlovákiában a gazdasági tanácsnak szerepe korlátozottabb: feladata a kormány gazdasági rendelkezéseinek előkészítése és összehangolása. A tanács tagjai a gazdasági minisztereken kívül a Szakszervezeti Tanács, a Szövetkezeti Tanács és a mezőgazdasági érdekképviselők kiküldöttjei, valamint a Nemzeti Bank elnöke. A Tanács mellett főtitkárság működik.

Nem beszélünk itt a bennünket legjobban érdeklő és érintő közjogi kérdésről: a kisebbségek ügyének rendezéséről, amely szintén végleges szabályozásra vár. Ez a probléma külön tanulmányt igényel.

Csehszlovák szempontból a legnehezebb Csehszlovák és Szlovákia viszonyának közjogi rendezése. A csehek és szlovákok egymáshoz való viszonyának alakulásában jelentős szerepe volt az 1944-es szlovák felkelésnek, amely bizonyos önálló szlovák jogi kereteket teremtett és ezek a közjogi keretek lebonthatatlanoknak bizonyultak a felszabadulás után is. Ezekre az 1944-es eseményekre itt főlegesen kitérnünk, elég, ha megjegyezzük, hogy akkor alakult meg a szlovák parlament; a szlovák nemzeti tanács és a szlovák kormány: a megbízottak testülete. A dolgok mai állását a Szlovák nemzeti tanács és a csehszlovák kormány között a felszabadulás után, 1945 május 31. és június 1. napjain folytatott tárgyalások eredményeként kötött megállapodás alapozta meg és szabályozta. A megállapodás szerint, mely nagyjából a tényleges helyzetet öntötte jogi formába, Szlovákia területén a törvényhozó, kormányzó és végrehajtó hatalom hordozója a Szlovák nemzeti tanács. A jogoknak ez a teljessége csak ott korlátozódik, ahol a törvényhozó hatalmat bizonyos közös ügyekben a köztársasági elnök, illetőleg az ideiglenes nemzetgyűlés megalakulása után a nemzetgyűlés gyakorolja. A szlovák megbízottak, (a minisztereknek megfelelő »poverenik«-ek) a közös ügyek kivételével a legmagasabb közigazgatási fórumok. Szlovákia tehát messzemenő közjogi függetlenséget élvez és ez a függetlenség csak a közös ügyek tekintetében nem érvényesül (bár a megállapodás erről nem szól, meg kell jegyeznünk, hogy a szlovákok megfelelő képviselőkhöz jutottak a csehszlovák ideiglenes nemzetgyűlésben is és a közös csehszlovák kormány tagjainak bizonyos száma szintén szlovák, illetőleg az elmondottak szerint a cseh miniszterek mellett szlovák államtitkárok, a szlovák miniszterek mellett pedig cseh államtitkárok működnek). A csehszlovák nemzetgyűlésre és a központi kormányra bízott közös ügyek az egész országot érintő gazdasági, szociális — kulturális és köz-

igazgatási — politikai ügyek, így például: az alkotmány, az országhatárok, a rendészet, a honvédelem, az állampolgári és emberi jogok, az állampolgárság, a külügyek, a költségvetés, a pénzügyesség, a közoktatás, a vám- és adózás, a közlekedés, a társadalombiztosítás kérdései, — a közegészségügy elvi rendezése, a törvények unifikációjára irányuló munkálatok és még számos más kérdés elvi vagy részletes rendezése. Ez a közjogi dualizmus tehát jóval szélesebb kört ölel fel, mint az egykori osztrák-magyar dualizmus. Meg kell viszont jegyezni, hogy a tárcánként pontosan el nem határolt igazgatási ágak közössé nyilvánítása bizonyos ütközésekre vezet a központi minisztérium és a szlovák poverenik között. A közlekedésügy például közös ügy, de Szlovákiában is van közlekedésügyi megbízott; a központi kormány közlekedésügyi minisztere és a szlovák közlekedésügyi megbízott között — hogy csak egyetlen példát említsünk — hatásköri összeütközések könnyen felmerülhetnek. Ez a törvényhozási és kormányzati paralellizmus a két országrész között gyakori surlódáshoz vezet. Sem cseh, sem szlovák részről nem tartják lezártnak ezt a problémát és ezt is a rendezendő kérdések közé számítják.

A szomszédos államok közjogi viszonyainak a hazaiakkal való még ilyen felületes összehasonlítása is termékeny lehet. A csehszlovák közjogi helyzetnek ebből a szemszögből történt rövid áttekintése azt mutatja, hogy a fejlődés nálunk egyrészt egészségesebb, mert a cseh-

szlovák közjogi kérdéshez hasonló megoldatlan problémánk nincsen, alkotmányjogunkban pedig egyéb, sürgős megoldásra váró feladatot alig találhatunk s a mi közjogunkban a különböző eredetű jogi anyag összehangolása kevésbé nehéz, mint Csehszlovákiában (bár mi egyelőre ezt a kevésbé nehéz feladatot sem oldottuk meg). Az összehasonlítás másrészt azt mutatja, hogy a két országban számos kérdés tekintetében hasonló megoldási mód merült fel, ami egyébként egész Középeurópára nézve is áll. Vannak viszont kérdések, melyeknek rendezése nálunk is igen időszerű lenne, így például a nemzeti bizottságok kérdése, amely a közigazgatás egyébként is esedékes reformja során lenne megoldható.

Időszerű, hogy Magyarország kilépjen abból a szellemi zártságból, melybe a háború és az azt követő állapotok kergették. Jó lenne, ha körültekintően a környező államokban: mi ott a jogi helyzet, mik azok a problémák, amelyek jogi vonatkozásban felmerültek, milyen megoldási módot találtak szomszédaink és mit tudnánk a külföldi tapasztalatokból itthon hasznosítani. Egy európai, de legalább is középeurópai perspektíva nyitása jogfejlődésünket csak kedvezően befolyásolhatja a nélkül, hogy sajátos kérdéseink megoldásánál idegen példákat kellene átvennünk. Ebből az egészségtelen zártságból kívánt keskeny kémlelőnyílást vágni egyik szomszédállamunk felé ez a vázlatos ismertetés is.

Dr. Szabó Imre

A magánjogi jogalany*

I.

Minden jogviszony egyik szükségképpen, mégpedig statikus jellegű eleme: a jogalany.

Alany nyelvtani értelemben az, amiről valamit állítunk, logikai értelemben pedig, amit minden elgondolható tárggyal szembeállítunk. Jogi értelemben alany az, akinek vagy aminek valamely konkrét külső emberi magatartást a tételes jog parancsa következtében tulajdonítani vagy beszámítani kell. Jogalany tehát az, akinek vagy aminek jogai és jogi kötöttségei vannak. A jogalanyiség ennél fogva a jogalany összes meglevő jogainak és összes jogi kötöttségeinek összességét jelenti.¹

A jogalanytól és a jogalanyiségtől meg kell különböztetni a *személyt* és a *személyiséget*. Jogalany az, akinek vagy aminek valamely konkrét

külső emberi magatartást *be kell* számítani; személy az, akinek *be lehet* számítani. Jogalany az, akinek vagy aminek jogai vagy jogi kötöttségei *vannak*; személy az, akinek vagy aminek jogai vagy jogi kötöttségei *lehetnek*. Személy az, akit vagy amit a jog felruház azzal a képességgel, hogy más személlyel jogi vonatkozásai lehessenek, aki vagy ami jogviszonyban állhat, aki vagy ami jogalany lehet. Jogalanyiség személyiség nélkül nem képzelhető, személyiség azonban jogalanyiség nélkül elméletileg igen, mert képzelhető olyan személy, akinek pillanatnyilag nincsenek jogai vagy jogi kötöttségei. Amíg a jogalanyiség kérdésének csak konkrét esetben van értelme, a személyiség kérdése alapvető jelentőségű.

Az emberi gondolkodás minden magatartás mellé odaképez egy szubsztanciát, alanyt, amely ennek a magatartásnak a hordozója. Ezért a jognak is minden külső emberi magatartást valakinek vagy valaminek tulajdonítani, beszámítani kell. Akinek vagy aminek ezt a magatartást a jog beszámítja, tulajdonítja, az a jogalany.

A jogalany tehát nem egyéb, mint egy *beszámítási, vonatkozási pont*, — amint Moór

*A bírói és ügyészi egyesületben 1946 május 10-én tartott előadás.

¹ A jogi kötöttség fogalma tágabb a jogi kötelezettség fogalmánál, mert a jogi kötelezettségen kívül másféle jogi kötöttséget is magában foglal, például a hatalmas-sággal szemben álló kiszolgáltatottságot vagy az aktív várománnyal szemben álló passzív várományt.

Gyula írja — »normatív kapcsolatokkal jogalanyi tevékenységgé összefoglalt külső emberi magatartások sokasága«, »a jogalanyi tevékenység egységének kifejezője«, »külső emberi magatartások láthatatlan központja«, »hordozója«, »gondolati, vagyis a jog normál állai megteremtett kapocs«, »*jogalmi szál*«, amely több külső emberi magatartást egységbe foglal össze.

Minden tételes jogrendszer elsősorban az élő embernek, mégpedig annak az élő embernek számítja be a külső emberi magatartásokat, aki a magatartást a valóságban létrehozta, tanúsította. Ennek oka — mint Moór helyesen rámutat — erkölcsi felfogásunkban gyökerezik, mert az egyéni felelősséget valló erkölcsi felfogásunk kívánja meg azt, hogy a cselekvés következményei a cselekvőt ériék. Beszámíthat azonban a tételes jog külső emberi magatartásokat más élő embernek is, mint aki a magatartást tanúsította. Ezzel az esettel állunk szemben a *képviselő* intézményénél, mikor a képviselő magatartásának hatásai a képviselőt, például a gyermeket vagy öröklöttet éri, tehát nem azt, aki a magatartást tanúsította. Végül beszámíthatja a külső emberi magatartásokat a jog olyan valaminek is, *ami nem ember*: állatnak, növénynek, élettelen tárgynak, méhmagzatnak, még meg nem fogant személynek, gondolati képnek, elvont fogalomnak vagy célszervezetnek (egyesület, alapítvány, testület), amely utóbbi ugyan emberekből is állhat (pl. az egyesület), de ezekből mégis különálló valami. Ebben az utóbbi esetben »jogi személyről« szoktunk beszélni.

Minthogy a jogalany beszámítási pont, ebből következik, hogy az ember, amennyiben személy, sohasem természeténél fogva, a priori, hanem csak a tételes jog erejénél fogva, a posteriori, csak azért személy, mert a jog ezzel a személyiséggel felruházta. Ez más szóval azt jelenti, hogy az ember is épúgy »jogi személy«, mint azok a személyek, amelyek nem élő emberek, amelyeket műértelemben »jogi személyeknek« szoktunk nevezni.² Ezért nem helyes az élő embert »természetes személynek« nevezni. Nem helyes azokat a személyeket sem »jogi személyeknek« nevezni, amelyek nem élő emberek, mert ez az elnevezés arra utal, mintha csak ezeknek a személyisége nyugodnék a tárgyi jogon. Nem helyes azonban »erkölcsi személyeknek« (*personne morale*) sem nevezni, mert ez az elnevezés sokkal inkább illik az emberre, mint azokra a személyekre, amelyek nem emberek, tekintve, hogy erkölcsi felfogásunk nem ez utóbbiak, hanem az ember személyiségének elismerését követeli meg. Végül nem helyes ezeket a nem emberi jogalanyokat »mesterséges személyeknek« (*personne artificielle*) sem nevezni, mert ezeknek a személyisége épúgy mesterséges, mint az ember személyisége, amennyiben mind a kettő a tételes jog parancsain alapszik.

² Az ember — írja Meurer (Begriff und Wesen der heiligen Sachen, 74. l.) alapján Gorotseff (Etudes de principologie du droit, II. 99. l.) — est une personne juridique avec un superflu physique.

Abból a megállapításból, hogy a jogalany nem egyéb beszámítási pontnál, az is következik, hogy jogalanyra a jognak feltétlenül szüksége van, és *alanytalan jogok nem lehetségesek*, mert szükséges, hogy az emberi magatartásokat valakinek vagy valaminek beszámítsák, de hogy ki vagy mi legyen a jogalany, az teljesen a tételes jog tetszésétől függ. Ezért képzelhető olyan tételes jogrendszer, amely csak az embert tekinti személynek és nem ismer ú. n. jogi személyeket, és képzelhető olyan jogrendszer (pl. a falanszter-állam) is, amely csak az ú. n. jogi személyeket tekinti jogalanyoknak, az ember, az ú. n. természetes személyeket nem. (Igy Grosschmid, ellenkezően Moór.)

A jogtudomány csak hosszas fejlődés után jutott el ahhoz a belátáshoz, hogy a jogalanyt *dematerializálja* és az ember testi-lelki valóságától elválassza. Eredetileg ugyanis egyedül az embert mint testi-lelki valóságot tekintették jogalanyoknak, s azt, hogy az emberen kívül más is lehet jogalany, egyszerű fikciónak tekintették. A fejlődés tehát arra irányult, hogy először az ember testi valóságától, azután az ember lelki valóságától is elválassza a jogalanyiságot. Ezt a dematerializálási folyamatot Zitelman indította meg, aki először választotta el a jogalany fogalmát az ember testi valóságától s csak az *emberi akaratot* tekintette jogalanynak. Zitelmannt követték Beseler, Gierke, Saleilles. Egy lépéssel tovább ment ebben az irányban Hauriou és Gorotseff, akik az emberi akaratot egyes akarásokra (volitions) bontották fel s nem az akaratot, hanem az *egyes akarásokat* azonosították a jogalanyisággal. Az ember lelki valóságától is végül Brinz és Szász-Schwarcz Gusztáv választották el a jogalanyiságot, amennyiben az előbbi a jogi személynél, az utóbbi a természetes személynél is a *célt* tekintette jogalanynak. Kelsen sem lát mást a jogalanyban, mint egy *részjogrend perszonalifikációját*.

II.

A személyiség fogalmával kapcsolatban meg szokták különböztetni a jogképeség és a cselekvőképesség fogalmát.

A *jogképeség* jelenti azt a jog által biztosított lehetőséget, hogy valakit jog megillessen és jogi kööttség terheljen. Ezzel szemben a *cselekvőképesség* azt a lehetőséget jelenti, hogy valaki a saját tényeivel, külső magatartásával jogi változásokat idézzon elő. A jogképeség passzív, a cselekvőképesség aktív képesség.

A cselekvőképesség magában foglalja az *ügyleti képességet* és a *vétőképességet*. Az előbbi lehetőséget arra, hogy a jogalany a saját maga nevében tegyen jognyilatkozatot (aktív és ügyleti képesség) és hogy a hozzá intézett egyoldalú jognyilatkozat címzettje legyen (passzív ügyleti képesség). Az utóbbi lehetőség arra, hogy magánjogi jogellenes magatartást a jogalanynak felróni lehessen.

Az aktív és a passzív ügyleti képesség rendszerint együtt jár. A magyar magánjog azonban elismeri a lehetőségét annak, hogy a passzív

ügyleti képesség olyan jogalanyt is megillessen, akinek nincs aktív, tehát nyilatkozási képessége, pl. a cselekvőképtelen személyhez, eszének használatától megfosztott elmebeteghez, aki hatályos jognyilatkozatokat nem tehet, olyan valaki, aki az utóbbinak cselekvőképtelenségét vétkesen nem ismeri, úgy intézhet írásos jognyilatkozatot, mint az épelméjűhöz. (Mtj. 35.)

A jogképességnek különböző fokozatai és fajtái lehetségesek.

A jogképesség lehet *általános* (pl. az élő ember, a méhmagzat, az egyesület, az alapítvány jogképessége), vagyis elvileg minden olyan jogra vagy kötétségre kiterjedő, amely természeténél fogva az illető személyt megillette vagy terhelhet, és lehet *részleges* (pl. a még meg nem fogant vagy a meghalt ember jogképessége), amely csak bizonyos taxatív meghatározott jogokra és jogi kötétségekre terjed ki. Az általános jogképesség is korlátozva lehet: bizonyos jogok szerzéséhez és bizonyos jogszerzési módokhoz (pl. ingatlan-szerzéshez) különös jogképesség szükséges.

Van *feltétlen* (pl. az élő ember, egyesület és alapítvány jogképessége, a magyar jog szerint) és *feltételes* jogképesség, amely utóbbi csak bizonyos feltétel, mégpedig vagy *felfüggesztő* vagy *bontó* feltétel mellett illeti meg a személyt. Felfüggesztő feltételhez kötött az élő ember jogképessége a Szovjetunió ptk.-jának 4. §-a értelmében, mert e szerint a jogképesség minden élő ember csak amellet a feltétel mellett illet meg, hogy az ország termelő erőinek fejlesztéséhez hozzájárul. (Kelmann orosz jogtudós szerint ez a donatio sub modo egyik esete). Bontó feltételhez kötött a méhmagzat és a még meg nem fogant személy jogképessége, mert ez utóbbiak jogképessége megszűnik, ha bizonyossá válik, hogy a fogamzás, illetőleg az élve születés nem fog többé bekövetkezni.

Végül van *végleges* és *ideiglenes* jogképesség, amely utóbbi (pl. a méhmagzat és a még meg nem fogant személy jogképessége) éppen, mert bontó feltételhez van kötve, ideiglenes jellegű.

A jogképesség sohasem lehet *teljes*, vagyis minden jogra és jogi kötétségre sohasem terjed ki, mert nincs olyan személy, aki minden jognak alanya lehetne: az egyesületnek vagy alapítványnak pl. nem lehetnek családi jogai, a férj jogoknak nem lehet alanya a nő. A jogképesség csak azt jelenti, hogy valaki *valamilyen* jognak vagy jogi kötétséggnek alanya lehet, tehát jogképes, vagyis személy már az is, akinek csak *egy* joga vagy jogi kötétsége lehet.

Lehetséges jogképesség cselekvőképesség nélkül (pl. a gyermek, az elmebeteg vagy az egyesület vagy alapítvány jogképessége) és lehetséges cselekvőképesség is jogképesség nélkül (pl. a szerzetesnek egyes jogrendszerekben nincs jogképessége, de cselekvőképessége lehet, mert mások jogviszonyaiban hatályosan létesíthet jogváltozásokat, pl. rendje részére jogokat szerezhet).

A cselekvőképességben épúgy vannak fokozatok, mint a jogképességben. Itt is van általános

és részleges cselekvőképesség. Feltételes és ideiglenes cselekvőképesség azonban nincs.

Van különös cselekvőképesség is, mert bizonyos ügyleteknél a cselekvőképességnek különös feltételei vannak. Ilyen különös cselekvőképesség: a házasságkötési, végintézkedési és a szenvedő váltóképesség.

III.

A magyar magánjog személynek tekinti: 1. az *élő embert*, mégpedig minden élő embert születésétől haláláig; 2. a *jövőbeli embert*: a méhmagzatot (nasciturus iam conceptus) és a még meg nem fogant embert (nondum conceptus); 3. a *meghalt embert*, 4. *bizonyos célszervezeteket* (testületeket, egyesületeket, alapítványokat). Helyesen mindezek a személyek »jogi személyek«. Szűkebb értelemben »jogi személynek« csak azokat a személyeket nevezik, amelyek nem emberek, tehát a jövőbeli, a meghalt embert és a célszervezeteket. Legszűkebb értelemben pedig csupán az említett célszervezeteket. A jogi értelemben vett személy azonban mindég megkülönböztetendő az élő embertől, mint testi-lelki valóságtól, még akkor is, ha az élő ember személyiségéről van szó, amit legjobban bizonyít az, hogy a tételes jog ugyanazon ember külső magatartásait két vagy több jogalanyiságra bonthatja szét (a köztársasági elnöknek például van egy közjogi és egy magánjogi személyisége). (Moór.)

ad 1. Az itt képviselt felfogás ellentétben van az uralkodó elmélettel, amely sem a jövőbeli, sem a meghalt embert nem tekinti személynek, tehát jogképesnek és ellentétben van a Mtj.-vel is, amelynek 8. §-a csak az *élő emberről* állapítja meg általában, hogy jogképes, a méhmagzatról csak arra az esetre, ha élve születik, a még meg nem fogant személyről és a meghalt emberről pedig hallgat, ami arra enged következtetni, hogy ez utóbbiakat egyáltalában nem tekinti jogképeseknek.

ad 2. A magyar magánjog a méhmagzatot és a még meg nem fogant embert is bizonyos vonatkozásokban jogi védelemben részesíti. Ennek a védelemnek elméleti megalapozása az elméletnek sok nehézséget okozott.

A *méhmagzat* jogi helyzetét különbözőképpen konstruálják meg. Egyesek (Windscheid, Hellwig) a méhmagzatot megillető jogokban *alanytalan jogokat* látnak, ami nem helyeslehető, mert az alanytalan alanyi jog fogalmi ellentmondás. Mások ezekben a jogokban nem alanyi jogokat, hanem a jövőbeli jogosult javára fennálló *kötöttségeket* vélnek felfedezni, ami szintén nem fogadható el, mert a kötétség és jogosultság korrelatív fogalmak, amelyek egymás nélkül nem gondolhatók. (Ebben a csoportba tartozik pl. Jhering, aki a »jogok passzív oldaláról«, Bekker, aki »ein objektiver Bestand des Rechts«-ról és Enneccerus, aki ha nem is a nasciturusnál, de legalább is a még meg nem fogant személynél »eine Gebundenheit des Rechtsgutes für einen zukünftigen Berechtigten«-ról beszél.) Ismét mások (pl. Kohler)

konstruktív vagy hallgatólágos jogi személyt látnak a nasciturusban, ami a legszűkebb értelemben vett jogi személy fogalmának kiterjesztését jelenti oly jelenségekre, amelyeknek ez utóbbival kevés közös vonásuk van. Van olyan nézet is, amely a nasciturusban *fiktív, nem létező személyt* lát, ami kifejezésre jut abban a jogi paroemiában, hogy »nasciturus pro iam nato habetur, quoties de eius commodis agitur«. Szász-Schwarz *célvagyonnak* fogja fel a nasciturst, Enneccerus és Henle *feltételes jogképességről* beszél. Thur és az ő alapján a hazánkban uralkodó felfogás (Szladits) szerint a nasciturus nem lehet alanya alanyi jogoknak, csak *várományoknak*, a méhmagzatot megillető jogokat az alany határozatlansága, függőben léte jellemzi. Ez ellen felhozható, hogy a váromány is alanyi jogi vonatkozás és ezért ennek alanya is csak személy lehet. Ezenkívül a méhmagzatot nemcsak váromány, hanem jelenlegi, kész jogok is megilletik. Végül vannak (nálunk pl. Tóth Lajos), akik a méhmagzathoz kapcsolt jogviszonyok alanyát a méhmagzat *gondnokában* (curator ventris) látják. Ez a felfogás viszont nyilvánvalóan ellentétben áll tételes jogunkkal és oda vezetne, hogy a méhmagzat élve születése esetére jogutódlást kellene felvenni a méhmagzat gondnoka és a megszületett ember között.

A még meg nem fogant ember jogi védelmét az uralkodó elmélet szintén az *alanytalan jogok*, a jövőbeli jogosult javára fennálló *kötöttség*, a *célvagyon-elmélet*, vagy a *határozatlan alanyú váromány* konstrukciójával igyekszik megmagyarázni. Henle már elismeri a nondum conceptus feltételes részleges jogképességét, bár ő sem tekinti személynek. A nondum conceptus jogképességének elismeréséért száll síkra Sárffy is a Szladits-*emlékkönyvben* legutóbb megjelent kitűnő tanulmányában, amelyben a nondum conceptus tekintetében az itt képviselt felfogással azonos felfogást vall.

Nézetem szerint a méhmagzat is, a még meg nem fogant ember is személy, tehát jogképes, mert kétségtelen, hogy jogunkban mind a kettőt jogok, mégpedig nemcsak jövőbeli, de jelenlegi jogok is megilletik és jogi kööttségek terhelik, jogosult és jogilag megkötött pedig csak jogképes személy lehet. A személy ugyanis csak conceptuális persona, fogalom. Minthogy a tételes jog cselekvőképességű élő ember külső emberi magatartását bárminek, növénynek, állatnak, fogalomnak is beszámíthatja, semmi logikai akadálya nincs annak, hogy azt a méhmagzatnak vagy a nondum conceptusnak számítsa be. Csakhogy a iam conceptus és a nondum conceptus jogképessége több vonatkozásban eltér az élő ember jogképességétől: 1. Amíg az élő ember jogképessége *általános*, s a méhmagzaté szintén általános, a nondum conceptusé azonban csak *részleges* jogképesség, mert csak bizonyos taxative meghatározott jogokra és kööttségekre terjed ki. 2. Amíg az élő ember jogképessége végleges, a nasciturusé és a nondum conceptusé csak *ideiglenes*, mert mihelyt eldől, vagyis bizonyossá válik, hogy élve nem fognak megszületni, tehát élő emberekké nem lesznek,

visszaható hatállyal veszítik el jogaikat és jogi kööttségeiket, egész jogképességüket, mégpedig úgy, mintha azok sohasem illették volna meg őket. 3. Amíg az élő ember jogképessége *feltétlen*, a méhmagzat és a még meg nem fogant személy jogképessége *feltételes*, mert bontó feltételhez van kötve.

Amit a nondum conceptusról mondtunk, megfelelően áll az alakulásban levő legszűkebb értelemben vett jogi személyre, az egyesületre és az alapítványra is.

Érdekes, hogy az itt képviselt felfogás, bár a tételes jogrendszerek szellemével nincs ellentétben, a tételes kódexek szövegezésében sehol sem jut kifejezésre. A kódexek, amennyiben a méhmagzat jogképességére vonatkozólag egyáltalában általános szabályt tartalmaznak és nem csupán (mint pl. a BGB. 473. és 1794.) az egyes jogviszonyok szabályozásával kapcsolatban rendelkeznek érdekei oltalmáról, különböző formulázással leginkább a »nasciturus pro iam nato habetur« elv kodifikációjára szorítkoznak (Optk. 22, százsz ptk. 32, zürichi ptk. 9, porosz Landrecht 1. r. 1. c. 12.). Egyetlen kivétel e tekintetben az argentin Código civil (70, 74.), amely a legközelebb áll az itteni felfogáshoz, amennyiben kimondja, hogy a személyiség általában a *fogamzás időpontjában kezdődik* és ha a magzat élve nem születik meg, visszaható hatállyal sohasem jött létre. A svájci ptk. 31. 2. bek. és az új olasz Codice 1., 2. bek. lényegében megfelel a Mtj. 8. bek.-nek. A nondum conceptusra vonatkozóan egy kódex sem tartalmaz általános szabályt.

A magyar magánjog sajátossága, hogy a méhmagzat feltételes és ideiglenes jogképességét éppoly *általánosnak* tekinti, mint az élő ember feltétlen és végleges jogképességét. Ez a Mtj. szövegéből ugyan nem tűnik ki, de kitűnik Werbőczy Hármaskönyvéből (II. 62. c. 2. §.), amely kifejezetten kimondja, hogy »Concepti... quorum natura est, quod a tempore conceptionis, quam partus eius indicabit, aequalia jura habeant cum natis et exstantibus filiis«. Igaz ugyan, hogy ez a hely csak az öröklési jogokra vonatkozik, de jogunk általánosságban elismeri. Éppen ezért a méhmagzatot általában csak azok a jogok nem illethetik meg és azok a jogi kööttségek nem terhelhetik, amelyek természetüknél fogva csupán az élő emberéi lehetnek.

A magyar magánjog szerint tehát a méhmagzatot megilletik: 1. a *családi jogok* (így pl. tartást követelhet, sőt a törvénytelen méhmagzatot megilleti a jog három havi tartásának előzetes biztosítására is (3982/1916. M. E. rend, 1925. VIII. t.-c. 54.); a méhmagzat jogainak születése esetére fenntartásáról és érvényesítéséről törvényes elváltás esetén a bíróság hivatalból tartozik gondoskodni, így intézkedni tartozik a születendő gyermek elhelyezéséről és tartásáról); 2. *öröklési jogai* vannak, mert az öröklés megnyiltakor már megfogant méhmagzat azzal a feltétellel, ha élve születik meg, úgy örököl, mintha már az öröklés megnyiltakor életben lett volna (Mtj. 1768), tehát törvényes és végrendeleti örökös, utóörökös

és hagyományos, sőt kötelesrésre jogosult is lehet; 3. megilletik azok a *kártérítési követelések* is, amelyek a gyermeket a tartásra kötelezett szülő (ideértve a törvénytelen gyermek természetes apját) elvesztése miatt mással szemben (az ellen, aki a tartásra kötelezett haláláért felelős, pl. bűncselekmény alapján, vasúti vagy más üzemi baleset okából stb.) illetik; 4. harmadik személy javára kötött szerződésben *kedvezményes* lehet (pl. mindenki biztosíthatja az életét méhmagzat javára); 5. javára *más jogviszonyok* is alapíthatók (pl. dologi váromány, élő közötti ajándékozás stb.); 6. nincs akadálya annak, hogy a méhmagzat törvényes képviselője a méhmagzat terhére mint feltételes jövőbeli tartozást, *szerződési kötelezettséget* vállaljon, sőt *törvényes kötelezettségei* is lehetnek pl. hagyatéki tartozások); 7. tulajdonjoga nem lehet, de *tulajdoni várománya* igen, sőt a tulajdonjog várományul javára a telekkönyvben feljegyezhető, s nincs akadálya javára a jelzálogjog bejegyzésének sem.

A méhmagzatot jogviszonyai tekintetében az a szülő képviseli, aki elveszületése esetére képviselőre jogosítva lenne, érdekellentét esetében, vagy ha az anya kéri, a gyámhatóság rendel részére gondnokot (1877: XX. t.-c. 30. §. b) p.). A hagyatéki eljárás hivatalból indítandó meg, ha az örökös, utóörökös vagy kötelesrésre jogosított méhmagzat (1894. XVI. 2. §. 1. p.). A Mtj. 422. §-a szerint méhmagzat részére a gyámhatóság gondnokot rendel, ha a méhmagzatot illető jogok megóvása végett szükséges. A gondnokrendelés elmarad és a méhmagzat jogainak megóvása az atya vagy anya kötelessége, ha a méhmagzat mint megszületett gyermek szülői hatalom alatt állana és érdeke szülőinek érdekével összeütközésbe nem kerülne. (L. még Mtj. 419. 3. p.)

Amíg a méhmagzat jogképessége *általános*, ideiglenes és feltételes, a nundum conceptusé ideiglenes és feltételes, de *részleges* jogképesség, vagyis csak a következő jogokra és jogi kötöttségekre terjed ki: 1. lehet *utóörökös* vagy *utóhagyományos* és e minőségében részére gondnokot is lehet rendelni (1877. XX. t.-c. 30. §. c), 1894. XVI. t.-c. 128.); 2. *élők közötti dologi váromány* (fideicommissum inter vivos) alanya lehet (pl. valaki átruházza ingatlanát élő és még születendő gyermekére); 3. harmadik személy javára kötött (pl. életbiztosítási) szerződésben *kedvezményes* lehet.

Mint hogy utóörökös és utóhagyományos lehet, a nundum conceptust megilletik mindazok a nem jövőbeli, hanem jelenlegi jogok és terhelik mindazok a jogi kötöttségek, amelyek az utóörökös vagy utóhagyományos jogi helyzetéből folynak, vagyis amelyek általában a *tulajdonost* a *hasznélvezővel* szemben megilletik, illetőleg terhelik. Tulajdonjoga nem lehet, csak *tulajdoni várománya*, de lehetnek más *dologi jogai*, pl. követelésének biztosítására, — amint Nizsalovszky helyesen kimutatta — a jelzálogjog az ő javára is bejegyezhető a telekkönyvbe s az utóöröklés tárgyáról az előörökösrel együtt rendelkezhetik is. *Kötelmi követelése*i is lehetnek. Lehetnek *kötelmi*

kötelezettségei, az előörökösrel egyetemlegesen is lehet kötelezve és lehetnek *családi vagyoni jogi kötelezettségei* is (Sárffy).

Helyes volna a gondnokrendelés lehetőségét per analogiam a nundum conceptusra is kiterjeszteni. (Igy Mtj. 423. és 419. 4. p.)

Amidőn a nasciturus vagy a nundum conceptus megszületik, az így létrejött élő ember *nem jogutódja* a méhmagzatnak vagy a nundum conceptusnak, hanem ugyanaz a személy, aki életének új szakába lépett: jogképessége kitágult (Sárffy).

ad 3. Amint a jövőbeli ember személy, úgy személy a meghalt ember is. Ez utóbbi jogképessége is *részleges*, mint a jövőbeli emberé, de *nem feltételes* és *nem ideiglenes*. Ezt a tételt sem fogadja el az uralkodó elmélet, aminek az a magyarázata, hogy nem képes szabadulni attól az előítélettől, hogy a testi-lelki ember valósága és a jogi értelemben vett személy két teljesen különböző valami. Pedig a meghalt embert is megilletik jogunkban jogok és terhelik jogi kötöttségek, ez pedig személyiség, jogképesség nélkül nem lehetséges.

A becsület védelméről szóló törvény (1914. XLI. t.-c.) 28. §-a értelmében *meghalt ember vagy emlékének meggyalázása esetében*, figyelemmel az 1914. XIV. t.-c. 39. §. 1. és 2. bek.-re, a sértett (előd, gyermek, unoka, testvér, házastárs) *vagyoni kárának megtérítésén felül nemvagyoni káráért is megfelelő pénzbeli elégtételt követelhet*, amennyiben ez, tekintettel az eset körülményeire, a méltányosságnak megfelel. A sértett itt a meghalt ember törvényes képviselője.

Ugyancsak az *eltemetést, exhumálást, a holttesttel és sírkövel, valamint ennek tartozékai*val (pl. a koporsóval) való rendelkezést a gyakorlat a legközelebbi hozzátartozók jogkörébe utalja, a hozzátartozók azonban itt is mint az elhalt ember törvényes képviselői szerepelnek. Igaz, hogy gyakorlatunk ezt a következtetést még levonni nem tudta és a kegyeleti közérdek képviselőjét a hozzátartozókon kívül a közigazgatás feladatkörébe utalja (1876. XIV., temetési szabályrendeletek).

A Mtj. 424. §-a kifejezetten kimondja, hogy meghalt részére a gyámhatóság *gondnokot* rendel, amennyiben a gondnokrendelés a személyiség jogának védelme érdekében szükséges. A gondnokrendelés elmarad, ha a személyiség jogának védelmére az örökös vagy a meghaltnak ivadéka, házastársa, szülője vagy testvére kíván fellépni. (L. még Mtj. 419. §. 5. p.) Ebből a rendelkezésből is kitűnik, hogy a meghalt ember személyiségi jogai nem szűnnek meg alanyuk halálával, hanem védelemben részesülnek, amennyiben a kegyelet azt megkívánja.

Meghalt ember, az örökhagyó az alanya — a helyes felfogás szerint — a *nyugvó hagyatéknak* (hereditas iacens) is. Nyugvó hagyatéket a magyar magánjog nem ismer, mert hazai jogunk szerint az örökös ipso iure örököl, nyugvó hagyatékról pedig csak akkor lehet beszélni, ha az örökös nem ipso iure örököl az örökség megnyíltával, hanem — mint a római jogban az extraneus heres

— csak bizonyos belépési nyilatkozat vagy cselekmény (pro herede gestio, aditio) után. A delatio és az aditio közötti időben az örökös még nem alanya a hagyatéki jogoknak és tartozásoknak, — amint azt Pomponius helytelenül tanítja (D. 46, 2, 24,) — a leendő örökös sem, egyrészt mert »hereditas non heredis personam, sed defuncti sustinet«, másrészt mert elképzelhető, hogy aditio egyáltalában nem is következik be. Nem segít ezen Sohm szellemes konstrukciója sem, amely szerint az örökös mint az örökhagyó képviselője lenne alanya a nyugvó hagyatéknak, mert ez annyit jelentene, hogy egy vagyontömegnek oly valaki lenne az alanya, aki a vagyont még nem szerezte meg és esetleg sohasem fogja megszerezni.

Nem lehet a hereditas iacens maga sem jogalany, mint jogi személy, mert — mint Czyhlarz helyesen megjegyzi — az örökös az örökhagyónak, nem pedig a hagyatéknak jogutódja. De nem lehet a nyugvó hagyatéket — mint sokan tanítják — az alanytalan jogok egyik esetének sem minősíteni (res hereditariae nullius sunt), mert az alanytalan alanyi jog — mint láttuk — fogalmi ellentmondást rejt magába.

Az egyetlen helyes megoldás tehát az, amely az örökhagyót tekinti a nyugvó hagyatéki alanyának. Ezt a megoldást tanítja Ulpianus, aki szerint: »hereditas enim non heredis personam, sed defuncti sustinet: ut multis argumentis juris civilis comprobatur est« (D. 41, 1. 34.). És ez a felfogása a muzulmán jognak is, amely nemcsak nyugvó hagyatéki esetében, hanem általában az örökhagyót tartja a hagyatéknak foglalt jogok és

kötelezettségek alanyának mindaddig, amíg a hagyatéki tartozások kiegyenlítve nincsenek. Addig, míg ez meg nem történt, öröklésről nem is lehet szó. Ezért van az, hogy a muzulmán jog szerint az örökös csak a hagyatéki aktívákat örökli és a hagyatéki passzívákat nem.

Hogy a meghalt személy is személy, tehát hogy jogoknak alanya lehet, következik tételes jogunknak abból a szabályából is, hogy az ajánlat hatályát nem érinti az, hogy elküldése után az ajánlattevő meghal, hacsak az ajánlat tartalmából más nem következik. (Mtj. 951. 2. bek.) Az ilyen ajánlat alanya tehát halála után is az ajánlattevő. (V. ö. BGB. 130. és 153.)

Másik bizonyítékot szolgáltat az az eset, mielőtt valaki jogszerű cselekményt követ el életében, pl. tüzet gyújt saját telkén, de a cselekmény eredménye jogellenes és ez az eredmény, pl. a szomszéd házának leégése, csak a cselekvő halála után következik be. Ebben az esetben az ilyen cselekmény addig, amíg a tűz a szomszéd házára nem érte el, nem volt jogellenes, jogellessé csak a cselekvő halála után vált. A káros eredmény tehát nem számítható be élő embernek, az örökösnek sem, hanem egy meghalt embernek, a jogellenesen okozott kár alanya tehát egy meghalt ember volt. A cselekvő jogi személyisége tehát túléli a cselekvő halálát legalább is addig, amíg a cselekménynek a cselekvőnek beszámítandó jogi hatásai kellőképpen nem határozhatók meg. Ezek a jogi hatások ily esetben a meghalt embernek tulajdonítandók.

Dr. Szász István

Közüntézményeink elnevezése

Államformánk megváltozásával együttjár közintézményeink címének és elnevezésének a módosulása is. A demokrácia már külsőségeiben is a multtal való szakításra törekszik. Kérdés azonban, hogy a néha nem egészen átgondolt, hirtelen változtatások megfelelnek-e az elérni szándékolt célnak és kiállják-e a tudományos bírálatot. Közjogi terminológiánkban nem ritkán akadtak furcsaságok, amelyek azonban megmagyarázhatók voltak jogi műnyelvünk fejletlenségével. A történelmi alkotmány nem egyszerre keletkezik. Tételein több korszak különböző jogi műveltségű fogalmazása érezhető. Amikor azonban az intézmények is változnak, önként adódik a törekvés, hogy az idejétmúlt vagy helytelen elnevezéseket megfelelővel helyettesítsük, az új intézmények nevét és címét pedig a leghelyesebben válasszuk meg.

A fiatal magyar demokráciát szemmeláthatóan az az elgondolás vezette, hogy magyar talajból kívánja felépíteni az állam demokratikus épületét. Nem óhajtja tehát a multból mindenképpen elvetni és kiküszöbölni azokat az intézményeket, amelyek beváltak és sok tekintetben

a magyaros észjárás és a magyar lélek megnyilatkozásai voltak. A magyarság mindig büszke volt alkotmányára. Az európai szárazföldön csak nekünk volt történelmi alkotmányunk. Anglia és Magyarország kivételével minden más államnak írott vagy kartális alkotmánya van. Ez azt jelenti, hogy egy vagy egynéhány alkotmányos alapinstrumentumba vannak összefoglalva az alkotmányjog szabályai. Rendszerint valami alap- vagy alkotmánytörvénybe, amely csak nehezített módon változtatható meg. Az ilyen alkotmányoknak a merevségéből azután főleg háborúban vagy az államélet egyéb megrázkódtatásai közt igen sok nehézség és veszedelem származott. Ezzel szemben nálunk ismeretlen az alaki alaptörvény fogalma, úgyhogy alkotmányunk valamennyi tétele egyszerű törvénnyel minden nagyobb nehézség nélkül megváltoztatható, ha a haladó élet körülményei és az állam érdekei úgy kívánják.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy törvényhozásunk, a legszélesebb demokratikus választójog alapján egybegyűlt Nemzetgyűlés, nem ragadtatta el magát az alkotmányozás lázától és nem törekedett külföldi mintára valami nagyobb ha-

tályú, részletes alkotmánytörvényt, valami alkotmánylevelet, kartát alkotni. Másszóval megmaradtunk a történelmi alkotmány alapelvei mellett, vagyis az alkotmányjog bármely nagyságú tételének szabályozására maga a köztörvényhozás közönséges törvények segítségével illetékes. Így jött létre mindjárt a Magyarország államformájáról szóló 1946 : I. tc.

E törvény 13. §-a szerint: »A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős *minisztérium* által gyakorolja.« Első tekintetre nyilvánvaló, hogy itt még mindig az 1848. évi III. tc. szóhasználatát kísért. Ez ugyanis a »minisztérium«-ot vagy »összminisztérium«-ot (*Gesamtministerium!*) látszólag testületként szervezi, amelynek elnöke a miniszterelnök, tagjai pedig a miniszterek, kiknek száma akkor nyolc volt. (Még Nagy-Magyarországon is csak kilenc volt, ma azonban az 1945 : XI. tc. 13. §-a értelmében 18!) Az 1848 : III. tc. azonban azt is megállapítja, hogy a »minisztérium« osztályokra oszlik, élükön egy-egy miniszterrel, aki az illető osztály hatáskörébe utalt ügyeket fogja vezetni. E rendelkezéssel viszont azt fejezte ki a törvény, hogy jöllehet a minisztérium testületi szervezet, a miniszterek a hatáskörükbe utalt ügyekben mégis egyénileg fognak intézkedni, vagyis a minisztérium egy-egy osztálya az egyedhivatali rendszer szerint szervezett. Az egész minisztérium mégis megőrizte némi vonatkozásban testületi jellegét azzal, hogy a miniszterelnök elnökletével minisztertanácsokat is tartanak, amelyekben az egész kormányt érintő ügyekben testületileg határoznak.

Amde míg az 1848 : III. tc. a »minisztérium« »osztályai«-t különböztette meg, élükön egy-egy miniszterrel, addig a helyes szóhasználat nálunk is európai mintára ezeket az osztályokat nevezte el minisztériumoknak, amelyek voltaképpen a miniszterek segédszervei. Másfelől azonban a minisztériumok összességének jelölésére nálunk továbbra is a »minisztérium« kifejezés maradt használatban, ami igen sok félreértést és következetlenséget okoz. Hogy csak egy példát hozunk fel, »a minisztérium rendelete« kifejezés, főleg idegen nyelvre fordítva, egészen érthetetlen. »Kormányrendeletek« helyett »minisztériumi rendeletek«-nek nevezik nálunk a minisztertanácsi határozat alapján a miniszterelnöktől kiadott rendeleteket. (Ezeknek számuk mellett M. E. megjelölés olvasható, holott — bár ritkábban fordul elő — maga a miniszterelnök is bocsáthat ki ugyanilyen betűjellel rendeletet.)

Amióta nem a minisztérium osztályairól, hanem minisztériumokról beszélünk, a minisztérium alatt csak egy-egy külön miniszteri tárcát (külügy-, belügy-, pénzügyminisztérium stb.) értünk. A minisztérium kifejezést most már csakis összetételben, egy-egy szakminisztérium jelölésére használhatjuk. Sürgősen szakítani kellene tehát azzal a gyakorlattal, — s erre most, a demokrácia alkotmányjogának kiépítésekor itt van a legjobb alkalom — amely a szakminisztériumok összességét még ma is hivatalosan »minisztérium«-nak

nevezi. Ha egyik irányban eltértünk az 1848. évi III. tc. szóhasználatától, a másik irányban is meg kell tennünk ezt, mert különben következetlenek vagyunk és minduntalan félreértésekre adunk alkalmat. Amit mi még ma is hanyagul és pontatlanul a »minisztérium« kifejezéssel jelölünk, azt Európában mindenütt a »kormány« kifejezéssel illetik. A kormány tehát a miniszterek egyeteme, a miniszterkollégium, amely nem »minisztériumi rendeletek«-et, hanem »kormányrendeletek«-et bocsát ki. Ha azt olvassuk, hogy »a minisztérium rendelete« — kénytelenek vagyunk azt kérdezni, hogy melyik minisztériumé.

Minderre most annyival is inkább sietünk ráirányítani az illetékesek figyelmét, mert éppen közelebről jelent meg a napilapokban illetékes helyről a felhívás, hogy a magyar kormány helyes elnevezése: »a magyar köztársaság kormánya«. S valóban, míg a *Magyar Közlöny* 1946 április 14-i (85.) száma a »nemzeti kormány« rendeleteit közli, addig április 21-i (91.) száma már »a magyar köztársaság kormányának« rendeleteit. Ime megvan a »minisztérium« helyett az egyedül helyes és félreértést nem tűrő megjelölés. Ezt azonban most már következetesen keresztül is kellene vinni. Amde a rendeletek szövege nyomban a következő bevezetéssel kezdődik: »A *minisztérium* (ehelyett: a köztársaság kormánya) az 1946 : VI. tc. 1. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli.« Nincs többé minisztérium, hanem csak szakminisztériumok vannak. Nincs többé minisztériumi rendelet, hanem csak szakminiszteri és kormányrendeletek vannak. (Az M. E. helyett ez utóbbiak számai mellé célszerűbb lenne K. K. betűket függeszteni s így az M. E. betűk megmaradhatnának a miniszterelnöki rendeletek megjelölésére.)

Felmerül azonban a kérdés, hogy »a Magyar Köztársaság kormánya« kifejezés mellett nem lenne-e elegendő mindössze »a köztársaság kormánya« megjelölés. Külföldi köztársaságok törvényszövegeiben pusztán ezt a kifejezést találjuk: »a köztársaság kormánya« (*Gouvernement de la République*). Ez észszerűbb és rövidebb. Nyilvánvaló, hogy Magyarországon csupán a Magyar Köztársaság kormányáról lehet szó. Ha másról lenne, ezt okvetlenül külön meg kellene jelölni. Mi ezt a kitétel, hogy »a Magyar Köztársaság kormánya« csupán nemzetközi szerződésekben és olyankor használnók, amikor félreértés kikerülése végett okvetlenül szükséges. De ilyenkor nagy kezdőbetűkkel írónk, mint az 1946 : I. tc. 18. §-a (s nem kicsivel, mint a hivatalos lap), mert a Magyar Köztársaság tulajdonnév. Igaz, hogy a kormány is az, ilyen összetételben, de mégis, kormányok jönnek és mennek. E mellett a magyar nyelv nem szereti a nagybetűk gyakori használatát, mint pl. a nyugati nyelvek.

S most eljutunk ezzel szoros összefüggésben egy másik fonáksághoz. Közintézményeink címei hemzsegnak a »magyar« epitetontól. Most pláne a magyar királyiból kint maradt a Péter s bent maradt a Pál. Ha már a köztársasági államforma nem tűri tovább a *királyi* jelzőt, sürgősen töröljük

a *magyart* is. Ha logikusan átgondoljuk a dolgot vagy széjjelnézünk egy kicsit magunk körül a külföldön, ennek nincs semmi értelme. Hát csak nyilvánvaló, hogy Magyarországon magyar egyetemek vannak. Nálunk »m. kir. tudományegyetem« volt a címük. Olaszországban *università reale*, és egészen komikusan hangzott volna, ha hozzátették volna, hogy *italiana*. Hogy nálunk ez a gyakorlat kifejlődött, annak történelmi okai vannak. Tudjuk, hogy a mohácsi veszedelem után a Habsburgok uralma alatt a központi igazgatás lassanként átsiklott az osztrák központi kormányshoz. Ezekről meg akarták azután különböztetni a sokkal szűkebb hatáskörű vagy sokszor csak névleg működött magyar kormányhatósági szerveket. Pl. az osztrák udvari kancellária mellett volt külön magyar királyi és cseh királyi kancellária stb. Nálunk tehát mintegy az osztrák államhatalmi szervektől való függetlenséget kívánta jelölni a »magyar királyi« kifejezés.

Amióta azonban 1918-ban megszűnt az osztrák-magyar kapcsolat, nem volt többé sok értelme a tömördek »magyar királyi« megjelölésnek. Hát még ha meggondoljuk, hogy micsoda rendszertelenség, következtelenség és visszasság volt a szóhasználatban. Pl. volt *m. kir. állami* gimnázium, *kir.* katolikus gimnázium, *m. kir.* tudományegyetem, de *kir. m.* Pázmány Péter tudom-

mányegyetem (nyilvánvalóan helytelen volt II. József 1785. évi névmegállapító leirata latin szövegének magyarra fordítása: *Regia Scientiarum Universitatis Hungarica*), kassai *kir. állami* jogakadémia, nagyvárad *kir. jogakadémia*, *kir.* tanfelügyelő, de már *állami* elemiiskolai tanító; *m. kir.* Kúria, de csak *kir.* tábla, pusztán koronaügyész, de már *kir.* ügyész és főügyész stb. Tehát az egyik *m. kir. állami*, a másik *m. kir.*, ismét másik *kir. m.*, *kir. állami*, majd csak *kir.* vagy csak *állami*. Nehéz lenne kibogozni, hogy mi lehetett e rendszertelen eltérések jogi alapja.

Most a demokrácia törölte a *királyi* jelzőket, de megmaradtak értelmetlenül a *magyar* epitetok. A szegedi magyar tudományegyetem helyett nem egyszerűbb és logikusabb ezt írni: a szegedi egyetem? Ha Prágában odaírják, hogy a prágai cseh egyetem, ennek van értelme, mert ugyanott német egyetem is működik. De Szegeden minden valószínűség szerint csakis magyar lehet az egyetlen egyetem. Magyarországon minden közintézmény csakis magyar lehet. Ennek külön hangoztatása pleonazmus. Ezért kívánatos lenne olyan kormányintézkedés, amely nem csupán a *királyi*, hanem egyenesen a *magyar királyi* megjelölés eltüntetését rendeli. Visszatérve kiindulásunkhoz, már csak ezért is elegendőnek tartanók »a köztársaság kormánya« megjelölést.

Csekey István

A 4800/1945. M. E. sz. rendelet alapján működő egyeztető bizottságok gyakorlatából

A származásuk, illetőleg baloldali politikai meggyőződésük folytán állásukat veszített magánalkalmazottak visszahelyezéséről szóló 4800. 1945. M. E. sz. rendelet 1945. július 14-én lépett hatályba és a visszavétel iránti igény érvényesítésére harminc napos határidőt tűzött ki. A kérdés mégsem veszítette el időszerűségét, részben azért, mert a rendelet alapján működő egyeztető bizottságok előtt ma is sok ügy van folyamatban, részben mert a 4. §. (1) bek. szerint a jogaik érvényesítésében akadályozott személyek 1946. december 31-ig érvényesíthetik igényeiket.

Az 1. §. (1) bek. szerint minden olyan alkalmazott, akinek állása, származása vagy baloldali magatartása miatt szűnt meg, tekintet nélkül arra, hogy az elbocsátás vagy egyébként való megszűnés mikor következett be, állásába való nyombani visszavételét követelheti.

A »nyomban« szó általánosan elfogadott magyarázata az, hogy az alkalmazottnak a visszavételre irányuló joga akkor nyílik meg, amikor arra igényét bejelentette, felmerül tehát a kérdés, hogy az alkalmazott illetményei mikortól kezdve járnak.

Ebben a kérdésben egységes gyakorlat nem alakult ki. Az egyik álláspont szerint, miután a

bizottság határozata deklaratív és nem konstitutív, az alkalmazott illetményei attól az időponttól járnak, amikor visszavételi igényét munkaadójánál bejelentette. (Ker. Min. 97/1945.)

A másik álláspont a keresetlevél, illetve az eljárás megindítását célzó kérvény beadásának napjával állapítja meg a visszavétel hatályát. (Ker. Min. 247/1945., 344/1946., VIII. 211/1945. Ip. Min. V. 392/1945.)

Kétségtelen, hogy a joggal való visszaélés fogalmát meríti ki ha az alkalmazott az eljárás megindításával azért késedelmeskedik, hogy ezzel — kedvező döntés esetén — magának munkanélküli jövedelmet biztosítson, helyes tehát az utóbbi gyakorlat olyan esetekben, amikor az alkalmazott az eljárás megindításával indokolatlanul késedelmeskedett. (Ip. Min. V. 392/1946.)

Ehelyütt kell megjegyezni, hogy a rendelet 1. § (1) bek. csupán a munkaadónál való jelentkezésre szab határidőt, az eljárás megindítására nem, és a 4. § (1) bek.-ből is csak az következik, hogy a jelentkezésnek kell 1946. december 31-ig megtörténnie. Az elmaradt végrehajtási utasítás lett volna hivatva ezt a kérdést rendezni, mert így fennforog annak lehetősége, hogy az alkalmazott munkaadóját hosszabb ideig bizonytalan-ságban tartja.

Sok esetben vita merült fel a tekintetben, hogy az alkalmazott jelentkezése kellő időben történt-e.

Amidőn a munkavállaló a 30 napos határidőn belül postára adta a jelentkezését, a nem ajánlottan küldött levél azonban a munkaadóhoz nem érkezett meg, a bizottság úgy döntött, hogy miután a levél kézbesítésének elmaradásában nyilván postai közlekedési zavarok játszottak közre, mivel továbbá a szigorú jog alkalmazása méltánytalan volna, a jelentkezést joghatályosnak kell tekinteni. (VIII. sz. kereskedelmi vegyeszakmai bizottság 196/1945.)

Más esetben szintén elegendőnek találta a bizottság az egyszerű levélben való jelentkezést, illetve a postáraadás bizonyítását. (Ker. Min. bankszakmai pótbizottság 172/1946.)

Van olyan bizottsági döntés, amely a visszavétel hatályának ex tunc hatállyal kimondása mellett arra az álláspontra helyezkedik, hogy a természetbeni járandóságok (kalória) az alkalmazottnak csak munkábaállásának napjától járnak. (Ip. Min. V. sz. bizottság 263/1954., 392/1946.)

Ezt a döntést két okból nem tartom helyesnek. Egyrészt a kollektív szerződés szerint a fizetés két részből áll: a) pénzbeli juttatásból, b) természetbeni járandóságból, tehát a természetbeni járandóság a bér szerves részét alkotja és attól el nem választható. A természetbeni járandóság egyébként csak a rendkívüli gazdasági viszonyok szülte, így a kifogásolt határozat az alkalmazott fizetését indokolatlanul csökkenti. Másrészt előfordulhat az az eset is, hogy a munkaadó a bizottság határozata ellenére a munkavállalót állásába nem helyezi vissza, csupán járandóságait folyósítja, az alkalmazott ilyen módon a határozat szerint a természetbeni járandóságtól eszik.

Elvértve akadtak döntések, amelyek a visszavételt a határozathozataltól kezdve rendelték el. (Ker. Min. VIII. 196/1946.)

Sok vita folyt afelett, hogy az 1944. évben deportáltak alkalmazása megszűntnek tekinthető-e, és így a hátramaradottaknak a 8. § (2) bek. c) pontja tekintetében biztosított joguk megnyílt-e az elmaradt felmondási és egyéb járandóságokra.

A gyakorlat ezt a kérdést igenlően döntötte el, mert az 1. § (1) bek. szerint nemcsak az elbocsátás, hanem a szolgálatnak a kényszerintézkedések folyamányaként jelentkező tényleges megszűnése is a rendelet által szabályozott tényállások körébe tartozik.

Az 1. § (2) bek. azokat az eseteket sorolja fel, amelyek fennforgása esetén a munkaadó alkalmazottját nem köteles visszavenni.

Az a) pont esetében akkor mentesül a munkaadó a visszavétel kötelezettsége alól, ha az alkalmazott a visszavételre más alkalmazása, önálló foglalkozása, vagy vagyona következtében nem szorul rá.

Ezzel kapcsolatban több vitás kérdés merült fel. Az alkalmazott, aki sokszor már a rendelet megjelenése előtt is kérte visszavételét, miután ezt

a munkaadó megtagadta, kénytelen volt megélhetésének biztosítása végett más állást vállalni. A bizottsági döntések általában az ilyen alkalmazást — még ha az pillanatnyilag kedvezőbb is, a megszűnt alkalmazásnál — nem tekintik olyannak, mint amelyik a visszavételt kizárja, mert senki sem köteles az esetleg hónapok múlva bekövetkező bizottsági döntésre várni és addig magát esetleg ingóságainak értékesítéséből fenntartani.

A munkaadók azzal is szoktak védekezni, hogy a visszavételt kérő munkavállalónak nyugdíjat folyósítanak, hogy továbbá a nyugdíj folyósítása a rászorultságot kizárja.

Ez az álláspont nem helytálló, mert az alkalmazottnak érdeke fűződik ahhoz, hogy — ha szolgálata ellen kifogás nem merül fel — szolgálati idejét teljesen kitöltse és így a magasabb nyugdíjhoz való jogosultságát megszerezze. Elégítél is jár az alkalmazottnak a jogtalan elbocsátásért, melytől ilyen álláspont mellett el esnék, nem szólva arról, hogy a nyugdíjak összege — a 410/1946. M. E. sz. rendelet ellenére is — oly csekély, hogy a legelemibb életszükségletekét sem fedezi.

Helytálló azonban a védekezés, ha olyan vezetőállást betöltött tisztviselő visszavételéről van szó, aki a kollektív szerződés legfelső határát lényegesen meghaladó nyugdíjban részesül. (Ip. Min. VII. sz. bizottság 344/1945. sz.)

A leggyakoribb védekezés a c) pontra alapított, amely szerint a munkaadó vállalata oly lényeges változáson ment keresztül, amely lehetetlenné teszi az alkalmazottnak megfelelő munkakörben való foglalkoztatását.

Kétségtelen, hogy az országnak többé-kevésbé minden vállalata a háborús pusztítások és a megváltozott gazdasági viszonyok folytán mélyreható változásokon ment át. Éppen ezért annak eldöntésénél, hogy a munkavállaló visszavétele a bekövetkezett lényeges változás következtében lehetetlenné vált-e, azt kell vizsgálni, hogy a munkaadó milyen létszámú alkalmazottal dolgozott a felszabadulás előtt és milyen létszámú alkalmazottal dolgozik jelenleg és ebből hány alkalmazott igényelte a rendelet alapján visszavételét. (Ker. Min. VIII. 211/1945.)

A bizottságok ezt a kérdést általában a munkaadók terhére döntötték el olyan esetekben, amikor a visszavételre jelentkező munkavállalók létszáma nem haladta meg a munkaadónál a döntés időpontjában alkalmazottak létszámának 30—35%-át, abból indulva ki, hogy a vállalatok fejlődőképesége és alkalmazotti fizetéseknek a békebelihez viszonyított rendkívül alacsony volta feltétlenül lehetőséget nyújt korábbi alkalmazottak foglalkoztatására.

Igy egy vezető pénzügyi tiszt visszavételt kérő 38 alkalmazottja közül, figyelembevéve a már korábban visszavett szintén igényjogosult 48 alkalmazottat, a bizottság visszavenni rendelt 22-t, 16 alkalmazott kérelmét pedig személyükben rejlő okból (R. 1. §. (2) bek. a) pont) utasította el. A bank alkalmazottainak létszáma a vissza-

vételt kérők nélkül a — korábban visszavetteket számításba véve — 82 volt. (Ker. Min. bizottság 264/1945.)

Elrendelte a bizottság 2 alkalmazott visszavételét a már működő 10 alkalmazott mellé azzal az indokolással, hogy nem állapítható meg a R. 1. §. (2.) bek. b) pontra alapított védekezésből az, hogy tíz alkalmazotton felül még kettőnek az alkalmazása és fizetése volna éppen az a teher, amely a vállalatot anyagi romlásba döntené. (97/1945/2. sz.)

A (3). bek. eredetileg azt a rendelkezést tartalmazta, hogy ha az 1938. VI. 1. napja előtt elbocsátott munkavállalónak az elbocsátás óta két évig megszakítás nélkül régi alkalmazásával egyenértékű vagy annál jobb alkalmazása volt, visszavételét nem igényelheti.

A 4800/1946. M. E. sz. rendelet ezt akként módosította, hogy a kétesztendő alkalmazás csupán az 1000 alkalmazottnál kisebb létszámot foglalkoztató munkaadó részéről érvényesíthető kifogásként, míg a több mint 1000 alkalmazottat foglalkoztató vállalat javára csupán az öt évet meghaladó alkalmazás hozható fel mint a visszavételt kizáró ok.

Eddig eldöntetlen kérdés, hogy milyen állást, illetve munkakört kell a visszavételre jogosultnak biztosítani.

Ez a kérdés nem tartozik ugyan az egyeztető bizottság hatáskörébe, mégis foglalkoznom kell vele, mert a rendelet egyik hiányossága éppen az, hogy a kérdést nem rendezi és ezzel a vitáknak tág lehetőséget nyújt.

Az alkalmazotti álláspont szerint a szolgáltatón kívül töltött, de a R. 5. §. (1). bek. alapján több szempontból számításba veendő idő alatt várható rendes előmenetelhez a munkavállalónak igénye van.

A munkaadó szerint erre irányuló jogszabály hiányában az álláspontnak törvényes alapja nincs.

Felfogásom szerint a közalkalmazottakra e tárgyban irányadó rendelkezések alkalmazandók per analogiam a magánalkalmazottakra is.

Figyelembe kell vennünk azonban a R. 1. §. (2.) bek. c) pontjában elbújtatott rendelet alkotói akaratot is. Eszerint ugyanis kizárható a visszavétel, ha a munkaadó a munkavállalót a változott helyzet következtében »megfelelő munkakörben« nem tudja alkalmazni.

Egy elvi jelentőségű határozat szerint »a visszavételi kötelezettség nem abban áll, hogy a munkaadó az alkalmazottat pontosan abban a munkakörben foglalkoztassa, mint elbocsátása előtt. A visszavétel kötelezettsége csupán annyit jelent, hogy a tisztviselői munkakörben foglalkoztatott alkalmazottat a visszavétel után ismét tisztviselői munkakörben kell foglalkoztatni.« (Ker. Min. 97/1945.)

Ebből okszerűen következne, hogy az alkalmazott olyan állásba, munkakörbe veendő vissza, mely neki és a munkaadónak — minden figyelemreméltó szempontot mérlegelve — egyaránt »megfelel«.

Kétségtelen, hogy alacsonyabb munkakörbe az alkalmazott általában nem, kivételes esetekben csak akkor vehető vissza, ha ezt a munkaadó gazdasági helyzete indokolja, de ilyenkor is a magasabb javadalmazás az alkalmazott részére biztosítandó.

A 2. §. biztosítja az alkalmazottnak azt a jogát, hogy az 1. §. (1). bek. alapján történt elbocsátás folytán járó ki nem fizetett felmondási járandóságot, valamint a tényleges szolgálattal egybekötött egyéb elmaradt illetményeket is követelheti.

Argumentum a maiori ad minus: Ha az alkalmazott visszavétele nem rendelhető el vagy az alkalmazott azt nem kérte, a fenti járandóságok akkor is érvényesíthetők polgári per útján.

Igy mindazok, akiket 1919-ben baloldali magatartásuk miatt bocsátottak el állásukból visszavételi kérelem nélkül érvényesíthetik igényeiket.

Eddig még nem alakult ki gyakorlat az 1919. évben elbocsátott alkalmazottak nyugdíjigénye kérdésében. A 2. §. (1). bek. ugyan tényleges szolgálattal egybekötött illetményekről beszél, de nem vonható kétségbe az alkalmazottnak vagy hátramaradottjának a nyugdíjigény érvényesítése iránti joga sem.

A baloldali magatartás miatt azonnali hatállyal történt elbocsátás jogszerű voltát megállapító ítélet védekezésnek nem érvényesíthető, mert a kereseti jogot a 4800/1945. M. E. sz. rendelet 2. §. (1). bek. keletkezteti.

Az itt tárgyalt járandóságokat a 4. §. (2). bek. értelmében az alkalmazott akadályoztatása esetén hozzátartozója is igényelheti.

A rendelet nem beszél ugyan arról, ha az alkalmazott már korábban elhalt, mindamellett a halál tényét is akadályozottságnak kell tekintenünk.

A hozzátartozók igényeinek eldöntésére a 8. §. (2). bek. c) pont alapján ugyancsak az egyeztetőbizottság bír hatáskörrel.

Az Ipari IV. sz. bizottság 158/1945. sz. határozatában, az 1919-ben elbocsátott alkalmazott özvegye által folyamatba tett ügyben megállapította a kérelmező jogosultságát, meghatározta hónapokban a követelhető illetményt, de sem az összegszerűsége, sem a betöltött munkakör után követelhető kategóriára nézve nem határozott, ezt a polgári bíróság hatáskörébe utalta.

A határozatot helytelennek kell minősítenem, már csak azért is, mert a R. 8. §. (2). bek. c) pontja értelmében a bizottság hatáskörrel bír abban a kérdésben, hogy a hozzátartozó (hátramaradott) milyen összegű illetményt jogosult követelni.

A IV. sz. bizottság előtt tárgyalt ügyben (185/1945. sz.) a visszavételt kérő, kérelmének beadása után, de határozathozatal előtt meghalt. A halál folytán a kérelmező képviselője megváltoztatta keresetét és annak megállapítását kérte, hogy a kérelmező a jelentkezés időpontjában jogosan követelte visszavételét a munkaadótól. A bizottság ilyen értelemben döntött, kimondván,

hogy a R. 8. §. (2). bek. a) pont szerint abban a kérdésben, hogy az alkalmazott mennyiben igényelheti visszavételét, kizárólag az egyeztető bizottság dönt, és a fél halála esetén a pusztá megállapításra irányuló kérelmet sem utasíthatja el.

A 3. §. (1). bek. szerint a jelen rendelet 1. §-ának rendelkezéseit azon munkaadók tekintetében is alkalmazni kell, akiknek üzlete (vállalata) 1944. március 19. napja után kényszerintézkedés vagy egyéb elháríthatatlan esemény folytán megszűnt, de csak azon alkalmazottak tekintetében, akiknek foglalkoztatása ez okból szakadt meg.

E § rendelkezése szerint a bezárástól a visszavételig terjedő időre illetmény nem jár, előre felvett illetmények azonban vissza nem követelhetők.

Egyes magyarázatok szerint, ha a szolgálat megszakadása katonai behívás következménye volt, ez a is rendelet hatálya alá esik, ezt a fel fogást azonban nem tartom helytállónak, mivel katonai szolgálatra bevonult alkalmazottak visszavétele tárgyában az 1939. II. tc. 72. §-a, a 7777/1938. M. E., 5700/1940. M. E. és a 6350/1945. M. E. sz. rendeletek intézkednek.

A 6. § szerint a rendelet hatálybalépése előtt a felek között létrejött megállapodás csak akkor hatálytalan, ha az az alkalmazottra a rendelet által biztosított helyzeténél hátrányosabb. Itt felmerül az a kérdés, mi történjék azokban az esetekben, amelyekben a munkaadó alkalmazottját a felszabadulás után a 200/1945. M. E. sz. rendelet figyelembevételével visszavette, majd nyomban el is bocsátotta.

Eltekintve attól, hogy ez az eljárás, — amennyiben a felmondás csupán ilyen módon visszavett alkalmazottak tekintetében eszközöltetett — a joggal való visszaélésnek minősíthető, a korábbi megállapodás egyes rendkívüli eseteiktől eltekintve, mindenképpen hátrányosabb helyzetbe hozza a munkavállalót, mintha visszavételét a rendelet alapján igényelné, miután a rendelet 12. §-a a rendes felmondást miniszteri engedélyhez kötötte és a minisztériumok állandó gyakorlata a rendelet alapján visszavettek felmondását csak rendkívül indokolt esetekben engedélyezte. (A 4800/1945. M. E. sz. rendelet 12. §-át a 460/1946. M. E. sz. rendelet (Magyar Közlöny 1946. I. 16.) hatályon kívül helyezte.)

A VII. sz. ipari bizottság álláspontom szerint helyes gyakorlatot folytat, a többi bizottság ellentétesgyakorlatával szemben. Az egyik döntés alapján szolgáló tényállás szerint a kerületi előljáró a vállalat egyik — korábban a korlátozó rendelkezések miatt elbocsátott — alkalmazottját vállalatvezetővé kinevezte, majd a munkásság az üzemi bizottság elnökévé választotta. Később e munkaadó felelős szervei — még a R. hatálybalépése előtt — nevezettet a vállalat éléről eltávolították. A kérelemmel szemben a munkaadó azzal védekezett, hogy az üzembizottsági elnökkel való választás és vállalatvezetői kirendelés a

szolgálati jogviszony újrafelvételét jelenti, a később történt — azonnali hatályú — elbocsátás viszont nem a korlátozó rendelkezések miatt történt, nem tartozik az egyeztető bizottság elé. A bizottság elrendelte a visszahelyezést, megállapítván, hogy közvetlenül a felszabadulás után sem az 1560/1945. M. E. sz. rendelet, sem az 50.100/1945. Ip. Min. rendelet még nem volt hatályban és így a végrehajtó hatalmat annak tényleges birtokosa, az elsőfokú közigazgatási hatóság gyakorolván, a formátlan intézkedésekből a szolgálati viszony felvételére következtetni nem lehet. (Ip. Min. II. 407/1945.)

A 7. § jogutódlásról szól, az üzletátruházásnál és az 1927. évi XXI. tc-ben meghatározott üzemutódlásnál szélesebb alapokon állapítván meg a jogutódok körét.

A bizottságok gyakorlata e §-t kiterjesztőleg magyarázza és gyakran az Elhagyott Javak Kormánybiztossága útján bérbeadott vállalatok bérlőit kötelezik a visszavételre.

A jogorvoslat kizárására vonatkozó rendelkezés újabban egyes bizottságok gyakorlatában törést szenvedett, azt ugyanis úgy értelmezik, hogy rendes jogorvoslatnak nincs helye, indokolt esetben azonban a perújítás mint rendkívüli jogorvoslat megengedhető. (IV. sz. ipari bizottság.)

A (9.) bek. második mondata, amely szerint a bizottság határozatai közigazgatási úton hajthatók végre, sínlyi leginkább a végrehajtási utasítás hiányát.

A bizottság azon határozatai, amelyek visszavételt rendelnek el, végrehajtási úton, ki nem kényszeríthetők. Ha a munkaadó alkalmazottját a határozat ellenére állásába vissza nem helyezi, úgy az alkalmazott joga csak az alkalmazás esetleges későbbi megszűnéséig járó illetmények követelésére marad fenn. Kérdés, kimondható-e a határozathoz, hogy a visszavétel megtagadása esetén az alkalmazottnak milyen járandóságokra van igénye vagy ez esetben külön polgári per indítandó.

Nincs rendezve az a kérdés sem, hogy ki rendeli el a végrehajtást olyan határozatok esetén, amelyek végrehajthatók. Ebben a tekintetben a Vht. szabályai nem nyújtanak kielégítő támpontot, mert előfordulhat olyan eset, hogy a végrehajtást olyankor kell elrendelni, amikor a bizottság működése már megszűnt és egybe sem hívható. Nincs rendezve a végrehajtás megszüntetési per lehetőségének kérdése sem, amelyre feltétlenül szükség van, ha a végrehajtást meghallgatás nélkül rendelik el.

A költségek tekintetében sem egyformán alkalmazzák a bizottságok a Pp. szabályait, az Iparügyi Minisztérium által szervezett bizottságok az ügyvédi képviselési költségeket megállapítják, még a Kereskedelmi Minisztérium által szervezett bizottságok nem.

íj. dr. Kovács György László

A nürnbergi per

Irtá: A. Trajnyin.*

Nem mondhatnók, hogy a nürnbergi per nagyon gyorsan közelednék az ítélethozatalhoz. Ősszel kezdődött, elmúlt a tél is, tavasz is, de a nürnbergi per még mindig messze van a befejezéstől. Mielőtt azonban kritikailag értékelnők a nürnbergi per menetét, figyelembe kell vennünk sajátosságait.

A nemzetközi katonai törvényszék nem egyszerű nemzeti törvényszék nemzetközi méretekben, hanem egy igen sajátos módon felépített bíróság. Kezdjük az alapelveknél. Minden közönséges bíróságnál kétségtelenül beáll a pernek az a pillanata, amidőn az eljárásnak határozottan meg kell gyorsulnia. A bűnvádi per feladata a bűnösség megállapítása, és amikor a bíróság úgy látja, hogy ezt a feladatot megoldotta, amikor a bíróság előtt már minden tisztázva van, akkor a bírósági eljárást már be is lehet fejezni. Nürnbergben azonban nem ilyen egyszerű a dolog. A nemzetközi törvényszék előtt elsőrendű fontossága van az ügyfélegyenlőség elvének és annak az elvnek, hogy a négy birodalom képviselői valamennyien jogosultak megvilágítani ugyanazt a ténykörményt. Éppen ezért kétségtelenül igaza van mindegyik vádlónak akkor, amikor a maga részéről részletesen kitér minden kérdésre, tekintet nélkül arra, hogy milyen mértékben nyertek már megvilágítást ezek a kérdések a bíróság előtt.

A bírói eljárás menete kérdésének eldöntésénél a bíróság, elsősorban az elnök, nem csak a felek egyenlő jogait veszi figyelembe, hanem tekintettel van a nemzetközi törvényszék szabályzatának 24. §-ában előírt eljárási szabályok teljes betartására is. Helytelen lenne azt mondani, hogy a törvényszék keveset törődik az eljárás gyorsításának kérdésével. Résztvettem az egyik zárt tárgyaláson, mely kizárólag azzal a kérdéssel foglalkozott, miképpen lehetne gyorsítani az eljárást. Most már megtettek néhány intézkedést.

Mindenekelőtt felmerült a tanuk számának kérdése. Az összes vádlottak kéri tanuk megidézését. És mindannyian igen sok tanut kérnek kihallgatni. A törvényszék az eljárás gyorsítása érdekében nem tagadhatja meg a tanuk megidézését abban az esetben, ha az idézési kérelem alapos. Másfelől azonban nem képes megidézni és kihallgatni valamennyi tanut, mert ez a végtelenségig elhúzná a pert. Ilyenformán középutas megoldást találtak: sok esetben a tanut nem idézik meg a tárgyalásra, hanem kérdőívet küldenek neki, melyet szokásszerűen a védők állítanak össze. A tanu eszerint a kérdőív szerint tesz esküalatti vallomást a lakóhelyén. A kérdőívet pedig felterjesztik a törvényszékhez. Ez a rendszer természetesen leegyszerűsíti az eljárást.

Lehet-e azt mondani, hogy ez egyenlő értékű a bíróság előtti tanuvallomással? Természetesen nem. Az ilyen bizonyítékok feltételes értékét a törvényszék teljes mértékben figyelembe veszi.

Bármennyire tervszerűen is dolgozik azonban a törvényszék, a tárgyaláson mégis mindig felmerülnek előre nem látható körülmények. Ilyenek pl. leggyakrabban a felek ellenvetései, kifogásai. Beszélnek a vádlók, felszólalnak az ügyvédek. Mindez Nürnbergben meglehetősen sajátos módon történik: a védő a bírói emelvény elé lép, nagyon udvariasan félretolja a vádlót és a bíróság hozzájárulásával megteszi az ellenvetéseit. A vádló és a védő sokszor replikáznak egymás között, vitatkozás kezdődik, amit a bíróságnak gyakran végzéssel kell eldöntenie és ilymódon huza-vona áll be. Másfelől a vádlottak, de néha még a tanuk is nyilatkozataik során különféle deklarációkba bonyolódnak. A vádlottak, hozzájutván ahhoz a lehetőséghez, hogy beszélhetnek, nemcsak ennek a lehetőségnek minél szélesebb kihasználására törekszenek, hanem visza is élnek vele.

A vádlottak kihallgatása tulajdonképpen a bizonyítási eljárás egyik szakasza. Gondolkozni kell erről a kérdésről is: ha a vádlott bekapcsolódik a bizonyítási eljárásba, akkor feltétlenül szabályozni kell valamiképpen az ő előadásait. Göringet pl. ki akarja kérdezni nemcsak a saját védője, hanem Ribbentrop védője is és a többi vádlotté is. Lehetséges, hogy jobb lenne kikérdezni Göringet »tanuként« Ribbentroppal kapcsolatban akkor, amikor előveszik Ribbentrop ügyét. Az ilyen eljárás azonban túlságosan hátráltatná a per előrehaladását. Ezért úgy határoztak, hogy elkezdik pl. Göringnél mint vádlottnál és kikérdezik őt először vádlott minőségében, azután pedig tanuként a többiek ügyében.

A per során két általános, rendkívül érdekes és az eljárás folyamán mind nagyobb jelentőségre szert tett kérdés merült fel: »a bűnös szervezeteknek« és a bíróság elé terjeszthető iratok bizonyító erejének kérdése.

Mint ismeretes, a nürnbergi törvényszék nem csak egyes meghatározott természetes személyekre vonatkozólag hoz ítéletet, hanem olyan szervezetekre vonatkozóan is, amelyeket a vád bűnösnek tekint: mint pl. a Gestapo, az SS és más efféle szervezetek.

Ennek megfelelően ezeknek a szervezeteknek is megvannak a maguk külön védői a bíróság előtt. Sőt mi több, a törvényszék a rádió és az összes gyűjtőtáborokban s általában egész Németországban elterjesztett hirdetések és sajtóközlemények útján is közhírré tette, hogy mivel a Gestapo, az SS és más szervezetek bűnössége is megállapítható, tagjaik a bíróság elé járulhatnak és felszólalhatnak. Illy módon nyilvánvaló félreértés támadt. Arról van szó, hogy a törvényszék

* A *Novoje Vremja* (Új Idő) című orosz folyóiratból vettük át Trajnyin professzor cikkét. V. ö. Jogtudományi Közlöny, 1946. 5—6. szám, 101. old.

egyáltalán nem szándékozik büntetést megállapítani ezekre a szervezetekre, vagy elítélni tagjaikat — erre nem terjed ki a hatásköre. A nemzetközi katonai törvényszék a háborús főbűnösökön kívül senki más fölött nem mond ítéletet, sőt eljárási szabályzatánál fogva erre nincs is joga. A törvényszéknek csak az a feladata, hogy megállapítsa: a Gestapo bűnös szervezet. Ez a határozat azután csak abban a tekintetben korlátozza az egyes államok nemzeti bíróságait, hogy nem tehetik kérdésessé: bűnös szervezet-e a Gestapo vagy sem. Az már azután az egyes államok nemzeti bíróságainak feladata, hogy megállapítsák e szervezet *valamilyen tagjának*, ennek, vagy annak a Karlnek, vagy Fritznek a bűnösségét.

Ezt a kérdést nem világította meg eléggé a törvényszék hirdetménye. Ennekfolytán a bíróságot elárasztották beadványokkal. Ötvenezernél több beadvány érkezett, bonyolult helyzet támadt. Ötvenezer embert nyilvánvalóan lehetetlen kihallgatni, mindent nem lehet bevonni a nürnbergi perbe. A következő kiutat találták: a törvényszék feljogosította a védőket, vagy meghatalmazottait arra, hogy elmenjenek a gyűjtőtáborokba és ott a beadványt szerkesztett hitleristák tömegéből kiválasszanak körülbelül kétszáz embert és elhozzák őket Nürnbergbe. Ebből a kétszázból azután Nürnbergben a védelem a vád képviselőivel és a bírósággal együtt kiválaszt kb. 20 tanút. Ez az eljárás kétségkívül gyorsítja a pert. A kiválogató bizottság már működik a gyűjtőtáborokban és abban az időpontban, amikor a vádlottak kihallgatása befejeződik, ezek a tanúk már Nürnbergben lesznek.

Másik igen érdekes eljárás jogi kérdés: az írásbeli bizonyítékok bizonyító erejének problémája. A törvényszék eljárási szabályzata tartalmaz többek között egy igen lényeges rendelkezést, a 21. §-t, amely megtámadhatatlan bizonyító erőt ad a Rendkívüli Bizottságok iratainak, közöttük azoknak az iratoknak is, amelyeket a német fasiszta megszállók gaztetteinek megállapítására és kinyomozására a Szovjetunióban alakított Rendkívüli Állami Bizottság állított össze. A törvényszék nem fog bizonyítékokat követelni köz-

ismert tényekre vonatkozóan, hanem ezeket bizonyítottak fogja tekinteni. A törvényszék el fogja fogadni ezenkívül bizonyítékok nélkül is az Egyesült Nemzetek kormányhatóságainak iratait és jelentéseit, beleértve azoknak a bizottságoknak az iratait is, amelyeket a háborús bűncselekmények kinyomozása céljából alakítottak az egyes szövetséges országokban.

A valóságban a 21. §. végrehajtásaként már sok iratot terjesztettek elő, közöttük a Szovjetunió Rendkívüli Állami Bizottságának összes iratait is és a nemzetközi törvényszék minden egyéb bizonyíték nélkül el is fogadta őket.

A per kialakulóban van, de máris nagy érdeklődés nyilvánul meg a periratok iránt. Több oldalról előterjesztenek kérelmeket a nürnbergi per anyagára vonatkozóan. Sőt az érdeklődés megnyilvánult már a — *relikviák* iránt is. Így pl. eltűnt *Lawrence* elnök kalapácsa. Azt beszéltek, hogy amatőr gyűjtők lopták el avégből, hogy megőrizték mint történelmi emléket. Később azután előkerült a kalapács, de kiderült, hogy nem ugyanaz. A relikviák száma tehát növekedett.

A törvényszék légkörére igen jellemző, hogy az összes kérdések megtárgyalásánál, néha eléggé jelentős, gyakran éles véleménykülönbségek esetén is, sikeres együttműködést lehet megállapítani a delegációk között. Eppen ezért nem véletlen, hogy Nürnbergben megszületett a *Jogászok Nemzetközi Szövetsége* megalakításának gondolata.

Általában nehéz előre megítélni a nürnbergi per teljes politikai, kulturális és jogi hatását. Semmiesetre sem tévednek azok, akik úgy vélik, hogy *a nürnbergi per feladatai nem merültek ki csupán a háborús főbűnösök bűncselekményeinek kiderítésében és az ítélethozatalban*. Ebből a nézőpontból a per látszólagos lassúsága és valóságos hosszadalmassága menthető azzal, hogy a nürnbergi per rendkívül széleskörű feladatokat tölt be. *Mindenekelőtt azt a feladatot, hogy az egész világ előtt leleplezze a német fasizmus lényegét, elméletét, gyakorlatát, politikáját, belső és nemzetközi kapcsolatait.*

A törvényszéket elárasztják különféle tervek és javaslatok tömegével a világ minden tájáról. Ezeknek a leveleknek és javaslatoknak a többsége halálbüntetést követel az összes háborús főbűnösökre.

Vannak olyan levelek is, amelyek annak az aggodalomnak adnak kifejezést, hogy a pernek ez a túlságosan tárgyilagos tónusa enyhítő, mérséklő befolyást gyakorolhat az ítéletre. Ezzel kapcsolatban idézem az amerikai delegáció egyik tagjával folytatott beszélgetésemet. Kifejezést adtam annak, hogy bizonyos mértékben helytelenítem azt a sajtós etikettet, amelyet Nürnbergben a vádlottakkal, védőkkel és másokkal szemben alkalmaznak. Az amerikai delegátus a következőket válaszolta megjegyzésemre:

— Nálunk Amerikában azt mondják: *»régén rossz a vádlottnak, ha a bíró túlságosan előzékeny vele szemben«.*

Ford.: N. L.

T. Előfizetők!

A nyomdai előállítás és a papiros árának rohamos emelkedése miatt kénytelenek vagyunk a „Jogtudományi Közlöny” előfizetési árát július 1-től kismértékben felemelni, Az új előfizetési ár

negyedévre 120,000 adópengő
egy hónapra 45,000 adópengő

Kérjük előfizetőinket, hogy ezt a bejelentésünket megértéssel fogadják, Hasonlítsák össze a Jogtudományi Közlöny árát a legjelentéktlenebb használati cikk árával s győződjenek meg róla, hogy az előfizetési ár reális értékben nagyon csekély,

Tisztelettel
a **Kiadóhivatal**

A házassági rendelet a joggyakorlat tükrében

A házassági anyagi jogunkban és a perjogban egyaránt lényeges változásokat hozó 6800. 1945. M. E. számú rendelet (a továbbiakban: R.) 1945. évi augusztus hó 22. napján lépett életbe. Az addigi házassági anyagi jogunkat uralta vétkességi elv szerint, csak az egyik vagy mindkét házastárs hibájából és vétkessé nyilvánítása mellett volt a házasság felbontható. A R. szakított a vétkesség elvével és lehetővé tette a vétkesség kutatása és kimondása nélkül a házasság felbontását. Mivel a R. a Ht. rendelkezéseit csak egyes meghatározott vonatkozásokban módosította, mint a házassági jogról szóló alaptörvényünk novellájaként fogható fel s így mindazokban a kérdésekben, ahol a R. a régi szabályozástól eltérő rendelkezéseket nem tartalmaz, a Ht. rendelkezései változatlanul továbbra is irányadók. A Ht.-nek a vétkességi elvre kiépített rendszere és a R.-nek e rendszerrel való szakítása azonban sok olyan gyakorlati nehézséget eredményezett, amelynek megoldását a jogot alkalmazó bírónak vagy ügyvédnek kellett megtalálni.

A házasság felbontását módosító rendelet és az annak nyomán kialakult joggyakorlatról szóló könyvem felelni igyekezett mindazokra a nehézségekre, amelyek a R. alkalmazása közben felmerültek. Amikor e munkámat megírtam, még csak mintegy két hónapja volt a rendelet életben és így természetesen az abban az egyes kérdések tekintetében elfoglalt álláspontomat nem támaszthattam alá felsőbbbírósági gyakorlattal.

A R. életbeléptetése óta eltelt háromnegyed év alatt azonban már a Kúriát is több ilyen, a R. alapján kért házasság felbontása iránti ügy foglalkoztatta. Így a Kúriának is volt már alkalma néhány sok vitára okot adó elvi kérdésben állást foglalni és dönten. Az alábbiakban a R. 4. §-ával kapcsolatos három kúriai ítéletet ismertetek.

A P. III. 123/1946. számú ítélet a házassági életközösség fogalmát világítja meg új oldalról. A perben alperes azzal védekezett, hogy felperes távozásával csak együttlakásuk szűnt meg, de nem az életközösségük, mert továbbra is jó viszonyban maradtak, sőt társaságban is együtt jelentek meg. A Kúria ítéletében ezzel kapcsolatban a következőket állapítja meg:

»Alapítanul hivatkozik az alperes arra, hogy a távozással csak az együttlakásuk szűnt meg, de nem az életközösség. Valóban a közös lakás — bár lényeges, de nem elengedhetetlen alkateleme az életközösség jogi fogalmának. A házassági életközösség akkor is fennállhat, ha a házastársak kényszerítő körülményeiknél fogva együtt nem lakhatnak, amennyiben az érzelmi kapcsolat közöttük megvan, s egyéb házastársi kötelességeiket, ezek között elsősorban a házassági tartozást egymással szemben híven teljesítik.

A peres felek esetében a felperes távozásának előzményeiként jelentkező veszekedések arra en-

gednek okszerű következtetést, hogy közöttük az érzelmi kapcsolat hiányzott. Életkörülményeikben nem található oly kényszerítő ok, amely a különlakást szükségessé tette. Az a nem vitás körülmény pedig, hogy a felperes távozása óta egymással nemileg nem érintkeztek — életkorukat tekintve — magában véve is alkalmas annak megállapítására, hogy a felperes szakítása teljes és végleges volt. Erre mutat az is, hogy a felperes az 1940. év óta idegen nővel él együtt.

Az alperes vallomása arra enged következtetni, hogy a felperesnek az alperes társaságában való együttes megjelenése s ezzel kapcsolatos magatartása az adott helyzet eredménye, valójában kímélet és színlelés, amely a látszat megóvását, azt a célt szolgálta, hogy a házastársak kiterjedt ismeretségi köre a köztük beállott szakadástól tudomást ne szerezhesen és házasságuk ügyét szóbeszéd tárgyává ne tehesse.

A másik kúriai ítélet perjogi vonatkozású és az egyik leggyakrabban felmerülő nehézséget oldja meg. Igen gyakori eset ugyanis, hogy akár a törvényszéken, akár az ítélőtáblán vagy Kúrián folyamatban lévő bontóper fel- vagy alperese a R. 4. §-a alapján tesz új pert folyamatba az elsőbíróság előtt. A felperesnek legtöbbször érdeke ilyen esetben, hogy a Ht. alapján indított per továbbra is folyamatban maradjon, ép ezért ettől a pertől elállani nem akar, hanem azt függőben kívánja tartani mindaddig, amíg a R. 4. §-ára alapított kereset sorsa eldől. Vitás volt ez esetben az, hogy van-e perfüggőség a Ht. alapján indított és szintén még folyamatban lévő bontóper miatt. A Kúria P. III. 27/1946. számú ítélete eldönti e kérdést:

»A meg nem támadott tényállás szerint a felperes az alperes ellen az 1939. június 26-án a Ht. 80. §. a) pontja alapján házassági bontópert indított. Mielőtt ez a per jogerős befejezést nyert, 1945. augusztus 29-én a felperes a jelen újabb a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ára alapított házassági bontópert is folyamatba tette. Az alperes részéről a perbeocsátkozás előtt a Pp. 180. §. 5. pontja alapján érvényesített perfüggőség kifogásnak (Pp. 147. §.) helytadó és a pert megszüntető elsőbírósági ítéletet a fellebbezési bíróság megváltoztatta és az alperes pergátló kifogását elvetette.

Alperes a felülvizsgálati kérelmében jogszabály helytelen alkalmazása címén emelt panaszában azzal érvel, hogy ebben a perben egyedül csak az lényeges, hogy mindkét perben a peres felek azonosak és a perbevitt jog: a házasságuk felbontása is ugyanaz. A perfüggőség tehát fennáll.

A m. Kúria a fellebbezési bíróságnak azt a döntését, hogy akár a házastársak által egymás ellen indított, akár bármelyik házastárs által a másik házastárs ellen különböző jogalapon folytatott bontóperek között perfüggőség nem keletkezik, — indokai alapján helyesnek találta,

miért is az alperes alaptalan felülvizsgálati kérelmét elutasította.»

Végül az ismertetni kívánt harmadik kúriai ítélet arra vonatkozóan tartalmaz döntést, hogy a Ht. alapján folyamatban lévő perben is lehetséges a R. 4. §-a alapján a házasság felbontását kérni, ilyenkor azonban az egyéb bontóokokat érvényesíteni utóbb már nem lehet. A P. III. 168/1946. számú ítélet ezeket mondja:

»Az alperes felülvizsgálati kérelmében csupán azt panasolja, hogy a fellebbezési bíróság alaki jogszabálysértéssel bontotta fel a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a alapján a házasságot, mert az alperes álláspontja szerint felperes előzetesen nem állott el a Ht. 80. §. a) pontjára alapított előző bontóok érvényesítéséről, jöllehet a hivatkozott rendelet 4. §-ának 4. bekezdése szerint e törvényhely alapján indított bontóperben más bontóokat érvényesíteni nem lehet.

Ez a panasz alaptalan.

Az alperes felülvizsgálati kérelmében a pertől való elállás szabályaira hivatkozik. Ezúttal azonban szó sincs pertől való elállásról, hanem csupán arról, hogy a felperes a keresetében felhozott bontóokok helyett új bontóokat érvényesített, amihez pedig az elsőbírői eljárásban joga volt. (Pp. 667. §. első bek.)

Habár a felperesnek a Ht. 80. §. a) pontjára alapított bontóok érvényesítésétől való kifejezett elállása az iratokból nem is tűnik ki, helyes a fellebbezési bíróságnak az a megállapítása, hogy a felperesnek a szóbeli tárgyaláson elhangzott előadásai nem hagynak kétséget a tekintetben, hogy a felperes csakis a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ában meghatározott bontóok alapján kéri a házasságuk felbontását, minek következtében ő az előbbi bontóok érvényesítésétől elállottnak tekintendő.

Annyival is inkább helyes a fellebbezési bíróságnak ez az álláspontja, mert a hivatkozott rendelet 4. §-ában meghatározott bontóok érvényesítése a negyedik bekezdésben foglalt már idézett tiltó rendelkezés folytán már korábban felhozott bontó októl való elállást is magában foglalja. Helytálló tehát a fellebbezési bíróságnak az a jogi álláspontja, hogy a hivatkozott rendelet 4. §-ára alapított kereseti kérelem elintézésének perjogi akadályja nincsen.»

A fentebb ismertetett három kúriai ítélet bizonyára jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a R. alkalmazása során felmerült vitás elvi kérdéseket tisztázza.

Dr. Simor Antal.

Perújítás — jogi alapon

Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület előadássorozatában dr. Goltner Dénes budapesti táblabíró, egyetemi magántanár tartott előadást, amelynek tárgya az a régi vitakérdés volt, hogy mennyiben engedhető meg perújítás (büntetőügyekben az újrafelvétel) jogi alapon. Az előadó részletesen ismertette a svéd jog figyelemreméltó rendszerét.

Az előadás érdemének érintése nélkül néhány kiegészítő megjegyzést kívánunk tenni az előadáshoz, amely megérdemelten a hallgatóság körében nagy tetszéssel találkozott.

I. A kérdés sarkpontja, amint az előadó ezt helyesen kiemelte, az anyagi jogerő és az anyagi igazság ellentétes irányt mutató küzdelme. A társadalmi rend követelménye, hogy az egyénnek még az anyagi igazságra támaszkodó igényével is vissza kell vonulnia, ha a társadalmi rend az individuális érdek háttérbeszorítását követeli. E vonatkozásban helytállóan emelte ki szerző az anyagi jogerő elismerésének szükségszerűségét, mert a peres vitáknak is előbb-utóbb meg nem változtathatóan nyugvóponttra kell jutni. Az anyagi jogerő elve etekintetben a társadalmi rend ugyanazon szükségletét szolgálja, mint az elévülésnek etikai szempontból tökéletlen, a merő igazságérzet alapján el nem fogadható, de mindenütt érvényesülő jogszabálya. A perújítás intézménye már az alku képét mutatja, mert a perújítás lehetősége az anyagi jogerő merev érvénye-

süléséből nem is jelentéktelen részt lefarag. A törvényhozás, jogalkalmazás, jogtudomány művészetének próbaköve, hogy az anyagi jogerő és az anyagi igazság összeütközésének mily mértékű kompromisszumos megoldását termeli ki.

Tételes jogi szempontból reá kívánunk utalni arra a jelenségre, amelyet »áljogerő« néven jellemezhetünk. Ismeretes az 1883: XXV. tc. 21. §-ának rendelkezése, amelynek értelmében a netán bíróilag jogerősen megítélt, de a kamatmaximumot meghaladó kamat erejéig végrehajtást elrendelni, fogatosítani nem lehet. Hiába mutatkozik az ítélet jogerősnek, a törvénysértő ítéleti rendelkezés jogerőssége a további lépéseknél megtorpan, a rendelkezés egyszerűen nemlétezővé válik. A bíróság tehát a jogerős ítélettel szemben is észlelheti, sőt észlelnie kell a törvénysértést. A rendelkezést a törvénysértésnek abszolút könnyű felismerhetősége magyarázza, de ez a magyarázat indokolhatja a jogtétel keletkezését, ellenben nem változtat azon, hogy áljogerő esetével állunk szemben. Egy újabb keletű törvényünk, az 1937. évi XVIII. tc. 1. §-a, amelynek rendelkezése már kevésbé közzismert, mondja ki, hogy a nemzetközi jogban biztosított exterritorialitás sérelmével meghozott, bár jogerős ítélet alapján végrehajtás el nem rendelhető. Ez a rendelkezés már tehát nem az ítélet egy részére, hanem az ítélet egészére mutatja az áljogerőnek egy másik változatát. Perenkívüli területen, ahol a jogerő elve már amúgyis más

szabályozást nyer, említendő a Kúria 2250/1927. számú határozata (I. Szladits: Magánjogban, Kolozsvár: Bálint: Dologi jog 162. lap jegyzet), melynek értelmében az elidegenítési és terhelési tilalom feltételeit szabályozó 74. számú T. Ü. H.-nek meg nem felelő, de ennek ellenére is bekebelezett tilalom a végrehajtási zálogjog bekebelezésének nem akadály. A fentiekhez hasonlóan tehát itt is az a helyzet, hogy a bírói határozat (telek- könyvi bejegyzés) minden külön megtámadás szükség nélkül incidentaliter érvénytelenként kezelődik.

A most felsorolt esetekben a jogerősségnek ez a vázolt fogyatékossága kezdettől fogva áll fenn. Vannak azonban oly esetek is, amikor az ítélet anyagi jogereje elvileg beáll és hatályosul, de valamely későbbi tény, változás bekövetkeztével az ítélet jogereje megszűnik. Ez a helyzet tartós vagy visszatérő, periódikus szolgáltatásokra kötelező ítéleteknél fordulhat elő. Két példát említünk. Házasságon kívül született gyermek javára tartásban marasztaló ítélet alapja a végrehajtásnak, de ha a gyermek utóbb per subsequens matrimonium törvényessé válik, netáni tartási igénye már hatáskörileg is az árvaszék és nem a bíróság elé tartozik és a törvényessé vált gyermek azon jogerős tartási ítélet alapján, amelyet korábban végrehajthatott és esetleg végre is hajtott, a törvényesítés után végrehajtást már nem kérhet. A tartási ítélet jogereje időközben a törvényesítés folytán hatályosságát elveszti. Ugyanígy elveszti hatóerejét a tisztességtelen verseny perben meghozott abbanhagyásra marasztaló ítélet, ha a pereskedő felperes utóbb versenytársi minőségét elveszti. Az ilyen ítélet jogerejét a perben nem szereplő más versenytárs javára fenn tartja, illetve megadja az 1933. évi XVII. tc. 19. §-a, amely azonban nem érinti azt a reánk tartozó vonatkozást, hogy a versenytársi minőségét veszített felperes javára az ítélet virulenciája (jobb híján ezt a kifejezést kell használnunk) jogerőssége ellenére is megszűnik.

II. Ami az előadó sajátképpen szűkebb témáját: a perújításnak jogi alapon való megengedhetőségét illeti, különbséget kell tennünk azon két eset között, amikor a) a megtámadandó ítélet már a meghozatalkor fennállott jogi helyzet alapján válik támadás tárgyává, vagyis amikor a perújítás tulajdonképpen oly panasz, amely az ítéletnek ex tunc jogi helytelenségét támadja és b) amikor az ítélet után keletkezett új jogszabály alapján kéri a perújítás az ítélet tartalmi megváltoztatását. Az előadó által is kiemelt abból a szempontból, hogy a jogerő minden érintése a bírói ítélet tekintélyét kikezdi, első pillanatra az a megállapítás kívánczik ki, hogy az új jogszabályra alapított perújítás szinte nyíltan vallja, hogy az ítélet a maga meghozatala idején törvényszerű volt és hogy a perújítás nem az ítélet megtámadása, hanem csak az új jogszabály következményeinek levonása. A perújításnak ezen második alapon való megengedhettségének kérdésébe azonban nagy erővel szól bele a törvény visszaható ereje. Ez a visszaható erő lehet formális és lehet

materiális. Nem csupán az a kérdés vetődik fel, hogy a bíróság mely időponttól kezdve alkalmazza ítélezésében az újonnan meghozott jogszabályt, hanem az is, hogy mely időpontban keletkezett jogviszonyokra nyer az új jogszabály alkalmazást. Ezt a kérdést nem dönti el a törvény »hatálybalépése«. A hatálybalépés napja előtt a bíró természetesen az új jogszabályt nem alkalmazhatja, de viszont a hatálybalépés nem is egyértelmű a bírónak adott azon utasítással, hogy az ezután eléje kerülő ügyekben már az új jogszabályt juttassa érvényre. Megmarad önállóan elbírálandó kérdésnek az, hogy az új jogszabály materialiter visszaható-e, a már korábban többekévesbé kialakult, esetleg lezárt tényállású jogviszonyokra. Nagyon sokszor a régi jogszabály alapján már megszerzett jog tiszteletbentartása, megóvása, más esetekben az érdekelt félnek vagy feleknek a régi jogszabályokhoz való alkalmazkodása, a régi jogszabályok által megkívánt ténykedés teljesítése, illetve a feleknek a régi jogszabály értelmében felesleges ténykedés elmulasztása — (nem történt szerződési gondoskodás olyanról, ami szerződés hiányában is a jogszabály erejénél fogva irányadó volt) — áll útjában annak, hogy a régi jogszabály uralma alatt keletkezett, de már az új jogszabály hatálybalépése után elbírálásra kerülő ügyekben az új jogszabály alkalmaztassék. A jogalkotás a materiája körébe vágó témákra ezt a kérdést rendszerint tisztázza. A tisztázás természetesen különböző módon történik. Az új jogszabály kimondhatja a teljes vissza nem hatást, tehát a korábbi jogszabály uralma idején keletkezett tényállásra továbbra is a régi jogszabályt nyer alkalmazást, amit Grosschmid nyomán korrigálhatunk akként, hogy a régi jogszabály ilyenkor nem saját erejéből, hanem már az új jogszabály akaratából alkalmazandó. A másik szélső megoldási mód szerint már mindenképpen az új jogszabály alkalmazandó a régi tényállásokra is. Közbulső alakulat egy átmeneti időzóna teremtése, aminek példája a végrendeleti alakszerűségekről szóló törvény 37. §-a. Az itt felmerülő részlekkérdésekről az időközi jog, sajnos, nem teljesen kiépített elvei és szabályai nyújtanak közelebbi felvilágosítást. Témákra tartozóan kétségtelen, hogy amikor az új jogszabály kimondja, hogy a régi tényállásokra nem nyer alkalmazást, nem lesz alapítható a perújítás még akkor sem, ha egyébként a jogi alapon való perújítás elvileg lehetséges volna. Amikor azonban az új jogszabály eddig nem ismert jogokat nyit meg, közelfekvő gondolat, hogy az újonnan megadott jogban azokat is részletetni kívánja, akiknek jogviszonya több-kevesebb kialakultságot nyert még az új jogszabály léte előtt. Valorizációs törvényünk lehetőséget adott a valorizációs igény érvényesítésére még akkor is, ha a törvény előtti korábbi ítélet a már akkor is megemelt valorizációs igényt elutasította. A 7590/1945. számú rendelet ugyancsak megadja az igény újbóli érvényesítésének lehetőségét, noha korábban közigazgatási úton az igény elutasított. Igaz, hogy az újonnan megnyitott jog érvényesítése nem per-

újítás formájában történik, de a perújítási forma azért nem volt felhasználható, mert elvileg nem ismertük el a jogi alapon kérhető perújítást. A perjogi forma tekintetében igen érdekes távlatot nyit meg ifj. dr. Nagy Dezsőnek a perismétlésről írott kitűnő tanulmánya.

Külön érdekességet mutat a joggyakorlat megváltozása és különösképpen egy új döntvény meghozatala által teremtett helyzet. A 86. számú T. Ü. H. még megtagadta a baleseti járadékoknak pusztán a pénzromlása folytán történő felemelését. A 87. számú T. Ü. H. pedig a járadék valorizációjának elvét kimondotta. A példa egyúttal alkalmat ad annak a lényegbevágó, már említett szempontnak a kiemelésére, hogy más elbírálás alá kívánczik az ismétlődő szolgáltatásokra való kötelezettség, általában a huzamos tartamú jogviszony, mint az egyszeri szolgáltatással consummálódó igény. A perújítás szempontjából nézve a kérdést, külső formára az új jogszabály érvényrejtése nem is a perújítás alakjában jelentkezik, hanem a Pp 413 §-a szerinti per alakjában, amely nemcsak jogi rendszerileg és a Pp-ben történt elhelyezése okából, de érdemileg sem perújítás, mert az új ítélet csupán pro futuro érvényesül és a régi ítéletet tulajdonképpen az addig eltelet időre érintetlenül hagyja. Más esetekben is önálló új per formájában érvényesíthető az új jogszabállyal megnyitott új jog. A tisztességtelen versenyről szóló törvény előtt indított per során, amikor a K. T. alapján bíraltatott el egy cégbitorlási kereset, jogerős elutasító ítélet keletkezett. A versenytörvény meghozatala után a törvény 7. és 8. §-ai alapján eredménytel volt indítható egy új per, amelynek petituma talán lényegben teljesen azonos a már elutasított kérelemmel. Viszont, hogy az egyszeri teljesítéssel consummálódó igényre mondjunk példát, aligha tartanók helyesnek, hogy az esetre, ha az MMT 575. §-a értelmében a találódjira a törvény majd jogot ad, vagy az MMT 1646. §-a szerint a megbízás nélküli ügyvivő (életmentő, súlyos veszély elhárítója) jutalomdíjra igényt tarthat, a korábban meghozott elutasító ítélettel szemben az új

jogszabályra támaszkodva a perújítási jog megadassék. Mellesleg említjük meg, hogy a Kúria P. VI. 289/1932. sz. ítélete (Polgári jog 1933. évfolyam 2102. lapja) az MMT-nek ezt a rendelkezését felszívta és annak tartalmát élő jogszabályként kezelte.

Ha most az elsőnek említett arra az esetre, amikor a perújítás jogi alapon, de akként történik, hogy a fél az ítéletnek meghozatala időpontjában fennállott jogi helytelenségét támadja, térünk vissza, akkor az első pillanatra paradoxonnak tetsző megállapításra juthatunk, hogy amíg az in illo tempore nem jogsértő ítélettel szemben koncedáltuk egy újabb ítélet szorgalmazásának lehetőségét, addig a jogsértő ítélettel szemben ezt az orvoslást megtagadjuk. Hasonló látszatparadoxia a jogélet más területén is jelentkezik. Versenyjogi gyakorlatunk egy törvénysértő magatartással szemben is elutasítja az abban hagyási igényt, ha a jogosult fél hosszabb időn át tűrte a jogsértő használatot, ami alatt a jogsértő fél költekezett, munkát fektetett be, de ugyanakkor a licencia-szerződés alapján jogosan eljáró féllel szemben a licencia-szerződés megszűnése után helyt ad az abban hagyási igénynek, noha a jogos használó a licenciával neki átengedett árujelző ismertté tételére épügy költekezett és munkát fordított, mint a jogtalan használó. Ehhez a példához közel esik az elbirtoklásnak az a szabálya, hogy a tulajdonos rendelkezése alapján való birtokbantartás nem vezethet elbirtoklásra, míg ugyanakkor a tulajdonjoggal szembehelyezkedő és ez alapon törvénysértő birtoklás elbirtoklással fejeződhetik be. A jogszerű birtokbantartó helyzete tehát e vonatkozásban hátrányosabb, mint a jogsértő birtokosé. Nem kell tehát megütköznünk azon sem, ha a fentiekben a már meghozatalakor jogsértőként panaszolt ítélettel szemben még a jogszabály helyes érvényesülése érdekében sem tartjuk megengedhetőnek a perújítást. Ilyenkor a perújítás kizárása nemcsak a bírói ítélet tekintélyének, de a társadalmi rendnek a védelme érdekében is indokolt.

Dr. Beck Salamon

Gondolatok egyenesadó-jogunk jövődő alakulásáról

Azok a rendkívüli viszonyok, amelyek közé a háború pusztításai és a háború nyomán reánk háruló rendkívüli terhek, valamint az állami adminisztráció átmeneti felbomlása következtében jutottunk, elkerülhetetlenné tették az inflációt és ennek folytán korábbi adórendszerünk úyszólván teljes hatályon kívül helyezését. Jelenleg a kincstár a viszonyokhoz alkalmazkodó leegyszerűsített eszközök igénybevitelével igyekszik az adott körülmények között lehetséges maximális bevételt biztosítani. Ezek a rendelkezések azonban csak az aktuális helyzetben fogadhatók el és nem kétséges, hogy a stabilizálódással egyidejű-

leg ismét fel kell építenünk egy, a normális időkre szabott adórendszert.

Általában a helyes eljárás minden jogrendszerben, tehát a pénzügyi jogrendszerben is az, ha a fejlődés a meglévőből indul ki és a módosítások a felmerülő szükségletek, a szerzett tapasztalatok és esetleg újabb felfogások alapján jönnek létre. Egy meglévő és működő rendszernél nyilván nem gondolna senki arra, hogy azt máról holnapra gyökeresen felforgassa és új rendszert léptessen életbe. Most, hogy — mint fentebb említettem — régi adórendszerünk nem működik, bizonyos mértékig nagyobb szabadságunk van új

adórendszerünk kiépítésénél, habár természet-szerűleg annak felépítésénél elsősorban a régi alapelemekre fogunk visszanyúlni. Mindenesetre kellő időben hozzá kell látnunk, hogy az új adórendszer előmunkálatait megkezdjük.

Azzal a kérdéssel, hogy új adórendszerünknek mi legyen a materiális tartalma, nem kívánok e helyen foglalkozni, mert az elsősorban gazdaság-politikai kérdés, azonban szeretnék rámutatni néhány olyan pénzügyijogi szempontra, melyet szerény nézetem szerint vonatkozó jogalkotásunknál figyelembe kellene venni.

Sokszor elhangzott vád az, hogy a magyar adózás rendkívül komplikált. Ez az állítás legtöbbször politikai programbeszédnek keretében hangzik el, tehát nem szakértő oldalról. Legutóbb egy szűkkörű megbeszélés során a pénzügyminiszterium egyik kitűnő funkcionáriusa fejtette ki azt a nézetét, hogy a magyar adórendszer nem komplikáltabb, mint általában a többi államoké. Ebben teljesen igazat kell neki adnom, más kérdés azonban, hogy az egyes adórendelkezések helyenként nem túl komplikáltak-e és nem volna-e szükség egyszerűsítésre. Az utóbbi kérdésre, azt hiszem, határozott igennel válaszolhatunk és ezen a téren sok lehetőség nyílik az adóhatóságok munkájának és az adózók helyzetének megkönnyítésére. Különösen azokra az esetekre gondolok, amikor az adózási szabályok anyagilag aránylag kis jelentőségű különbségtevések érdekében szövegeztetnek komplikáltan. Hogy egy példát említsek, az 1940: XXII. t.-c. 36. §-a értelmében annál az adózónál, akinek tisztá jövedelme a 6000 P-t nem haladja meg, a jövedelemadóból 10 P-t le kell vonni. Megengedem, hogy bizonyos különbség adódik abból, hogy 6000 P jövedelemig nem a jövedelem-adó-skálát változtatták meg, hanem ezt a levonási megoldást választották, azonban nézetem szerint ez a materiális különbség nem éri meg az ebből adódó komplikációt. Ugyanez mondható el az úgynevezett kirakati paragrafusokkal kapcsolatban is, melyek az adózás szociális voltának kihangsúlyozása céljából például bizonyos kedvezményeket nyújtanak a többgyermekes családoknak, anélkül, hogy azok a kedvezmények érdemleges mértéket elérnének.

Ugyancsak egyszerűsítést jelentene, azonban ezen túlmenő jelentősége is volna, ha új pénzügyi jogunkban mellőznék a jövedelemadó alapjának megállapításánál a fizetett adók levonását és a társulati adónál a fizetett adóknak költségként való elismerését. Egyrészt sok munkát lehetne megtakarítani úgy az adózóknál, mint az adóhatóságoknál és sok vitát lehetne elkerülni az adóalap megállapításánál, ha a szóbanforgó levonás intézménye kimaradna pénzügyi jogunkból. Másrészt — nézetem szerint — a jövedelemadó és a társulati adó, helyesen felfogva, az élvezett jövedelem, illetve elért nyereség megfelelő részének a kincstár által való igénybevitelében áll és pedig tekintet nélkül arra, hogy ezután a jövedelem, illetve nyereség után a folyó évben vagy a következő évben fizetetik-e meg az adó. Feltehető egyébként, hogy a jövőben az adók jelen-

tős része a folyó jövedelem alapján lesz fizetendő és ilyen esetben a fizetett adók levonása már csak technikai okokból sem jön számba. De ettől eltekintve is a fizetett adók levonásának rendszere arra vezet, hogy a valamely jövedelem, illetőleg nyereség alapján fizetett adó mérve nemcsak attól függ, hogy az illető évben az adózónak mennyi jövedelme, illetve nyeresége volt, hanem attól is, hogy a következő évben mennyi a jövedelem, illetve nyereség, mert a fizetett adó ebből kerül levonásra és az adók progresszivitásánál fogva a levonásból származó előny függvénye a jövedelem, illetve nyereség nagyságának. Nyilvánvalóan sokkal tisztább a kép a levonás mellőzése esetén, természetes azonban, hogy ebben az esetben a korábban érvényben volt kulcsokat megfelelően mérsékelni kell. Minthogy a legtöbb államban a fizetett adók levonása ismeretlen intézmény, az új rendszerre való áttéréssel a magyar adókulcsok a külföldi adókulcsokkal összehasonlíthatóbbakká válnának.

Adózásunk világosabbá tétele szempontjából, de ettől függetlenül magasabb szempontból is rendkívül fontosnak tartanám, ha adójogunkat elvekre, mint pillérekre építenénk fel és ezektől az elvektől lehetőleg nem térnénk el és főleg nem térnénk el kisjelentőségű célok érdekében. Hogy ezt egy példával illusztráljam, legyen szabad rámutatnom arra, hogy szerintem társulati adójogunk egyik sarkalatos pontja, hogy az adóalap megállapításánál a közzétett mérlegből kell kiindulni és ennek megfelelően az adózó nem hivatkozhat arra, hogy a közzétett mérlegben másként is eljárhatott volna, mint ahogy tényleg tette. Felteszem a kérdést, hogy nem kár-e ezt az egyébként úgyszólván maradéktalanul és konzekvensen követett elvet áttörni egy speciális esetre szóló és csak a legritkább esetben jelentőséggel bíró rendelkezéssel. Ilyen eset például a következő: ha az adózó élt a kereskedelmi törvény nyújtotta ama lehetőséggel, hogy az alapítási költségeket öt évre elosztva számolja el, a társulati adóalap megállapításánál az 1940. évi társulati adótörvény szerint az első évben mégis a teljes alapítási költség kerülhet levonásra. Nem volna-e helyesebb megengedni, úgy mint azelőtt, hogy a társulati adóalap megállapításánál az alapítási költségek ugyanolyan részletekben legyenek elszámolhatók, mint a közzétett mérlegben.

Hasonlóképpen fontos elvnek tekinteném az adózás egész vonalán, hogy az adóalap kizárólag a tényleg elért jövedelem, illetve nyereség függvénye legyen, az elkönyvelés módja, vagy egyéb hasonló tényezők ne játszanak szerepet a fizetendő adó mérvének megállapításánál. Legutóbb megjelent könyvemben* részletesebben foglalkoztam ezzel a kérdéssel, így ehelyütt csak arra kívánnék röviden rámutatni, hogy nézetem szerint semmi esetre sem helyes egy tartalékba helyezett összeget aszerint adó alá vonni, hogy ez a tartalék a mérlegben milyen formában jelentkezik.

* »Mérleg, adómérleg, tartalék« TEBE kiadóval
lalata m. sz., Budapest, kiadása, 1946.

Gyakori tünet — különösen rendkívüli és változó viszonyok között — törvények és rendeletek alkotásánál, hogy bizonyos, pillanatnyilag mutatkozó anomáliák leküzdésére oly rendelkezéseket tartalmaznak, melyekre normális körülmények között senki sem gondolt volna. Néhányszor előfordul, hogy a törvényhozó, illetve rendeletalkotó oly eszközökhöz nyúl, melyek talán pillanatnyilag tetszetősnek látszanak, azonban esetleg a jogrendszer építményén hatalmas rést ütnek, holott ugyanakkor mód volna más eszközöket alkalmazni, melyek a jogrendszerbe pontosan beillenek.

Adórendszerünkben is találkoztunk a múltban néhány ilyen esettel és ezért hozom most fel őket itt, hogy intő példaként szolgáljanak a jövőre vonatkozólag.

Rendkívül fontosnak látom, hogy az egyes adónemek a maguk tisztaságában őriztessenek meg és ne jöjjenek különböző kereszteződések létre, melyek általában korcszülötteket eredményeznek. Például megértem, hogy a részvénytársasági formában jelentkező háztulajdon adózása tekintetében a törvényalkotó bizonyos speciális rendelkezéseket szükségesnek tart, ellenben helytelennek ítélem, ha ez a speciális rendelkezés abban áll, hogy bizonyos vonatkozásokban a házrészvénytársaságok adózásánál a jövedelem- és vagyoadószabályok nyernek alkalmazást. A társulati adórendszer teljesen specifikus és lényegesen különbözik a jövedelemadó rendszertől, úgy, hogy a kettőnek összeházasítása nem vezethet jó eredményekre. A legkülönbözőbb komplikációk merülhetnek és merültek fel a szóbanforgó rendelkezés kapcsán, kezdve a házrészvénytársaság kritériumának megállapításától az adóalap megállapításának különböző kérdéseiig. Saját praxisomban fordult például elő a következő kérdés: A magánszemélyek vagyoadójánál nyugdíjalap, mint ilyen, nem kerülhet levonásba, hanem csupán a tényleg fizetett évi járadék húszszorosa; a házrészvénytársaságoknál, eltérőleg ettől a rendelkezéstől, a társulati adótörvény, illetőleg annak végrehajtási utasítása megengedi, hogy a nyugdíjalap a mérlegben mutatkozó értékében akkor is figyelembe veendő legyen, ha az adóalap megállapítása a jövedelem- és vagyoadószabályok alapján történik. Az én esetemben az illető házrészvénytársaság nyugdíjalapjának csak már tényleg nyugdíjat élvező tagjai voltak, a nyugdíjalap mérlegben szereplő összege azonban kisebb volt, mint az évi nyugdíjak összegének húszszorosa. A vállalat a JVHÖ rendelkezéseinek figyelembevételével az utóbbi összeget kívánta levonásba hozni, az adófelügyelőség és a pénzügyigazgatóság azonban csak a mérlegben szereplő összeg levonását volt hajlandó elfogadni. Az ügy a Közigazgatási Bírósághoz került, mely a vállalat álláspontját tette ugyan magáévá, azonban ennek dacára az ellenkező álláspontot támogató érvek sem tekinthetők teljesen helytelennek. Maga az a tény, hogy ilyen problémák felmerülhetnek, erősen a kérdéses rendszer ellen szól.

Ugyanebbe a kategóriába tartozik az 1940: XXII. t.-c. 35. §-ában foglalt ama rendelkezés, hogy a korlátolt felelősségű társaság tagjai a törzsbetét arányában vagy a társasági szerződésben megállapított más felosztási mód szerint az üzleti eredményből rájuk eső jövedelemrész után jövedelmi adót, a társaság vagyonából a törzsbetét arányában őket megillető rész után pedig vagyoadót tartoznak fizetni.

A társulati adónak és a jövedelmi adónak ez az összekeverése itt is komplikációkat idézett elő. Elég itt talán utalnom arra a dr. Sulyok Endre »Az egyenesadóreform« című kitűnő könyvének II. kiadásában részletesen tárgyalt kérdésre, hogy a kft. tagok jövedelemadó alapjánál a kft. előző évben megállapított vagy az előző évben elért eredménye veendő-e figyelembe, vagyis hogy pl. az 1942. évi jövedelemadónál a kft. 1941-ben taggyűlésen megállapított 1940. évi nyeresége, vagy pedig az 1941. évben elért nyeresége, mely az 1942. évi taggyűlésen nyer megállapítást, szolgál-e az adókimutatás alapjául.

A fent elmondottakkal nem kívántam kimerítő felsorolást adni az egyenesadó jogunk újjárendezésénél tekintetbe veendő szempontokat illetően, hanem csak néhány — szerény nézetem szerint — fontos momentumra akartam a figyelmet felhívni, mint amilyenek: a felesleges komplikációk elkerülése, az adózás világossága, az adóalap kimunkálásánál az irreleváns körülmények kiküszöbölése, az egyes adónemek elveinek pontos meghatározása és szigorú betartása és általában az adórendszer tisztasága.

A példák felsorolásánál is természetesen csak egyes esetekre térhettem ki és e példákkal csak azt céloztam, hogy a gondolatot megvilágítsam.

Lehet, hogy még korainak látszik mindezeknek a kérdéseknek a megtárgyalása, azonban nézetem szerint az új adórendszert kellő előtanulmányok után megfontoltan és alaposan elő kell készíteni. Nagyon örülnék, ha az új egyenesadórendszerre vonatkozó — remélhetőleg élénk — eszmecsere megindulásához a fent előadott néhány gondolattal hozzá tudnék járulni.

Dr. Vermes Andor

Nyugdíjrendeleti problémák

I.

A 410/1946. M. E. számú rendelet végrehajtási utasításaként kibocsátott 41.000/1946. M. E. számú rendelet foglalkozik a magánjogi szolgálati viszony alapján járó nyugdíjak alapjául szolgáló beszámítható javadalmazással kapcsolatos igények érvényesítése során követendő eljárással. Ismeretes, hogy a 410/1946. M. E. számú rendelet (továbbiakban: nyugdíjrendelet) a pénz értékállandóságának eddig bekövetkezett és a jövőben is várható csökkenésére tekintettel az eredeti — tehát a stabilitás idejében megállapított — nyugdíjak átmeneti valorizációjánál és egyúttal a

jelenleg nyugdíjazottak nyugdíjalapjának megállapításánál, a jelenleg szolgálatot tevő munkavállalók mindenkorai illetményeiből indul ki. Megállapítani rendeli, hogy a nyugdíjjogosult illetményei mennyit tennének ki, ha jelenleg szolgálatot teljesítené s más adatok hiányában pendant szolgálatot teljesítő illetményeiből indul ki (emlékeztet ez az eljárás arra, amelyet az 1926: XVI. tc. 3. §-ára tekintettel kellett alkalmazni, ez ugyanis az Ausztriában főtelephellyel bíró munkáltató magyarországi nyugdíjjogosultja részére in melius megállapíttatja, hogy Ausztriában hasonló (pendant) kritériumok mellett mennyi nyugdíj fizettetik ki.) Az így megállapított összegnek 70%-a a nyugdíjrendelet szóhasználatára szerint »a beszámítható javadalmazás«, amely a nyugdíj tulajdonképpeni kiindulási alapja, érteve ez alatt, hogy például ha a nyugdíjévek számára tekintettel a nyugdíjjogosultat 100%-os, azaz teljes nyugdíj illeti meg, úgy teljes nyugdíja a mindenkorai pendant javadalmazásának 70%-a, amely azonban mindenkor abban az arányban emelendő, amint a tényleges szolgálatot teljesítők illetményei emeltetnek.

A beszámítható javadalmazás összegét a nyugdíjfizetésre kötelezett folyó évi április 8-ig köteles volt a nyugdíj összegével együtt az igényjogosulttal közölni. Ha az igényjogosult a beszámítható javadalmazásra vonatkozó megállapítást sérelmesnek tartotta, 15 nap alatt az e célra alakított döntőbíróshoz felszólalással élhetett, amelyet a nyugdíjfizetésre kötelezettnek kellett beadni. Amennyiben viszont a nyugdíjfizetésre kötelezett a beszámítható javadalmazás összegét nem közli, az igényjogosult közvetlenül a döntőbizottsághoz fordulhat.

Megállapítható ebből, hogy a beszámítható javadalmazás megállapításának kötelezettsége »lex imperfecta«, nincs ugyanis szankciója. Nem tekinthető szankciónak ugyanis a közlés elmulasztásának az az egyedüli következménye, hogy a nyugdíjas a nyugdíjkötelezett megkerülésével a döntőbizottsághoz fordulhat. Nem vitás ugyanis, hogy az úgy eldönthetése végett, de a végrehajtási rendelet előírásaira tekintettel is, a döntőbizottság a nyugdíjjogosultat a felszólalásról értesíti, adatokért megkeresi, idézi stb. Így tehát a nyugdíjkötelezettet mulasztás ellenére semmiféle joghátrány sem fogja érni, az egyedüli hátrány csak a nyugdíjast érte, aki az ellenérdekű fél álláspontja ismeretének hiányában valószínűleg felszólalását sem tudta kellőleg kidolgozni. A beszámítható javadalmazás közlésének kötelezettsége tehát példája az üres lében mozgó intézkedésnek, amely végső kihatásában a védeni kívánt munkavállalórétre nézve inkább hátrányt, mint előnyt jelent.

A 410/1946. M. E. számú rendelet csak a beszámítható javadalmazás összegének megállapítását utalja a döntőbizottság hatáskörébe.

Ez a perjogi bonyodalmak beláthatatlan sorát indítja meg.

Ha a nyugdíj kérdésében a beszámítható javadalmazáson kívül egyéb is vitás (pl. maga a

nyugdíjjogosultság vagy a nyugdíjkszámítás, — a beszámítható javadalmazás összegén kívüli — számtalan tényezőjének valamelyike), úgy a nyugdíjat igénylő a döntőbizottságon kívül kénytelen a munkaügyi bírósághoz is fordulni. Ezt pedig gyakorlatilag csak a döntőbizottsági eljárás lefolytatása után teheti meg, mert ellenkező esetben — ha marasztalási keresetet terjeszt elő — kiteszi magát a Pp. 180. §. 2. bek.-én alapuló pergátló kifogásnak, ha a beszámítható javadalmazás kérdését kikapcsolja és csak a nyugdíjjogosultság és például a nyugdíjszázalék megállapítását kéri — a beszámítható javadalmazás megállapításáig összegszerű bázis hiányában marasztalási kérelmet nem terjeszthet elő, — úgy a bíróság esetleg arra az álláspontra fog helyezkedni, hogy esedékes igényről lévén szó, megállapítási pernek már helye nincs.

De ha a beszámítható javadalmazáson kívül más nem vitás, csak éppen a nyugdíjfizetésre kötelezett a döntőbizottsági megállapítás után nem fizet, a nyugdíjas ugyancsak kénytelen döntőbizottsági eljárás után külön behajtási pert indítani, hogy végrehajtható ítélethez jusson.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a döntőbizottsági eljárás életrehívása megint csak a védeni kívánt rétegre sérelmes, bár kétségtelen, hogy ennél a szabályozásnál az az elgondolás volt az irányadó, hogy a nyugdíjasok részére gyorsabb és az illetékmentesség következtében olcsóbb jogvédelmi mód biztosíttassék a perenkívüli eljárással, nem hagyva figyelmen kívül a bíróság tehermentesítését sem. E célokat csak oly módon lehetne összeegyeztetni, hogy olyan egyszakaszos rendelet volna hozandó, amely kiveszi a döntőbizottsági eljárásból a beszámítható javadalmazás összegének megállapítását, amennyiben az ellenérdekű felek között a nyugdíjjal kapcsolatosan más jogvita is van. Két eljárásnak külön-külön, egymást megelőző, vagy egyidejű alkalmazása helyett ebben az esetben csak egy hatóság — bár több fokon — döntene, ami egyedül a nyugdíjjogosult részére jelentene előnyt.

II.

A nyugdíj összegszerű megállapítása során szerződés nyugdíjagnál egyes nyugdíjkötelezettek a nyugdíjrendelet hézagainak kihasználásával logikailag tetszetősnek látszó, de a rendelet szellemével ellentétes módszert alkalmaznak. Vegyük a következő példát: a munkavállalónak 1935-ben P 36.000.— évi fizetése és ugyanakkor 20 nyugdíjéve volt. A nyugdíjintézet szabályai szerint tíz szolgálati év után 40% és további évenként 2% nyugdíj illette meg, vagyis összesen 60%. A legtöbb alapszabály szerint azonban a nyugdíj maximáltatott és pedig az esetek túlnyomó többségében évi P 12.000-ben, függetlenül attól, hogy mennyi volt a munkavállaló valóságos javadalmazása. Ezek szerint a munkavállalót a maximális P 12.000.— 60%-a, azaz P 7.200.— nyugdíj illette volna meg 1935-ben. Ennek ellenére munkavállalói érdemek jutalmazásául gyakran elő-

fordult, hogy a munkáltató vagy a maximális nyugdíjalapot meghaladó nyugdíjat állapított meg, vagy azt a szolgálati évektől függetlenül a maximális nyugdíjban rögzítette. Ide tartozik az az eset is, hogy a munkavállaló nem is volt nyugdíjintézeti tag és részére szerződésileg állapított meg nyugdíj, amely azonban csak a valóságos jövedelem egy hányada volt.

Ezekben az esetekben a nyugdíjfizetésre kötelezettek elgondolása a következő: X. Y. munkavállaló nyugdíja szerződésileg P 12.000-ben állapított meg, noha jövedelme ugyanakkor P 36.000. — volt, vagyis jövedelmének 33%-ában. Megállapítják tehát, mennyi volna a nyugdíjas jövedelme per 1946 I. 1. — ennek 70%-a a beszámítható javadalmazás összege és ennek további 33%-a szerintük a nyugdíj alapja.

Amint előjáróban magam is beismertem, ez az elgondolás logikusnak látszik, de téves. Elsősorban is ellenkezik a nyugdíjrendelet szellemével, mert ez a nyugdíjvalorizáció során éppen azért indul ki a jelenlegi illetményekből, — 70%-ra történt csökkentéssel — mert irreálisnak tartja a multbeli illetmények vizsgálatát. Egyébként is, ha ilyen arányosítást kívánt volna a jogszabályalkotó alkalmazni, azt expressis verbis elrendelte volna, annál is inkább, mert még a laikusok előtt is ismeretes, hogy a szerződéses nyugdíjknál a nyugdíj összege a valóságos illetményeknek csak hányada volt. Ezenfelül azonban ellenkezik ez a módszer a rendelet 6. §-ával, amely szerint az alapszabálynak vagy a szerződésnek a rendelettel ellentétes, a nyugdíjjogosult hátrányára eső kikötései érvénytelenek. Minthogy a rendelet a nyugdíjalapot a jövedelem 70%-ában állapítja meg, ezzel ellentétes és a nyugdíjjogosult hátrányos az a kikötés, amelyik a maximális nyugdíjalapot a jövedelemnél alacsonyabb hányadában állapítja meg és így érvénytelen.

A helyes eljárás tehát csak az lehet, hogy amennyiben a szerződésileg elvállalt nyugdíj a szolgálati évek számától függetlenül lett megállapítva, úgy a nyugdíjjogosultat a kikeresett pendáns jövedelmének 70%-a illeti meg nyugdíjképpen, amennyiben pedig a szerződéses nyugdíj mellett annak százalékolása is fenn lett tartva a nyugdíjéveknek megfelelően, úgy a nyugdíjast a 70%-nak mint alapnak a nyugdíjévek szerinti csökkentett százaléka illeti meg, azonban minden közbeeső további arányosítási csökkentés nélkül.

Dr. Kallós Tibor

SZEMLE

Az ügyvédi összeférhetetlenség ellen hirdet kérelmelhetetlen harcot az ügyvédi kamara. Örömmel üdvözljük a hírt, bár a multak tapasztalatai alapján okunk van benne kételkedni, hogy az akciót siker fogja-e koronázni. Időnként az összeférhetetlenség jelenségeinek megszorodása felrázza tétlenségükből a védekezésre és megtorlásra hivatottakat, a fellobbanás azonban szokás szerint hamar el is hamvad. Reméljük, hogy ezuttal másként lesz.

Az ügyvédi összeférhetetlenség kérdése nem házi perpatvara az ügyvédségnek. Állítjuk, hogy a korrupciónak kevés veszedelmesebb fertőző góca van, mint az ügyvédi összeférhetetlenség, bár annak a kar egyetemének gazdasági érvényesülése szempontjából fennforgó jelentősége sem becsülhető le.

Az ügyvédi karnak politikai szempontból megtisztítása után sem beszélhetünk valóban demokratikus és intakt ügyvédségről, mindaddig, amíg az összeférhetetlenség és ezzel

összefüggésben a tisztességtelen ügyvédverseny jelenségeinek végleges kiküszöbölése nem történik meg.

A kamara felismerve a vesztély jelentőségét, most — a hírek szerint — döntő lépésre határozta magát. Nemcsak a jogásztársadalom, de a közvélemény is éber figyelemmel kíséri a kezdeményezést.

A Budapesti Ítélőtábla döntőbizottsági gyakorlatából (7590/1945. M. E.)

1. Az igényelt üzlethelyiség egy része albérlébe adásának jelentősége. 2. Méltányos döntés feltétele.

28. A használó a fellebbezésben egyedül azt sérelmezte, hogy a döntőbizottság a határozatának meghozatalánál nem vette figyelembe a 7590/1945. M. E. számú rendelet 3. §-a 3., illetőleg 4. bekezdésének azt a rendelkezését, hogy mindkét fél összes körülményeinek beható mérlegelése után a méltányosság alapján kell elbírálni, hogy van-e helye visszabocsátásnak, vagy a használót meg kell hagyni az üzlethelyiségnek — ha pedig a megosztás lehetséges, esetleg az üzlethelyiség egy részének — a birtokában.

A rendeletnek ez az intézkedése azonban — amint az a folytatólagos rendelkezésekből kitűnik — nem ad általános felhatalmazást a döntőbizottságnak és illetve fellebbezés esetén az ítéltáblának arra, hogy az üzlethelyiség visszabocsátása, esetleg megosztása avagy annak a megtagadása tárgyában minden esetben a méltányosság szerint dönthessen, hanem a 3. §. 2. bek.-ének a) és b) pontjaiban szorosan meghatározott feltételeket állapít meg a méltányosság gyakorlására.

A használó maga is beismerte, hogy ezeknek a feltételeknek egyike sem forog fenn és így az üzlethelyiség visszabocsátása iránti igény elbírálásánál a használó által felhozott méltányossági körülmények figyelembe vételére nem is kerülhetett sor.

A használó által a fellebbezés szóbeli tárgyalására előadott az a körülmény, hogy az igénylő az igényelt üzlethelyiségnek egy részét albérlébe adta, erre vonatkozó rendelkezés hiányában valósága esetében sem szolgálhat alapul a helyiség megosztására vagy éppen az igénynek teljes elutasítására.

P. X. 1742/1945./11. szám. — 1946. február 11.

* L. a 7-8 számban közölt 25. sor-számú esetet

*Iparigazolvány hiánya.
Ellenszolgáltatás ártértékelése.*

29. Az ítéltábla a döntőbizottság határozatában megjelölt okból, helyesnek fogadta el a döntőbizottságnak azt a megállapítását, hogy az igénylő a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt ruházta át az üzlethelyiségét, azt tehát a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a értelmében visszakövetelheti, ha az átruházás reánézve hátrányos szerződéssel történt.

A döntőbizottság szakértőt hallgatott meg az üzemnek és felszerelésének az eladáskor volt és mostani forgalmi értéke megállapítása végett. Ugyanezt a szakértőt ugyanezekre a körülményekre pótlólag az ítéltábla is meghallgatta. A szakvéleményt az ítéltábla elfogadta, mert nincs semmi olyan adat, amely helyessége iránt kétséget támasztana. E szakvélemény alapján tényként állapítja meg az ítéltábla, hogy az átruházott üzemi felszerelési tárgyak forgalmi értéke a szerződéskötéskor szereléssel együtt — de víz és villanyvezeték nélkül — 24–27.000 P volt, középértékben számítva tehát 25.500 P.

Arra is figyelemmel, hogy a víznek és a villanynek a bevezetése az igénylő üzemében a szakvélemény szerint nagyobb költséggel járt, mint az a 6000 P, amelyet a használó az igénylőnek a vételáron felül a beruházásokért fizetett, továbbá mert a helyiség bérlete is átruházattván a használó nem pusztán cukorkagyártó berendezési tárgyakat kapott, hanem gyártásra alkalmas üzemet, amelynek forgalmi értéke — mint a szakértő is előadta — nagyobb, mint a felszerelési tárgyak értékének az összege, ezúttal pedig még ez az utóbbi is meghaladja a használó által fizetett vételárát, továbbá mert a vételárát nem egy összegben, hanem részletekben fizette:

az ítéltábla megállapítja, hogy az átruházás az igénylőre nézve hátrányos volt.

Az igénylő tehát jogosult az üzlethelyiséget a berendezési tárgyakkal együtt visszakövetelni.

Habár az igénylőnek nem volt és nincs is kereskedés vagy ipar üzésére szóló jogosítványa (iparengedélye, vagy iparigazolványa) ennek az ügy eldöntésére nincs jelentősége, mert a

7590/1945. M. E. sz. rendelet az igény érvényesítését nem köti ahhoz, hogy az üzlethelyiséget veszített személynek van-e iparjogosítványa, vagy nincs. Csupán magának a helyiségnek kell kereskedelmi, vagy ipari foglalkozás folytatására szolgáló helyiségnek lennie.

A használó nem hivatkozott olyan körülményre, amely miatt a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-a értelmében mérlegelni kellene, hogy méltányosság szerint van-e helye visszaszabocsátásnak, vagy a használót meg kell hagyni az üzlethelyiség birtokában.

Ezek miatt az ítéltábla helyben hagyta a döntőbizottság határozatának azt a rendelkezését, amellyel a használót a helyiségnek és a meglévő felszerelési tárgyaknak a visszaszabocsátására kötelezte.

Tévesen utasította el azonban a döntőbizottság a használót a felszerelési tárgyak értékének megtérítése iránt támasztott követelésével.

Nem vitás, hogy a használó az üzem felszereléséért (gépi berendezéséért és egyéb eszközeiért) 22.000 P-t fizetett az igénylőnek. A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 5. §-ának 3. bekezdése értelmében pedig, ha a felszerelési tárgyakat a használó ellenszolgáltatásért szerezte meg, csak megtérítés ellenében köteles visszaszabocsátani. Téves tehát a döntőbizottság határozata, hogy — a szerződést »lényegileg ingyenesnek« minősítve — nem kötelezte az igénylőt a kapott vételár visszafizetésére.

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 5. §-ának 3. bekezdése a most idézett rendelkezésen kívül még kimondja, hogy az igénylő a visszaszabocsátandó tárgyak jelenlegi forgalmi értékét olyan arányban köteles megtéríteni, amilyen arányban állott a használó által a tárgyért nyújtott ellenszolgáltatás a tárgyak akkori forgalmi értékéhez.

A már megállapított tényállás szerint a használó 22.000 P ellenszolgáltatást adott az üzemnek középértékben számítva 25.500 P-t érő felszereléséért. Tényként állapítja meg továbbá az ítéltábla a szakvélemény alapján, hogy a felszerelés negyedrésze ma már nincs meg és hogy e felszerelési tárgyaknak a forgalmi értéke négyezerszerese a szerződéskötéskor volt értéknek, kivéve a vacuum tárgyakat, amelyek nagyobbfokú megrongálásuk miatt csak a felét érik ennek, megállapítja

végül, hogy a vacuum tárgyak az egész felszerelésnek 10–12 %-át, középértékében tehát 11 %-át teszik.

A szakvélemény az 1945. évi december hó 31. napján volt pengőértékről szól. Ezért az adópengőnek tekintendő, mert másnap 1946. január 1-én az adópengő egyenlő volt a pengővel.

Ezeknek megfelelően a 25.500 P értékű tárgyak fejében egynegyed részt, vagyis 6375 P-t levonva 19125 pengő szerződéskötéskori értékű felszerelési tárgy értéke térítendő vissza. Ebből az egésznek 11%-a, vagyis 2.805 P értékű tárgy (a vacuumok) nagyobbfokú megrongálódás miatt csak fele annyit ér, mint a többi, tehát az értéke 1945. december 31-én, illetve adópengőben a 2805 P-nek csak kétezerszerese, vagyis 5.610.000 adópengő. A többi tárgynak, vagyis további 16.320 P szerződéskötéskori értékű felszerelésnek 1945. december 31-én négyezerszerese volt az értéke. Ez tehát további 65.280.000 adópengő. A visszaszabocsátandó felszerelés értéke ekként 1945. évi december hó 31-én 70.890.000 P volt. Ez egyúttal az adópengőben kifejezett érték is.

Ezt az összeget olyan arányban köteles az igénylő a használónak megtéríteni, amilyen az arány a szerződéskötéskor volt valóságos 25.500 pengős forgalmi érték és a 22.000 P vételár között. A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 5. §-a értelmében az ellenszolgáltatás a jelenlegi forgalmi értékben térítendő meg és ezt figyelemmel arra is, hogy a teljesítés későbbi időpontban fog történni, csak a fizetendő összegnek adópengőben való meghatározása biztosíthatja. Az ítéltábla ezért a megtérítést adópengőben határozta meg. Ez az összeg az előadottak szerint 70.890.000 adópengőnek arányos része, vagyis 61.160.000 adópengő. Az ítéltábla tehát az igénylőt ennek az összegnek a megfizetésére kötelezte a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 14. §-ának 2. bekezdése értelmében azzal, hogy a használó csupán ennek az összegnek a megtérítése ellenében köteles teljesíteni, vagyis az üzlethelyiséget és felszerelési tárgyakat visszaszabocsátani és ha az igénylő a határozatban megszabott teljesítési határidő elteltéig a teljesítésre kész használó javára megállapított teljes összeget meg nem fizeti, a határozat hatályát

veszti és az igénylő a visszabocsátást, illetve az átengedést többé nem követelheti.*

P. X. 301/1946/20. szám. —

1946. április hó 6.

* *Jegyzet*: L. a. 4380/1946. M. E. sz. rendelet 2. §. 2 bek-t és a 9/10 számban megjelent »Ne quid nimis« c. közleményt.

1. *Okozati kapcsolat a zsidóellenes rendelkezésekkel.* 2. *Lemondás hatályossága.* (Lemondásra jogosultság.) 3. *Elutasító közig. határozat jogereje.* 4. *Méltányosságból meghagyás feltevélei.* 5. *Hatáskör beruházások elvitelének kérdésében.*

30. Az igénylő, mint távollevő tehát elháríthatatlan akadály által gátolt feleségének gondnoka, lépett fel ebben a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján indított eljárásban, kérve felesége üzlethelyiségének a visszabocsátását. A fellebbezésre adott válasziratban azután bejelentette, hogy a visszabocsátást, mint házastárs is követeli.

Az ügy folyamatban léte alatt hatályba lépett 3060/1946. M. E. sz. rendelet, amelyet a folyamatban levő ügyekben is alkalmazni kell, 1. §-ának 4. bekezdésében határozza meg, hogy az igényt az elháríthatatlan akadály által gátolt személy helyett kik érvényesíthetik és ezt a jogot legelsősorban az akadályozott személlyel együtt élt házastársnak adja meg, anélkül, hogy ezt valamilyen feltételhez kötné, amint tette a korábbi rendelkezés (a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 8. §-a), amely megkívánta, hogy az igényt érvényesítő hozzátartozónak iparigazolványa legyen.

Ezen az alapon tehát az igénylő jogosult a felesége helyett fellépni és az üzlethelyiség visszabocsátása iránt az igényt érvényesíteni. Ezért szükségtelen volt azzal a kérdéssel foglalkozni, vajjon az igénylő fel-lephet-e, mint a Gyt. 28. §-ának d) pontja alapján kinevezett gondnok és hogy volt-e társ, vagy akár enélkül is tevékenykedett-e a felesége üzletében.

Az ítéletábla a döntőbizottság határozatában kifejtett okból helyesnek találta a döntőbizottságnak azt a megállapítását, hogy az igénylő felesége a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt vesz-tette el az üzlethelyiségét. 1944. év

áprilisában ugyanis az akkori kormányzat intézkedése szerint be-keltt zárni az üzletét és abból el-keltt távoznia. Ennek, továbbá az igénylő elhurcoltatásának és még ma is tartó távollétének a következménye volt az is, hogy az üzlethelyi-séget már a felszabadulás után a háztulajdonos, illetve annak vagyongondnokként megjelölt meg-bizottja bérbeadta a használnak.

Nem a bérfizetés elmulasztása volt az oka az üzlethelyiség elvesz-tésének, mert a bér nem fizetés már az üzlet kényszerű bezárása és az igénylő feleségének a helyiségből való eltávolítása után történt. Ha az igénylő felesége fizette volna is a bért, a helyiséggel akkor sem rendel-kezhett volna, annak további sorsa a bérfizetés elmulasztásával már semminő kapcsolatban sem volt.

A döntőbizottság a határozatában erre vonatkozóan felhozott okok alapján helyesen állapította meg azt is, hogy az igénylő a felesége nevében nem mondott le az üzlethelyiségről, illetve, hogy ez a körülmény nincs bizonyítva. De ha meg is lehetne állapítani, hogy az igénylő ilyen értelmű kijelentést tett, a használó-nak ezenfelül még azt is bizonyítania kellett volna, hogy az igénylő a feleségétől felhatalmazást kapott a joglemondásra. Már ennek a hiánya miatt sem lehet joghatályos lemondásnak tekinteni azt, hogy az igénylő a megmaradt üzleti felszerelési tár-gyakat eladta a használnak. Lemondásra utaló ténynek amiatt sem lehet ezt tekinteni, mert azután történt, hogy az igénylő minden addig rendelkezésre álló törvényes eszközt sikertelenül használt az üzlethelyiség visszaszerzése érde-kében.

Ha pedig valaki az üzlethelyiségét — miként az igénylő felesége — a zsidókra hátrányos megkülönböz-tetést tartalmazó jogszabályok foly-tán előállott helyzet miatt vesz-tette el, annak azt a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a értelmében vissza kell adni. Az erre irányuló igény érvényesítésének nem akadályozó az, hogy a közigazgatási hatóság a kérel-met — amint ezúttal is történt — a 7590/1945. M. E. sz. rendelet ha-tályba lépése előtt irányadó jog-szabályok alapján elutasította. (A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 20. §-a.)

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-a értelmében annak méltányosság

alapján való mérlegelésébe sem lehe-tett bocsátkozni, hogy méltányosság alapján van-e helye a visszabocsátás-nak, vagy a használót, meg kell hagyni az üzlethelyiség birtokában. A méltányosság szerint való elbírá-lásnak ugyanis csak akkor van helye, ha fennáll a szóbanforgó rendeletszakasz 2. bekezdésének vagy az a), vagy a b) pontjában meg-határozott eset. A használó azonban a visszabocsátandóként megjelölt üzlethelyiséget nem hatósági hatá-rozat alapján szerezte, azért, mert az előzőleg használt üzlethelyisége vala-mely háborús esemény következté-ben elpusztult, vagy egyébként hasz-nálhatatlanná vált (a) pont), azt pedig nem is állította, hogy az igény-lőnek más üzlethelyiség is rendelke-zésére áll (b) pont).

Ezek miatt az ítéletábla helyben-hagyta a döntőbizottságnak az üzlet-helyiség visszabocsátását rendelő határozatát.

A használó a fellebbezésében be-jelentette, hogy az elsőfokú határo-zat helybenhagyása, vagyis az üzlet-helyiség visszabocsátása esetére sem kéri az igénylőnek 4,050,000 P-ben való marasztalását, mert el akarja vinni azt a beruházását (a portált és annak márványszélét), amelynek a megtérítése fejében kötelezte a döntőbizottság az igénylőt az emlí-tett összeg megfizetésére.

Ennek következtében az ítéle-tábla, mint tárgytalan és szükségtelen rendelkezést, hatályon kívül helyezte a döntőbizottság határo-zatának azt a részét, amellyel az igénylő köteleztetett a 13. sorsz. tárgyalási jegyzőkönyvhöz D. alatt mellékelt leltár (helyesen szakvéle-mény) 1. és n/13. tételében megjelölt beruházások értéke fejében 4,050.000 P megfizetésére.

Ezzel kapcsolatban a használó azt kérte, jogosítsa fel a bíróság az üzlethelyiség portáljának és már-ványléceinek, vagyis azoknak a be-ruházasainak az elvitelére, amelye-kért a döntőbizottság a 4,050.000 P-t megítélte.

Ennek az eljárásnak azonban a 7590/1945. M. E. sz. rendelet érte-lmében nem tárgya annak a megállá-pítása, hogy a használó az üzlethelyiség visszabocsátása esetén milyen beru-házásait viheti el. Erészben a döntő-, bizottság csupán arról hivatott dönteni hogy a helyiség visszabocsátandó-e és hogy az igénylő köteles-e a beru-há-

zásokért térítést adni és ha igen, mennyit. A rendelet 4. §-ának utolsó mondata azt tartalmazza ugyan, hogy a beruházások elvitelének a joga a használatot az általános szabályok szerint illeti meg, de nem utalja a döntőbizottság hatáskörébe annak a megállapítását, hogy a használatnak milyen beruházásait szabad elvinnie és melyeket kell — az általános szabályok szerint — visszahagynia. A használatnak ebben a tárgyban előterjesztett kérelméről tehát az ítéletábra nem döntött. Az erről folytatott vita eldöntése a rendes peres eljárásra tartozik.*

P. X. 550/1946/19. szám. —

1946. április hó 8.

* *Jegyzet:* Az ítéletnek a beruházások elvitelével kapcsolatban elfoglalt hatásköri állásfoglalását tövesnek tartjuk. A R.-nek a döntőbizottság hatáskörét meghatározó 9. §-a »a jelen rendelet alapján érvényesíthető követeléseket« utalja a döntőbizottság hatáskörébe. Már pedig a beruházások elvitelére az eredeti állapot a R. alapján történő helyreállításának olyan szerves része, hogy nincs megállapítható logikai alapja annak, hogy azt a R. alapján érvényesíthető igények köréből kizárjuk. Annál kevésbé, mert, mint erre az ítélet is utal, R. 4. §-a ezt az igényt külön is megemlíti, azt anyagi-jogilag, az általános magánjog szabályának felhívásával szabályozza; így semmi okunk nincs annak feltevésére, hogy ugyanakkor, amikor a R. döntőbizottsági hatáskört fentidézett általános fogalmazással határozta meg, a felmerülő és a rendelet által elismert követelések egyikét a döntőbizottsági eljárásból kizárni kívánja. Utalunk ezzel kapcsolatban felsőbb bíróságainknak az in integrum restitucióval kapcsolatos állandó gyakorlatára, amely ezen kérdés egységes elbírálását írja elő.

Emellett a jogpolitikai szempont is azt kívánja, hogy a R. által szabályozott kérdéskomplexus, amelynek gyors és szakszerű lebonyolítására külön szerv: a döntőbizottság létesített, ez által a forum által véglegesen és teljesen rendeztessék és különösen mellékkérdések ne maradjanak nyitva és ne foglalkoztassanak más híroságokat.

Sz. Zs.

Üzleti berendezés, áru- vagy anyagkészlet visszaigénylésének előfeltétele. Kilépett társaság jogai a társasági üzlethelyiség tekintetében.

31. A zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok, vagy baloldali magatartás folytán elvesztett üzlethelyiségek, berendezési (felszerelési) tárgyak,

valamint áru- és anyagkészletek visszabocsátása tárgyában kiadott 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ának 2. bekezdése értelmében a rendelet korlátai között igényelni lehet az üzlethelyiséggel együtt átengedett berendezési (felszerelési) tárgyak és áru (anyag) készlet visszabocsátását is. A 7. §. értelmében (1. bek.) az üzleti berendezés (felszerelés,) áru- vagy anyagkészlet visszabocsátását avagy értékének megtérítését attól is lehet igényelni, a) aki azt nem az üzlethelyiséggel együtt szerezte meg, vagy b) akitől az igénylő az üzlethelyiség visszabocsátást nem kéri.

A 7. §. idézett 1. bekezdésének az üzlethelyiségre való utalásból is nyilvánvaló, hogy a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján és a rendeletben szabályozott eljárás útján — amint az 1. §. 2. bekezdése mondja — csupán olyan üzleti berendezés, áru- vagy anyagkészlet visszabocsátását lehet igényelni, amelyet az igénylő üzlethelyiséggel együtt engedett át másnak, jöllehet ilyen követeléssel nemcsak az üzlethelyiség használója, hanem más (a 7. §. 2. bekezdésében pontosan meghatározott) személyek ellen is fel lehet lépni és követelni lehet a visszabocsátást olyantól is, akitől az üzlethelyiség visszabocsátását nem kéri.

Az igénylő a kérelmében azt adta elő, hogy a használó édesanyjának, az időközben elhunyt Cs. I.-nek Budapesten... alatt leíró irodája volt és emellett volt textilkereskedői iparigazolványa is, de textilüzletet nem folytatott. Előadta, hogy 1943 februárjában, amikor ő a zsidótörvény miatt nem kaphatott iparigazolványt, megállapodást létesített használóval abból a célból, hogy az ő szakmabeli ismereteinek és összeköttetéseinek felhasználásával, az általa nyújtandó tőkével az említett irodahelyiségben textilkereskedést folytathasson, amelynek hasznából 50%-ot a használatnak kell kiadni. Előadása szerint a megállapodás formája az volt, hogy a használó anyja csendestársi szerződést kötött unokatestvérének, B. I.-nek a feleségével, aki nem esett a zsidótörvény rendelkezése alá és az üzletben az igénylőt első alkalmazottként jelentették be, Cs. I.-né és B. I.-né szerepeltetése azonban a megállapodásban tisztára csak formai volt, az előbbi csak azért szerepeltették, mert a használót alkalmazottként kellett bejelenteni. B. I.

pedig helyette szerepelt csendestársként. Előadta végül az igénylő, hogy az általa beszerzett 200 méter puplint a használó az ő hozzájárulása nélkül elvitte az üzletből és állítólag eladta, emiatt közöttük vita támadt, a használó csak 59 méternek az ellenértékét térítette meg, ő viszont az akkori viszonyok között a jogait nem érvényesíthette, kénytelen volt tehát az üzletből már néhány hónap múlva kilépni. Mindezek alapján a megtérítetlen maradt 141 méter puplinnak és az üzletben visszamaradt áruállványnak a visszabocsátását, vagy a teljesítéskor meglévő értéküknek a megfizetését kérte.

Az igénylő — a most idézett saját előadása szerint — a használótól követelt áruját és berendezési tárgyát nem üzlethelyiséggel együtt veszítette el. Az üzlethelyiség ugyanis nem az igénylő bérleménye volt, akár csendestársnak kellett őt tekinteni, akár közkereseti társaságnak minősül a felek társas viszonya, amint az igénylő a válasziratában említi.

Ha csendestárs volt az igénylő, akkor nem volt tulajdonosa az üzletnek és nem volt társbérleje az üzlethelyiségnek. A követelt ingókat tehát nem üzlethelyiséggel együtt veszítette el. A csendestársat egyébként a 7590/1945. M. E. sz. rendelet szempontjából a 8. §. 2. bekezdése értelmében — nem lehet olyan üzlettársnak tekinteni, aki akár csak a társaság részére is érvényesíthetné a rendeletben szabályozott eljárás útjára tartozó igényt.

Ha pedig a felek társulásával közkereseti társaság alakult, akkor az üzlethelyiség bérlete a társaságot illette és ha az igénylő kilépett a társaságból, vagy olyan helyzetbe került, hogy jogait nem gyakorolhatta a társaságon belül, akkor mint a megszűnt társaság tagja érvényesítheti jogait az üzlethelyiség, valamint a társaság vagyonának többi része tekintetében. Ebben az esetben sem lehet tehát az igénylőről azt megállapítani, hogy az üzlethelyiségét elvesztette, mert az igényelt üzlethelyiség nem az ő, hanem a közkereseti társaság bérelt üzlethelyisége volt.

Míthogy akként az igénylő az eljárás tárgyál szolgáló ingókat nem üzlethelyiséggel együtt engedte át, az ingók visszabocsátást, illetve értékük megtérítését a 7590/1945. M. E., valamint az ennek végrehajtásáról szóló 30.800/1945. K. K. M.

sz. rendelettel szabályozott eljárásban — amely csak szorosan meghatározott körben alkalmazható különös eljárás — nem kérheti

Ezek szerint a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján eljáró döntőbizottságnak az eléje terjesztett itteni igény elbírálására nincs hatásköre, mert ez nem a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján érvényesíthető követelés. E kérelmet tehát a döntőbizottságnak vissza kellett volna utasítani.

P. X. 42/1946/10. szám. —

Per és végrehajtás elhagyott javak tulajdonosai ellen

1. A válság joga vagy a jog válsága — kérdi 13 évvel ezelőtt György Ernő »A válságjog kialakulása« c. tanulmányában. Akkor a termelés rendjének s a belőle folyó vagyonmegoszlásnak a válsággal került szembe a jogalkotó. Működése ki is merült sokszor e vagyonmegoszlás védelmében (gazdamoratórium). Ma válságba jutott a *termelőeszközök léte*.

Nyomatékos gazdaság- és társadalompolitikai szükségletet kellett itt a jognak gyorsan kielégítenie. A szükséglet merőben *újfajta* volt: a javak a maguk meztelenségében kerültek a szabályozással szembe, nem valamilyen személy érdekeinek a ruhájában. Míg a távollevő személyek érdekei védelmére megvolt a gondnokság intézménye, meg kellett szervezni azok javainak igazgatását, akik érdekében senki sem jelentkezett. Ezt a szükségletet vélte kielégíteni a jogalkotó, amikor létrehozta az Elhagyott Javak Kormánybiztosságát.

2. A javak a termelésben jelentőségek, a forgalmat *személyek* bonyolítják le. Még mielőtt »elhagyták javaiikat«, jogviszonyok alanyaivá lettek. Ezek esetleg most realizálódnak, talán éppen per formájában. Nemkereskedő természetes személyekkel szembeni pereknél nem merül fel különösebb probléma. Kereskedő elleni ügyben a gondos ellenfél megnezi a cégjegyzéket, azután nyugodtan megszerkeszti a keresetlevelet; külsőre rákerül a cégjegyzés tanulmányozásának eredménye. A keresetlevelet rendben kézbesítik, esetleg épp a külsőn szereplő cégvezetők valamelyikének, mert hiszen bár a cégvezető működik, a 10.490/1945.

M. E. számú rendelet szerint csak elhagyott jószág marad a cég vagyona. Talán a Pp. 160. vagy 163. §-ában említett más alkalmazott kezéhez történik a kézbesítés és így, ha a tárgyaláson nem jelenik meg senki, mulasztási ítéletet hoznak. Ez jogerőre emelkedik, kiszáll a végrehajtó a kiadmányokkal, a helyszínen található tisztviselő jelenti a kormánybiztosnak, hogy el akarják árverezni a »javak« egy részét. A kormánybiztos felfolyamodja a végrehajtást elrendelő végzést: az alperes céget kizárólag ő képviselheti, kézbesítések csak kezéhez történhetnek. Nem vonták perbe, szabálytalan volt a kézbesítés, nincs végrehajtható ítélet.

3. Az elhagyott javak tekintetében alapvető 10.490/1945. M. E. számú rendelet egyáltalán nem érinti a törvényes képviseletre vonatkozó korábbi jogszabályok lényegét, az 1877: XX. t.-c. szerinti gondnoki intézményt pedig kifejezetten fenntartja. A cégnek általában *szervezeti képviselete* van s ennek összetétele a jogbiztonság érdekében nyilvánkönyvből tűnik ki. Megvan a módja a nyilvánkönyvben való feltüntetésének, ha ez a szervezet valamilyen ok folytán nem működik. Ezen a téren a 10.490/1945. M. E. számú rendelet annál is kevésbé tartalmaz újítást, mivel még a kereskedelmi társaságokra nézve is 4. §-ában kifejezetten »jogi személy tulajdonában lévő vállalat vagy egyéb *vagyon-tárgy*« telkintetében rendelkezik.

De lege lata tehát a perelt kereskedőnek vagy kereskedelmi társaságnak vannak képviselői, ha vagyona elhagyottnak minősül is. Ezek a képviselők perbe bocsátkozhatnak és nem szükséges a kormánybiztos perbenállása.

Epp így nem kell, hogy a perbeli kézbesítések a kormánybiztos kezéhez történjenek. A Pp. értelmében kézbesíteni vagy a félnek lehet, vagy helyette másnak (153. §.). *Fél* lehet, aki a magánjog szerint jogképes. Nincs rendelkezés az elhagyott javak jogmatériájában, amely megszünteti bárkinek vagy bármely jogi személynek a jogképességét. A cégvezető, az igazgatósági tag, a beltag, az ügyvezető korlátlanul reprezentálja a felet, akinek épp ezért minden kétség nélkül lehet kézbesíteni. Ilyennek hiányában is megtörténhetik a kézbesítés (a fél *helyett*) működő cégeknek a Pp. 160. vagy 163. §-a szerinti személyek kezéhez.

4. A végrehajtás tehát megáll, az »elhagyott javak« esetleg kalapács alá is kerülnek. Miért is ne? A termelőeszközök *állagának* s nem tulajdonának megvédése a cél a rendelet egész tartalmából kiolvashatóan. Annak kiküszöbölésére, hogy jogtalan követelés miatt rendeljenek el végrehajtást, működő cégnél ott van mindenki, aki a cég nevében ad-vesz. Ha nincs ilyen, akkor hivatott a fellépésre a kormánybiztos. Csak így érthető a rendelet 20. §-a 2. bekezdésének az az egyébként elég pongyolán fogalmazott rendelkezése, hogy az elhagyott vállalatoknak a vagyonkezelő ügykörébe eső ügyekben a kormánybiztos felperesként felléphet és alperesként perbe vonható. Sok kínálkozó érv közül csak egyet ragadjunk ki: ha a jogalkotó a képviselet jogával kizárólag a kormánybiztos akarta volna felruházni, miért tette volna lehetővé 21. §-ának 2. bekezdésében a rendelet a társasági szervek felfrissítését épp a kormánybiztos kezdeményezése alapján?

5. Hogy a kormánybiztos oly jogszabálymagyarázat felé terelődik, amely a kizárólagos perbeli képviseleti jog vitatására indítja, annak megvan az igen sokrétű pszichológiai alapja, amelyre itt nincs hely bővebben kitérni. Specifikus jogi, törvényszerkesztési táptalaja a helytelen szabálymagyarázat e betegségének az, amire e cikk 1. pontjának 2. bekezdése már rámutatott: a javak megőrzése végett kellett szabályokat alkotni s ugyanakkor tekintettel lenni arra, hogy a jószág gazdasági rendünkben mindig egy személyhez, vagy személyek összességéhez tartozik. Eddigi magánjogunkban erre nem volt úgyszólván példa. A szabályozásnak vagy maguknak a magánérdekeknek az összeütközését, vagy a magánérdekek, »a jól felfogott érdekek« eredőjét, a közérdeket kellett szem előtt tartania. A szakember ehhez mérte technikáját, eszközeit szövegezésben és magyarázatban egyaránt. Új feladatok megoldásához új módszerek kellenek. Ennek elég nehéz nagyhirtelen megfelelni; ilyen értelemben kétségkívül a magánjog válságáról beszélhetünk. A kivezető út belőle a rendszer minden olyan pontjának a számbavételével kezdődik, ahol eddig ismeretlen feladatok elé kerültünk.

Dr. Bárány Tibor

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isáák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

Megjelenik
havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Czétinyi Jenő:* A 7590/1945. M. E. számú rendelet a gyakorlatban. — *Dr. Hernád István:* Nehézségek az értékpapírok megsemmisítése körül. — *Dr. Ludvig Rezső:* Közszerzemény — *Dr. Teller Miksa:* A kisbirtokra vonatkozó törvényes öröklési rend megváltoztatásáról. — *Dr. Kovács István:* A szovjet bíróságokról. — Szemle. — Jogirodalom.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet a gyakorlatban

A gyakorlati jogász munkájának nagy részét, bátran mondhatom: nagyobb részét, a rövid időre szóló és a kivételes jogszabályokkal való foglalkozás teszi.

Ilyen szabott időre szóló, kivételes jog (ius singulare) a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok vagy baloldali magatartás folytán elvesztett üzlethelyiségek, berendezési (felszerelési) tárgyak, valamint áru- és anyagkészlet visszabocsátásáról alkotott 7590/1945. M. E. számú rendelet, a végrehajtásáról szóló 30.800/1945. K. K. M., valamint a kiegészítéséről és módosításáról szóló 11.310/1945., 3060/1946. és 4380/1946. M. E. számú rendeletek. Az alaprendelet 1945 szeptember 11-én lépett hatályba. Az igény érvényesítésének végső napja legutóbb 1946 december 31-ében állapítottatott meg.

Szabott időre szóló jogszabály tehát, kivételes természete pedig már a címéből kitetszik.

Minden új jogszabállyal (ha újszerű is, annál inkább) a gyakorlati jogásznak legelső tennivalója azt megállapítani, hogyan illeszkedik bele az egészbe, a rendszerbe; hogyan függ össze, milyen kapcsolatban van a többi jogszabállyal.

Erre utasít bennünket ezúttal maga a 7590/1945. M. E. számú rendelet is, 11. §-ában, kimondván, hogyha másképp nem rendelkezik, a magánjog általános szabályait kell alkalmazni. (Ezután, ha rendeletet mondok vagy szakaszt jelölök meg, mindig a 7590/1945. M. E. számú rendeletet értem.) De azért is bele kell illeszkednünk vele az általános szabályok rendszerébe, mert a magyar magánjog általános elvein, annak alapvető eszméin üttött rést kell helyrehoznunk a rendelet szabályainak alkalmazásával.

A rendelet az üzlethelyiség elvesztésének két olyan esetét állapítja meg, amelyben visszakövetelésnek van helye:

1. a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzet miatt és a
2. baloldali politikai magatartás miatt történt elvesztést.

Harmadiknak vehetjük, hiszen a rendelet külön felemlíti, azt a mindkét helyzetben lehetséges változatot, hogy valaki a szóbanforgó körülmények hatása alatt hátrányos szerződéssel ruházta át a helyiségét.

**Mellékelve: Büntetőjogi döntvénytár
Magánjogi döntvénytár (kettős szám)**

Baloldali politikai magatartás miatt elvesztett üzlet visszakövetelésével még nem találkoztam, ilyenről nem is hallottam. Hátrányos szerződéssel átruházott üzlethelyiséget is alig egy-néhányat követelnek vissza. Az eddigi ügyekből az látszik, hogy kevesen adtak túl az üzletükön értékén alul. Az esetek túlnyomó részét az a tényállás csoport teszi, amelynek alapján azt kell megállapítani, hogy a helyiség elvesztése a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt történt.

Az eldöntendő vitás kérdés — mint már említettem — rendszerint ilyenkor sem az, hogy a korlátozó jogszabály okozta helyzetnek a következménye volt-e a helyiség elvesztése, hanem valami, ami ezen kívül, vagy ezen felül van, egy többlet, leggyakrabban az, hogy az ellenérdekű fél (a »használó«) a felszabadulás után helyezkedett be az üzletbe; vagy előkérdésként az szerepel, valóságos társas viszony megszűnése útján jutott-e az üzlethelyiség a használóhoz (ami nem tartozik erre az eljárásra), vagy a használó csak strohmann (magyarul: festett török) volt és így az üzlet tulajdonosát fosztotta meg a helyiségétől, felhasználva a korlátozó jogszabályok okozta helyzetet; vagy pedig a kérdés az, hogy a rendelet 3. §-ának 2. bek. alapján nem kell-e a használót méltányosságból meghagyni a helyiségben.

Hogy pusztán az legyen a döntés tárgya, vajjon csakugyan a korlátozó jogszabályok okozta helyzet miatt történt-e a helyiség elvesztése, alig fordul elő máskor, mint azokban az esetekben, amikor a kérdéses időben, vagyis 1938 május 28-ika után egy személynek egyszerre vagy egymásután több helyisége volt, még inkább akkor, ha több személyé volt egymásután ugyanegy helyiség.

Mi mutatja meg, ki vesztette el a helyiségét valóban a korlátozó jogszabályok okozta helyzet miatt? Valami közelebbi s mégis általános, valamennyi esetre illő meghatározását kellene adni annak, mi által létesül ez a helyzet.

Kétségtelen, hogy a helyzetnek a hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályokkal kell közvetlenül vagy közvetve okozati összefüggésben lenni. Valami tárgyi elem okvetlenül megkívánatik. A megkülönböztető jogszabályokból valamiféle hátránynak már származni kell ahhoz, hogy megállapítható legyen a kényszerítő helyzet bekövetkezése.

Valakinek — például — felmondtak 1938 május 28-ika után, de még az 5777/1941. M. E. számú rendelet hatálybalépése előtt, amikor üzlethelyiség bérletét bárkinek korlátlanul fel lehetett mondani. Visszakövetelte az üzlethelyiséget, mondván, hogy azért mondtak fel neki, mert zsidó. Még ha így is volt, igényét nem lehet megállapítani, mert nem korlátozó jogszabály okozta azt a helyzetet, hogy elvesztette az üzlethelyiséget, hanem a bérbeadónak olyan akaratelhározása, amelynek megvalósítása nem a hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályokon fordult.

Ha viszont már az 5777/1941. M. E. számú rendelet hatálya alatt történt a felmondás, megállapítandó, hogy fennáll a rendelet 1. §-ában meghatározott helyzet, mert e rendelet szerint zsidónak tekintendő bérlő nem tagadhatta meg a felmondás tudomásulvételét. Az 5777/1941. M. E. számú rendelet hatálybalépése után való időből csak kivételesen sikerülhet annak az igazolása, hogy hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály alá eső személynek történt felmondás igazi oka olyan kivételes körülmény volt, amely miatt az 5777/1941. M. E. számú rendelet szerint is bárkinek érvényesen fel lehetett mondani.

A rendelet csak azt mondja meg, hogy az 1938 május 28-ika után elvesztett üzlethelyiséget lehet visszakövetelni, de nem mondja meg a határidő végét. Nyilván azért, mert a felszabadulás helyenként különböző időpontokban történt. A felszabadulás lehet ugyanis leginkább az, ami a szóhajóhető időtartamot lezárja, hiszen utána már nem érvényesülhettek a korlátozó jogszabályok, habár hatályon kívül helyezésük csak 1945 március 17-én történt a 200/1945. M. E. számú rendelettel.

Mégsem lehet határozottan kimondani, hogy a határidő vége a felszabadulás. Elképzelhető, hogy a korlátozó jogszabályok okozta helyzetnek — például a jogosult távollétének — következményeként az üzlethelyiséget csak a felszabadulás után foglalták el. Nemcsak elképzelhető, hanem a döntőbizottsági ügyekből megállapítható, hogy ez igen gyakori eset. Valójában a fél már korábban elvesztette az üzlethelyiséget akkor, amikor távoznia kellett belőle.

Egy városunkban a felszabadulás után a csőceslék fosztogatni kezdett a távollévők üzleteiben, akik legnagyobbbrészt elhurcolt zsidók voltak. A hatóság emiatt árukészletüket eladatta más kereskedőknek. A kárvallottak követelésüket a 7590/1945. M. E. számú rendelet szabályozta eljárás útján érvényesítették. A budapesti tábla igényüket erre az eljárásra tartozónak mondta ki. (P. X. 1913/1945.)

Több olyan eset is volt azonban, hogy az eredeti birtokosnak a felszabadulás után módjában volt elfoglalni az üzlethelyiségét, ezt azonban elmulasztotta, sőt kifejezetten lemondott róla s utóbb a rendelet megjelenése után mégis követelte régi üzlethelyiségét.

Volt döntőbizottság, amely arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rendelet kibocsátása előtt tett lemondó nyilatkozatnak nincsen jelentősége, mert akkor még nem volt miről lemondani, hiszen a rendelet adta meg a visszakövetelés jogát. Nyilvánvaló azonban, hogy a korlátozó jogszabályok hatályának megszűnése után, amikor az akaratnyilvánítás szabadságát már nem akadályozta semmiféle fenyegetés, hatályos volt a lemondás, bár az üzlethelyiségét vesztő még nem tudhatta, hogy az államhatalom miképp fog gondoskodni az őt ért jogsérelem orvoslásáról.

A felsorolt és a hozzájuk hasonló esetekről a rendeletekben, a kivételes jogszabályokban, nincs intézkedés, nincs megoldás. Még olyan szabály

sincs, amely valami útbaigazítást adna a megoldás felé. Honnan vegyük hát az elveket, a szempontokat, amelyek hozzásegítenek az igazságos döntéshez? Csak a jogrendszerből, amely a helyesről, az igazságosról az idők folyamán kialakult gondolatok összessége is. A rendelet többször említi a méltányosságot, hogy a méltányosság szerint kell dönteni. Ez is a jogrendszer felé fordítja figyelmünket: *ius est ars aequi et boni*.

Ha azt állapítják meg, hogy üzlethelyiségét valaki a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet vagy baloldali politikai magatartás miatt vesztette el, illetve ruházta át hátrányos szerződéssel, akkor az üzlethelyiséget vissza kell ítélni.

Két esetben azonban mindkét fél összes körülményeinek beható mérlegelése után a méltányosság alapján döntik el, hogy az ekként elvesztett üzlethelyiség visszaadassék-e vagy ne, esetleg hogy osztozzanak rajta a felek, ha ez gyakorlatilag nehézség nélkül megvalósítható. (E két esetet a 3. §. 2. bek.-nek a) és b) pontjai határozzák meg.)

A rendelet a méltányosságot általában főszemponttá teszi. A 11. §-ban ugyanis, amely a magánjog általános szabályainak az alkalmazását rendeli arra az esetre, ha maga a rendelet nem intézkedik, ki van mondva, hogy »a döntőbizottság a méltányos jog szellemében jár el.«

Egyébként az egész rendelet a méltányosság szülte, mint a *ius singulare* túlnyomórészt. Méltányos ugyanis, hogy akiket a jogi és erkölcsi elvek féltetelével jogaiktól és javaiktól megfosztották, jogaikba és javaikba visszahelyeztessenek. A *ius singulare*-nak jellemzője — úgy szokás mondani — az, hogy *contra rationem iuris* szabályoz. A mindkét irányú méltányosság miatt is ezúttal fordítva van, mert a mi kivételes jogszabályunk *secundum ius* szabályoz, mint a *ius regulare* szokott. Méltányosságot gyakorol ugyanis az üzlethelyiséget megszerző iránt is, ha az tőle

nem függő, de a hátrányos törvényi megkülönböztetéshez hasonlatosan elháríthatatlan és sorszerű okból vesztette el régi helyiségét és a helyett kapta a hátrányos jogszabályokkal sujtottnak a helyiségét; továbbá akkor is, ha az igénylőnek még más alkalmas üzlethelyisége is van. (3. §. 2. bek. a) és b) pont.)

Milyen helyiséget lehet visszakövetelni a döntőbizottság előtt? »Általában minden olyan helyiséget, amely ipari vagy kereskedelmi foglalkozás folytatására szolgál« (2. §. 2. bek.), továbbá nem iparjogosítványhoz kötött, hanem egyéb hatósági engedély alapján gyakorolt foglalkozás folytatására szolgáló helyiséget, kivéve olyat, amely mozgófényképüzem céljára szolgál (4380/1946. M. E. számú rendelet 5. §.). Sőt ingatlan tulajdonát is vissza lehet követelni, ha csakis effajta helyiségek vannak rajta (11.310/1945. M. E. számú rendelet 3. §-a).

Említésre érdemes, hogy az ebbeli rendelkezések azt eredményezik, hogy a fogtechnikus rendeletünk alapján követelheti vissza a rendelőjét, de a fogorvos nem. A fogorvos ugyanis egyik foglalkozás-csoportba sem tartozik. Egyébként azt, hogy az orvos rendelője nem üzlethelyiség, az üzlethelyiségek bérletéről és albérletéről szóló 4000/1946. M. E. számú rendelet külön megmondja, meghatározván azt is, mi nem üzlethelyiség. A 4000/1946. M. E. számú rendelet nagyrészt általános jogszabály (*ius generale*), analógia útján való alkalmazása tehát lehetséges a 7590/1945. M. E. számú rendelet területén is.

Ki igényelhet vissza üzlethelyiséget? Aki az ismertetett okok egyike vagy másika miatt elvesztette a tulajdonában vagy hasznélvezetében lévő vagy bérelt helyiségét. (1. §.) A rendelet nemcsak annak adja meg a jogosultságot, aki a saját személyében a korlátozó jogszabályok alá esett, hanem mindenkinek, aki a jogszabályok okozta helyzet miatt vesztette el a helyiségét. Lehetséges tehát, hogy nemzsidónak is támadt

T. Előfizetőinkhez!

Az adópengő értékviszonylatában beállott mélyreható és köztudomású változásra, valamint arra tekintettel, hogy az adópengő és forint közötti viszonylat a lap kinyomatásának időpontjában még nem nyert megállapítást, előfizetést adópengőben nem áll módunkban elfogadni.

Az augusztus 1-től érvényes előfizetési díjat augusztus elsejét követően fogjuk megállapítani és külön körlevélben minden egyes előfizetőnkkel közölni.

Tisztelettel

A JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY KIADÓHIVATALA

ilyen igénye, például annak, akit a gettó területére esett üzletéből eltávolítottak.

Elháríthatatlan akadály által gátolt személy helyett a következő hozzátartozók érvényesíthetik ezt az igényt: az együtt élt házastárs, gyermek, unoka, szülő, testvér. A felsorolásban előbb álló kirekeszti a hátrább állót. Közös üzlet esetében az üzlettárs gátolt üzlettársa nevében is felléphet, de csendestárs nem. (3060/1946. M. E. számú rend. 1. §.)

Ha meghalt a jogosult és nincsen bírói határozattal igazolt örökös, ugyancsak az említett hozzátartozók léphetnek fel az ismertetett sorrendben. (4380/1946. M. E. számú rend. 1. §.)

Ezekben az ügyekben az igény érvényesítését gátló akadály eddig kivétel nélkül a távollét volt. Amiatt, hogy a rendelet a gátolt személy helyett a felsorolt hozzátartozóknak biztosítja az igényt a visszabocsátás iránt és a távollévő részére a Gyt. 28. §-ának d) pontja alapján kinevezett gondnok képviselete a Gyt. 87. §-a értelmében a vagyonkezeléssel kapcsolatos ügyekre szorítkozik, vitás volt, vajjon a távollévő gondnoka követelhet-e üzletvisszabocsátást. Ebben ellentétes volt az ítélőtáblák gyakorlata is. Ezeknek a jogszabályoknak ez volt a legvitásabb kérdése, de csak a 3060/1946. M. E. számú rendelet megjelenéséig.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet erről intézkedő 8. §-a nem szólt gondnokról. A helyébe lépett 3060/1946. M. E. számú rendelet 1. §. 2. bekezdése azonban ezt mondja: »Az igénylő, illetve törvényes képviselője (gyámja, gondnoka) ... igényét legkésőbb 1946. december 31. napjáig érvényesítheti.« Eserint nemcsak maga az igénylő, hanem a gondnoka is előterjesztheti a kérelmet, megkülönböztetés nem lévén: mindenfajta gondnok, tehát a távollévő jogosultnak a gondnoka is. A gyakorlat megváltozása részben a Kúriának P. V. 122/1945/15. számú döntésének a hatása alatt történt. A Kúriának ez az ítélete kimondja, hogy az ismeretlen helyen lévő vagy hazajövetelükben és vagyonuk kezelésében gátolt zsidók részére az árvaszék által kirendelt gondnok a vagyonkezeléssel kapcsolatos ügyekre, a korlátozott képviseleti hatáskörnek a keretében, az általa gondnokolt nevében kereset indítására is jogosult.

Érdekessége ennek a kúriai határozatnak, hogy a 231.300/1944. B. M. számú rendeletre támaszkodik, kimondván, hogy a távollévő zsidóknak gondnokság alá helyezését rendelő része rájuk nézve nem hátrányos, hanem éppen az érdeküket védi, nem tekinthető tehát a 200/1945. M. E. számú rendelet által hatályon kívül helyezettnek. Ma már e tekintetben az analógia szabályai ellenére ugyan, de hasonlóképp lehetne hivatkozni a 10.490/1945. M. E. számú rendeletre, amely a háborús távollévő gondnokának ugyanolyan jogkört ad, amilyen a Gyt. 28. §-ának a) pontja alapján kinevezett gondnokot illeti. A távollévő gondnokának képviseleti jogkörét meghatározó új, általános jogszabály azonban: a 10.470/1945. M. E. számú rendelet 18. §-ának 1. bekezdése nem ad a távolléti gondnoknak azonos jogkört a Gyt. 28. §. a) alapján kinevezett gondnokéval.

A megoldás tehát a távollévő gondnokának a képviseleti jogkörére van alapozva, hogy az kiterjed-e, vagy nem a perindításra s ekként az ilyen eljárás megindítására is, hogy az ilyen ügyet bennelevőnek tekintjük-e »a vagyonkezeléssel kapcsolatos ügyek«-ben, amelyekre szorítja a Gyt. 87. §-a a gondnoki képviseletet a Gyt. 28. §-ának d) pontja, vagyis távollét esetében. A kérdés ekként az, hogy a távolléti gondnok mennyit testesít meg magában gondnokoltjának cselekvőképességéből.

A kérdés megoldása azonban esetleg nem a képviselet kisebb vagy nagyobb terjedelmében van. A hozzátartozók közül a sorrendben legelő álló a gátolt személyt (az eredeti jogosultat) nem képviseli, hanem helyettesíti; az alanyi jogosultság átszállt reá (addig, amíg az akadályozottság megszűnik). A távollévő (és más akadályozott) tehát a gondnoka útján nem léphet fel.

Figyelmet érdemel ez a megoldás azért, mert annak az elismerése, hogy a távollévő gondnoka felléphet az üzlethelyiség visszabocsátása érdekében, könnyen vezethet bizonyos bonyodalmakhoz. Megtörténhet, hogy az árvaszék gondnokot rendel a távollévő részére és nem a 3060/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának 4. bek.-e szerint jogosult legközelebbi hozzátartozót, hanem valaki mást nevez ki. Kinek kell visszaadni a helyiséget? Kétségtelen, hogy a gondnoknak, mert hiszen ő az üzlethelyiség volt birtokosának, a legeslegelső számú jogosultnak, a megszemélyesítője. A távollévő azonban távol van, a rendeletnek pedig az a célja, hogy visszaadja az élet lehetőségét azoknak, akiktől ezt az üzlethelyiségben megtestesülve elvették, vagyis az üzlet volt birtokosának és családjának. Akadhat gondnok, aki nem akarja átadni a helyiséget a szóbanforgó hozzátartozóknak! (Ez nem kitalált, hanem megtörtént eset, legalább is addig, hogy fellépett egy gondnok meg a jogosult családtag is.) A családtagok ebben az esetben vajjon pereljék-e a gondnokot az üzlethelyiség birtokáért vagy pedig tartásért? Egy eljárással több és olyan útja az igény érvényesítésének, amely ellentétben áll a jogszabállyal. Forduljanak hát az árvaszékhez és cseréltessék ki a vonakodó gondnokot! Lehet azonban, hogy az árvaszék nem hajlandó a cserére és akkor tulajdonképpen az árvaszék dönt az üzlethelyiség visszabocsátásáról, nem a döntőbizottság, de főképp: nem az irányadó jogszabályok szerint dönt.

Az 1. §. 2. bek.-e kimondja azt is, hogy az üzlethelyiség használójától igényelni lehet az üzlethelyiséggel együtt átengedett berendezési (felszerelési) tárgyak és áru- (anyag-) készlet visszabocsátását, vagy — ha nincs meg, vagy természetben nem pótolható — akkor értékének a megtérítését az 5., illetve a 6. §. szerint.

A 7. §. azt mondja, hogy a berendezés és az árukészlet visszabocsátását attól is lehet igényelni, aki azt nem az üzlethelyiséggel együtt szerezte meg (mert például az üzlethelyiség másé lett), vagy akitől az üzlethelyiség visszabocsátását nem kéri (mert pl. azt már visszakapta).

E két rendelkezés egybevetéséből az tűnik ki, hogy az üzlethelyiséget és azzal együtt az áru-

készletét vesztő kereskedő és iparos követelheti vissza a rendelet alapján és a benne szabályozott eljárásban a berendezését és az áruját. Aki az üzlethelyiségét nem vesztette el (mert esetleg nem is volt), annak nem a 7590/1945. M. E. számú rendelet szabályozta út és mód, hanem más jogsejély áll rendelkezésére, leginkább a 300/1946. M. E. számú rendelettel szabályozott eljárás. Ezt az értelmezést támogatják az 5. §. és 6. §. rendelkezései is.

A 7. §. tehát tulajdonképpen azt akarja mondani, hogy a helyiséggel együtt elvesztett üzleti és üzemi ingókat külön, önállóan is ezzel a kivételes eljárással lehet visszakövetelni.

Voltak, akik feloszlott társasüzletbe bevitt árukészletüket követelték vissza. Az ilyen követelés nyilvánvalóan nem tartozik erre az eljárásra, hanem mint a társasági tagság megszűnéséből eredő igényt lehet érvényesíteni a kereskedelmi törvény szerint, illetve az erről már létrejött szerződést meg lehet támadni kényszer címén, vagy mint szorult helyzetben kötött kizsákmányoló ügyletet.

A kérdéses időben (1938 V. 28-ika után) feloszlott társasüzletnek a tagja követelte a társaság üzlethelyiségét, amely a korlátozó jogszabályok alá nem eső tagnak jutott a feloszláskor. Nem a társaság részére követelte vissza, hanem a saját részére. Ha nem bizonyul be, hogy a cég csak látszatra (színleg) volt társas és a kereskedelmi társaság csak az igénylő egyéniségét takarta és az üzlettárs csupán alkalmazott, vagy csendestárs volt, az üzlethelyiség visszabecsátásának e szerint az eljárás szerint nem lehet helye, hanem a kereskedelmi törvény szerint a társasági tagságból folyó jogokat lehet érvényesíteni. A bíróság a valóságos jogviszonyt állapítja meg és aszerint dönt, mert a korlátozó jogszabályok miatt a közkereseti társaságot esetleg csendestársaságnak kellett feltüntetni, vagy pedig alkalmazottként szerepelt az üzlet valóságos tulajdonosa. (P. X. 1.640/1945., 42/1945., 673/1946.) Nem lehet az egyes ügyletekből eredő követelés érvényesítését erre az eljárásra terelni. (P. X. 163/1946. Valamennyi határozat a budapesti ítélőtábláé.)

A használó megtérítést követelhet szükséges és hasznos beruházásaiért akár a helyiségbe, akár a berendezési (felszerelési) tárgyakba történt a beruházás, úgyszintén visszatérítés illeti az adott ellenszolgáltatásért. Ha a használó az átvett berendezést, vagy anyakészletet nem tudja visszaszolgáltatni, akkor az értékét köteles megtéríteni. Ezeknek a megtérítéseknek a mértékét és módzatait a rendelet szabályozza a szerint az elv szerint, hogy a megtérítés a valóságos mai értékben történjék.

A rendelet erről szóló szabályai olyan részletesek és pontosak, hogy — amennyire az ilyesmit előre lehet látni — az elképzelhető esetek nagyobb inadozás nélkül megoldhatók anélkül, hogy kiegészítésképpen más jogszabályért kellene nyulni.

Ez alól eddig egyfajta kivétel kerüldözött: az árukészletért adott ellenértéket zárolt szám-

lára fizették be az akkori rendelkezéseknek megfelelően. (157.880. P. M. zsidó vagyonok betéti számla, Budapest.) Hogy ez a fizetség, illetve letét teljesítenek tekinthető-e és mennyiben tekinthető annak, s ha részben való teljesítésnek tekintendő, akkor hogyan, milyen értékben kell számítani: erre a rendelet nem ad szabályt. A megoldást tehát a rendeleten kívül — a 11. §. értelmében — a magánjog általános szabályai-ban kell keresni és megtalálni.

E letétek visszafizetéséről az elhagyott javak kormánybiztosának 38.161/1945. számú rendelete intézkedett. A befizetett összegeknek névértékben való kifizetését rendeli. A 7.590/1945. M. E. számú rendelet viszont valóságos értékben való kárpótlást kíván adni az elvesztett javakért.

A berendezési tárgyakon és árukészleten feltűnően kevés a vita. Ha a helyiségről megvan a megoldás, akkor a felek ebben hajlandók meg-egyezni.

A rendelet abból az elvből indul ki, hogy a berendezésnek és árukészletnek a tulajdonában nem esett változás azáltal, hogy az igénylőt megfosztották tőle, mert hiszen úgy rendelkezik, hogy ha a berendezési tárgy vagy árukészlet a háborús események következtében vagy a használatnak fel nem róható más okból ellenérték nélkül kikerült a használó birtokából, vagy elpusztult, akkor nincs visszaszolgáltatási, illetve megtérítési kötelezettség. A casus nocet domino elve.

Az üzleti és üzemi ingókat másrészt olyanformán kezeli a rendelet, mint a dolog alkotórészét. Ha ugyanis a használót meghagyják a helyiségben, akkor a rendelet a berendezés és az árukészlet tulajdonjogát átszállottnak tekinti, mert nem rendeli természetben való visszabecsátásukat, hanem csak értékük megtérítését, illetve ha ennél kevesebb ellenértéket adott a használó, akkor a valóságos értékig való különbözetnek a megtérítését, érte itt valóságos értéken azt, amit a rendelet ilyenül határoz meg.

Az értékek helyes és egyszerű kiegyenlítését biztosítja a 4.380/1946. M. E. számú rendeletnek adópengőben való teljesítést rendelő 2. §-a.

Figyelemre méltók a rendelettel összefüggő eljárási kérdések is.

A 9. § azt mondja, hogy a rendelet alapján érvényesíthető követelések tárgyában peres eljárás kizárásával járáshíróság mellett alakítandó döntőbizottság határoz. Ez azt jelenti, hogy ez a követelés pernek nem lehet tárgya és nem per az az eljárás, amellyel erről a követelésről döntenek.

Ennek ellenére azt kell róla megállapítanunk, hogy valóságos per, mert ha a per fogalmának bármely meghatározásához mérjük ezt az eljárást, pernek fog bizonyulni.

Magyary szerint a per államhatósági eljárás, melyben az állam egyik szerve, a bíróság, a felek kétoldalú meghallgatása alapján valamely értett vagy veszélyeztetett, magánjogot vagy csak esetleg egy veszélyeztetett magánjogi érdekét derít ki, hogy ezáltal a felperes magánjogi jogosítványát vagy esetleg csak magánjogi érdekét az alperes ellen érvényesítse.

A rendeletünkön alapuló eljárás is államhatósági eljárás, mert az állam egy szerve, a bíróság határoz, kiegészítve két döntőbíróval. Bíróságnak ilyen módon való összeállítása előfordul más, eljárásban is, olyanban is, amely el van ismerve pernek. A 30.800/1945. K. K. M. számú rendelet, amely a döntőbizottság eljárására vonatkozó részletes szabályokat volt hivatva megállapítani, 4. §-ában úgy rendelkezik, hogy a döntőbizottság »zöbéli tárgyalás alapján« dönt. A tárgyalás pedig a kéttoldali meghallgatást jelenti. Kétségtelen, hogy itt is sértett magánjog kiderítéséről van szó és ez úton az igénylő magánjogának a használó ellen való érvényesítéséről. Ez az eljárás tehát egyezik azzal a fogalommal, amelynek neve: per. Ezt a kifejezést pedig »peres eljárás kizárásával« úgy érteném, hogy az ilyen ügyet más eljárás kirekesztésével csakis a rendelet létesítette döntőbizottság előtt lehet elintézni. A 4380/1946. M. E. számú rendelet 4. §-a megengedi, hogy az igénylő választása szerint döntőbizottsághoz vagy a bírósághoz forduljon igényének érvényesítése végett. Ez is amellett szól, hogy ez az eljárás valószínű per.

Eljárási szabály kevés van a rendeletekben. Nincsenek szabályozva az elkerülhetetlenül szükséges eljárás cselekmények sem. A döntőbizottság előtti eljárásban a bizonyítás tekintetében a Pp. szabályai irányadók, mondja a 12. §. Ezenfelül a fellebbezést a Pp. szabályai szerint kell elintézni. Egyébként nem kötelező a Pp., de alkalmazása nincs is kizárva.

Kétségtelen, hogy más tennivaló is akad a döntőbizottság előtti eljárás folyamán.

Nem annyira a tárgyalás lepergetésének a szabályai a fontosak, amilyen az, hogy a jegyzőkönyvezés vagy az elnapolás miként történjék, bár ezek között is akad igen jelentős a továbbiakra nézve is, mint például az, hogyan kell közölni a határozatot és mennyi a fellebbezési határidő. Ezekről sem szól a rendelet.

Sokkal fontosabbak azok a szabályok, amelyek az érdemi döntésre is hatnak. Például: vajjon kötve van-e a döntőbizottság a felek kérelméhez, vagy nincs? Első pillanatra ez mástól értetődőnek látszik, alighanem még olyannak a szemében is, aki nem is ismeri a Pp.-t. A rendelet 11. §-a azonban azt mondja, hogy a döntőbizottság a méltányos jog szellemében jár el. Ha már most a kérelem és ellenkérelem úgy szólna, hogy annak a határai között semmiképp sem lehetne a méltányos jog szerint dönteni, akkor a méltányosság érdekében átlépheti-e a bizottság ezeket a határokat? A válasz igenlő is lehet, mert hiszen a rendelet a Pp. szabályait a döntőbizottság előtt nem teszi kötelezővé, a méltányos jog alkalmazását ellenben igenis kötelezővé teszi. Erre irányuló kérelem nélkül is meg lehetne tehát osztani a felek között a helyiséget.

Az érdemi döntésre, az anyagi igazság érvényesülésére való hatása miatt fontos igazán, vajjon per-e ez az eljárás vagy nem; alkalmazandó-e a Pp. más rendelkezései is, vagy csak a bizonyításnak és a fellebbezési eljárásnak a szabályai.

Ilyen kérdés az, van-e perfüggőség és mit jelent a jogerő, van-e helye perújításnak (illetve az eljárás megújításának) vagy egyszerűen megismételhető az igény az előterjesztésére nyitva álló határidő alatt annyiszor, ahányszor jónak látszik, esetleg egyszerre két eljárás is folytatható ugyanarról a helyiségről? Ha van perújítás, az meddig van? Addig-e, ameddig új eljárást lehet indítani (1946 december 31-ig) vagy azután is addig, ameddig a Pp. a perújítást megengedi? Van-e helye csupán megállapítási eljárásnak vagy csak teljesítés iránt lehet az eljárást megindítani; egyáltalában van-e szükség pusztán megállapításra? Valóban csak a döntőbizottság határozhat-e erről a kérdéssel vagy kifogásként érvényesíteni lehet (más) perben is, mondjuk sommás visszahelyezési vagy birtokperben? Van különleges eljárásra tartozó magánjogviszony, amelyről más eljárásban nem lehet dönteni, amelyet másutt nem lehet elbírálni, kifogásként is csak akkor lehet felhozni, ha a saját különleges eljárása szerint már döntöttek róla. A rendelet — mint idéztem — azt mondja, hogy peres eljárás kizárásával a döntőbizottság határoz vagy bíróság, de ez is a 7.590/1945. M. E. számú rendelet és kiegészítő, valamint módosító rendeletei szerint. Rendes perben eszerint kifogásként sem lehetne eldönteni, valóban megillet-e valakit a rendelet értelmében valamely üzlethelyiség.

A gyakorlat mutatja, hogy a felvetett kérdéseket az élet adja fel.

Valaki, aki a korlátozó jogszabályok teremtette helyzet miatt veszítette el üzlethelyiségét, azt önhatalommal visszafoglalta. Ha visszabocskátást kér a döntőbizottságtól — amint mondani szokták — nyitott kaput döngtet. A használó azonban sommás visszahelyezési pert indított ellene. Azon fordul minden, elbírálni-e a sommás per bírósága, hogy valóban megilleti-e őt a rendelet szerint az üzlethelyiség, vagyis azt, hogy innen nézve is tilos önhatalommal járt-e el, amikor birtokba helyezkedett. Ha elbírálni, akkor nincs szükség megállapítási eljárásra, ha nem bírálhatja el, akkor nagyon is szükség van rá.

Még csak azt a gyakori helyzetet említettem meg, hogy a kérdéses időben egymásután ketten veszítették el a helyiséget egyformán a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzet miatt. Ki ellen kell ilyenkor a pert indítani, csak a használó ellen-e, vagy kívülre a másik veszítő ellen is, és ha a visszakövetelők közül az egyik már megindította az eljárást, a másiknak a főbeavatkozás módján kell-e fellépnie? Mi a megoldás akkor, ha az említett kettősség miatt két határozattal két különböző személynek ítélik oda az üzlethelyiséget, melyik döntés lesz az erősebb?

E kérdésekre most nem próbálok felelni, hiszen egynek-kettőnek a megalapozott megválaszolása is terjedelmes volna. Lényegében azonban mindezekre a kérdésekre a felelet benne van abban a véleményemben, hogy ez az eljárás per.

Dr. Czétényi Jenő.

Nehézségek az értékpapírok megsemmisítése körül

A Jogtudományi Közlöny 5—6. számában kitűnő és részletes ismertetés jelent meg dr. Papházy Árpád tollából egyes értékpapírok megsemmisítésének különleges szabályozásáról.

A 4090/1945. M. E. sz. rendelet, az ebben szabályozott megsemmisítési eljárás néhány részletére kiterjedő több kiegészítő rendelkezés kiadása és a különbíróság felállítása óta a gyakorlati élet az értékpapírok forgalma terén *számos nehézséggel* küzd. Maga a különbíróság is olyan jogász feladatokkal igyekszik megbirkózni, amelyeknek megoldása a szabályozás hibái miatt alig található meg.

* * *

A nehézségek több csoportra oszthatók. Az első csoportba foglalható a *megsemmisítési kérelem határidejének*, valamint az értékpapír birtokosa részéről a megsemmisítés ellen előterjeszthető *bejelentés időpontjának* szempontjából uralkodó *jogbizonytalanság*.

Már dr. Papházy Árpád rámutatott említett cikkében arra, hogy a megsemmisítés iránti kérelem végső határidejeként a 7320/1945. M. E. sz. rendeletben megállapított időpont, vagyis az 1945. évi december hó 31-ik napja — ha ezt a határidőt valaki *önhibáján kívül* mulasztotta el — a kérelem benyújtásának *abszolút akadályául* nem szolgálhat. A rendelet előnyeitől nem üthetők el, akik csak most érkeznek haza hadifogságból, deportálásból vagy a rendkívüli viszonyok folytán egyébként akadályozva voltak.

Felmerül a kérdés, vajjon megkívánja-e a méltányosság, hogy az elkésett kérelmeket figyelembe vegyék, ha az 1881:XXXIII. t.-c.-ben szabályozott értékpapírmegsemmisítési eljárás esetére megállapított három éves hirdetvényi határidőt újabb jogszabály amúgy is *három hónapra* szállította le? Erre a kérdésre azonban azt kell válaszolni, hogy felvetésén is túl vagyunk, mert a különbíróság egymásután *elfogadja* az elkésett kérelmeket, ha a késedelem *vétlen* mivolta igazoltnak látszik. Így tehát inkább az vizsgálendő, mit kell az ennek következtében beálló jogbizonytalanság elkerülésére tenni?

Egyetlen értékpapír tulajdonosa sem érezheti magát jogi helyzete szempontjából biztonságban, ha a jogszabályban kifejezett időponton túl is megtámadható a birtokában lévő értékpapír. Különösen a kis részvényesektől és kötvénytulajdonosoktól nem várható el, hogy minden nap figyelemmel kísérjék a hivatalos közleményeket. Márpedig ha ezt elmulasztják, gyorsan arra ébredhetnek, hogy értékpapírjuk semmis.

Az egyetlen helyes megoldás az volna, ha a különbíróság a megsemmisítési kérelmet megátámadó bejelentés határidejének elmulasztását ugyanolyan méltányossági szempontok szerint kezelné, mint magát a megsemmisítés iránti kérelmet. A gyakorlatban azonban, azt látjuk, hogy bár tör-

ténnek a bíróság részéről tiszteletreméltó kísérletek a két ellenérdekű fél jogi érdekeinek egyforma kezelésére, a bejelentő hátrányosabb helyzetbe kerül.

A különbíróság gyakorlata a bejelentések elfogadása körül egyébként is divergál. Egyes esetekben a *harminc*, illetőleg *kilencven napos* bejelentési határidő elmulasztása esetén egyetlen napi késedelem miatt is visszautasítja a bejelentést, más esetekben arra a jogi álláspontra helyezkedik, hogy mindaddig, amíg a megsemmisítő határozat jogerőre nem emelkedett, a bejelentést érdemben el kell bírálni.

Ez az utóbbi gyakorlat még mindig nem kielégítő, mert ha vétlen mulasztás esetén a megsemmisítés iránti kérelem beadásának határideje — nevezzük pót vagy igazolási határidőnek — nincs megállapítva, a vétlenül elkésett bejelentés is ugyanígy volna elbírálendő. Legfeljebb, ha a megsemmisítési határozat már jogerőre emelkedett, *annak hatályon kívül helyezésére irányuló beadványnak* volna tekintendő. Ujabban a különbíróság hatályon kívül helyezés iránti kérelmeket is elfogad, ha a bejelentő igazolja, hogy az új címetet még nem bocsátották ki. Az ilyen igazolás azonban nem mindig szerzhető be, a kérdés sokszor az *ellenérdekű* fél kezében van letéve.

A nehézséget az okozza, hogy a megsemmisítési határozat jogerőre emelkedése után a különbíróság a reparáció *jogköréből kiesettnek* tekinti. A különbíróság megítélése szerint — és el kell ismerni, hogy a 4090/1945. M. E. sz. rendelet látszólag erre is irányul — az általa megsemmisített értékpapír birtokosának és a kibocsátandó új címet birtokosának jogviszonyát a megsemmisítő határozat jogerőre emelkedése után *nem bírálhatja* el.

Itt jutunk el a nehézségek *második csoportjához*. *Miként érvényesítse a megsemmisített címet birtokosa a maga jogait az új értékpapír birtokába kerülő személlyel, tehát a kérelmezővel szemben?*

* * *

Ennél a kérdésnél meg kell állni. A probléma nemcsak *elkésett* bejelentés esetén mutatkozik, de olyankor is, amikor a különbíróság a 4090/1945. M. E. sz. rendelet 1. §. (4) bekezdése alapján ítélettel *elutasította* a bejelentőt, mivel az nem igazolta, hogy az értékpapír nem jogtalanul került ki a kérelmező birtokából vagy bírlatából.

Miként a megsemmisítési kérelem elleni bejelentés határidejének végleges elmulasztása nem lehet akadálya annak, hogy az értékpapír birtokosa a magánjog általános szabályai szerint és a Kúria 25. sz. jogegységi határozatában kifejezésre jutó jogszabály, illetőleg a Kt. 299. és 300. §§ ban foglaltak alapján igyekezzék jogait a *rendes bíróság előtt* érvényesíteni, akként a 4090/1945. M. E. sz. rendelet 1. §. (4) bekezdésében foglaltak

alapján elutasított bejelentő *sem* lehet elzárva attól, hogy a rendes bíróságnál jogait érvényesítse.

Le kell ugyanis szögezni azt a jogi álláspontot, hogy a 4090/1945. M. E. sz. rendelet csupán az értékpapírok megsemmisítése tárgyában lefolytatandó eljárás, valamint az eljárás eredményeként hozandó határozat anyagi és alaki közzétételét írja elő, de nem mondja és nem is mondhatja ki, hogy az, akinek értékpapírját ekként megsemmisítették, az értékpapírhoz fűződő jogait végleg elvesztette.

Kétségtelen, hogy maga a rendelet azt a látszatot kelti, mintha megakarná szüntetni az eredeti címlet birtokosának minden jogát. Ilyen nagyjelentőségű kasszatórius intézkedést azonban nemcsak világosan kellett volna kifejezni, de részletesebben kellett volna szabályozni. Nem beszélve arról, hogy a felületes jogszabály ilyen értelmezése, már kitesztelt jellegénél fogva is a jogbiztonságot ásná alá. Hiszen nem ad időt és módot a jogok megvédésére.

Ha ideiglenesen meg is szűnik az értékpapír tulajdonosának vagy birtokosának (bejelentőnek) a dologi jog alapján az értékpapír feletti rendelkezésben megnyilvánuló hatalma, nem elzárható attól, hogy dologi jogának a rendes bíróságnál az általános jogszabályok alapján érvényt szerezzen, vagy legalább is kötelmi jogi úton keressen anyagi kárpótlást. A jogszerű szerzésen alapuló és a 25. sz. jogegységi határozatban deklarált jogot a 4090/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ában foglaltak meg nem szüntethetik.

Más a helyzet a 4090/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-ában említett eljárás esetén. Ha a kérelmező olyan magánszemély, aki a rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében felsorolt pénzügyi intézet fogalma alá sem esik a különbíróság a kérelmező és a bejelentő igénye tárgyában a bizonyítékok szabad mérlegelése alapján dönt. Ilyenkor tehát elég, ha a bejelentő igazolni tudja, hogy az értékpapírok birtokába jogszerű úton került. A R. 2. §-ában említett eseteknél a különbíróságnak tehát módja van a magánjog elveit és a Kt. 299. és 300. §§-ait alkalmazni.

Nincs azonban módjában a bejelentőnek jogszerű szerzést bizonyítani, ha a bejelentési határidőt elmulasztotta vagy ha a rendelet 1. §-ának (4) bekezdésében körülírt eljárásról van szó. Utóbbi esetben a különbíróság a bejelentőt elutasítja azzal az indoklással, hogy nem tett eleget a probáció diabolikájának. Nem nevezhető másként az a bizonyítási kényszer, amely megkívánja annak igazolását, hogy az értékpapír nem jogtalanul került ki a kérelmező (közület, pénzügyi intézet) birtokából vagy bírlalatából.

* * *

A harmadik csoportba tartozik annak a kérdésnek az eldöntése, a probáció diabolika előírható-e, ha a bejelentő tagadja, hogy a megsemmisítést kérelmező a szóbanforgó értékpapír birtokában vagy bírlalatában volt. Nézetem szerint, ha a be-

jelentő a kérelemnek ezt a lényeges tényállítást tagadja, a bizonyítási teher mégis megfordul, s előbb a kérelmezőnek kell hitelt érdemlően igazolni, hogy a szóbanforgó értékpapír — jogszerű szerzés után — birtokában vagy bírlalatában volt.

A különbíróság egyébként is érezte a rendeletnek a bizonyításra nézve látszólag imperatív rendelkezései tarthatatlan mivoltát és eddigi gyakorlatában máris különbséget tesz a között, hogy a pénzügyi intézet saját értékpapírjairól vagy az ügyfelek értéktételeiről van-e szó. Utóbbi esetben, ha a bejelentő megfelelő indítványt tesz, a különbíróság megkívánja a jogszerű szerzés igazolását. Ezzel a különbíróság máris tekintélyes mértékben enyhítette a rendelet merev, probáció diabolikára törekvő jellegét.

A gyakorlati életet, a forgalom biztonságát és a gazdasági élet rendes menetét minden jogbizonytalanság veszélyezteti. Ezért felteendő a kérdés, miként reparálható az a sok repedés és hézag, amelyet a háborús események és az ezek rettenetes következményein segíteni igyekvő, jószándékú, de gyakorlatilag semmiképpen nem nevezhető, szokatlanul laza jogszabályok okoztak. A gazdasági élet a jogi rendezettség állapota után sóvárog ebben a témakörben is. Hogyan képzelhető el az anyagi igazság érvényesülése, hogy azok a nemzeti érdekek se szenvedjenek alatta, amelyek megóvása miatt inkább a bizonytalanságot teremtő, de gyorsabb, mint a meggondoltabb, de világosabb szabályozást választották?

Rámutatam már, hogy a vétlenül elkésett bejelentő jogait is meg kell védeni. Ugyanígy annak jogait, aki — mint jóhiszemű szerző — tulajdonjogát a probáció diabolika ellenére sem vesztheti el.

Csak melleleg említem meg, hogy a megsemmisítés iránti kérelmeket nem előzte és nem is előzhette meg mindenütt az a körültekintő gondosság, amely a tévedéseket kiszűrhetné volna. A pénzügyi intézetek gyakran voltak kénytelenek vélelem feltevés vagy az ügyféltől utólag beszerzett információk alapján összeállított számszámjegyzék szerint megsemmisítési kérelmeket előterjeszteni. Nem kétséges, hogy ez az állapot nem megnyugtató, főleg ha figyelembe vesszük a probáció diabolikát. A magánfelek megsemmisítési kérelmei között pedig rosszhiszemű előterjesztések is vannak.

Nem indulhatunk ki tehát abból, hogy aki pedig a bejelentést elmulasztotta, vagy aki a probáció diabolikának nem tudott eleget tenni, most már méltán tekinthető új «jogfosztottnak», miért is vásárolt a zavaros időkben. Távolságra bizonyos, hogy évtizedes tulajdonosok nem kerülnek e az áldozatok közé. Másrészt a jóhiszemű szerzés védelmének elve sem adható fel.

Sem az anyagi igazságnak nem felel meg tehát, sem el nem várható, hogy a megsemmisített címletek jóhiszemű birtokosai, sokszor őstulajdonosai, a furcsa helyzetbe belenyugodjanak.

Nem beszélünk most arról, hogy a megsemmisített értékpapírok külföldi tulajdonosa mit szól majd ahhoz, ha megkérdezése és tudta nélkül

végleg határoznak. Az ilyen személytől függetlenül *mindenkinek*, akit a rendelet látszólag elűt fontos jogok érvényesítésétől, igenis lehetővé kell tenni, hogy jogsegélyben részesüljön.

Újabb jogszabály nélkül is van mód az igazság keresésére, de ez az út hosszú és nehézkes. Az elkészített vagy a 4090/1945. M. E. sz. rendelet 1. §. (4) bekezdése alapján vesztes bejelentő *felszólíthatja* a megsemmisítő határozat jogerőre emelkedése után a kibocsátót, akit a bíróság új címet kiadására kötelezett, hogy ha az új címetet eddig még ki nem bocsátotta, azt ne a kérelmezőnek szolgáltatassa ki, hanem *helyezze bírói letétbe*. De felszólíthatja arra is, hogy amennyiben az új címetet már kiadta, *nevezze meg*, kinek és milyen szám alatt. Ha a felszólításnak a kibocsátó eleget nem tesz és ezzel *kárt okoz*, az okozott kárért felelős.

A bejelentő, az eredeti címet birtokosi minőségben a rendes bíróságnál keresetet indíthat a Pp. 130. § a alapján és *kérheti az értékpapírhoz fűződő joga fennállásának megállapítását*. De el-

képzelhető, hogy a bejelentő, mint jogszerű szerző és birtokos a kérelmező ellen *tulajdoni pert* indít és az új értékpapír *kiadását* is kéri. A perben mindenesetre két jóhiszemű szerző konkurál majd egymással az általános jogelvek szerint.

Tekintettel azonban arra, hogy néhány hónap múlva majd mégis kiderül, melyek azok az értékpapírok, amelyeknek jogos tulajdonát vagy birtokát a megsemmisített címet birtokosai is maguknak vindikálják, helyes volna oly *jogszabály* hozatala, amely *a most megsemmisített értékpapírokkal kapcsolatos jogi igények kérdésének eldöntését utólag is a különbíróságnál egyesíti* és a Kúria 25. sz. jogegységi határozatára, ill. a Kt. 299. és 300. §§-ra alapított kérelmeknek e bíróságnál kizárlagos hatáskört és illetékességet állapítana meg. Ezzel a *tisztulási folyamatot* — amely a különböző bíróságoknál indított keresetek esetében elhúzódna — meg lehetne gyorsítani. Az új jogszabály *egyszerűsített rendet* teremthetne az e téren előállott jogi dzsungelben.

Dr. Hernád István

Közszerzemény

Közszerzeményi jogrendszerünk egységesítése a megváltozott politikai és gazdasági viszonyoknak megfelel. Eltérők a vélemények a részben, hogy az egységesítést létesítő törvénynek visszaható joghatálya legyen-e. Én azoknak a véleménynek tartom helyesnek, akiknek jogi álláspontja szerint a törvény a már fennálló házasságokra is alkalmazandó, még pedig megkötésük idejére visszamenőleg.

A házastársak vagyoni viszonyaira vonatkozó jogszabályaink nem kényszerítő erejűek, a házastársak vagyoni viszonyait szerződésileg a jogszabályoktól eltérőleg is rendezhetik. Amennyiben szerződést nem kötnek, az vélelmezendő, hogy a házasságkötéskor fennálló jogszabályok akaratuknak megfelelnek s azért az azokkal egyező tartalmú szerződés kötését szükségtelennek tartják. Ez a vélelem a házasság egész tartamára szól ugyan, de csak akkor, ha a házasságkötéskor fennállott körülmények is változatlanok maradtak, mert ha ezek a házasság tartama alatt oly lényeges változáson mennek át, hogy többé fel nem tehető, hogy a házastársak abban az esetben is mellőzték volna vagyoni viszonyaiknak a jogszabályoktól eltérő rendezését, ha a megváltozott körülmények már házasságkötésükkor is fennállottak volna, a vélelem fenn nem tartható.

Ha pld. a honorácior férjnek házasságkötéskor oly jövedeleme, keresete volt, amely mellett a feleség minden megerőltető munkától mentesült, úgy hogy erősebb munka egyelőre a férjet terhelte, később azonban a jövedelem, kereset annyira megrögzött, hogy cseléltre, mosónőre többé nem telik és a feleség szokatlan munkája — a háztartás vezetésének nyomasztóbbá vált gondjait sem

hagyva figyelmen kívül — terhesebb, megerőltetőbb lesz a férjnek előre számításba vehető munkájánál, nem igen vélelmezhető, hogy a feleség a férjnek főszerzői jogát a megváltozott viszonyokra kiterjedőleg is elismerte volna, sőt ellenkezőleg inkább az valószínű, hogy a férj azt el sem fogalta volna.

A házasságkötéskor fennforgott körülmények lényeges megváltozása tehát indokát adja annak, hogy a főszerzői jogot megszüntető törvény joghatálya az életbelépéskor már házasságban élőknek vagyoni viszonyaira is kiterjedjen (azoknak szerződéses rendezése hiányában). Kiterjedjen pedig a házasságkötésig visszamenő joghatállyal, mert általában véve az a vagyon, amely a törvény életbelépéséig főszerzői jogon esetleg összegyűlt, lényegében megsemmisült. A megmaradt romokat is figyelmen kívül hagyom, mert azoknak a feleségre eső felértékét ellensúlyozza a feleségre előre nem látottan háruló, a házasságkötéskor figyelembe nem vett súlyos munka. Oly házasságok, amelyeknél a főszerzői jog fenntartása indokoltnak vehető, nagyon kivételesek s azért az egységes törvényes rendezés elérhetése végett figyelmen kívül hagyandók.

Lesznek oly házasságok is, amelyeknél az egységesítő törvény életbelépéséig jelentékeny főszerzői vagyon fog összegyűlni, azért szerzett jogaik fenntarthatása végett én is indokoltnak vélem egy bizonyos határidő engedélyezését a főszerzők részére a célból, hogy ez alatt a törvény életbelépéséig főszerzői jogon szerzett vagyonhoz való ragaszkodásukat bejelentsék, de azzal a kötelezettséggel, hogy az igényelt főszerzői vagyont vagyontárgyanként részletezve tartoznak

feltüntetni. A bejelentést észrevételeinek közlése végett a házastárssal közölném. Az esetleges vita elbírálása a házasság megszűnése utánra maradhat, ha akkor annak eldöntése még egyáltalán szükséges lesz.

A házasság megszűnésekor hiányzó különvagyon általában a közszerzeményből pótlandó, mert az vélelmezendő, hogy a házastársak azt a közszerzeményt terhelő kiadásra használták fel. Nem pótlandó a megsemmisült, elvesztett, elajándékozott és eltékozolt külön vagyon (Kúria, PI. 5478/1936., PI. 610/1927, PI. 1205/1935), mert nem a közszerzeményre fordított. A pótlást igénylő házastársat csak annak a bizonyítása terheli, hogy különvagyona hiányzik, míg ezzel szemben az ellenérdekű házastársat terheli annak a bizonyítása, hogy a különvagyontárgy megsemmisült, azt házastársa elajándékozta vagy

eltékozolta s azért az ő közszerzeményi vagyonszerzése annak pótlására igénybe nem vehető. A megsemmisült, elvesztett külön vagyontárgy nem esik közszerzeményi pótlás alá, mert nem a közszerzeményi vagyon érdekében használtatott fel; járhat ellenben kárpótlás érte, ha a megsemmisülés, elvesztés valakinek hibájából történt, attól, aki hibás.

A házastársak vagyoni viszonyait rendező jogszabályaink nem lévén kényszerítő erejűek, nincs akadálya annak, hogy a főszerzői jog megszüntét kimondó törvény életbelépésekor már házasságban élők vagyoni viszonyukat a törvény életbelépése után is házasságkötésükig visszamenőleg egyességgileg — esetleg egyikük főszerzői jogának megállapításával — rendezzék.

dr. Ludvig Rezső

A kisbirtokra vonatkozó törvényes öröklési rend megváltoztatásáról

I. A Magyar Jogászegyletben *Dr. Beck Salamon* felvetette azt a gondolatot, hogy a törvényes öröklési rendet meg kell változtatni a kisbirtok felaprózásának megakadályozása érdekében.

A nagybirtok felosztása folytán az ország egész területe kisbirtokokra oszlik. Fontos közgazdasági érdek, hogy ezek a kisbirtokok ne aprózódjanak fel.

Felvetette a kérdést, nem volna-e szükséges ezen célból a törvényes öröklési rendet megváltoztatni.

A vita folyamán *Dr. Nizsalovszky Endre* következő gondolatot vetette fel. A törvény a kisbirtokok felaprózásának megakadályozása érdekében rendelje el, hogy a kisbirtok mint egység az örökhagyónak egy gyermekére szálljon. A törvény jelölje meg, hogy ki legyen az a gyermek, aki az egész kisbirtokot mint egységet öröklí, (például a legidősebb fiú) de az örökhagyónak legyen joga a törvény által kijelölt örökös helyett a birtokot, mint egységet más gyermekének juttatni.

A vita folyamán felszólalók részletesen foglalkoztak azzal a kérdéssel, szükséges-e, helyes-e a kisbirtok felaprózódásának megakadályozása, és ha igen, elégséges-e ennek a kérdésnek az öröklési jog területén való szabályozása. Nem kell-e az élők közötti elidegenítéstől is eltiltani a kisbirtokok tulajdonosait, miként elégtendő ki a többi gyermekek, akik esetleg kötelesrészre szorítandók stb.

II. Nem kívánok azzal a kérdéssel foglalkozni, szükséges-e, helyes-e oly birtokminimumot megállapítani, amelyet a tulajdonos se halála esetén, se életében ne oszthasson fel, hanem,

amely csak egységként szállhasson másra. Céлом kizárólag annak kimutatása, hogy a vitában felmerült gondolat, mely szerint az egységes birtok örökösét a törvény jelölje ki, de úgy, hogy az örökhagyónak legyen joga más gyermeket a birtok örököséként megnevezni, nem helyes és legélesebben visszautasítandó.

A törvénynek úgy kell szabályoznia a törvényes öröklés rendjét, hogy az esetek túlnyomó részében fedje az örökhagyó akaratát.

A cél, hogy minél-kevesebb végrendeletre legyen szükség.

A javasolt megoldásnak pontosan ellenkező hatása volna.

A kisgazdák nagyrészt, sőt nézetem szerint ritka kivétellel valamennyit kényszerítené végrendelet készítésére.

Még az esetben is, ha a törvény nem egyszerűen a legidősebb fiút rendelné ki örökösnek, hanem például alternative azt a gyermeket (fiút vagy leányt), aki a halál idején az apjával együtt gazdálkodott. Az ilyen törvényes szabályozásnak csak egyik hibája volna, hogy szükségessé tenné a kisgazdák nagyrésztének végrendeletkészését. Még súlyosabb következménye volna, hogy ezt a célt nem is érné el. A kisgazdák — különösen éppen a törpegazdák — nem is szereznének tudomást a végrendeletkészési kényszerről. De azok nagyrésze sem végrendeletkézne, aki tudomást szerezne arról, hogy miért volna szükséges, hogy végrendeletkézzék.

A legfontosabb ok, az egyszerű emberek ellenszenve a végrendeletkészéssel szemben. (Egyébként: nemcsak az egyszerű emberek fáznak a végrendeletkészéstől, hanem általános a húzódozás ezen a téren.)

Tehát a kiskazda nem lesz könnyen rábíráható a végrendelet készítésére. Pedig egy végrendelet nem is lesz elég a legtöbb esetben.

A család életében beállott különböző változások, a gyermekek szaporodása, a gyermekek magatartásának megváltozása, különböző befolyások érvényesülése, a már megalkotott végrendelet megváltoztatását tennék szükségessé.

III. További hátránya ennek a szabályozásnak, hogy okul szolgálna a gyermekek közötti ellenségeskedésre, áskálódásokra.

Végül a végrendelet nehézkes alakszerűségei mellett a kiskazdák végrendeleteinek nagyrésze érvénytelen lesz, mert nem fordulhatnak ügyvédhez, közjegyzőhöz, hanem a községi jegyző fogja a végrendeletet elkészíteni és pedig igen rosszul, amint azt a bírói gyakorlat igazolja.

Nézetem szerint a kiskazdát nem szabad kényszeríteni, hogy kisbirtokát egy gyermeknek juttassa. Ily törvényes intézkedés a vizsály magvát fogja elvetni minden kiskazda családban. Ma szabály az — ritka kivételtől eltekintve — hogy a kiskazda nem végrendelezik, mert tudja, hogy halála esetén gyermekei egyenlő részt kapnak vagyonából és ez intencióinak megfelel.

Ha a törvény kötelességévé teszi a kiskazdának, hogy a birtokot egy gyermeknek

juttassa, ez a gyermekeket arra fogja bírni, hogy egymás ellen áskálódjanak. A birtokot nem az fogja örökölni, aki arra a legméltóbb, hanem aki a legerőszakosabb.

A kiskazdára kell bízni, egy gyermekének akarja-e juttatni a birtokát, vagy sem. A törvény közérdekből a felaprózás megakadályozása érdekében megteheti azt, hogy ily esetben a többi gyermek örökrészenek kielégítését oly módon szabályozza, hogy a birtok örököse többévi részletben elégíthesse ki örökösársait.

IV. Megragadom ezt az alkalmat, hogy függetlenül a felvetett kérdéstől sürgessem a holograf végrendeletek területének kiterjesztését. A legtöbb kódex elismeri a holograf végrendeletet, míg mi csak egészen szűk területen. Ismételem, hogy a felvetett kérdéstől független a holograf végrendeletek kérdése, mert épp a kiskazdától, legalább még ezidőszert, nem igen várható holograf végrendeletek.

A kiskazdák érdekében és nemcsak az ő érdekükben, a végrendelet alakszerűségeinek egyszerűsítését tartom szükségesnek. A bírói gyakorlat nagy engedményeket tett a favor testamenti terén, de még mindig igen gyakori a végrendeleteknek alaki hiányok miatti érvénytelenítés.

Dr. Teller Miksa

A szovjet bíróságokról

Az elmúlt rendszer bűnös politikája következtében a SzovjetUnió »terra incognita« volt nemcsak a magyar közvélemény, hanem a tudományos világ előtt is. Ezzel magyarázható, hogy a felszabadulás után hatalmas szomszédunknak politikai és gazdasági berendezése, tudományos élete, egy csapásra az érdeklődés homlokterébe került.

A magyar jogásztársadalomnak is sürgősen pótolnia kell a több évtizedes mulasztást és tüzetesen meg kell ismerkednie azokkal a nagyszabású eredményekkel, amelyeket a SzovjetUnió népe az utóbbi évek folyamán a jogtudomány terén alkotott.

A bírói szervezet.

A szovjet bíróságok alapjait az 1917. évi november 24-i kelettel kibocsátott 1. számú dekretum rakta le. Ez a dekretum minden — ügynevezett — régi és elavult általános bírósági intézményt megszüntetett és ezek helyére az ú. n. helyi bíróságokat honosította meg. Az új bíróságok egy állandó bíróból és két váltakozó ülnökből állottak. Az ügynevezett népülneköket minden ülésen lista alapján sorban hívják be bírói tisztük gyakorlására. Az állandó bírót is

választják. A dekretum kimondja, hogy a választás módja közvetlen és demokratikus.

A szovjet állam alapelveinek megfelelően a szovjet bíróság kezdettől fogva választott szerv. A bíróságokat a dolgozók, a kizsákmányoló és nemdolgozó elemek kizárásával választják. Ezeknek a helyi bíróságoknak hatásköre büntető ügyekben a mindennapi életben előforduló bűncselekményekre terjed ki és legmagasabb büntetés-ként két esztendeig terjedő szabadságvesztés büntetést szabhattak. Polgári ügyekben hatáskörük a 3000 rubelt meg nem haladó keresetekre korlátozódott.

Az első számú dekretum nemcsak ú. n. helyi bíróságokat létesített, hanem első ízben alkotta meg a dolgozók forradalmi törvényszégeit az ellenforradalmi erők elleni küzdelem céljaira. A forradalmi törvényszék állandó elnökből és hat váltakozó ülnökből állott, akiket a városi, vagy kormányzósági tanácsok munkás és paraszt kiküldöttjei választottak. Erre a törvényszék e esik a forradalom első évében az ellenforradalom elleni küzdelem oroszánrészre. Természetesen, az ilyen bíróságokat a keménység, gyors cselekvés és szigorú ítéletek jellemzik. Ez volt az oka annak, hogy a dolgozók ellenségei kigyót-békát kiáltottak erre a bíróságra.

A cári Oroszország bíróságai készséges kiszolgálói voltak az ura kodó rendszernek. Lenin így jellemezte ezt a bíróságot: »Hivatalnok bíróság, konok, hivatásos a kalmazottakkal, zárt ajtókkal, mélyen hallgató sajtóval, irányított tanukkal, — ezalatt a gyárvezetőség, gyárörtség, rendőrhivatalnokok ostromozzák a népet. Katonák tüzelnek a munkásokra. Micsoda ellenszenves komédia!«

Nyilvánvaló, hogy az októberi forradalom ezt a bírósági rendszert, mint »ócskavasat« nyomban suthadobta. Helyette olyan bíróságot teremtett, amelynek jogszolgáltatása »a kizsákmányolás egyik eszközéből a nevelés eszközévé és a szocialista társadalom biztos alapjává vált.« (Lenin).

Visinszky azt írta Leninről, hogy a szovjet igazságszolgáltatás megteremtésére nem kisebb gondot fordított, mint akár a földnek a dolgozók kezére való juttatására, a Vörös Hadsereg megteremtésére, vagy más ezekkel egyenértékű problémákra.

Noha a régi bíróságokat az új állam azonnal megszüntette, az új bíróságok csak lassan szabadultak meg a régi rendszer maradványaitól. Az egységes igazságszolgáltatási rendszer kialakulásához a Szovjetunióban bizonyos időre volt szükség. Az alaptételek azonban nem változtak meg, mert azok a szovjet állam lényegéből és sajátágaiból folynak. Ebből a szellemből folyó legfontosabb alapelv az, hogy a szovjet igazságszolgáltatás felépítése minden fokon valódi népbíróság. Ennek az elvnek az alapját Lenin így fogalmazta meg: »Az új bíróságban a dolgozók és csak a dolgozók gyakorolják a jogszolgáltatást, csak így lehet a disciplina és az önfegyelem nem valami jámbor óhaj«. — »Nekünk magunknak kell bírának lennünk«. A szovjet bíróságoknak ezt a demokratikus alapját az abban résztvevő személyek társadalmi eloszlása is biztosítja. A szovjet állam államügyészeinek és vizsgálóbíróinak 35%-a munkás, 22%-a paraszti eredetű, 43%-a értelmiségi származású. A Szovjet-Unióban 500.000 népültnök van és kb. 1,200.000 embert vontak be mint ülnököt, előljárót vagy tagot a népi igazságszolgáltatásba. Ezek az ülnökök a Szovjet-Unióban egyenlő és teljes jogú bírák és nemcsak a tényállás kérdésében van szavuk, hanem a jog kérdésében is döntenek.

A szovjetbíróságok általában három személyből álló kollégiumban működnek, egy állami bíró és két népbíró vesz bennük részt. A határozatot egyszerű szótöbbséggel hozzák. A szovjet alkotmány 109. szakasza kimondja, hogy a népbíróságokat a kerület polgárai választják általános közvetlen és egyenlő választójog alapján, titkos szavazással, három évi időtartamra.

A dolgozók milliőinak a bevonását az igazságszolgáltatásba elsősorban az a hatalmas kultúrpolitika tette lehetővé, amely a tömegek művelődési színvonalát példa nélkül álló méretekre emelte. Számos, a műveltség magas fokán álló államban a bírák még a közelmúltban is a kivételezett társadalmi osztályok soraiból adódtak.

Ha az efajta megkötöttségeket az újabb alkotmányok meg is szüntették, a magasabb oktatás és az ezzel járó képesítés elnyerése a legtöbb államban olyan nagy költségeket igényel, hogy a bírói pálya csak a felsőbb osztályok tagjai a születés, a vagyon kedvezményezettjei számára érhető el. Ezt az igazságot a legmeggyőzőbben támasztják alá azok a statisztikai adatok, amelyek az egyetemi hallgatók eredetéről és társadalmi rétegződéséről vettek fel a különböző polgári államokban. A Szovjet-Unióban a bírónak a bírói állás elnyeréséhez sem a vagyoni census, sem bizonyos kivételezett társadalmi kaszthoz való tartozás nem szükségesek, az egyetlen feltétel, hogy a bíró jól lássa el feladatát. Ezt pedig a választóknak visszahívási joga tökéletesen biztosítja.

A bírák választásának szabályait mindegyik Köztársaság önállóan szabja meg. Lényegileg azonban a bírakat az alkotmány szerint öt, illetve három évi időtartamra választják, de tisztségükből az idő lejártá előtt is visszahívhatók. Ezt a visszahívási jogot nem szabad összeeszerélni a bírónak a bírói tevékenysége folytán hivatalából való elmozdításával. Ez utóbbi csak bíróság által történhetik és kizárólag a törvényben meghatározott eljárás szerint. A visszahívási jog ellenben magát a választó szervet illeti meg és ezzel a szovjet törvényhozás hangsúlyozni kívánja, hogy a bírói elmozdíthatatlanságról szóló polgáriteóriát nem teszi magáévá. A polgári társadalmakban ugyanis a bírói elmozdíthatatlanság gyakran abban az irányban biztosította a bírót, hogy az uralkodó osztályokat minél hatékonyabban kiszolgálhassa anélkül, hogy tartania kellene attól, hogy népellenes ítéleteiért felelősségre vonhassék és tisztjének elhagyására kényszeríthessék. Ha tehát a nép akarata az ellenforradalmárcok, a reakciósok, vagyis a nép ellenségei elleni kíméletlen harcot követeli, akkor a népnek megvan a joga ahhoz, hogy azokat a bírakat, akik feltűnően enyhe ítéletekkel a nép akaratát következetesen szabotálják, helyükről elmozdíthassa és ily módon biztosítsa kívánságainak maradéktalan megvalósítását. Másrészt azonban a szovjet törvény kihangsúlyozza a népbíró különleges állását a szovjet állami intézmények rendszerében és megvédi őt az önkényes és minden, nem a törvényen alapuló behatástól. A szovjet alkotmány 112. szakasza kimondja, hogy a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve. A szovjet demokrácia igazi népi demokrácia, legfőbb alaptörvénye a nép akarata, ezért a bíró köteles működéséről választóinak számot adni és ennek megfelelően, ha a bíró általában nem a nép akaratára szerint működik, őt választói visszahívhatják. Ez azonban nem jelenti a bírói függetlenség alkotmányban kinyilvánított alapelvének a korrólátását, hiszen valódi bírói függetlenség csak olyan államban lehet, ahol a nép maga is független és szabad. Függetlenség alatt azonban nem lehet kizárólag formai függetlenséget érteni, hanem sokkal inkább olyan függetlenséget, amelyet anyagi szempontok nem befolyásolnak: azt a

helyzetet, melyben az élet gazdasági vonatkozásai nem kényszerítik az embereket hazug állásfoglalásokra. A Szovjet-Unió népe ilyen, materiális vonatkozásban független: nem fenyegeti a jövőtől való félszem, az alkotmány biztosítja a munkához való jogát, saját maga határozza meg munkáját és hivatását.

A szovjet bíróságok fontos részei a szovjet állami gépezetnek és mint a többi szervek a szocializmus megvalósítását szolgálják. Céljukat tekintve tehát nem különböznek a többi állami szervektől, legfeljebb módszerekben és formájukban.

A Szövetségi Tanács 1938. VIII. 16-án fogadta el a Szovjet-Unió igazságügyi alkotmányi kódexét. Ezt Molotov elnöklete alatt a népbiztosok tanácsának egyik bizottsága dolgozta ki. A szovjet alkotmány 102. fejezetének megfelelően az igazságügyi alkotmány első fejezete felsorolja azokat az igazságügyi szerveket, amelyek a Szovjet-Unióban az igazságszolgáltatást gyakorolják. A második fejezet meghatározza a szovjet igazságszolgáltatás előtt álló feladatokat és a szocialista állam felépítését, a szocialista gazdasági rendszer és a szocialista tulajdon védelmét helyezve előtérbe.

Az igazságügyi alkotmány ötödik fejezete biztosítja minden polgár számára az egységes és egyenlő bíráskodást, függetlenül társadalmi és vagyoni viszonyaitól, hivatali állásától, nemzeti-ségi és faji hovatartozásától. Ez a szovjet alkotmány 123. szakaszán alapuló rendelkezés azonban a Szovjetuniónban nemcsak jámbor óhaj, hanem mint a szovjet alkotmány minden tétele: a gyakorlatban már megvalósított állapot.

A bírák felelősségrevonásának a módját az igazságügyi alkotmány tizennyolcadik fejezete szabályozza. A népbírák a vidéki, tartományi, körzeti vagy autonóm területek bíróságai, a szövetséges vagy autonóm köztársaságok felső bíróságának a tagjai pedig a szövetséges köztársaság államügyészségének a határozata alapján és a szövetséges köztársaság főtanácsának elnöksége által megadott beleegyezés alapján vonhatók büntetőjogi felelőségre, mozdíthatók el és adhatók át a bíróságoknak.

A Szovjet-Unió legfelsőbb bíróságának és a Szovjet-Unió különös bíróságának a tagjai csak a Szovjet-Unió államügyészségének az indítványára, a legfőbb szovjet praesidiumának a hozzájárulásával mozdíthatók el!

A bírák választása.

A népbírákat a lakosság általános, egyenlő és közvetlen választással választja. A területi, tartományi, körzeti bíróságokat és az autonóm vidékek bíróságait e közületek szovjet kiküldöttjei választják. A szövetséges és autonóm köztársaságok felsőbíróságait és a Szovjet-Unió külön bíróságait viszont a szövetséges vagy autonóm köztársaság, illetve a Szovjet-Unió legfelsőbb tanácsa választja.

A sztalini alkotmány 109. szakaszának megfelelően az igazságügyi szabályzat 22. fejezete kimondja, hogy a népbíróságok tagjait az illető körzetspolgárai általános, közvetlen és egyenlő szavazati jog alapján, titkos választással, három évi időtartamra választják meg.

Az igazságügyi szabályzat 21. fejezete intézkedik a népbíróság hatásköréről.

Az idetartozó fontosabb büntető ügyek: az élet, egészség, szabadság és becsület elleni bűncselekmények; gyilkosság, testi sértés, törvényellenes magzatehajás, törvényellenes szabadság elvonás, erőszakos nemi közöszlész, a tartási kötelezettségnek rosszindulatú nem teljesítése, becsület-sértések és rágalmozások; a tulajdon elleni bűncselekmények, mint a rablás, a minősített utcai rablás, lopás, csalás, zsarolás; a hivatali bűncselekmények, nevezetesen a hivatali visszaélések, a hivatalos hatalom túllépése, hatóságok mulasztásai, hűtlen kezelés, hűtlen gazdálkodás, hamisítások, hamis súly és mérték használata, árfelhajtás; a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények a választójog elleni bűncselekmények, állami adóknak és szolgáltatásoknak rosszakarattal nem teljesítése, a hadseregbe való behívás kijátszása, a hadiszolgálat nem teljesítése, a hatalmi szervek törvényszerű rendelkezéseinek a megsértése.

Polgári ügyek közül a tulajdoni keresetek, a munkatörvény megszegése miatti panaszok elbírálása, tartási kötelezettség nem teljesítéséből származó keresetek, örökösödési keresetek és egyéb polgári ügyek tartoznak a népbíróságok elé.

A 27. fejezet értelmében a bírósági tárgyalást megelőző szakban a népbíróság hatáskörébe tartozik az államügyesség által elterjesztett vádirat elbírálása, a vádlott szabadlábrahelyezése, illetve letartóztatása feletti döntés és annak az elbírálása, hogy szükséges-e az államügyésznek és védőnek a tárgyaláson való részvétele.

A vádiratot illetően a népbíróságnak joga van kinyilvánítani, hogy azzal nem ért egyet és ilyenkor az ügyet további vizsgálatra az államügyességhez utasítja vissza, illetőleg megfelelő ok alapján az eljárást be is szüntetheti.

A 28. fejezet értelmében gondoskodik a népbíróság az eljárás lefolytatásáról, dönt a büntető eljárás megindítása, vagy mellőzése felett, az ügyet vizsgálatra a vizsgáló szervhez utalja, rendelkezik a vádlottak, tanúk és szakértők meghívásáról, értesíti a feleket a határidőről. A nyitáskor szervek tevékenysége felett a népbírót az eljárásuk ellenőrzésének a joga is megilleti.

Az új törvény kimerítő pontossággal szabályozza a népbíróság és a többi bíróság hatáskörét és illetékeségét, mind polgári, mind büntető ügyekben, illetőleg világosan utal ilyen illetékeséget meghatározó törvényekre. Az eljárási kérdéseket az igazságügyi szabályzat nem rendezi kimerítően, hanem fenntartja azt a büntető és polgári eljárás kodifikációjának és arra szorítkozik, hogy a bíróságok tevékenységének

jellegetes alapelveit csak annyiban rögzítse le, amennyiben e szabályzat keretében az szükséges.

Jogerős ítéleteket és határozatokat csak az új törvény 51. 74. 75. fejezetében megnevezett személyek támadhatnak meg. Ilyenek a köztársaságok felsőbb bíróságainak az előjárói és a köztársasági államügyészségek.

Az új törvény 76. fejezete a Szovjet-Unió legfőbb bíróságánál megszünteti a különböző teljes- és tanácsüléseket és ezek helyett a plénumbra ruházza ezt a jogot, hogy irányító utasításokat adjon az egységes joggyakorlat céljára, azoknak a konkrét határozatoknak az alapján, amelyeket az előtte tárgyalt ügyekben hoz. A plenum a Szovjet-Unió legfőbb bíróságának előjárójából, helyetteséből és a bíróság tagjaiból áll és az államügyész résztvétele is kötelező. A plenumot legalább minden két hónapban össze kell hívni.

Az új törvény 15. fejezete szabályozza a fellebbviteli jogot. A Szovjet-Unió legfőbb bíróságának és a szövetséges köztársaságok legfőbb bíróságának az ítéletei és határozatai kivételével

minden más bírósági határozat ellen az elítelt, a védője, a panaszosok, ezek érdekképviselői a törvényben meghatározott úton a felsőbb folyamodású bíróságnál, vagy az államügyészségnél fellebbezést nyújthatnak be.

A Szovjet-Unió alkotmánya a szovjet bíróságok szervezetét világosan és tömören körülírja.

Utalunk itt különösen az alkotmány 102. és következő szakaszaira.

A szovjet jogtudomány méltán büszke a bírósági szervezetre a Szovjet-Unióban elért színvonalára és méltán nevezi azt bírósági kultúrának. Lenin szerint a törvények uralmáért folytatott harcot össze kell kötni a kultúra emelkedéséért folytatott harccal. A Szovjet-Unióban ez a jogpolitikai elv a maga egészében megvalósult és a kultúrának az emberiség történetében szinte páratlan emelkedésével együtt a bírósági szervezet is oly magas fejlődési fokot ért el, mely alkalmassá teszi, hogy példaképpül szolgáljon más államoknak.

Dr. Kovács István

SZEMLE

A Kúria Ügyvédi Tanácsának a tagfelvétel tárgyában folytatott fellebbviteli gyakorlatát egyik korábbi számunkban már ismertettük. Az Ut 959/1946. számú, legutóbb meghozott határozat folytán újból foglalkoznunk kell ezzel a kérdéssel.

Az Ügyvédi Tanács ezúttal is felvenni rendelte az igazolási eljárás során vezető állásra alkalmatlannak ítélt minisztériumfőtisztviselőt, mert a határozatban kifejtett álláspont szerint az igazoló bizottság döntése önmagában nem akadályozza az ügyvédi névjegyzékbe való felvételnek.

Az indokolás arra utal, hogy a vezető állás betöltése a közhatalom személyes és közvetlen gyakorlásával jár együtt, a felsőbbségnek rendszerint csupán utólagos és nem mindig beható ellenőrzése mellett. Ebben a helyzetben megvan a lehetőség, hogy az ügyintézésnél az uralmon levő politikai irányzatnak nem megfelelő szempontok érvényesülhetnek a feltételezett ellentétes irányzattól befolyásolt személyrészéről. Ez a lehetőség egyáltalán nincs meg az ügyvédi gyakorlat körében. Itt ugyanis a tevékenység lényege az ügyfél jogvédelme ér-

dekeinek megóvását célzó bírósági és hatósági döntés kezdeményezésében és szorgalmazásában van. A döntés azonban a bíróság, illetőleg a hatóság megítélésétől függ és így a közhatalom intézkedésében megnyilvánuló érvényesülésének az ügyvéd csupán kezdeményező és szorgalmazó, de nem alkotó jelenlétére van szükség. Mindebből okszerűen folyik, hogy az igazolási eljárásnak elsősorban és főképpen politikai síkon mozgó szempontjai nem mindenben és nem feltétlenül azonosíthatók azokkal az érdekvédelmi célekkel, amelyeknek biztosítása végett a törvényhozó az egyébként szabad pályának tekintett és a politikai irányzatoktól független ügyvédség gyakorlását bizonyos feltételekhez kötötte.

A határozat rendelkező részével szemben táplált aggálynál csak a fentiekben ismertetett indoklás aggályosabb. Téves a határozatnak az a sarkalatos tétele, amely a vezető állásra alkalmatlanságot megállapító igazoló határozatot preventív célzatúnak kívánja beállítani, holott az igazolási joganyag alapján nem férhet kétség ahhoz, hogy az igazolás alá vont múltbani magatartásának értékelése jelenkezik a határozat minősítő tételében és az igazolás során

nem azért minősül pl. vezető állásra alkalmatlannak a közalkalmazott, mert az uralmon levő politikai irányzattal ellentétes irányzat által befolyásolt, hanem azért, mert egész magatartásának megvizsgálása alapján arra alkalmatlannak bizonyult.

A kifejtettektől függetlenül azonban sajnálatosnak tartjuk az ügyvédi hivatás jelentőségének azt a következetes lekicsinylését is, amely ebben és más már ismertetett — határozatokban abból folyóan jelenkezik, hogy ezekben a határozatokban bizonyítandónak az a tétel mutatkozott, hogy a vezető állásra alkalmatlanság az ügyvédi bejegyzést nem zárja ki. Az a kezdeményező és szorgalmazó jogkör, amit a Kúria az ügyvédnek tulajdonít, korántsem elégséges ahhoz, hogy az ügyvédi hivatás jelentőségét megfelelő módon jellemezze.

Mindezek a szempontok, de a B. listázások folytán küszöbön álló tömeges felvételi törekvések, most már halaszthatatlanná teszik az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának újjászervezését, mert csak az önkormányzat keretei között maradót fellebbviteltől remélhető a tagfelvétel tárgyában folytatott gyakorlat megfelelő alakulása.

Az Ítéletábrák döntőbizottsági gyakorlatából (7590/1945 M. E. rendelet)

Pp. szabályainak alkalmazása. Szünetelés. A döntőbizottság elnökének oly határozata, amely az eljárást érdemi elbírálás nélkül megszünteti, végzésnek tekintendő és felfolyamodással támadható meg. Megszüntetés a költségek előlegezésének elmulasztása miatt.

32. A döntőbizottság elnöke megtámadott végzésében a döntőbizottsági eljárást megszüntette és kötelezte az igénylőt, hogy a szakértői díjat és a döntőbizottsági tagok tárgyalási részvételi díját megfizesse, mert az eljárással kapcsolatban felmerülő költségeket a kérelmet előterjesztő igénylő ismételt felhívás ellenére nem előlegezte.

Ez ellen a határozat ellen adott be fellebbezést az igénylő.

Ámde a döntőbizottsági ügyekben irányadó 7590/1945. M. E. sz. r. 15. §-ának 1. bekezdése kizárólag a döntőbizottság által hozott határozat ellen használható fellebbezést szabályozza,

míg a döntőbizottság elnökének rendelkezései és határozatai elleni jogorvoslatról nem rendelkezik.

Bár az irányadó 7590/1945. M. E. sz. rendelet 12. §-a a döntőbizottsági eljárásban a Pp.-nek csupán a bizonyításra vonatkozó szabályainak az alkalmazását írja elő kötelezően,

mégis tiltó és ellenkező rendelkezés hiányában nincs akadálya annak, hogy ebben a kivételes eljárásban kiegészítő és kiegészítő jogszabályként a Pp. egyéb rendelkezései alkalmazást nyerjenek.

Ezért a döntőbizottsági elnök határozata ellen használható, de az idézett rendeletben nem szabályozott jogorvoslat tekintetében is a Pp. szabályai lehetnek csak az irányadók.

A Pp. 471. §-a értelmében fellebbezésnek ítélet ellen van helye, ítélettel pedig a Pp. 387. §-ának első bekezdése értelmében a bíróság akkor határoz, ha az ügy érdeme végeldöntésre alkalmas, minden egyéb esetben a Pp. 418. §-a értelmében végzéssel.

Ezek szerint az elnöknek olyan határozata, amellyel, mint a megtámadott határozattal is, az eljárást érdemi elbírálás nélkül megszünteti, csakis végzésnek tekinthető, mely ellen a Pp. 548. §-a alapján felfolyamodásnak van helye.

Erre tekintettel az ítéletábrák a döntőbizottság elnökének határozata ellen beadott fellebbezést a törvény értelmében felfolyamodásnak tekintette és mint ilyen vonta elbírálása alá.

Minthogy az ítéletábrák fentebb lerögzített álláspontja szerint az ezúttal felmerült és a 7590/1945. M. E. sz. rendelet által ugyancsak nem szabályozott szünetelés kérdésében is a Pp. rendelkezései alkalmazandók, de természetesen minden eltérés nélkül,

ennél fogva nincs kizárva annak lehetősége sem, hogy a döntőbizottság előtt folyó eljárás a Pp. vonatkozó 446. §-a szerinti szüneteljen, de csak az ott megjelölt feltételek fennforgása esetén, vagyis ha a felek a tárgyaláson nem jelennek meg, vagy a megjelent fél a tárgyalás megtartását nem kívánja.

Használó adott esetben a tárgyalás elnapolását, tehát érdemi elbírálást kérte,

ezért a szünetelés előfeltétele nem forgott fenn.

A tárgyalás megtartásának akadálya volt az, hogy a kérelmet előterjesztő igénylő a 30.800/1945. K. K. M. sz. r. 2. §-ában foglalt kötelező rendelkezés ellenére a döntőbizottság eljárásával kapcsolatban felmerülő költségeket felhívásra sem előlegezte,

a döntőbizottság elnöke pedig a költségek előlegezésére a tárgyalás megtartását kérő használót nem kötelezhette, mivel használó ebben az eljárásban önálló kérelmet nem terjesztett elő, csupán az igénylő visszaigénylésével szemben kérte az átvett árukészlet és üzleti berendezés általa kifizetett értékének megtérítését.

Az ügy ilyen állása mellett a döntőbizottság elnöke a törvénynek megfelelően járt el akkor, amidőn a költségek előlegezésének a hiányában és azért, mert az igénylő részéről megnevezett döntőbizottsági tag a tárgyaláson meg nem jelent,

az eljárást megszüntette s igénylőt a felmerült költségek megfizetésére kötelezte.

Az a támadás, hogy a határozatot a döntőbizottság egyik tagjának a távollétében szabálytalanul hozta meg, alaptalan és tárgyaltan, mert a fenti tényállás szerint a megtámadott határozatot nem a döntőbizottság, hanem annak elnöke hozta

Győri Tábla P. II. 306/1946/9. — 1946. április 30.

Közbenszóló határozat fogalma.

33. A döntőbizottság a jelen fellebbezést tárgyalva szolgáló 8. sorszámu végzésében igénylő cégnek a rendelet 1. §-ában körvonalazott igényjogosultságát anélkül, hogy az igényjogosultság második előfeltételét képező hátrányos átruházás meglétét is vizsgálata körébe vonta volna, megállapította azon az alapon, hogy az eladás időpontjában már érvényben volt jogfosztó rendelkezés folytán a hatóság igénylő céget iparának gyakorlásától megfosztotta és így igénylő cég joggal gondolhatott arra, miszerint sor kerülhet ipari berendezésének elvonására is, tehát lelki kényszer hatása alatt volt kénytelen eladni az ipari berendezését képező igényelt ingóságot.

Mivel a döntőbizottság ezúttal csak a kérelemmel fellépett cég igényjogosultsága tárgyában döntött és a visszaszolgáltatás, illetve az igénylő cég megtérítési kötelezettsége s annak mennyisége kérdésében az eljárás folytatását, illetve a határozathozatalt jelen döntésének jogerőre emelkedése utánra tartotta fenn, lényegében a Pp. 391. §-ában írt és az ügy érdemére tartozó közbenszóló határozatot hozott, mely határozat ellen fellebbezésnek van helye.

Ezért az ítéletábrák a döntőbizottság végzését közbenszóló határozatot és használó felfolyamodását fellebbezésnek tekintette, s annak elbírálására a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 15. §. második bekezdése értelmében szóbeli tárgyalást tűzött ki.

Szegedi Tábla, P. III. 229/1946. — 1946. május 24.

A csupán az előkérdésekben döntő határozat közbenszóló ítéletnek nem tekinthető, hanem az pervezető végzés. Így az ellen sem fellebbezésnek, sem felfolyamodásnak helye nincs.

34. A 4380/1946. M. E. sz. rend. 3. §-ának 2. bek. szerint a döntőbizottsági eljárásban csak az ügy érdemében hozott, az ügy érdemét eldöntő határozat ellen van helye fellebbezésnek.

A döntőbizottságnak a használó 5. sorsz. fellebbezésével megtámadott határozata azonban csak azt állapítja meg, hogy a távollévő igénylő részére kirendelt gondnoknak jogában van az igény érvényesítése végett kérelmet előterjeszteni.

A döntőbizottságnak ez a határozata nem tekinthető az ügy érdemében hozott határozatnak.

Ugyanis ilyen határozatnak csakis a Pp. 387., 388., 389. és 391. §-aiban említett végítélet, részítélet és közbenszóló ítélet tekinthető.

Kétségtelen, hogy a döntőbizottságnak megtámadott határozata végítéletnek vagy részítéletnek nem tekinthető. Nem tekinthető azonban közbenszóló ítéletnek sem,

mert a Pp. 391. §-ával kapcsolatban kialakult bírói gyakorlat szerint a közbenszóló ítéletnek csak az a határozat tekinthető, amely az érvényesített követelés jogalapjának a fennállását állapítja meg akként, hogy az ítélet meghozatalával már csak a mennyiség kérdése marad eldöntetlen. Az adott esetben azonban a döntőbizottság csak a felek vitás jogviszonyainak a minősítése, az igénylőnek az igény érvényesítésére vonatkozó jogosultsága és az igénynek a döntőbizottsági eljárás útjára tartozása, tehát csak előkérdésekben határozott.

A döntőbizottságnak ez ellen a határozata ellen fellebbezésnek helye nincs.

Minthogy azonban a 4380/1946. M. E. sz. rend. 3. §-ának 2. bekezdése a döntőbizottsági eljárásban hozott egyéb határozatok ellen felfolyamodást enged, ezért az ítéletábra a döntőbizottságnak ez ellen a határozata ellen a használó részéről 5. sorsz. alatt beadott és általa fellebbezésnek nevezett jogorvoslatot felfolyamodásnak tekintette.

Az ítéletábra álláspontja szerint azonban a döntőbizottságnak a megtámadott határozata tartalmára tekintettel csak a polg. perrendtartás szóhasználata szerint volt az eljárás folyamán hozott végzésnek tekintendő, amely az ügyet a végeldöntésre a követelés alapja tekintetében is csak előkészíti.

Mivel a 4380/1946. M. E. sz. rend. 3. §-ának 2. bek. alapján irányadó a Pp. 549. §-a, ennek értelmében pedig az eljárás folyamán hozott végzések ellen felfolyamodásnak csak akkor van helye, ha azt a törvény kifejezetten megengedi,

már pedig a döntőbizottság határozata tartalmára tekintettel nem tartozik azok közé a végzések közé, amelyek ellen a törvény kifejezetten felfolyamodást enged,

ezért az ítéletábra a felfolyamodást a rendsz. 3. rész értelmében hivatalból visszautasította.

Budapesti Ítéletábra P. X. 513/1946. — Budapest, 1946. május 6.

A döntőbizottságnak az a határozata, amellyel használónak azt a kifogását, hogy a felszámolónak az igény előterjesztésére joga nincs, elutasította, közbenszóló határozat, amely ellen fellebbezésnek van helye.

35. A döntőbizottság 7. sorszáma alatt hozott végzésében a hiányos cégálírás pótlását rendelte el, egyben elutasította a használó cégnek azt a kifogását, hogy a felszámoló csak a rendlet 1. §-a szerinti igény előterjesztésére joga nincs, vagyis a felszámolás alatt álló részvénytársaság igényjogosultságát megállapította. Kimondotta azt is, hogy az eljárást a végzés jogerőre emelkedése után fogja folytatni.

Mivel a döntőbizottság végzésében az igényjogosultság kérdésében foglalt állást és a kérelemben felsorolt vagyontárgyak visszaszolgáltatása, illetve az igénylő cég megtérítéskötelezettsége és annak mennyisége kérdésében az eljárás folytatását és a határozathozatalt végzésnek jogerőre emelkedése utáni időre tartotta fenn, lényegében a Pp. 391. §-ában írt és az ügy érdemére tartozó közbenszóló határozatot hozott, mely határozat ellen fellebbezésnek van helye.

Ezért az ítéletábra a döntőbizottság végzését közbenszóló határozatnak és a használó fellebbezésnek is megjelölt felfolyamodását kifejezetten fellebbezésnek tekintette, s annak elbírálására a 7590/1945. M. E. sz. rendlet 15. §. második bekezdése értelmében szóbeli tárgyalást tűzött ki.

Szegedi Tábla P. III. 209/1946. — 1946. május 24.

Jegyzet: A 34. és 35. sz. határozatok ellentmondók, azok közül a budapesti Ítéletábra döntése látszik helyesnek.

Döntőbizottság alakulása.

36. I. A 7590/1945. M. E. számú rendlet 10. §-a kötelezően előírja, hogy a döntőbizottság nem bírói tagjait a kereskedők és iparosok köréből kell kijelölni, a kereskedői, illetve iparosi minőség igazolásának módját azonban sem ez a rendlet,

sem pedig az annak végrehajtása tárgyában kiadott 30.800/1945. K. K. M. számú rendlet nem szabályozza. A döntőbizottsági tag igazolása tehát ily irányú rendelkezés hiányában nem tehető függővé az iparigazolvány bemutatásától, hanem a döntőbizottság elnöke a kereskedői, illetve iparosi minőség igazolásánál bármilyen alkalmas bizonyítékot is figyelembe vehet. Minthogy pedig az igénylő által bejelentett döntőbizottsági tag az iparosi minőségét közokiratokkal megfelelő módon igazolta, a döntőbizottság elnöke ezt a döntőbizottsági tagot jogszabálysértés nélkül mondhatta ki igazoltnak.

Megjegyzni azonban az ítéletábra, hogy a Pp. 316. §-a értelmében az ellenbizonyítás a közokiratokkal szemben is meg van engedve s azt a körülményt, hogy az első fokú eljáró döntőbizottság szabályszerűen volt-e alakítva, az eljárás egész folyamában, a 7590/1945. M. E. számú rendlet 15. §-ának 2) bekezdése értelmében e helyütt is irányadó Pp. 504. §. 1. pontja szerint még a fellebbezési eljárásban is hivatalból kell vizsgálni.

II. A 7590/1945. M. E. számú rendlet 10. §. (1) bekezdése szerint a döntőbizottság az elnökök kívül rendszerint 2 tagból áll, kik közül az egyiket az igénylő, a másikat pedig a használó jelöli ki. Ez alól a szabály alól csak akkor van helye kivételnek, ha további 2 tag kijelölését az említett rendlet 10. §-ának (4) bekezdése értelmében az igénylő és a használó együttesen kérelmezik.

Ezen eljárási jogszabály alkalmazásában a rendlet nem tesz különbséget a között, hogy az eljárásban egy igénylő áll szemben egy használóval vagy pedig hogy ugyanazon eljárásban esetleg több igénylő együttesen lép fel vagy az igénylő több használó ellen egyazon kérelemmel indítja meg az eljárást a 7590/1945. M. E. számú rendlet alapján.

Ezekben az utóbb kiemelt esetekben az érdekazonosság rendszerint vélelmezhető ugyan, különösen azok között, akik az igény érvényesítésével együttesen lépnek fel, de még azok között is, akik a visszakövetelt üzlethelyiségeket, illetve berendezési tárgyakat vagy árukészletet együttesen használják, azonban mégsem lehet kizárni a gyakorlati életben azt a lehetőséget sem, hogy az

együttesen igénylők vagy együttesen használók között az elbírálás alá vont kérdésekben esetleg érdekellentét mutatkozik. Még inkább előállhat az érdekellentét akkor, — mint a jelenleg elbírálás alatt álló esetben is — amikor a használók az üzlethelyiséget nem együttesen, mint társbérlo üzlattársak, hanem egyikük a másiktól szerzett jogon, mint főbérlo és albérlo, tehát mint közvetlen és közvetett használó (fő- és albirtokos) használják.

A döntőbizottsági tagoknak az említett rendeletekben megállapított számától és kijelölésüknek ott szabályozott módozataitól azonban még akkor sem lehet eltérni, ha a folyamatba tett eljárás adataiból az együttesen igénylők vagy együttesen használók közötti érdekellentét kétségtelenül meg is állapítható, mert erre a fentebb kifejtettek szerint a rendelet nem nyújt alapot. A rendelet keretei közt csupán csak arra van lehetőség, hogy az igénylők, illetve használók csoportja együttesen jelöljön ki 1—1 döntőbizottsági tagot s nem is lehet kétséges, hogy amennyiben a csoport egyes tagjai egymás között a kijelölendő személy tekintetében megegyezésre jutni nem tudnak, a döntőbizottság elnöke a csoport egyes tagjai között sem az eljáráshoz fűződő érdekek súlya sem egyéb körülmények mérlegelése alapján nem tehet különbséget s a csoport egyik tagjának az előterjesztését semmiféle alapon sem részesítheti előnyben a másikéval szemben.

Ily körülmények között pedig más megoldás nem lehetséges, mint az, hogy olyan esetben, amidőn a csoport tagjai (igénylők vagy használók) a kijelölendő döntőbizottsági tag személyére nézve egyező előterjesztést tenni nem tudnak, egymástól eltérő előterjesztésüket úgy kell tekinteni, mintha a csoport egyik tagja sem élt volna kijelölési jogával s alkalmazni kell a 7590/1945. M. E. számú rendelet 10. §-ának (2) bekezdésében erre az esetre előírt jogi következményeket. Olyankor tehát, amidőn az igénylők nem jelölik ki egyezően a döntőbizottsági tagot, a követelést érdemi intézkedés nélkül vissza kell utasítani, ha pedig az egyező kijelöléssel az elnök felszólításának közlésétől számított 8 napon túl a használók csoportja késik, helyette az elnök él a kijelölés jogával.

Minthogy azonban az eljárási jogszabályokat tartalmazó rendelet e részben hiányosak, a döntőbizottság elnöke akkor jár el helyesen, ha az alkalmazandó jogszabályokra az érdekelteket figyelmezteti s a jogkövetkezményeket csak akkor alkalmazza velük szemben, ha az együttes bejelentési kötelezettségnek a megszabott határidő alatt a figyelmeztetés ellenére sem tesznek eleget.

Minthogy pedig a döntőbizottság elnöke nem a fentebb részletezett jogszabályok szerint járt el akkor, amikor a használók által külön-külön kijelölt személyek közül mindkét használó részére a H. J. használó által bejelentett N. Z.-t ismerte el döntőbizottsági tagként.

Használó felfolyamodása folytán a döntőbizottság elnökének a végzését ebben a részében fel kellett oldani s a döntőbizottság elnökét a fentiek szerinti szabályszerű eljárás lefolytatására s újabb határozat hozatalára kellett utasítani.

Déreceni Tábla, P. I. 262/1946/9. — 1946. március 20.

Jegyzet: Úgy gondoljuk, hogy a R. szándéka szerint a kereskedői, ill. ipari minőségnek a fennforgását érdemben is kiterjesztőn kell megállapítani. A R. a szakszerűséget kívánja biztosítani; ezzel pedig kereskedelmi vagy ipari vállalat alkalmazottja épúgy rendelkezhetik, mint önálló kereskedő.

Üzlethelyiség visszabocsátása nélkül nincs helye beruházások megítélésének.

37. Üzlethelyiség visszabocsátása nélkül nincs helye beruházások megítélésének. Egyrészt helyben kellett tehát hagyni azt a rendelkezést, hogy a döntőbizottság a használót elutasította beruházási költségkövetelésnek egy részével, másrészt mentesíteni kellett az igénylőt a megítélt 6,390.000 P beruházási költségnek a viselése alól, a használót pedig — mert nyertes lett — az elsőfokú eljárás rész költsége fejében terhére rótt 75.000 és 88.000 P megfizetésének kötelezettsége alól, egyben pedig vesztesége következményeként az igénylőt kötelezni kellett, hogy a döntőbizottsági eljárásban a használó által előlegeztetett 250.000 P szakértői költséget neki térítse meg.

Budapesti Tábla, P. X. 673/1946. — 1946. április 3.

Közkereseti társaság kilépett tagjának az igénye.

38. Ha az igénylő csendes társ volt, az üzlet nem az ő tulajdona és az üzlethelyiség nem az ő bérleménye volt. De ha közkereseti társaság létesült közte és T. Ferenc között, az üzlethelyiség akkor sem őt illette külön, hanem az a társas cég volt. Ezért az igénylő azáltal, hogy kivált a társas cégből, nem vesztett üzlethelyiséget, mert hiszen az a társaság bérleménye volt. Ha az igénylőt sérelem érte a társas viszony felmondása következtében a társasági vagyon felosztása és az elszámolás, az őt illető vagyonrész kiadása körül, akkor ebből származó jogait szerződésük, valamint a kereskedelmi törvénynek a társasági tagok jogairól és a társaság felbontásáról szóló rendelkezései szerint érvényesítheti. Nincs helye azonban a 7590/1945. M. E. sz. rendeleten alapuló igény érvényesítésének, mert e rendelet alapján — az 1. § értelmében — üzlethelyiség visszabocsátását csak az kérheti, aki a tulajdonában (haszonélvezetében) levő vagy bérelt üzlethelyiséget vesztette el a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet vagy baloldali politikai magatartása miatt. Az igénylő azonban az előadottak értelmében nem vesztett üzlethelyiséget, hanem társasági tagsága színt meg.

Budapesti Tábla, P. X. 673/1946. — 1946. április 3.

Jogi személy (részvénytársaság) igényjogosultnak nem tekinthető.

39. A felek közötti vita annak a kérdésnek eldöntésére szorítkozik, hogy a rendelet 1. §-a értelmében az igénylő részvénytársaságnak van-e jogosultsága igényének döntőbizottsági úton való elbírálását kérni.

Az ítéletábla használónak a fellebbezési tárgyaláson előadott újabb védekezésével egyöntetűleg arra az elvi álláspontra helyezkedett, hogy igénylő, mint részvénytársaság, vagyis jogi személy, sem az alaprendelet, sem pedig az azt módosító és kiegészítő rendeletek értelmében nem bír igényjogosultsággal.

A 7590/1945. M. E. sz. alaprendelet 1. §-a szerint döntőbizottsági eljárás útján az üzlethelyiségnek, ill. a 7. §-hoz képest külön az üzleti

berendezésnek a használatól való visszabocsátását »az« igényelheti, »aki« azokat a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt stb. veszítette el.

A rendelet 8. §-a tüzetesen megjelöli azokat a természetes személyeket is, nevezetesen az üzlettársat, házastársat, gyermeket, szülőt, akik abban az esetben, ha az 1. §. szerint igényjogosult személy az igény érvényesítésében elháríthatatlan akadály miatt gátolva van, a *gátolt személy* helyett az igényt érvényesíthetik.

A 3060/1946. M. E. sz. rend. 1. §-ának 4. bekezdésében foglalt rendelkezés az igény érvényesítésében elháríthatatlan akadály által gátolt személy helyett igénylési jogosultsággal ruházta fel a fenti személyeken felül az unokát és testvért is, s közöttük a jogosultság tekintetében sorrendet is állapít meg.

A 4380/1946. M. E. sz. rendelet. 1. §-a a gátolt személy helyett fellépni jogosítottak körét ismét kibővíti azzal, hogy a gátolt személy elhalálozása esetén annak igazolt örököse is felléphet és pedig a fenti rendeletekben felsorolt hozzátartozókat megelőző sorrendben.

Mivel e rendelkezések szövege akkor, amikor a rendeletben szabályozott igény érvényesítésére feljogosítottakat megjelöli, kivétel nélkül és minden esetben csak *természetes személyekről* tesz említést, nem lehet kétséges, hogy a rendeletek alkotói kizárólag csak a jogfosztó rendeletek által sérelmet szenvedett *természetes személyeket*, illetve akadályoztatásuk vagy elhalálozásuk esetén ugyancsak *természetes személy* hozzátartozóikat kívánták felruházni azzal a jogosultsággal, hogy az elszenvedett sérelmet a rendeletekben szabályozott döntőbizottsági eljárás útján orvosolhassák, mert hiszen ha a jogi személyeket is felruházni kívánta volna ilyen joggal, ezt a szándékát legalább a megismételt pótrendeletekben feltétlenül kifejezésre juttatta volna.

Ezt a jogi állásfoglalást minden kétséget kizáróan alátámasztja az a tény, hogy a fenti rendeletekben szabályozott döntőbizottsági eljárás útján a jogfosztó rendeletek alapján előállott és orvosolni kívánt sérelmek (ipartól, foglalkozástól való eltiltás, állástól való megfosztás, üzlethelyiség felmondása, berendezés, áruraktár igénybevétele, deportálás stb.) legközvetlenebbül és legkíméletle-

nebbül a megkülönböztetett természetes személyeket érték, tehát csak ők és hozzátartozóik lehetnek jogosítva arra, hogy sérelmeiknek a leegyszerűsített döntőbizottsági úton minél előbb való orvoslását kérhessék és a megzavart jogrend egyensúlyának mielőbbi helyreállítása is csak az ilyen súlyos esetekben kívánja a sürgős orvoslást.

Alátámasztja továbbá ezt az elvi álláspontot az az adottság és szükségyszerű megfontolás is, hogy a jogi személyek, különösen részvénytársaságok esetében, ahol a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ában anyagi jogi előfeltételeknek fennforgása rendszerint csak bonyolult és hosszantartó bizonyítási eljárás útján állapítható meg, sőt például névre szóló részvénytulajdonosoknál meg sem állapítható és ahol egyébként is bonyolult jogi kérdések vetődhetnek fel, az igény elbírálására a gyors lefolyásának tervezett és jogtudás szempontjából rendszerint laikusnak minősülő ülnökökkel dolgozó döntőbizottsági eljárás nem alkalmas, s mivel a hátrányos megkülönböztetésből folyó sérelem itt nem közvetlenül, nem a teljes létalapja és személyisége tekintetében, hanem legtöbb esetben csak vagyonának kisebb része erejéig érintette a sérelmet szenvedett személyeket, ezért sérelmük orvoslása végett a döntőbizottsági úton való gyors eljárásra szükségük nincs.

Mivel a nem vitás tényállás szerint az igénylő cég részvénytársaság, vagyis jogi személy, s mivel jogi személy a kifejtettek szerint a döntőbizottsági eljárást szabályozó, ezideig hatályba lépett rendeletek értelmében igénylési jogosultsággal nem rendelkezik, — az ítéltábla a megtámadott végzést megváltoztatta s igénylő részvénytársaságot kérelmével elutasította.

Ezen elvi jelentőségű állásfoglalása után az ítéltábla feleslegesnek találta annak az eredetileg felvetett vitás kérdésnek az eldöntését, hogy vajjon a jogfosztó rendelkezések folytán előállott kényszerítő helyzet miatt kötötte-e igénylő az adásvételi szerződést s hogy ez a szerződés reánézve hátrányos volt-e.

Használó felfolyamodása, illetve fellebbezése sikere vezetett, miért is igénylőt a 30.800/1945. K. K. M. sz. rendelet 4. §-ának utolsó mondatához és a Pp. 508. §-ához képest a Pp. 425. §-a alapján a használó fel-

lebbezési eljárási költségében marasztalta.

Szegedi Ítéltábla P. III. 229/1946/12. — 1946. május 24.

Jegyzet: Ugyanígy: szegedi Tábla P. III. 209/1946. A határozatokat minden vonatkozásban téveseknek tartjuk. Amennyiben a törvény különbséget nem tesz, vagy a jogviszony természetéből különbségtétel nem folyik, a vagyonjogban a jogszabályok egyaránt vonatkoznak természetes és jogi személyekre. Abból, hogy a R. és az azt módosító és magyarázó jogszabályok a jogérvényesítésben gátolt személyek törv. képviselőinek és hozzátartozóinak aktorátusát szabályozzák, amely szabályozás természetes személyekre van szabva, sem a nyelvtani, sem a logikai értelmezés szabályai szerint nem következik, hogy a jogi személy — mert ügyében ez a kisegítő jogérvényesítés tárgyatlan — már maga sem érvényesíthet a R. alapján jogot. Szembeötlően téves az az érv is, hogy mert a jogfosztó rendelkezések »legközvetlenebbül és legkíméletlenebbül« a természetes személyeket érték (ami ténybelileg sem helytálló, miután köztudomás szerint a »zsidó« részvénytársaságok igazgatósági tagjait ugyanolyan »közvetlenül és kíméletlenül« deportálták és gyilkolták le és az Rt. üzletét éppen oly »közvetlenül és kíméletlenül« zárták be, mint a természetes személyeket, ill. azok üzletét) csakis utóbbiak lehetnek jogosultak jogaikat a döntőbizottsági eljárásban érvényesíteni: a R. ugyanis az 1938. V. 28-at követő sérelmek orvoslását biztosítja, az ezen időpontot követő első, a deportálások és gyilkosságok időszakát megelőző években pedig nehéz volna fokozati különbséget találni a zsidó természetes személy — kereskedőket és zsidó részvénytársaságokat ért jogsérelmek közt. Ami pedig a döntőbizottsági eljárásnak az érintett jogviszonyok elbírálására való alkalmasságát illeti: mi az ítéltáblákat minden jogi kérdés elbírálására alkalmasnak tartjuk és értetlenül állunk szemben a határozatokból kicsendülő »minority complex«-szel. Az pedig, hogy az érdekelteket a részvénytársasági formán keresztül ért sérelem valóban az esetek túlnyomó részében csak vagyonuk kisebb részében érintette-e, oly megállapítás, amelyet nagyon alapos statisztikai tanulmány után sem mernénk megkockáztatni, különösen Magyarországon nem, ahol a részvénytársasági forma az esetek nagyrésztében egy vagy kevés számú természetes személy vagyonának a burka csupán.

Utalunk a J. K. 5/6. száma ezen rovatának jegyzetére: arra, hogy a zsidótörvény végrehajtása során a kiterjesztő, a reparáció során viszont a megszorító értelmezés érvényesült. A 7720/1939. M. E. sz. rendelet 62. §-a megalkotta a zsidó részvény-

társaság fogalmát; a tárgyalt táblai határozatok viszont — nemcsak hogy kényszerítő logikai szükségesség nélkül, de szerintünk erőltetett okfejtéssel — ugyanezekről megtagadják a R. nyújtotta reparációt

Zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály fogalma. Okozottság.

40. *Tényállás.* K város az italmérő üzlet bérletét kedvezőbb ajánlatok beérkezése után felmondta és a megtartott versenytárgyaláson a bérleményt az addigi bérlő (igénylő) 1800 P-s ajánlatával szemben a 2100 P évi bért ajánló használói jogelődnek juttatta:

„Dr. S. J. tisztifőügyész tanuvallomásában megcáfolta az igénylőnek azt az előadását, hogy ő (dr. S. J.) annakidején azt közölte az igénylővel, hogy hiába is tenne újabb ajánlatot, úgy sem kapná meg a helyiséget. Dr. S. J. tanu vallomása szerint a felmondásnak bírósági irataiból sem tűnik ki, »semmi olyan, ami érintené az igénylőnek felekezeti jogállását«. Nem szolgáltatott ilyen adatot a kihallgatott tanuknak — dr. S. J. tisztifőügyésznek, L. P. polgármesterhelyettesnek és dr. K. Z. városi tanácsnoknak — a vallomásai sem. A tanuk K. város közigazgatásának vezető férfiai — nem tudnak a felmondás okáról. Dr. S. J. azt vallotta, hogy a polgármester által a felmondásra adott utasítás indokát akként tudja elbírálni, »hogy ő (t. i. a polgármester) kimondott antiszemita elvű ember volt, aki elhatározta, hogy a város tulajdonában lévő bérházakban üzlettel bíró zsidókat a bérletből mind eltávolítja«. L. P. tanu pedig azt vallotta: »Csupán általánosságban tudok annyit mondani, hogy az első zsidótörvény megjelenése után a város intéző köreiben is kialakult bizonyos zsidóellenes hangulat és feltételezhető, hogy az igénylővel szemben használt felmondásnak is ez lehetett a háttere.« Ezt tanúsító tárgyi adatot azonban egyikük vallomása sem tartalmaz. Tárgyi adat nélkül pedig a tanuk véleménye és feltételezése annál kevésbé szolgálhat ilyen megállapítás alapjául, mert mindhármuk vallomása szerint K. városa csak később, egy-két év múlva gyakorolt hátrányos megkülönböztetést a korlátozó jogszabályok alá eső személyekkel szemben

és a városi bérleteknek ez okból való felmondása csak későbbi időben kezdődött, továbbá, mert ezek a város vezetőségéhez tartozó tanuk egybehangzón vallották, hogy a város rossz anyagi helyzete miatt az volt a törekvés, hogy fokozzák a város jövedelmét. E tanuk vallották azt is, hogy béremelési szándék esetében szokás volt felmondás előtt a régi bérlőt felhívni a bér felemelésére.

Az adott esetben ez is megtörtént, mert a 3411/1939. V. sz. határozattal az ajánlattevőket, köztük az igénylőt, meghallgatásuk végett megidézték, 1939 február 16-ára. Mindezekből az állapítható meg, hogy az igénylő bérletének felmondása jövedelmezőbb bérbeadás érdekében történt.

Tévesen állapította meg tehát a döntőbizottság, hogy az igénylő az üzlethelyiséget a zsidókra nézve hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt vesztette el, annál is inkább téves ez, mert ebben az időben — 1939. év első negyedében — az üzlethelyiségek bérlete tekintetében még nem volt a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály, hanem csak két évvel később jelent meg az 5777/1941. M. E. sz. rendelet, amely az üzlethelyiségek felmondását korlátozta, de a zsidókra nézve meghagyta a szabad felmondás lehetőségét.”

Budapesti Ítéltábla, P. X. 617/1946. — 1945. április 10.

41. A zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet és az igénylőre hátrányos üzletátruházási szerződés megkötése között az okozati összefüggés a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ának alkalmazásában mindazokban az esetekben vélemezendő, amelyekben az üzletátruházási ügylet az említett jellegű jogszabályok hatályosulásának ideje alatt, vagyis 1938. évi május hó 28. napja után jött létre és ez az ügylet megkötésének oka lehetett, más olyan körülmény pedig nem állapítható meg, amely az üzletátruházási ügylet megkötésének okául szolgálhatott volna.

Budapesti Ítéltábla, P. X. 716/1946. — 1946. május 2.

42. Az 5777/1941. M. E. sz. rendelet a zsidókra nézve hátrányos

megkülönböztetést tartalmazott, mert az üzlethelyiségek felmondását általában korlátozta, kivéve a zsidókra nézve felmondást, amely továbbra is korlátlanul szabad maradt. A felmondás pedig az adott esetben az 5777/1941. M. E. sz. rendelet által teremtett, s a zsidókra nézve hátrányos helyzetben történt. Ez állapítható meg a budapesti központi járásbíróóság P. XVI. 531.322/1942. sz. iratai alapján abból, hogy a felmondás indokolás nélkül történt, ellentétben a használatnak azzal az állításával, hogy a bérbeadó azért mondott fel az igénylő fiának, mert ez három hónapon át nem gyakorolta az iparát. A perben ugyanis említés sincsen arról, hogy a felmondás ebből az okból vagy valamilyen más olyan okból történt, amely a felmondást a bérlő zsidó voltától függetlenül, mindenkivel szemben lehetővé tette. Az ítéltábla tehát, mint célra nem vezetőt, mellőzte a használó által kért bizonyítás felvételét arra, hogy a felmondás az ipar nem gyakorlása miatt történt, annál is inkább, mert az igénylő fia a felmondás ellen ebben az esetben sem védekezhett volna az 5777/1941. M. E. sz. rendeletnek a zsidókra nézve hátrányos megkülönböztetést tartalmazó, ismertetett rendelkezése miatt. Ekként a korlátozó jogszabályok által előidézett helyzet legalább is együttműködő oka volt annak, hogy az igénylő fia elvesztette az üzlethelyiséget.

Nincs jelentősége annak, hogy a felmondás megtörténte után az igénylő vagy a fia már a felmondási határidő lejártá előtt átadta a helyiséget és ezért, valamint a berendezésért ellenértéket is kapott, mert a helyiséget — a hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzet miatt — utóbb mindenképpen ott kellett volna hagynia. Az idevonatkozóan ajánlott bizonyítást is mellőzte tehát az ítéltábla, mert a döntésen ez a körülmény sem változtathat.

Bpesti Ítéltábla, P. X. 1039/1946. — 1946. április 16.

43. Az ítéltábla tényként állapította meg, hogy az igénylő — és távollévő férje — a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán akadályozva volt abban, hogy a P.-út 23. sz. ház padlásterében felállítani kívánt szövőzem helyiségeinek bérlete tekin-

tetésben bérlőként lépjen fel, valamint abban is, hogy az ehhez az üzemhez szükséges iparigazolványt megszerezze, ezért társult a korlátozó rendelkezések hatálya alá nem eső használóval, aki ilyenképpen a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályokra visszavezethető módon jutott abba a helyzetbe, hogy szerinte valóságos üzlettársként, az igénylő szerint csak ú. n. strohmanként — az üzemben és a helyiségbe bekerült. Az így előállott helyzetnek a felhasználásával tudta a használó az igénylőt a helyiségtől távoltartani, annak a saját részére való használásában megakadályozni olyan időben is, amikor az igénylőnek már nem állott jogi akadály az útjában atekintetben, hogy az üzemet a saját neve alatt folytathassa, illetve a helyiség bérlőjeként fellephessen.

Ilyen tényállás mellett tehát megvan az okozati összefüggés a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet és az üzlethelyiségnek az igénylő által történt elvesztése között, az „elvesztés”-t ebben az esetben akként fogva fel, hogy az igénylő az üzlethelyiséget nem akkor vesztette el, amikor a használó a közöttte és az igénylő között létrejött megállapodás értelmében oda bekerült, mert hiszen addig, amíg a használó „strohman”-ként a helyiségben benn volt, közvetett birtokosként, a használon keresztül az igénylő is birtokban volt, hanem az igénylő a helyiséget akkor vesztette el, amikor a használó a közöttük létrejött megállapodás tartalmával és céljával ellentétben az igénylőt a helyiség birtoklásából és használatából kizárta, illetve őt attól távoltartotta. Az pedig, hogy ezt a használó egyáltalában megtehetette, a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok következtében előállott annak a helyzetnek a folyamánya volt, amely őt — ha csak társként vagy strohmanként is — az üzlethelyiség használatához hozzájuttatta. Ezért az ítéltábla a döntőbizottság határozatát helybenhagyta. Bpesti Ítéltábla, P. X. 514/1946. — 1946. április 17.

44. A helyiség visszaadására irányuló kérelemmel kapcsolatban a K. F. cég előadta, hogy a vitás helyiséget a ház tulajdonosa az 5777/1941. M. E. sz. rendeletnek a

zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó 9. §-a alapján mondta fel a P. L. kft.-nek és adta ki a K. F. cégnek. A P. L. kft. ennek ellenére bennmaradt a helyiség egy részében, mert a K. F. cég azt átengedte neki.

A K. F. cég birtokába került helyiségrészt azután a közigazgatási hatóság az 1945. év március vagy április havában jogerőre emelkedett határozatával visszajuttatta a P. L. kft.-nek.

Ezt a visszajuttatott helyiségrészt igényli most a K. F. cég azon az alapon, hogy a P. L. kft.-nek van más üzlethelyisége is és erre a helyiségrészre nincs szüksége.

Az igénylő a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 9. §-ában említett döntőbizottsági eljárás útján a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt vagy baloldali politikai magatartása miatt elvesztett üzlethelyiségét követelheti vissza.

A K. F. cég — saját előadása szerint — nem a zsidóellenes jogszabályok folytán előállott helyzet miatt, sem baloldali politikai magatartása következtében vesztette el üzlethelyiségét, hanem egy — 1945. évben, tehát a zsidóellenes jogszabályok hatályának megszűnte után — hozott közigazgatási határozat folytán. Ezért igénye nem tartozik a döntőbizottság elé.

Nem léphet fel a döntőbizottság előtt K. F. cég mint használó sem a 3060/1946. M. E. sz. r. 1 §. (6) bekezdése alapján ezzel a követeléssel, mert a rendelet egész tartalmából következik, hogy a helyiség megosztására vonatkozó igény nem érvényesíthető a helyiség visszabocsátására irányuló igénytől elkülönítve önálló követelésként.

Az előadottak szerint K. F. cég igénye nem tartozik a döntőbizottsági eljárás útjára.

Budapesti Ítéltábla, P. X. 561/1946. — 1946. május 18.

Beruházások.

45. A használó beruházásai nem olyan szükséges és hasznos beruházások, amelyeknek az értékét az igénylő köteles megtéríteni. A használonak a beruházások megtérítése iránt támasztott követelésével való elutasítását tehát az ítéltábla szintén helybenhagyta. Nem követel-

heti a használó a bontás és az elszállítás költségeit sem, mert ennek a megtérítésére a 7590/1945. M. E. sz. rendelet és a többi idevonatkozó jogszabály nem ad alapot.

Bpesti Ítéltábla, P. X. 1039/1946. 1946. április 16.

Szemelvények a Kuria ügyvédi Tanácsának gyakorlatából

I. 65. életévét betöltött ügyvéd újbóli bejegyzésének megtagadása

Az Ürt. 46. §-a szerint nem lehet felvenni az ügyvédek névjegyzékébe azt az ügyvédet, aki a felvétel kérésekor életének hatvanötödik évét betöltötte. De ez a rendelkezés nem vonatkozik arra, aki a felvétel kérése előtt valamelyik ügyvédi kamarában az ügyvédek névjegyzékébe már be volt jegyezve.

Ezen alapon kérte egy ügyvéd 133/1945. sz. a. újból való felvételét a budapesti ügyvédi kamarába. A kamara a felvételt megtagadta következő indokolással:

Az iratok tartalma alapján tényként állapítható meg, hogy folyamodó, aki 1877 június hó 30-án született, az ügyvédek névjegyzékébe 1904-ben jegyeztetett be. 1905-ben folyamodót önkéntes lemondás folytán az ügyvédek névjegyzékéből törölték. Azóta részben mint kereskedelmi alkalmazott működött, részben mint borkereskedő tagja volt közkereseti társaságnak, majd amikor a szóban lévő közkereseti társaság részvénytársasággá alakult át, a részvénytársaságnak, illetve jogutódjának volt 1939 november hó 19-éig igazgatósági tagja. Előadása szerint 1940 óta magánzó.

Fenti tényállás alapján a felvételre irányuló kérelem megtagadandó volt. Az Ürt. 46. §-ának 1. pontja értelmében nem lehet felvenni az ügyvédek névjegyzékébe azt, aki a felvétel kérésekor 65. évét betöltötte. Ugyanezen §. utolsóelőtti bekezdése értelmében ugyan nem vonatkozik ez a rendelkezés arra, aki a felvétel kérése előtt valamelyik ügyvédi kamarában az ügyvédek névjegyzékében már be volt jegyezve, a bizottság álláspontja szerint azonban nem tulajdonítható ennek a rendelkezésnek olyan érteleme, hogy ennek alapján 41 évi szünetelés után a 65. életévét betöltött folyamodó az ügyvédek névjegyzékébe

felvehető legyen. Az elmúlt 4 évtized alatt a jogrendszer ismételt mélyreható változáson ment keresztül. Nem tekinthető ezért az ügyfelek lelkiismeretes képviselőre alkalmasnak az az ügyvéd, aki egy éves gyakorlat után a kamara névjegyzékéből töröltetett és abba való felvételét csupán 41 év múlva kérelmezi.

A Kúria Ügyvédi Tanácsa a kamara határozatát 469/1945. sz. alatt indokainál fogva helybenhagyta.

A Kamara és az Ügyvédi Tanács határozatai ellentétben állnak a törvény szavaival. Mégis azt kell mondanom, hogy a döntés helyes, mert megfelel a törvény szellemének, intencióinak.

Hiba az, hogy a törvény minden korlátozás nélkül megengedi a 65 éven felüli ügyvédnek újból való bejegyzését, ha már egyszer be volt jegyezve. A törvényt előkészítő ankéteken indítványoztam, hogy hosszabb szünet után 65 éven felüli ne legyen újból bejegyezhető. A Kamara és az Ügyvédi Tanács döntései mutatják, hogy ez lett volna a helyes szabályozás. Nem kívánatos, hogy a gyakorlat a törvény világos szavaival szembehelyezkedjék. Különösen fájdalmas ez, ha aránylag fiatal törvényről van szó. Mégis adott esetben a döntés megfelel a közérdeknek, mert nem lehet ügyvédi gyakorlat folytatását megengedni annak, aki igen rövid ideig tartó gyakorlat után töröltette magát és azután negyven évig kereskedni, tehát az ügyvédi foglalkozástól teljesen idegen területen működött.

II. Munkaképtelenség címén törölt ügyvéd újabb bejegyzése

Az ü. R. 57 §. 4. pontja szerint törölni kell az ügyvédek névjegyzékéből az ügyvédet, ha az ügyvédség gyakorlására betegség vagy testi fogyatkozás miatt tartósan vagy végképpen képtelenné vált.

A Kamara egy munkaképtelenség címén törölt újrafelvételi kérelmét elutasította. A Kúria ügyvédi Tanácsa a határozatot megváltoztatva, 462/1945. sz. a. elrendelte az újrafelvételt következő indoklással:

A megfellebbezett határozat indoklása szerint a folyamodó jelenlegi munkaképességét illetően becsatolt tisztiorvosi bizonyítvány

megállapítását azért nem lehet figyelembe venni, mert megelőzően az 1940-ben kiállított hatósági orvosi bizonyítványban igazolt betegségei következtében egészségi bántalmai olyan természetűek voltak, amelyek köztudomás szerint az életkor előhaladásával még rosszabbodnak.

A Kúria ügyvédi tanácsának az álláspontja szerint azonban a folyamodó által becsatolt, 1945 augusztus 9-én kiállított tisztiorvosi bizonyítvány tartalmát — mint közhatósági orvos szakzszerű megállapítását — arról, hogy »éveinek megfelelő jó munkaképessége fennáll«, mindaddig irányadónak kell tekinteni, amíg annak bizonyító erejét a Pp. 316. §-a értelmében figyelembe veendő és a Pp. 270. §-a szerint mérlegelendő adatok le nem rontják.

Az adott esetben ellenkező irányba vezető megállapításhoz alkalmas adatok hiányában a rendelkező rész értelmében kellett tehát határozni annál is inkább, mert az a körülmény, hogy a 78 éves folyamodó ilyen szívósan ragaszkodik az ügyvédi hivatáshoz visszatéréshez, arra is utal, hogy a mostani rendkívül nehéz megélhetési viszonyok között az ügyvédi tevékenység folytatása nélkül nem képes magát fenntartani. Nem lenne ennél fogva összhangba hozható az ezúttal alkalmazást igénylő méltányosság követelményeivel sem az, hogy az egyébként is nem feltétlen akadályként mutakozó gátló körülmények ne kivételes méltánylással mérlegeltesse és folyamodónak, aki ha beteges is, de munkaképes, az eredetileg élethivatásul választott ügyvédi gyakorlat körében való újbóli elhelyezkedése útján biztosíttassék a megélhetése.

* * *

Egy másik ügyvéd felvétele ügyében az Ügyvédi Tanács a Kamara elutasító határozatát 467/1945. sz. a. feloldotta következő indoklással:

A Kúria a budapesti ügyvédi kamara tagfelvétel tárgyában eljáró bizottságának határozatát feloldja és bizonyítás kiegészítését rendeli el abban az irányban, hogy a bizottság hívja fel a fellebbezőt annak a körülménynek hatósági orvosi bizonyítvánnyal leendő igazolására, miszerint az 1940 december 9-én kiállított orvosi bizonyítványban az ügyvédi foglalkozást gátló

és részletesen felsorolt betegségi tünetek már nem állanak fent.

A fellebbező által fellebbezéshez csatolt s 1945 szeptember 3-án kiállított tisztiorvosi bizonyítvány arra nézve ugyanis megnyugtató bizonyítékul annál kevésbé szolgál, mert az kifejezetten nem utal a munkaképtelenséget előidéző és az 1940 december 9-én kiállított orvosi bizonyítványban felsorolt gátló okok megszüntére.

Nem tartom szerencsésnek az ügyvédi Tanács indoklását, hogy a 78 éves újra felvételt kérő esetében figyelemmel van arra, hogy a magas korban levő szívósan ragaszkodik az ügyvédi hivatáshoz való visszatéréshez, továbbá, hogy a határozat hangsúlyozza a nehéz megélhetési viszonyokat és ezzel kapcsolatban azt, hogy ez okból az ügyvédi tevékenység folytatása nélkül nem képes magát fenntartani. A törvény szerint csak tartósan munkaképtelen ügyvéd törölhető. Az orvostudomány mai állása mellett elképzelhető, hogy egy 78 éves ügyvéd, aki 1940-ben, tehát 72 éves korában munkaképtelen volt, munkaképes lett még ha (a Kamara indoklása szerint) 72 éves korában egészségi bántalmi olyan természetűek voltak is, melyek köztudomás szerint az életkor előrehaladásával még rosszabbodnak.

A munkaképesség visszatérését azonban orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni, amint ezt az Ügyvédi Tanács a másik esetben elrendelte. Közérdekbe ütköznék és súlyos visszaélésekre adna alkalmat, ha tartósan teljesen munkaképtelen ügyvédek újból bejegyeztethetnék magukat. A multban gyakori volt, hogy nem teljesen munkaképtelen ügyvéd a közteherhektől való szabadulás céljából munkaképtelenség címén töröltette magát. Az ilyen esetekben könnyű újabb orvosi bizonyítvánnyal igazolni, hogy a munkaképtelenség nem bizonyult tartósnak.

De a valóban teljes munkaképtelenség esetén, ami az ügyvédi foglalkozásnál úgyis csak ritkán állapítható meg, méltányosság alkalmazásának nincs helye, mert ez a közérdekbe ütköznék.

T. M.

A Magyar Jogászegylet magánjogi szakosztálya és civiljogi szemináriuma május 17-én együttes ülést tartott, amely a földbirtokreformmal kapcsolatos örökjogi kérdések-

kel a földreform következtében bekövetkezhető földbirtokfelaprózódással kapcsolatos öröklési jogi problémákkal foglalkozott. A kérdést *Dr. Beck Salamon* vetette fel. *Dr. Beck Salamon* előadásában utalt arra, hogy törvényes ingatlanöröklési rendünk megfelelt régi birtokmegosztásunknak, azonban az e téren a földreform következtében beállott gyökeres változásnak az öröklési rend megváltoztatásával kell járnia. A földbirtokok elaprózódásában rejlő veszély azelőtt is tükröződött itt-ott jogéletünkben, ma azonban akuttá vált. A termelés érdeke a földbirtok osztódásában egy bizonyos ponton »megállj!»-t parancsol, ezt túllépni akkor sem szabad, ha a megoldás másként nem képzelhető el, mint az egyik örökös társ kényszerű kedvezményezésével.

Miután alapvető gazdasági szempontok parancsolóan ezt kívánják és mert Magyarországon aránylag kevés végrendelet készül, így a végrendelet intézménye nem megfelelő korrektívuma a törvényes öröklés szabályainak, fennálló törvényes öröklési rendünkön változtatni kell.

A legegyszerűbb és leggyökerebb megoldás az volna, ha a törzsöröklési rendszerre térnénk át. Az, hogy ezt a gondolatot annakidején éppen demokratikus oldalról támadták, mert tartottak tőle, hogy az hitbizományokat, így örökös arisztokráciát termel, nem jelenti azt, hogy ez a gondolat ma, a mai körülmények közt, a kisbirtokosokra alkalmazva is antidemokratikus, hiszen a kisbirtokosság megerősödése várható tőle.

A ma hatályban lévő külföldi törvénykönyvek ilyen messzire nem mennek; a svájci polgári törvénykönyv szerint pld. bármely örökös társ jogosult ú. n. landwirtschaftliches Gewerbe létesítését kezdeményezni a bíróságnál, míg örökös társait hozadéki értékben, vagy a forgalmi érték $\frac{3}{4}$ részében számíttva pénzben elégítse ki.

A hozzászólók valamennyien hangzottak, hogy mennyire szükséges volt Beck Salamonnak ez a kezdeményezése, de voltak közöttük olyanok, akik — bár elismerték a probléma akut voltát — a törvényes beavatkozást fölöslegesnek tartották. *Navratil Akos* szerint a kérdésnek a jelenlegi kialakulatlan helyzetben való tárgyalása időelőtti, nem látható előre, hogy ezt a mai magán-

tulajdoni rendet nem fogja-e esetleg az ingatlanok tekintetében a kollektív tulajdon valamilyen formája felváltani. Ettől eltekintve a legfőbb problémát abban látja, hogyan fogja az ipar felvenni tudni az oda kidobott agrár felesleget; ha tehát a mezőgazdaságban megoldjuk a kérdést, az áttolódik az ipari térre. *Villányi Pál* a földbirtokreform intézkedéseivel és intenciójával indokolja felfogását: a reform rendelkezései fennálló örökösödési rendünkre épülnek, tehát a reform azon sommás változtatást tenni nem akart, szándéka pedig a földműves nép földhözjuttatása, ami két emberöltő alatt teljesen meghiúsulna, ha az ingatlanöröklési rendet megváltoztatva a földműves tömegeket ismét megfosztanók a földektől. *Móra Mihály* szerint pedig kár volna kogens szabályozással elébevégni a földhözjuttatottak közötti természetes kiválasztódásnak; nem biztos, hogy felaprózódásnak nézünk elébe, hiszen a tehetségesebb, szorgalmasabb hozzászerezhet földjéhez.

Bizonyos mértékig átmeneti állapontot foglalt el *Alföldy Dezső*, *György Ernő* és *Glücksthal Andor*. *Alföldy Dezső* hosszú örökjogi bírói működése során azt tapasztalta, hogy azért kevés a végrendelet, mert a közfelfogás helyesli fennálló öröklési rendünket és hogy kötelesrészt szorítás, vagy általában valamelyik ivadék kedvezményben részesítése, hátránnyal sujtása csak személyi okokból szokott előfordulni. Így minden olyan jogszabálynak, amely valamelyik örökös társat a többivel szemben kedvezésben részesíti, a gazdatársadalom hathatós ellenállásával kell számolnia; Németországban legalább is ez történt az Erbhof intézményének bevezetésekor, pedig ott az ipar jóval felvevőképesebb volt, mint hazánkban, bár a mezőgazdasági ipar fejlesztése itt is sokat segíthetne ebben az irányban.

György Ernő és *Glücksthal Andor* csupán egy kérdéscsoport kis szelvényének tekinti a felvetett kérdést. *György Ernő* szerint itt tulajdonképpen egész ingatlanforgalmi jogunk kérdése vetődött fel és a rendezésnek az örökjogi vonatkozások mellett pl. az összevásárlási, ajándékozási, megterhelési, hitel-, árverési stb. kérdésekre is ki kell terjednie. Példá erre az az általánosan előforduló eljárás, hogy ha a gazda halála utánra

is egy kézben akarja megtartani birtokát, még életében kikötmény ellenében elajándékozza azt a kiszemelt utódnak. Ez a megoldás pedig az intenzitás rovására megy. Általában a termelési intenzitás szempontja az elaprózódás megakadályozása mellett szól, viszont az intenzitás növelése, amellet, hogy a mezőgazdasági nemzeti vagyont növeli, az életképes birtokminimumot csökkenti. Mégis ilyen minimum létezik és respektálandó; ugyanis az a birtok, melynek hozadéka nem haladja túl az azon a vidéken szokásos mezőgazdasági munkabért, semmiesetre sem darabolható tovább. A gazdasági szempontok mellett azonban figyelembe veendő a pszichológiai vonatkozások is, úgy, hogy a kérdésnek kogens szabályokkal való rendezése aggályosnak látszik. *Glücksthal Andor* rámutatott arra, mennyire befolyásolja a birtokminimum kérdését pl. az, hogy a földművelést fő- vagy mellékfoglalkozás gyanánt űzik-e, mint pl. az iparosodott Badenben, ahol 6–8 m²-ig száll le a minimum, vagy az, hogy mennyire érvényesül a szövetkezés energiája, minő termelési átállítódás következik be, stb. Ami szorosan magát a felvetett kérdést illeti, igazat adott *Alföldy Dezső*nek, hogy népünk végrendelezéstől való idegenkedésében nagy szerepe van annak, hogy a közfelfogás helyesli a fennálló öröklési rendet. Lehet, hogy az előállott új helyzetben ez meg fog változni, itt-ott ez a változás végrendeletekben is meg fog nyilatkozni és akkor majd itt lesz az ideje az új jogi szabályozásnak. Addig azonban nem lehet feladatunk az apriorisztikus jogi rendezés.

Konkrét megoldási javaslatot tett *Vincenti Gusztáv*. Kifejtette, hogy olyan problémát kell itt megoldani, amelynél az érvek és ellenérvek egyaránt alaposak. Egyik oldalon áll a termelés érdeke, amely egy bizonyos ponton túl nem engedi a földet osztani, a másik oldalon fennálló öröklési jogunkkal egyező communis opinio, amely abból a természetes szülői érzületből fakad, amely a vagyonnak az ivadékok közti egyenlő felosztását kívánja. A megoldásnak tehát a középúton kell haladnia. Ilyen középúton járó megoldás volna a Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének javaslatában foglalt szabályozásnak — némi kiegészítésekkel — törvényerőre emelése. Egy

bizonyos mértéket meg nem haladó birtok teljes egészében az egyik, jogszabályilag sematikusan kijelölt örökösársnak jutna, ő aztán hozadéki értékben, vagy ha ez nem lehetséges, svájci mintára a forgalmi érték $\frac{3}{4}$ része értékében elégitse ki a többi örökösársat hosszabb időre szóló nem túlságos megterhelést jelentő törlesztés útján. A lebonyolításra altruista pénzügyi szolgálatnak, melyek tőkét tartalékolnának arra az esetre, ha katasztrófális termés, elemi csapások, erőhatalom folytán az ilyen törlesztésekre moratóriumot kellene adni.

Nizsalovszky Endre javaslatára meszebb megy, viszont semminemű kogens szabályozást nem tartalmaz. Nizsalovszky Endre nincs azon a véleményen, hogy azért végrendekezik a gazdatársadalom oly ritkán, mert a közfelfogás helyesli a fennálló törvényes öröklési rendet. Ellenkezőleg: Mattyasovszky kutatásai rámutattak a kiházasítás intézményének elterjedt voltára, egyes székei vidékeken ősi idők óta a törvényes öröklési rend ellenére és végrendekezés nélkül is kivételt szinte egyáltalán nem ismerő módon divó elsőszülöttségi öröklés szokására az ingatlanok tekintetében. Ezenkívül azonban az egyke is tiltakozás a föld feldarabolása ellen, az ellen, hogy a 20 holdas középbirtokos négy gyermeke 5—5 holdas törpebirtokossá legyen. A végrendekezés mellőzésének igazi oka a halál gondolatától való irtózás és az ősi passzivitás, amely a jogalkotók nagyobb hozzáértésébe vetett hitből is fakad és nem utolsó sorban az, hogy az örökhagyó valóban nem szívesen részesíti előnyben egyik gyermekét a többi rovására, ha ehhez az ő aktív cselekvése szükséges. Ha azonban a jogalkotó cselekszik helyette, szívesen veszi.

Igy tehát a következőket ajánlja: annak biztosítására, hogy törvényes öröklés jogcímén valamely hagyatékhöz tartozó ingatlan a termelés érdekeit sértő minimumnál kisebb darabra ne osztódjék, kísérletképpen az ilyen hagyatékok tekintetében a törvényes öröklési rendet oda kell módosítani, hogy az ilyen ingatlan teljes egészében az egyik örökösársnak jusson, míg a többi — ha csak az ő jutójuk a hagyatékok egyéb alkatrészeiből ki nem kerül — szoríttassék a törvény erejénél fogva a köteles részre. Míg tehát fennálló törvényes

öröklési rendünk szerint az utódok egyenlően örökölnék és a köteles részre szorításhoz kell végrendelet, ezután — kísérletképpen, mielőtt a cogens szabályozás útjára lépünk — fordítsuk meg a viszonyt az ilyen ingatlanhagyatékok tekintetében: a törvényes öröklés rendjén szoríttassanak az ivadékok egy kivételével kötelesrészre és az egyenlő felosztáshoz kívántassék meg végrendeleti intézkedés.

Az intenzitás növelése ugyanis egymagában nem megoldás, mert ugyanakkor, amikor a fejlődés folytan ugyanannyi ember megélhetéséhez kisebb darab föld szükséges, ugyanakkor egy ugyanakkora föld darab megműveléséhez már kevesebb munkáskéz kell. Legfőbb feladatunk és kötelességünk abban áll, hogy az így a földről kiszorulóknak kellő megélhetését, sőt megfelelő társadalmi elhelyezkedését biztosítsuk, hogy ne legyen eleve bizonyos, hogy ezek lesznek a szerencsétlenebbek és nem esetleg azok az ivadékok, akik a földet örökölték.

A vita során Teller Miksa rámutatott arra, hogy a végrendekezés formalisztikus volta, a holográf végrendeleti forma háttérbeszorítása milyen súlyos terhet ró a gazdatársadalomra és hogy azt valaminő formában orvosolni kell.

A szakosztályokban ez a gondolat igen nagy visszhangra talált, úgy, hogy Nizsalovszky Endre elnök indítványára elhatározták, hogy felterjesztéssel fordulnak az igazságügyminiszterhez abból az alkalomból, hogy törvénytervezet fekszik előtte a családtagok törvényes öröklésének a nagyszülői parentelára való korlátozása tárgyában és felhívják figyelmét arra, hogy a törvényes öröklés megszorításával egyidejűleg itt volna az ideje a végrendekezés megkönnyítésének, és pedig a Mtj. 1838. §-ában foglalt módon: hatalmaztassék fel a bíró arra, hogy oly csekély végrendeleti alakszerűségi hibáktól tekintsen el, amelyek az örökhagyó valódi akarata iránt kétséget nem támasztanak.

Dr. Eörsi Gyula

Magyar-Szovjet jogász kapcsolatok. Megalakult a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság Jogtudományi Szakosztálya. Az alakuló ülés a szakosztály elnökéül dr. Moór Gyula tudományegyetemi rektort, titkáru

dr. Névai László ügyvédet, h. titkáru dr. Timár István rendőrezredest választotta meg.

A Szakosztály feladatául tűzte ki a szovjet jogtudomány eredményeinek magyar nyelven történő ismeretetését, a Szovjetunió törvényeinek magyar nyelven való kiadását és a szovjet jogintézmények összehasonlító alapon való tanulmányozását. Feladatának tekinti a Szakosztály kapcsolat létrehozását a Szovjetunió jogásszervezeteivel is és e célból érintkezésbe lépett a Szovjetunió Külföldi Kulturális Kapcsolatokat Ápoló Intézetével is. A szakosztályon belül a következő szakcsoportok alakultak meg: 1. polgárijogi, 2. büntetőjogi, 3. közjogi — jogelméleti, 4. közigazgatási — és pénzügyijogi.

A ponyva- és zsákkölcsöndíjról rendelkező 121.800/1946. K. M. sz. rendelet (M. K. 116. sz.) szerint „... a 96 négyzetméter területű ponyva kölcsönzéséért... kölcsöndíjként darabonként és naponként legfeljebb a ponyva árának négyzetméterenkinti 25%-a számítható». Négyzetméterenkinti annyit jelent, mint minden négyzetméterre eső, már pedig a ponyva árának minden négyzetméterre eső 25%-a nem más, mint a pleonasztikusan kifejezett teljes ponyvaár 25%-a. Holott az idézett rendelkezés nyilvánvalóan nem a teljes ponyvaár huszonöt százalékában, hanem a ponyva egy négyzetméterre eső árának huszonöt százalékában kívánja a napi kölcsöndíjat megszabni. Kíváncsú volna azonban, hogy ezt a szándékát szabatosan fejezze ki.

JOGIRODALOM

Dr. Lengyel Zoltán:
Osztályrabocsátás, az örökösársak jogállása az osztályrabocsátással kapcsolatban

Nagy örömmel üdvözljük újjáéledő tudományos irodalmunk legújabb állomását: a Pázmány Péter Tudomány egyetem Magánjogi Szemináriumának Kiadványai sorozatának felszabadulás után megjelent első kötetét.

»Az osztályrabocsátás legáltalánosabb fogalma szerint az örök-

hagyó életében az ő állagvagyonából az ivadéakai részére történt juttatásoknak a számításbavétele az örökség felosztásánál. Ezzel indul a mű, és többé-kevésbé ennyit tud az átlagjogász az egész jogintézményről. Csakhamar bebizonyosodik azonban, hogy a legmagátólértendőbb részletszabály mögött is a problémák tömege nyüzsg, és hogy egy kisebb zárt területre szőlő, önmagában egészen látszó jogszabály is, az egész jogrendszerben elfoglalt helyzeténél fogva az egész részeinek egymással való összeszövődött logikai, életbeli, értékelési kapcsolata következtében elszigetelt nem maradhat és egyfelől csataterévé válhat a legáltalánosabb jogelvek felett vitázóknak, másfelől rendszerbeli ellentmondások ütközőpontja lehet, bebizonyosodik, hogy minden zugában a jogrendszernek ott lüktetnek felkavart életünk akut problémái.

Mindehhez természetesen az a szinte szerzetesinek mondható türelem, tárgyszeretet és koncentráló-képesség szükséges, mellyel szerző évek során át, a háború és ostrom éveiben nem lankadó kitartással anyagát összegyűjtötte, feldolgozta, mélyébe hatolt és idejét, erejét a legidegőbb és leggyalázatosabb években ennek a szabad szem számára egy sejtnek látszó mikrokozmosznak makrokozmoszá nagyítására fordította.

Lencsége alatt jogrendszerünk alapelveinek és részletszabályainak légiója rajzik; szerző élénk fantáziája és az általa mélyenjáró elemzéssel feldolgozott hatalmas tömegű bírói határozati anyag gazdag mozaikká áll össze. A legáltalánosabb kérdésektől kezdve, amilyen pl. a kötelmi vagy dologi szerkezet és ezzel kapcsolatosan az ideál- vagy reálkolláció kérdése, részletkérdések nagy tömege foglalkoztatja szerzőt; ezen ismertetés keretébe azonban sajnos csak találomra kiragadott címszavak zsúfolhatók bele. Tárgyalja pl. azt a kérdést, hogy vajjon az osztályrabocsátás jogalap nélküli gazdagodás visszatérítése-e vagy kártérítés, azaz hogy abban az esetben, hogy ha az előadomány harmadik személytől származott, de azért az örökhagyó ellenértékét adott, az előadományos az előadományt köteles-e osztályrabocsátani, amivel gazdagodott, vagy az örökhagyó által juttatott ellenér-

téket, amitől örökhagyó az örökös-társakat elűtötte. Vizsgálja az osztályrabocsátás szerepét utóöröklésnél, kettős szülői hagyatéknál, a szülők életében való osztály esetében, vizsgálja hatását az özvegyi jog korlátozására, a hagyatéki hitelezőkkel való jogviszonyra stb. Az osztályrabocsátás tárgya kirovására és lerovására vizsgálatát során, de egyebütt is állandóan nagy figyelmet szentel legégetőbb problémáink egyikének, az átértékelésnek. »Az értékelés az osztályrabocsátás tanának központi kérdése«, írja és kifejti, hogy ma mennyire tarthatatlan az irodalom és gyakorlat azon tétele, hogy »a hagyatéket a megnyílás, az előadományokat az (esetleg évtizedekkel ezelőtt történt) juttatás idejében fennállott értékviszonyok alapján kell értékelni.« (86. s. köv. old.) Tekintve, hogy a pénz nem cél, hanem számítási eszköz, és hogy a pengő aequale pengő fikciója tarthatatlanná válhat, az átértékelésnek utat kell engedni, hogy ha a pénz állandó érték-mérő szerepét többé betölteni nem tudja: az osztályrabocsátásnál a juttatáskori állapot figyelembevételével az osztozkodáskori értéknek kell mérvadónak lenni. Háromféle értékváltozást különböztet meg: állagváltozást, amilyen pl. a ház leégése folytán áll elő, különös konjunkturális értékváltozást, pl. amikor a környék beépülése folytán a telek értéke emelkedik és az általános konjunkturális értékváltozást, pl. inflációt. Hagyaték értékelésénél — ahol az örökös-társak vesélyviselése közös — mindhárom figyelembeveendő, előadomány értékkelésénél viszont csak a harmadik, minthogy itt az előadományos terhére, aki az előadományon korlátlan tulajdont szerzett, a casus nocet domino elve érvényesül. Részletesen tárgyalja ezt a kérdést az általa helytelenített ú. n. szukcesszív osztály esetében, amikor valamely okból régi jogunk azon szabálya, mely szerint az örökhagyó halála után keletkező együttes közösséget a dologi hatályú osztály egy csapásra szétvágja, nem érvényesülhet és az osztály részletekben történhet csak meg.

Egy gyengéje van a műnek, amit szerző további fejlődése érdekében elhallgatni nem szabad. Ebben az első nagyobb lélegzetű művében nem mutatkozik a konstrukció művészenek. »Bevezetés«-ében maga írja,

hogy nem tartja hivatásának, hogy »önkéntesen felállított fogalmait a jogintézmények sokféleségén végig-erőszakolja« és ehhez az elvéhez túlságosan hű; azt a szegényes szerkezetet, amit maga elé tűz, gazdag asszociációs készsége szét-feszíti anélkül, hogy az asszociációs módszer legnagyobb mestere, Grosschmid Béni műveiben tapasztalható finomművű tagoltságot igyekeznél megvalósítani. Mély elemzései túlságosan messzire ágaznak a kiindulóponttól néha zárójelekben, néha azok nélkül, a képzleti kísérlet módszere, a bírói határozatok laza láncát túlságosan zsúfolja az egyes pontokat, anélkül, hogy alpontok, jegyzetek szabnának mesgyét. A túlságosan hosszú bekezdések a maguk nem mindig homogén tartalmával az olvasótól a szerzőéhez hasonló koncentráló-képességet kívánnak.

Bizonyos, hogy szerző úttörő kutató munkát végzett pontos lelkiismeretességgel. Lelekiismeretességét bizonyítja, hogy ahol egyéni véleményyt nyilvánít, hideg nyugalommal, polemizálás nélkül közli az ellenkező elvi álláspontok képviselő kúriai határozatokat is; szemmel láthatóan bízik abban, hogy a két egymás mellé állított megoldás közül az olvasó akkor is az övét fogja meggyőzőbbnek találni, ha az ellenkezőt nem is szedi izekre széjjel. A tudós tárgyával szembeni alázatossága, belső öntudatossága, szorgalma és mélyenszántó gondolkodása kétségtelenül nem hiányzik nála; máris számottevő értéke jogtudományunknak.

Dr. Eörsi Gyula

Angol-magyar és magyar-angol jogi, kereskedelmi és pénzügyi szakszótár jelent meg ifj. dr. Szladits Károly egyetemi m. tanár és Szemző Blanche szakfordító szerkesztésében. A mű hézagpótló: megfelelően bő jogi- és kereskedelmi szakszótár angol nyelven nem állott a magyar jogászközönség rendelkezésére. A szerkesztők elismerésre méltó munkát végeztek alapos és gyakorlati célokat szem előtt tartó szótár szerkesztésével, amit lehetővé tett az a körülmény, hogy nemcsak az angol nyelvnek, hanem az angol intézményeknek is szakavatott ismerői. Igen hasznosak a szótárhoz csatolt angol nyelvű szerződési és levélminták is. A 400 oldal terjedelmű mű az Egyetemi Nyomda kiadásában jelent meg igen ízléses kiállításban.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:
Egy óra... F 13⁵⁰
Negyedévre. F 36[—]

Közalkalmazottaknak és ügyvédeknek
40% engedmény

M e g j e l e n i k
havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Szladits Károly:* A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló törvényjavaslat. — *Dr. Györ y Ernő:* Svájci jogs abályok az elhurcolt javak visszaszolgáltatása tekintetében. — *Vilá hy Miklós:* A nemzeti bizottságok jogállása. — *Dr. Weltner Andor:* Az üzemi bizottság mint jogintézmény. — *Dr. Sándor Endre:* Beszámítható ellenszolgáltatás. — *Dr. Brachfeld Dezső:* A megbízás mint munkaszerződés és a szolgáltatási szerződés. — Szemle. — Jogirodalom.

A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló törvényjavaslat

1. A házasságon kívüli gyermekek (a következőkben röviden *hk. gyermekek*) jogi helyzetének méltányos rendezése minden haladó törvényhozásnak elsőrendű feladata. A probléma nehéz, mert egymásnak ellentmondó érdekeket érint:

egyfelől az ártatlan gyermek védelméhez fűződő emberiességi érdeket, másfelől a házasságnak, mint a társadalom alapsejtjének szilárdságához fűződő közérdeket.

Az összeütköző érdekek helyes kiegyenlítése jogpolitikai mérlegelés dolga; az elfogadott ilyen elveknek a jogrendszerbe beállítása pedig nagyon nehéz törvényszerkesztési feladat. A Nemzetgyűléshez folyó év júliusában beadott törvényjavaslat (a következőkben röviden *Tj.*) erősen radikális alapelveken épül és több tekintetben a szovjet törvényhozáson is túlmegy. Viszont a javaslat jogszerkezeti kidolgozása valósággal művészen tökéletes munka, mely dicséretére válik az igazságügy-minisztérium kipróbált kodifikációs készségének.

A (*Tj.*) kimondott célja az, »hogy az állampolgárok családi jogállásának egyenlőségét az élet minden vonatkozásában minél teljesebben érvényesítse«. Ennek megfelelően a *Tj.* két eset közt különböztet, a szerint amint a *hk. gyermek* atyjának személye határozottan megállapítható, vagy pedig az atya személye bizonytalan. A *tj.* szerint a gyermek atyja az, aki a gyermeket teljes hatályú (rokonságot alapító) elismerő nyilatkozattal a magáénak ismerte el, vagy akit a bíróság jogerős ítélettel a gyermek atyjának nyilvánított (9. §). A bíróság az atyasági perben abszolút hatályú ítélettel a gyermek atyjának nyilvánítja azt a férfit, aki a) az anyjával a fogantatási időn belül életközösségre utaló körülmények között huzamosabb időn át együtt élt (ú. n. vadházasság), vagy b) a fogantatási időben huzamosabb időn át nemi viszonyt folytatott, vagy c) az anyával a fogantatási időben nemileg érintkezett és az összes körülmények gondos mérlegelése mellett alapos következtetést lehet vonni arra, hogy a gyermek

Mellékelve: Törvénykezés Illetéktáblák
Perjogi és Magánjogi Döntvénytár (kettős szám)

az említett nemi érintkezésből származott (17. §). Ezekben az esetekben a hk. gyermek mind az anyának, mind az atyának, mind pedig ezek rokonainak egyaránt teljes jogú rokona: élők közt és halál esetére minden korlátozás nélkül ugyanazok a jogok illetik meg és ugyanazok a köteleességek terhelik, mint a házasságból született gyermekeket (19. §). Szemben áll ezzel az az eset, amikor nincs olyan személy, akit a gyermek atyjának kell tekinteni. Ilyenkor csak tartási kötelezettség áll fenn annak terhére, aki a gyermek anyjával a fogantatási időben nemileg érintkezett (több ilyen személy közül a tartási per indítására jogosult választ), de családjogi viszony a nemző és a gyermek között nem áll fenn. A még radikálisabb megoldást kívánók az utóbbi esetben is kiterjeszteni kívánták a teljes hatályú atyasági keresetet, úgy, hogy atya nélkül csak az maradt volna, akinek nemzője ismeretlen, vagy akinek anyja a fogantatás idejében a kéjelgést keresetszerűen üzte (32. §).

2. A két elvi álláspontot szembehelyezve egymással, azt kell mondanunk, hogy a Tj.-nak nagyon radikális, de nem szélsőséges álláspontja feltétlenül helyesebb, mint az a logikai formalizmus, amely bizonytalan atyaság esetében is családjogi viszonyt kíván teremteni a gyermek és vélt nemzője között.

A Tj. megoldása is érzékenyen érinti a törvényes család érdekeit, különösen abban az esetben, ha a hk. gyermek atyja a gyermek fogantatásakor más nővel házasságban élt. Ez esetben helyesebbnek tartom a svájci (1912. évi) magánjogi törvénykönyv álláspontját, mely nem engedi meg a házasságtörésben nemzett gyermeknek atyja részéről való teljes hatályú elismerését (304. cikk), és nem enged teljes hatályú keresetet sem a természetes atya ellen, aki már a nemzéskor házassági kötelékben élt (328. cikk, 2. bek.). Elismerem, hogy a Tj. következetesebb, de úgy vélem, hogy a törvényes család tagjait jobban meg kellene védeni a férj házasságtörésének következményei ellen. Ez megtörténhetne az öröklési reform keretében annak kimondásával, hogy a férj házassága alatt született hk. gyermeknek joga nem érintheti a feleség özvegyi jogát, valamint — legalább fele részben — a feleség szerzeményi öröklését; a házasságbeli testvérek köteles részének kiszámításában pedig a hk. gyermek számításán kívül maradna, úgy mint maga az örökbefogadott gyermek, úgy, hogy az ilyen gyermeknek köteles része csak az atya szabad rendelkezésére álló vagyonrészt csökkentse. Az sem látszik indokoltnak, hogy az ilyen gyermeknek törvényes öröklési joga legyen az atya rokonai után.

Ezektől eltekintve a Tj. elvi álláspontja mellett arra hivatkozhatni, hogy hiszen a családnak a nagykorú családtag házasságkötésébe sincsen beleszólása és így a házasságkötés külső viszonyba sem, mely valójában a házasságot pótolja, ha a gyermeknek ebből a viszonyból származása bizonyossággal, vagy legalább is megalapozott bírói meggyőződés szerint megállapítható. Ez még mindig lesz származáson alapuló családi kapcsolatnak

tekinthető. Hogy azonban a család olyan kakukfiókat is köteles legyen megtérni, akiknek a tartására kötelezettől való származására még alapos következtetést sem lehet vonni, az a család intézményének feltűnő semmibevétele lenne: többet ront a család szilárdságán, mint amennyit használ a gyermek jól felfogott érdekének. Ilyen esetben valóban elegendő a bőven kimért tartási igény, mert az ilyen származás igazi családi jogi viszony kiépítésére nem nyújt kellő erkölcsi alapot.

3. A Tj. még elvi álláspontján túlmenően is igyekszik leplezni a gyermeknek házasságon kívüli származását; a 22. § szerint azt, hogy a gyermek házasságon kívül született, vagy a házasságon kívüli származásra utaló egyéb adatot a születési anyakönyvbe bejegyezni nem szabad. Persze ez írott malaszt marad mindaddig, amíg az anyakönyvben rovat van az atya nevének bejegyzésére. A Tj. ezen úgy segít, hogy, ha a gyermek 3. életévének betöltéséig atyja (teljes hatályú elismerés, bírói ítélet vagy utólagos házasságkötés alapján) nem volt bejegyezhető, *hivatalból* kell intézkedni aziránt, hogy a születési anyakönyvbe a gyermek atyjaként *képzelt személy* jegyeztessék be. Evégből a gyámhatóság az atya családi nevéül az anya legközelebbi *anyai* ági férfielődének családi nevét jegyzi be. Mindenesetre ügyes ötlet, hogy a fictív atya neve az anyának apai ági felmenőjének neve legyen, mert ily módon a képzelt apa neve rendszerint az anya nevével különbözni fog és így a leszármazás elködösítése az esetek túlnyomó számában valósulhat meg. Én azonban ezt a fikciót a magam részéről éppen nem tartom szerencsésnek. Nem annyira azért, mert ezzel az anyakönyv közhitelességén csorbát ejtünk, mint inkább azért, mert ezzel maga a törvény is azt a látszatot kelti, mintha a házasságon kívüli származásban valami rejtegetni, tehát szégyelni való volna. Meggyőződésem szerint ebben a kérdésben is helyesebb az őszinte igazmondás az alakoskodásnál. A valóság előbb-utóbb napvilágra kerül, vagy már korán a gyermek tudomására jut és a családottság súlyosabb lelki krízist idézhet fel benne, mint maga a valóság. Az ártatlan gyermeket maga a jótéteménynek szánt törvény figyelmeztetné arra, hogy családi helyzetében valami leplezni való van, aminek nyilvánosságra jutása az ő szégyenét jelenti. Ha az anyakönyvben csakugyan el akarunk kerülni a házasságon kívüli származásra való minden utalást, ez csak úgy lenne lehetséges, ha az anyakönyvbe — akár házasságbeli, akár házasságon kívüli származás esetében — mindig csak a gyermek anyjának nevét jegyeznék be, úgy, miként az legdemokratikusabb intézményeink körében: a társadalombiztosítási és a katonai nyilvántartásokban történik. Ilyenkor persze a házasságbeli gyermeknek is atyja nevét mindig külön okmányokkal (szülői házassági anyakönyvi kivonattal) kellene bizonyítania, vagyis a túlnyomó többséget terheljük meg az elenyésző kisebbség érdekében.

A magam részéről ehelyett inkább azt ajánlanám, hogy minden hk. gyermek részére rendeljen

ki a gyámhatóság »*atyahelyettes*«, akit az anya mellett a *tanácsadó* szerepe illetne meg (v. ö. erre nézve Magánjogi Törvénykönyvünk 1928. évi törvényjavaslatának [Mtj.], 319–322. §-aival). Az atyahelyettes illetné a gyámhatóság irányítása mellett a gyermek nevelésének ellenőrzése. A születési anyakönyvben pedig »az atya neve« rovata a következő címet kapná: »az atya vagy atyahelyettes neve«. Megállapított atya hiányában az atyahelyettes neve kerülne bele az anyakönyvnek ebbe a rovatába, amelyből tehát az iratok betekintése nélkül nem lehetne megállapítani, hogy atyáról vagy atyahelyettesről van-e szó.

4. De mint mondtam, én éppenséggel nem tartom a gyermekre nézve károsnak azt, ha megállapítható atya hiányában házasságon kívüli származása az anyakönyvből kitűnik. Mindaddig, amíg a házasság intézménye fennáll, a különbséget házasságbeli és házasságon kívüli származás között nem lehet eltüntetni. Azt az erkölcsi hátrányt, amely a hk. gyermekre a mai társadalom előítéletei szerint még mindig hárul, egyfelől szociális neveléssel, másfelől pedig pozitív ellenértékkel kell ellensúlyozni olyképpen, hogy az atyai gondozás hiányát maga a *közület* pótolja.

Ezt az ellenértéket a leghatásosabb módon a legújabb *szovjet jogfejlődés* nyújtja a hk. gyermeknek.¹ A Szovjet-Únió legf. tanácsa elnökségének 1944 július 8-iki rendelete 8. §-ában kimondja, hogy »hatályát veszti az anyának az a joga, hogy az apaság megállapítása és tartásdíj iránt keresetet indítson, ha a gyermek oly személytől származik, akivel az anya nem él anyakönyvezett házasságban.« Az ilyen gyermek anyja azonban a rendelet 3. §-a szerint a gyermek 12. évének betöltéséig tartási és nevelési segélyben részesül, mely a gyermekek száma szerint (1–3 gyermek után) 100–200 rubelig terjed (több gyermek esetében a sokgyermekes anyák segélye is jár neki). Ha az anya gyermekét nevelésre valamely gyermekintézetben kívánja elhelyezni, az intézet a gyermeket eltartásra és nevelésre teljesen állami számlára köteles átvenni.

Az anya azonban a gyermeket saját nevelésére bármikor visszaveheti (14. §. 6.). Ez az óriási horderejű reform a Szovjet-Únióban a jövőre nézve a hk.-gyermekek problémáját gyakorlatilag teljesen kikapcsolja.

(Érdekes, hogy az id. szovjet-rendelet 21. §-a szerint az a gyermek, akinek anyja nem él anyakönyvezett házasságban, az anya családnevét viseli, emellett azonban, az anya bejelentése alapján, az anya részéről szabadon választott »apanevet« is kap. Ez az apanév azonban nem családnév, hanem az orosz szokásnak megfelelő patronimikus második keresztnév. (Pl. az anya családi neve Purin, a gyermek keresztnéve Ivan, de az anya kívánságára emellett a Petrovics nevet is viselheti, teljes neve tehát Ivan Petrovics Purin, ami egy Péter keresztnévű apára utal, noha az anya tán nem is tudja, hogy a gyermek

atyját hogyan hívják. Ez némileg hasonlít javaslatunk »képzelt« apjához, de mégis egészen más valami.) (Névai László közlése.)

Az orosz reform következményeképpen a gyermekek jogi helyzetének kategóriáiban lényeges eltolódás állott be: többé nem házasságbeli és házasságon kívüli gyermek áll egymással szemben, hanem egyfelől a magáncsaládban nevelt, másfelől a köznevelésben részesülő vagy mondjuk *közületi* gyermek. A megfelelő köznevelési szervezet kialakulásával bizonyára sok esetben jobb helyzetben lesznek ezek a közületi gyermekek, mint az otthon nevelt szegény gyermekek. Ez az eltolódás tehát bizonyos mértékben a családbeli gyermekek rovására érvényesül, de ez a rendszer mégis a fény és árnyék igazságosabb megosztásával jár.

5. Mi szegény ország persze nem nyújthatunk a köznevelésben annyit, mint a Szovjet-Únió a maga kimeríthetetlen anyagi eszközeivel. De egymagában a gyámhatósági szociális gondoskodás továbbfejlesztése is jótékony kárpótlást nyújtana az elismert atya nélkül maradó (aránylag csekély számú) hk. gyermeknek a társadalmi helyzetében hiányzó apai támogatásért. Ezt a nevelőgondozást a gyermekvédelmi szervek bekapcsolásával, a Tj. 26. és 37. §-ainak, valamint a Mtj. 360. §-ának kiépítésével lehetne szabályozni és a nemzeti segélyakciók keretében pénzügyileg alátámasztani. A hatóságilag ellenőrzött nevelőgondoskodást a gyermek keresőképesseig, sőt azontúl magasabb tanulmányai befejezéséig kellene kiterjeszteni. Ahogyan én ismerem azt a lelkes odaadást, amelylyel gyermekvédő intézményeink ápoltságuk érdekét felkarolják, nem szabad túlzásnak tekinteni, ha azt hiszem, hogy rövid idő múlva a köznevelésbe vett gyermekeknek jobb sorsuk lesz, mint akárhány családbeli gyermeknek, pl. egy részeges, brutális apa családjában.

6. Az eddig előadottak csak nagyon hiányos képet nyújtanak a Tj. gazdag tartalmáról. A javaslat ugyanis magában foglalja a hk. gyermekek jogi helyzetével kapcsolatos, sőt általában a filiatio-ra vonatkozó összes kérdéseknek, rövidségében is meglepően kimerítő szabályozását. Meghatározza a fogantatás időszakát (2. §); felöleli a házasságbeli gyermek státuszának megátadására vagyis házasságon kívüli származás bírói megállapítására (az eddigi »törvénytelenítésre«) irányuló perek alapvető anyagi jogi ren-

HÁTRALÉKOS ELŐFIZETŐINKET

*tisztelettel kérjük, hogy az előfizetési díjat sürgősen be-
küldeni szíveskedjenek, mert
különben a lap szétküldésé-
ben zavarok támadhatnak*

¹ L. Névai László »A házassági jog legújabb fejlődése a Szovjetunióban« (Jogt. Közl. 1946. 3–4. sz.; neki köszönhetem az itt felhasznált közelebbi adatokat is.)

dezését. E körben ugyancsak haladó szellemben gondoskodik a házasságbeli leszármazásnak a gyermek részéről történő megtámadásáról is (Mtj. 191., Tj. 6. §). Tüzetesen körülírja a teljes hatályú atyai elismerés érvényességi kellékeit és érvénytelenítését (Tj. 10—16. §), hasonlóképpen az atyasági perek anyagi jogi és perjogi előfeltételeit (Tj. 17—18. §). Az utólagos házasságkötés státuszjogi hatásai (az ú. n. törvényesítő hatály) szépen vannak a javaslatba beillesztve; a házasság ipso jure maga után vonja a férj atyaságát, hacsak kifejezetten kizáró kijelentést nem tesz (20. §). Az államfői kegyelemmel való »törvényesítés« a jövőre nézve megszűnik; a multra nézve pedig az így törvényesített gyermek mind atyai mind anyai ágon teljes jogú rokoni kapcsolatba lép (21., 40. §). Igen szépen rendezi a Tj. a hk. gyermekekre vonatkozó szülői hatalom gyakorlásának kérdéseit (25. §) és kitűnő összefoglalásban reprodukálja a hk.-gyermek tartására, az anya tartási és kártalanítási igényeire, az ideiglenes intézkedésekre is kiterjedő szabályokat, mind atyasági per esetére, mind az egyszerű tartási keresetre vonatkozólag (26—31., 33—35. §).

Az új törvény alapján indítható peres és nem peres eljárás részletes szabályainak megállapítására az igazságügyminiszter kap felhatalmazást (36. §); ez az egyeztetés okvetlenül szükséges és kívánatos is, hogy ezt a munkát ugyanaz a kodifikációs szervezet végezze, amely a szabályozás anyagi jogi alapjait olyan szakszerű szabatossággal vetette meg.

7. A magam részéről előnyösebbnek tartottam volna, hogy a reform többet nyújtson a hk.-gyermeknek a szociális gondoskodás terén, mint a házasságon alapuló család szerkezetének megfontolásában. Az utóbbi tekintetben a javaslat megítélésém szerint bizonyos korrektúrákra szorul. Mindenesetre sajnálatos lenne, ha ideológiai dogmatizusból az egyénileg bizonytalan apától származó gyermeket is beleerőltetnők a tartásra kötelezett családjába, amitől a javaslat bölcs mérséklettel tartózkodott. De ezeket az aggályokat nem számítva, kétségtelen, hogy a javaslat korszakos jelentőségű haladást jelent és mindenkefelett jogászilag olyan kiváló alkotás, amelyre a fiatal magyar demokrácia méltán büszke lehet.

Dr. Szladits Károly

Svájci jogszabályok az elhurcolt javak visszaszolgáltatása tekintetében

I.

Azok a rendkívüli, példa nélkül álló módszerek, amelyeket a németek a most lezajlott világháborúban az általuk megszállott területeken a közületi és magánvagyonok tekintetében érvényesítették, ez a szervezett, és tökéletes alapossággal végrehajtott rablóhadjárat — a jóvátétel szempontjából egészen különleges és újszerű problémákat vet fel. Ezek sorában, a nemzetközi hadijog általános fejlődése szempontjából is, különleges érdekességgel bír Svájc példája, annak újabb jogalkotásai, melyek a háborúban megszállott területekről elhurcolt vagyontárgyak visszaszolgáltatása tekintetében tartalmaznak oly rendelkezéseket, hogy a Svájc területén levő javakat még a jóhiszemű birtokos is visszaszolgáltatni köteles.

De általános elvi vonatkozásaiakon túlmenőleg az itt tárgyalt jogszabályok számunkra gyakorlati, gazdasági szempontból is különösebb figyelmet érdemelnek, minthogy ez az anyag szervesen kapcsolódik a németek és nyilasok által külföldre hurcolt magyar javak kérdéséhez, melyről a Jogtudományi Közlöny 9—10. számában olvashattunk, dr. Pál László tollából figyelemreméltó megállapításokat.

II.

Mielőtt a következőkben közelebbről is tárgyalni kívánt joganyag ismertetésébe bocsátkoznánk, mint a nemzetközi jog újabb fejlődésének

különleges érdekességgel bíró tünetére kívánunk itt rámutatni a *semleges államok jogi helyzetében bekövetkezett mélyreható változásokra*. A hadijog forrásaként számbajövő, az 1913—XLIII. tc.-ben becikkelyezett hágai egyezmények sorában a V. rendelkezik a semleges hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről a szárazföldi háborúban. Ez Egyezmény rendelkezései viszonylag szűk körben mozognak, s azt a miniszteri indokolásban is kifejezésre juttatott szempontot érvényesítik, hogy a semleges államok kötelesek tartózkodni a hadviselő felek között folyó háborúba való beavatkozástól és ennek fejében őket bizonyos jogok illetik meg. Ez elvnek megfelelő szabályozás körébe vonták a semleges államoknak a közvetlen hadviseléssel kapcsolatos jogait és kötelességeit is, a sebesültek és betegek, a vasúti felszerelés és a háborúban részt nem vevő semleges személyek jogi helyzetének alakulását.

Az 1907-ben megtartott hágai nemzetközi békeértekezleten nem gondoltak, s megfelelő tényállás hiányában nem is gondolhattak, azokra a lehetőségekre, amelyek mint a második világháború különleges újításai, a háborús események folytán megszállott területek rendszeres kifosztásában s az elrablott javaknak semleges országok területén megkísérelt biztonságba helyezésében jelentkeztek. E jelenségek széleskörű változatában sor került a különböző megszállott országok jegybank-készletének elrablására csakúgy, mint a magánosok birtokában lévő nemzetközi értékek: műkincsek, ékszerek, részvények erőszakos

elvitelére, vagy elrablására, külföldi követelések kényszerű átengedésére, különleges tranzakcióknak kikényszerített létrehozására. S mindezeknél a hágai egyezmény rendelkezéseibe ütköző erőszakos intézkedéseknél széles körben és gyakran visszatérő jelenség az elrablott javaknak a semleges külföldre való irányítása. Nyilván szerepet játszott itt az a megfontolás, hogy e javak a háború folytatásához szükségelt különböző fontos anyagok, hadfelszerelési cikkek beszerzésére nyerhessenek felhasználást. De világosan megállapítható különböző jelekből az is, hogy a biztos győzelem hirdetői, a saját személyükre korlátozott óvatossággal, ezen az úton kívántak háborúvesztés esetére tartalékokat gyűjteni s nyilván még azzal a romantikus lehetőséggel is számoltak, hogy, országuk területének megszállása esetén, valamilyen újabb fegyveres megmozdulást a külföldön biztonságra helyezett értékek felhasználásával készíthetnek elő.

Ezek a jelenségek, amelyek a maguk teljességében csak a háború befejezése után bontakoztak ki, nagy részükben már a háború folyamata alatt is ismeretessé váltak. A Szövetségesek már a háború folyamata alatt is szükségét látták annak, hogy nyomatékosan felhívják a semleges országok figyelmét e rendszeresített rablásokra s egyben arra is, hogy ez elrablott tárgyaknak őrizetbe vételétől, megvásárlásától, azokat érintő tanzakcióktól — a kilitásba helyezett nyomaték szankciók terhe mellett — tartózkodjanak.

Mint minden a semleges államokat érintő kérdésben, az itt tárgyalt probléma szempontjából is, különleges figyelmet érdemel Svájc helyzete. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a semlegesség fogalma Svájc nevéhez fűződik. Nem véletlen az, hogy Svájc az egész világot előntő háborús áradatból a legnehezebb körülmények között és ismételten ki tudott kapcsolódni. Egész politikája — úgy a békében, mint a háborúban — de a népe nevelése és lelki beállítottsága is, a semlegesség szempontjainak tudatos és következetes érvényesítésére irányult. Ebben a gondolat körben a semlegességnek nemcsak előnyeit, de kötelezettségeit is szívesen vállalta. A fegyverek harciban is nagy odaadással érvényesítette a humanizmus gondolatát s vállalt irányító szerepet a Nemzetközi Vörös Kereszt jelentős és értékes segítő munkájában.

De a semlegesség megkülönböztető jegyeit igyekezett érvényesíteni Svájc gazdasági téren is. Legfőbb törekvése itt is állandóan az volt, hogy a nemzetközi viszonylatokat buzgón, mások jogainak teljes elismerésével és tiszteltbentartásával ápolja s e következetesen érvényesített magatartásával a megbízhatóság és a szilárdan megalapozott jogbiztonság fénylő presztízsét szerezze meg. Gazdasági adottságainál, a nemzetközi életben elfoglalt helyzeténél, valutájának hosszú tartamra szóló kiegyensúlyozottságánál, magas színvonalon álló jogrendszerénél fogva indokoltan szerezte meg Svájc a maga számára azt a bizalmat, mely ezt a kis országot, egyébkénti gazdasági jelentőségét lényegesen meghaladó mértékben, mint

nemzetközi vagyonkezelőt állította előtérbe. S valóban Svájc kiváló pénzügyi intézetei, az ott jelentősebb számban megalakult, tevékenységüket több ország területére is kiterjesztő holding-társaságok, hatalmas vagyonértékeket, súlyos milliókba menő idegen vagyontokat kezeltek, kényes feladatkörük ellátásánál méltóknak bizonyulva az irántuk megnyilvánult bizalomra.

Elképzelhető, hogy ilyen adottságok mellett, történelmi hagyományainak és alapvetően fontos gazdasági érdekeinek mérlegelése mellett, milyen súlyos problémát jelenthetett Svájc számára a vagyonkezelői semlegesség elvének áttörése, annak a gyakorlatnak a feladása, amely az ügyfél személyes viszonyait soha nem vizsgáló, de annak érdekeit százszázalékosan kielégítő magatartásban jutott volt kifejezésre.

A magas erkölcsi és értelmi színvonalon álló Svájcnak bizonyára — minden kívülről jövő figyelmeztetés nélkül is — be kellett látnia azt, hogy e kérdésben, egész gesztiojának alapját képező tényállásban, oly mélyreható változások következtek be, amelyeknek következményeit feltétlenül le kell vonni. Amíg a visszaélések útján szerzett és Svájcban elhelyezett vagyonértékek az összes elhelyezéseknek jelentéktelen, számba nem jövő hányadát jelentették, addig indokolt lehetett annak az álláspontnak a fenntartása, hogy az egyes szórványos esetekben felmerülő sérelmek orvoslása érdekében nem szabad a semlegesség és jogbiztonság szilárd elvi alapjait veszélyeztetni. De amint a rablások és visszaélések a külföldről jövő svájci vagyonelhelyezéseknél tömegjelenséggé váltak, nem lehetett tovább a semlegesség és jogbiztonság palástjával ezt az gazdaságot jelentő vagyonkezelői tevékenységet eltakarni.

A náci-fasiszta rendszerek által végrehajtott tömegrablás Svájc erkölcsi reakcióját kellett hogy kiváltsa. Ennek hatása megfelelő intézkedéseket tett szükségessé. Tárgyilagosan meg kell azonban állapítanunk azt is, hogy Svájcnak ez a megváltozott beállítottsága s az általa életbeléptetett fontos intézkedéseknek egész sora nem egyszerűen az elvi belátás síkján dőlt el. A Szövetségesek, elsősorban az Északamerikai Egyesült Államok, igen nyomatékos és komoly gazdasági intézkedésekkel, az Északamerikai Egyesült Államokban elhelyezett igen jelentős svájci vagyonértékek zárolásával, kényszerítették ki a megfelelő svájci intézkedések folyamatba vételét.

Bár a következőkben — bennünket közvetlenül érdeklő vonatkozásainál fogva is — részletesebben az ellenség által megszállott országokból elhurcolt javak visszaszolgáltatásának kérdésével kívánunk foglalkozni, érinteni kell itt azt a nagyjelentőségű megállapodást, amelyet Svájc és a Szövetségesek a Svájcban lévő német követelések és németek által elhelyezett arany ügyében kötöttek. A Szövetségesek eredetileg a Svájcban lévő összes német vagyonértékek és követelések kiszolgáltatását követelték, amelynek értéke becsles szerint egymilliárd svájci frankra volt tehető. A Szövetségesek becsles szerint a háború folyamán a németek az elfoglalt országokban 2.5 mil-

liárd svájci frank értékű aranyat raboltak össze, amelyből mintegy 8—900 millió svájci frank értéket utaltak át a Svájci Nemzeti Bankhoz. A létrejött megállapodás értelmében Svájc az ott elhelyezett német vagyon felét, a németek által zsákmányolt és Svájcban elhelyezett aranykészletből pedig 250 millió svájci frankot enged át a Szövetségeseknek. Ez összegek egy része Svájc határozott kívánságának megfelelően nem jóvátételi, hanem újjáépítési és segélyezési célokat szolgál. A Szövetségesek részéről a tárgyalások lefolytatásánál következetesen érvényesítést nyert a potsdami döntésnek az a rendelkezése, mely szerint a semleges államokban lévő német vagyon a németországi Ellenőrző Bizottság rendelkezésére bocsátandó. A különös engedékenység jegyében létrejött megállapodás értelmében Svájc a területén lévő német vagyon felének birtokában maradt és ezt Németországgal és német állampolgárokkal szemben fennálló követeléseinek kiegyenlítésére fordíthatja. Az ezen intézkedések által érintett németek követeléseinek kiegyenlítése német pénzügyekben történik, részben Svájc német követeléseinek felhasználásával.

Elvi szempontból megállapítható, hogy a német vagyonokra vonatkozó rendelkezésnek fentebb vázolt módja alapvetően megváltoztatta a semleges vagyonkezelésnek azt a rendszerét, amely Svájc számára a nemzetközi gazdasági életben oly különleges jelentőséget biztosított. De teljes tárgyilagossággal meg kell állapítanunk azt is, hogy bár a Szövetségesek ezt a megoldást hatalmi pozíciójuk kényszerítő súlyával érték el, az eredmény az erkölcsi és jogrend szempontjából teljes mértékben igazolt elvek érvényesítését jelenti, anyagilag és erkölcsileg egyaránt indokolt jóvátételt az elkövetett, példátlan tömegű és méretű bűncselekményekért.

III.

Amíg az előzőekben érintett nemzetközi megállapodás a Svájcban elhelyezett, német tulajdonban állott vagyonértékek kérdését kívánja rendezni, addig a következőkben ismertetett két jogszabály a háború során megszállott területekről elhurcolt vagyonértékek tekintetében rendelkezik. Ezek a jogszabályok ehhez képest elsősorban azokat a nem csekély számú országokat érintik, amelyeknek területén a németek, háborús megszállásuk során, a rendszeres fosztogatás céltudatos keresztülvitelére rendezkedtek be. Az a körülmény, hogy e jogszabályok a Szövetségesekkel lefolytatott, hosszabb időn át tartó tárgyalásokat jóval megelőzően jöttek létre, világosan mutat arra, hogy Svájc itt a jóvátétel szükségességét — külső befolyás nélkül — saját belátása alapján kívánta érvényesíteni.

Az elhurcolt javak tekintetében két jogszabály látott napvilágot. Az egyik, a svájci Szövetségstancs 1945. december 10-én kelt határozatából, a háborús események folytán megszállott területekről elhurcolt vagyontárgyak visszaadása iránti keresetindítás lehetőségét szabályozza, a másik, az 1946. február 22-én kelt szövets-

ségstancsi határozattal, ugyanezen vagyontárgyak felkutatása, bejelentése és zárólása tekintetében tartalmaz figyelemreméltó rendelkezéseket.

Az 1945. dec. 10-iki jogszabály alapvető elvként azt mondja ki, hogy azok a személyek, akiket a háború során megszállott területen a nemzetközi jogba ütköző módon kiraholtak, vagy akiknek ingó vagyonát, vagy értékpapírjait erőszakkal, lefoglalással, rekvizícióval, vagy más, katonai, vagy polgári szervek, vagy a megszállók karhatalma által végrehajtott cselekmény következtében birtokuktól vagy vagyonuktól megfosztottak, e vagyontárgyak visszaadását, úgy a jó- mint a rosszhiszemű svájci birtokostól igényelhetik. Ugyanez az elv érvényesül abban az esetben is, ha az ingóságok és értékpapírok tulajdonát ruházása önkéntesen, de oly megtevesztés vagy kényszer hatása alatt történt, melyért a megszálló hatalom, illetőleg annak katonai vagy polgári szervei tehetők felelőssé. Időbelileg a jogszabály hatályát az 1939. szeptember 1. és 1945. május 8-ika közötti időben elvett vagyontárgyakra terjeszti ki. A megtámadás lehetőségét biztosítja a károsult számára abban az esetben is, ha az alkalmazandó jogszabályban a megkötött ügylet megtámadására megállapított határidő lejárt s ez alatt az ügyletkötő fél jogait a háborús megszállás következtében nem tudta érvényesíteni.

Az itt vázolt elvnek a gyakorlatban való érvényesítése, kisugárzó hatásánál fogva, természetesen a továbbmenő jogi és gazdasági problémáknak egész sorát veti fel. Ezeket a kérdéseket az itt tárgyalt jogszabály igen érdekes jogászai konstrukciókkal igyekszik, a jogszerűség és méltányosság szempontjainak lehető összeegyeztetésével, megoldani. Különös figyelmet érdemelnek itt azok az esetek, ahol a jóhiszemű jogszerzők érdekeinek védelméhez a forgalom biztonságának egyébként a svájci jogban következetesen érvényesített szempontjai fűződnek. Így érdekes problémák merülnek fel a jóhiszemű birtokost érintőleg abban az esetben, ha az a Svájc területén megszerzett vagyontárgyakért értéket térített. E részben irányadó elvül a jogszabály azt állapítja meg, hogy az ingóságoknak, vagy értékpapíroknak e rendelet értelmében történő visszaadása esetén a jóhiszemű szerző az előző átruházótól az általa fizetett vételár visszaadását igényelheti, amely azonban nem haladhatja meg, a tőzsdei vagy piaci árral bíró javaknál, azoknak a visszatérítés időpontjában fennálló árát. A jogszabály módot nyújt arra, hogy a kötelezett jóhiszeműsége esetén — hasonló ingénnyel saját előzője ellen fordulhasson. Érdekes megoldással találkozunk arra az esetre, ha a rosszhiszemű átruházó fizetéseképtelen, vagy azzal szemben Svájcban az igény nem érvényesíthető. Erre az esetre oly rendelkezés érvényesül, hogy a jóhiszemű szerző részére a svájci állam terhére méltányos kártérítés állapítható meg, amelynek erejéig természetesen az államra szállnak a rosszhiszemű átruházóval szemben fennálló igények.

Arra az esetre, ha a károsított, vagyonának elvonása vagy átruházása esetén, valamelyes ellen-

értékhez jutott, a vagyontárgy visszaadását a kapott ellenértéket meg nem haladó összeg szolgáltatásától lehet függővé tenni. Ez az összeg, ha a visszaadásra kötelezett fél jóhiszemű, ezt illeti. Ha a szerzés rosszhiszemű volt, az elhurcolt vagyontárgyat visszanyerő fél által eszközölt térítés teljes egészében a svájci államot illeti. Figyelemreméltó ennek kapcsán az a rendelkezés, hogy, méltányossági okokból, a visszaadást akkor is el lehet rendelni, ha a károsult nincs abban a helyzetben, hogy az annak idején részére juttatott ellenértéket, egészben vagy részben visszaszolgáltassa.

A visszaadni kötelezett vagyontételeket terhelő, harmadik személyek részéről történt jogszerezések elvileg hatálytalanokká válnak. Az, aki dologi jogot szerzett, jóhiszeműsége esetén ugyanúgy igényelhet megtérítést, mint amilyen mértékben igényét a visszaadásra kötelezett jóhiszemű fél előzőjével szemben érvényesítheti.

A visszaadás iránti kérelem elutasítandó, ha a panaszlott azt igazolja, hogy a kérelmező fél rosszhiszemű birtokos volt.

A visszaadás iránti kérelem 1947. dec. 31-éig terjeszthető az illetékes svájci bíróság elé. Érdekes az a rendelkezés, hogy a kérelmezők saját országuk kijelölt szerve útján képviseltethetik magukat, amely esetben a kérelem diplomáciai úton terjesztendő elő.

Az 1946. febr. 22-én megjelent szövetségtanácsi határozat a svájci Leszámoló Hivatalt bízta meg azon vagyontárgyaknak kikutatásával, amelyek Svájc területén lelhetők fel, s a fentiekben ismertetett jogszabályban körülírt körülmények között kerültek elhurcolásra. Ugyanez a jogszabály arra is kötelezi a svájci természetes és jogi személyeket, hogy az ily elhurcolt javakat, amelyek birtokukban, kezelésükben vagy őrizetükben állanak, a Leszámoló Hivatalnál bejelentésük. Az értékpapírok tekintetében e bejelentési kötelezettség azokra a papírokra korlátozódik, amelyeknek sorszámait, az illetékes hatóság rendelkezése alapján, a svájci hivatalos lapban közzéteszik.

A Leszámoló Hivatal feljogosítást nyer arra, hogy a szükséges tényállás megállapítása végett a könyvekre is kiterjedő vizsgálatokat folytathasson le s a felvilágosítás adási kötelezettség is legszélesebb körben nyert megállapítást.

Figyelmet érdemelhet az a rendelkezés, amely a titoktartási kötelezettség alól felmenti az ügyvédeket, közjegyzőket, revizorokat, pénzügyintézeteket, ezek sorában a svájci Nemzeti Bankot is.

A Leszámoló Hivatal felhatalmazást nyer arra is, hogy a fentiekben körülírt jellegű vagyontárgyak tekintetében zárlati intézkedést fogantossíthasson, esetleg e vagyontételeknek letétbe való helyezését is elrendelheti. Az itt vázolt intézkedések hatályosságát a rendelet megfelelő büntető szankciókkal támasztja alá.

IV.

A fentiekben ismertetett svájci jogszabályok bennünket nemcsak a nemzetközi hadijog általános fejlődése, a semlegesek jogi helyzetében bekövet-

kezett változások szempontjából érdekelnek. Jogos az a feltevés, hogy a vagyontételeknek abból a tömeges elhurcolásából, amely nálunk, főleg az 1944. év folyamán, végbement, az eredetileg Ausztria, vagy Németország területére elszállított ingóságok és értékek — részben óvatossági bitorkok ügybuzgósága következtében, Svájc területére is eljutottak. De létrejöhettek e kritikus évben olyan alakilag szabályosnak látszó, de nyilvánvalóan a kényszer hatása alatt keletkezett ügyletek is, amelyek eredményeképp Svájcban fekvő értékek jutottak, joggal kifogásolható módon, a megtámadásra alapot szolgáltató körülmények között, mások birtokába.

Hogy léteznek-e ily vagyontárgyak Svájc területén, s ha igen, azok miképpen lennének fellelhetők, e nagy horderejű kérdésnek tényállásbeli részére utal. E részben az érdekeltek tájékozottsága, ügyessége, utánjárása érhet el eredményeket.

Jogi szempontból különösebb figyelmet érdemelhet az a kérdés, vajjon Magyarországra vonatkozólag megállapítást nyerhet-e a fentebb idézett jogszabálynak az a rendelkezése, mely az elhurcolt javak visszaadását a *háborúban megszállott (kriegsbesetzt) területekről elvitt vagyontételekre* korlátozza? Dr. Pál Lászlónak a Jogtudományi Közönyben megjelent, az előzőekben idézett fejtegetései meggyőzően mutatnak rá arra, hogy szerinte legalább is 1944. október 15-én a magyar államiság utolsó maradványa is megszűnt. Az idézett svájci jogszabálynak a háborús megszállással kapcsolatos rendelkezései tekintetében azonban véleményünk szerint tovább lehet menni, s ki kellene mutatnunk azt, hogy az 1944. március 19-ével bekövetkezett állapot Magyarországot olyan jogi helyzetbe hozta, mint amilyenben azok az államok voltak, amelyeket a németek, hadviselésük különböző fázisaiban, megszállottak. Formailag még »szövetséges« államként szerepelhetett ugyan Magyarország, de az azóta feltárt adatok egész sorozata, nem utolsósorban a háborús főbűnösök ellen lefolytatott népbírósi eljárás során felmerült bizonyítékok s ezek sorában különösen az itt tevékenykedő német katonai közegek vallomásai, világos képet nyújtottak arról, hogy Magyarország ezekben az időkben, önrendelkezési jogának teljes elvesztésével, ellenséges hatalom által megszállt területté vált.

Minthogy az idézett svájci jogszabály módot nyújt arra, hogy a károsultak, az egyéni jogérvényesítés szokott módszere helyett, országuk hivatalos képviselője útján léphessenek fel, gyakorlati szempontból is a legkívánatosabbnak oly megoldás mutatkoznék, hogy a Svájcban fellelhető elhurcolt javak visszaszerzése kérdésében a kormány által kijelölendő szerv járjon el az összes érdekelt magyar állampolgárok képviselőjében, természetesen azok közvetlen, tevékeny közreműködésének biztosítása mellett. E szervnek módjában állana, az összes ügyekre kiterjedő hatállyal, egységesen szolgáltatni azokat a politikai és jogi természetű alátámasztásokat, amelyek jogi előfeltételei annak, hogy a károsultak a siker kilátásával érvényesíthessék igényeiket.

Dr. György Ernő

A nemzeti bizottságok jogállása

Amikor a jog mögött álló társadalmi erők megrendülnek, a jogrendszernek máskor tiszta és áttekinthető képe is — egészben vagy részben — zavarossá válik. A mélységekből, ahol a társadalom fejlődését alakító igények születnek, új szabályok, rendszerek, intézmények merülnek fel, áttörnek a régi jogrendszer megszokott összhangját s a szilárd szempontokon tájékozódó tudományos vizsgálódást egy időre csaknem lehetlenné teszik. A tudománynak várnia kell, míg az élet erői dolgoznak. Idővel azután a helyzet tisztázódni kezd. Az átalakulás eredményei határozott alakot öltenek s bár a fejlődés még egyre tart, az elmélet már hozzáláthat — ha egyébhez nem — a fejlődés eddigi menetének és eredményeinek áttekintéséhez.

A most említett célt tartjuk szem előtt a magyar jogrend egyik új intézményének, a nemzeti bizottságoknak, jogi helyzetét elemző vizsgálódásunkban. Módszerünk — a kifejtettekhez képest — inkább leíró lehet, mint rendszerező, eredményeink pedig korántsem tarthatnak igényt a véglegességre. Mégis hozzávetőleges képet adhatnak majd jelenleg hatályos jogszabályaink egy részének történeti és logikai összefüggéseiről.

A nemzeti bizottságok jogi helyzetét három vonatkozásban vizsgáljuk: 1. közjogi, illetőleg közigazgatási jogi, 2. büntetőjogi és 3. magánjogi szempontból.

I.

A nemzeti bizottságok megalakulása és működésük megkezdése arra az időre esik, amikor az országonkon végigvonuló háború következtében az egész magyar állami gépezet rombadólt, a helyi közigazgatás működése megszűnt és csaknem teljesen megszűntek azok a lehetőségek is (közlekedés, postaforgalom), amelyeknek felhasználásával az állami élet megindítása felülről, a központi kormányzat részéről, lett volna keresztülvihető. Ebben a helyzetben az állami gépezet újjászervezésének, demokratikus szellemű megújításának és munkába állításának feladata csaknem kizárólag a nemzet belső erőforrásaira, önfenntartási ösztönére, az egy helyen élő emberek önálló kezdeményezésére hárult. Így jutott nemzeti életünk újjáépítésében döntő szerephez az *önkormányzat* gondolata. Ennek az önkormányzati gondolatnak a jegyében alakították meg az ideiglenes nemzeti gyűlést és az ideiglenes nemzeti kormányt s ennek az önkormányzati gondolatnak voltak intézményes kifejezői a területi önkormányzatok életében a helyi nemzeti bizottságok.

A nemzeti bizottságok, mint a demokratikus pártok helyi szövetségi, politikai szervek (14/1945. M. E. sz. r. 3. bek.). Feladatuk tehát — mint minden politikai és politikai szervé — a helyes állami cselekvéshez szükséges *elhatározás* kialakítása, a kezdeményezés, vezetés és ellenőrzés volt. A politikának és a politikai szerveknek fogalmilag

nem feladatuk az eseti ügyintézés, hanem csupán az ügyintézés elvi irányvonalának meghatározása, az ehhez szükséges döntő elhatározások kialakítása s a hozott döntések végrehajtásának ellenőrzése. Előfordulnak azonban olyan helyzetek, midőn a politikai szerv az eseti ügyintézésre is hatáskörébe vonja, akár az eset fontosságánál fogva, akár azért, mert az eseti ügyintézésre hivatott más szerv nincsen. Ez az utóbbi helyzet állott fenn a nemzeti bizottságok működésének megindulásakor. A politikai irányítás végrehajtására hivatott közigazgatási gépezet nem működött, ezért a nemzeti bizottságok feladata volt a *közigazgatás körében felmerülő halaszthatatlan tennivalók ellátása s ennek keretében az eseti ügyintézés is*. Ezzel párhuzamosan a nemzeti bizottságok hozzáálltak a *hiányzó közhatalmi gépezet újjászervezéséhez*. Újjalakították az önkormányzati testületeket (14/1945. M. E. sz. r. 2. bek.), megállapították az önkormányzati testületekben a pártok és a szakszervezetek képviselői arányát (1030/1945. M. E. sz. r. 2—3. §), megbízást adtak az alispáni, polgármesteri, járási főjegyzői, községi bírói, községi jegyzői tennivalók ellátására (1030/1945. M. E. sz. r. 15. § c) pont), betöltötték az egyéb megüresedett állásokat (1030/1945. M. E. sz. r. 16. § b) pont), megszervezték a polgárőrségeket (13/1945. M. E. sz. r.), megindították a nevelőintézmények munkáját (22.889/1945. IV. V. K. M. sz. r. 2. bek.).

A felsorolt feladatok ellátása természetesen nem változtatott a nemzeti bizottságok eredeti politikai jellegén. Ezért juttatta kifejezésre a 14/1945. M. E. sz. r. azt az alapelvet, hogy a nemzeti bizottságok, mint *politikai szervek*, maguk ne illeszkedjenek be a közigazgatás szervezetébe. Az 1030/1945. M. E. sz. r. 11. §-a pedig ezzel összhangban akként rendelkezik, hogy a törvényhatósági bizottságok, illetőleg képviselőtestületek megalakulásával a nemzeti bizottságok közigazgatási hatásköre megszűnik.

A közigazgatás gépezetének helyreállítása után a nemzeti bizottságok egész tevékenységüket a *politikai vezetés, irányítás és ellenőrzés* feladatainak szentelhették. E feladatok ellátása mindenneke előtt a köz- és magántevékenység egész területének az antidemokratikus elemektől való megtisztítását tette szükségessé. Ezt a megtisztítást végezték a nemzeti bizottságok az igazoló bizottságok útján (1080/1945. M. E. sz. r. 5—7. §, 24.300/1945. H. M. sz. r. 6. §, 8500/1945. M. E. sz. r. 3. §), az egyesületek működésének felülvizsgálatában való részvétel útján (20.165/1945. B. M. sz. r. 4. §), az irodalmi művek, a film- és kottaanyag általános tisztogatásában való támogatás útján (1330/1945. M. E. sz. r. 4. §), a kereskedelmi és iparkamarák intézőbizottsági tagjaira vonatkozó javaslatétel útján (333/1945. M. E. sz. r.), végül a német lakosság nemzethűségének felülvizsgálatára hivatott bizottságokban való

részvétel útján (3820/1945. M. E. sz. r. 2. §, 5420/1945. M. E. sz. r. 1. §). A köz- és magánélet megtisztítására irányuló törekvéshez kapcsolódnak azok a jogszabályi rendelkezések is, amelyek egyes esetekben bizonyos személyek politikai magatartásának az illetékes nemzeti bizottság által való igazolását írják elő. Így a rendőrség toborzása során a jelentkezőknek a nemzeti bizottság ajánlását kell magukkal hozniuk. (1700/1945. M. E. sz. r. 15. §), a hadigondozottak politikai magatartásának igazolása (4740/1945. M. E. sz. r. 1–2. §) a községi közigazgatási képesítő vizsgára jelentkezők politikai magatartásának igazolása (92.273/1945. B. M. sz. r. 3. §) a nemzeti bizottságok feladata, a népügyészt is a nemzeti bizottság meghallgatása után nevezi ki az igazságügyminiszter (1945 : VII. tc. 81/1945. M. E. sz. r. 24. §), végül az Országos Nemzeti Bizottság alapította meg a nemzetgyűlési képviselőválasztások során a pártok részvételi jogát (1945 : VIII. tc. 2. § (2) bek.).

Igen jelentős az a feladat is, amelyet a nemzeti bizottságoknak a háborúsított ország anyagi újjáépítésében kell ellátniuk. Így résztvettek a nemzeti bizottságok a földbirtokreform végrehajtásában (1945 : VI. tc. — 600/1945. M. E. sz. r. 48. §, 33.000/1945. F. M. sz. r. 4. és 48. §, 75.000/1945. F. M. sz. r. 1. §), a termelési bizottságokban (22.500/1945. F. M. sz. r. 6. §), a mezőgazdasági termelési hitelügyeket elbíráló bizottságokban (21.956/1945. F. M. sz. r. 2. §), a terménybeszolgáltatás ellenőrzésében (11.850/1945. K. M. sz. r. 6. §), végül a helyi építési szaktanácsokban (10.200/1945. O. É. K. sz. r. 3. §).

A fentiekből látható, hogy a nemzeti bizottságok közigazgatási jogi helyzete nem a szorosan meghatározott állandóság, hanem a folyamatos változás képét mutatja. Az eddigi fejlődésben két korszakot lehet megkülönböztetni. Mindkét időszakban azonos elem a politikai szempontú kezdeményezés, javaslattétel és ellenőrzésfeladata, az első időszakban azonban ehhez még a közigazgatási eseti ügyintézés, valamint a közigazgatási újjászervezés feladata is járult. Ehhez képest a nemzeti bizottságok közigazgatási jogi helyzete hű tükre annak a társadalmi és politikai átalakulásnak, amely nemzetünk életében végbemege. Ez az átalakulás elsősorban a megfelelő szervezet kiépítését s a kiépítés befejeztéig a halaszthatatlan ügyek elintézését, a szervezet kiépítése után pedig annak megfelelő ellenőrzését, a helyes ügyintézéshez szükséges kezdeményezést és javaslattételt teszi szükségessé. Ma, amikor a közigazgatás szervezetének újjáalakítása jórészt befejeződött s az állami gépezet már működik, a nemzeti bizottságok feladata főképp az állandó kezdeményezésben, javaslattételben és ellenőrzésben áll.

Mindezek után azt a kérdést lehet felvetni : az állam, illetőleg a törvényhatóság vagy a község szerve-e a nemzeti bizottság közigazgatási jogi szempontból vagy sem. Valamely személyt vagy személyösszességet közületi (állami, törvényhatósági, községi) szervvé az a jogszabály minősít,

amelynél fogva az illető személy vagy személyösszesség cselekményeit (elhatározásait, rendelkezéseit vagy intézkedéseit) a közületnek (államnak, törvényhatóságnak vagy községnek) kell beszámítani. Azt a kérdést, hogy hatályos jogrendünk ilyen jogszabályt tartalmaz-e, ezidő szerint egyértelműleg eldönteni még nem lehet. Egyfelől ugyanis kétségtelen, hogy a nemzeti bizottságok cselekményei a mai jogállapot szerint elvileg és önmagukban — bár népakaratot juttatnak kifejezésre — még nem az állam, a törvényhatóság vagy a község cselekményei, hanem ezeknek a cselekményeknek a kezdeményezői, *indítékai*. Amint a nemzetgyűlésben képviselt politikai pártoknak a nemzetgyűlésen kívül hozott határozatai, rendelkezései vagy intézkedései *önmagukban* még nem tekinthetők az állam cselekményeinek, hanem csupán a nemzetgyűlés tevékenysége által válnak azokká, úgy a nemzeti bizottságoknak, mint a demokratikus pártok helyi szövetségeinek cselekményei is csupán a törvényhatósági bizottságokon, illetőleg a képviselőtestületeken keresztül lesznek az illető önkormányzat cselekményeivé. Másfelől azonban kétségtelen az is, hogy a nemzeti bizottságok egyes esetekben tételes jogszabályok alapján közhatalmat gyakorolnak. Így abban az esetben, midőn a nemzeti bizottság a törvényhatósági bizottságokban és a községi képviselőtestületekben a pártok és szakszervezetek képviseleti arányát megállapítja — erre pedig új eljárás esetén (1030/1945. M. E. sz. r. 10. §) ma is van lehetőség — a nemzeti bizottság kétségkívül közhatalmat gyakorol. Ugyanígy közhatalmat gyakorol a nemzeti bizottság akkor is, midőn az igazoló bizottságok útján a közszolgálati jogviszonyt módosítja vagy megszünteti.

További kérdés az is, hogy a nemzeti bizottságoknak, mint helyi pártszövetségeknek, közigazgatási jogi szempontból jogi személyiség tulajdonítható-e. Fentebb felsorolt közigazgatási jogszabályaink a nemzeti bizottságokat, mint ilyeneket teszik meg közigazgatási természetű jogok és köteleességek alanyává, a nemzeti bizottságok pedig ezeket a jogokat és egyben köteleességeket mint egységes szervezetek gyakorolják, illetőleg teljesítik. Ebből folyik, hogy a nemzeti bizottság hatályos közigazgatási jogunk értelmében közigazgatási jogi személy, köztestület.

A kifejtettek alapján a nemzeti bizottságok közigazgatási jogi helyzetét a következőkben lehet összefoglalni : a nemzeti bizottság a demokratikus pártok helyi szövetségéből alakuló köztestület, amely mint politikai szerv, a közigazgatás szervezetének nem része ugyan, de politikai feladatainak teljesítése során egyes tételes jogszabályi rendelkezések értelmében közhatalmat is gyakorol.

II.

Büntetőjogi szempontból a nemzeti bizottságok jogi helyzete egészen a legutóbbi időkig kérdésesnek látszott. A bizonytalanságot az idézte

elő, hogy anyagi büntetőjogunk szabályai (1914: XL. t.-c., Btk. 172. §, 1914: XLI. t.-c. 3. § 2. bek. 2. pontja és 9. § 6. pontja) a büntetőjogi védelmet az állami, törvényhatósági és községi *hatóságoknak*, illetőleg ezek tagjainak és közegeinek, valamint általában a *közhivatalnokoknak* biztosították, már pedig azt a kérdést, hogy a nemzeti bizottságok a közigazgatási hatóságok közé tartoznak-e, azaz tevékenységük közhatalom gyakorlásában áll-e, egyértelműleg eldönteni igen nehéz volt egyebek között azért is, mert a nemzeti bizottságok közigazgatási jogi helyzete sem alakult még ki véglegesen.

Ezt a bizonytalanságot kívánja megszüntetni az igazságügyminiszter által a minisztertanács elé terjesztett rendelettervezet a nemzeti bizottságok büntetőjogi védelme tárgyában. A tervezet 1. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy az Országos Nemzeti Bizottságot, valamint a községi, városi, járási és törvényhatósági nemzeti bizottságokat a büntetőtörvények alkalmazása szempontjából hatóságoknak, — tagjaikat pedig a hatóságok tagjainak kell tekinteni. Az ekként kiépített büntetőjogi védelemmel párhuzamosan azonban a tervezet a nemzeti bizottságok tagjaira fokozott felelősséget is hárít, midőn az 1. § (2) bekezdésében megállapítja, hogy a nemzeti bizottságok tagjai e minőségükben közhivatalnokok.

A büntetőjogi védelemmel kapcsolatban végül rendezni kellett azt a kérdést is, hogy a bizottságok vagy tagjaik sérelmére elkövetett rágalmozás vagy becsületsértés üldözésére ki adja a felhatalmazást. Ezt a kérdést a tervezet 2. §-a akként dönti el, hogy a felhatalmazást maga a sértett nemzeti bizottság, illetőleg az a nemzeti bizottság adja meg, amelynek a sértett tagja vagy a bűncselekmény elkövetése idejében tagja volt.

Ezzel a rövidesen kiadásra kerülő rendelettel a nemzeti bizottságok jogi helyzete büntetőjogi szempontból kialakultnak tekinthető.

III.

A politikai vezetés, irányítás és ellenőrzés feladataitól, ahová a nemzeti bizottságok tevékenységének zöme esik, a magánjogi forgalom területe van viszonylag a legmesszebb. Innen érthető, hogy a nemzeti bizottságok jogi helyzete a magánjog területén a legbizonytalanabb. Az alapvető kérdés, amelyet a nemzeti bizottságokkal kapcsolatban a magánjog szempontjából csak a jövő fogja eldönteni, a jogképeség kérdése.

A közszervezetek jogállásának s ennek keretében jogképeségüknek kiépítésében a magánjognak mindig másodlagos szerep jut. Azt, hogy valamely közszervezet résztvesz-e a magánjogi forgalomban s hogy ehhez képest magánjogi jogképeséggel is rendelkezik-e vagy sem, elsősorban az a közjogi szabály dönti el, amely az illető közszervezet tevékenységi körét meghatározza. Ha ez a tevékenységi kör abban is áll, hogy a közszervezet bizonyos gazdasági működést is fejt ki, ennek a ténynek a szükségszerű következménye a magánjog területén a közszervezet magánjogi jogképeségének, jogi személyiségének elismerése. Azok a közszervezetek, amelyek a politikai vezetés feladatait látják el, gazdálkodási cselekményeket rendszerint nem végeznek. Innen van, hogy a nemzetgyűlésnek, vagy a legfelsőbb kormányhatóságoknak nincs magánjogi jogképeségük. A nemzeti bizottságokra vonatkozólag is az a helyzet, hogy tevékenységi körük ezidőszert nem terjed ki a gazdálkodás területére, ennél fogva magánjogi jogképeségre nincs is szükségük. A jövő fogja megmutatni, hogy ez a helyzet végleges-e. Ha a nemzeti bizottságok hatásköre végleg a politikai ellenőrzés és irányítás síkján marad, jogképeségük is a közjog területére fog korlátozódni. Ha viszont közigazgatási feladataik fokozódnak, könnyen lehetséges, hogy e feladatok ellátása a magánjogi jogképeség elismerését is szükségessé fogja tenni. *dr. Világhy Miklós*

Az üzemi bizottság mint jogintézmény*

I. JOGFORRÁSOK.

Az alábbiakban kizárólag az Ü. B.-ok két főalakzatát, az I. Ü. B.-ot és a K. Ü. B.-ot tárgyaljuk. Egyfelől azért, mert lehetetlen lenne egy ilyen rövid ismertetés keretein belül az egyes különleges Ü. B.-okkal is foglalkozni, másfelől azért, mivel az ipari és kereskedelmi vállalatoknál éleződnék ki leginkább azok a kérdések, amelyek az üzem tulajdonosának és az Ü. B.-nak egymással szemben álló jogköréből fakadnak.

* Szerzőnek a Magyar Jogászegyletben tartott előadásából.

Jegyzet. Rövidítések:

Ü. B. = üzemi bizottság.

I. Ü. B. = üzemi bizottság az iparban.

K. Ü. B. = üzemi bizottság a kereskedelemben.

O. Ü. D. B. = Országos Üzemi Döntőbizottság.

r. = rendelet.

Az I. Ü. B.-ot az 55.000/1945. Ip. M. sz. r. (Magyar Közlöny 43/1945.) szabályozza, a K. Ü. B.-ot pedig a 14.700/1945. K. K. M. sz. r. (Magyar Közlöny 85/1945.) és a 10.000/1946 K. Sz. M. sz. r. (Magyar Közlöny 74/1946.)

II. AZ Ü. B.-GAL KAPCSOLATOS FŐBB KÉRDÉSEK.

Vizsgálat tárgyává fogjuk tenni, hogy melyek az Ü. B. hatáskörébe utalt egyes tevékenységek és ezekkel kapcsolatban azt, hogy:

a) mennyiben befolyásolja az Ü. B. jogköre az üzem tulajdonosának

1. az üzem állagára vonatkozó tulajdonjogát és az üzemből származó haszonra irányuló igényét,

2. az üzem vezetésére és irányítására vonatkozó rendelkezési jogát, illetve szabad akarateltárazását,

3. a munkavállalókkal fennálló szolgálati viszonyt, különösen az utasítási és fegyelmi jogkört,

b) mindezen vonatkozásokban az Ü. B. rendelkezésére álló jogi eszközöket és szankciókat,

c) az Ü. B. intézményének és tevékenységének jogi jellegét.

III. AZ Ü. B. HATÁSKÖRÉBE TARTOZÓ TEVÉKENYSÉGEK OSZTÁLYOZÁSA.

A) *Gazdaságpolitikai feladatok* : termelési, ügyviteli, üzemgazdálkodási kérdések.

B) *Üzempolitikai feladatok* : egyetemes üzemi érdekek és pedig :

1. az üzem munkavállalóinak gazdasági, jóléti, kulturális érdekei és intézményei,

2. általános munkafeltételek, munkakör, munkaerkölcs, munkafegyelem, munkamódszerek.

C) *Munkaviszonypolitikai feladatok* : az egyéni szolgálati viszonytal kapcsolatos összes kérdések, beleértve a fegyelmi jogkört is.

D) *Egyeztetés, bíráskodás* : az elrontott anyagokért és eszközökért fizetendő térítések megállapítása, akkord-árkülönbözetek elintézése.

E) *Javaslatétel* : különböző ügyekben.

IV. AZ Ü. B. GAZDASÁGPOLITIKAI FELADATAI.

A) *Jogkör*.

a) Az I. Ü. B. r. 6. §-a szerint az Ü. B. tevékenysége kiterjed az üzemből : »... az üzem termelési menetének és tervének ellenőrzésére.«

b) A K. Ü. B. r. 9. §-ának 3. bek. szerint : »ha a bizottság úgy találja, hogy a munkáltatónak valamely cselekménye, vagy általában ügyvitele jogszabályba, közérdekbe, illetőleg a jóerkölcsökbe ütközik, továbbá a vállalat vagyoni érdekeit veszélyezteti, köteles az illetékes szakszervezetnek jelentést tenni.«

A két rendelet közül az utóbbi meghatározását tartjuk szerencsésebbnek és véleményünk szerint mindkét vonatkozásban a helyes és egyetemes meghatározás a következő lehetne : az Ü. B. hatáskörébe tartozik a közérdekű gazdaságpolitikai célkitűzések előmozdítása és annak ellenőrzése, hogy az üzem gazdasági működése nem ütközik-e jogszabályba, közérdekbe, illetőleg jóerkölcsökbe; vagy nem veszélyezteti-e a vállalat vagyoni érdekeit?

B) Az Ü. B. gazdaságpolitikai jogkörének jogi eszközei.

a) Az I. Ü. B. r. 6. §-a szerint :

1. Az üzleti könyvek betekintése.

2. Az üzleti könyvek könyvszakértői megvizsgálása.

3. Személyek meghallgatása.

4. Adatközlési kötelezettség a munkáltató részéről.

5. AZ Ü. B. kiküldötteinek részvétele a r. t.-ok, szövetkezetek és kft.-ok igazgatósági, illetve taggyűlésein.

6. A szokásos üzletmeneten túlmenő kötelezettségeket tartalmazó iratoknak kötelező bemutatása az Ü. B. által való láttamozás céljából.

7. Negyedévi jelentés, amelyben az üzem vezetője tartozik a termelés és a piac várható alakulásáról az Ü. B.-nak negyedévenként pontos jelentést tenni.

8. Legalább havonta egyszer üzemvezetői értekezletet kell tartani, amelyen az Ü. B. kiküldötteivel vesz részt.

9. Az újabban megjelent rendeletek további jogi eszközöket is az Ü. B. rendelkezésére bocsátanak olyan feladatokkal kapcsolatban, amelyek ugyancsak gazdaságpolitikai jellegűek. Így pl. a 100.500/1945. M. E. sz. r. 2. §. 1. bek. szerint az árubejelentést az Ü. B. köteles ellenőrizni és aláírni. A 81.100/1946. M. E. sz. r. 4. §. 2. bek. szerint az üzleti leltár helyességét az Ü. B. aláírásával kell igazolni.

b) A K. Ü. B. r. szerint az Ü. B. rendelkezésre álló jogi eszközök némi eltéréssel hasonlóak.

Mindkét rendeletnek hiányossága, hogy nem bocsát megfelelő jogi kényszereszközöket az Ü. B. rendelkezésére arra az esetre, ha a munkáltató vagy más kötelezett a fenti ellenőrzési lehetőségeket megakadályozza vagy pozitív kötelezettségeinek eleget nem tesz. Helyes lenne pl. kimondani, hogy a vizsgálatot szükség esetén a cégbíróság, a személyek meghallgatását a járásbíróság fogantassza, jogkövetkezmények terhe mellett, általában pedig kihágásként büntetni a jogellenes magatartást. Részben ezt a célt szolgálja a 10.000/1946. K. Sz. M. r., amely a K. Ü. B.-ok vonatkozásában a munkáltató, sőt az Ü. B. tagjainak egyes kirívóbb jogellenes magatartásait kihágásként bünteti.

C) *Jogi szankciók*.

Az Ü. B. intézményének legfontosabb kérdése : milyen jogi szankciók állanak az Ü. B. rendelkezésére annak érdekében, hogy a jogkörébe tartozó feladatokat szükség esetén jogi kényszereszközökkel is megvalósíthassa.

a) Az I. Ü. B. r. 11. §-a szerint : »ha az üzem termelését érintő kérdésekben az üzem vezetője (munkáltató) nem tenné magáévá a bizottság javaslatát, akkor a bizottság az illetékes szakszervezet hozzájárulásával a kérdéses ügyet a jelen rendelet 17. §. 2. bek. szerinti paritásos bizottság elé terjesztheti.«

Ez a bizottság az Országos Üzemi Döntőbizottság.

A 17. §. foglalkozik a O. Ü. D. B. jogkörével, de csak annyit mond, hogy : »ha a Bizottság (Ü. B.) vagy egyes tagjai hatáskörüket túllépik, vagy kötelezettségeiket megsértik, továbbá ha a Bizottságot (központi Ü. B.-ot) vagy ebben a rendeletben szabályozott egyéb testületet vagy tagjait feladataik ellátásában a munkáltató akadályozza, végül, amennyiben a Bizottság és a munkáltató között a Bizottság eljárásának módja

tekintetében elvi ellentét merül fel, a vitát az O. Ü. D. B. bírálja el, mely ebben a kérdésben végérvényesen határoz.»

Ha a szövegmagyarázattal ellentétben és a rendelet szelleméből kiindulva arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az O. Ü. D. B. hatáskörébe tartozik a tárgyalta gazdasági ellentétek eldöntése is, még mindig nyitva marad az a kérdés, hogy miként hatályosul, milyen jogi eszközökkel kényszeríthető ki szükség esetén a O. Ü. D. B. határozatának megvalósítása. Ezen kérdés megfelelő szabályozása nélkül kizárólag az ellenőrzés által megvalósított nyilvánosság és magasabb fórum elé terjesztés lehetősége mint erkölcsi és lelki szankció állana az Ü. B. rendelkezésére mindazon esetekben, amidőn arról van szó, hogy a gazdasági tevékenység közérdekbe, jóérkölsökbe stb. ütközik vagy a vállalat vagyoni érdekeit veszélyezteti és csak akkor lehetne szó jogi szankciókról is, ha a gazdasági tevékenység kifejezetten jogszabályba ütközik és ez a jogszabály maga megfelelő jogi szankciókat tartalmaz.

Ha tehát azt akarjuk, hogy az Ü. B. a hatáskörébe utalt gazdaságpolitikai célkitűzéseket megvalósíthassa, rendelkezésére kell bocsátanunk a megfelelő jogi eszközöket.

b) A K. Ü. B. r. 16. §-a szerint a munkáltató és a bizottság között bármilyen kérdésben felmerülő ellentét esetén az Országos Kereskedelmi Üzemi Döntőbizottság jogorvoslat kizárásával dönt.

A K. Ü. B. r. tehát előbbre tart, mint az I. Ü. B. r., mert minden ellentét esetén hatáskört biztosít a Döntőbizottságnak és kifejezetten is kimondja, hogy annak döntési joga van. Ez a rendelet sem szabályozza azonban azt, hogy a döntés — szükség esetén — miként hajtható végre jogi szankciók igénybevételével.

Nagyon jól tudjuk azt, hogy milyen nehéz megtalálni azokat a jogi eszközöket és eljárási módokat, amelyekkel az élő gazdasági életbe befolyásolni lehet, anélkül, hogy az elért eredmény fordított arányban ne álljon az esetleges hátrányokkal. Minthogy azonban az Ü. B. gazdaságpolitikai feladatait csakis helyeselni lehet, meg kell találnunk a megfelelő szabályozást, mert különben a rendeletek által felállított szabályok csak lex imperfecták maradnak.

Analógiaként önként kínálkozik az 1931. évi XX. tc., a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló karteltörvény, amely ugyan csak közérdekből az élő gazdasági életbe való beavatkozást célozza. A karteltörvény szerint a közérdekű beavatkozás szervei: az illetékes miniszter és a minisztertanács, véleményező szerv a kartelbizottság, bírósága pedig a kartelbíróság. Jogi eszközök: megvizsgálás, a békés kiegyenlítés megkísérlése, ennek sikertelensége esetén gazdasági retorziók alkalmazása, ideiglenes intézkedések, közérdekű kereset. Jogi szankciók: a kartelbíróság először pénzbírsággal büntetheti az ellen-szegülőt, ismétlés esetében a kereskedéstől vagy iparüzéstől eltilthatja. A közérdekű kereset kere-tein belül pedig mód van a konkrét tevékenység

vagy magatartás abbanhagyására, illetve eltil-tására való kötelezésre, ugyancsak pénzbírság terhe mellett és végső soron az iparüzéstől, illetve kereskedéstől való eltiltásra.

Véleményünk szerint a munkavállalói érdekeltségek paritásos bevonásával, tárgyilagos gazdasági szakértők beiktatásával és a dolog természetéből folyó változtatásokkal megfelelően biztosítani lehet és biztosítani is kell azt, hogy gazdaságpolitikai vonatkozásokban ne egyedül az ellenőrzés legyen a jogi szankció, azokban az esetekben, amidőn az üzem gazdasági tevékenysége közérdekbe, jóérkölsökbe ütközik, vagy a vállalat vagyoni érdekeit veszélyezteti.

D) Az Ü. B. gazdaságpolitikai jogkörének kihatása az üzem tulajdonosának jogkörére.

Az ismertetett szabályok alapján megállapíthatjuk, hogy az Ü. B. jogköre nem korlátozza az üzem tulajdonosának az üzem állagára vonatkozó tulajdonjogát, de a haszonra irányuló szabad magántőke — gazdálkodási tevékenységét már korlátozza annyiban, hogy tevékenységét ellenőrzés alá vonja és nem engedi, hogy az jogszabályba, közérdekbe vagy jóérkölsökbe ütközzék, illetőleg az üzem vagyoni érdekeit veszélyeztesse.

VI. ÜZEMPOLITIKAI FELADATOK.

A) Jogkör.

1. A munkavállalók közös gazdasági és jóléti érdekei, családvédelem, egészségügyi berendezések, üzembiztonsági kérdések, balesetek elleni védekezés.

2. Kulturális és jóléti intézmények.

3. Általános munkafeltételek, üzemi munkarend, új munkamódszerek bevezetése.

4. A munkásviszályok békés elintézése.

B) Jogi eszközök és szankciók.

Ezekben a vonatkozásokban a szabályozás, sajnos, meglehetősen rendszertelen.

Az I. Ü. B. r. 7. §-ának 2. bek.-e szerint, ha egészségügyi, balesetvédelmi és jóléti kérdésekben a megegyezés nem jön létre, az Ü. B. az Iparfelügyelőhöz, illetve az Ipari Munkafelügyelőhöz tartozik fordulni. Ezekben az esetekben tehát az Ü. B. csak laikus ellenőrző szerve az állami közigazgatásnak és jogi eszközökért és szankciókért az állami közigazgatáshoz kell fordulnia.

A K. Ü. B. r. 10. §-a szerint ugyanezen kérdésekben, valamint a szolgálati szabályzat és munkarend vonatkozásában az Ü. B. egyeztetést kísérel meg és ennek sikertelensége esetén egy paritásos egyeztető bizottság jogorvoslat kizárásával dönt, tehát konstitutív határozatot hoz, de a rendelet nem szabályozza, hogy ezen határozat miként hajtható végre jogi eszközökkel.

A nemrég megjelent 6540/1946. M. E. sz. r. jogilag már tökéletes szabályozást nyújt az új munkamódszerek, gyártási eljárások, teljesítményminták, bérrendszerek és a szakmányok mértéke tekintetében. Ezen rendelet 11. §-a szerint u. i. az Ipari Termelési Tanács határozatai vég-

érvényesek, a 12. §. szerint pedig a Termelési Bizottságok, illetve a Tanács jogerős határozatai mind a munkavállalókra és ezek helyi érdekképviselői szerveire (Ü. B.-okra), mind a munkáltatóra kötelezők.

Az üzempolitikai feladatok tekintetében egy- séges és rendszeres szabályozásra lenne szükség és arra, hogy minden kérdésben konstitutív hatályú döntések jöhessenek létre és azokat végre is lehessen hajtani.

C) *Az Ü. B. üzempolitikai jogkörének kihatása az üzem tulajdonosának jogkörére.*

A jelenlegi szabályozás szerint a tulajdonos jogköre annyiban korlátozódik, amennyiben az ismertetett rendelkezések szerint konstitutív döntés jöhet létre, így pl. a termelési bizottság vagy az egyeztető bizottság határozata folytán.

VII. EGYÉNI MUNKAVISZONYPOLITIKAI FELADATOK.

A) *Jogkör.*

a) Az I. Ü. B. r. 6. §-a szerint az Ü. B. jogköre kiterjed a munkaviszonnyal kapcsolatos összes kérdésekre: munkabérre, munka- és szabadságidőre, a munkavállalóknak a munkaviszonyból folyó jogaik érvényesítésére, a munkaerőköls és munkafegyelem összes kérdéseire, a munkavállalókkal való bánásmódra, azok fegyelmi ügyeire és a munkaviszályok békés elintézésére.

b) A K. Ü. B. r. 9. §-a szerint az Ü. B. jogköre ugyanez, de a rendelet megemlíti az alkalmazás, elbocsátás, nyugdíjazás, újból alkalmazás, valamint az alkalmazotti köteleességek teljesítésének kérdését is.

B) *Jogi eszközök és szankciók.*

A rendeletek szerint az Ü. B. kebeléből fegyelmi bizottságokat kell alakítani, amelyek elvileg mind a munkavállalók, mind a munkáltatók elleni panaszokat is tárgyalják. Konstitutív döntést azonban csak a munkavállalók ellen hozhatnak a más munkahelyre való áthelyezés és elbocsátás kimondásával.

Nem intézkednek azonban a rendeletek abban az irányban, hogy milyen jogi eszközökkel és szankciókkal járhatnak el az Ü. B.-ok a munkavállalók érdekében. Ezek a kérdések is szabályozásra várnak. Meg kell jegyeznünk azonban azt, hogy a hiányzó szabályozást — bár csak részben — de pótolják a kollektív szerződések, amidőn kimondják, hogy amennyiben a kollektív szerződés értelmezése vagy alkalmazása tekintetében kisebb, helyi jelentőségű vitás kérdések merülnek fel, úgy azokat szóbeli tárgyalások útján az Ü. B.-ok közvetlenül a munkáltatóval intézik el. Ha ez nem sikerül, úgy a kollektív szerződést megkötő érdekképviselőtekből alakított egyeztető bizottságok döntenek, végső soron pedig az Országos Munkabérmegállapító Bizottság.

Ismertetjük az Országos Kereskedelmi Üzemi Döntőbizottság I/1946. sz. határozatát, amely szerint: »az Ü. B. r. 9. §. 1. bek. 1. pontjának a)

alpontjában említett jogok (pl. munkaidő megállapítás, elbocsátás, nyugdíjazás stb.) az Ü. B.-ra ruházott ellenőrzési jogból következőleg csak az Ü. B.-al egyetértve gyakorolhatók. Ha egy ilyen kérdésben egyetértés nem jön létre, a munkáltató közvetlenül nem intézkedhetik, hanem előbb a paritásos bizottsághoz, másod és végső fokon pedig a K. Ü. D. B.-hoz kell fordulnia. A munkáltató ilyenkor csak a jogerős döntés után és annak értelmében intézkedhetik...«

A Döntőbizottság elvi álláspontja tehát az, hogy az egyéni munkaviszony minden vonatkozásában a munkáltató ellentét esetén csakis az Ü. B., illetve végső soron a Döntőbizottság határozatának megfelelően gyakorolhatja azokat a jogokat, amelyek őt a munkavállalóval szemben megilletik.

C) *Az Ü. B. egyéni munkaviszonypolitikai jogkörének kihatása az üzem tulajdonosának jogkörére.*

A rendeletek kifejezetten csak a más munkahelyre való áthelyezés és az elbocsátás tekintetében biztosítanak az Ü. B., illetve annak fegyelmi bizottsága számára olyan konstitutív hatályú döntési jogot, amely a tulajdonos akaratát korlátozza. Az ismertetett döntés szerint viszont mindazon kérdésekben, amelyekre az Ü. B. ellenőrzési joga kiterjed, a Döntőbizottság ugyancsak konstitutív határozatot hozhat, amelyhez az üzem tulajdonosának alkalmazkodnia kell. Itt is hiányoznak azonban azok a jogi eszközök, amelyekkel ez az alkalmazkodás kikényszeríthető.

VIII. VAGYONJOGI BIRÁSKODÁS.

a) Az I. Ü. B. r. 10. §-a szerint az Ü. B., illetve annak albizottsága közreműködik a munkavállaló által elrontott anyagokért és eszközökért fizetendő térítés megállapításában és az akkordárkülönbözetek elintézésében. Ha megegyezés nem jön létre, paritásos választott bíróságok döntenek.

b) A K. Ü. B. r. 10. §-a szerint ugyanezen kérdésekben egyeztető bizottságok döntenek.

Helyes lenne ezekben a vonatkozásokban is az állami bíráskodással szemben a hatásköri kérdéseket elhatárolni és a határozatokat végrehajtható közokiratoknak minősíteni.

IX. AZ Ü. B. JAVASLATTÉTELI TEVÉKENYSÉGE.

Ezzel a kérdéssel nem foglalkozunk, mert ennek jogkörbeli vonatkozásai nincsenek.

X. AZ Ü. B. INTÉZMÉNYÉNEK ÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK JOGI JELLEGE.

Megítélésünk szerint az Ü. B. hatásköre közérdekű gazdaság-, üzem- és munkaviszonypolitikai feladatok megvalósításából áll, tehát az Ü. B. egy korszerű önkormányzati intézmény, amely közigazgatási tevékenységet fejt ki, általában ellenőrzési, javaslattevési és fegyelmi jogkörben. Ezen tevékenységek során felmerülő ellentéteket pedig vagy paritásos bíróságok és bizottságok, vagy az állami közigazgatás dönti el. Ebből következik,

hogy az Ü. B. nem kizárólag a munkavállalók érdekképviseleti szerve, hanem mind a munkáltató, mind a munkavállalók felett álló testület, amely ugyan a munkáltató és munkavállalók közötti osztályharcból nőtt ki, azonban az ország belső szerkezetének megváltozása, a megindult demokratizálódási folyamat következtében ma már nem kizárólag az osztályharc eszköze, hanem közérdekűnek elismert feladatok, elsősorban az ország gazdasági talpraállításának és a gazdasági élet megszervezésének és ellenőrzésének végrehajtója.

Ezen meghatározásunkkal kapcsolatban utalunk arra az új jogfejlődési irányzatra, amely részben gazdaság- részben társadalompolitikai követelményekből nőtt ki a felszabadulás után. Az egyik gazdaságpolitikai célkitűzést már ismertettük: az ország talpraállítása érdekében a termelési és munkaviszonyok megszervezése. A másik: áttérés a szabad gazdálkodásról a kötött, helyesebben tervszerű és ellenőrzött gazdálkodásra, amely gazdasági közigazgatás nélkül el sem képzelhető. Ha pedig szükség van gazdasági közigazgatásra, akkor sokkal helyesebb, ha azt nem, vagy legalább is nem kizárólag állami szervek látják el, hanem résztvesznek abban a demokrácia alapelveinek megfelelően, önkormányzati formában a laikus elemek is és éppen azok, akiknek ezekhez a kérdésekhez a legtöbb közük és joguk van: az ú. n. dolgozók.

A társadalompolitikai célkitűzés pedig az, hogy a munkavállalókat politikailag, gazdaságilag és jogilag egyenrangúvá kell tenni az üzemek tulajdonosaival.

Ezen gazdaság- és társadalompolitikai célkitűzések valósulnak meg a kollektív szerződésekben, amelyek által a munkavállalók, illetve érdekképviseleteik részt vesznek az üzem- és munkaviszonyok szabályozásában, — az üzemi bizottság

intézményében, amelyben a munkavállalók részt vesznek a gazdaság-, üzem- és munkaviszonypolitikai feladatok és jogszabályok végrehajtásában — és végül a különböző paritásos, egyeztető és egyéb bizottságok intézményeiben, amelyekben a munkavállalók a vitás kérdések eldöntésében vesznek részt. A munkavállalók tehát az államhatalom és az alkotmány mindhárom ágazatának: a jogszabályalkotásnak, a végrehajtó és bírói hatalomnak közvetlen tényezőivé váltak a gazdasági, üzemi és munkaviszonyok azon vonatkozásaiban, amelyeket a jogalkotás kijelölt és jövőben kijelöl. A munkavállalók és érdekképviseleti szerveik ezen feladatokat önkormányzati keretek között, átruházott, másodlagos jogkörben fejtik ki. A nemesi vármegye az akkor legfontosabb közgazdasági ág, a mezőgazdálkodás területileg megszervezett önkormányzati intézménye volt. Az Ü. B. viszont a mezőgazdálkodás mellett ma már ugyancsak egyenrangú közgazdasági ágazatok, az ipar és kereskedelem nem területileg, hanem üzemileg megszervezett önkormányzati intézménye, azzal a nagyon lényeges eltéréssel, hogy a demokratikus elvnek megfelelően ebben az önkormányzatban nemcsak az üzemek tulajdonosai, hanem velük egyenrangúan részt vesznek az ország legféltettebb és legértékesebb nemzeti vagyonának, az emberi munkaerőnek letéteményesei: a munkavállalók is.

Meggyőződésünk az, hogy amennyiben a jogalkotó és az üzemi bizottságok felismerik és következetesen kerestülviszik a most tárgyalt célkitűzéseket és egyfelől az Ü. B. szabályozásának továbbfejlesztése a jogalkotó részéről, más felől a szabályok végrehajtása az Ü. B. részéről ebben az irányban fog haladni, akkor az Ü. B. mint jogi intézmény meg tudja valósítani azokat az elképzeléseket, amelyek életre hívták.

dr. Weltner Andor

Beszámítható ellenszolgáltatás

a 7.590/1945. M. E. sz. rendelet szempontjából.

A 7.590/1945. M. E. sz. rendelet nagy joganyagából ezúttal egy kérdést óhajtok megvitatás tárgyává tenni és ez: melyek azok az ellenszolgáltatások, amelyek a rendelet 6. §-a szerint az igénylő követelésébe beszámíthatók.

A kérdés joganyaga (6. §.) röviden a következő:

»Amennyiben az üzlethelyiséggel együtt a használó... az igénylőtől áru- vagy anyagkészletet is vett át, azt természetben visszabocsátani... tartozik.

Ha az előbbi bekezdésben említett átvétel ellenszolgáltatásért történt, a használó az áru- vagy anyagkészlet visszabocsátására csak megtérítés ellenében köteles.

Az eldöntendő kérdés az, hogy mi tekintendő megtérítendő ellenszolgáltatásnak.

A visszabocsátandó áru- és anyagkészletek a gyakorlatban két főcsoportra oszlanak. Az egyik csoportba tartoznak azok az ügyletek, amelyek az igénylő által a reakciós törvények hatálya és hatása alatt, látszólag azonban önként kötött szerződésen alapulnak, a másikba pedig a zsidók árukészleteinek kiigénylésén, illetve kiutalásán alapuló ügyek, amelyeknél tehát a vagyontárgyak a zsidó személynek még csak látszólagos ügyletkötési szándéka és akarata nélkül is, sőt a legtöbb esetben annak ellenére, vagy távollétében és tudta és hozzájárulása nélkül kerültek a használó birtokába és tulajdonába.

Az első csoportbeli ügyleteknél az a kérdés,

hogy volt-e ellenszolgáltatás, egyszerű ténykérdés, mert hiszen az átruházási jogügylet alapját képező szerződés rendszerint tartalmazza és bizonyítja az ellenszolgáltatással kapcsolatos kérdéseket; a beszámítandó alapösszeg megállapítása körül tehát vita nem igen merülhet fel.

Nem ilyen egyszerű az eset a második csoportba tartozó ügyeknél. Tudvalevő, hogy ezekben az ügyekben az igénybevétel úgy történt, hogy az ú. n. szakmabeli miniszteri biztos az árukészleteket a zsidó kereskedő egy vagy több versenytársának kiutalta azzal a kötelezéssel, hogy az áruk ellenértékét, amelyet ugyancsak szakmabeli becslőbizottságok állapítottak meg, zárolt postatakarékpénztári számlára (»zsidó vagyonok letéti számla«) fizessék be. Ezek a befizetések rendszerint megtörténtek annál is inkább, mert az esetek legtöbbszörében az ellenérték igen alacsony összegben állapítottatott meg.

A felszabadulás után jelentkezett az igénylő és kérte vissza árukészletét. A használó ellenveti az igénynek, hogy az átvétel ellenszolgáltatásért történt, a visszbocsátásra tehát csak megtérítés — még pedig a rendelet szerint lényegében teljesen valorizált ellenérték megtérítése ellenében köteles. Az igénylő erre azt feleli, hogy ő ebből az ellenértékből nem kapott semmit, tehát nem lehet köteles azt, amit nem kapott, visszatéríteni, vagy túrni annak valorizált beszámítását.

A vita tudomásom szerint eldöntetlen. Halottam elsőfokú döntésekről, amelyek arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a zárolt számlára befizetett összegek beszámítandók. Ez az álláspont abból indul ki, hogy a használó ellenszolgáltatást adott, tehát ha a beszámítás mellőztetnék, a használó indokolatlan hátrányt szenvedne.

Véleményem szerint ez az álláspont nem felel meg a rendelet intencióinak.

Maga a 6. § nem tesz különbséget az ügyek általam felemlített két csoportja között, hanem csak általánosságban szól ellenszolgáltatásról és megtérítésről. Az eldöntendő kérdés tehát az, hogy ellenszolgáltatásnak minősül-e a zárolt számlára eszközölt befizetés?

Vizsgáljuk meg evégből az ellenszolgáltatás fogalmát. Nyilvánvaló, hogy az ellenszolgáltatás *szolgáltatást* feltételez. A szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak *kölcsönösnek* kell lennie, tehát szükség van két, *szolgáltatási szándékkal* egymással szembenálló félre, akik közül az *egyik* a másiknak *szolgáltat* valamit, aminek ellenében a *másik* az egyiknek *ellenszolgáltatást* nyújt. Már ez a *kölcsönös jogügyleti szembenállás* is hiányzik a kérdéses esetekben, mert az *igénylő nem szolgáltatott* a használónak semmit, nemcsak mert *nem akart*, mert *nem volt ügyletkötő szándéka*, hanem mert *nem is volt fizikai és jogi hatalma* a szolgáltatandó vagyontárgyak felett. A kiutalt árukészletek u. i. a zsidóellenes rendelkezések értelmében (itt a hírhedt 1600/1944. M. E. sz. rendeletre gondolok) *zárolva voltak*, azok felett tehát tulajdonosuk *nem rendelkezhetett*. Nem lévén tehát szolgáltatás az igénylő részéről, fogalmilag van kizárva az ellenszolgáltatás az ő javára a használó részéről. Azzal

pedig, azt hiszem már kissé túlmessze mennénk, ha valamilyen erőltetett fikcióval arra az álláspontra helyezkednénk, hogy a kiutaló hatóság az igénylő törvényes megbízottjaként vagy más alapon az ő nevében és ő helyette rendelkezett a kiutalt ingóságok tekintetében.

Nézzük meg ezután az érem másik oldalát.

Nem férhet kétség ahhoz, hogy az *ellenszolgáltatást* a *szolgáltató félnek kell kapnia*. Ez következik a fogalom nyelvtani és jogi értelméből. Erről azonban ezekben az esetekben nem lehet szó, mert eltekintve attól, hogy az előbb kifejtettek szerint az *igénylő nem szolgáltatott semmit*, ő maga *nem is kapott* semmit. A befizetés egy reánézve teljesen *idegen számlára történt*, amelyhez az igénylőnek annak idején semmi köze nem volt. Azt, hogy a kérdéses zárolt számla az igénylő saját számlája lett volna, senki sem állítja. De a számlát létesítő jogszabály sem tekintette azt egy meghatározott zsidó személy, vagy általában a zsidók részére, vagy érdekében nyitott számlának, amelyből őket kielégíteni vagy kártalanítani szándékolt, hanem az egy letéti számla volt »157.880 sz. zsidóvagyonok letéti számla« elnevezéssel, amelyre befizetett összegeknek az volt a rendeltetésük, hogy azokból a zsidó vagyontárgyak őrzésével, kezelésével, hasznosításával és értékesítésével kapcsolatos kiadásokat fedezzék, amint azt a 2650/1944. M. E. sz. rendelet nagy körültekintéssel kimondotta. Megállapította ez a rendelet azt is, hogy ennek az alapnak a terhére kell kielégíteni a megszűnt zsidó üzletek alkalmazottainak felmondási és végkielégítési igényeit is. Tehát az a számla sem rendeltetésében, sem címében, sem pedig lényegében nem szolgált a vagyonuktól megfosztott zsidók érdekeit, sőt ellenkezőleg, eszköz volt ez a vagyonok elvonásának végrehajtásához. Következésképpen semmi alap nincs annak megállapítására, hogy az erre a számlára különben is csak letétként fizetettnek nyilvánított összegeket a zsidó kereskedők javára, részére vagy érdekében befizetetteknek lehessen tekinteni.

Azok, akik az ellentétes állásponton a zárolt számlára befizetett összeg beszámítását kívánják, arra is hivatkoznak, hogy mivel maga a rendelet nem tesz különbséget a használók által tényleg teljesített különböző jellegű szolgáltatások között, nekünk sem áll módunkban és jogunkban különbséget tenni, és ezért minden, az áruk fejében teljesített szolgáltatást megtérítendő ellenszolgáltatásnak kell tekintenünk. Hivatkoznak továbbá arra is, hogy a rendelet az igazság és méltányosság alapján mindkét fél érdekében az előző állapot visszaállítását kívánja, ami azt jelenti, hogy az igénylő kapja vissza azt, ami az övé volt, illetve annak ellenértékét s ennek természetes ellentétele, hogy a használó is kapja vissza azt, amit ő nyújtott az áruért, bárki kapta légyen azt kézhez.

A rendelet 6. §-a valóban nem tartalmaz különbségtételt a szolgáltatások jellege tekintetében, de az egész rendelet szelleméből, céljából és szövegezéséből is, okszerűen következik, hogy ellenszolgáltatás alatt csakis a közvetlen és jogügyleti ellenszolgáltatást érthette.

A rendelet címéből, amely mindenkor annak fő tárgyát szokta megjelölni, kitérünk, hogy a kormány a zsidók és baloldaliak üzlethelyiségeinek és árukészleteinek elvesztéséért kívánja a jóvátételt biztosítani. Már pedig valaminek az elvesztése nem szokott ellenszolgáltatásért történni. Ha ellenszolgáltatás van, akkor nincs elvesztés. Megismétli a rendelet ezt a kifejezést (elvesztés) az 1. §-ban is és hozzáfűzi, hogy ezekhez kívánja sorolni a nyilván kényszerhelyzetben eszközölt önkéntes átruházásokat is. Amikor tehát a 6. §. ellenszolgáltatásról beszél, nyilván nem gondolatott a valójában és a rendelet nomenklatúrája szerint is elvesztett árukészletekért nem az igénylőnek, nem is az ő részére, nem a neki való juttatás célzatával befizetett, helyesebben letétbehelyezett összegekre, hanem kétségtelenül a rendelet által ugyancsak szabályozni kívánt másik ügykategóriára, amelynél valóban volt közvetlen ellenszolgáltatás, amelyet az igénylő mint szerződő fél, bár szorult helyzetében és kényszerűségből megkötött ügylet alapján, de mégis kézhez kapott.

Hátra van még a restitúció kérdése. Ez a szempont teljes mértékben helytálló és jogos.

Legyen is restitúció, azonban az előbb kifejtettek-ből következik, hogy az árukészletek kiigénylése esetében a zárolt számlára befizetett összeg beszámítása nem volna restitúció, mert nem az adná vissza, aki kapta. Ha pedig így áll a dolog, akkor nemcsak, hogy nem restituálunk, hanem ellenkezőképpen, a két érdekelt fél között amúgy is megbontott egyensúlyt még jobban megzavarjuk. A rendelet u. i. teljesen figyelmen kívül hagyja azt, hogy a használnak az igénybevétele-től a visszabocsátásig egy, a mai jogszabályok szerint jogellenesen szerzett tőke állott rendelkezésére, amelyet az 1944. sőt a per elhúzó-dása esetén az 1945. év jelentékeny részében is használt, ezt gyümölcsöztette, esetleg ebből élt. Akkor, amikor a meglevő árukat vissza adja, vagy a hiányzó ellenértékét megtéríti, még nem fizette meg a tőkehasználati díjat (kamat stb.). Ilyen körülmények közt nem látszik méltányosnak, hogy az igénylőt a tőke használati díjának elvonásán, továbbá a kártérítésnél a károsultat óhatatlanul érő egyéb veszteségeken felül még az a hátrány is érje, hogy általa meg nem kapott értékeket levonjanak követeléséből.

Dr. Sándor Endre

A megbízás mint munkaszerződés és a szolgálati szerződés

Azok, akiknek szeme előtt még ma is a megbízásnak az osztrák jogból átvett fogalma lebeg (amely szerint a megbízás kizárólag képviseleti szerződés), talán értetlenül állanak a Mt. rendszere előtt, amely a megbízást kisegítő — hézagpótló — munkaszerződésként állította be a munkabéri szerződés helyébe. Hogy ezentúl nem a munkabéri, hanem a megbízási szerződés legyen a munkaszerződés általános formája, a *genus*, amellyel szemben a szolgálati szerződés mint *species* jelentkezik, már a laikus szóhasználattal is ellentétes, amelynek a munkabéri szerződésnek szemléltető (a munkát, mint a szolgáltatás tárgyát kifejezésre juttató) elnevezése jobban megfelelni látszik. Nyilván ennek tudható be, hogy munkajogi irodalmunk egyik előkelő reprezentánsa újabban a munkabéri szerződésnek a Mt. által elejtett fogalmát ismét életre kelti és mint általános munkaszerződést állítja be a munkajog szerződési rendszerébe.¹ A régi terminológia reaktiválása ellen szól azonban az, hogy a munkabéri szerződés jogi szabályozása a Mt.-ből teljesen hiányzik és így egyszerű szövegmódosítással az ügy elintézhető nem volna, gyökeres anyagelrendezési munka válnék szükségessé és a kötelmi jog egész szerződési rendszerét meg kellene bolygatni. Ellene szól még az a körülmény is, — és ez talán nyomatékosabban esik latba — hogy az időközben kifejlődött

joggyakorlat a Mt. rendszerét ebben a vonatkozásban már maradéktalanul adoptálta, amennyiben következetesen megbízást és nem munkabéri szerződést vesz fel ott, ahol a szolgálati szerződés ismérvei hiányoznak.

A meglevő állapotnak is van árnyoldala: a Mt. elvileg visszaállította ugyan a megbízás munkaszerződési jellegét, de elmulasztotta a normatívumát ennek megfelelően kiépíteni, úgyhogy a megbízás fejezete még mindig a szerződés képviseleti jellegét domborítja ki, amennyiben túlnyomóan a meghatalmazással kapcsolatos jogszabályokat tartalmazza, amelyek közül számosan a munkaszerződési tényállásra nem alkalmazhatók.

A legsajnálatosabb zavart a jogalkalmazásban a revokabilitás kérdésének nem megfelelő szabályozása okozta. A megbízás bármelyik fél egyoldalú visszalépése által bármikor azonnali hatállyal megszüntethető (M. 1629. §. II.). Sem a megbízó, sem a megbízott nincs a szerződéshez tovább kötve, mint ameddig ahhoz kötve akar maradni. A megbízó a megbízást tetszés-e szerint visszavonhatja, a megbízott tetszés-e szerint visszaadhatja. A visszalépési jognak egyetlen korlátja van, mégpedig ez is nem a megbízott, hanem a megbízó érdekében: a megbízottnak nem szabad a megbízást oly időben visszaadni, amelyben a megbízónak már nem áll módjában a megbízás teljesítéséről más-
képpen gondoskodni.

A római jogban, amelyben a megbízás szükségképi ingyenes ügylet volt, a revokabilitás

¹ *Vincenti*, Szladits, Magyar magánjog. IV. 546. és köv. old. és A munka magánjogi szabályai. 1942. 2. és köv. old.

természetes folyománya volt az ingyenességnek. A jogviszony megszűnéséből a megbízottra nézve nem származott joghátrány, hiszen ellenszolgáltatásra a megbízás teljesítése esetén sem tartott igényt, sőt a megbízás visszavonása reá nézve még előnyös is volt, mert fáradságtól szabadult. Képviselési megbízásnál pedig — amelynek tárgya jogcselekmény — a revokabilitást a megbízás bizalmi jellege indokolja. Ha a megbízó bizalma a megbízott iránt a változó és előre nem láthatott körülmények következtében megszűnt, nem lehet a megbízót okszerűen továbbra is a jogviszony fenntartására kötelezni. A megbízott valamely jogügylet létesítése vagy elmulasztása, valamely jognyilatkozat megtétele vagy mellőzése által helyrehozhatlan károkat okozhat megbízójának. Ezekkel a veszélyekkel szemben a törvénynek a megbízót még önmaga ellenében is meg kell védelmeznie, miért is a megbízó fontos okból még akkor is felmondhat (azaz visszaléphet), ha a felmondás jogáról lemondott (Mt. 1629. §. III.).

A megbízás visszavonhatósága indokolt végül oly munkaszerződési megbízásnál is, amelyben a szolgáltatás tárgyát oly magasabbrendű szolgálatok alkotják, amelyek különös bizalmat feltételeznek így pl. nem csupán az ügyvéd szerződésénél (amelynél a revokabilitást egyébként már a szerződés képviselési jellege is igazolja), de az orvos, állatorvos szerződésénél is.

A revokabilitásnak ezt a szabályát azonban nem lehet alkalmazni akkor, amikor a megbízás, mint munkaszerződés fedőtípusa szükségképpen viszterhes szerződés, legalább is nem a megbízott anyagi sérelme nélkül. A Mt. kötelmi részének szerzője istudatában volt a visszterhességből eredő ennek a követelménynek és hogy a megbízottat — aki a valóságban munkavállaló — megvédje a megbízó önkényes visszalépéséből eredő károsodástól, előbbi részére ha nem is imperative, de a bíró diszkréciójától függően kárpótlást engedélyez az elmaradt jövőbeli keresetért (Mt. 1629. §). A kártalanításnak ez a módja azonban a vonatkozó rendelkezésben annyira el van klauzulálva, hogy annak gyakorlati alkalmazására eddig még sohasem került sor. Így jött létre egy oly irányú joggyakorlat, amely jogtanácsos, intézeti orvos, jutalékos ügynök, kereskedelmi képviselő stb. részére állandó alkalmazás esetén sem állapított meg felmondási időket, ha a szolgálati viszony ismérveinek hiányában az adott jogviszony megbízásnak minősítettett. Az alkalmazott ilyen formán, ha szerződése a megbízás szabályai — jobban mondva, a megbízásra hézagosan alkalmazott szabályai — szerint b'ráltatik el, a megbízó felmondása esetén rosszabbul jár, mint a vállalkozó, akit a megrendelő visszalépése esetén kártalanítás illet: a megtakarítás által csökkentett ellenszolgáltatás összege (Mt. 1600. §), holott a törvény szelleme értelmében a munkabér fokozottabb védelemre tarthat igény mint a vállalkozói díj, lévén a vállalkozási szerződés a munkaszerződéssel ellentétben nyereszedésre irányuló lukratív célzatú ügylet. Ugyan-

erre az eredményre jutunk, ha a megbízó visszalépése esetére a viszterhes szerződésre vonatkozó általános jogoknak megfelelően a Mt. 1146. §. I. bekezdésében foglalt jogszabályt a joghasznoszerűség alapján alkalmazzuk.

Hogy a fenálló joggyakorlat, amely szolgálati viszony hiányában a megbízás jogszabályainak, — a fent előadottak szerint helytelen, — alkalmazása következtében a megbízottnak nem állapít meg felmondási időt, illetőleg nem ítél meg részére kártérítést, nem megfelelő és igazságtalan; ez iránt nem lehet kétség. Itt még rá kell mutatnunk arra is, hogy a régebbi (a kodifikációs munkálatok előtti) joggyakorlat a kérdést szerencsésebb kézzel oldotta meg.

Régebbi jogunk nem ismerte még az általános szolgálati szerződés fogalmát és az osztrák jog — később a Nptk — hatása alatt minden szerződést, amelyben a kötelezett szolgáltatásának tárgya munka volt, munkabéri szerződésnek minősített. Szolgálati szerződéseknek azonban csak azokat a szerződéseket tekintették, amelyeket a külön törvények (ipart., kereskedelmi cselédtörvények, gazdatisztit.,) mint ilyeneket szabályoztak. Minden más munkaszerződést, még alárendeltségi viszony esetén is, »közönséges munkabéri szerződés«-eknek minősítették. Állandó alkalmazás esetén azonban a külön törvények egyes rendelkezéseit a joghasznoszerűség alapján ezekre a szerződésekre alkalmazták. Így alakult ki egy olyan irányú joggyakorlat, amely állandó alkalmazás esetén felmondási időket állapított meg akkor is, ha a felek a szerződésben ilyeneket nem is kötöttek ki, így többek között szerkesztő, hírlapíró¹ jogtanácsos², intézeti³ stb. orvos részére. De nem minden kérdésre nézve alkalmazták változatlanul az analog jogviszonyra fennálló külön törvényi rendelkezéseket, így pl. a felmondási időre járó fizetést nem mint a törvényről fogva járó szolgálati járandóságot (ipart. 97. §.), hanem kártérítési jogcímen állapították meg, vagyis abban az esetben, ha a munkavállaló időközben más alkalmazást kapott (vagy kaphatott volna), igényét a tényleges kár megtérítésére korlátozták.

Ez volt az állandó joggyakorlat a polgári törvénykönyv I. tervezetének megjelenése előtt⁴,

¹ Ezeknek törvényes felmondási idejét utóbb a sajtótörv. (1914: XIV. tc.) szabályozta.

² 144. E. H.: Állandóan alkalmazott ügyvédnek ellenkező kikötés hiányában egy évi felmondási időre van jogos igénye (9791/1905).

³ A törvényileg nem szabályozott alkalmazotti viszonyban álló orvosra nézve: C. 1585/1907 (Magánjogi Dtár I. 241. old.).

⁴ Egykorú magánjogi kézi- és tankönyveink egy szóval sem tesznek említést a szövegben ismertetett joggyakorlatról. Munkajogi részük felületes és hézagos volt. A munkabéri szerződés pandektajogi fogalom meghatározásának előrebocsátása után egyszerűen leközölték a speciális törvényekben szabályozott szolgálati szerződések és egyéb munkaszerződések jogszabályait. Adatainkat jobbadán egy külföldi enciklopedikus műből (*Molitor*, *Europäisches Arbeitsvertragsrecht*, III. k. Ungarn címszó alatt 470. old.) merítettük. Az adatokat egyébként *Pap Dezső* szolgáltatta a közleményhez, azok megbízhatóságához tehát kétség nem fér.

amikor jogrendszerünk még nem ismerte az általános szolgálati szerződés fogalmát és a munkaszerződés általános formája a munkabéri szerződés volt: a megbízási szubszumció tehát még nem komplikálta a kérdést. Az I. T. után sem változott még a joggyakorlat, ami abban leli magyarázatát, hogy annak rendelkezései szerint állandó alkalmazási viszony esetén szükségképp szolgálati szerződés forog fenn (I. T. 1625. §.). A törés a joggyakorlat irányában tulajdonképpen akkor állott be, amikor a II. T. bizottsági szövegezése az állandó alkalmazás kritériumát, mint a szolgálati szerződés önálló ismervét teljesen elejtette. Most már a jelzett munkavállalók szerződéseit rendszerint megbízásnak minősítették és így jött létre a későbbi téves joggyakorlat, amely a megbízás jogszabályainak helytelen alkalmazásával állandó alkalmazási viszony esetén nem állapított meg a megbízott részére felmondási járandóságot, sőt még kártérítést (Mt. 1629. §.) sem, ha szolgálati viszony hiányában az adott szerződést megbízásnak minősítette.

Különben mostoha elbánásban részesítette a joggyakorlat a jogtanácsost, akinek szerződését a Kúria az 1874: XXXIV. t. c. 40 és 41. §-ai, valamint az 1937: IV. t. c. 92. és 96. §-aira hivatkozva következetesen megbízásnak minősítette, amely csak akkor válik szolgálati szerződéssé, ha a jogügyleti tényálladéknak olyan többlete állapítható meg, amely a megbízási szerződés határain túlmenően a szolgálati szerződésnek az anyagi jog által meghatározott ismérveit foglalja magában. Ilyen tényálladéki többlet az uralkodó felfogás szerint akkor forog fenn, ha az ügyvéd függőségi, alárendeltségi viszonyban vállalkozó kötelezettséget munkaerejének folyamatos, állandó lekötésére és meg nem tagadható készentartására.¹

A Kúria álláspontja világos, érthető és megfelel az általános jogelveknek. De hogy történt annak gyakorlati alkalmazása? A Kúria rendszerint elutasította a jogtanácsost a felmondási járandóság iránti keresetével, mert az alárendeltségi viszonyt megvalósítva nem látta és így megbízásnak minősítette a szerződést. Egy fogalmi inverzió folytán a felmondási idő fogalmát a szolgálati szerződéshez kapcsolták (holott az minden határozatlan időre szóló szerződéshez járulhat²), így tehát felmondási időre járó díjazás iránti igény jogosultsága megbízási minősítés esetén elesett. Maradt volna az ügyvédnek mint megbízottnak kártérítési iránti igénye a Mt. 1629. §. értelmében. Ennek a §-nak a jogszabályát a joggyakorlat azonban eddig sohasem alkalmazta és minthogy annak mellőzését nem indokolta, feltehető, hogy ez egyszerűen elkerülte a bíróság figyelmét vagy pedig erősen elklauzulált volta miatt nem akarta azt alkalmazni. A Mt. nem jogforrás, bár sokan hajlandók az annak

idején hasonló sorsra jutott Hármaskönyvvvel bizonyos párhuzamot felfedezni. Ennek a beállításnak azonban nyilvánvalóan nincs jogosultsága. A szokásjog a Mt.-ot nem *in complexu*, hanem csak *partialiter* recipiálta, amennyiben a joggyakorlat annak egyes helyesnek elismert rendelkezéseit esetről-esetre elfogadta és következetesen alkalmazta. Ez, fájdalom, az 1629. §-al nem történt meg és meg kell állapítanunk, hogy az ötletszerű szelekció, amely a megbízási konstrukciót elfogadta, de nem egyuttal az ebből folyó összes jogszabályokat, súlyos igazságtalanságokra vezetett.

De ha már mellőzte a bírói gyakorlat az idézett § rendelkezésének alkalmazását, miért nem alkalmazta az ügyvéd szerződésére az 1937: IV. tc. 93. §-a III. bekezdésének világos jogszabályát:

»A megbízás visszavonása nem érinti az ügyvédnek szerződési alkalmazásból származó igényét.«

A törvény nem »szolgálati viszonyt«, hanem csak »szerződési alkalmazást« kíván meg, ami nyilván egyértelmű az állandó alkalmazással. Minthogy itt már szabályosan szentesített és kihirdetett törvényről van szó, flagrns jogszabálysértéssel állunk szemben.

II. Hogy a kérdést minden oldalról megvilágíthassuk, fogadjuk el azt a helytelen tézist, amely a joggyakorlat alapjául szolgált, amely szerint a megbízási szerződés jogszabályozása nem ismer felmondási időt, illetőleg a megbízottnak a szerződés felmondása esetén kártérítés nem jár és vizsgáljuk azt, hogy helyesen alkalmazta-e mindig a Kúria a szolgálati szerződésnek az anyagi jog által meghatározott ismérveit?

Az uralkodó felfogás — mint láttuk — az alárendeltségi viszony alapján deliminál. Kérdés azonban, hogy mikor tekinthető ez az alárendeltség megvalósítottnak? Nehéz és megoldhatatlannak látszó kérdés.

A kötelezett függősége a hitelezővel szemben minden kötelmi viszony keretében feltalálható, főként pedig a munkaadó irányítási és utasítási joga következtében nemcsak a szolgálati jogviszonyban, hanem bármely munkaszerződésben, sőt még a vállalkozási szerződésben is. Legfeljebb azt mondhatjuk, hogy ez a függőség, alárendeltség a szolgálati jogviszonyban fokozottabb mértékben van meg, mint más munkaviszonyban, de ott is az egyes munkanemek természetének megfelelően különböző — nem csupán graduális, de sokszor kvalitatív — fokozatokban.

Ha az alárendeltségi viszony igazi jelentését és ezen az úton a szolgálati szerződés fogalmát meg akarjuk határozni, értelemszerűen a szolgálat tényálladékaiból kell kiindulnunk. A szolgálati szerződéssel a munkavállaló nem meghatározott munkafeladat teljesítésére, hanem bizonyos (határozott vagy határozatlan) időre »szolgálat«-ra kötelezi magát. A szolgálat pedig azt jelenti, hogy a munkavállaló munkaerejét különböző,

¹ C. II. 1866/1935. (J. H. IX. 919.), C. II. 4211/1942. (J. H. 1943. 194.), C. II. 5141/1943. (J. H. 1944. 815.), C. II. 5090/1943. (J. H. 1944. 160.).

² A méltányosság alapján, I. a Mt. 2. §-ának generális klauzuláját.

előre meg nem határozott munkafeladat teljesítésére köti le. Minthogy előre nem tudható, hogy melyek lesznek csak a teljesítendő feladatok: ez csak a szerződés tartama alatt fog kiderülni, a munkaadó részére rendelkezési jogot kell biztosítani a munkavállaló munkareje fölött. Amikor tehát azt mondjuk, hogy a szolgálati jogviszony lényeges ismérve a munkavállaló alárendeltsége, ennek a meghatározásnak csak az az érteleme adható, hogy a szolgálati szerződés rendelkezési jogot ad a munkaadónak, amelynél fogva tartalom, terjedelem és idő szerint kijelölheti a munkavállaló által teljesítendő egyes munkafeladatokat, az utóbbi vizsgálat tartozik a kijelölt munkafeladatokat válogatás nélkül teljesíteni és nincs tetszésére bízva az, hogy melyeket kész teljesíteni. Másszóval az alárendeltségi viszony a munkaadó rendelkezési jogának és végső elemzésben a munkafeladatok határozatlanságának a korroláriumai. A kérdést eddig nálunk nem tisztázták, a külföldi irodalomban azonban a munkaszerződés alapformáinak problematikája körül kifejlődött kontroverzián keresztül jutottak el ehhez az eredményhez. Ennek az elméleti vita anyagának ismertetésétől ezúttal el kell tekintenünk, mivel az meghaladná jelen közlemény szűkre szabott kereteit.

Az alárendeltség fogalmának tisztázatlansága következtében a Kúria sokáig nem is ennek az ismervét kereste, hanem a helyi- és időbeli lekötöttség bizonyos mértékét követelte meg. Így pénzügyi jogtanácsosnál szolgálati szerződést állapított meg, jöllehet fizetést nem kapott, de bizonyos meghatározott órákban az intézetben kellett tartózkodnia.¹ Egy esetben a szolgálati jogviszony adottságát pedig egyszerűen arra alapította, hogy a jogtanácsos munkaköre nemcsak jogügyek ellátására, hanem a felperes egész vagyonának kezelésére is kiterjedt.²

Később a Kúria a szolgálati jogviszony hiányát előszeretettel külső ismérvekre alapította, így ha az ügyvéd társadalombiztosításra nem volt bejelentve, kereseti adóját nem a munkaadó fizette, fizetése az illetményjegyzékbe nem volt felvéve, ha nem volt meghatározott munkaideje és munkahelye a megbízó helyiségében, úgy megbízásra minősített.³ A deliminációnak ez a módja azonban felette aggályos, mert ezek a külső ismérvek rendesen csak a valóságos jogviszony elpalástolását célozzák és a munkaadónak, — főként a munkakereslettűntengés esetén, — rendszerint módjában fog állani a szerződés feltételeit olyképpen megállapítani, hogy a szolgálati szerződésből eredő terhes kötelezettségek alól mentesüljön.

Igen gyakran azon az alapon minősített a Kúria megbízást, hogy érvényesnek ismerte el a feleknek oly megállapodását, amellyel a szol-

gálati viszonyt kizárták.¹ Ez azonban képtelenség és nem lehet eléggé csodálkozni azon, hogy 1943-ban még ilyen indokolásokat olvashatunk. Ha az ilyen megállapodás érvényességét elismerjük, úgy a munkavállaló gazdasági inferioritása következtében a munkaadónak módjában volna a szerződést mindig megbízásnak konstruálni. A szolgálati szerződés kényszerítő jogszabályai ilyenformán értéktelenné válnának, ha a törvény megengedi, hogy ugyanazon tényállásnak más elnevezése révén a felek mégis elháríthatnák a munkaviszonyukkal kapcsolatban rájuk feltehető kötelezővé tett jogkövetkezményeket.² Az ellenkező felfogás ellenkezik a munkajog szellemével és a Mt. 1.550. §. II. bekezdése rendelkezésének is csak ez az értelmezés adható, hogy a felek a szerződésben csupán a szolgálati szerződés létesítésére irányuló szándékukat fejezhetik ki, de megfordítva sem engedi meg azt, hogy a szolgálati szerződés tényálladékának adottsága esetén jogviszonyukat érvényesen megbízássá alakítsák át.

Az idők folyamán a Kúria gyakorlatában lassanként a tisztultabb felfogás került felszínre, amely szerint az a körülmény, hogy az állandó jogtanácsosként alkalmazott ügyvéd megbízója érdekkörében a jövőben felmerülhet, előre egyenként meg nem határozott peres és perenkívüli ügyek jogi munkájának saját tetszésétől függetlenül elvégzésére vállalt kötelezettséget, önmagában megvalósítja a jogügyletnek tényálladéki többletét, amely által a megbízás szolgálati szerződéssé minősül át. Az ügyvédi rdt. 92. §-a az ügyvéd tetszésére bízta az egyes megbízások elfogadását vagy elvállalásának megtagadását s az elvállalt képviselő felmondását. Ha az ügyvéd minden felmerült jogi ügyet ellátni tartozik és a szerződési megállapodás a megbízó részére minden jövőbeli jogi megbízás teljesítését már előre biztosítja, a megbízó a jogtanácsosi alkalmazással az ügyvéd munkaerejét és munkaidejét a maga céljára, — ha nem is kizárólagosan — folyamatosan lekötötte, az ügyvéd pedig munkarejének és munkaidejének szükséges részét evégből állandóan a megbízó rendelkezésére készentartani köteles, a szolgálati viszonyban az alárendeltségben és állandó lekötöttségben nyilvánuló ismérvei adva vannak.³

A Kúria ezzel a döntéssel a jogkérdés síkjára vitte át és a szolgálati szerződés ismervét helyes intuícióval a munkafeladatok előre történt meghatározásának hiányában találta meg. Állandóan alkalmazott jogtanácsos, aki kliense összes jogügyeinek ellátását válogatás nélkül vállalja, e szerint szolgálati viszonyban van akkor is, ha a külső ismérvek hiányoznak is.

¹ C. II. 5141/1943. (J. H. 1944. 815.), C. VI. 2908/1942. (J. H. 1943. 118.).

² V. ö. Pap Dezsőnek a II. Tervezetről adott bírálatát. *Bíráló vélemények*. M. jogászegyleti értekezések 1914. VIII. k. IV. rész, 133. old.

³ C. II. 200/1942. (J. H. 1942. 377.), C. II. 2178/1942. (J. H. 1942. 907.), C. II. 392/1943. (Magyar Törvénykezés 1943. évi 422. szám).

¹ C. II. 4954/1935. (J. H. X. 320.) hivatkozással C. II. 5539/1934. sz.-ra.

² C. II. 1866/1935. (J. H. IX. 919.)

³ C. II. 5632/1943. (J. H. 1944. 761.), C. II. 5141/1943. (J. H. 1944. 815.).

A kedvező fordulat azonban sajnos nem volt tartós, egyes későbbi határozataiban a Kúria visszatérni látszik régebbi gyakorlatához. Egy esetben nemcsak alárendeltséget, hanem még fegyelmi felelősséget kíván, aminek pedig csupán közszolgálati alkalmazásban van helye. Ezenkívül megkívánja a külső ismérvek fennforgását is¹. Egy más esetben pedig azért nem állapítja meg a szolgálati viszonyt, mert a felek azt a szerződésben kizárták.² *Video meliora, proboque, deteriora sequor!*

Talán túlsokat foglalkoztunk a jogtanácsosi szerződés minősítésének kérdésével, de ez azért történt, mert joggyakorlatunk bőséges klinikai anyagot szolgáltatott ebben a szerződési csoportban. Megbízás vagy szolgálati jogviszony: ez

¹ C. II. 5632/1943. (J. H. 1944. 761.).

² C. II. 5141/1943. (J. H. 1944. 815.), C. VI. 2908/1942. (J. H. 1943. 118.).

a kérdés azonban mindazokat a munkavállalókat érdekli, akik szabad kereseti foglalkozásuk mellett állandó alkalmazást is vállalnak; orvost, állatorvost, szülésznőt, mérnököt stb. Érinti továbbá azokat a munkavállalókat, akiknek jogállását a törvény eddig még nem szabályozta, aminők a házimunkások és a kereskedelmi ügynökök. Ezek közül joggyakorlatunkat főképen a jutalékos ügynökök szerződésének minősítése foglalkoztatta és köztudomású, hogy a bírói gyakorlat ez utóbbi munkavállalói csoportot még szűkkeblűbb elbánásban részesítette, mint az ügyvédet. Arra a fontos szerepre való tekintettel, amelyet az ügynök a közgazdasági életben betölt, a kérdés behatóbb vizsgálatot igényel, miért is az ügynöki szerződés problémájával egy későbbi alkalommal külön szeretnénk foglalkozni.

dr. Brachfeld Dezső

SZEMLE

A forint és a gazdasági rend védelmére emelt gátakon ott áll a magyar jogász is. A jogszabály megalkotóját és annak alkalmazóját egyazonos törekvés fűti: minél alkalmasabb és hatékonyabb eszközöket teremteni és felhasználni ahhoz, hogy az államéletet veszélyeztető gazdasági zűrzavarból kiláboljunk. Jól tudjuk, hogy pusztán jogi eszközökkel, államhatalmi parancsszóval az áradat medrébe vissza nem szorítható, de azt is tudjuk, hogy a jól átgondolt terv és a legmegbízhatóbb gazdasági alap is elégtelen, ha az egyéni érdeket világos és szigorú szabályok korlátok közé nem szorítják.

Az előbbieken meghatározott cél érdekében állónak ismerjük fel ezért a halálbüntetésnek a 8400/1946. M. E. és 8800/1946. M. E. számú rendeletekben jelentkező kiterjesztését. Ezek a jogszabályok a kivételes súlyú gazdasági bűncselekményeket pönalizálják halállal. A 8400/1946. M. E. számú rendelet 17. §-a a külföldi fizetési eszközökkel stb. és az arany forgalmával kapcsolatos bűncselekményekre szab halálbüntetést akkor, ha azok a közgazdaság érdekét súlyosan sértették, vagy veszélyeztették és ezenfelül a cselekményt üzlet-

szerűen követték el, vagy pedig a tettes a tüzetesen felsorolt gazdasági bűncselekményekben visszaeső. A 8800/1946. M. E. számú rendelet 9. §-ának 4. bekezdése értelmében árdrágító visszaélés és a közellátás érdekét veszélyeztető cselekmény elkövetése esetén halálbüntetés kiszabásának van helye, ha a tettes visszaeső és cselekményével a gazdasági rend érdekét súlyosan sértette. Ugyanezen rendelet 20. §-ában felsorolt és az 1946. december 31. napjáig terjedő időben elkövetett cselekmények ugyancsak halállal büntetendők, ha a cselekmény a forint értékállandóságához fűződő érdeket súlyosan sértette.

A forint védelmét szolgáló jogszabályok tehát szabatosan meghatározzák a halálbüntetés alkalmazásának eseteit. Nem így azonban a sokszor felelőtleneknek nem is nevezhető szónoki és hirlapi megnyilatkozások. Ezek általánosságban és válogatás nélkül halált követeltek a »feketézők« gyűjtőnév alá vont gazdasági bűnözőkre és a vonatkozó jogszabályok kihirdetése után is úgy fogalmazták mondanivalójukat, mintha követelésük megvalósult volna. Olyan hangok is hallatszanak, amelyek a forintvédő jogszabályok alkalmazására és végrehajtására hivatott államhatalmi szerveknek bizalmat előlegeznek, de a bizalom megvonásá-

val fenyegetnek arra az esetre, ha a jogalkalmazás azzal az eredménnyel, amelyet tőle — a jogszabályok tartalma alapján nyilván hiába — várnak, nem járna. A »feketézőket« bántalmazó, esetleg halálukat okozó tömegekben biztosan olyanok is akadnak, akik magukat az előtűk hatályban levőknek állított rendelkezések végrehajtóinak képzelik. A tömegindulat kitöréseért ezért azokat is felelősség terheli, akik úgy vélték, hogy elegendő a tömegekkel a fennálló jogot a maga »leegyszerűsített« formájában megismertetni és az előlegezett és megvonható bizalom veszedelmes elméletét elterjeszteni.

Kötelességünknek érezzük, hogy éppen a forint és a gazdasági rend védelmében ezekkel a jelenségekkel szemben nyomatékosan tiltakozzunk. A forintot és annak értékállandóságát nemcsak a gazdasági, hanem az élet ellen nagyobb számban elkövetett bűncselekmények is veszélyeztetik. Aki a forint védelmében büntetlenséget hirdet egyes az emberi élet ellen elkövetett bűncselekményekre, éppen úgy lakat alá való, mint az, aki a gazdasági rendet és a forint értékállandóságát anélkül veszélyezteti, hogy cselekményére a jogszabály halálbüntetést rendelne alkalmazni.

A gazdasági rend stabilitásának és a jogrend stabilitásának

a követelményei elválaszthatatlanok. Amikor felkészülünk a forint védelmére, egyuttal megalkuvást nem tűrő szilárdsággal jelentjük be igényünket a minden téren és minden vonatkozásban egyformán érvényesülő jogrendre is.

V. P.

A gazdasági rendőrség az ügyvédek helyiségéből kitiltotta, ügyvéd oda idézés nélkül be nem léphet.

Az Ürt. 75. §-a értelmében az ügyvédnek joga van az ország bármely bírósága vagy hatósága előtt ügyfeleket képviselni. Az, hogy a képviselőnek valamely hatóságnál való gyakorolhatóságához hozzá tartozik, hogy az ügyvéd a hatóság helyiségeibe belépessen, — magától értetődő.

A gazdasági rendőrség eljárásában is irányadó Bp. 62. § értelmében a védő védettje érdekében az eljárás bármely szakában, különösen a nyomozás alatt is eljárhat; a védelem érdekében beadványban vagy szóban előterjesztést tehet. A szóbeli előterjesztésjegyzőkönyvbeveendő. «Hogy a szóbeli előterjesztés és a jegyzőkönyv felvétele a gazdasági rendőrségen mikép lesz lehetséges ha az ügyvéd ante portas marad — megoldhatatlan rejtély.

A kérdés egyébként nem tisztán ügyvédi kérdés. Az állampolgárok »természetes és elidegeníthetetlen« jogai közé tartozik az ú. n. kérvényezési jog, amely nem merül ki abban, hogy a fél vagy képviselője posta útján beadványokat küldhet a hatóságoknak: annak lényeges tartalma, hogy az erre vonatkozóan önként adódó józan határok (hivatalos óra, stb.) betartásával ügyesbajos dolgában bárki személyesen vagy jogosított képviselője útján bármely hatóságnál megjelenhet és ott kérelmét, panaszát, stb. előadhatja. A demokratikus államrendben nem lehet olyan hatóság, amely magának a dalai láma jogait vindikálja és amelynek színe elé csak az idézés útján kiválasztottak juthatnak.

A nyomozó hatóság és az ügyvédek közötti surlódás gyökerei messze a gazdasági rendőrség létesülését megelőző időre nyúlnak vissza. Minél nagyobb lelkesedéssel végzi a nyomozó hatóság a maga munkáját, annál könnyebben esik abba az optikai csalódásba, hogy az igazság kiderítésére szolgáló minden eszköz az ő kezében van, az ügyvédi kép-

viselet nem más, mint fölösleges, a bűnpártolás határán mozgó okvetetlenkedés, amely a hatóságot az igazság kiderítésében akadályozza. És ha a nyomozó hatóság adott esetben még in concreto is tapasztal visszaélést, úgy ebben a kérdésben végleg elveszti tárgyilagosságát.

A törvény azonban másként ítélte és ítéli meg a védő szerepét: az ügyvédi képviseletet fenti értelemben szabályozta és a nyomozat során is megengedte. És ha hajlandók vagyunk is a kérdéses intézkedésért felelős köztisztviselő jóhiszeműségét vélelmezni: nem változtat ez azon, hogy az ügyvédi képviseletre vonatkozó szabályokat, a törvényt megszegte — már pedig a *jogszabályokat be kell tartani*. Elsősorban a *hatóság-nak*,
Sz. Zs.

Megelégedéssel üdvözljük a 8630/1946. M. E. számú rendeletet, amely a népügyésszé kinevezett ügyvédek az ügyvédi kamarai névjegyzékből törölni rendeli. A superflua non nocent elvét variálva, azt mondhatnók, hogy vannak felesleges dolgok, amelyeket elmondani nem csupán ártalmatlan, hanem egyenesen kívánatos is. A hatályban levő jog alapján ahhoz, hogy a népügyési tisztség az ügyvédséggel összeférhetetlen, kétség nem férhet. Ha egyes ügyvédi kamarák mégis késlekedtek ennek törvényszerű következményeit levonni, helyesen cselekedett a magyar köztársaság kormánya, amikor félreérthetetlen rendelkezéssel ennek az aggályos állapotnak véget vetett.

Úgy véljük, hogy ebből a rendeletből az ügyvédi önkormányzatok tanulságot meríthetnek. Ha nem akarják az ügyvédi összeférhetetlenség kérdésének rendezését az alkalmoszerű jogalkotásnak átengedni, úgy fogadkozások helyett sürgősen és erőiesen cselekedniük kell.

Megállapítható, hogy az e téren észlelhető mulasztások már eddig is súlyos következményekkel jártak. A nemzetgyűléshez benyújtott népbírói novella az ügyvédeket a népbíráskodásból és az igazolásokból — az igazoló bizottsági jogi képesítésű tagság kivételével — sajnálatosan kirekeszti. Erre nyilván nem került volna sor, ha az ügyvédi kamarák a népbíró és igazoló bizottsági tag-ügyvéd működési területét szigorúan elhatárolták volna.

A 8630/1946. M. E. számú rendelet az ügyvédi önkormányzatok-

nak irányt mutat. Ha most már jogszabály nyilvánítja a népügyészséget az ügyvédséggel összeférhetetlennek, úgy nem férhet többé kétség ahhoz sem, hogy pl. a Népbírói Országos Tanácsának, a megyei és Országos Földbirtokrendező Tanácsok tagsága is összeférhetetlen az ügyvédséggel. Ez a felsorolás természetesen csupán példázó. Az önkormányzatok feladata, hogy az mielőbb kimerítővé váljék.

A gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8.800/1946. M. E. számú rendelet 18. §-a értelmében öt évi fogházzal büntethető vétséget követ el az is, aki két vagy több személy jelenlétében való tényleg olyan módon állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a magyar forint vásárló erejét vagy forgalmi értékét csökkentse, illetőleg az abba vetett bizalmat megingassa. Az 1946. VII. tc. 4. §-ában meghatározott büntetőtényálladék tehát újabb jogterületen is felbukkan.

Mindkét esetben alapos okok támogatták a jogszabály megalkotójának azt az elhatározását, amellyel a való tény állításával vagy híresztelésével elkövethető rágalomzás süppedékes talajára lépett. A nyílt izgatás, a könnyen tetten kapható rágalomzás mellett valóban nem becsülhető le az a veszedelem sem, amellyel válságos időkben az óvatosságmögés és célzatos hírközlés jár.

Még sem szabad feledni engednünk, hogy ezek válságjogi, rendkívüli körülményekre szabott, tehát szükségképpen *rövidéletű* jogszabályok. Ma szükségesek és indokoltak, — feleslegesekké, sőt károsakká válhatnak azonban, ha az életrehívásukat megokoló körülmények elmúlásával hatályon kívül nem helyeztetnek.

V. P.

Az Itélőtáblák döntőbizottsági gyakorlatából (7590/1945. M. E. rendelet)

Csendes társ a tulajdonát képezett berendezést jelen eljárásban nem követelheti vissza.

46. Az igénylő a saját előadása szerint csendes társaságot létesített a használatával vésnök üzlet folytatására; az üzleti berendezés és felszerelés a csendes társé (az igénylő) volt és amikor a csendes társaság feloszlott,

ő, mint zsidó, kénytelen volt ezeket a tárgyakat hátrányos szerződéssel eladni a használónak; most vissza követeli őket.

Az iparüzlet céljára szolgált helyiségét, üzleti berendezését és felszerelését a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 9. §-ában szabályozott döntőbizottsági eljárás útján csak az követelheti vissza, akinek az üzlethelyiség, az üzleti felszerelés, stb. mint ilyen volt a birtokában, vagyis aki az iparüzletet folytatta. (L. a budapesti ítéltábla P. X. 1783/1945. és P. X. 1790/1945. sz. határozatait.)

A csendes társ nem tulajdonostárs a vállalatnak, (1930: V. tc. 115. §), az iparüzlet csendes társa nem folytat iparüzletet, következésképpen nem léphet fel a döntőbizottság előtt mint igénylő, — és pedig sem a vállalat tulajdonosaival szemben, sem harmadik személlyel szemben.

Eszerint az igénylő követelése nem tartozik döntőbizottsági eljárás útjára és így helyesen határozott a döntőbizottság, amikor az eljárást megszüntette, habár tévesen a Pp. 180. §-ának ebben az esetben alkalmazandó 1. pontja helyett annak a 3. pontjára hivatkozott.

Bp. Tábla P. X. 552/1946. — 1946. május 27.

Okozati összefüggés zsidóellenes jogszabállyal. Ennek véleményezése 1938: V. 28. után történt üzletátruházásnál.

47. Az igénylő az üzlethelyiség és berendezés visszabocsátása iránt előterjesztett kérelmét erre alapította, hogy jogelődje — néhai férje — a zsidókat hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt, az ezzel kapcsolatos körülmények befolyása alatt ruházta át üzlethelyiségét és annak berendezését özv. B. A.-ra és pedig reá nézve hátrányos szerződéssel. Figyelemmel a fentebb II. alatt megállapított tényekre az ítéltábla az átruházási ügylet hátrányos voltának a vizsgálata előtt azt a kérdést tartotta eldöntőnek, vajjon van-e okozati összefüggés a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet és az üzletátruházási ügylet létrejövetele között, vagy pedig az üzletátruházás indoka és oka az igénylő jogelődje részéről az volt, hogy árdragító visszaélés büntette miatt bűnvádi eljárás alatt állott, amely eljárás során elsőfokon már másfélévi börtönbüntetésre is ítéltetett és iparengedélyét

és iparigazolványát elvesztette, nemkülönben a közszükségleti cikkekkel való kereskedéstől huzamos időtartamra eltiltattott.

A zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet és az igénylőre hátrányos üzletátruházási szerződés megkötése között az okozati összefüggés a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ának alkalmazásában mindazokban az esetekben vélelmezendő, amelyekben az üzletátruházási ügylet az említett jellegű jogszabályok hatályosulásának ideje alatt, vagyis 1938 évi május hó 28. napja után jött létre és az ügylet megkötésének oka lehetett, más olyan körülmény pedig nem állapítható meg, amely az üzletátruházási ügylet megkötésének okául szolgálhatott volna.

Ilyen körülmény bizonyítása esetén azonban ez a vélelem megdől.

Az igénylő kérelme tekintetében az ítéltábla azt állapította meg, hogy az igénylő jogelődje P. M. az ellene folyamatban lévő bűnvádi eljárás tartama alatt, jelentős súlyú — bár nem jogerős — elítéltetése után kötötte meg azt a szerződést özv. B. A.-val, a használó jogelődjével vagy »Strohman«-jával, amelynek a hátrányos voltát most az igénylő vitatja. Az igénylő jogelődje az ellene folyamatban lévő bűnvádi eljárás kilátásait, mint vádlott mindenestre a legjobban ismerhette, elsősorban az elítéltetésének esélyeit illetően is. Figyelemmel különösen az ítéletnek az iparengedély és iparigazolvány elvonása, valamint a politikai jogvesztés és a közszükségleti cikkekkel való kereskedéstől eltiltás tárgyában kelt rendelkezéseire, amelyek gyakorlatilag egyértelműek voltak azzal, hogy az igénylő jogelődje négy éven át ipart vagy egyéb hatósági engedély elnyerésétől függő foglalkozást nem folytathatott, az ítéltábla arra a következtetésre jutott, hogy az igénylő jogelődje nem üzlethelyiségének a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályokra visszavezetendő felmondása miatt, hanem azért kötött az üzlethelyiségnek és berendezésének átruházása tárgyában szerződést özv. B. A.-néval, mert ellene olyan bűnvádi eljárás volt akkor már előrehaladott — fellebbezési — szakban folyamatban, amelynek a kimenetelétől számolnia kellett azzal, hogy az addig üzött iparának — és általában valamely hatósági engedélyezéstől függő kereső foglalkozásnak a foly-

tatása számára lehetetlenné válhatik. Ez pedig a zsidóellenes rendelkezésekkel előidézett helyzettől függetlenül egymagában is elegendő okul szolgálhatott arra, hogy az igénylő férje az üzletén túladni igyekezzék, még ha annak rendes forgalmi áránál kisebb ellenszolgáltatással kell is beérnie.

Ilyen tényállás mellett nem állapítható meg az okozati összefüggés a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet és az igénylő férje által üzletének az átruházása tárgyában kötött ügylet között.

A kifejtett okokból az ítéltábla a döntőbizottság határozatát helybenhagyta.

Bp. Ítéltábla P. X. 716/1946 — 1946 május 2.

Az 5.777/1941. M. E. sz. rendelet: — zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály.

49. A felek között nem vitás, hogy az igénylő a rendelkező részben megjelölt házban eredetileg egy utcai üzlethelyiséget bérelt, amelyhez egy konyha és egy raktárhelyiség is tartozott. Ebben az igénylő kávémérő és kifőző ipart folytatott. Az igénylő az 1942. évi február hó 18. napján a bérbeadóval írásban megállapodott abban, hogy ennek az üzlethelyiségnek a 3 sorsz. tárgyalási jegyzőkönyvhöz A-6 alatt csatolt vázlatrajzon pirossal jelzett részét önálló üzlethelyiséggé átalakítás céljából átengedi a bérbeadónak. Ezt az elkülönített kisebb üzlethelyiséget a használó bérelte ki, aki abban azóta textilnagykereskedést folytat. Ekként a megállapodásban kötelezett megosztás után az igénylőnek az eredetileg bérelt 9.20 m. hosszú utcai üzlethelyiségből 6.30 m hosszú rész maradt a birtokában, míg 2.90 m a használó birtokába került.

Ennek a tényállásnak az alapján az ítéltábla a döntőbizottsággal egyetértve az alább kifejtett indokokra figyelemmel, az igénylőt az üzlethelyiség visszabocsátásának követelésére igényjogosultnak találta.

Dr. Sch.... Dezső tanuvalomása alapján az ítéltábla megállapította, hogy a bérbeadó az üzlethelyiség bérletét az igénylőnek felmondta és a felmondás érvényesítésétől csak hosszas alkudozás után akkor tekintett el, amikor a fentemlített megállapodás közöttük létrejött. Ebben az időben, vagyis az

1942. évi február hónapban már érvényben volt az 5.777/1941. M. E. sz. rendelet, amely csak a nem-zsidók által bérelt üzlethelyiségek bérletének a felmondását korlátozta, tehát nyilvánvalóan olyan jogszabályt foglalt magában, amely a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazott. Ennek a rendeletnek alapján ugyanis a zsidó bérlők a nemzsidó bérlőkkel szemben hátrányos helyzetbe kerültek, mivel a zsidó bérlők üzlethelyisége az általános bérleti szabályok betartása mellett rendes úton felmondható volt, míg a nemzsidó bérlők üzlethelyiségét felmondani nem lehetett, illetve csak bizonyos korlátok között volt lehetséges. Kétségtelen tehát, hogy amikor a bérbeadó az igénylővel a felmondását, illetve azt közölte, hogy a bérlemény egy részének önálló üzlethelyiséggé alakítása céljára átengedését kívánja, az egész üzlethelyiséghez fűződő érdekeinek megvédését illetően a zsidó igénylő abban a hátrányos helyzetben volt, hogy az 5.777/1941. M. E. sz. rendelet 9. §-ában foglalt jogszabályok folytán számolnia kellett azzal a lehetőséggel, hogy a reánézve elönytelen ajánlat el nem fogadása esetén a bérbeadó az üzlethelyiség bérletét felmondja, illetőleg a már közölt felmondásnak érvényt szerez, és ezáltal nemcsak az átengedni kívánt résznek, hanem az egész üzlethelyiségnek a bérletétől is elesik. Az igénylő tehát nyilvánvalóan a zsidókra vonatkozóan hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály folytán került abba a helyzetbe, hogy a nagyobb baj megelőzése céljából kénytelen volt a bérbeadó kívánságának eleget tenni és az üzlethelyiség egy részét önálló üzlethelyiség céljára átengedni.

Bp. Itélőtábla P. X. 138/1946
1946 április 9. Ugyanígy P. X. 372/
1946 — 1946 május 8.

Méltányosság alkalmazhatósága.

50. A 7.590-1945. M. E. sz. rendelet 3. §-ának (2) bekezdése értelmében azt a kérdést, hogy van-e helye visszabocsátásnak, vagy a használatot kell meghagyni az üzlethelyiség birtokában, akkor kell a méltányosság alapján elbírálni, ha a kiemelt bekezdés a) vagy b) pontjában meghatározott esetekről van szó. Ez a felsorolás kizárólagos és így szorosan alkalmazandó.

Nem vitás, hogy az a) pont esete nem forog fent, mert a felek egyike sem állította, hogy a használó az üzlethelyiséghez hatósági határozat alapján jutott, korábbi üzlethelyisége pedig valamely háborús esemény következtében elpusztult.

De az említett §. (2) bekezdésnek b) pontja alapján sem alkalmazható a méltányosság, mert igaz ugyan, hogy a használónak csak a visszabocsátani kért üzlethelyisége van, de az igénylőnek sem áll a foglalkozása gyakorlására alkalmas más üzlethelyiség a rendelkezésére. Az igénylőnek ugyanis ezidő szerint nem más üzlethelyisége van, hanem az eredetileg bérelt üzlethelyiségnek csak egy részét birtokolja, azt amely a birtokában meghagyatott azután is, hogy az üzlethelyiségnek az önálló üzlethelyiséggé átalakított másik, most visszakövetelt részét az előrebocsátottak szerint átengedni kényszerült. Az igénylő birtokában lévő üzlethelyiség tehát — a megállapított tényállás szerint — eredetileg nagyobb üzlethelyiség megosztása útján keletkezett.

Ilyen körülmények között, amikor a használó maga javára a méltányosság alkalmazását kéri, lényegileg annak az eldöntését kívánja, hogy az üzlethelyiség megosztása után keletkezett állapot mennyiben felel meg a jelenlegi viszonyok között a felek méltányosan elbírált érdekeinek. A felek egymással ellentétes érdekeinek az üzlethelyiség megosztása által kiegyenlítéséről a 7.590-1945. M. E. sz. rendelet 3. §-ának (4) bekezdése rendelkezik ugyan, de erre csak a (2) bekezdés a) és b) pontjában írt esetekben nyújt módot. Ámde — az előbb kifejtettek szerint — ezeknek az eseteknek egyike sem forog fenn.

Mínthogy pedig a rendeletnek most tárgyalt intézkedése — amint az a folytatólagos rendelkezéseiből kitűnik, — nem ad általános felhatalmazást a döntőbizottságnak, illetve fellebbezés esetén az ítélőtáblának arra, hogy az üzlethelyiség visszabocsátása, esetleg megosztása, vagy annak megtagadása tárgyában minden esetben a méltányosság szerint dönthessen: az ítélőtábla a használót az üzlethelyiség birtokában meghagyhatónak nem találta.

Bp. Itélőtábla P. X. 138/1946 —
1946 április 9.

Megosztás mikénti keresztülvitele

Tévedett a döntőbizottság akkor, amidőn az említett, a megosztást rendelő jogszabályhelyet akként alkalmazta, hogy a használót arra kötelezte, hogy az I.... út 32. szám alatti, igényelt üzlethelyiségnek az udvari részét bocsásás az igénylő rendelkezésére, azzal az indoklással, hogy az igénylő szatócs lévén, olyan ipart folytat, amelynek állandó vevőköre van, ezért vevői őt az udvarban is felkereshetik, míg a használók kerékpárkereskedők, akiknek nagyobb szükségük van az utcai üzlethelyiségre és az ezzel kapcsolatos hirdetési lehetőségre, mert az ilyen üzletbe ugyanaz a vevő csak nagyobb időszakonként, esetleg csak egyszer megy be vásárlás céljából.

A döntőbizottságnak ez az álláspontja azért téves, mert az ítélőtábla megítélése szerint a mindennapi életszükségleti cikk árusításával foglalkozó szatócs vevőközönsége egyrésztől aránylag kisebb városrészben vagy akár egy utcán belül is több hasonló üzlet között válogathat, vagyis a szatócsüzlet tulajdonosának jelentős számú és helyileg közelfekvő hasonló üzlet versenyevel kell megküzdenie, míg a kerékpárüzletek száma azonos területen belül kétségtelenül jelentősen nagyobb, másrészt pedig az élelmi és háztartási cikkeket árusító szatócsüzlet vevőközönsége a legtöbb esetben gyors összehasonlítás után a napi bevásárlási körút során dönt abban a tekintetben, hogy valamely esetleg kisebb összegű háztartási bevásárlását melyik üzletben végzi el, míg a kerékpárüzlet vásárlója az aránylag ritkán előforduló vagy ismétlődő bevásárlását nagyobb idő és utánjárás ráfordításával teljesíti. Ebből pedig az következik, hogy a két fél — az igénylő és a használók — e tárgyú körülményeinek is a figyelembevételével az igénylő részére kellett a vevőközönség részére nagyobb utánjárást és fáradságot szükségessé nem tévő utcai üzlethelyiség használatát biztosítani és a használókat kellett az aránylag körülményesebben megközelíthető udvari helyiség használatára utalni, figyelembevétel még azt is, hogy a mindkét féllel szemben fennforgó méltányosság nagyobb foka gyakorlandó az igénylővel, vagyis az üzlethelyiség ere-

deti birtokosával szemben, aki az üzlethelyiség használatától hibáján kívül eső — bár valóban a használóknak sem felróható — okból esett el.

Bp. Itélőtábla P. X. 710/1946 — 1946 május 14.

JOGIRODALOM

Igazságszolgáltatás a Szovjetunióban

N. Poljanszkij egyetemi tanár átfogó ismertetése a Szovjetunió igazságügyi helyzetéről (N. Poljanszkij: Igazságszolgáltatás a Szovjetunióban, Szikra-kiadás Budapest, 1946., 66 lap) választ ad mindazokra a kérdésekre, melyeket a magyar jogászok fel szoktak vetni a szovjet-orosz jogrenddel kapcsolatban; sorra veszi az igazságszolgáltatás feladatait, a bíraskodás alkotmányos biztosítékait, az egyes bíróságok szerkezetét, a polgári és bünvádi eljárást, az igazságügyi igazgatást, — egyszerűen mindazt, amit tudni kell ahhoz, hogy legalább nagyvonalú összképet alkothassunk magunknak a Szovjetunió igazságszolgáltatási rendszeréről. A tanulmány legnagyobb érdeme éppen az átfogó szempont és a problémák teljessége, mert ha csak futólag is, de minden kérdést érint és röviden jelez minden lényeges intézményt. Még az ilyen rövid áttekintésből is kitűnik, mennyi újítás, mennyi érdekes és tanulságos új megoldás fedezhető fel a Szovjetunió jogrendjében. Poljanszkij tanulmánya egyenesen buzdít arra, hogy az általa adott általános tájékoztatás után most már az egyes szektorok részletesebb vizsgálatába merüljünk és külön, részleteiben is megvizsgáljuk a szovjet-orosz jogot és igazságszolgáltatást, — így például a laikus bíróságok szerkezetét és működését, a jogorvoslati rendszert, a bíróságok és ügyészségek szerkezetét, egyszerűen mindazt a sok újszerűséget, amelynek felsorolására itt nincs hely, de amelyre Poljanszkij utal.

Poljanszkij tanulmányának jelentőségét, mint mondottuk, az átfogó ismertetés adja meg. A tanulmányból azonban, melyet Poljanszkij nyilván nem az európai jogászok, hanem inkább a nagyközönség számára írt, egyúttal a szovjet-orosz igazságszolgáltatás alapvető jellegzetessége is kiolvasható. Tudni kell,

hogy a Szovjetunióra jogi vonatkozásban is nehéz feladat hárult, mert miközben a cári Oroszország elmaradt igazságszolgáltatása helyébe új igazságszolgáltatást szervezett, nemcsak a nyugati, klasszikus polgári jogelveket kellett érvényre juttatnia, mintegy pótlandó így a cári Oroszország mulasztásait, hanem egyúttal, magasabb fokú társadalmi szervezeténél fogva, meg is kellett haladnia ezeket a liberális jogrendet jellemző intézményeket és elveket. Nem szabad elfeledni, hogy a polgári jogrenden belül számos olyan intézményre vagy olyan jogelvnél érvényesítésére volt szükség, amely a szembenálló osztályok ellentétét kísérte meg valamilyen módon egyensúlyba állítani. Azt talán ma már kevesen teszik vitássá, hogy a »társadalmi egyensúlyt« és a jogi egyenlőséget biztosító jogszabályok tulajdonképpen csak formális egyenlőséget teremtettek, amely mellett a társadalmi igazságtalanságok zavartalanul virulhattak. Nos, a gyakran hypokrita, mert a gyakorlatban kevésbé érvényesülő formai biztosítékok szükségessége részben megszűnt akkor, amikor a Szovjetunió felszámolta a szembenálló osztályok ellentétét és olyan társadalmat teremtett, melyben a termeléshez való viszonya minden embernek azonos és legfeljebb a dolgozók rétegén belüli nívaukülönbségek színezik a társadalmat. Természetes, hogy ezzel megszűnt a formális jogi biztosítékok szükségessége, mely egyébként is csak egyéneknek biztosított virtuális, gyakorlatilag kevésbé érvényesíthető jogot — és átadta helyét egy, a közösség, a polgárok egyeteme érdekét szolgáló, materiális biztosítékokat adó jogrendnek.* Így érthető csak meg, hogy a polgári jogelvek egy részének megtartása mellett a szovjet-orosz igazságszolgáltatás azokon túlfeljölve, újfajta biztosítékokat és új alapelveket mutat fel, amelyek az elvont képletek helyett gyakorlati, valóságos biztosítékokat jelentenek arra nézve, hogy a közösség, a dolgozók, azaz az állam összes lakosainak érdekei megvédetnek. Ez adja meg a szovjet-orosz igazságszolgáltatás alapvető jellegzetességét.

Poljanszkij tanulmányának egyik érdekessége, hogy egész elgondolásában, megszerkesztésében és stílusában eltér a mi jogi tanulmá-

* Erre a kérdésre még visszatérek. Sz. I.

nyainktól. Poljanszkij ugyanis az egyes intézményeknek vagy rendelkezéseknek értelmét és jelentőségét nem a jogból, a jogi elméletekből magyarázza és nem marad azon a zárt és csak jogászok számára érthető világon belül, amelyben a mi jogi tanulmányaink mozognak. Poljanszkij szociológiai és politikai magyarázatot ad: az egyes jogszabályokat és az egyes intézményeket a társadalomba, az életbe helyezi vissza és úgy szemléli, — ami által természetesen kiteszi magát annak a veszélynek, hogy a jogászok kevésbé jogásziassá tartják. Jellemző az orosz jogra és jogászságra, hogy a zárt jogász kasztot megtörni igyekszik és a jogi ismeretek számára laikusokat is meg akar nyerni, olyanokat, akikből a Szovjetunióban népbírák vagy ülnökök lesznek. Ezek számára pedig éppen a jog szociológikumát kell kimutatni és ennek során olyan kérdésekre is ki kell térni, amelyek vagy nem tartoznak a szűken vett jogi problematikához vagy ugyan odatartoznak, de jogászok előtt már ismertek. Ez a tanulmány egyik legérdekesebb és az orosz jogi viszonyokat leginkább példázó sajátossága: a jog és a jogi tanulmány mindenkinek szól, laikusnak és szakembernek egyaránt. Jó lenne, ha ebből mi, magyar jogászok is okulnánk és a laikusok számára is érthetően írt munkákban több gondot fordítanánk a jog társadalmi vonatkozásaira.

Poljanszkij tanulmányának egyéb tanulságai közül itt csak erre a kettőre kívántunk rámutatni: a szovjet-orosz jognak a tanulmányból is kitűnő alap-jellegzetességére, mely megkülönbözteti az európai jogoktól és arra, hogy a Szovjetunióban, amint azt a tanulmány, mint jelenség is mutatja, gyakorlatibb jogászvilág létezik, amely a szigorúan vett jogi határok áttörésével belekapcsolódik a mindennapi életbe, a társadalmi problémákba és a politikába.

Dr. Szabó Imre

Magyar Jog címen új jogi szaklap jelent meg. A lap, amely a Magyar Jogászok Szabad Szakszervezetének hivatalos lapja, a gyakorlati jogászság igényeit kívánja kielégíteni és ennek megfelelően a joggyakorlatnak és a jogszabályoknak a mindennapi jogéletben szükséges gazdag és változatos összeállítását adja. Laptársunkat örömmel üdvözljük.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *Dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szabenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:
Egy óra... F 13⁵⁰
Negyedévre. F 36[—]

Közalkalmazottaknak és ügyvédeknek
40% engedmény

M e g j e l e n i k
havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Pál László:* Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről. — *Dr. Teller Miksa:* A házasságon kívül született gyermek mostohaanyjának jogi helyzete. — *Dr. Mikos Ferenc:* A házasságon kívül született gyermek jogállásával kapcsolatos vitás kérdések. — *Dr. Rex-Kiss B. I.*: A vércsoport meghatározások használhatóságáról a jogszolgáltatásban. — *Dr. Kausser Lipót:* Az ú. n. „egytagú” részvénytársaság létének kérdéséhez. — *Dr. Trebits Herbert:* Az előadó művész védelmének fogyatékoságai a mai szerzői jogunkban. — *Szemle.*

Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről

I.

(1)

Harminc esztendő leforgása alatt — számos elméleti próbálkozás után — immár a második nagyszabású *gyakorlati* kísérlet történik a világ-béke intézményes megszervezésére. A történelem dialektikus ütemének megfelelően mindkét kezdeményezés egy-egy világégés befejező szakaszába esik: az első Népszövetség, a genfi *Nemzetek Szövetsége* a párisi környéki béketárgyalások kapcsán alakult meg. Az új világsszervezet: az *Egyesült Nemzetek* Sanfranciscó-i Chartájá-t pedig 1945 június 26-án, vagyis a német és japán fegyverletétel közötti időpontban írták alá az alapító kormányok képviselői.

Ez az új Charta 111 §-ból áll, vagyis jóval terjedelmesebb és részletesebb, mint a mindössze 26 szakaszból álló Népszövetségi Paktum, melynek számos rendelkezése a XX. század talán legnagyobb nemzetközi jogásza: *Lapradelle* szerint »nagyon homályos« volt. A következőkben a tel-

jesség igénye nélkül megkíséreljük egybevetni a két alapokmány főbb határozmányait, a régi és az új nemzetközi organizáció jogi szerkezetét és a bennük megnyilvánuló irányeszméket és jogelveket. Az áttekinthetőség érdekében a Népszövetségi Paktum szakaszait *római*, az új Charta §-ait pedig *arab* hivatkozási számmal idézzük.¹

I. ÖSSZETÉTEL. Szociológiai szempontból az Egyesült Nemzetek új szervezete az *államkapcsolatok* csoportjába tartozik. Tagjai a Charta 3. és 4. §-ai értelmében csakis *államok* lehetnek, vagyis olyan »szervezett népek« (organized people), melyek az államiság általánosan elismert kellékeivel rendelkeznek.

A Charta tehát elnevezésében és felépítésében a népszövetségi hagyományhoz kapcsolódik, amikor *állam* és *nemzet* nem szükségképpen

¹ Az Egyesült Nemzetek Chartájának hiteles angol szövege a Magyar Nemzeti Bank Közgazdasági Ertesítőjében jelent meg. (1945:2. füzet.) Magyar fordítás u. o. 1946:2. füzet.

**Mellékelve: Magánjogi Döntvénytár (kettős szám)
Perjogi Döntvénytár**

congruens fogalmait egymással azonosítja. Az állam, a nemzet és a (szervezett) nép fogalmainak ez a fiktív, vagy legjobb esetben vélelmeszerű azonosítása alkalmas arra, hogy a valódi politikai összefüggéseket és különbségeket elhomályosítsa vagy eltakarja. Ezen a hiányosságon kíván segíteni *Bevin* angol külügyminiszter, amidőn »közvetlenül a világ népei által választandó világközggyűlés« megalakítását propagálja. (Alsóházi beszéd, 1945 november 23-án.) Az idő azonban, amikor »a világsszervezet közvetlenül a népektől kapja erejét és nem csupán a kormányok megbízottja lesz« (*Bevin*), valószínűleg még igen messze van.

Érdemes megemlíteni, hogy ilyen irányú — részben sikeres — kezdeményezések történtek már korábban is. Így pl. a Népszövetséggel párhuzamosan létesült Nemzetközi Munkaügyi Szervezet értekezletein a tagországok négy-négy tagú delegációkkal képviseltették magukat: e négy tag közül csak kettő volt kormánydelegátus, a másik két tag az országos munkaadói és munkásszervezeteket képviselte. Ezek a szakszervezeti, illetve érdekképviselői kiküldöttek kormányutasítástól függetlenül, teljes tanácskozási és önálló szavazati joggal vettek részt a szervezet értekezletein.

Az Egyesült Nemzetek Chartája is módot ad az új szervezet ilyen értelmű, valóban demokratikus továbbfejlesztésére. Az Egyesült Nemzetek plénumában, a Közggyűlésen minden tagország 5—5 tagú küldöttséggel képviseltetheti magát, habár minden egyes országos delegációt csak egy közösen leadandó szavazat illeti meg. (9. és 18. §§.) A közgyűlés működésének súlypontja azonban nem a szavazáson van; főfeladata: a nemzetközi vonatkozású politikai, katonai, gazdasági, szociális, művelődési és egészségügyi kérdések megvitatása, aminek kapcsán tanulmányokat kezdeményez és az egyes tagországoknak és a különböző nemzetközi szervezeteknek megoldási javaslatokat tesz. (10—14. §§: consider — discuss — initiate studies-recommendations.)

Ezek szerint nincs *elvi* akadályja annak, hogy a népképviselői elveket őszintén megvalósítani akaró kormányok (vagy törvényhozó testületek) a maguk közgyűlési küldöttségét akként állítsák össze, hogy abban a társadalom keresztmetszetét kifejezésre juttató fontosabb politikai pártok, foglalkozási ágak és nemzetiségek nagyjából arányosan képviselve legyenek, ideértve a nagyobb létszámú ellenzéki és nemzeti kisebbségeket is. Ilyen módon — 50—60 tagországot feltételezve — 250—300 tagú tanácskozó testület jöhetne létre, amely egy majdani világparlament kiindulási pontját képezhetné.

Ebben a vonatkozásban különös figyelmet érdemel a *nemzeti, nyelvi és faji kisebbségek nemzetközi joghelyzete*. A kisebbségek jogvédelméről a Népszövetségi Paktum egyáltalában nem rendelkezett és az első világháború után a Népszövetség égisze alatt létrejött kisebbségvédelmi szerződések is csak nagyon tökéletlenül rendezték azt. Nem sikerült a gyakorlatba átültetni a

Lapradelle által hirdetett jogpolitikai elvet, mely szerint a nemzeti kisebbségeket a nemzetközi jog új alanyainak kell tekinteni. (« Une nouvelle personne juridique : la minorité nationale est née. »)

Ez az elv az új Chartában sem talált kifejezett elismerésre. A Charta mindössze általános-ságban mozgó keretszabályozásra szorítkozik, amikor megállapítja, hogy az Egyesült Nemzetek céljai közé tartozik »nemzetközi együttműködés létesítése az emberi alapjogok és szabadságok tiszteletbentartásának előmozdítására és támogatására, fajra, nemre, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül« (1. §. 3.) és e cél elérésére szakbizottság felállítását rendeli el. (68. §.) Az érdekelt néprétegek, a kisebbségi egyének és szervezetek azonban a Chartából *közvetlen* jogigényeket nem támaszthatnak úgy, hogy legfeljebb reflexjogszerű érdekvédelemről lehet szó. A problémának ez a rendezése, illetve rendezetlensége igen előnytelenül különbözik a nemzetiségi kérdés svájci, szovjetorosz és kanadai megoldásaitól.

II. NEMZETKÖZI JOGALANYISÁG. Az államkapcsolatok tanának régi, de sokban ma is időszerű teoretikusa: *Georg Jellinek* »nem szervezett« és »szervezett« államkapcsolatokat különböztetett meg. (*Die Lehre von den Staatenverbindungen* 1882). Korszerűbb és szabatosabb szóhasználattal különbséget tehetünk az államközi kapcsolatok *kötelmi típusai* és a két vagy több államot magasabb federatív egységbe összefogó *jogi személyek* között. Államközi kereskedelmi szerződések, vasúti és postai egyezmények, külpolitikai és katonai szövetségek kötésével államközi kötelmi viszonyok keletkeznek. Velük szemben állanak a jogi személyiséggel is rendelkező *federatív államalakulatok*: az »államfeletti« szövetségállam és az »államközi« államszövetség.

A genfi Népszövetség besorolása az említett kategóriák valamelyikébe meglehetősen nagy elméleti nehézségeket okozott. E nehézségeket egyes szerzők azzal vélték megkerülni, hogy a Népszövetséget mint teljes újszerű, sehová be nem sorolható sui generis jogintézményt jellemezték; *Magyar Géza* szerint a Nemzetek Szövetsége imperialista célokat valló uralmi szervezet, ismét mások szerint külpolitikai véd- és dacsövetség: »alliance«, melynek még jogalanyisága is kétséges (*Strupp* szerint: »Rechtssubjektivität des Völkerbundes: sehr bestritten.«) Igen elterjedt felfogás a genfi intézményben államszövetséget látott (*Schücking—Wehberg, Gajzágó*), aminek ellene vetették, hogy »ellentétben a federációval, a Népszövetség tagjai között a háború elvben megszüntetve nincs, csak bizonyos jogi szabályozásnak van alávetve« (*Mengele*.)

Ez a kifogás az Egyesült Nemzetek szervezétével szemben már nem érvényesíthető: a Népszövetségi Paktummal ellentétben a Charta a tagországok között általános és abszolút háborútilalmat ír elő; az önvédelem külön szabályozott esetén kívül (51. §.) az Egyesült Nemzetek között »fegyveres erő alkalmazására, hacsak közös érdek nem kívánja, többé sor nem kerülhet.« (Charta előszavából.)

Ilyenformán tulajdonképpen nincs akadálya annak, hogy az *Egyesült Nemzetekben államszövetséget* lássunk, vagyis olyan átmeneti nemzetközi jogi alakzatot, amely előtt a történelem tanulsága szerint két fejlődési lehetőség nyílik: szövetség-állam formájában szorosabb államjogi egységgé kapcsolódik a svájci konföderáció és az Amerikai Egyesült Államok mintájára; vagy pedig részeire bomlik, mint ahogy az Osztrák-Magyar Monarchiával történt.

Általános jogi alkatát tekintve az Egyesült Nemzetek azonban már mai szerkezetében is a jogi személyek csoportjába tartozik. Megtaláljuk benne a jogi személy összes lényeges ismérveit: *jogképességgel felruházott célszervezet*. A szervezet jogképességét — okulva a népszövetségi tapasztalatokon — a charta külön §-ban kifejezetten dekretálja. (104. §.) Mint jogi személy, az Egyesült Nemzetek Szervezete valódi *universitas personarum*: a köznapi szóhasználatban is personifikált Államok Egyesülete. Vele szemben a Népszövetség hivatalos francia nevében mindössze »társaság« volt: Société des Nations, vagyis olyan intézmény, mely a civiljog rendszerében közpohelyet foglal el a kötelmi viszony és a jogi személy kategóriái között. (Magánjogi társaság: obligáció, ezzel szemben a bejegyzett kereskedelmi társaság jogi személy: KT. 63. §. és C. 902/1904.)

Szoros föderalisztikus szervezetre utal az új organizáció nevében szereplő »Egyesült« (United) jelző is, amit nyilvánvalóan a három nagy szövetséges hatalom hivatalos elnevezéséből merítettek. (Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Szocialista Szovjetköztársaságok Uniója.)

III. A SZERVEZET CÉLJAI. A Charta 1. §-a négy pontban ismerteti az *Egyesült Nemzetek főcéljait*. A Népszövetségi Paktum előszava ugyancsak négy pontban összegezte a genfi intézmény legfontosabb célkitűzéseit; ezek mind politikai és diplomáciai jellegűek voltak, szemben a Charta 1. §-ával, amely a szorosan vett politikai célokat két pontba sűríti és további két pontban egyenrangúan fontos célként jelöli meg a különféle »nemzetközi gazdasági, szociális, művelődési és emberbaráti feladatok megoldását«, a már említett emberi alapjogok körüli ténykedést és nagyszabású központ létesítését a felsorolt nemzetközi feladatok megvalósítására.

Megjegyzendő, hogy már a Népszövetség is ismert különböző gazdasági és humanitárius feladatokat, ezeket azonban taxatív körülírással a Paktum XXIII. §-ába számúzta és ezáltal saját ilyen irányú tevékenységének szűk határt szabott, amit a Charta 1. §-a általánosabb szövegezésével tudatosan elkerül.

A nemzetközi jog és a világgazdasági politika szempontjainak szoros egybefonódását és az e téren beállott fejlődést mutatja a Paktum XXIII. és a Charta 55. §-ainak egybevetése: a Paktum a méltányos és emberséges munkafeltételek biztosításában, a közlekedés és átmenő forgalom szabadságában és az egyenlő kereskedelempolitikai elbánásban jelölte meg a gazdasági

együttműködés maximumát. A Charta az »általános életszínvonal emelését, a teljes foglalkoztatást (full employment) és a gazdasági és társadalmi haladás előfeltételeit« is a nemzetközi együttműködés keretében kívánja előmozdítani.

Ezeknek az elágazó és sokoldalú céloknak megvalósítására természetesen kiterjedt és alaposan tagolt szervezetre van szükség.

IV. SZERVEZET ÉS HATÁSKÖR. A Charta a Népszövetség főszervei közül megtartja a Közgylést és a Titkárságot (II. § és 7. §); a népszövetségi katonai leszerelési bizottság (IX. §) helyében igen realiztikusan Nemzetközi Vezérkari Bizottságot (47. §) szervez és annak parancsnoklása alatt Nemzetközi Légi Haderó felállítását rendeli el. (45. §). A Charta 92. §-a elrendeli a hágai működéséből jólismert Állandó Nemzetközi Bíróság újbóli megszervezését, mely mint »az Egyesült Nemzetek legfelső jogszolgáltatató szerve« fog működni (Supreme Judicial Organ). A »legfelső« kifejezés érdekes távlatokat nyit olyan időszak felé, amikor többfokú nemzetközi bírászkodás fog létezni, amelynek alsó és középső fokozataitól felbontási lehetőség nyílik a valóban »legfelső« nemzetközi bírósághoz. (Ilyen irányú — jórészt meghiusult — kezdeményezések eddig csak a tengerjogi zsákmánybíráskodás és a panamerikai nemzetközi jogszolgáltatás körében történtek.)

A Charta lényeges szervezeti újítása, hogy az Egyesült Nemzetek sokoldalú céljainak megfelelően az egységes Népszövetségi Tanács munka- és hatáskörét háromfelé osztja és annak helyébe *három Tanács* felállítását rendeli el:

A) *Biztonsági Tanács* (Security Council) a szorosan vett nagypolitikai kérdésekkel, a világbéke és a kollektív biztonság ügyeivel foglalkozik és e célból eddig példátlan jogkörrel és hatalommal van felruházva, aminek fontosabb részleteit külön szakaszban ismertetjük.

B) *Közgazdasági és Szociális Tanács* (Economic and Social Council) hatásköre *formai* szempontból bizonyos egyezést mutat a már említett genfi Munkaügyi Szervezetével, amennyiben az új Tanács is *javaslatokat tesz, tanulmányokat folytat, jelentéseket szerkeszt és egyezménytervezeteket készít* a nevében is jelzett nemzetközi problémák megoldására. *Tárgyi* szempontból nézve azonban hatásköre jóval meghaladja a pusztán munkaügyi kérdésekkel foglalkozó genfi organizációt. — A Közgazdasági és Szociális Tanács további fontos feladata, hogy összhangba hozza az Egyesült Nemzetek és az általuk alapított, vagy alapítandó nemzetközi szervezetek munkáját. Ilyen különleges szervezetek (special agencies: 57—59. §§) pl. a jól ismert segélyszervezet (UNRRA), a Nemzetközi Mezőgazdasági és Élelmezési Organizáció (FAO), a Bretton Woods-i konferencia alapján létrejött Nemzetközi Bank és Nemzetközi Pénzügyi Alap; ez utóbbi — tudomásunk szerint — az első alapítvány, melyet alapítói — az érdekelt kormányok — nemzetközi jogalanyisággal is felruháztak.

A Közgazdasági és Szociális Tanács felállítással minden esetre sikerült olyan *központi testületet* létesíteni, amely *kizárólag* a nem-politikai problémákkal foglalkozik és mint ilyen — legalább is elvben — alkalmas arra, hogy a gazdasági és kultúr-élet internacionalizálását előkészítse. Ilyen központi szervezet eddig nem létezett: a Népszövetségi Tanács működésének túlnyomó részét a Paktum határozmányai értelmében politikai és diplomáciai síkon fejtette ki, úgyhogy tanácstagjai már fizikailag is képtelen voltak a felmerülő szociális, világgazdasági és művelődési kérdések részletekbe menő alapos megvitatására. Ezeket a problémákat tehát gyakorlatilag a Népszövetségi Titkárság (VI. §) és egyes nemzetközi hivatalok (XXIV. §) keretében kezelték, mely szervek azonban megfelelő közös irányítás hiányában, részben öncéllá lettek és nem érhatték el a hatékonyságnak azt a fokát, amire a Charta alapján feltehetőleg meglesz a lehetőség.

C) *Területkezelő Tanács*: ezzel az elnevezéssel próbálom az eredeti szövegben szereplő Trusteeship Council kifejezést magyarra fordítani. — Erre a testületre hárul a gyarmati mandátumok és más »nemzetközi viharfészkek« ügyeinek felső irányítása és ellenőrzése: a hadászatiilag fontos területek tekintetében azonban a Tanács hatásköre a Biztonsági Tanács javára korlátozva van. (88. §) A Charta 73. §-a az »önkormányzattal nem rendelkező területekre« vonatkozólag majdnem szószerint megismétli a Paktum XXII. §-át, mely szerint az e területek felett fennhatóságot (»mandátumot«) gyakorló kormányok »szent hivatása« (sacred trust), hogy a kormányzásuk alá került primitív, vagy fél-primitív gyarmati népek művelődését és politikai fejlődését elősegítsék. — A Charta alapján ezen kívül mód van arra, hogy egyes — gazdaságilag és kulturálisan fejlett, de külpolitikai szempontból vitatott területek — az Egyesült Nemzetek közös ellenőrzése alá kerüljenek. Ennek a rendezésnek is megvan a maga történeti előzménye (Tanger, Saar Danzig,) habár a problémáról a Népszövetségi Paktum kifejezetten nem rendelkezett.

A Charta alapján létesült három Tanács jogkörei között minden esetre erős hierarchikus különbségek észlelhetők. A Közgazdasági-Szo-

ciális Tanács és a Területkezelő Tanács tulajdonképpen a *Közgyűlés szakbizottságai*, tanácsadó és véleményező testületek, amint a Charta több pontjából is kitűnik. Ez a két Tanács működését az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének fennhatósága alatt fejti ki; szakbizottsági jellegük kifejezésre jut összetételükben és megválasztásuknál is, különösen a Közgazdasági és Szociális Tanácsnál, amelynek 18 tagját a Közgyűlés minden korlátozás nélkül az Egyesült Nemzetek tagjai sorából választja.

Eltérő elveken épül az *Egyesült Nemzetek központi szerve*: a Biztonsági Tanács, melynek hatásköre és hatalma jóval meghaladja az említett szaktestületek illetékességi körét. A Charta a Népszövetségi Paktumból átveszi az állandó és nem-állandó tanácstagság kombinatív elvét (IV. § és 23. §). A Biztonsági Tanács *állandó tagjai* az öt főhatalom: Szovjetunió, USA., Nagy Britania, Franciaország, Kína; a hat *nem-állandó tanácstagot* a Közgyűlés »mértányos földrajzi megoszlás« és más szempontok szerint a többi tagország sorából választja. A Paktummal szemben lényeges újítás, hogy megszűnik a sok nemzetközi vitát okozó u. n. fél-állandó tagság lehetősége: »Lelépő tanácstagot nem lehet nyomban újra megválasztani.« (23. § 2.) — (Brazília és Spanyolország azért léptek ki a genfi Népszövetségből, mert a Közgyűlés nem volt hajlandó tanácstagságukat megújítani.)

A Charta további fontos újítása a Paktummal szemben, hogy megszünteti a Közgyűlés és a Tanács (most már: Biztonsági Tanács) hatásköri konkurenciáját. A Paktum alapján ugyanis a Népszövetségi Közgyűlés (III. §) és a Tanács is (IV. §) a »maguk ülésein minden olyan ügyel foglalkozhattak, mely a Népszövetség működésének körébe esik, vagy a világbékét érinti.« Ennek a hatásköri ütközésnek látszólagos orvoslását szolgálta a Paktum XV. §-ának 9. pontja, miszerint a Tanács által már tárgyalni kezdett vitás ügyeket bármelyik fél kívánságára a Közgyűlés elé lehetett vinni.

Az Egyesült Nemzetek Chartája a vitás nagypolitikai ügyeket teljesen kivonja a plénum (Közgyűlés) hatásköréből, mert mindaddig míg a Biztonsági Tanács valamely viszály, vagy körülmény ügyében a Charta által ráruházott feladatokkal foglalkozik, a Közgyűlés csak a Biztonsági Tanács megkeresése után tehet javaslatokat a viszály vagy körülmény ügyében. (12. §).

A világbéke ügyének súlypontja ezek szerint a Biztonsági Tanácsra nehezedik: kifejezésre jut ez a Charta két — nézetünk szerint — legfontosabb §-ában:

24. §. Hogy az Egyesült Nemzetek gyorsan és hatásosan cselekedhessenek, a Tagországok a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a felelősséget elsősorban a Biztonsági Tanácsra ruházzák, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a Biztonsági Tanács, midőn ezen felelősség mellett kötelességét teljesíti, az Egyesült Nemzetek nevében járjon el.

ÍRÓGÉPKARBANTARTÁS

Írógépjavítás

Kovács Aladár

Írógép vállalata

Budapest, VII.,

Nagyatádi Szabó-utca 46

Telefon: 428-141

25. §. Az Egyesült Nemzetek megegyeznek abban, hogy a Biztonsági Tanács határozatait a Charta értelmében elfogadják és végrehajtják.

Talán nem túlozunk azzal a vélekedéssel, hogy kevés súlyosabb szavú mondat íródott jogásztollból, mint a felhívott két §. A Charta e szakaszaiban lefektetett elvek megvalósítása érdekében az Alapokmány megalkotói áttörték az u. n. egyhangúsági elvet, mely a népszövetségi rendszer egyik sokat bírált hiányossága volt. A 11 tagu Biztonsági Tanács érdemi és eljárási ügyekben hét tanácsstagjának igenlő szavazatával határoz, minden esetre azzal a korlátozással, hogy érdemi, vagyis nem-eljárási ügyekben a

névszerint felsorolt öt állandó tanácsstag igenlő szavazata is szükséges. (27. §.) Ezek szerint tételes nemzetközi jogi elismerést, kodifikációt nyert az a világpolitikai gyakorlatban régóta kijegecesedett alapelv, hogy a világbéke ügye a vezető nagyhatalmak — jelenleg az öt főhatalom — egyetértésén, consensusán alapszik.

A problémának ez a rendezése számos érdekes jog- és államelméleti vonatkozást vet fel, amelyeknek rövid válaszására e dolgozat végén még visszatérünk: a következőkben megkíséreljük az Egyesült Nemzetek Chartája által kezdeményezett új kollektív biztonsági rendszer főbb intézményeinek összefoglalását.

(Folyt. köv.)

Dr. Pál László

A házasságon kívül született gyermek mostohaanyjának jogi helyzete

A házasságon kívül született gyermek (következőkben hk. gyermek) jogállásáról szóló törvényjavaslatot dr. Szladits Károly részletesen ismertette és méltatta. (Jagt. Közl. 15—16. sz.) Megállapította, hogy a javaslat erősen radikális alapelveken épül és több tekintetben a szovjet törvényhozáson is túlmegy.

I. Szladits kitűnő cikke kiegészítésre szorul. Ő a javaslatnak újításait csak a hk. gyermek szempontjából ismertette és bírálta. De nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a kérdést, mily befolyással lesz a reform a nemző apa felelőségének, tehát a hk. gyermek mostohaanyjának jogi helyzetére. A javaslat 19. § a szerint a hk. gyermek atyjának és anyja rokonainak rokona; »a rokonság alapján élők közt és halál esetére ugyanazok a jogok illetik meg és ugyanazok a kötelességek terhelik, mint a házasságból származó gyermeket«.

Ez a mondat a hk. gyermek mostohaanyjának jogi helyzetét gyökeresen megváltoztatja. A hk. gyermek atyja után ugyanannyit örököl, mint a házasságból született gyermek. Tehát ha az anyának házasságból született gyermeke nincs, akkor — végrendelet hiányában — a hk. gyermek örököli atyja egész vagyonát (akár szerzett, akár ági) és a mostohaanyát csak az özvegyi haszonélvezet illeti meg, (amelynek korlátozását is kérheti esetleg a hk. gyermek), az őt illető közszerepményen kívül.

Ha a hk. gyermekén kívül van házasságból is született gyermek és végrendelet nincs, akkor a hk. gyermek egy gyermekrészt örököl. Végrendelet esetén a hk. gyermek legalább köteles részét kell, hogy megkapja.

Tudjuk, hogy mily súlyos problémák merülnek fel az özvegyi haszonélvezet körül, még ha az özvegy saját gyermekével áll is szemben. El sem képzelhető, mi lesz, ha az özvegynek a hk. gyermekkel kell megegyeznie, akinek esetleg létezéséről sem tudott, míg öröklési igénylésével nem

jelentkezett. Az anya a saját gyermekeivel — gyakran nagy nehézségek leküzdése után — valahogy meg tud egyezni, hogyan gyakorolja haszonélvezeti jogát. A hk. gyermekkel szemben az özvegy ki lesz szolgáltatva, nem is a hk. gyermeknek, hisz az kiskorú, hanem a hk. gyermek anyjának. Két ellenséges, bosszútól lihegő asszony fog egymással szembenállni.

II. Még sokkal súlyosabb lesz a helyzet, ha a hk. gyermek, miután öröklési joga megnyílt, meghal. Ez esetben a hk. gyermek örököse (kivéve az ági vagyont) saját anyja lesz és így a hk. gyermek saját anyja és mostohaanyja lesznek végeredményben az apa örökösei.

III. További hiánya a javaslatnak, hogy nem állapít meg praeclusiv határidőt az atyaság megállapítására. Tehát megtörténhetik, hogy maga az atya haláláig nem tudja, hogy hk. gyermeke van és a hk. gyermek és illetve annak anyja csak az apa halála után jelentkezik. Még gyakoribb lesz az az eset, hogy a mostohaanya nem tud a hk. gyermek létezéséről és az csak az atya halála után jelentkezik.

A javaslat 5. § a szerint a hk. gyermeknek legkésőbb nagykorúsága beálltától számított egy év alatt kell megindítani a pert a hk. születés bírói megállapítása iránt. A hk. gyermek és illetve anyja tehát 21 évig várhatnak a per megindításával. Felesleges kifejtennem, mily helytelen ez a szabályozás. Elég talán, ha rámutatok arra, hogy a svájci ptk. 308. § a szerint az atyaság megállapítása iránti per a gyermek születésétől számított egy év leteltével elévül.

IV. Az 5. §. szerint az atyaság iránti pert legkésőbb a hk. gyermek nagykorúságának beálltát követő egy év alatt kell megindítani. De a 18. §. szerint, ha a gyermek meghalt és ivadéka nincs, bárki jogosult az atyaság bírói megállapításától függő jogait érvényesíteni. Ez a § tehát a 21 éves elévülési időt a hk. gyermek törvényes örökösei (pl. édesanyja) javára kitolja az elévülési

határidő végéig. Nem tudom, hogy miért ad a javaslat a hk. gyermek törvényes örököseinek (esetleg hitelezőinek) több jogot, mint magának a hk. gyermeknek.

V. A 43. §. szerint a törvény a hatálybalépése előtt szerzett jogokat nem érinti. Ez a § túlságosan szűkszavú, semhogy az összes kérdéseket eldöntené. Ezen § csak azt rendeli, hogy a törvény életbelépése előtt meghalt atya után a hk. gyermek nem örököl. De mi történik azokban az esetekben, midőn az atya meghal, hagyatékát letárgyalják és a hk. gyermek csak később, esetleg évek múlva jelentkezik? Ezekben az esetekben a 43. §. nem alkalmazható, tehát a hk.

gyermek érvényesítheti jogait mindenkivel szemben. És mi történik, ha az apa halála után, a hagyaték tárgyalása közben jelentkezik a hk. gyermek anélkül, hogy az apa őt elismerte volna, anélkül, hogy bírói ítélete volna? Mindezek a bonyodalmak elkerülhetők praecusiv terminus megállapításával.

VI. Nagyon jól tudom, hogy mindezen problémákat Szladits és a kodifikátorok is époly tisztán látták, mint én. Ha mégsem védtek meg az özvegyet, akkor nyilván nem akarták megvédeni, mert fontosabbnak tartják a hk. gyermek legmesszebbmenő védelmét. És ezzel messze túllóttek a célon.

Dr. Teller Miksa

A házasságon kívül született gyermek jogállásával kapcsolatos vitás kérdések

A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló törvényjavaslatról a J. K. 15—16. számában Szladits Károly írt ismertetést, amelyben a javaslat lényegének helyeslése mellett igen komoly aggályainak is kifejezést adott. A lap mostani számában pedig Teller Miksa a hk. gyermek atyja feleségének szempontjából veszi a javaslatot bonckés alá. A szerkesztőség előzenyessége folytán mindkét kiváló szerző észrevételeire már ebben a számban válaszolhatok; a »válaszra« a jogcímem az, hogy a javaslat előkészítésében résztvettem.

I.

Szladits professzor úr szerint a javaslat nem védelmezi meg eléggé a törvényes családot a férj házasságtörésének következményeivel szemben. Ezért annak kimondását javasolja, hogy a férj házassága alatt született hk. gyermekének joga nem érintheti a feleség özvegyi jogát és — legalább felerészben — a feleség szerzeményi öröklését sem; a házasságbeli testvérek kötelesrészének kiszámításában a hk. gyermek számításán kívül maradna, az atya rokonai után pedig a hk. gyermek nem örökölné.

A javasolt módosítások a tj. alapgondolatának, a hk. és a házasságból született gyermek jogállása egyenlőségének elejtését jelentenék. Ez az alapgondolat a demokrácia lényegéből folyik, elejtéséről tehát csak akkor lehetne szó, ha magasabb érdekek azt feltétlenül megkívánnák. Kérdés, hogy ebben a vonatkozásban a feleség, az özvegy, illetőleg a házasságból származott gyermekek, röviden a törvényes család érdekét lehet-e ilyen magasabb érdekek tekinteni?

Erre a kérdésre a mai jogunk már megadta a legmegbízhatóbb feleletet. Házasságtörést az anya is elkövethet, s abból házasságon kívül született gyermeke az anyának is lehet. Ha az ilyen gyer-

meket a bíróság házasságon kívül születettnek nyilvánítja is, ép úgy örököl anyja és anyai rokonai után, mint az anya házasságból született gyermekei (79. J. D.). Pedig a házasságból született gyermekek érdekeit ez ép úgy sérti, mint ahogy az atya hk. gyermekének öröklési joga sértené. A mai jog tehát az anya házasságtörésének következményeivel szemben nem védi meg a házasságból született gyermekek érdekeit; ezért nem tarthatom meggyőzőnek azt a tételt, hogy az atya házasságtörésének következményeivel szemben a házasságból származó gyermekek érdekeit feltétlenül meg kell védeni. Miért legyen több joga az anya házasság alatt született hk. gyermekének, mint az atya hk. gyermekének? Az a kézenfekvő válasz, hogy az anya biztos, az atya pedig nem, aligha fogadható el, mert most nem az atyaság megállapításáról hanem arról az elvi kérdéstről van szó, hogy a hk. gyermeknek az atya után — tehát az után, aki kétségbe nem vontan az atya — milyen öröklési joga legyen.

Ami a feleség özvegyi jogát illeti: a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a értelmében öt évi különélés után a házasságot a férj kérelmére akkor is fel kell bontani, ha a feleség nem vétkes és a házasság felbontását ellenzi. Ilyen esetben a feleségnek hitvestársi öröklésre joga, illetőleg özvegyi joga természetesen nem lesz. Ellenmondást látnék abban, hogy a férj szabadságát a jog a feleség hitvestársi öröklési jogának és özvegyi jogának teljes elvonása árán is biztosítja, a hk. gyermek öröklési jogát pedig a feleség hitvestársi öröklési joga és özvegyi joga védelme érdekében lényegesen korlátozná.

Mai jogunk — miként ez az előadottakból kitűnik — nem tekinti a házasságból származó gyermek, a feleség, az özvegy érdekét olyan magasabb értéknek, amelynek védelme céljából mások jogait feltétlenül korlátozni kell. Ezért nem lenne helyes, ha az említett érdekek védelme

céljából elejtenék a házasságból származó és a hk. gyermek jogállása egyenlőségének alapelvét. Nem lenne ez azért sem helyes, mert ahogy az anya hk. gyermeke öröklési jogának korlátozása is csak rövid ideig tartott, az atya hk. gyermeke öröklési jogának korlátozása is csak igen rövid mideig maradna hatályban, az élet túlhaladna rajta.

A képzelt atyára vonatkozó rendelkezés a tj. indokolása szerint is szükségmegoldás. Igen sok érvet lehet felhozni ellene. Mellette csak egyet: valamicskét ezen a módon segíteni tudunk azokon a szerencsétleneken is, akiknek az atyját nem lehet megállapítani. Igaz, hogy ezzel a valóságot álcázzuk, de nem a gyermek, hanem azok előtt, akikkel a gyermeknek az életben dolga akad. A javaslat szelleme szerint a házasságon kívül történt születést a gyermeknek valóban nem kellene szégyelnie de a társadalmi előítéletek miatt még hosszú ideig mégis szégyelni fogja. Miért kelljen a társadalom előítéletét már a névvel maga ellen kihívnia? Távolról sem áll tom, hogy a képzelt atyánál jobb megoldást nem lehet elképzelni. Az »atyahelyettes« is jobb lenne egyes vonatkozásokban, más vonatkozásokban és végeredményben azonban aggályosabbnak tartom. Nem lehet u. i. az anyakönyv intézményével összeegyeztetni, hogy abba elvileg sem az atyát, hanem vagy az atyát vagy a helyettes atyát kell bejegyezni. Ha az anyakönyv javasolt átalakítása megtörténne: mindenkinek külön kellene igazolnia, hogy ki az atyja, mert ennek igazolására az anyakönyv, illetőleg az anyakönyvi kivonat nem lenne alkalmas, márpedig ez az elsődleges hivatása.

Az való, hogy a tj. több tekintetben radikálisabb, mint a szovjet jog. De ennek az az oka, hogy a hk. gyermekek jogállása kérdésében a szovjet jog egyáltalában nem radikális. Elég arra utalnom, hogy a szovjet jog szerint a hk. gyermeknek az atyjával szemben semmiféle joga nincs, tehát a szovjet jognál a mai jogunk is radikálisabb. A magyarazat igen egyszerű. A szovjet állam a hk. gyermekeket el tudja tartani, a magyar állam nem tudja. A szovjet jog szerint a házasságból származó gyermek vagy az anyja vagy az atyja családi nevét viseli, nincs tehát jelentősége annak, hogy a hk gyermek az. anyja nevét viseli. De azért sincs ennek jelentősége, mert ott nincsenek olyan társadalmi előítéletek, amelyek miatt a hk. gyermekek nálunk annyit szenvednek. Az öröklési jog jelentősége is kisebb, mint nálunk. A viszonyok tehát annyira eltérőek, hogy a két jog értékelő összehasonlítása alig lehetséges.

II.

Teller ügyvéd úr észrevételeivel kapcsolatban fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a hk. gyermek a tj. szerint az atyja feleségével nem kerül olyan kapcsolatba, amely a »mostohaanya« elnevezés használatát indokoltá tenné. Mostohaanyja különben is annak van, akinek édesanyja nincs, a hk. gyermeknek pedig akkor is élhet az édesanyja, ha az atyjának más a felesége.

Az kétségtelenül lehetséges, hogy a hk. gyermek és az atyja özvegye közt az özvegyi jog gyakorlása körül surlódások lesznek. De ilyen surlódások ma is előfordulhatnak a mostohagyermek és a mostohaanya közt és előfordulhatnak akkor, ha a férj az első házassága felbontása után új házasságot köt és mindegyik házasságból maradnak gyermekek. Az utóbbi esetben ma is lehetséges, hogy két, esetleg három »bosszútól lihegő asszony« áll egymással szemben. Ugyancsak az utóbbi esetben lehetséges az is, hogy a gyermek az örökség megnyitlta után meghal, örököse anyja lesz és így a férj hagyatékán végeredményben az ellentétes érdekű és érzelmű asszonyok osztozkodnak. Mindez lehetséges ma is és mindez nem volt eddig ok arra, hogy a törvény bárkinek az öröklési jogát korlátozza. Nem lehet ok tehát arra sem, hogy a hk. gyermek öröklési jogát korlátozzuk.

Az észrevételek II. részével kapcsolatban meg kell említenem, hogy a tj. 5. § (3) bekezdése csak a házasságon kívül születés bírói megállapítására irányuló keresetre vonatkozik, az atyaság megállapítására irányuló keresettel kapcsolatban nem alkalmazható, az ezzel összefüggő érvelés tehát tárgytalan. Az észrevétel súlyán ez persze nem változtat, sőt még növeli, mert eszerint a kereset a gyermek 21. életévén túl is megindítható. Az ebből eredő nehézségeket azonban nem látom olyan súlyosoknak, mint Teller ügyvéd úr. Az esetek túlnyomó többségében az atyasági kereseteket a gyermek születését követő időben megindítják, mert ez a gyermek és az anyja érdeke. Érdeke ez a gyermeknek és az anyának nemcsak azért, mert a tartásdíjra a gyermeknek szüksége van és az anyja a gyermeknek minél előbb nevet akar adni, hanem azért is, mert a per késedelmes megindítása a per megnyerésének esélyeit rontja: a tanuk meghalnak, emlékezetükben az események elmosódnak, az anyja vallomását a bíróság az indokolatlan késedelem miatt aggályosnak találhatja. Ha a per mégis későn indul meg: ennek valamilyen komoly oka lesz, azért nem lenne helyes, ha a gyermek ilyen indokolt esetben alaki akadály miatt nem érvényesíthetné a legtermészetesebb jogát.

Az valóban előfordulhat, hogy a hagyatéki tárgyaláson örökösként jelentkező gyermeket az örökhagyó nem ismerte el és az atyaság bíróság sincs megállapítva. Ilyen esetben a hagyatéki bíróság utasítani fogja a gyermeket, hogy az atyasági pert bizonyos határidőn belül indítsa meg; az erre vonatkozó szabályt a 36. § alapján kiadandó eljárási rendeletbe kell felvenni.

Dr. Mikos Ferenc

Írógép, Számológép

javítás, karbantartás, vétel, eladás

Funk József

Í R Ó G É P Ü Z E M

V., Csáky-utca 4. szám. Telefon: 129-220

A vércsoportmeghatározások használhatóságáról a jogszolgáltatásban

Rövid idővel ezelőtt az igazságügyminiszter törvényjavaslatot nyújtott be a nemzetgyűlésnek a házasságon kívül született gyermekek jogállásának újabb szabályozása tárgyában. Ez a törvényjavaslat ad aktualitást annak, hogy a származás, illetve az apaság megállapításának kérdésével foglalkozzunk. Ugyanis várható, hogy ennek a javaslatnak törvényerőre emelkedése után nagy mértékben meg fog szaporodni azoknak a jogeseteknek a száma, amelyekben az apaság bírói megállapítása szükségessé válik. A származás, illetve az apaság megállapítására szolgáló bizonyító eljárások között az utóbbi két évtizedben mind nagyobb jelentőségre tettek szert exactságuknál és objektív voltuknál fogva a természet-tudományi módszerek s ezek között elsősorban a vércsoportmeghatározások.

Az utóbbi évek folyamán több közleményben beszámoltam arról, hogy a vércsoportmeghatározások milyen nagy előnnyel illeszthetők be az igazságszolgáltatás eszközei közé, mint objektív bizonyítási eszköz, amikor a bírói eljárásban jelentősége van annak a megállapításnak, hogy meghatározott személyek a szülő és gyermek vérségi kapcsolatában állhatnak-e egymással, vagy pedig ily kapcsolatnak a lehetősége kizárható. Míg külföldön a legtöbb államban (főként a magas kultúrszinten állókban) a vércsoportvizsgálatokkal való bizonyítás gyakori és elismert eljárás az igazságszolgáltatásban, addig hazánkban csak elvétve veszik azt a bíróságok igénybe. Ennek egyrészt az a körülmény az oka, hogy a vércsoportmeghatározások fontossága és jelentősége csupán a vérátömlesztés terén közismert és más téren való felhasználhatóságáról igen keveset tudnak még orvos- és jogászszakembereink is, s éppen e tájékozatlanságuk folytán sem ők — s még kevésbé a laikus jogkereső közönség — nem is gondolnak arra, hogy megfelelő esetben egy oly bizonyítási eszköz áll rendelkezésükre, amely alkalmazhatósága esetén ügydöntő tárgyi bizonyítékot nyújthat az érdekelt fél javára.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy teljesen megbízható — tehát bírói döntés céljára alkalmas — megállapításokat a serológiai vércsoport-vizsgálatokból csak megfelelően berendezett intézetben dolgozó és speciális szakismeretekkel és nagy gyakorlattal rendelkező szakember nyújthat, általános vagy csupán törvényszéki-orvosi képesítéssel és gyakorlattal rendelkező orvosszakértőtől ily kétségtelen tárgyi bizonyítékul elfogadható megállapítást várni nem lehet.

Rá kell továbbá arra is mutatni, hogy a vércsoportvizsgálatokon alapuló megállapítások elengedhetetlen feltétele, hogy az összes érdekelt felek alávéssék magukat a szakértői vizsgálatnak, illetve rendelkezésre bocsássák a vizsgálatához szükséges véranyagot s így e bizonyítási eljárás

csak akkor volna teljes mértékben kihasználható, ha a bíróság jogkövetkezmény terhe mellett kötelezhetné a bizonyítást kérő peres félén kívüli más személyeket is, hogy magukat a szakértői vizsgálatnak alávéssék. Az említett okokból tehát *szükség volna olyan törvényes rendelkezésre, amely intézményesen szabályozná a vércsoportmeghatározások segítségével történő bizonyítási eljárás módját, rendelkezne a vizsgálatok kivitele stb. tekintetében.*

Egyébként örömmel állapítható meg, hogy a mai szűk alkalmazási lehetőségek mellett is — bizonyára nem kis részben az orvosi és jogi szaklapokban megjelent ezirányú közlemények hatására — utóbbi időben a bíróságok mind gyakrabban veszik igénybe a vércsoportmeghatározások útján való bizonyítást.

E vizsgálatoknak a bírói eljárásban való alkalmazásakor nem szabad szem elől tévesztelnünk, hogy az egyelőre — a tudomány jelenlegi állásának figyelembevételével — csak negatív irányban lehet bizonyíték, tehát ezek csak azt a kérdést döntenek el teljes bizonyossággal: meg van-e a lehetősége annak, hogy valamely gyermek egy meghatározott személytől származik. Különösen gyermektartási, — valamint gyermek törvényességének megtámadása és esetleg házasság felbontása iránti perekben azonban — amikor egy gyermek kitől való származása bírói megállapításra szorul — sokszor ügydöntő fontossága lehet annak a negatív megállapításnak is, hogy adott esetben kizárható-e a vércsoportmeghatározások alapján a férfi apasága vagy sem. Bár az apaság ki nem zárhatóságát sohasem lehet az illető férfi apasága pozitív bizonyítékának tekinteni s így a vércsoportvizsgálatnak ezidőszert csak a kizárás fennforgása esetében van gyakorlati értéke a bírói bizonyítás szempontjából, — ennek jelentőségét még sem lehet elvitatni, mert az alább ismertetendő statisztikai adatok szerint azoknak az eseteknek $\frac{1}{3}$ részében, amely esetekben az érdekelt személyek között a leszármazói vérségi kapcsolat hiányzik, e kapcsolat kizártsága a vércsoportvizsgálatok alapján is határozottan kimutatható.

Tehát a vizsgálat az eseteknek legalább $\frac{1}{3}$ -ában megnyugtató tárgyi bizonyítékot szolgáltat az ítékezéshez s így kiküszöböli a téves megállapítás lehetőségét. Ha pedig a klasszikus ABO-rendszer csoportjain kívül a vizsgálatokat kiterjesztjük az MN-vértípusrendszer, valamint az A-alcsoportok, a genotípusok és más újabban felfedezett vércsoportjellegek meghatározására is, a kizárási lehetőség köre hovatovább annyira fog szélesedni, hogy gyakorlatilag egyenlő lesz a pozitív irányú egyéni vérdiagnozással, melynek révén előbb vagy utóbb az egyén is meghatározható lesz.

Az alábbiakban néhány érdekesebb, közelmúltban különböző bíróságok felszólítására általam

végzett vércsoportmeghatározás és vélemény rövid jegyzőkönyvi kivonatát ismertetem :

1. A vizsgálatot a H-i járásbíróság megkeresése alapján végeztem D. P. (nő) felperesnek B. L. alperes elleni gyermektartásdíj és járadék iránt indított perében.

A vizsgálat célja B. L. természetes apaságának megállapítása volt vércsoportmeghatározás útján. A vizsgálathoz rendelkezésre álló személyek : B. L. vélelmezett apa, D. P. anya, D. R. és D. K. ikergyermekek. A vizsgálat csupán az ABO-rendszerre terjedt ki, melynek alapján B. L. »O«, D. P. »B«, D. R. »O« és D. K. »B« vércsoportúnak bizonyult. Ezek alapján B. L. apasága D. R. és D. K. gyermekek tekintetében *nem volt kizárható*, azaz fenti gyermekeknek apja lehet.

Az eredményekből megállapítható, hogy B. L. genotípusa (öröklött vércsoportalkata) »OO«. D. P. anya genotípusa csakis »BO«, D. R. ikergyermekek pedig csakis »OO« lehet. Ezzel szemben D. K. másik iker genotípusa nem állapítható meg, vagyis egyaránt lehet »BB« és »BO« is. Már pedig az utóbbi genotípusának ismerete az apa megállapítása szempontjából fontos lenne, mert, ha nevezett genotípusa »BB« lenne, akkor minden »O« csoporthoz tartozó férfi (így tehát B. L. is) kizárható volna, mivel ez esetben az apa csakis »B« vércsoporthoz tartozó férfi lehetne. Ha ellenben a genotípus »BO« volna, akkor az apa vércsoportjának közelebbi meghatározása nem volna lehetséges, mert az lehetne »O«, »A« és »B« is.

A genotípus serológiai meghatározására is van mód-szerünk, azonban ennek technikája olyan nehéz és kényes, hogy csak elsőrendű szakember végezheti.

2. A vizsgálatot a D-i járásbíróság megkeresése alapján végeztem F. G. (férfi) T. R. (nő) ellen gyermek-tartásdíj megítélése ellen indított peres ügyében.

A vizsgálat célja T. J. gyermek származásának megállapítása volt vércsoportvizsgálatok útján. A vizsgálathoz rendelkezésre álló személyek F. G. vélelmezett apa, T. R. anya és T. J. gyermek. A vizsgálat kiterjedt az ABO-, valamint az MN-vércsoportrendszerekre. A vizsgálatok szerint mindhárom vizsgált egyén »O« vércsoportban tartozónak bizonyult. Ennek alapján F. G. apaságát az ABO-vércsoportrendszer segítségével *kizárni nem lehet*, vagyis apja lehet a gyermeknek. Ugyanis »O« csoportba tartozó gyermek és anya esetén csakis »AB« csoportba tartozó férfi apasága volna teljességgel kizárható. Az MN-vértípusrendszerre nézve elvégzett vizsgálatok szerint F. G. »MN« T. R., anya »MN«, T. J. gyermek pedig »M«-típusba tartozónak bizonyult. Ennek alapján F. G. apasága nevezett gyermek esetében szintén *nem zárható ki*, mivel »M« típusú gyermek és »MN« típusú anya esetében csakis »N« típusba tartozó férfi apasága volna kizárható.

Jelen esetben tehát sem az ABO-, sem pedig az MN-vércsoportrendszer segítségével nem sikerült a vélelmezett egyén apaságát kizárni, ennek következtében nevezett apasága lehetséges.

3. A vizsgálat az E-i járásbíróság megkeresése alapján K. J. természetes apaságának megállapítása céljából végeztetett. A vizsgálathoz rendelkezésre álló személyek : K. J. vélelmezett apa, L. G. anya, L. J. gyermek. A vizsgálatok szerint mindhárom személy az A₁-vércsoportba tartozónak bizonyult. Ennek alapján K. J. apaságát az ABO-rendszerrel *kizárni nem lehetett*. (Kizárás szempontjából ez egyike a legkedvezőtlenebb eseteknek, amennyiben ugyanazon A₁-vércsoportba tartozó gyermek és anya esetén bármilyen vércsoporttal rendelkező férfi apasága lehetséges).

Az MN-vértípusrendszerre nézve elvégzett vizsgálatok szerint K. J. vélelmezett apa és L. G. anya »N«, L. J. gyermek pedig az »MN« vértípusba tartozik. Ez utóbbi vizsgálat alapján K. J. apasága nevezett gyermek esetében *kizárható*, mivel N-típusú anya esetén az MN-típusú gyermek apjaként csakis M- vagy MN-típusba tartozó férfi jöhet szóba. Minden N-típusú férfi kizárható.

Az ABO- és az MN-vércsoportrendszerek egymástól teljesen függetlenek, a kizáráshoz tehát teljesen elegendő az egyik rendszer is, amikor is bizonyító erő teljes egészében, függetlenül attól, hogy a kizárás csak az

ABO- vagy csak az MN-, vagy pedig mindkét rendszer alapján történik.

4. A vizsgálat a B-i járásbíróság megkeresése alapján végeztetett. Ez az eset azért érdekes, mert ezúttal nem az apaság megállapítása volt a feladat, hanem az *anya személye volt kérdéses*. B. F. házasságon kívül született, csecsemőkora óta idegenek nevelték és szülő-anyját soha nem ismerte. 28 éves korában anyakönyvi bejegyzés törlése iránti kérelemmel fordult a bírósághoz és kérte a bíróságtól annak megállapítását, hogy az anyakönyvi kivonatában anyaként feltüntetett személy — W. Gy-né — nem természetes anyja. A bírósághoz B. F. által csatolt magánorvosi bizonyítvány szerint B. F. vércsoportja »O«, W. Gy-né törvényes anyáé »AB«. Ennek alapján W. Gy-né valóban nem lehetne B. F. szülőanyja, mivel az öröklési szabályok értelmében az A és B vércsoportjelleg közül egyiket át kell, hogy örökítse utódaira, akik között ezek szerint »O« vércsoportú semmiképpen sem lehet. Az általam megejtett vércsoportmeghatározás folyamán B. F. valóban »O«, W. Gy-né ellenben az előző vizsgálatall ellentétben szintén »O« vércsoportbelinek bizonyult. Ennek alapján W. Gy-né *anyasága lehetséges*. Az MN-vértípusrendszer alapján W. Gy-né anyasága szintén lehetségesnek bizonyult, amennyiben B. F. »MN«, W. Gy-né pedig »M« vércsoportbeli volt.

5. A vizsgálatot a Sz-i járásbíróság megkeresése alapján végeztem K. B.-nek felesége ellen indított válóperével kapcsolatban.

K. B. felperes szerint felesége házasságtörést követett el a törvényes házasságukból született gyermeknek, K. J.-nek nem ő a természetes apja, hanem Sz. G., akivel feleségének szerinte a fogamzás idején viszonya volt.

A vércsoportmeghatározás célja az volt, hogy megállapítsuk, vajon K. B. a törvényes apa és Sz. G. tanú lehet-e K. J. gyermek természetes apja. A vizsgálat alapján megállapítást nyert, hogy K. B. »O«, K. B.-né »AB«, K. J. gyermek »B«, Sz. G. tanú pedig »O« vércsoportba tartozik. Ennek alapján a gyermeknek mindkét férfi természetes apja lehet. Az MN-vértípusmeghatározások alapján K. B. »M«, K. J. gyermek »MN«, Sz. G. tanú pedig »N« típusba tartozónak bizonyult, minek következtében a gyermek természetes apjaként a törvényes apa (K. B.) *teljes biztonsággal kizárható*, míg a tanú (Sz. G.) apasága lehetséges. A tárgyalás folyamán a vérvizsgálat eredményének hatása alatt az anya a házasságtörés tényét beismerte, minek következtében a bíróság a házasság felbontását a nő hibájából kimondotta.

Végül ismertetem a kúria elvi jelentőségű ítéletét (C. III. 1607/1943. sz.), melyet a vércsoportvizsgálatok alapján hozott gyermektartási díj megítélése iránt indított perben. A pert megelőzően a vélelmezett apa a házasságon kívül született gyermek tartását egyességgben elvállalta, továbbá kötelezettséget vállalt arra nézve is, hogy amennyiben a gyermeknek tőle való származása az orvostudomány eddigi módszereivel kétséget kizáróan megállapítható lesz, a gyermekről a tartásdíjon túlmenően is gondoskodni fog. Ez utóbbi kötelezettség teljesítése előfeltételének megállapítása tárgyában került bíróság elé az ügy. A per kapcsán megejtett vércsoportvizsgálat kimutatta, hogy a gyermek és a vélelmezett apa egyaránt »B« vércsoportba tartozik, mely vércsoport népességünkben tudvalevően viszonylag ritkán (kb. 15—20%-ban) fordul elő. A kúria ennek alapján a gyermeknek a vélelmezett apától való származását valószínűsítve látta s ebből kifolyólag a gyermek részére a tartásdíjon túlmenő gondoskodást megítélte. A kúria tehát eme ítéletében a vércsoportvizsgálat eredményét perdöntő fontosságú bizonyítéknak ismerte el.

Mint már említettem, a vércsoportvizsgálatok nem teszik lehetővé az apa személyének pozitív meghatározását, hanem csupán az apaként szóba jövő férfi, ill. férfiak kizárását. Természetesen a *kizárás kilátásai* egy férfi esetében a legkisebbek, azonban több férfi esetén — csupán a klasszikus ABO-vércsoportrendszer segítségével is — meglehetősen nagyok egy vagy több férfi kizárhatóságának lehetőségei. Az ABO rendszer segítségével történő kizárás kilátásai *Koller* szerint a következők: példának véve 9 apasági keresetet, egy apasággal gyanúsított férfi esetén 3 esetben, két férfi esetén 5 esetben és három férfi esetén 7 esetben érhető el legalább egy gyanúsított férfi kizárása. Még olyan esetekben is eredményhez vezethet a vércsoportvizsgálat, melyekben a gyermek anyjának vizsgálata (pl. elhalálozás következtében) nem lehetséges. Vannak esetek, melyekben már pusztán a gyermek és az aplotalanul perbe fogott férfi vérvizsgálata alapján utóbbinak apasága teljes biztonsággal kizárható. (Igy pl. AB-gyermeknek nem lehet O-csoportbeli apja és megfordítva; M-típusú gyermeknek nem lehet N-típusú apja és megfordítva.)

Az MN-faktorok felfedezésével és bekapcsolásával a kizárási lehetőség természetesen jelentékenyen nagyobb lett, mint egyedül a klasszikus ABO-vércsoportrendszer alapján. Egyedül az MN-vértípusrendszer segítségével elméletileg az esetek 18,6%-ában, az ABO rendszerrel együttesen pedig az esetek 33%-ában lehet egy hamisan bepanaszolt férfi apaságát kizárni. A kizárási

lehetőség két férfi esetén a két rendszerrel 55,6%, három férfi esetén pedig már 77,8%. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy *egy* hamisan perbe fogott férfi esetén minden 3 ik esetben ki tudjuk zárni serologailag az apaságot.

A rendelkezésre álló igen kevés statisztikai adat közül legújabbán *Merkel* által 5 év (1933–38) alatt végzett vizsgálatokban kizárás volt lehetséges:

ABO-rendszer segítségével az esetek ..	9.5 %-ában,
MN-rendszer segítségével az esetek	12.05 %
ABO- és MN-rendszer segítségével (kettős kizárás) az esetek	2.12 %
Összesen tehát az esetek	23.67 %-ában.

Jungmichel statisztikája szerint 320 eset közül 71-ben (22,2%) volt kizárható a vélelmezett férfi apasága, és pedig:

ABO-rendszer segítségével az esetek ..	8.75 %-ában,
MN-rendszer segítségével az esetek	11.55 %
ABO- és MN-rendszer segítségével (kettős kizárás) az esetek	1.9 %
Összesen tehát az esetek	22.2 %-ában.

Saját vizsgálataim eredményei a következők: összesen végeztem 14 vércsoportmeghatározást és pedig ebből 10-et csak az ABO-rendszerre (ebből kizárás volt 1 eset), 4-et pedig az ABO- és MN-rendszerekre. Az utóbbi vizsgálatok közül 2 az MN-típusok alapján kizáráshoz vezetett. Összesen tehát a 14 vizsgálatból 3 (21,4%) végződött apasági kizárással.

Mint már említettem, az apasági kizárási kilátásai jelentékenyen jobbak, ha több férfi jöhet apaként szóba. Természetesen nem várható kizárás, ha az anya kijelentése megfelel a valóságnak és a vélelmezett apa valóban nemzője volt a gyermeknek. (Ez utóbbi eset a tapasztalat szerint sokkal gyakrabban fordul elő vidéken, mint nagyvárosokban. Ezzel magyarázható az a közismert tény, hogy a kizárási száma sokkal nagyobb a nagyvárosokban, mint vidéken.)

A vércsoportvizsgálatoknak a jogszolgáltatásba való minél nagyobb fokú bekapcsolását annál is inkább elő kell segíteni, mivel ez ad a *valódi nemző* személyére nézve legmegbízhatóbb felvilágosítást. Ezt pedig nemcsak az anyagi igazság, hanem erkölcsi szempontok is megkövetelik. E vizsgálatok által mind nagyobb lesz azon ítéletek száma, melyek nem csupán jogi fikción alapulnak, hanem anyagi igazságon. Mindezek felül a vércsoportvizsgálatok alkalmazása egészen minimálisra fogja csökkenteni azoknak a bírósági kereseteknek a számát, melyek alapja legnagyobb mértékben zsarolási szándék. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy — amint azt a statisztikák bizonyítják — a házasságon kívül született gyermekek csupán kb. felének apaságát ismeri el önként a természetes apa, a másik fele per útján kényszerül jogait érvényesíteni. Ezekben a perekben a fent említett erkölcsi szempontok miatt sem mondhat le a jogszolgáltatás a vércsoportvizsgálatok segítségével történő s minden más fölött álló, objektív bizonyítási eljárásról.

IRODALOM: *Rex—Kiss B.*: Orvosképzés, 1942. 4. 312; Magyar Jogi Szemle 1943. 13. A vércsoportok 1943. Budapest MOKT. — *F. Pietrusky*: Orvosképzés 1940. 4. 577. — *S. Koller*: Erbmthematik 1938. —, *H. Merkel*: Ziel und Weg 1939. 4. 15 — *G. Jungmichel*: Ger. med. Forsch. 1940. H. 1.

Dr. Rex—Kiss Béla

Az Országos Ügyvédszövetég hivatalos közleményei.

Meghívó

az Országos Ügyvédszövetségnek 1946 október 31. napjának déli 12 órákor Budapesten V., Szemere-utca 8 sz. alatt (földszint) megtartandó

közgyűlésére.

TÁRGYSOROZAT:

1. Az alapszabályoknak a 289.000/1946. B. M. sz. rendelkezésekkel történő módosítása.
 2. A központi titkárság és számvizsgáló bizottság megválasztása. (Alsó 19. §.)
 3. Év költségvetés megállapítása, a zárszámadások megvizsgálása és a filmentvény megadása.
 4. Esetleges indítványok. A közgyűlést megelőző 20 nappal bejelentendők.
- Határozatképtelenség esetére a közgyűlést 1946 november 9. napján déli 12 órákor tartjuk meg a fenti helyen és a fenti tárgysorozat mellett. Ez a közgyűlés a megjelentek számára való tekintet nélkül határozatképes lesz.

Budapest, 1946 szeptember 2-án,

Dr. Kálhoki Bedő Sándor
elnök s. k.

Az ú. n. „egytágú“ részvénytársaság létének kérdéséhez

A gyakorlati jogéletben ez a kérdés felvetődhetik és fel is vetődik. Így például — melőzve az egyéb példákat — a 600/1945. M. E. számú, az 1945. évi VI. tc.-ben törvényerőre emelt rendelet (a továbbiakban R.-nek jelezve) 11. §-ának második pontja alkalmazási körében. Ez a jogszabály a kereskedelmi törvény és más kereskedelmi vonatkozású törvények alapján létesült összes társas vállalatok földbirtokait kiterjedésekre való tekintet nélkül rendeli igénybe venni.

■ Mi a helyzet, ha az ilyen földbirtokos részvénytársaság összes részvényei *egyetlenegy* egyéni (ú. n. természetes) személy tulajdonában vannak, tehát annak csak *egy* tagja van? Vajjon egyáltalában társaság és tehát részvénytársaság-e a szóbanforgó alakulat? És így alkalmazható-e reája a R. 11. §-ának második pontja?

Ahhoz nem férhet kétség, hogy a részvénytársasági tagsági minőség a részvény tulajdonul bírásához fűződik. (Keresk. törv. 163., 164., 172., 173., 174., 176. és 204. §§.) Tehát a részvénytársaságnak annyi tagja van, ahány személy bírja tulajdonul a részvényeit. És ha az összes részvények, amelyeknek tulajdonul bírásához a tagsági minőség fűződik, egy személy tulajdonába kerülnek, akkor a társaságnak már csak egy tagja van és ugyanakkor meg is szűnt társaságnak és ezzel részvénytársaságnak lenni.

Egytagú társaság: abszurdum! Gondolati — fogalmi — lehetetlenség! Contradictio in adjecto. Ugyanis a »társaság« fogalmának sine qua non eleme a pluralitás, amely lényegbeli tulajdonságnak hiánya kizárja a társaság létét.

■ ■ A kereskedelmi jog szabályainak jó része nem alkalmazható az ilyen egytagú, ú. n. részvénytársaságra. Például: nem tarthat közgyűlést, mert hiszen a gyűléshez és hát a közgyűléshez is egy tagnál (személynél) több kell. A határozatképességre vonatkozó alapszabálybeli rendelkezés (keresk. törv. 157. §. 8. pontja) sem volna alkalmazható, miután nem lévén közgyűlés: e jogszabálynak, illetve az ennek alapján álló alapszabálybeli rendelkezésnek tárgya sem volna, a határozatképesség kérdése fel sem merülhetne. A keresk. törv. 180. §-a, amely a közgyűlésről felveendő jegyzőkönyv minimális tartalmát határozza meg: ugyancsak a közgyűlési tagok pluralitását tételezi föl. A keresk. törv. 204. §-át sem lehetne az ilyen egytagú részvénytársaságra alkalmazni, mert a »társasági« vagyont a tagok pluralitásának hiányában nem lehetne »a részvényesek közt a részvényeik aránya szerint« felosztani. A felosztás fogalma és fizikai lehetőségének hiánya zárja ki egy tag esetében a »felosztás«-t.

A kereskedelmi törvény nem tartalmaz intézkedést arra az esetre, ha a tagok (részvényesek) száma *egyre* csökken és ennek az esetnek konzekvenciáit sem vonja le, tehát analógia után kell körülnéznünk »más kereskedelmi vonatko-

zású« törvényekben és pedig olyanokban, amelyek jogalanyisággal, tehát jogi személyiséggel bíró társas alakulatokat szabályoznak. Ilyen analógiát elsősorban a korlátozott felelősségű társaságról szóló törvény, az 1930. évi V. tc. nyújt 16. §-ában. Ez a törvényhely jogszabályként mondja ki azt a logikai és matematikai igazságot, hogy: »A tagok száma kettőnél kevesebb nem lehet.« És intézkedik arra az esetre, ha a tagok száma »egy tagra« csökken. Szóval a kft. törvény 16. §-a intézkedik a társasági tagok pluralitásának megszüntése esetére és pedig akként, hogy: a bíróság felhívja az egyedül maradt »tag«-ot, hogy három hónapon belül új tagot jelentsen be, vagy »kérje a társaságnak egyéni céggé bejegyzését«. Ha a felhívás eredménytelen, a bíróság a társaságot nem peres úton hivatalból *megszünteti*!

Ez igen figyelemreméltó a jelen kérdésünk szempontjából. Ugyanis az egytagú kft.-nak a tagok pluralitása megszüntének pillanatától a társaságnak bírói megszüntetése időpontjáig tartó léte és jogállapota azonos az »egytágú«, de a cégjegyzékből nem törölt részvénytársaság létevel és jogállapotával.

A kft. törvény eme 16. §-ának utolsó mondata nem akként szól, hogy a bíróság a három hónapos határidő eredménytelen elteltével a társaság megszüntét perenkívüli úton, hivatalból *megállapítja*, vagy azt megszüntnek *kimondja*, vagyis a már előbb bekövetkezett megszűnést *deklarálja*, hanem akként szól e jogszabály, hogy a bíróság a társaságot... *megszünteti*! Márpedig megszüntetni csak azt lehet, ami van, ami létezik. Tehát e jogszabály szerint a társaságnak a tagjai számának egyre történt lecsökkenése után is van valaminő léte egészen az azt megszüntető bírói határozat jogerőre emelkedéséig, amely e létezésnek véget vet. Azt kell vizsgálnunk, hogy ez a lét, ez az egzisztencia — amely, mint mondtam, azonos az egytagúvá zsugorodott részvénytársaság létevel, egzisztenciájával — vajjon miféle természetű?

Az, azt hiszem, mindenképpen világos és megdönthetetlen, mert axiomatikus alapon nyugszik, hogy az egytagú társaság: nem társaság és tehát qua társaság: nem létezik. Ez alatt a létezés alatt — habár absztrakciókkal vegyes — reális létet kell értenünk. Minden egyéb formájú lét csak ideális (képeletbeli, fantáziabeli vagy pláne csak feltételezett) lét lehet. Ezek közé a létformák közé tartozik az is, amikor valamiről tudva tudjuk, hogy *nem* létezik, mégis úgy »tekintjük«, olybá vesszük: *mintha* léteznék. Ez a fiktív, a fikción alapuló, lét! (Az ideális létnek legalacsonyabb foka.) A jog világában például típusosan fiktív léte van a még csak netán születendő — tehát a reális, fizikai valóságban nem létező — utóörökösnek, ami azon a fikción alapul, hogy: nasciturus pro iam nato habetur. Ugyanígyen létű vagy mondhatjuk: lét-

fokú, a cégjegyzékből még nem törölt, sőt még felszámolás alatt sem álló egytagú részvénytársaság, meg az egytagú kft. az azt megszüntető bírói határozat előtt! Ennek éppen a címbe li kérdésünk szempontjából van gyakorlati jelentősége. Ugyanis a R. fent taglalt 11. § a második pontjának alkalmazási körében a részvénytársaság fiktív léteire támaszkodva esetleg az az álláspont foglalható el, hogy addig, amíg a részvénytársaság feloszlása a kereskedelmi cégjegyzékbe be nem vezetett és közzé nem tett (keresk. törv. 202. §.), az fennállónak (létezőnek) tekintendő és szenvedő alanya lehet a telekkönyvben nevén álló földbirtok igénybevétele. Ezenfelül azt az érvet is felhozhatják, hogy az a részvénytulajdonos, aki a részvénytársasági forma jogi előnyeit élvezzi, — így elsősorban a felelősségnek a keresk. törv. 168. § a szerinti korlátozott mivoltával járó előnyöket — viselje az eme formával járó joghátrányokat is.

A helyzet jobb megvilágításának kedvéért még csődjogi analógiára is kell hivatkoznom.

Bár a tudományban vitás, én a csődtömeget a tételes jog alapján jogi személynek tartom. És pedig az 1881. évi XVII. tc.-be foglalt csődtörvény 18., 22., 48. §§-ra támaszkodva. A »tömeg«-nek a 18. §. szerint a kétoldalú szerződés teljesítése iránti követelési joga van! A 22. §. szerint pedig bérleti és haszonbérleti szerződések-nél, melyeket a közadós kötött, a csődnyitás napjától kezdve a »csődtömeg« lép a közadós helyébe (vagyis a bérleti és haszonbérleti jogviszonyba)! Ugyanígy a 48. §. is, amely viszont a tömeggel szemben támasztható, széleskörű kategóriájú követeléseket sorolja föl, így például a tömeg — és nem a közadós — jogtalan gazdagodásából eredő követeléseket. Már pedig ha a tömegnek alanyi jogai és kötelei lehetnek és vannak, vagyis fel van ruházva alanyi jogok szerzésének és kötelek vállalásának jogával, akkor: jogképessége, jog- és kötelemalanyisága, következtetésképpen az ezzel egyet jelentő jogi személyisége van!

A csődtömegnek mint jogi személynek szubsztanciája éppen úgy emberi közösség, akár az egyesület vagy a kereskedelmi társaság szubsztanciája. Ez az emberi közösség ugyancsak emberi

egyénekből (egyéni személyekből), az ezeket összetartó közös célképzetekből, közös célból, vagy ami ezzel egyértelmű: közös érdekből, mint pszichikai kapcsolatból és végül a komponens egyéni személyek pluralitásából, többszámúságából áll! (L. Szerző: »Az ú. n. jogi személy reális elemeiről« c. cikkét. Illés József Emlékkönyv, 221. l.) Ezek az egyéni személyek a csődtömeg esetében a hitelezők! (Az egyszerűség kedvéért nem beszélünk arról, hogy e komponens elemek maguk is lehetnek jogi személyek, egyesületek, kereskedelmi társaságok stb.)

A hitelezők a kereskedelmi társaságok tagjainak felelnek meg. Ők a csődtömegnek mint jogi személynek a destinatariusai, érdekeltjei. Ezeknek pluralitása nélkül nincsen és nem lehet, nem egzisztálhat csődtömeg, aminthogy a részvényesek (a tagok) pluralitása nélkül nem létezhetik részvénytársaság. A csődtömegre vonatkozóan ezt mondja ki a csődtörvény 87. § a, amely szerint: »Ha a csődnyitási kérvény elintézésakor az tűnnék ki, hogy az adós csak egy személyes hitelezője van, csődnyitásnak helye nem lehet.« Csőd — concursus creditorum — nem létezhetik egy hitelező esetében.

Amíg a kereskedelmi törvény korlátlan, illetve bizonytalan ideig teszi lehetővé — a részvénytársaság cégének kérelemre való törléséig — az egytagúsággal járó, fiktív egzisztencia és így legalacsonyabb létfok állapotát, addig a kft. törvény ezt az állapotot korlátozott ideig — az egytagúságnak a kötelezően benyújtandó tagjegyzékből való észlelésétől a hivatalbóli, bírói megszüntetéséig — tűri, a csődtörvény pedig egyáltalán nem is engedi meg, hogy ez az állapot bekövetkezhesék.

Az most már egészen világosnak és bizonyosnak látszik, hogy az itt megvizsgált léte ezeknek az egytagúvá zsugorodott társas alakulatoknak, közöttük az egytagú részvénytársaságnak is: pusztá fikció, látszat, amiért is azt reális értelemben semmiképpen nem lehet létnek minősíteni. Már pedig a tételes jog világában a realitásra, az élet valóságára kell törekedni. Ebből önként következik, hogy a komoly jogpolitikai ok és cél nélküli látszatokat, amelyek már e mivoltuknál fogva is alkalmasak a megtévesztésre, a lehetőségig kerülni kell. És hát igen csínján kell bánni és takarékoskodni az afféle gondolati operációkkal is, aminők a fikció és a hipotézis (praesumptio). Fel kell mindig vetni a kérdést: mi a célja az ilyen művelettel létesített, illetve de lege ferenda létesítendő állapotnak? Cui prodest? Kinek érdeke? A jogi forgalom biztonsága, mint cél, okolhatja meg az olyan fikciókat, mint aminők például a kereskedelmi törvény 9. és 19. §§-aiban foglaltatnak s amelyek szerint bizonyos tények cégbejegyzés, valamint közzététel hiányában nemlétezőnek tekintendők és viszont a közzétett tények pedig a reális valóság ellenére olybá vették, mintha azokról mindenki tudomással bírna. Vagy például a 42. §-nak azt a fikcióját, hogy a megszüntetett cégvezetői jogosultság a megszűnés bejegyzése nélkül fennáll jóhiszemű harmadik személyek irányában.

De vajon miféle célja lehet az egytagúvá redukálódott részvénytársaság fiktív létének,

ÍRÓGÉPEK

ÉDES ÉS DECSY

Budapest, VII., Akácfa-u. 13

Viszonteladónak is.

Telefon: 222-624

Javitóműhely

Kellékraktár

puszta látszatának? A közérdeket ez a látszat semmiképpen sem szolgálja. Sőt, ellenkezőleg. És ellenkezik ez az árnyékegyszisztencia magának a részvénytársaság jogintézményének céljával, amely emberi közösség kooperációját van hivatva lehetővé tenni gazdasági feladatok megvalósítására. Az egytagú részvénytársaság azonban sem fogalmilag, sem a reális valóságban nem lehet sem emberi közösség, sem kooperáció. De nem is tökekontenráció abban az értelemben, hogy többek szolgáltatójak bizonyos gazdasági célra az erre alkalmas anyagi eszközöket.

Amint a fentiekből látjuk: a tételes tárgyi jog nem kedvez az egytagúság fiktív létének. Kifejezésre jut még ez a látszatellenes tendencia az 1927. évi III. tc.-ben is, amely 1. §-ában a *tényleg* megszűnt cégnek perenkívüli eljárás útján hivatalbóli törlését rendeli el. Ez a rendelkezés nem a realiter létező cég megszüntetését célozza és jelenti, mint amely fázison az a hipotetikus tényállás, amihez ez a jogszabály az ő jogkövetkezményeit fűzi, túl van, hanem a cégjegyzékben való bejegyzettségben jelentkező, nem kívánatos, látszólagos, formai, létnek megszüntetését. A *tényleg megszűnt* kifejezéssel a törvény szembeállítja a reális szempontból vett nonexistentia-t a cégbejegyzettség puszta alakiságával és intézkedései ez utóbbira vonatkoznak. Kétségtelennek mutatkozik, hogy a törvénybeli *tényleg megszűnt* cég fogalma alá az egytagúvá redukálódott — társaságként a *legténylegesebben* megszűnt — részvénytársaság is szubszumálható. Annál is inkább, mert a törvény 2. §-a kifejezetten említi a részvénytársaságot, mint amely igazgatóságának *»a cégjegyzékbe bevezetett tagjához«* kell azt a felhívást intézni, hogy a törlés elleni esetleges kifogását terjessze elő. Az sem lehet kétséges, hogy a törvény a *tényleg megszűnt* *»cég«* kifejezés, illetve a *»cég«* szó alatt nem azt érti, mint amit a kereskedelmi törvény 10. §-a ért, vagyis hogy: *»a cég azon név, mely alatt a kereskedő üzletét folytatja, s melyet aláírásul használ«*, hanem a kereskedelmi *vállalatot*, mint szintetikus gazdasági egységet a maga egész valóságában.

Mindezeknek a meggondolásoknak az eredménye az, hogy az *»egyetagú«* részvénytársaság nem létezik és tehát ennek a nonexistentia-nak következményeit az egész vonalon végig le kell

vonni. Ennélfogva az nem bír jogalanyisággal és tehát a papírforma szerinti részvénytársasági vagyon az egyetlen részvénytulajdonosnak, az egyedüli *»tag«*-nak, egyéni vagyona, akárcsak bármely más vagyontárgya. A *»részvénytársaság«* tartozásaiért ez az egy tag nemcsak a látszólagosan részvénytársasági vagyonnal, hanem korlátlanul egész vagyonával felelős, nem bír azokkal a jogokkal, amelyekkel a valóban létező részvénytársaság, úgyszint mint kereskedő, bír. De viszont nem alanya a részvénytársaság e mivoltához kapcsolódó kötelezettségeknek sem és az ezzel járó joghátrányok sem terhelik. Ezért is esetleges földbirtoka sem vehető igénybe a R. 11. §-ának második pontja alapján.

Azt lehetne felhozni, hogy mindez nagyon szép és jó, de nincs valami különös jelentősége, mert hiszen a gyakorlatban az az egy részvénytársasági *»tag«* bármikor prekárius módon átruházhat bemutatóra szóló részvényeiből néhányat több személynek és máris itt áll megint a részvénytársaság a maga reális valóságában!

Hát ez a lehetőség tagadhatatlan. Azonban éppen a jelen időkből van az előadottaknak gyakorlati jelentőségük, amikor gyakrabban mint máskor megeshetik, hogy az az egyetlen részvényes ismeretlen helyen távol van és mint távollévő az 1877. évi XX. tc. d) pontja alapján gondnokság alatt áll és a részvényeknek prekárius módon, vissztehernélküli elidegenítése az itt idézett törvény 113. §-a utolsó bekezdésének akadályába ütközik, kiegyenlítő értékű vételár fejében való eladása pedig vagy vevők hiányában nem lehetséges, vagy a gyámhatósági jóváhagyás igényel hosszadalmas eljárást és talán ezt nem is lehet kieszközölni. Vagy megtörténhetik, hogy az egész *»részvénytársaság«* el van zálogosítva. De igen gyakorlati eset lehet az is, hogy az egyetlen részvényes tulajdonában és birtokában lévő összes részvények a háborús események folytán elvesztek és a hosszadalmas megsemmisítési eljárás folyamata alatt pedig nincs mód azok helyett újak kibocsátására.

Ezért és hasonló esetek lehetősége miatt nem éppen gyakorlati haszon nélkül való a címbeli kérdésünk fölötti némi elmélkedés.

Dr. Kauser Lipót

Az előadó művész védelmének fogyatékokosságai a mai szerzői jogunkban

Azok előtt, akik szeretik a rádióban a muzsikát hallgatni, ismeretes az, hogy a rádió műsorának számottevő és talán legnépszerűbb részét úgy a multban, mint a jelenben a grammofoonlemez-műsor képezte és képezi. A grammofoon-műsor népszerűségét nem annyira — hogy a Sz. T. terminológiájánál maradjak — az eredeti mű szerzőjének, mint az előadó művész teljesítmé-

nyének és a felvételt eszközöző és a lemezt előállító ipari vállalat tökéletes illúziót keltő művének köszönheti. A rádiótársaság legalábbis a multban — a jelenlegi helyzetet nem ismerem — nagyonis hasznóthajtó vállalkozás volt, sok-sok millió nyereséggel zárta a számadásait, de ennek ellenére műsora jelentékeny részét alkotó lemez-műsora megteremtőjének, az előadó művésznek és az

ipari vállalatnak a közvetítésért egy fillért sem fizetett és jog szerint nem is tartozott, illetve nem is tartozik fizetni. Ezt a rádiótársaságra nézve paradiosomi helyzetet a Magyar Kúria teremtette. A Magyar Kúria ugyanis azt a jogvitát, amely egyrészt a grammofoonipar, másrészt a rádiótársaság között a lemezek szabad közvetítése kérdésében folyt, teljes mértékben a rádiótársaság javára döntötte el és P. I. 1333/1935. sz. ítéletében, amelyet utóbb az elvi jelentőségű határozatai tárába is felvett, kimondotta, hogy a rádiótársaság sem az előadóművéstől, még kevésbé tehát a grammofoonvállalattól a közvetítésért engedélyt kérni nem tartozik, ezeknek a közvetítésért sem jogdíjat, sem pedig egyéb címen ellenértéket fizetni nem köteles.

A Kúria fenti ítéletében kifejezésre juttatott megállapításaihoz igen bonyolult és éppenséggel nem meggyőző erejű érveléssel jutott és ezek a berni unió tagállamaiban egyedül állnak. Az 1936. évi osztrák szerzői törvény, amelyre Dr. Alföldy a Jogtudományi Közlöny 11/12. számában megjelent cikkében a Kúria álláspontjának igazolásaként hivatkozik, már a politika szőlőtteje. A nagy pert ugyanis a többi államban a grammofoonvállalatok nyerték meg és ez okból a rendi Ausztria sietett az állami kezelésben álló osztrák rádiótársaság érdekeit a törvényhozás segítségével megvédeni.

A Sz. T. 8. §-a az eredeti mű szerzőjét megillető védelemmel egyenlő védelemben részesíti az előadó művésznem azt a tevékenységét, amelylyel előadását grammofoonlemezen rögzíteti meg és erre a törvényhelyre való hivatkozással a grammofoonvállalatok, mint az előadóművészek szerződéses jogutódai — a 8. §-hoz fűzött miniszteri indokolás ugyanis a szóbanforgó szerzői jog alanyának az előadó művészt mondja, az ipari vállalatok pedig az előadó művész szerződtetésekor az összes jogok átruházását feltételként kötik ki — megtiltották a rádiótársaságnak, hogy gyártmányait az ő kifejezett engedélyük nélkül rádióon közvetíthessék, mire a rádiótársaság a vállalatok ellen a tilalom joghatálytalanságának kimondása iránt megállapítási pert tett folyamatba, ennek során döntött a Kúria akként, hogy míg egyrészt elismerte azt, hogy a rádióközvetítés maga, bár a törvény keletkezése idején a rádiónak ilyen célokra való felhasználása nem ment át még a köztudatba, a szerzői jogvédelem körébe tartozik, másrészt azonban kimondotta azt, hogy a közvetítés megengedése kérdésében sem az előadóművésznak, sem pedig a grammofoonvállalatnak, sem saját személyében, sem pedig mint aki az előadóművész jogán lép fel, mint származékos jogszerző, nincs beleszólási joga és pedig a többiek között azért sincs, mert a Kúria szerint az előadóművész a felvétel eszközlésekor már megkapta a grammofoonvállalattól a megfelelő honoráriumot az ő „teljesítményéért” és nincs olyan méltánylást érdemlő ok, amiért a lemeznek rádióon való közvetítéséért őt még külön is honorálni kellene és főleg pedig azért — mondja a Kúria —, mert ha az eredeti mű szer-

zőjén kívül az előadó művész engedélyétől is függne a rádióközvetítés, úgy ez indokolatlan hátrányt jelentene az eredeti mű szerzőjére nézve, mert az előadóművészek száma óriási és ezeknek nincs olyan egységes szervezetük, mint amilyen a szerzőknek van a jog adminisztrációjának elvégzésére és ez okból az engedély megszerzése a legtöbb esetben leküzdhetetlen nehézségbe ütközne, amiáltal viszont a szerzők kárt szenvednének, mert hiszen ezek miatt a technikai nehézségek miatt az ő műveiket tartalmazó lemezeket nem lehetne rádióon leadni és ez nekik, minthogy így elesnének a jogdíjaktól, anyagi kárt jelentene.

A jelen cikkemnek nem célja a Kúria ítéletének részletes bírálata, nem szándékozom ezúttal vitába szállni a Kúria ítéletének minden egyes indokával, amelyek szerintem de lege lata sem helytállóak — miként azt a »Nemszerzők a szerzői jogban« című tanulmányomban igyekeztem kimutatni — mégis amennyire ezt a jelen cikkemmel kitűzött céloom megkívánja, ki kell térnem a bírálatra és rá kell mutatnom arra, hogy a Kúria érvelése nemcsak dialektikai szempontból nem helytálló, hanem tényállás hibában is szenved.

A Kúria álláspontja szerint a rádióközvetítés voltaképpen a Sz. T. 6. §-ának 9. pontja szerinti átvitele a műnek mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre, ezek állandó vagy cserélhető alkatrészeire. A törvény 8. §-a szerint pedig az eredeti mű szerzőjével egyenlő védelemben részesül a mechanikai előadás céljaira szolgáló művészi tevékenységgel járó alkalmazás is, amely alkalmazás alanya viszont az előadóművész. A Kúria szerint is tehát az előadóművész engedélye nélkül a produkcióját grammofoonlemezre felvenni nem szabad. Ezt egyébként kifejezett tilalom nélkül sem lehetne megtenni, mert hiszen a felvételhez fizikailag is az ő közreműködése szükséges, de viszont szükséges a tilalom kimondása a lemezek sokszorosításánál, forgalombahozatalánál stb. De logikailag érthetetlen, miért volna szabad az ő kifejezetten grammofoonfelvétellel szóló engedélye alapján létrejött lemezt, illetve az azon rögzített előadását egy másik ugyancsak a törvény 6. §-ának 9. pontja szerinti készülékre, mint amilyen a Kúria álláspontja szerint a rádió, az ő engedélye nélkül átvinni. Ha ő kizárólag a felvételt eszközlő vállalatnak adott engedélyt arra, hogy előadását grammofoonlemezre vigye át, miért legyen szabad az ipari vállalat által készített és jogszerűleg forgalomba helyezett felvételt egy másik vállalatnak, a rádiótársaságnak, amellyel ő szerződéses viszonyban nem áll, egy egészen más rendszerű, de a Kúria szerint jogilag a Szt. 6. §-ának 9. pontja alá eső másik készülékre átvinni, holott miként Dr. Alföldy: »A Magyar Szerzői Jog« című művében igen helyesen mondja: »aki a szerzőtől jogot szerez ahhoz, hogy művét rádió útján közölje, annak csak ahhoz van joga, hogy a művet rádió útján megismertesse azokkal, akik megfelelő készülékkel rendelkeznek. A leadó és ugyancsak a felvevő nincs azonban jogosítva a szerző külön engedélye nélkül a rádióon közvetített művet át-

vinni olyan készülékre, amely a mű ismételt visszaadására alkalmas pl. grammofoonra, hangfilmre, de nincs jogosítva zene, szín- és zenés színműveknek, valamint mozgófényképészeti műveknek rádióelőadását felhasználni nyilvános előadásra sem, vagyis nem áll jogában ily műveket hangszóróval egy meghatározott helyen egybegyűlt közönség előtt előadni —, mert mindezek már a műnek további értékesítései, amelyek a szerzőnél maradtak». Dr. Alföldy szerint is tehát az egyik mechanikai készülékre való felvétel megengedése még nem ad jogot a felvétel eszközlőnek vagy annak, aki a felvétel birtokába került, hogy azt egy másik mechanikai felvételre felhasználhassa, mert miként Alföldy fentebb mondja »mindezek már a mű további értékesítései, amelyek a szerzőnél maradtak». Ezt az álláspontot a Kúria is teljes egészében elfogadta és a szerzői jogok átruházásánál, illetve az engedélyadás kérdésénél következetesen azt az elvet alkalmazza, amely az átruházott jog, illetve a megadott engedély tartalmát és határait szigorúan a szerző javára értelmezi. Még sem alkalmazható azonban ez a különben általános érvényű jogelv a Kúria szerint az előadóművész tevékenységére és itt a logikai magyarázattal a Kúria adós maradt, de a jogelvtől való eltérést olyan ténymegállapítással támasztja alá, amely viszont kétségtelenül nem fedi a valóságos helyzetet. Azt állítja ugyanis idézett gondolatmenete folytatásaként: »Figyelembe veendő továbbá, hogy az előadóművészek az előadásaiknak grammofoonlemezre való felvétele alkalmával a felvétel megengedéseért megkapják megfelelő díjazásukat, oly méltánylást érdemlő okok pedig nem forognak fenn, amelyek indokolttá tennék, hogy az engedélyükkel készült lemezek további felhasználása után, tehát nyilvános előadásra vagy rádiókészülékre való felhasználása után is, biztosíttassék számukra részesedés. A felvételért fizetett díjazás egyúttal a lemezzel való nyilvános előadás és rádióközlés díjazásának is tekinthető» mondja a Kúria. Nos nem beszélve arról, hogy ezt a díjazást a grammofoonvállalat nyújtja és az ő pénzén szerződött előadóművészt a rádiótársaság használja ki, a valóságban semmilyen nehézségbe nem ütközik az előadóművész engedélyének a megszerzése, sőt e tekintetben sokkal simább a helyzet, mint a szerzők esetében. Nincs ugyanis semmilyen törvényes intézkedés és talán nem is kívánatos, hogy ilyen legyen, amely a szerzőket arra kötelezné, hogy jogukat értékesítő és jogdíjaikat adminisztráló egyesülésbe vagy más szervezetbe lépjenek, vagy hogy jogaik kezelésével ilyen vállalkozásokat bizzanak meg. Ennélfogva in concreto teljesen az illető szerző tetszésétől függ, belép-e ilyen szervezetbe, illetve, hogy megbíz-e valamilyen alakulatot szerzői jogainak kezelésével vagy sem. A rádiótársaságnak könnyű a helyzete, ha történetesen olyan szerzővel van dolga, akinek mechanikai jogai ügyében valamelyik ilyen jogokat kezelő alakulat vagy vállalat jogosult eljárni, de már sokkal nehezebb a helyzete, ha olyan szerzővel van dolga, aki mechanikai

jogainak értékesítését vagy kezelését magának tartotta fenn és leküzdhetetlen akadállyal áll szemben a rádiótársaság, ha az ilyen szerző pilanatnyilag előtte ismeretlen helyen tartózkodik. Mindezekkel szemben az előadóművész esetében sokkal, de sokkal egyszerűbb a helyzet. Mert igaz ugyan, hogy az előadóművészek száma nagy, de a grammofoonfelvételt eszközöző vállalatok száma nem nagy és nincs olyan vállalat, amely a felvételkor az előadóművésszel szemben szerződésileg ki ne kötné, hogy ő az összes átruházható, tehát a mechanikai jogokat és így a Kúria meghatározásánál maradván a rádióközlés jogát is átruházni tartozik a vállalatra. Így tehát mindössze 5—6 grammofoonvállalatról van szó és nem az előadóművészek, vagy pláne az ismeretlen tartózkodású előadóművészek nagy tömegéről, akikkel a rádiótársasággal megállapodnia kellene. Tévedett tehát a Kúria az egyik premissánál, de tévedett a másikonál is. A felvételért természetesen a vállalat honorálja az előadóművészt, de ha tételes jogszabály megvonja az előadóművésztől a rádiójogot, úgy természetesen nincs mit átruháznia e téren és így e címen nincs miért honorálni őt. Méltányos-e, igazságos-e az, hogy akkor, amidőn az ő teljesítménye teszi népszerűvé a lemezt — hiszen nem mondok ujságot azzal, hogy elsősorban Saljapin, Galli Curci, Hubermann stb. kedvéért veszik és hallgatják rádión is a lemezt és ő mellettük csak másodrangú fontosságú az eredeti mű maga, — éppen ők szorulanak háttérbe az eredeti mű szerzőjével szemben?

De igazságos-e, méltányos-e, hogy a felvételt eszközöző vállalat, amely a kiválasztásnál, az összeállításnál, a hangszerelésnél és általában a felvétel művészi keresztülvitelénél a filmfelvétel produceri munkájával egyenrangú munkát végez, a rádiótársasággal szemben jogvédelemben ne részesüljön, hogy kénytelen legyen az ő műértéssel és gonddal és temérdek költséggel előállított termékét rádióközvetítésre ellenérték nélkül átengedni? Még szembetűnőbbé válik ez az igazságtalanság, ha figyelembe vesszük, hogy a lemezek és különösen az ú. n. művészlemez nagy része, továbbá a cigánylemezek túlnyomó része olyan zenei alkotást rögzítenek meg és tesznek az ismétlés eszközlésére alkalmasakká, amelyeknél az eredeti mű szerzőjének jogvédelméből egyáltalán nem lehet szó, részint azért, mert szerzőjük szerzői jogvédelemben már nem részesül, részint pedig azért, mert népdalról van szó és annak szerzője egyénileg ismeretlen. Ezeknél tehát a rádiótársaság még az eredeti mű szerzőjét sem tartozik honorálni.

Minthogy a Kúria ismertetett elvi jelentőségű ítélete jelenleg jogszabályt képez, úgy az előadóművész, mint a grammofoonvállalat a rádiótársaságnak védtelenül van kiszolgáltatva. Ezt az igazságtalan és méltánytalan helyzetet csak új megfelelő jogszabály alkotásával lehet megszüntetni. Annak felismerése után, hogy a mai állapotot igazságtalan volta miatt meg kell szüntetni, felmerül az a kérdés, hogy a megadandó védelem miképpen volna jogrendszerünkbe be-

illesztendő. Nevezetesen maradjunk-e azon a síkon, amelyen a szerzői törvény áll, építsük-e tovább azokat a védelmi eszközöket, amiket a szerzői törvény ismer, illetve bővítsük-e tovább azt a védelmi kört, amelyet a szerzői törvény ad avagy pedig keressük-e a megoldást más síkon. Nézetem szerint a megnyugtató megoldás csakis a szerzői törvény síkján történhetik. Az azután másodrangú kérdés, hogy a megoldást a mai szerzői törvényünk rendszerének keretében keressük-e avagy a rendszer félretételével általános érdekvédelmi rendelkezésekkel. Ha elismerjük azt, hogy az előadóművészt és a felvevő vállalatot védenünk kell, úgy a védelmi eszközöknek olyanoknak kell lenniök, amelyek a kívánt védelemre alkalmasak is. A Szt. által nyújtott szankciók olyanok, amelyek a védeni kívánt jogérdekeket hatékonyan meg is tudják védeni, viszont más síkon egy ilyen hatékony védelem elképzelhetetlen. Olyanoknál, akik egyébként a védelem szükségességét elismerték, a szerzői törvény keretében való rendezést illetően azt a kérdés gyakorlati részébe vágó ellenvetést hallottam, amely lényegileg ugyanaz, amit a Kúria érvként hoz fel, hogy t. i. anyagi hátrány érné a mű eredeti szerzőjét, ha a rádiótársaságnak az előadóművészt és pláne esetleg még a felvételt eszközöző vállalatot is honorálnia kellene. Eltekintve attól, hogy mind a Kúria, mind azok, akik az ellenvetés indokául az eredeti mű szerzőjét érő gazdasági hátrányt hozzák fel, figyelmen kívül hagyják azt a tényleges helyzetet, amelyről már fennebb szoltottam, a védelem megadásánál vagy meg nem adásánál az mégsem lehet szempont, hogy a rádiótársaság két vagy pláne három licenadíjat majd nem akar megfizetni vagy legalább is, az egyiket a másik rovására fizeti majd csak. A licenadíjak a gyakorlatban nem jelentenek nagy megterhelést, azokat, illetve azok nagyságát törvényileg is lehet rendezni és azonkívül e kérdések elbírálásánál csak a mindenkre érvényes jog és igazság lehetnek döntő szempontok.

Az előadóművész és a grammofoonvállalat jogainak elismerése és anyagi honorálása végeredményben az eredeti mű szerzőjére is csak előnyös lehet, míg az érdekvédelem megtagadása a mélyebbre tekintők szerint csak az ő hátrányukra szolgálhat. A vállalatok az eredeti mű szerzőjét az eladott lemezek után honorálják. Mennél jobb és mennél több lemezt ad el a vállalat, annál nagyobb a szerző jogdíjbevétele. A lemez jósága és az előadóművész teljesítménye dönti el a lemez kelen-dőségét. A kelendő lemez előállítására művészi munkát és fáradságot igényel és megfelelő védelem nélkül a vállalkozás elsorvad. Az 1895. évi osztr. szerzői törvény, helyesebben ennek 1920. évi júl. 13. novellája 23. §-ában a prózai művekre, 28. §-ában pedig a zenei műveknek grammofoon-felvételére vonatkozóan az előadóművész és az ipari vállalat szerzői jogát is elismeri és kimondja: »Als Bearbeiter gilt der Vortragende (Dirigent

eines Orchestervortrages) oder wer sonst die Übertragung bewirkt, bei gewerbmässig hergestellten Vorrichtungen der Inhaber des Betriebes.« Tekintettel arra, hogy lemezeket rendszerint ipari vállalatok és pedig iparszerűleg állítanak elő, így a szakasz nyilvánvalóan iparvédelmet céloz, amint-hogy ezt a szakaszhoz fűzött min. indokolás nyil-tan meg is mondja: »A rendelkezés célja annak a meggátolása, hogy oly hanglemezek, amelyek régen szabaddá vált írói- vagy zeneműveket adnak vissza, ez okból bárki által jogszerűen sokszoro-síthatók legyenek. Ha ezt nem lehetne hatéko-nyon megakadályozni, úgy egy vállalkozó se volna hajlandó egy művészt elődásáért, köze-lebbről lemezeire való énekléseért megfelelően dí-jazni, miután számolnia kellene azzal, hogy a jelentékeny költséggel előállított lemezeket má-sok tetszésük szerint sokszorosítják és forgalomba-hozzák.« Ez a min. indokolás tehát elsősorban azokra a lemezekre gondol, amelyeken szerzői jogvédelem alatt nem álló, illetve már felszaba-dult művek vannak a mechanikai visszaadásra alkalmas módon felvéve. A lemezek nagy része ilyen. De azoknál a lemezeknél, amelyek védelem alatt álló műveket tartalmaznak, is fennállnak ugyanazok a méltánylást érdemlő szempontok, amelyre az osztrák szerzői törvény indokolása gondol és amelyeknek lényege az, hogyha a nagy gonddal és költséggel előállított lemezt másoknak mechanikai eszközökkel egyszerűen le lehet kopí-rozniok avagy ellenérték nélkül másként hasznot-hajtóan felhasználniok, akkor az iparnak nem érdemes ezzel az iparággal foglalkoznia.

Azt az ellenvetést, hogy a grammofoonipar védelme rangjánál fogva vagy egyéb ilyen okból nem való a szerzői törvény keretébe, nem találom helytállónak a már mondottakon kívül azért sem, mert ha a törvény szerzői jogvédelmet ad a fotografusnak, aki talán alacsonyabb rangú munkát végez, mint a grammofoonvállalat, úgy semmivel sem indokolható ez utóbbinak az ilyen védelemből való kirekesztése. A védelem azonban nem volna teljes, ha csak a többszörösítésre, köz-zétételre és forgalombahelyezésre terjedne ki és nem terjedne ki a »Verbreitung« egyéb formáira. Ez utóbbiak között a legfontosabb a nyilvános előadás és főleg a rádió.

Minthogy a mi szerzői törvényünk csakúgy, mint a berni únió többi tagállamának törvényei, a szerzői jogokat tárgyi értelemben pontosan határozza meg és a védelmi kört pontosan körül-írja, úgy indokoltnak tartanám, hogy mindaddig, amíg a tagállamoknak a békekötés utánra várható újabb konferenciája össze nem ül, novellárisan rendeződjék a kérdés akként, hogy újabban alkotandó jogszabály mondja ki egyrészt, hogy tilos a művet rádión közvetíteni a szerző engedélye nélkül, másrészt pedig azt, hogy az eredeti mű szerzőjével minden tekintetben egyenlő védelem-ben részesülnek az előadóművészek és a grammo-foonvállalatok.

Dr. Trebits Herbert.

SZEMLE

VADÁSZ BÉLA

A kötelességteljesítés, lelkiismeretesség, megbízhatóság, szerénység, jószág megtestesülése, az önfeláldozó barát mintaképe. Ennél szebbet, jobbat és többet alig lehet emberről mondani. És mégis kevés, ha csak ennyit mondunk Vadász Béláról. Ő a felsorolt jó tulajdonságokat túlzásba vitte. Évek óta súlyos betegen változatlan buzgósággal végezte kötelességét mindenki-vel, családjával, barátaival, klienseivel szemben és ez rövidítette meg életét. És nemcsak túlzott buzgósággal teljesítette kötelességét, de túlzásba vitte szerénységét is. Ha mégis az egész ügyvédi kar tudta, hogy ki Vadász Béla, ennek csak az a magyarázata, hogy mint az Ügyvédi Kamara választmányának tagja és az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának titkára oly sok ügyvédnek nyújtott segítséget, adott tanácsot, hogy nincs ügyvéd, aki nem beszélt volna Vadász Béláról a legnagyobb elismerés hangján, ha véletlenül nem volt éppen hálára is kötelezve vele szemben. Az ügyvédi pálya tele van tövissel. Nincs ügyvéd, ha még oly galamblelkű, akinek ne volna ellensége, még a kollégák körében is. Meg vagyok győződve, hogy Vadász Béla volt az egyetlen, akinek nem volt ellensége, akiről senki sem tudott semmi rosszat, csak jót és dicséretreméltót. Bizonyára még annak a nyilas ügyvédnek a keze is reszketett, aki Vadász Béla nevét törölte.

Vadász Béla az ügyvédek legjobbjai közé tartozott. Nemcsak azért, mert kiváló jogász volt, hanem azért, mert jó ember volt. Cicero »De oratore« című művében az ügyvédtől elsősorban azt követeli meg, hogy »vir bonus« legyen. Vadász Bélától nemcsak azért kell fájó szívvel búcsúznunk, mert az Ügyvédi Kamara egyik legértékesebb tagját veszítette el benne, hanem azért is, mert lapunkhoz közel negyedszázadon át a leg-

szorosabb kapcsolat fűzte. Nevével nem igen találkozott az olvasó. Ez túlzott szerénységének természetes következménye. Annál többet tudtunk róla mi, a lap szerkesztői és munkatársai. A szerkesztés nehéz és kényes munkájában nagy része volt és mindenki-vel, nemcsak munkatársakkal, hanem szerkesztőkkel szemben is gyakorolt őszinte kritikájával nagyban hozzájárult a lap nívójának emeléséhez. A lap lelkiismerete volt.

T. M.

A hajdúszoboszlói fogolyszabadítás ügyében kiadott, »illetékes helyről« származó közlés nem alkalmas a kétségek és aggodalmak eloszlására. A terjedelmes magyarázat mit sem változtat azon a tényen, hogy a debreceni főállamügyész »a közrend és közbéke megóvása érdekében« meghajolt a megyei párttitkárok által átnyújtott ultimátum előtt és utasítást adott azoknak a gyanúsítottaknak a szabadlábra helyezésére, akik éppen a közrendet és közbékét veszélyeztető magatartásuk miatt kerültek előzetes letartóztatásba. Elgondolkodtató a közleménynek az a része is, amely szerint a főállamügyész már a múltban is kérte az érdekelt pártot, hogy fekezze meg garázda helyi titkárát, holott tudomásunk szerint jogszabályaink a megfélekezésnek ettől különböző hatékony eszközeit biztosítják a vádhatóság tevékenységét irányító főállamügyész számára. A közlemény arról is megemlékezik, hogy az ultimátum a hajdúmegyei pártszervezet levélpapírján íródott, ami azt a látszatot kelti, mintha ennek az árnyalatnak valamelyes jelentősége lehetne vagy éppen igazolná a főállamügyész által foganatosított intézkedést.

A félhivatalos közlemény kiemelendőnek vélte, hogy Hajdúszoboszlón antiszemita tüntetés nem volt, hanem csupán »földbirtok visszameneteléről és az örlési rendelet módosításáról« volt szó. Ezt a megállapítást mi az ügy érdeme szempontjából merőben súlytalannak ítéljük, mert a törvény teljes szigorával megtorlandó rendbontások köre az antiszemita atrocitásokra nem korlátozható. Egyebekben bármilyen tartózkodó is a fogalmazás, a közlemény nem hagy fenn kétséget aziránt, hogy a szabadlábra

helyezett gyanúsítottak a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatást elkövették, nem is szólva a magánosok elleni erőszakról és zsarolásról, amelynek szenvedő alanyai a hajdúszoboszlói ügyvédek voltak. Mindezeket nyilván a vádhatóság is észlelte, mert a főállamügyész — a közlemény szerint — személyes jelentéstétele alkalmával a tüntetésben résztvevők elleni vádindítványt vagy annak tervezetét felsőbb hatóságának bemutatta. Sem a félhivatalos, sem egyéb közleményekben azonban nem esik említés arról, hogy milyen hatósági intézkedés történt azokkal szemben, akik a fogolyszabadítás érdekében átnyújtott ultimátumot aláírták, illetve kezdeményezték.

E hasábkokon ismételtén rámutattunk a jogrend szempontjából aggályos egyes jelenségekre és szóvá tettük az ügyvédség elleni feleltelen és elfajuló izgatást is. Nem hallgattuk el aggodalmunkat akkor sem, amikor azt észleltük, hogy a törvényhozó meghátrált a törvény ellenére nagyobb számban kiereszkolt tények elől. Megállapíthatjuk, hogy a rend megbontóival szemben tanúsított elnézés és a politikai igehirdetésbe burkolt izgatás megtűrése nem bizonyultak célravezető módszereknek.

Reméljük, hogy Hajdúszoboszló fordulópontot jelent és a debreceni főállamügyész azzal az utasítással tér vissza hivatalába, hogy hasonló ultimátumok átnyújtóit és kezdeményezőit bűncselekmény elkövetésén tettenkapott személyekként és nem egyenrangú tárgyaló felekként kell kezelni.

V. P.

»Berendelés« a címe annak az előtünk fekvő nyomtatványnak, amelylyel a budapesti rendőrség egyik kerületi kapitánysága az érdekelteket — in concreto gondatlan testi sértési ügy sértettjét — megidézi.

A Bp. t.-ben kutatva, ezt a fogalmat nem találtuk, ott csupán idézőlevélről és idézésről olvasunk és a gyakorlatból is úgy tudjuk, hogy bíróságaink is, idértve a Táblát és a Kúriát is, idézik a feleket, nem pedig berendelik őket.

A dolog nem nagy jelentőségű, kíváncsatos volna azonban, hogy a hatóságaink nomenklaturájukban is mellőzzék azokat a kifejezéseket, amelyek a csendőr-érára emlékeztetnek.

»Berendelni« a jobbágyat szokták volt. Szabad embereket, különösen, ha csupán közpolgári kötelességük teljesítéséről van szó, meghívni vagy idézni szokás.

Haszonbérleti szerződés megszüntetése. A Kúria P. VI. 248/1945. számú ítélete az alábbi kijelentéseket tartalmazza: »A Kúria álláspontja szerint abban a perdöntő kérdésben, hogy az alperesek bérfizetési késedelme és illetve a bérfizetés teljesítésének részbeni elmaradása lényeges késedelemnek minősül-e — az adott esetben — kizárólag a peres felek között létrejött haszonbérleti szerződés és az azt kiegészítő bírói egyezség rendelkezései az irányadók.« Majd utóbb: »... abban a kérdésben, hogy mi tekinthető lényeges bérfizetési késedelemnek, elsősorban a szerződő feleknek a haszonbérleti szerződésben idevonatkozóan kifejezésre jutó akarata az irányadó, minden bérfizetési késedelem lényeges tehát, ha azt a szerződő felek ilyennek minősítették. E tekintetben nincs jelentősége annak, hogy a haszonbérként megállapított természetbeni szolgáltatásoknak nem teljesített és illetve késedelmesen teljesített részei a teljes haszonbérhez viszonyítva úgy értékben, mint mennyiségben jelentéktelennek bizonyulnak.« (A döntést részben közli a »Magyar Jog« 1946. évi aug. 5-i első száma).

Az ítéletnek két összefüggő jogtételszerű kijelentése van.

a) minden kikötés lényeges, ha a felek szerződésileg lényegesnek minősítették és

b) a szerződéses lényegesnek minősítés nem korrigálható azon alapon sem, hogy a késedelem, illetve nemteljesítés jelentéktelenebb.

Mindkét tétel aggályos és a korábbi, nézetünk szerint helyes gyakorlattal ellentétes is. A Kúria 133. számú E. H. szerint a szerződés nem bontható fel bármely, a szerződés feltételeivel ellentétben álló cselekvés vagy mulasztás esetében, hanem csak akkor, ha a haszonbérletnek a szerződésben kikötött feltételei szerint leendő fenntartása szempontjából lényeges szerződészegés követtetett el. A Kúria 6.905/1923. számú ítélete kimondta, hogy haszonbérlet megszüntetése kérdésében nemcsak azt kell vizsgálni, hogy a szerződés megszüntetési okul érvényesített tények

a szerződés szavaiba ütköznek-e, hanem azt is, hogy azok folytán a haszonbérbeadónak a szerződés illető kikötésével védett érdekei általában sérelmet szenvedtek-e, ha igen, milyen mértékben. (Szladits-Fürst: Magyar Bírói Gyakorlat II. kötet 470. lap.) Ez az utóbb hivatkozott ítélet tehát a szerződésben kikötött megszüntetési jognak is a megszorítását mondja ki és enyhe túlzással akként is stilizálható, hogy cogens magánjogi tételnek kell tekinteni, hogy a haszonbérleti szerződés csak lényeges érdeksérelem esetén bontható fel és így a szerződésnek oly kikötése, amely lényeges érdeksérelemmel nem járó magatartás megtorlásul kiköti az időelőtti megszüntetési jogot, érvénytelen. Ezzel szemben a Kúriának most hozott és a bevezetésben hivatkozott ítéletében foglalt kijelentése a szerződéses kikötést teszi mindenhatóvá, amellyel szemben a magatartás által okozott sérelem jelentéktelensége súllyal nem bír. Úgy véljük, hogy régi gyakorlatunk a szociális követelményeknek jobban felelt meg. Igazságérzeti alapelv, hogy a szankciót tartalmazó jogtételek akkor helyesek, ha a büntetés a jogszabállyal kirótt hátrány, teher arányban van az elkövetett magatartás súlyával. Ennek az igazságérzeti követelménynek tesznek eleget azok a jogtételek, amelyek az uti lingua nuncupassit mereven szigorú tételével szemben a szerződéses kikötés erejét legyöngítik, a szerződésileg kikötött szankciót tompítják. Ilyen szankció-tompítás közismert példaként utalunk a kötbérmérséklés bírói jogára, amelynek gyakorlásánál az irányadó szempont a sérelmes magatartásnak a magatartás okozta sérelemnek a kötbér összegével való arányba hozatala. Konkrétan a haszonbérleti viszony szempontjából el nem hanyagolható szempont az is, hogy a tulajdonos a szerződés megkötésekor rendszerint fölényben van a haszonbérlióvel szemben és e fölény révén nemcsak a maga javára egyoldalúan kedvező kikötéseket fogadtathat el, hanem a másik fél méltányosan figyelembe veendő érdekeit mellőző kikötéseket is. A Jogtudományi Közlönyben 1921-ben »A túlhatalom korlátozása« címen megjelent három cikkben a bírói gyakorlatból számos példát vonultunk fel, amelyekben bíróságaink a túlhatalmi eredetű szerződéses

kikötéseket megnyirbálták, hatálytalanították vagy józan mértékre redukálták. A szociális jogfejlődésnek a multban elért eredményei ma továbbfejlesztendők. Ebből a megfontolásból tartjuk aggályosnak a szerződéses kikötés egyedül irányadó voltának dekretálását, amelyet elvi szempontból legfeljebb az enyhít, hogy a Kúria legalább is a tételle első formulázásában a maga állásfoglalását nem elvi tételszerűnek, hanem az adott esetre szólónak nyilvánítja. B. S.

A Kúria valorizációs gyakorlata

A valorizációs gyakorlatot jellemzi, hogy a Kúria, amióta az aranypengőrendeleték béklyóit még azok hatályon kívül helyezése előtt levette, soha, egy pillanatig nem állott a pengő = pengő álláspontján, hanem elvileg nyomban a valorizáció mellett tört lándzsát. Amidőn azonban az elv gyakorlati alkalmazására került a sor, máris akadályok tornyosultak a megvalósulás elé, elsősorban az, hogy *egészen a forintérték bevezetéséig nem állott olyan állandó jellegű értékmérő rendelkezésre*, amely a valorizáció minden esetében egyaránt használható lett volna. Innen magyarázható az, hogy a kúriai gyakorlat ismeretes anyagában *egyetlenegy oly döntést sem találunk, ahol a Kúria már számszerűsített pengőkövetelést valamely állandó értékű kirovó közbeiktatásával valorizált volna*. Ismétéljük, a Kúria állandóan hangoztatja azt, hogy valorizálni igenis kell — csak éppen az adott esetek speciális körülményei folytán vagy nem állott fenn valorizálható követelés, vagy a tényállás nem volt eléggé tisztázva és ezért feloldásra volt szükség. A tényleg valorizáló döntések tartási és ehhez hasorló, valamint kisajátítási ügyekben keletkeztek, tehát oly esetekben, midőn a bírói ítélet — legalább is a követelés mennyisége tekintetében — a konstitutivitáshoz közelálló hatalommal bír; ezenkívül a tartási rendeltetésű követelésekre nézve a már korábban számszerűsített tartási vagy hasonló követelés »felemeléséhez« elegendő a Pp. 413. §-a is, ily döntések tehát még nem bizonyítják szükségképpen azt, hogy valorizáció van; az elsőfőben megállapított tartásnak állandó értékű kirovó alkalmazásával való megsabása csak

alapgondolatában, gyökerében azonos a valorizációval, technikailag nem. A bírő akkor, midőn például tartást búzában állapít meg, — formailag nem valorizál, csak a bírői mérlegelés körében marad, midőn a tartás mennyiségét éppen az általa választott módon állapítja meg.

Áttérve már most az egyes döntésekre, azokban *négyszerű értékmerő látunk: búzát, adópengőt, pótlékolt papírpengőt és színaranyat. Búzában* valorizál a Kúria III. tanácsa tartást (P. III. 114., 173., 268. és 302., valamennyi 1946-ból). Legrészletesebben a 302. sz. ítélet fogalmaz: az ideiglenes nőtartásdíj összegét 80 kg középminőségű és beszolgáltatási kötelezettség alá nem eső búzának a 9690/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a alapján megállapított és a teljesítés idejében hatályos termelői árában határozza meg. Hasonlóan a 268. sz. ítélet gyermektartásdíjra, anyatartásra, szülési és kelengyeköltségre. A korábbi 114. sz. ítélet még a búzának hatósági beszolgáltatási árát írta elő. *Életjáradék* formájában kikötött vételár valorizálásának kérdésére két döntésünk van. A Magánjogi Döntvénytár 35. száma alatt közölt és 1946. március 11-én kelt P. V. 3681/1944. sz. ítélet helybenhagyja az életjáradéknak havi 50 P-től 80 P-re felemelését, — feltehetőleg a felperes sem kért többet. A P. VI. 147/1946. sz. ítélettel eldöntött esetben a szerződés maga providált egy, különböző élelmiszerek árához igazodó indexszámot; az alperes ezt a kiszámítást túltérhesnek találta és gazdasági lehetetlenülést vitatott. A Kúria felold és minthogy a szerződéses számítási módozatot olyannak találja, amely a felek között állandó vitára adhat alkalmat, az adópengőben vagy más hasonló indexszámban való kirovást ajánlja, mint amely legalább »egy bizonyos belátható, ideig állandó helyzetet teremti«. Az alapgondolat a mérsékelt valorizáció amely azonban az adott esetben a devalorizáció alakjában jelentkezik és túlteszi magát a régi valorizációs törvény 11. §-án, amely a valorizáció mikéntjére nézve a felek megállapodását kötelezőnek tekinti. A *bájeseti járadék* valorizálása elsősorban attól függ, vajjon a járadékfizetésre kötelezett közfoglalmú vasútállalat-e és a baleset 1944. január 27-e előtt következett-e be. E két előfeltétel együttes fennforgása esetén

a P. I. 468/1946. sz. ítélet szerint csak a 360/1944., 11.350/1945., 3330/1946. és 4390/1946. M. E. sz. rendeletekben megállapított *rendkívüli járadékpótlékok* megítélése foghat helyt. Az idézett ítélet az adott esetben mégis az 1840/1946. M. E. sz. rendelet alapján a szűcsiparban foglalkoztatott elsőrendű szabász órabérének alapulvételével határozta meg a kártérítési összeget, az 1946. január 31. előtt esedékessé vált részleteket pedig *adópengőben* megállapítottaknak tekintette. Ahol viszont a járadékpótlékokra vonatkozó rendeletek teljes egészükben kerültek alkalmazásra, mint pl. a P. I. 133/1946. sz. ügyben, ott a Kúria visszahatólag is névértékben marasztal és így az 1946. április 24-én kelt ítéletben 1945. április 1-től 1946. január 1-ig terjedő időre megállapított havi 7800 pengő inkább névleges marasztalásnak tekinthető. Ahol azonban a rendeletek nem kötik meg a bíróságot, ott a Kúria átértékel, mint P. I. 436/1946. szám alatt, ahol is *búza* a kirovó (igaz, hogy a balesetet szenvedett közszéki mezőőr volt az életében is búzajárandóságot kapott).

A *kisajátítási kártalanítás* körében a kirovó a *színarany*; a Kúria megállapítja az irányadó fordulónapot és az elsőbíróságot utasítja, hogy a felek meghallgatásával derítse fel, mi volt akkor az ingatlan valóságos belső értéke színaranyban (vagy megállapított kártalanítási összegnek színaranyban milyen mennyiségek felelnek meg), mennyi ugyanez most és az ingatlan valóságos belső értéke a két időpont között mennyiben csökkent vagy emelkedett (P. V. 3551/1944., 3971/1944., 271/1946). Ezzel szemben a 174/1946. sz. határozat (Magyar Jog 5.) vagylagosan aranyról vagy a legszükségesebb életfenntartási cikkei áráról beszél mint értékmérőkről. Nem egészen világos az sem, miért tulajdonít jelentőséget a Kúria a *jelenlegi* belső értéknek, mert elegendő lenne a becsléskori illetve birtokbavételkor belső érték megállapítása aranyban, csak át kellene számítani ezt az aranyértéket valamely lerovóra. Az újabb rendelkezések, különösen a 8400/1946. M. E. sz. rendelet 4. és következő szakaszai folytán ez a mód amúgy sem lesz alkalmazható.

Az *ügyvédi munkadíjnak*, valamint a *perkölségnek* adópengőben megállapítására számtalan esetünk van; a Kúria ezt kifejezetten értéktartó

célzattal teszi és nem a Kúrián mulott, hogy ezt az elgondolást az adópengőben magában beállott infláció meghiusította (P. I. 102/1946. és P. V. 333/1945., Perjogi Döntvénytár 74. és 75.; P. VI. 2618/1944.).

Befejezésül rá kell mutatnom arra, hogy a gyakorlat ahol lehet, alkalmazkodik a régi valorizációs törvényhez, az 1928. XII. tc.-hez. Kiténik ez a P. VI. 529/1945. sz. döntésből, amely kimondja, hogy »kivételesen a kölcsön is átértékelés alá esik, különösen akkor, mikor viszonylagos teljesítésről van szó.« Ez a határozat még a kölcsön átértékelésének kártalanítására vonatkozó lex specialis, amelynek alapgondolata pedig általános jogszabályokból nem válnak, fennállónak tekinti, adós marad a válasszal arra a kérdésre, vajjon ezek a korlátozások teljesen azonosak-e az 1928. XII. tc. 4. §-ának 1. pontjában és 5. §-ában foglaltakkal. A P. IV. 143/1945. sz. ítélet szerint fennálló szabály az, hogy az átértékelési kérelem a felülvizsgálati eljárás során is előterjeszthető, nemcsak a felülvizsgálati kérelemben magában, hanem külön beadványban is. A Kúria ezt az állásfoglalását a valorizációs törvénynek joghasonlóság alapján alkalmazható rendelkezésére alapította. A P. VI. 3560/1944. sz. feloldó végzés határozott pengőösszegre előterjesztett felülvizsgálati kérelem mellett is ártékelési kérelemnek minősítette a felülvizsgálati kérelem indokolási részben előterjesztett azt a kérelmét, hogy az alperesek olyan árat legyenek kötelesek megtéríteni, amelyen ára a takarmányneműeknek a fizetés napján volt. A P. V. 3854/1944. sz. ítélet a jelzálogjog valorizációja tekintetében tartotta hatályban a törvény álláspontját és a névértékben történt fizetés dacára a jelzálogjog törlését rendelte el. A Kúria a Jt. 7. és 54. §-aira utalva mondja ki, hogy a jelzálogjog a telekkönyvben határozottan megjelölt követelést biztosítja; ebből az elvből, valamint a telekkönyvi közhitelesség elvéből folyik a Kúria szerint, hogy a »közönséges jelzálogjog hatálya — erre vonatkozó külön bejegyzés hiányában — a jelzálogos hitelezőnek a bejegyzett követelés átértékeléséből származtatott követelésére nem terjed ki«. A hangsúly tehát a *bejegyzésen* van, ami az adott esetben annál figyelemreméltóbb, hogy a jelzálogjog vétel-

árhátralékot biztosított és az adásvételi szerződés — tehát a bejegyzés alapjául szolgáló okirat — ártértékelési kikötést tartalmazott. Ezekből a döntésektől, amelyek párhuzamosan haladnak a valorizáció törvényével, eltérő a már fentebb ismertetett P. VI. 147/1946. sz. határozat, amely a valorizációs kikötés joghatálya tekintetében a törvény állásponthoz állt.

A fent tárgyalt kérdések tekintetében a bíróság álláspontja részben még alakulni a forintértékre való ártérítés és az azt szabályozó kormányrendeletek következtében.

Dr. Vági József

Itélőtáblák döntőbizottsági gyakorlatából (7590/1945. M. E. rendelet)

A részvényesnek az rt. volt helyisége tekintetében akortúsa nincs.

52. »A 7590/1945. M. E. sz. rendelet, valamint az ezt kiegészítő és módosító rendeletek szabályozta eljárás különleges eljárás, amelyben csupán az említett rendeletekben tüzetesen meghatározott igényeket lehet érvényesíteni.

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet nemcsak a szolgáltatás tárgya szerint határozza meg azokat az igényeket, amelyeknek az érvényesítése ennek a különleges eljárásnak az útjára tartozik, hanem az igény jogalapja szerint is. A rendelet kimondja az 1. §-ában, hogy visszabocsátást igényelhet, aki akár a tulajdonában (haszonélvezetében) lévő, akár bérelt (haszonbérlet) üzlethelyiségét elvesztette, úgyszintén visszakövetelhető a rendelet korlátai között az üzlethelyiséggel ártengedett berendezési (felszerelési) tárgy és áru- (anyag-) készlet is. Az itt érvényesíthető követelés jogalapjához tehát hozzátartozik annak a kimutatása, hogy az üzlethelyiség a berendezés (felszerelés), áru- (anyag) készlet az igénylőnek saját tulajdona, vagy bérleménye (haszonbérlet), vagy haszonélvezetében lévő vagyontárgy volt.

Az igénylő azonban a kérelmében olyan tényállást adott elő és olyan tényállásra alapította a 7590/1945. M. E. sz. rendelet szerint érvényesíteni kívánt igényét, amelyből az tűnik ki, hogy ő sem tulajdonosa, sem haszonélvezője nem volt annak

az üzlethelyiségnek és azoknak a berendezési (felszerelési) tárgyakkal, valamint áru- és anyagkészletnek, amelyeknek a visszabocsátását követeli a használatól, de azokat nem is bérelte, sem nem haszonélvezte. Azt adta elő ugyanis, hogy az igényelt üzlethelyiségnek (pontosabban gyári üzemhelyiségeknek), berendezésnek (felszerelésnek), áru- és anyagkészletnek a M. Rt. volt a tulajdonosa és ő ezeknek a visszabocsátását, mint a M. Rt. részvényeinek a tulajdonosa igényli, aki a részvényeket eladta a használatnak.

A részvénytársaság azonban önálló jogi személy és nem azonos a részvényessel, hanem különbözik tőle még akkor is, ha az összes részvények egyetlen természetes személy tulajdonában vannak. A részvénytársaságot és a részvényt jogilag ebben az esetben is meg kell különböztetni. Ami a részvénytársaságnak a joga, azt nem érvényesítheti a részvényes a saját jogaként, még ha az összes részvények egyedül az ő tulajdonában vannak is.

Minthogy ezek szerint az igénylő által a saját részére visszakövetelt vagyontárgyak magának az igénylőnek a kérelem megalapozása végett tett előadása szerint nem az ő, hanem a M. Rt. tulajdonában voltak, az ítélőtábla úgy találta, hogy ez az igény a jog alapjánál fogva nem tartozik a 7590/1945. M. E. sz. rendelettel szabályozott különleges eljárásra. Ez a körülmény pedig azonosnak tekintendő a Pp. 180. §-ának 1. pontjában meghatározott pergátló okkal.

Bp. Tábla P. X. 1093/1946. — 1946 július 18.

Hatáskör feléledt italmérési engedély esetében.

53. »Az igénylő Budapest, IV., S.-u. 19. sz. alatt volt üzlethelyiségét és annak berendezését követelte vissza. Előadta, hogy a helyiséget 1939 augusztus havában úgy vesztette el, hogy ezen helyiségre szóló italmérési engedélyét elvették tőle a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály alapján s így kénytelen volt az üzletet eladni. Nem volt vitás, hogy a székesfővárosi pénzügyigazgatóságnak 113.045/1945. V. számú határozata és a magyar pénzügyminiszternek 235.145/1945. XV. fő. sz. rendelete alapján az igénylőnek a kérdéses helyiségre szóló italmérési engedélye a 235.050/

1945. P. M. sz. rendelet értelmében feléledt, de a pénzügyi hatóság az igénylőt kötelezte arra, hogy italmérési engedélyét más helyiségbe helyezze át.

Helyesen mondotta ki a döntőbizottság, hogy az igénylőnek itt előterjesztett kérelméről a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 21. §-a rendelkezik. E szerint pedig a 7590/1945. M. E. sz. rendelet rendelkezései nem vonatkoznak az üzlethelyiség, illetőleg az üzleti berendezés (felszerelés) visszabocsátására, valamint az ezzel kapcsolatos megtérítési követelésekre, ha ezek a kérdések az eredeti engedélyes italmérési jogának feléledéséből kifolyólag merülnek fel, s az erre nézve fennálló különleges jogszabályokat a 7590/1945. M. E. sz. rendelet nem érinti.

E különleges jogszabályok — a 235.050/1945. XV. P. M. sz., valamint a 3630/1945. M. E. sz. rendelet s az ezeket kiegészítő és módosító rendeletek — értelmében a pénzügyi hatóság dönt arról a kérdésről, hogy az italmérési jog feléledése esetében az üzlethelyiség birtoka és használata kit illet, s ugyanezek a rendeletek intézkednek — a 7590/1945. M. E. sz. rendelettel eltérő módon — a berendezés sorsáról is.

Ha való is az, hogy az igénylő a helyiségben vendéglőspart is üzött, nem választható szét a döntés akként, hogy mint italmérő helyiségről a pénzügyi hatóság, mint vendéglőhelyiségről pedig a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján alakított döntőbizottság határoz. E rendelet idézett 21. §-a ugyanis az italmérési engedélyről szóló különleges szabályok szerint való elintézésre tart fenn kivétel nélkül minden olyan esetet, amelyben az italmérési engedély feléled és nem tartja fenn a döntőbizottsági eljárás számára azokat az eseteket, amelyekben az italmérés mellett vendéglőspart gyakoroltak, vagy illet szándékoznak gyakorolni. Ha a zsidókra nézve hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzet miatt elvesztett üzlethelyiségek visszabocsátását általában szabályozó törvényes rendelkezések (a 7590/1945. M. E. sz. rendelet, valamint az ezt kiegészítő és módosító rendeletek) alól a jogszabály kivéveszi az italméréseket és ezeknek a visszabocsátását másként szabályozza s más hatóság hatáskörébe tartozónak jelenti ki: a kivételes jogszabály által védett érdek

érvényesülését akadályozná meg az, ha (a két jogszabály egymáshoz való viszonyát tekintve) az általános jogszabály szerint bíráltnak el a kivételes szabály alá tartozó eset, mint történnék akkor, ha az igénylő kérelmét a döntőbizottság bírálná el.

Az eljárás tárgyát szolgáló helyiség visszabocsátásának az ügye ezek szerint nem a 7590/1945. M. E. sz. rendelettel szabályozott eljárásra tartozik, hanem más külön eljárásnak van fenntartva.

Bp. Tábla P. X. 2412/1946. — 1946 július 27.

Okozatosság.

54. »Az igénylő részvénytársaság saját előadása szerint nem esett a zsidótörvény hatálya alá és ezt igazolja a használó által H/4. alatt csatolt, nem vitás, okirat tartalma is, amelyben a földművelésügyi miniszter még 1940. november 21-én tanúsítja azt, hogy az igénylő részvénytársaság a 7720/1939. M. E. sz. rendelet 62. §-a értelmében nem tekinthető zsidónak.

Az elsőfokon eljáró döntőbizottság már e tényállás alapján az eljárást hatáskör hiánya miatt megszüntette, mert álláspontja szerint már abból az okból, hogy az igénylő nem volt zsidónak minősíthető, a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ának előfeltétele nem forog fenn.

Ez az álláspont azonban téves, mert a R. 1. §-a nem korlátozza az igényjogosultak körét kizárólag az annak idején zsidónak minősített természetes, vagy jogi személyekre, hanem csak az üzlethelyiség elvesztésének okául jelöli meg azt a helyzetet, amely a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán állott elő, vagy amely helyzet befolyása alatt üzletét reá nézve hátrányos szerződéssel ruházta át.

Mindezeknél fogva a döntőbizottságnak az eljárást ez ismertetett okból megszüntető határozata helyt nem áll.

Azonban az igénylő további előadása szerint azon a tényalapon érvényesíti igényét, hogy ő azoknak az ingatlanoknak a tulajdonjogát, amelyen az üzleti vállalkozás és az adminisztratív munka folyt és az ehhez tartozó árukészletét és berendezést azért vesztette el, mert az akkori földművelésügyi államtitkár szerint nem volt kívánatos, hogy a

szérumtermelést oly vállalat folytassa, amelynek részvényei zsidó kezekben vannak. Az államtitkár azt a kijelentést tette, hogy a részvényérdekeltség nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyek egy közcélú vállalat személyi összetétele tekintetében felállíthatók. A részvények egy része egy külföldi holdingtársulat tulajdonában vannak, melynek részvényesei fajilag nem kívánatos személyek. Kijelentette továbbá az államtitkár, hogy az értelmiségi kormánybiztosság vizsgálata szabálytalanságokat állapított meg, ami okul szolgálhat az engedély visszavonására, ami alatt a szérumtermelési engedélyt értette, amely nélkül a vállalat üzemét nem folytathatta. — Módjában volt tehát a földművelésügyi miniszternek diszkrecionális jogánál fogva azért is, mert a vállalat szerinte zsidónak minősült, habár a törvények szerint nem is volt az, a koncessziót megvonni. Ez a helyzet okozta azt, hogy az igénylő kénytelen volt a vállalatának ingatlanait, amelyeken az üzemét folytatta, a berendezéssel és felszereléssel együtt reá nézve hátrányos szerződéssel a használóra átruházni.

Ebből az előadásból pedig az tűnik ki, hogy az igénylő a most visszagyógyult dolgokat, saját előadása szerint is, nem a R. 1. §-ában körülírt jogszabályok folytán előállott, helyzet miatt vesztette el, illetve üzemét nem ily helyzet befolyása alatt ruházta reá nézve hátrányos szerződéssel a használóra, hanem ő a vagyontárgyainak elidegenítésére a végrehajtó hatalomnak önkényes magatartása miatt kényszerült.

Jelen esetben tehát nem állapítható meg az okozati összefüggés a sérelmes jogszabályok folytán előállott helyzet és a vagyontárgyak elidegenítését eredményező helyzet között, mert jogszabály nem tiltotta azt, hogy valamely részvénytársaság részvényei többségének tulajdonosai zsidók legyenek és ha mégis ennek ellenére emiatt a végrehajtó hatalom bármely közege ily társasággal szemben netán jogellenesen járt el, az ezzel az eljárással keletkezett helyzet nem a sérelmes jogszabályokkal rendezett állapotnak volt a következménye.

Ily helyzetből eredő igényre azonban a R. intézkedései, kifejezett rendelkezés hiányában nem vonatkoznak és ily igény érvényesítése ennél-

fogva nem tartozik a R.-el szabályozott eljárás keretébe.

Ebből az okból áll helyt a döntőbizottságnak az a határozata, amelylyel az eljárást hatáskör hiánya miatt megszüntette.

Bp. Itélőtábla P. X. 839/1946. — 1946. június 26.

Jegyzet: L. az 5—6. számban a 96. oldalon közölt jegyzetet. Aki a zsidóellenes jogszabályok önkényes kiterjesztése folytán szenvedett jog sérelmet, a reparáció szempontjából nem lehet hátrányosabb helyzetben, mint akit ezen jogszabályok »törvényszerű« alkalmazása folytán ért jog sérelem. Ezt az álláspontot látszik elfoglalni az alább 57. sorsz. alatt közölt határozat is.

A döntőbizottság hatásköre részvényeladási ügylet hatálytalanságára nem terjed ki.

55. »Az ítélőtábla — a döntőbizottság határozatában kifejtett okokból — helyesnek találta és magáévá tette a döntőbizottságnak azt a megállapítását, hogy az itt érvényesített igény tulajdonképpen pusztán egy részvénytársaság összes részvényeinek az eladásáról kötött jogügylet érvénytelenítésére s a részvények visszaadására irányul, jóllehet az igénylő a részvényeken kívül a részvénytársaság tulajdonát tevő üzleti berendezési és felszerelés tárgyak visszabocsátását is kérte. A részvénytársaság vagyontárgyainak birtoklására vonatkozó jog ugyanis a részvényes számára nem a részvényen felül őt még külön, önállóan megillető jog.

Részvények átruházásának a megtámadása és részvények visszakövetelése — amint ezt a döntőbizottság a határozatában kifejtette — nem tartozik a 7590/1945. M. E. sz. rendelettel, valamint a kiegészítő és módosító rendeletekkel szabályozott eljárásra, hanem e rendeletek szerint csupán üzlethelyiséget, üzleti berendezési (felszerelési) tárgyat és anyagkészletet lehet visszakövetelni.

Helyesen járt el tehát a döntőbizottság, hogy ebből a Pp. 180. §-ának 1. pontjában meghatározott pergátló körülménnyel azonosnak tekintendő okból az eljárást megszüntette.

Bp. Tábla P. X. 884/1946. — 1946. június 25.

Megtérítés a »Hivatásrend«-hez fizetett vételárért.

56. »Használó megtérítést igényel a visszaadott üzleti berendezés és

árúkeszletetért, amelynek ellenértékét ő 1944. december 2-án a »Műszaki és Kereskedelmi Hivatásrend Vezetője« kezéhez fizette meg.

A használó követelhet, megtérítést a visszaadott árúkeszlet és berendezésért, ha azért annak idején ellenértéket adott, még akkor is, ha a berendezést és árúkeszletet nem közvetlenül az igénylőtől kapta, hanem a hatóságtól. (»ha ahhoz hatósági intézkedés következtében az igénylőtől való elvonás után közvetlenül jutott«.) (7590/1945. M. E. sz. rendelet 6. és 7. §.)

A megtérítés mértéke a visszaadott árúk mai nagykereskedői ára, ha az ellenérték annak idején fedezte a teljes nagykereskedői árat, ha kevesebb volt, akkor a megtérítés is ennek arányában kevesebb.

Ezek a rendelkezések nem szabják a megtérítési igénynek sem feltételül, sem mértékül azt, hogy az ellenszolgáltatást az igénylő tényleg megkapta, — ellentétben a 300/1946. M. E. sz. r. 2. §-ának itt sem alkalmazható szabályaival, amelyek általában kizárják a megtérítési igényt, s csak kivételképpen engedik meg, hogy a használó visszakövetelhesse azt, amit az igénylő tényleg megkapott.

Tehát a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alá tartozó eseteiben általában lehet megtérítést követelni akkor is, ha a használó adott ugyan ellenértéket, de az igénylő nem kapta meg.

Ez a visszerthes szerzésen (»az ellenérték adásán«) kívül természetesen feltétele a megtérítési igénynek a használó jóhiszeműsége is, mert a jog nem nyújthat segédkezet a rosszhiszemű félnek a joggal való visszaélésre.

Már pedig a használó a saját beismerése szerint maga volt az, aki a zsidó üzleti berendezés kiadását igényelte. Ezenfelül 1944. december 22-én amikor az ellenértéket adta, már hatályba voltak azok a rendelkezések, amelyek a zsidókat megfosztották vagyonuktól (3840/1944. M. E. sz. rendelet 1944. nov. 3-án), így nem lehetett kétséges előtte, hogy a nyilas kormányzervek kezéhez fizetett ellenérték soha sem kerülhet a tulajdonos kezéhez. Nincs adat arra sem, hogy a használó a tulajdonos érdekében azért költötte volna ezt az összeget az árura, hogy tulajdonos számára megmentse, — hiszen még ebben az eljárásban is

vitatta a használó, hogy az árúk nem az igénylőt illetik, hanem őt.

Ilyen körülmények között a használót nem lehet jóhiszeműnek tekinteni s ebből az okból el kellett őt utasítani megtérítési követelésével.

Bp. Tábla P. X. 2259/12. 1946. — 1946. július 10.

Jegyzet: L. idevágóan Sándor Endre cikkét: »Beszámítható ellenszolgáltatás a 7590/1945. M. E. sz. rendelet szempontjából.« (15—16. szám.) A cikk álláspontja szerint »ellenszolgáltatásról« fogalmilag csak akkor lehet szó, ha azt az igénylő kapta volt. Gyakorlatilag a tábla állásfoglalása megnyugtatónak látszik.

A tőzsdei választott bíróság joggyakorlatából

1. *Hatáskör.* Az építési vállalkozó nem lévén kereskedő, a tőzsdebíróság hatáskörét érvényesen csak az 1881: LIX. tc. 94. §-ának d) pontjában meghatározott esetekben kötheti ki.

A bíróság alperes pergátló kifogásának helyt ad és a pert hatáskörének hiányában megszünteti. Indokolás:

Felperes a tőzsdebíróság hatáskörét az 1881: LIX. tc. 94. -ának a) és b) pontjára alapította. Alperes pergátló kifogást emelt a Pp. 180. § 3. pontja alapján előadván, hogy az ügylet nem a tőzsdén jött létre, az ügyletkötő felek nem kereskedők, és az írásbeli alávetés nem szabályszerű.

A bíróság hatásköre az id. §. a) pontja alapján megállapítható nem volt, mert felperes alperes tagadásával szemben semminemű bizonyítékot arra vonatkozólag fel nem hozott, hogy a kérdéses ügylet a tőzsdén hivatalos tőzsdeidő alatt kötöttetett volna meg.

Felperes előadta, hogy építési vállalkozó és mint ilyen kereskedőnek tekintendő. Alperes a kérdésben nem tudott nyilatkozni. A bírói gyakorlat abban a kérdésben, hogy az építési vállalkozó kereskedőnek tekintendő-e túlnyomórészt azt az álláspontot foglalta el, hogy az építési vállalkozó kereskedőnek nem tekintendő. (C. 511—1900., C. 383/1906., stb.) Vannak ugyan ezzel ellenkező határozatok is.

A bíróság tisztában van ugyan azzal, hogy az élet közönséges felfogása szerint az építési vállalkozó kereskedő, azonban felfogása szerint a kereskedői minőség megállapításánál különösen akkor, ha annak megállapításából a rendes bírói hatáskör alól való elvonás következik, a törvény szavainak a bírói gyakorlatban

kifejlődött magyarázatához kell ragaszkodnia, már pedig a bírói gyakorlat az építési vállalkozót nem tekint kereskedőnek. A mondottak folytán annak megállapítása szempontjából, hogy a tőzsdebíróság hatásköre a szóbanforgó ügyletnél hatályosan kiköthető volt-e, az 1912. LIV. tc. 24. §-ával hatályában fenntartott 1881: LIX. tc. 94. §-ának d) pontja az irányadó, amely felsorolja, hogy egyfelől kereskedők, másfelől nem kereskedők között létrejött ügyletekből felmerült peres kérdések tekintetében, mely esetekben köthető ki a tőzsdebíróság hatásköre. Sorra véve ezeket az eseteket, a bíróság a következő álláspontot foglalta el: tehergépkocsinak a kereskedő alperes által való megvásárlása és pedig nem azzal a szándékkal, hogy az továbbadassék, és az építési vállalkozó felperes részéről való szállítása nem tekinthető az idézett törvényhelyben taxative felsorolt kereskedelmi ügyletek (K. T. 258. § 1., 2., 3.; K. T. 259. § 1., 3., 6., 7. pontjai) egyikének sem.

A bíróság azon jogi álláspontjánál fogva, hogy felperes nem kereskedő, a perbeli ügyletre vonatkozólag a tőzsdebíróság hatásköre kiköthető nem volt.

A kifejtetteknél fogva a pert hatáskör hiányában meg kellett szüntetni.

(93/1946. V. B. — 1946. júl. 3.)

Indokainál fogva helyben hagyta a Budapesti Ítéltábla P. V. 3381/1946. sz. alatt.

A felperes fellebbezésében felhozottakra figyelemmel megemlíti az ítéltábla, hogy abban a kérdésben, vajjon az építési vállalkozó kereskedőnek tekintendő-e, vagy sem, a bírói gyakorlatban előfordul olyan határozat is, amely ennek a foglalkozásnak a kereskedő minőségét állapítja meg. Viszont gyakori az olyan döntés, amely az építési vállalkozót nem sorolja a kereskedők közé. Az első bíróság a bírói gyakorlatban fennálló ellentétes határozatokra azonban már rámutatott s azok figyelembe vételével fejtette ki saját álláspontját.

A bírói gyakorlatban fennálló ellentétes határozatokat, illetve az ítéltábla a maga részéről kiemelni kívánja, hogy az említett ellentét leginkább csak látszólagos és abban leli magyarázatát, hogy az építési vállalkozói munkakör nem minden esetben egyenértelmű olyan kereskedelmi, il-

vetőipari tevékenység kifejtésével, amely a kereskedelmi törvénynek a kereskedők forgalmi körét meghatározó 3. §-ban felsorolt kritériumnak fennállását, ab ovo megállapíthatóvá tenné. Nem elegendő tehát a kereskedői minőség megállapításához az építési vállalkozói minőségre való hivatkozás, hiszen annak, aki mint építési vállalkozó kereskedői jellegét kívánja valamely joglépése alapjává tenni, olyan üzleti tevékenység kifejtését kell állítania és bizonyítania, amely alkalmas a K. T. hivatkozott 3. §-ában foglalt kritériumok fennállásának a megállapítására.

A felperes a jelen esetben kizárólag építési vállalkozói tevékenységére hivatkozott kereskedői minőségének a megállapítása végett, de nem igazolta, hogy annak megfelelő üzleti tevékenységet tényleg kifejt, ennek folytán az elsőbíróság helyesen indult ki abból, hogy a felperes kereskedőnek nem tekinthető s helyesen döntött akként, hogy a Pp. 249. §-a által hatályában fenntartott 1881. évi LIX. tc. 94. §-ának b) pontja alapján, minthogy az a peres felek kölcsönös kereskedői minőségéhez köti a tőzsdebíróság hatáskörének való alávétés érvényességét, — a felperes nem lévén kereskedő alávétés dacára sem állapítható meg az elsőbíróság hatáskörének a fennállása.

2. Az Elhagyott Javak Kormánybiztoságának jogköre az elhagyottá nyilvánított vállalatok perbeli képviseletében. Képviseletileg a vállalatot a vállalat eredetileg meghatalmazott képviselője az „elhagyottá” nyilvánítás után is?

Tényállás: Alperesi vállalatot az Elhagyott Javak Kormánybiztosága elhagyottnak nyilvánította és kezelése alá vette.

A Kormánybiztoságnak tudomása volt az alperes ellen folyó peréről. A kormánybiztoság képviselője több tárgyalás után azt a kérelmet terjesztette elő a bíróság előtt, hogy alperesi céget a per további folyamata alatt kizárólag a Kormánybiztoság képviselje, s az addig eljáró alperesi képviselő meghatalmazása szűnjék meg, illetve mondja ki a bíróság, hogy alperesi képviselő meghatalmazás nélkül járt el.

A bíróság a Kormánybiztoság abbeli kérelmének, hogy alperes képviseletében részt kíván venni a perben, végzésében olyképpen adott helyt, hogy a Kormánybiztoság is képviseli alperest; mindaddig azonban, amíg alperesi képviselőnek meghatalmazása vissza nem vonatik, az ő meghatalmazása is hatályos marad.

A Kormánybiztoság a tőzsdebíróság ítélete ellen felfolyamodással élt, melyet az Itélőtábla a következő indokolással utasított el:

Az alperes felfolyamodását az 1881: LIX. tc. 96. §. 1. bekezdésének d) pontjára alapította, amely szerint a hivatkozott törvény 95. §-ában megnevezett bíróságok ítéletei ellen felfolyamodásnak van helye, amaz alaki sérelem miatt, ha valamelyik fél nevében egy harmadik meghatalmazás nélkül járt el s a hiány nem pótoltatott.

Az Elhagyott Javak Kormánybiztosa az alperesi céget 1945. év december hó 5. napján elhagyottá nyilvánította.

A kormánybiztos, mint az alperesnek a 10.490/1945. M. E. sz. rendelet szerinti törvényes képviselője, felfolyamodásában azt vitatja, hogy az alperesi vállalat az elhagyottá nyilvánításának jogkövetkezményeként 1945. évi december hó 5. napjától kezdve elveszítette az ügyeiben való intézkedés jogát és így hatálytalanná vált az a meghatalmazás is, amelyet az ügyintézés keretében ennek a pernek a vitelére ügyvédjének még az elhagyottá nyilvánítás előtt adott.

Ennélfogva az alperes részéről megbízott ügyvéd az alperesi cég elhagyottá nyilvánításának napjától kezdve a perben meghatalmazás nélkül járt el és az a hiány a tőzsdebírósági eljárás rendjén nem pótolható azáltal, hogy a tőzsdei választott bíróság az alperes képviseletét a kormánybiztosnak is megengedte. Az alperesnek felfolyamodásában elfoglalt ez az álláspontja nem helytálló.

A Pp. 75. §-a első bekezdésének 180. §-a utolsó bekezdésének, valamint az 505. §-a második bekezdése 1. pontjának és az 540. §-ának helyes értelme szerint a bíróság az eljárás bármely szakában, ideértve a fellebbviteli eljárást is, a perképesség hiányát és a törvényes képviselő mellőzését hivatalból veszi figyelembe, nem különben azokat a körülményeket is, amelyek az említett hiányoknak a pótlására szolgálnak.

A Pp. 75. §-ának utolsó bekezdése értelmében a hiány pótolva van, ha a törvényes képviselő fellép és a cselekvőképtelen félnek, illetve az álképviselőnek eljárását kifejezetten vagy hallgatólag jóváhagyja.

A perrendtartásnak erre a rendelkezésre tekintettel az ítélőtábla

ügydöntő mozzanatként vette figyelembe az alperes törvényes képviselője ügyvédnek a választott bíróság előtt az 1946. évi április hó 29. napján tartott folytatódó tárgyaláson elhangzott azt a nyilatkozatát, hogy »Semmiféle bizonyítási indítványt nem kíván előterjeszteni. A kormánybiztoságnak előterjesztendő védekezése nem ellenkezik már előterjesztett alperesi védekezéssel, azonban azt többirányban ki kell egészíteni, vagy módosítani.«

Az ítélőtábla megítélése szerint az alperes törvényes képviselőjének ügyvédje ezzel a nyilatkozatával a törvényes képviselő fellépéséig az alperes által meghatalmazott perbeli képviselő által az alperes nevében végzett perbeli cselekményeket a kormánybiztos által már korábban hatálytalanított s ennek folytán az elsőbíróság által figyelmen kívül hagyott egyesség kivételével jóváhagyta.

Ennélfogva, ha helyesnek volna is elfogadható a kormánybiztosnak az az álláspontja, hogy az elhagyottá nyilvánítás időpontjától kezdve kizárólag őt illeti meg az alperesi vállalat ügyeiben a kezelési és rendelkezési jog és ezért a csupán az alperes által megbízott, de általa meg nem bízott ügyvéd úgy tekintendő, mint aki ettől az időponttól kezdve meghatalmazás nélkül járt el, — mivel a fent kifejtettek szerint az alperes törvényes képviselője a perbeli fellépéséig az alperes által megbízott ügyvéd részéről a perben végzett cselekményeket jóváhagyta, azok hatályosságát az okból többé nem vitathatja.

Az alperes által megbízott jogi képviselő ténykedése a törvényes képviselő fellépése után pedig csupán abban merült ki, hogy az alperes érdekében rámutatott arra, miszerint felperes a kereseti szákok tekintetében az utólag hatálytalanított egyesség alkalmával igényét 7000 darabról 4000 darabra szállította le, amely nyilatkozat csak akként érthető, hogy az alperes a leszállítás folytán 4000-nél több szákat szállítására semmiesetre sem kötelezhető.

A kormánybiztoság képviselője az alperes eredetileg meghatalmazott ügyvédének ez ellen a nyilatkozata ellen észrevételt nem tett, sőt ezzel a védekezéssel lényegében egybevágóan, bár más jogi indokból —

ugyancsak ellenezte a zsákok eredeti mennyiségben való megítélését.

Ekképpen az alperes megbízott ügyvédnek ezt a perbeli cselekményét is jóváhagyottnak kell tekinteni.

Mindezeknél fogva az ítéletábra jogi álláspontja szerint a per kizárólag az alperes törvényes képviselőjének a közreműködése, pervitele mellett lefolytatottnak tekintendő, ami kizárja a felfolyamodásban felhozott fentebb idézett törvényes rendelkezés alkalmazhatását.

A felperes észrevételt adott be abban a felfolyamodás visszautasítását kérte. Ennek a kérelemnek az ítéletábra nem adott helyet, mert a kormánybiztosság, mint az alperes törv. képviselője részéről alaki jogi szempontból a felfolyamodásnak helye volt.

(3/945. V.B. Tábla: P.V. 2517/946.)

3. A K. T. 349. §-ában szabályozott elévülést megszakítja az a tény, ha az eladó a minőségi hiányt elismerte.

Alperesnek azt a védekezését, hogy a kereseti követelés — mint minőségi hiányból származó — elévült, a bíróság alaptalannak találta. Az állandó bírói gyakorlat szerint ugyanis a K. T. 349. §-ában szabályozott elévülést megszakítja az a tény, hogy az eladó a minőségi hiányt elismerte. Alperes elévülési kifogásának tehát nem lehetett helyt adni.

(77/1946. V. B. — 1946. aug. 1.)

4. Vételárelőleg visszatérítése iránti igény érvényesítéséhez nincs szükség óvásra, s ez az igény nem évül el az áruüzleti szokások 69. §-ában szabályozott 30 napos elévülési idő alatt.

Alperes védekezésének lényege az volt, hogy felperes nem tartotta be sem a tőzsdei áruüzleti szokások 66. §-ban, sem a 69. §-ában foglalt intézkedéseket; felperes tehát sem teljesítést, sem a teljesítés elmaradása miatt kártérítést nem követelhet, hanem csupán az előleget kérheti vissza.

A bíróság nem tette vizsgálat tárgyává, vajjon a felperes kellő időben vett-e fel óvást teljesítés iránt, azt sem tette vizsgálat tárgyává, hogy teljesítés iránti igényét az áruüzleti szokások 69. §-ában előírt 30 nap alatt kereset útján érvényesítette-e, mert bár az alperes a szállításban késedelmes, a bíróság a változott

viszonyok (a hüvelyes-félék zárolása) folytán úgysem kötelezhette szállításra, hanem csak az előleg valórizált értékének megfizetésére, ennek érvényesítéséhez pedig nincs óvásra szükség, sem a keresetnek a szállítási határidőtől számított 30 nap alatti beadására.

(59/946. V.B. — 1946. VI. 11.)

5. Ha valaki számjegyzék nélkül vett értékpapírokat aláírt számjegyzékkel ad tovább, ez arra enged következtetést, hogy az értékpapírok szállítóképeségéért a szavatosságot magára vállalta és így megtérítési igényével nem fordulhat jogelődje ellen.

Tényállás: Alperes értékpapírokat adott el N. N.-nek. Alperes ez alkalommal számjegyzéket nem adott, ellenben felkérte felperest, hogy adjon számjegyzéket. Felperes a kérelemnek eleget is tett s ennek fejében bizonyos ellenszolgáltatásban is részesült. Mint utóbb kiderült, az eladott értékpapírok közül 30 db. Magyar Általános Hitelbank részvény bírói megsemmisítési eljárás alatt állott s mint ilyen nem volt szállítóképes. Felperes ezeket a részvényeket N. N. felszólítására kénytelen volt kicserélni. A kereseti kérelem arra irányult, hogy kötelezze a bíróság alperest a kérdéses részvények kicserélésére.

Mindezeknél fogva felperes, aki a részvények szállítóképeségéért a garanciát elvállalta, s ezért alperes részéről külön ellenszolgáltatásban is részesült, szavatossági kötelezettségét nem háríthatja át alperesre, miért felperes kereseti kérelmével el kellett utasítani.

(105/946. V.B. — 1946. aug. 18.)

Összeállította: Dr. Móra Imre.

JOGIRODALOM

A Magyar Jogászegylet a következő előadásokat tartja: szeptember 27-én délután 5 órakor Rendkívüli közgyűlés. Utána fél 6-kor a büntetőjogi szakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond dr. Németh Péter. Előadást tart dr. Isaák Gyula: A béke büntetőjogának előkészítése. — Október 4-én délután fél 6 órakor Büntetőjogi szakosztály. Előadást tart: dr. Schultzeisz Emil: A bűncselekményfogalom új eleme. — Október 11-én délután fél 6 órakor

A hiteljogi szakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond: dr. Gallia Béla. Előadást tart: dr. Rudolf Lóránt: A szénbányák államosítása. — Október 18-án délután fél 6 órakor A nemzetközi jogiszakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond: dr. Gajzágó László miniszter. Előadást tart: dr. Váli Ferenc: A nemzetközi viták bírói elintézése az Egyesült Nemzetek keretében. — Október 25-én délután fél 6 órakor Nemzetközi jogi szakosztály: dr. Harmathy Attila: Az állandó nemzetközi bíróság szervezete az Egyesült Nemzetek keretében. — Október 30-án délután fél 6 órakor Pénzügyi jogi szakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond dr. Navratil Akos. Előadást tart: dr. Takács György: Adórendszerünk újításai és a stabilizáció. — November 8. és 15-én délután fél 6 órakor Közigazgatási jogi szakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond dr. Harrer Ferenc. A szakosztály ankétje a közigazgatási bíróságról. Bevezető előadást tart: dr. Mártonffy Károly. — November 22-én délután fél 6 órakor Büntetőjogi szakosztály. dr. Zalán Kornél előadása: A gazdasági rend büntetőjogi védelme. — November 29-én délután fél 6 órakor Egyházi jogi szakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond és előadást tart: dr. Baranyay Jusztn: Az egyház és a római birodalom közjoga. — December 6-án délután fél 6 órakor Jogtörténeti szakosztály alakuló ülése. Elnöki megnyitót mond és előadást tart: dr. Eckhart Ferenc: A magyar jogtörténet mai feladatai. Az előadások: Budapesti Ügyvédi Kamara, V., Szemere-u. 10., kivéve a közigazgatási szakosztálynak november 8-án és 15-én megtartandó ankétjét, amelyet a Közigazgatástudományi Intézetben, IV., Pázmány Péter-tér 1—3. I. em. tartanak.

»Az árdrágító bűncselekmények anyagi és alaki jogszabályainak a gyűjteménye« Dr. Roth Jenőné: a közelmúltban megjelent könyve.

Egységes szerkezetbe foglalva, a joggyakorlat ismertetésével és a legújabb törvények és rendeletek beékelésével tartalmazza a joganyagot.

Az igen részletes tárgy- és tartalommutató teszi alkalmas gyakorlati kézikönyvvé a világos szerkezetű munkát.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isáák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Székely Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent István József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egy óra... F 13⁰⁰

Negyedévre... F 36⁰⁰

Közalkalmazottaknak és ügyvédeknek
40% engedmény

Megjelenik havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Bacsó Ferenc:* Írott jog vagy bírói gyakorlat. — *Dr. Gallia Béla:* Valorizáció. — *Dr. Beck Salamon:* A valorizáció kérdéséhez. — *Dr. Pál László:* Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről. — *Szemle.*

Írott jog vagy bírói gyakorlat?*

A valorizáció kérdésével összefüggő vita eszembe juttatja Malach filozófikus értelmű szavait: »Minden dolognak oly sok színe van, hogy aki minlalt végigészleli, kevesbet tud, mint első pillanatra s határozatra jutni rá nem ér«. — Valóban: a vita, amely a legkülönbözőbb nézőpontokból világította meg előttünk a valorizáció problémáját és megoldásának mind lehetőségeit, mind pedig nehézségeit, nemcsak gyönyörűséget, hanem szükségképpen sok kételyt, töprengést, valóságos lelki vívódást alkalmas felébresztetni abban, akire az a feladat hárul, hogy a kaleidoszkopszerűen jelentkező sok-sok szempontot mérlegelve, a kérdéseket eldöntő jogszabály megszövegezését kísérelje meg. Azért gondolok a jogszabály megszövegezésére, mert az a véleményem, hogy az átértékelést elsősorban és egészen általános jelleggel az írott jogszabály alkotására hivatott tényezőknek, tehát a törvényhozásnak, vagy pedig rendelettel a kormánynak kell megoldania s ezen a téren a bíróságoknak — a törvényalkalmazás és értelmezés funkcióját nem tekintve — csak annyiban kellene szerepet biztosítani, amennyiben egyes meg-

határozott vonatkozásokban éppen maga a jogszabály utalná hatáskörükbe a döntést s ezzel közvetve az alapelvek és tételek zömének gyakorlat útján való kialakítását is.

Nem volna célja, hogy véleményem támogatására megismételjem a törvényi szabályozás elsődlegessége, sőt kizárólagossága mellett felhozható közjogi és gazdaságpolitikai elvi jelentőségű érveket, elegendő egy gyakorlati szempontra rámutatnom, egy tényleges folyamatra, ami hamarosan szükségszerűvé is teszi a kormányzat számára azt, hogy a valorizáció kérdéseinek megoldását írott jogszabály alkotásával maga terelje a megfelelő útra. Ennek — a szerintem szükségszerű — folyamatnak az a kiinduló pontja, hogy a kormányzat a valorizálás kérdésében már eddig is több vonatkozásban állást foglalt, mégpedig pozitív irányban. Az ilyen állásfoglalásoknak ugyanis nem csupán bennmaradó, az éppen szabályozott életviszonyokra szorító hatása van, hanem azok mintegy hélabda rendszerhez hasonló folyamat megindítására szolgálhatnak okul. Az ú. n. precedensek természetét és megteremtésük következményeit mindenki jól ismeri, aki a jogszabályalkotás rugóival valaha foglalkozott. Az ilyen precedensek igen nagy feszítő

* Szerzőnek a Magyar Jogászegylet valorizációs ankétján elhangzott felszólalása.

Mellékelve: Büntetőjogi döntvénytár

erőt jelentenek a bizonyos irányban való továbbhaladás szempontjából. Márpedig a valorizáció terén vannak jelenlegi jogunkban közeli ilyen precedensek.

Gondolok itt elsősorban az életbiztosítási szerződésekből származó követelések felértékeléséről szóló 6.400/1946. M. E. számú rendeletre. Ez a rendelet a valorizáció biztosítása érdekében már júniusban — tehát az infláció legsötétebb idejében — közös felértékelési alap megteremtéséről gondoskodott az életbiztosítások jogosultjai részére s ezzel jogi megoldáshoz vitt egy olyan átértékelési matériát, amelynek rendezése az 1928 : XII. törvénycikk körében is jelentős helyet foglalt el, jelesül a törvény 20—27. § ait. Ugyanitt említhetem meg — utalva az 1928 : XII. tc. 17. § ára is — hogy a közforgalmú vasútak és a közforgalmú hajózási vállalatok baleseti járadékosainak járadékait a felszabadulás óta újra meg újra szabályozó rendeletek sorát a minisztertanács az elmúlt héten zárta le egy olyan rendelet elfogadásával, amely a szóbanlevő baleseti járadékokat forintértékben állapítja meg, amit e járadékok valorizálásával kell egyértelműnek tekinteni. Ugyancsak utalnom kell a januárban hatálybalépett 410/1946. M. E. számú rendeletre. Ez a magánjogi szolgálati jogviszony alapján járó *nyugdíjakat* szorosan a *tényleges* szolgálati illetményekhez igazította oly módon, hogy a nyugdíj alapjául szolgáló beszámítható javadalmazásként a nyugdíjazáskor betöltött állással azonos *tényleges állás mindenkor* javadalmazásának 70 % át szabta meg, kimondva azt is, hogy valahányszor a *tényleges* alkalmazásban álló munkavállalók javadalmazása a nyugdíj megállapítása után változik, a nyugdíjasra irányadó beszámítható javadalmazást ehhez igazodva mindig újból meg kell állapítani. Ily szabályozás folytán a *tényleges* szolgálati illetményeknek forintértékben való megállapítása közvetett úton — automatikusan — a nyugdíjak *átértékelésére* vezetett.

E példaszerűen felhozott esetekben a jogalkotó olyan követeléseknek forintértékben való átértékelését tette lehetővé, illetőleg valósította meg, amelyek közvetlenül a hitelező életfenn tartását vannak hivatva biztosítani. A szóbanlevő rendeletek azonban egy, a közvetlen tárgyakon túlmenő, általános jellegű hatást is hozdanak magukban, mert belőlük, mint precedensekből bizonyos mértékben arra következtethetnek az átértékelés szempontjából érdekelt felek s a bíróságok is, hogy a kormányzat a pengőromlás által előidézett jelenlegi helyzetben elismeri az átértékelés lehetőségét és szükségességét. Ennek felismerése pedig az érdekelteket egyrészt arra ösztönzi, hogy mind fokozottabban szorgalmazák a kormányzatnál a további átértékelő szabályok megalkotását, másrészt arra készíti őket, hogy ha e szorgalmazás eredményre nem vezetne, tehát, hogy írott jogszabály hiányában is bírói úton kísérletezzenek ebbeli törekvéseikkel. Egy ilyen irányú közhangulat pedig hamarosan elkerülhetetlenné teszi a kormányzat számára, hogy legalábbis negatív irányban — bizonyos köve-

léseknek a valorizációból való kizárásával — abba a mederbe terelje a megindult folyamatot, amely pénzügyi és gazdaságpolitikai célkitűzéseit nem veszélyezteti.

A negatív irányban való bármely szabályozás azonban ismét egyúttal pozitív jelentőséggel is bír mert a valorizációnak meghatározott téren írott jogszabállyal való kizárása vagy korlátozása megint annak az a contrario következtetésnek alapjául szolgál, hogy egyéb vonatkozásban az átértékelés helyt foghat. (Bizonyos mértékig éppen az ilyen a contrario következtetés lehetőségének megkerülését célozzák az újabban mind számosabb érdekelt részéről, különösen közületi oldalról megnyilvánuló azok a törekvések, amelyek az 1170/1946. M. E. számú rendelet mintájára, burkoltan — bizonyos perek felfüggesztése, illetőleg bizonyos követelések bírói úton való érvényesítésének kizárása útján — kísérelik meg az átértékelés levegőben lógónak érzett veszedelmét egyes vonatkozásokban elhárítani. Ezek között már olyan elgondolás is akadt, amely a bírói úton érvényesítésből ki kívánt zárni egészen általánosságban minden olyan követelést, amely az állam terhére a folyó évi július hó 27. napja előtt keletkezett.)

A folyamatnak ez a sűrűsödése előbb-utóbb a nyílt szabályozás sűrítésének szükségét vonja maga után. E szabályozás elől véleményem szerint aligha lehet kitérni azzal az önmegnyugtatóssal, hogy ha írott szabályozás nem lesz, a bírói gyakorlat úgyis az 1928 : XII. törvénycikk alapelveit fogja alkalmazni. Ha ez a feltevés valószínűnek látszik is, a kormányzat nem alapozhatja ennek a döntő horderejű gazdaságpolitikai és pénzügyi jelentőségű problémának a mikénti megoldását *valószínűségekre* és *feltevésekre*, amikor megvan rá a módja, hogy a szabályozás kézbe vételével *feltétlenül* biztosítsa a céljainak megfelelő megoldást. Másrészt azonban nem vagyok biztos a felől sem, hogy az 1928 : XII. törvénycikkhez való igazodás feltétlenül elegendő és kielégítő lenne-e a jelenlegi helyzetben is, amely kétségtelenül sokkal bonyolultabb és sokrétűbb, mint az, amelyet az említett törvény rendezett. Hiszen, hogy egyebet ne említsek, az ország egész területén a dologi javak nagymértvű pusztulásának ténye — ami az első világháborúnál ily általánosan nem jelentkezett — egymagában egy olyan tényező, amely egészen új szempontok figyelembevételét követeli meg a probléma megoldásánál. Itt van azután az a körülmény is, hogy az 1928 : XII. törvénycikk megalkotásánál és alkalmazásánál csak egyféle koronát s annak változását kellett figyelembe venni. Most azonban legalábbis kettő, de esetleg háromféle jellegű pénzromlást kell, más más tényezőket számbavéve, külön-külön szempontok szerint mérlegre tenni, így mindenesetre a símapengővé átlényegült aranypengő és az adópengő romlását, de talán még ezen belül is megkülönböztetve kell rendezni a felszabadulás előtti és a felszabadulás utáni símapengő kérdését. Mindezek a körülmények arra utalnak, hogy az 1928 : XII. tör-

vénycikk megfelelő alkalmazása aligha elégíthetne ki a változott helyzetben. Az adópengőre tekintettel egyébként bizonyos különleges *erkölcsi* kötelezettséget is látok fennállani a kormányzat részéről arra, hogy írott szabállyal mielőbb maga biztosítsa a reparáció valamelyes lehetőségét azokra a veszteségekre, amelyek ennek az értékállóságot *ex lege* biztosító számolási értéknek hatósági közreműködéssel fizetési eszközzé való átalakulásából és ezzel kapcsolatos rapid összeomlásából állottak elő.

Mindezek alapján a magam részéről a mielőbbi írott jogszabályt látnám célszerűnek és szükségesnek is. A gyors szabályozásnak azt a feltehető hátrányát, hogy ebben az esetben — a stabilizáció eredményeit féltve — a jogalkotó tágabb körben alkalmazná az átértékelésből való

kizárást, mint egy későbbre halasztott megoldás esetében nem azzal látnám kiparírozhatónak, hogy az egyébként kizárásra kerülő követelések tekintetében a valorizációból való kifejezett kizárás helyett egyelőre nyitva hagyjuk a megoldást, mert ez meg bizonytalanságot teremtene, ami szintén kerülendő, hanem azzal, hogy bizonyos valorizált követeléseknél, például közületekkel szemben fennálló követeléseknél a teljesítésnek időbeli elcsúszása útján vagy a teljesítés megkezdésének akár hosszabb időre való eltolásával enyhítsük a valorizációnak különben egyszerre jelentkező túlságos nyomását, amire némileg más formában már Nizsalovszky Endre és Takács Endre is céloztak.

Dr. Bacsó Ferenc

Valorizáció

1. A forintvaluta bevezetése és a velejáró stabilizáció elkerülhetetlenné teszi a követelések átértékelésével való beható foglalkozást. Bíróságaink már előbb is helyt adtak bizonyos követelések valorizációjának, amihez az első lökést a 111. sz. TED. adta meg. Ezek az eseti döntések azonban nem teszik feleslegessé, hogy a kérdést jogi és gazdasági kihatásaiban az egész vonalon alapos vizsgálat alá vegyük. »Recrudescunt vulnera.« Hiszen az 1924. évi szanálás után már foglalkozott vele irdalom, bíróság és törvényhozás, és az 1926: XVI., valamint az 1928: XII. tc.-ek jól-rosszul nyugvópontra juttatták ezt a problémát. Tévedne az, aki azt hinné, hogy ezekkel a törvényekkel, vagy azok analógiájával most is boldogulhatnánk, mert — szabályaik idejüket múlták. Hiszen a köz- és magánalkalmazottak nyugdíjáról és egyes követelések átértékeléséről az államhatalom már intézkedett is. De nemcsak a jogszabályok változtak meg vagy változást követelnek, hanem a gazdasági helyzet is. 1920 után a koronánk aranyértékének *csak* 1/14.500-ad részére csökkent, és az ország kifosztottsága is kisebb mérvű volt. Ma a főváros és nagyobb városaink romokban hevernek, gépeink, gazdaságaink élő és holt felszerelése kifosztva, hidaink felrobbantva és csak némelyiket tudta eddig helyreállítani munkásságunk csodával határos erőfeszítése; pénzünk pedig még a hajdani osztrák és német devalvációnál is mélyebbre süllyedt, mikor 2.000.000.000 B. pengő ért 1 adópengőt, 200 millió adópengő 1 forintot és 2 millió adópengő 1 fillért. A szörnyű háború, német megszállás, nyilas uralom, ostrom és annak következményei a síberek kivételével mindenkit szegényebbé tett. Ilyen körülmények között annál a kérdésnél, miként kell valorizálni, nemcsak azt kell vizs-

gálni, mik a helyes jogszabályok, hanem azt is, mit bír el az ország és annak népe?

2. Keynes már régebben megírta, hogy rossz üzlet a háború. Mindenütt megrontotta a pénzt. Ismerte ezt már az ókor és a középkor is. És minthogy primitív gazdasági viszonyok között a pénzromlásnak túlnyomó részben a kölcsönökre volt kihatása: a jelzáloggal terhelt ingatlan egy részét odaadták a jelzálogos hitelezőnek, mint azt Ephesus, Róma és a harmincéves háború után némely német terület példája mutatta. Nagy Frigyes 1762 ben elrendelte, hogy az adós, ki a jó pénzben felvett tartozását felmondja, azt vagy a régi jó pénzben, vagy a rosszabb új pénzben, de árszó hozzászámításával köteles megfizetni, mert — úgymond — nincs arra igénye, hogy hitelezőjének kárával gazdagodjék.

A napoleoni háborúk idején 1806 ban kibocsátott és átmenetileg a névérték 24%-ára leszállított porosz Tresorscheineket a magánhitelező, kinek kurrens pénzben való fizetéshez volt igénye, nem tartozott teljesítésként elfogadni.

Midőn Ausztria a 12 millióról 1061 millió forintra felfszaporodott bankócéduláit azok névértékének 1/5 ére devalválta és a bécsi értéket hozta be, az 1811 február 20-án kelt Finanzpatent kimondta, hogy az 1811 március 15 után lejárt és 1799 előtt, tehát jó pénzben felvett tartozásokat teljes összegükben bécsi kurrens értékben, azaz Einlöschungscheinokban vagy ötszörannyi bankócédulában kell visszafizetni, míg a pénzromlás kezdete óta keletkezett tartozásoknál az eredeti szerződés létrejöttkor fennállott árfolyam a megállapított tabella szerint átszámítandó és az így kiszámított értéket kell teljes összegében új vagy ötszörannyi régi bankócédulával kifizetni.

Az assignáták — melyek eredetileg az állami, valamint a papságtól és az emigránsoktól elvett

jóságok eladásából befolyandó vételár egy részére utalványul szolgáltak, utóbb pénzül használtattak. 1796-ban már névértékük 0,36%-ára süllyedtek. Ezért Franciaország egymásután hozott valorizációs törvényeket. Ezek szerint az 1790 óta keletkezett kölcsöntartozás névértéke pénz-elértéktelenedési tabellák segítségével ércpénzre átszámítandó. Átértékelendő a vételárhátralékok, életjáradékok, osztályból eredő igények, családi és örökjogi tartozások. Sőt az assignátákkal vásárolt ingatlanok vétele is revideálható volt és ha az eladót a devalvációval jelentékeny károsodás érte és ha a vevő az igazságos árat utólag meg nem fizette: a vétel hatálytalanítható volt. Mikor aztán Napoleon alatt a francia valuta megjavult: a Code Civil 1895. cikke mindennemű valorizációt tiltott.

Az első világháború utáni gazdasági összeomlás egyaránt érezte devalváló hatását Ausztriában, Németországban, Magyarországon és az újra alakult Lengyelországban is. Itt is szükségessé tette a forgalomban volt rubel, osztrák-magyar koronabankjegyek, német márka és a lengyel márka összhangba hozását az új lengyel értékkel, a zlotyval. Ausztria a jogélet egyes területeire speciális rendelkezéseket hozott, a weimari Németország a »Dritte Steuerverordnung«-ban szabályozta azokat a jogviszonyokat, melyeket nem akart a bírói gyakorlatra hagyni. Lengyelország pedig klasszikusan szép valorizációs kódexet alkotott.¹ Míg az elmúlt századok jogszabályai a rosszabb pénzzel szemben a tartozás keletkezése idejeki teljes érték megtérítésének alapján állottak: addig az első világháború után már csak a részleges, az adós teljesítőképességét figyelembe vevő érték megtérítés szabályát állították fel. Így a lengyel kódex általános szabályként állította fel, hogy az átértékelés nem áshatja alá az adós gazdasági egzisztenciáját, és ha ettől lehet tartani, az átszámítást mérsékelni lehet egészen a legkisebb mértékig, főleg akkor, ha az adós hadikárokat szenvedett. Ha az átszámítás mérséklése a hitelezőre volna feltűnően káros, a kétoldalú szerződést a bíróság kérelemre hatálytalaníthatja, amikor a már kapott összeg visszatérítésének átszámítva kell történnie.

A magyar valorizáció törvénye az 1928. XII. t.c., amelynek sarokpillére volt az az elv, hogy az államot minden vonatkozásban mentesíteni kell az átértékeléstől és ezért kedvezményben részesítette azokat a jogviszonyokat is, amelyek az ő tartozásaihoz hasonlóak vagy azokkal valami vonatkozásban vannak. Felmentette az átértékelés alól az államnak, törvényhatóságnak és a községnek bármely magánjogi pénztartozását, — a kisajátításból, vételből, bérleti vagy használati viszonyból, személyt érő vétlen károkozás vagy tiltott cselekmény miatti kártérítésből eredő és az átértékelést kikötő pénztartozások kivételével — de odaértve az értékpapírban (állam-

adóssági kötvényben stb.) kifejezett pénztartozást, a posta, a postatakarékpénztár és az államvasutak pénztartozásait is; kivette az átértékelésből a készpénzkölcsöntartozást, kivéve, ha átértékelhető tartozás változott át kölcsönné, vagy ha az adós a kölcsönt befektette vagy az értékesítenés ellen magát egyébként megvédte, — folyószámlán, giró-számlán, csekk számla egyenlegén, váltón, csekken, kereskedelmi utalványon, záloglevelen, szövetkezeti osztalékon, biztosítási szerződésen, egyesületi tagsági jogviszonyon, készpénz-advadékon alapuló pénztartozásokat és csak azok a tartozások estek bírói mérlegelés alapján való átértékelés alá, melyek ezekben a kivételekben nem foglaltattak. Csak ezekre engedte meg a törvény a bírói gyakorlatnak is megfelelő átértékelést. Az élet- és járadék biztosítások országosan szabályoztattak, de nem volt benne sok köszönet. Úgyisintén igen szegényesen ütött ki a nosztrifikált hadikölcsönöknek államadóssági kötvényekre kicserélése.

3. 1924-ben külföldi kölcsönnel megtörtént gazdasági helyzetünk szanálása és a pengő számítás az 1925. XX. t.c. alapján 1927. január 1-én életbe lépett. Az Amerikából kiindult gazdasági világválság 1931-ben Magyarországra is eljutott és addig jóformán értékálló pengőnk védelmére egyéb intézkedések mellett a kormány 4570/1931. M. E. és 4600/1931. M. E. sz. rendeleteivel azt a formális szabályt állította fel, hogy mindaddig míg a kormány az aranypengő és a forgalomban lévő pengő értékviszonyára nézve eltérő intézkedést nem tesz: a pengő értéke változatlan marad és ezzel az átértékelésnek törvényes tilalmát állította fel. Bár a drágulás az akkori fogalmak szerint is egyre fokozódott, a kormány az aranypengő és a forgalomban lévő pengő értékviszonyáról kifejezetten nem intézkedett ugyan, de a maga által felállított elvet áttörve 1943. július 1-étől fogva a búza árát 30 pengőről 40 pengőre emelte, a 3450/1943. M. E. sz. rendelettel az állandó összegű illetékeket, a 226.600/1943. K. M. sz. rendelettel a posta, táviró, távbeszélő és rádió tarifáját, a 3500/1943. M. E. sz. rendelettel pedig a köztisztviselők és nyugdíjasok illetményeit emelte, a Budapesti Közlöny 1943. július 1-i számában pedig a rendelkezések egész sorozatát bocsátotta ki, melyekkel a legfontosabb élelmiszerek, köz- és magán szolgáltatások árát, vasúti tarifákat lényegesen emelte. Ezzel megindította azt a szörnyű inflációt, mely 1946. július végéig tartott és el nem képzelhető mérvet ért el.

4. Aranypengőben, napról-napra fogyó értékű »sima pengőben«, majd a szilárdnak képzelt, utóbb azonban teljesen értéktelenné vált adópengőben, mint kirovó pénzben keletkezett tartozások egész tömege maradt fenn és vár igazságos kiegyenlítésre. Ezeknek a mai forint értékre még az átszámítása is nehéz matematikai feladat. Arról nem is beszélünk, minő súlyos veszteségeket okozott a pénz értékvesztése azoknak, akiknek a forgalomban lévő pénz — népiesen szólva — ártatlanul a nyakán maradt. Ez a zűrzavar sürgetve

¹ Rézítés ismertetésük olvasható Nizsalovezky Endre: A valorizáció, mint törvényalkotási probléma a külföldi államokban. Jogt. tanulmányok 9—10 és 1925 évf. 1—2 számában megjelent kiváló cikkben.

követeli a gazdasági helyzettel számot vető jogi szabályozást.

Milyen legyen ez a szabályozás, a legnehezebb probléma, melynek helyes megoldása súlyos felelősséggel jár. Talán csak egyetlen negatív szabályt lehetne teljes biztossággal felállítani és az az, hogy ne kövesse az 1928: XII. t. c. nyomdokait és ne tegyen igazságtalan különbséget kedvezményezett, valorizáció alól menetesített és átértékelés alá eső követelések között. Ettől az elvtől már eddig is eltért a kormányintézkedések egész sorozata.² Pozitívumként a régi valorizációs bírói gyakorlatban kialakult szabályt lehetne kihangsúlyozni, hogy számot kell vetnünk azzal a ténnyel, hogy a gazdasági válság egyaránt sujtott és szegényebbé tett adóst és hitelezőt, hogy ennek alapján meg kell valósítani az »osztó igazságot«. A valorizáció tehát csak olyan lehet, mely nem vezet a hitelező súlyos megkárosítására és nem ró az adósra elviselhetetlen terhet. Ehhez még azt a jogpolitikai követelményt kellene felállítani, hogy a megoldás gátat vessen a perek végtelen áradatának.

² Az adópengő uralma alatti jogalkotást összeállította dr. Vági József »Pengővalorizáció« c. cikkében Jogt. K. 1—2 és 3—4 számban.

Nem fejezhetjük be szemlélődésünket anélkül, hogy ne idézzük boldogult Almási Antal mélyen-szántó elvi megállapításait: ³ »Az adósi és hitelezői helyzet a vagyoni jog terén a már nem teljesen elkülönült, a társadalmi, állami és közületi életből merőben elválasztott joganyag, hanem az általános gazdasági tényezők egyik, talán legfontosabbika, amelynek jogi szabályozása sem történhetik pusztán a benne közvetlenül szembe-került adós és hitelező egyéni érdekeinek elszigetelt, a közgazdasági viszonyokra ügyet nem vető, hanem csakis a köz szempontját is néző és erősen hangsúlyozó jogparancsok útján. — Gazdasági válságok idejében minden vagyoni, tehát a dologi, a családvagyonjogi, az örökjogi jogosult is jogát csak akként gyakorolhatja, hogy az a gazdasági helyzet kizsákmányoló kiaknázásához, a kötelezett gazdasági letöréséhez, vagy akár csak aránytalan megkárosításához is ne vezessen.«

Azt hisszük, a jogászvilág és a gazdasági élet tényezői egyaránt nagy érdeklődéssel tekintenek a Magyar Jogászegyletnek a stabilizáció és valorizáció kérdéseiről az őszre tervezett ankétja elé.

Dr. Gallia Béla

³ »Gazdaságos joggyakorlat«, Jogállam 1925 évf. 1—2 füzet, 14 lap.

A valorizáció kérdéséhez*

Most második alkalommal kell foglalkoznunk a valorizáció kérdésével. Jegyzeteim élen II. Rákóczi Ferenc mondása állt: „Recrudescent vulnere...”

A multbeli és a mai helyzet lényeges eltéréseket mutat, ami a gyakorlat terén is éreztetni fogja kihatását. Ma már annak az elvnek az elismertetéséért, hogy az értékmérés kiegyenlítő, küzdeni nem kell, általánosan elismerik, hogy az igazságosság szempontja ezt a reparációt megköveteli.

Akik az akkori valorizációs kampányt végigküzdötték, tudják, hogy volt még egy akadálya a valorizáció érvényesülésének, éspedig egy közjogi akadálya: a korona = korona elve. Ez a felfogás a legutóbbi időkig a pengőre vonatkoztatva is élt, ha nem is akkora szívóssággal mint hajdan. Kúriai határozatok szinte azonos szóhasználattal igen gyakran hivatkoznak az 1931-es rendeletekre az aranypengő és pengő értékviszonya tárgyában, és azon az alapon vágják el a valorizáció útját, hogy ezen értékviszony változása tárgyában nem történt rendeleti jogszabályalkotás. Ugyanakkor azonban a tartási kötelezettségek terén, legutóbb a kisajátítási jogban és a dollárpraxisban gyakran alkalmazott oly elveket a Kúria, amelyek egyenes folytatása voltak az első világháború utáni valorizációs gyakorlatnak.

Ha javarészt elfogadjuk a jogászközvélemény — legalább kiindulópontul — a reparáció gondola-

* Szerzőnek a Magyar Jogászegylet valorizációs ankétján tartott előadása.

tát, magyarázatra szorul, hogy miért nem vált általánossá a valorizációs praxis. Bírói körből származó felhívásra elmondtan a magam szempontjait, hogy t. i. ilyen nagy kérdéskomplexusban egyebekre is tekintettel kell lenni, nemcsak a konkrét felmerült esetre, de az egész jogi közmoszra, aminek az egyes eset csak lecsapódása. Ha szem előtt tartjuk, hogy a bíróság irányít is oly esetekben, melyek elébe nem kerülnek, hogy a bírói ítéletnek formáló hatása van az életre és nemcsak inter partes hatása van, akkor sokféle aggály merül fel a korai valorizációval szemben.

Képzelnék el, hogy 1945. első felében jogerős ítélet egy bizonyos kulsszerint megosztja a pénzromlás ódiumát. Kétféle fogalmazás lehetséges: vagy a felperes oldalán, vagy az alperes oldalán rögzítődik az eredmény. Az utólagosan bekövetkező pénzromlás eredménye az lesz, hogy az új értékelődés egészében az alperes vagy felperes terhére esik, és ezzel a bíróság által szem előtt tartott rizikómegosztás, azaz igazságtevés semmivé foszlik. Tehát csak stabilizáció után lehet valorizálni. A forint szerencsés térfoglalása folytán ez az aggály elesett; ha tehát a communis opinio helyesnek tartja a valorizációt, immár a gazdasági célszerűségi szempontok is megengedek.

A következő kérdés: szólaljon-e meg a törvény vagy a bírói gyakorlat termelje-e ki az általános elveket.

Az 1924. IV. tc. stabilizált, de csak 4 évvel később, az 1928. XII. tc.-vel történt meg a valorizációs törvény megalkotása. A törvény már kitaposott utakon járhatott és kipróbált elvekre támaszkodhatott. Azon a véleményen vagyok hogy a probléma különleges természete folytán a ruganyosabb bíróság könnyebben bírkózik meg a roppant sokrétű problémával az eseti döntések és az azokból lecsapódó jogi elvek segítségével, mint az általánosságokból kiinduló törvény.

Vannak azonban bizonyos kérdések, melyek megoldására a bíróság alkalmatlan: a) Elvek kifejlesztésére igen alkalmas a gyakorlat, de mechanikus szabályok kialakítására (pl. elévülési idők, határidők) a bíróság nem érzi magát fel jogosítva. A »sic volo sic iubeo« a szokásjoggal nem fér össze. Ma is határidőt kell pedig tűzni: legalább az esetek zöme hamar bonyolódik le.

b) Ugyancsak a törvényhozásra váró feladat, ha nem is ennyire kategórikusan, az exemptiók kérdésének rendezése: mely kategóriák essenek valorizálás alá, melyek ne. Ezzel kapcsolatosan egy elvi kérdést vetek fel: engedélyezett-e a valorizáció vagy szabad? Engedélyezést itt tripartitumi értelmében véve: quod ius permittit, azaz kell-e a jog kifejezett engedélye ahhoz, hogy valorizáljunk, vagy pedig az igazságérzeti követelményekből önmagukból folyik, hogy általában legyen valorizáció. Nyilvánvaló az elmondottakból, hogy egyik elv alá sem lehet kategórikusan besorozni a materiát. Az eximálásnál oly természetű általános szempontok is érvényesülnek, melyek nem magánjogiak (közületek), az állam terhére való valorizáció kizárása, stb.) Ilyfajta tételek tekintetében nehezen tudja a bírói gyakorlat kitapintani, hol legyen a sorompó; erre törvény kell. Az első valorizációs gyakorlat idején a kölcsönből eredő követelések valorizálására irányuló igényt a bíróság legtöbbször azzal utasította el, hogy nincs oly jogszabály, amely a valorizációt megengedné, de ugyanakkor vételárkövetelést valorizáltak, holott az előző érv ide is éppen úgy talált volna. Ebből is látható, hogy a régi jogi berendezkedésünk az engedélyezés irányába fejlődött, és pedig nemcsak a bírói gyakorlatnak ez a kényszerhelyzetéből folyó »szórakozottsági« megoldása, hanem a törvény szerkezete és 1. § belső szóhasználata is ily irányú: »E törvény rendelkezéseinek megfelelően történik a valorizáció«. Én elvileg a szabad valorizáció alapján állva semmi akadályát nem látom annak, hogy a gyakorlat meginduljon ez irányban.

c) Ugyancsak törvényi rendezésre várna a jelzálogjogok ártérítelésének rendezése: a kö-

vetelés ártérítelése esetén növekedjék-e vele a jelzálogjog terjedelme, vagy szolgáljon-e régi névértékben az ártérített követelés töredékének dologi biztosítékául. Már megítélt követelés utólagos valorizációja is könnyebben megy törvény mint gyakorlat útján.

Régi valorizációs törvényünk hibája volt, hogy csak a korona értékmérésével foglalkozott. Ha felismertük, hogy a valorizáció alapfogolata a pénzromlás következményeinek reparációja, ezt nemcsak a pengőromlás tekintetében kell észrevenni, de minden téren.

Az eddigieket összefoglalva: a régi gyakorlatra törvényre és támaszkodó bírói gyakorlat tüzéségi előkészítése után az előzőekben említett kérdések törvényileg volnának rendezendők.

A következő kérdés elméleti jellegű. Az első törvény idején sokan kérdezték, hogy milyen jogi alapgondolaton épül a valorizáció. Csakhamar kitűnt, hogy a kártérítés jogcíme arra alkalmas, hogy szűk körre szorítsa a valorizációt. Ha pl. a pénzromlás esedékesség előtt megkezdődött, esetleg egyáltalán nem volt az adós késedelem, esetleg a késedelem idejére értékben egy töredéke esett a pénzromlásnak. Ily esetben a vétességen alapuló kártérítési gondolat nem alkalmas a cél elérésére.

A kérdés megoldására két gondolatom van: az egyik Grosschmidé, a másik saját felfogásom.

A kártérítés a károsult oldalán, a gazdaság az ellenérdekű fél vagyoni helyzetében bekövetkezett változásokat tekinti. Grosschmid ezzel szemben rámutatott arra, hogy e két szempont egymásbafonódik, nem válik ily élesen széjjel; a kettő együttes szemlélete adja helyes képet.

A másik kiindulópont is Grosschmidtől ered: egyik fejezete címe: »A kötelem némely módbeli oldalairól.« Sokszor a felek közti jogviszony nem minden oldala nyer tökéletes kiépítést: csak a kiépítésre szolgáló mérték van megadva. A kötelem nem »határozott« csak »meghatározható«. A tüzetesítő mérték pedig gyakran felmondja a szolgálatot. Erre egy — témánktól egészen távolfekvő — példa: örökös lányunokájának rendelt egy hagyományt azzal, hogy az a lány férjhezmenetelkor adandó ki. A lány anélkül, hogy hogy férjhez ment volna, eléri 24. évét és nagykorúvá válván, perli az örökös a hagyomány kiadására. Az alsóbíróságok elutasító ítéletei után a Kúria marasztal, mondván, hogy a férjhezmenetel nem feltétele volt a hagyomány kiadásának, hanem időtűzés. Az örökös mindenképpen unokájának akarta juttatni a hagyomány tárgyát, nemcsak férjhezmenetele esetére, és minthogy az időtűzés módja meghiusult, a bíróság helyettesítette azt. Egyre gyakoribb jelenség, hogy a bíróság maga pótolja, amit a feleknek kellene alku útján elintézniök. Azt hiszem, hogy a bírói hatalmi pozíció növekedése abszolút szükségesség.

A valorizáció problémája is semmi egyéb: a bíróság szerződést módosító hatalmával az adós által teljesítendő kötelem mértékét nem a szerződés szerint határozza meg, hanem ahogy ő igazságosnak tartja. Ha azonban prognoszi-

TEMPO IRODA

TULAJDONOS: Dr. FEHÉR JÁNOSNÉ
V., Koháry-u. 2-4. (Járásbírósággal szemben)
T e l e f o n : 1 2 2 — 1 5 5

Leírás, sokszorosítás, fordítás

OLCSÓ — GYORS — HIBÁTLAN

F O T O K O P I A

záljuk a bírói hatalom növekedését, növelnünk kell a bírói tekintélyt is.

A valorizáció kimunkálásának szempontjai közt szerepel az esetek individualizációja is. Az egyes esetek eldöntéséhez szükséges kiindulópont meghatározásához pedig az előbb ismertetett alapelv korrigálandó. Ha a valorizáció alapgondolata az értékeltolódás visszaállítása, tisztán logikailag akkor felel meg céljának, ha az értéklomlásnak megfelelően ugyanannyit ad vissza, mint amennyit a romlás elvett. Ehhez képest tehát a 100%-os valorizáció gondolatát kellene alapul venni.

Nem lehet azonban egy formális logikai követelménynek mindenben eleget tenni. Egyik elismert nevű közgazdászunk írta még a nagy infláció előtt egy véleményében: a 100%-os valorizáció közgazdasági abszurdum. A pénzromlás csak tünete a javak csökkenésének: nem a pénz külön betegségéről van szó, hanem arról, hogy a fogyasztásra rendelkezésre álló áruk fejkvótája csökkent. Lehetetlen tehát azt mondani: »Kapj, amennyit kapnál, mint ha nem csökkent volna a javak mennyisége!« Szükséges, hogy a nem százszázalékos valorizáció legyen a kiindulópont és ennek legyenek korrekciói. A jogász jól tudja, mit jelent az, ha van egy zsinórmérték, és ettől lehetséges kilengések: ha van ilyen zsinórmérték, a jogalkalmazás nehezebben tér el attól. Vegye tehát a bírói gyakorlat figyelembe, hogy alapul a tehermegosztás gondolata szolgáljon, ne a 100%-os valorizáció. A kulcs kérdése Groschmid megkülönböztetéséhez visz vissza: a kártérítés és gazdagodás együttes szemléletéhez. Mindkét fél helyzetének egyenlő figyelembevétele szükséges a kulcs helyes meghatározásához.

Egyes fajtáknál (általában célkötelmek, tartási kötelek) az egyik pozíció praevaleál: a tartási kötelmeknél pl. a hitelezőnek meg kell élnie a szolgáltatásból. Itt is kell azonban, hogy érvényesüljön a javak csökkenésének ténye, itt sem lehet a 100%-os valorizáció álláspontjára helyezkedni, bár a hitelezői pozíció itt erősebb.

Igaz ugyan, hogy önmagában gyakran igazságtalan az adósi pozíció vizsgálata. Követeléseim értékét azonban nemcsak követelésem összege határozza meg, hanem adósom gazdasági hely-

zetének változása is befolyásolja. Ezen a méltánytalanságon pedig a jog aligha tud segíteni, nem tudja megakadályozni adósom tönkremenetelét.

Ezen legfeljebb bizonyos mértékű centralizáció segítené, kisebb közösségek teremtése révén, mint pl. nálunk a biztosítási jogterületen.

A régi gyakorlatból való elv a fedezeti elv. A valorizációban ez ott alkalmazható, ahol vagyonszösség megosztása vagy ehhez hasonló jellegű a kötelek, ahol arra van jogom, hogy valamely aliquot részt megkapjak.

Az osztozó-igénynél tehát a fedezeti elv érvényesül, az adósi pozíció erősebb; a tartási kötelmeknél a hitelezői; e két szélső eset közti skálában a tehermegosztás gondolatához képest a felek helyzetének együttes vizsgálata adja meg a kulcsot.

Még egy kérdést érintek: a valorizációs szerződési kikötések érvényének kérdését. Az első törvény kifejezetten érintetlenül hagyja a szerződési megállapodást. Az indokolás szerint ennek oka az ilyfajta kikötések rendkívüli ritkasága. Ma azonban — az emberek tanultak — ez az eset jóval gyakoribb. A kérdés tehát, hogy megmaradjunk e ennél a rendezésnél, a szabad autonomia mellett, vagy hozzunk kogens szabályokat. Kogens szabályokat nem abban az értelemben, hogy azoktól szerződésileg ne lehessen eltérni, hanem oly értelemben, hogy adjunk e módot a bírónak arra, hogy a megalkotott szerződéssel szemben is hivatkozassék ha jónak látja, valamely törvényes szabályra. Az előzőkből következik, hogy módot kellene adni a bírónak az egyensúlyi helyzet megteremtésére, arra, hogy szerepét betölteni nem tudó kikötéseket szerződésmódosító hatalmával igazságosabbal helyettesítse. Utalok arra, hogy ily felfogás mellett nem lesz ellentétes a valorizáció és devalorizáció, ami logikai síkon kétségtelenül ellentétes, hanem csak variánsa lesz mindkettő ugyanazon elvnek: a bíró szerződésmódosító hatalmának. Legfeljebb a kereskedelmi forgalomban volna megszorítás engedélyezhető: ahol már régen van szakmai valorizáció szakmai szorzószámok alapján, ott inkább hagyassék a szerződés érvényben. Magánjogi vonalon azonban helyesebbnek látszik a 670-es rendelet megoldása.

Dr. Beck Salamon

Országos Bírói és Ügyészi Egyesület

M E G B Í Z Á S Á B Ó L

OKTOBER hó elején

a Központi Járásbíróság aulájában

ÁRUSÍTÁSUNKAT

ISMÉT MEGKEZDJÜK

POLITZER

ZSIGMOND ÉS FIA

Budapest, IV., Kecskeméti-u. 4
Telefon: 384—571

Minden jogi szakkönyv
részleteire is

Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről

(Bef. közl.)

II.

V. A KOLLEKTIV BIZTONSÁG ÜGYE.

A Charta világbiztonsági intézményeirésben megelőző részben megtorló jellegűek (Az eredeti szöveg szerint: prevention — suppression).

A szöveg részletesebb elemzésével a megelőző intézkedések két csoportra oszthatók: egyes intézmények a világbéke általános szociális, gazdasági, jogi és politikai megalapozását célozzák. Ide sorolandó az 55. §, mely az életszínvonal emelését, a teljes foglalkoztatást, a gazdasági, kulturális stb. együttműködést, mint nemzetközi feladatokat említi. Ez a § — jogszociológiai eredetét tekintve — szerencsés szintézise a Marx-Lenini történelmi materializmusnak és az angolszász praktikus idealizmusnak; — a nemzetközi jog fejlődéstörténete szempontjából pedig kétségtelen haladást jelent a Népszövetségi Paktummal szemben.

A generál-prevenció eszközei közé kell sorolni a »nemzetközi jog fejlesztését és kodifikálását« (13. §); ez a célkitűzés is hiányzott a Paktum program-pontjaiból, a Népszövetség keretében utóbb felállított kodifikációs albizottság is aránylag szerény szerepet játszott a nemzetközi jog újabb történetében.

Paktum (VIII. §) és Charta (26. §) majdnem egybehangzó szöveggel előírják a fegyverkezések csökkentését, illetve szabályozását. Újítás: a már említett Nemzetközi Haderő, amely hadászati és jogilag is kétféle csapatnemből áll: a) a tagországok légierijének bizonyos egységeiből, melyeket nemzetközi kényszerítő eljárásra azonnal felhasználható állapotban kell tartani (45. §); b) a tagországokégyéb ad hoc igénybevehető katonai kontingenseiből és más hadügyi szolgáltatásaiból (43. §). A közös Vezérkari Bizottság az öt főhatalom vezérkari főnökeiből, illetve helyetteseiből áll.

A megelőzési intézmények második csoportja a konkrét nemzetközi viták elrendezését, vagyis a »special-prevenció« célozza. Ezeket az intézményeket a Charta külön fejezetben »Viszályok békés elintézése« címmel foglalja össze. Ugyanezzel a címmel és célkitűzéssel 1907-ben hágai egyezmény, majd 1924-ben a Népszövetség égisze alatt fontos nemzetközi tervezet készült, az u. n. Genfi Protokollum, mely azonban kellő számú ratifikáció hiányában tételes nemzetközi joggá nem lett és így legfeljebb tantörténeti érdekességgel bír. Egyes intézkedéseit, úgyszintén a Paktum fontosabb határozmányait a Charta is átveszi, amikor kimondja, hogy a békét és biztonságot veszélyeztető vitákat »mindenek előtt közvetlen tárgyalás, kivizsgálás, közvetítés, békéltetés, választott vagy rendes bírósági döntés« útján kell tisztázni (33. §). A nemzetközi viták eme kezdeti, el nem mérgesedett fázisában a Biztonsági Tanács egyelőre még csak »elintézési vagy eljárási módokat javasol« (36. §) vagyis

nagyjából ugyanazt a működést fejtik ki, mint hasonló esetekben a Népszövetségi Tanács. A Biztonsági Tanács azonban már ebben az eljárási szakaszban is nagyobb hatáskörrel rendelkezik, mint az egykori genfi Tanács:

a) a Biztonsági Tanács igyekszik a vitázó államokat arra rávenni, hogy a jogvitás ügyeiket az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Bírósága elé vigyék, amelynek határozatai a Charta 95. §-a értelmében a Biztonsági Tanács közbenjöttével végrehajthatók; (36. §. 3.)

b) ha az ügyet nem sikerül a nemzetközi bírói útra terelni, akkor a Biztonsági Tanács quasi-bírói hatáskörében eljárva u. n. ideiglenes intézkedésekkel — mondhatni: »közbenszóló ítélettel« — szabályozhatja a felek tényleges és jogállását. (40. §).

Az Egyesült Nemzetek megtorló apparátusa csak abban az esetben lép működésbe, ha a felmerült államközi vitát az előbb említett intézkedésekkel ideiglenesen, vagy véglegesen rendezni nem sikerült. Ez a megtorló apparátus, mind elvi felépítésében, mind pedig eszközeiben élesen különbözik a Népszövetségi Paktum híres XVI. §-ában lefektetett szankciós rendszertől.

A Népszövetségi Paktumot aláíró, vagy ahhoz később csatlakozott államok a Paktum előszava szerint »egyes esetekre nézve kötelezettséget vállaltak a háború elkerülésére«, egyben kijelentették, hogy »minden háború vagy háborúval való fenyegetés a Népszövetséget a maga egészében érdeklő ügy.« (XI. §) A Paktum szerint tehát nincsen szó általános háború tilalomról, hanem éppen ellenkezőleg: a Népszövetségi Egyesség-okmány mintegy kodifikálja a »jogszerű« és a »jogellenes« háború eseteit, amikor kimondja, hogy

a) tilos háborút indítani, a Nemzetközi Bíróság ítéletének, illetve a Népszövetségi Tanács javaslatának közzétételét követő harmadik hónap vége előtt (XII. §).

b) tilos háborút indítani azon állam ellen, mely magát a Bíróság határozatának alávetette, vagy a Tanács javaslatát elfogadta, (XIII. §).

A fentiekből a contrario következik, hogy minden egyéb — a) és b) n kívüli — esetben a háború »jogos« és megengedett; az esetek széles, itt most közelebbről nem részletezhető körére nézve a háború nem nyilvánított nemzetközi delictumnak, sőt éppen ellenkezőleg: a »bellum iustum« rangjára emelkedett. A Paktum szerint pl. jogos a tagország »egyéni« háborúja azon állam ellen, mely nem hajtja végre a Nemzetközi Bíróság határozatát az előírt három hónapon belül. Ez esetben a XIII. § utolsó bekezdése értelmében a Népszövetségi Tanács »az ítélet érvényesítésére megfelelő intézkedéseket indítva«

nyozhatott.« A Charta már felhívott 95. §-a ezen a téren lényegesen tovább megy: a Biztonsági Tanács a Nemzetközi Bíróság határozatával szemben engedetlen állam ellenében nem csak indítványokat hoz, hanem határozatokat is fogadatosít és nemzetközi karhatalmat alkalmaz az ítélet végrehajtására.

A Paktum hiányosságát megalkotói is érezték és azt az 1928. évi u. n. Kellog Briand féle egyezményvel igyekeztek kiküszöbölni, amelyben a »Magas Szerződő Felek a háborúról, mint a nemzeti politika eszközéről lemondottak.« Nemzetközi jogelvi szempontból azonban ez az Egyezmény sem hozott lényeges újítást, hiszen valamely jog gyakorlásáról bizonyos esetekben való lemondás még korántsem jelenti a szóbanforgó alanyi jognak — adott esetben: a *ius belli*-nek — mint jogintézménynek eltörlését és ellenkező, vagyis deliktualis előjellel való felruházását.

Éppen ezért nagyjelentőségű a Charta szóhasználata, amikor a Paktum által használt »háború« és »háborús fenyegetés« helyébe a következő fogalmakat helyezi:

»a béke fenyegetése« (threat of peace)

»a béke megszegése« (breach of peace)

»támadó cselekmény« (act of aggression).

Ezeknek az elnevezéseknek behelyettesítésével az Egyesült Nemzetek erkölcsileg mintegy leszámolnak azzal a Népszövetségi Paktumban is megnyilatkozó ideológiával, mely a háborút bizonyos esetekben megtűrt, más esetekben egyenesen jogilag is megengedett intézménynek tekintette, aminek megfelelően Grotius óta a nemzetközi jog anyaga is a »háború és béke jogára« oszlott.

A Charta e tárgyú rendelkezéseit következetesen végiggondolva, gyökeres, valóban forradalmi változást szenved a nemzetközi jog egész rendszertana: értelmüket veszít mindazok a nemzetközi szerződések és jogszokások, melyeket »szárazföldi, tengeri és légi hadijog« címen szokás idézni és helyükbe a »világrendészeti jog« lép, amit a Charta — igen jellemzően — »nemzetközi kényszerítő eljárásnak« nevez (International enforcement action). A kollektíve alkalmazott kényszerítő eljárás mellett, mint teljesen alárendelt jelentőségű átmeneti intézmény fennmarad a közvetlen támadással szembeni nemzeti önvédelem, mely azonban az 51. § értelmében szintén beletorkollik a Biztonsági Tanács által elhatározott kényszerítő eljárásba.

Ez az eljárás a következőkben különbözik a Paktum szankciós rendszerétől:

A Paktum XVI. §-a értelmében a tagországok kötelesek voltak minden kereskedelmi, pénzügyi és személyes összeköttetést megszakítani azzal az állammal, illetve polgáraival, mely a Paktum által tilalmazott esetekben »a döntést háború útján keresi«. Ez a kötelezettség tehát közvetlenül az Egyezségokmányból folyt és a maga merev, nem differenciáló rendszerével alkalmazatlan volt arra, hogy a tényleges államközi kapcsolatok szerint megfelelő különbségeket tegyen (Olasz-abesszin háború). A Charta a maga

rugalmasabb módszerével a Biztonsági Tanács eseti megítélésére bízta, hogy adott helyzetben milyen nem-fegyveres intézkedéseket tegyen, amelyek tartalmazhatják a gazdasági s diplomáciai kapcsolatok, valamint a különféle vasuti, postai és egyéb forgalmi érintkezés *teljes vagy részleges* megszakítását és a tagországi jogok felfüggesztését.

Komolyabb konfliktus esetén a Népszövetségi Tanács »ajánlásokkal« fordulhatott a tagállamokhoz, hogy »egyenként milyen szárazföldi, tengeri és légi haderővel járuljanak hozzá azokhoz a fegyveres erőkhöz, amelyek a szövetségi megállapodások betartását hivatva lesznek« (XVI. §. 2). Nehézkességénél fogva ez a § sohasem került alkalmazásra: a Biztonsági Tanács azonban a Charta értelmében saját nemzetközi haderő fölött fog rendelkezni, amelyet azonnal felhasználhat, a nélkül, hogy előzetesen a tagországok kormányaival alkudozásszerű tárgyalásokba kellene bocsátkoznia.

A jogi konstrukció szempontjából — és vizsgálódásunkban elsősorban ezt a szempontot vesszük figyelembe — a Charta hiányossága, hogy nem határozza meg tüzetesen: mit kell a béke fenyegetésének, megszegésének, illetve támadó cselekménynek tekinteni? E ténykérdések megoldására a Charta használható irányvonalat nem ad és a probléma megfejtését a Biztonsági Tanács mérlegelésére bízta, melynek mindenesetre módjában van, hogy ilyen és

Új kiadványaink!

FÖLDES ISTVÁN (győri):

A magyar polgári perrendtartás kézikönyve. A művet Fehérváry Jenő egészítette ki és rendezte sajtó alá

Bolti ár: 36.— F

HELLER ERIK egyetemi tanár:

A magyar büntetőjog általános tanai

Bolti ár: 45.— F

KUNCZ ÖDÖN egyetemi tanár:

A magyar kereskedelmi és váll. jog tankönyve

Bolti ár: 66.— F

KUNCZ ÖDÖN egyetemi tanár:

A jog birodalma. Bevezetés a jog- és államtudományba

Bolti ár: 17.— F

SÁRFFY ANDOR egyetemi tanár:

Magyar polgári perjog

Bolti ár: 66.— F

Dr. REINHARDT SÁNDOR:

Holttanyilvánítás Bolti ár: 3.— F

Kiadványaink újabb részletfizetésre is kaphatók

GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

IV., Váci-utca 78—80. — Telefon: 380—317

hasonló ügyekben a Nemzetközi Bíróságtól jogvéleményt kérjen. (96. §, 2.)

Ebben a vonatkozásban érdemes rámutatni a két világháború között végbement legújabb jogfejlődésre, amely a kérdés megoldására érdekes eredményeket produkált. Így pl. a Szovjetunió Londoni Egyezménye néven ismert 1933. évi megállapodás a következőképpen foglalja össze a támadás eseteit: 1. Hadiüzenet. 2. Invázió hadiüzenettel, vagy a nélkül. 3. Támadás hadiüzenet alapján. 4. Blokád, és végül 5. Betörésre készülő fegyveres bandák támogatása, vagy megtűrése, mely eset azonban logikailag inkább a »békefenyegetés«, mintsem a »támadás« fogalma alá kívánczik. — Természetesen csak a jövő fogja eldönteni, hogy a Biztonsági Tanács a maga gyakorlatában elfogadja-e és milyen mértékben az említett Londoni Egyezmény kazuisztikus irányelveit.

VI. A SZUVERÉNITÁS KÉRDÉSE. — Vázlatos összefoglalásunkból máris kiderül, hogy az Egyesült Nemzetek keretében olyan hatalmas és szétágazó célkitűzésű szervezet létesült, melynek működési és jogköre jóval meghaladja az eddig ismert legfontosabb nemzetközi organizáció: a genfi Népszövetség hatás- és munkakörét. Azok a problémák, melyek a Népszövetség kapcsán a nemzetközi jogi és politikai irodalomban felmerültek, fokozott mértékben jelentkeznek az Egyesült Nemzetek új szervezetével kapcsolatban. Mindenekelőtt felvetődik a kérdés: mennyiben érinti a Charta a tagországok hagyományos *szuverénitását* és az annál valamivel kevesebbet tartalmazó *államiságot*?

Ez utóbbi kérdést azzal válaszolhatjuk meg, hogy államfeletti hatalmi szervezetek létezése elvben nem érinti az egyes államok fennmaradását. Példaképpen hivatkozhatunk a hűbérállamokra, a protektorátusi viszonyokra, az államszövetségek és szövetségállamok tagállamaira, pl. az U. S. A. 48 államára. Ez utóbbi esetek azonban már átvezetnek a valóban »önálló« állam fogalmától a széleskörű önkormányzattal felruházott tartományéhoz. A kérdés nyitját tehát a nemzetközi jog és az államtudomány régi fetis-fogalma: a *szuverénitás* adja.

A problémát különösen bonyolulttá teszi, hogy a *szuverénitás* korántsem tartozik az egyértelműen tisztázott tudományos fogalmak közé. Mint társadalomtörténeti képződmény, az évszázadok folyamán jelelős változáson ment keresztül, a nélkül, hogy általánosan elfogadott végérvényes meghatározására sor került volna.

A fogalom első kifejtője: *Jean Bodin* közel négy száz esztendővel ezelőtt a *szuverénitást*, mint »az állampolgárok és alattvalók felett gyakorolt teljhatalmat« jellemezte, mely »legibus soluta«, vagyis mindenféle jogi korlátozástól mentesen érvényesül. Ez a »legibus soluta« kifejezés utal arra, hogy az állami teljhatalom birtokosát megilleti a törvényalkotási jog.

Bodin meghatározása közeljár ahhoz a fogalomhoz, amit az újabb irodalom többé-kevésbé szabatosan »belső *szuverénitás*«-nak nevez. Meg-

találjuk nyomát a Paktum XV. § ában, éppen úgy, mint a Charta 2. § ában: mindkét § kimondja, hogy a nemzetközi szervezet illetéktelen minden olyan ügyekben, melyek valamely állam »belső joghatóságának« körébe tartoznak. A Charta e téren azonban egy lépéssel — mégpedig igen jelentős lépéssel — tovább megy, mint a Paktum, amikor kimondja, hogy az a tény, hogy valamely ügy egy ország belső joghatóságának körébe tartozik, nem zárja ki azt, hogy az ügyből folyólag ellene a Chartában előírt kényszerítő intézkedéseket alkalmazzák. Ezek szerint, ha valamely állam kormánya, közigazgatása, bírósága stb. a maga területén olyan intézkedéseket lép életbe, vagy olyan állapotot tűr meg, vagy tart fenn, amely a világbékét fenyegeti, vagy megbontja, akkor ellene nemzetközi kényszerítő eljárás alkalmazható. (Franco-ügy vitája a Biztonsági Tanácsban.)

Az u. n. *külső szuverénitás*, vagy mondjuk: külpolitikai akciószabadság tartalmát az elmélet néhány jogosítványban határozta meg, amelyek közül különösen kiemelkednek a háborúindítási és békekötési jog és a nemzetközi megállapodások kötésének joga. Mint ahogy fent kimutattuk, az Egyesült Nemzetek Chartája szerint a továbbiak tekintetében alanyi értelemben vett *ius belliről* többé nem lehet szó; *ius pacisről*, vagyis békekötési jogról pedig csak annyiban, hogy a Charta 106. és 107. § ai a második világháború befejezéséről rendelkeznek. A jövő tekintetében, ha egyáltalán lehet háborúindítási »jog« ról beszélni, akkor ez a jog az Egyesült Nemzeteket, illetve azok főszervét: a Biztonsági Tanácsot fogja megilletni. (Nemzetközi kényszerítő eljárás.)

Igen érdekesen alakul a második külpolitikai alapjog: a *ius tractatum ac foederum* is. Paktum (XVIII. §) és Charta (102.) majdnem egyező szöveggel előírják, hogy a különböző államközi szerződéseket a Titkárságnál be kell iktatni: ezen felül tilos olyan kötelezettségek vállalása, amelyek az alapokmány céljaival ellenkeznek. Ezek az intézkedések a *szuverénitás* szokásos u. n. önkorlátozásai közé tartoznak.

Egészen új és majdnem párhuzam nélküli azonban a Chartának az az intézkedés-sorozata, amellyel lehetővé teszi, hogy maga az új *Szervezet képviseleti szervei útján* — tagországaitól mintegy elkülönülve — mint önálló nemzetközi szerződő fél lépjen fel: teljesen új jelenség ez a nemzetközi jog és érintkezés területén, hiszen *Strupp* a Népszövetség szerkezetének gondos elemzése kapcsán kénytelen volt rámutatni, hogy a genfi intézményre vonatkozólag sehol sem mutatható ki a *ius tractatum ac foederum*. Ezzel szemben az Egyesült Nemzetek Chartája alapján:

a) a Biztonsági Tanács megállapodásokat köthet a tagországokkal, vagy azok egyes csoportjaival az általuk rendelkezésre bocsátandó katonai kontingensek létszáma, felszerelése stb. tárgyában. Valóságos nemzetközi szerződések ezek, amelyeket az aláíró

államok alkotmányos előírásainak megfelelően ratifikálni kötelesek. (43. §.)

b) a Közgazdasági és Szociális Tanács szintén köt megállapodásokat a különféle nemzetközi szervezetekkel; ezek a megállapodások azonban az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének megerősítésére szorulnak. (63. §.)

Az Egyesült Nemzetek Szervezete tehát — a régi Népszövetséggel ellentétben — mint ön-jogú szerződésalkötő alany jelentkezik a nemzetközi jogi érintkezés területén. Nemzetközi ön-jogúság pedig jogtudományos szempontból már közeljár a szuverénitás fogalmához, vagy esetleg azonos is azzal.

A fogalmat kissé bővebben kifejtve, szuverénnek nevezhetjük a *nemzetközi jog teljes jogú közvetlen alanyait*: ilyen értelemben szuverének voltak azok az abszolút uralkodók, akik náluk magasabb rangú hűbérúr («szuzerain») engedélye nélkül szerződéseket köthettek. Szuverének mindazon államok, melyek nem állanak protektorátus, védnökség, vagy szövetségi kormányzás (Federal Government) alatt, vagyis «közvetlenül», más, náluk magasabb tényező közbenjövete nélkül folytatnak nemzetközi érintkezést.

A Charta alapján tehát felvetődik a kérdés, vajon nem kellene-e az Egyesült Nemzeteket a maguk *együttes* jogi személyiségében *szuverének* tekinteni. Erre van bizonyos tárgyi alap is, hiszen a Szervezet a nemzetközi alanyi jogok teljességével rendelkezik és azokat közvetlenül (vagyis más tényező közbenjövete nélkül) gyakorolja. Ezen felül: saját differenciált és sokoldalú közigazgatása, hadereje, rendszete és bírói szervezete is van, sőt valódi központi kormányzata is, a Biztonsági Tanács, melyet «akként kell megszervezni, hogy folyamatosan működhessék és ezért a Biztonsági Tanács minden tagjának a Szervezet székhelyén állandó képviseletet kell fenntartania». (28. §.) Ezzel ellentétben a Nép-

szövetségi Tanács inkább ad hoc alakulat volt, amely a körülmények szüksége szerint, évente legalább egyszer, esetleg a Szövetség székhelyén kívül ülésezett. (IV. §.) Ennek ellenére egyes szerzők (Kelsen, Harding stb.) a Népszövetségben már 1920-ban egy *világszövetségi állam*, modern Civitas Maxima előfutárját látták, habár ezt a várakozást a genfi intézmény joghézagosszerű szerkezete és későbbi működése alaposan megcáfolta.

A Charta megszövegezői is nyilvánvaló engedményt tettek a közfelfogásnak, vagy közhangulatnak, amikor kimondták, hogy «a Szervezet valamennyi tagország szuverén egyenlőségének elvén épül». (2. §.) Ez a § azt látszik mutatni, hogy az új szervezet megalkotói — legalább is egyelőre és az adott nemzetközi viszonyok figyelembevételével — meg akarnak maradni a nemzetközi jogi fogalomkör hagyományos keretében és ezen belül igyekeznek a béke, a biztonság és a gazdasági és kulturális együttműködés ügyét előmozdítani. Ezek volnának tehát azok a «közös ügyek», melyeket az Egyesült Nemzetek Chartája államszövetségi (vagyis nem egyedállami) szabályozás alá von anélkül, hogy az egyes tagállamok közjogi státusában változás történne.

A Charta azonban, minden részletessége ellenére, nagyon rugalmas okmány: számos rendelkezése anticipálja azt a korszakot, amikor az államok többé nem lesznek támadóélű harci szervezetek, hanem az egyetemes emberiség békés tartományai. Ebben a távlatban veszítené csak el a nemzetközi jog a maga harcias, vagy legjobb esetben viszályrendező jellegét és lenne azzá, amire klasszikus elnevezése szerint is rendelve van: a népek és az emberiség közös jogrendjévé, valódi ius gentium-má, amit a római remekjogász szerint «minden nép egyformán tiszteletben tart».

Dr. Pál László

SZEMLE

A gazdasági rendőrség és az ügyvédek közt keletkezett viszály ügyében — a Népbírói Közlöny híradása szerint — «illetékes hely» is, és a budapesti Ügyvédi Kamara elnöke is nyilatkozatot adott. «Iltékes hely» egyes ügyvédek visszaéléseivel indokolja a »zárt kapu politikáját», és állítja, hogy »a védőügyvéd továbbra is megkapja az előírt felvilágosításokat a segédhivatalban, mindössze annyi a változás, hogy az előadó rendőrségi nyomozás stádiumában az ügy érdemi részé-

ről csak külön engedély alapján adhat tájékoztatást az ügyvédeknek.» A nyilatkozat szerint «a rendelkezésből semmi hátrány sem származik a védelemre, amelynek munkája *tulajdonképpen* különben is csak az ügyész-ségen kezdődik.»

A budapesti Ügyvédi Kamara elnöke pedig az ügyvédi jogok védelmében azt a modus vivendit javasolja, hogy a gazdasági rendőrség hivatalvezetője adja meg az ügyvédeknek a szükséges felvilágosítást.

«Iltékes hely» nyilatkozatával szemben, újból utalunk az Ürt. és Bp. mult alkalommal már idézett szakaszaira, ame-

lyek a védelem lehetőségét a bűnvádi eljárás nyomozati szakára is biztosítják. Ezek a törvényhelyek hatályban vannak, rendelkezéseik a törvények végrehajtására hivatott hatóságok által, hivatalos hatáskörben, még csak vita tárgyává sem tehetők. Márpedig gúnynak hangzik a védelem lehetőségéről beszélni oly alapon, hogy az ügyvéd a segédhivatalba bemehet és ott megtudhatja, beérkezett-e vagy kiment-e az akta, — mert egy segédhivatali tájékoztatókönyvből más ki nem derülhet. A rendőrhatalóság vezetője által megadandó engedély pedig feltételezi annak a rej-

télynek a megoldását, hogyan kérhet valaki engedélyt oly hivatal vezetőjétől, amelynek az ajtaján nem engedik be. Bárki megítélésére bizzuk annak az álláspontnak a logikai értékét, amely szerint a segédhivatali, illetve a hivatalvezetőtől telepátikus úton beszerezhető engedély alapján történő értesítések rendszeréből valóban »semmi hátrány sem származik a védelemre.«

A nyilatkozatban foglalt álláspont egyébként annak utolsó mondatában csúcsosodik ki, amely szerint »a védelem munkája tulajdonképpen az ügyészségen kezdődik«. Bár amúgyis nehezen tudnánk distingválni a tulajdonképpeni és nemtulajdonképpeni védelem közt, úgy gondoljuk, hogy ez a megállapítás mind a tulajdonképpeni, mind a nemtulajdonképpeni védelem szempontjából téves, mert a nyomozat a rendőrség eljárásával veszi kezdetét, a Bp. ismételten hivatkozott rendelkezése pedig minden különbségtétel nélkül már a nyomozás szakára adja meg a védelem lehetőségét.

De nem csatlakozhatunk a Kamara érdemes elnökének álláspontjához sem. Vannak kérdések, amelyek *modus vivendi* meg nem oldhatók. Az ügyvédségnek a védelem jogait, tehát közérdeket — és a törvényt — sértő hatósági rendelkezéssel szemben csak egy fajta állásfoglalás lehet: hajthatatlanság. Itt alkunak helye nincs. A javasolt *modus vivendi* egyébként keresztülvihetetlen, nyilván a hivatalvezető a g. r. legelfoglaltabb embere, bizonyára a legfontosabb ügyek revideálásával van túltöltve megterhelve. Azt kívánni tőle, hogy az ügyvéd jelentkezésére hatóságának bármely ügyét áttanulmányozza, lehetetlenség. Naponta legfeljebb egy két ügyben adhatna felvilágosítást a sokszáz ügy közül. Ezzel pedig a sérelem — a többi ügy érdekeltjeivel szemben — még csak kiéleződne.

Igy *modus vivendi* helyett kénytelenek vagyunk újból a törvény világos rendelkezésének maradéktalan betartását kívánni. Sz. Zs.

A szegedi Ítéltábla gyakorlata a háborús eseményekkel kapcsolatos állatperekben*

(1)

A háborús események folytán gazdaságát csőrélt egyes hasznos háziállatok kiadása iránti perekben a bíróságoknak a vonatkozó rendeletek (7680/1945. M. E., 5550/1946. M. E.) előírásai értelmében az összes körülmények mérlegelése mellett mindkét fél érdekeinek a méltányosság szerint való figyelembevételével kell határozniok.

Ennélfogva, továbbá figyelemmel arra is, hogy az említett rendeleteknek több, az általános magánjogunk szabályaitól eltérő rendelkezése is van,

a vonatkozó bírói gyakorlatnak — ha csak részben is — de mielőbb történő összegyűjtése indokolt.

1. Ha előbb felperes, utóbb alperes válik az állatnak a 7680/1945. M. E. számú rendelet 2. §-a szerinti jóhiszemű birtokosává, nem lehet szó két jóhiszemű birtokos birtokjogának összeütközéséről, mert felperes még az alperes birtokszerezése előtt elvesztette a birtokot és a birtokból kiesett felperes csak akkor volna jogosult alperessel szemben elvesztett birtokjogának visszaszerzése végett fellépni, ha a birtokából tilos önhatalommal az alperes maga fosztotta volna meg, vagy ha általában birtokszerezése nélkülözne a jóhiszeműséget.

Az irányadó tényállás szerint felperesnek az orosz megszállás előtti időben három ló képezte tulajdonát, melyek közül 2 lovat már előzőleg, egy lovat pedig később vittek el tőle az orosz katonák és helyébe a kereseti lovat hagyták. Nem sok idő múltán az orosz katonák ezt a lovat is elvitték a felperestől és az alperesnek adták oda, akitől előzőleg már kettő darab, tulajdonát képezett lovat vittek el ugyancsak orosz katonai alakulat emberei. Ez a ló, melyet az orosz katonák a fentebb megállapított módon alperesnél hagytak, azonos a kereseti lóval.

Az elsőbíróság azt a jogi következtetést vonta le, hogy — a vonatkozó rendeletek alkalmazhatóságának hiányában, minthogy azok csak a tulajdonosnak adnak keresetiségi jogot, — az általános magánjog sza-

* 1946. január 1.-ől 1946. július 31.-ig megnevezett időtér. Tartalommutató a bef. közlemény végén.

bályainak alapulvétele mellett kell eljárnia,

az adott esetben peres felek egyaránt jóhiszeműek és a birtokláshoz jogcímük is egyenlően erős, így a ténylegesen birtokló alperesé az elsőbbség.

A fellebezési bíróság jogi álláspontja szerint azonban — eltérően az elsőbíróságtól — felperest, mint korábbi szerzőt, erősebb birtok illeti, ezért az elsőbíróság ítéletét megváltoztatta, a peres ló kiadására kötelezte alperest.

Alperes felülvizsgálati kérelmében anyagi jogszabálysértést panaszol azért, mert a fellebezési bíróság helytelen ténybeli és jogi következtetéssel állapította meg felperes erősebb birtokjogát.

Ez a felülvizsgálati panasz alapos.

A nem vitás tényállás szerint mindkét peres fél úgy jutott a kereseti lóhoz, hogy azt saját, elvitt lovaik helyébe kárpótlásként hagyták náluk az orosz katonák, tehát birtokszerezésük azonos tényen alapszik, az jóhiszemű és egyenlő erejű.

Felperes azonban, midőn az oroszok tőle a kereseti lovat elvitték, birtokjogát elvesztette, mégpedig ugyanazon tényező közrehatása folytán, amely tényező őt előzőleg birtokhoz juttatta, míg az alperes azóta is birtokban van. Az ítéltábla jogi álláspontja szerint jelen esetben a fent kiemelték értelmében nem lehet szó két jóhiszemű birtokos birtokjogának összeütközéséről s minthogy a fent kiemelt esetek egyike sem forog fenn, mert alperes ugyanolyan körülmények között szerezte meg a kereseti lovat, mint annak idején felperes és birtokának elvesztésében az alperesnek semmi szerepe sem volt, ezért az ítéltábla a fellebezési bíróság ítéletét megváltoztatta, felperest keresetével elutasította.

(P. III. 90/1946—8., 1946. VI. 15.)

2. A 7680/1945. M. E. számú rendelet a háborús események következtében uratlanná vált hasznos háziállatok tulajdonának megszerzésére különleges elbirtoklási szabályt állít fel. A gazdátlan állat birtokba ejtése egymagában nem eredményez tulajdonjogot, csak a háború után és saját érdekében gyakorolt birtoklás (mivel szemben a tulajdonjogi igény a rendelet 3. §-ában felzett időpontig érvényesíthető).

A 7680/1945. M. E. számú rendelet csak a tulajdonosnak ad jogot arra,

hogy a háborús események következtében elvesztett hasznos háziállatát még a jóhiszemű tényleges birtokostól is visszaigényelhesse, de a tulajdonjog-címet nélkülöző korábbi pusztai birtokbántartót ilyen keresetösségi joggal nem ruházta fel

Viszont az általános magánjogi szabályok értelmében a birtokból kiesett személy az új birtokossal szemben csak akkor léphet fel sikerrel, ha birtokától tilos önhatálommal az új birtokos fosztotta meg, illetve általában, ha az új birtokost rosszhiszemű birtokosnak lehet minősíteni.

Az irányadó tényállás szerint 1944. év őszén a visszavonuló Magyar hadsereg M. községet fogatok szolgáltatására kötelezte. Felperes által adott fogatot fia hajtotta s lőszert szállítottak, U. község határában ellenséges tűzbe kerültek. Megkísérelték a tűzből való kikerülést, azonban a fogatok elakadtak, fia kocsit, lovakat otthagya, mentette életét. Később a kocsit és lovakat hiába keresték. A károsultak elpanaszolták a velük történeteket egy magyar szakaszvezetőnek, aki azt mondta nekik, köztük felperes fiának is, hogy abban az istállóban keressenek maguknak lovat, ahova a gazdátlan lovakat összegyűjtötték, ha ott akad olyan ló, melynek nincs tulajdonosa.

Felperes fia szerzett, illetve kapott az említett istállóból 2 gazdátlan lovat s azzal indult vissza M. községbe. Útközben azonban orosz katonai alakulat az egyik lovat felperes fiától igénybevette, minek következtében az csak egy lóval tért haza.

Megállapítást nyert, hogy a felperes fia által hozott ló, melyet haza is vitt és napokon keresztül istállójában volt, azonos I. r. alperes birtokában lévő perbeni lóval. Ugyanis miután felperes fia visszaérkezett, M. községben napokon keresztül folytak a lócsérék és lószerezések. Felperes K. I. tanu útján még másik 2 lovat is szerzett, de az oroszok ezeket is és a perbeni lovat is igénybe vették, végül összesen 1 lóva maradt felperesnek, melyet ugyancsak az orosz katonák hagytak vissza elvitt lóva helyett.

Később felperes látta a perbeni lovat I. r. alperes birtokában, azonban azt nem követelte. Néhány hó multával felperes a részére visszahagyott lovat eladta s a vételáron egy 3 éves lovat vásárolt, mely jelenleg is nála van.

Elsőrendű alperesnek 2 lovat a megszálló katonaság igénybevette ellenszolgáltatás nélkül, a perbeni lovat I. r. alperes II. r. alperestől kapta s arra a 7680/1945. M. E. számú rendelet alapján járlat-levelet is szerzett.

II. r. alpereshez a perbeni ló az általános lószerezések közepette került elvitt lovai helyébe. Később II. r. alperes a lóról lemondva, azt átengedte I. r. alperesnek azért, hogy a közmunka alól szabaduljon, minek folytán a községi előjáróság II. r. alperest a közmunka alól mentesítette is.

Az elsőbíróság felperes keresetét alaptalannak találta, ugyanis álláspontja szerint a perbeni ló a háborús események következtében vált uratlanná és mint uratlan állatot vette birtokba felperes. Ámde a ló ugyanazon háborús események következtében kikerült az ő birtokából s ismét uratlanná vált s mint ugyancsak gazdátlan állatot vette birtokába a II. alperes, illetve az ő jogán I. r. alperes.

Uratlan dolog tulajdonjogát nem az szerzi meg, aki azt birtokba ejti, hanem az, aki felette birtokot, vagyis saját érdekében tényleges hatalmat szerez, már pedig jelen esetben felperes tényleges hatalmat a ló felett nem szerzett, mert a vismajor következtében megszerzett ló birtokát ugyanazon vis major hatása alatt, igen rövid idő alatt elvesztette. Ennek következtében korábbi birtoklása alapján felperes csak azon esetben támaszthatna jogos igényt a perbeni ló kiadása és birtokbabocsátásairánt az alperessel szemben, ha és amennyiben az alperesek fosztották volna meg a birtoklástól, minthogy azonban erről nincs szó, alperesekkel szemben a ló kiadását sikerrel nem a korábbi birtoklás, hanem tulajdonjog alapján lehet kérni. Felperes azonban tulajdonjogot sem szerzett, így keresete alapot nélkülöz.

A fellebezési bíróság a fellebezésben felhozottakkal szemben a kereset alaptalanságát megállapító elsőbírói jogi okfejtést az alábbiak szerint magáévá tette.

Az elfogadott tényállás szerint felperes a hadműveletek következtében, tehát el nem hárítható háborús erőhatalom folytán eltűnt lovai helyett akként szerezte a peres lovat, hogy azt katonai engedéllyel a hadművelési területen összegyűjtött

gazdátlan lovak közül kiválasztva magával vitte, tulajdonszerzési szándékkal birtokba vette, s birtokolta is mindaddig, míg tőle az orosz katonák igénybe nem vették, tehát amíg újabb háborús erőhatalom következtében azt is el nem veszítette. II. r. alperes viszont úgy jutott a peres lóhoz, hogy miután az orosz katonaság 2 lovat és egy csikóját elvitte, az oroszok által csökönysége miatt visszahagyott peres lovat azok engedélyével és felszólításukra megfogta, s tulajdonszerzési szándékkal birtokba vette.

I. r. alperes pedig, aki 2 ló erejéig ugyancsak háborús kárt szenvedett, II. r. alperes átruházása folytán mint jogutód tartja jelenleg is birtokában a peres lovat.

Kétségtelen, hogy a peres lóra tulajdonjogot egyik peres fél sem szerzett és kétségen felül áll az is, hogy mindhárom hadikárosult peres fél jóhiszemű birtokosnak tekintendő és perbeli állásukat nézve, egyik fél birtokjoga sem minősíthető erősebb szerzésen alapuló birtokjognak.

Mivel pedig felperes a peres lóra tulajdonjogot nem szerzett, csak tényleges birtokot, nincs semmi lehetősége arra, hogy II. r. alperessel, illetve jogutódjával az I. r. alperessel szemben sikerrel igényelhesse a peres ló birtokát, mert tényleges birtokától öt újabb háborús erőhatalom fosztotta meg, nem pedig az alperesek, akik ugyanolyan körülmények között jutottak a peres lóhoz, mint annakidején a felperes, tehát ugyanolyan jóhiszemű birtoklásba kerültek, mint amilyenben ő volt birtokának elvesztése előtt.

Ennélfogva, valamint a fent kiemeltkéhez képest az ítélőtábla mint fellebbezési bíróság az elsőbírói végítéletét helybenhagyta.

(P. III. 126/1946—13. 1946. V. 4.)

3. Az állat 7680/1945. M. E. számú rendelet 2. §-a szerinti birtokosa (felperes) az állat megtartása esetén ráháruló és mérlegelés szerint kedvezőlennek talált körülmények miatt birtoklási szándékáról a későbbi birtokos (alperes) javára véglegesen lemondott. Ennélfogva a hivatkozott rendelet vonatkozó rendelkezései alapján az állat kiadása iránt igényt nem támaszthat

Az irányadó tényállás: a per tárgyát képező lovat átvonuló orosz csapatok hagyták vissza felperes tanyájában. Felperes nem kívánta

a lovat birtokba venni, mert nem volt istállója, nem kívánt a leromlott ló gyógykezelésével s gondozásával bajlódni. Felhívta szomszédját, alperest, hogyha kell neki, vigye el a lovat, mert öneki nincs szüksége rá s ha alperes nem vinné el, úgy kihajtja a lovat a tanyájából. Alperes a lovat átvéve, hazavitte s megígérte akkor, hogy felperes földjét is felszántja majd, illetve a szántásnál a lóval segít. Ezt később teljesítette is.

Az elsőbíróság álláspontja szerint felperes nem használatra adta át alperesnek a lovat, hanem a ló birtokbavételéről lemondott, s a ló birtokát alperesnek engedte át. A birtokbavétel alperes részéről meg is történt. Felperes maga vallotta, hogy az otthagytott lóval nem tudott mit kezdeni, ezért engedte azt át minden megegyezés és jogfenntartás nélkül. A pert azért indította meg, mivel hallotta, hogy a ló kormányrendelet értelmében azé, aki azt kapta.

Abban az időben, mikor felperes tanyájában orosz katonák visszahagyták a lovat, könnyű volt ilyen visszahagyott állatok birtoka igen bizonytalan volt, úgy, hogy nem tekinthető kizsákmányoló jogügyletnek az, miszerint felperes a ló birtokbavételéről lemondott s azt alperesnek engedte át.

Mivel felperes fentiek szerint a ló birtokbavételéről lemondott, s azt alperes részére engedte át, a 7680/1945. M. E. számú rendelet szerinti jogvédelem az alperest illeti meg. Így az elsőbíróság felperest keresetével elutasította.

A fellebbezési bíróság az elsőbíróság végítéletét indokai alapján hagyta helyben, figyelemmel még arra is, hogy felperes alpereshez intézett azon üzenetéből következően, hogy jöjjön a lóért, ha kell neki, mert ő istálló hiányában nem tud vele mit csinálni, továbbá alpereshez intézett azon kijelentéséből, ha akarja, vigye a lovat, mert ő elzavarja, — csupán fizikai kapcsolatba került a lóval oly módon, hogy azt idegen katonák az udvarában hagyták.

Felperes részéről hiányozván a birtoklási akarat, birtokjogot nem szerzett. Az említett fizikai kapcsolatot felperes jogi kapcsolattá nem változtatta, mert a lovat saját nevében maga számára birtokba nem vette,

ennél fogva nem léphet fel sikerrel felperes a nála erősebb joggal ren-

delkező, saját nevében birtokló s birtokjogot szerzett alperessel szemben.

Ilyen tényállás és jogi következtetés után a fellebbezési bíróság figyelmen kívül hagyta felperes azon érvelését, hogy az ügylet kizsákmányoló ügylet, mert megállapítása szerint felek között jogügylet egyáltalán nem, hanem csupán felperes részéről alpereshez intézett szívességi felhívás forog fenn, melyből pedig felperes a maga részére jogszerű igényt nem származtathat.

A felülvizsgálati kérelemben felperes az alsóbíróságok részéről jogszabálysértést és a tények helytelen mérlegelését panaszolta lényegében azért, mert a bizonyítékok szerint a lovat ő ténylegesen birtokba vette s nem nyert bizonyítást az, hogy a lovat ingyenesen s véglegesen alperes birtokába bocsátotta volna, s hogy visszakövetelési jogáról lemondott volna.

Az irányadó tényállás mellett az ítélőtábla álláspontja szerint kétségtelen, hogyha felperes a lónak a tanyáján történt hagyásával birtokába is került, a ló megtartása esetén ráharamló és mérlegelése szerint kedvezőtlennek talált körülmények miatt birtoklási szándékáról az alperes javára véglegesen lemondott és az alperes által a lemondás fejében egyoldalúlag felajánlott némi ellenszolgáltatás felajánlását és teljesítését tudomásul vette, illetve elfogadta, s hogy emiatt a lóra a kereseti jogcímen igényt már nem támaszthat.

Mint hogy ezek szerint az ítélőtábla a sérelmezett alsóbírósági ítéletekben a tények helytelen mérlegelésén alapuló jogszabálysértést nem észlelt, a felperes alaptalan felülvizsgálati kérelmét elutasította.

(P. III. 243/1946—11. 1946. VI.22)

4. A háborús események folytán gazdátlanra vált ló birtokát megszerzett felperes saját elhatározásából adta ki a lovat birtokából s a ló birtokát alperes nem önhatalmúlag, hanem hatósági intézkedésre s nem is a felperestől, hanem a községtől szerezte meg, így felperes az ő tulajdonát soha nem képezett ló kiadását alperestől nem igényelheti birtok alapján.

A megállapított és irányadó tényállás szerint: felperes lovát az orosz katonák 1944. év őszén elvitték és helyette visszahagyták felperesnek a perbeni lovat. Később felperes

ezt a lovat elcsereelte K. L. b.-i lakos birtokában lévő azzal a lóval, melyet az orosz katonák ugyancsak saját elvitt lova helyett hagytak vissza részére.

A cserét követően B. község K. L.-től a cserébe kapott perbeli lovat elvette és alperesnek juttatta.

Kevéssel utóbb B. község felperestől is elvette azt a lovat, melyet K. L.-től, a perbeli lóért cserébe kapott.

Felperes keresetében a perbeni ló kiadására kérte alperest kötelezni, mert a perbeni lovat saját elvitt lova ellenében hagyták vissza részére az orosz katonák.

Az elsőbíróság felperes keresetét alaptalannak találta, mert álláspontja szerint a felperes K. L.-el létesített csereügylet következtében a perbeni lóról és ennek a 7680/1945. M. E. sz. rendeletre alapítható birtoklásáról lemondott. A csere ügylet következtében ugyanis a perbeni lóra már csak K. L. támaszthatna igényt, míg felperes csupán arra a lóra, melyet a perbeni ló helyett K. L.-től kapott.

Megállapítást nyert az is, hogy a szóbanforgó csereügylet nem volt ideiglenes csere s a per tárgyát képező lóval kapcsolatosan szó sem volt a felperes által állított kölcsönös használatról, felperes minden feltétel és korlátozás nélkül, valószínű csereügyletet létesített.

Az ítélőtábla, mint fellebbezési bíróság magáévá tette az elsőbíróság jogi álláspontját is és a fent kiemelt indokból az elsőbíróság végítéletét helybenhagyta.

(P. III. 233/1946—8. 1946. V. 10.)

5. Az állatnak a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a szerinti (jöhíszemű) birtokosával szemben az állatnak későbbi jöhíszeműnek nem tekinthető birtokosa védelemben nem részesülhet.

Az irányadó tényállás: felperes lovát az orosz katonák ellenszolgáltatás nélkül elvitték és helyette utóbb az orosz katonai parancsnokságtól, a per tárgyát képező ponilovat kapta.

Tényként nyert megállapítást, hogy később O. I., R. M. és P. A., aki alperesnek gyermeke, valami orosz írást mutatva, erőszakkal szedték össze az orosz katonák által visszahagyott lovakat. E célból felperesnél is megjelentek és felperes tiltakozása ellenére elvitték tőle a ponilovat.

Az elsőbíróság álláspontja szerint a perbeni lónak ilyen körülmények között történt elvétele és elvitele jogellenes — alperes a szerzés jogellenes módjáról tudomással bírt — vagy legalább is a legkisebb gondosság mellett tudomással bírhatott, mert hiszen a ló elvételében és elvitelében saját gyermeke tevőleges szerepet játszott.

Márpedig a felperes jóhiszemű szerzése és jóhiszemű birtoklása mellett és ezzel szemben alperes rosszhiszemű szerzése és rosszhiszemű birtoklása védelmében nem részesülhet.

Az elsőbíróság álláspontja szerint tehát alperes jogszerűen még megtérítésre sem támaszthat igényt és pedig sem azon az alapon, hogy a lóért ellenértéket adott, sem méltányosságra alapítottan.

A fellebbezési bíróság úgy találta, hogy a peradatok helyes mérlegelése mellett nem sértett jogszabályt az elsőbíróság, amikor megállapította, hogy a lónak felperestől való elvitele jogellenes volt, s hogy az alperes jóhiszemű birtokosnak nem tekinthető, mert a ló erőszakos elvitelében a vele vérségi kapcsolatban lévő P. A. is tevékenyen részt vett.

Mivel jelen esetben a jóhiszemű birtokos igénye áll szemben a rosszhiszemű birtokos igényével, aki mint ilyen a jóhiszemű felperes birtokossal szemben jogvédelemben nem részesülhet, a fellebbezési bíróság az elsőbíróság helyes jogi okfejtéssel hozott alperest a perbeni ló kiadására kötelező végítéletét helybenhagyta.

(P. III. 432/1945—13. 1946. III. 9.)

6. I. A termelési bizottságok a 22.500/1945. M. E. sz. r. 2. §-a értelmében a mezőgazdasági termelésben szükséges igaerők szétosztását a kölcsönösség és megtérítési kötelezettség elve alapján intézhetik, minek folytán használatra lovakat adhatnak a termelési időre korlátozottan, igaerővel nem rendelkező mezőgazdáknak.

II. Alperesnek a bizottságtól termelési érdekből kölcsön kapott lóra saját és bérelt földjének megműveléséhez közérdekből és méltányosság alapján a folyó gazdasági év végéig igénye lehet.

III. Felperesnek a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 2. §. szerinti birtokjoga a kereseti lóhoz, annak a termelési

érdekből a termelési bizottság által alperes részére használatra történt kiadással nem szűnt meg, sőt a 22.500/1945. M. E. sz. rendelettel szabályozott térítési igénnyel bővült.

IV. Alperes a lóra tulajdonjogot nem szerzett, mert azt az a tény, hogy a lovat a termelési bizottságtól csak használatra kapta, már önmagában véve kizárja.

Az irányadó tényállás: felperes az 1944. évi harcok alkalmával elvitt saját lovai helyébe másik két lovat kapott az orosz katonáktól. E két ló közül egyet az n.-i nemzeti bizottságból alakult ú. n. ötösbizottság elvett és alperesnek juttatott termelési érdekből. A ló alperesnek ma is birtokában van.

Felperes a ló kiadása iránt indított keresetet.

A perben elsőfokon eljáró törvényszék, illetve az ítélőtábla, mint fellebbezési bíróság, annak megállapítása mellett, hogy az n.-i nemzeti bizottságból alakult ú. n. ötösbizottság, mely az átvonult harcok után a mezőgazdasági termelés megszervezését intézte, a később rendeletileg is szabályozott és a 22.500/1945. M. E. sz. rendeletben kiépített termelési bizottságnak megfelelő tevékenységet fejtett ki és így jogköre a termelési bizottságéval lehet azonos.

A fenti indokok alapján a felperes kereseti igényét alaposnak találta, annak helyt adott, illetve az elsőbíróság ítéletét helybenhagyta azzal, hogy a teljesítési időt — éppen a rendkívüli időkben indokolt és a 22.500/1945. M. E. sz. rendelettel védett közérdekből — a f. gazdasági év végében állapította meg.

(P. III. 455/1946. 1946. VII. 19.)
(Folyt. köv.)

Összeállította: Dr. Szilbereky Jenő
i. t. tanácsjegyző

Az Itélőtáblák döntőbizottsági gyakorlatából (7590/1945. M. E. rendelet)

Zsidóra hátrányos intézkedést tartalmazó jogszabály.

57. A tényállás szerint 1940. évben Kiskunfélegyháza polgármestere csak a zsidó iparúzóktól követelte állampolgárságuk igazolását, ezért szólította fel arra az igénylőt is,

A közigazgatási iratokból megállapítja az ítélőtábla, hogy az igénylő bemutatta a születési anyakönyvi kivonatát, amely szerint 1912. július 25-én született Kiskunfélegyházán. A polgármester ennek ellenére megvonta az iparigazolványát azon a címen, hogy az állampolgárságát nem igazolta, holott az 1879: L. t.-c. 19. §-a értelmében vélelmeznie kellett volna az igénylő magyar állampolgárságát, és ettől eltekintve egyedül a magyar állampolgárság hiánya nem is volt akadály a iparúzésnek. (1922: XII. t.-c. 2. és 3. §§.)

Nyilvánvaló tehát, hogy az igénylő a zsidóellenes intézkedések okozta helyzet miatt vesztette el az iparigazolványát. Ennek lett azután az a további következménye, hogy az üzlethelyiségét igénybevevették.

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a értelmében tehát az igénylő visszakövetelheti, — és pedig egészben — az üzlethelyiségét.

Bp. Tábla P. X. 1364/1946. —
1946. június 14.

Jegyzet. Az ítélőtábla tudunkkal ezuttal először minősít a R. szempontjából zsidóellenesnek oly intézkedést, amely nem alapult *deklaráltan* zsidóellenes jogszabályon. L. a hasonló tényállást tárgyzó 15. esetet (7—8. szám) és az ahhoz fűzött jegyzetet.

Méltányosság.

58. Méltányossági alapon az igénylő és a használó közt az üzlethelyiségnek megosztására, vagy a visszabocsátás mellőzésére, a rendelet 3. §-ának (2) bekezdése csak akkor ad módot, ha (az itt jelentőséggel nem bíró a) pont esetén kívül) a használónak csak a visszabocsátani kért üzlethelyisége van, az igénylőnek pedig más az üzlet folytatására alkalmas üzlethelyiség is rendelkezésre áll.

Nem ez az eset akkor, amikor az igénylőnek nem más üzlethelyisége van, hanem a régi üzlethelyiségének egy része áll rendelkezésére, akár azért, mert már visszakapta régi üzlethelyiségének egy részét, akár, mert csak egy részét vesztette el. Más magyarázat ellenkeznék a rendelet 1. §-ának általános rendelkezésével és a 3. §. második bekezdésének erősen kivételes jellegével, mert minden esetben módot adna arra, hogy a döntőbizottság ne az egész

üzlethelyiséget juttassa vissza, hanem annak csak egy kisebb — az üzlet folytatását lehetővé tevő — részét.

A feleknek egyező, illetve az igénylőnek a használó által nem tagadott előadásából megállapítja az ítéltábla, hogy az igénylőnek birtokában volt eredetileg az utcai üzlethelyisége is és ezzel kapcsolatban voltak még udvari helyiségei is. Ezek közül csak az utcai helyiséget vesztette el, az udvari helyiségei megmaradtak. Másszóval az egységes »üzlethelyiségnek« csak egy része veszett el, más része a birtokában maradt.

Ilyen tényállás mellett — az előadottak szerint — nem lehet alkalmazni a rendelet 3. §-ának második bekezdését és nem lehet mérlegelni a méltányossági szempontokat.

Bp. Tábla P. X. 1364/1946. — 1946. június 14.

59. »A kihallgatott tanuk vallomása alapján az ítéltábla — a döntőbizottsággal egybehangzóan — tényként állapítja meg, hogy az igénylőnek az üzlethelyiségből való eltávolítása a használó kívánságára és az ő elhelyezése érdekében történt.

Ennek következtében az ítéltábla nem tartotta a méltányossággal összeegyeztethetőnek, hogy a használót — a 7590/rendelet 3. §. 2. bekezdésének b) pontjában írt eset meglétében is — meghagyja az üzlethelyiség birtokában. Ezért nem is vizsgálta tovább és nem állapított meg tényállást a tekintetben, vajjon a M.-útja 59. sz. házban levő üzlethelyiség az igénylőnek vagy a férjének a bérleménye volt-e.

Bp. Tábla P. X. 912/1946. — 1946. július 12.

Albérlet fogalma.

60. »A 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának első bekezdése alapján az üzlethelyiség visszabocsátása iránti igénytel a tulajdonos, haszonélvező, bérlo és haszonbérlo léphet fel. Az igénylo a maga felépési jogosultságát a néhai férjének bérlo — illetve a rendelet 3. §-ának ötödik bekezdésében foglalt, az albérlo igénylési jogát kizáró rendelkezésre

figyelemmel »föbérlo« — minőségére alapítja. A bérlo minőségét azonban kizárólag az olyan szerződés alapján lehet megállapítani, amelyet a helyiség használója a háztulajdonossal, esetleg a haszonélvezővel közvetlenül olyképpen köt, hogy annak alapján a helyiséget használó személy — a bérlo — minden más személy közbeiktatása nélkül közvetlenül a tulajdonossal (haszonélvezővel) lép jogviszonyba; mint bérbeadóval. Ennek a joghelyzetnek a következményeit vonja le a rendelet 3. §-ának utolsó bekezdése annak a kimondásával, hogy az, aki az üzlethelyiségnek albérloje volt, az üzlethelyiség visszabocsátását nem igényelheti, — értve »albérlo« alatt a közönséges szóhasználatnak megfelelően azt a személyt, aki a háztulajdonossal (haszonélvezővel) közvetlenül szerződő (fö)bérlovel kötött további megállapodás alapján használja az üzlethelyiséget.

Bp. Tábla P. X. 43/1946. — 1946. július 15.

Áru megszerzésének közvetlensége.

61. »Az igénylo ellen a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján indított eljárásban üzlethelyiséget nem, hanem csupán árut — egy traktort követelt vissza (tartozékaival együtt)

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a értelmében üzlethelyiség és a vele együtt átengedett berendezési (felszerelési) tárgyak, áru (anyag) készlet visszabocsátását lehet igényelni az üzlethelyiség használójától. A 7. §. értelmében az üzleti berendezés (felszerelés), áru- vagy anyagkészlet visszabocsátását, avagy értékének megtérítését attól is lehet igényelni a) aki azt nem az üzlethelyiséggel együtt szerezte meg, vagy b) akitől az igénylo az üzlethelyiség visszabocsátását nem kéri. Mindkét esetben azonban a használónak olyan személynek kell lennie, aki a berendezést (felszerelést), illetőleg áru, vagy anyagkészletet az igénylőtől szerezte meg, vagy ahhoz hatósági intézkedés folytán az igénylőtől való elvonás után közvetlenül jutott, vagy pedig az ilyen használónak házastársa, lemenője, vagy örököse.

Az igénylo a kérelmében azt adta elő, hogy a traktor férje üzemének

az árukészletéhez tartozott, és használó azt férjének a Gestapo által történt elhurcolása után az üzem vezetésével a németek által megbízott P. I.-tól vette át azzal a megállapodással, hogy azt forma szerint megvásárolja 5000 pengőért, de kötelezte magát, hogyha az igénylo férjével utóbb nem tud megállapodni, akkor köteles lesz a traktort visszaszolgáltatni. Előadta az igénylo, hogy P. I.-t sem ő, sem a férje nem bízta meg az üzem vezetésével, illetve azzal, hogy nevükben és terhükre valamiféle ügyletet kössön.

A visszakövetelt traktort tehát — az igénylo saját előadása szerint — a használó nem közvetlenül az igénylőtől, illetve férjétől szerezte meg, aki helyett az igénylo fellép; a traktorhoz nem is hatósági intézkedés folytán az igénylo férjétől való elvonás után közvetlenül jutott, hanem azt P. I.-tól, a németek által megbízott üzemvezetőtől szerezte meg. Az igénylőtől közvetlenül szerző tehát P. I., s a használó nem állította, hogy P. I.-nak a használó lemenője, vagy örököse. (Házatartás viszonyról nem lehet szó.)

Ezek szerint az igénylőhöz a traktor nem a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 7. §-ában meghatározott közvetlen úton jutott, ugyanezen rendelethez értelmében pedig erre az eljárásra csak az ilyen közvetlenül szerzett árukészlet visszakövetelése tartozik. Fennáll tehát a Pp. 180. §-ának 1. pontjában meghatározott pergátló körülménynek megfelelő és azzal azonosnak tekinthető körülmény. A 7590/1945. M. E. sz. rendelet 15. §-a értelmében az ítéltábla a fellebezésnél a Pp. megfelelő alkalmazásával intézi el, ezért az eljárást az említett hivatalból is figyelembe veendő ok miatt — az elsőfokú érdemi határozat hatályon kívül helyezésével — meg kellett szüntetni.

Bp. Tábla P. X. 2052/1946. — 1946. július 12.

Jegyzet. A határozat nem meggyőző. A »közvetlenséget« még nem szünteti meg, hogy használó traktort a németek által az üzletbe beültetett »üzemvezetőtől« szerezte. Az üzemvezető nem saját számlájára hanem mint hatósági intézkedéssel beültetett kereskedelmi meghatalmazott kötötte az ügyletet, ő maga »első szerzőnek« nem tekinthető.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isáák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szabó Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent István József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:
Egy óra F 13—
Negyedévre... F 36-50

Ügyvédeknek,
közjegyzőknek és
közalkalmazottaknak:
Egy óra F 8—
Negyedévre... F 22—
Egyes szám ára F 6-50

Megjelenik
havonta kétszer

TARTALOM: A Magyar Jogászegylet valorizációs ankétja. — *Szemle*

A Magyar Jogászegylet valorizációs ankétja

A Magyar Jogászegylet 1946 szept. 13-án kezdődő és négy ülésen tartó vitát rendezett a valorizáció kérdéséről. A vitát Beck Salamon dr. előadása vezette be, amelyet előző számunkban már közöltünk. Ezt követően az értekezlet albizottságot küldött ki avégből, hogy az a vita során elhangzó jogszabályalkotási vagy más természetű gyakorlati javaslatokat összegyűjtse és feldolgozza, hogy a Magyar Jogászegylet a valorizáció kérdésében konkrét javaslatokkal léphessen az illetékes tényezők elé. Az albizottság tagjaivá dr. Beck Salamont, dr. Móra Mihályt, dr. Ruhmann Emilt, dr. Villányi Pált és dr. Vincenti Gusztávot választották meg.

Az ezután megindult vitában elhangzott felszólalásokat — összevonva — az alábbiakban közöljük.

Dr. Alföldy Dezső: A pengőnek különösen a két utóbbi évben történt példátlan, a teljes értéktelenedésig menő értékcsökkenése és a forint bevezetése folytán a bíróságok ismét a valorizáció kérdései előtt állanak.

Ma annyiban könnyebb a helyzet mint annak idején a korona romlásánál volt, mert az 1928: XII. tc. ma, a követendő bírói gyakorlat tekin-

tetében becses útmutatásul szolgálhat, — bár maga ez a törvény a pengőre való átértékelésre vonatkozott, s így már elavult.

A bíróságok csak helyesen járnak el, ha az 1928: XII. tc.-ben foglalt jogelveket alkalmazzák, — természetesen oly módon, hogy az megfeleljen a mai életviszonyoknak s a mai jogfelfogásnak.

Addig is, míg a valorizáció kérdését törvény nem szabályozza, a bíróságnak módjában áll az 1928: XII. tc.-nek a múlt tapasztalatai szerint jól bevált szabályait útmutatónak tekinteni és ha arra okot lát, — az 1928: XII. tc.-ben foglaltaktól bizonyos tekintetben eltérő szabályozást is fejleszthet ki.

Én nem látom sürgős szükségét annak, hogy a forint-valuta bevezetésére való tekintettel a valorizációt mielőbb törvény szabályozza.

Jobb, ha a bírói gyakorlatra bízuk egyelőre a valorizáció kérdéseinek megoldását, mivel a bírói gyakorlat jobban alkalmazkodik az élet igényeihez, s a sűrűen felmerülő jogesetekből tisztábban látja az ide vonatkozó problémákat. Az 1928: XII. tc.-ket megelőző bírói gyakorlat kialakulása is ezt bizonyítja. Jobb lenne tehát a

**Mellékelve: Magánjogi döntvénytár
Hiteljogi döntvénytár**

gazdasági élet kialakulását egy ideig bevárni, hogy tisztábban lássuk a valorizáció lehetőségeit és problémáit. Szó lehet azonban arról, hogy, mielőbb törvény intézkedjék oly esetekről, amikor a valorizáció ki van zárva.

Az 1928: XII. tc.-ben lefektetett elvek alkalmazásánál szem előtt kell továbbá tartani, hogy a forintba való ártértékelésnél legfeljebb annyira lehet menni, mint az említett törvény ment. Az 1928: XII. tc. jelentse az ártértékelés felső határát.

A valorizációnak ugyanis tulajdonképpen az alapja a tárgyi javak összessége, értéke, — ez pedig most jóval kevesebb, mint az előző világháború után.

S figyelembe veendő, hogy a háború elvesztése s a megszállás következményeképp ügyszólván mindenki elvesztette vagyonának jelentékeny részét, s így a hitelezőknek is most még inkább kell — többé kevésbé — viselniük a pénz elértéktelenedése folytán beállott károsodást, mint az előző háború után.

Ezt gondosan kell figyelembe venni az ártértékelés mértékénél az esetnek egyébként mérlegelendő körülményei mellett.

S a bíróság ma sincs elzárva attól, hogy törvényes rendelkezés hiányában is a jogerős bírói ítélettel már megállapított összeget, ha az adós a teljesítési határidőben a kötelezettségének nem tett eleget, utólag valorizálva ítélje meg, amint azt az 1923: XII. tc. 13. §-a kimondja. E részben is az említett törvénycikk a már a gyakorlatban kialakult jogszabályt kodifikálta, amint az a törvény indokolásából kitűnik.

Ha a felek az ártértékelésben megállapodtak, pl. az adós a pengő-romlásból eredő hátrány viselését elvállta vagy aranypengő fizetésére kötelezte magát, a bíróság az előre nem látott általános gazdasági romlásra tekintettel, ez esetben sincs elzárva attól, hogy a teljes ártértékelésnek megfelelő összeget mérsékelje.

Már az 1923. évi törvény előtt kialakult a bírói gyakorlat abban az irányban is, hogy az ártértékelési kérelmet az eljárás bármely szakában — még a felülvizsgálati eljárásban is — elő lehet terjeszteni.

Önként értetődő, hogy ez a szabály ma is alkalmazandó.

A nem jogerős ítéletben megítélt összeg felemelésére irányuló fellebbezési kérelemben az ártértékelés iránti kérelem is bentfoglaltnak tekinthető. Egyébként a bíróság ártértékelésre irányuló, vagy ilyennek tekinthető kérelem nélkül ártértékelést nem eszközölhet.

Ha a felet ügyvéd nem képviseli, a fellebbezési bíróság az ítélet hozatala előtt felhívhatja a felet ártértékelési kérelem előterjesztésére.

Ha a fél a per folyamán ártértékelési kérelmet elő nem terjesztett, a végrehajtás során már nem kérheti annak bírói megállapítását, hogy a javára megítélt pengő összeg mennyi forintnak felel meg. A végrehajtási eljárás nem alkalmas az ártértékelésre.

Ily esetben a fél csak ártértékelésre irányuló újabb perrel kísérletezhetik.

Az 1923: XII. tc. kizárta az ártértékelést a költségvetés meghatározott keretei között mozgó államkincstárral s a hasonló helyzetben lévő törvényhatóságokkal és községekkel szemben.

A forintvaluta bevezetésével a közületek költségvetésének egyensúlya még érzékenyebb, s különösen az államháztartás egyensúlyának felborulása az egész szanalást veszélyeztetné. Mivel ma nincs oly jogszabály, amely az állammal, törvényhatóságokkal és községekkel szemben a forintba való ártértékelést tilalmazná, leghelyesebbnek tartom, ha ilyen pereket a bíróságok törvényes intézkedésig egyelőre félre teszik, pihentetik.

A bíróság nem bocsátkozhatik az életbiztosítási összegek valorizálásába se, a vállalatok tartálékainak elértéktelenedése folytán. Itt is be kell várni a törvényhozás intézkedését.

A bíróság az ártértékelésre vonatkozó igény elbírálása alkalmával rendszerint a teljes (100%-os) ártértékelésnek megfelelő összeg egy bizonyos hányadát (60 vagy 40 vagy 15%-át) fogja csak megítélni, aszerint, amint azt az eset összes — az 1923: XII. tc. 12. §-ában említett körülmények mérlegelésével — a méltányosság szerint — helyénvalónak látja.

Evégből tudnia kell a bírónak azt, hogy a pengő-romlás idejében keletkezett pengőkövetelés mily összegű forinttal egyenértékű, vagyis mennyit tenne ki a 100%-os valorizálásnak megfelelő összeg, hogy azt kellőképp mérsékelhesse.

Ehhez viszont tudnia kell azt, hogy a pengő-romlás idejében keletkezett pengőkövetelés keletkezésekor mi volt az akkori papírpengő értékviszonya az aranypengőhöz, s hogy mennyi forintot számítsunk egy aranypengőre.

E két irányban azonban a bíróságnak jelenleg megfelelő adatok rendelkezésére nem állanak.

Más volt a helyzet a koronaromlás és a pengőre történt áttérés idejében. Akkoriban a bíróságoknak megbízható táblázatok álltak rendelkezésére, amelyek 1915-től 1924 végéig terjedő időre vonatkozóan hónapról-hónapra tüntették

Írógépkarbantartás

Írógépjavitás

KOVÁCS ALADÁR

és ZOLTÁN Írógépvállalata

Budapest, VII., Nagyutadi Szabó-utca 46

Telefon: 428—141

SZILÁGYI SÁNDOR

IRODAGÉPVÁLLALAT
Budapest, VI., Bajcsy-Zsilinszky-út 15/a

IRÓGÉPEK MINDEN MINŐSÉGBEN ÁLLANDÓAN RAKTÁRON

l/a javítóműhely

fel azt, hogy mennyi papírkorona felelt meg egy aranykoronának, s hivatalosan meg volt határozva, hogy egy aranykorona 1.16 pengőnek felelt meg.

Ily adatok birtokában a bíróság az átértékelés alkalmával minden nehézség nélkül állapíthatta meg, hogy a pénzromlás idejében a pénztartozásnak a keletkezésekor papírkoronában kifejezett összege mennyi aranykoronának, illetve pengőnek felelt meg.

Ma más a helyzet. Ma, amikor a pengőben keletkezett pénztartozást forint összegre kell átértékelnünk, nem rendelkezünk oly táblázattal, összeállítással, mely az értékében folyton csökkenő pengőre nézve feltüntetné, hogy az egyes időpontokban, vagyis hónapokban — utóbbi időben hetenként vagy naponként — hány papírpengő volt egy aranypengővel vagy más fixértékkel, pl. dollárral egyenértékű.

S így ma nagyon bajos megállapítani, hogy egy bizonyos időben, pl. 1945 szeptemberben meghatározott 1 millió pengő mennyi forinttal tekinthető egyenértékűnek.

A bíróság most oly esetben, amikor a pengőben keletkezett tartozás valamely meghatározott vagyontárgy, áru ellenértéke, — azt igyekszik megállapítani, hogy a szóbanlévő vagyontárgyat, árut ma hány forintért lehet megvásárolni. Az így nyert forint összeget veszi számba a teljes valorizálás összege gyanánt, s aztán annak megfelelő hányadát ítéli meg.

Ennek az árindex szerint való valorizálásnak hátránya, hogy rendszerint szakértő meghallgatását teszi szükségessé, s az árindex alapulvétele egyes esetekben megtévesztő eredményre vezethet, különösen ha már nincs meg a vagyontárgy s most már nehéz a minőségének megállapítása.

Sokszor nem is alkalmazható, pl. kölcsöntartozásnál, amely nem kapcsolódott meghatározott vagyontárgyakhoz.

Az árindexet egyáltalán nem lehet alkalmazni, amikor az adós tartozásának meghatározott összegét oly későbbi időben fizette ki, amikor a pengő jelentékenyen kevesebbet ért, s a hitelező a fizetést az átértékeléshez való igényének fenntartásával fogadta el, s így utólagos valorizálásnak helye van.

Ha ilyen esetben a hitelező a pénztartozásának átértékelt megítélését kéri, a bíróságnak tudnia kell, hogy a fizetett pengőösszeget mily forintösszegben vegye számításba, vagyis tudnia kell, hogy a fizetés napján hány papírpengő tett ki egy aranypengőt vagy dollárt, — s ennek ismeretében hány forinttal vegye számításba.

Ilyen esetben ma a bíróság leküzdhetetlen nehézségek előtt áll.

Az ltéltótáb'a érintkezésbe lépett a Nemzeti Bankkal s ott kilátásba helyezték, hogy a bíróságok részére összeállítást fognak készíteni amely a pengő romlásától kezdődően, hónaponként — az utóbbi időre nézve rövidebb időközökre — fel fogja tüntetni a papírpengő értékviszonyát a dollárhoz, továbbá az aranypengőhöz és végül az árindexhez (az átlagos árindexhez) képest.

Ha tudjuk, hogy bizonyos időpontban mi volt a papírpengő értékviszonya a dollárhoz, könnyű lesz kiszámítani, hogy mennyit tett ki a pénztartozás forintban, lévén egy dollár 11.60 forint.

Nehezebb az átszámítás forintra az aranypengőről, mert nincs kellő támpontunk arra, hogy egy aranypengő hány forinttal vehető egyenértékűnek. Erre nézve is a Nemzeti Banktól számítunk értesítésre.

Végül kilátásba helyezte a Nemzeti Bank egy olyan táblázat összeállítását, amely feltüntetné azt is, hogy az egyes hónapokban — (esetleg rövidebb időközökre nézve) hány papírpengőt lehet egy forinttal egyenértékűnek venni. Ez az összeállítás az idevonatkozóan irányadó összes szempontok figyelembevételével készülne.

Az ilyen táblázat azután lényegesen megkönnyítené az átértékelés műveletét.

Adott esetekben, ha a pénztartozás valamely vagyontárgy ellenértékekép jött létre, az átértékelés mérvére (a hányad kérdésére) lesz be-

„Ügyvédek boltja”

Feldmann-féle
könyvkereskedés

Budapest, V., Alkotmány-u. 12
TÖRVÉNYSZÉK MELLETT

TELEFON: 120-034

Ahol is:

TÖRVÉNYEK és RENDELETEK,

AZ ÖSSZES JOGI
SZAKKÖNYVEK,
(egyesek alkalmi példányokban is)

BEL- és KÜLFÖLDI
SZÉPIRODALMI KÖNYVEK,

IFJÚSÁGI- és KÉPESKÖNYVEK,

SZÓTÁRAK, NYELVKÖNYVEK

Részletre is beszerezhetők

ÍRÓGÉP

javítás és karbantartás

GÉPKERESKEDELEMI

Rökk Szilárd-utca 8.

TELEFON: 137-950

folyással az, hogy a pénztartozás keletkezése óta a vonatkozó vagyontárgy forgalmi értéke lényegesen csökkent, avagy emelkedett-e? Vannak vagyontárgyak, amelyeknek értéke erősen esett, pl. a házaké, viszont másoké, pl. a lovaké, felzökött.

Ezek azok a gyakorlati szempontok, amelyekre a figyelmet felhívni törekedtem.

Dr. Gallia Béla felszólalása tartalmilag egyezik 19. számunkban közölt cikkével.

Dr. Görög Frigyes: Azzal az előadói megállapítással, mely lényegileg oda irányul, hogy ezidőszerint a valorizáció megengedettsége magától értetődő valami a jogász számára, nem értek teljesen egyet. Ezt én éppen jogászai szempontból nem látom adva; a tézisnek érvényességi területét Magyarországra korlátoznom, itt valóban magától értetődő, de ez egyedül a pénzromlás mértékének következménye. Nem hiszem azonban, hogy Angliában, vagy az USA-ban, ahol a valuta szintén erősen elértéktelenedett (bár ez Amerikában nem érte el az 50%-ot), vagy akár azokban az országokban, ahol a pénz elértéktelenedése 50—60—90%-ot is elért (mint pl. Franciaországban vagy Csehszlovákiában), de — Magyarország és Görögország kivételével — bármely államban a jogászok magától értetődőnek tartanák a valorizációt. Nyolcvan százalékos értékcsökkenés is nagyon sok, a pénz értékének egyötödére esését jelenti, nálunk azonban a békepengő egyharmad értékét jelentő forint négy-százezer quadrillió pengővel egyenértékű, tehát a pengő értéke egy quintillió és kétszázezer quadrilliomod részére csökkent. Ebben a helyzetben könnyű felismerni, hogy »pengő nem egyenlő pengő«, de ez nem általános érvényű igazság, csak kivételes helyzet eredménye, oly jelenség, amely ha a bírói gyakorlatban megvalósul, contra legem valósul meg. Tételes közjogi szabály áll ugyanis szemben a valorizációval, a valutaazonosság fikciója és ezen a tételesjogi szabályon kell a jogásznak tultennie magát ha valorizációs gyakorlatot akar befogadni. Ilyfokú pénzromlás mellett ki lehet mondani a valorizálhatóságot,

ebben az atmoszférában magam is természetesnek tartom a valorizációt, de magától értetődő voltát magánjogi tételként kimondani veszélyesnek tartanám.

További kérdés a valorizáció megvalósításának mikéntje. A valorizációt — előadónk szerint — bírói gyakorlat útján kell megvalósítani. Én az ellenkező megoldást javaslom: minél előbb kell törvényi szabályozás a reparációra. Hogy törvény kell, azt az előbb mondottak is indokolják: törvény tiltja a valorizációt, amikor kimondja az értékazonosság fikcióját, tehát törvénynek is kell ezt megengedni; a törvényrontó szokás útja sokkal göröngyösebb. Ez azonban csak formai szempont. A lényeg abban van, hogy a kérdés gazdaságpolitikai, nem pedig jogi. Nem az eseti ügyben eljáró bíró hivatott a döntésre, hanem a gazdaságpolitikai tekintetben dönteni hivatott kormányzati, illetve törvényalkotó szervek.

Egyéb célszerűségi szempontok is a törvényi beavatkozást indokolják: maga az előadó is rámutatott több ilyen momentumra. Ezen túlmenően is azonban, ha a bíró új törvényi utasítást nem kap, kénytelen lesz követni az 1928: XII. tc. elveit és a gyakorlatot annak alapján kifejleszteni. A valorizáció barátainak azt kell mondani, hogy ez nem mindenben kívánatos: ez a törvény nem-valorizációs törvény volt, a bírói gyakorlattal szemben tilalomfákat állított fel és letiltotta a gazdaságpolitikai szempontból veszélyesnek ítélt gyakorlatot. Az új gyakorlat pedig kénytelen lesz törvény híján ezeket a korlátozó elveket is követni. Ezért is kell a valorizáció barátainak a törvényes intézkedést követelniük.

Ezenkívül rengeteg felesleges energia pocskelődött el az 1928. előtti küzdelemben. Ennek nem szabad még egyszer kitenni az embereket. Az volna kívánatos, hogy kevés per induljon és ne kelljen esetenként keserves hosszú három fórumon keresztül kitaposni a valorizációt oly küzdelemben, melyben egyesek elbuknak, mások jogosulatlan előnyökhöz jutnak.

Összefoglalva: azt hiszem, hogy ennek a most felállított albizottságnak a feladata volna az igazságügyi kormányzat figelmét felhívni a sürgős törvényhozási beavatkozásra.

Ha pedig gazdaságpolitikai szempontokból ez az időpont még nem találhatnák alkalmasnak a valorizációra, annál inkább kellene most törvényszóval félretétetni minden ilytárgyú igényt, addig, míg alkalmas időkben új törvény részletes intézkedéseket hozna.

ÍRÓGÉPEK

ÉDES és DECSY

Budapest, VII., Akácfa-u. 13

Viszonteladóknak is

Telefon: 222-624

Javítóműhely

Kellékraktár

Írógép, Számológép

javítás, karbantartás, vétel, eladás

Funk József

ÍRÓGÉPÜZEM

V., Csáky-utca 4. szám. Telefon: 129-220

A hozandó szükséges változtatások tekintetében nem merném apodiktikusan állítani, hogy a közületekkel szemben nem lehet helye valorizációnak. Ha 300 millió dolláros reparációs igénytel megbirkózunk, ezzel a belső igazságszolgáltatást jelentő értékeléssel, ami nem jár belföldi javak csökkenésével, annál inkább meg kell hogy birkózhassunk: biztosításszerűen megosztható volna a nemzet egészében az a kár, amit egyesek a pénzromlásból folyóan az állammal szemben szenvedtek.

Oly esetben kellene csak kizárni a valorizációt, amikor az az adós csődjét jelentené. Ez nem nagy méltánytalanság a hitelezővel szemben sem, akinek mindig kell számolnia azzal, hogy adósának csődje elüti követelésétől. Így a pénzintézetekkel szemben fennálló követelések valorizációját nem kellene megengedni a csőd-eljárás elkerülése céljából: a betevőknek amúgy sem lenne sok haszna a szomorú csödkvótából, ami rájuk esne. A pénzintézet, amely átmenő szerv és a betéteket kihelyezte, valorizáció esetén »olló«-ba kerülne: egyik oldalon betevői valorizálható értékei, másik oldalon a valorizáció fedezet hiánya miatti lehetetlensége. Ha azonban ilyen esetben is érne valamit a fennmaradó csödkvóta, ennek erejéig itt is meg lehetne engedni a valorizációt. A kölcsönügylet fogalmához azonban semmiképpen sem kapcsolnám a valorizáció tilalmát. Márpedig újabb törvényszó nélkül a kölcsönök valorizációjának terére aligha fog lépni a gyakorlat.

Gazdaságpolitikai szempontból a valorizáció témájának ma sokkal kisebb a jelentősége, mint volt az első alkalommal. A multkori inflációban négy milliárd korona értékű takarékbetét, ugyanennyi zálogjével és értékpapír veszett el a hosszulejáratú hitelek és vonatkozó klauzulák hiánya folytán. Ma e volumen lényegesen kisebb, ezért ma szabad és lehet erőteljesebben valorizálni, mint a múlt alkalommal.

Utoljára még foglalkozni kívánok röviden a valutatartozások alakjában jelentkező kikötött valorizációval. Ezt az elvet általánosan el kell ismerni, minthogy itt törvényi tilalom sem áll fenn, sőt ellenkezőleg. E téren megfontolandó volna, hogy nem kellene-e már most hatályon kívül helyezni az infláció folyamán hozott felfüggesztő intézkedéseket és ezzel szabaddá tenni a kikötött valorizáció eme formáját. De itt is kivételt jelenthetne az az eset, amikor a valorizáció az adós csődjét jelentené.

Dr. Nizsalovszky Endre felszólalását következő számunkban közöljük.

Dr. Takács Endre megemlékezik a felső bíróságok bölcsességéről, mellyel — eltekintve a jogosított megélhetését célzó járadékszerű kötelektől — hosszú időn át elzárkóztak az átértékeléstől. A szembenálló feleket tekintve igazságos és méltányos lett volna az átértékelés, de a bíróságok tudták, hogy egy kezdődő inflációban oly bírói döntések, melyek lemerik az addigi pénzromlást, siettetik az infláció menetét.

A módszer tekintetében egyéni véleménye szerint helyénvaló volna nem sokáig várni a törvényiszabályozással, minthogy a gyakorlat csak az 1923-as elveket követhetné. A bíróságnak nem állnak rendelkezésére statisztikai adatok, érdekviseleti szakvélemények, így nem lehet kellő áttekintése a probléma gazdasági vonatkozásai felett.

Tekintetbe kell venni, hogy a valorizáció hitelignyét vált ki, fokozza a vásárlóerőt, ami a kínálattal szembeni kereslet növekedésével jár, ez pedig alkalmas lehet a valuta gyengítésére.

Ezúttal az adósok teljesítőképessége lényegesen rosszabb, mint volt az első háború után, ezért nehéz tágabb körben elképzelni a valorizációt, mint azelőtt, bár a csökkent volumen esetleg megengedi, hogy oly követelések is valorizálhatók legyenek, amelyek ezelőtt nem voltak azok.

Nemcsak a belföldi hitelezőkkel kell azonban számolni: a külföldiek legalább akkora igényekkel fognak fellépni, mint a belföldiek. Ennek a kérdésnek a béketárgyaláson való kialakulását mindenesetre kívánatos volna megvárni. Ezenkívül ezek a kérdések minket hitelezői minőségben is érintenek a szomszédos államokkal szemben a hozzájuk visszacsatolt területek tekintetében.

Kívánatos volna oly jogszabályt hozni, mely lehetővé tenné, hogy az adós ne egyszerre legyen köteles a valorizált követelést megfizetni, hanem részletekben is. Erre ugyanis polgári perrendtartásunk a hitelező hozzájárulása hiányában nem ad lehetőséget.

A pénzintézetek tekintetében szem előtt kell tartani, hogy ezek túlnyomórészen idegen pénzek kihelyezésével foglalkoznak. Egyensúlyukat figyelembe kell venni és oly mértékben szabad velük szemben megengedni a valorizációt, amely mértékben ők valorizációhoz jutnak kihelyezett tőkéjük tekintetében. Itt pedig számolni kell azzal, hogy igen sok bankkövetelés vált behajthatatlanná: adósuk meghalt, eltűnt, stb.

Dr. Szirmai Zolt: Az előttem szólók a valorizációval kapcsolatos kérdések nagyrésztét kimérítették. Letárgyalták azt a lényegbevágó kérdést, hogy a valorizáció — azt, hogy valorizálni kell, egyik felszólaló sem tartotta vitásnak

Kérjük T. Előfizetőinket, hogy a postai befizető lap szelvényén szíveskedjenek pontosan megírni, hogy a beküldött összegnek mi a rendeltetése (pl.: előfizetési díj november hóra, vagy: különlenyomat díja, vagy: a március 15-i lappéldány ára, stb.)

— törvénnyel szabályoztassék-e vagy pedig bízzuk azt a bírói gyakorlatra: és ha törvénnyel történjék, úgy már most vagy csak későbbi időpontban-e.

Amidőn a magam részéről a törvénnyel szabályozás szószólóihoz csatlakozom, az időpont tekintetében a legnagyobb sürgősséget ajánlom. A valorizálatlan és valorizációjukra váró követelések tömege olyan mérgező anyag, amelyet a valorizáció nyomban megkezdendő, gyors lebonyolításával ki kell vetnünk a társadalomból és a gazdasági életből. A társadalmat, a gazdasági életet, de a bíróságot is meg kell kímélnünk annak megismétlődésétől, hogy ez a kérdés, úgy mint az első világháború után, hosszú évekig foglalkoztassa.

Ebből folyóan a jogszabályt is úgy kell megalkotnunk, hogy az a kérdés igen gyors elintézésére alkalmas legyen. Még akkor is, ha ez adott esetben az anyagi igazság tökéletes érvényesülésének rovására megy. Nem szabad keret-törvényt alkotnunk, amely csak arra jó, hogy reményeket — és pereket — támasszon. A keret-törvény jóformán belekényszeríti a hitelezőt a perbe, hiszen az nem tudhatja előre, hogy az »eset körülményeinek« számtalan tényezője alapján ítélkező bíróság hogy-mint fogja az ő esetét elbírálni. Így minden egyezséget egy potenciális jogról való lemondásnak érez. Az adós pedig nem »hagyhatja ki« azt a lehetőséget, hogy a bíróság vagyoni romlásának mérlegelése alapján őt a valorizáció alól egészen vagy túlnyomó részben felmenti és a perben végkimerülésig fog védekezni. A szabályozásnak ezúttal merevnek kell lennie, olyannak, hogy valóban tájékoztatást nyújtson arra nézve, kinek mi követelni valója van. Ne kelljen a követelés összegének meghatározása végzett feltétlenül bírósághoz fordulnia. Ezt — egészen nyersen — következőképpen képzelem. A közgazdászokra, nem pedig a jogá-

szokra tartozik annak megállapítása, hogy az országos elszegényedés tekintetbevételével a rendelkezésre álló javak milyen általános valorizációs kulcsot tesznek lehetővé. Ez adná az általános valorizációs standardszámot. Ennél nagyobb-mérvű valorizáció csak kivételesen, akkor volna engedélyezhető, ha az adós rendkívüli körülmények folytán vagyonát az átlagos vagyonszökkenés mérvét lényegesen meghaladóan mentette át. Viszont lejjebb szállni is csak kivételes esetekben lehessen. Aki a standardszámot sem tudja fizetni, az az általános csődhöz képest relatíve is csődben van. Tehát nem általános jellegű panaszkodás és hozzávetések alapján mentesüljön a standardszám fizetése alól, hanem valóban disponibilis vagyona mintegy leltározás-szerűen vétséské számba és szolgáljon hitelezője kielégítésére. Ezzel kapcsolatban továbbfejlesztendőnek látom az életbiztosításokkal kapcsolatosan kezdeményezett kommasszációs eljárást, amelynek ugyancsak az az egyik célja, hogy »tönkrementem!« jelszóval ne mentesülhessen senki annak fizetése alól, aminek fizetésére de facto képes.

Végül felvetek bizonyos eljárásjogi gondolatokat is. Meggondolandó volna a valorizálandó követelésekre nézve bejelentési határidőt statuálni. A bejelentések megtörténte után az adósokat fel kellene hívni a bejelentésekre való nyilatkozattételre; az alapösszegben nem vitás követelések azután egyeztető eljárásban volnának valorizálandók. Csak az összegszerűleg vitás követelések kerülnének bíróság elé, de ugyancsak egyszerűsített, esetleg döntőbizottsági eljárásnak megfelelő szabályok szerinti eljárásban. A döntőbizottsági határozat ellen pedig csak annyiban volna egyfokú jogorvoslatnak helye, amennyiben a standardszámról eltérő valorizációs kulcsot állapított meg. Mindkét eljárásban a standardszámot meg nem haladó elsőfokú marasztalás előzetesen végrehajtható volna.

SZEMLE

Alföldy Dezső búcsúja

A budapesti Itélőtábla teljes ülése szeptember hó 30. napján lélekemelő ünnepség keretében búcsúzott nagyérdemű elnökétől, dr. Alföldy Dezsőtől.

Régi jogunkban a pesti Tabula Regia, a Hét-személyes (Septemviralis) Táblával együtt alkotta a Curia Regiat és így a XVIII. század eleje óta az ország legfőbb bíróságának része és tekintélyének osztályosa volt. Elnöke a Személynök (Personalis Praesentiae Regiae in Iudiciis Locumtenens) az ország egyik nagybírója volt és elnöki minő-

ségben vezette az országgyűlés alsó táblájának tanácskozásait. Hogy a régi Itélőtáblának milyen nagy része volt szokás-jogunk kifejlésében, azt legjobban a Planum Tabulare decisiói mutatják, amelyeknek messze túlnyomó része egyedül a Tabula Regia vagy az »Utraque Tabula« jelzéssel van el látva és csak kivételes az olyan döntvény, amely egyedül a Hét-személyes Táblától (tehát az Itélőtábla határozatának megváltoztatásából) származik.

Ennek a történeti múltú bíróságnak volt elnöke, a személy-nökök méltó utóda volt Alföldy Dezső, maga is »nagybíró«. Az ő személyében is az Utraque Tabula bölcsesége egyesült, mert

mind kúriai bírói székében, mind az Itélőtábla elnöki tisztében jelentős mértékben hozzájárult az élő magyar magánjog gyakorlatának szociálisabbá tételéhez. A Kúrián a »septemviralis decisiókat« gazdagította modern méltányossági tartalommal. Mint az Itélőtábla elnöke pedig valóban történelmi feladatot teljesített, amikor a felszabadulás után az Itélőtáblának és a kerületébe tartozó többi bíróságnak demokratikus átszervezését irányította és végrehajtotta.

Az Itélőtábla búcsúülésén megkapóan rajzolódott ki Alföldynek, a »jóbírónak« (bon juge) a képe, egyfelől Vincenti Gusztáv táblai alelnök mélyen-járó méltatásában, másfelől Al-

földy Dezső megható önvallo-másában. Az ilyen búcsú mindig fájdalmas, még akkor is, ha lélekemelő. De Alföldy Dezső búcsúja a Táblától is csak részleges volt, mert az ő működése maradandó és továbbható emléket fog maga után hagyni.

Ugyancsak kirajzolódott a búcsúülésen Alföldy Dezsőnek, a jogtudomány művelőjének egyénisége is, és több felszólalás méltatta őt ebben a minőségében, amelytől szerencsére nem kell búcsúznunk.

A magyar jogtudomány művelői és köztük a mi lapunk is, amidőn tiszteletük és nagyra-becsülésük babérját nyújtják a búcsúzó nagybíró felé, örömmel üdvözlők a magánjog tudományának kiváló művelőjét abból az alkalomból, midőn hivatali terheitől megszabadulva gazdag elméleti és gyakorlati, tudását teljesen a jogtudomány művelése körében hasznosíthatja. Alföldy Dezsőtől, szerkesztőbizottságunknak és a Magyar Jogászegylet elnökségének oszlopos tagjától életének ez új szakában még sok értéket várunk és nem búcsúztatjuk, hanem szeretettel üdvözljük: *ad multos annos.*

Szladits Károly

A hajdusoboszlói eseményekről írt közleményünkben kifejezést adtunk annak a reményünknek, hogy Hajdusoboszló fordulópontot fog jelenteni abban a küzdelemben, amely a demokratikus jogrend szempontjából aggályos egyes jelenségek kiküszöböléséért folyik. Az elmúlt napokban feltételezésünk váratlan és drasztikus cáfolatáról érkezett hír. Fenyegetés hangzott el ugyanis egy népgyűlésen, amely szerint, ha a szónoknak nem tetsző jelenségek lesznek az országban továbbra is észlelhetők, »az egész ország egy Hajdusoboszlóvá fog válni«. Nem tekintjük feladatunknak annak elemzését, hogy az elhangzott kijelentés a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946: VII. tc. melyik rendelkezésébe ütközik, kifejezést kell adnunk azonban afelett érzett sajnálkozásunknak, hogy az épületes beszédet a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védel-

mére hivatott hatóságok részéről semmiféle intézkedés, vagy állásfoglalás nem követte. Ugy érezzük, hogy a hatóságok tekintélyének alátámasztását semmiesetre sem eredményezheti az, ha egyfelől bár akadna, de mégis üldözzük a hajdusoboszlóihoz hasonlatos eseményeket, másfelől azonban süketeknek tettetjük magunkat akkor, amikor azoknak sommás feldicséréséről és megismétlésük kilátásba helyezéséről érkezik hír.

Kétségtelen, hogy az országos nyugtalanságnak egyik forrása a földbirtokreform elhúzódása és az irányadó jogszabályok ellenére teremtett tényleges helyzetek rendezésre irányuló kísérlet. Sok tapintatra és bölcseségre lesz szükség ahhoz, hogy a nyugtalanságot és a jogrend elleni ágaskodást megfelelő mederbe szorítsuk. Ezt a célt semmiesetre sem szolgálja azonban a fentemléttel egyidőben elhangzott az a megállapítás, hogy egy ökölcsepás többet ér, mint az akták tömege. Különösen aggályos az ilyen kijelentés, ha olyan tényező részéről hangzik el, akinek az a hivatása, hogy az akták tömegéből elétároló ügyekben legfőbb joghatóságot gyakoroljon. Megértjük, hogy a gyakorlati élettel elválaszthatatlanul összefonódott ember idegennek érzi magát a bírói joghatóság, a jogalkalmazás — az akták — világában. Ennek azonban csak egy egyszerű megoldása lehetséges: a bírói joghatóság irányítását olyan személynek átengedni, aki a földművesnép földhözjuttatására vonatkozó »aktákat« az irányadó jogszabályok rendelkezéseinek betartásával és nem ökölcsepással kívánja elintézni.

V. P.

Haszonbérleti szerződés megszüntetése

A Jogtudományi Közlöny 17—18. számában a fenti cím alatt felvetett kérdéshez legyen szabad egy pár megjegyzést tenni.

A m. Kúria P. VI. 248/1945. számú ítéletével a haszonbérleti szerződést bérfizetési késedelem címén megszüntette azon az alapon, mert a felek a szerződésben megállapították, hogy *mely esetben van ilyen megszüntetésnek helye*, ezt a kikötést pedig érvényesnek tekintette annak a további vizsgálata nélkül, hogy a

természetben teljesíteni kötelezett, de elmulasztott szolgáltatások a teljes haszonbérhez viszonyítva úgy értékben, mint mennyiségben jelentéktelennek minősülnek-e.

A bírálót ezt az álláspontot tévesnek és a m. Kúria régebbi gyakorlatával ellentétben állónak tartja és arra az álláspontra helyezkedik, hogy ha a szerződés valamely mulasztást a szerződés felbontási okul kötötte is ki, mégis vizsgálni kell, hogy a szerződésszegés járt-e lényeges érdeksérelemmel, az ezzel ellentétes szerződési kikötést érvénytelennek tekinti, vitatja azt is, hogy ezt magánjogi tételnek kell tekinteni.

Ezzel szemben áll az, hogy a feleket az említett kikötések tekintetében teljes szerződési szabadság illeti, amiből következik, hogy minden a törvénybe vagy jó erkölcsbe nem ütköző kikötés joghatályos.

Nincs is olyan állandó bírói gyakorlat, amely ettől eltérést engedne, e részben hivatkozni lehet a P. VI. 248/29. (Jhp. IV. 181.), 616/1921. (MD. XIV. 59.), 1856/1921. (MD. XIV. 60.), G. 142/1916. (MD. XI. 101.), G. 69/1914. (MD. XI. 104.), 4913/1941. (Jhp. XVI. 193.) stb. számú kúriai határozatokra.

A jogpolitikai okok is amellett szólnak, hogy a szerződésben vállalt kötelezettségeket teljesíteni kell, mert a felek éppen ebben bízva szerződtek.

Ami a cikkben hivatkozott 6905/1923. számú kúriai ítéletet illeti, ebben a perben úgy látszik a Kúria nem alkalmazta a fenti elveket teljes szigorúságában, bár magát a jogszabályt ez az ítélet is csorbítatlanul idézi, azonban az anyagi igazság nyilván megkívánta az adott esetben az attól való eltérést. Ez helyes is, mert a szerződések szó szerinti magyarázata gyakran igazságtalanságra vezethet és az egyik félnek a mulasztásával arányban nem álló kárt okozhat. Ha tehát a bíróság ilyen esetet észlel, mindig módjában áll a fél védekezésére figyelemmel, a jogszabálytól eltérő álláspontra helyezkedni annyival is inkább, mert szabály az is, hogy a szerződő felek a jogaik érvényesítésében az őket kötelező jóhiszeműséggel és a méltányosság szerint tartoznak eljárni. Megállapíthatja tehát a bíróság, hogy mi volt a szerződő felek valódi akarata, vizsgálhatja, hogy a kikötés nem chicanészerű stb., szóval segít-

het a félen, ha ezt a segítséget megérdemli.

Az adott esetben azonban ilyen szempontok nem merültek fel.

A tényállás ugyanis az volt, hogy a bérlő haszonbér fejében egyebek között csirkét és tojást is köteles volt szolgáltatni, amely kötelezettségének azonban már előzőleg sem tett eleget, mire a bérbeadó két ízben is beperelte és e perben megkötött bírói egyezségben a felek a haszonbéri szerződés pontjait ismételtelen megerősítették és azokat kiegészítették azzal, hogy a fent kiemelt szolgáltatásokat mely határnápig kell teljesíteni. A bérlő ismét csak késedelmesen teljesített, mire a bérbeadó megindította a bérlet megszüntetése iránti pert.

Igy állván a helyzet, az ítélőbíróság nem tehetett egyebet, mint a szerződés kifejezett rendelkezésére utalva a bérleti szerződést bérnemfizetés okából megszüntette. Az előzményekre tekintettel a Kúria természetesen nem foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy érdeksérelem hiánya okából el lehet-e térni a szerződéstől, mert itt a bérbeadót illetően az érdeksérelem is fennforgott, különös tekintettel arra is, hogy a szolgáltatáslehetetlenségre vonatkozó védekezés sem volt alapos.

Ki kell emelni, hogy a Kúria ítélete nem kívánt új utakra térni és az egyáltalában nem jelenti a szociális követelmények, nevezetesen a gyengébb fél védelmének figyelmen kívül hagyását. Ilyen szempontokra a m. Kúria mindig figyelemmel volt, elég legyen e részben utalni arra, hogy a bérfizetési késedelmet általában menthetőnek tartja, ha az jelentéktelen, továbbá, hogy a jogban járatlan félnek bizonyos esetekben a jogban való tévedését is elfogadja mentségül, a biztosítási szerződéseknél, gépvételeknél stb. is igen sok esetben érvényesül a gyengébb szerződő fél védelme.

Dr. Brandt József
kúriai tanácselnök

Az Elhagyott Javak Kormánybiztosának gyakorlataiból

Jogi személy vállalatának elhagyottsága

Az Elnöki Tanács az előterjesztett panaszt elutasította. Az igazgatóság és felügyelőbizottság összetételétől függetlenül a vállalat vezetőinek távolléte a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 4. §-ának (1) bekezdése értelmében az elhagyottság megállapítása szempontjából döntő jelentőségű. Mivel pedig az elhagyottá nyilvánított vállalatok mindegyikének vezérigazgatója a távollévő X. Y. volt, ezeket a vállalatokat elhagyottnak kell minősíteni. A hivatkozott rendelethely nem teszi lehetővé a vezetőknek, igazgatósági tagoknak és felügyelő bizottsági tagoknak együttes számbavételét. Akár a vezetőknél, akár az igazgatóságnál, akár a felügyelőbizottságnál forog fenn a többség távolléte, az elhagyottságot meg kell állapítani.

A 10.490/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-ának (2) bekezdése értelmében módja lett volna a vállalat részvényeseinek azt igazolni, hogy bár a vezetőség távol van, a vállalatot nem lehet elhagyottnak tekinteni, figyelemmel a részvénytulajdon megoszlására. A panasz azonban a rendelet 4. §-ának (2) bekezdésében biztosított jog ellenére nem tartalmazott semmiféle adatot, illetőleg bizonyítékot arra nézve, hogy a részvényesek többsége az 1944. évi március hó 19. napja előtt a jogi személynél azonos érdekkeltséggel rendelkezett volna, továbbá, hogy az érdekeltiségnek ma is tulajdonosa lenne és háborús távollévónak nem volna tekinthető. E bizonyítás nélkül pedig, figyelemmel a vezető távollétére, a vállalatot elhagyottnak kellett továbbra is tekinteni. (286 E. T. 1946. július 11.)

Felszámolás alatt álló részvénytársaság vállalatának elhagyottsága.

Az Elnöki Tanács a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 4. §-ának (3) bekezdése alapján megállapította, hogy a részvénytársaság részvénytulajdonosainak többsége háborús távollévónak tekinthető. Ezért a részvénytársaság javait elhagyott-

nak kellett tekinteni. Az Elnöki Tanács e megállapításának alapjául a részvénytársaság megalakításától az 1939. évig terjedő idő alatt megtartott közgyűlések jegyzőkönyvei, továbbá a részvénytársaság igazgatósági tagjainak jelentése szolgált, amely utóbbi szerint maguk az igazgatósági tagok elismerik, hogy a háborús távollévók voltak a részvényesek a részvénytársaságnak, azonban a részvények letéti helyéről felvilágosítást adni nem tudnak. Ilyen körülmények között azoknak az igazgatósági tagoknak a jelentése, akik az 1939. év után tartott közgyűlésen, mint részvénytulajdonosok szerepeltek, hiteltérdemlő bizonyítékul szolgál a háborús távollévő deportáltak részvénytulajdonosi minőségének megállapításánál. Amennyiben azonban a részvények tulajdonosi minőségének személye nem is lett volna tisztázható, a 10.490/1945. M. E. számú rendelet 3. §-ának (1) bekezdése értelmében e részvényeket és a részvénytársaságot elhagyottnak kellene tekinteni abból az okból, hogy az olyan javak is elhagyottak, amelyeknek tulajdonosa, illetőleg jogszerű birtokosa ismeretlen.

A panaszosok tulajdonjogot is vitattak, azt állítva, hogy a részvénytársaságtól megvásárolták annak ingatlanát és egyéb vagyonát. Ez az állítás azonban nem volt elfogadható, mivel a panaszosok és a részvénytársaság között állítólag létrejött adás-vételi ügylet az Országos Hitelvédő Egylet Kamara kerületi szerveinek jóváhagyása nélkül érvényesen létre nem jöhetett, de egyébként is a felszámolás alatt álló részvénytársaság ingatlan javainak elidegenítése a Kereskedelmi Törvény 112. és 203. §-ainak figyelembevételével csak a társaság összes tagjainak, így az adott esetben a közgyűlés beleegyezésével történhetett volna meg. Egyébként a nem vitás tényállás szerint a részvénytársaság az 1944. évben és azt követőleg közgyűlést nem is tartott. S. Gy.

Írógépek eladása

Karbantartás! Javítás!
Sokszorosítás! Másolás!
Idegennyelvű másolások, fordítások!

Rozsnyai Oszkárné

író gé p ü z l e t e

BUDAPEST, IV., PÁRISI-UTCA 5

Főpostával szemben!

Telefon: 180-639

Irodabútor?

CITY

IV., Párisi-utca 6/a

Telefon: 181-396

Vétel-eladás

Elsőrendű

férfi- és női fehérnemű

készítés, javítás, alakítás

Andai Emilné, Budapest,

V., trszébet-lér 5. II. 1.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Ítéltábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* főlegfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szabinyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincze Gusztáv*, a budapesti Ítéltábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egy hóra F 13.—
Negyedévre... F 36-50

Ügyvédeknek,
közjegyzőknek és
közalkalmazottaknak:
Egy hóra F 8.—
Negyedévre... F 22.—
Egyes szám ára F 6-50

Megjelenik
havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Molnár Kálmán:* A törvény kihirdetése. — *ifj. Dr. Nagy Dezső:* Az üzemi munkásság mint jogi egység. — *Dr. Szirmai Zolt:* Jogalkotási kérdések. — *Szemle.* — *Jojirodalom.*

A törvény és kihirdetése

A jogbiztonságnak mindig alapvetően fontos előfeltétele volt és marad a jogszabályok kifejezésbeli szabatosága. Jogi rendünk jelenlegi gyökeres átalakulásának idején ennek a követelménynek jelentősége megsokszorozódik. Főképpen az alkotmányjogi alapvetést nyújtó új törvényeink megszövegezésénél ki kell hát zárni — a lehetőség határáig — minden pongyolaságot és kétértelműséget.

A királyságról a köztársaságra való áttérés — főképpen alkotmányjogi — fogalmainkat szükségyszerűleg módosította. Az eltérő elméleti alapok külön tételesjogi rendelkezés nélkül is eltolják azokat a nézőpontokat, amelyekből jogintézményeinket szemléljük és jogszabályainkat magyarázzuk. Lássuk ez alkalommal a törvény kihirdetésével kapcsolatban jelentkező eltolódásokat.

I. Törvény és törvényhozó szerv jogelvi, azaz fogalmi különbözősége királyság és köztársaság államformája mellett szembeszökő. Királyságban az államhatalmi főszervek elválasztása nincs annyira megvalósítva, mint a köztársaságban. A királyi államfő ugyanis nemcsak a végrehajtó hatalom feje, de a törvényhozó szervnek is a népképviselői szervvel egyenrangú és

egyenjogú tényezője. Köztársaságban az elnök csupán a végrehajtó hatalom élén áll, de nem részese a törvényhozó hatalomnak. A törvényhozás egyetlen tényezője a szuverén népképviselő.

A jogelméleti alapnak ez a szembetűnő különbsége azonban új terminológiánkban olyan éles kihangsúlyozást kapott, ami már az alkotmányjog kifejeződött alapfogalmainak elkódcsítását vonja maga után. Konkretizáljuk a vitapontot: mi az, amit a népképviselői szerv törvényként való kihirdetés céljából az államfő elé terjeszt? Törvényeik-e? Törvény-e? Törvényjavaslat-e? Vagy egyszerűen megszövegezett tartalma a kihirdetendő törvénynek?

1. A királyság korában — ez alig lehet vitás — az országgyűlés lényegileg *törvényjavaslatot* terjesztett a király elé szentesítés és kihirdetés végett. A törvényhozó szerv mindkét egyenjogú tényezőjét megillette a törvénykezdeményezési jog. A király miniszterei által gyakorolta ezt a jogát, általuk nyújtotta be törvényjavaslatait az országgyűléshez. Viszont az országgyűlés az ő törvényhozási célzattal alkotott illetve elfogadott országos határozatait terjesztette tör-

Mellékelve: Magánjogi döntvénytár

vénnyavaslatként királyi szentesítés és kihirdetés alá.

De bár a szentesítés alá bocsátott országos határozatnak világos a *törvényjavaslat* jellege, a törvényhozási eljárás során használt terminológia ezt mégis elködösíti. A királyi szentesítéssel kapcsolatban a törvényszöveg elé iktatott bevezetés szerint az országgyűlés két háza »közös egyetértéssel a következő *törvénycikket* terjeszti szentesítés végett Felségünk elé«. És ugyanezt a »*törvénycikk*« szót használja a törvény bevezetésében és záradékában a két világháború közötti közjogi provizórium törvényhozása, s átveszi ezt a köztársaság törvényhozása is: »Magyarország nemzetgyűlése a következő *törvénycikket* alkotta.« És a záradék: »E *törvénycikk* kihirdetését elrendelem.« Hogy ez a »*törvénycikk*« szó itt mit jelent, illetőleg mit nem jelent, azt csak némi történeti visszapillantás segítségével tudjuk megállapítani.

Hajdan a király az országgyűlés egész folyama alatt létrejött országgyűlési határozatokat egységes királyi dekrétumba foglalva szentesítette és hirdette ki az országgyűlés berekesztésekor. Az egységes és egybefolyó szöveggel létrejött királyi dekrétum csak későbbi korban tagozódott a tartalmi együvértartozás, illetve össze nem tartozás szempontjai szerint tagolt artikuluszokra. Amikor azután a törvényhozás nyelve magyar lett, az artikulusz szót — amely eddig semmi mást nem jelentett, mint a királyi dekrétum tartalmi tagozását, cikkelyekre oszlását — törvénycikely vagy röviden törvénycikk szóra magyarították. Így aztán már törvénycikknek kerültek királyi szentesítés és kihirdetés alá, megzavarva a törvényhozás útjának tiszta terminológiáját.

A törvény bevezető részében és záradékában használt *törvénycikk* szó ugyanis semmitmondó és megtévesztő. A szóösszetételnek mindkét tagja hamis, mert a szentesítés alá terjesztett törvénycikk 1. még nem törvény, 2. 1868 óta pedig nem is cikkely. Ez időtől fogva ugyanis már nem egy királyi dekrétumnak, nem egy egységes törvénynek tagozata, cikkelye, hanem önálló törvény. Már az 1848: IV. tc. 2. §-a, amely megengedi, hogy »a hozandó *törvények* jövődre Őfelsége által az évi ülés folyama alatt is szentesíthetnek«, nem *törvénycikk*, hanem törvény szentesítéséről beszél, 1868 után pedig a szokásjoggá jegecesedett gyakorlat szerint minden cikkely önállóan kerül szentesítésre s így a törvénycikk szó a királyi dekrétum tagozatát (artikulusát) jelentő értelmet elveszítette, s ebben a vonatkozásban mint alkotmánytörténeti csökevény maradt csak meg. Mint ilyen cipeli magával úgy a közjogi provizórium, mint a köztársaság törvényhozása.

2. Már most, tekintet nélkül a törvények bevezetésének és záradékának fentemlített homályos és megtévesztő terminológiájára, a királyság intézményét papiroson fenntartó, de valóságban a köztársasági formával kacérkodó közjogi provizórium éppen az utóbbi irányban hegyezi

ki a törvényalkotási eljárás terminológiáját, s az 1920: I. tc. 13. §-ában következetesen kormányzó ki hirdetés alá terjesztett *törvényről* beszél. Ugyanezt a szóhasználatot veszi át a köztársaságot bevezető 1946: I. tc. 9. §-a is, amely szerint a köztársasági elnök vétőjoga lényegében nem különbözik a provizórium államfőjének vétőjogától, főképpen, ha e vétőjognak eredeti, 1920-iki tartalmát tekintjük.

Ez a terminológia kétségkívül azt az eltérést akarja erősen kihangsúlyozni, ami a királyság és köztársaság államformájának elméleti különbségéből adódott: hogy t. i. a kormányzó, illetőleg a köztársasági elnök nem részese a törvényhozó hatalomnak, hogy tehát a törvényt lényegileg a népképviselő alkotja (határozza el). A király ugyanis, mint a törvényhozó szervnek a népképviselővel egyenrangú tényezője, akarathozzájárulásával először szentesítette a hozzá felterjesztett törvényjavaslatot, majd törvényként kihirdette azt. A kihirdetési parancs ugyan nem jelentkeztet külön kihirdetési záradékban, de a szentesítő záradékban megdönthetetlen vélelemmel (praesumptio juris et de jure) bennrejlőnek vehető, hiszen a király, mint a végrehajtó hatalom feje alkotmányos köteleességéből folyólag nem tehetett mást, mint azt, hogy a kihirdetés fogatosításával a külső érvényesülés útját megnyissa a törvényhozó szervnek a szentesítés kapcsán végleg kialakult belső elhatározása előtt.

A közjogi provizórium kormányzója és a köztársaság elnöke azonban nem tényezői a törvényhozó szervnek, nincs szentesítési joguk, a törvényakat a nemzetgyűlésben az ő közreműködésük nélkül alakul ki. Ezt akarja kihangsúlyozni az 1920: I. tc. 13. §-a és az 1946: I. tc. 9. §-a.

Mégis téves — még ha külföldi nyomon jár is — az a terminológia, amely a törvényhozási eljárásban már a kihirdetés előtt *törvényről* beszél. Téves még akkor is, ha elszórt nyomai már a királyság korabeli jogszabályokban fellelhetők. Téves úgy logikai, mint formáljogi szempontból; sőt a lényeg gyakorlati oldala szempontjából nézve is.

a) Logikai szempontból. Amíg gondoskodás nem történik arról, hogy a törvény címzettjei a szuverén törvényhozónak: a nemzetgyűlésnek belsőleg kialakult elhatározásáról a törvény kihirdetése révén értesülhessenek, addig éppen úgy nem lehet törvényről beszélni, mint ahogy senkitől sem lehet elvárni azt, hogy a parancsadásra jogosítottak gondolatában ugyan már megfogamzott és eltökélt, de a parancsembrió szándékolt címzettjével még nem közölt felhívás értelmében cselekedjék.

b) Ugyanez a helyzet tiszta formáljogi szempontból. A modern konstitucionalizmus vitán felül álló tétele, hogy a törvény formális államakat. A törvény létrejöttének mellőzhetetlen alaki kelléke a kihirdetés. Lex non promulgata non obligat — mondották már a rómaiak. A köztársaságot dekretáló 1946: I. tc. kormányjavaslatának 18. §-a, amely szerint: »ez a törvény kihirde-

tés nélkül azonnal hatálybalép», a nemzetgyűlés alkotmányjogi és közjogi bizottságának módosító javaslata alapján már ebben a helyes szövegben került bele a törvény 19. §-ába: »ez a törvény a nemzetgyűlésben való kihirdetésével azonnal hatálybalép.« Kivételes kihirdetési mód ez, amely csak azoknál a törvényeknél alkalmaztatott, amelyek megalkotásakor — államfő hiányában — a rendes kihirdetés lehetősége még nem állott fenn. Így az 1920 : I. tc.-nél, majd az 1945. évi összes törvényeknél s az 1946 : I. tc.-nél. A megválasztott államfő eskü-, illetőleg fogadalomtétele után azonban az általa történő kihirdetés válik a törvény fogalmának mellőzhetetlen alaki kellékévé. Az államfő által történt kihirdetés előtt tehát — lényeges formakellék hiányában — még nincs törvény. A törvény a kihirdetés előtt még nem született meg. Csak a készülés, a vajudás állapotában van.

c) De nemcsak logikailag és a jogi formalizmus szempontjából, hanem érdemileg sincs törvény az államfői kihirdetés előtt. A kihirdetés céljából az államfő elé terjesztett nemzetgyűlési határozat ugyanis még nem öltött végleges alakot, s nem is feltétlenül válik törvénnyé. Az államfő újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével visszaküldheti azt a nemzetgyűlésnek, ez pedig az újabb megfontolás eredményeképpen, az államfő észrevételeinek méltánylásával módosíthatja a szöveget, vagy esetleg előbbi határozatát egészen elejti, s nem terjeszti azt újból kihirdetés alá. Világos tehát, hogy amit eredetileg kihirdetés céljából az elnökhöz áttett, az még nem volt végleg kialakult fix törvény.

De még az államfő által újabb megfontolás céljából már visszaküldött, azután kihirdetés céljából ismét az államfőhöz áttett nemzetgyűlési határozat sem törvény a kihirdetés előtt, bárha ennek kihirdetését a köztársasági elnök már el sem odázhathatja, hanem 15 napon belül tartozik kihirdetni. Mégsem törvény ez a kihirdetés előtt. Mert ha a köztársasági elnök a fentvázolt alkotmányos kötelességének bármi okból nem tesz eleget, ennek nem az a következménye (sanctio perfecta), hogy a kérdéses nemzetgyűlési határozat a köztársasági elnök kihirdetési záradéka nélkül tétetik közzé az Országos Törvénytárban. A minus quam perfecta sanctio itt csupán az, hogy a kihirdetést alkotmányosértő módon megtagadó vagy halogató köztársasági elnök az alkotmányban előírt módon a nemzetgyűlés által jogi felelősségre vonható s megbüntethető. (1946 : I. tc. 16. §.) Világos tehát, hogy kihirdetés előtt nincs törvény. A nemzetgyűlés nem törvényt tesz át a köztársasági elnökhöz kihirdetés végett.

3. Az 1926 : XXII. tc. 31. §-ának terminológiája éppen ezért visszakanyarodott a királyság irányába, s olyképpen rendelkezett, hogy az országgyűlés két háza közötti áthidalhatatlan véleményeltérés esetén a képviselőház a törvényjavaslatot az általa megállapított szövegben terjeszti a kormányzó elé kihirdetés végett.

Am ha lehetett próbálkozni a provizórium felemás közjogi rendjében ezzel a multbanézó

terminológiával, a tiszta köztársasági államforma lényegével ez semmiképpen sem fér össze. A szentesítési joggal nem bíró, viszont kihirdetésre kötelezett államszerv jogkörével nem egyeztethető össze a kihirdetés alá terjesztett nemzetgyűlési határozatnak törvényjavaslatként való megjelölése. A javaslat szónak a jogi természete ugyanis az, hogy azt el is lehet fogadni, de el is lehet vetni. Ezt tehetette a király az eléje terjesztett törvényjavaslattal: szentesíthette azt, vagy megtagadhatta a szentesítést, de nem teheti ezt a nemzetgyűlésben kialakult törvényhozói belső akarat-elhatározás kifelé irányítására kötelezett, s így ebben a vonatkozásban, merőben expeditív funkcióra utalt köztársasági elnök, aki a nemzetgyűlési határozatnak törvényként való kihirdetése kapcsán csak rövid haladékokat jelentő visszaküldési jogot kapott az alkotmányban. A kihirdetés céljából a köztársasági elnök elé terjesztett nemzetgyűlési határozat tehát szabatosan sem a törvény szóval, sem a törvényjavaslat szóval nem jelölhető.

4. Szinte említeni is felesleges, hogy a magyar törvényhozás új szuverén szervének: a nemzetgyűlésnek szerepe és tevékenysége nem merül ki a törvény tartalmának, a törvény szövegének szuverén megállapításában, hanem a nemzetgyűlés belső elhatározása a törvényakaratot is magába öleli, vagyis azt az elhatározást, hogy a megszövegezett nemzetgyűlési akarat törvényként érvényesüljön. Az a Laband-féle elmélet, amely a törvényhozó szerv két tényezője közül a népképviselőnek csak a törvénytartalom megállapítására való jogát ismerte el, de fenntartotta a fejedelem részére a törvényparancs kinyilvánításának jogát, — már a patrimonialis abszolutizmus buvőkéből alig szabadulni tudó német közjogi irodalomban sem talált általános elismerésre — a nemzetszuverenitás s a szentkorona tan gondolatkörével telített magyar jogtudomány pedig már a királyság korában is merőben idegen eszmevilág részeként vett csak arról tudomást, s mint ilyennek behatását a magyar alkotmányos intézmények jogi megítélésére mereven elutasította. Magától értetődik tehát, hogy a törvényhozó jogkörnek Laband általi széttagolása: a törvénytartalom meghatározásának és a törvényakarat kijelentésének a szervekben való elkülönítése még kevésbé találhat szerepet a köztársasági alkotmányban, ahol a szuverén nemzetgyűlés jogilag egyedüli meghatározója a törvény tartalmának is, de szuverén elhatározója annak is, hogy az elhatározott törvénytartalom törvényként érvényesüljön.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar nemzetgyűlés által a köztársasági elnökhöz áttett nemzetgyűlési határozat még nem törvény

Írógép, Számológép

javítás, karbantartás, vétel, eladás

Funk József

Í R Ó G É P Ü Z E M

V., Csáky-utca 4. szám. Telefon: 129-220

ugyan, de már nem is csak törvényjavaslat. A szuverén nemzetgyűlésnek törvény létrehozását célzó határozatban lecsapódott belső elhatározása az, amely a köztársasági elnök kihirdetési parancsával ellátva: *a rendes kihirdetés* révén válik olyan törvénnyé, amelynek érvényét senki kétségbe nem veheti (1869: IV. tc.), s mellyel szemben mindenkinek kötelessége az alkotmány szerű engedelmisség. *Törvény tehát a nemzetgyűlés által elhatározott és az államfő által törvényként rendesen kihirdetett államakarat.*

II. A fentiek előrebocsátása után hangsúlyozottan meg kell állapítani, hogy jelenlegi alkotmányos rendünkben is meg kell különböztetni a törvényektől a nemzetgyűlés határozatait, csakúgy, amint a királyság közjoga is megkülönböztette a törvényt az országos határozattól (a két ház összehangolt egységes határozatától), ezt viszont az országgyűlés egyes házainak határozataitól.

1. Vannak a nemzetgyűlésnek olyan határozatai, amelyek törvényhozási célból alkottattak. Ezek az államfő kihirdetési záradékával ellátva s az Országos Törvénytárban kihirdetve lesznek csak törvényekké. Addig: a törvényhozás szervét képező szuverén nemzetgyűlésnek belső elhatározásai, amelyeket *»a rendes kihirdetés«* fordít kifelé, s ruház fel a törvény fogalmához fűződő jogi tulajdonságokkal.

2. Vannak azután a nemzetgyűlésnek olyan határozatai, amelyeknek nem célja az, hogy kifelé hatva a polgárok cselekvőségét irányítsák, nem akarnak jogszabályt alkotni, s megelégszenek azzal, hogy mint a szuverén nemzetgyűlés *intern akaratkijelentései* érvényesüljenek és respektáltasának az állam erre illetékes tényezői részéről. Ilyen, törvényként ki nem hirdetett nemzetgyűlési határozat pl. a *nemzetgyűlési házszabályt létesítő házhatározat*. Már az 1848: IV. tc. 15. §-a úgy rendelkezik, hogy: *»mindenik tábla magának rendszabályokat készít, amelyekben a tanácskozás és szavazás módja és rendje stb. . . fog meg határozatni.«*

Ilyen nemzetgyűlési határozat továbbá az állam évi *zárszámadását* elfogadó, s a kormánynak a felmentést megadó határozat. A két kamarás országgyűlés korában ez *országos határozattal* jutott végleges elintézéshez. A jelenlegi egykamarás nemzetgyűlés mellett a nemzetgyűlési határozat a régi országos határozat szerepét is betölti.

A felhozott példák nem vitások. Újabb törvényeink azonban a törvény műszónak a nemzetgyűlési határozattal szemben mutatkozó jogelvi különbözőségét nem egyszer figyelmen kívül

hagyják, még ott is, ahol ebből jogbizonytalanság származhatik. Ime néhány példa:

Az 1946: I. tc. 12. §-a szerint: *»általános kegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítésekként vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek, illetőleg legfőbb állami számvevőszéki elnöknek kegyelmet csak a nemzetgyűlés adhat.«* Itt alighanem hibás a terminológia, s a *»nemzetgyűlés«* szó a *»törvény«* szóval helyettesítendő. A kegyelmezés ugyanis nem a nemzetgyűlés intern elhatározásával elintézhető ügy. Itt a nemzetgyűlés belső elhatározásának kifelé kell fordulni, s az igazságszolgáltatás menetét kell befolyásolnia. Ez pedig csak törvény útján történhetik. Ezért mondja szabatosabban az 1920: I. tc. 13. §-a a kormányzói jogkörrel kapcsolatban: *»általános kegyelmet csak törvény adhat.«* És ugyancsak a fenti §-t módosító 1920: XVII. tc. 3. §-a szerint az alkotmányjogi felelősség érvényesítésekként felelősségre vont vagy elítélt miniszternek, illetőleg a legfőbb állami számvevőszéki elnöknek *»kegyelmet csak törvény adhat«*.

További példa. Az 1946: I tc. 14. §. 2. szerint: *»a köztársasági elnök adományozhatja a nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket.«* Hogy itt a *»nemzetgyűlés«* szót megint csak a *»törvény«* szóval kell felcserélni, világosan kitűnik abból, hogy azóta két új törvényünk alapított érdemrendet: az 1946: VIII. tc. a Magyar Szabadság Érdemrendet, az 1946: XXI. tc. pedig a Magyar Köztársasági Érdemrendet és Érdemérmét.

Még egy példa. Az 1946: I. tc. 17. §-a szerint: *»a nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg.«* Valószínűleg — bár ez vitatható — ez a rendelkezés sem célozza azt, hogy az elnök tiszteletdíjának megállapítása a nemzetgyűlés belügyévé tétessék. Végeredményben ez nem is lehetséges, mert az állami költségvetésben ez a tétel úgyszólván törvénybe kerül. A király civilistájának összegét is külön törvény állapította meg, mégpedig a század elejéig tízévenként, s az ilyképpen megállapított összeg lett azután évenként a költségvetésbe beállítva. Az utolsó ilyen törvény az 1904: XXXIII. tc., s ennek lejártától (1912 végén) kezdődött az új gyakorlat, amely szerint a civilista összege külön törvényi megállapítás nélkül olvadt bele a költségvetésnek kevésbé feltűnő számoszlopai közé.¹

E példák felsorakoztatása azt a célt szolgálja, hogy rámutasson arra, hogy törvényeink terminológiájának szabatoságára több súlyt kell helyezni. A nagy reformok tető alá hozatalának lázas idejében is meg kell találni a módját annak, hogy a törvények jogi szabatosága a törvényalkotás gyors tempójától kárt ne szenvedjen. Mert ha az új intézmények kétértelmű terminológiával startolnak, annak jogbizonytalanság s a politikai ellentétek kiélesedése a szükségeszerű következménye.

Dr. Molnár Kálmán

¹ E sorok írója éppen e folyóirat hasábjain (1914. 8. sz.) hívta fel a figyelmet három évtized előtt a régi gyakorlattal való csendes szakításra.

ÍRÓGÉP

javítás és karbantartás

GÉPKERESKEDELMI

Rökk Szilárd-utca 8.

TELEFON: 137-950

Az üzemi munkásság mint jogi egység

Az üzem munkásságának és az üzemi bizottságnak jogi természete régi vitakérdése azoknak a jogrendszereknek, amelyek ez intézményeket életre hívták és tételes jogi szabályozásban részesítették. A probléma távolról sem kizárólag elméleti jelentőségű. Az alábbiakban igyekszünk kimutatni azt is: minő gyakorlati jogi következményei vannak az egyik vagy másik szemlélet helyességének és érvényesülésének.

Nagyon tetszetősnek látszik az a szemlélet, amely az üzemi munkásságot és az üzemi bizottságot az üzem gazdaságparlamentei szerveinek fogja fel (Flatow—Joachim nézete). E nézet hívei felette találó hasonlattal arra hivatkoznak, hogy e jogintézmények bevezetésével a szolgálati jogviszonyok bizonyosszektorában egy csapásra megszűnt a munkáltató diktatúrája s helyébe az alkotmányosság elve lépett. *A munkajog abszolutizmusát felváltotta a munkajog alkotmánya.* E gondolat hirdetői az üzemet köztársaságnak tekintik, melyben a munkások a választók, az üzemi bizottság a parlament és a munkáltató az államfő. Flatow—Joachim és követői a társadalomtudomány szemszögéből elemzik a reformot; szemléletük erősen emlékeztet arra a szociológiai módszerre, amely organizmusnak nézi a társadalmat s analógia útján alkalmazza rá a fiziológia törvényeit. Bármily megkapóak is az efféle párhuzamok, mégsem egyebek, mint szellemes hasonlatok. A képletes kifejezések azonban a tudományos vizsgálódás területén mellőzendők, mert nem alkalmasak arra, hogy segítségükkel a fogalmak valódi tartalmát meghatározzuk s a problémák lényegébe hatoljunk.

A szociológiai szemléletnél sokkal jogásziasabban van megfogalmazva az a kérdés: vajjon a vizsgálódásunk tárgyát tévő intézmények közjogi jelenségek-e, vagy pedig a magánjog világába tartoznak?

A közjogi felfogás hívei azt vallják, hogy az üzemi munkásság, illetve az üzemi bizottságok közjogi önkormányzati testületek.¹ E szemlélet követői a külföldi szakirodalomban arra hivatkoznak, hogy a szóbanforgó intézményeket »közjogi« törvények hívták életre, azok közjogi funkciók végzésével vannak megbízva s az ügykörükben felmerülő vitás kérdések is közigazgatási útra tartoznak. Érveik azonban nem meggyőzőek és egyikük sem helyes principium divisionis.

Nincs itt helyünk, hogy a különben nagy fontosságú kérdést kimerítően taglaljuk. Csak röviden utalunk az irodalomban ismeretes ellenérvekre: Hueck—Nipperdey nézete szerint az üzemi bizottságokat életre hívó Betriebsrätegesetz nem közjogi jellegű törvény, hanem csak

kogens jogszabály. Ilyenek pedig a magánjog területén is szép számmal akadnak. Az üzemi bizottságok közjogi funkciókat nem végeznek, mert közhatalmat nem gyakorolnak. Annak sincs döntő jelentősége, hogy a vitás kérdések elbírálása közigazgatási útra tartozik-e. Számos magánjogi ügy nyer u. i. közigazgatási úton elbírálást.

Hazai jogunkban még mindig uralkodó nézet, hogy a közjog és magánjog közt az ulpiánusi érdekszemlélet alapján kell megvonni a határvonalat.¹ Moór Gyula: *A jogrendszer tagozódásának problémája* c. akadémiai értekezésében az uralkodó nézet ellen foglal állást és azt hangsúlyozza, hogy a közjog és magánjog vitakérdésében az érdekelmélet nem lehet a principium divisionis, mert a jog területén a magánérdeket nem szabad a közérdekkel szembeállítani.² Úgy véljük azonban, hogy a vizsgálódásunk tárgyát tévő esetben az érdekszemléleten alapuló ulpiánusi fogalom meghatározás jó szolgálatokat tehet. Az üzemi munkásság egységének a jog által történt elismerése s az üzemi bizottság felállítása u. i. elsősorban az üzem magángazdasági érdekeinek előmozdítása céljából történt. Ennél a nagyhorderejű jogpolitikai lépésnél főképp az egyes üzemek céljai elérése, az egyes üzemek magángazdasági érdekeinek előmozdítása s megvédése lebegett a törvényhozó szeme előtt. Az üzemi érdekek természetesen magukban foglalják az üzemben működő munkásság érdekeit is. Ulpianus által megkívánt singulorum utilitas tehát minden vonatkozásban felismerhető. Az üzemi bizottságnak — még ha hatáskörébe gazdaságpolitikai vagy üzempolitikai, tehát magasabb jelentőségű feladatok is tartoznak — lényegében érdekképviselő a hivatása, mert ezek a magasabb jelentőségű feladatok is mindig a konkrét üzemre vonatkoznak és szorítkoznak. A magánérdekek (singulorum utilitas) e kirívóan jelentkező képviselője már egymagában is ellentmond az üzemi bizottság közhatalmági jellegének.

Egyébként Moór Gyula fent idézett tanulmányában a magánjogi szemléletnek ad elsőbbséget. Szerinte a magánjogi szabályozás körébe tartoznak az emberi összefüggések — az egyszerű szerződéstől az igen magasfokú egyesüléséig — feltéve, hogy ezeket a szervezett összefüggéseket az állam nem illeszti be a saját szervezetébe s

¹ »Publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia quaedam privatim.«

² i. m. 6. old.

¹ Stier-Somló; nálunk Dr. Weltner Andor értékes tanulmányában azt írja: »az Üzemi Bizottság egy korszerű önkormányzati intézmény, amely közigazgatási tevékenységet fejt ki...« *Az üzemi bizottság mint jogintézmény.* Jogtudományi Közlöny. Új folyam I. 221. old.

Írógépkarbantartás

Írógépjavítás

KOVÁCS ALADÁR

és ZOLTÁN írógépállalata

Budapest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 46

Telefon: 428—141

nem hatalmazza fel azokat állami tevékenység kifejtésére¹. Már pedig az állam sem az üzemi munkásságot, sem az üzemi bizottságokat nem illesztette be saját szervezetébe és nem jogosította fel semmiféle közhatalom gyakorlására. Sőt az állam az üzemi munkásokat nem is kényszeríti üzemi bizottságok felállítására. A 100.000/1946. K. Sz. M. rendelet csak a munkáltató és az üzemi bizottság tagjainak egyes cselekményeit poenalizálja, de nem tartalmaz semmiféle szankciót arra az esetre, ha az üzem munkásai az üzemi bizottságot nem kívánják megalakítani. Már pedig nem lehet közjogi alakulat az, amelynek léte vagy nemléte magánosok tetszésétől, dispositív elhatározásától függ.

A közjogi szemléletnek egyébként pszichológiai okai is vannak. A középeurópai jogászok jogi kultúrája a római magánjogon épült fel. Ez a klasszikusan individualisztikus jogrendszer kitűnően funkcionál két személy jogi vonatkozásaiban, de már akadozik a többszemélyes jogviszonyokban, ha pedig nagyobb számú érdekelt, különösen tömegek joghelyzete rendezendő, — rendszerint felmondja a szolgáltatást. Innen az a téves felfogás, hogy minden olyan jogviszony, amely az individualisztikus jogszabályok hatókörén kívül esik vagyis kollektív jelensége a jognak, már nem magánjogi, hanem közjogi természetű. Ezért találkozunk nem ritkán azzal a merőben helytelen nézettel is, hogy a kollektív szerződések nem magánjogi, hanem közigazgatási természetű megállapodások. Éppen e tévtanok eloszlátása végett tartjuk szükségesnek kiemelni, hogy a *kollektívum közös ügy ugyan, de nem közügy* és abból, hogy valamely jelenség kollektív jellegű, még egyáltalán nem következik, hogy közjogi vagy közigazgatási jogviszony fogalma alá vonható. Kollektív jelenségek a magánjog világában is elég gyakoriak. A magyar magánjogban is ismerünk számos olyan jogi helyzetet, amelyből bizonyos közösségi (kollektív) természetű jogviszony keletkezik, de ezek a joghelyzetek mégis minden vonatkozásban a magánjog szabályai alá tartoznak. Gondoljunk az örökösök, a csődbeli és kényszer-egyeségi hitelezők vagy valamely bérház lakóinak a központi fűtéssel, a lifthasználattal stb. kapcsolatos jogi helyzetére, amit a jogirodalomban találóan neveznek szervezetlen közösségnek.

Az üzemi bizottságra vonatkozó rendeletek² egész sor érdekelt említene: az üzemi munkások gazdasági, jóléti, kulturális érdekei mellett az egyéni munkaviszony keretében felmerülő közös érdekű ügyekről emlékeznek meg. Mindezek az érdek alacsonyabbrendű pozíciójából immár a jogi érdek magasabb rangjára emelkedtek. Sőt ezen érdekek — mint arra az alábbiakban ráterünk — az új jogszabályok révén jogi oltalomhoz is jutottak, tehát beléptek abba a stádiumba, amelyben jogelméletünk szerint az *érdek alanyi jogosultsággá alakul át*.³

¹ i. m. 25. old.

² 55.000/1945 Ip. M. 14.700/1945 K. K. M.

³ Dr. Beck Salamon: *Érdekeszme töredékek* 8 és köv. old.

Az üzem munkásai hazánkban a múlt év nagy történelmi fordulata előtt egymással jogi kötelékben nem álltak, az idézett rendeletek azonban azonos érdekhelyzetüknél fogva *jogi egységgé* foglalták őket össze. E jogi egység minősítése tárgyában eltérők a nézetek.

Kaskel véleménye szerint az egyes üzemi munkásokban hiányozván a képesség arra, hogy a munkáltatóval szemben egységes jogi akaratot nyilvánítsanak, a jog nem teljes jogképességű ú. n. részleges jogi személyekké (juristische Teilperson) fogja őket össze.

A magyar magánjog is ismer nem teljes jogképességű jogi személyeket¹, ám még sem csatkozhatunk *Kaskel* véleményéhez és egy üzem munkásságát nem ismerjük el jogi személynek, még részleges jogképességű jogi személynek sem. A mi jogunkban is érvényesek az ellenérvek, amit *Kaskel* nézete ellen a német irodalomban hangoztatnak: az üzemi munkásságnak nincs autonómiája, vagyis nincs meg a hatalma, hogy belső alkotmányát alapszabályokkal vagy hasonló normákkal szabályozza. Ez pedig a jogi személyeket szabályként megilleti. Az üzemi munkásság továbbá nem utasíthatja az üzemi bizottságot, holott ezt a jogot a személyegyesülésből keletkező jogi személyek (egyesület, kereskedelmi társaságok stb.) tagjai mint nyilván egyik legértékesebb hatalmasságukat gyakorolhatják.

Az üzemi munkásság tagjai között nézetünk szerint *magánjogi jogközösség* keletkezik, mégpedig olyan jogközösség, amely a célkötelmek osztályába tartozik. Közösségük célközösség. Mindkét hivatkozott alaprendelet bevezető soraiban előre bocsajtja u. i., hogy a munka megbecsülése s a zavartalan üzem-, illetve üzletvitel biztosítása céljából kell az üzemi bizottságokat megalakítani. E célnak szolgálatában állanak a rendeletekben részletezett feladatok és a munkásoknak megadott jogok. A német munkajogi irodalomban nem vitás, hogy az üzemi bizottság által gyakorolt jogok nem az üzemi bizottságot illetik, azoknak alanya nem az üzemi bizottság, hanem az üzem munkásságának tagjai. Minthogy azonban a munkásoknak adott jogok a fent említett azonos célra vannak irányítva, ők nem gyakorolhatják azokat egyenként, hanem csak együttesen. Éppen ezen *együttes gyakorlás céljából* alakulnak a munkások jogközösségé. Ez a jogközösség tehát célkötelem s amellett oly sajátos természetű, hogy — egyesek nézete szerint — kifelé egyedül a munkáltató irányában jön létre. Más irányban nem is létezik.

E sajátosságok adják magyarázatát annak, hogy az M.M.T.j.-nek a Jogközösség fejezetében foglalt szabályai az üzemi munkásság joghelyzetére nem igen illenek. Ebből azonban koránt sem következik, hogy az üzemi munkásság joghelyzete nem jogközösség, hanem inkább az a követelmény, hogy a Javaslatnak a jogközösségre vonatkozó fejezete a nagy gazdasági átalakulás következtében gyökeres reformra szorul.

¹ L. az 1895: XLIII. tc. 9. §-át a törvényesen elismert vallásfelekezetek korlátozott vagyoni képességéről.

A Javaslathoz u. i. már a jogközösség tárgya tekintetében igen szűkkeblű az álláspontja: a közösség tárgya csak valamely jog lehet (1647. §). A szerkesztők u. i. főképp a tulajdonközösséget tartották szem előtt. Az első Tervezet indokolása nyíltan le is szögezi, hogy a közösségi jogszabályok alkalmazásának leggyakoribb és legfontosabb esete a közös tulajdon esete lesz, amint hogy erre maga a Tervezet — mondja az indoklás — szabályainak felállításánál különös tekintettel volt. Ez a kiindulási pont bizonyos dologjogi jelleget adott a közösségi jog szabályainak¹. A dologi szemlélet azonban erősen kifogásolható, mert az újabb magánjogi elmélet már régen túllépte e legális elgondolás korlátait. Nemcsak valamely jog, hanem jogilag értékelt helyzetek (birtokállapot, érdekhelyzet stb.) tekintetében is elismerik a közösség keletkezésének lehetőségét.² Szerintünk az üzemi munkásság tagjainak szociális összefüggése, érdekhelyzete is azon esetek egyike, amely kötelemet fakaszt. A német jogban *Gierke* ismerte fel a szociális összefüggések kötelemfakasztó természetét s a jogközösséget is a szociális összefüggésből eredő kötelek közé sorolja. *Gierke* is hangsúlyozza azonban, hogy a jogközösségből eredő kötelekre csak annyiban állanak a kötelmi jog szabályai, amennyiben a közösség is abból származott.³

Az üzemi munkásság közössége azonban nem kötelmi alapon keletkezik, hanem szociális helyzetükből adódik. Ebből a különleges jellegből további különbségek is keletkeznek. Így az, hogy a Javaslathoz jogközössége elvileg zárt létszámú. Öröklés vagy élők közti átruházás esetét kivéve a részesek száma állandó. Ezzel szemben az üzemi munkásság közösségének létszáma a mindenkori gazdasági viszonyok függvénye és állandó változásnak van kitéve. A Javaslathoz jogközössége, ha a részesek változnak, elveszti azonoságát, egy üzemi munkásságának jogközössége azonban az állandó változás ellenére egyazon jogközösség marad⁴.

Ez a különbség vetette fel azt a vitás kérdést: vajjon a szociális összefüggés alapján keletkező jogok és kötelezettségek alanyai az üzemi munkásainak az összessége-e vagy pedig az egyes munkások? Rendeleteink erre nézve nem nyújtanak tájékoztatást. Az 50.100/1945 Ip. M. r. 23 §-a szerint, ha a munkaadó nem tesz eleget a választások tekintetében előírt kötelezettségének, az »alkalmazottak« (tehát nem bármelyik alkalmazott) keresettel léphetnek fel ellene a munkaügyi bíróság előtt. Ebből az intézkedésből azonban nem lehet kiolvasni, hogy a rende-

letalkotó a jogok alanyát illetően az üzemi munkásságra mint személyösszességre gondolt-e, vagy pedig valamely üzemben dolgozó és névszerint megjelölendő minden egyes alkalmazottra. A német irodalomban — mint említettük — uralkodó nézet, hogy a jogközösség magánjogi szerkezetének is megfelelően a rendeletekben megadott jogosultságok alanyai maguk az egyes munkások¹.

Az üzemi munkásság tagjai azonban jogait nem gyakorolhatják személyesen, sem pedig valamely magánjogi meghatalmazott által, amint azt a jogközösség részesei tehetik, hanem kizárólag a rendeletekben életrehívott és e célra kijelölt üzemi bizottság által. Az üzemi bizottság tehát nem kollektív meghatalmazottja az üzemi munkásságnak, hanem *törvényes képviselője*.

Az üzemi munkásságnak mint jogközösségnek természetesen nincsen jogképessége, tehát nincsen sem aktív, sem passzív vagyontképessége sem. Ez a tétel azonban nem lehet akadálya annak, hogy a munkások jogait, így pl. az üzemi bizottság jogkörének gyakorlásához szükséges jogcselekmények kikényszerítését (pl. könyvek felmutatását), a költségek megtérítésére irányuló igényeket stb. az üzemi bizottság az üzemi munkásság nevében érvényesítse. Az 50.100/1945. Ip. M. r. — mint fentebb rámutattunk — meg is adja erre a jogot az üzemi munkásságnak tehát már meg van legalább ebben a vonatkozásban a perképes-

¹ Hueck-Nipperdey: »Die Träger des Mitbestimmungsrechts bleiben die einzelnen Arbeitnehmer.« *Lehrbuch des Arbeitsrechts* II. 403.

Politzer Zsigmond és Fia

jogi könyvkereskedése

árusítását megkezdte

az Országos Birói és Ügyészi
Egyesület megbízásából
a KÖZPONTI JÁRÁSBÍRÓSÁG AULÁJÁBAN
Budapest, V., Markó-utca 25. sz.

Bárhol hirdetett jogi könyv igen kedvező fizetési feltételek mellett is megszerezhető cégünkél. A jogászság részére a tárgyalásoknál előforduló jogvitához szükséges könyvek díjtalanul betekintésre rendelkezésre állnak.

Főüzlet: IV., Kecskeméti-u. 4

Telefonszám: 384-571

¹ L. M. M. T. j. 1647 és köv. §§-ait a közös tárgy gyümölcseiről, kezeléséről stb., továbbá *Dr. Kunz Ödön* fejtegetéseit: *Szladits Magánjog Kötelmi jog Jogközösség* 742—743 old.

² *Oertmann*: *Recht der Schuldverhältnisse* 941. old.

³ *Gierke*: *Deutsches Privatrecht*. Schuldverhältnisse aus sozialen Zusammenhängen 216—219 §§.

⁴ *Somló Bodog*: *Juristische Grundlehre* 250. *Bierling*: *Zur Kritik der jur. Grundbegriffe* I. 119—120.

sége. Külön törvényhozói feladat annak a tisztázása, hogy az üzemi munkásság aktív és passzív vagyontképeségének hiánya mennyiben lesz akadálya marasztaló ítéletek hozatalának.

Az üzemi bizottság különleges törvényes képviselői minőségéből folyik, hogy az üzemi munkásságnak nincs utasítási hatalma. Sem az 50.100/1945. Ip. M., sem a 14.700/1945. K. K. M. rendelet nem ad lehetőséget arra, hogy az üzemi munkásság az üzemi bizottságtól függetlenül gyűlést tarthatna s határozatával az üzemi bizottságot valamely ügy mikénti ellátására utasíthatná, amint ezt a jogközösség részesei meghatalmazottjukkal szemben kétségen kívül megtehetik. Ez a tétel következik a fentebb említett autonómia hiányából is. A megválasztás tartamára (egy év) az üzemi bizottság *szuverénül* képviseli az üzem munkásságát.

A most érintett lényegbevágó eltérések ellérére is szükség van a magánjogi szemléletre.

Készülő új munkajogunk szerint az üzemi bizottság *üzemi egyezményeket* köthet a munkáltatóval — nagyjában abban az ügykörben, amelyet a kereskedelmi üzemi bizottságokról intézkedő 14.700/1945. K. K. M. r. 10. §-a ezidőszert az egyeztető bizottságok hatáskörébe utal.¹ Fel fog merülni a kérdés, hogy a személyi *változások* az üzemi egyezmények kötelező erejét mennyiben befolyásolják. E közösség különleges természetéből következik, hogy az egyes részesek személyében beálló még oly nagyszámú változás sem érinti ezeknek az egyezményeknek kötelező erejét. A magánjog általános elveiből pedig folyik, hogy az üzemi bizottság mint törvényes képviselő személyeiben történő változás sem lehet befolyással az üzemi egyezmények érvényességére.

Ugyancsak a magánjog alapján bírálандók el az üzemi bizottság esetleges *jogellenes cselekményének jogkövetkezményei*. Az üzemi munkásság tagjai a most említett jogkövetkezményekért saját vétkességükre való tekintet nélkül felelnek. Nem hivatkozhatnak arra, hogy őket az üzemi bizottság tekintetében culpa in eligendo, inopia stb. nem terheli. Általában nem is hivatkozhatnak a 84. T.Ü.H.-re, mert a határozat e téren nem lehet irányadó. A munkások ugyanis nem maguk helyett rendelik ki az üzemi bizottságot, hiszen az annak hatáskörébe utalt ügyeket és feladatokat, még ha akarnák is, a rendeletek értelmében nem tudnák személyesen elintézni. A 84. T.Ü.H. által szem előtt tartott tényállás a legfontosabb eleme itt teljesen hiányzik. Az üzemi bizottság mint törvényes képviselő jogellenes cselekményeire való felelősség tehát felette

szigorú. Mindenesetre gyakorlatilag enyhíti a szigorú az a körülmény, hogy az üzemi munkásságnak mint jogközösségnek nincs vagyona. Ám lehet vagyonuk az egyes munkásoknak. A tételes jognak lesz feladata gondoskodni arról, hogy az üzem munkásságának egyes tagjait is mentesítse azon anyagi felelősség alól, amely őket magánjoguk szerint ma még kétségtelenül terheli. Egyébként ez a kártérítési felelősség egyik nyomós érv amellet, hogy az üzemi munkásság mint jogközösség létezése (existenciája) ne csak a munkáltató, hanem harmadik károsult személyek irányában is elismertessék.

Ha a magánjogi jogközösséget zárt jogközösségnek tekinthetjük, vele szemben az üzemi munkásság mint *nyílt jogközösség* jelentkezik. E jogközösségbe kerülni és onnan kiválni könnyebb mint az egyszerű magánjogi közösség kötelékét megalapítani vagy megszüntetni. A szolgálati szerződés létrejöttével máris keletkezik, annak megszüntetével véget ér az üzemi jogközösségi részesség. Ennek további okszerű folyamánya, hogy, amíg a magánjogi jogközösségben a jogalanyok egyedisége élesen kidomborodik, addig az a üzemi munkásságnál beolvad annak egyetemébe. Ez utóbbi közösség jogi természetét erősen befolyásolja az a körülmény is, hogy a részesek száma felette nagy lehet: vannak gyárak külföldön, melyek több százezer munkást foglalkoztatnak. A magas létszám jogtechnikailag szinte lehetetlenné teszi, hogy a munkások jogaik gyakorlásánál névszerint megnevezve (nominatim) lépjenek fel. Ezért, bár az üzemi bizottság az üzemben dolgozó minden egyes munkás törvényes képviselője, peres vagy perenkívüli eljárásban nem léphet fel a névszerint megnevezett egyes munkások, hanem csak az üzemi munkásság egyeteme nevében.

A kifejtettek szerintünk meggyőzően indokolják azt a nézetet, hogy a magánjogi jogközösség fogalma az újabb jogfejlődés kívánalmainak megfelelően átdolgoztassék vagy pedig a Javaslat »XIII. Közösség« címe a jogközösségen és a társaságon kívül egy újabb jogintézménnyel bővítessék ki. A csak egyszerű és világos jogi gondolkodásra hajlamos magyar jogérzék nyilván idegenkedne a *Kaskel*-féle fél- vagy részleges jogi személy, illetve a *Moór Gyula* által említett »közbeeső«, nem teljesen bevégzett jogi személy fogalmától.¹ Az kétségtelen, hogy a rendeletek az üzemi munkásságot jogi egységgé foglalták össze s ezzel personifikálták, de a jogi személy minden attribútuma nélkül. Jogrendszerünkbe tehát egy új fogalom: a *kollektív személy* fogalma fog bevonulni. A készülő munkakódexnek lesz feladata e fogalom pontos meghatározása és különösen annak a nagyjelentőségű kérdésnek megoldása, hogy az üzemi munkásság kollektív személyisége csak a munkáltatóval szemben nyilvánulhat-e meg, vagy pedig kifelé harmadik személyek irányában is.

íjj. dr. Nagy Dezső

¹ *Moór Gyula* : *Jogi személyek elmélete* 365. old.

¹ Az üzemi megállapodások máris előre vetik árnyékukat. Bár a 8620/1946. M. E. r. csak a kollektív keretszerződéseket és a szakmai kollektív szerződéseket ismeri, megszületett még egy kategória: az *üzemi kollektív szerződés*. Ez a szerződés, mely bevezető sorai szerint egyeséről a *Magyar Amerikai Olajipari r. t. Igazgatósága*, másrészt a *Magyar Amerikai Olajipari r. t. Központi Üzemi Bizottsága* között jött létre és Magyar Közlöny 1946. évi 231. számában is közzé lett téve, — magát, kifejezetten üzemi kollektív szerződésnek nevezi.

Jogalkotási kérdések

A J. K. 1—2. számában közölt cikkben (»Legalitás«) többek között arról írtam, hogy a jogszabályok sűrű változása a jogszabályok érvényesülésének súlyos akadálya. Dr. Szebenyi Endre gondolatmenetemet bírálva, ezzel szemben arra utalt, hogy forradalmak, válságok idején a *tényállások* revolutív változása elkerülhetetlenné teszi a jogszabályok sűrű változását is.

Ezt az ellenvetést csak részben tehetem magamévá. Fokozati kérdésről van szó. Politikai és gazdasági változások idején a jogszabályok a dolog természete szerint sűrűbben kell, hogy változzanak, mint állandósult gazdasági és politikai helyzet idején; a kérdés a »legalitás« szemzőgéből azonban éppen az, hogy *milyen* sűrűn változnak; helyesebben: nem változnak-e sűrűbben, mint erre — a »tényállások változásának« szemelött tartásával *okvetlenül* szükség van. A kérdés néhány példával világítható meg.

Az infláció folytán a nyugdíjasok az éhhalál küszöbére jutottak. Miután az 1926: XVI. tc. óta úgylátszik kötelező hagyomány, hogy a nyugdíjszabályok a legnehezebb keresztretjvények módjára fogalmaztassanak (aki nem hiszi, tanulmányozza pl. a bányanyugbér jogalkotá-sunkat), megszületett a 410/1946. M. E. sz. rendelet, amely — bár a lehető legbonyolultabb szabályozással, de végeredményben mégis csak oda-testált, hogy a nyugdíjak az aktív fizetések alapulvételével állapíttassanak meg. Egybeesett ez a rendezés a »mozgó bérskála« és a kalória bevezetésével. Az elgondolás az volt, hogy a nyugdíjak az aktív illetményekhez rögzítve biztosítsák a nyugdíjasok létminimumát.

A rendeletalkotónak azonban már eleve gondolnia kellett volna arra, hogy az infláció nem fog örökké tartani és belátható időn belül be fog következni egy időpont, amelyben az aktív fizetések ismét a békeszínvonal felé tendálnak; — ekkor pedig a 410/1946. M. E. sz. rendelet intézkedései nem lesznek fenntarthatók. A más alapon való nyugdíjrendezés — úgy tudjuk — már munkában van is. Így a 410/1946. sz. és az annak végrehajtása tárgyában kibocsátott rendeletek hatalmas apparátusa (minden egyes nyugdíjazásra kiterjedő újabb megállapítás, külön döntőbizottság a felszólamlások elbírálására, nem egyhangú határozat esetén járásbíró-ság elé vitel) csak arra volt jó, hogy a nyugdíjak kérdését néhány hónapra szabályozza. (Nem tartozik szervesen ide, így csak mellékesen emlitem, hogy a rendelet hiányosságai és a vállalatok egy részének ellenállása folytán még ez sem sikerült: a nyugdíjak jórésze ma, az újabb rendezés küszöbén sincs még a 410/1946. M. E. sz. rendelet alapján sem megállapítva.)

Ezek előrelátása esetén a rendeletalkotó a 410-es rendelet helyett valami egyszerű, kifejezetten átmeneti időre szóló nyers szabályozást találhatott volna (pl. valamilyen terményben vagy más értékálló cikkben rögzített egységes, vagy legfeljebb két-három kategóriájú nyugdíjpótló

létminimumot), amely nem foglalkoztatta volna fölöslegesen az emberek százait és nem tenne ma sürgős újraszabályozást szükségessé, hanem az általános valorizációs törvényre hagyhatná a nyugdíjak végleges szabályozását is.

Más: — az üzlethelyiségek visszaadásáról rendelkező 7590/1945. M. E. sz. rendelet és annak »gyermekai«.

A rendeletalkotó előreláthatta volna, milyen ellenállásba fog ezen jogszabály végrehajtása ütközni és felismerhette volna a jogi »veszélyzónákat« is (aktoratus, törvényes képviselő, okozatosság stb.). De ha már korábban nem, úgy felismerhette volna teendőjét; az egész rendelet szabatos és kimerítő újjaalkotását, amikor a bíróság első ízben a »kivételes jogszabály — megszorító értelmezés« álláspontjára helyezkedett. Ehelyett az történt, hogy az egyes részletkérdések ítéleti eldöntése után — ha a döntés a rendeletalkotó felfogása szerint az alaprendelet intencióinak nem felelt meg, — az illető részletkérdésben keletkezett új rendelet (ha jól tudom, eddig négy); — emellett a legsúlyosabb kérdések (mint amilyen pl. a nem az igénylőnek fizetett ellenérték) máig sincs írott jogszabályban rendezve. Ezzel a joganyag nehezen áttekinthetővé is vált, nem is szólva az eseti rendeletalkotás mindig kellemetlen mellékizéről.

Jellemző eset rokontémakörben, hogy akkor, amikor a távollévők nagyszáma a távollévők gondnoksága intézményének elvi alapon való általános szabályozását tette volna szükségessé, a nagyszámú új jogszabály (10.490/1945. M. E. sz. 16. §, 10.470/1945. M. E. sz. 18. §, 11.680/1946. M. E. sz. rendeletek) a kérdésnek mindig csak egy-egy csücskéjét szabályozta és így az »a contrario« és »kivételes jogszabály« jelszavak révén a bizonytalanságot és további toldozó-foldozó jogszabályok alkotásának szükségét még csak fokozta.

Ugyanide tartoznak az inflációs jogszabályok szerkesztése terén tapasztaltak. Így pl. egyenesen érthetetlen volt a peres értékhatárok-nak újból és újból sima-pengőben való meghatározása akkor, amikor az adópengő már létezett és még szuperált. Ez az intézkedés adott pillanatban az érték szerinti járásbíró-sági értékhatárt gyakorlatilag teljesen megszüntette és a Kúriát jó hosszú időre bagatell-perekkel látta el.

Az előretekinő, átfogó szabályozás hiányának köszönheti létét az a megszámlálhatatlan inflációs jogszabály, amely egyes szolgáltatások árát és a hatóságilag megállapított díjak összegét *külön-külön* emelte (egy ideig még a bírósági tudakozólapok árát is!).

Mindez számomra azt jelenti, hogy a jogszabályok sűrű változása — mozgalmas idő-kben is — előrelátó és a már bekövetkezett eseményeket megfelelően értékelő jogszabályszerkesztéssel nagy mértékben csökkenthető volna.

Dr. Szirmai Zsolt

SZEMLE

A bírák és bíróságok bírálata sohasem volt tabu a J. K. számára. Ezeken a hasábkokon olyan korszakban vonták kétségbe a ceruzakopogásnak mint tárgyalásvezető módszernek létjogosultságát, amikor az ilyen szempontok hangoztatása semmiesetre sem érdemelte ki a hatalmon levők tetszését. E sorok írója a lapban első próbálkozását annak szentelte, hogy kimutassa, hogy az országgyűlési képviselőnek a főtárgyalás rendjének megzavarásában »tettenkapása« és letartóztatása, és ezzel összefüggésben utóbb annak kinyilatkoztatása, hogy a rendbüntetés sohasem évül el: *jogi atrocitás*. Új folyamunk eddig megjelent számaiban is éltünk a tárgyilagos bírálat jogával, elég ha ezzel összefüggésben a Kúria ügyvédi tanácsának a tagfelvétel tárgyában folytatott gyakorlatával kapcsolatos közleményeinkre utalunk.

Mint minden tisztességes bírálatnak, úgy a bírák és bíróságok felett gyakorolt bírálatnak is szigorúan megvont határai vannak. Így elsősorban az, hogy ítélettel még be nem fejezett, tehát folyamatban levő ügyben bírálat csak akkor gyakorolható, ha annak tárgya az ügytől független bírói magatartás. Az igazságügyi hatóságok működése feletti bírálat ezenfelül csupán *elvi* síkon mozoghat, célja a meggyőzés és nem az erőszakos befolyásolás.

E szempontok megrögzítését azért ítéltük kívánatosnak, mert aggasztó módon sűrűsödik az elvi síkról letérő bírálat, amelynek érve a fenyegetés, eszköze a tényállás szabad alakítása és célja a megfélemlítés.

Ismét halljuk a bíróságoknak előlegezett és éppen ezért megvonható bizalom veszélyes elméletét és annak hangoztatását, hogy a nem tetsző ítélet ellen a tömegekhez van helye fellebbvitelnek.

Ha a bíróság valamelyik kiemelkedő jelentőségű ügyben egyesek vagy többek álláspontja szerint nem megfelelően ítél, a tárgyilagos bírálat helyett sok-

szor burkolt, sőt nyílt gyanúsítások érik, amelyeket bátran rágalmaknak is nevezhetünk, mert eddig nem hallottunk arról, hogy a felügyeleti hatóságok a nyilván azonnal folyamatba tett felügyeleti vagy fegyelmi eljárások során a bírák megvesztegetését vagy egyéb illetéktelen befolyásoltságát megállapították volna.

Nem hűnyhatunk szemet afelett sem, hogy sokan vannak, akiknek szinte kizárólagos szellemi táplálékuk valamelyik politikai élclap. Ha tehát abban szóban és képes ábrázolatban azt hirdetik, hogy egyes bírák és bíróságok megvesztegethetők, úgy csak sajnálhatjuk, hogy a megtorlásra hivatott hatóságok olimpiai magasságukból nem észlelik ezt a veszedelmes propagandát.

Változtatlanul ragaszkodunk a bírák és a bíróságok felett gyakorolható bírálat jogához, de nem vagyunk hajlandók e bírálat fegyvertárában helyet engedni a *terrornak* és a *rágalomnak*.

V. P.

A külföldre hurcolt magyar személyek, illetőleg nemzeti vagyontárgyak gondozásának előmozdításáról szóló törvény 1. §-a értelmében a törvény hatálybalépése előtt elkövetett háborús, népellenes vagy egyéb bűncselekmény miatt »nem lehet bűnvádi eljárást indítani vagy folytatni az ellen, aki a nyugatról hazatérő deportáltak, menekültek és hadifoglyok hazahozatalával kapcsolatos teendők ellátására kinevezett kormánybiztos (hazahozatali kormánybiztos) igazolásával bizonyítja, hogy a külföldre hurcolt magyar személyek, illetőleg nemzeti vagyontárgyak gondozása körül jelentős érdemeket szerzett«. Ez a mentesség csak az előreláthatólag öt évi szabadságvesztés büntetésénél súlyosabban büntetendő bűncselekmények elkövetőire nem terjed ki.

Azaz minden a Nr. 12. §-a alá tartozó népellenes bűntett — a másik törvényes előfeltétel fennforgása esetén, — a mentesség alá esik, de adott esetben, figyelemmel a Nr. 2. §. 5. bekezdésére, minden háborús és népellenes bűntettnek lehetnek »tanúsítványos« kivételezettjei.

A törvény rendelkezését aggályosnak tartjuk.

Aggályosnak tartottuk már az igazolással kapcsolatban hasonló rendelkezést tartalmazó 11.400/1945. M. E. sz. rendeletet is. Holott ez a rendelet nem biztosított feltétlen és teljes mentességet, csak azt tette lehetővé, hogy a nyugatos közalkalmazottal szemben, aki az elhurcolt vagyon gondozása körül jelentős érdemeket szerzett »egész magatartásának gondos megvizsgálása után« ne a 3300/1945. M. E. sz. rendeletben írt jogkövetkezmény: az állásvesztés, hanem csak az 1080/1945. M. E. sz. rendelet 20. §. 2. bek. 1—3. pontjában írt enyhébb jogkövetkezmények alkalmaztassanak. És ez a jogszabály csak igazolás, nem pedig bűncselekmények tekintetében intézkedett. Emellett oly jogszabály alól — a 3300/1945. M. E. sz. rendelet alól — statuált kivételt, amelynek túlmerev rendelkezése sokszor visszáságokat eredményezett.

A törvény tárgyalt intézkedése mindenelőtt elvi okból visszatetsző. Bűncselekmény nem lehet alkü tárgya az államhatalom és bűnöző közt. Különösen nem köthetünk egyezséget háborús és népellenes büntetésekkel. Gyöngítjük, sőt megrendítjük ezzel a törvény kötelező erejébe, az államnak saját rendelkezéseihez való hűségébe vetett hitet. Ne újítsuk fel a Tetzl-féle búcsúk rendszerét. Esetleges enyhítő körülményt nem szabad büntethetőséget kizáró okká előléptetni.

Emellett ez az intézkedés rágalmak özönét fogja elindítani.

Igy a közönség, amely mindig hajlik arra, hogy rosszat feltételezzon és amelyet balhitében az alkijárók hada jól felfogott önérdékből rendszeresen erősít, hajlamos lesz elhinni, hogy a törvény 1. §-ában írott igazolás — vásárolható. És balhitében meg fogják erősíteni azok a visszáságok, amelyek a törvény legpuritánabb végrehajtása esetén is befognak következni. A törvényhely laza fogalmazása (»személyek... vagyontárgyak... gondozása körül jelentős érdemeket szerzett«) az igazolás kiállítását teljesen diszkrecionálissá teszi.

Éppen az elhurcolt javak körül legsúlyosabb bűncselekményeket elkövetettek fognak a törvény követelményeinek leginkább megfelelni tudni: — senki érdemeit jobban igazolni nem tudja, mint aki az

általa összerablott holmit — valamilyen mese kíséretében — leteszi a kormánybiztos asztalára.

A törvény azonban itt van, azt tehát végre kell hajtani. Így most a végrehajtási utasításra marad, hogy a »gondozás« és a »jelentős érdek« fogalmának igen szigorú körülírásával legalább a kirívó eredményeket elhárítsa. Sz. Zs.

A büntető járásbíró az értékhatára tekintettel hatáskörébe utalt vagyoni elleni bűncselekmények tömegével küzd. Az előadó bírák csupán hetekkel az ügydarabok beérkezése után jutnak hozzá ahhoz, hogy fölöttébb távoli tárgyalási határnapokat kitűzhessenek. A vagyoni elleni bűncselekmények jelentőségének leszámítását célzó irányzat az ügyek nagymérvű elhúzódnásával fokozottabb hangsúlyt nyer. Mindehhez járul az is, hogy a büntető járásbírói tárgyalások sok esetben nem tarthatók meg, mert az érdekeltek a tárgyalásra szóló idézést későn kapják meg és a kézbesítést tanúsító vétiv ennek megfelelően a tárgyalási határnapon nem is áll rendelkezésre. Az eljáró bírák ennek folytán a vétiv tartalmától függő intézkedéseket tesznek, ami az adminisztráció további megterhelését és az ügyek újabb elhúzódnását eredményezi. Amennyiben a büntető járásbírói kézbesítések jelenlegi rendszerén változtatni nem lehet, arra irányuló intézkedést tartunk kívánatosnak, hogy a tárgyalási határnapok kitűzése, illetve az idéző végzése kiadása olyan időpontban történjék meg, amikor azoknak kellő időpontban kézbesítése bizonyosra vehető. A tárgyalásoknak a felek távolléte okából a büntető járásbírói kézbesítések gyakori elhalasztása annál is inkább orvoslást igényel, mert a bíróság túlterheltsége következtében amúgyis hosszadalmas az ügymenet.

A Kúria házassági jogi gyakorlatából

1. A megállapított tényállás szerint a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a alapján fellépő férj »a közös lakást csak 1943. október 1-én hagyta el végleg« — *de alperes beismerése szerint* — felek 1935 óta

fizikai házasságot nem éltek, mert a feleség megtudta, hogy férjének idegen nővel viszonya van s ezért kijelentette előtte, hogy amíg ez a viszony tart, vele házasságot élni nem fog.

A Kúria a házasságot az idézett törvényhely alapján felbontotta.

Az indokolás szerint »az egy lakásban tartózkodás az életközösség megszakadásának megállapítását magában véve ki nem zárja, ha egyébként a felek között teljes lelki és testi elszakadás megállapítható. A m. Kúria megítélése szerint az alperesnek fentidézett kijelentése lényegében az életközösség megszakításaként jelentkezik, annyival inkább, mert ezzel a felek közötti teljes elzárkózás egyidejűleg be is következett«. (P. III. 1016/1946.)

A döntést aggályosnak tartjuk. Bár messzemenően helyeseljük a bontások megkönnyítését, ebben a vonatkozásban is fontos szempontnak tartjuk a jogszabály világos rendelkezésének betartását. Ha indokolt lehet a különélés fogalmát vétkességen alapuló bontóperben tágitani, ha a felmerült bontóokok erejét ilyen perben nem zárja ki a feleknek — valódi életközösség nélkül — egy lakásban való lakása: a 6800/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-án alapuló, vétkesség nélküli bontásnak a különélés az egyedüli ügydöntő törvényes előfeltétele, amely ezért kiterjesztő értelmezést nem tűr. Ha a R. — helyes újítással — az 5 éves, tehát véglegesnek látszó különélést önmagában bontóokká lépteti elő, úgy ezen bontóok fennforgásának megállapíthatása végett ennek a tényállásnak minden kétséget kizáróan kell megvalósulnia. Az egy lakásban — előbb rendszeres, majd utóbb ritkább együttélésekkel való — »különélés«, amelyet az előidéző fél csak a másik fél viszonyfogytaig kíván fenntartani, nem az az egyértelmű és végleges különélés, ami a R. 4. §-ában bontóokká emeltetett.

Jogszabálysértőnek tartjuk azt a deklarációt is, hogy a házasság felbontására alapot nyújtó »beismerésnek« a rendelet alapján indított perekben nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani, különös tekintettel arra, hogy a rendelet a vétkességi elvet elejtette, sőt a házastársaknak a köteleket illetően is adott rendelkezési jogot.

De lege ferenda általában helyeselnők a Pp. 669—670. §-ainak (egyébként is zavarosan fogalmazott törvényhelyek) oly módosítását, hogy a beismerés hatályát a bíró a házasság felbontása érdekében is szabadon mérlegeli (mert a házassági per feladata is az anyagi igazság kiderítése és a beismerés ennek mindenkor lehet eszköze), de lege lata azonban meg kell állapítanunk, hogy a R. nem tartalmaz a Pp. 669-670. §-aitól eltérő szabályt és az sem helytálló, hogy a 4. §. körében a feleknek a kötelek kérdésében rendelkezési jogot biztosít.

2. Míg ez az ítélet a R. újításán túlmegy, a kulpakompenzáció elméletébe való visszaesést jelent a P. III. 756/1944. sz. ítélet, amely a bontókeresetet elutasítja, mert a bontást kérő felperes ágyasságban él és így »maga is alacsony színvonalú erkölcsi felfogásáról tett tanúságot, a házassági viszony ilyen körülmények között az elviselhetlenségig feldúltak nem tekinthető«. Holott a Kúria újabb időben hozott többrendbeli ítélete alapján úgy gondoltuk: túl vagyunk azon, hogy a házasságot ne lehessen feldúltak tekinteni azért, mert a házastársi hűséget mindkét fél sérti meg.

Sz. Zs.

A valorizáció újabb bírói gyakorlata

A pengővalorizáció eseteivel összekeverednek a régi valorizációs törvény alapján indított perek olyankor, midőn az esedékesség újkeletű, noha a jogviszony a pengővaluta bevezetése előtti időre nyúl vissza. A P. I. 539/1945. számú kúriai ítélettel eldöntött esetben a kereset az *ági vagyoni természetbeni kiadásra* indult, a Kúria azonban csak az *ági vagyont* kapott 300 forint (1894-beli forint) odaítélését tartotta jogszerűnek. Ennek az összegnek a valorizációja az ítélet szerint azért lehetséges, mert a kereset az örökhatály *halála napjától számított egy éven* belül indult meg és minthogy a felperesek nyilvánvalóan csak azért nem kértek felértékelést, mert természetben és nem pénzben való szolgáltatást követeltek, az átértékeléshez való joguk nem enyészett el.

A mérsékelt valorizáció kétségkívül elvileg helyes jogeszköz, viszont a hitelezői jogoknak olyan

speciális csorbulását jelenti, amely csak a pénztartozás hitelezőjének jut osztályrészéül. Ezt a visszasságot a Kúria P. IV. 839/1946. számú ítélete (Magyar Jog, 78. szám) akként egyenlített ki, hogy az 1943. évi szerződéssel szőlőtörköly fejében törkölypálinka szolgáltatására kötelezett adóst »kármegosztás« címén az eredetileg szolgáltatandó mennyiség 50%-ának szállítására kötelezte. Bár az indokolás ezt nem hozza ki-fejezésre, lényegileg a valorizáció mérséklésének gondolatát oly természetbeni szolgáltatások esetére is kiterjeszti az ítélet, amidőn gazdaságilag nézve a természetbeni szolgáltatás a pénzbeli szolgáltatás helyébe lép.

A P. VI. 272/1946. számú ítélet szerint oly esetben, ha a felek a megbízás értelmében teljesítendő ügyvédi munkáért fizetendő díjat előre nem határozzák meg, a fél az ügyvédnek oly díjazást köteles fizetni, amely az *érvényesítés* időpontja szerint az általános drágulásra figyelemmel a végzett ügyvédi munkával arányban áll. Jogszabályt sértett tehát a fellebbezési bíróság, midőn a marasztalást nem állandó értékmérőben, hanem papírpengőben állapította meg. Az adott esetben a Kúria ezt az állandó értékmérőt az *adópengőben* vélte megtalálhatni — ez az ítélet azonban még azelőtt kelt, mielőtt maga az adópengő is áldozatul esett az inflációnak. Más ügyekben is az adópengőt tartotta a Kúria állandó értékmérőnek. A P. I. 3481/1944. számú ítélettel eldöntött perben, amelynek tárgya gondatlanságból okozott súlyos *testi sértésért* járó kártérítés, a felperes a felülvizsgálati tárgyaláson előterjesztett különíratával *búzában* kérte megállapítani a marasztalási összeget. A Kúria megállapította, hogy ez sem kérelemváltoztatásnak, sem a kérelem tárgya feljebb emelésének, sem pedig átértékelésnek nem tekinthető, hanem csupán a kártérítési követelés jelenlegi egyenértékének a meghatározása. Ehhez a megállapításhoz szó fér, de talán nem is lett volna szükséges ily messzire elmenni, mert hiszen az újabb gyakorlat a kifejezett felértékelést is megengedi még a harmadfokú eljárás során is. Érdekes azonban az az indokolás, amelylyel a Kúria érdemben elutasította a felperesnek *búzában* vagy annak egyenértékében leendő marasztalásra irányuló igényét. A *búza piaci ára*,

mondja a Kúria, jelenleg köztudomás szerint *teljesen ingadozó* és az sem állapítható meg, hogy az a jövőben hogyan fog alakulni. Ezenkívül az egyik alperes teljesítőképességét is meghaladná a kártérítési követelésnek ily módon leendő megállapítása. A Kúria kifejezetten számot vet azzal a körülménnyel is, hogy a károsult egyösszegben fizetendő kártérítéshez jut és megfontolandónak tartja, hogy ez az összeg akkora értéket képviseljen, amely alkalmas és elegendő is a károsult jövőjét részben biztosító valamilyen befektetésre. A Kúria arról is gondoskodni kíván, hogy ez az összeg a lehetőségig értékálló módon határozassék meg. A Kúria ebben az esetben is adópengőben marasztalt. A P. VI. 328/1946. számú ítélet az *adópengőt élbe helyezi a svájci franknak is*. Megállapítja a Kúria, hogy a magyar pengőt Svájcban hivatalosan nem jegyzi (az ítélet 1946. június 26-án kelt) a magyar Nemzeti Bank által közzétett árfolyamokat pedig bel- és külpolitikai, valamint gazdaságpolitikai szempontok irányítják. Ezért a Kúria itt is adópengőben való marasztalást tartott helyesnek. A per tárgya egyébként ingó kiadása, illetve az ingó ellenértékének megtérítésére való kötelezés volt.

Két ítélet *valorizációs cézzal búzában kötött megállapodások értelmezésével* foglalkozik. A P. VI. 804—1946. számú ítéletben az ingatlan vételára búzában állapított meg és a vita a körül forgott, hogy az 1945 november 22-én postán megküldött 127.980 pengő mennyi búzának felelt meg. A pénz elküldésének idején a búza hivatalos ára mázsánként 6.000 pengő volt. A Kúria szerint azonban köztudomású, hogy 1945 október 23-ától, a hatósági ár megállapításától a pénz postára adásáig a pénz vásárló erejében olyan mérvű csökkenés állott be, hogy a szerződő feleket kölcsönösen kötelező jóhiszeműséggel és méltánossággal ellenkeznék, hogy az adósok a már október 1-én esedékes tartozásukat ilyen leromlott pénzben teljesíthessék. A hatósági ár megállapítás, úgymond a Kúria, nem volt képes a rohamos pénzromlással lépést tartani, ezt a körülményt pedig az adósok nem használhatták fel arra, hogy az új ár megállapítás után nem nyomokban, hanem csak mintegy egy hónap múlva teljesítsenek, amikor már közel volt az az új ár megállapítás,

amely a 6.000 pengőt 24.000 pengőre emelte. A Kúria a teljesített fizetést ezen a 24.000 pengős árfolyamon állapította meg. A P. V. 17/1946. számú ítélettel eldöntött per tárgya *készpénzkölcsön* volt, amidőn a felek a *kölcsönvett 800 pengő értékét 28 q búzában határozták meg*, mégpedig a búzának a hatóság által megállapított árával. A Kúria szerint az átszámításnak a *hatósági jegyzés* alapulvételével kell történni, mert a megállapodás kötésével nyilván az volt a peres felek szándéka, hogy a kölcsönadót a pénz értékében bekövetkező változás veszélye alól mentesítsék és nem gondoltak arra, hogy az a búza árának konjunkturális értékelkedésében részesedjék.

Érdekesen vonja le a pénzromlás következményeit a P. VI. 130/1946. számú ítélet. A haszonbérleti szerződés csak pénzbeli *biztosíték* adásáról beszél, a Kúria mégis helyben hagyja azt a másodfokú ítéletet, amely arra utalással, hogy a pénz értékének folyamatos csökkenése még az ítélethozatal idejében sem zsúnt meg, a haszonbérlet nem készpénz, hanem óvadékképes *értékpapír bírói létébe helyezésére* kötelezi.

Dr. Vági József

A kishirtokra vonatkozó törvényes öröklési rend

Dr. Teller Miksa ügyvéd úrnak a Jogtudományi Közlöny 13—14. számában (194. l.) a kishirtokra vonatkozó törvényes öröklési rendet tárgyaló cikke, jogászegyleti felszólalásomat bizonyos vonatkozásban félreértette, örömmel állapítom meg azonban, hogy a félreértés kiküszöbölésével az álláspontjaink közötti eltérés számottevően kisebb lesz. Az én javaslatom arra irányult, hogy a kishirtokok egy kedvezményezett leszármazóján kívül a többi leszármazók a törvényvel szorításának kötelezésre és ezzel az egyszerű eszközzel próbáljuk a túlságos elaprózódást megakadályozni. Az örökhagyó javára azonban nem csak azt a lehetőséget kívántam nyitva hagyni, hogy a törvényes kedvezményezett helyett más kedvezményezett jelöljön ki, hanem azt is, hogy valamennyi gyermeke között a ma fennálló törvényes öröklési rendhez visszatérve, egyenlő osztályt tegyen, vagy más módon rendelkezék.

Ez a megoldás a Teller Miksa ügyvéd úr álláspontjához annyiban mindenestre közelebb áll, hogy az örökhagyó akaratának érvényesülését semmiképpen nem zárja ki és lényegében a cikkíró tételéhez vezet: »A kisgazdára kell bízni, egy gyermekének akarja-e juttatni a birtokát, vagy sem.« A különbség csak abban van tehát közöttünk, hogy mi történjék, ha a kisgazda semmit sem szól.

Azt már a jogászegyleti vita során is kifogásoltam, hogy a cikkíró úr az indítványomban végrendekezési kényszert lát.

Az ő gondolatmenetébe beilleszkedve, a mai jog¹ szempontjából is végrendeleti, kényszerről kellene beszélnünk minden olyan esetben, amikor az örökhagyó több közül egy gyermekének akarja juttatni a birtokát. Népünknek az a passzivitása, amellyel a végrendelet alkotásától idegenkedik, ma is éppen úgy eredményezheti, hogy a hagyatéki sorsa az örökhagyó akaratától eltérően alakul, mint a javaslatom megvalósulása után. Csak hogy ma ez a passzivitás a köz szempontjából hátrányos birtokelaprózódáshoz vezet, míg a javaslatom megvalósulása után bizonyos mértékben közérdeket szolgálna.

Legalábbis kérdésesnek tartom, hogy a mai öröklési rend az esetek túlnyomó többségében találkoznék az örökhagyó igazi akaratával, hogy a többgyermekes kisbirtokosok általában a széttagolást akarnák. De ha a cikkíró úrnak van ebben a vonatkozásban igaza, akkor sem szabad a népünkről olyan rossz véleménnyel lenni, hogy a javaslatom megvalósulása után inkább fogja eltűnni a szerinte igazságtalan és helytelen megoldást, sem, hogy végrendeletet alkosson.

A végrendeletalkotás megkönnyítése érdekében egyébként már a jogászegyleti vita során fenntartás nélkül csatlakoztam a cikkíró úr javaslatához.

Dr. Nizsalovszky Endre

Az Itélőtáblák döntőbizottsági gyakorlatából

(7590/1945. M. E. rendelet)

Okozatosság, hátrányos szerződés.

62. Igénylő édesapjának Újpesten ...u. 76. szám alatt volt fa- és szénkereskedésre berendezett üzleti te-

lepe. Amikor a fakereskedők tüzifaárusító tevékenységét korlátozó 83.000/1940. K. K. M. sz. rendelet folytán 1940 december 15. napja után ipari tevékenységet már nem folytathatott, az üzleti telepének hátsó részén épült fészert, ahol a szalagfűrész és favágó gépek voltak addig elhelyezve, asztalos műhelynek alakította át és ezt az épületet 1941 május 1-től negyedévi 270 P bérért a használatnak adta bérbe. Használó ezen bérleti szerződés alapján tartja birtokában ez időszert is a műhelyhelyiséget.

Igénylő azon az alapon kéri használatát az üzlethelyiség visszabocsátására kötelezni, mert a bérbeadás, álláspontja szerint, a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó rendelkezések következtében történt.

A 7590/1945. M. E. számú rendelet alapján, mely szorosan értelmezendő, csak oly igény érvényesíthető, melynél a zsidókra hátrányos jogszabályoknak az üzlethelyiség (üzleti telep, műhely) elvesztésére, vagy az üzletnek az igénylőre nézve hátrányos szerződéssel történt átruházására gyakorolt közvetlen, vagy közvetett hatása megállapítható.

Az ismert tényállásból azt lehet ugyan állapítani, hogy amikor T. H. 1940 decemberében a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt az addig gyakorolt iparát abbahagyni kényszerült, a kereskedelmi tevékenységének folytatására szolgált üzleti telepének egyik részét, a nyitott fészereket asztalos műhellyé átépítette és azt bérbeadás útján hasznosította, ez azonban nem egyértelmű sem az üzlethelyiség elvesztésének, sem az üzlet átruházásának fogalmával.

De még ha a rendelet kiterjesztő magyarázata mellett megállapítható is volna, hogy a műhely bérbeadása a felmondás korlátozott voltára tekintettel az üzlethelyiségnek bizonytalan időre, való átruházásával egyértelmű,

az igény jogalapja akkor is hiányzik, mert T. H. az asztalos-műhelyt magára nézve nem hátrányos szerződéssel adta bérbe és illetve, amennyiben ezt átruházásnak lehet tekinteni, nem hátrányos szerződéssel ruházta át.

Bp. Tábla, P. X. 1426/1946/16. sz. — 1946 augusztus 17.

Az önként visszabocsátott helyiség megosztása és az ellenérték megtérítése iránt a volt használó által érvényesített igény a döntőbizottsági eljárásra tartozik.

63. K. J. cipőkereskedőnek Budapestén 35. szám alatt főbérletében volt és a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt lezárt üzlethelyiségét, valamint az üzleti berendezését a nem vitás tényállás szerint 1944 október havában K. Á. kiigényelte a maga részére és az üzlet berendezésért 1944 október 10. napján 1800 P-t fizetett be a Bőrvagy-gazdálkodási kormánybiztossághoz. A zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok hatályának megszűnése után, 1945 március havában K. Á. úgy a szóbanforgó üzlethelyiséget, mint az üzleti berendezést hatósági beavatkozás nélkül bocsátotta vissza K. J. birtokába és az üzlethelyiség hátsó részében korábban, 1942 szeptember 1. napja óta fennállott albérletéhez való jogát sem tartotta fenn.

K. Á. ebben az általa a budapesti központi járásbíróság mellett működő döntőbizottság előtt K. J. ellen megindított eljárásban méltányossági alapon a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-ának negyedik bekezdésében foglalt rendelkezés alapján az üzlethelyiség megosztását kéri a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 5. §-ának harmadik bekezdésében foglalt rendelkezést alapján pedig annak az előadása mellett, hogy az üzleti berendezést ellenszolgáltatásért szerezte meg, amennyiben azt K. J. kérelmére igényelte, az üzleti berendezésért általa befizetett 1800 P-nek a berendezés valóságos értékéhez viszonyított arányban való megtérítését igényli.

Amint ez az előrebocsátott tényállásból kitűnik, K. Á. az ügyben nem mint a 7590/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ában erre jogosított igénylő jelentkezik, hanem mint az üzlethelyiség és berendezés volt használója lép fel az említett kétrendbeli követeléssel oly időben, amikor a 7590/1945. M. E. számú rendelet szóhasználatára szerint megjelölt igénylőnek a visszabocsátás tekintetében megnyílt igényét már teljesítette.

Az üzlethelyiség megosztása iránt támasztható igény is és a használó

által ellenszolgáltatás mellett megszerzett üzleti berendezésért igényelhető megtérítés iránt támasztható követelés is olyan természetű követelések, melyek iránt a használó a 7590/1945. M. E. számú rendelet már hivatkozott 3. §-ának negyedik bekezdése és 5. §-ának harmadik bekezdése értelmében az igénylővel szemben felléphet.

A 3060/1946. M. E. számú rendelet 1. §-ának hatodik bekezdésében foglalt rendelkezés pedig használó részére a 7590/1945. M. E. számú rendelet alapján támasztható ellenkövetelés (követelés) érvényesítésére a lehetőséget a döntőbizottsági eljárásban arra az esetre is biztosítja, ha az igénylő követelését már korábban kielégítette, vagy ha egyéb oknál fogva önállóan kíván az említett rendelkezésben meghatározott követelést támasztani.

A döntőbizottságnak az a határozata tehát, hogy K. Á az igényt döntőbizottsági eljárásban nem érvényesítheti, vagyis a döntőbizottságnak az eljárást hatáskör hiánya okából megszüntető határozata, a kimutatottak szerint, nyilván téves.

Bp. Ítéltábla, P. X. 1642/1946 sz. 1946 augusztus 24.

Kft üzletrész visszabocsátása a döntőbizottsági eljárásban nem érvényesíthető.

64. Helyesen döntött a döntőbizottság akkor, amidőn az igénylőnek korlátozott felelősségű társasági üzletrészek fele illetőségének tulajdonába visszabocsátása, a kft fele vagyona tekintetében az igénylő tulajdonjogának megállapítása és a kft-ből való kilépése óta eltelt időre eső haszonrészesezés megfizetésére való kötelezés iránt előterjesztett kérelmét a döntőbizottság hatáskörének hiányára való hivatkozás mellett visszautasította.

Nem vonható ezzel ellentétes jogi következtetés abból az igénylő által előterjesztett okfejtésből sem, amely szerint a kft üzletrészek átruházásával az üzlethez — ebben az esetben szerszámgépkészítő üzemhez — tartozó minden vagyonérték: berendezési tárgyak, áru- és anyagkészlet is átruházott a vevőre, s így az üzletrészek visszanyerése szolgál eszközzel ahhoz, hogy az igénylő a kft-ben bírt vagyonilletőség birtokába helyezkedhessen, — nem pedig

azért, mert a 7590/1945. M. E. számú rendeletnek még az időközben életbelépett 8850/1946. M. E. számú rendelettel módosított rendelkezései szerint is a döntőbizottsági eljárás tárgyát csak a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet következtében elvesztett üzlethelyiség, felszerelési- és berendezési tárgyak, áru- és anyagkészlet visszabocsátására vonatkozó igény képezheti, nem pedig a kereskedelmi társasági jogviszonyból eredő követelések.

Ezért az ítéltábla a döntőbizottságnak az igénylő kérelmét visszautasító határozatát a Pp. 180. §. 1. pontjában meghatározott pergátló körülmény tárgyában hozott határozatnak tekintette és mint ilyen helybenhagyta azzal, hogy a felhívott törvényhely alapján egyben az eljárást a felek között megszüntette.

Bp. Ítéltábla, P. X. 1388/1946. — 1946 augusztus 23.

Nemleges hatásköri összeütközés.

65. A döntőbizottság az eljárást megszüntette, mert álláspontja szerint B. E. igénylő az üzlethelyiséget nem a reakciós rendelkezések folytán, hanem hatósági intézkedésre vesztette el.

Az ítéltábla a döntőbizottságnak az eljárást megszüntető határozatát helybenhagyta a következő okokból:

A 7590/1946. M. E. sz. rendelet 22. §-a akként rendelkezik, hogy a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba, kihirdetésével hatályukat veszti a kérdés szabályozása tárgyában a helyi közigazgatási hatóságok által kibocsátott rendelkezések, az ilyen rendelkezések alapján esetleg folyamatban levő közigazgatási eljárást meg kell szüntetni, az ilyen eljárás alapján vagy a bíróság előtt megindított eljárás során hozott, jogerőre még nem emelkedett határozatok hatályukat veszti.

A R. 20. §-a pedig akként rendelkezik, hogy a rendeleten alapuló igények érvényesítésének nem akadálya, hogy a bíróság vagy a közigazgatási hatóság a kérelmet a rendelet hatálybalépése előtt irányadó jogszabályok alapján elutasította.

E két rendelkezés egybevetéséből következik, hogy a kérelemnek helyt-

adó jogerős határozatok érvényüket megtartják.

Ö. K. E. L.-nak a közigazgatási hatóság előtt előadott kérelme folytán a közigazgatási hatóság jogerősen helytadott és ennek a határozatnak a jogerejét nem érinti az, hogy a polgármester később az eljárás újrafelvételét rendelte el, mert az 1929. XXX. tc. 56. §-ának 5. bekezdése kifejezetten intézkedik az iránt, hogy sem az újrafelvételi kérelem, sem az ennek következtében megindult eljárás nem akadályozza a főeljárás folyamán hozott jogerős határozat végrehajtását.

Az kétségtelen, hogy a 7590/1945. M. E. sz. rendeletben szabályozott igény érvényesítésének nem akadálya az, hogy az igényt érvényesítő fél nem esett közvetlenül az ú. n. zsidó törvények hatálya alá, mert a R. 1. §-ban előírt feltétel szerint az a döntő, hogy az igénylő üzlethelyiségét a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán előállott helyzet miatt vesztette el. Azonban a jelen esetben az igénynek e helyütt való érvényesítését elvágják a hivatkozott azok a rendelkezések, amelyek szerint a kérelemnek helytadó jogerős közigazgatási hatósági határozat hatályát nem veszti el és így határozat joghatályát az elrendelt újrafelvétel sem érinti. Éppen ez az oka annak, hogy az ügy az elrendelt újrafelvétel folytán folyamatban levőnek nem tekinthető.

Mivel a székesfőváros IV. kerületi előjárójának az újrafelvétel ügyében 1945 november 6-án kelt 19793/1945. számú az a határozata, amellyel kimondotta, hogy hatósága hatásköre az időközben életbelépett 7590/1945. M. E. sz. rendelet folytán megszűnt, mint jogorvoslattal meg nem támadott határozat jogerőre emelkedett és mert a jelen eljárásban az ítéltábla határozata ellen fellebbeznie helye nincs (R. 15. §.) és így ez a határozat is a Pp. 410. §-a alapján ugyancsak jogerős, ennél fogva úgy a közigazgatási hatóság, mint a rendes bíróság jogerősen kimondotta, hogy az eljárás hatásköréhez nem tartozik.

Mivel pedig ez esetben az 1907. évi LXI. t. c. 7. §-ának 1. pontjában meghatározott hatásköri összeütközés esete forog fenn, az ítéltábla elrendelte a hivatkozott törvény 8. §-a alapján az összes iratoknak a

Hatásköri bírósághoz való felterjesztését.

Bp. Tábla. P. X. 470/1946. sz. — 1946. augusztus 22.

Okozatosság zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabály.

66. »Az igénylő hosszabb időn át a Budapest, VI., T.-kört 24/b. számú házban általa bérelt üzlethelyiségben női és gyermekruha készítő ipart folytatott, majd 1939. évi február hó 1. napján Amerikába távozott. Az elutazása azzal az ürüggyel történt, hogy a newyorki világiállítását kívánja megtekinteni, a rokonaival és jó barátaival azonban közölte, hogy a távozásának kivándorlás a célja.

Az igénylő ezideig Amerikából nem tért vissza és jelenleg Montevideóban (Uruguay) tartózkodik.

Az igénylő az üzlethelyiségét 1939. évi február hó 1. napján hagyta el, amikor Amerikába kivándorolt. Az üzlethelyiség elhagyása időpontjának megállapításánál annak a ténynek nincs jelentősége, hogy az igénylő hozzátartozói az üzletet még egyideig az ő neve alatt tovább vezették, mert hisz az igénylő elutazása kivándorlás céljából történt.

Annak, hogy az iparhatóság utóbb az igénylő hozzátartóitól az üzlethelyiséget elvonta, az volt az oka, hogy az igénylő kivándorolt és ilyenképen az iparát nem gyakorolta. Azok a már említett jogszabályok, amelyek az intézkedés alapul nem tartoznak a zsidókra hátrányos, megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok közé és így annak a kérdésnek eldöntésénél, hogy az igénylő a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alapján az üzlethelyiség visszakövetelésére igényjogosult-e, egyedül azt kellett elbírálni, hogy az üzlethelyiségnek az igénylő részéről 1939. évi február hó 1. napján történt elhagyása olyan körülmények között történt-e, amelyek a 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ban megszabott feltételeknek megfelelnek. Az igénylő a kivándorlásának okául azt adta elő, hogy a németországi és csehszlovákiai események ismeretében sejtette, hogy azok itt is be fognak következni és ezért felhasználta a kivándorlásra kínálkozó azt az alkalmat, hogy mint női szalon tulajdonos a newyorki világiállításra útlevelet tudott kapni.

Az igénylő kivándorlása előtt már hatályban volt az első zsidó törvény (1938: XV. t. c.) és az azt kiegészítő rendeletek, ezek azonban nem tartalmaztak olyan rendelkezést, amely az igénylőt az iparának folytatásában akadályozta és a hazai viszonyok sem voltak akkor még a zsidókra nézve olyan természetűek, hogy azok az igénylőt kivándorlásra vonatkozó elhatározásában kényszerítő jelleggel befolyásolhatták volna. Ilyen körülményeket az igénylő sem hozott fel.

Az igénylőnek alkalmat nyílt arra, hogy külföldre távozzon és ezt az alkalmat felhasználta abból a célból, hogy a zsidókkal kapcsolatos esetleges további intézkedéseket elkerülje és magának külföldön nyugodtabb életkörülményeket biztosítson.

Az igénylő elhatározására tehát a zsidókra vonatkozóan fennállott helyzet befolyással volt, de kényszerítő hatással nem érvényesült, ennek hiányában pedig a már kifejtettek értelmében a 7590/1945. M. E. számú rendelet alapján az üzlethelyiség visszaszolgáltatását sem igényelheti.

Bp. Tábla. P. X. 3539/1946. sz. — 1946. augusztus 31.

Döntőbizottsági hatáskör.

67. »A 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-ának feltételei nem forognak fenn, amennyiben a rendelet 1. §-ának második bekezdésében foglalt rendelkezés helyes értelme csak az lehet, hogy a rendeletben szabályozott eljárás során csak az olyan ingóságok igényelhetők vissza üzleti felszerelésként, amelyek ténylegesen és legalább is túlnyomórészt az üzlet célját szolgálták és az üzlethelyiségben kifejtett kereskedelmi vagy ipari tevékenység lehetővé tételére vagy megkönnyítésére voltak hivatottak. Magának az igénylőnek az előadásából azonban az állapítható meg, hogy a vidéki méretek szerint is igen kis forgalmú és nem jelentős üzleti tőkét felhasználó vegyeskereskedés ily értelemben felfogott üzleti felszerelésének a ló és a két kocsi nem tekinthető.

Ennek hiányában igénylő olyan igényt érvényesített, amely a 7590/1945. M. E. számú rendelet 1. §-a értelmében nem tartozik a rendeletben szabályozott eljárásra.

Bp. Tábla. P. X. 149/1946. sz. — 1946. szeptember 18.

Üzlethelyiség elvesztése annak haszonbérbeadása után.

68. »A 7590/1945. M. E. sz. rendelet különleges jogszabály és így intézkedései szorosan értelmezendők, azonban ily értelmezés mellett sem lehet arra következtetni, hogy az üzlethelyiség elvesztése csak tulajdoni átruházás esetén állana be. Ugyanis az üzlethelyiségnek a R. 1. §-ában minősített jogi helyzet következtében történt elvesztésének, vagy hátrányos szerződéssel történt átruházásának nem szükségképpen előfeltétele az, hogy az üzlet megszerző fél minden korlátozás nélkül lépjen birtokba és így az üzlet elvesztő félnek az üzlethez való minden joga megszűnjön. A dolog elvesztése, vagy a dologhoz való jog átruházása nem jelenti szükségképpen a tulajdonjog elvesztését is, különösen nem haszonbérlet esetén, amikor a haszonbérlet csak időleges jogot nyer a dolog felett, viszont a haszonbérbeadó részére ez tulajdonjogának korlátozását és ebből folyólag a dolog feletti tényleges hatalmának az elvesztését jelenti. — Amikor tehát a R. az üzlet elvesztésénél, illetve átruházásánál nem emeli ki, sőt felsem említi a tulajdon átruházását; a R. szövegében használt elvesztés vagy átruházás szavaknak oly értelmet adni, hogy csak a tulajdonátruházás esetén származó követelésekre vonatkoznak a R. intézkedései, — nem helytálló. — Ezzel ellentétes álláspont alátámasztására az sem alkalmas, hogy a R. szövege a haszonbérletet említi az igénylő szempontjából, míg a használó részéről nem, mert ezt csak az igénylő jogállásának közelebbi meghatározásánál teszi anélkül azonban, hogy ennek a R. további szövegében különösebb jelentősége lenne.

Bp. Tábla. P. X. 3947/1946. sz. — 1946. szeptember 13.

A szegedi Itélőtábla gyakorlata a háborús eseményekkel kapcsolatos állatperekben¹

7. I. A termelési bizottságokat a községek saját kebelükben létesítették és így a termelési bizottság az azt létesítő község egyik szerve. Éppen ezért a

¹ 1946. január 1.-től 1946. július 31.-ig meghozott döntések. Tartalommutató a bef. közlemény végén.

termelési bizottság esetleg szabálytalan működéséért és ezzel kapcsolatos károkozásért nem a termelési bizottság, mint önálló jogi személy, hanem a bizottságot létesítő és fenntartó községi előljáróság tartozik felelősséggel.

II. A marhalevél általában olyan közokirat, amely az abban említett marhák tulajdonjogának igazolására alkalmas, azonban csak az olyan marhalevélnek lehet ilyen bizonyító erő tulajdonítani, mely az abban foglalt állat korát, színét, különös ismeretjelét és származását a valóságnak megfelelően, hűen tünteti fel és nemcsak az illető fél egyoldalú bemondásán alapszik, mint általában szokásos, különösen a saját nevelésű, vagy annak állított állatoknál. Sem az ilyen kelésekkel ellátott s annál kevésbé az ilyen kelésekkel nem rendelkező marhalevél nem zárja ki az állat tulajdonjogának és azonosságának más alkalmas módon való bizonyítását.

III. A felperes tulajdonát képező lónak alperes birtokában született csikójára — mint a per tárgyát tévő lónak szaporulatára — is kiterjed felperes tulajdonjoga. Azonban a hivatból alkalmazandó 7680/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a értelmében a bíróság — a körülményeknek és a felek érdekeinek a méltányosság szerint való figyelembe vétele mellett — a csikót megtérítés címén alperesnek ítélte.

Felperes keresetében azt adta elő, hogy a perbeni ló, melyet az átvonuló hadsereg tőle ellenszolgáltatás nélkül vitt el s melyet azután alperesnél hagytak, az ő tulajdonát képezi, erre alapotlanul kérte a kereseti ló és időközben született csikójának kiadását.

I. r. alperes elismerte, hogy a perbeni lovat az átvonuló román hadsereg hagyta nála, az egyik elvitt lova ellenében.

M. község termelési bizottsága ezután a perbeni lovat I. r. alperestől elvette és G. I. IV. r. alperesnek adta.

IV. r. alperes kijelentette, hogy a perben védekezni nem kíván, elismerte felperesnek a perbeni lóra vonatkozó tulajdonjogát és hajlandónak nyilatkozott a ló kiadására.

Ezt követően I. r. alperes bejelentette, hogy az említett termelési bizottság újabb döntése alapján a ló ismét — csikójával együtt — az ő birtokába került.

Ennek folytán felperes a II—IV. r. alperesekkel szemben keresetétől el-

állott, illetve azt a perköltségekre szállította le.

Az elsőbíróság megállapítása szerint az I. alatt kiemelték értelmében III. r. alperes (a termelési bizottság) nem önálló jogi személy, működéséért II. r. alperes (a term. bizotts.-t felállító község) tartozik felelősséggel. Egyébként ezekkel az alperesekkel kapcsolatosan felperes még csak nem is állította, hogy rosszhiszeműen vették el a lovat I. r. alperestől és juttatták IV. r. alperesnek, így a perköltségre leszállított kereseti marasztalásukra nincs kellő alap.

A II. alatt kiemelt álláspont áll természetesen arra az esetre is, ha megfelelne a valóságnak az az alperesi tényállítás, hogy az iratokhoz csatolt marhalevél nem is a perbeni lóra vonatkozik.

Megállapítást nyert, hogy a vonatkozó marhalevél azokat a valóságnak meg nem felelő adatokat tartalmazza, hogy a ló 1924. évi születésű és hogy felperesnek saját nevelése, holott ezzel szemben a valóság az, hogy kb. 12 éves és hogy felperes a lovat K. A. gazdálkodótól vásárolta.

A marhalevélnek a valóságtól való lényeges eltérésére a tanuvalomásokkal megerősített felperesi előadás világít rá. Eszerint: abból a célból, hogy a lovak ne vétessenek igénybe a katonaság részére, szokásos volt azokat megöregíteni, vagy megfiatalítani. Ily öregítés történt a jelen esetben is. Hogy azonban ezt a gazdálkodó megtehesse és korára való tekintettel a lovat az igénybevétel alól mentesítse, a ló korára vonatkozó adatokat a marhalevélnek kellett tartalmaznia. Ezért váltott felperes a perbeni lóra új marhalevet s minthogy ebbe az eljárásba az eladót már nem kapcsolhatta be, mert beavatni sem akarta, az új marhalevélben a ló csak saját nevelésűnek volt feltüntethető.

A most kifejtettekre tekintettel nem lehet a jelen perben a tulajdonjogot, akár pozitíve, akár negatíve, kizárólag a marhalevél alapján eldönteni, éspedig negatíve annál kevésbé, mert a perben kihallgatott szakértő szakvéleménye szerint, a ló korától eltekintve, azt lehet megállapítani, hogy a marhalevélben leírt ló és a perbeni ló azonosak.

Felperesnek a perbeni lóra vonatkozó tulajdonjogát és az azonosságot teljesen szavahihető tanúk igazolták, akiknek vallomásai egymást ki-

egészítik, alátámasztják és megerősítik. A tanuvalomások, a szakértői szakvélemény és a marhalevél, mint részbizonyíték alapján a bíróság megállapította, hogy a perbeni ló azonos a felperes tulajdonát képezett lóval.

Ennélfogva az elsőbíróság a peres lónak felperes részére való visszaadására kötelezte alperest, míg a ló szaporulatára nézve a III. alatt kiemelték szerint járt el.

A fellebbezési bíróság elfogadta az elsőbíróság ténymegállapítását és jogi döntését is és az elsőbíróság végítéletét helybenhagyta.

(P. II. 365/1945—19. 1946. V. 17.)

8. I. A termelési bizottság csak használatra adhat igaerőt, de elkobzásra és tulajdonjogszerzésre alkalmas birtokba helyezésre joga nincs, határozatával az állatra vonatkozó dologjogi viszonyokat meg nem változtathatja.

II. Alaptalan az az alperesi panasz, miszerint a peres lovat a termelési bizottság határozata folytán birtokolja, a felperessel közvetlen jogviszonyban nem áll, emiatt felperesnek nem volt szüksége megállapítási keresetre.

III. Mivel a 7680/1945. M. E. sz. rendelet értelmében az eredeti tulajdonos nem jelentkezése esetén a ló jogszerező birtokosa rövid elbirtoklási idő alatt a tulajdonjogot szerzi meg, az ilyen joggal rendelkező felperesnek feltétlenül szüksége volt ahhoz, hogy csak használati jogosultsággal rendelkező, de az ő birtokát vitató alperessel szemben tulajdonjogszerzését célzó birtokjogának megállapítását kérelmezhesse.

A megállapított és a felülvizsgálati eljárásban is irányadó tényállás szerint a bevonuló orosz katonaság 1944 október hónapban felperestől igénybevett élelem ellenszolgáltatásaként az elhagyott lovak közül egyet: a kereseti lovat felperesnek juttatták. Mivel ugyanazon a napon az oroszok alperesnek ebből a tanyájából, ahol a felperes mint hasznbérli lakott, elvitték az alperesnek 2 lovat és egy csikóját is, a felperes által birtokba vett lóra, hónapok mulva az alperes is jogot formált és a termelési bizottságnál eljárva a lovat a maga részére utaltatta ki.

A fellebbezési bíróság a ló kiadására irányuló keresetet elutasító elsőbírói ítélettel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel felperes a ló birtokához mindig ragaszkodott és csak a termelési bizottság hatá-

rozata következtében egyezett bele abba, hogy a peres ló az alperes használatában maradjon, viszont alperes a ló birtokbavétele után csak hónapok múlva járt el a termelési bizottságnál a ló részére való kiutalása iránt, továbbá mivel a termelési bizottság — jogkörét tekintve — a felperessel mint első birtokszerzővel szemben az alperes részére sem tulajdonjogot, sem birtokjogot nem állapíthatott meg, ezért a módosított kereseti kérelemhez képest kimondotta, hogy a peres ló birtoka felperest illeti meg.

Alperes felülvizsgálati kérelmében jogszabálysértést panaszolt lényegében azért, mert ő a perbeli lovat a termelési bizottság határozata folytán birtokolja használati birtokosként, így a felperessel közvetlen jogviszonyban nem áll. Vele szemben, sőt egyáltalán a felperes jogállapotának biztosítása végett a birtokjog megállapítási keresetre szükség nem volt, vitatta, hogy alperes a ló tulajdonszerzését célzó birtokjog is őt illeti meg, a termelés országos érdekeit is szem előtt tartva helyesen utalta ki neki a termelési bizottság a lovat, s mivel a kiutalás folytán felperes a ló birtokát elveszítette, most ő tekinthető olyan birtokosnak, aki a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a értelmében a tulajdonos nem jelentkezése esetén a tulajdonjogot is megszerezheti.

Az ítéltábla mint felülvizsgálati bíróság a fellebbezési döntésben jogszabálysértést nem észlelt.

A hivatkozott rendelethelyben foglalt szabály, az idegen hatóságtól történt szerzés jogcíme és módozatai tekintetében semmi különbséget nem tesz, sőt még a teljesen elhagyott, uratlan jószágok tekintetében is megengedi a tulajdonszerzésre alkalmas birtokbavételt, nem lehet kétséges az, hogy a felperes szerzése tulajdonjog elnyerését célzó birtokhoz juttatta őt.

A 22.500/1945. F. M. sz. rendelet 3. §-a, annak b) pontja szerint a termelés folytonosságának biztosítása érdekében kötelesek a gazdák a termelési bizottság rendelkezéseit végrehajtani, ennek keretében a termelési bizottság felhívására kötelesek gépi-, iga- és kézimunka erejüket, gazdasági felszereléseiket a bizottság utasítása szerint térítés ellenében rendelkezésre bocsátani.

Ebből megállapítható, hogy a termelési bizottság csak használatra

adhatta át alperesnek a lovat és a fent I. alatt kiemelték következtésüként felperes a ló birtokát nem veszíthette el és alperes a ló birtokot nem szerzett, csak a termelési bizottság további intézkedéséig terjedő térítésköteles használati jogsultságot, alperes csupán használati birtokos lett.

A Pp. 130. §-ában írt perelőfeltétel nemcsak a fent III. alatt kiemelt okból, de azért is, fennforog, mert felperesnek a 22.500/1945. F. M. számú rendelet 3. §. b) pontja alapján alperessel szemben térítési igénye merülhetett fel, aminek érvényesítéséhez birtokosi minőségének megállapítása nélkülözhetetlen.

Fenti okokra tekintettel az ítéltábla az alperes alaptalan felülvizsgálati kérelmét elutasította.

(P. III. 128/1946. — 15. 1946. VI. 22)

9. I. A 1913. évi XLIII. tc.-ben lefektetett anyagi jogszabály szerint a zsákmányolás akkor jogszerű, ha: a) a zsákmányolás a megszállott helyparancsnokának felhatalmazásán alapszik, b) ha célja a megszálló hadsereg szükségletének fedezése, c) ha a zsákmányolt dolgokért készpénzzel, vagy legrövidebb időn belül beváltandó elismervénnyel fizetnek.

II. A 7680/1945. M. E. sz. rendelet nem tartalmaz az említett törvény szabályaival ellentétes rendelkezéseket. Nevezetesen 2. és 4. §-ának egybevetéséből kétségtelenül megállapítható, hogy a háborús események folytán magyar vagy idegen katonai alakulattól, illetve ennek tagjától bármiféle címen szerzett hasznos háziállatra a szerző felet egyelőre csak birtokjog illeti meg és a megszabott elbirtoklási időn belül a tulajdonos tőle visszaigényelheti.

III. Idegen katonaság által felperestől igénybevett hasas állapotban lévő tehenet alperes ugyanolyan súlyú és levágásra alkalmasabb meddő tehénnek cserébe adása útján szerezte meg. A tehén időközben megborjadzott. Az összes körülmények mérlegelése mellett, mindkét fél érdekeinek a méltányosság mellett való figyelembevételével alperes csak a peres tehenet tartozik kiadni felperesnek, míg annak szaporulatát: a borjút magának megtartani jogosult.

Az irányadó tényállás szerint: 1944 év november hóban egy orosz tiszt és 3 orosz katona sorbajárva az n-i tanyákat, ahol egynél több jószágot találtak, az ezen felüli igény-

bevették és elhajtották, az n-i repülőter munkásainak élelmezése céljából. Felperes gazdaságából is igénybevettek — ellenszolgáltatás nélkül — 9 szarvasmarhát, közöttük a per tárgyát képező hasas állapotban lévő tehenet. A marhákat az n-i repülőterre hajtották. Az út során a legeltetési társulatnál tartott pihenő közben engedélyt kapott alperes arra, hogy meddő tehenét, mely súlyra nagyjából megegyezett előbb említett s jelenleg perbeni tehenével, kicserélje, úgyszólván levágásra kerül. Alperes felperestől elvett hasas tehenét a saját meddő tehenével el is cserélte.

Az elsőbíróság szerint a harcoló katonák saját ellátásuk céljából az ellenséges lakosságtól jogosítva vannak ingókat elvenni és mint tulajdonukat felhasználni. Ehhez a szabályhoz alkalmazkodva megállapította az elsőbíróság, hogy a vörös hadsereg katonái felperes perbeni hasas tehenére is tulajdonost szereztek. Ebből következik, hogy alperes jogos tulajdonostól kapta cserébe a perben érintett tehenet, aminek folytán arra jogszerűen szerzett tulajdonjogot. Szem előtt tartotta az elsőbíróság azt is, hogy semmi észszerű nem lett volna abban, hogy alperes a vörös hadsereg katonáinak jóindulatát visszautasítsa, mert ennek megtörténtével sem járt volna felperes semmivel jobban, minthogy akkor hasas tehenét vágták volna le a katonák, míg így csak egy meddőt, amiért is a nemzeti vagyonban kevesebb kár következett be, mint bekövetkezett volna akkor, ha a hasas tehenet vágták volna le. A kifejtett okból felperes keresetét az elsőbíróság elutasította.

A fellebbezési bíróság megállapítása értelmében a zsákmányolás csak a fent I. alatt kiemelték fennforgása esetén jogszerű. Már pedig az irányadó tényállás szerint a kiemelt jogszabály 2 alkatelme (a és c) is hiányzik.

ebből következik, hogy a zsákmányolás nem lévén jogos, magánjogunk szerint a zsákmányoló hadsereg sem lett tulajdonos.

Nem tulajdonostól, illetőleg oly birtokostól, mint akinek birtokába erőszak útján jutott a dolog, jogszabályaink értelmében jóhiszemű harmadik személy nem szerezhet tulajdonost.

Ezért az elsőbíróságtól eltérőleg, a fellebbezési bíróság a keresetnek

helytadott és a keresetbe vett tehén és szaporulatának kiadására az alperest kötelezte.

Egyben az összes körülmények mérlegelése mellett a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a értelmében az alperes által cserébe adott tehén szakértő által megállapított ítélethozatalakori értékének, mint alperes által nyújtott ellenszolgáltatás megtérítésének fizetésére kötelezte a felperest.

Az *ítélőtábla, mint felülvizsgálati bíróság* magáévá tette a fellebbezési bíróság jogi álláspontját. Megállapítása szerint a fellebbezési bíróság a vonatkozó anyagi jogszabályok helyes alkalmazásával kötelezte alperest a kereseti tehén kiadására.

Azonban az irányadó tényállás szerint az orosz katonaság által felperestől igénybevett hasas állapotban lévő peres tehenet alperes az ugyanolyan súlyú, levágásra alkalmasabb meddő tehénnek cserébe adása útján szerezte meg. A tehén időközben megborjadzott, a borjú jelenleg 9 hónapos. A felperes 200 hold körüli ingatlanal rendelkező gazda, akinek elvitt tehenei közül még másik tehene is megkerült, míg az alperes törpebirtokos, akinek más tehene nincs.

A felülvizsgálati bíróság így az összes körülmények mérlegelése mellett az 5550/1946. M. E. sz. r. 3. §. első bekezdésében foglalt anyagi jogszabályt a jelen perben is alkalmazandónak találta és mindkét fél érdekeinek a méltányosság szerint való figyelembevételével úgy döntött hogy alperes csak a peres tehenet tartozik kiadni a felperesnek, míg annak szaporulatát, melyet különben is maga nevelt fel, s amelynek megmaradása érdekében áldozta fel saját állását, jogosult megtartani, annyival is inkább, mert odaadott tehene helyett erre az aránylag már rövid időn belül felszűrődő állatra a termelés érdekében való ráutaltsága miatt is elengedhetetlenül szüksége van.

Mindezeknél fogva a felülvizsgálati bíróság a felülvizsgálati kérelemnek részben helytadva a fellebbezési bíróság végítéletét azzal a részbeni változással, hogy a felperesnek a borjú kiadása iránti kereseti kérelmét elutasította, a fellebbezési bíróság végítéletét egyebekben helybenhagyta.

(P. III. 35/1946—18. 1946. VI. 8.)

10. I. A felperes lovai ismeretlen körülmények között s a harci cselekmények lezárulása, illetve a fegyverszüneti egyezmény megkötése után — háborús események közvetlen közrejátszása nélkül — tűntek el tanyájáról. Mivel azonban a lovak egyik orosz katonai alakulat, tehát az országot a fegyverszüneti szerződés értelmében megszállva tartó hatalom egyik katonai alakulatának birtokába jutottak, az eset úgy tekintendő, mintha a felperes a háborús katonai események következtében vesztette volna el, alperes pedig azok folytán szerezte volna meg a kérdéses lovak birtokát s így a jelen esetben a 7680/1945. M. E. sz. rendelet alkalmazhatóságának előfeltételei fennforognak, annál is inkább, mert az alperes a lovakat a rendeletben naptárszerűleg körülhatárolt időben szerezte meg a katonai alakulattól.

II. Alperesnek tudnia kellett volna, hogy az orosz katonáktól magánúton történő lóvásárlás nem szabályszerű dolog, amennyiben nem tételezhető fel, hogy a katonák használható állapotban lévő lovaknak magánúton való eladására feljogosítva lennének, alperes magatartása inkább a köteles gondosság elmulasztásának, mint tudatos rosszhiszeműségnek tekinthető, rosszhiszeműségnek azonban még a fennállása esetén sem volna jelentősége az alperes részére való ellenérték megítélhetése tekintetében.

III. Alperesnek a felperesi lovak — orosz katonai alakulattól való megvétele előtt saját lovai nem voltak, következésképp tőle lovakat igénybe nem vettek, alperesnek a lovakkal kapcsolatos szükséges és hasznos, illetve ezt meghaladó befektetése, kiadása nem merült fel, az orosz alakulattól a kérdéses lovakat nem a mezőgazdaságban való felhasználás végett, tehát nem gazdasági szükségszerűségből vette, hanem üzleti megfontolás alapján s a lovakkal részben magának fuvarozást, részben idegeneknek bérfuvarozást végzett.

Az így előállott jövedelem a lovak megszerzéséért adott ellenszolgáltatást és a tartásra fordított költséget meghaladta, illetve elérte, miért is felperes az alperesnek megtérítéssel nem tartozik.

Az irányadó tényállás: a felperes tulajdonát képező deres kanca és sárga herélt lovat tanyájáról 1945. augusztus hónapban 9-én éjjel ismeretlen tettesek ellopták.

Ugyane hó közepén alperes férje N. A. tanyáján, az ott elhaladó

orosz katonai alakulattól két lovat vásárolt, mely lovak azonosak voltak a felperes tanyájából eltűnt lovakkal.

A per folyama alatt az egyik ló elpusztult.

Felperes keresetét akként módosította, hogy a per tárgyában utólag beállott változás folytán az elhullott ló értékének megtérítése címén alperest 50.000 adópengőben kérte elmarasztalni, egyébként az életben maradt ló kiadását a maga részére kérte.

N. A. tanu vallott, hogy a lóvásárlás után alperes férje kijelentette, miszerint a lovakat azért vette, hogy azokkal Budapestre járjon.

Az *elsőbíróság* álláspontja szerint: a felperes, mint a ló tulajdonosa annak birtokosával szemben tulajdoni igényét érvényesíteni jogosult. Alperes ugyanis ellenérték kifizetése ellenére sem szerzett tulajdont a ló felett, mert a 7680/1945. M. E. sz. rendelet elgondolása szerint az ily módon szerzett állatok felett csupán birtokot lehet alapítani.

Ennélfogva tehát alperes a lovat felperesnek kiadni köteles.

Figyelemmel arra, hogy alperes a lóért — a kihallgatott szakértő szerint — megfelelő ellenértéket fizetett, mely az ítélethozatal idejében 20 métermázsamorzsolt kukorica egyenértékének felelt meg, a törvényszék úgy találta, hogy a 7680/1945. M. E. sz. r. 4. §. alkalmazásának helye van,

ezért mérlegelve mindkét fél érdekét s figyelembe véve az összes körülményeket méltányosnak találta, hogy felperes a ló értékének felét térítse meg az alperesnek s így 10 métermázsza szemes kukorica fizetési korai szabadforgalmi árának megtérítésére kötelezte a felperest.

Az *ítélőtábla* mint fellebbezési bíróság a 7680/1945. M. E. sz. rendelet rendelkezéseit jelen esetben maga is alkalmazhatónak találta, az elsőbíróság részítéletének a módosított keresetbeni ló kiadására kötelező részét helybenhagyta.

azonban alperesnek a felperes által fizetendő ellenszolgáltatás iránti kérelmét, lényegében a fent III. alatt kiemelt okból elutasította.

(P. III. 205/1946—15. 1946. V. 11.)

11. Ha olyan állat kiadása iránt van per folyamában, amelynek birtokát a

birtokos a 7680/1945. M. E. sz. rendeletben körülírt módon szerezte, a ló tulajdonát igazoló féllél szemben a ló birtokosa sikerrel csak abban az esetben érvényesíthet megtérítést, ha a peres lóra vonatkozóan a R. által előírt módon és időben a bejelentést a hatóságnál megtette és a rendelet által meghatározott alakban a lóra járátlevelet szerzett. Az 5550/1946. M. E. sz. rendelet 2. §-ában foglalt intézkedés értelmében az ilyen járátlevelet 1945. évi szeptember hó 20. napjától, az új rendelet hatálybalépésének napjáig, vagyis 1946. évi május hó 10. napjáig terjedő időben szerzett lovakra is lehet szerezni és pedig 1946. évi június hó 15. napjáig bezáróan.

A megállapított tényállás szerint: a felperes tulajdonát képező perbeni ló ellenében az orosz katonák igénybevétték I. r. alperes tulajdonát képező egyetlen lovát. Felperes megbízottja V. A. felismerte alperesnél a perbeni lovat és felhívta I. r. alperest, hogy a lovat kártalanítás ellenében adja vissza. I. r. alperes a visszaadás helyett a perbeni lovat elcserélte II. r. alperessel egy lóért és csikóért.

Alperesnek elismerése és a perbeni ló kiadása iránti készség mellett csupán az képezte bírói döntés tárgyát, hogy jár-e I. r. alperesnek a részéről követelt kártalanítás, illetve, ha igen, mily mértékű.

Ezzel kapcsolatosan az elsőbíróság megállapítása szerint, figyelemmel arra, hogy I. r. alperes a saját lóva ellenében kapta az orosz katonáktól a perbeni lovat, figyelemmel továbbá a peres felek érdekeire és az összes körülményekre, I. r. alperes jogosan támasztott igényt a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a alapján a kártalanításra.

A kártalanítás mennyiségét a perbeni ló értékének felében állapítaná meg.

Tekintettel azonban arra, hogy a perbeni ló visszaadására történt felhívás után I. r. alperes hosszú hónapokon keresztül használta a felperes lovát, sőt ismételt felhívásokat követően, egyenesen rosszhiszeműen, a perbeni lovat II. r. alperessel elcserélte

a törvényszék a hivatkozott rendelet 4. §-a alapján I. r. alperes javára és felperes terhére kártalanítás fejében 20,000.000 pengő összeget állapított meg.

Az ítéletábra leszögezte, hogy alperes a perbeni ló birtokát — az irányadó tényállás szerint 1945. év július havában megszerezte és erre a lóra a 7680/1946. M. E. sz. rendelet 2. §-ában foglalt rendelkezés értelmében már 1945. évi október hó 31. napjáig bezárólag előterjesztett bejelentéssel járátlevelet volt köteles szerezni és ezt a kötelezettségét elmulasztotta.

Alperes az ítéletábra fent kiemelt jogi álláspontja értelmében felperes tulajdonossal szemben megtérítést sikerrel nem érvényesíthetett volna és e címen javára semmi sem lett volna megítélhető.

Az elsőbíróság által alperes javára mégis megítélt megtérítési összeg felemelése iránt előterjesztett alaptalannak talált fellebbezési kérelmet figyelmen kívül hagyva — tekintettel arra is, hogy felperes az elsőbíróságnak öt részbeni megtérítésre kötelező ítéleti rendelkezésével szemben fellebbezéssel nem élt — az elsőbíróság végítéletét helybenhagyta.

(P. III. 186/1946 — 9. 1946. VI. 14.)

12. Az állatnak a 7680/1945 M. E. sz. rendelet 2 §-a szerinti birtokosa a tulajdonos által az állat kiadása iránt indított perben a magánjog általános szabályaitól eltérő és kizárólag a hivatkozott rendeleten alapuló jogcímen támasztható megtérítést a tulajdonosnak visszaadandó csakis oly állatért igényeltek, mely állatra vonatkozóan a rendelet értelmében, bejelentés alapján marhalevelet kiállítottak.

A rendelet célja nyilvánvalóan az volt, hogy a háborús események miatt birtokost cserélt állatokra vonatkozó — a rendelet által különlegessé tett — a jogi helyzet tekintetében lezárt állapotot az ellenőrzésekre nézve fokozottabb lehetőséget teremtsen a az állat birtokosának biztosított kedvezményes és kivételes megtérítési igényt csak azoknak kíván juttatni, akik a rendelet által megkívánt ellenőrzési lehetőségnek eleget tettek.

A megállapított és irányadó tényállás: 1945. évi június hó 18-án éjjel felperestől ismeretlen körülmények között eltűnt egyik lóva.

Alperes beismerte, hogy június 19-én reggel orosz katonák által elvitt saját lóva helyett kapott egy lovat.

Megállapítást nyert, hogy alperesnél lévő ló azonos a felperes-

től eltűnt és tulajdonát képező lóval.

Alperes beismerte, hogy a perbeni lóra vonatkozóan a 7680/1945. M. E. sz. rendeletnek megfelelően járátlevelet nem szerzett.

Az elsőbíróság álláspontja szerint alperes a birtokában lévő perbeni lovat a tulajdonosának, a felperesnek kiadni tartozik. Figyelemmel pedig arra, hogy a járátlevél megszerzése iránti bejelentési kötelezettségének alperes eleget nem tett, a hivatkozott rendeleten alapuló megtérítési igény — a fentiek értelmében — meg nem illeti.

Az ítéletábra mint fellebbezési bíróság az elsőbíróság által megállapított tényállást a jogi okfejtéssel együtt elfogadta és az elsőbíróság végítéletét helybenhagyta.

(P. III. 99/1946 — 11. 1946. III. 22.)

(Folyt. köv.)

Összeállította: Dr. Szilbereky Jenő
i. t. tanácsjegyző

JOGIRODALOM

Dr. Szabó Imre: A nürnbergi per és a nemzetközi büntetőjog

A tanulmány az első nürnbergi per folyamatban léte alatt jelent meg. Ez azonban mit sem von le időszerűségéből. Szabó Imre, aki nagy tudományos felkészültséggel és széles irodalmi megalapozással tárja fel az 1945. évi augusztus hó 8-i, a Nürnbergben megvalósult nemzetközi büntető bíróságra vonatkozó londoni egyezmény történelmi, politikai és nemzetközi jogi előzményeit, nem a folyamatban volt perről kívánt ismertetést adni, hanem azt az utolsó évtizedekben egyre határozottabban felismerhető abba a folyamatba állította be, amely célul a nemzetközi büntető bíraskodás megvalósítását tűzte ki.

Kétségtelen, hogy a londoni egyezményt és annak végrehajtását — sok esetben politikai indokú, vagy célzatú — bírálatok érték. A J. K. 5—6. számában dr. Stux László ismertetette ezeknek a bírálatoknak egy részét, amelyek főleg a »nullum crimen sine lege« nézőszögből és abból a megfontolásból indultak ki,

hogy a háborús bűncselekmények üldözésének lehetősége azért is vitatható, mert a perbefogottak egy része nyilván felsőbb utasításra hivatkozhatik.

Szabó Imre meggyőzően mutat rá arra, hogy a közelmúltban lezajlott példátlan arányú és az írott és íratlan nemzetközi joggal és erkölccsel szemben elkövetett bűncselekmények súlya és tömege szempontjából is példátlan világháború háborús bűnösöknek felelősségrevonását nem a londoni egyezmény valószínűsíti meg, hanem annak jogi és erkölcsi alapját a három szövetséges nagyhatalom államfőjének, illetve miniszterelnökének 1943. október 30-i, Moszkvában közzétett közös nyilatkozata rögzíti meg. Akkor, amikor a világ békés újárendezésének jogi és erkölcsi alapokmányaiként ismételt hivatkozás történik az ilyen megnyilatkozásokra, nyilvánvalóan helytálló a nemzetközi büntető bíraskodás jogalapjának illetően meghatározása is.

A »nullum crimen sine lege« elvére történő hivatkozás egyébként is merőben üres jogászai formalisztika. Nem férhet kétség ahhoz, hogy a nürnbergi perbe fogott háborús bűnösök terhére rótt cselekmények egyaránt beleütköznek minden erkölcsi és nemzeti büntetőjogi rendszerbe. Azok a háborús bűnösök, akik a nemzetközi jog általuk is elfogadott és kötelezőnek elismert tételei megtagadásával folytatták és irányították támadó háborújukat, nem hivatkozhatnak arra, hogy cselekményeik az elkövetés időpontjában forma szerint pónalizálva nem voltak.

Hézagot pótlók Szabó Imrének a nemzetközi bűncselekmények meghatározására vonatkozó fejtegetései. Szabó a nürnbergi alapokmány rendelkezéseinek az elmélet tételeivel való egybevetése alapján mutatja

ki, hogy a londoni egyezményben pónalizált büntetőjogi tényálladékok egy szerves és okszerű nemzetközi jogi fejlődés eredményeként alakultak ki.

Figyelemreméltó a tanulmányunk a kérdés történelmi előzményeit is mertető része is. Ebből ugyanis megállapítható, hogy az 1914–18. években lezajlott világháború tanulságai alapján a nemzetközi jog elméleti és gyakorlati művelői kényszerű szükségességgnek fogták fel a nemzetközi büntető bíraskodás megvalósítását.

A béke és a nemzetközi jogrend, amint azt a népszövetség tapasztalatai mutatták, szankciók nélkül meg nem szervezhető. A szankciók rendszerének szimmetrikus kiterjesztését jelenti a nemzetközi büntető bíraskodás. Mindaddig, amíg a nemzetközi egyezményeket megsértő és támadó háborúkat kezdeményező államok és egyének felelősségre vonására állandó szervezet rendelkezésre nem áll, tartós békéről nem beszélhetünk.

A nürnbergi per és az annak alapjául szolgáló londoni egyezmény ezen az úton figyelemreméltó előrehaladást jelent.

Szabó Imre érdeme, hogy a problémát a politikai időszerűség efemer világából kiemelve a magyar közönség előtt történelmi jelentőségéhez méltó módon ismertette. V. P.

Puszták Népe címmel a hódmezővásárhelyi Tornyai társaság magas színvonalú kultúrpolitikai szemléletű indított útnak, amelynek első száma az elmúlt napokban jelent meg. A nyomdatechnikai szempontból is kiemelkedő folyóiratban *Tárkány Szűcs Ernő* a Magyar jog és magyar társadalom címmel a jog és az élet közötti szakadék okairól értekezik. Grosschmid nyomdokain halad amikor legfőbb bajként az idegen joganyagnak szűrő nélküli befogadását és az ősi magyar jogszokások elhanyagolását jelöli meg. A tanulmányunk pozitív értéke a »Jogpolitikai Intézet« felállítására irányuló kezdeményezés, amelynek egyik első feladatául a magyar népben élő jogszokások módszeres gyűjtését jelöli meg. Ez a munka szoro-

san összefügg az etnikai és társadalomtudományi vizsgálódással. Célja tehát nem a jogszabály erejével bíró szokásjog hiteles összefoglalása, hanem az, hogy a magyar népben élő azok a szokások megállapíthatók és összegyűjthetők legyenek, amelyek a különböző életviszonyok rendezésére vonatkozó felfogását tükrözik vissza. Az elmúlt hetekben a Magyar Jogászegylet ankétán vitatta meg a földbirtokrendezéssel kapcsolatos örökjogi reform szükségességének kérdését. A vita során ismételt utalás történt arra, hogy mi a népelfogása a törvényes öröklés helyes rendezése tekintetében és nyilván ezúttal is értékes támogatást nyújtott volna az etnikai értelemben vett jogszokások teljesebb ismerete. Már csak ezért is figyelemreméltónak tartjuk a kezdeményezést és a kérdést a Magyar Jogászegylet vezetőségének is figyelmébe ajánljuk.

V. P.

A közmunkára és közérdekű munkára vonatkozó jogszabályok gyűjteménye címmel az Újjáépítési Minisztérium egységes szerkezetben kiadta a közmunkára és közérdekű munkára vonatkozó jogszabályokat tartalmazó rendeleket. A jogszabálygyűjtemény bevezető tanulmányában *dr. Hollós István*, a minisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetője ismerteti az újjáépítési munkaügyi, valamint az újjáépítési és közérdekű közmunkakötelezettségre vonatkozó jogszabályokat és áttekinthetően foglalja össze az immár szerteágazó joganyagot. A gyűjteményt jól átgondolt és világos tárgymutató teszi teljessé. Üdvözljük az Újjáépítési Minisztérium kezdeményezését és reméljük, hogy más minisztériumok is követni fogják a példát és időnként jogszabálygyűjtemények kiadásával fogják az érdekeltek és a jogkereső közönség számára a rendeletek tömegében való eligazodást megkönnyíteni.

Irodabútor?

CITY

IV., Párisi-utca 6/a
Telefon: 181-396
Vétel-eladás

Taxigépirás

BENKŐ LEIRÓ, fordító sokszorosító iroda IV., Dalmady Győző-u. 3., a városháza mellett
Telefonszám: 388-125.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár.
Elnökk helyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincinti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egy óra F 13.—
Negyedévre... F 36.50

Ügyvédeknek,
közjegyzőknek és
közalkalmazottaknak:
Egy óra F 8.—
Negyedévre... F 22.—
Egyes szám ára F 6.50

Megjelenik havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Buza László:* Magyarország nemzetközi jogi helyzete 1944 március 19-e után. — *Dr. Teller Miksa:* A holtak nyilvántartott halála napjának új megállapítása. — A Magyar Jogászegylet valorizációs ankétja: *Dr. Nizsalovszky Endre*, *Dr. Villányi Pál* és *Dr. Hetényi József* fels. óralásai. — *Szemle.* — A budapesti törvényszék gyakorlatából. — A szegedi Itélőtábla gyakorlata a háborús eseményekkel kapcsolatos állapotperekben.

Magyarország nemzetközi jogi helyzete 1944 március 19-e után

A Jogtudományi Közlöny f. évi 15.—16. számában, azokkal a svájci jogszabályokkal foglalkozva, amelyek a megszállt területről elhurcolt javak visszaszolgáltatási kötelezettségét állapítják meg, *dr. György Ernő* felveti a kérdést, hogy Magyarországot mennyiben és mely időponttól kezdődőleg lehet megszállt területnek minősíteni? (Svájci jogszabályok az elhurcolt javak visszaszolgáltatása tekintetében. 15.—16. sz. 212—215. lap).

A kérdés a szóban forgó svájci jogszabályok szempontjából csak német vonatkozásban merül fel. Így a kérdés az, hogy Magyarország területe mennyiben és mely időponttól kezdődőleg volt német megszállás alatt.

Dr. György Ernő hivatkozik *dr. Pál László*-nak ugyancsak a Jogtudományi Közlöny egyik előző (9—10) számában közölt arra a megállapítására, hogy legkésőbb 1944 október 15-én a magyar államiság utolsó maradványa is megszünt. *György Ernő* szerint ennél tovább lehet

menni s ki kell mutatnunk, hogy az 1944 március 19-ével bekövetkezett állapot Magyarországot olyan jogi helyzetbe hozta, mint amilyenben azok az államok voltak, amelyeket a németek hadviselésük különböző fázisaiban megszállottak. Az adatok egész sora világos képet nyújt arról, hogy Magyarország ezekben az időkben önrendelkezési jogának teljes elvesztésével, ellenséges hatalom által megszállt területté vált.

A szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló hágai egyezmény 42. cikkének 1. pontja értelmében »megszállottnak azt a területet kell tekinteni, amely tényleg az ellenség hadseregének hatalmába kerül«. Ez a megállapítás az első (1899) és a második (1907) hágai konferencia által alkotott egyezményben szó szerint ugyanaz.

Ha a meghatározás szavait vesszük alapul, Magyarország nem 1944 március 19-én, de 1944 október 15-én sem vált német megszállott területté; Németország és Magyarország között

Mellékelve: Hiteljogi döntvénytár

ugyanis sem az egyik, sem a másik időpontban nem állott be hadiállapot, Németország nem lett a nemzetközi jog értelmében Magyarországgal szemben ellenséges állammá, nemzetközi jogilag a viszony továbbra is a szövetséges államok viszonya maradt. Magyarország részéről hadüzenet nem történt, hadműveletek sem kezdődtek és így sem jogilag, sem tényleg nem volt a két állam közt hadiállapot; még a diplomáciai érintkezés sem szakadt meg közöttük.

Hadiállapot csak az új demokratikus kormány megalakulásával, illetőleg annak erre vonatkozó nyilatkozatával keletkezett. E nyilatkozat nemzetközi jogi hatása is függött azonban az új kormány nemzetközi jogi elismerésétől, tekintettel arra, hogy a nyilatkozat Magyarországnak nem attól a szervétől eredt, amelyet a szövetséges hatalmak nemzetközi jogilag elismerték, s amellyel előbb diplomáciai érintkezésben majd később hadiállapotban voltak. Magyarország és Németország között a hadiállapot nemzetközi jogilag a debreceni kormánynak az ország ideiglenes kormányaként való elismerésével állott be.

A helyzet ezen a ponton különbözik jogilag Románia helyzetétől, ahol a hadműveletek megszüntetése és a Németország elleni egyidejű hadhaladás a nemzetközi jogi képviseletére elismert állami szervtől eredt. Lényeges különbség de facto az is, hogy Románia 1944 augusztus 24-ének d. e. négy órájától kezdve minden hadszíntéren minden hadműveletet megszüntetett, Magyarországon viszont a Szálasi kormány tovább folytatta a németek oldalán a háborút.

A Szálasi kormány nem az ország alkotmányában szabályozott módon jutott a németek segítségével bizonyos tényleges hatalom birtokában s így — külön elismerés nélkül — a tényei Magyarországot nem jogosították és nem kötelezték. A helyzet úgy alakult, hogy a hatalom kiesett az ország nemzetközi jogilag elismert törvényes államfőjének kezéből s ezzel ténylegesen megszakadt az államhatalom szervezeti egysége. Két forradalmi kormány alakult. Ezek egyike — a Szálasi kormány — megkísérelte fenntartani azt a nemzetközi jogi helyzetet, melyet Magyarország megelőzőleg egyrésztől Németországgal, másrésztől a szövetséges hatalmakkal szemben elfoglalt, a másik — a debreceni kormány — viszont fegyverszünetet kért a Szövetséges Hatalmaktól és Németországnak háborút üzent. Németország a Szálasi kormányt ismerte el, a szövetséges hatalmak a debreceni kormányt. Ennek a kettősségnek Németország összeomlása vetett véget. Ezzel végleg megszűnt a nemzetközi jog terén az átmeneti bizonytalanság, melyet a tengelyhatalmak forradalmi akciója az által eredményezett, hogy külön nemzetközi jogszabályokat statuált és azokat érvényesíteni igyekezett a legalis nemzetközi hatalom által statuált jogszabályokkal szemben. Az átmeneti bizonytalanság alatt a nemzetközi jogi élet ugyanazt a képet mutatta, amelyet az államon belüli forradalom szokott.

A nemzetközi jognak ez a kettőssége Csehszlovákia ténykedéseiben is megnyilatkozott. Az 1938 szeptember 30-i müncheni egyezmény után Csehszlovákia nemzetközi jogi alanyisága változatlanul maradt. Maradt az államfő, illetőleg azok a szervek is, amelyek Csehszlovákia nemzetközi jogi képviseletére hivatottak voltak, az okt. 4-én bekövetkezett kormányváltozás az alkotmányjog keretei közt folyt le. Október 5-én Benes lemondott a köztársasági elnökségről s megkezdődött Csehszlovákiának föderatív állammá való átalakulása. November 30-án a nemzetgyűlés Hacha Emilt köztársasági elnökké választotta meg. Az új föderatív kormányt Nagybritannia és Franciaország is elismerte s 1939 január 27-én kötött londoni egyezményben jelentékeny kölcsönt is bocsátott rendelkezésére.¹

1939 március 16-án német csapatok megszállták a Csehszlovák Köztársaság nyugati részét s azt mint »cseh-morva protektorátust« a Németbirodalomhoz csatolták, Szlovákiát pedig, mely függetlenségét proklamálta, Hitler Tiso elnök »kérésére« védelme alá helyezte.

Franciaország, a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia sorban tiltakoztak Németország eljárása ellen s kijelentették, hogy a német akció által Csehszlovákiában teremtett állapot törvényességét nem ismerik el.² 1939. június 18-án az angol parlament ülésén Mr. Butler kijelentette, hogy Nagybritannia berlini nagykövete a prágai brit főkonzul részére »exequatur«-t kért ugyan, s ezzel de facto elismerte Cseh és Morvaország jelenlegi helyzetét, de ez semmit sem változtatott a kormánynak a csehszlovák kérdésben elfoglalt álláspontján. A kormány érintkezésbe lépett e kérdésben Franciaország, az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Lengyelország kormányával és megállapították, hogy Németország akciója nélkülöz minden jogi alapot.³

A háború kitörése után 1939 december 17-én a francia kormány formálisan elismerte a Párisban megalakult csehszlovák nemzeti bizottságot a csehszlovák nép képviselőjeként. December 20-án Dr. Benes és Lord Halifax között történt levélváltás az elismerést Nagybritannia részéről is megadta.⁴

Igy Csehszlovákiának a szövetséges hatalmak részéről elismert törvényes kormánya nem az volt, amely a tényleges hatalom birtokában az államterületen működött. Ennek tényeit ilyen formán a szövetséges hatalmak nem is tekintik a csehszlovák állam, illetőleg a csehszlovák nép tényei gyanánt. Ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni, akkor, amikor pl. Szlovákiának a háborúban való részvételére gondolunk. Csehszlovákiát illetőleg a nemzetközi jogi értékelésnek ez a kettőssége, melyet az egységes nemzetközi hatalomnak a tengelyhatalmak részéről történt forradalmi megzavarása idézett fel, szinte a

¹ The Bulletin of International News. Vol. XVI. 39. 119. lap.

² U. o. 242—245. lap.

³ U. o. vol. XVI. 1939. 679. lap.

⁴ U. o. 1455. 1.

háború első percétől kezdve fennállt s azt eredményezi, hogy a Hitler által beállított cseh és szlovák államhatalmi szervezet tényei, a győzelem folytán megszilárdult nemzetközi jog értelmében, Csehszlovákiát nem kötelezik.

Magyarországot illetően egészen más volt a helyzet. Magyarországot a hágai egyezmény értelmében 1944 március 19-e után sem lehetett megszállott területnek minősíteni, mert a Szövetséges hatalmak által elismert törvényes kormány nem volt Németországgal hadiállapotban s így a német haderőt nem lehetett »ellenséges« haderőnek minősíteni. Kétségtelen azonban ennek dacára, hogy a Magyarországon kialakult helyzet az ellenséges megszállásnak tökéletes analógiája volt. György Ernő nagyon szabatosan állapítja meg, hogy »az 1944 március 19-ével bekövetkezett állapot Magyarországot olyan jogi helyzetbe hozta, amilyenben azok az államok voltak, amelyeket a németek hadviselésük különböző fázisaiban megszállottak.«

Mi az ellenséges megszállás lényege? Az hogy az illető területen de facto nem az az állam gyakorolja a hatalmat, amelyhez az a nemzetközi jogilag megállapított határok szerint tartozik, hanem egy idegen állam hadserege, amely erőszakkal a hatalom tényleges birtokába helyezte magát és azt saját érdekeinek megfelelően gyakorolja. A hágai egyezménynek azok a rendelkezései, amelyek a megszállott területen gyakorolható katonai hatalomra vonatkoznak, éppen ezekkel az idegen érdekekkel szemben kívánnak a lakosság számára védelmet nyújtani. A hágai egyezmény, mikor a megszállott terület fogalmát megállapítja, »ellenséges hadseregről« beszél, mert csak azt a rendszerinti állapotot tartja szem előtt, amikor a más állam területén az államhatalom erőszakos birtokbavételével, az ellenséges állam hadserege részéről következik be. Lehetnek azonban a normálistól eltérő esetek is, amikor a formailag szövetséges állam hadserege helyezi magát erőszakosan az államhatalom tényleges birtokába. Ilyenkor jogszerű, hogy analógia útján az ellenséges megszállás alatti területre vonatkozó nemzetközi jogszabályok nyerjenek a nemzetközi életben alkalmazást, legalább abban a vonatkozásban, amennyiben az a lakosság érdekeinek biztosítását célozza.

Mi a kritériuma annak, hogy ez az »ellenséges megszállással« analog állapot bekövetkezett? Ez az állapot nem szükségképpen forog fenn ott, ahol az egyik állam a másikat tényleges hatalma alá hajtja s ott az államhatalmat saját érdekeinek szolgálatába állítja. A megszállás analógiájáról csak ott beszélhetünk, ahol idegen állam hadereje útján közvetlenül végez irányító államhatalmi funkciókat, vagyis de facto imperiumot önmaga is gyakorol. Addig amíg a másik állam nyomásának engedve az állam legális szervei intézik minden vonatkozásban az államügyeket — ha eljárásukban az idegen állam akarata nyilatkozik is meg — megszállásszerű helyzetről nem beszélhetünk.

Nem kétséges, hogy Magyarországon ilyen értelemben 1944 március 19-e után az ellenséges megszállással analog állapot alakult ki. Az ország már megelőzően is német nyomás alatt állott, de 1944 március 19. után a német hadsereg maga vette kezébe az ügyek irányítását. A belügyminisztert és az országgyűlés több tagját letartóztatta, Magyarország területére teljes hatalmú megbízottat nevezett ki, akinek működési köre jóval felülmulta a követi hatáskört, melynek gyakorlására az idegen állam képviselője a nemzetközi jog értelmében jogosítva van.

Nem változtat a helyzeten, hogy ez az állapot az államfő és az országgyűlés közreműködésével jött létre. Az államfő az új kormány kinevezésénél pozitíve közreműködött, az országgyűlés pedig nem tiltakozott ennek a tényleges helyzetnek a kialakítása ellen. De ez nem tette a tényleges helyzetet a magyar alkotmányjog értelmében törvényes állapottá. Ehhez az alkotmányjogi szabályoknak olyan legális megváltozására lett volna szükség, amely nem történt meg.

Nemzetközi jogilag kötik-e Magyarországot az államfő és a kormány 1944 március 19. utáni tényei? Egyáltalán felelős-e Magyarország jogilag azért, ami területén 1944 március 19-e után történt? A nemzetközi jogban elfogadottnak mondható az a tétel, hogy az államfővel szemben alkalmazott kényszer az általa létesített nemzetközi megegyezéseket érvénytelenekké tesz. Így pl. érvénytelen az a szerződés, amelyet az ellenség fogságába esett államfő írt alá. Kérdés azonban, lehet-e ilyen értelemben a mi esetünkben kényszerről beszélni? Bizonyosra vehető, hogy fenyegetés történt, hogy az országgyűlés más állami főszervekkel együtt a megfélemlítés állapotában volt, de ez még nem jelent olyan elháríthatatlan kényszert, amely a másként való cselekvés lehetőségét kizárta volna s mely az állam tényeit 1944 március 19. után nemzetközi jogilag érvénytelenekké tenné. Az 1944 március 19. után kialakult helyzet alkotmányjogilag törvénytelen volt, de mint olyan állapot, amely a nemzetközi jogilag elismert kormány hozzájárulásával, vagy legalább is tiltakozása nélkül alakult ki, nemzetközi jogilag terheli Magyarországot.

Az a megállapítás tehát, hogy Magyarországon 1944 március 19. után az ellenséges megszállással analog állapot alakult ki, az elhurcolt javak jogi sorsára vonatkozólag nézetem szerint is helyes és esetleg egyéb kérdésekben is alkalmazható, de semmi esetre sem olyan általános érvényű tétel, melynek alapján Magyarország nemzetközi jogi helyzete minden vonatkozásban analognak lenne tekinthető azoknak az államoknak a helyzetével, amelyeket Németország mint ellenséges hatalom, katonailag megszállt s a hadműveleti területté tett.

Dr. Buza László

Az olvasók figyelmébe ajánljuk!!

Budapest, Rákóczi-út ötven alatti zongoratermet, hol feltűnő olcsón részletre is vásárolhatunk elsőrendű márkás zongorákat és pianínókat.

A holtnaknyilvánított halála napjának új megállapítása

A holtnaknyilvánítási eljárást szabályozó rendelet (4700/1946. M. E. sz. a következőkben R.) egyik hézaga volt, hogy nem intézkedett a halál időpontjának megállapításáról.

»A holtnaknyilvánítási eljárást szabályozó rendelet hézagai« című cikkemben (J. K. 7.-8. számban) rámutattam arra, hogy a Pp. 734. § szerint a halál idejéül azt az időpontot kell megállapítani, amelyben a halál beállta a holtnaknyilvánítási eljárás adatai szerint valószínű. Kifejtettem, hogy ez a szabályozás a most folyamatban levő eljárásokban nem kielégítő. A Pp. 733. § 5. pontja szerint a halál időpontjául azt a napot kell megállapítani, midőn az életveszélyt előidéző körülmény megszűnt. Tehát a felszabadulás napját. Csak hogy a felszabadulás nem egy napon következett be. A 733. és 734. §§-ok szerint esetről-esetre meg kellene állapítani, mikor szabadult fel az a város, község, ahonnan a deportálás történt.

A R. életbelépése óta lefolyt néhány hónap igazolta bírálatom helyességét. A 12.520/1946. M. E. sz. rendelet most már megállapítja a halál időpontját. Ezen új rendelet szerint a halál időpontjául az eltűnést követő hónap tizenötödik napját kell megállapítani.

A halál időpontjának így módon való megállapítása azonban több okból helytelen.

Elsősorban azért, mert az »eltűnés« napja igen gyakran egyáltalán nem állapítható meg.

Igy például nem lehet »eltűnésnek« minősíteni, ha valaki munkaszolgálatra vonult be. Mely napon tűnt el az a munkaszolgálatos, aki bevonulása óta nem adott többé életjelet? vagy aki egyszer írt, de még az ország területéről? Nyilvánvaló, hogy ezek a munkaszolgálatosok eltűntek, de a »napot« nem tudjuk megállapítani.

De azért sem helyes ez a megállapítás, mert a halál idejéül azt az időpontot kell megállapítani, melyben a halál beállta valószínű. (Pp. 734. §.)

Minthogy ma már eléggé világosan látjuk, milyen módon pusztultak el a deportáltak, ill. pusztították el őket, egyáltalán nem mondható valószínűnek, hogy eltűnésük utáni hónap közepéig meghaltak volna. Tudjuk, hogy úgy a munkaszolgálatosok, mint a deportáltak hónapokon át szenvedtek míg elpusztultak, vagy amíg a gázkamrába kerültek. Tudjuk, hogy a deportáltak nagy részét röviddel a felszabadulás előtt ölték meg.

A rendelet szabályozása így körülmények között két okból helytelen.

Az egyik, hogy számos esetben, midőn a halál napját a bíróság már megállapította, új eljárásnak lesz helye, mert tanú jelentkezett, akivel igazolható, hogy a vélemezett halál napját követő időben a holtnaknyilvánított még élt.

A másik még súlyosabb hátrány, hogy a holtnaknyilvánítási eljárás megindítása előtt az érdekelt örökös a tanúk közül azt, vagy azokat fogja kiválasztani, akiknek vallomására neki szüksége van, hogy ő és ne más rokon, vagy ne a kincstár legyen az örökös. A holtnaknyilvánítandó utáni öröklés ilyen formán irányítható lesz.

Elég ha ennek a két esetnek lehetőségére rámutatok, nyilvánvaló hányféle tévedés és meg tévesztés lehetősége rejtőzik a rendelet szabályozása mögött.

II. Lesznek, akik bírálattal szemben arra fognak hivatkozni, hogy az általam említett lehetőségek megvannak, bármily módon állapítjuk is meg a halál napját.

Ez az érvelés tetszetősnek látszik, de téves. Minél későbbi időpontra toljuk ki a vélemezett halál napját, annál kisebb a veszély minden irányban.

De nemcsak a halál napjának kitolása lett volna szükséges, hanem egységes határnap megállapítása a 28.000/1919. I. M. sz. rendelet mintájára.

Egységes határnap kitűzésére azért lett volna szükség (még sokkal inkább, mint 1919-ben), nehogy a törvényes, végrendeleti örökösök esetleg utóörökösök között nagy bizonyítási háború törjön ki azon kérdés körül, hogy az egy családon belül deportáltak közül ki, vagy kik haltak meg előbb.

Szerény nézetem szerint a rendelet a leg-szerencsétlenebb megoldást választotta, midőn oly vélelemre alapította a halál napját, melynek az esetek túlnyomó részében alapja nincs.

Sokkal helyesebb volna ha a vélemezett halál napjául egységesen Németország teljes felszabadulásának napját állapította volna meg a rendelet. Tudtommal a bíróságok egy részének eddig ez volt az álláspontja.

Hivatkozom az osztrák ptkv. 25. §-ára, mely általános szabályként állítja fel, hogy az esetre ha kétséges, hogy két vagy több személy közül ki halt meg előbb, úgy vélemezendő, hogy egyszerre haltak meg, ugyanígy svájci ptkv. 32. §-a, német ptkv. 20. §. Nem kétséges, hogy az 1944. és 1945. évek tömeggyilkosságára csak ez a szabály alkalmazható.

III. Nem adom fel a reményt, hogy egy második pótrendelet a Pp. 734. §-ának, a 28.000/1919. I. M. sz. rendeletnek és az osztrák ptkv. szellemében egységesen fogja megállapítani a halál vélemezett napját.

Persze ebben az esetben új kérdés fog felmerülni: kik örökölnék az egy napon meghalt

Írógépkarbantartás

Írógépjavítás

KOVÁCS ALADÁR

és ZOLTÁN írógépvállalata

Budapest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 46

Telefon: 428—141

több személy után. Egy ilyen külön szabályozás szükségessége nem lehet akadály a egyedül helyes megoldásnak.

Bírói gyakorlatunkban nem találom választ erre a kérdésre. Jogirodalmunkban Szladits Károly (Magyar Magánjog I. k. 513. lap) helyesen fejt ki, hogy az esetre ha férj és feleség halálának sorrendje nem állapítható meg, úgy azok szerzeményi része külön-külön mindegyikük rokonaira száll.

Az életbenlét, vagy halál tényét, mint jogváltoztató tényt vita esetében annak kell bizonyítani, aki arra jogok megállapítása, vagy az ellene érvényesített jog kizárása vagy megszüntetése céljából hivatkozik.

IV. A rendelet 2. §-a szerint a már jogerősen befejezett ügyekben kérni lehet a korábbi határozat kiegészítéseképpen, hogy a halál vélelmezett napja a pótrendeletben meghatározott módon állapíttassék meg, feltéve, hogy a határozatot oly ügyben hozták, melyben a halál beálltának valószínű idejére semmi adat sem állott rendelkezésre.

Ennek a visszaható rendelkezésnek is több hibája van.

Mi legyen a halál vélelmezett napja, ha az új eljárásban a kérelmező csak annyit igazol, hogy a már megállapított halál napja után a holtaknyilvánított még élt. A pótrendelet szerinti eltűnésnek így esetben ugyebár az utolsó ilyen hírt kell tekinteni. De hányszor lehet ilyen póteljárás megindítani? Mert az ellenérdekű örökösök újabb tanukat fognak keresni. Többszöri

ismétlések lehetősége forog fenn, mert nemcsak két, hanem több ellentétes érdek is lehetséges.

És helyes-e, hogy ily döntő fontosságú kérdésben bármely érdekelt új eljárást kérhessen a többi érdekelt bevonása nélkül? Tehát, hogy contradiktatórikus eljárás nélkül lehessen hatályon kívül helyezni a már jogerősen megállapított halálapot. A 28.000/1919. I. M. sz. rendelet 17. § szerint csak a korábbi holtaknyilvánító végzést hatályon kívül helyező határozatot kell »lehetőleg« azoknak kikézbécsíteni, akiknek a korábbi kikézbécsített.

És mit jelent az a feltétel, hogy az előző eljárásban a halál beálltának valószínű idejére semmi adat sem állott rendelkezésre?

Hiszen az előző eljárásban nemcsak a halál idejére, de a halál tényére sem állott semmiféle adat rendelkezésre, mert akkor nem holtaknyilvánításnak, hanem a halál tényének megállapításának lett volna helye (Pp. 748. §.).

A pótrendelet 2. §-ában megkövetelt feltétel tehát ellenkezik a holtaknyilvánítási eljárás strukturájával.

V. A R. április 28-án lépett hatályba. Azóta hat hónap telt el. Mi történnék az eddig holtaknyilvánítottak bíróság átadott hagyatékaival?

Lege non distingvente ezekben az ügyekben is kérni lehet a pótrendelet szerinti új eljárást? Sőt kérni lehet az elévülési határidőn belül bár meddig, tehát 32 éven át.

Ezek a súlyos komplikációk az általam javasolt megoldással a minimumra volnának redukálhatók.

Dr. Teller Miksa

A Magyar Jogászegylet valorizációs ankétja.

Dr. Nizsalovszky Endre: Abból a körülményből, hogy jöllehet a magánjogászok szinte egyetelműen becsületbeli kötelességüknek tartják, hogy az inflációt követő periódusban az infláció által okozott károk helyreállítása, tehát a valorizáció mellett szót emeljenek, és ennek ellenére a történelem folyamán előfordult pénzromlások után nemcsak különböző országokban, hanem ugyanabban az országban is különböző szabályok léptek hatályba, — amelyek legtöbbször a nem teljes orvoslás nyújtására törekedtek — világosan következik, hogy a valorizáció problémája nem tisztán, sőt talán nem is elsősorban magánjogi probléma, hanem megoldásába beleszólnak igen lényeges gazdasági szempontok, sőt nem közömbösek a megoldás módjának megválasztása szempontjából a politika kérdései sem.

Kétségtelen, hogy az első világháborút követő infláció és a mostani infláció lefolyása, az azt kísérő, illetőleg az annak folyamán előállt hatósági és politikai helyzet között igen lényeges különbségek vannak.

Az első világháború után egész Európán végigszántott infláció láttára Pollák Rudolf, az osztrák legfelső bíróság elnöke még csodálkozással emlékezett meg az emberek feledékenységről, hiszen a legutolsó infláció felszámolása csak 1899-ben következett be és 1914-ig az emberek a korábban olyan tökéletesen bíztak, hogy a vásárlóerő csökkenése csak nagyon későn ébresztette őket rá a való helyzetre. Valóban, az első világháború után és egy ideig még azt követően is az államhatalom még nyugodtan építhetett a nagy tömegek tökéletes tájékozatlanságára, — az első és a második világháború közt azonban az emberek

Írógép, Számológép

javítás, karbantartás, vetel, eladás

Funk József

Í R Ó G É P U Z E M

V., Csáky-utca 4. szám. Telefon: 129-220

feledékenysége ellenére sem volt elég hosszú az idő ahhoz, hogy az infláció első jelenségei védekezésre ne intették volna a szélesebb rétegeket is. Ennek a következménye az a tény, amelyet Görög Frigyes nagyon helyesen állapított meg, hogy nevezetesen az a voumenje a követeléseknek, amelyekről most szó lehet, lényegesen kisebb, mint az első világháború után volt. Számbeli adatok nincsenek a birtokomban, azt azonban igen valószínűnek tartom, hogy pl. a megérés és halál esetére szóló tőkebiztosítások igen nagy százalékában legkésőbb 1943. év végéig a legtöbb ember kimerítette a biztosítási összeg fedezete mellett felvehető kölcsön igénybevételének lehetőségeit. A pénzromlás jelenségének korai érzékelésére utal, hogy míg az első világháborút követő időben a Kúria a baleseti járadékok valorizálásának kérdésénél elakadt és a negatív tartalmú 85. sz. T.Ü.H. után egy évvel hozta meg a pozitív tartalmú 86. sz. T.Ü.H.-t, addig a baleseti járadékok felemelését lehetővé tevő újabb jogegységi döntvény már 1943. október folyamán, tehát még az inflációs periódus tartama alatt fokozatosan tette a kivételeket a pengő = pengő elv alól, így bizonyos életbiztosítási szerződéseknél, tartási és egyéb életszükségletet fedező járadékoknál, stb.

Kétségtelenül könnyíti a helyzetet bizonyos vonatkozásban az is, hogy az infláció méretei olyan nagyarányúakká váltak. Az első világháborút követő valorizációs tárgyalások során szinte a legtöbb gondot okozott a teljesítés következtében már megszűnt követelések utólagos átértékelése, amivel szemben most már a félévnél korábban keletkezett követelések esetében sem igen lehet fizetés következtében megszűnt tartozásokról szólni, mert az infláció a legtöbb követelést nem kísértékűvé tette, hanem egyenesen megsemmisítette.

Nehezíti viszont az új valorizációs kérdések megoldását a gazdasági életben bekövetkezett az a mélyszéles megrázkódítás, amely méreteiben sokszorosan meghaladja az elmúlt háború folyamán jelentkezett megrázkódítást, és pedig nemcsak a pénz, hanem az egyéb javak vonalán is. Az első világháború után gazdasági javaink csaknem érintetlenül álltak és a tiszta pénztartozások valorizációjáról is szó lehetett volna az adósok kezén lévő és ugyancsak valorizálható fedezetre tekintettel. Hogy az 1928. évi törvény ezzel a lehetőséggel mégsem élt, annak nem utolsó sorban az az oka, hogy ez a törvény tulajdonképpen nem 1928-ban keletkezett, hanem az első javaslatát már 1925. december 13-án nyújtották be — olyan időben tehát, amikor az újonnan bevezetett pénz stabilitását nagymértékben félteni kellett egy valorizáció által előidézhető megrázkódítástól. A javaslat előkészítő tárgyalásai során Teleszky János mutatott rá arra, hogy akármilyen igazságos is lenne a tiszta pénztartozások valorizációja, az azért nem lehetséges, mert mindazoknak a vagyoni eltolódásoknak a jóvátétele, amelyek az egyik irányban 9 évre elosztottan következtek be és még így is nem egyszer idéztek elő a gazdasági életben zavarokat, nagyobb meg-

rázkódítások nélkül egyszerre nem következhetik be. Most azonban ez a visszafelé forgatás egyenesen elképzelhetetlen is, gondoljunk pl. a takarékbetétek valorizációjára, egy olyan pénzügyintézetnek az esetében, amely a nála elhelyezett betéteket mezőgazdasági birtokokon nyújtott kölcsönökbe helyezte. A földreform végrehajtása során ezek a kölcsönök egyelőre behajthatatlannak váltak, fedezeti alapjukat pedig csak az a kilátásba helyezett megváltási ár alkotja, amelynek folyósítási időpontja tekintetében éppen úgy merész dolog lenne jóslásokba bocsátkozni, mint a mértéke tekintetében. A takarékbetétek valorizációja tehát nyilván csődhelyzetet idézne elő, még a kinnlevőségek valorizációja mellett is egyes olyan pénzügyintézetek tekintetében, amelyeknek csődjét az államhatalom minden eszközzel kénytelen lenne megakadályozni — ez pedig nem jelentene egyebet, mint hogy a valorizációs terhet csak infláció útján lehetne fedezni. Hogy erről a lépésről az adott helyzetben szó sem lehet, nem szorul bővebb megvilágításra.

Ha viszont a tiszta pénztartozásoknál az adós fizetőképességéhez mérten nyújtana a törvény valorizációs lehetőséget, a megoldás tisztára szerencsejáték jelleget öltene, mert az egyik hitelező érdeme nélkül találna az adósánál fedezetet, a másik vétke nélkül maradna fedezet nélkül.

További nagy kérdés, amelybe azonban már a gazdasági problémákon kívül politikai kérdések is belejátszanak, vajjon az infláció eredményeképpen előállt vagyontelodások mennyiben ille- nek bele a gazdasági rendet alakító politikai elgondolásokba.

Kétségtelen, hogy amennyiben az ilyen vagyoni eltolódások, ha nem is intencionáltattak, de eredményükben megfelelnek bizonyos politikai törekvéseknek — a helyrehozatal, tehát a valorizáció nyilván ezekkel a törekvésekkel diametriális ellentétben fogja magát találni.

Amikor tehát egyetérttek Görög Friggyessel abban, hogy a valorizáció szélesebb körre kiterjedése csak törvényi szóval történhetik, azt a második alternatív javaslatát teszem a magamévá, hogy ez a törvényi szó egyelőre még ne hangozzék el, hanem a pénztartozások ama körére szólóan, amelyeknek a valorizálását a most megalkotásra kerülő jogszabály csak kizárhatná, maradjon a kérdés egyelőre nyitva.

A követelések bírói úton érvényesítésének felfüggesztése a múlt háborút követő jogszabályalkotás eredményeinek tanúsága szerint legtöbbszörre egyet jelent a felfüggesztett követelések megsemmisítésével. Ma azonban a felfüggesztés nem egyes kiválasztott esetekre, hanem a követelések egyelőre nem valorizálható széles körére szól, ez nem szüntethet meg a reménységet egy későbbi valorizáció irányában, és semmi esetre sem lenne a valorizációt váró hitelezőkre nézve kedvezőtlenebb megoldás, mint a követeléseknek az átértékelésből már most bekövetkező végleges kizárása.

A másik konkrét proposícióm lenne, hogy ama körben, amelyben a bíróság valorizációs gyakorlata már kialakulóban van, segítsük elő az igazságos ítélkezést azzal, hogy függesszük fel azoknak a jogszabályoknak a hatályát, amelyek bizonyos vagyontárgy bizonyos időpontbeli értékét veszik valamely követelés meghatározásának alapjául. Egy ilyen jogszabályt történt az 1943. évi baleseti döntvény, amely a baleset elszénvedésekor kereseti viszonyok alapulvétele alól mentette fel a bírót és hasonló jogszabályok nagy számmal vannak a házassági vagyoni jog és az öröklési jog körében is, amelyek magának Groschmidnek is sokszor okoztak nehézséget.

Dr. Villányi Pál: A valorizációs ankét néhány gyakorlati kérdés körül kristályosodott ki. A felszólalók elméleti szempontokat alig érintettek, ami önként értetődő. Az első világháborút és pénzromlást követő valorizációs küzdelemben, a jogelmélet és az átértékeléssel kapcsolatban kifejlődött joggyakorlat ugyanis az átértékelés kérdését dogmatikai vonatkozásban teljességgel kimunkálták. Amidőn most az átértékelés szükségességéről és a megoldás módjairól vitát folytatunk, az elméleti szempontok a vita anyagából kiküszöbölhetők, mert ebben a vonatkozásban gazdasági és jogi szempontból egyaránt kiértékelt jelenségsoporttal állunk szemben.

A probléma jogi vonatkozásainak tisztázott volta önmagában is döntő érv a valorizáció ügyének jogszabállyal történő megoldása mellett. Nem tudom azt a felfogást magamévá tenni, hogy a kérdésnek a bírói jog fejlesztés — bírói gyakorlat — számára átengedése, a zökkenésmentes átmenetet szolgálná. Az első átértékelésnél a bírói gyakorlat több esztendő előkészítése volt szükséges ahhoz, hogy a korona = korona — a valorizáció megtagadásának — álláspontjától a széleskörű átértékelésig eljuthassunk. Ma erre sincsen szükség, mert olyan felfogással, amely szerint az átértékelés a limine kizárandó, nem is találkozunk. A vita gyújtópontjában az átértékelés alá eső követelések személyi és tárgyi körének meghatározása, az átértékelés mértéke és annak időpontja állanak, tehát olyan kérdések, amelyek eldöntése kizárólag a törvényhozóra tartozik. Ma is helytálló, az 1928: XII. t. c. miniszteri indoklása, amely törvényi szabályozás hiányában a bírói gyakorlat változásainak veszélyére utal. »A bírói gyakorlat felfogásának megváltozása igen könnyen válságot idézhetne elő a gazdasági életben, az ellentétes határozatok pedig jogbizonytalanságot okoznak.«

Lehetséges, hogy a valorizáció kérdését rendező jogszabály tökéletesebb fogalmazást nyerne akkor, ha néhány évi bírói gyakorlat leszűrt eredményeire lehetne alapítani. Osztom azonban azt a nézetet, hogy a gazdasági élet nem viselheti el a kérdés rendezetlen voltából fakadó tartós bizonytalanságot és egyesekeket vagy gazdasági egysztrén-
ciákat nem áldozhatunk fel kísérleti nyulakként azért, hogy az ő feláldozásuk árán mások számára tökéletesebb jogi instrumentumot nyerjünk.

Egymagában az a tény, hogy az első pénzromlás jogkövetkezményeit törvény rendezte, mellőzhetetlenné teszi az adott helyzetben is az írott jog útján történő rendezést. Az első valorizációs törvény rendelkezései ugyanis, enyhén szólva, feszélyezik a bíróságot. Kétségtelen, hogy ama követelések tekintetében, amelyeknél az 1928: XII. t. c. az átértékelést kizárta, a bírói gyakorlat most sem hajlandó az átértékelés terére lépni, holott igen számottevően változtak azok a gazdasági és társadalmi körülmények, amelyek az 1928: XII. t. c. megalkotásánál irányadók voltak. Az, aki a valorizáció kérdésének jogszabállyal történő rendezése ellen foglal állást, egyúttal azt az — esetleg — praeterintentionális álláspontot is képviseli, hogy az átértékelésre vonatkozó legfontosabb kérdésekben továbbra is az 1928: XII. t. c. rendelkezései maradjanak irányadók.

A továbbiakban a jogszabállyal történő rendezés számára néhány elvi szempontot kívánok megrögzíteni anyagi és eljárási jogi vonatkozásban egyaránt, a nélkül, hogy ezek a szempontok a rendezendő kérdések tekintetében a teljességre igényt tarthatnának.

1. Átértékelendők a pengőben, adópengőben vagy külföldi pénznemben, mint számolási értékben kirótt magánjogi pénztartozások.

A külföldi pénznemben történt kirovás, belföldön élő vagy működő természetes és jogi személyek jogviszonyaiban az esetek legnagyobb részében az értékállandóság biztosítását célozta. Nem indokolt az átértékelést azért megtagadni, mert a felek a pénzromlás következményeit külföldi pénz nem kirovásával kísérelték meg elhárítani.

2. Az átértékelés megengedett volta és mérve szempontjából a felek között létrejött és az értékállandóság biztosítását célzó megállapodások figyelembe kívül hagyandók.

Az 1928: XII. t. c. 11. §-a szabályként irányadónak fogadja el a feleknek a pénz értékváltozásából folyó kérdéseket rendező megállapodásait. Ennek a rendelkezésnek nyilvánvaló indoka az volt, hogy az első pénzromlást, illetve annak mértékét általánosságban nem látták előre és a pénzromlásból származó joghátrányok megosztása vagy áthárítása kérdésében a felek szokás szerint előzetesen nem szerződtek. Ma a helyzet alapvetően más. A kézen-közlő teljesítéssel azonnal le nem bonyolított jogviszonyokban tömegesen találkozunk a legkülönbözőbb valorizációs kikötésekkel, helyesebben a feleknek arra irányuló rendelkezéseivel, amelyek a pénzromlás következményeit teljességgel vagy túlnyomórészt a kötelezett félre kívánják áthárítani. Az értékállandóság biztosítását célzó kikötésekben felismerhető ügyleti szándék egyazonos, az eredmény azonban rendkívül változatos. Tömegével találkozunk esődötmondott értékállandósági kikötésekkel, a szolgáltatásoknak értékükben állandóknak vélt olyan javakhoz rögzítésével, amelyek a szabad áralakulást befolyásoló kényszer-

ÍRÓGÉP

javítás és karbantartás

GÉPKERESKEDELMI

Röck Szilárd-utca 8.

TELEFON: 137-950

intézkedések következtében értékálló jellegüket elvesztették. A bírói gyakorlat a pénztartozást elkendőző áru-szolgáltatási kötelezettségeknél már most is kénytelen a gazdasági lehetetlenülés mankójára támaszkodva devalorizálni. Kétségtelen tehát, hogy a megalkotandó jogszabályt a felek valorizációs kikötéseitől teljességgel függetleníteni kell.

3. Elvben nem zárható ki az átértékelés az állammal, törvényhatósággal és községgel, ezek kezelése alatt álló üzemekkel, intézményekkel, alapokkal és alapítványokkal szemben sem. Lehetővé kell tehát tenni az átértékelést az 1928 : XII. t. c. 7. §-ának 1—3. pontjaiban felsorolt eseteken kívül is, ha az átértékelés elmaradása a hitelező aránytalan érdeksérelmével járna, vagy ha ettől függetlenül az átértékelési kérelem munkaszolgáltatás pénzbeli ellenértékére vagy olyan követelésre vonatkozik, amelynek ellenértéke részben vagy egészen az adós birtokában természetben, vagy vagyonában egyébként megvan. A felsorolt közületekkel szemben való átértékelésnél egy 1939 szeptember 1-i pengő egy forinttal volna egyenlőnek tekintendő. (Ha tehát a bíróság 50%-os átértékelést ítél meg, egy 1939 szeptember 1-i pengő fejében 50 forint-fillér fizetendő.)

4. A pénztartozásnak teljesítéssel megszűnése esetén is helye van az átértékelésnek, ha a teljesítés névszerinti értékben történt és a teljesítés fejében adott érték az átértékelés alapján adódó érték-nél számottevően kisebb. Ugyanez a szabály alkalmazandó a bírói ítéleten alapuló teljesítésnél, valamint akkor is, ha a követelés bírói ítéletben nyert megállapítást.

Nincsen helye utólagos átértékelésnek, ha a teljesítés 1944 október 15-e előtt történt.

A jelenlegi valorizációnál a javak általános pusztulása és az általános elszegényedés következtében a kisebb veszteségek és aránytalanságok elhanyagolásának vonalán kell haladnunk. Annak ellenére, hogy 1944 október 15-e előtt is már számottevő értékelési módosítások valósultak meg, ezt az időpontot megelőzően a hitelező kezéhez, vagy hitelezői késedelem esetén bírói letétbe-helyezéssel történt teljesítéssel megszűnt pénztartozások tekintetében az átértékelés lehetőségét kizárónak véljük. 1945 október 15-e után azonban az ország jelentékeny része már hadszíntér volt, a gazdasági összeomlást bizonyossággal követő politikai összeomlás már bekövetkezett, ezt az időpontot követő teljesítés tehát jöhíszeműnek sem tekinthető.

5. A kölcsön jogcímén fennálló pénztartozások átértékelendők.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a második pénzromlást megelőzően és a pénzromlás alatt a kölcsönnyújtásnak gazdasági alapja az esetek legnagyobb részében a hitelező átértékelési ígérete, az értékállandóságot biztosító megállapodás volt. Ilyen körülmények között a készpénzkölcsönök átértékelésének megtagadása általános felmentést jelentene a hűség és bizalom követelményei alól.

6. Olyan pénztartozások, amelyeknél a hitelezés alapja mezőgazdasági vagy erdőgazdasági ingatlan, csak annyiban esnek átértékelés alá, amennyiben a fedezetül szolgált mező-, illetve erdőgazdasági ingatlan a földbirtokreform befejezése után az adós tulajdonában maradt. Ez a rendelkezés nem érinti a hitelezőnek az átértékelésből kizárt többletkövetelésre nézve az adóst megillető megváltási ár tekintetében érvényesíthető igényét.

7. Ama pénztartozások, amelyeknél a hitelezés alapja házingatlan, akként értékelendők át, hogy egy 1939. évi pengővel egy forint veendő egyenlőnek. Az adós szabály szerint az ekként kiszámított összeg évi 3%-át köteles a kamatot is magában foglaló tőketörlesztésként, a hitelezőnek megfizetni.

8. Pénzintézetekkel és szövetkezetekkel szemben takarékbetét, folyószámla vagy egyéb számla-egyenlegen alapuló követelés átértékelésének csak a törvényi korlátai között van helye. Az átértékelés mértékét ezekben az esetekben arányszám alapján kell megállapítani.

A pénzintézetekkel és szövetkezetekkel szemben átértékelni takarékbetét, folyószámla és egyéb számlakövetelések forintban kifejezett követelésekké alakulnak át. Az ekként forinttá alakított követelések a követelés összegétől függően 3 hónaptól 2 évig terjedő időszak elteltéig nem mondhatók.

A pénzintézetekkel szemben történő átértékelés tekintetében két megoldási mód kínálkozik. Az egyik a nyugdíjak átértékelésével kapcsolatban szabályozott arányszám megállapítási eljárás, a másik az életbiztosítások tekintetében elfogadott összesítő fedezeti rendszer. Az arányszám megállapítás nehézsége ellenére is ezt a rendszert tartjuk megvalósítandónak. Egyéni megfontolások, bíráli szempontok kizártak természetesen és jogi személyeket arra, hogy egyik vagy másik pénzintézettel kapcsolatot létesítsenek. Az a hitelező, aki pl. takarékbetétjének elhelyezésénél a pénzintézet jelentős ipari érdekeltségeit tartotta biztosítéknak más pénzintézet mezőgazdasági hitelállományával szemben, nem szenvedheti annak következményeit, hogy a mezőgazdasági ingatlanokra kihelyezett kölcsönök jórésze érték-telenné vált.

9. A Gazdaságkutató Intézet hivatalos táblázatokat bocsájt ki, amelyek 1939 szeptember 1-től kezdődően az ártényezőök figyelembevételével a mindenkor pengőnek, illetve adópengőnek forintban kifejezett értékét feltüntetik. Az intézet által kibocsájtott táblázatok alapján nyer megállapítás a »létfenntartási« és a »közforgalmi« index. A létfenntartási index a megélhetés szempontjából jelentős elsődleges javaknak, a közforgalmi index a fontosabb ipari cikkeknek figyelembevételével készül. Annak megállapításában, hogy az átérté-

ÍRÓGÉPEK

ÉDES ÉS DECSY

Budapest, VII., Akácfa-u. 13

Viszonteladóknak is

Telefon: 222-624

Javítóműhely

Kellékraktár

kelés iránt folyamatban levő perben vitás pengő-érték hány forintnak felel meg, a Gazdaságkutató Intézet által kiadott táblázatok irányadók, azokat a bíróság — a követelés természetétől függően egyiket vagy másikat — hivatalból alkalmazza. (Pl. tartási és ehhez hasonló célt szolgáló követelések ártértékelésénél a létfenntartási, iparcikkek vétel-árának ártértékelésénél pedig a közforgalmi index lesz irányadó.)

Munkaszolgáltatáson alapuló követelések ártértékelésénél nem az index, hanem a szolgáltatásnak a marasztaláskor fennforgó ellenértéke veendő alapul.

A tapasztalat azt mutatja, hogy az ártértékelésnél legnagyobb nehézséget az ártértékelés alapjának meghatározása okozza. Az első valorizációs bírói gyakorlat többnyire svájci frank alapon értékelt át, ma azonban ilyen megbízhatónak látszó értékmérő nem áll rendelkezésre. Ezért az ártértékelési perekben hosszadalmas, sokszor szakértői bizonyítás válnék szükségessé. Ez feltétlenül kiküszöbölendő.

10. Jogerős ítélettel befejezett perben az utólagos ártértékelés tárgyában, ha az aiaügyben fellebbezésnek volt helye, a fellebbezési bíróság jogorvoslat kizárásával dönt. Ha az alapügyben felülvizsgálatnak volt helye, a másodbíróságnak az utólagos ártértékelés kérdésében meghozott végzése ellen a felülvizsgálati bírósághoz felfolyamodással lehet élni. Az utólagos ártértékelés iránti eljárás perenkívüli eljárás, amelyben bizonyítás felvételének is helye van. Jogerős ítélettel befejezett ügyben megállapított perköltségek utólagos ártértékelése iránt az az ügyvéd is előterjeszthet kérelmet, aki a felet a marasztaláskor képviselte. Az ártértékelés ebben az esetben az Ü. R. 105. §-ában szabályozott eljárásban történik, mégis azzal, hogy az ügyvédnek a dolog természeténél fogva költségjegyzéket csatolnia nem kell, hogy továbbá az eljárásban meghozandó határozat végrehajtható.

Elgondolásom szerint az ártértékelés alapjának meghatározása a Gazdaságkutató Intézet kötelező táblázatai alapján történne. Figyelemmel arra, hogy az ítélettel befejezett ügyben az alapul fekvő jogviszony tárgyában további jogvitának vagy bizonyításnak helye szabály szerint már nem lesz, költségkimelés és az eljárás gyorsabb tétele érdekében az utólagos ártértékelés tárgyában leegyszerűsített perenkívüli eljárás mutatkozik célszerűnek, amelyben egyfokú felfolyamodásnak lenne helye abban az esetben, ha az alapügyben felülvizsgálat volt lehetséges.

Dr. Hetényi József: Csatlakozom azoknak a felfogásához, akik a jogszabályrendezést kívánják. Ezt az a körülmény is indokolja, hogy mi amikor bírói gyakorlatról beszélünk: többnyire a Kúria gyakorlatára gondolunk. Márpedig a Kúriához az ügyeknek csak igen kis százaléka kerül fel, és az is igen sokára. Bírói gyakorlat alatt pedig értendő a járásbíróságok, a törvényszékek, az ítéltáblák jogerős ítéletei is; ezek pedig nagyon áttekinthetetlenek és sokrétűek, rendkívül ingadozóvá teszik a gyakorlatot.

Vannak azután oly kérdések, amelyekhez a bíróság nem tud hozzászólni; ilyeneket említett Beck Salamon előadó, ilyen azokon kívül például

a biztosítótársaságok teherbíróképességének kérdése is.

Cum grano salis kell venni a kérdést, hogy alkalmazható-e analógia gyanánt az 1928: XII. tc., annál is inkább, mert gyökeresen megváltoztak a gazdasági és politikai viszonyok azóta. Nem hiszem, hogy a kisembereket védeni akaró mai rendszer magáévá tenné az első törvény azon rendelkezését, mely az egészen kis embereket, munkásokat kizárja kisösszegű takarékbetétjeik valorizálásának lehetőségéből. Az e téren korlátlanul megengedett valorizáció pedig igen veszélyes is lehet, éppen ezért kell a törvényhozásnak beavatkoznia a tekintetben, hogy kell-e valorizáció és mily mértékben. Helyeslem a Villányi Pál által felvetett arányszám megállapításának ötletét.

Abban a kérdésben, hogy a régi pengő-tartózsának hány forint felel meg, indítványozták a dollár, az arany és az általános árindex megállapítását. Az árindex gyakran igen jó, de mégsem vezet mindig megnyugtató eredményre. Az árak igen sokfélék, igen gyakran válik szükségessé a szakértői bizonyítás, ami költséges és a perek elhúzásával jár. Legegyszerűbb zsinórmértékül a dollár értéke kínálkoznék; e mellett szól, hogy a fegyverszüneti egyezmény is dollárban röjja ki kötelezettségeinket. Ellene szól viszont, hogy ma is érvényben van a 670/1946. M. E. sz. r., mely szerint »az 1945. évi január hó 1. napja előtt keletkezett magánjogi jogcímen alapuló olyan követelést, amelynek mértékét külföldi pénznemben, illetőleg aranyban pengőre átszámításával kell megállapítani, a minisztérium további rendelkezéséig bírói úton érvényesíteni nem lehet.« Márpedig, ha a kormány bizonyos esetekben rendeletileg zárja ki a dollár zsinórmértékül alkalmazását, nem valószínű, hogy a bíróság — habár ezen a körön kívül is — zsinórmértékül fogja alkalmazni oly esetekben, amikor az eredeti kikötés szerint nem szerepelt zsinórmértékül. Ezért is szükség van törvényi beavatkozásra.

Felfogásom szerint messzemenően respektálni kell a felek valorizációra irányuló szerződési klauzuláit. Azután, hogy az emberek egyszer

Megjelent az agrártársadalom nélkülözhetetlen szaklapja

„Magyar Mezőgazdaság”

Főszerkesztő: ADORJÁN JÁNOS
Felelős szerkesztő: HORVÁTH SÁNDOR

„Magyar Mezőgazdaság”

a haladó gazdák lapja

Megjelenik minden hó 1-én és 16-án

12 nagy oldal ára 1 forint 60

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Madách Imre-út 9. Telefon: 423-799

MINDEN UJSÁGÁRUSNÁL ÉS
IBUSZ PAVILLONBAN KAPHATÓ

nagyon megírták már szerződéseikkel, valami módot kell engedni nekik, hogy vagyonukat megmentsék. A szerződési szabadságnak ebben a körben érvényesülnie kell, legfeljebb a bíró él-

hessen szerződés módosító jogával mind ott, ahol erre az általános szabályok értelmében módja van. (Gazdasági lehetetlenülés.)

A valorizálás mérve tekintetében a felső határ volna törvényhatóságilag megállapítandó, mert nincs kizárva, hogy egy túlzott mérvű valorizáció ronthatna valamit a forintvalután. Természetesen ez a felső határ a különböző fajtájú ügyleteknél más és más lehetne.

A Kúria előtt is — nemcsak a felülvizsgálati kérelemben, de még a felülvizsgálati tárgyalás során is — elő lehet terjeszteni valorizációs kérelmet. Mindez a Pp. ellenére lehetséges, éspedig egy hatályban nem lévő törvény, az 1928: XII. tc. alapján, mely szükségesnek tartotta külön megengedni a kérelemnek a Kúria előtt való előterjeszthetőségét. Ez is oly körülmény, mely szükségessé tenné a törvényi beavatkozást.

Kérjük T. Előfizetőinket, hogy a postai befizető lap szelvényén szíveskedjenek pontosan megírni, hogy a beküldött összegnek mi a rendeltetése (pl.: előfizetési díj november hóra, vagy: különlenyomat díja, vagy: a március 15-i lappéldány ára, stb.)

SZEMLE

Az ügyvédek igazolására vonatkozó érdekes adatokat olvastunk a Budapesti Ügyvédi Kamara most megjelent hivatalos közlönyében. A Kamara kimutatást közöl a budapesti Népbíróság igazoló fellebbezési tanácsától visszaérkezett igazolási ügyekben hozott másodfokú határozatokról. A felsorolt 39 esetben az ügyvédek igazolása tárgyában eljáró igazoló bizottság 9 esetben elmozdítást kimondó határozatot hozott, 30 esetben pedig az igazolás alá vont ügyvédet, illetve ügyvédjelöltet az elmozdításnál enyhébb joghátránnyal sújtotta. Annak ellenére, hogy az ügyvédek igazolása tekintetében is irányadó 1080/1945. M. E. sz. rendelet 24. § a értelmében a felsorolt esetek közül csak kilencben — az elmozdítást kimondó határozatokkal szemben — volt helye fellebbezésnek, a többi ügyben pedig csupán akkor, ha a 4080/1945. M. E. sz. rendelet 21. §-ában felemlített valamely alaki szabálytalanság észlelhető, a Népbíróság igazoló fellebbezési tanácsa mindössze négy ügyben utasította vissza az előterjesztett fellebbezést, ami meglepően alacsony szám, ha figyelembe vesszük, hogy az ügyvédek igazolása tárgyában eljáró bizottságba valamennyi párt és a Szakszervezetek Tanácsa is

bírói és ügyvédi vizsgával rendelkező tagot jelölt ki és a dolog természeténél fogva hasonló képzésük a jogi képzésű és a behívott kebelbeli tagok is. Az eredmény tehát arra kellene következtetést engedjen, hogy a túlnyomórészt laikusokból álló népbírói fellebbezési tanács szigorúbban őrködött a jogi alakszerűségekre, mint a kizárólag bírói képzéssel is rendelkező tagokból alakult elsőfokú igazoló bizottság.

Az ügyek érdemét elbíráló 35 határozat közül csupán három volt helybenhagyó. A fennmaradó 32 ügy közül egyben az igazolás alá vont terhére, 31 esetben pedig az igazolás alá vont javára hozott a Népbíróság megváltoztató határozatot.

Nem kevésbé érdekes a megváltoztató határozatok közelebbi vizsgálata. Ezekből mindenekelőtt megállapítható, hogy a 9 elmozdítást rendelő határozat közül a Népbíróság egyet hagyott helyben, kettőt kétévi, egyet 1½ évi felfüggesztésre enyhített, két esetben az első fokon elmozdításra ítélt ügyvédet feldésre ítélte, míg három esetben minden joghátrány nélkül igazolta.

A 31 megváltoztató határozat közül csupán három esetben alkalmazott a Népbíróság felfüggesztést, míg 14 esetben feddésre ítélte az igazolás alá vontakat, 14 esetben pedig minden

hátrányos jogkövetkezmény nélkül igazolta őket. A 14 »sima« igazolási ügyben az igazoló bizottság első fokon három elmozdítást, két 1 évi felfüggesztést, nyolc hathavi felfüggesztést és egy feddést rendelő határozatot hozott. A 14 másodfokú feddés esetében az elsőfokú határozatok az alábbiak szerint osztottak meg: két elmozdítás, két 2 évi felfüggesztés, egy 1½ évi felfüggesztés, négy 1 évi felfüggesztés és öt 6 havi felfüggesztés.

Állandóan azt halljuk és olvassuk, hogy az ügyvédség nem tud a demokratikus államrendbe kellőképpen beleilleszkedni, a Kamarák és az igazoló bizottságok nem megfelelő eréllyel hajtották végre a tisztogatást stb. Ezeknek a bírálóknak figyelmébe ajánljuk a fentebb közölt statisztikai adatokat. De tanulhatnak belőlük azok is, akik a rendes bíróságoknak egy-egy nem tetsző ítélete után további bűncselekményeket kívánnak a népbírók hatáskörébe utalni.

»Nincs olyan ülése az Ügyvédi Kamara Választmányának, melyen ne foglalkozna a Gazdasági Rendőrség tevékenységével. Panaszok kerülnek a választmány elé, melyek az ügyvédi védelem korlátozásáról, sőt lehetetlenné tételéről szólnak. A Gazdasági Rendőrség vezetőjének

az a nyilatkozata, hogy a Gazdasági Rendőrség a valutarendőrség évtizedes gyakorlatát követi és a védelemnek »többre ma nem adhatnak módot«, egyáltalában nem ki-elégítő. *A perrendet kell követni, a törvényt kell alkalmazni és betartani kivétel nélkül minden esetben!* Ez az Ügyvédi Kamara álláspontja, a saját tagjaival, de a Gazdasági Rendőrséggel szemben is. A védelem jogai nem változnak, nincsenek időhöz kötve, nem függenek sem a máttól, sem a holnaptól. Mellékvágányra terelése a dolgoknak, ha a Gazdasági Rendőrség az önmaga által teremtett gyakorlat megváltoztatása helyett befolyásuk hírét terjesztő ügyvédekről beszél. A Kamara a legszigorúbb erkölcsi mértéket alkalmazza saját tagjaival szemben, amiről fegyelmi ítéletei tanuskodnak, de nem hajlandó egyes megtévedt ügyvédek miatt eltérni a védelem jogainak immár intézményessé váló korlátozását.

A fenti megállapításokat a Ügyvédi Kamarai Közölnyéből idézzük. Örömmel állapítjuk meg, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara álláspontja megegyezik a miénkkel abban, hogy a védelem jogai és a hatóságoktól is megkívánható törvénytisztelet kérdésében megalkuvásnak nincsen helye.

A szerződő társ érdekében való cselekvés kötelezettsége

A Kúria P. VI. 302/1945. sz. határozata (meghozott 1946 május 2-án) igen érdekes álláspontot helyezett egy terragium felemelési perben. Bár a bányák államosításáról szóló 1946. XIII. t.-cikk a terragium kötelezettséget a jövőre eltörölte, a Kúria döntése mégis igen nagy figyelmet érdemel, nem a már jogtörténeti emlékké vált terragium ügyében, hanem a felek kötelmi viszonyának felfogását illetően. A felek közötti szerződés lehetőséget adott arra, hogy a földtulajdonos bizonyos körülmények között a terragium felemelését kérhesse. Maga a szerződés 1938-ban jött létre. A felperes a hatósági szénármegállapításban foglalt felemelés alapján lépett fel keresetével. Alperes egyebek között védekezésében arra is hivatkozott, hogy a hatósági ármegállapításnál figyelmen kívül maradt,

hogy az egységár felemelése a haszonbérleti szerződés értelmében a bányabér felemelését is lehetővé teszi, noha az alperes az ármegállapításkor az illetékes hatóság figyelmét erre felhívta. A Kúria az idevonatkozó tényállás tisztázására a másodbíróság ítéletét feloldotta és indokaiban reámutatott arra, hogy »ha az alperes mindent megtett annak az érdekében, hogy az egységár megállapításánál a bányabér is figyelembe vétessék, de ez rajta kívül álló okból nem volt lehetséges, az egységár felemelése reá külön hasznót nem jelentett...«, akkor a felperes keresete elfogadható alappal nem bír, míg az esetben, »ha az alperes a bányabér felemelésének a lehetőségét az új egységár hatósági megállapításakor illetékes helyen nem hozta fel és nem tett meg minden lehetőt arra, hogy a hatóság által megállapítandó egységár a bányabér figyelembevételével állapíttassék meg, az alperes nem hivatkozhatik sikerrel arra, hogy a hatósági ármegállapítás a bányabér figyelmen kívül hagyásával történt, mert ez esetben az alperest oly mulasztás terheli, amelynek a következményeit viselni tartozik«.

Még akkor is, ha figyelembe vesszük a Kúria szabatos határozat-szerkesztési módszerét, amellyel a Kúria az esetek többségében szinte tudatosan rászorítja magát a perbeli konkrét eset tényállására és jogi vonatkozásaira, észre kell vennünk, hogy a Kúria esetinek szánt döntése messzemenő elvítavlatokat nyit meg. Régi jogász felfogásunk nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy a szerződő feleket az ellenfél érdekében álló cselekvés kötelezettségével rója meg. Erre a jogi közfelfogásra tipikusan jellemző, amit Szentmiklósi írt római jogában, de nem csupán római jogi emlékként, hanem ma is élő felfogásként: »Az élet mártírium volna, ha mindenkiktől megkívánnók azt, hogy ténykedésével mások érdekeit előmozdítsa vagy tetteivel mások érdekét ne sértse. És végre is, amit az illető nyerne a révén, azt elvesztené a vámon, mert neki is gondoskodnia kellene másokról.« Maga Szentmiklósi is a bonae fidei kötelmi viszonyokra megszorítja ezt a tételt azzal, hogy minden elvállalt vagy reánk rótt obligáció azt a másodlagos obligációt is magában foglalja, hogy a kellő szorgalmat is kifejtjük avégre,

hogy obligációnkat teljesítsük. Bírói ítéletekben is olvasható volt oly kijelentés, hogy pozitív cselekvésre a másik fél érdekében nem lehetünk kötelezhetők. Bírói gyakorlatunknak ma már megállapodott tétele a kárenyhítési kötelezettség vagy konkrét formájában a fedezeti vétel megkötése és azóta mindinkább erősödik a felfogás, hogy a szerződő társak sem ellenfelek, hanem mindketten összeműködni tartoznak a szerződési cél elérése érdekében. Ebből a felfogásból folyik, hogy adott esetben a szerződő társ érdekében való cselekvés kötelezettsége terheli a felet, mert csak ezen cselekvési kötelezettség feltételezésével áll meg a Kúria azon megállapítása, hogy a felet mulasztás terheli. Amikor tehát a Kúria a fél mulasztását emeli ki, akkor ebben pozitíven benne rejlik a másik szerződőtárs érdekében való cselekvés kötelezettsége. Ez az elvi háttér az, ami az eseten messze túlmenő jelentőséget ad az ítéletnek, ami a maga állásfoglalásával a kötelmi viszony tisztultabb, szociálisabb szellemben való felfogásának képét mutatja.

Tisztában vagyunk azzal, hogy ez a tétel sem állhat fenn korlátozás nélkül és csak észszerű keretek között követelhető a másik fél érdekeinek szolgálata, aminek példáját mutatja az M. M. T. 1584. §-a, amely a vállalkozót a műben mutatkozó hiány kijavítására kötelezi, de csak azzal a korlátozással, ha annak »elhárítása aránytalan költséggel nem járna«. Egyelőre örvendeznünk kell a szociális szellem követelményének joggyakorlatunkban való újabb megszólalásán, az elv győzelmén amelynek szükséges korlátozását bírói joggyakorlatunk bölcsessége esetenként mindig meg fogja találni. B. S.

A Magyar Jogászok Szabad Szakszervezete november hó 2. és 3. napjain országos értekezletet tartott, melynek napirendjén a szakszervezet eddig végzett munkásságának ismertetése, a szakszervezet feladatainak meghatározása és a szakszervezetbe tömörült jogászok egyes csoportjaira nézve irányadó szervezési elvek kidolgozása állt. Az értekezlet érdekes anyagokhoz nyúlt és hasznos munkát végzett azzal, hogy ezeket a kérdéseket felvetette. A Magyarországon működő jogász-

szervezetek között a szakszervezetre az a feladat hárul, hogy a részben külön-külön csoportosult jogász-ágazatokat egységbe fogva, egységes jogász-érdekvédelmet biztosítson. Ez az érdekvédelem, értelmiségi foglalkozásuokról lévén szó, természetesen inkább spirituális, mint materiális érdekvédelmet jelent. Szükség van arra, hogy a magyar jogászságot egészében érintő kérdések megoldásánál egységes szervezet küzdjön azért, hogy a jogászság az őt megillető társadalmi szerepet jól betölthesse. Hogy azonban ez megtörténhessen, a szakszervezetnek mindekelőtt meg kell teremtenie az egységet és összhangot az egyes jogász-csoportok, az ügyvédek és nem ügyvédek, a köz- vagy magánalkalmazott jogászok között. Az értekezletnek egyik sajnálatos tanulsága éppen az, hogy ez az egység, a jogászközösségnek ez a tudata a magyar jogászok között még nem alakult ki, márpedig amíg ez meg nem történik, nehéz azoknak a feladatoknak megoldásához fogni, amelyek a jogászságra, mint egészre hárulnak. A szakszervezetnek — véleményünk szerint — most majd arra kell törekednie, hogy a szakszervezettől eddig távolmaradt jogász-kategóriákat is megnyerje és ezek bevonásával részletezze majd azokat a sajátos feladatokat, amelyek indokolttá teszik a szakszervezet létezését és elkülönítik más jogász-egyesületektől.

Sz. I.

A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság jogi csoportja szép programot állított össze az 1946–1947. évre: előadás-ciklust rendez, amelyen a szovjetorosz jog rendszerét és alapvető intézményeit kívánja ismertetni. A megnyitó előadáson, október 30-án *Moór Gyula* professzor bevezető szavai után *Bolgár Elek* rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter beszélt a jog és dialektika kapcsolatáról és kitűnő filozófiai előadásban ismertette meg a hallgatókat a dialektika rendszerével, egyben pedig néhány jogtételel bizonyította, hogy a dialektika a jog világában is érvényesül. November 6-án, az orosz forradalom évfordulója alkalmából *Fogarasi Béla* egyetemi tanár tartott érdekes előadást az orosz állam felépítéséről és világos fejtegetéseiben rámuta-

tott azokra az elvekre, amelyeken az orosz állam, mint új típusú állam, épül.

A maguk nemében kitűnő előadásokkal kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy azokon valójában nem jogászok foglalkoztak jogi kérdésekkel és így, bár az előadások kiválóan alkalmasak voltak arra, hogy a jogászságot megismertessék a dialektikával, illetőleg a Szovjetunió állami berendezésével, továbbá arra, hogy a széles jogász tömegek érdeklődését felkeltse a Szovjetunió jogrendszere iránt, a szűkebb jogászelit a hasonló előadásoktól mélyebb jogi okfejtést és a jogi kérdések alapvető, az európai jogelmélettel való összehasonlítás útján is történő kifejtését várja. A Magyar-Szovjet Művelődési Társaság jogi-csoportjának feladata éppen az kell legyen, hogy a joggal intenzíven foglalkozó elméleti és gyakorlati emberek előtt részleteiben világítsa meg a szovjetorosz jogrendszert és az általánosságok világából a részletelemzések világába szálljon le. A Társaság jogi csoportjának már közzétett programja arra mutat, hogy a következő előadások már ilyen irányban haladnak és így alkalmasak lesznek arra, hogy kiemeljék a homályból az orosz jog egyes intézményeit és így hozzásegítsék a magyar jogászságot ahhoz, hogy jogi ismereteit ezzel az anyaggal is kiegészítse.

Sz. I.

Szemelvények a Kúria gyakorlatából

Házassági ügyek. Állandósult a Kúria gyakorlata abban a kérdésben, hogy a 6.800/1945. M. E. sz. rendelet alapján indított perekben a Pp. 695. §-ának az a rendelkezése, amely szerint házassági bontóperekben a névviselés és végleges nőtartás kérdését a kötelék kérdésével együttesen kell elbírálni, nem alkalmazható. Ehhez képest a Kúria ismételten (654/1946, 1605/1946, 1000/1946.) hozott ilyen perekben csupán a kötelék kérdésében döntő elkülönített végítéletet, kimondva emellett, hogy a névviselés és a végleges nőtartásdíj kérdésében az eljárást hivatalból kell folytatni. Kimondotta ezzel kapcsolatban a Kúria azt is, hogy a névviselés és a végleges nőtartásdíj kérdésében hozandó ítélet jogerőre emelkedéséig a Ht. 94. §-ának utolsó

bekezdése ellenére a nő férje nevét mindenestre tovább viselheti és megilleti őt az ideiglenes nőtartás-díj is.

Ezek a határozatok szükségszerűen vonják le annak a következményeit, hogy a 6.800/1945. M. E. sz. rendelet a kötelék kérdése szempontjából szakított a vétkességi rendszerrel, a nőtartás és névviselés kérdésében azonban — az eset összes körülményei — a vétkesség szempontja mégis érvényesül.

* * *

Jogelvi szempontból nem jelent újat — ügyvédi műhában alapuló perben a Kúria már sok évvel ezelőtt ugyanígy járt el, — a resiudicátának a házassági perben való fokozott jelentőségére tekintettel mégis érdeklődésre tarthat számot az az ítélet (P. III. 3426/1944.), amelyben a Kúria a volt férj kártérítési kötelezettségét megállapította a következő alapon: a férj, a felsőge előtte ismert tartózkodási helyének elhallgatásával a Ht. 80. §. a) pontja alapján a román bíróság előtt azon a címen indított házassági bontóper, hogy alperes őt jogos ok nélkül elhagyta és jogos ok nélkül különváltan él. Az ügygondnok által képviselt alperes érdemi védekezést nem terjesztett elő, a bíróság a házasságot jogerősen alperes vétkessé nyilvánításával felbontotta.

A Kúria a kártérítési perben — a bontóítélet köteléki hatályának és az alperessel szemben ott megállapított vétkesség érintése nélkül — a házassági perbeli felperes kártérítő kötelezettségét megállapította, megállapítva alperes eljárásának jogellenességét és azt, hogy a házassági perbeli alperes végleges nőtartásdíj iránti igényét az ottani felperes jogellenes eljárása folytán veszítette el. Így tehát a vétkesség nyilvánított nő kártérítés címén jut a végleges nőtartásdíjhoz, amely őt a Ht. 90. §-a értelmében meg nem illethetné.

* * *

A felszaporodott tartásdíjak kérdésében két ítélet (P. III. 1091/1946. és P. III. 1255/1946) is ismétli azt a bírói gyakorlatban kialakult jogtételt, amely szerint a felszaporodott hátralékos tartásdíjat a jogosult maga egészében nem követelheti, a helyett méltányos átalány összeg megállapításának van helye, mert »a tartásdíj rendeltetéséből folyó természetnél fogva« az nem szolgálhat

tőkegyűjtésül, a felszaporodott tartásdíj teljes összegben való behajtása a kötelezett anyagi romlását okozhatná.

Ezzel a jogtétellel szemben mindig aggályaink voltak. Annak revízióját indokoltnak tartanók.

A tartásdíj fizetésében marasztalt alperes késedelmes adós, késedelmes még pedig oly kötelezettség tekintetében, amelynek teljesítését a jóerkölcs elsőrendű köteletségnek tekintik. Igaz, hogy az összegszerűség »bírói megállapítástól függ«, azonban bíróságaink a tartásdíjak összegszerűsége tekintetében kitaposott úton járnak és így a kötelezett, aki saját vagyoni és jövedelmi viszonyait nyilván ismeri, igen csekély hiba coeficienssel rendszerint előreláthatja a végleges marasztalás összegét. Vele szemben áll a tartásra jogosult, aki a ma is sajnálatosan hosszú pertartam alatt a tartásdíjhoz nem, vagy csak részben jut hozzá, és aki emiatt vagy nélkülöz, leromlik, vagy kölcsönt vesz igénybe, rokonai segítségére szorul, vagy utolsó ingóit bocsátja áruba. Visszásnak hangzik, ha ilyen körülmények között bíróságaink »tőkegyűjtésről« beszélnek. Az a »tőke«, ami a felszaporodott tartásdíjakban jelentkeznek, rendszerint még arra sem elég, hogy a nélkülözéseken leromlott egészségi állapotot helyreállítsa, hogy abból a felvett kölcsönök, segítők fedezhetők legyenek. A felszaporodott tartásdíjak összege oly aktivum, amellyel szemben rendszerint azt meghaladó passzivum jelentkezik, tőkéről tehát szó nem lehet.

A tárgyalt jogtételben a »befejezett tények« indokolatlan tisztelete nyilvánul meg. Nincs belső indokolt-sága annak, hogy a tartáskevesblet következményeit az viselje, akire azok éppen »ráestek«, maga a tartásra jogosult, aki a szükségeset magától megvonni kényszerül vagy a távoli rokon, aki a nélkülözött kiségitette.

Való az, hogy a tartásra kötelezettől rendszerint nem lehet azt az önfegyelmézést elvárni, hogy sokszor szűkös jövedelméből a várható marasztalási összegnek megfelelő részt tartalékoljon. Így valóban nem számolnánk a mindennapi élet tényeivel, ha a tartásra kötelezettet az elmaradt részleteknek egy összegben való megfizetésére köteleznők. Semmi akadály nem lehet azonban annak, hogy ezt az összeget a továbbfolyó

tartásdíj-részleteken felüli adicionalis, kisebb összegű részletekben törlessze a kötelezett.

Sz. Zs.

A budapesti törvényszék gyakorlatából

Munkaügy

Munkaadó deportálása a szolgálati jogviszonyt megszüntette.

Tényállás: Felperes alperes alkalmazásában üzletvezető volt. Alperest 1944. április 15-én deportálták és onnan a mainapig nem tért vissza. Felperes alperes deportálása után az üzletet még egyideig folytatta. Felperes felmondási időre járó illetményt és végkielégítést perelt és a szolgálati időhöz hozzászámította azt az időt is, amelyen át alperes deportálása után még az üzletet folytatta. A törvényszék ennek az időnek a szolgálati időhöz hozzászámítását mellőzte és a felmondási időt a munkaadó deportálásától kezdődően számította. Az indokolásból: »Ezen felmondási időt azonban 1944. április 15-től kell számítani, mert ekkor alperest deportálták s ezzel a szolgálati viszony megszűnt, mert felperes nem is állította, hogy őt alperes az üzlet továbbvitelével megbízta volna, tehát felperes ezután nyilván saját felelősségére folytathatta az üzletet.« (1946. szeptember 28. 15. Pf. 574/1946/9.)

Elmaradt szolgálati járandóság a tényleges kifizetésekor érvényes kollektív szerződés tételei szerint fizetendő.

»A kialakult bírói gyakorlat értelmében elmaradt szolgálati járandóságot a fizetéssel késedelmes munkaadó a tényleges kifizetés időpontjában érvényben levő vonatkozó kollektív szerződés tételei szerint számítva köteles megfizetni, mert tekintettel a pengő nagymértvű elértéktelenedésére, szolgálati járandóságoknál ily mértékű átértékelés indokolt.« (1946. szeptember 28. 15. Pf. 574/1946/9.)

Lakbérleti ügyek

A 4000/1946. M. E. számú rendelet 18. §-ának visszaható hatálya.

»Felperesnek 1946. január 26-án postára adott ajánlott levélben egy alperes által bérelt, egy utcai vendéglői söntés helyiségből, egy vendégszobából, továbbá lakás céljait szolgáló egy szoba, egy konyha, egy pince és egyéb mellékhelyiségekből

álló bérleményt 1946. május 1-re rendes felmondással az 5777/1941. M. E. számú rendelet 6. §-a és 9. §-a alapján mondották fel, még a 4000/1946. M. E. számú rendelet hatálybalépése, 1946. április hó 4-e előtt. Elődöntendő kérdés volt, hogy a folyamatban levő perekben alkalmazandó-e az 5777/1941. M. E. számú rendelet 9. §-a, annak későbbi hatályon kívül helyezése folytán. A törvényszék megítélése szerint is az elsőbíróságnem sértett jogszabályt azaz, hogy ezt nem alkalmazta. A rendes felmondást ugyanis indokolni nem kell, de az 5777/1941. M. E. számú rendelet 6. §-a sui generis rendes felmondást statuál, mert azt indokolni kell.

A 4000/1946. M. E. sz. rendelet 18. §-a értelmében ezen rendelet hatálybalépésével hatályukat veszítik az 5777/1941. M. E. sz. rendelet 6. §-ának 8. pontja, s ugyanezen rendelet 9. §-a. Ekként ezek mint nem létező jogszabályok a folyamatban levő perekben sem alkalmazhatók. Nincs kifejezett rendelkezés a 4000/1946. M. E. számú rendelet 18. §-ában, hogy ez a hatályon kívül helyezés a folyamatban levő pereket nem érinti. Ezen rendelet 5. §. ötödik bekezdése is csak a korábbi albérletek felmondására mondja ki, hogy ezen 5-ik § előző bekezdései nem érintik az albérletnek a 4000-es rendeletnek hatálybalépése előtt joghatályosan történt felmondását, de bérletek megtörtént felmondására így nem rendelkezik az idézett 18. § sem. Ezen rendelet 4. § első bekezdése pedig más jogi természetű rendes felmondásokról rendelkezik akként, hogy az üzlethelyiségek határozatlan időtartamra szóló bérlete rendes felmondással nem szüntethető meg.

Jelen esetben nem albérlet felmondásáról van szó s így jogszabályváltozás folytán nem alkalmazható az idézett 5777/1941. M. E. sz. rendelet 9. §-a.« (1946. szeptember 28. 31. Pf. 998/1946/11.)

Közli: Dr. Szigeti Viktor

Mach
TAXIGÉPÍRÓ
vállalat. Akácfa-utca 9.
T.: 423-555

A szegedi Ítéltábla gyakorlata a háborús eseményekkel kapcsolatos

(3) állatperekben¹

13. Olyan esetben, midőn az állat birtokosa annak megszerzéséért saját állatának elvitele folytán magasabb ellenértéket nyújtott, a megtérítési összeg kiszámításának alapjául csak a megszerzett állat értékét lehet figyelembe venni, hiszen ez az állat jut vissza a megtérítésre kötelezendő tulajdonoshoz, míg az ezenfelüli károsodás, mint a birtokos javára eső méltánylandó körülmény csak a megtérítés mértékének megállapításánál jöhet figyelembe. Alperes saját lovának elvitele ellenében kárpótlásként jóhiszeműen jutott a kereseti lóhoz s így azt, elveszített lova helyett használta, minthogy a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a értelmében a ló kiadása ellenében őt megtérítés illeti meg aminek kiegyenlítéséig kétségtelenül jogosan használhatja a lovat és a rendelet-szakasz szerint a megtérítési igény érvényesítése alkalmával a jogosított jóhiszemű vagy rosszhiszemű magatartása figyelembe nem jöhet. A fellebbezési bíróság ama döntésének, mely a felperesi tulajdonjog igazolásától kezdve az alperes elvont haszon megtérítése iránti kötelezettségét megállapította és e címen a megtérítési összegből levonást eszközölt, jogi alapja nincs, annál is inkább, mert a ló kiadásával egyidejűleg őt megillető megtérítési követelés még mindig nem nyert kielégítést, holott a lovat az előzetesen végrehajtható elsőbírói ítélet alapján már kiadta.

Az alsóbíróságok az alperes birtokában lévő kereseti ló kiadására azért kötelezték alperest, mert bizonyítást nyert, hogy ez a ló a felperes tulajdona és akként került alperes birtokába, hogy 1944 október havában a bevonuló orosz katonák felperes tanyájáról ellenszolgáltatás nélkül igénybevételek és kárpótlásként alperesnél hagyták a tőle igénybevett ló helyett.

A fellebbezési eljárás során alperes a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a alapján a ló megszerzése alkalmával elszenvedett kárának megtérítését kérte, mivel szemben felperes beszámítási kifogásként érvényesítette a lónak 1945 évi április hó 8 napjától

az előzetesen végrehajtható elsőbírói ítélet hozataláig terjedő időre eső használati díját azon a címen, hogy alperes a ló azonosságának hitelt érdemlő módon történt igazolásától kezdve rosszhiszemű birtokosnak minősül, így az elvont haszonért felel.

A fellebbezési bíróság a jogigények tekintetében az összes körülmények mérlegelése mellett akként határozott, hogy a felperest az alperes javára 6 millió adópengő megfizetésére kötelezte. Kifejezésre juttatva azt, hogy a tényleges kárnak csak kb. 25 %-át állapította meg, mert az egyenértékű kiszámításánál a felperes által beszámítani kért használati díjat is figyelembe vette.

Alperes felülvizsgálati kérelmében a felperessel szemben megítélt 6 millió adópengő megtérítési összeg felemelését kérte. Panasolván azt, hogy a fellebbezési bíróság téves számításra hozta ki a megtérítési összeget, mert nem a kereseti ló fejében elveszített saját lovának értékét vette figyelembe és 25 %-os megállapításának alapja a kereseti ló értékének sem felel meg. Továbbá jogszabálysértést követett el azzal, hogy a felperes használati díj iránti beszámítási kérelmét jogosnak találta és e címen megtérítési összeg kiszámításánál levonást eszközölt.

Figyelemmel arra, hogy felperesnek 36 hold ingatlana van 2 tanyával és kereseti lován kívül még egy lóval és 2 tehénnel rendelkezik, de nagyobb mérvű hadi károkat szenvedett, míg a 20 hold ingatlannal és tanyával rendelkező alperesnek a kereseti ló kiadása folytán lova nem maradt, viszont elvitt lován felül őt gazdaságában háborús kár nem érte, figyelemmel továbbá a felek érdekeire is, a felülvizsgálati bíróság méltányosnak találta, hogy a felperes kártérítéseként a kereseti ló fele értékét tartozik megtéríteni az alperesnek.

(P. III. 382/1946—19. 1946. július 27)

14. I. A Pp. 180. § 1. pontja alapján az 1170/1946. M. E. sz. rendelet f) pontjára utalással alperes törvényhatóság által emelt pergátló kifogás nem alapos, ha alperes semmi olyan adatot nem szolgáltat, melyből megállapítható lenne, hogy a felperes által érvényesített követelés az 1170/1946. M. E. sz. rendelet f) pontjában körülírt követelés.

II. Az 1170/1946. M. E. sz. rendeletnek az az intézkedése, mely szerint a rendeletben körülírt ilyen követeléseket további intézkedésig a hatóságok ellen érvényesíteni nem lehet, nem valósítja meg a Pp. 180 § 1. pontjában meghatározott pergátló okot, hanem olyan, a Pp. által szabályozott és sui generis perakadályként jelentkező körülmény, melynek fennforgása esetén az ilyen követelés iránt előterjesztett kereset már pusztán az okból elutasítandó, illetve a perakadály a keresetből való kitűnése esetén, a keresetet tárgyalás kitűzése nélkül vissza kell utasítani.

A kereset szerint: felperes a bevonuló orosz katonák által gazdaságából elvitt és az alperes birtokába került 3 drb. bivaly kiadására kérte kötelezni az alperest.

Az alperes a Pp. 180. §-ának 1. pontja alapján pergátló kifogást emelt, kérte a per megszüntetését, mert az 1170/1946. M. E. sz. rendelet 1. § szerint további rendelkezésig a törvényhatóságok ellen nem lehet ilyen pert indítani és a per nem tartozik jelenleg a bíróság hatáskörébe.

A hivatkozott rendelethely szerint a minisztérium további rendelkezésig az állam, törvényhatóságok megyei városok, községek, továbbá azok intézetei (üzemei) ellen nem lehet bírói úton érvényesíteni azt a követelést, melynek tárgya idegen katonai alakulatok részéről közcélú intézmény alkotása, vagy helyreállítása céljából igénybevett s utóbb a fent felsorolt közületek valamelyikének a létesítménnyel együtt átengedett ingóságok kiadása, vagy értéküknek, illetve a megszerzésükből eredő gazdagodásnak megtérítése.

A jelen esetben semmi adat sem áll rendelkezésre annak megállapítása végett, hogy az orosz katonaság a felperes bivalyait valamilyen közcélú intézmény alkotása, vagy helyreállítása céljából vette volna igénybe s azokat ily intézménnyel együtt engedte volna át a városnak, ezért az alperes által hivatkozott pergátló körülmény jelen esetben fenn nem forog, mondotta ki az elsőbíróság.

Alperesnek az elsőbíróság ítélete ellen bejelentett fellebbezését az ítéltábla adatainak találta a fent I. alatt kiemelt okból, de

további okfejtése szerint ha alperes bizonyította volna is ezt, hogy a vele szemben peresített követelés

¹ 1946 január 1.-től 1946 július 31.-ig meghozott döntések. Tartalommutató a közlemény végén.

az 1170/1946. M. E. sz. rendelet f) pontja alá eső követelés, az alperes által emelt pergátló kifogás és ennek elvetése miatt előterjesztett fellebbezés is az ítéletábra jogi álláspontja szerint ebben az esetben is, és pedig a fent II. alatt kiemelték értelmében elutasítandó, illetve alaptalan. Ennélfogva a fellebbezési bíróság az elsőbíróság ítéletét helybenhagyta.

(P.III. 342/1946—6. 1946. VI. 21.)

15. I. Idegén katonáktól kifejezetten alperesek részére visszahagyott lovat az alperesek birtokukba is vették és anélkül, hogy a birtoklásról és igényükről lemondottak volna, csupán ideiglenesen és azért, mert megfelelő helylyel nem rendelkeztek, helyezték el a lovat a felperes tanyái istállójában. Sem a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a szerinti eredeti szerzést, sem ajándékozást a felperes nem igazolt, így a peres felek egymásközi viszonyában felperes a ló birtokára nem tarthat igényt, a ló jogszerű birtoka az alpereseket illeti.

II. A 7680/1945. M. E. sz. rendelet alapján a perbeni lóra szerzett járlatlevél és ennek következtében az eddigi tényleges állapotnak látszólagosan alakilag is jogszerűvé válása az eredeti szerzőjénél erősebb jogot nem biztosít a rendelet meghozatalakor birtokban lévő felperes javára.

A járlatlevél egymagában jogszerű birtokra alapul nem szolgálhat.

Az irányadó tényállás szerint: a vörös hadsereg bevonulásakor I. r. alperes és néhai férje tanyások voltak felperesnek tanyás ingatlana mellett egyik tanyában, melyben istálló nem volt. Ebben a tanyában kapta I. r. alperes néhai férje a perbeni lovat az átvonuló oroszoktól, s minthogy a tanyában istálló nem volt, II. r. alperes a lovat átvitte felperes tanyájába s az ottlévő istállóban helyezte el ideiglenesen, felperes tanyásának hozzájárulásával anélkül, hogy a lóról lemondott volna.

Később felperes tanyása takarmányt vitt be a perbeni lóval a tanyáról felperes községbeni házába s akkor a lovat itthagytá. Ettől kezdve a lovat állandóan és békésen felperes tartotta birtokban, amikor is alperesnek panasza következtében a rendőrség tőle a lovat elvette azzal, hogy míg a bíróság a perbeni ló birtoka kérdésében nem határoz,

a lovat őrizetben tartja. A per folyama alatt azonban a rendőrség a lovat a felperesnek mégis visszaadta.

Ily tényállás mellett felperes keresetét indított annak megállapítására hogy a perbeni ló jogszerű birtoka őt illeti meg.

Az elsőbíróság felperes keresetét alaptalannak találta.

Az I. alatt kiemelt megállapítás mellett tisztázandó volt még az, hogy vajjon alperesek azáltal, hogy a lóra igényüket hosszú időn keresztül nem érvényesítették, a lóra vonatkozó minden igényükről lemondottak-e?

Az elsőbíróság álláspontja az volt, hogy az alperesek részéről ilyen lemondás nem történt és pedig sem kifejezetten, sem hallgatólagosan. Tekintettel ugyanis arra, hogy a felperes a fent kifejezetten szerint az orosz katonáktól nem közvetlenül szerezte meg a ló birtokát és tekintettel továbbá arra, hogy az alperesek részéről a felperes javára ajándékozás nem történt, felperes csak azon esetben támaszthatna jogszerű igényt a perbeni lóra, ha és amennyiben eredeti szerzést tudna igazolni, vagyis azt, hogy alperesek szándékosan elhagyták a lovat és ennek következtében ő mint uratlan dolgot vette azt birtokba. Alperesek részéről azonban derelinqálás nem történt, amit legjobban igazol az a tény, hogy felperes tanyása meg akarta venni a lovat, arra alperesekkel alkuba is bocsájtkozott, vételi szándékáról azonban később lemondott.

A II. alatt kiemelt állásfoglalás helytálló azért, mert a járlatlevélben a szerzés körülményei feltüntetendők a minthogy felperes keresetében azt állította, hogy a lovat az orosz katonák saját elvitt lova helyébe hagyták vissza részére, illetve, hogy a lovat azzal vitték istállójába, hogy legyen az övé, s minthogy továbbá mindkét tényállítás a perbeni valótlannak bizonyult, felperes sem egyik, sem másik tényállás alapján jogszerűen és jóhiszeműen saját nevére marhalevelet nem szerezhetett és ha mindezek ellenére mégis szerzett, az az eljárása jogellenes és rosszhiszemű és éppen ezért az ekként szerzett marhalevél nem lehet jogszerű birtoklás alapja.

Az ítéletábra, mint fellebbezési bíróság az elsőbíróság által helyesen megállapított, vonatkozó tényállást, jogi

álláspontjával és okfejtésével együtt magáévá tette és az elsőbíróság végítéletét helybenhagyta.

(P.III. 234/1946—7. 1946. V. 10.)

16. A per során kihallgatott és a peres lovat már évek óta ismerő érdektelen tanuk egybenhangzó vallomásaival teljes mértékben és megnyugtató módon bizonyítva van a ló azonossága, amivel szemben az azonosság tényét a lovat csak rövid idő óta ismerő szakértőnek esetleg ellenkező véleménye, vagy egy még kihallgatni kért tanunak egyedülálló vallomása sem dönthetne meg.

Az irányadó tényállás: a felperes tulajdont képezett egy 9 éves lovat a megszálló csapatok 1944 október 7-én a felperes birtokából elvitték s másnap F. F. sz.-i lakos birtokából elvitt lova helyett visszahagyták, aki azt alperessel 1945 március havában elcserélte.

Figyelemmel arra, hogy több érdektelen tanu határozottan megállapította és vallotta az alperes birtokának lévő lónak a perbeni és felperes tulajdonát képező lóval való azonosságát.

figyelemmel arra is, hogy felperestől 1944 október 7. napján vitték el a megszálló csapatok a lovat s az október 8. napján került az elcserélő D. F. birtokába, tehát az időpontot illetően sem áll fenn kétség,

az elsőbíróság kötelezte alperest a lónak kiadására.

Az elsőbíróság végítéletét indokai alapján hagyta helyben a fellebbezési bíróság s még azért is, mert annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a perbeni lóhoz hasonló több ló is van egy helységben a perben kihallgatott érdektelen, lóval foglalkozó tanuk határozott és az azonosságot megállapító vallomásával szemben jelentőséggel nem bírhat.

Az ítéletábra előtt a fellebbezési bíróság ítéletével szemben felülvizsgálati kérelmet előterjesztő alperes a fellebbezési bíróság ítéletét egyedül azért támadta meg, mert álláspontja szerint a fellebbezési bíróság jogszabály megsértésével mellőzte az ügyben az azonosság kérdésében elrendelni kért újabb szakértői szemlést és D. F. tanu kihallgatását.

Az ítéletábra a fent kiemelt okból a felülvizsgálati kérelmet nem találta alaposnak. Miért is — a fellebbezési bíróság részéről eljárási jogszabály-

sértést nem találva — a felülvizsgálati kérelmet elutasította.

(P. III. 318/1946—12. 1946. VI. 28.)

17. A perben kihallgatott teljesen érdektelen, a perbeni lovat születése óta ismerő — gazdaságban állatokkal foglalkozó — tanuk kihallgatásával teljes mértékben és megnyugtató módon tisztázást nyert a ló azonossága és az a kérdés is, hogy a peres ló a felperes tulajdonát képezi és annak megdöntésére az esetleg meghallgató és a lovat csak szakértői szemle alkalmával először látó szakértő véleménye sem alkalmas.

Alperes felülvizsgálati kérelmének eljárás jogszabálysértésként felhozott az az egyedüli panasza, hogy a fellebbezési bíróság mellőzte a peres ló azonosságának kérdésében a szakértő kihallgatását — nem alapos.

(P. III. 111/1946. 1946. VI. 21.)

18. A megszálló orosz hadseregnek legfeljebb csak a parancsnokságtól szerezhető jogszerű tulajdon, de maguktól a megszálló hadsereg egyes katonáitól történt ajándékozás (átruházás) alapján tulajdonjogot szerezni nem lehet.

(P. III. 100/1946.—12. 1946. VI. 21)

19. Felperes a viszontkerésben jelzett idő alatt a községi előjáróság közbejött mellett tartotta birtokában a lovat, így jóhiszemű birtokosnak tekintendő, az elvont haszon megtérítésére irányuló viszontkerést elutasítandó, mert jogszabályt képez, hogy a jóhiszemű birtokos elvont hasznot megtéríteni nem tartozik.

(P. III. 384—1946—12. 1946. VII. 13.)

20. Kk. III. r. alperes az orosz katonáktól neki juttatott lovat felperes részére szerezte meg, aki azt csaknem egy évig békésen és háborítatlanul birtokolta, mint a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 2. §. szerinti birtokos —, míg

I—III. r. alperesek a ló birtokát tőle tilos önhatalommal meg nem szerezték. Velük szemben felperes a ló kiadására igényt tarthat, a tilos önhatalommal birtokot szerzőkkel szemben a birtokjog felperest illeti.

(P. III. 370—1946—11. 1946. VII. 13.)

21. I. Az azonosság kérdésében az ítélőtábla a maga részéről nem látta szükségesnek szakértő meghallgatását, mert a peres lovat már régebbi idő óta ismerő tanuk vallomásaira támaszkodó és a fellebbezési eljárás során felperes által csatolt járulatlevéllel is alátámasztott idevonatkozó tényállást a lovat esetleg csak most első ízben megismerő szakértő véleménye nem döntheti meg. II. Az olyan állat kiadása iránt indított tulajdoni perben, mely állat a 7680/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-ában körülírt módon jut valakinek a birtokába, a ló birtokosa kiadásra kötelezés ellenében megtérítési igényt sikerrel csak abban az esetben érvényesíthet, ha az említett rendelet, vagy az azt kiegészítő 5550/1946. M. E. sz. rendelet által meghatározott időben és alakban kötelezően előírt járulatlevelet megszerezte. (Lásd még 11., 12. számú eseteket.)

(P. III. 113/1946—13. 1946. VII. 5)

22. Jogszabály, hogy a szerző fél ingó dolog tulajdonosává az által válik, ha a tulajdonos a dolgot neki átadja és érvényes jogalapon megegyeznek abban, hogy a dolog tulajdona a szerzőre szálljon. Szükséges tehát, hogy az átruházó fél maga is tulajdonos legyen. Nem tulajdonostól csak akkor lehet érvényes tulajdonjogot szerezni, ha a szerzés oly körülmények között történik, hogy a szerző fél jóhiszeműsége kétséget nem szenvedhet. Felperes ilyen jóhiszemű tulajdonszerzőnek nem tekinthető, mert háború idején, nem is parancsnokságtól, hanem csak átvonuló katonáktól kapta a perbeni lovat, mely körülményekből megfelelő gondossággal csak is arra lehet következtetni, hogy az átruházó katonáktól mint nem tulajdonosoktól tulajdonjogot szerezni nem lehet. Erre az állás pontra helyezkedik maga a 7680/1945. M. E. sz. rendelet is, mert az ilyen háborús körülmények között történt szerzés alanyát csak birtokosnak, nem pedig tulajdonosnak tekintik és csak az igazolt tulajdonos részére 1947. évi június hó 30-ban meg-

szabott igénylési határidő eredménytelen elmúlása utáni időre biztosítja neki a teljes hatályú tulajdonjog megszerzését.

Mivel tehát a felperes a perelt ló jóhiszemű tulajdonosának nem tekinthető, csak birtokosának, és birtoklási jogának megszűnése után az alperes a lóra ugyanilyen természetű, sőt — mivel ő parancsnokságtól kapta — még erősebb birtokjogot szerzett, mint amilyen a felperes rendelkezett, mivel továbbá a birtokos ellen az idézett rendelet vonatkozó rendelkezése értelmében csak a tulajdonos, vagyis az a személy érvényesítheti tulajdoni igényét, akinek szerzése nem ilyen hadi jellegű szerzés volt, és akitől a haderő első ízben vette igénybe az állatot, helyes az elsőbíróságnak a keresetet elutasító ítéleti állásfoglalása.

(P. III. 392/1945—12. 1946. I. 19.)

MUTATÓ.

Birtokos igénye későbbi birtokossal szemben 1, 2, 3, 4.

Nem jóhiszemű birtokos ütközése korábbi a 7680/1945. M. E. sz. r.

2. §. szerinti birtokossal 5, 2, 20.

Azonosság 16, 17, 21, I.

Zsákmányolás jogszerűsége 9, I., II. Tulajdonszerzés katonai alakulattól 18, 22.

Egyes katonáktól szerzés 18, 22, 10, II.

Megtérítés ir. igény érvényesítésének előfeltételei 11, 12, 21, II.

Megtérítés 13, 7, III. 9, III. 10, III. Elvont haszon megtérítés 19.

Járlatlevél 7, II. 15, II.

Termelési bizottság 6, 7, I. 8.

Termelési bizottságtól kapott állatra vonatkozó birtokjog 6, III. 8, II. III.

Vitás birtokjog megállapítása 8, II. III. 15.

Pergátló ok 14.

Összeállította: dr. Szilbereky Jenő i. t. tanácsjegyző

Irodabútor?

CITY

IV., Párisi-utca 6/a

Telefon: 181-396

Vétel-eladás

Írógépek eladása

Karbantartás! Javítás!
Sokszorosítás! Másolás!
Idegennyelvű másolások, fordítások!

Rozsnyal Oszkárné

író gé p ü z l e t e

BUDAPEST, IV., PÁRISI-UTCA 5

Főpostával szemben!

Telefon: 180-639

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Tudományos folyóirat mellékletekkel

Szerkesztőség:
V., Wurm-utca 1
Telefon: 186—021

Kiadóhivatal:
VII., Rákóczi-út 54
Telefon: 223—625

Postatakarékpénztári
számla száma: 49.494

Szerkesztőbizottság: Elnök: *Dr. Szladits Károly* e. tanár. Elnökhelyettesek: *Dr. Beck Salamon* ügyvéd, *dr. Teller Miksa* ügyvéd. A bizottság tagjai: *Dr. Alföldy Dezső*, a budapesti Itélőtábla ny. elnöke, *dr. Auer György* főállamügyész, *dr. Bacsó Ferenc* min. osztályfőnök, *dr. Beér János* tiszti főügyész, *dr. Bibó István* min. osztályfőnök, *dr. Bojta Béla* államtitkár, *dr. Bölöny József* e. rk. tanár, *dr. Domokos József* legfőbb államügyész, *dr. Isaák Gyula*, a Magyar Kúria másodelnöke, *dr. Moór Gyula* e. tanár, *dr. ifj. Nagy Dezső* ügyvéd, *dr. Ries István* igazságügyminiszter, *dr. Szebenyi Endre* miniszteri osztályfőnök, *dr. Szent-Iványi József* min. tanácsos, *dr. Vincenti Gusztáv*, a budapesti Itélőtábla alelnöke. Szerkesztők: *Dr. Kádár Miklós* ügyvéd, *dr. Szirmai Zsolt* ügyvéd, *dr. Villányi Pál* ügyvéd.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:
Egy óra F 13.—
Negyedévre... F 36.50

Ügyvédeknek,
közjegyzőknek és
közalkalmazottaknak:
Egy óra F 8.—
Negyedévre... F 22.—
Egyes szám ára F 6.50

Megjelenik havonta kétszer

TARTALOM: *Dr. Teller Miksa:* A hetvenéves Ügyvédi Kamara. — *Dr. Bacsó Ferenc:* Erkölcsei vita egy törvényjavaslat körül. — *Dr. Isaák Gyula:* A béke büntetőjogának előkészítése. — *Dr. Alföldy Dezső:* A külön bírói státus jelentősége. — *Dr. Czétényi Jenő:* Problémák a 7590/1945. M. E. sz. rendelet köréből. — *Dr. Szabó Imre:* A jog változásai és a jogászok változásai. — *Dr. Világhy Miklós:* A jogképesség problémája az orosz magánjogban. — *Dr. Bölöny József:* A törvény és kihirdetése. — *Dr. Horváth Béla:* Részvénytársasági mérleg-jogunk idősebb kérdései. — *Dr. Görgényi Oszkár:* Balesetkártérítés. — *Szemle:* Szemelvények a Kúria gyakorlatából. — Az Itélőtáblák döntőbizottsági gyakorlatából (7590/1955. M. E. rendelet. — A budapesti törvény-szék gyakorlatából.

A hetvenéves Ügyvédi Kamara

Az ügyvédi Kamarák — érthető okokból — nem ünnepelték meg 1946 március 1-én fennállásuk hetvenéves évfordulóját.

1875-től az ügyvédi kamarák megalakulásától közel hét évtizeden keresztül a magyar ügyvédi kar színvonala és ezzel kapcsolatban tekintélye egyenes vonalban emelkedett.

Králik Lajos megállapítja »Az ügyvédi kar« című munkájában, hogy a rendtartásnak a kar kvalifikációjára vonatkozó intézkedései egészben véve hatályosaknak bizonyultak.

A kar kereseti viszonyai a múlt század végén az ország iparának, kereskedelmének, mezőgazdaságának hatalmas fellendítése folytán kedvezően alakultak. A túlsúfoltság csak a XX. század elején öltött nagyobb arányokat. 1875-ben 4245 volt az ügyvédek száma és ez 1900-ig csak 4806-ra emelkedett. A katasztrófális emelkedés 1900 után

következett be. 1913-ban már 8622 volt az ügyvédek száma. Tudvalevő, hogy a túlsúfoltság csak Budapesten öltött félelmetes arányokat. 1875-ben 708 tagja volt a budapesti ügyvédi kamarának, 1901-ben 1268, 1943-ban 3171.

De a túlsúfoltság nem érintette sem a kar színvonalát, sem tekintélyét.

Sőt a nagy verseny az ügyvédi kar tagjait minden tekintetben nagyobb teljesítményekre kényszerítette.

Králik Lajos még azt írta 1903-ban: »egyéni tapasztalataim alapján úgy látom, hogy egészben még ma is távol állunk még a kari tudásától.«

Ezt a harmincas évek ügyvédeiről nem lehet mondani.

Már a huszadik század elején a jogi élet minden területén nagy tudású és nagy tekintélyű ügyvédek látunk.

**Mellékelve: Magánjogi Döntvénytár
Büntetőjogi Döntvénytár
Perjogi Döntvénytár**

Az ügyvédek vezetőszeret játszottak a tudományos életben, a parlamentben, a megyei életben, a bankokban, kereskedelmi és ipari vállalatokban. Ha összehasonlítjuk a magyar ügyvédi kar színvonalát Közép-Európa ügyvédjével, úgy meg kell állapítanunk, hogy a magyar ügyvédség egyenrangú volt.

Králik rámutatott arra, hogy a kamarák méltók akartak lenni arra a bizalomra, amelyet a törvényhozás irántuk kifejezett és mindenütt oly férfiakat választottak, akikben meg lehetett nyugodni. A kamarák és különösen a budapesti a XX. században is folytatták megalakulásuk utáni gyakorlatukat.

Nevezetesen a budapesti kamara nagy gondal és körültekintéssel választotta meg vezetését. Évtizedeken át elsőrangú ügyvédek vezették a budapesti ügyvédi kamarát. Az utolsó ötven évből kiemelem *Szivák Imre*, *Brüll Ignác*, *Pap József*, *Nagy Dezső*, *Pollák Illés*, *Baracs Marcel* neveit, akiknek köszönhető a budapesti kamara páratlan tekintélye nemcsak az ország többi kamaráival, hanem a kormánnyal és az ország közvéleményével szemben is.

Persze nem hiányoztak ebben a korszakban sem az ügyvédi kar elleni támadások. *Balog Andor* a napilapok támadásait részletesen ismertette a Jogtudományi Közlönyben (1902. Az ügyvédség helyzete és az ügyvédi kar ellen intézett támadások).

Nagyon természetes, hogy a túlszűfolt karban voltak gyenge elemek. Voltak visszaélések. De félszázadot meghaladó személyes tapasztalataim és negyedszázados fegyelmi bírósági működésem alapján tanusíthatom, hogy a budapesti ügyvédi kar egy elenyésző töredékétől eltekintve erkölcsileg intakt volt.

A fegyelmi bíróság kifogástalanul működött. A fegyelmi feljelentések száma alacsony volt és a kar tagjainak szűk körére szorítkozott. A fegyelmi feljelentések tárgya túlnyomó részben az ügyvédek egymás közötti összeütközésére, a bíróságok ellen használt erősebb kifejezésekre vonatkozott, helyettesítési költségekkel való tartozás és csak elvétve behajtott pénzek elsikkasztása volt a fegyelmi panaszok tárgya. Egészen ritkán fordult elő egy nagyobb jelentőségű eset. A kar túlnyomó része igen nagy súlyt fektetett arra, hogy tiszta fegyelmi előélete legyen.

Ez a fejlődés hatvanhat éven át tartott.

1941 október havában a zsidóellenes törvényes intézkedés folytán gyökeres változás állott be a budapesti kamara vezetésében.

A kamara vezetését a MÜNE (Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesülete) vette át. A MÜNE programjának vezető gondolata a numerus nullus volt. Már a legelső évi jelentésében 1942-ben követelte, hogy zsidó és zsidónak tekintendő személy ügyvédi gyakorlatot ne folytathasson. Ugyanezen évben, 1942 június 11-én az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottsága állást foglalt a numerus nullus kérdésében és az Igazságügy-miniszterhez intézett felterjesztésében sürgette annak azonnali hatályba léptetését. Lesújtó,

hogy a bizottság és előzetesen a budapesti kamara határozata egyhangú volt. Nem akadt a kamara vezetésében és az Országos Bizottság tagjai között egy sem, aki tiltakozott volna a zsidó kartársak legcsúfosabb megrágalmazása ellen. Tudjuk, hogy a kamara tagjainak tekintélyes része nem azonosította magát a MÜNE vezérkarának álláspontjával. De a terror elnémította a kar tagjait. Voltak, akik a legerősebb fenyegetés dacára nem léptek be a MÜNE tagjai közé. A legbátrabbak csak a MÜNE ből való kilépésre tudták magukat elszánni. 1944-ben meg is valósult a MÜNE által hön óhajtott és sürgetett numerus nullus.

A Budapesti Ügyvédi Kamara 1943. évi jelentése az 1942. évi működéséről szörnyű vádakkal illeti a zsidó ügyvédeket, »a kufár szellemű« kartársakat, »akik az ügyvédi hivatást összetévesztik a vállalkozással vagy üzleti haszonra dolgozással«, a zsidó ügyvéd »olyankor ad perindítási tanácsot, — csak hogy a költség nagyobb legyen — amikor minden per nélkül egyességgel jobban és főként gyorsabban, kevés költséggel rendezhető volna a vitás kérdés«.

Aki csak felületesen ismeri a zsidó ügyvédek működését, tudja, hogy ezek az állítások szemcsédett hazugságok.

A Budapesti Ügyvédi Kamara most megjelent 1945. évről szóló jelentése a MÜNE vezetőiről megállapítja, hogy »az emberi lélek mélységeiben szunnyadó vad ösztönöket ébresztették fel«, a kenyéririgység, a tudatlanság és a hazaárulás aljas és mindenre elszánt szövetkezését szervezték meg. Az egyéni szabadságjogok teljes semmibe vevése, a zsidónak minősített ügyvédek minden közjogi és gazdasági pozícióból való kíméletlen kizorítása és végül a hivatásuktól megfosztott kartársaknak a Gestapo-hóhér kezére adása voltak azok a borzalmak, melyek a magyar ügyvédség tragédiájának egy-egy állomását jelentették«.

Az 1945. évi jelentés szerint az ügyvédi kar ezen sötét korszakának lapjait ki kellene szakítani a magyar ügyvédség történetéből.

Nézetem szerint épp ellenkezőleg, nagy gondal össze kell gyűjteni és fel kell dolgozni ennek a sötét korszaknak, ennek a szörnyű három évnek és különösen a legutolsó 1944. évnek adatait. Fel kell tárni, kik voltak azok, akik sürgették, hogy a zsidó ügyvédek munkaszolgálatra sürgősen behívassanak és különösen kik voltak azok, akik a Gestapo részére a deportálandók jegyzékét összeállították.

Meg kell írni 1944. év történetét.

Talán még nem érkezett el az ideje annak, hogy a MÜNE zsidóellenes harcával szemben a zsidó ügyvédség szerepét ismertessük és méltassuk. A sebek még nem gyógyultak be.

De meg kell írni a magyar zsidó ügyvédek történetét is. Alacsonyabb volt-e színvonaluk? Elérte-e a zsidó ügyvédek átlaga tudás, megbízhatóság, erkölcsi szempontból a nem zsidóét? Mit mond a fegyelmi statisztika?

Az 1942—1944. évek mély sebet ejtettek a magyar ügyvédi karon. 1942-ig a magyar ügyvéd-

ség kebelében teljes volt az egyetértés keresztény és zsidó ügyvédek között.

Az ügyvédi kamarák hetvenéves fennállásának évfordulóját nem ünnepelték meg, nem is lehetett.

A budapesti ügyvédi kamara ezer sebből vérzik. Ezer sebből a szó szoros értelmében. 1945 ben és 1946-ban közel ezer ügyvédet törölt a budapesti kamara tagjainak sorából: a deportálásban és munkaszolgálatban elpusztult száz ügyvédet, a fasisztákat, a nyugatról vissza nem térteket.

Az elpusztított ügyvédek között a kar sok kitűnő tagjának nevét olvashattuk. Csak a legkiválóbbakat emelem ki. *Cukor Gábor, Huppert Leó, Besenyő Bernát, Jacobi Andor, Kadosa Marcel, Kutasi Elemér, Löw Lóránt, Malonyai Béla, Kuti Andor, Sichermann Frigyes, Szalai Emil, Székely Lajos, Nyári Jenő, Vázsonyi János.* A felszabadulás után is sokan haltak meg az üldözés alatt szerzett betegség folytán: *Dési Géza, Nádas László, Vadász Béla.*

És akik túléltek a szörnyű idők, akik a kar tagjai maradtak, azok teljesen tönkrementek. 1918-

ban, az első világháború után csak szegények voltunk, most ritka kivétellel koldusok vagyunk.

És csoda történt. A koldus ügyvédi kar rendbe hozta az ügyvédi kamara összedőlt székházát, megválasztotta új vezetőségét, eltávolította soraiból, nem túlajtott szigorral, a bűnös ügyvédek és folytatja működését az 1942 előtti szellemben.

Az ügyvédi kar, az ügyvédi kamara nagy gondok között él.

Az anyagi gondokon kívül a nagy vérvesztéséget is érzi a kamara és a jogkereső közönség. Az elpusztítottakon kívül hiányzik az a sok kiváló ügyvéd, aki kimenekült Angliába, Svájcba, Amerikába, New-Zeelandba és akik nem tértek vissza.

Ha mindezen súlyos veszteségeket figyelembe vesszük, meg kell állapítanunk, hogy a felszabadulás után az új vezetőség érdeme, hogy átszervezte a Kamarát az újjáépítés kezdeti nehézségein.

A Kamara erősen megfogyatkozott. Régi és az igen nagy számban újonnan felvett tagjainak kötelessége, hogy helyreállítsák a budapesti Kamara és az ügyvédség régi nagy tekintélyét.

Dr. Teller Miksa.

Erkölcsei vita egy törvényjavaslat körül

I. Alig szokott előfordulni, hogy valamely jogi reformnak ne akadna bírálója, viszont az is ritkán fordul elő, hogy egy törvényjavaslatot olyan példátlan hevességgel, sőt szinte az exaltációig menő szenvedélyességgel támadjanak, amint ezt a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló törvényjavaslattal annak ellenzői tették. Kategorikus megállapításokat hallhattunk, illetve olvashattunk egyenesen arról, hogy »ez a törvényjavaslat az erkölcstelenséget iktatja törvénybe«, »az egész javaslaton végigvonuló alapelv értelmében a házasság, mint felesleges jogintézmény elszorításra van ítélve«, »a javaslat elfogadásával az egynejséget adnók fel, hogy helyébe — a poligámiát túlhaladva — a primitív degenerált törzsek promiskuitását helyezzük.« Azt kellett hallanunk, hogy »a törvényjavaslat szelleme az erkölcsnek azokat a pilléreit támadja meg, amelyek ha összeomlanak, összeomlik a nemzet.« Sőt nekiszegezték a törvényjavaslatnak azt a mintegy apokaliptikus látomás kinyilatkoztatásként hangszerelt hasonlatot is, hogy »miként a (leszakadt) Láncid gyönyörű testét ellepik és bepiszkolják a szennyos habok, úgy fog lesüllyedni a mindannyiunk által szentnek nevezett család és szennyezni fogja a rengeteg becstelen élet, elburjánzott ágyasság, bordélyházak, megrontott erkölcsű és szellemű emberek, fiúk és leányok.«

Ezzel a viharzó savonarolai ostromozással bizonyára nehéz szembefordulnia annak, aki nem

rendelkezik hasonló látnoki képességekkel s így nem vethet a harcba egyenlő erejű fegyvereket. Ennek ellenére — habár ilyen körülmények között esetleg szerénységnak (vagy netán egyenesen: szemérmelenségnak?) tűnik is fel — veszem a bátorságot, hogy a magam jóval igénytelenebb eszközeivel összefoglalóan megvizsgáljam a törvényjavaslatnak azt az annyira tépázott »erkölcsi« oldalát.

II. Nehogy a megvizsgálás mellékvágányra terelődjék, előre kell bocsátanom, hogy bár a javaslat a maga egészében vonja szabályozása körébe a házasságon kívül született gyermek jogállását, midőn azt 19. §-ában egyenlőnek jelenti ki a házasságból született gyermekével, *érdemben* a reform ennél jelentékenyen szűkebb terjedelmű mert hiszen a bírói gyakorlatunkban immár *több mint három évtized óta* érvényesülő szokásjogi szabályok értelmében ez a jogállásbeli egyenlőség az *anyai oldalon* már eddig is megillette a házasságon kívüli gyermeket. Az tehát, hogy a törvényjavaslat — a már meglevő szokásjogi szabályokat is magába olvasztva — egészen általánosságban szegezi le az egyenlősítés elvét, csupán a tétéles szabályozásra való áttéréssel szükségszerűen együttjáró technikai megoldási mód, ami azok elől, akik igazán tudnak látni, és akarnak is látni, nem takarhatja el az újítás *lényegét*.

Ha azonban ez így van, az erkölcsi számonkérés sem irányulhat *most* másra, mint arra, amit valóban *ez a javaslat* változtat az eddigi

jogrendszeren. Az érdemi változás pedig — az előrebocsátottak szerint — lényegében csak annyi, hogy a törvényjavaslat a *férfi* házasságon kívül született gyermekének családjogi és ebből folyó örökjogi állását minden tekintetben egyenlően állapítja meg azzal a jogállással, amelyet jogunk a *nő* házasságon kívül született gyermeke részére már eddig is biztosított. Ez az újítás tehát az, amely a javaslatot támadók panaszaiából kivételként erkölcsstelen következményekre fog vezetni. Ami az erkölcsi *következményeket* illeti, ezekre még később szintén rátérek, de — ha már látnoki képesség híján legalább alapos próbálok lenni — maradok egyelőre magának a törvényjavaslat által hozott újítás erkölcsi *alapjának* megvizsgálásánál.

Bírói gyakorlatunk, amelynek betetőzése a Kúria 563. számú Elvi Határozata, a *nő* házasságon kívül született gyermekének jogállását — jelesen a nővel (az anyával) és annak rokonaival való rokon kapcsolatát s ennek feltétlenül érvényesülő családjogi és örökjogi konzekvenciáit — a *vérségi kapcsolatra* alapítja. Én a vérségi kapcsolatot a Teremtő által létrehozott, legmagasabb erkölcsi kapcsolatnak tekintem ember és ember között. Lehet, hogy tévedek s nálam hivottabbak másként ítélik meg ennek a kapcsolatnak az erkölcsi jelentőségét. Arról azonban már szilárdan meg vagyok győződve, hogy egy *férfi*vel szemben fennálló vérségi kapcsolatnak csakis egy- és ugyanazon erkölcsi jelentőséget lehet tulajdonítani, mint egy *nő*vel szemben fennálló vérségi kapcsolatnak, következésképpen csakis teljesen ugyanazonosak lehetnek mind a kettőnek az erkölcsi s az erkölcs által sugallt jogi konzekvenciái is.

Ezt a felfogásomat nem kizárólag a nyers logikai következtetés eredményeként vallom, hanem egy távolabbi — szintén erkölcsi meggyőződésből fakadó — megfontolásra is építem, sőt elsősorban erre alapítom. Kissé rideg talán szemléletem, de erkölcsi viszonylatok megvizsgálásánál és megítélésénél a célszerűségi és hasznossági szempontokat egyáltalán közömbösnek tekintem s éppen ezért sohasem azokat az *előnyöket* látom előtérben állóknak, amelyek az egyik félre valamely erkölcsi követelményből erednek vagy eredhetnek, hanem mindig azt a *felelősséget* látom predománssnak, amely e követelményből a másik félre hárul. Ebben a felelősségi-szemléletben gondolkodva, alapvető tételként vallom, hogy a *nemi erkölcs terén a férfi és a nő felelőssége teljesen azonos, mind a házasság előtti, mind a házasság alatti állapotban követendő magatartásuk szempontjából*.¹

¹) Az etika szemüvegén nézve elhárítandónak tartom mindazt az álokoskodást, amely akár a tudományosság, akár a tragár anekdóta köntösébe burkolózva e tekintetben a férfi számára több vagy egyenesen teljes szabadságot — helyesebben szabadosságot — kíván igazoltnak elfogadtatni. Egyébként az etika parancsainak gyakorlati érvényesülése szempontjából sokkal kisebb akadályt jelent az azokkal szemben tanúsított — akár egyenesen cinikus —, de *nyílt szembehelezkedés*, mint képmutatás által szentesített *kibúvók elismerése*, amelyek az egész erkölcsi rendszert — megfosztva abszolút mivoltában rejlő erejétől — titkos férgék módjára gyökerében ássák alá.

Úgy hiszem, ez etikailag aligha kifogásolható álláspont. Ha azonban ez a tétel megáll, úgy megdönthetetlen folyománya annak elismerése is, hogy az egyenlő felelősség csak egyenlő következményekben jelentkezhetik, mert különben már nincs is egyenlő felelősség. A nemi érintkezésből eredő vérségi kapcsolat teremtésének tehát erkölcsi szemszögből nézve a férfire s az ő közvetítésével rokonaira nézve is ugyanazokkal a következményekkel (felelősséggel) kell járnia, mint amilyenekkel ugyanez a nőre s annak rokonaira nézve jár.

Ennyit a javaslat által hozott újítás erkölcsi megalapozottságáról. Lássuk mostmár a javaslat *erkölcsi következményeit*.

III. Az új szabályozásnak erkölcsi szempontból várható káros gyakorlati következményeként mindenekelőtt azt hozzák fel, hogy az aláássa és elsorvasztja a *házasság intézményét*, egyrészt azért, mert *csökkenteni fogja a házasságkötési hajlandóságot*, másrészt azért, mert az atyának egy második, esetleg harmadik vagy még több nemi viszonyát jogilag szabályozván, ugyanennyi quasi házasság létrejöttét teszi — az egyneűség elleni támadásként — lehetővé s ekként *fejeslegessé teszi a törvényes házasságot*.

Vegyük először szemügyre a *házasságkötési hajlandóság* kérdését, megvizsgálva az azt keletkeztető érzéseket és megfontolásokat mind a nő, mind a férfi szempontjából. Nem is lehet kétséges, hogy a központi probléma ebben a vonatkozásban a nő anyagi és társadalmi helyzetének biztosítása. Elsőbbrban ez az, ami körül a felek gondolatai forognak, amikor lelkükben a felől választanak: házasságra lépjenek-e, avagy házasságon kívül folytassanak egymással nemi viszonyt. Márpedig a törvényjavaslat — amint különben erre az indoklás (17, 18. lap) is hangsúlyozottan utal — magának a nőnek eddigi helyzetében semmiféle változást sem idéz elő azáltal, hogy annak házasságon kívül született gyermekét az azt nemző férfivel is családjogi és örökjogi kapcsolatba hozza, ennél fogva nem is alkalmas arra, hogy a nő gondolatvilágára az említett választáson befolyást gyakoroljon. Nem tudok elképzelni olyan nőt, aki így gondolkodnék: »Igaz ugyan, hogy ha ennek a férfinak házasságkötés nélkül odaadom magamat, ezzel vallásom szerint bünt követek el, viszonyunk nyilvánosságra jutása esetén jóhírnevemet elveszítem, amellet a férfi bármikor minden anyagi kötelezettség nélkül is otthagynak. Ezzel szemben áll viszont előnyként az, hogy ha netán ebből a viszonyból gyermekem születne, úgy ez a gyermek házasság nélkül is bekerül a férfi családjába s velük szemben névviseleési, eltartási, sőt örökösödési jogot nyer, aminek révén, ha az Ég jóvoltából a férfi után még a gyermek is én előtttem hal meg, esetleg én magam ülhetek a férfi vagyonába. Igaz ugyan, hogy a gyermek megszületése reám nézve szegyenbeesést fog jelenteni s mindenesetre rosszakaróim számára kerülök; igaz az is, hogy az atyaság bizonyításának sikere nincs feltétlenül

biztosítva és az sem kétséges, hogy a gyermek atyai névviseelési joga ellenére én tovább is *leánynevemen* fogok élni, — ami pedig azt a bizonyos örökséget illeti, arra még ötven évig is elvárhat gyermekem, mindazáltal ezek az esetleg születendő gyermekemre háruló előnyök mégis oly döntő jelentőségűek, hogy *ezekre és csakis ezekre tekintettel* végeredményben hajolhatok a férfi szavára s nem kell feltétlenül ragaszkodnom a házasságkötéshez. »

Azt sem igen hiszem, hogy sok olyan férfi akadna ma, akit egyedül az tart vissza a házasságon kívüli szeretkezéstől, hogyha netán ennek gyermek lenne a következménye, az nem viselhetné az ő nevét s nem örökölné utána. Avagy hány férfiben keltene a nő szégyenének átérzéséből eredő lelkiismeretfurdalással szemben s a nő unszolásai, könnyörgései, sőt erőszakos követelései ellenében a házasságkötési hajlandóságot legyőző szilárd ellenakaratot egyedül az a megnyugtató tudat, hogy a gyermek névviseelési és törvényes öröklési joga törvényileg úgyis biztosítva van?

Az, aki ilyeneket tételez fel, úgy hiszem, teljesen félreismeri az esendő emberi testet és lelket. Azok előtt a férfiak előtt, akik házasságon kívül lépnek nemi kapcsolatba, az eseteknek messze túlnyomó többségében a gyermek éppen egy lehetőleg elkerülni remélt vagy egyenesen elkerülni megkísérelt kényelmetlen és nem kívánatos kockázati tényezőként — hogy úgy mondjam: mumusként szerepel, nem pedig mint a teremtés szent ajándéka, akinek sorsáért már előre aggodalom és felelősségérzet hatja át az embert. A házasságtól való tartózkodásnak, a házasságon kívüli nemi viszony előnyben részesítésnek túlnyomó lelki ösztönzője éppen a *felelősség nélküli* vagy a végső esetben is csak időbelileg és anyagilag *korlátozott felelősség* árán való élvezetszerzés vágya, szóval a *kibúvársra törekvés a természeti törvény, az isteni parancs alól*. Abból tehát, hogy a felelősség e téren jogilag fokoztatik — mert mi mást hoz a javaslat, ha nem ezt? — a házasságkötési hajlandóság csökkenésére következtetni ugyanolyan bölcsebbé, mintha valaki azt az állítást kockáztatná meg, hogy amennyiben — éppen ellenkező irányban haladva — a már eddig is megvolt tartási kötelességet is megszüntetnék s általában a házasságon kívüli gyermekért jelenleg fennálló felelősséget minden vonatkozásban teljesen eltörölnék s szóval az ilyen gyermek sorsát a mezők liliomáival tennék azonossá, ennek következtében elkerülhetetlenül növekednék a férfiak házasságkötési hajlandósága.

A most előadottakkal voltaképpen már feleltem a poligámia behozatalának, a házasság feleslegessé tételének vádjára is. A törvényjavaslat egy szóval sem rendelkezik a házasságon kívül született gyermek szülőinek egymáshoz való viszonyáról, a házasságon kívül született gyermek anyját nem nyilvánítja sem közvetlenül, sem közvetve az atya feleségévé, az ágyast nem teszi hitvessé, a gyermek anyjának nem ad a gyermek atyjával szemben sem tartási, sem örök-

lési, sem névviseelési igényt és bármely más a házassággal egybekötött jogosultságot sem. Éppen ezért, ha nem rosszhiszemű hangulatkelésnek, akkor egyszerűen a javaslat el sem olvasásának kell betudni az afféle állításokat, amelyek ezzel kapcsolatban bordélyházakat, nemi promiskuitást emlegetnek, a férj és az idegen nő közötti viszony jogi szabályozásáról panaszkodnak s afféleket kockáztatnak meg, hogy a javaslat a gyermek közvetítésével a férj szeretőjét is belehelyezi a férj családja körébe. Nem kell-e cinizmusnak tartanom, hogy azzal a törvényjavaslattal szemben, amely a házasságon kívüli nemzőnek eddigi — erkölcsileg nullában meghatározott, anyagilag havi 15 forinttól 50 forintig terjedő — tehát a házasságtörésre szinte magábanvéve is csábító felelősségét végre megkísérli *valóságos erkölcsi és anyagi felelősséggé* tenni; — azzal a törvényjavaslattal szemben, amely ha már teljesen kizárni nem tudja, legalább korlátozni akarja annak a lehetőségét, hogy a zabolátlan kéjvágy kielégítése szinte eleve meghatározott (szabott) ár ellenében egyenesen intézményes jogi védelmet élvezzen, a vérség szent kapcsolatának megtagadásával, mások emberi jogainak rovására, mondom: nem kell-e cinizmusnak tartanom, hogy az ilyen célú törvényjavaslattal szemben egyebek között azt is ki lehetett nyilvánítani mementóként: »Előre lehet látni, hogy a tervezett szabályozást logikusan kell követnie olyan jogszabálysorozatnak, amely a házasságtörés büntethetőségét és *magánjogi sújtó jogkövetkezményeit megszünteti*.« — Sapienti sat!

IV. A házasság intézményének ilyenképpen való összeomlása azonban nem áll egyedül a javaslat káros erkölcsi következményeinek sorában a panaszok szerint. Itt van még egyenesen a *család* szétrombolása is, amely elsősorban annak következtében állana elő, hogy a házasságon kívül született gyermek egyenlő jogainak elismerésével megrövidítjük az özvegygé vált törvényes feleségnek, a családhoz tartozó, házasságból született gyermekeknek törvényes öröklési jogait.

Természetesen ezt az érvet csak akkor lehet komolyabb súllyal felhozni, ha a férfi részéről a házasságon kívüli gyermek nemzése már házasságra lépése után történik, tehát rendszerint a házasságtörésből származó házasságon kívüli gyermek esetében. Ám ebben az esetben is jelentékenyen gyengíti az ellenérv súlyát már egymagában az, hogy a nőnek a házasságtörésből származó gyermeke eddigi jogunk szerint is kizárta a férjet a hitvestársi öröklésből s egyenlő jogon korlátozta törvényes házasságból származó féléstvéreit az anya és annak rokonai utáni öröklésben.¹⁾ Ennek ellenére eddigi jogunkkal — azt kialakító Kúriánkkal — szemben harminc éven át sohasem hallottam emlegetni azt a vádat, hogy szétrombolja a családot s nem is észleltem ilyen következményeket.

¹⁾ Lásd erre nézve Mikos Ferenc tanulmányát is a Jogtudományi Közlöny jelen évfolyamának 17–18. számában (238. lap).

Nem akarok azonban kizárólag erre az egyetlen ellenérvre támaszkodni, mert hiszen itt igen könnyen felhozhatnák, hogy a nő házasságtöréséből származó gyermek szinte nem gyakorlati vagy legalábbis jelentékenyen ritkább eset.¹⁾ Éppen ezért visszatérek a tanulmányom elején már érintett ahhoz a felfogásomhoz, hogy *erkölcsi szempontból a felelősségnek* tulajdonítok döntő jelentőséget. Az egyén erkölcsi felelőssége szempontjából pedig közömbös az, hogy mint szabad állapotban levő vagy mint családos állapotban levő idé-e fel tetteivel valamely következményt s hogy a következménynek közvetett hatásai másokat, olyanokat is sujtanak-e, akiknek sorsa mintegy függvénye az ő saját sorsának. Nem ismerek olyan erkölcsi tételt, amely szerint az erkölcsi felelősséggel járó tettel szemben a családos állapot menlevelet biztosítana a hátrányos következmények szempontjából, sőt ellenkezőleg, az élet minden jelensége arra tanít, hogy a családos ember *felelőssége* mind erkölcsi, mind az erkölcs által befolyásolt jogi vonatkozásban annál súlyosabb, mert az a következményekben családjára is kiterjed. Az a családos ember, aki rossz gazdálkodással, esztelen spekulációkkal, iszákossággal, meg gondolatlan autógázolással magamagát anyagi romlásba dönti, akinek anyagi javait valutabűncselekmények elkövetése esetében vagyoni elégtétel címen elkobozzák, tetteivel ártatlan családját is ugyanúgy sujtja, családjának öröklési várományát is csökkenti, sőt esetleg el is enyész-teti. A komor valóságnak ezeket a színepeit azonban a társadalom ügylátszik tudomásul veszi, sőt talán egyenesen magától értetődőnek tartja, hiszen évezred óta megszokta. Megszokta, mert a más tetteiért való felelősségnek ez a fajtája nem emberi találmány, hanem valósággal apriorisztikus ismeretként, természeti törvényként lélekében élő valóság, bizonyos vonatkozásában a tízparancsolat által is kifejezésre juttatott isteni intelem. Ennek a felelősségnek azt az újabb fajtáját is meg fogja szokni a társadalom, amit most az új törvényből fog megismerni, meg fogja szokni annál inkább, mert hiszen ez a felelősség korlátozottabb formában már eddig is megvolt, mégpedig anyagi vonatkozásban is, de még annál inkább a fájdalmas lelki következmények szempontjából. Mert talán eddig sem volt közömbös a család lelki békéjére, ha kiderült, hogy a családfő házasságtörést követett el s abból gyermeke is született? Ez pedig eddig is kiderült. Mi okozhat inkább a feleségben *erkölcsi* felháborodást, magának az említett ténynek a megismerése vagy annak a jogi következménye? Úgy hiszem, az előbbi, ez pedig eddig sem hiányzott, az utóbbinak már inkább csupán anyagiassal melléke van, mégpedig azért pusztán anyagiassal, mert arról, hogy a házasságon kívül született gyermek a feleséggel együtt fenntartott családi otthonba is bekerülhessen, a javaslat 24. §-ának

(2) bekezdése értelmében csak a feleség hozzájárulásával lehet szó.

Meggyőződésem, hogy a család szentségét és tisztaságát épen védjük azzal, ha a családfő felelősségérzetét nem engedjük könnyedén elviselhető kibúvókkal elaltatni, de azt a jog szigorú szabályaival is ébren tartjuk és fokozzuk.

V. A javaslat erkölcsi jogosultsága mellett végre is fel lehetne talán hozni egynéhány érvet magának a házasságon kívül született gyermeknek a helyzetébe beleilleszkedve, az ő szempontjából is. Ezeket azonban nem ismételem el a javaslat indokolásából.

VI. Vegyünk még befejezésül fontolóra egy kifogást, amelyet így lehet megszövegezni: a nő házasságon kívüli gyermekére fennálló szabályozás akkor volna a férfinak ilyen gyermekére is kiterjeszthető, ha valóban megállapítható volna a gyermekkel fennálló közvetlen *vérségi kapcsolat* a férfit illetően is, ugyanúgy, mint a nőnél, de vajjon szereshető-e itt bizonyosság?

Ennél az ellenvetésnél azonban már kívül jutottunk azon a kereten, amelyet a kérdés *erkölcsi szempontból* való vizsgálata szab meg, mert a tények *bizonyításának* lehetősége már a jogi megítélés körébe tartozik s az erkölcsi tétel elvi helyességétől itt is éppen annyira független, amint hogy pl. az erkölcsileg elítélendő tetteknek bűncselekménnyé nyilvánítását sem kifogásoljuk *ethikai szempontból* pusztán arra tekintettel, hogy az emberi bizonyító eszközök relatív értéke folytán elkövetésük abszolút bizonyossággal sohasem állapítható meg.

Mindazáltal ezzel az elvi disztinkcióval távolról sem akarok kitérni a kérdésre adandó felelet elől s válaszom az, hogy jogunk eddig is elismerte a bizonyítás lehetőségét abban a tekintetben: áll-e egy férfi vérségi kapcsolatban valamely gyermekkel vagy sem s a törvényjavaslat legalábbis olyan erős garanciákkal törekszik az emberileg elérhető bizonyosság megszerzésére a házasságon kívül született gyermek atyjának megállapításánál, mint amilyeneket az eddigi jogszabályok ugyancsak az atyaság kérdésében egyéb szempontból kívántak meg. A házasság vallásilag szentségnek minősülő s erkölcsileg a legmagasztosabb kapcsolat, ez azonban nem változtathat azon, hogy az a törvényes vélelem, amely szerint pusztán a házasság alaki fennállása alapján a feleségtől született gyermeket a férjtől származottnak kell tekinteni, merőben formai, tehát a vérségi kapcsolatnak *valóságos* megléte felől szereshető emberi *bizonyosság* szempontjából éppen nem nagyobb érdemi értékű szabály, mint a törvényjavaslat 17. § a) (1) bekezdésének a) vagy b) pontjában felállított sokkal kevésbé formai vélelmek akármelyike. Avagy nézzük a házasságból született gyermek férjtől való származásának megtámadásánál irányadó bizonyítási szabályt. Eszerint a *megdöntés alapja olyan körülmények bizonyítása, amelyekből okszerű következtetés vonható* arra, hogy ki volt zárva a házastársak nemi érintkezésének lehetősége, amely

¹⁾ Természetesen ez a helyzet nem kismértékben egy egyszerű, de annál nehezebben megdönthető vélelem, a házasságból születés vélelme folytán alakult ki így.

kizártság azonban bírói gyakorlatunk értelmében nemcsak a földrajzi távolsággal, hanem a házastársak nagyfokú elhidegülésével is igazolható.¹⁾ Ha az ilyen bizonyíték élő jogunk szerint elegendő az emberi bizonyosság megszerzésére abból a szempontból, hogy a vérségi kapcsolat nem áll fenn, az ahhoz fűződő jogállás tehát a gyermeket nem illeti meg, vajjon akkor kifogásolható-e, ha a vérségi kapcsolat meglétének konstatálására a törvényjavaslat 17. § a (1) bekezdésének c) pontja elegendőnek tartja, hogy a férfi

¹⁾ K. P. III. 3636/1942. Magánjog Tára 1943. évf. 255. sorsz.

az anyával a fogantatási időben nemileg érintkezett és az összes körülmények gondos mérlegelése mellett alapos következtetést lehet vonni arra, hogy a gyermek az említett nemi érintkezésből származik? Alig hiszem, hogy ennél többet lehetne követelni, mert bár a bizonyítás szabályai, mint jeleztem is, nem par excellence erkölcsi jellegű szabályok, annyi harmóniát azonban azok is feltételeznek, hogy ugyanazon körülmény (vérségi kapcsolat) bizonyítása szempontjából ne kívánjunk többet akkor, ha jogszerzésről van szó, mint akkor, ha jogelvonás a cél.

Dr. Bacsó Ferenc

A béke büntetőjogának előkészítése*

A jog háborúbeli elváltozása, mint a jog törénetének általános alakzata, mindenütt és mindenkor visszatérő jelenség. E szempontból a háborúval egyértelmű a heves belső politikai küzdelem korszaka is. A háborús jog lényege, hogy a jogalkotó, illetőleg jogmagyarázó, az általa rendkívüli kényszerhelyzetnek érzett körülmények között, közvetlen és rögtönös jogpolitikai hatás elérése végett akkor is az időszerű célszerűségekhez képest módosítja a fennálló jogot, ha az a jogalkotás és jogalkalmazás általános elveivel, a jogszabályok összhangzatával, a jogi értékek elfogadott skálájával meg nem egyezik.

A háborús büntetőjog jellegzetes, szabályszerűen visszatérő sajátosságai: az ártalmatlanná tétel, mint a büntetés kizárólagos célja, a halálbüntetésnek kiterjedt alkalmazásával — az elrettentésnek generalpreventív cél nélkül is, érzelmi szükséglet kielégítése végett, korlátlanul alkalmazása — szétfolyó tényálladékok — érzület-bűncselekmények szerkesztése — a bírói tevékenységnek közigazgatási intézkedésekkel való nagyarányú pótlása és kiegészítése — külön bíróságok szervezése — az eljárásnak mindenáron való lerövidítése.

A háború, illetőleg a belső küzdelem megszűntével, a kedélyek lecsillapodásával felmerül a nép általános jogi felfogásának inkább megfelelő, »békejoga« visszaállításának kérdése. Ennek időszerszerűségéről az állam vezetője, a politikus hivatott dönteni. A szakjogász azonban rámutathat arra, hogy a tapasztalat szerint a közélet emberei bizonyos elfogultságból mindenkor keveslik az államot védő büntető rendelkezések erejét és hatályosságát, ellenben túlzottan bizakodó véleményekkel vannak a büntető jog mindenhatóságáról. A szakembernek kell hangsúlyozni azt is, hogy a büntető igazságszolgáltatásnak mértéken felüli igénybevétele az államháztartás terheinek félelmes fokozódását, társadalmi értékek és egyéni sorsok felesleges szétzúzását jelenti.

* Kivonat a szerzőnek a Magyar Jogászegyletben tartott előadásából,

A békejogra való áttérést, minden nehézség ellenére is, idővel elkerülhetetlenné teszi a demokratikus alkotmány szelleme és fennmaradásának érdeke. Nevezetesen, a marciális jogot jellemző hatalmi koncentráció mellett nem fejlődhet ki szabad vitatkozáson alapuló, demokratikus közélet és a hatalom birtokosainak és a hatalomnak alávetetteknek ellentétes helyzete szükségszerűen új osztályképződésre vezet.

A jövőre nézve a háborús jognak, főleg a haladásellenes korokban való elfajulásai felvetnek néhány szempontot a békejog demokratikus továbbfejlesztése körül. Kíváncsú, hogy a törvény és a bírói határozat kimerítően, az egyszeri döntés hatályával szabja meg a bűncselekmény minden hátrányos jogkövetkezményét. Tehát bármiféle biztonsági intézkedés alkalmazása is a bírói eljárásnak legyen tárgya. A halálbüntetés rendkívüli idők kivételes büntetése legyen, nagymértékben pótolhatja az életfogytig tartó szabadságvesztésnek különlegesen szigorú büntetési nemmé alakítása és az időleges szabadságvesztés maximumának felemelése. A megalkotandó büntetőjogi kódex egyik főfeladata legyen a szabadulókna a társadalomba való intézményes visszavezetése. Az új Btk. ölelje fel a jellemek átalakítását célzó szabadságkorlátozások rendszerét is. A behajthatatlan pénzbüntetés lerovása közmunkával történjék. A vagyonelkobzás azokra az esetekre szoríttassék, ha a vagyon bizonyíthatóan bűncselekménynek elkövetéséből eredt, vagy bűncselekmények elkövetésének gazdasági alapja. Minden új büntetőjogi szabály illeszkedjék be egy elképzelt, korszerű és humánus új magyar büntető-kódex előre megtervezett rendszerébe, a különböző jogi érdekek értékelésében időközben beállott aránytalanságok helyreigazításával.

Az eljárás tekintetében kíváncsú a sokféle változat helyett megtalálni azt a formát, amely legjobban egyezteteti össze az alaposság és a gyorsaság követelményeit. Kétféle eljárás esetében a rövidebb és a hosszabb közti választásnál csak a konkrét cselekményre várható büntetés súlya s a konkrét ügy egyszerűsége vagy bonyolultsága

legyen mérvadó. Az államügyészség nyomozási szerepköre (1921:XXIX. tc. 5. §) váljék élő valósággá, de szűnjön meg a vizsgálóbíró számára fenntartott jogkörben való működése. A Bp.-beli kényszerintézkedések kivétel nélkül előzetes bírói parancstól vagy engedélytől tétessenek függővé. Az előkészítő eljárásban felvett bizonyítékoknak a főtárgyaláson felhasználása arra az esetre szoríttassék, ha azt bírói személy rögzítette meg. Szükség van az írásbeli vádiratra, továbbá a személyes szabadságnak a Habeas Corpushoz hasonló bírói védelmére. A járásbíróság hatáskörébe tartozzék minden nem különösebben súlyos és nem

különösebben bonyolult bűnügy. Az esetleges másodfokú perorvoslat terjedjen ki — taxativ felsorolás nélkül — minden, az ítéletre kiható törvénysértésre. A terhelt perorvoslati jogának egyoldalú korlátozása s a reformatio in peius küszöböltessék ki, úgyszintén a célszerűtlennek bizonyult jegyzőkönyvi és ítéleti egyszerűsítés is. A bűncselekmény okából szenvedett mindennemű jogsérelem számíttassék be a kiszabott büntetésbe. A törvénytelenül eljáró hatósági közeg teljes anyagi és erkölcsi felelőssége legyen az eljárás törvényességének egyik alapvető biztosítója.

Dr. Isaák Gyula

A külön bírói státus jelentősége

Nem szenvedhet kétséget, hogy a demokratikus szellemben újjáalakult Magyarországon méltó helyet kell elfoglalnia a bíróságnak annál a nagyfontosságú szerepnél fogva, amelyet a demokratikus jog rendjének biztosítása és fenntartása tekintetében be kell töltenie.

Mert csak az ilyen jogrend alapja a minden állampolgárban a biztonság érzetét keltő, az egyént munkája szerint értékelő s a mindenkire számára az emberi méltóságot és egyenlő elbánást biztosító életnek.

A magán-, hitel- és büntetőjog ma már oly gazdag és szétágazó anyagot ölel fel, s az anyagi igazság felderítését célzó eljárási jog annyira bonyolult, hogy e téren a kellő tájékozottsággal és átfogó képességgel, — valamint a helyes ítékezéshez szükséges kicsiszolt jogi gondolkozással és fejlett jogi érzékkel — hosszas tanulás és joggyakorlat révén — csak a hivatásos bíró rendelkezik.

Bármennyire indokolt lehet is a jogszolgáltatás egyes területein laikus elemek bevonása az ítékezésbe avégből, hogy az ítékezés mennél közelebb álljon az élethez s mennél inkább megfeleljen a demokratikus szempontoknak, mégis kétségtelen, hogy a pernek érdemi döntésre előkészítése, a tárgyalás vezetése, a per kellő elbírálása szempontjából szükséges tényállás perrendszerű felderítése, a laikus bírák figyelmének felhívása a döntő szempontokra, az ítéletnek tartalmilag és formailag egyaránt megfelelő szerkesztése csak a kellően képzett hivatásos bírótól várható.

Ezért helyez a demokratikus állam is nagy súlyt a fokozottabb igényeket is kielégítő bíróképzésre (kötelező jogi doktorátus megszerzése, majd három évi joggyakorlat folytatása után az egységes bírói és ügyvédi vizsga letétele).

Nem hagyható továbbá figyelmen kívül, hogy csak a hivatásos bíró részese annak a bírói testületre átható magasabbrendű szellemnek, mely a jog és igazság eszméjének áldozatos szolgálatát tekintti nemes életfeladatának, s amely szellem éberen őrködik az ítélezés tárgyilagosságán, pártatlanságán és hozzáférhetetlenségén. Ez a szellem neveli azokat, akik a bírói pályára lépnek, kiegyensúlyozott lelkületű bírakká.

Ahhoz azonban, hogy a bíróságok ítélezése a nép széles rétegeiben a megkívánt megnyugvást és bizalmat keltse, — múlhatatlanul szükséges a bírák függetlenségének intézményes biztosítása is.

A bírói függetlenség ily intézményes biztosítékának kell tekinteni az elmozdíthatatlanság törvénybeiktatását, nemkülönben a tárgyilagosságot és aggálytalan ítélezést biztosító végett bizonyos tevékenységek és foglalkozások folytatása tekintetében az összeférhetetlenségnek törvényben való szabályozását.

A bíró erkölcsi és anyagi függetlenségének biztosítását célozza végül a külön bírói státus intézménye is. Ennek lényege abban van, hogy a bírák (s az igazságügyi szervezet szerint hozzájuk tartozó ügyészek) illetményeik szempontjából a többi közalkalmazott részére megállapított fizetési osztályoktól eltérő külön rendszerbe foglaltatnak oly módon, hogy a bírák (ügyészek) részére a lehetőség szerint biztosítsák az önmagától bekövetkező (automatikus) előlépés és a kellő javadalmazás.

A bírákat és ügyészeket még az 1871: XXXII. tc. külön státusba sorozta, de ezt a külön státust az 1893: IV. tc. megszüntette, ami sajnálatra méltó visszaesést jelentett a korábbi jogállapottal szemben.

Hogy a közbizalmat keltő jó igazságszolgáltatás biztosítása szempontjából mily nagy jelen-

ÍRÓGÉP

javítás és karbantartás

GÉPKERESKEDELM

Rökk Szilárd-utca 8.

TELEFON: 137-950

tősege van a külön bírói státusnak a demokratikus államban is, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kétségtől demokratikus szellemenben 1918 október havában megalakult Népköztársaság is legsürgősebb feladatai egyikének tekintette — a demokratikus jogrend megszilárdításának fontosságára való tekintettel — a bírának külön státusba foglalását, s a külön bírói státust az Országos Törvénytárban 1919. évi március hó 6-án kiadott, »az ítélőbírák és az államügyészek illetményeiről« szóló 1919: XXVII. néptörvénnyel intézményesen meg is valósította.

Ez a néptörvény kimondja, hogy »az ítélőbírák és az államügyészek kivételnek az állami tisztviselők részére megállapított fizetési osztályokból és külön fizetési csoportokba soroztatnak«.

A néptörvény a bírákat és államügyészeket hat fizetési csoportba sorozta:

az első fizetési csoportba tartoznak a járásbírák, törvényszéki bírák, államügyészek, a második fizetési csoportba az ítélőtáblai bírák, a törvényszéki tanácselnökök, járásbírói és államügyészelnökök s alelnökök, — a harmadik fizetési csoportba a kúriai bírák s ezekkel egy tekintet alá eső bírák és államügyészek, — a negyedik fizetési csoportba a kúriai tanácselnökök s a bírói (ügyési) testületnek velük egyenrangú tagjai, — az ötödik fizetési csoportba a Kúria másodelnöke s hasonló magasrangú bíró, illetve ügyész, — a hatodik fizetési csoportba a Kúria elnöke s a közigazgatási bíróság elnöke.

Az első fizetési csoport 9, a második 6, a harmadik 4, a negyedik 2 fizetési fokozatot foglal magában, s a magasabb fizetési fokozatokba az előlépés háromévenként önmagától következik be.¹

A bírói státus e rendszerének sajátossága továbbá, hogy a fizetés az első fizetési csoport 7. fokozatában már megfelel a második fizetési csoport 1. fokozatának, a második fizetési csoport 4. fokozatában a harmadik fizetési csoport 1. fokozatának, a harmadik fizetési csoport 4. fokozatában pedig a negyedik fizetési csoport 1. fokozatának.

Meg kell még említeni, hogy az e néptörvényben megállapított legalsó bírói fizetés (7200 K.) 50%-kal haladja meg az azon időben a tisztviselők VII. fizetési osztályának legalsó fokozatára meghatározott fizetést (4800 K.).

Ekként valósította meg ez a néptörvény a bírói függetlenség egyik fontos biztosítéka gyanánt a bírák automatikus előlépését és megfelelő javadalmazását.

¹ E néptörvény szerint az első fizetési csoportban a fizetés a 4. fokozatban 7200 K.-val kezdődik s a 9. fokozatban 14.000 K.-ra emelkedik, — a második fizetési csoport 1. fokozatában a fizetés 12.000 K., a 6. fokozatban 18.000 K., — a harmadik fizetési csoport 1. fokozatában a fizetés 16.000 K., a 4. fokozatban 22.000 K., — a negyedik fizetési csoportnál a fizetés az 1. fokozatban 22.000 K., a 2. fokozatban 24.000 K., az ötödik fizetési csoportban a fizetés 28.000 K., a hatodikban pedig 32.000 K.

Az automatikus előlépés feleslegessé teszi az alkalmazkodást és kedvkeresést, amelyre minden előlépésnek a kinevezéstől függése alkalmat ad, megszabadítja a bíró lelkiületét a kinevezéshez kötött előlépés bizonytalanságával járó nyugtalanságtól, — a kellő javadalmazás pedig a gazdasági függőség veszélyeit hárítja el s módot ad a több-kevesebb költséggel járó továbbképzésre (könyvek beszerzése stb.).

Viszont a magasabb fizetési csoportba csak kinevezés útján juthat a bíró, ami lehetővé teszi a magasabb állásoknak az azokra legalkalmasabbak kiválasztásával való betöltését.¹

Az 1919: XXVII. néptörvény végrehajtására a rövid idő múlva bekövetkezett események miatt sor már nem kerülhetett.

De az említett néptörvény a külön bírói státus kérdését oly tökéletesen oldotta meg, hogy amikor 1920-ban a törvényhozás a külön bírói státus kérdését napirendjére tűzte, az ez alkalmából megalkotott 1920: XX. tc. »a kir. ítélőbírák és a kir. ügyészek státusáról« az említett néptörvényben foglalt státusrendezést úgyszólván minden változtatás nélkül vette át, s még az egyes fizetési csoportokon belül az egyes fokozatokban is ugyanolyan fizetési összeget állapított meg, mint az említett néptörvény.

Az 1920: XX. tc. a néptörvényben megállapított illetményeket (fizetés, lakáspénz) azzal egészítette ki, hogy a bírák részére a fokozatosan emelkedő fizetés mellett még »fizetés természetével bíró« külön képesítési pótlékot is állapított meg évi 1800 K. összegben akként, hogy ez a képesítési pótlék szerves kiegészítő része a bírói fizetésnek s ekként a nyugdíjba is beszámítandó.

Az 1920: XX. tc. továbbá az ambíció növelése céljából lehetőséget ad arra, hogy az első és második fizetési csoportban az egyes fokozatok tekintetében meghatározott három évi várakozási idő bizonyos esetekben egy évvel megrövidíthető legyen. (Ezt a szabályt kiegészítette utóbb az 1925: IX. tc. 20. §-a, amely szerint a harmadik és negyedik fizetési csoportban a maga-

¹ A néptörvény a megjelenése alkalmával a Jogtudományi Közlöny 1919. évi 11. számában a lap felelős szerkesztője dr. Vámbéry Rusztem üdvözölte azzal, hogy a néptörvény az új rend egyik fontos követelményének tesz eleget.

Az 1920: XX. tc.-nek a bírói státusra vonatkozó rendelkezéseit későbbi törvények kiterjesztették, és pedig az 1921: XXIV. tc. a szabadalmi bíróság elnökére, alelnökére és bírására, — az 1930: XLIII. tc. a kincstári jogügyigazgatóság fogalmazói szakához tartozó állásokra az állami rendszerű VII. fizetési osztálytól kezdve, — az 1940: XXXVI. tc. 3. §-a pedig kimondta, hogy az igazságügyminisztérium fogalmazó személyzetének a bírák és ügyészek részére megállapított képesítéssel azonos képesítésű tagjai fizetés természetével bíró olyan pótlékban részesülnek, amely illetményeiket az ítélőbírák és ügyészek részére megállapított illetményekre egészíti ki.

Az 1922: I. tc. 28. §-a és az 1922: XVII. tc. 11. §-a egyes bírói és ügyési állásoknak a megfelelő fizetési csoportba való beosztásáról tartalmaz újabb rendelkezéseket.

sabb fizetési fokozatokba az előlépés önmagától kétevenként következik be.)

A szóbanlevő törvény átvette az említett néptörvényből azt a szabályt, amely szerint az első fizetési csoport 7. fokozatában, vagy ennél magasabb fokozatban eltöltött időt a második csoportba való kinevezésnél úgy kell számba venni, mintha a második csoportban töltötte volna és ez az elv megfelelően alkalmazandó a második csoport 4. vagy ennél magasabb fokozatban töltött idő tekintetében a harmadik csoportba való kinevezés esetén. Ezzel az automatikus előlépés elve fokozottabb mértékben érvényesül. (Ezt a rendelkezést az 1938: X. tc. 21. §-a kiterjesztette akként, hogy az ítélőbírák és ügyészek részére megállapított harmadik fizetési csoport negyedik fokozatából a negyedik fizetési csoportba tartozó állásra kinevezett ítélőbírónak vagy ügyésznek fizetését úgy kell megállapítani, mintha azt a szolgálati időt, amelyet a harmadik fizetési csoport negyedik fokozatában töltött, már a negyedik fizetési csoportban töltötte volna.)

Kimondta továbbá az 1920: XX. tc., hogy az állami tisztviselők fizetés természetével bíró illetményeinek általános emelése esetében az ítélőbírák és az ügyészek illetményeit is aránylagosan emelni kell.

Sajnos, hogy az ekként kimondott elvet az utóbb bekövetkezett fizetésrendezéseknél a vonatkozó kormányrendeletek a bírák hátrányára nem tartották be a kellő mértékben, úgyhogy ezeknél a későbbi fizetésrendezéseknél az egyébként külön státusba foglalt bírák fizetésük megállapításánál az 1920: XX. tc.-ben megállapított arányhoz képest rövideséget szenvedtek.¹

Egyébiránt még az 1938. évi január hó 1-én életbelépett 7000/1937. M. E. számú rendelet is, amely utoljára szabályozta a közalkalmazottak fizetését teljes értékű pengőben, változatlanul fenntartotta a külön bírói status rendszerét úgy, amint azt az említett néptörvény s ennek nyomán az 1920: XX. tc. s az ezt módosító és kiegészítő törvények megalkották.

A bírák külön statusát azután a Magyarország felszabadulásával megalakult ideiglenes magyar kormány az 1945. évi június 15-én 2500. szám alatt kelt rendeletével a bírák nagy sajnálatára és sérelmére megszüntette azzal, hogy a bírákat a többi közalkalmazottakra megállapított fizetési osztályokba sorozta be.

Pedig a mai demokratikus Magyarországot illetően is a külön bírói státus mellett ugyanazok a döntő jelentőségű érvek szólnak, amelyek az

¹ Erdemes megemlíteni, hogy az 1928/29. évi költségvetés és az arról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a képviselőház szükségesnek tartotta házhatározatban annak kimondását, hogy az 1920: XX. tc.-nek (bírói statutustörvény) az idővel különböző kormányrendeletekkel visszafejlesztett összes, különösen annak 6. §-ához tartozó táblázatban meghatározott illetményeket megállapítható rendelkezései eredeti tartalmukban fokozatosan visszaállítassanak. De ennek a házhatározatnak később se szereztek érvényt.

1919: XXVII. néptörvény meghozatalához vezettek.

A külön bírói status fenntartását indokolta teszi mindenekelőtt a végrehajtó hatalomtól a demokratikus alkotmány szerint is elválasztott bírói hatalom sajátos jellege.

A külön bírói status intézménye viszi továbbá át a köztudatba az igazságszolgáltatásnak a köz-igazgatástól való függetlenségét és ezenfelül kifejezésre juttatja a bírói és tisztviselői feladat — és munkakör közötti jellegzetes különbséget.

A bírák részére megfelelő javadalmazást biztosító külön statutust indokolta teszi az is, hogy a demokratikus állam is súlyt helyez a bírói állásra vonatkozó összeférhetetlenség szigorú megóvására, amelynél fogva a bírának — egyes kivételes esetektől eltekintve — nincsenek állásukkal járó mellékjárandóságai, sőt az 1925: VIII. tc. értelmében még a választott bíráskodástól is el vannak zárva, s mellékfoglalkozás folytatásában is annyira korlátozva vannak, hogy megélhetésük tekintetében rendszerint tisztán a fizetésükre vannak utalva.

A külön bírói status első fizetési csoportjában az elsőfokú bírák (járásbírák, törvényszéki bírák) számára a megfelelő kezdő fizetést s erre felépített automatikus előlépést indokolja az, hogy a bírák hivatásukkal járó teendőiket már kezdettől fogva a bírói ítélkezés szabadsága és a bírói függetlenség megóvása okából minden hivatalfőnöki irányítás, utasítás és jóváhagyás nélkül teljes önállósággal végzik.

A külön bírói statusnak az a rendszere, amelyet az 1919: XXVII. néptörvény alkotott meg, különös mértékben tesz eleget a demokratikus szempontoknak, mert mennél alsóbb állásban van a bíró, annál több előlépési fokozatot biztosít neki, a legnehezebb szociális viszonyok között levő legalsófokú bírának 9 fokozatot.

Szociális a külön bírói status az automatikus előlépés messzemenő biztosítása folytán azért is, mert azoknak a bírának, akiket szociális viszonyaik helyhez kötnek, s akikre a más helyre való átköltözés elviselhetetlen teherként nehezednék, lehetővé teszi, hogy helyben is elérhessék a magasabb állással járó javadalmazást.

De az automatikus előlépéshez fontos közszolgálati érdek is fűződik.

Az automatikus előlépés rendszere ugyanis leginkább teszi lehetővé a magasabb állásoknak a legalkalmasabbak kiválasztása útján való betöltését. A kiválasztás esetén ugyanis a kevésbé rátermetteket sérelem nem éri, mert eddigi állásukban megmaradva is eléri a magasabb állással egybekötött javadalmazást.

Érthető tehát, hogy miért ragaszkodnak a bírák a külön bírói statushoz. Ezért határozta el az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület legutóbb megtartott közgyűlésén a külön bírói status visszaállításának szorgalmazását.

A bírának a külön bírói status visszaállítására irányuló kívánsága távolról sem jelenti

a közigazgatási teendőket végző tisztviselők munkájának lebecsülését, avagy aláértékelését, hiszen a bírák teljes tudatában vannak a közigazgatás nemzetfenntartó és építő nagy jelentőségének és annak, hogy az igazságszolgáltatás és közigazgatás a nemzet életében egyformán fontos és nehéz feladatot teljesít.

A bírák a külön bírói status visszaállítását nem hiú testületi érdekből, hanem a nép életbe-

vágó érdekében az igazságszolgáltatás jóságának biztosítása és színvonalának emelése végett kéri.

S remélik, hogy a köztársasági kormány a bírácoknak idevonatkozó törekvését ugyanolyan megértéssel fogja fogadni, mint amelyről az 1919. évi XXVII. néptörvény megalkotói tettek tanúságot.

Dr. Alföldy Dezső

Problémák a 7590/1945. M. E. sz. rendelet köréből

A 7590/1945. M. E. sz. rendelet (R.) egyetlen — az ismeretes körülmények között a jogosult birtokából kiesett — vagyontárgynak és mellékesen velejárójának (az üzlethelyiségnek, valamint felszerelésének és árukészletének) a sorsát rendezi.

Két esetet, két tényállást és ezeknek egy-egy változatát öleli fel a R. Ebből az következne, hogy az elbírálásra kerülő esetek első csoportja már kialakítja a teljes joggyakorlatot. Ezzel szemben ötnegyed évvel a rendelet megjelenése után is mindennap új tényállások bukkannak fel. Mégis kialakultak rokon esetekből álló csoportok.

Néhány ilyen problémacsoporttal kívánok a következőkben foglalkozni. A rendelethez való korábbi hozzászólásomban (lásd J. K. 13—14. szám) ezeket éppen csak említettem.

A *társasviszony* számos komoly vitát okozó esetet vetett fel.

Ebben a csoportban két változat van. Az egyik az, ha a társaság, még inkább, ha valamelyik tagja támaszt követelést kívülálló személy ellen, a másik változat pedig, ha a társaság tagja egy másik tag ellen lép fel a szóbanforgó igénnyel.

Jogszabályunk csupán az első esetről gondoskodik a R. 8. §-ának a helyébe lépett 3060/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-ának a 3. bek.-ében. (»Közösen folytatott üzlettel kapcsolatos igény esetében az üzlettárs az igényt elháríthatatlan akadály miatt gátolt üzlettársa nevében is érvényesítheti«.)

A 8850/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-a kimondotta, hogy az üzlethelyiségek visszabocsátásáról szóló rendeleteket abban az esetben is megfelelően alkalmazni kell, ha akár az igénylő, akár a használó jogi személy.

A budapesti ítélőtábla kezdettől fogva nyilvánvalónak tartotta, hogy jogi személy is felléphet a R.-en alapuló igénnyel, hiszen volt zsidónak tekintendő jogi személy, amely ennek következtében hátrányos helyzetbe került és elvesztette üzlethelyiségét. Ezenfelül: a R.-en alapuló igénnyel — tudomásom szerint ez az általános nézet — nemcsak az léphet fel, aki a saját személyében is a korlátozó jogszabályok hatálya alá esett, hanem bárki, aki a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok folytán

előállott helyzet miatt elvesztette üzlethelyiségét, és ilyen egyaránt lehetett természetes és jogi személy is. (Budapesti Itélőtábla P. X. 839/1946/9.) Az in integrum restitutiót hozó jogszabálynak ki kell terjednie rájuk is, ha a hátrányos helyzetet előidéző jogszabály — ebben a vonatkozásban — kiterjedt.

Kérdéses volt, mi tekinthető közösen folytatott üzletnek és üzlettársnak kit kell tekinteni. Volt olyan vélemény, hogy e szavakat közönséges értelmükben kell venni.

De mi lehet a közönséges értelme e kifejezéseknek, amikor társas viszonyon alapuló jogról van szó? Mit jelenthetnek e szavak a gazdasági, a kereskedelmi, a forgalmi életben? Csak az lehet az értelmük, amit a gazdasági és jogi világ adott nekik, amely e fogadalmakat megalkotta, vagyis itt kereskedelmi társaságokról és ezeknek tagjairól van szó.

A rendeletalkotó is így értette a közösen folytatott üzletet és üzlettársat. Világosan kitűnik ez abból, hogy a közösen folytatott üzletről és az üzlettársról szóló mondat után ez következik: »A csendes társat (1930: V. t.-c. 115. §.) ebből a szempontból üzlettársnak tekinteni nem lehet.« A rendelet tehát a csendestárs megnevezésén felül még a vonatkozó törvényhelyre is utal. Mindez kétségtelenné teszi, hogy itt és egyéb vonatkozásban is csak a törvényes fogalmakról van szó a rendeletben.

ÍRÓGÉPEK

ÉDES és DECSY

Budapest, VII., Akácfa-u. 13

Viszonteladóknak is

Telefon: 222-624

Javítóműhely

Kellékraktár

Azt azután, hogy valaki ebben az értelemben társ-e, vagy nem, a döntőbizottság a valószínűségi helyzet szerint állapítja meg. Gyakori volt abban az időben, hogy kifelé, látszatra — valaki nem mutatkozott társnak; vagy pedig forma szerint, papíron legfeljebb csendestárs volt, de rejtve mégis a törvényi értelemben társ. Ha ez megállapítható, akkor a R.-en alapuló igénye elismerendő.

Gyakran támasztottak igényt úgy, hogy a társaság egyik tagja követelt a másiktól visszabocsátást rendesen olyan tényállás alapján, hogy a társát őt — kihasználva hátrányos helyzetét — kiszorította a társasüzletből.

Ha valószínűségi társasviszony állott fenn a felek között, akkor nyilvánvaló, hogy a társaság tagjának nem üzlethelyisége vagy árukészlete volt, nem üzlethelyiséget vagy árukészletet vesztett el, hanem társasági tagságból származó jogai szenvedtek csorbát. A társasági tagságon alapuló jogok érvényesítése azonban nem tartozik erre az eljárásra. Az üzlethelyiség, stb. viszont nem a társaság egyik vagy másik tagjáé, hanem a társaságé volt.

Az ilyen igény iránt indított eljárást a Pp. 180. §-ának 1. pontjában meghatározott pergátló okkal azonosnak tekintendő okból meg kell szüntetni. Ekként ezt a gyakorlat nem érdemi elutasítási oknak tekintette, ami az igénylő számára előnyös, mert így nem teremt res iudicatát és nem zárja el az igénylőt attól, hogy igényét az erre szolgáló törvényes úton érvényesítse.

Még akkor sem erre az eljárásra tartozik az ügy, ha a társasági szerződés úgy rendelkezne, hogy a társaság feloszlása esetében az üzlethelyiség vagy a berendezés vagy az árukészlet az igénylő félnek jár vissza, mert ilyenkor is nem a R. rendelkezésén, hanem szerződésen alapul a társaság vagyonának ezen a módon való felosztása.

Hasonlóképpen nem lehet visszahelyezni közös birtokba a R. alapján az igénylőt, nem lehet tehát visszaállítani a társasviszonyt sem.

Ha azonban az tűnik ki, hogy a felek kapcsolata nem társasviszony volt, hanem a cég másik tagja csak strohmann volt, és a cég csak kifelé, a hátrányos jogszabályok hatásának a kivédése végett jelentkezett társasüzletként, valójában azonban az igénylőnek üzlete volt, akkor semmi akadálya annak, hogy visszakövetelje a strohmann kezén maradt, vagy másnak jutott üzletet.

Ezen eljárás útján kívántak igényt érvényesíteni részvénytársaság összes részvényei eladásának az érvénytelenítése, a részvények visszaszolgáltatása és a részvénytársaság üzlethelyiségének a visszabocsátása iránt is. Sőt volt olyan kérelem is, amellyel a részvények eladója a részvényekre irányuló igény nélkül csupán a részvénytársaság üzlethelyiségének és felszerelésének a visszabocsátását követelte. A részvénytulajdonos azonban nem azonos a részvénytársaság-

gal, a jogi személlyel, viszont az üzlethelyiség, a felszerelés és árukészlet a részvénytársaságnak, a jogi személynek a tulajdona, a részvények visszakövetelése, illetve a részvényeladási ügylet megtámadása pedig nem tartozik erre az eljárásra.

Nagyon előtérbe került az utóbbi időben a használó adta *ellenszolgáltatás megtérítése*, főként az az eset, amikor az ellenszolgáltatást nem az igénylő kapta, vagy nem jutott, esetleg nem is juthatott az ő kezébe.

A kérdés tehát az, jár-e megtérítés abban a különös kötelmi háromszögben, amikor az ellenszolgáltatást nem a szolgáltató fél, hanem egy harmadik valaki kapta, nem is az ellenszolgáltatásra jogosult akaratából. Ez a harmadik szabály szerint a 157.880. sz. postatakarékpénztári csekk számla volt, vagy valamely nyilas szerv.

Két megoldásról van tudomásom. Az egyik a dr. Sándor Endre cikkében vázolt (lásd J. K. 15—16. szám), a másik a budapesti ítéltábláé, melyet szintén közölt a J. K.

Dr. Sándor Endre meggyőző, logikus fejtegetéssel elméleti, elvi alapon oldja meg a kérdést.

Az említett csekk számlára történt befizetéssel kapcsolatban gondolatmenete az, hogy a szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak kölcsönösnek kell lenni, itt viszont hiányzik ez a kölcsönös jogügyleti szembenállás. Az ellenszolgáltatás nyelvtani és jogi értelméből pedig következik, hogy azt a szolgáltató félnek kell kapnia, ami itt szintén nincs meg. A megjelölt csekk számlára történt befizetésekért tehát nem jár megtérítés.

A budapesti ítéltábla adta gyakorlati megoldás olyan esetről szól, amelyben a használó a berendezés és árukészlet ellenértékét a »műszaki és kereskedelmi hivatásrend« vezetője kezéhez fizette.

A határozat (P. X. 2259/1946) abból indul ki, hogy a R. vonatkozó rendelkezései a megtérítési igénynek sem feltételül, sem mértékül nem szabják azt, hogy az ellenszolgáltatást az igénylő megkapta-e, de a visszerthes szerzésen kívül természetesen előfeltétele a megtérítési igénynek a használó jóhiszeműsége is, mert a jog nem nyújthat segédkezet a rosszhiszemű félnek a joggal való visszaélésre. Ha pedig a használót nem lehet jóhiszeműnek tekinteni, el kell utasítani megtérítési igényével.

Mínthogy (a logika ellenére) akad olyan ellenszolgáltatás, amely nem a szolgáltatónak jut, viszont a most általunk tárgyalt helyzetben is akadhat néhány olyan eset, amelyben az ellenértéket szolgáltató valóban jóhiszemű volt, ezért méltánytalan volna őt megfosztani a jóhiszeműségnek a jog által mindig biztosított oltalmától, annál inkább, mert a rendelet a méltányosság pilléreire épült. Ennek a néhány igaznak a kedvéért az Ítéltábla megoldása mellé állnék.

A csekk számlára való befizetéssel kapcsolatban szóba kerülhet a következő szempont:

Ezeknek az összegeknek a csekk számláról való kifizetését lehetővé teszi egy 1945. november

havában kibocsátott rendelet (az elhagyott javak kormánybiztosának 38161/1945. sz. rendelete.) Ettől kezdve tehát az igénylő hozzájuthat a csekkszámllára teljesített ellenszolgáltatáshoz, de csak névértéken. Ebben az időpontban volt értéke szerint azt figyelembe lehetne venni. Itt megint vizsgálendő volna a jóhiszem, hogy mennyiben volt módjában és lehetőségében az igénylőnek ezt az összeget felvenni.

A R. és a vele kapcsolatos rendeletek által megválaszolatlan kérdés az is, van-e helye (a megállapítási per hasonlatosságára) csupán *megállapításra* irányuló eljárásnak, vagy pedig a döntőbizottság előtt csak teljesítést lehet követelni. Az utóbbi esetben a megállapítás rendes perre tartoznék.

A rendelet mindig csupán teljesítésről szól: üzlethelyiség, berendezés és árukészlet visszabocsátásáról. Eszerint az igény nem irányulhatna másra, csak teljesítésre, hiszen a R. kivételes jog (ius singulare) és így szorosan magyarázandó.

A Kúria egy határozatában éppen e gondolatmenet alapján azt mondta ki, hogy a R-en alapuló, de pusztán megállapításra irányuló igény nem tartozik a döntőbizottság elé, csak a teljesítés iránti kérelem.

Az a per (P. IV.—400/1946), amelyben a Kúriának erről a kérdéstről nyilatkoznia alkalma volt, társasági szerződés hatálytalanságának és felmondás érvényességének a kimondására irányult. A társasági szerződéssel a felperes malmot és malomberendezést ruházott át, majd birtokba helyezkedett s megindította az említett megállapítási keresetet. Az alperes azzal is védekezett, hogy a döntés (a megállapítás) a R. szabályozta eljárásra tartozik.

A budapesti ítélőtábla két határozatában is úgy döntött, hogy a R-en alapuló eljárás irányulhat megállapításra is. Az egyik ügyben elutasította ugyan az igénylőt, de csak amiatt, mert nem látta szükségesnek a megállapítást.

A gyakorlatban előforduló esetek azt mutatják, hogy szükség lehet ilyen megállapításra. Megtörtént pl. az, hogy az igénylő önhatalommal birtokba helyezkedett, mire a használó sommás visszahelyezés iránt indított ellenkeresetet, az igénylő viszont ezek után igényének a megállapítását kérte a döntőbizottságtól. Nem egy esetben a közigazgatási hatóságnak végrehajtható határozata alapján helyezkedett birtokba az igénylő, utóbb azonban a végrehajtás alapjául szolgált közigazgatási határozat hatálytalanná vált és a végrehajtást szenvedőnek (a használónak) visszavégrehajtáshoz nyílt joga.

A R. 9. §-a azt mondja, hogy a rendelet alapján érvényesíthető követelések tárgyában peres eljárás kizárásával döntőbizottság határoz. Eszerint ez az igény csak ennek a különleges eljárásnak lehet a tárgya, tehát megállapítás alakjában is.

A rendeletek azt sem mondják meg, van-e helye az *eljárás megújításának* (perújításnak). Az eljárási szabályokat illetőleg nagyon szűkszavúak.

Ezeket és a többi eljárási kétségeket eloszlatja az, ha felelünk arra a kérdésre, mi is az ez eljárás tulajdonképpen?

Már említett korábbi hozzászólásomban (Jogtudományi Közlöny 13—14. szám) erre úgy válaszoltam, hogy (valóságos) per, annak ellenére, hogy a R. 9. §-a kimondja, hogy ezekről a követelésekről »peres eljárás kizárásával« döntőbizottság határoz. Most megokolásul röviden csak ennyit ismételtek meg: pernek kell mondanunk, mert pontosan ráillik a per fogalmának bármely meghatározása.

Ha pedig per, akkor lehetségesnek kell tekintenünk a perújítást is. Nekünk a Pp.-rendszerébe kell beleilleszkednünk és ha valamilyen peres, vagy akár perenkívüli eljárásban valamire nincsen szabályunk, segítségül a Pp.-hoz folyamodunk. Ezt nem is tiltja a R., csak éppen nem teszi kötelezővé.

A Pp. segítsége nélkül minden lépésnél megakadnánk, vagy teljes bizonytalanság lenne a tekintetben, hogy ebben az eljárásban mit lehet, vagy mit szabad tenni. Ez az eljárási bizonytalanság pedig gyakran kihatna az anyagi igazság érvényesülésére. Ha a Pp. alakszerűségei nem is kötelezők, — kivéve ahol a rendelet ezt megszabja — talán azt vehetjük irányadónak, hogy a Pp. adta lehetőségek itt is megvannak.

Gondot fog azonban okozni annak az eldöntése, hogy meddig van helye perújításnak? Hogyan alkalmazzuk a Pp.-nak erről szóló szabályait figyelemmel arra, hogy a R.-en alapuló igénynek az érvényesítése határidőhöz van kötve. 1946 december 31-e az utolsó nap, amelyen ilyen eljárást még indítani lehet.

Gondolkozhatunk úgy, hogy ez a nap a perújítás határidejének is végső napja, azokban az esetekben is, amikor a Pp. 567. §-a szerint számítva, a határidő ekkor még nem telt volna el. Mert hiszen, aki 1947. I. 1-én akarná megindítani az eljárást, annak már semmiképp sincs módja ezt megtenni. Ha megindítani nem lehet az eljárást, megújítani sem lehet a záró nap után. Szólna ez csak az igénylőre, mert a használóra a dolog természete szerint ezen az állásponton is másképpen kellene alkalmazni a Pp. határidőit.

Úgy is lehet azonban gondolkoznunk, hogy 1946 december 31-e után még 6 hónap a perújítás határideje, sőt még úgy is, hogy a perújítás 1946. december 31-e után befejeződő ügyekben a Pp. 567. §-a szerint számítandó, vagyis a végítélet jogerőre emelkedésének illetőleg az egység megkötésének a napjától, sőt a tudomásulvétel, illetőleg az akadályozottság megszűnésétől. Ennek következtében egyelőre meghatározhatatlan volna az az időtartam, ameddig meg lehetne újítani az eljárást, csak az utolsó ilyen alapügy jogerős befejezése mutatná meg a határt.

A budapesti Itélőtábla még egyetlen esetben sem foglalkozott ezzel a kérdéssel, tudomásom szerint más ítélőtábla sem. Nehéz volna megjósolni, mi lesz a táblák állásfoglalása. Előbb-utóbb történni kell azonban állásfoglalásnak, mert újított ügyek már vannak az első fokon.

Mindössze arról hallottam, hogy egy döntőbizottság azt mondotta ki, hogy perújításnak nincs helye, hanem a döntőbizottság választott bíróság lévén, határozatát — választott bírósági ítélet módjára — érvényteleníteni lehet keresettel a rendes bíróság előtt.

Ugyanolyan módon, mint az eljárás per jellegét, igazolni lehet azt is, hogy a döntőbizottság nem választott bíróság, hanem a »rendes« bíróság egy változata, kiegészítve a felek által kijelölt két döntőbíróval. De ettől eltekintve is, megemlíti maga a rendelet, hogy peres eljárás kizárásával csak döntőbizottság határozhat az ilyen ügyekben. A kifejtettek szerint ez azt jelenti, hogy más összetételű bíróság nem határozhat és más szabályok szerint sem, csak úgy, ahogy az irányadó rendeletekben meg van szabva.

Az eseteknek e néhány típusán is látható, hogy ezekben az ügyekben — mint az emberek életének minden megnyilvánulásában — szinte határtalan változatosság az uralkodó. Majd minden eset külön megfontolást és magához illő megoldást kíván.

Bizonyial ez is oka annak és nem a véletlen, hogy a törvényhozó az újrarendezést nem egyetlen minta szerint dolgozó közigazgatási eljárásra bízta, hanem bíróságra és az ügyeket egyedi módon intézni alkalmas perre, a legtokéletesebb eljárási módra. Kivételképpen történt, hogy bizonyos fajta üzlethelyiségek visszabocsátásának az ügyét közigazgatási útra terelték.

Bírói eljárás után kíváncznak azok az esetek, amelyekben a használó a helyiséget már a fel szabadulás után szerezte, még inkább, amikor a helyiséget a válságos időben egymásután ketten veszítették el a hátrányos jogszabályok okozta helyzet miatt. Már vannak jogerős határozatok, amelyekben ugyanegy használó ellenében ki van mondva két igénylőről, hogy egyik is, másik is egymástól függetlenül a szóbanforgó okból veszítette el a helyiséget.

A Pp. szabályai miatt tartjuk természetesnek, hogy most a két igénylő között döntsék el, melyiket illeti meg a helyiség, mert hiszen eddig még csak közöttük és a használó között döntöttek el. Ilyenkor érvényesülhet teljességében — a rendelet 3. §-ában megkívánt feltételtől függetlenül — az, amit a R. a 11. §-ban mond, hogy a döntőbizottság a méltányosság szellemében jár el. Aligha lehet irányadó egyetlen merev szabály, mint például ez: *qui prior tempore, potior iure*. 1938. május 28-a után ugyanis a válságos időkbe befelé haladva a megkülönböztető jogszabályok okozta helyzet folyton súlyosbodott, úgy, hogy aki az elején engedte ki a kezéből a helyiségét, sokkal inkább állhatott szubjektív tényezők hatása alatt, mint a későbbi birtokos.

A bonyodalmakat és a nehézségeket tehát nem az eljárási szabályok okozták, mint avatatlanként gondolhatnánk, hanem éppen fordítva, ezek teszik lehetővé azt, hogy a bonyodalmas ügyeket az anyagi igazságnak és az élet követelményeinek megfelelően oldják meg.

Dr. Czétényi Jenő

A jog változásai és a jogászok változásai

Jelentős társadalmi változások idején az emberek rendszerint enciklopédikus szemléletre törnek, — olyan szemléletre, amely nem vész el a részletekbe menő kutatásokban, hanem látja a nagy összefüggéseket. Ilyen enciklopédikus szemlélet jellemezte a XVIII. század tudományos életét és nyilván ilyen szemléletet követel a mi korunk is. Az emberek nagy társadalmi változások közepette történelmi korszakok mérgeiben gondolkodnak s mellőzik az aprólékos vizsgálódásokat; ezeken túl, szinte ezek felett vagy, átfogó szempontokat keresnek és a múlt tanulságait a jövő kilátásaival egybevetve, a fejlődés — vagy ha az értékelő elemet kikapcsoljuk, a változás — irányait igyekeznek kitapogatni. Korunk jellemzően ilyen időszak, a világnézetek és rendszerek egybevetésének ideje, amikor a szemléletet nem a pontos kicsiszoltság, hanem a lendület, nem a szentetlen analízis, hanem a mozgás irányának kutatása jellemzi.

A XIX. század jogtörténeti és szociológia jogelméletei, úgy tűnik, végleg megdöntötték azt a természetjogi felfogást, amely a jog abszolút, változatlan voltát hirdette s ma a jog változá-

sairól szólni vagy a jogot a maga változékonyságában érzékeltetni már szinte közhelynek számít. De talán éppen azért, mert a győzelem oly könnyű és gyors volt, a jogászok könnyen hajlandók megelégedezni a jog változásainak jelentőségéről és tudományos vizsgálódásaik során gyakran figyelmen kívül hagyják, szinte kizárják a tudományos kutatás köréből a változás problémáját. Más szóval: ha a jogászok sejtik is vagy tudják is a jog változékonyságát, elhanyagolják a változás szabályainak felfedését és nem keresik az észlelt és esetleg nyilvántartott változások irányát. Már pedig éppen ez a döntő, mert a jog körül történeteket csak ennek ismeretében lehet megérteni. Ennek a tanulmánynak is a célja, hogy az átfogó szemlélet minden hibájával és felületességével, de mégis csak jelezze az alakulás irányvonalát és keresse, hogyan viszonylanak jogászaink a most lejátszódó változásokhoz.

Általánosan ismert megállapítás — különösen Karl Renner fejtegette igen szépen egy 1904-ben írt könyvében, — hogy a jog változása két fázisban történik. Az első fázisban a jogszabály formailag változatlan marad, de tartalma és

szerepe megváltozik. Viszont éppen mert a jogszabály látszólag változatlan, a változásnak ez a szakasza nehezebben észlelhető. A jogszabály ilyen funkcióváltozásáról írta jellemzőképpen Duguit: »A pozitív törvények, a törvénykönyvek érintetlenül fennmaradhatnak szigorú szövegezésükben: nem tesz semmit; a dolgok erejénél fogva, a tények nyomására, a gyakorlati szükségének megfelelően állandóan új jogi intézmények fejlődnek. A szöveg változatlanul megmarad, de erőtlenné és élettelenül válik, vagy pedig tudós és aprólékos magyarázattal olyan értelmet és jelentőséget nyer, amilyenről a törvényhozó megalkotásakor nem is álmodott...« Valóban, a jog ilyen funkcionális változását tekintve, különösen joggal mondhatni, hogy a jog inkább a tények állandó és spontán terméke, semmint a törvényhozóé. Látszólag több köze van a törvényhozónak a jogváltozás második szakaszához, a jogszabály-változáshoz; bekövetkezik ugyanis egy pillanat, amidőn az adott jogszabály keretei belső, tartalmi változással tovább már nem feszíthetők és a társadalmi erők változtatást kívánó tömege magának a jogszabálynak változásához vezet. Így az eddig rejtve maradt változás egyszerre láthatóvá válik. Eltekintve a társadalmi rendszerek éles változásától, a jog egyes ágazatainak funkcionális vagy normaváltozása egy adott rendszeren belül széthúzódik, időben megoszlik, mert eltérő erők és különböző társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális lehetőségek különböző időpontban teszik érettekké a változásokat. A változások ilyen időbeli eltolódása folytán ezeket rendszerint nem a minden jogterületen egyaránt ható, legfeljebb eltérő időpontban észlelhető tényekkel és társadalmi erőkkel magyarázzák, hanem inkább elméleti, elvont indokokkal vagy a jog belső, önalakító erejével. Így azután többnyire rejtve maradnak a jogászok előtt a változások tulajdonképpeni okai.

Magyar viszonylatban ma a jog mindkét fajtájú változásának tanui lehetünk; bizonyos területeken a korábbi jogszabályok keretei merőben új tartalommal telnek meg, más jogterületeken pedig a társadalmi erők lendülete elsodorta a régi jogszabályt is. A magyar jogrend most történő változása azonban valójában csak késői beérése egy általános folyamatnak, amely jó néhány évtizeddel ezelőtt kezdődött, — ha ugyan az állandóan változó joganyagon belül lehet egyáltalán kezdetről szólni, — s amely mellett a jogi irodalom sem mehetett el behunytt szemmel. Ennek az általános változásnak néhány jelenségre vetett futó pillantás talán alkalmas lehet arra, hogy a változás iránya nagy általánosságban felvillanjon.

Azok a jogászok, akik a jogrendszeren belül az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változást észrevéve, annak jellegét igyekeztek meghatározni, azt állították s állítják ma is, hogy a változás lényege egyes magánjogi területek közjogiasodásában áll; arról hallunk manapság is, hogy a közjog magába olvasztja, szinte felfalja a magánjogot. A harcias liberális felfogás annak-

idején természetesen a magánjogot igyekezett előtérbe állítani az állam mindent elnyerő hatalmával szemben; ennek a felfogásnak késői hívei terjesztik ma is azt a vészhiót, hogy a közjog felszívja a magánjogot. A közjog és a magánjog ilyen éles szembeállításában azonban inkább a jogi szabályozás eltérő módján alapul és az újabb jogfejlődés ennek a szembeállításnak jelentőségét erősen csökkentti. Az új társadalmi helyzetek új tárgyakat adtak a jogi szabályozás számára; ezeken, a közjog-magánjog-szembeállítás alapján helytelenül vegyes szakjogoknak nevezett jogterületeken belül a kettéosztás már minden értelmét elvesztette. Újabban különösen az orosz jogászok mutatnak rá arra, hogy az egyéni autonómia jelentősége egyre csökken, mert az egyén és állam szembenállása egy, az egyének javát biztosító közösségi életformában oldódik fel; ennek során a *ius privatum*-ból *ius civile* válik és a jogrendszer egész eddigi tagozódása helyébe a szabályozás tárgya szerint tagolt, új felosztás lép, amelynél a jog minden ágazatában egyaránt érvényesülnek a közösségi vonatkozások és az egyén és a köz szembenállása minden jogterületen belül közösségi szintézisben oldódik fel. A tények okozta ez a jogrendszerbeli változás az eddigi jogfelfogás alapjait dönti meg és jelzi egyben a változás irányát is.

Már az elmondottakból is következik, hogy a legnagyobb változás a magánjog tekintetében észlelhető. A jogászok akarva akaratlanul kénytelenek elismerni, hogy a magánjog bizonyos fokú uralma, elsődlegessége egyre csökken és a Code Napoléon-nak a maga idejében kétségtelenül időszerű individualista szemlélete immár bomlóban van; azok az alap-intézmények, amelyekre a Code és a mintájára készült magánjogi törvénykönyvek készültek, az egyéni szabadság, a szerződés-kötés szabadsága, az abszolút jogként felfogott magántulajdon — mind-mind megváltoztak, módosultak és korlátozódtak az idők folyamán, egy egyre inkább érvényre jutó közösségi szempont folytán. A közérdeknek bizonyos fokig a magánérdek fölé helyezése vagy a gazdaságilag gyengébb fél védelme ismeretes volt a magyar magánjogban a felszabadulás előtt is és a felszabadulás után sem történt más, mint az, hogy ez a folyamat fokozódott, erősödött. A jogászok általában elismerik ezt a változást, legfeljebb jelentőségével nincsenek tisztában s eltérő következtetéseket fűznek hozzá. Egyesek megkísérlik az új jelenségeknek befektetését az elvont-individualista magánjogi rendszer Prokrustes-ágyába és remélik, hogy a klasszikus magánjog némileg megtépázva,

Írógépkarbantartás

Írógépjavítás

KOVÁCS ALADÁR

és ZOLTÁN írógép-vállalata

Budapest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 46

Telefon: 428—141

de lényegében sértetlenül kerül ki az idők viharából. Vannak viszont olyanok, akik szerint az új jelenségek az alanyi jogok metafizikai fogalmát felbontották és a jogrend középpontjába az alanyi jogok helyébe a jog társadalmi funkciója került. Bár ezek az újfajta monista elméletek sejtik a jogrenden belül bekövetkezett változás súlyát, a lényegét megfogni és a változás menetét megérteni és megértetni alig tudják, mert a jogot nem tárgyi vonatkozásban, a tényekkel számolva szemlélik, hanem inkább logikai oldalát látják, — mint Jhering mondotta, a jogot absztrakt jogtétel logikai rendszereként fogják fel. Ezzel a szemlélettel pedig inkább csak regisztrálni lehet a XIX. század elvonatkoztatott magánjogi személyének lassú kivonulását a jogrendszer középpontjából és nehéz érzékeltetni azt a változást, mely a magánjogon belül történt és amelynek lényege abban áll, hogy az egyén immár csak közösségi vonatkozásában tekinthető. A valóságban az egyénhez egyre több közösségi kapcsolat és viszonylat tapad s ha még messze állunk is attól, hogy a magánjogok csak akkor részesüljenek védelemben, ha közösségi érdekeket realizálnak vagy ha ilyen érdekekkel ellentétben nem állanak, alig lehet kétséges, hogy a változás iránya erre mutat.

Hasonló a helyzet más jogterületeken is. Néhány évtizeddel ezelőtt keletkezett és az individualista felfogást tükröző törvénykönyveink gyakran már csak elmeszesedett keretként állnak fenn s legfeljebb arra jók, hogy a régmúlt idők illúzióját keltsék, — tartalmuk, jellegük azonban a bennük vagy körülük történt változásokkal egyre inkább megváltozik. A büntetőjog által védendő javaknak az a rendszere például, amelyet Csemegi a büntetőtörvénykönyvben anakidején olyan modern elvek szerint megalkotott, gyökeresen megváltozott s úgy látszik, immár nem csak a rendkívüli időknek tudható be, hogy a hierarchikus sorban a közösség érdekeit biztosító államvédelmi vagy a gazdasági rendet védő büntetőszabályok előtérbe kerültek, ahogyan számos olyan új büntetőjogi rendelkezést is találhatni, amely valójában nem az egyént, hanem az emberek bizonyos csoportját vagy pedig az egyént, mint a közösség tagját védi. Emellett közismert tény, hogy a bíróságok a mereven megszabott kereteken belül szintén az említett szempont gyakorlati érvényesítésére törekednek és az egyes cselekmények súlya tekintetében új sorrendet igyekeznek megállapítani.

(Folyt. köv.)

Dr. Szabó Imre

A jogképeség problémája az orosz magánjogban

1. A jogképeségnek a pandektajogban¹ kialakult fogalma azt az *absztrakt* jogi lehetőséget jelenti, amelynek alapján valaki — ember vagy a jog által alkotott szervezet — alanyi magánjogok és kötelezettségek alanya lehet. Ezt a lehetőséget — különösen mióta a jogképeséget elvileg kizáró személyállapotok (capitis deminutio, polgári halál) a kereszténység, majd a liberalizmus hatása alatt megszűntek,² — csak a főleg családjogi gyökerű magánjogi hatalom és a jogi személyek jogképeségének elvi alapon rendszerint nem nyugvó korlátozásai érintették. Ebben a jogi helyzetben az értelmi és akaraterejének teljében lévő ember, valamint a jogi személy jogképesége elvileg korlátlan és érinthetetlen.

De ugyanilyen korlátlan és érinthetetlen az egyéni hatalomkörnek az a területe is, ahová az absztrakt lehetőség alapján *konkrét*e megszerzett jogok gyakorlása esik. Nullus videtur dolo facere,

qui iure suo utitur¹ — vallja a római és a pandektajog s biztosítja ezzel az egyéni kompetenciának a római jogra oly jellemző sérthetetlenségét.²

Ez a helyzet a XIX. század dereka óta fokozatosan megváltozik. A magánjog elmélete és gyakorlata elsőnek a joggyakorlás korlátlanságának elvét kezdte ki. Felbukkan a *joggal való visszaélés* fogalma s ma már alig van fejtett magánjogi rendszer, amely a »jól megszerzett« alanyi magánjogok gyakorlásának elvi határt ne szabna. A jogok megszerzésének lehetősége — az *absztrakt jogképeség* — a jogrendszerek legtöbbjében elvileg ma is korlátlan, a jogok gyakorlásának lehetősége azonban — nevezzük ezt a továbbiakban *konkrét jogképeségnek* — a joggal való visszaélés ilyen vagy olyan alakban szövegezett elvi tilalma alá esik.

2. Ezek a gondolatok foglalkoztatják a nyugati jogfejlődés eredményein nevelkedett jogászt, amikor az orosz polgári törvénykönyv³ 1. és 4. §-ait tanulmányozza.

¹ fr. 55. D. 50, 17.

² Kelemen László egyik tanulmányában (A joggal való visszaélés. Jog. II. évf. 225. l.) azt állítja, hogy a chicane tilalma már a római jogban is általános szabályként szerepelt, a magam részéről mégis azt hiszem, hogy legfeljebb egyes, különös tényállásokra vonatkozó szabályokról lehetett szó.

³ Az 1922. évi október hó 31. napján kihirdetett és az 1923. évi január hó 1. napján életbelépett kódex. A többi szovjetkormányzatok törvénykönyvei ezzel lényegben megegyeznek. V. ö. Szász István: A Szovjetunió magánjogának alapelvei. Kolozsvár, 1945. 34. l.

¹ V. ö. Staudingers Kommentar z. B. G. B. 10. kiad. I. köt. 51. l.

² V. ö. Hedemann Fortschritte des Zivilrechts im XIX. Jahrhundert. I. köt. 3—70. l.

Az olvasók figyelmébe ajánljuk!!

Budapest, Rákóczi-út **ötven** alatti zongoratermet, hol feltűnő olcsón részletre is vásárolhatunk elsőrendű márkás zongorákat és pianínókat.

Az 1. § szerint »a polgári jogok a törvény védelmét élvezik azoknak az eseteknek kivételével, amelyekben társadalmi és gazdasági rendeltetésükkel ellentétben gyakorolják őket«. A 4. § első bekezdése értelmében pedig »az ország termelő erőinek fejlesztése érdekében az orosz szocialista szovjet-köztársaság elismeri mindazoknak a polgároknak a magánjogi jogképességét (a képességet arra, hogy magánjogi jogaik és kötelezettségeik lehessenek), akik bírói ítélet által jogaikban korlátozva nincsenek«.¹

Ez a két törvényhely — legalább is szó szerinti értelemben — nem látszik forradalmi jelentőségűnek. Az absztrakt jogképességet szabályozó 4. § csupán a jogképesség elvi elismerésének indokát juttatja kifejezésre anélkül, hogy a jogszerzés lehetőségét feltételhez kötné, az 1. § pedig nem egyéb, mint a korszerű magánjogi törvénykönyvekben általában szereplő *chicane-tilalom*, amelyben egyfelől a tilalom lényegét kitevő generális klauzula szokatlan általánossága, másfelől pedig az a feltűnő, hogy a joggyakorlás lehetőségének elvi határát nem etikai, hanem közgazdasági, tehát anyagi vonatkozású cél szabja meg. Nyilvánvaló emellett a két törvényhely szoros összefüggése. Kétségtelen, hogy a szovjet törvényhozó szerint az alanyi magánjog »társadalmi és gazdasági rendeltetése« nem más, mint »az ország termelő erőinek fejlesztése«, az absztrakt jogképesség elismerésének elvi indoka tehát egybeesik a konkrét jogképesség elvi korlátjával.

3. Ez a nyelvtani és logikai értelmezés útján elérhető eredmény azonban megközelítőleg sem szemlélteti azt a jelentőséget, amelyet az orosz irodalomban és gyakorlatban² az orosz polgári törvénykönyv szóbanforgó két rendelkezésének tulajdonítanak.

Kelmann szerint³ a 4. §-ban az az álláspont jut kifejezésre, hogy a jogképesség az embernek nem veleszületett tulajdonsága, hanem a jogalkotó állam adománya, mintegy donatio sub modo, amelyet az állam csak célszerű, produktív tevékenység céljára engedélyez. Az ország termelő erőinek fejlesztése tehát nem csupán indoka a jogképesség elismerésének, de egyben a jogszerzés feltétele s a joggyakorlás és jogvédelem határa is. Osztozik ebben a felfogásban a szovjet jogirodalom nagyobb része. Így különösen Hoichbarg, az orosz ptk. egyik vezető kodifikátora, Malitzki, az ukrán ptk. kommentárjának szerzője, azonkívül

¹ Az idézetek a Patouillet-Dufour által készített franciayelvű fordítás alapján készültek. Bibliothèque de l'Institut de droit comparé de Lyon. Tome 9. Paris. 1932.

² Az irodalom és gyakorlat részletes ismertetését l. a következő tanulmányokban. Luois Thal: Die Schranken des Schutzes von Privatreechten nach §. 1. des Zivilkodex des U. d. S. S. R. Ostrecht. II. évf. 402–412. I. Rabinowitsch: Die Anwendung und Auslegung des sowjetrussischen Zivilgesetzbuchs. Zeitschr. f. d. vergl. Rechtswiss. 1926. évf. 30–46. I. Schöndorf: Neuerungen des Zivilgesetzbuchs Sowjetrusslands und ihre Anwendung in der Rechtsprechung. Zeitschrift f. aul. u. intern. Privatr. 1928. évf. 69–107. I.

³ Ostrecht I. köt. 4. füz.

Kurszki, Alexandrowszky, Askinasi és Stucska orosz jogi írók.

Messze túlmegy az orosz irodalom a szó szerinti szövegen az 1. § értelmének és jelentőségének megállapításában is. E felfogás szerint az 1. §-ban foglalt jogszabállyal lép be a marxizmus a törvényhozás területére. Míg ugyanis a polgári államok jogrendszerei a joggal való visszaélést mindig pozitív magatartásban, cselekvésben, a joggyakorlásában látják s következményét legfeljebb az eseti jogvédelem megtagadásában jelölik meg, addig az 1. § tényálladéka-hoz elegendő a joggyakorlás elmulasztása is, legyen az a jogosult egyéni szemszögéből akár vétkes, akár vétlen, következménye pedig nemcsak az eseti jogvédelem megtagadásáig, hanem teljes jogfosztásig terjedhet.

Az 1. § jelentőségének megállapításában az orosz írók nagyobb része élesen szabadjogi felfogást vall. Szerintük az 1. § jelentősége a jogalkalmazás területén éppen abban áll, hogy függetleníti a bírót az absztrakt jogszabály merev kötelekeitől s lehetővé teszi számára az összeütköző érdekek szabad mérlegelését. E mérlegelés során pedig egyedül a szembenálló érdekek társadalmi és gazdasági súlya lehet a döntő. A bírónak azt kell eldöntenie, melyik érdek társadalmi célja fontosabb s ehhez képest melyik fél szenvedjen inkább: a hitelező a kereset elutasításával vagy az adós a marasztalással.

Voltaképpen tehát — az orosz írók többségének álláspontja szerint — az orosz magánjog egyetlen generális szabályba foglalható össze, abba, amely a bírót a magán-érdekösszeütközéseknek a közösség szempontjából legmegfelelőbb eldöntésére hatalmazza fel. A többi magánjogi szabályok csupán ennek az alapelvnek részletesebb meghatározását tartalmazzák, anélkül azonban, hogy a bírót a jogalkalmazás szabadságában korlátoznák.

Ennek az álláspontnak a jogelméleti alapjait az orosz írók az alanyi jog lényegének abban a felfogásában keresik, amelyet — az utolsó száz év magánjogának fejlődését szemlélve — Léon Duguit francia jogtudós fejtett ki.¹ Ez a felfogás abból indul ki, hogy a társadalom belső szerkezeti törvényszerűsége szerint a társadalomban minden egyénnek bizonyos funkciót kell betöltenie. Ez voltaképpen az egyetlen jogszabály, amely kivétel nélkül mindenkire vonatkozik. A szociális funkció betöltése érdekében tarthat igényt az ember az ehhez szükséges eszközökre, ezeknek felhasználásában azonban a szociális funkció betöltésének kötelessége az irányadó. Ameddig az ember cselekményei a szociális funkció betöltésére alkalmasak, a törvény védelmét élvezik. Ha viszont a szociális funkció betöltésének célját nem vagy rosszul szolgálják, a kormányhatalom beavatkozása indokolt.² Duguit szerint a korszerű jogrendszerekből egyre inkább eltűnőben van az alanyi jognak az a »metafizikai« jellegű fogalma, amely az alanyi jog lényegét abban látja, hogy az egyik

¹ Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon. 2e édit. Paris. 1920.

² Duguit Id. m. 19–21. I.

ember akarata bizonyos vonatkozásban alárendelődik egy másik ember akaratának.¹ Ehelyett az a »realista« felfogás fejlődik ki, hogy az eddig alanyi jogként felfogott egyéni cselekvési lehetőség nem egyéb, mint az egyén társadalmi helyzetéből adódó s az egyént a társadalommal szemben terhelő kötelesség teljesítése.²

Összefoglalásul a jogképességre vonatkozó most ismertett álláspont jellemző vonásaiként a következőket állapíthatjuk meg: 1. erős *jogpozitivizmus*, amely szerint az ember jogalanyisága nem az ember lényegéből folyik, hanem az állam által feltételelesen engedélyezett adománykép keletkezik; 2. *szabadjogi felfogás*, amely a bírót a társadalom materiális érdekeinek védelmében csaknem korlátlan mérlegelésre hatalmazza fel; 3. *az alanyi jog kollektivistá felfogása*, amely az e néven ismert jelenség lényegének az egyénre rótt társadalmi kötelesség teljesítését tartja.

4. Vannak természetesen az orosz irodalomban olyan álláspontok is, amelyek a hagyományos jogszemlélethez közelebb állnak. Igen élesen bírálja a többségi felfogást Louis *Thal* moszkvai professzor s kijelenti, hogy az 1. és 4. § nem tartalmaz olyan újítást, amely más államok jogában is elő ne fordulna. Szerinte a többségi nézet messze túlmegy a törvény rendelkezésén, amely voltaképpen csak azt a más jogokban is bennrejlő tételt juttatja kifejezésre, hogy minden jogi hatalmat végső fokon a közösség érdekében kell gyakorolni. A törvény szó szerinti értelmezését kívánja s rámutat arra, hogy a többségi álláspont elviselhetetlen jogbizonytalanságot teremtené.³ Ezt az utóbbi aggályt hangoztatja Boris *Nolde* leningrádi professzor is egy franciányelvű előadásában,⁴ *Sliwiczky*⁵ és *Pergament*⁶ pedig annak a nézetüknek adnak kifejezést, hogy az 1. §-ban *chicane* tilalmat és pedig a B. G. B. 226. §-ának, illetőleg a svájci ptk. 2. §-ának erősebb változatát kell látni.

¹ Duguit id. m. 12. 1.

² Duguit id. m. 19. 1.

³ Thal id. m. 406, 409—411. 1.

⁴ Le code civil de la République des Sovjets. Bulletin de la société de législation comparé. 1923. évf. 230. 1.

⁵ Rabinowitsch id. m. 35. 1.

⁶ Zeitschrift f. Ostrecht 1927. évf. 872. 1.

Kérjük T. Előfizetőinket, hogy a postai befizető lap szelvényén szíveskedjenek pontosan megírni, hogy a beküldött összegnek mi a rendeltetése (pl.: előfizetési díj december hóra, vagy: különlenyomat díja, vagy: a március 15-i lappéldány ára, stb.)

5. Az orosz bírói gyakorlat szemmel láthatólag a két álláspont között ingadozik. A 20-as évek első felének bírói gyakorlatában a többségi felfogás tükröződik.¹ A határozatokat az alanyi jognak fentebb ismertett kötelességgént való felfogása s a perben szembenálló érdekeknek a közösség szempontjából vezetett szabad mérlegelése jellemzi. Megtagadják pl. a jogvédelmet olyan szerződéstől, amely közérdekű színmű kizárólagos előadási jogát biztosítja egy színház részére; felbontják a bérleti szerződést, mert a bérlő a bérelt helyiséget az állami gazdasági terv változása miatt kénytelen használatlanul hagyni stb. A 20-as évek második felétől kezdve azután egyre gyakrabban jelentkezik a kisebbségi felfogás, amely a gyakorlat irányelveinek megszilárdítására s ezáltal a jogbiztonság fokozására törekszik.² A vezetőszeretet ebben a törekvésben az orosz és az ukrán legfelsőbb bíróságok viszik. Az orosz legfelsőbb bíróság 1927-ben körlevelet intéz az alsóbíróságokhoz s ebben annak az álláspontjának ad kifejezést, hogy az 1. §-ba ütköző joggyakorlás megállapításánál nem elegendő csak arra hivatkozni, hogy a kérdéses eljárás az 1. § tilalmát sérti, hanem minden esetben ki kell fejteni azt is, hogy miben áll a tilalom megsértése.³ Az ukrán legfelsőbb bíróság pedig az 1927. évi április hó 8. napján tartott ülésében álláspontját a következő öt tételben foglalta össze: 1. Az 1. és 4. § alapján csak olyan dolgok tulajdonát lehet elvonni, amelyek a termelőeszközök közé tartoznak. 2. A jog megvonásának előfeltétele a jognak társadalmi és gazdasági rendeltetésével ellenkező gyakorlása. 3. A jog megvonása csak kártalanítás mellett történhetik. 4. A jog teljes megszüntetése helyett kényszerbérlet is engedélyezhető. 5. Ezek az ügyek nem közigazgatási, hanem bírói útra tartoznak.⁴ Az ukrán legfelsőbb bíróság 1927. évi gyakorlatában egyébként is erős hangsúlyt kap az az elv, hogy az 1. § alapján jogok védelmét magánosok érdekében megtagadni nem lehet s hogy ehhez képest a jogok korlátozása vagy megszüntetése iránt keresetet csak a közszervezetek vagy az államügyészség indíthatnak.⁵

6. A probléma, amelyet az orosz polgári törvénykönyv most tárgyalt két §-a s a körülöttük folyó elméleti és gyakorlati vita tükröz, az egyén és a közösség viszonyának problémája a magánjogban. Voltak korok, amelyeknek magánjoga ezt a kérdést nyugvóponttra juttatta.⁶ A klasszikus római jog az egyéni és közösségi tevékenység területének éles elhatárolásával, az érett középkor magánjoga az egyéni és közösségi tevékenység szoros összefonásával, végül a Code Napoléon és a XIX. század magánjoga a közösségi ellenőrzéstől csaknem mentesített magánélet jogának kinyilatkoztatásával. A modern magánjog fejlődése ebből

¹ V. ö. Schöndorf id. m. 76—79. 1.

² V. ö. Schöndorf id. m. 79—80. 1.

³ Schöndorf id. m. 80. 1.

⁴ Schöndorf id. m. 79. 1.

⁵ Schöndorf id. m. 80. 1.

⁶ Otto Gierke: Die soziale Aufgabe des Privatrechts. Berlin, 1889. 5—10. 1.

az utóbbi állapotból indult ki s az addig nyugvó kérdést ismét vitatottá tette. A kógens szabályok számának növekedésével a magánautonómia területe egyre szűkül s ma már az is kérdéses, szükség van-e egyáltalán olyan jog- és tevékenységi körre, amelyben az egyén közösségi ellenőrzéstől elvileg függetlenül cselekedhet. Erre a kérdésre ad lényegében tagadó választ az orosz polgári törvénykönyv. A megoldás a materialista gondolkodás és a kollektivisták társadalomszemlélet jellegzetes terméke. A mögötte álló gondolatok, különösen a közösség

joga a magántevékenység ellenőrzésére, elméleti vagy — kivételesen — gyakorlati állásfoglalások alakjában itt-ott már a többi államok magánjogában is felbukkantak és érvényesülésre törnek. A magánautonómia problémájának modern megoldása s ezzel együtt a magánjog területén az egyén és közösség viszonyának új meghatározása ezekből az egyelőre még elszórtan jelentkező, de egyre határozottabb adalékokból fog kialakulni.

Dr. Világhy Miklós

A törvény és kihirdetése*

A tanulmány abból az eléggé nem hangsúlyozható tételből, indul ki, hogy a jogbiztonságnak mindig alapvetően fontos előfeltétele volt és marad a jogszabályok kifejezésbeli szabotossága. E sorok írója is mintegy másfél évtized óta küzd jogszabályaink terminológiájának szabotosságáért. Ez a meddő küzdelem, sajnos, azt sem tudta elérni, hogy az utóbbi évek jogszabályáradatával szükségképpen együttjáró pongyolaság ne öltön túlzott mértéket.

A tanulmányban kifejtett és címében is viszatükröződő példa azonban nem annyira ennek a célnak áll a szolgálatában, mint inkább egy olyan nagyfontosságú közjogi kérdés tisztázására nyújt alkalmat, melyet a szakirodalom még korántsem tekint eldöntöttnek. A törvény kihirdetésével kapcsolatos ellentmondások a közjogi terminológiában ugyanis inkább erre az utóbbi tényre vezethetők vissza, mintsem a törvényeink megszövegezésénél sajnálatos módon elharapódzó pongyolaságra.

Tegyük fel tehát újból a kérdést: *mi az, amit a népképviselőti szerv törvényként való kihirdetés végett az államfő elé terjeszt? Törvény-e, vagy sem?*

I. Az állami akarat megnyilvánulásának legfontosabb mozzanata a jogalkotás. Az állam jogalkotó tevékenységének eredménye a jogszabály, mégpedig a jogalkotásra szervezett államhatalmi tényezők jogalkotó tevékenységének eredményeként: az írott jogszabály. A legmagasabbrendű írott jogszabálynak: a törvénynek alkotására a törvényhozás szerve jogosult. Törvény mindaz, amit az állami legfőbb akarat kinyilvánítására az illető ország alkotmánya szerint jogosult szerv ilyen akaratképpen kijelentett.

A végrehajtó hatalmat gyakorló szervek feladata a törvényhozás szerve által rájuk ruházott, illetve hárított jogalkotó tevékenység ellátása mellett elsősorban a jogalkalmazás vagy más szóval: a jogszabályok végrehajtása.

Az állam jogalkotó és jogalkalmazó tevékenysége között önálló helyet foglal el a végrehajtó hatalom főszervei által kifejtett kormányzati tevé-

kenység, amely általános előfeltételeit teremti meg annak, hogy a jogszabályok egyáltalán megalkothatók és alkalmazhatók legyenek. Ez a szoros értelemben vett kormányzati tevékenység tehát mintegy folytatása a jogalkotásnak. Mégpedig nemcsak tágabb értelemben: mert a jogszabályok keretein belül a további irányítás, a helyes jogalkalmazás személyi és tárgyi előfeltételeinek a megteremtése, gyakorlati megvalósításának ellenőrzése és kikényszerítése a kormányzat feladata, hanem szűkebb értelemben is: a jogszabályok megalkotásának és alkalmazásának lehetővé tételével.

A legmagasabbrendű jogalkotásra: a törvényhozásra vonatkoztatott kormányzati tevékenység a törvényhozási kormányzat. Előkészítője ez a törvényhozás útján történő jogszabályalkotásnak, kezdeményezője, irányítója és befejezője a törvényhozó szerv működésének (annak összehívása, elnapolása és feloszlata révén), de biztosítója a törvény kötelező erejének és végrehajthatóságának is. Ez az utóbbi kormányzati tevékenység a törvény kihirdetése.

II. A királyi szentesítési jog hiányában a törvényalkotás folyamata befejezést nyer már a törvényjavaslatnak a törvényhozó testület által történt elfogadásával. Kötelező ereje azonban csak az olyan jogszabálynak lehet, melyről tudomással bírhatnak az általa kötelezettek. Ez a jogi hatályú közhírítés a törvény kihirdetése. Amíg a törvény nincsen kihirdetve, addig a benne foglalt jogi szabályozás a külvilág részére mintegy nemlétezőnek tekintendő, kötelező ereje nincsen. *Lex non promulgata non obligat.*

Jóllehet a törvények kihirdetése már nem törvényhozói, hanem kormányzati cselekmény, melyhez nincsen szükség a törvényhozó szerv közreműködésére, kifelé a törvény csak a kihirdetéssel jelenik meg, csak a kihirdetéssel válik érzékelhetővé, s ezzel betarthatóvá. Minthogy pedig a kihirdetés szabályszerűségét mindenki ellenőrizheti, a törvényalkotás folyamatának egyes mozzanatainál azonban már nem vihető keresztül az ilyen ellenőrzés, a törvények érvényességének egyedüli ismertetőjele, hogy szabályszerűen ki legyenek hirdetve. A rendesen kihirdetett tör-

* Észrevételek dr. Molnár Kálmán a J. K. 21. számában megjelent tanulmányára

vények érvényét még a bíró sem vonhatja kétségbe (1869: IV. t. c. 19. §).

A teljes szabatosság kedvéért különbséget kell tennünk a szó technikai értelmében vett közzététel és a promulgáció között. Ez az utóbbi annak bizonyítása, hogy az állam törvényhozó szerve hozta létre a törvényt, mégpedig alkotmányos módon. Régi közjogi irodalmunk általában csak a szentesítés és a kihirdetés között tesz különbséget, a promulgációt a közzétételben megnyilvánuló kihirdetés szükségképpen előfeltételeként tekinti. A szentesítés és a promulgáció ténye egymásba olvadt, mert csak az utóbbi által nyertünk tudomást a szentesítés megtörténtéről. (Igy Errera is a belga alkotmányra vonatkoztatva). Amíg azonban a szentesítés törvényhozói, addig a promulgáció már csak kormányzati cselekmény. Gyakorolhatja a törvényhozás egyik tényezője is, amint az a szentesítéssel együtt történt, de gyakorolható a törvényhozás szervének közreműködése nélkül is, amint az a köztársasági alkotmányok szerint történik és az 1920 óta fennállott ideiglenes államjogi berendezésünkben történt.

III. Válaszunk tehát a bevezetésben feltett kérdésre ellentétes *Molnár Kálmán* válaszával: a népképviselői szerv már kész törvényt terjeszt kihirdetés, vagy szabatosabban: a kihirdetés elrendelése (promulgáció) végett az államfő elé.

a) A *logikai* szempontokkal nem ellentétes ez a véleményünk. A törvényhozói akarat éppúgy kifejezésre jut már a még ki nem hirdetett törvényben, mint ahogyan a parancs kibocsátása is megelőzheti annak az engedelmességre kötelezetek tudomására hozatalát. *Molnár Kálmán* is nyomatékosan kiemeli, hogy a nemzetgyűlés tevékenysége nem merül ki a törvény szövegének szüverén megállapításában, hanem a nemzetgyűlés belső elhatározása a törvényakaratot is magába öleli, vagyis azt az elhatározást, hogy a megszövegezett nemzetgyűlési akarat törvényként érvényesüljön. A törvény kihirdetése nem alkotóeleme a törvényakarat keletkezésének, hanem csak gyakorlati megvalósulásának, azaz a törvény érvényesülésének egyik előfeltétele.

b) Nem áll ellentétben ez a *formáljogi* szempontokkal sem. A kihirdetés nem a törvény létrejöttének, hanem csak kötelező erejének mellőzhetetlen alaki kelléke. Az idézett római jogi szabály sem azt állapítja meg, hogy *lex non promulgata non existit*, hanem csak hogy *non obligat*. Ezt a ki nem hirdetett államakaratot is *lex*-nek, törvénynek nevezi. A törvény érvényesüléséhez, vagyis gyakorlati megvalósulásához még a kihirdetés sem elegendő, szükség van arra is, hogy a törvény hatálybalépjen. A kihirdetéssel nyert kötelező ereje csak alaki (virtuális) hatályt állapít meg, anyagi (materiális) hatályát csak életbelépésével nyeri el. A törvény élete tehát csak ezzel kezdődik, a kihirdetés ehhez éppoly kevésbé elegendő, mint a törvényhozó testület szövegmegállapítása és az általa kifejezésre juttatott törvényakarat.

c) Az ellenkező felfogás helyességéről nem győző meg bennünket az az érvelés sem, hogy *érdemileg* sincsen törvény az államfői kihirdetés előtt, mert a kihirdetés végett az államfő elé terjesztett nemzetgyűlési határozat még nem öltött végleges alakot, s nem is feltétlenül válik törvénnyé. Az államfő ugyan visszaküldheti a törvényt újabb megfontolás végett a nemzetgyűlésnek, amely utóbbi ennek eredményeként módosíthatja vagy egészen el is ejtheti azt, ebből azonban nem következik, hogy az eredetileg elfogadott szöveg még nem lett volna végleg kialakult törvény. A szuszpenzív vétőjog gyakorlása csak a már törvény alakjában kifejezésre jutott törvényhozói akarat érvényesülését függesztheti fel. Ameddig nyitva áll a határidő a vétőjog gyakorlására, addig akadályba ütközik a törvény kihirdetése, a törvény létrejöttéhez azonban nincs szükség az államfőnek sem kifejezett, sem hallgatólagos hozzájárulására. Kihirdetési kötelességének megszegésével nem a törvény létrejöttét akadályozza meg az utóbbi, hanem csak érvényesülésének a lehetőségét. Ezt pedig kötelességsértő módon megakadályozhatja a kormány is, ha nem tesz eleget az 1881: LXVI. t. c. rendelkezésének és nem iktatja be a törvényt az Országos Törvénytárba, vagy ha nem állapítja meg a már beiktatott törvény életbelépésének időpontját, akkor, ha a törvény ezt rábízta.

Sem logikai, sem formáljogi, sem gyakorlati szempontok nem szólnak tehát amellett, hogy a törvényeknek úgyszólván egyöntetű szóhasználatával szemben ne tekintsük még törvénynek a törvényhozó testületben kialakult belső akarat-elhatározást, kizárólag csak azért, mert az ebben a vonatkozásban — *Molnár Kálmán* szavaival — merőben expeditív funkcióra utalt államfő van kötelezve annak kifelé irányítására.

Dr. Bölöny József

Balesetkártérítés

A Kúria 13. számú polgári jogegységi döntvényének meghozásáig — amint a döntvény indokolásából is kitűnik — a bírói gyakorlat nem volt egységes abban a kérdésben, hogy a megbízó a megbízottja által harmadik személynek megbízása körében vétkesen okozott kárért mennyiben felel; nevezetesen csak abban az esetben felel-e, ha őt magát is vétkekesség terheli — mert a kirendelt megválasztásánál vagy a megbízás adásánál nem járt el a kellő gondossággal vagy a balesettel okozati összefüggésben álló egyéb mulasztást követett el —, vagy pedig saját vétkeségére tekintet nélkül is felel megbízottjáért. A jogegységi döntvény értelmében a megbízó saját vétkekessége nélkül kirendeltjéért nem felel.

A döntvény előtt a megbízót marasztaló bírói ítéletek azt az álláspontot foglalták el, hogy aki valamely eszközt vagy közeget vesz igénybe, az ennek nemcsak az előnyét élvezze, hanem a hátrányos következményeit is viselje; az alkalma-

zott a munkaadó képviselője lévén, a helyzet a harmadik személlyel szemben ugyanaz, mintha a károsító tény maga a munkaadó követte volna el.

A megbízót mentesítő bírói gyakorlat alapgondolata pedig az, hogy a megbízás csak károkozás nélküli eljárásra szól, a vétkes károkozás tehát a megbízás körén kívül esik s azért a megbízó csak abban az esetben marasztalható, ha őt is vétkesség terheli.

A 13. számú J. D. azonban a második bekezdésében hozzá teszi, hogy az első bekezdésében foglalt szabály nem érinti azokat a külön eseteket, amelyeknél a tárgyi felelősséget külön törvény vagy külön bírói gyakorlat állapítja meg, amely bekezdés helyett az ezt a jogegységi döntvényt hatályon kívül helyező 84. számú teljesülési határozat akként rendelkezik, hogy a megbízó felelősségét vétkességéhez kötő szabály nem vonatkozik azokra az esetekre, amelyekre valamely külön törvény és amelyekre valamely foglalkozás veszélyessége, illetve terjedelme vagy természete alapján a bíró a vétkesség nélkül való felelősséget megállapítja.

A teljesülési határozat tehát fenntartja a vétlen megbízónak kártérítési felelősségét kirendeltjéért nemcsak abban az esetben, amikor a megbízás veszélyes üzem körében történik, hanem akkor is, amikor vétkessége nélküli felelősségének megállapítását üzemének terjedelme vagy természete indokolja, amikor az üzem anyagi helyzeténél fogva könnyebben viseli el a veszély káros eshetőségeit, a bekövetkező kárt üzemi költségként veheti számításba s átháríthatja. A határozat indokolása szerint a mai forgalmi élet jogos érdekeit a vétkesség elvének minden egyes esetben való rideg alkalmazása nem képes kielégíteni, miért is módot kell adni a bírónak annak gondos mérlegelésére, hogy a fennforgó körülmények (esetleg egymagában az érdekeit felek vagyoni viszonyai) nem teszik-e indokoltá a megbízó kártérítési köteletségének megállapítását saját vétlensége dacára.

A mostani bírói gyakorlat szerint, ha a megbízó nem veszélyes üzemből maga helyett megbízottat állít és veszélyes üzemművel történt összeütközés folytán kára támad, a megbízó saját vétlensége esetén teljes kárának megtérítését követelheti a veszélyes üzem folytatójától akkor is, ha a kár felmerülésében a megbízott is hibás, ha csak a balesetet nem kizárólag a megbízott okozta. E bírói gyakorlat szerint a megbízó s a veszélyes üzem folytatója közötti jogviszonyban a megbízott harmadik személy, harmadik személynek pedig csak elháríthatatlan cselekménye mentesíti a veszélyes üzem folytatóját a kártérítés alól.

A tárgyi felelősség alól mentesít a sérült hibája, harmadik személynek elháríthatatlan cselekménye és az elháríthatatlan esemény.

Az 1917. évben hozott 545. számú elvi határozat még azt tartalmazta, hogy a sérült hibája csak akkor mentesíti a veszélyes üzem fenntartóját a tárgyi felelősség alól, ha a baleset kizárólag a sérült hibájából következett be, ellenben az 1934. évben hozott 70. számú jogegységi

döntvény már akként rendelkezik, hogy abban az esetben, ha a sérült nem egyedül idézte elő a balesetet, hanem annak bekövetkezésére csak közrehatott, úgy a tárgyi felelősség alapján folyó per is az általános magánjogi szabályok alkalmazásával bírálendő el és a bíróság az eset körülményeinek mérlegelésével határozza meg, van-e s mennyiben van helye kártérítésnek. A sérült hibája esetén tehát kármegosztásnak van helye, noha az 1874. évi XVIII. t.-c. kármegosztást nem említ.

Harmadik személynek elháríthatatlan cselekményét illetőleg elsősorban az a kérdés, hogy a megbízó s a veszélyes üzem fenntartója közötti jogviszonyban a megbízott oly harmadik személy-e, akinek eljárása a megbízó felelősségére nem hat ki.

A megbízó felelősségére a 84. számú T. H. irányadó, ennek értelmében pedig a megbízott ily harmadik személynek nem tekinthető. Nem harmadik személy, mert a megbízó felel érte, ha megválasztásánál vagy a megbízás adásánál nem járt el kellő gondossággal.

Igaz, ezekben az esetekben a saját hibája vonhatja maga után felelősségének megállapítását, azonban felelő vétkessége nélkül is a megbízó kirendeltjéért, ha felelősségének megállapítását üzemének természete, terjedelme, vagy lényegesen kedvezőbb vagyoni viszonyai indokolják. Felelő egyedül a megbízás adása alapján s így nem állhat meg az az indoklás, hogy a megbízott oly harmadik személy, akinek eljárása a megbízóra — saját hibáján kívül — ki nem hat. E felelősség, a veszélyes üzem fenntartójának javára is fennáll, mert a 84. számú T. H. ellenkezőt nem foglal magában.

Fennáll különösen a 84. számú jogegységi döntvény esetében, vagyis oly esetben, amikor a tárgyi felelősség azért nem áll meg, mert a kárt okozó esemény nem az üzem veszélyes volta miatt következett be. Ha ily esetben a baleset bekövetkezését a kirendelt vétkes eljárása okozta, a megbízó a 84. számú T. H. értelmében — pl. üzemének terjedelmére tekintettel — nyilván vétlensége dacára a veszélyes üzem fenntartójának is kártérítéssel tartozik.

A megbízottat a megbízó rendeli ki. Kirendelésének az a jogkövetkezménye, hogy a megbízó — mentesülve saját eljárása alól — mentesül az alól is, hogy eljárása közben kártérítési kötelezettséget maga után vonó balesetet okozzon. Mentesül a megbízó a 84. számú T. H.-nak megfelelően a kirendeltje által másnak okozott kárnak a megtérítése alól is, sőt a mostani bírói gyakorlat szerint — saját vétlensége esetén — a kirendeltje által nem elháríthatatlan cselekménnyel okozott baleset folytán szenvedett kárának teljes megtérítését is követelheti a veszélyes üzem fenntartójától, ha kára nem veszélyes üzemével történt összeütközésből támad.

E bírói gyakorlat szerint tehát az, akinek anyagi viszonyai azt lehetővé teszik, megbízott állításával elháríthatja magáról a kártérítési felelősséget, sőt a maga esetleges kárigényét is biztosíthatja, míg ezzel szemben az, aki megfelelő anyagi erő hiányában helyettest nem állíthat és

teendőit maga kell végezze, viseli a kártérítési felelősséget s amennyiben a baleset bekövetkezésére az ő nem veszélyes üzeme is közrehatott, teljes kárát sem érvényesítheti a veszélyes üzem fenntartójával szemben.

A mostani bírói gyakorlat merev álláspontja helyett megfelelőbb lenne a nem veszélyes üzemet folytató megbízó által a veszélyes üzem fenntartójával szemben támasztott kárigénynek is a 70. számú jogegységi döntvény értelmében a megbízott vétkessége fokának s annak mérlegelésével való elbírálása, hogy a kárt túlnyomóan a megbízott okozta-e, avagy bekövetkezése a veszélyes üzem folytatásának következménye.

A helyettes kirendelése által másnak okozott kár megtérítése alól mentesülő megbízó se igényelhesse másról oly kárának megtérítését, amelyet neki nem a másik fél, hanem a saját maga választott s az ő teendőit végző, az ő érdekében eljáró kirendeltje okozott.

A megbízó helyettesének választásánál vagy teljes óvatossággal járt el, vagy azt elmulasztotta, de nem oly fokban, hogy felelősséget maga után vonó gondatlanság lenne terhére megállapítható.

Az első esetben feltehető, hogy ha — a nála esetleg óvatosabb — kirendelt eljárása közben baleset következett be, úgy az a megbízó személyes eljárása esetén is bekövetkezett volna. Utóbbi esetben a 70. számú jogegységi döntvény nyerne alkalmazást kárigényével szemben, méltányos tehát, hogy a döntvény a megbízott eljárása esetén is alkalmaztassék. De még indokoltabb annak alkalmazása a második esetben, amikor a megbízó a kirendelt megválasztásánál nem fejtette ki a szükséges gondosságot, mert ennek elmulasztása harmadik személy terhére nem eshetik. Igaz, ha a megbízó gondatlansága megállapítható, úgy felelőssé válik kirendeltjéért, de a gondatlanság elbírálása nagyon egyéni dolog és bizonyítása nehezebb, mint »a kellő gondosság« kifejtéséé. Vagyis: a megbízó kára vagy személyes eljárása esetén is bekövetkezett volna, vagy nem. Ha igen, úgy ebből az okból, ha pedig nem, úgy azért nem indokolt kárkövetelésének megbízott állítása szerint eltérő elbírálása, mert kára végeredményben azért merült fel, hogy kirendeltet — ha vétlenül is — de rosszul választott.

Rossz választásának őt saját személyében érő hátrányát ne más viselje, a veszélyes üzem fenntartója se.

A mostani bírói gyakorlat szerint, ha a megbízó gondatlanul járt el kirendeltjének megválasztásánál, nemcsak a saját kárát viseli, hanem az ellenfélét is, míg ha gondatlanságát a bíróság meg nem állapítja, nemcsak hogy szabadul a kártérítés alól, de amennyiben ellenfele veszélyes üzem fenntartója, teljes kártérítésben részesül.

A 84. számú T. H. második bekezdése esetén is ugyanaz a merev ellentét áll elő a mostani bírói gyakorlat mellett, amennyiben a megbízó felelős kirendeltjéért, ha üzemének természetére, vagy terjedelmére tekintettel, avagy csak az ellenfelek vagyoni viszonyainak egybevetése alapján felelőssé tevése indokolt, ily esetben tehát kártérítést nem igényelhet, sőt viseli a más kárát is, míg ha ez eseteknek valamelyike fenn nem forog, nem térít kárt, sőt kap teljes kártérítést. Az üzem terjedelme, természete, a vagyoni viszonyok elbírálása határmezsgyén mozoghat, de anélkül sem indokolt ellentétes álláspontok merev elfoglalása, megnyugtatóbb és jobban felel meg a méltányosság követelményének a 70. sz. J. D. alkalmazása.

Nem hagyható figyelmen kívül a veszélyes üzem fenntartójának érdeke sem. Neki semmi befolyása sincs abban, hogy ellenfele megbízottat állít-e, vagy saját maga jár el, azért vele szemben nem igazságos és nem méltányos az ellene támasztott kárkövetelésnek ettől függően eltérő elbírálása.

A Kúria P. I. 1035/1946. számú ítélete szerint a megbízott hibája a megbízó saját kárának viselése szempontjából az ő terhére esik. A Kúria ugyan ezt az ítéletet nem veszélyes üzem körében bekövetkezett balesettel kapcsolatos kártérítési perben hozta, azonban a megbízó és megbízott közötti jogviszony a veszélyes üzem körébe eső balesetnél is ugyanaz és annak eltérő elbírálását az 1874. évi XVIII. t.-c. vagy más jogszabály — a veszélyes üzemek fenntartóinak felelősségére vonatkozó döntvények sem — elő nem írják és indokoltta nem teszik.

Dr. Görgényi Oszkár

Részvénytársasági mérlegjogunk időszerű kérdései

A szövetkezeti törvényjavaslat mérlegjogi intézkedései (V. fejezet 89—95. §-ai) és a küszöbön álló aranymérlegrendelet szükségképen ismét ráterelik a figyelmet részvénytársasági mérlegjogunk elmaradottságára és megoldandó problémáira. A szövetkezeti intézmény előretörése és fejlődésének új perspektívái mellett is kétségtelen, hogy a nem kommunista államokban a nagy tőkeegyesülések és gazdasági vállalkozások érvényesülési formája a részvénytársaság marad. A

részvénytársasági intézménynek az egész gazdasági életet átfogó jelentőségénél és az abban érdekelt — a részvényesek, a hitelezők, a jövőndő részvényesek, a jövőndő hitelezők, a munkavállalók és nem utolsósorban az állam — széles körénél fogva a részvénytársaságok vagyoni és jövedelemelszámolása nem tekinthető e vállalkozások egyszerű belügyének, hanem annak minden irányban megnyugtató szabályozását közérdekből kell biztosítani. Minél jobban áthatja

ez a felismerés a jogrendet, annál inkább kiszélesedik a tételes mérlegjog és bővül újabb és újabb, túlnyomórészt a szokásjog ingoványos talajából kiemelt szabályokkal. A gazdasági élet fejlődése állandóan új és mindinkább bonyolult vállalati formákat termel ki — gondoljunk csak a konszernekre és a trösztökre — és ezek a vagy- és jövedelemelszámolás terén is a problémák egész sorát vetik felszínre, ameyekkel a törvényhozásoknak foglalkozniok kell. Hogy csak egy példát említsek, az 1929. évi angol Companies Act új mérlegjogi rendelkezései túlnyomórészt a holding és konszern vállalatok zárszámadásainak kérdéseit tárgyalják. Egy másik oka a tételes mérlegjogi szabályozás kiterjesztésének abban található, hogy az országban vagy a kontinenseken időnként végigviharzó gazdasági válságok a részvénytársasági intézménynek mindig újabb és újabb sebezhető pontjait tárják fel és a biztonsági intézkedések megerősítését teszik szükségessé. A mérlegjogi reformokat rendszerint a nagy gazdasági válságok érelik meg és a reformok a leszűrt tanulságokat tükrözik vissza.

Egyedül a magyar törvényhozásnak nem jutott ideje arra, hogy több mint hetven esztendő, a gyakorlatban jórészt elavult, hasznavehetetlen részvénytársasági mérlegjogunk megreformálásáról gondoskodjék. A mérlegjog szabályozása csak egy része egész részvényjogunk ugyan-csak évtizedek óta megoldásra váró reformjának. De ha ez utóbbi késik, az előbbi — halaszt-hatatlan természeténél fogva — novelláris úton is meg kell valósítani. Németországban az 1896. évben hozott és a mi Kereskedelmi Törvényünk mintájául szolgált Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch megalkotása óta az egész részvényjogot kétizben (az 1897. és 1937. években) szabályozták újból, a részvénytársasági mérlegjogot azonban még ezenfelül kétizben, az 1884. és 1931. évi novellákkal külön is megreformálták. A mérlegjog szabályozása tehát elválasztható az egész részvényjog reformjától és külön is megoldható, legalább is a legszükségesebb mértékben. Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a részvényjog egyéb kérdéseinek, mindenekelőtt a társasági szervek hatáskörének és feladatainak szabályozása a mérlegfelállítást is erősen érinti, ezek a kérdések pedig csak az egész részvényjog reformálásának keretében oldhatók meg.

A küszöbön álló új aranymérlegrendelet célja — akárcsak a 7000/1925. P. M. számú rendelete — a mérlegvalódiság helyreállítása. De mit érünk vele, ha a mérlegvalódiságot 1946. december 31-én helyreállítjuk, annak további fenntartását azonban nem biztosítjuk? A mérlegvalódisághoz nem elegendő a számolási érték stabilitása, annak egyéb követelményei is vannak. Ezek között első helyen áll a helyes könyvvezetésnek megfelelő értékelési elvek alkalmazása. Már pedig a mai napig is hatályban van a K. T. 199. § 1. pontjának szabálya, amely a rendes könyvvezetés világszerte elismert alapelveivel ellentétben a napi értékben való mérlegfelvételt írja elő. Vagy nézzünk más irányba. Szinte

hihetetlen, de nincs törvényes rendelkezésünk, amely megtiltaná a részvényfelpénznek, tehát a részvényesi betét fogalma alá eső szolgáltatásnak nyereségkiöntésre való felhasználását, más szóval a részvényesek zsebéből való nyereségfizetést. Németországban ezt a kérdést már az 1884. évi részvényjogi novella rendezte. Tetézi a bajt, hogy dacára a tételes jogi szabályozás hiányának, mérlegjogi szokásjogunk nem alakult ki és fejlődött olyan mértékben, amint az elvárható lett volna. Ennek több oka is van. Az egyiket abban látom, hogy cégbíróságaink nem voltak figyelemmel a K. T. 157. § 13. pontjának rendelkezésére, amely szerint a részvénytársaságok alapszabályaiban meg kell állapítani a mérleg készítésének és megvizsgálásának elveit és a társaságokat nem szorították arra, hogy alapszabályaikban a vagyontárgyak értékelésének, a leírási elveknek, a tartalékok képzésének és a nyereség felosztásának szabályait megállapítsák. Ismét Németországra vagyok kénytelen hivatkozni, ahol a mi bíróságaink gyakorlatával szemben a cégbíróságok abban az időben, amikor a törvény ezeket a kérdéseket még nem rendezte, szigorúan ügyeltek arra, hogy a társaságok alapszabályaiból a mérlegfelállítás elveinek szabályozása ne hiányozzék. A társaságokba ezáltal beidegződött a mérlegjogi kérdések szabályozása iránti kötelezettség tudata és ezzel megnyílt a lehetőség olyan gyakorlat kifejlődésére, amely végül is kitermelte a törvényhozási reformot. Egy másik ok abban rejlik, hogy nálunk a könyvvizsgálói intézmény mindössze alig másfélévtizedes multra tekint vissza és így a gazdasági élet a felelős helyről jövő szakszerű irányítást és ellenőrzést egészen a legutóbbi időig nélkülözte. De ez az irányítás és ellenőrzés is gyenge lábon áll mindaddig, amíg az az érdekelt vállalatok tetszésére van bízva és nincs kötelező erővel felruházva. A harmadik ok szakirodalmunk szégyensége. Jogászaink tollából csak nagy ritkán jelenik meg mérlegjogi problémával foglalkozó cikk, nagyobb munkáról nem is szólva. Így aztán nem csoda, hogy bírói gyakorlatunk is nélkülözi azt az irányítót, amely az eligazodáshoz szükséges.

Sokat segíthetett volna ezen az áldatlan helyzeten adójogi törvényhozásunk, ha a maga részéről felismeri a kereskedelmi mérlegjog és az adó-mérlegjog közti kooperáció szükségét. Ennek megvilágítása végett néhány szóval rá kell mutatnom a kereskedelmi mérlegjog és az adó-mérlegjog kapcsolataira. Az adó-mérleg is kereskedelmi mérleg — nem egyéb mint egyike a sokféle lehetséges vagy- és jövedelemelszámolási megoldásoknak — csak éppen a célja más, mint a rendes évi mérlegé. Mert míg utóbbinál a konzervatív óvatosságot üzletvitel elvei érvényesülnek, amelyek a vagyontárgyak aláértékelése útján a nyereség csökkentésére és tartalékok létesítésére irányulnak, addig az adó-mérleg az elért nyereséget maradéktalanul kimunkálni igyekszik és feltárja a nyereség elleplezésére vagy elvonására szolgáló kiadási és költségátalakat is. A mérlegcéloknak

ez a különbözősége azonban nem változtat azon, hogy az adómérlegnek is, mint a kereskedelmi mérleg egyik fajtájának a helyes könyvvizetés szabályain kell nyugodnia. Ebből pedig önként következik, hogy az adómérlegjog és a kereskedelmi mérlegjog értékelési elvei, ha nem is azonosak, de egymástól nem függetleníthetők és el nem választhatók. Csak a szempontok eltérők, mert míg a kereskedelmi mérlegjog az általa előírt értékelési elveknek megfelelő *legmagasabb* értéket állapítja meg, addig az adómérlegjog a vagyontárgynak azt a *legalacsonyabb* értékét határozza meg, amelynek alkalmazása esetén még nincs helye értékkülönbség címén az eredmény kiigazításának. Ott, ahol a kereskedelmi mérlegjog értékelési szabálya *kényszerítő erővel* állít fel tilalmat a magasabb értékeléssel szemben, ez a *közérdekű szabály* az adómérlegjog számára is irányadó és megszabja az adómentesen alkalmazható legalacsonyabb érték felső határát. Nyilvánvaló tehát, hogy a jogrend szerkezeti hibájára vall és annak belső ellentmondását mutatja, ha ugyanazt, amit az egyik jogszabály, a kereskedelmi mérlegjog az aktus (mérlegmegállapítás) semmiségének terhével tilt, egy másik jogszabály — az adótörvény, joghátrány szankciójával rendelné el, vagy joghátrány szankciója nélkül engedné meg. Jogállamban a jogszabályok ilyen összeütközése nem fordulhat elő. Az Egyesült Államok korporációs jövedelemadó törvénye kifejezetten előírja, hogy az adómérlegnek meg kell felelni a rendes könyvvizetés követelményeinek és pedig nemcsak formailag, hanem az anyagi mérlegjog szempontjából is. Ugyanilyen rendelkezést tartalmaz a német társulati jövedelemadó törvény is, amelynek 5. §-a megtiltja a vagyontárgyaknak az adómérlegben való túlértékelését, noha ez az adóköteles nyereséget növelné, illetve a veszteséget csökkentené. Bölcse intézkedés ez, amely végeredményben az államkincstár érdekeit szolgálja. Mert ne feledjük, hogy a zárómérleg egyben a következő év nyitómérlege is és valamely vagyontárgynak egy veszteséges év mérlegében beállított túlértékelése rendszerint arra szolgál, hogy a következő év várható nagyobb nyereségét, amely már adóalapot fog jelenteni, csökkentse. A most említett államok adójogában az is elképzelhetetlen, hogy az adóhatóság a kereskedelmi mérlegjog által helyesnek elfogadott valamely leírási elvet, például a gazdasági felhasználáson alapuló leírást, ne fogadjon el, vagy visszautasítsa olyan bizonytalan tartozás előreértékelt passzíválását, pld. perköltség — vagy adótartalékot, amelynek a mérlegben való beállítása a helyes könyvvizetés elismert szabályai szerint nem volt mellőzhető. Az adómérlegjog természetesen jóval szigorúbban bírálja el azokat a lehetőségeket, amelyeket a kereskedelmi mérlegjog a vagyontárgyak aláértékelése és tartalékok alakítása terén a nyereség csökkentése végett megenged és igyekszik azokat szűkebb térre szorítani, de mindezt csak az adómérlegjogra is irányadó helyes könyvvizetés elveinek sérelme nélkül teheti meg.

A magyar társulati adójog a fentiekben ismertetett szempontokat nem veszi figyelembe. Társulati adójogunkban csak egy helyen találkoztam a kereskedelmi mérlegjog szabályaival való egység hangsúlyozásával, a társulati adóról szóló 1942: VII. tc. miniszteri indoklásában, amely azzal kapcsolatban, hogy a törvény az árukészletekre nézve a forgalmi érték elvét veszi alapul, kiemeli, hogy ez a szabály megegyezik a K. T. 28. §-ának illetve 199. § 1. pontjának szabályaival. Vagyis a mi jogunkban a kereskedelmi és az adómérlegjog azon a ponton egységes, ahol mindkettő szöges ellentétben áll a helyes könyvvizetés alapelveivel. Az adómérlegjognak ezt kevésbé lehet megbocsájtani, mint a kereskedelmi mérlegjognak, mert az utóbbi szabályozása 1875-ben történt, társulati adótörvényünk azonban alig hat esztendő és számot tartani kíván arra, hogy modern színvonalon álló törvénynek tekintsek. Ettől az egy találkozástól eltekintve, amely elmaradhatott volna, adómérlegjogunk és kereskedelmi mérlegjogunk között mindössze annyi az összefüggés, hogy az előbbi a mérlegfelállítás helyes alapelveinek érvényesülését bizonyos korlátokon belül nem tiltja ugyan, de azt nem is rendeli el. Már pedig itt a hiba. Társulati adótörvényünk korlátlanul megengedi a vagyontárgyak túlértékelését, mert hiszen az az adóköteles nyereség növelésére, illetve a veszteség csökkentésére vezet, már pedig az államkincstárt csak ez érdekli. A magasabb és távolabbeső szempontok figyelmen kívül maradnak, sőt a mérlegben elkövetett túlértékelés és elmulasztott leírás az adójog számára tabu, amelyhez nem lehet többé hozzányúlni. Ugyanakkor a törvény nem teszi lehetővé az elhasználásnak ki nem tett befektetési vagyontárgyak rendkívüli (konjunkturális) értékesítésének leírását és a legnagyobb mértékben szűkkeblő az előre értékelt bizonytalan tartozások elismerésében. Törvényünk 15. § (1) bek. 4. pont Vh. U. 67. § 2. bek.) kifejezetten megengedi a felpénznek tartalékbahelyezés helyett költség számlára való lekönyvelését, sőt mérlegen kívül való kezelését is, amely műveletek a rendes vagyonkezelés és könyvvizetés legelemibb követelményeinek megsértését jelentik. Ezek a kiragadott példák, amelyeket folytatni lehetne, azt mutatják, hogy társulati adójogunkból hiányzik a kereskedelmi mérlegjoggal való kooperálás gondolata és adótörvényeinknek ez a beállítottsága lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy a kereskedelmi mérlegjog teteles szabályozásának hiányában nálunk nem tudott a gazdasági élet és a gazdaságtudomány fejlődésével lépést tartó mérlegjogi szokás-jog kialakulni.

Az eddigiekben vázlatosan ismertetett körülmények, úgy hiszem, eléggé indokolják részvénytársasági mérlegjogunk rendezetlen kérdéseinek sürgős megoldását. Nézetem szerint a novelláris szabályozásnak a következőket kell felölelnie:

1.) a mérlegvilágosság biztosítását, a saját és idegen tőke elkülönítését a mérlegben, ami

kizárja a hitelezők közé bújtatott tartalékok létesítését;

2.) a helyes könyvvizetés és az előrelátó üzletvitel elveinek megfelelő értékelési szabályokat, annak elrendelése mellett, hogy az értékelési elvektől való eltérést az igazgatósági jelentésben közölni és indokolni kell;

3.) kötelező veszteségtartalék létesítését, a felpénznek és egyéb betét jellegével bíró szolgáltatásoknak e tartalékba való helyezését;

4.) az eredményszámla felállításának szabályozását;

5.) a kötelező könyvvizsgálat életbeléptetését, legalább is a nagyobb saját tőkével vagy nagyobb munkáslétszámmal rendelkező társaságok számára. Enélkül a mérlegjogi rendelkezések túlnyomó része írott malaszt marad;

6.) a tartalékolás miatti megtámadási jog korlátozását.

A társulati adónak ezidőszere fennálló ideiglenes szabályozása, amely a bruttó bevétel megadóztatásán alapul, remélhetőleg rövidesen megszűnik és adójogunk visszatér a tiszta nyereség alapján való adóztatáshoz. Ezzel egyidejűleg társulati adótörvényünknek olyan irányban

való módosítását tartom szükségesnek, amely a rendes könyvvizetés és a helyes vagyonszámlálás szabályait az adójog szempontjából is kötelezővé teszi és az adómerlegjogot a lehetőség szerint összhangba hozza a kereskedelmi mérlegjoggal.

Nem kétséges, hogy a küszöbön álló békekötés után Magyarország hamarosan újból bekapcsolódik a világ gazdasági vérkeringésébe és az ország újjáépítéséhez szükséges külföldi tőkék megszerzése nem lesz többé utópia, hanem a realitások talaján fog érvényesülni. Az államvezetésnek és egész gazdasági életünknek minden tekintetben fel kell készülnie arra, hogy ezek a törekvések, amelyek eredményétől nagy mértékben függ országunk gazdasági felemelkedése, sikerre vezessenek. Ennek előfeltétele azonban nemcsak az, hogy államháztartásunkat hozzuk rendbe, hanem gazdasági életünk másik nagy pillérének, a nagy magánvállalkozásoknak háztartásaiban is sürgősen rendet kell teremtenünk. Részvénytársasági mérlegjogunk időszere reformja tehát az ország gazdasági újjáépítésének egyik legsürgősebb követelménye és így megvalósítása tovább nem várthat magára.

Dr. Horváth Béla

SZEMLE

A kunmadarasi ügyben meghozott NOT ítélettel lezárult a változataiban fölöttébb gazdag bünvádi eljárás. Bonyolult, több tényezőből összetevődő problémával állunk szemben, amely sokkal szövődétebb, mint maga az alapul fekvő tényállás.

Az illetékes kormányzati tényezők a kunmadarasi események jelentőségét kétségtelenül nyomban felismerték. Ezzel a felismeréssel egyidejűen jelentkezett és a későbbiekben érvényesült is az ellentétes politikai erők ama törekvése, hogy a Kunmadarasból származtatható politikai előnyöket a maguk számára minél teljesebben hasznosítsák. Az, hogy Kunmadaras hova-tovább igazságszolgáltatási tragikomédiává silányult, jó-részt ebben találja magyarázatát.

A felügyeleti hatóságok legteljesebb segédlete mellett és vezetőiknek kimagasló büntetőjogi tekintélyével alátámasztottan az illetékes államügyészség az ügyben statáriális eljárást kezdeményezett. Másfél nappal

az eljárás megindulása után az államügyész áttételt indítványozott, holott az indítvány megokolására felhozott körülmények nyilván már másfél nappal előbb is fennforogtak. A tárgyaláson jelen volt »szurkolók« lelkes tapsai bizonyították, hogy a rövid statáriális közjáték az államhatalomnak a könyörtelen és gátlástól mentes megtorlásra irányuló szándékát dokumentálni nem volt alkalmas. Az eljárásnak ebben a létszakában a heveny szálamom a tettesek felé irányult. Bölcs és jól átgondolt nyilatkozatok hangzottak el a félrevezetett, szellemileg és gazdaságilag egyaránt elesett tettesekről és a mögöttük meghúzódó, a pogromot hideg számítással elindító felbujtókról. Volt olyan elmélet is, amely szerint a kunmadarasi vérengzés tulajdonképpen az osztályharcnak amorfi, esetleg tudatalatti megnyilatkozása. Voltak azonban olyanok is, akik szerint a tettesek és felbujtók — állítólag — különböző politikai pártállása is közrehatott a büntetőjogi felelősség eltérő értékelésében.

A Népbíróság ötös tanácsa példás szigorral ítélte a felbujtók

és szellemi irányítók felett, a tettesekkel szemben azonban nem alkalmazta a törvény teljes szigorát. Az ítéletet a nemzetgyűlésen pártpolitikai nézőszögből bíráló tárgyává is tették és felelős kormányzati tényező a nemzetgyűlésen tett nyilatkozatában sejtetni engedte azt a meggyőződését, hogy a NOT az ügyben másként fog ítélni. A NOT megdöbbenő ítélete megfelelt a várakozásnak: a fellebbviteli bíróság felbujtó és tettes bűnösségét egyaránt elnéző és megenyhült légkörben bírálta el.

Ami a NOT ítéletének meghozatala után történt, az az előzményekhez mindenben méltó volt. A tanácskozási titok nagyobb dicsőségére hasábkot olvashattunk arról, hogy az egyes tanácsstagok pártállásukhoz képest az ügyben miként foglaltak állást és hogy az elsőfok elterő politikai aritmetikája mennyiben nyomta reá bélyegét a népbíró-sági ítéletre. Megtudtuk azt is, hogy az elsőfokú ítélet kialakításában adminisztratív tényezőnek is volt valamelyes része, bár az erre vonatkozó nyilatkozat nem tájékoztatott atekintetben, hogy ezt miféle eljárási

módozat tette lehetővé. Megtutuk, hogy van politikai párt, amely a nagy politikában a baloldalhoz, népbírósi sikon pedig a jobboldalhoz számít és nyilvános vita folyt egyes igazságügyi és NOT tényezők között a vád minősítése és az újrafelvétel lehetőségére kérdésében is.

A kunmadarasi problémát mi sajnálatosan nem látjuk olyan egyszerűnek, mint azok, akik a NOT fellebbezési jogkörének megszüntetésében, a tanácsok politikai számarányának megváltoztatásában, vagy esetleg az egész népbírósi rendszer megszüntetésében vélik az orvosszert megtalálhatni.

Számunkra a Kunmadarásból leszűrhető tanulság az, hogy az igazságszolgáltatás depolitizálása immár halaszthatatlanná vált. Ez nem a népbírósi rendszer megszüntetését jelenti, hanem azt a kívánalmat, hogy az igazságszolgáltatást politikai erőpróbák arénájává és a politikai harc egyik eszközévé fajulni ne engedjük. A politikai pártok úgy a népbírósi szervezetben, mint a felügyeleti hatóságok személyi összetétele folytán megfelelő hatalmi pozíciókkal rendelkeznek az igazságszolgáltatási szervezeten belül is. Ez ellen nem lehet kifogásunk. Jövőtehetetlen hátrány származik azonban abból, ha kimagasló jelentőségű ügyekben a politikai prestige szempontjai minduntalan felszínre kerülnek. Ha a pártok nem adják fel azt a törekvést, hogy az igazságszolgáltatáson keresztül konkrét politikai céljaikat érvényesítsék, súlyos válságba sodorhatják az egész demokratikus jogszolgáltatást.

V. P.

A Gazdasági Rendőrség vezetője dr. Villányi András ezredes úr hatósága kérdéseiről előadást tartott. Az előadásról egy hetilap tudósítást közölt, amelyet ezideig cáfolat nem követett. A tudósítás szavai szerint: »Eleinte megengedtem, hogy a védők bejöhessenek osztályunkra. Később rájöttünk arra, hogy egyes ügyvédek nem védői kötelességeiket teljesítik, hanem kitanítják a bűnözőket, akkor amikor kihallgatásokra kísérik őket. Tanácsokat adnak, hogy mit ne vall-

jon. Közlik, hogy milyen bűnjeleket nem találtak meg. Még ennél is súlyosabb az a tény, hogy egyes ügyvédek megvesztegetésekkel kíséreltek...

Hogy ilyenek ne fordulhassanak elő, először a rendőrséget tisztítottam meg az oda nem való elemektől, egyidejűleg rendelttem el az ügyvédek kitanítását.

Az ezredes úr tehát »eleinte megengedte«, hogy a védők osztályára bejöhessenek.

Azt, hogy ez az álláspont — a törvényen alapuló védői tevékenységnek hivatalvezetői engedélyétől való függővé tétele — törvénytört, nyilván fölösleges bizonygatni. Ezért ezúttal csak arról szólunk, hogy ennek az álláspontnak a megfogalmazása az ildomosság szabályai ellen vét. Talán, ha az ezredes úr a »védők« általános fogalma helyébe személyeket substituálna (»A hivatalvezető eleinte megengedte Ötvös Károlynak, Szivák Imrének, Pollák Illésnek, hogy bejöhessenek osztályára«) maga is meglepődne azon, hogy mit mondott.

A továbbiakat illetően pedig: lehet, — minden foglalkozási ágban lehetnek bűnesetek — hogy egyes ügyvédek kitanították a letartóztatottakat, aktákat loptak és megvesztegetéssel kíséreltek, — nem tudjuk. De nem tudhatja ezt az ezredes úr sem, ha tudomáson pozitív, bizonyítható tényismeretet értünk. Mert ha tudná, úgy ezen a címen nyilván letartóztatásban volnának ügyvédek. A Budapesti Ügyvédi Kamara ilyen bűnyekről értesítést ezideig nem kapott.

Ami a kérdés jogi részét illeti: a Bp. 62, illetve 63. §-a értelmében a védő a nyomozás során — ha az eljárás célja úgy kívánja, csak hatósági személy közbenjöttével érintkezhetik védencével és elzárható az iratok megtekintésétől.

Kitanítás, iratlopás csak úgy fordulhat elő, ha a hatóság ezen megszorító jogaival nem él. Ezt pedig soha senki nem kívánta a rendőrhatalmától. Csak azt, hogy a védelem azon jogait respektálja, amelyek a törvény értelmében meg nem szoríthatók. Merőben helytelen olyan — állított — visszaéléseket, amelyeket a megengedett biztonsági rendszabályok elmulasztása tehetett csak lehetővé, a Bp. egyéb rendelkezéseinek megszegésével kiküszöbölni, illetve megtorolni. Sz. Zs.

A bűncselekmények tényálladékanak megállapítása s a tényálladék sanctio alá vonása az állam éles fegyvere azokkal szemben, akik rendjét — akár gazdasági rendjét is — sértik, vagy fenyegetik. A tényálladékok megállapításánál a legfőbb szempont mindenesetre az, hogy minden, a közösség szempontjából büntetést érdemlő magatartás büntetendő cselekménnyé válván, a megfelelő büntetési sanctio alá kerüljön. Vigyázni kell azonban a jogalkotónak arra, hogy lehetőleg minden büntetést érdemlő magatartást ne úgy tegyen büntetendő cselekménnyé jogszabályaink megalkotása által, hogy a büntető sanctio alá helyezéssel olyan érdeknek ártson, mely értékelés szempontjából megelőzi a konkrét cselekvőség büntető sanctio alá helyezéséhez fűződő érdeket. Ez esetben a kisebb súlyú érdek a magasabb érdek előtt szükségképpen a háttérbe szorítandó.

Arra, hogy a mindenáron való poenalizálás ártalmára lehet lényegesebb jelentőségű érdekek, például szolgálhat a gazdasági rend védelméről szóló 8.800/1946. M. E. sz. r. 8. §-ának 1. bekezdése.

Ez a törvényerejű rendelethely ugyanis, mint a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekményt szabályként büntettként, kivételesen pedig vétségként (10. §. 1. bek.) rendeli büntetni azt, aki »terményt, vagy terméket... — nem továbbadás céljából — a hatóság által megállapított legmagasabb ár túllépésével szerez be«.

Ez a rendelkezés, mely nem szabja meg a mértékét a hatóság által megállapított legmagasabb ár túllépésével, — de nem továbbadás céljából — beszerzett termény vagy termék mennyiségnek, s ilyként legalább is vétségé teszi a még oly csekély mértékű, kizárólag saját szükségletet szolgáló, akár elsőrendű szükségletet kielégítő termény vagy termék beszerzését, a gyakorlatban súlyos akadálya annak, hogy a gazdasági rendet legjobban veszélyeztető ár-túllépés (8.800/1946. M. E. sz. r. 1. §. 1. p.) büntetés alá kerülhessen.

Az a vevő ugyanis, aki, bár a maga részére, nem továbbadás céljából szerzett meg akár csakély mennyiségű, részére még oly nagy jelentőségű, mert elsőrendű szükségletet kielégítő, terményt vagy terméket, maga is büntetés alá esvén, óvakodni fog attól, hogy leleplezze

az ártúllépést elkövető eladót, a gazdasági rend legsúlyosabb veszélyeztetőjét és megsértőjét. Az ily ártúllépő vevőt nem vigasztalja meg az, hogy cselekménye, mert esetleg elenyészően csekély termény, vagy termékmennyiség tekintetében követett el, adott esetben csak vétségként fogházszal, vagy a Btk. 92. §-ának alkalmazásával, pénzbüntetéssel büntetendő.

A jogalkotó a gazdasági rendet veszélyeztető bármily magatartás e poenalizálásával szemmel láthatólag túlmént azon a határon, melyet az érdekek mérlegelése írt elő számára, mert nyilvánvaló, hogy sokkal nagyobb súlyú az az érdek, mely az ártúllépések megtorlásához fűződik, mint az, mely a 8.800/1946. M. E. sz. r. 8. §. 1. bek. szerinti veszély elkerüléséhez kapcsolódik.

Kár volt elejteni itt az 1944: VI. t. c. 8. §. 2. bek.-nek azt a mértékadó rendelkezését, mely csak akkor büntette a közszükségleti cikkek a hatóság által megszabott legmagasabb ár túllépésével történt beszerzését, ha az indokolatlan készletgyűjtés, vagy pazarlás céljából oly mennyiségben vásároltatott, mely a házi, gazdasági vagy üzemi szükségletet aránytalanul meghaladta és csak akkor, ha a cselekménye áruinség előidézésére vagy fokozására volt alkalmas.

Ezt a szabályozást annak idején hosszú vita előzte, mely végeredményben a fenti mértéktartó megoldásra vezetett.

A fontosabb cél érdekében ennek a rendelkezésnek a visszaállítását indokolt. K. M.

Szemelvények a Kúria gyakorlatából

Házasság, tartás

1. A P. III. 1787/1946. számú ítélet szerint »a 6800/1945. M. E. számú rendelet 4. §-ában meghatározott bontóok tényálladékanak fennforgása esetében a házastárs elmebetegsége nem akadály a házasság felbontásának. Az 1941: XV. tc. 8. §-a ugyan az elmebeteg házastárssal szemben csak az elmebetegségbe esés előtt keletkezett bontóok alapján engedi meg a bontást, ez a rendelkezés azonban szorosan összefügg a házassági törvény vétkességi rendszerével, indokolásából kitűnően a beszámíthatóság alapján nyugszik,

ehhez képest a rendelet 4. §-ára alapított bontóperekben alkalmazásba nem jöhet, mert az itt meghatározott bontóok a vétkességtől független, a beszámíthatóság kérdése tehát jelentőséghez nem juthat.«

2. A JK. 21-ik számában a 291. oldalon tárgyalt P. III. 756/1944. számú ítélet kulpakompenzációs gondolat körben mozog. Ezzel szemben a P. III. 452/1945. sz. ítélet tisztán érvényesíti a Ht. 82. § 2-ik bekezdésének szabályát:

»Az a körülmény ugyanis, hogy a felperessel szemben is bizonyítható a házastársi hűséggel össze nem egyeztethető magatartás és ilyenkor a bontást kérő felperes ellen is forog fenn bontó ok, a H. T. 81. §-ának második bekezdése értelmében a kereseti jog érvényesíthetőségét nem zárja ki. Az ily sértő cselekmények érvényesítése vagy a viszontkeresetre, vagy a H. T. 85. §-ában érintett viszontvétkességi kérelemre tartozik.«

3. A P. III. 1289/1946. számú ítélet, havi 30.— Forint gyermek tartásdíjat ítélve meg a keresetnek 1945-ben történt beadásától az 1946. november 7. történt ítélethozatalig lejárt részletek fejében a szokásos indoklással (a felszaporodott tartás nem szolgálhat tökegyűjtésre — alperes túlságosan terhelhetné) 80.— Ft. átalány összeget ítél meg. Utalunk ezzel kapcsolatban a J. K. 22. számának 312. oldalán közölt szemlére. Alperes nyilván jogellenes magatartása — az, hogy gyermektartási kötelezettségének a per folyama alatt nem tett eleget — nem premizálható a felgyűlt tartásdíjak túlnyomó részének törlesztésével. Az a pár száz forint, ami a keresetindítás óta eltelt időre járna, talán éppen arra volna elegendő, hogy az anya megvegye gyermekének azt a néhány legszükségesebb ruhadarabot, amelyet az apa mulasztása folytán a per folyama alatt meg nem vehetett. Nem lehet akadály annak, hogy alperes az elmaradt tartásösszeget egy vagy két éven keresztül havi 10—20.— forintos összegekben ne törlessze.

2. Zsidóellenes jogszabályokkal kapcsolatos joggyakorlat

P. IV. 1780/1946. sz. ítélet. A zsidó vagyon bejelentési kötelezettségére vonatkozó 1600/1944. M. E. sz. rendelet 1944. ápr. 16.-án jelent meg. A bejelentési határidő 1944.

ápr. 30.-a volt. Április 24.-én a (zsidó) felperes megjelent az alperes szücsnél és a nála elhelyezett bundáit átvette és elvitte. Alperes azonban követelte a bundák visszaadását, mire azokat felperes vissza is adta. Alperes üzletét kifosztották, felperes bundái is elvesztek.

Felperes keresetét a Kúria elutasította, mert a fentidézett rendelet 1. §-ában írt zárlátvétel a Kúria megállapítása szerint kizárja azt is, hogy az a személy, akinél a hatóságilag zár alá vett ingóság van, azt hatósági engedély nélkül bárkinek kiadja.

»Az alperes tehát a rendeletre hivatkozással joggal tagadta meg a felperes ingóinak a kiadását, illetőleg joggal ragaszkodott ahhoz, hogy a felperes az alperes alkalmazottja által tévedésből kiadott ingóságokat adja vissza. Nem lehet az alperesre, az akkori közviszonyok ismeretében, sem a kötelezettséget róni, hogy állást foglaljon egy, az abban az időben mindenkire kötelező rendelet szabályaival szemben abban a kérdésben, hogy van-e azoknak a jog általános elvei s az erkölcs parancsai szempontjából elfogadható indoklottsága, sem azt, hogy büntetést maga után vonó módon a felperesnek segítségére legyen ingóságai megmentésében.«

Az ítéletet tévesnek, sőt nagymértékben aggályosnak tartjuk. Az 1.600/1944. M. E. sz. rendelet a címében foglalt zárlat tartalmát 1. §-a 6. bek.-ben félre nem érthető módon olyként határozza meg, hogy a bejelentés alá eső vagyontárgyakat sem elidegeníteni, sem elzálogosítani nem lehet. Nincs indoka a világos rendelkezés kiterjesztő értelmezésének. Annál kevésbbé, mert a zárlat jogintézménye más jogszabályokban meghatározott tartalma sem foglalja magában a letétben lévő zárlati tárgy visszaadásának tilalmát. L. pld. a Vht. 241. §-át: »A 237. § a-e pontjaiban meghatározott zárlatnak azon joghatálya van, hogy ... ingóságokra ... harmadik személy a zárt kéréssel a zárlat tárgyára jogokat nem szerzhet.« Úgy gondoljuk, a Sztójay-féle »jogszabályok« éppen eléggé sujtották az üldözötteket; miért kell azokat rendelkezéseiken túlmenően úgy értelmezni, hogy még a jóvátétel is lehetetlenné váljék?

Ha a letéteményes felcsapott a zsidóellenes zárlat önkéntes végre-

hajtójának, úgy ezt csak saját veszélyére tehetette és annak következményeit a károsultra át nem háríthatja.

Epp ily kevésbé megnyugtatónak tartjuk a P. IV. 2006/1946. számú ítéletét.

Alperes ugyancsak az 1600/1944. M. E. sz. rendelet értelmében idő előtt esedékessé vált folyószámla követelése fejében a (zsidó) felperes által adott zálogot a maga egészében elárvereztette, jöllehet csupán oly terjedelemben éltetett volna a zálogban lévő ingók eladási jogával, hogy követelése járulékaival együtt kielégüljön. Az árverésen befolyt 19.462-27 P-ből alperes 6547-24 P-nyi követelését kielégítette, a fennmaradó összeget felperes zárolt számlájára fizette be. Erről a számláról felperes ezután három ízben 1000—1000 P-t felvett. A kúria a keresetet elutasítja, megállapítva, hogy felperes az ingók elárverezéséről tudott. »Ha pedig erről tudott és az eladást nem kifogásolta, hanem a befolyt és az ő javára írt vételárral az adott lehetőségekhez rendelkezett, ennek az eljárásnak azt a hatályt kell tulajdonítani, hogy az eladást utólag tudomásul vette, azt jóváhagyta és többé annak szabálytalanságából folyóan kártérítés iránti jogot nem érvényesíthet. A kúria tehát joghatályos joglemondásnak tekinti, hogy a bujkáló zsidó 1944. nyarán ingói elárverezése ellen nem tiltakozott és hogy — ha az árverés már megtörtént — legalább a hyperocha egy részéhez hozzájutni igyekezett. Ugyanakkor, amikor a 200/1945. M. E. sz. rendelet 9. §-a értelmében még a kifejezett jognyilatkozatok is megtagadhatók!

3. Átértékelés és gazdasági lehetetlenülés.

Kárbiztosítási összeg ártékelése iránti keresetet a P. IV/1949/1946. számú ítélet alábbi indokollással utasította el:

»Az 1928. évi XII. tc. 4. §-a a kárbiztosítási szerződésen alapuló pénztartozásokat az átértékelendő tartozások köréből kizárta.

A törvényhozás az első világháború befejezése után kialakult gazdasági viszonyokra, a biztosító intézeteknek ezekből eredő helyzetére tekintettel és mindezek mérlegelésével zárta ki ezeket a pénztartozásokat az árértékelésből.

Az 1928. évi XII. tc. felhívott szabálya a törvény különleges rendelkezései folytán a pengő átértékelése kérdésében, mint tételes jogszabály nem alkalmazható ugyan, azonban minthogy az indokok, amelyek a törvényhozást annak idején az említett álláspont elfoglalásánál vezették, a világháború következményeképp beállott gazdasági helyzetben most is fennállanak, a Kúria álláspontja szerint kárbiztosítási kötelezettségből eredő pengőtartozás átértékelésének helye nincs.

Az indokolást nem tartjuk kielégítőnek, így a rendelkező rész helyes-ségéről sem vagyunk meggyőzve.

Az ítéletből nem derül ki, hogy a perben alperesi biztosító társaság vagyoni helyzete szakértői vizsgálat tárgyává tettett volna és hogy így perrendszerű bizonyíték állana rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy a biztosító társaság státusa oly mértékben leromlott, mint az első világháború után. Enélkül pedig pusztán köztudomás alapján nem látszik megállapíthatónak, hogy azok az indokok, amelyek annak idején a biztosítások átértékelésének kizárására vezettek, ma is fennállanak-e. A biztosítók az első világháború idején nagyszámú hadikölcsönt jegyeztek, díjtartalékuk egyrésze záloglevélben volt elhelyezve, jelentős készpénzállományuk is volt. Mindezek elértéktelenedtek. Amíg bizonyítást nem nyer, hogy ma is ugyanaz a helyzet, — de általában amíg mindazon tényekről, amelyek egy vállalat státuszát meghatározzák — így az a kérdés, nem szabadult-e tartozásaitól romlott pénzben való visszafizetés folytán, hogyan mentette át házvagyonát stb. tisztázva nincsenek — túlságosan könnyednek érezzük a sok ezer igényre kiható bírói megállapítás általánosságban mozgó indokolását.

4. A gazdasági lehetetlenülés kérdésében foglal állást a P. V. 939/1946. sz. ítélet. A döntés érdekessége, hogy csereügyletre vonatkozóan állapítja meg a gazdasági lehetetlenülést. Alperes ökröt kötelezett árpa ellenében. A teljesítés iránt indított keresetet a Kúria elutasítja, mert időközben az állatok értékében — a termények árához viszonyítva is — oly mérvű eltolódás állott be, hogy az ügyletet az alperes csupán tetemes károsodással tudná teljesíteni, az ügyletkötés

után az alperes állatállományában a háborús események folytán pedig oly mérvű csökkenés állott be, hogy a megvett takarmányra nem volt már szüksége és így a csereszerződés reá nézve érdekét veszítette.

Sz. Zs.

Az Ítéletábrák döntőbizottsági gyakorlatából

(7590/1945. M. E. rendelet)

Üzlet elvesztésének időpontja. Zsidóellenes jogszabályok megszűnte után történt elvesztés.

69. Tényállás. Az igénylő közkereseti társaság az általa bérlet szálloda bérletét 1944 március 28-án a társaság azon tagjára ruházta át, aki a társaságba 1939 augusztus 1-én a II. zsidótörvény végrehajtása kapcsán arizátorként lépett be. 1945 április 9-én ugyanő (az arizátor, akire a szálloda bérletét, helyesebben főbérletét, mert egész ház bérletéről van szó), átruházták volt, a háztulajdonos bérnemfizetésére alapított felmondását elfogadta. A közkereseti társaság a bérbeadó háztulajdonossal szemben lép fel és a szállodát és annak berendezését visszaköveteli. Az ítéletábrák az igényt elutasítja. Az indokolásból. »A közkereseti társaság szempontjából a végleges és valóságos átruházási szándék hiánya folytán színleges szerződéssé minősítette az ítéletábrák az 1944 március 28-án létrejött azt a szerződést, amely az igénylés tárgyát képező ház főbérletét B. K. kk. társasági tagra ruházta át. Ennek pedig az a következménye, hogy a szerződő felek akarata nem a színleges szerződésben kifejezésre juttatott külső akaratnyilvánítás, hanem az eset összes körülményeiből okszerű következtetéssel levonható és elsősorban az ügyleti célból visszakövetkeztethető belső tartalom szerint igazodván, a közkereseti társaság a kifelé önálló főbérliként jelentkező B. K. közkereseti társasági tagon keresztül továbbra is azt a jogi helyzetet foglalta el, mint 1944. március 28-a előtt, vagyis a főbérlet főbérliként 1944 március 28-a után is a közkereseti társaság volt tekintendő.

A zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok

folytán előállott helyzetből a 7590/1945. M. E. számú rendeletben szabályozott eljárás során érvényesíthető igények az e jogszabályok hatályosulásának megszűntéig időben csak abban az esetben származhatnak, ha az e jogszabályok által joghelyzetében korlátozott fél jogi vagy tényleges okok folytán akadályozva van abban, hogy az őt terhelő helyzetet megszüntesse. Különösen ilyen oknak tekintendő az, ha az ily ügyleti fél nem tartózkodik Magyarországon, vagy a jogérvényesítésben más okból akadályozva van. Az eljárás adataiból azonban kétségtelen, hogy a közkereseti társaság tagjai közül — B. K.-t nem számítva — B. Á. állandóan Budapesten tartózkodott, a főváros eleste utáni időben éppen az eljárás tárgyát képező szállóban lakott, úgy B. K.-val, mint a háztulajdonossal érintkezett, arra viszont nem merült fel az eljárás során adat, hogy 1945 január közepétől egészen április 9-ig állandóan és folyamatosan olyan rossz egészségi állapotban lett volna, ami jogérvényesítő fellépésében akadályozta volna, annyiival is kevésbé, mert B. K. joglemondása után rövid idővel már megtette azokat a lépéseket, amelyek a közkereseti társaság főbérleti jogának visszaszerzésére voltak hivatottak.

Az való, hogy azt a lényegében joglemondó nyilatkozatot, amely 1945 április 9-én kelt és gyakorlatilag a közkereseti társaság főbérleti jogának megszűnését eredményezte, csak és kizárólag B. K. állította ki, és pedig közkereseti társasági tagságára való minden utalás nélkül, — és való az is, hogy a közkereseti társaság jegyzéséhez két közkereseti társasági tag — vagy egy tag és egy cégjegyzésre jogosult cégvezető — együttes jegyzése szükséges. Erre azonban csak olyan harmadik személy hivatkozhatnék, aki a felek színleges szerződése által félrevezetve a közkereseti társaságtól nem, — hanem csak B. K.-tól nyert vélt jogokat, nem azonban az a közkereseti társaság, illetve annak azok a tagjai, akik — bizonyos cél elérése érdekében — maguk létesítették azt a helyzetet, hogy a társasági vagyoni egyik jelentős részlege tekinté-

ben B. K. látszólag önállóan intézkedhetett.

Mindezek alapján az ítéletábra azt állapította meg, hogy a közkereseti társaság B. K. közkereseti társasági tagon keresztül 1944 március 28-a után is a zsidóellenes rendelkezések hatályának megszűntéig az itt eljárás tárgyát képező szálló mint üzlethelyiség és berendezés használatában maradt, azt tehát nem 1944 március 28-án, hanem akkor vesztette el, amidőn a főváros eleste után a főbérletnek most már színlelés nélkül saját nevére visszakérítése tárgyában nem intézkedett, illetve B. K. útján 1945 április 9-én a főbérlet tekintetében vele közölt felmondást elfogadta.

Ezért az ítéletábra a döntőbizottságnak a jelenlegi használókat a szálló mint üzlethelyiség és berendezése visszaszolgáltatására kötelező határozatát megváltoztatta és az igénylőket visszaszolgáltatási kérelmükkel elutasította.

Bp. Tábla P. X. 1201/1946. — 1946 szept. 18.

Jegyzet. A határozat ténymegállapítása hiányos; jogi álláspontját részben tévesnek tartjuk. A határozat gondolatmenete szerint abból a megállapított tényből, hogy a főbérlet 1944 március 28-án történt átruházása színleges volt, az folynék, hogy az átruházó a szállodát a zsidóellenes rendszabályok folytán nem vesztette el, az pedig, hogy a főbérlet 1945 áprilisában a fentismertetett módon megszűnt, már nem oly tényállás, amely a 7.590/1945. rendelet alá esnék.

Ezzel szemben áll az, hogy a kk. társaság a rendelkezési jogot harmadik személyekkel szemben a színleges átruházás folytán is már elvesztette; az pedig, vajjon az intern jogviszonyban a szállodával de facto rendelkezett-e, attól függött, vajjon a főbérlet színleges átvevője ezen szerepét mindvégig híven játszotta-e: erre nézve pedig az ítélet ténymegállapítást nem tartalmaz. Megállapítandó lett volna, vajjon a színleges átvevő a szállodát de facto a kk. társaság számlájára hasznosította-e, utasításai szerint a szálloda minden ügyéről a kk. társaságnak beszámolt-e és az ügyeket a társaság

határozatainak megfelelően intézte-e, egyszóval az intern viszonyban a megbízottat terhelő kötelezettségeknek megfelelt-e. Mert enélkül merőben közömbös, vajjon az átruházást eredetileg csak színlegesnek szánták: ha a színleges átvevő az intern megállapodást nem állta, úgy a társaság a bérlet tekintetében pontosan ugyanabban a helyzetbe került, mint hogyha az átruházás már eredetileg komoly lett volna. Sőt: még abban az esetben is, ha a színleges átvevő a színleges szerződés intern rendelkezéseit általánosságban betartotta, csak éppen a főbérletről való lemondás alkalmából szegte meg azokat, az a helyzet állott be, mint ha az átruházás ab ovo komoly lett volna, hiszen kifelé a strohmann szabadon rendelkezhetett. Nézetem szerint a tényállás erre nézve (bejelentette-e a színleges bérlő a kk. társaságnak, hogy a bérösszeg rendelkezésére nem áll, kérte-e annak folyósítását, rendelkezésre állott volna az a társaságnál, felhatalmazást kért-e a felmondás elfogadására stb.) is megállapítandó lett volna.

Ezzel kapcsolatban kétségbe kell vonnunk azon jogi álláspont helyességét, hogy a 7590/1945. M. E. sz. rendelet alá eső »elvesztésről« csak a zsidóellenes jogszabályok megszűntéig lehet szó. A R. ilyen véghatárt nem szab és csak azt kívánja meg, hogy az elvesztés a zsidóellenes jogszabályok okoztaként következett legyen be. Ez a feltétel pedig megvalósul akkor is, ha az üzlet elvesztésére vezető okozati láncolat a zsidóellenes jogszabályok megszűnése után záródik le csupán. (Ezt az álláspontot foglalja el a következő, 70 számú határozat, amely az ostrom után más bérlő kezébe került üzlethelyiséget ítéli vissza).

Bár nem ügydöntő jelentőségű, jogelvi okból mégis ki kell térnünk a tábla azon kijelentésére is, amely szerint arra, hogy a strohmann joglemondó nyilatkozatát csak ő — és pedig a kk. tagságára való utalás nélkül állította ki és hogy ez az aláírás a cég jegyzése tekintetében irányadó előírásnak (kollektív cégjegyzés) amúgy sem felelt meg, »csak olyan harmadik személy hivatkozhatnék, aki a felek színleges szerződése által

félrevezetve a közkereseti gtársaságtól nem, hanem csak a strohmanntól nyert vélt jogokat. » Szerény nézetünk szerint ez az egész gondolatsor téves vágányon mozog. Mert először is akkor, amikor a főbérlet színleges szerződéssel a színleges bérlő nevére iratott, a cég jegyzésének szabályai merőben közböskékké váltak, mert a bérletet illető jognyilatkozatokat jóhiszemű harmadik személyekkel szemben egyedül a — színleges — főbérlő teheti meg és pedig egyedül saját nevében. De ettől eltekintve: a hiányos cégjegyzés hatályára elsősorban a cég hivatkozhatik, őt nem köti önmagában képviselőre nem jogosult szervének aláírása. A »harmadik személyre« vonatkozó megállapítás pedig homályos, mert a félrevezetett harmadik személy eminens érdeke éppen az, hogy az alakilag nem szabályszerű aláírás érvényesnek tekintessék, hiszen enélkül »vélt« jogai hatálytalanok volnának. El nem képzelhető tehát miért érvényesítene »félrevezetettsége« címén harmadik személy jogot abból folyóan, hogy az aláírás nem volt cégszerű. (Amivel kapcsolatban azonban újból utalnunk kell az előrebocsátott jogszabályra, amely szerint színlelt ügylet esetén a negotium simulatum harmadik személlyel szemben hatályos, »megtévesztéséről« tehát fogalmilag nem lehet szó). Sz. Zs.

70. A 2870/1941. M. E. sz. rendelet megjelenése utáni időben, tehát akkor, amikor a munkaszolgálatban hátrányos megkülönböztetést tettek a zsidókra, V. B.-t, az igénylő férjét, mint zsidót munkaszolgálatra hívták be, kivették Németországba, s onnan még ma sem tért vissza.

V. B. üzlethelyiségét az ostrom után R. N. vette bérbe a ház tulajdonosától, s ma is használja.

V. B.-t munkaszolgálatára, illetve Németországba történt kihurcolása — a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó jogszabályok okozta helyzet — megakadályozta V. B.-t abban, hogy az ostrom után elfoglalja üzlethelyiségét, — így került sor arra, hogy R. N. kibérelhesse, — ez a helyzet volt tehát annak az oka, hogy V. B. elvesztette az üzlethelyiséget.

Ezek szerint V. B., illetve helyette a felesége visszakövetelheti az üzlethelyiséget. (A 7590/1945. M. E. sz. r. l. §. 3060/1946. M. E. sz. r. l. §.)

Ha való lenne, hogy V. B. felesége folytathatta volna férje üzletét akkor, amikor férje munkaszolgálaton volt, és hogy V. B. elfoglalhatta volna a helyiséget még mielőtt R. N. kiadták, — vagy legalább közölhetne volna a háztulajdonossal, hogy fenn akarja tartani a bérletet, — és ha ezt vétkesen mulasztotta volna el V. B.-né, — ez mind nem szüntetné meg V. B.-nak a visszakövetelési jogát, sem nem zárna ki annak a lehetőségét, hogy V. B.-né férjének ezt a jogát a férje helyett érvényesíthesse.

Ezért a döntőbizottsági határozat megváltoztatásával az ítélőtábla kötelezte a használót az üzlethelyiség átadására.

Bp. Tábla P. X. 1100/1946. — 1946 szeptember 19.

Kft üzletrész visszabocsátása iránti igény nem tartozik döntőbizottsági eljárásra.

71. „Az ítélőtábla helyes indokai alapján hagyta helyben a döntő bizottságnak azt a határozatát, amely azt állapította meg, hogy az igénylőnek kft-üzletrészek fele illetőségének és ezek alapján a R.-úti étterem és kávéház fele üzlethelyisége és a berendezés — értelme szerint eszmei — részilletőségének visszabocsátására irányuló igénye nem tartozik a 7590/1945. M. E. számú rendeletben szabályozott eljárásra.“

Bp. Tábla P. X. 1260/1946. — 1946. szeptember 3.

Házastárs üzlethelyisége.

72. „Használó 2. sorsz. kérelmében előadta, hogy igénylőnek az ...-utca 24. sz. alatt üzlethelyisége van. Igénylő tagadásával szemben ezt

használó bizonyítani nem tudta, utóbb ellenben védekezését a fellebbezésben odamodósította, hogy a fenthivatkozott helyiség igénylő feleségéé. Az ítélőtábla ezzel kapcsolatosan utal arra, hogy a — bár együttélő — házaspár egyikike sem kötelezhető arra, hogy foglalkozását a másik üzlethelyiségében gyakorolja s így a jelen eljárás szempontjából az a körülmény, hogy igénylő feleségének saját üzlethelyisége van, jelentőséggel nem bír. Igénylő üzlethelyiségében, mint önálló autófuvározó iparszerűen gyakorolta foglalkozását és ennek továbbfolytatásához külön helyiségre joggal igényt tarthat.“

Bp. Tábla P. X. 3071/1946/sz. — 1946 augusztus 30.

A budapesti törvényszék gyakorlatából

Végrehajtási eljárás.

A forintérték bevezetése folytán a 670/1946 M. E. számú rendelet nem vesztette hatályát.

»Annak következtében, hogy a 9000/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-ának első bekezdése értelmében a pengőérték helyébe forintérték lépett, mint törvényes fizetési eszköz, a 670/1946. M. E. sz. rendelet hatályát nem vesztette és hatályában változatlanul fennáll. A 670/1946. M. E. sz. rendelet meghozatalának idejében a forint, mint törvényes fizetési eszköz, még nem létezett s így természetesen a rendelet pengőre, mint törvényes fizetési eszközre átszámítandó követelések kielégítése céljából eszközözlendő végrehajtási cselekmények eltiltása tárgyában rendelkezett, s amely rendelkezés az új törvényes fizetési eszközre átszámítandó követelések tekintetében is irányadó.« (1946. október 4. 21. Pf. 1778/1946/38.)

Újabb bérleti szerződés a bérelt helyiség visszabocsátására kötelező jogerős ítélet után.

»A végrehajtást szenvedő által fel-folyamodása indokaként felhozott az a körülmény, hogy a végrehajthatóval a végítélet meghozatala utáni időben újabb albérlési szerződést kötött, valósága esetén egy végrehajtásmegszüntetési per alapja lehet, de végrehajtási eljárás során sikerrel fel nem hozható és a kielé-

Irodabútor?
CITY
IV., Párisi-utca 6/a
Telefon: 181-396
Vétel-eladás

gítési végrehajtást elrendelő végzés ebből az indokból hatályon kívül nem helyezhető.» (1946. szeptember 13. 22. Pf. 1482/1946/8.)

A bérelt helyiség visszabocsátására elrendelt végrehajtás foganatosságát nem akadályozza a bérlőül kijelölt közigazgatási határozat.

Tényállás: Végrehajtást szenvedő ellen az albérelt üzlethelyiség visszabocsátására kötelező jogerős ítélet alapján elrendelt kielégítési végrehajtás foganatosságát a bírósági kiküldött megtagadta, mert végrehajtást szenvedő felmutatta Budapest székesfőváros polgármesterének véghatározatát, amely az üzlethelyiséget részére igénybe veszi. Végrehajtató előterjesztése folytán az elsőbíróság kiküldöttet a végrehajtás foganatosságára utasította. Végrehajtást szenvedő e végzés ellen felfolyamodással élt, egyebek között azon az alapon, hogy a polgármesteri határozatnál fogva a bíróság végítélete már végre nem hajtható. A törvényszék a felfolyamodásnak nem adott helyet. Idevonatkozó indoklása: »A Pp. 31. §-ának 1. pontja értelmében polgári bíróság jogerős ítélete végrehajtható közokirat, mihez képest annak végrehajtását a közigazgatási hatóságok határozatai nem gátolják, és pedig annál is kevésbé, mert a rendes bíróságok érdemi határozatai a közigazgatási hatóságokat még a bírói hatáskör hiányában is kötik, ennél fogva a jogerős bírói ítélettel szemben végrehajtást szenvedő sikertelenül hivatkozik a Budapest székesfőváros polgármesterének őt bérlőül kijelölt számú véghatározatára és a bírói ítéletben érvényesnek kimondott felmondásnál fogva végrehajtást szenvedő az általa albérelt üzlethelyiség birtokát végrehajthatónak visszabocsátani köteles.« (1946. október 1. 22. Pf. 1073/1946/6.)

Szakértői költség szegénnyjogon folyó végrehajtási eljárásban.

»Az elsőbíróság a Vht. 217. §-ának harmadik bekezdése értelmében lefolytatott egyenérték megállapítása iránti eljárás során a kiadni rendelt ingók készpénzbeli egyenértékének megállapítása végett X. Y. budapesti lakost, állandó törvényszéki szakértőt hallgatta meg.

A szakértő meghallgatásának költségét a végrehajtási eljárásban is alkalmazandó Pp. 364. §-ának első

bekezdése értelmében ugyan az a fél tartozik egyelőre megfizetni, akinek érdekében — a jelen esetben a végrehajthatónak — a szakértő meghallgatása elrendeltetett, azonban a fél szegénységi jogban részesült, így a Pp. 113. § első bekezdésének 4. pontjában foglaltakhoz képest fel van mentve a szakértő illetményeinek előlegezése alól és minthogy a Te. 20. §-ának első bekezdése folytán, ha a bíróság helybenlakó állandóan alkalmazott szakértőt hallgatott meg, ennek munkadíját az államkincstár sem előlegezi, viszont szakértő készkiadásait külön nem számította fel, az elsőbíróság végzésének, mellyel az eljárás előtte befejeztetett, e részben való megváltoztatásával a szakértői díj viselésére végrehajtást szenvedőt kellett kötelezni.« (1946. szeptember 13. 22. Pf. 1156/1946/11.)

Telekkönyvi eljárás.

Házastársak között a tulajdonjognak a 30/1946. M. E. számú rendelet alapján való visszaállításánál nincs szükség közjegyzői okiratra.

Tényállás: A férj, mint az ingatlan közvetlenül előző telekkönyvi tulajdonosa, feleségének, mint a jelenlegi tulajdonosnak tulajdonjoga törlését és az előző tulajdoni állapot visszaállítását kérte. Kérvényéhez csatolta az általa és felesége által kiállított közös nyilatkozatot, melyben büntetőjogi felelősségükre utalással kijelentették a felek, hogy a köztük 1944. március 30-án létrejött ajándékozási szerződésben foglalt átruházással a felek akarata annak megghiúsítására irányult, hogy az átruházó férj az ingatlant a zsidóellenes intézkedések következtében el veszítse, s a jelenlegi telekkönyvi tulajdonos tulajdonjogának törlésébe beleegyezett.

»Az elsőbíróság a kérelmet azzal az indokkal utasította el, hogy a felek házastársak és a házastársak érvényes jogügyletet csak közjegyzői okirat alakjában köthetnek.

Az 1886: VII. t.-c. 22. §-ának első bekezdés b) pontja értelmében

a jogügylet érvényességéhez közjegyzői okirat kívántatik, mindazon jogügyletnél, amelyek által egyik házastárs ingatlanvagyonának tulajdonjogát bármily címen a másikkra átruházza.

A 30/1946. M. E. sz. rendelet alapján a tulajdonjognak a telekkönyvben való visszaállítása azonban tulajdonátruházásnak nem tekinthető, mert ebben az esetben a felek pusztán oly tartalmú nyilatkozatot tesznek, hogy valamely előző jogügyleti akaratnyilvánítás nem a tulajdonjog átruházására, hanem csupán annak megelőzésére irányult, hogy az ingatlan a zsidóellenes rendelkezések következtében el ne veszítessék, vagyis azt nyilatkoztatják ki, hogy közöttük érvényes jogügylet nem jött létre. Az érvényes jogügylet híján az eredeti állapotnak a telekkönyvben való visszaállítása pedig nem egyértelmű azzal, hogy ez esetben a jelenleg telekkönyvi tulajdonosként szereplő személy tulajdonjogaruházatának a telekkönyvi előzőre át, mert a jelenlegi telekkönyvi tulajdonos tulajdonjoga csupán színlegesen állott fenn és így miután tulajdonátruházás a jelen esetben felek között fenn nem forog és a 30/1946. M. E. sz. rendelet értelmében a tulajdonjogtelekkönyvi visszaállításának feltétele csupán az 1. § a—c) pontjaiban meghatározott feltételek fennforgása, a felek által kiállított nyilatkozat érvényességéhez a közjegyzői okiratba foglalás akkor sem szükséges, ha a felek egymással házastársi viszonyban állnak is.« (1946. október 1. 21. Pf. 1611/1946/4.)

Német vagyonnak a Szovjet Unió rendelkezésére bocsátása.

»A 6280/1946. M. E. számú rendelet 1. § második bekezdése értelmében annak megállapítása, hogy a 11.700/1945. M. E. számú rendelet 1. és 2. §-ának alkalmazása szempontjából mely vagyont vagy vagyონrészt kell német vagyonnak tekinteni, valamint azoknak az intézkedéseknek megtétele, amelyek a német vagyonnak a Szovjet Unió rendelkezésére bocsátása céljából szükségesek, az 1500/1946. M. E. sz. rendelettel felállított Jóvátételi Hivatal hatáskörébe tartozik. Ebből folyik, hogy a telekkönyvi hatóság nem vizsgálhatja sem azon megállapítás helyességét, hogy valamely vagyon vagy vagyónrész német

Taxigépirás

BENKŐ LEIRÓ-, fordító sokszorosító iroda IV., Dalmady Győző-u. 3., a városháza mellett
Telefonszám: 388-125.

vagyonnak tekintendő-e, sem azt, hogy a vagyonnak a Szovjet Unió rendelkezésére bocsátása céljából a Jóvátételi Hivatal által szükségesnek látott intézkedése — jelen esetben a tulajdonjog bekebelezésének kérése — bármily szempontból helytálló-e vagy sem, hanem a Jóvátételi Hivatal megkeresését — ha annak a telekkönyvi állás mellett hely adható — teljesíteni köteles. (6280/1946. M. E. sz. r. 1. § 3. bek.).» (1946. október 4. 21. Pf. 1796/1946./2.)

Örökösödési eljárás.

*Hagyatéki zárlat mily vagyontár-
gyakra rendelhető el?*

»A hagyatéki zárlat elrendelése szempontjából legfontosabb kérdés az, hogy mi tekinthető hagyatéki vagyonnak. Figyelemmel arra, hogy a hagyatéki eljárás perenkívüli eljárás, amelyben perrendszerű bizonyítási eljárásnak nincs helye, — a hagyatéki vagyon megállapításánál a bíróság csupán a felek előadásaira és a vélelmekre támaszkodhatik. Így hagyatéki vagyonnak csak azt lehet tekinteni, amire nézve a felek egyezően azt jelentették ki, vagy pedig amelyre a haláleset után nyomban foganatosított leltározás alkalmával megállapított körülményekből az a jogi vélelem meríthető, hogy az az örökhagyó tulajdona volt. (Bp. tsz. 6289/1927.) Kiemelve még azt is, hogy a hagyaték biztosítása céljából zárlat alá csak a tényleg létező hagyatéki tárgyak vonhatók: kétségtelen, hogy a jelen esetben zárlat elrendelésének helye nincs, mert egyfelől az örökhagyó édesanyja által a közjegyző előtti tárgyalás alkalmával a hagyatéki vagyonba felvenni kért (tehát nem az örökhagyó halála után nyomban leltá-

rozott) ingóságok odatartozandósága vitás, másfelől részben már nincsenek is meg, ebben a részben tehát a biztosítási célú zárlatnak tárgya sincs.» (1946. október 1. 21. Pf. 1758/1946/8.)

Összeállította: *dr. Szigligeti Viktor.*

A Szovjetunió alkotmányának tízéves évfordulója alkalmából a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság jogi szakosztályán december hó 5-én Moór Gyula professzor, a szakosztály elnöke, méltatta az 1936-os alkotmány jelentőségét. Moór Gyula három vonatkozásban tulajdonít különös jelentőséget a szovjet alkotmánynak: a Szovjetunió, a világpolitika és a jogelmélet szempontjából. A Szovjetunió szempontjából elsősorban az ad különös jelentőséget az új alkotmánynak, hogy kifejtette azokat a szociális alapelveket, amelyekre a szovjetállam épül és meghatározta azt a társadalmi berendezést, amely a szovjetállam jellemzője. Egyben megoldást nyert az alkotmány által megfogalmazott rendszerrel az Európában ma is égető nemzetiségi kérdés, mert megfelelő rendezést kapott a Szovjetunióban élő hatvanegynéhány nemzetiség egymáshoz való surlódásmentes és békés viszonya, az egyes nemzetiségek teljes egyenjogúságának biztosítása mellett. Am az alkotmány jelentősége nem áll meg az ország határainál, hanem világpolitikai síkon is megmutatkozik azzal, hogy a szociális demokrácia mellett a politikai demokrácia alapjait is megteremti a Szovjetunióban és ezzel a keleti és nyugati társadalmi formák közötti ellentéteket csökkenti. Előadásának harmadik részében Moór Gyula rámutatott arra, hogy a jogelmélet terén is milyen érdekes és új megoldási módokat hozott a szovjet alkotmány, anélkül azonban, hogy eltért volna az alkotmányjog általános elveitől. Különösen érdekes, bár erősen vitatható volt az előadásnak az a része, amelyben Moór professzor a szovjet alkotmány által teremtett társadalmi és

politikai helyzetet más társadalmi és politikai formákkal hasonlította össze és a szovjet pártrendszert ismertette. Megemlékezett végül Moór Gyula az alkotmány alkotójáról, Sztálinról. A kitűnő és szinte izgalmasan érdekes előadást a szépszámú közönség nagy figyelemmel hallgatta.

Sz. I.

A szegénységi jogért folyamodó korlátozott felelősségű társaság részben bombatalálat, részben pedig a jogfosztó rendelkezések szerint megtartott árverés következtében minden vagyonát elvesztette és üzlete folytatásához, illetve újrafelépítéséhez csak a keresetbe vett nagyösszegű követelése adhatott alapot.

A törvényszék a szegénységi jog megadását azon az alapon tagadta meg a felperestől, mert a kialakult bírói gyakorlat értelmében kereskedelmi társaságot szegénységi jogban részesíteni nem lehet.

Az Ítéletábla azonban a felfolyamodásnak helyt adott P. I. 3468/1946. sz. végzésével felperesnek a kért szegénységjogot megadta.

Határozatának indoklásában rámutat az Ítéletábla arra, hogy a jelen esetben az eddigi bírói gyakorlat nem alkalmazható, mert a háború következtében felperes vagyona elpusztult, a csatolt hivatalos bizonyítvány szerint telepét kisajátították, az illetékes közigazgatási hatóság bizonyítványt adott ki, mely szerint adóköteles vagyona és a helyi napszámnak megfelelő jövedelme nincs. »Ezért és mert nincsen olyan jogszabály, amely szerint csak természetes személy részesíthető szegénységjogban, felperes kérelmének helyt kellett adni.«

Közi: *Dr. Krámer József*

„TRANSIT“ KERESKEDELMI VÁLLALAT

IV. Szervita-tér 5, félem. 1. Tel.: 18-53-52.

Textilárak, férfiszövetek, sport-
árak. A vállalat keretében első-
osztályú férfiszabóság
(Leitersdorfer D. és Fla)

Előnyös fizetési feltételek.

**A n t i k
bútort, régiséget,
archeologiai leletet.**

vesz — elad

MAUTNER

VIII., Eszterházy-u. 24. Telefon

TÖRVÉNYKEZÉSI ILLETÉKSKÁLÁK

(4.430/1946. M. E. SZ. RENDELET ALAPJÁN)

ÖSSZEÁLLITOTTA:

DR. SZANTNER ÖDÖN

A M. ILLETÉK KISZABÁSI HIVATALBAN
SZOLGÁLATOT TELJESÍTŐ P. Ü. TITKÁR

A „JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY” KIADVÁNYA

I. »Kereseti« skála

	lépcsőzetes	állandó
	t é t e l e	
	pengőben	adó-pengőben
Minden megkezdett 1,000.000 P után	3.000	
E skála szerint lerovandó illeték azonban nem lehet kevesebb, mint		2.000

II. »Kérvény« skála

Minden megkezdett 1,000.000 P után	1.000	
E skála szerint lerovandó illeték azonban nem lehet kevesebb, mint		1.000
viszont több, mint		100.000

III. »Mellékleti« skála

Minden melléklet (és felzet) után		2.000
---	--	-------

IV. »Példány« skála

A beadvány és jkv. példányai és ívei, továbbá a különirat után minden megkezdett 1,000.000 P után	1.000	
E skála alapján egy-egy példány, illetőleg ív után lerovandó illeték nem lehet kevesebb, mint		1.000
viszont több, mint		5.000

V. »Cég« skála

Egyéni cég		250.000
Közker., betéti társ. vagy szövetkezet		500.000
Korl. felelősségű társaság		1,250.000
Részvénytársaságnál az alapszabályokban megállapított alaptőke minden megkezdett 5,000.000 P-je után	250.000	
mely nem lehet kevesebb, mint		2,500.000
viszont nem lehet több, mint		25,000.000

VI. »Telekkönyvi« skála

	lépcsőzetes	állandó
	t é t e l e	
	pengőben	adó-pengőben
Jelzálogjog bej. beadvány (bekebelezés v. előjegyzés), továbbá jelzálogjog kitörését kérő beadvány a bej. v. kitörendő jog értékének minden megkezdett 2,500.000 P-je után	2.500	
Ez az ill. azonban nem lehet kevesebb, mint		3.000
viszont nem lehet több, mint ..		200.000
Jelzálogjogtól különböző egyéb jog, bej. v. kitörése iránti kérvény a bej. vagy kitörendő jog értékének minden megkezdett 2,500.000 P-je után	2.500	
ez az illeték azonban nem lehet kevesebb, mint		3.000
viszont nem lehet több, mint ..		40.000
Jövőben megalapítandó jelzálogjog ranghelyének biztosítása ha csak bejegyzési illeték címén nem kevesebbet kellene leróni; pótbeadvány, ha csak az eredeti beadvány illetéke nem volt ennél kevesebb		10.000
		10.000

VII. »Ítéleti« skála

	lépcsőzetes	állandó
	t é t e l e	
	pengőben	adó-pengőben
Külön rendelkezés alá nem eső ítélet minden megkezdett 200 ezer pengő után	10.000	
de nem lehet kevesebb, mint..		10.000
50.000 adópengő értékhatáron alul az illetéket bélyeggel vagy közvetlen fizetéssel kiszabás nélkül kell leróni az I. fokú ítélet keletkezése napján érvényes adópengő jelzőszámmal. 50.000 adópengőn felüli ítéleti illetéket — ha csak azt is bélyeggel le nem rótták — a jogerős végítélet után kiszabás alapján pénzben kell megfizetni. Az ítéleti illetéknek ezt a kiszabás alapján pénzben fizetendő többletét az ítélet jogerőre emelkedése napján fennállott jelzőszám szerint átszámítva adópengőben kell kiszabni.		
Nem megbecsülhető érték Jb.-nál	5,000.000 A.P.	
Tvsz.-nél	10,000.000 A.P.	

VIII. »Fellebbezési« skála

Fellebbezés a Pp.-vel szabályozott elj.-ban minden megkezdett 1,000.000 P után	15,000	
azonban nem lehet kevesebb, mint		15,000

IX. »Pk. felfolyamodási« skála

Elsőbírósági végzés elleni felfolyamodás az egyéb bírói eljárásokban minden megkezdett 10 millió P után	5.000	
azonban nem lehet kevesebb, mint		10.000

Beadványi és jegyzőkönyvi illetékek

Skála			Jegyzőkönyv
Beadvány általában..... II.			Tárgyalási I.
Előkészítő irat I.			Megkeresett v. kiküldött bíró I.
			Más jkv..... II.
Ellentmondás:			<i>Kérvény</i>
fiz. megh. ellen..... II.			Általában II.
mul. ítélet ellen I. kétszerese			Árverés iránt..... II., de minimum 10.000 adópengő
	lépcsőzetes	állandó	Fiz. megh. iránt II.
	tétele		Végrehajtás iránt általában II.
	P-ben	A. P-ben	Végrehajtás közj. okirat alapján I.
			<i>Kérelem</i>
I. bsági végzés ellen peres ügyben minden megkezdett 1,000.000 P után minimum.....	3.000	10.000	Elj. folyt. iránt I. kétszerese
Ugyanilyen felfolyamodás az egyéb bírói eljárásban minden megkezdett 10,000.000 P után	5.000	10.000	Elnap. iránt ismételt I. kétszerese
			Határozás iránt ismételt .. I. kétszerese
			Határidő megh. iránt ismételt I. kétszerese
			Hírdetményt igénylő I. kétszerese, de min. 10.000 adópengő
			Idézés ism. iránt I. kétszerese
			Igazolás iránt I.
			Új határnap kitűzése iránt.. I. kétszerese
<i>Fellebbezés</i>			Keresetlevél I.
ÁltalábanVIII.			Kifogás I.
IgényperbenVIII. fele			Különirat IV.
Közbenszóló ítélet ellen a Pp.-vel szabályozott eljárásban minden megkezdett 1,000.000 P után..	5.000 P	10.000 adópengő	Megegyező elnapolása iránt I. kétszerese
Közbenszóló ítélet ellen az egyéb bírói eljárásban minden megkezdett 10,000.000 P után.....	5.000 P	10.000 adópengő	<i>Melléklet</i>
			I. – III. pld.-hoz, v.jkv.-hoz III.
			IV. és többi pld.-hozilletékmentes
<i>Felülvizsgálat</i>			<i>Példány</i>
ÁltalábanVIII.+20%			II. – III. pld., minden ív .. IV.
Kb. ít. e. fb. folyt. h. ít. e. IX. kétszerese min. 20.000 adópengő			IV. és többi pld. első ív III.
<i>Fellebbviteli eljárásban</i>			<i>Cégbíróági beadványok</i>
Beadványok általában I., ill. II. kétszerese			Cégbej. alaptőkeemelés V.
Eszrevétel II. kétszerese			Az alaptőke felemelése esetén lerovandó beadványi illeték tekintetében az illeték kiszámításánál nem az alaptőke összege, hanem az az összeg az irányadó, amellyel az alaptőkét emelték. Ha külföldi Rt. belföldi céget jegyzik be, alaptőke alatt e pont alkalmazásában a belföldi telep üzetébe fektetett tőkét kell érteni.
Válaszirat I. kétszerese			Fióktelep, cégszövegváltozás V.
Jkvk általában I. kétszerese			Társ. szerz. módosítás:
Fb. nyilv. előad. jkv.illetékmentes			szövetkezetről 50.000 adópengő
Fv. tárgy. jkv.....illetékmentes			más esetben100.000 „
Felzet III.			Igazg. tagok, cégvezetők 50.000 „
<i>Iv</i>			Felszámolók bej. v. törl. 50.000 „
I. pld. 2-ik és többi íve IV.			Egyéb cégbeadvány (ált.) 50.000 „
II. és III. pld. minden íve .. IV.			Megszűnt cég kitörlése 10.000 „
IV. és többi pld. első íve .. III.			Cég hird. díj igazolása max. igazolt díj

Határozati illetékek

	Skála	
	VII.	50.000 adó-pengőig az illeték, tekintet nélkül a pertárgy értékére minden esetben bélyeggel vagy közvetlen fizetéssel rovandó le
<i>Ítélet</i> <i>Egyesség</i> Első tárgyaláson Első fokon második, vagy későbbi tárgyaláson Felső fokon	VII. VII. negyede VII. fele VII.	
<i>Bérleti és birtokperek</i>	lépcsőzetes	állandó
	tételle	
	pengőben	adópengőben
Bérleti felmondást vagy felhívást közlő végzés az évi bérösszeg minden megkezdett 500.000 P-je után de minimum	5.000	5.000
Sommás visszahelyezési és határper a pertárgy értékének minden megkezdett 500.000 P-je után de minimum maximum	5.000	5.000 100.000
Fizetési meghagyás	VII. egynegyede	
Igényper	VII. fele	
<i>Közbenszóló határozatok</i> Elj. felv. tárgyában ítélet Elsőbbségi jog iránti kereset tb. Igazolási kérelem tárgyában végzés Ítélet kiegészítését elutasító végzés Közbenszóló ítélet Pergátló tárgyában ítélet vagy végzés Perköltség biztosíték tárgyában határozat Perújítás tárgyában ítélet Sorrendi végzés	minden megkezdett 1 millió P. után 6.000 P, de minimum 5.000 adópengő	
<i>Okirat megsemmisítési ítélet</i> A megsemmisítendő okirat értékének minden megkezdett 500.000 P-je után	5.000 P de min. 2.000 adópengő max. 75.000	
<i>Státus perek</i> Atyai hatalom tárgyában Gondnokság tárgyában Házassági bontó Házassági egyéb Holtaknyilvánítás Kiskorúság meghosszabbítása	50.000 adópengő 50.000 300.000 50.000 50.000 50.000	
<i>Váltó (csekk, keresk. utalvány, kötelezőjegy)</i> Fizetési meghagyás Biztosítási meghagyás	VII. VII.	
Végrehajtást rendelő végzés, közjegyzői okirat alapján	VII.	

Törvénykezési illetékátalány

(4.430/1946. M. E. számú rendelet)
50,000.000 P-ig, a fizetési meghagyásos eljárásokban

I.

»Közönséges« fizetési meghagyás

	lépcsőzetes	állandó
	t é t e l e	
	pengőben	adó-pengőben
I. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	15.000	10.000
II. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	1.000	2.000
III. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	50.000	20.000
IV. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	20.000	20.000

II.

Fizetési meghagyás »váltó« stb. meghagyás alapján

	lépcsőzetes	állandó
	t é t e l e	
	pengőben	adó-pengőben
I. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	60.000	20.000
II. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	5.000	10.000
III. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	12.000	10.000
IV. átalányösszeg, minden megkezdett 1,000.000 P után de legalább	20.000	20.000

A IV. átalányösszeg szempontjából az eljárás tárgyának értékén a fellebbezési értéket kell érteni.

Perfelvételi határnapon kötött egyesség után a III. átalányösszeg helyett az eljárás tárgyának értékéhez képest minden megkezdett 1,000.000 P után 3.000 P, de legalább 2.000 adópengő. Ha az egyesség nem jön létre, felperes az alperes perbebocsátkozása előtt tartozik leróni a III. illetékátalány további hiányzó részét.

Csődönkívüli kényszeregyességi eljárás

(4.430/1946. M. E. számú rendelet)

	lépcsőzetes	állandó
	t e t e l e	
	pengőben	adó-pengőben
Az adós beadványa az eljárás tárgya értékének minden megkezdett 1,000.000 P-je után :		
a) az eljárás megindítása iránt benyújtott beadvány de legalább	6.000	10.000
b) egyéb beadvány de legalább	3.000	5.000
(Ezt az illetéket kell leróni az adós kötelezettségeiért felelősség vállalásra késznek nyilatkozott személy beadványa után is.)		
A hitelezők és más érdekeltek részéről benyújtott egyéb beadvány, a beadványban foglalt kérelem tárgya értékének minden megkezdett 1,000.000 P-je után..... azonban nem lehet kevesebb, mint ha a kérelem tárgya nem megbecsülhető	1.500	5.000 5.000
A pénzbeli marasztalást tartalmazó, vagy bírói letétet utalványozó végzés ellen akár az adós, akár a hitelező, vagy más érdekelt által beadott előterjesztés illetéke a megtámadott végzés tárgyának értéke szerint minden megkezdett 1,000.000 P-je után de legalább	3.000	5.000
A beadvány első példányának második és többi íve, valamint a többi példány minden íve után lerovandó illeték		3.000
A második és többi példány összes íveire járó illeték azonban együttevve nem lehet több, mint		60.000
Mellékleti illeték minden melléklet után ívenként		2.000
egy beadvány összes mellékleteinek mellékleti illetéke nem lehet több, mint		30.000
Az egyességi tárgyalásról készült jegyzőkönyv után minden egyes hitelező saját követelésének összege szerint annak minden megkezdett 1,000.000 P-jétől az egy-egy hitelező által lerovandó illeték azonban nem lehet kevesebb	3.000	5.000

Törvénykezési illetékek bűnügyekben

(4.430/1946. M. E. számú rendelet)

Illetékköteles bűnügyek			
A. kategória Pótmagánvádra Főmagánvádra		B. kategória Főmagánvádra	
rágalmazás vétsége, szóbeli becsületsértés vétsége miatt hírlapi helyreigazítás iránt folyó bűnügyek		tisztességtelen verseny vétsége védjegybitorlás szabadalom bitorlás kihágása miatt folyó bűnügyek	
Illeték tárgya	kategóriánál	járásbíróági eljárásban	törvényszéki eljárásban
Feljelentés (vádindítvány, vizsg. indítvány	A., B.	10.000 adópengő	
Egyéb beadványok Jegyzőkönyvek Mellékletek stb.	A., B.	mint a Pp.-vel szabályozott eljárásokban	
		3.000.000 adópengő	5.000.000 adópengő
		eljárási érték alapulvételével	
Határozat illeték	A.	15.000 A. P	30.000 A. P
	B.	75.000 A. P	150.000 A. P
Átalány I. fokon	A.	25.000 A. P	50.000 A. P
	B.	50.000 A. P	100.000 A. P

Ha az eljárás büntetőparanccsal ért véget, a jegyzékbe veendő illeték 10.000 adópengő

Minden bűnügyben illetékköteles	
Magánjogi követelés	bejelentése Pp. kereseti skála tekintetében fellebbezés Pp. kereseti skála érdemében hozott határozat Pp. kereseti skála érdemében létrejött egyesség Pp. egyességi skála
Biztosítási végrehajtás	Pp. kérvényskála
Ügyvédi meghatalmazás:	
a) ha a meghatalmazásban a meghatalmazott részére díjat vagy jutalmat kötöttek ki, ennek összege után 5%, az illeték azonban az alábbi b) pontban megállapított illetéknél kevesebb nem lehet ;	
b) ha a meghatalmazásban díjat vagy jutalmat nem kötöttek ki, az eljárás tárgyának értéke szerint minden megkezdett 500.000 P-je után 1.000 pengő e pont alapján lerovandó illeték azonban nem lehet kevesebb, mint 2.000 adópengő viszont nem lehet több, mint 10.000 adópengő	
c) ha az eljárás nem vagyoni jogi igény érvényesítésére irányul, a meghatalmazás illetéke 10.000 adópengő	
Az ügyvédi meghatalmazást az e célra szolgáló, forgalomban levő bélyeges kincstári nyomtatványúrlapon kell kiállítani. Ennek a nyomtatványúrlapnak a használata tehát kötelező. A forgalomban levő bélyeges nyomtatványok az ügyvédi meghatalmazás igazolására továbbra is felhasználhatók, azonban csak a benyomott okirati illetékbélyegnek és ügyvédi jóléti hozzájárulási bélyegnek a fenti mérvben meghatározott összegre való kiegészítése után. Az okirati illeték kiegészítésére a forgalomban levő okirati illeték bélyegek, az ügyvédi jóléti hozzájárulás kiegészítésére pedig az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézet által erre a célra forgalomba hozott bélyegek szolgálnak ; ezeket a kiegészítő bélyegeket a meghatalmazás bemutatásakor az erre vonatkozó általános szabályok szerint felül kell bélyegezni.	
Az ügyvédi jóléti hozzájárulást a különbözetnek az »Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézet Budapest« elnevezésű 23.012. számú postatakarékpénztári csekk számlára való befizetésével is ki lehet egészíteni. Ebben az esetben a befizetést igazoló elismervényt a bélyeges nyomtatványhoz kell fűzni.	
Szabadságvesztésbüntetés elhalasztása vagy félbeszakítása iránti beadvány	ügyészhez 25.000 adópengő főügyészhez v. ig. min.-hez .. 50.000 adópengő
Járásbíróági ügyben két hónál nem hosszabb halasztás iránt	10.000 adópengő
Szabadságvesztési vagy pénzbüntetés elengedése vagy enyhítése iránti beadvány (kegyelmi)	100.000 adópengő
Pénzbüntetés elhalasztása vagy részletfizetés engedélyezése	10.000 adópengő
Rehabilitáció iránti eljárásban illetékátalány:	
	járásbíróági ügyben 25.000 adópengő törvényszéki ügyben 50.000 adópengő

TÖRVÉNYKEZÉSI ILLETÉKSKÁLÁK FORINT-ÉRTÉKBEN

(AZ 1946 AUGUSZTUS 1-ÉN HATÁLYBALÉPETT 8.500/1946. M. E. SZ.
RENDELET ALAPJÁN)

ÖSSZEÁLLITOTTA:
DR SZANTNER ÖDÖN
A M. ILLETÉKKISZABÁSI HIVATALBAN
SZOLGÁLATOT TELJESÍTŐ P. Ű. TITKÁR

A „JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY” KIADVÁNYA

I. »Kereseti« skála.

		F
	100 forintig.....	1.50
100 forinton túl	200 »	2.50
200 »	400 »	3.50
400 »	600 »	4.50
600 »	1.000 »	6.—
1.000 »	1.500 »	7.50
1.500 »	2.000 »	9.—
2.000 »	2.500 »	10.50
2.500 »	5.000 »	15.—
5.000 »	7.500 »	20.—
7.500 »	10.000 »	30.—
10.000 »	15.000 »	45.—
15.000 »	20.000 »	60.—
20.000 »	minden egész vagy meg-	
	kezdet	
5.000 Ft után		15.—

II. »Kérvény« skála.

		F
	500 forintig.....	1.50
500 forinton túl	2.500 »	3.—
500 »	5.000 »	4.50
5.000 »	20.000 »	6.—
20.000 »	50.000 »	15.—
50.000 »	minden egész vagy meg-	
	kezdet	
1.000 Ft után		1.50
de legfeljebb		50.—

III. »Mellékleti« skála.

		F
	100 forintig.....	1.—
100 forinton túl		1.50

IV. »Pildány« skála.

		F
	100 forintig.....	1.—
100 forinton túl	500 forintig.....	1.50
500 forinton túl		3.—

V. »Fellebbezési« skála.

A fellebbezés illetéke a Pp-vel szabályozott eljárásban a fellebbezés tárgyának értéke szerint.

		F
	100 forintig.....	6.—
100 forinton túl	200 »	9.—
200 »	1.000 »	15.—
1.000 »	minden egész vagy meg-	
	kezdet	
1.000 Ft után		15.—

VI. »Felfolyamodás« skála.

Felfolyamodás a Pp-ben szabályozott eljárásokban a per vagy eljárás értéke szerint.

		F
	100 forintig.....	3.—
100 forinton túl	200 »	5.—
200 »	400 »	7.—
400 »	600 »	9.—
600 »	1.000 »	12.—
1.000 »	1.500 »	15.—
1.500 »	2.000 »	18.—
2.000 »	2.500 »	21.—
2.500 »	5.000 »	30.—
5.000 »	7.500 »	40.—
7.500 »	10.000 »	60.—
10.000 »	15.000 »	90.—
15.000 »	20.000 »	120.—
20.000 »	minden egész vagy meg-	
	kezdet	
5.000 Ft után		30.—

VII. »Pk felfolyamodási« skála.

Az eljárás értéke szerint

		F
	100 forintig.....	3.—
100 forinton túl	1.000 »	6.—
1.000 »	5.000 »	9.—
5.000 »	50.000 »	15.—
50.000 »	minden egész vagy meg-	
	kezdet	
5.000 Ft után		1.50

VIII. »Ítéleti« skála.

a) Külön rendelkezés alá nem eső ítéleteknél
2.000 forintig minden egész vagy megkezdett
100 F után 2 F 50 f
2.000 forinton túl 20.000 forintig..... 3%
20.000 » 50.000 » 3-5%
50.000 » » 4%

Jegyzet. Az első bírósági ítélet (egyesség) után bélyeggel kell leróni a 2.000 F értékig megállapított ítéleti illetéket, valamint a százalék szerint számított ítéleti illetékből 50 forintot, míg a többletet a jogerős végítélet után kiszabás alapján pénzben kell megfizetni.

b) Sommás birtokperekben.

		F
	100 forintig.....	3.—
100 forinton túl	200 »	5.—
200 »	400 »	7.—
400 »	600 »	9.—
600 »	1.000 »	12.—
1.000 »	1.500 »	15.—
1.500 »	2.000 »	18.—
2.000 »	2.500 »	21.—*
2.500 »	5.000 »	30.—
5.000 »		40.—

c) »Bérleti felm. felhív.« skála.

		F
	100 forintig.....	3.—
100 forinton túl	200 »	5.—
200 »	400 »	7.—
400 »	600 »	9.—
600 »	1.000 »	12.—
1.000 »	1.500 »	15.—
1.500 »	2.000 »	18.—
2.000 »	2.500 »	20.—*
2.500 »	5.000 »	30.—
5.000 »		40.—

* Jegyzet. A két szám egyike feltehetően téves. A két skála egyébként azonos.

Beadványi és jegyzőkönyvi illetékek

Skála	Jegyzőkönyv																																																			
Beadvány általában..... II.	Tárgyalási I. Megkeresett v. kiküldött bíró I. Más jkv..... II.																																																			
Előkészítő irat I.																																																				
Ellentmondás : fiz. megh. ellen..... II. mul. ítélet ellen I. kétszerese	Kérvény Általában II. Árverés iránt..... II., de minimum 6 F Fiz. megh. iránt II. Végrehajtás iránt általában II. Végrehajtás közj. okirat alap- ján I.																																																			
Felfolyamodás I. b. végzés ellen a Pp-vel szabályozott eljárásban .. VI. I. b. végzés elleni fel- folyamodás egyéb (pl.) bírói eljárásokban VII.	Kérelem Elj. folyt. iránt I. kétszerese Elnap. iránt (Pp. 240. §) .. I. kétszerese Halasztás iránt ismételt .. I. kétszerese Határidő meghosszabbítása iránt ismételt I. kétszerese Hírdetményt igénylő I. kétszerese, de min. 6 Ft Idézés ism. iránt I. kétszerese Igazolás iránt I. Új határnap kitűzése iránt.. I. kétszerese																																																			
Fellebbezés Általában V. Igényperben V. fele Közbenszóló ítélet ellen a Pp-vel szabályozott elj.-ban VI. Közbenszóló ítélet ellen az egyéb bírói elj.-ban .. VII.	Keresetlevél I. Kifogás I. Különirat IV.																																																			
Felülvizsgálat Általában V. + 20% Kb. ít. e. fb. folyt. h. ít. e. VII. kétszerese	Megegyezés elnapolása iránt I. kétszerese																																																			
Fellebbviteli eljárásban Beadványok általában I., ill. II. kétszerese Észrevétel II. kétszerese Válaszirat fb. elj.-ban..... I. kétszerese Jkvek általában I. kétszerese Fb. nyilv. előad. jkv. illetékmentes Fv. tárgy. jkv..... illetékmentes	Melléklet I.—III. pld.-hoz, v. jkv.-hoz III. IV. és többi pld.-hozilletékmentes																																																			
Felzet III.	Példány II.—III. pld. minden íve .. IV. IV. és többi pld. első íve .. III.																																																			
Iv Beadvány I. pld. 2-ik és többi íve IV. II. és III. pld. minden íve .. IV. IV. és többi pld. első íve .. III.	Törvénykezési illeték általában (38591/1946. XI/a P. M.)																																																			
	<table><tr><td></td><td>Közön- séges fizetési meg- hagyás</td><td>Váltó stb. meg- hagyás</td></tr><tr><td>I. 200 F-ig</td><td>6.—</td><td>10.—</td></tr><tr><td>200— 400 »</td><td>10.—</td><td>20.—</td></tr><tr><td>400— 600 »</td><td>15.—</td><td>30.—</td></tr><tr><td>600—1000..... »</td><td>20.—</td><td>40.—</td></tr><tr><td>II. 200 F-ig</td><td>2.—</td><td>6.—</td></tr><tr><td>200— 400 »</td><td>2.50</td><td>7.50</td></tr><tr><td>400— 600 »</td><td>3.—</td><td>10.—</td></tr><tr><td>600—1000..... »</td><td>4.—</td><td>15.—</td></tr><tr><td>III. 200 F-ig</td><td>10.—</td><td>6.—</td></tr><tr><td>200— 400 »</td><td>20.—</td><td>10.—</td></tr><tr><td>400— 600 »</td><td>30.—</td><td>15.—</td></tr><tr><td>600—1000..... »</td><td>40.—</td><td>20.—</td></tr><tr><td>IV. 200 F-ig</td><td>15.—</td><td>15.—</td></tr><tr><td>200— 400 »</td><td>20.—</td><td>20.—</td></tr><tr><td>400— 600 »</td><td>25.—</td><td>25.—</td></tr><tr><td>600—1000..... »</td><td>30.—</td><td>30.—</td></tr></table>		Közön- séges fizetési meg- hagyás	Váltó stb. meg- hagyás	I. 200 F-ig	6.—	10.—	200— 400 »	10.—	20.—	400— 600 »	15.—	30.—	600—1000..... »	20.—	40.—	II. 200 F-ig	2.—	6.—	200— 400 »	2.50	7.50	400— 600 »	3.—	10.—	600—1000..... »	4.—	15.—	III. 200 F-ig	10.—	6.—	200— 400 »	20.—	10.—	400— 600 »	30.—	15.—	600—1000..... »	40.—	20.—	IV. 200 F-ig	15.—	15.—	200— 400 »	20.—	20.—	400— 600 »	25.—	25.—	600—1000..... »	30.—	30.—
	Közön- séges fizetési meg- hagyás	Váltó stb. meg- hagyás																																																		
I. 200 F-ig	6.—	10.—																																																		
200— 400 »	10.—	20.—																																																		
400— 600 »	15.—	30.—																																																		
600—1000..... »	20.—	40.—																																																		
II. 200 F-ig	2.—	6.—																																																		
200— 400 »	2.50	7.50																																																		
400— 600 »	3.—	10.—																																																		
600—1000..... »	4.—	15.—																																																		
III. 200 F-ig	10.—	6.—																																																		
200— 400 »	20.—	10.—																																																		
400— 600 »	30.—	15.—																																																		
600—1000..... »	40.—	20.—																																																		
IV. 200 F-ig	15.—	15.—																																																		
200— 400 »	20.—	20.—																																																		
400— 600 »	25.—	25.—																																																		
600—1000..... »	30.—	30.—																																																		

Határozati illetékek

	Skála
<i>Ítélet</i> (külön rendelkezés alá nem eső)	VIII. a
<i>Egyesség</i>	
Első tárgyaláson.....	VIII. a negyede
Első fokon második, vagy későbbi tárgyaláson	VIII. a fele
Felső fokon	VIII. a
<i>Bérleti és birtokperek</i>	
Bérleti viszony megszüntetése iránti eljárásban felmondást vagy felhívást közlő végzés	VIII. c
Sommás visszahelyezési és határperben.....	VIII. b
Fizetési meghagyás,	VIII. a egynegyede
Igényper	VIII. a fele
<i>Közbenszóló határozatok</i>	
Félbeszakadt elj. felvétele tárgyában hozott ítélet.....	VI.
Elsőbbségi jog iránti kereset tárgyában	
Igazolási kérelem tárgyában végzés	
Ítélet kiegészítését elutasító végzés	
Közbenszóló ítélet	
Pergátló tárgyában ítélet vagy végzés	
Perköltség biztosíték tárgyában határozat	
Perújítás tárgyában ítélet	
Sorrendi végzés	
<i>Okirat megsemmisítési ítélet</i>	
A megsemmisítendő okirat értékének minden megkezdett 100 F-ja után	2 F, de max. 50 F
<i>Státus perek</i>	
Atyai hatalom tárgyában.....	30 F
Gondnokság tárgyában	30 »
Házassági bontó	150 »
Házassági egyéb	30 »
Holtnaknyilvánítás	30 »
Kiskorúság meghosszabbítása	30 »
<i>Váltó (csekk, keresk. utalvány, kötelezőjegy)</i>	
Fizetési meghagyás	VIII. a
Biztosítási meghagyás	VIII. a
Végrehajtást rendelő végzés, közjegyzői okirat alapján	VIII. a

Perérték

	Forint
Nem megbecsülhető vagyoni jogi igénynél:	
a) járásbírói eljárásban	5.000
b) törvényszéki eljárásban	15.000

IX. „Telekkönyvi“ skála

	Kamatok a kérelem előterjesztése napjáiig számítva F
1) Jelzálogjog bej. (bekebelezése vagy előjegyzése) vagy törlése iránti beadvány, ha a bejegyzendő vagy kitörlendő jog és minden bekebelezendő vagy kitörlendő melléjárulék együttes értéke:	
100 forintnál nem több	1.50
200 » » »	3.—
500 » » »	4.50
1.000 » » »	6.—
5.000 » » »	9.—
10.000 » » »	15.—
50.000 » » »	30.—
100.000 » » »	60.—
100.000 » több	100.—
2) Jelzálogjogtól különböző egyéb jog bej. v. kitörl. ér. kérvény, ha a bej. v. kitörlendő jog és jár. (1. 1. alatt) együttes értéke:	
100 forintnál nem több	1.50
200 » » »	3.—
500 » » »	4.50
1.000 » » »	6.—
5.000 » » »	9.—
10.000 » » »	15.—
10.000 » több	30.—
3) A jövőben megállapítandó jelzálogjog ranghelyének biztosítására	6.—
(hacsak a kért bejegyzéssel érintett jog értékéhez képest az 1. pont szerint járó illeték nem kevesebb, amely esetben csak ezt a kevesebb illetéket kell leróni)	
E rendelkezés alá esnek még:	
a) megüresedett ranghely fenntartása, fenntartásáról lemondás, vagy a ranghellyel rendelkezés jogáról lemondás,	
b) meg nem becsülhető jog vagy ténykörmény bejegyzése iránti kérvény,	
c) a beadvány kiegészítésül beadott pótkérvény (hacsak az eredeti beadvány illetéke ennél nem kevesebb)	
4) Bejegyzési illeték:	Százalék
a) tulajdonjog, haszonélvezet, használati szolgálat, építményi jog és jár. (1. 1. pontot) tkvi bejegyzése után	4%
b) jelzálogjognak vagy jelzálogjog átszállásának tkvi bejegyzése, továbbá az a) és b) pontban fel nem sorolt dologi jogok tkvi bejegyzése és megismételt előzetes ranghelybiztosítás után	2%
c) bérleti és haszonbérleti jog bej. esetén az egy évi bér után	2%
Ellenben a bejegyzési illeték alapjául veendő érték nem lehet nagyobb, mint maga az ingatlan értéke, amelyre a bejegyzést elrendelték	
Ha a bejegyzendő jog értéke 200 F-nál nem nagyobb, a bejegyzés illetékmentes.	

X. „Cég“ skála

		Forint
a) Bejegyzési illeték		
Egyéni cég		100.—
Közker., betéti társ. vagy szövetkezet.....		250.—
Korl. felelősségű társaság		500.—
Részvénytársaság:		
a) ha az alaptőke 15.000 F-ot meg nem halad		750.—
b) ha az alaptőke 15.000 F-ot meg nem halad, minden további teljes vagy megkezdett 1000 F után további		50.—
az illeték azonban		5.000.—
nél több nem lehet.		
		Skála
b) Alaptőkeemelés (azon összeg után, amellyel az alaptőke emeltetett)		X.
c) Külf. rt. belf. telepeinek bej. (a belf. üzletbe fektetett tőke után)		X.
d) Cégszövegváltozás, fióktelep bej. az alaptőke összegétől függetlenül.		X.
ellenben rt.-nál 750 F		
e) Cégtul. változás		X.
		Forint
f) Társasági szerződés vagy alapszabálymódosítás		60.—
szövetkezetnél		30.—
g) Rt.: ig. tag, cégvezető bej. vagy törl.		60.—
ugyanaz szövetkezetnél		30.—
felszámoló bej. vagy törl.,.....		60.—
h) Megszűnt cég törlése		3.—
minden egyéb beadvány		15.—
de cég hird. díj lefizetésének igazolása legfeljebb a cég hird. díj összege		

Jegyzet: a szövetkezetekre és a fúzióra vonatkozó részletes szabályokat l. a rendeletben.

Csődönkívüli kényszeregyességi eljárás

(8.500/1946. M. E. számú rendelet)

	Forint
1. Az adós beadványa az eljárás tárgya értékének minden megkezdett 1000 F-ja után :	
a) az eljárás megindítása iránt benyújtott beadvány	6.—
b) egyéb beadvány	3.—
(Ezt a b) pont alatti illetéket kell leróni az adós kötelezettségeiért felelősség vállalásra késznek nyilatkozott személy beadványa után is.)	
2. A hitelezők és más érdekeltek részéről benyújtott a követelés bejelentésén kívüli egyéb beadvány, a beadványban foglalt kérelem tárgya értéke szerint 2000 F-ig	3.—
2000 Ft-on túl minden megkezdett 1000 F után	1.50
ha a kérelem tárgya nem megbecsülhető	3.—
3. Ha a beadványt olyan hitelező nyújtja be, aki követelést jelentett be, a beadványi illeték nem lehet kevesebb, mint amennyi a benyújtó követelése összegének megfelel.	
4. A pénzbeli marasztalást tartalmazó, vagy bírói letétet utalványozó végzés ellen akár az adós, akár a hitelező, vagy más érdekelt által beadott előterjesztés illetéke a megtámadott végzés tárgyának értéke szerint minden megkezdett 1000 F-ja után	3.—
5. A beadvány első példányának második és többi íve, valamint a többi példány minden íve után lerovandó illeték	1.50
A második és többi példány összes íveire járó illeték azonban együttvéve nem lehet több, mint	30.—
6. Mellékleti illeték minden melléklet után ívenként	1.50
egy beadvány összes mellékleteinek mellékleti illetéke nem lehet több, mint	15.—
7. Az egyességi tárgyalásról készült jegyzőkönyv után minden egyes hitelező saját követelésének összege szerint annak minden megkezdett 1000 F-jától, amely a bejelentés illetékét is magában foglalja	3.—
8. Az OHE. előtt létrejött egyesség ellen benyújtott észrevétel, ha adós nyújtja be	1. b. kétszerese
ha a hitelező, vagy más érdekelt nyújtja be	2. kétszerese
Az eljárás megindítása iránti kérelmet visszautasító, az egyességet jóváhagyó, vagy megtagadó, valamint az eljárásnak befejezetté nyilvánítása iránti kérelmet elutasító, végül az eljárást megszüntető végzés ellen beadott előterjesztés után, ha adós nyújtja be	1. a. kétszerese
ha hitelező, vagy más érdekelt adja be	2. kétszerese
9. Tanács határozata elleni felfolyamodás, ha adós nyújtja be	1. a. négyszerese
ha a hitelező vagy más érdekelt nyújtja be	2. négyszerese

Törvénykezési illetékek bűnügyekben

Illetékköteles bűnügyek				
A. kategória Pótmagánvádra Főmagánvádra		B. kategória Főmagánvádra		
rágalmazás vétsége, szóbeli becsületsértés vétsége miatt hírlapi helyreigazítás iránt folyó bűnügyek		tisztességtelen verseny vétsége védjegybitorlás szabadalom bitorlás kihágása miatt folyó bűnügyek		
Illeték tárgya		kategóriánál	járásbíróági törvényszéki eljárásban	
Feljelentés (vádindítvány, vizsg. indítvány).....		A., B.	6 F	
Egyéb beadványok Jegyzőkönyvek Mellékletek stb. }		A., B.	mint a Pp.-vel szabályozott eljárásokban	
			1000 F	2000 F
			eljárási érték alapulvételével	
Határozat illeték		A.	9 F	18 F
		B.	45 F	90 F
Átalány	I. fokon	A.	15 F	30 F
	II. fokon	B.	30 F	60 F
Ha az eljárás büntetőparanccsal ért véget, a jegyzékbe veendő illeték 6 F				
Minden bűnügyben illetékköteles				
Magánjogi követelés		bejelentésePp. kereseti skála tekintetében fellebbezésPp. kereseti skála érdemében hozott határozatPp. kereseti skála érdemében létrejött egyességPp. egyességi skála		
Biztosítási végrehajtás		Pp. kérvényskála		
Rehabilitáció iránti eljárásban illetékátalány :		járásbíróági ügyben 15 F törvényszéki ügyben 30 F		

Ügyvédi meghatalmazás

Ha a meghatalmazásban díjat vagy jutalmat kötöttek ki, ennek összege után 3%.

(ez az illeték azonban az eljárás tárgyának értéke szerint járó illetéknél kisebb nem lehet)

Egyébként a meghatalmazás illetéke az eljárás tárgyának értékéhez képest

500 forintig 2 F

500 forinton felül 5.000 forintig 4 F

5.000 forinton felül, valamint olyan esetben, amikor az eljárás nem vagyoni jogi igény érvényesítésére irányul,
az állandó összegű, általános tételű okirati illeték: 6 F jár.

Ezen az illetéken felül jár az ügyvédi jóléti hozzájárulás.

Általános meghatalmazás (jegyzékbevételért) 30 F

Felelős kiadó: DR. KÁDÁR MIKLÓS

462966 — ATHENAEUM, BUDAPEST

Felelős: GORSZKY TIVADAR igazgató